

Institutul Național
al Patrimoniului

Ministerul Culturii

CRONICA CERCETĂRILOR ARHEOLOGICE DIN ROMÂNIA

CAMPANIA 2019

CRONICA CERCETĂRILOR
ARHEOLOGICE
DIN ROMÂNIA
2020

CAMPANIA 2019

Volum editat de către:

Institutul Național al Patrimoniului în parteneriat cu **Muzeul Județean Buzău**

**Institutul
Național al
Patrimoniului**
Ministerul Culturii

București, str. Ienăchiță Văcărescu nr. 16, sector 4,
cod 040157 tel. +4021 336.60.73; +4021 336.54.24;
fax: +0211 336 99.04; +4021 336.50.69;

mun. Buzău, Aleea Castanilor nr. 1, jud. Buzău
cod 120248, tel.: 0238 710 561

Biblioteca Mousaios XVII

www.patrimoniu.ro

Volum editat cu consultarea Comisiei Naționale de Arheologie

Colegiul științific:

prof.dr. Ionel Căndea, membru corespondent al Academiei Române

conf.dr. Vasile Cotiugă

prof.dr. Florin Drașovean

conf.dr. Ioan Carol Opreș

prof.dr. Marian Țiplic

Colegiul de redacție:

prof.dr. Florin Drașovean,

conf.dr. Ioan Carol Opreș

machetare, tehnoredactare: Ruxandra Șerban

secretar de redacție: Ruxandra Șerban

Copyright © autorii textelor, INP

Autorii textelor își asumă responsabilitatea conținutului rapoartelor publicate

Versiunea pe internet a Cronicii Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2019: www.patrimoniu.ro

Coperta I, IV: Vas preistoric în contextul de descoperire la Taraschina. Zona 3. US 3034 - Maliuc, jud. Tulcea

ISSN 2343 – 919X

MINISTERUL CULTURII

INSTITUTUL NAȚIONAL
AL PATRIMONIULUI

COMISIA NAȚIONALĂ DE
ARHEOLOGIE

DIRECȚIA PATRIMONIULUI
CULTURAL

MUZEUL JUDEȚEAN
BUZĂU

**CRONICA
CERCETĂRILOR
ARHEOLOGICE
DIN ROMÂNIA**

CAMPANIA 2019

**a LIV-a SESIUNE NAȚIONALĂ
DE RAPOARTE ARHEOLOGICE**

25 - 27 NOIEMBRIE 2020

Cuprins

Cuvânt înainte	7
Lista abrevierilor	9
Lista rapoartelor de cercetare arheologică sistematică	12
Rapoartele de cercetare arheologică sistematică	15
Lista rapoartelor de cercetare arheologică preventivă	445
Rapoartele de cercetare arheologică preventivă	447
Lista rapoartelor de cercetare arheologică de diagnostic și evaluări de teren	521
Rapoartele de cercetare arheologică de diagnostic și evaluări de teren	523
Raport de cercetare arheologică sistematică (sosit la finalul ediției)	557
Lista rapoartelor de cercetare arheologică campania 2018	566
Rapoartele de cercetare arheologică campania 2018	567
Necrolog	581

Cuvânt înainte

Campania de cercetări arheologice din 2019 a fost una deosebit de rodnică. Refuz să vorbesc mai departe despre conținutul acesteia cu gândul la ceea ce trebuie realizat imediat din perspectiva legislației care așteaptă de multă vreme modificările și încheierile necesare.

Cred că lucrul de căpetenie ce trebuie rezolvat, cu toate greutățile ce parcurgem, este acela al înființării Comisiilor Zonale de Arheologie, cu atribuții precise, după modelul ce funcționează în cadrul Comisiei Monumentelor Istorice.

Comisia noastră, Comisia Națională de Arheologie, are deja propuneri concrete în această privință.

Vor trebui luate în seamă cât mai repede, astfel încât să nu blocăm marile investiții din orice domeniu. Peste tot în lume, dar mai ales în Uniunea Europeană, din care facem parte, arheologia, cercetările arheologice de orice fel, contribuie la o mai bună cunoaștere a trecutului și la punerea în valoare a acestuia! De ce la noi arheologia este o piedică în calea progresului?

Președinte CNA,

Prof. univ. dr. Ionel Cândea
m.c. al Academiei Române

Lista abrevierilor

APPAT	Asociația pentru Promovarea Patrimoniului Arheologic din Transilvania
BCU București	Biblioteca Centrală Universitară - București
CICE Iași	Centrul de Istorie și Civilizație Europeană - Iași
CMIA Bacău	Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Bacău
CMJ Bistrița	Complexul Muzeal Bistrița-Năsăud
CMJ Neamț	Complexul Muzeal Județean Neamț, Piatra-Neamț
CMNM Iași	Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași
CNADNR	Compania Națională de Autostrăzi și Drumuri Naționale din România SA
CNMA Sibiu	Complexul Național Muzeal “Astra” Sibiu
CNMCD Târgoviște	Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” ,Târgoviște
DAI Berlin	Deutsches Archäologisches Institut, Berlin
DC Alba	Directția pentru Cultură a județului Alba
DC Harghita	Directția pentru Cultură a județului Harghita
DC Hunedoara	Directția pentru Cultură a județului Hunedoara
FIB	Facultatea de Istorie București
GeoEcoMar	Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină
IA Iași	Institutul de Arheologie Iași
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București
IAIA Cluj	Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca
ICAFR București	Institutul de Cercetări Antropologice “Francisc Rainer” București
ICEM Tulcea	Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea
INFIN București	Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară “Horia Hulubei”, București
INP	Institutul Național al Patrimoniului, București
IPJ Neamț	Inspectoratul de Poliție a județului Neamț
ISER București	Institutul de Speologie „Emil Racoviță”, București
M Brăila	Muzeul Brăilei
M Caracal	Muzeul Câmpiei Romaniului Caracal
M Gheorghieni	Muzeul „Tarisznyás Márton” Gheorghieni
M Sebeș	Muzeul Municipal „Ioan Raica” Sebeș
MA Mangalia	Muzeul de Arheologie „Callatis”, Mangalia
MAE Corabia	Muzeul de Arheologie și Etnografie Corabia
MB Suceava	Muzeul Bucovinei Suceava
MCIN	Ministerul Culturii și Identității Naționale
MC Franța	Ministerul Culturii - Franța
MCC Hunedoara	Muzeul „Castelul Corvinilor”, Hunedoara
MCDR Deva	Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva
MCG Oltenița	Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița
MDJ Călărași	Muzeul Dunării de Jos, Călărași
MG Năsăud	Muzeul Grăniceresc Năsăudean
MI Galați	Muzeul de Istorie Galați
MI Turda	Muzeul de Istorie Turda
MINAC	Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța
MJ Argeș	Muzeul Județean Argeș
MJ Botoșani	Muzeul Județean Botoșani
MJ Buzău	Muzeul Județean Buzău

MJ Ialomița	Muzeul Județean Ialomița
MJ Mureș	Muzeul Județean Mureș
MJ Satu Mare	Muzeul Județean Satu Mare
MJ Teleorman	Muzeul Județean Teleorman
MJ Vaslui	Muzeul Județean Vaslui
MJ Vâlcea	Muzeul Județean Vâlcea
MJERG Caransebeș	Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță - Caransebeș
MJI Brașov	Muzeul Județean de Istorie Brașov
MJIA Maramureș	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Maramureș
MJIA Prahova	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MJIA Zalău	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Zalău
MM București	Muzeul Municipiului București
MM Huși	Muzeul Municipal Huși
MM Tecuci	Muzeul Mixt Tecuci
MNB Timișoara	Muzeul Național al Banatului, Timișoara
MN Brukenthal	Muzeul Național Brukenthal, Sibiu
MNCR	Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe
MNIR	Muzeul Național de Istorie a României
MNIT	Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, Cluj
MNUAI	Muzeul Național al Unirii Alba Iulia
MO Craiova	Muzeul Olteniei Craiova
MSC Miercurea Ciuc	Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea Ciuc
MTC Oradea	Muzeul Țării Crișurilor Oradea
SNR Filiala Craiova	Societatea Numismatică Română, Filiala Craiova
U București	Universitatea din București
UAIC Iași	Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași
UAUIM București	Universitatea de Arhitectură și Urbanism „Ion Mincu” București
UBB Cluj	Universitatea „Babeș - Bolyai” Cluj-Napoca
UCDC București	Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București
UDJ Galați	Universitatea Dunării de Jos Galați
ULB Sibiu	Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu
Univ. Alba Iulia	Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia
Univ. Craiova	Universitatea din Craiova
UO Constanța	Universitatea „Ovidius” Constanța
UPM Târgu Mureș	Universitatea „Petru Maior” Târgu Mureș
USH București	Universitatea „Spiru Haret” București
USM Suceava	Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava
UV Târgoviște	Universitatea „Valahia” Târgoviște
UV Timișoara	Universitatea de Vest Timișoara

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice sistematice

1. Adamclisi, jud. Constanța - Sit: Sector B, [<i>Tropaeum Traian</i>]	14
2. Adamclisi, jud. Constanța - Sit: Sector C, [<i>Tropaeum Traian</i>]	14
3. Alba Iulia, jud. Alba - Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [<i>Apulum</i>] - Punct: „Str. Munteniei nr. 15-17”	20
4. Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara - Punct „Cetățuie”	27
5. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud - Punct: „Băile Figa”	30
6. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman - Punct: „Cetate - sector poarta de est”	38
7. Bârlad, jud. Vaslui - Punct: „Valea Seacă”	41
8. Blagodeasca, com. Vlădeni, jud. Ialomița - Punct: „Popina - Vlădeni”	44
9. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj [<i>Praetorium</i>]- Punct: Castrul roman auxiliar (Grădiște)	49
10. Budureasca, com. Vadu Săpat, jud. Prahova - Punct: Budureasca 4 „Puțul Tătarului”	54
11. Caraburum, com. Baia, jud. Tulcea - Punct: „Acik-Suat”	58
12. Caransebeș, jud. Caraș-Severin - Punct: „Strada Potocului, nr. 22”	69
13. Carei, jud. Satu Mare - Punct: „Bobald”	69
14. Călugăreni, jud. Mureș - Punct: „Castrul roman, termăe și <i>vicus</i> -ul militar de la Călugăreni”	70
15. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș - Punct: „Castrul roman de la Câmpulung - Jidova”	77
16. Câmpulung, jud. Argeș - Punct: „Str. Negru Vodă, nr. 76”	82
17. Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău - Punct: „Arman”	86
18. Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău - Punct: „Cetățuia”	87
19. Cheia, Grădina, jud. Constanța - Punctele: „Cheia – Pazvant I și II”	89
20. Costești, com. Costești, jud. Iași - Punct: „Cier/Lângă Școală”	100
21. Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău - „Punct: Cetățuia”	109
22. Covasna, jud. Covasna - Punct: „Cetatea Zânelor”	111
23. Crășanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița - Punct: „Piscul Crășanii”	113
24. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași - Punct: „Pădurea Buda”	117
25. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași - Punct: „Pădurea Buda – Cetățuia”	119
26. Dorolțu, com. Aghireșu, jud. Cluj - Punct: Biserica reformată de la Dorolțu”	121
27. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș - Punct: „Movila lui Deciov”	125
28. Dunăreni, com. Aliman, jud. Constanța - Punct: „Dealul Muzait - [<i>Sacidava</i>]”	128
29. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița - Punct: „Hulă”	131

30. Giurgeni, jud. Ialomița - Punct: „Orașul de Floci”	144
31. Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara - Punct: „Grădiștea de Munte-Sarmizegetusa Regia”	144
32. Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași - Punct: „Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)”	151
33. Gura Portiței, jud. Tulcea, - Punct: „Epava Rusu [Portița A]”	154
34. Hârșova, Jud. Constanța - [Carsium] - Punct: „Cetate, str. Cetății - str. Carsium”	163
35. Igrış, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș - Punct: „mănăstirea Egres”	167
36. Isaccea, jud. Tulcea - [Noviodunum] - Punct: Cetate”	174
37. Istria, Jud. Constanța - Punct: „Cetatea Histria, Platou”	205
38. Istria, com. Istria, jud. Constanța - [Histria] - Punct: „Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare”	211
39. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj - [Porolissum] - Punct: „Pometul Jacului”	212
40. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj - Punct: „Dealul Cămnin”	213
41. Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj - Punct: „Râtul boiler (parcul industrial TETAROM III)”	214
42. Jupa, mun. Caransebeș jud. Caraș-Severin - Punct: „Peste Ziduri [Tibiscum]”	222
43. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea - Punct: „Orgame / Argamum”	228
44. Maliuc, com. Maliuc, jud. Tulcea - Punct: „Taraschina”	232
45. Mangalia, jud. Constanța - Punct: „Movila Documaci”	241
46. Medieșu Aurit, com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare - Punct: „Șuculeu”	245
47. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita - Punct: „Abri 122/1200”	246
48. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita - Punct: Peștera Gabor – nr. 20	248
49. Mintia, com. Vețel, jud. Hunedoara - Punct: Micia	249
50. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea - Punct: Trecere bac	254
51. Oarda, Alba Iulia, jud. Alba - Punct: Bulza	255
52. Ocna Sibiului, jud. Sibiu - Punct: Biserica Reformată	258
53. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța - Punct: Capul Dealului	265
54. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța - [Durostorum], Punct: Ferma 4	266
55. Pantelimonul de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța - Punct: „Ulmetum”	266
56. Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj - Punct: „strada Gouț nr. 767”	274
57. Piatra Neamț, jud. Neamț - Punct: „valea Doamnei, Poiana Cireșului”	276
58. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău - Punct: „Gruiu Dării”	280
59. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara - Punct: „La Vie Campania”	286
60. Râșnov, jud. Brașov - [Cumidava] - Punct: „Grădiște, Erdenburg”	288
61. Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt [Romula] - Punct: „Fortificația centrală”	289
62. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani - Punct: „Holm/Telescu”	294
63. Românești, com. Tomești, jud. Timiș - Punct: „Românești – Dumbrăvița”	304
64. Roșiori, com. Dulcești, jud. Neamț - Punct: „Țarina Veche/La Humărie”	306

65. Sălcuța com. Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud - Punct: „Coasta Oilor”	310
66. Sântana, jud. Arad - Punct: „Cetatea Veche”	311
67. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara - [Ulpia Traiana Sarmizegetusa] Punct: „Templul palmyrean (clădirea Y)”	312
68. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa] Punct: „La Cireș - Necropola Estică”	317
69. Scânteia, jud. Iași - Punct: „La Nuci/ Dealul Bodești”	318
70. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova - Punct: „Castrul Mălăiești”	330
71. Siliștea, com. Români, jud. Neamț - Punct: „Pe Cetățuie”	333
72. Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara - Punct: „Dealul Țapului”	340
73. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea - Punct: „(L)Ibida”	341
74. Șoimești, com. Ceptura, jud. Prahova - Punct: „Dealul Merez/La Merez”	349
75. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș - Punct: „Grămurada de la Jupani”	353
76. Tăcuta, com. Tăcuta, jud. Vaslui - Punct: „Dealul Miclea/Paic”	356
77. Târcov, com. Pârscov, jud. Buzău - Punct: „Piatra cu lilieci”	362
78. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba - Punct: „Gura Luncii”	364
79. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba - Punct: „Podu Tărtăriei vest / Situl hallstattian Tărtăria”	368
80. Tilișca, sat Tilișca, jud. Sibiu - Punct: „Dealul Cățanaș”	371
81. Topalu, jud. Constanța - Punct: [Cetatea <i>Capidava</i>]; Punct: „Capidava - Sectorul VII (intra muros); Punct: Capidava - Sectorul de Est (intra muros) – sectoarele IV-V; Punct: Capidava - Sectorul X (extra muros)”	372
82. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț - Punct: „La Nord-Vest de sat”	392
83. Tulcea, mun. Tulcea, jud. Tulcea - [Aegyssus] - Punct: „Parcul Monumentul Independenței (Colnicul Hora)”	398
84. Turda Nouă, Mun. Turda, jud. Cluj - Punct: „Biserica reformată Turda Nouă”	406
85. Turda, jud. Cluj - [Potaissa] Castrul legiunii a V-a Macedonica / [Canabae] - Punct: „Dealul Cetății	410
86. Unip, com. Sacoșu Turcesc, jud. Timiș - Punct: „Dealul Cetățuica”	414
87. Urziceni, oraș Urziceni, jud. Satu Mare - Punct: „Vade Ret (Vamă) 88”	418
88. Valea Stâniei, com. Țițești, jud. Argeș - Punct: „Vărzărie”	425
89. Vânători, jud. Galați - Punct: „La Jolică”	428
90. Vitănești, jud. Teleorman - Punct: „Măgurice”	435
91. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș - Punct: „Malul lui Cocoș – Măilătoaia”	439

1. Adamclisi, jud. Constanța

Sit: Sector B, [Tropaeum Traiani]

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epocă romană timpurie), 322 (epoca romană târzie), 34 (epocă romano-bizantină)

Autorizație nr. 46/ 03.05.2019

Cod RAN: 60892.08

Colectiv: responsabil prof. Alexandru Barnea (IAB), Alina Mușat (MMB), Robert Constantin, Nicolae Alexandru (Primăria Mangalia)

În luna octombrie a anului 2019 am executat Sondajul SG 14 Extindere Est, care a măsurat 8 m lungime și 2 m lățime, restrâns la 1 metru lățime. Cercetarea arheologică a început de la zidul orientat N-S descoperit în campania din 2014 (CCA 2015 p. 17), surprins pe întreaga lățime a secțiunii, construit din blocuri de piatră legate cu pământ. După îndepărtarea stratului vegetal (20 cm) s-a ajuns pe un nivel compact de dărâmtură, compus din blocuri de piatră, dar mai ales din fragmente de materiale de construcție. În dărâmtură se aflau și fragmente de chirpici fățuit și de la vase de stocaj (*dolia*). Printre materialul recuperat se numără două monede din bronz, fragmente de la vase de stocaj de dimensiuni mari (în special din partea estică a secțiunii) și fragmente ceramice din perioada romană târzie, între care se remarcă fragmentele de la amfore de tip LR2 datate în secolul al VI-lea.

2. Adamclisi, jud. Constanța

Sit: Sector C, Tropaeum Traiani

Tip de sit: 11 (locuire civilă), 112 (așezare fortificată), 113 (așezare fortificată), 122 (cetate)

Încadrare cronologică: 321 (epocă romană timpurie), 322 (epoca romană târzie), 34 (epocă romano-bizantină)

Autorizație nr. 46/ 03.05.2019

Cod RAN: 60892.08

Colectiv: prof. Alexandru Barnea (IAB, responsabilul științific al șantierului), dr. Gabriel Mircea Talmațchi (responsabil sector), dr. Marius Lascu, dr. Constantin Șova

În perioada 03-30 septembrie s-au desfășurat lucrările de specialitate la șantierul arheologic Tropaeum Traiani (com. Adamclisi, jud. Constanța), în cartierul de sud, sectorul Constanța. Finanțarea săpăturilor arheologice a aparținut în exclusivitate Muzeului de Istorie Națională și Arheologie Constanța. Scopul îl reprezintă identificarea de noi date privind planimetria acestui cartier și relieful unor noi detalii constructive și arhitecturale ale clădirii de tip *domus*. O parte din activități au fost dedicate finalizării

cercetării unor complexe descoperite în cursul campaniei din 2018 și a înregistrării tuturor datelor de interes arheologic. De asemenea, au fost desființați un număr de cinci martori (fiecare cu dimensiunile de 15 x 2 m) pentru recoltarea de material arheologic și surprinderea mai bună a planimetriei clădirii. În acest fel a fost reperată în zona secțiunilor 11 și 12 o altă intrare interioară a casei, cu o lățime de 0,94 m, ca și identificarea și marcarea unei noi camere interioare aflată pe latura de sud a casei.

De asemenea, eliminarea martorilor a permis identificarea laturii de vest a clădirii pe o lungime de 10 m, fiind păstrate 3 asize și fiind construită în sistemul *opus mixtum*. Aceasta este formată cu precădere din blocuri relativ mari de piatră (dar și mijlocii), bine ecarisate și așezate pe asize aproximativ liniar. Cercetarea nu a trecut dincolo de nivelul de călcare din secolul VI p.Chr., fără a se coborî spre fundația sa propriu-zisă. De asemenea, s-a conturat o nouă cameră lipită de zidul de interior păstrat pe mai multe asize și construit tot în sistem *opus mixtum*. În interiorul ei a fost descoperit un prim fragment de bază de coloană *in situ*, cu un diametru maxim de 0,38 m și o înălțime de 0,33 m. A doua bază are o grosime de 0,60 x 0,45 m și o înălțime de 0,25 m.

Între această cameră și sala mare menționată a apărut o nouă intrare lată de 0,94 m, marginile zidurilor ce o mărginesc având o grosime de 0,78/0,80 m. Aceasta este alipită zidului atrium-ului, fiind realizată ulterior intrării de pe latura sa sudică. Cele două ziduri care mărginesc intrarea sunt realizate din fragmente de piatră mijlocii și mici. Cel dinspre atrium păstrează blocuri mici și mijlocii de pământ legate cu pământ. A doua latură, dinspre sud, prezintă tot blocuri mai mici sau mijlocii, legate cu pământ. Realizarea respectivelor ziduri într-o fază târzie de recompartimentare este trădată și de apariția din loc în loc a unor lipituri rudimentare a lor cu chirpici. Latura de est a camerei prezintă între cinci și șapte asize, între asizele 2 și 3 fiind introduse cărămizi care creează ansamblul unui *opus mixtum*. Adâncimea ariei cercetate prin eliminarea celor doi martori este spre sud-est de 1,15 m, în zona centrală de 1,35 m, iar în capătul de sud de 1,05 m. Zona se caracterizează prin identificarea unui amplu strat de arsură, pământul având o intensă culoare roșie. În interiorul acesteia au fost găsite numeroase resturi de sticlă topită, fapt care reflectă temperatură foarte ridicată a incendiului desfășurat. De asemenea, au fost recoltate și numeroase bucăți de chirpici mari, de multe ori lângă sau chiar pe zidurile prezente.

Prin eliminarea martorilor dintre Secțiunile 19 și 20 am putut avea o imagine de ansamblu mult mai clară pentru zona aflată spre nord-vestul clădirii. Reținem și apariția către nord, înainte de latura propriu-zisă de nord, a unui zid masiv (ca un posibil pridvor), lung de 7,60 m și lat de 0,70/0,80 m, păstrat pe cinci asize, având 1,20 m înălțime. Latura de nord a pridvorului cuprinde cinci asize, orânduite foarte bine, realizate în tehnica *opus mixtum*. Bucățile de cărămidă sunt prezente în partea inferioară a laturii de nord. Zidul se închide în cele două capete de est în profilul de sud, fiind ca o posibilă închidere prealabilă a structurii interioare a edificiului. Partea de est a pridvorului pare a fi o fază diferită cronologică de construcție față de restul zidului, ulterioară

întrucât aceasta nu are fundație, păstrându-se doar o asiză care este așezată direct pe pământ. De asemenea, aceasta păstrează trei sau patru asize. Într-una din acestea se remarcă prezența unui rest de prag de ușă (spolia), de la care se mai păstrează gaura batantei (D maxim de 0,08 m), iar șanțuirea are dimensiunile de 0,25 x 0,05 m. Partea de vest a pridvorului conține pietre de dimensiuni mijlocii și mici legate cu pământ, păstrându-se chiar opt sau nouă asize. Din loc în loc apar cărămizi dispuse neuniform.

Cercetările din anul 2012, din secțiunea 17, ne-au relevat câteva date constructive posibile ale aceleiași edificiu. Au apărut alte amenajări interioare, sub forma a două camere (α și β), pe partea de nord. Ultimele cercetări ne-au relevat mai multe informații. Astfel, între camerele α și β a apărut o mică trecere cu prag, cu lungime de 1,20 m și o lățime de 0,60 m. Cele două camere și-au dezvăluit noi detalii constructive. Între cele două se remarcă un zid realizat din blocuri de piatră, legate cu pământ, dispus paralel cu latura de vest a edificiului. Acesta a fost surprins, până în acest moment pe o lungime de 10,60 m, având o grosime de 0,70/0,80 m. Camera β are o lungime de aproximativ 4,75 m și o lățime de aproximativ 3 m în colțul de sud-est și 2,50 m în colțul de nord-est. Aproximativ în centrul acestei camere a apărut și o bază de coloană, probabil *in situ* cu un diametru de 0,35 m. Zidul său de nord nu închide perfect camera spre vest, lăsând un mic probabil spațiu de trecere de aproape 1 m. Acesta are o grosime de 0,60 m și este format tot din blocuri mici de piatră legate cu pământ. Dincolo de această cameră, spre nord, a fost descoperită o altă amenajare care pare să delimiteze un alt spațiu (cameră?) care pare realizat într-o fază târzie de recompartimentare (care pornește în S 20 și se termină în S 21). Camera α pare să continue atât spre nord, cât și spre vest, fiind imposibilă în acest stadiu al cercetărilor să-i cunoaștem respectiva suprafață. Adâncimea maximă atinsă în ea este, în colțul de sud-vest de 1,05 m. În general, structurile de zid constructive menționate în această zonă sunt formate din pietre de dimensiuni mijlocii și mici. S-au păstrat rar trei asize, majoritar două asize. Din loc în loc au fost descoperite și bucăți de chirpici.

De asemenea, curățarea laturii de nord a edificiului și eliminarea matorului aflat între S 21 și S 22 a creat posibilitatea punctării mai atente a unor detalii constructive, și de ce nu, cronologică. În structura zidului, spre nord, s-au evidențiat în structura sa o coloană cu diametrul de 0,85 m, un fus de coloană în poziție secundară și un al treilea, posibil *in situ*, așezat vertical pe o bază de coloană. De asemenea, aceeași activitate ne-a permis să scoatem în evidență câteva praguri sau plăci dreptunghiulare aflate pe latura de nord a edificiului, dispuse perpendicular pe aceasta, spre nord, legate cu mortar.

Singura secțiune nouă deschisă în acest an este cea cu numărul 24. Ea a fost realizată pe latura de vest a edificiului, având dimensiunile de 10 x 3 m. Adâncimea maximă la care s-a ajuns în colțul de sud-vest a fost de 1 m, în cel de nord-vest de 0,90 m, în cel de sud-est de 1,30 m, iar în cel de nord-est de 1 m. Lângă profilul de est a fost descoperită latura de vest a edificiului pe aproximativ nouă metri în lungime, având o lățime de 0,75 m. Zidul are

o înălțime de aproximativ 0,95 m, având șase sau șapte asize unde s-au folosit bucăți de piatră mijlocie legate cu pământ. Rar, între asize, apar fragmente de cărămidă dispuse liniar. În general se poate observa faptul că pietrele sunt dispuse liniar, chiar îngrijit. În interiorul secțiunii ne-am oprit pe un nivel de pământ galben bătătorit, care pare să aparțină unei posibile camere realizate în perioadă târzie între acest edificiu și altul aflat spre vest, și care a blocat spațiul de trecere dintre cele două. Lângă latura de vest, spre centrul secțiunii, a fost descoperită o bază de coloană de calcar cu diametrul de 0,46 m, coloana având un diametru de 0,30 m. De asemenea, spre nord, dincolo de zidul care se adosează laturii de vest a edificiului, au apărut patru trepte în coborâre cu dimensiunile de 0,50 x 0,38 m; 0,30 x 0,20 m; 0,25 x 0,16 m și 0,16 x 0,20 m. Dincolo de acestea mai apare o dală mare (poate o treaptă spre vest cu dimensiunile de 0,50 x 0,40 m).

Nu în ultimul rând a fost finalizat capătul de nord al secțiunii S 23 (cu dimensiunile de 10 x 3 m), unde s-a ajuns la o adâncime de - 1,30 m. Ca observație generală menționăm descoperirea a numeroase elemente ale acoperișului clădirii sub forma țiglelor de dimensiuni dreptunghiulare mari, olane, multe fragmente de lipitură (chirpici) de la etajul superior etc.

În cursul săpăturilor arheologice din luna septembrie din sector a fost strâns un lot consistent de material ceramic (în special fragmente de amfore, ulcioare și opaițe), material vitric (de la vase de mici dimensiuni, inclusiv un *unguentarium* întreg, numeroase fragmente de la geamurile clădirii), monede (peste 45 exemplare din secolele I-IV p.Chr.), catarama, cuie/piroane de la piesele constructive ale edificiului etc.

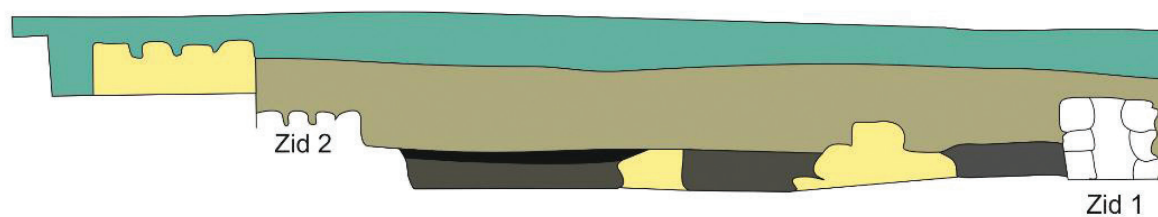
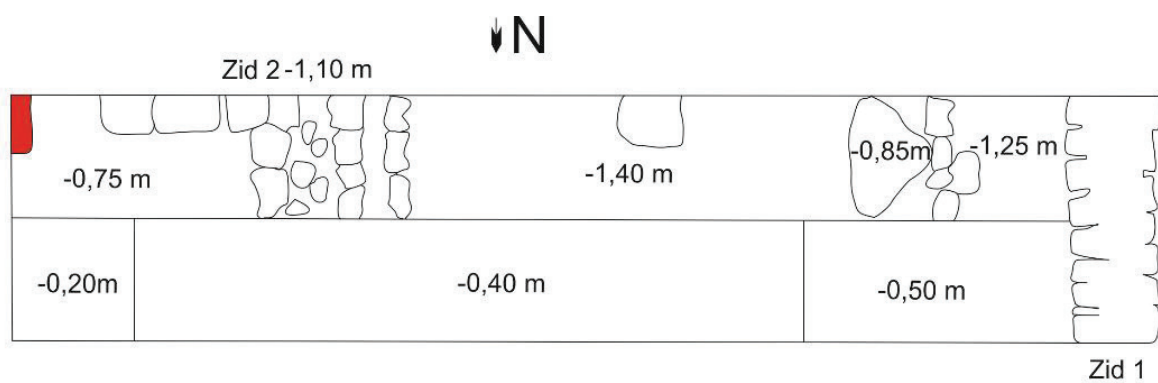
Fig. 1. Vedere generală E-V

Fig. 2 Blocuri de calcar

Fig. 3. Zid nr. 2

US 1, strat vegetal	blocuri de calcar
US 2, nivel de dărâmtură	ceramică (fr.chiup)
US 3, nivel de arsură	
US 4, nivel de umplură	

Pl. 1 Profil și grund sondaj

Pl. 2. Monedele descoperite

3. Alba Iulia, jud. Alba

Palatul guvernatorului consular al celor trei

Dacii [Apulum]

Punct: „Str. Munteniei nr. 15-17”

Cod RAN: 1026.12; **Cod LMI:** AB-I-m-00001.02

Tip de sit: aşezare urbană

Cod epocă: 153 – epoca bronzului târziu; 163 – Hallstatt timpuriu; 321 – Epoca romană timpurie; 43 – Epoca medievală 5 – Epoca modernă

Autorizație nr. 105/06.05/2019.

Colectiv: Viorica Rusu-Bolindeț (MNIT), responsabil științific, Radu Ion Ota, George Valentin Bounegru, Ilie Alexandru Lascu (MNUAI), Matei Drămbărean (DJPCN Alba), membri în colectiv: Călin Şuteu (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), drd. Florin Ovidiu Botiş (UBB), drd. Iulia-Alexandra Ilescu (UB), Rareş Bobăilă, Robert-Alexandru David, Claudiu-Mihai Hanches, MA Radu-Florin Turuş, Raul Mihai Ungur (studenți și masteranzi ai Universității „1 Decembrie 1918” Alba Iulia).

Total finanțare: 25 000 lei.

Perioada desfășurării campaniei: 23.09 - 10.10 2019

Obiectivele cercetării: În campania anului 2019, săpăturile arheologice s-au desfășurat în cele două secțiuni aflate în curs de cercetare pe latura sudică a complexului – SXIX/14 și SXX/16 – în vederea dezvelirii elementelor constructive identificate în cadrul acestora în campaniile anterioare (pl. I-II). Totodată, au fost continuate cercetările interdisciplinare pe laturile de sud și de est ale sitului (fotogrammetrie, ERT, 3D modeling), precum și scanarea 3D a obiectelor descoperite în *praetorium consularis*, în vederea pregătirii monografiei arheologice și a popularizării sitului.

Rezultate:

În secțiunea SXIX/14, s-a continuat cercetarea stratului de dărâmătură din interiorul Clădirii romane II (Cxt 24), care aparține ultimului nivel de locuire romană a sitului (primele 3 sferturi ale secolului al III-lea p. Chr.). Clădirea menționată are dimensiuni monumentale (pl. I-II), ea fiind descoperită pe suprafața a trei secțiuni: în colțul NE al secțiunii SXVIII/07, în jumătatea sudică a secțiunii SXIX/14 și continuă spre E, cu siguranță în jumătatea N a secțiunii SXX/16, posibil și spre S, unde pare să apară continuarea fundației zidului Z21 (ce reprezintă zidul perimetral sudic al clădirii menționate)¹.

În campania anului 2019, ne-am adâncit numai cu cca 30 cm în suprafață, cu scopul scoaterii stratului consistent de dărâmătură provenit de la acoperișul și zidul clădirii (pl. IIIa-b). Cu excepția mai bune delimitări a compartimentării clădirii, prin conturarea laturilor zidului Z25, care este perpendicular pe Z21, nu au fost descoperite alte elemente constructive în interiorul acesteia (pl. IIIb). În schimb, la cca 0,50 m N de latura internă a zidului Z21 și aproape paralel cu acesta, a fost evidențiat un strat consistent de arsură, care ar putea anunța o instalație de încălzire (pl. IIIb). Aceasta a fost observată și în carourile 3-4 ale secțiunii SXX/16 (Cxt 100) (vezi descrierea mai jos), în spațiul delimitat de zidurile Z21, Z25 și compartimentarea Z26 (pl. II, VI, VIIb).

În interiorul Clădirii romane II, stratul consistent de demolare al acesteia (cu grosimea de 0,50-0,60 m pentru moment) nu a fost cercetat complet, dar se va continua în campania viitoare. Adâncimea maximă la care s-a ajuns în această campanie este de -1,90 m.

În secțiunea SXX/16 s-a concentrat cea mai mare parte a cercetării arheologice din această campanie. S-a continuat adâncirea în suprafață cu cca 0,50 m, în vederea finalizării cercetării structurilor moderne surprinse în suprafața secțiunii. În jumătatea N a secțiunii, s-a continuat cercetarea structurilor 20', 90' și 91, care reprezintă urmele unei instalații pentru prelucrare a strugurilor (teasc?) datată în secolul XVIII-XIX, care a fost tăiată de fundația zidului de susținere al pivniței clădirii moderne dezvelite în zona în discuție (Z3/16)(pl. IV-VI). Acesta din urmă mai are elemente din fundație (pietre de dimensiuni variabile și fragmente de cărămizi), care continuă în adâncime, dar structura sa pare să fie către bază.

În jumătatea S a secțiunii SXX/16, s-a conturat baza unei pivnițe moderne amenajate cu bârne din lemn, care au suferit o incendiere puternică la un moment dat (Cxt 97) (pl. II, IV-VI, VIIa). Conturul ei are o formă rectangulară, cu dimensiunile dezvelite de 3,60 x 3,50 x 3,70 m, pe laturile de N și E acestea fiind însă mult mai mari, ele mergând spre E, sub profilele respective (pl. IV, VI, VIIa). În interiorul pivniței în discuție au fost descoperite resturi de bârne din lemn parțial carbonizate, pietre de dimensiuni variabile, obiecte din fier (în principal cuie și piroane), fragmente de sticlă și de vase ceramice etc. De asemenea, la 0,50 m V de profilul E și la 0,35 m de latura N a pivniței din lemn, a fost descoperită amprenta unei alte instalații de formă rectangulară (Cxt 102), cu dimensiunile de 1,70 x 1,75 m, care ar putea reprezenta o mică anexă în care a fost depozitat un butoi din lemn (?) (pl. II, VI, VIIa, VIII). Groapa de implantare a acestei instalații a distrus o parte din fundația zidului roman Z25, pe o lungime maximă de 2,00 m (pl. VIII-IX).

În restul suprafeței secțiunii SXX/16, atât la N, cât și la S, straturile moderne continuă, însă ele sunt chiar la bază și este posibil ca în campania viitoare să fie finalizate pentru a se continua cercetarea arheologică pe nivelele de locuire romană.

În ceea ce privește structurile romane, în jumătatea N a secțiunii, în carourile 3-4, s-a continuat cercetarea în suprafață a celor două camere care au aparținut Clădirii romane II (pl. II, VI-IX) în campania anului 2019 s-au conturat mai bine atât traseele zidurilor încăperilor respective, cât și interiorul acestora. Astfel, în interiorul camerei W1, delimitată în partea de S și de E de zidurile Z24 și Z25, respectiv la V de Z26, pare să fi fost o podea de mortar, care nu a fost descoperită deocamdată *in situ*, ci numai printr-un strat de dărâmătură (Cxt 24”), care a fost surprins pe o suprafață de 7,25 mp (pl. V-VI, VIIb), spre N cele două camere ale Clădirii romane II fiind tăiate/distruse de intervențiile moderne menționate mai sus (Cxt 20', 90' și 91 în jumătatea N a secțiunii, respectiv Cxt 97 și 102 în jumătatea S a acesteia). Bucăți mari de mortar au fost descoperite și în caroul 2, până aproape de profilul V (Cxt 105), însă ele apar sporadic în această zonă (pl. V-VI, VIII). În schimb, în interiorul camerei W2, în spațiul delimitat de Z25, Z26 și profilul V al secțiunii SXX/16, nu se prefigurează existența unei podele, deși urmele de arsură apărute anunță posibili-

¹ Pentru descrierea elementelor constructive ale Clădirii romane II, vezi Rusu-Bolindeț et alii 2018, 13, pl. I, VI-VIII.

tatea existenței unei instalații de încălzire (Cx100). Această supoziție pare să fie corectă deoarece au fost descoperite în spațiul menționat trei *pilae* rotunde de hypocaust (pl. V) aproape de profilul V al secțiunii. Această instalație pare să continue în secțiunea SXIX/14, după urmele puternice de arsură constatate în carourile 2-3 ale acesteia și îndeosebi în vecinătatea laturii interne a zidului Z21 (vezi descrierea mai sus).

Tot în campania anului 2019, a fost mai bine pusă în evidență latura externă a zidului Z25, care este o structură din lemn (Cxt 101), păstrată pe o lungime totală de 2,00 m, ea fiind tăiată de groapa de implantare a micii anexe moderne din lemn de formă rectangulară (Cxt 102) (pl. IV-VI-IX). Această structură de lemn, cu lățimea de 0,40 m, este delimitată pe latura externă de fragmente de cărămizi puse pe cant și împreună cu latura internă, constituită din cărămizi puse pe lățime și prinse cu mortar, constituie zidul Z25. Amprenta sa pare să fie legată și de peretele din lemn care compartimentează camerele W1 și W2 (denumit Z26) (pl. V-VIII), ceea ce confirmă raportul lor de contemporaneitate. Așa cum precizăm în raportul precedent, această tehnică de construcție mixtă – din piatră și materiale de construcție ceramice, precum și din lemn – reprezintă o situație inedită pe sit. Verificarea fundațiilor acestor elemente constructive, ca și al nivelului de călcare al celor două camere identificate până acum din Clădirea romană II vor constitui obiectivele campaniilor arheologice viitoare.

În zona cuprinsă între latura V a acestui zid/compartimentări și profilul V al secțiunii, a apărut un strat de arsură consistent (Cxt 100) – de la o instalație de hypocaust, pe care, în campania precedentă, o legam de prezența zidului Z25, pe care îl consideram ca aparținând unei instalații de încălzire (vezi descrierea mai sus). În campania acestui an, prezența instalației de încălzire pe care o presupunem datorită prezenței stratului de arsură menționat (Cxt 100), care apărea în spațiul delimitat de colțul NV al camerei din interiorul Clădirii romane II și profilul V, a unor pete de arsură consistente din zona similară a secțiunii SXIX/14 (carourile 1-4) și de multe *tegulae mammatae* fragmentare, a fost confirmată de descoperirea a trei *pilae* rotunde de hypocaust. Acestea din urmă au apărut în caroul 2, în imediata apropiere a profilului V și deocamdată este greu de stabilit dacă ele sunt *in situ* (pl. VI).

Materialul arheologic descoperit a fost și în această campanie bogat și variat. Pentru perioada modernă (secolele XIX-XX) au fost găsite categorii de artefacte similare cu cele din campaniile precedente: fragmente de vase din sticlă, câteva obiecte din bronz și din fier, diferite categorii ceramice (inclusiv câteva pipe).

Materialul arheologic descoperit pe nivelul corespunzător ultimei faze de locuire romană a sitului a constat în primul rând din material tegular, provenit din dărâmurile acoperișului și ale elevației zidurilor Clădirii romane II. O parte dintre cărămizi, țigle și olane au fost ștamplate, ele purtând sigla legiunii a XIII-a Gemina, însoțită sau nu de antroponime. Au fost descoperite și materiale tegulare ștamplate cu sigla trupelor din garda guvernatorului – în variantele *pedites singulares*, *numerus singularium* – precum și o pylă rotundă de la o instalație de hypocaust, cu *graffiti ante cocturam* pe suprafață. De asemenea, a fost descoperit un fragment de antefix cu reprezentarea capului Meduzei Gorgona, din care s-a păstrat părul și o parte a

frunții personajului, care avea părul vopsit în roșu cărămiziu, pentru a-l distinge de față, care este de culoare gălbuie. Alte patru antefixe similare și într-o stare mai bună de conservare au fost descoperite atât în cercetările făcute de A. Cserni în săpăturile efectuate la Palatul guvernatorului², cât și în săpăturile arheologice mai recente făcute în castrul legiunii a XIII-a Gemina³. Acest tip particular de reprezentare a Meduzei Gorgona, de foarte bună calitate, întâlnit numai la Apulum, indică existența unui atelier local⁴.

Alte categorii de artefacte descoperite sunt reprezentate de câteva obiecte din bronz și din fier, precum și de multe vase fragmentare din ceramică, aparținând unor categorii variate (ceramică fină, ceramică de uz comun, amfore, lămpi etc.). În secțiunea SXX/16, vase ceramice fragmentare sau întregibile fost descoperite *in situ* într-o zonă situată în exteriorul colțului SE al Clădirii romane II, situată de-a lungul profilului E (pl. VI, X-XI). În aceeași zonă, dar mai aproape de colțul de clădire menționat, a fost găsită și tencuială pictată *in situ* (pl. VI, X).

În campaniile viitoare, obiectivele săpăturilor arheologice vor fi concentrate pe cercetarea locuirii romane în cele două secțiuni aflate în curs de dezvelire, precum și continuarea cercetărilor interdisciplinare. Acestea din urmă ne vor oferi o imagine mai complexă a sitului pe zonele încă necercetate, menită să ne ajute la stabilirea strategiei și a intensificării cercetării arheologice a acestuia, în vederea conservării și punerii sale în valoare istorico-turistică.

Abstract

In the 2019 campaign, the archaeological research of the site was concentrated on unearthing the constructive elements identified in trenches SXIX/14 and SXX/16 on the southern side of the site (pl. I-II). Thusly, in trench SXIX/14, we continued to excavate a further 0.30 m within the demolition layer from the interior of the Roman building II, which belongs to the last level of Roman habitation of the site (the first three quarters of the 3rd century AD). The building's southern perimeter wall (Z21) and also the inner side of another wall surfaced, Z25, perpendicular on Z21, were better outlined (pl. IIIB). At approx. 0.50 m north from the inner side of the wall Z21, almost parallel with it, was revealed a consistently burning layer (Cxt 100) which could point towards the existence of a heating system (pl. II, IIIB).

During this campaign, the main archaeological research was focused on trench SXX/16. The excavated layer was about 0.50 m, focusing on the excavation of the remaining modern layers. In the northern half of the trench, the excavation continued researching the structures 20', 90' and 91, which represent the traces of an installation for processing grapes (winepress?) dated in the 18th-19th centuries. This was cut by the foundation supporting the basement of the modern building uncovered in this area (Z3/16) (pl. IV-VI). In the southern half of the trench SXX/16 was outlined the basis of a modern cellar built with wooden beams strongly burned (Cxt 97) (pl. II, IV-VI, VIIa). Its out-

² Băluță, Berciu 1981, 94, catalog nr. 25-27, pl. II/6 cu bibliografia aferentă legată de contextul descoperirii (încadrate însă de autori la categoria Măști grotești. Persona tragica, varianta a).

³ Moga 2002, 256, fig. 5; Moga 2004, 276, nr. 3, fig. 4.

⁴ Vezi Ene 2019, 398-399, fig. 20 – antefixe cu reprezentări de divinități tipul I.7, *Medusa Apulensis*, subtipul 3, cu bibliografia aferentă.

line has a rectangular shape measuring 3.60 x 3.50 x 3.70 m. Also, at 0.50 m west of the eastern profile and about 0.35 m of the northern side of the wooden cellar, was discovered the outline of another rectangular shaped installation (Cxt 102), measuring 1.70 x 1.75 m, which could represent a small annex in which a wooden barrel (?) was stored (pl. II, VI, VIIa, VIII). This installation has destroyed a part of the foundation of the Roman wall Z25, on a maximum length of 2.00 m (pl. VIII-IX).

Regarding the Roman structures, in the northern half of the section, in the 3rd-4th grid, the excavation continued with the research of two rooms that belonged to the Roman Building II (pl. II, VI-IX)⁵. In the 2019 campaign, the wall paths of the respective rooms and their interior were better outlined. Room W1 appears to have had a mortar floor which was not discovered *in-situ* so far but only by a consistent layer of debris (Cxt 24ⁿ). In contrast, inside the room W2, a consistent burn layer (Cxt 100) and three round *pillae* bricks of a hypocaust seem to confirm the existence of a heating system.

In future campaigns, the main objectives of the archaeological excavations will be focused on the research of the Roman building II in the two trenches currently excavated, as well as on the continuation of the interdisciplinary research.

Bibliografie

Băluță, Berciu 1981 Cl. Băluță, D. Berciu, *Antefixele romane de la Apulum*, Apulum, 19, 1981, 83-95.

Ene 2018 S. Ene, *Considerații asupra antefixelor din provincia Dacia*. In: S. Forțiu (ed.). *ArheoVest VIII*, În onorom Sabin Adrian Luca. Interdisciplinaritate în arheologie, Timișoara, 23 noiembrie 2019, Szeged 2019, 389-407.

Moga 2002 V. Moga, *Antefixe descoperite în castrul de la Apulum*, Apulum, 39, 2002, 253-258.

Moga 2004 V. Moga, *Les antefixes découvertes dans le camp d'Apulum*. In: M. Crînguș, S. Regep-Vlascici, A. Ștefănescu (eds.), *Studia Historica et Archaeologica In Honorem Magistrae Doina Benea (BHAUT VI)*, Timișoara 2004, 275-278.

Rusu-Bolindeț et alii 2018 V. Rusu-Bolindeț, R. Ota, G. V. Bounegru, C. I. Inel, I. Al. Lascu, M. Drîmbărean. D. Ștefan, C. Șuteu, F.-O. Botiș, S.-A. Manolescu; D. Szabo; R.-F. Turuș, I.-F. Florea, R. Bobăilă, A. R. Puțan, C. C. Galdău-Săliștean, R. Al. David, *Alba Iulia, jud. Alba - Palatul guvernatorului consular al celor trei Dacii [Apulum]; Punct: str. Munteniei nr. 15-17*. CCA. Campania 2017, București 2018, 1-5, pl. I-XIX.

Palatul Guvernatorului_2019

Pl. I. Ortofotoplan al secțiunilor SXIX/14 și SXX/16 (autor Călin Șuteu).

⁵For the description of the two rooms discovered within the Roman building II, see Rusu-Bolindeț et alii 2018, 13-14, pl. I-XII.

Pl. II. Imagine de ansamblu a secțiunilor SXIX/14 și SXX/16 la finalul campaniei 2019 (vedere dinspre sud).

Pl. III. Secțiunea SXIX/14: a. imagine de ansamblu la finalul campaniei 2019 (vedere dinspre sud); b. detaliu cu interiorul camerei W2 (vedere dinspre nord-est).

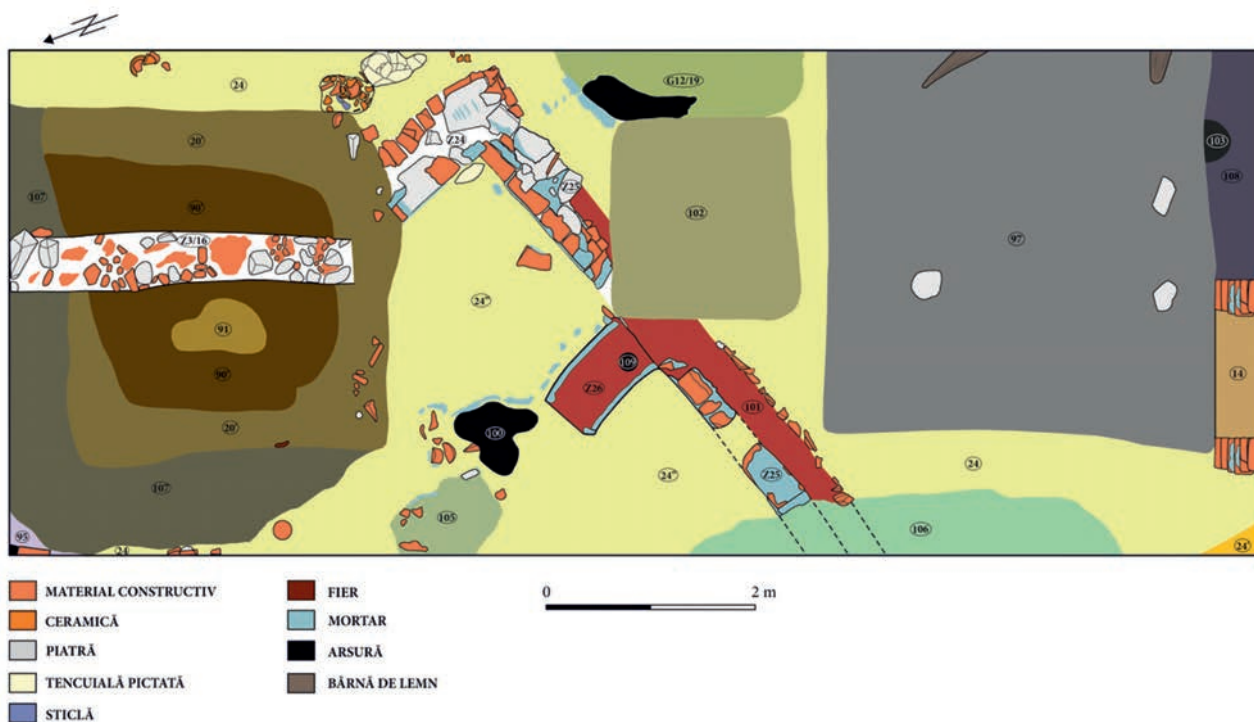

Pl. IV. Secțiunea SXX/16: imagine de ansamblu la finalul campaniei 2019 (vedere dinspre sud).

Pl. V. Secțiunea SXX/16: imagine de ansamblu la finalul campaniei 2019 (vedere dinspre nord).

APULUM 2019 - PRAETORIUM CONSULARIS
SXX/16

Pl. VI. Planul secțiunii SXX/16 la finalul campaniei 2019 (scara 1:20, desen și digitizare Iulia-Alexandra Iliescu).

a

b

Pl. VII. Secțiunea SXXX/16: a. jumătatea sudică a secțiunii SXX.16, cu contextele de epocă modernă Cxt 97,102 (vedere dinspre sud) și relația cu elementele constructive ale Clădirii romane II; b. imagine de ansamblu a compartimentărilor Clădirii romane II (vedere dinspre nord-vest).

Pl. VIII. Secțiunea SXX/16: imagine de ansamblu a Clădirii romane II, cu compartimentările descoperite (zidurile Z24-26) (vedere dinspre vest);

Pl. IX. Secțiunea SXX/16: detaliu al structurii de lemn a laturii externe a zidului Z25 (Cxt 101) și relația cu anexa rectangulară din lemn de epocă modernă (Cxt 102) (vedere dinspre sud-vest).

Pl. X. Secțiunea SXX/16: ceramică romană și fragmente de tencuială descoperite in situ în exteriorul colțului sud-estic al camerei W1 (vedere dinspre nord).

Pl. XI. Secțiunea SXX/16: fragmente ceramice romane descoperite in situ în stratul de dărâmatură al ultimului nivel de locuire romană (Cxt 24), de-a lungul profilului E al secțiunii (vedere dinspre nord).

4. Ardeu, com. Balșa, jud. Hunedoara

Punct: „Cetățuie”

Tip de sit: locuire (1), locuire civilă (11), cetate (122)

Încadrare cronologică: preistorie (1), eneolitic târziu (143), epoca bronzului (15), epoca bronzului timpuriu (151), epoca bronzului mijlociu (152), epoca bronzului târziu (153), Hallstatt (16), Hallstatt timpuriu (161), Latène târziu (213), epoca post romană (33), epoca medievală (43), epoca medievală timpurie (431), epoca medievală târzie (432)

Autorizație nr. 121 /9.05.2019

Cod RAN: 87870.01

Colectiv: Iosif Vasile Ferencz (Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) - responsabil științific al șantierului; Mihai Cristian Căstăian (Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) - responsabil de sector, Dorel Micle (Universitatea de Vest – Timișoara) – responsabil de sector, Cristian Constantin Roman (Castelul Corvinilor-Hunedoara) – responsabil de sector, Adrian Cătălin Căsălean - Muzeul Civilizației Dacice și Romane – Deva) – membru în colectiv, Daniel Spănu, invitat

Total finanțare: 20 000 lei

Perioada desfășurării campaniei: 04.09. - 27.09.2019

Campania de cercetări din anul 2019 s-a desfășurat pe parcursul lunii septembrie.

Pentru campania din anul 2019 ne-am propus continuarea documentării profilului transversal peste mamelonul pe care a fost construit în epoca Regatului Dac cel mai impozant edificiu cunoscut până în prezent pe platoul superior al dealului „Cetățuie” de la Ardeu – așa-zisul „turn-locuință” sau „palatul nobilului”. Amplasamentul acestei clădiri a fost identificat în timpul campaniei de cercetări din anul 2002.

Începând din anul 2013 și continuând în campaniile din anii 2014, 2015, 2016, 2017 și 2018 au fost trasate două suprafețe de cercetare cu dimensiunile de 5x 5 m în care au fost identificate colțul nord-vestic și cel nord-estic al edificiului. Zidurile au fost construite din blocuri masive de calcar, cu două paramente și emplecton iar prezența butiselor precum și alte elemente de arhitectură trădează tehnica de construcție elenistică. Emplectonul este realizat din piatră spartă (atât rocă locală, cât și spărtură de rocă de felul celei din care sunt realizate blocurile de calcar) și puțin pământ.

Prin extinderea cercetării sistematice a acestui edificiu ne-am propus să înregistrăm grafic și fotografic un profil transversal, pe axa est-vest a acestei clădiri și să conservăm primar elementele de arhitectură identificate. În același timp, au fost numerotate și descrise toate blocurile de calcar identificate până în prezent, atât cele aflate în zid, cât și cele desprinse. S-a putut astfel observa existența unor blocuri de piatră cu dimensiuni și forme diferite.

În timpul campaniei din anul 2018 a fost trasată o unitate de cercetare cu dimensiunile de 5 x 5 m notată Sp8. Utilizând resursele avute la dispoziție în acest an am continuat cercetarea pe o parte a acestui areal, anume pe o fâșie cu dimensiunile de 2 x 5 m, în partea sud-vestică a suprafeței. Practic, s-a urmărit extinderea profilului transversal al turnului-locuință, spre vest. Cu acest prilej a

fost completat profilul transversal, documentația desenată întregind datele privind acest sector al șantierului (Fig. 1).

În exteriorul paramentului zidului construcției am reușit să surprindem nivelul de călcare antic acoperit de urmele unui incendiu și a dărâmăturii clădirii acumulată după prăbușirea elevației. Este posibil ca prăbușirea construcției să fi fost una dintre urmările asediului și distrugerii cetății. Blocuri de piatră din calcar oolitic (Fig. 2), numeroase urme de bârne arse (Fig. 3), precum și fragmente de lipitură arsă de perete acopereau acest nivel. Materialele arheologice identificate sunt reprezentate de cuie și piroane și foarte puține fragmente ceramice.

În această parte, panta naturală a dealului este mai accentuată, în comparație cu situația identificată în partea estică. Din acest motiv, dinamica straturilor de acumulare este foarte accentuată. Înclinația pantei este fragmentată doar de terasările antropice.

Și în acest sector au fost surprinse urmele unor excavații realizate în epoca modernă (probabil la începutul secolului XX) pentru extragerea blocurilor de calcar.

Profilul stratigrafic realizat în acest an permite completarea imaginii schematice a construcției care domina întregul platou superior al dealului. În plus, cercetările din toamna anului 2019 au permis înregistrarea grafică și fotografică a releveului segmentului de parament păstrat *in situ* în sectorul cercetat. S-au putut astfel documenta detaliile ale tipului de zidărie utilizat de meșterii (sau arhitecții) care au realizat edificiul respectiv. Pe cele două asize păstrate *in situ*, în secvența cercetată se pot distinge cu claritate diferențele de dimensiune între blocurile care compun cele două asize păstrate, dar și modul în care a fost utilizat terenul (pregătirea prin îndreptare a bazei de stâncă, pentru amplasarea primei asize a zidului și faptul că acolo unde a fost posibil, prima asiză a fost înlocuită chiar de stânca îndreptată). S-a observat și faptul că în acest sector, blocurile prevăzute cu șanțuri pentru fixarea bârnelor („babe”) sunt prezente începând cu cea de a doua asiză.

Un alt detaliu care a putut să fie remarcat este prezența unui material utilizat pentru completarea și lipirea a două părți, rupte din același bloc, care face parte din cea de a doua asiză a zidului. Și tot cu același material sau cu unul asemănător a fost acoperită suprafața exterioară a unui alt bloc din calcar oolitic, de această dată din prima asiză, cea de la baza zidului.

Tot cu un material asemănător era acoperită partea inferioară a unor blocuri identificate în nivelul de căzătură (dărâmătură) de pe panta unității de cercetare. S-a constatat că materialul de culoare deschisă (alb-gălbui) este aplicat doar pe partea inferioară a unor blocuri fără șanț pentru bârnă (babă), dintre cele care erau amplasate perpendicular față de traseul zidului, astfel încât o parte să se găsească în emplecton (butise). Materialul respectiv este prezent numai pe partea care suprapunea un bloc din asiza inferioară. Descoperirea nu este nouă. În timpul campaniei din anul 2017 de pe suprafața inferioară a unui bloc descoperit *in situ*, în asiza a treia a aceluiași fragment de zid au fost recoltate probe dintr-un astfel de material.

Un astfel de eșantion a fost analizat microscopic (secțiune subțire petrografică) și prin difracție de raze

X (XRD, metoda pulberilor), de către Cristina Montana Pușcaș, Tudor Tămaș și Ciprian Cosmin Stremțan. Rezultatul analizelor efectuate arată că din punct de vedere structural și textural, secțiunea subțire indică prezența unui material sintetic, care întrunește toate caracteristicile unui liant. Ne propunem ca și probele recoltate în acest an să fie analizate pe baza aceluiași metode, cu scopul de a distinge particularitățile tehnice ale construcției.

Între particularități se înscrie și existența unor blocuri cu profilaturi și/sau scobituri, ale căror semnificații nu le cunoaștem deocamdată.

Unul dintre obiectele cele mai importante descoperite în campania din anul 2019 este o fibulă din bronz cu resort bilateral mare și coarda înfășurată pe după arc. Acest tip de agrafă este cel mai bine documentat, până în prezent, la Ardeu.

Pe parcursul campaniei din acest an am trasat o nouă unitate de cercetare, suprafața Sp9, la est de mamelonul pe care este amplasat „turnul-locuință”. Scopul cercetării acestui sector este acela de a completa profilul transversal al edificiului și a forme de relief pe care a fost construit.

În concluzie, campania de cercetări din anul 2019 a adus o serie de noutăți importante pentru cunoașterea tehnicii de construcție, dar și nivelului de distrugere a locuinței aristocratice – așa-zisul "turn-locuință" și implicit a cetății dacice.

La cercetări au participat și studenții: Darius Nica și Ioana Ferencz, precum și Sandra Becsi, Florin Cazan, Nicoleta Lenghel, Montana Pușcaș și Cosmin Stremțan.

Abstract

In the 2019 field campaign we assigned as researches objectives to continue the documentation of the tower dwelling's transversal profile (West-East). Our investigations were targeted on the western slope. The researches brought a series of important new features for the knowledge of the construction technique, but also for the level of destruction of the aristocratic dwelling - the so-called "tower-dwelling" and of course, of the Dacian hillforts.

Explanation of the figures

Fig. 1. Plan of the investigations carried out so far on the surface of the tower-house (Drawing D. Spănu 2019).

Fig. 2. Image from the west on the rubble sequence investigated on the Sp8 surface (Photo I. V. Ferencz).

Fig. 3. Traces of burned beams coming from the elevation of the Hellenistic wall building from Ardeu (Tower-dwelling) (Photo I. V. Ferencz).

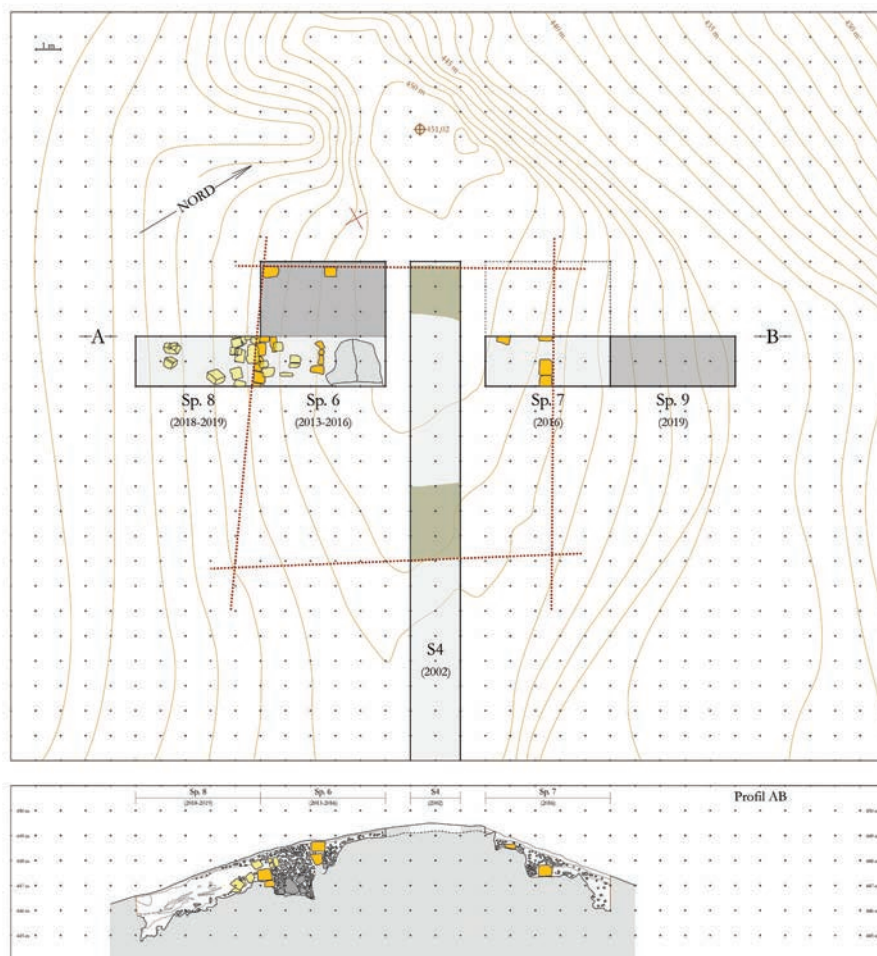

Fig. 1. Plan general al investigațiilor realizate până în prezent pe suprafața turnului-locuință (Desen D. Spănu 2019).

Fig. 2. Imagine dinspre vest asupra secvenței de dărâmatură cercetate în suprafața Sp8 (Foto I. V. Ferencz).

Fig. 3. Urme de bârne carbonizate provenind din elevația clădirii cu zid elenistic de la Ardeu (Turnul-locuință) (Foto I. V. Ferencz).

5. Băile Figa, oraș Beclean, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: „Băile Figa”

Cod tip sit: 4, 41.

Cod de epocă: 1, 2, 15, 16, 21, 5, 153.

Autorizație nr. 12/03.05.2019

Cod RAN: 32492.02; 32492.01

Colectiv: Responsabil: Valerii Kavruk (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni); colectiv: Anthony F. Harding (Marea Britanie), Dan Lucian Buzea, Călin-Dan Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan, Puskás József (Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni).

Finanțare 25.000 lei – MC; 20.000 lei - MNCR

Perioada desfășurării campaniei: 15.05. - 30.11.2019

Băile Figa este singurul sit arheologic de exploatare a sării din spațiul intracarpatic cercetat sistematic și unul dintre cele mai relevante situri de acest gen din Europa (HARDING 2013). În plus, datorită abundenței în lemn arheologic bine conservat, acest sit prezintă un potențial, nebănuit până de curând în Europa de sud-est, pentru cercetări privind diverse aspecte ale exploatarei pre și protoistorice a lemnului, precum și pentru elaborarea scării dendrocronologice regionale (HEUSSNER 2014). Din punct de vedere socio-economic, vecinătatea sitului de un centru de agrement cu aflus turistic ridicat oferă oportunități deosebite pentru dezvoltarea laturii culturale a turismului local.

Cercetările arheologice efectuate în acest sit în anii 2006 - 2018 (CAVRUC, HARDING 2008; 2011; HARDING & KAVRUK 2013; CAVRUC et al 2014; 2015; KAVRUK et al 2016; 2017; 2018) au scos la lumină urme consistente de exploatare a sării datând de la eneolitic până în secolul XX. Dintre acestea predomină vestigiile din finalului epocii bronzului timpuriu (cca. 2300 - 1900 BC), finalului epocii bronzului mijlociu (cca. 1630 - 1400 cal BC), epoca bronzului târziu (cca. 1400 - 800 cal BC) și cea de-a doua epocă a fierului (cca. 400 - 150 cal BC).

Secțiunea XV. Începând din anul 2013, din cauza diminuării resurselor financiare, săpăturile sunt efectuate numai în S.XV. Aceasta a fost deschisă în anul 2008 în sectorul central-sudic al văii Pârâului Sărat, care traversează situl de la sud la nord (Figura 1/1,2). Cercetările din această secțiune au scos în evidență câteva structuri și numeroase unelte și ustensile, printre care menționăm „troace”, jgheaburi, scări, palete și baroase de lemn, ciocane de piatră de minerit ș.a. datând aproximativ din sec. XI - IX î. Hr.

S.XV (16 m N - S x 14 m V - E) cuprinde albia și pantele accentuate ale malurilor Pârâului Sărat, diferența maximă de nivel în cadrul secțiunii fiind de 5,74 m (Figura 1/3). Secțiunea include trei sectoare: *central*, *lateral estic* și *lateral vestic*. Sectorul central cuprinde albia și malurile line ale pârâului, cel *lateral vestic* - panta malului stâng, înalt de 4 m, iar cel *lateral estic* - panta malului drept al pârâului, înalt de cca. 5,7 m (Figura 2/1,2). În sectorul central, săpăturile au fost efectuate într-un sigur plan, iar în cele laterale, pentru a preveni prăbușirea malurilor, în trepte de cca. 0,5 - 0,7 m late și tot atât de înalte.

Cercetările în S.XV au relevat trei unități stratigrafi-

ce principale: sol vegetal (ad. 0 - 0,2 m), lut galben în amestec cu pietriș (ad. la 0,2 - 1,2/1,5 m), nămol sărat de culoare predominant cenușie (ad. 1,2/1,5 - 2,2/2,5 m). La baza stratului de nămol se află masivul de sare. Urme de structuri *in situ* se află doar în stratul de nămol (structuri de lemn elevate) și roca de sare (structuri adâncite). Marea majoritatea artefactelor se găsesc în stratul de nămol (Figura 3).

Spre finalul campaniei din anul 2018, săpăturile în S.XV au ajuns la roca de sare pe cca. 1/3 din suprafață sectorului central: la vest de pârâu - pe o suprafață de cca. 3 - 4 m (V-E) x 5 m (N-S), în colțul sud-estic al sectorului - pe suprafața de cca. 2,5 m (N-S) x 3 m (V-E), precum și în imediata apropiere vestică a puțului Structurii 1-XV-2013. În restul suprafeței sectorului central săpăturile au ajuns la mijlocul sau partea inferioară a stratului de nămol. Cele 6 trepte realizate în sectorul lateral estic au secționat stratul vegetal și cel de lut galben în amestec cu pietriș. În sectorul lateral vestic, treapta inferioară a atins stratului de nămol, în timp ce celelalte 4 trepte au secționat pământul galben.

Până la finalul campaniei din anul 2018, în S.XV au fost descoperite și parțial dezvelite 7 structuri: 1-XV-2013, 2-XV-2013, 3-XV-2013, 1-XV-2018, 2-XV-2018, 3-XV-2018, 4-XV-2018. Cel puțin trei dintre acestea (1-XV-2013, 2-XV-2013 și 3-XV-2013), după toate aparențele, sunt interconectate. Dintre acestea, *Structura 1-XV-2013* este o fântâna cu puț tronconic săpat în nămol, având pereții căptușiți cu împletitură de nuiele orizontale și pari verticali. În fundul puțului a fost descoperit un șanț îngust (0,4 - 0,5 m) și adânc peste 0,7 m, săpat în roca de sare. Puțul a fost împrejmuț de un gard circular realizat din împletitură de nuiele orizontale și pari verticali. Conform datării ¹⁴C obținute în anul 2018 din probe prelevate de la nuielele căptușelii puțului, acesta datează din cca. 1000 - 900 cal BC. *Structura 2-XV-2013* este un gard de lemn format din scânduri, pari, troace despicate, jgheaburi și o lopată, înfipte în nămol sărat până la roca de sare și prinse cu legături de nuiele de un par lung aflat în poziție orizontală. Conform datării dendrocronologice a patru probe prelevate în anul 2014 din scânduri de stejar, *Structura 2-XV-2013* datează după anul 980 BC. *Structura 3-XV-2013* includea două rânduri drepte și paralele de pari verticali, unul dintre care servea drept par de susținere a împrejmuțurii *Structurii 1-XV-2013*.

Celelalte structuri (1-XV-2018, 2-XV-2018, 3-XV-2018 și 4-XV-2018) au fost depistate spre finalul campaniei din anul 2018 și nu au putut fi clar delimitate.

Cercetările efectuate în anul 2019

Obiectivul general al cercetărilor din anul 2019 au a fost dezvelirea și documentarea structurilor descoperite anterior în S.XV. În acest scop, cercetările au urmărit următoarele **obiective specifice**:

- îndepărtarea nămolului până la masivul de sare din partea vestică, centrală și nordică a sectorului central al S.XV;
- dezvelirea *Structurii 1-XV-2018*;
- delimitarea *Structurii 2-XV-2018* în limitele sectorului central și stabilirea poziției stratigrafice și conexiunilor acesteia;
- delimitarea traseului complet al *Structurii 3-XV-2018* și stabilirea conexiunilor acesteia;

- dezvelirea *Structurii 4-XV-2018* în limitele sectorului central;
- prelevarea probelor de la structurile și artefactele de lemn în vederea datării acestora;
- conservare *in situ* a secțiunii și structurilor dezvelite.

Pentru atingerea obiectivelor sus-menționate, în anul 2019 am îndepărtat nămolul până la masivul de sare din partea vestică, centrală și nordică a sectorului central al S.XV, în total pe cca. 1/2 din cuprinsul secțiunii. Suprafața masivului de sare are culoarea albă cu dungi cenușii, este foarte dură și prezintă două pante line ce coboară din est și vest spre canalul adânc și îngust al vechiului traseu al Pârâului Sărat, care traversează S.XV de la SV la NE.

Structuri cercetate în anul 2019

În anul 2019 am continuat dezvelirea structurilor 1-XV-2018, 2-XV-2018, 3-XV-2018 și 4-XV-2018.

Structura 1-XV-2018 a fost descoperită în anul 2018 pe treapta inferioară a sectorului lateral vestic. În anul 2019, în urma *îndepărtării parțiale* a nămolului din jumătatea nordică a două trepte inferioare, până la adâncimea de cca. 0,75 m de la suprafața actuală a terenului, pe o lungime de 5,0 m, am dezvelit parțial un gard de lemn, relativ rectiliniar. În jumătatea sa nordică, pe o lungime de 2,5 m, acesta era format din 12 scânduri masive și 4 pari înfiți în nămol în poziție verticală. De ambele laturi ale acestora se aflau 4 pari orizontali. La 2,5 m sud, pe aceeași linie, am dezvelit un fragment mare de „troacă” de lemn și câțiva pari înfiți în poziție verticală în nămol. Între scândurile verticale din partea nordică a gardului și „troaca”, în profilele ambelor trepte, până aproape de masivul de sare, am surprins conturul unui posibil șanț care perfora malul pe direcția V - E. Acesta se distingea ca o pată lată de cca. 1 m și înaltă de 1,3 m, cu umplutura formată din nămol de culoarea cenușie-albăstruie, ce contrasta cu fundalul format din nămol amestecat cu pământ, de culoarea cenușie-gălbuie. La baza acestui posibil șanț, direct pe roca de sare, se observă câțiva pari culcați pe roca de sare. Anterior, în dreptul și în imediata apropiere a acestora, direct pe roca de sare, am dezvelit o aglomerare de pari masivi culcați pe roca de sare, suprapusă de vreascuri. După toate probabilitățile, acești pari au aparținut porțiunii gardului căzut în urma unui curent de apă prin „șanțul” sus-menționat, iar vreascurile au fost aduse de apă din pădurea aflată în apropierea vestică a S.XV.

Structura 2-XV-2018 a fost descoperită în anul 2018 lângă malul vestic al sectorului central. În anul 2019, în urma *îndepărtării* nămolului și spălării rocii de sare, am reușit să delimităm partea estică a acestui complex care s-a dovedit a fi o groapă săpată în rocă de sare. Aceasta este de formă neregulată, are margini curbe, este lungă de 2,0 m (N-S) și lată de 1,2 m (E-V). Capătul estic al gropii se unește cu *Structura 3-XV-2018* (a se vedea mai jos). În partea superioară, umplutura gropii a fost formată din pământ gălbui-cenușiu. Groapa tot timpul este plină cu apa care abundent izvorăște din adâncul ei. Am golit groapa doar parțial, până la ad. de cca. 0,3 - 0,4 m. Cu acest prilej am relevat pereții neuniformi ai gropii și umplutura formată din pământ amestecat cu nămol, de culoarea cenușie-negricioasă, fără artefacte. În profilul peretelui vestic al sectorului central, pe toată înălțimea acestuia (1,3 m), în dreptul gropii, se observa o

pată de culoare gălbuie-cenușie, care contrastează cu culoarea cenușie-negricioasă a restului peretelui. Am măsurat adâncimea gropii (cca. 1,7 m de la suprafața masivului de sare) cu ajutorul unui par, pe care l-am împins până la fund.

Structura 3-XV-2018 este un șanț săpat în roca de sare descoperit inițial, în 2018, în apropierea vestică nemijlocită a puțului *Structurii 1-XV-2013* la ad. de 1,9-2,0 m de la suprafața actuală a terenului. În anul 2019, acesta a fost urmărit până la *Structura 2-XV-2018* cu care se unește. Are traseul rectiliniar orientat V-E și secționează roca de sare pe o lungime de 4 m. *Șanțul este de 0,4-0,8 m lat și peste 0,9 m adânc. Am golit șanțul parțial, fără să-i atingem fundul. Umplutura șanțului este formată din pământ amestecat cu nămol (similar cu cel al gropii), în care se observau o serie de artefacte de lemn: un fragment de „troacă”, 4 jgheaburi, câteva fragmente de legături din nuiele răsucite ș.a.*

Structura 4-XV-2018 a fost depistată în anul 2018, în partea sud-estică a sectorului central și a fost dezvelită în anul 2019. Ea a fost formată dintr-o aglomerare de mai multe bârne paralele alăturate, culcate direct pe masivul de sare. Aceleași structuri, îi mai aparțin, probabil, 4 sau 5 pari înfiți în nămol în poziție verticală. Structură a putut fi dezvelită pe o suprafață de cca. 4 x 4 m. Cu siguranță, ea se extinde la vest și nord de pereții sectorului central al S.XV. Din această structură au fost prelevate 5 probe de lemn pentru datarea prin metoda ¹⁴C. Diapazonul datelor obținute se încadrează între 1128 cal BC (93.8 %) și 811 cal BC (95.4 %). Cea mai veche dintre acestea (1128-929 cal BC, 93.8 %) nu se suprapune deloc cu cea mai recentă (916-811 cal BC, 95.4 %).

Artefacte descoperite

În anul 2019, în cuprinsul S.XV am descoperit 81 de obiecte izolate, fragmentate sau întregi. O parte dintre acestea provin de la structuri dezmembrate de lemn, iar altele sunt unelte sau ustensile. Dintre acestea din urmă menționăm un *ciocan masiv de piatră de minierit* (Figura 4/1) și câteva obiecte remarcabile de lemn: un *vas de lemn* (Figura 4/2), o *paletă/lopățiță* (Figura 4/3), o *coadă în formă de L a unui celt* (Figura 4/4) și o *covată* (Figura 4/5). Acestora li se adaugă câteva fragmente de scară, „troace”, jgheaburi, nuiele despicate, legături de nuiele ș. a.

Cronologia vestigiilor descoperite în S.XV

Interconexiunea fizică între structurile 1-XV-2013, 2-XV-2013, 3-XV-2013, 2-XV-2018 și 3-XV-2018, puternic sugerează contemporaneitatea acestora. Două dintre acestea au fost datate. Astfel, *Structura 1-XV-2013* a fost datată, prin metoda ¹⁴C, între anii cca. 1000 și 900 cal BC. Data absolută cea mai târzie stabilită pentru *Structura 2-XV-2013*, prin metoda dendrocronologică, este anul 980 BC. Astfel, complexul format din structurile interconectate, poate fi încadrat între anii 980 și 900 BC. Având în vedere faptul că șanțul (*Structura 3-XV-2018*) care traversează fundul puțului *Structurii 1-XV-2013*, se unește cu groapa (*Structura 2-XV-2018*), putem presupune că tot complexul format din aceste structuri datează din aceeași perioadă. După toate probabilitățile, *Structura 4-XV-2018* datează din aceeași perioadă.

În decursul anilor, inclusiv în anul 2019, au fost datate câteva artefacte descoperite în S.XV: „troaca”

nr. 1 (cca. 1050 - 980 cal BC), „troaca” nr. 4 (1112 - 923 cal BC; 900 - 800 cal BC), „troaca” nr. 5 (1045 - 895 cal BC), covată (996 - 834 cal BC), scara (1116 - 926 cal BC), castronul (1419-1262 cal BC). Astfel, cu o singură excepție (castronul), datările pentru artefactele descoperite în S.XV se încadrează între cca. 1116 și 800 cal BC. Combinarea acestora sugerează că acestea datează între cca. 1000 și 900 cal BC.

Vârstele combinate ale artefactelor și structurilor la un loc sugerează intervalul cuprins între 980 BC și 900 cal BC drept vârsta cea mai probabilă pentru întregul complex, de care par să fi aparținut toate structurile și cele mai multe artefactele descoperite în S.XV.

În ceea ce privește vârsta mai mare a castronului (1419-1262 cal BC) precizăm că, întrucât acesta a fost descoperit în albia Pârâului Sărat, este posibil ca el să fi fost adus de apele pârâului dintr-un context aflat în amonte de S.XV, unde de altfel, la cca. 40 sud de S.XV, a fost documentată o structură (*central plank dam*) de lemn datând din cca. 1400-1250 cal BC (HARDING KAVRUK 2013).

Interpretarea descoperirilor

Cercetările din S.XV au dezvăluit un context arheologic privind exploatarea sării cu ajutorul „troacelor”, a.z. *trough salt production technique* (HARDING 2015) mult mai complex decât și-a imaginat cineva vreodată. Tot ansamblul descoperirilor din S.XV sugerează un proces complex care implica atât extragerea sării geme cât și cel de procesare a apei sărate.

Experimente

Ținând cont de acest context, pentru reconstituirea acestui sistem de exploatare a sării, în anii 2017-2019, în cadrul Proiectului UEFISCDI „*Etnoarheologia sării în spațiul Intracarpatic al României - EthnosalRo3*” (contract finanțare nr.151/2017) am efectuat o serie de experimente. Acestea au demonstrat eficiența mai multor modalități tehnice: havarea rocii de sare cu ajutorul jeturilor de apă, obținerea slatinei din nămol, sporirea salinității slatinei, decantarea și filtrarea acesteia (BUZEA 2018).

Diseminarea publică a cercetărilor

Săpăturile și experimentele au fost efectuate în fața numeroșilor localnici, turiști, arheologi și reprezentanți ai administrației locale și centrale. În perioada 26-28 septembrie 2019, am organizat la Băile Figa Ziua Porților Deschise și Sesiunea Științifică a MNCR, cu participarea internațională.

Conservarea vestigiilor

La finalul sezonului de săpături arheologice, cu sprijinul Primăriei Beclean, S.XV a fost acoperită, iar malurile și complexele arheologice, consolidate prin amenajarea unor structuri de lemn. Obiectele de lemn descoperite se află la laboratorul de conservare din Suceava în procesul de desalinizare și conservare la un laborator specializat.

Perspectivă cercetărilor

Pentru următorii trei ani, colectivul își propune finalizarea cercetărilor în S.XV și amenajarea pe locul acesteia unei expoziții permanente.

Abstract Băile Figa site, Beclean, Bistrița-Năsăud county, 2019

Băile Figa is the only ancient salt production site in the Carpathian Basin, which has ever been excavated. At present it is one of the most relevant sites of this kind in Europe. The most significant evidence for salt production uncovered in the site dates to ca. 1630 - 800 and 400 - 150 cal BC. Besides, due to the abundance of well-preserved ancient timbers, this site provides exceptional potential for studying the ancient timber exploitation, as well as for developing a regional dendrochronological scale.

Since 2013, the excavations are only carried out in the trench S.XV located in the central-southern sector of the brine stream valley, which crosses the site from south to north. The trench covers an area of 16 m (N - S) x 14 m (V - E) and includes the stream-bed and its steep and high banks (Figure 1/1-3). The excavations in the trench carried out till 2018 have revealed rich evidence for salt production, dating mainly to ca. 1100 - 900 BC. It included 5 interconnected wooden features, a pit and a ditch dug in the salt massif, as well as several wooden troughs, gutters, ladders, hammers, wedges, socket axes hafts, as well as stone mining tools, pottery and others.

Features investigated in 2019

In 2019, the excavations in S.XV mainly focused on 4 archaeological features: 1-XV-2018, 2-XV-2018, 3-XV-2018, 4-XV-2018. *Feature 1-XV-2018* has been uncovered in the north-west part of the trench. It was a fence, about 5 m long, made of a dozen of vertical planks, stakes, and a split trough stuck into the mud, as well as of four horizontal planks along them. *Feature 2-XV-2018* has been partially uncovered in the western part of the trench. It was a pit with roundish irregular sides (over 2.5 x 1.8 m) dug in the salt massif to a depth of ca. 1.7 m. *Feature 3-XV-2018* has been uncovered in the central part of the trench. It was a ditch dug in the salt massif, 0.4 to 0.8 m wide, over 0.9 m deep, and about 4 m long. The ditch connected the features 2-XV-2018 and 1-XV-2013. *Feature 4-XV-2018* has been uncovered in the south-east corner of the trench, at a surface of about 4 x 4 m, and consisted of a cluster of parallel beams laying on the salt massif and a few vertical posts. The feature continues eastwards and southwards beyond the edges of the trench (Figure 2/ 1-2; Figure 3).

Artifacts found in 2019

In 2019, a stone mining hammer (Figure 4/1) and several wooden artifacts, among which a bowl (Figure 4/2), a paddle (Figure 4/3), a socketed axe haft (Figure 4/4), a pan (Figure 4/5), a ladder and others, were found in S.XV.

The chronology of the finds

In 2019 some of the timber features (Structure 4-XV-2918) and artifacts (the ladder, the troughs nos. 4 and 5 and some others) were radiocarbon dated by the *Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”*. Most of the dates fall between 1100 - 900 cal BC. Just a date (a wooden bowl) falls between ca. 1419-1262 cal BC.

The contexts and most of the artifacts discovered in S.XV seem to have been part of a complex production system aimed at brine and rock salt processing.

Bibliografie:

Buzea 2010, Dan Buzea, *Experimentul „Troaca”*, în: *Angustia* 14, 2010, Arheologie - Etnografie - Educație Muzeală, Sf. Gheorghe, p. 245-256.

Buzea 2018, Dan Buzea, *Raport preliminar asupra experimentelor arheologice desfășurate la Beclean – Băile Figa jud. Bistrița-Năsăud, 2017 – 2018. Utilizarea „troacelor” și instalațiilor din lemn în procesul de extragere și exploatare a surselor de sare, slatină și nămol sărat (I)*, în: *Angustia* 22, 2018, p. 9-136.

Cavruc, Harding 2008, Valeriu Cavruc, Anthony F. Harding, *Noi cercetări arheologice privind exploatarea sării în nord-estul Transilvaniei. Raport preliminar*. În: (Eds. D. Monah, Gh. Dumitroia, D. Garvăn) *Sarea, de la prezent la trecut*, Piatra Neamț: Editura Constantin Mătasă, p. 149-178

Cavruc, Harding 2010, Valeriu Cavruc, Anthony F. Harding, cu contribuții de: Dan Buzea, Adela Kovacs, George G. Marienscu, Tomasz Wazny, Richard Brunning, A. G. Brawn, *Cercetările privind exploatarea sării în nord-estul Transilvaniei (2006-2010). Raport preliminar / The researches on salt exploitation in north-eastern Transylvania (2006-2010). Preliminary report*, în *Angustia* 14, p. 165-244.

Cavruc et al 2014, Valeriu Cavruc, Dan Lucian Buzea, Adela Kovacs, Radu Zăgreanu, *Cercetări arheologice efectuate la Băile Figa în anii 2013 – 2014. Secțiunea XV. Raport Preliminar*, în *Angustia* 17-18, p. 151-180.

Cavruc et al 2015, Valeriu Cavruc, Dan Lucian Buzea, Jozsef Puskás, Magdalena Ștefan, Radu Zăgreanu, Ionel Popa, Anca Ionela Semeniuc. *Cercetări arheologice efectuate la Băile Figa în anul 2015. Secțiunea XV. Raport preliminar. ANGVSTIA* 19, 2015, Studii și cercetări de arheologie, p. 55-112.

Harding 2013, A. Harding, *Salt in Prehistoric Europe*. Sidestone Press, Leiden. 2013.

Harding & Kavruk 2013, Anthony Harding and Valerii Kavruk, with contributions by Krzysztof Bukowski, Andrea Chiricescu, Richard Brunning, Adela Kovács, Dan Buzea, Marion Uckelmann, Dan Ștefan, Eszter Bánffy, Tomasz Ważny, Ionel Popa, Anca Semeniuc, Gelu Țiculeanu, Rowena Gale, Nyssa Mildwaters and Steven J. Allen: *Explorations in Salt Archaeology in the Carpathian Zone*, ed. Archaeolingua, Budapesta.

Kavruk et al 2016, Valerii Kavruk, Dan Lucian Buzea, Radu Iustinian Zăgreanu, Jozsef Puskas – Băile Figa, *Băile Figa, oraș Belcean, jud. Bistrița-Năsăud. Punct: Băile Figa*, în: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania* 2015, București, p. 20-22.

Kavruk et al 2017, Valerii Kavruk, Anthony F. Harding, Dan Lucian Buzea, Călin-Dan Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan, Radu Iustinian Zăgreanu, Jozsef Puskas – Băile Figa, *Băile Figa, oraș Belcean, jud. Bistrița-Năsăud. Punct: Băile Figa*, în: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania* 2016, București, p. 20-22.

Kavruk et al 2019, Valerii Kavruk, Dan Lucian Buzea, Radu Iustinian Zăgreanu, Jozsef Puskas – Băile Figa, *Băile Figa, oraș Belcean, jud. Bistrița-Năsăud. Punct: Băile Figa*, în: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania* 2018, București, p. 19-21.

List of figures

Figure 1 - 1. The vertical aerial photograph of the Pârâului Sărat stream valley with SXV location; 2 – The vertical aerial photograph of the central sector of the site; 3 - The vertical aerial photograph of Trench XV – 2019.

Figure 2 - 1. Plan; 2. Stratigraphical section of the Southern profile. *Legend:* a – the present day surface of the terrain; b – top soil; c – clay mixed with gravel; d – salty mud; e – rock salt; f – salty mud mixed with clay; g – single timbers; h – timbers structure; i – The groove dug in the rock salt; k – The original location of the Pârâului Sărat stream valley; l - absolute altitude.

Figure 3 - Plan – (2013-2019). *Legend:* 1-29 wooden artefacts: 1 – Trough no. 1; 2 – sledge hammer; 3 - ladder; 4 – Trough no. 4; 5 – Trough no. 5; 6 – Trough no. 6; 7 – Trough no. 7; 8 – bowl; 9 – shovel; 10 – pen; 11 – a socketed axe haft; 12–13, sledge hammers; 14 – ladder; 15–17, Trough fragments; 18–20, shovel; 21–28, channelled; 29 – perforated channelled. *Legend:* a – the present day surface of the terrain; b – clay mixed with gravel; c – salty mud; d – rock salt; e – salty mud mixed with clay; f – single timbers; g – timbers structure; h – The groove dug in the rock salt; i – The original location of the Pârâului Sărat stream valley; k - wooden artefacts.

Figure 4 – 1. Stone artefact; 2-5, wooden artefacts; 1 – stone mining hammer; 2 – a bowl; 3 – shovel; 4 – a socketed axe haft; 5 - a pan.

Figura 1. 1 – Sectorul central al sitului de la Băile Figa; 2 – Sectorul central al sitului – detaliu (localizarea SXV); 3 – Fotografie aeriană verticală (noiembrie 2019).

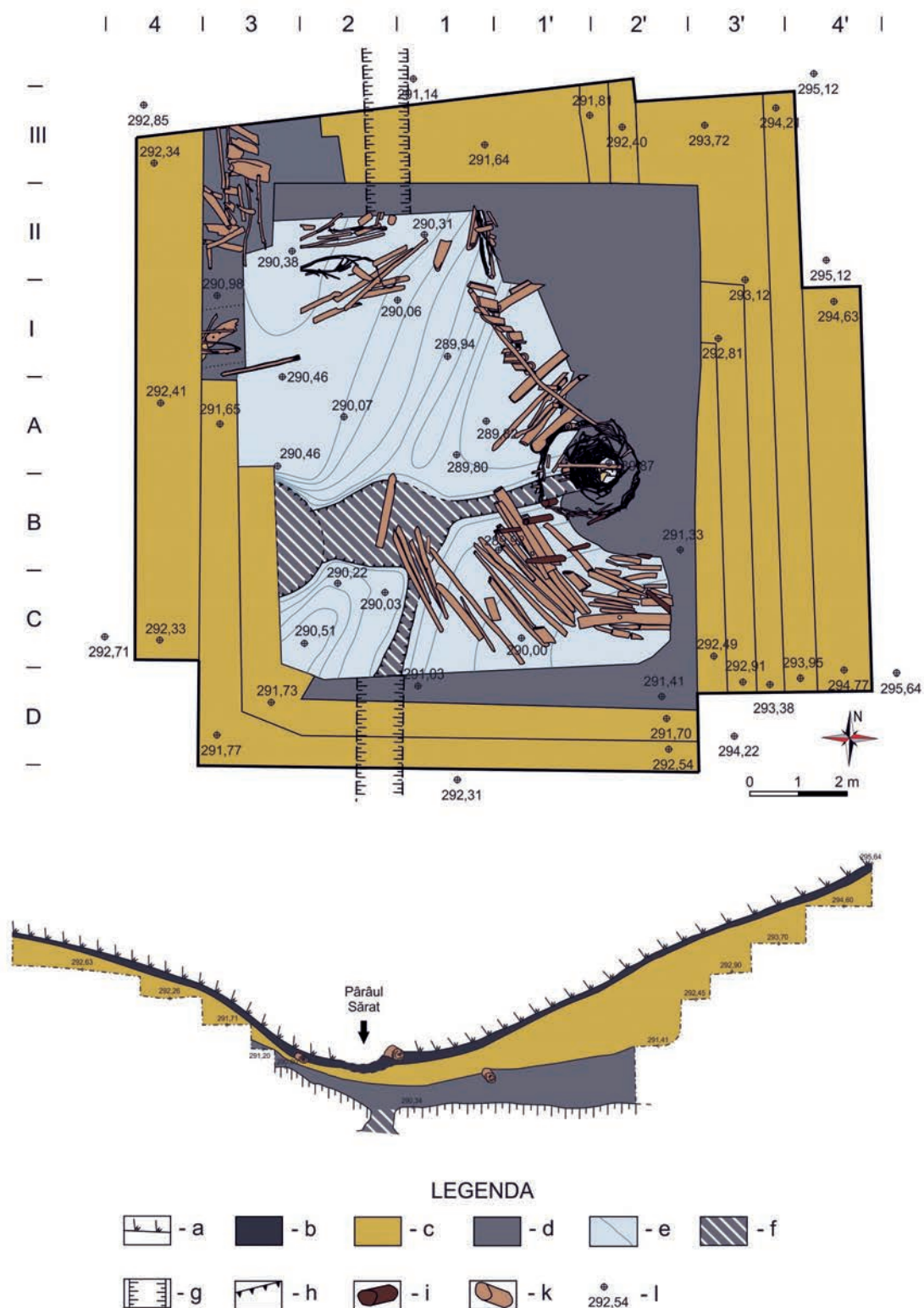

Figura 2. 1 – Planul SXV - Structuri; 2 – Profilul sudic al SXV

Legendă: a – suprafața actuală a terenului; b – sol vegetal; c - lut galben în amestec cu pietriș; d – nămol sărat (cenușiu-închis); e – roca de sare; f – nămol cenușiu-închis amestecat cu lut galben și pietriș; g – cursul Pârâului Sărat; h – șanț; i – stâlp din lemn; k – bârnă dintr-o structură de lemn; l – cote de altitudine absolută.

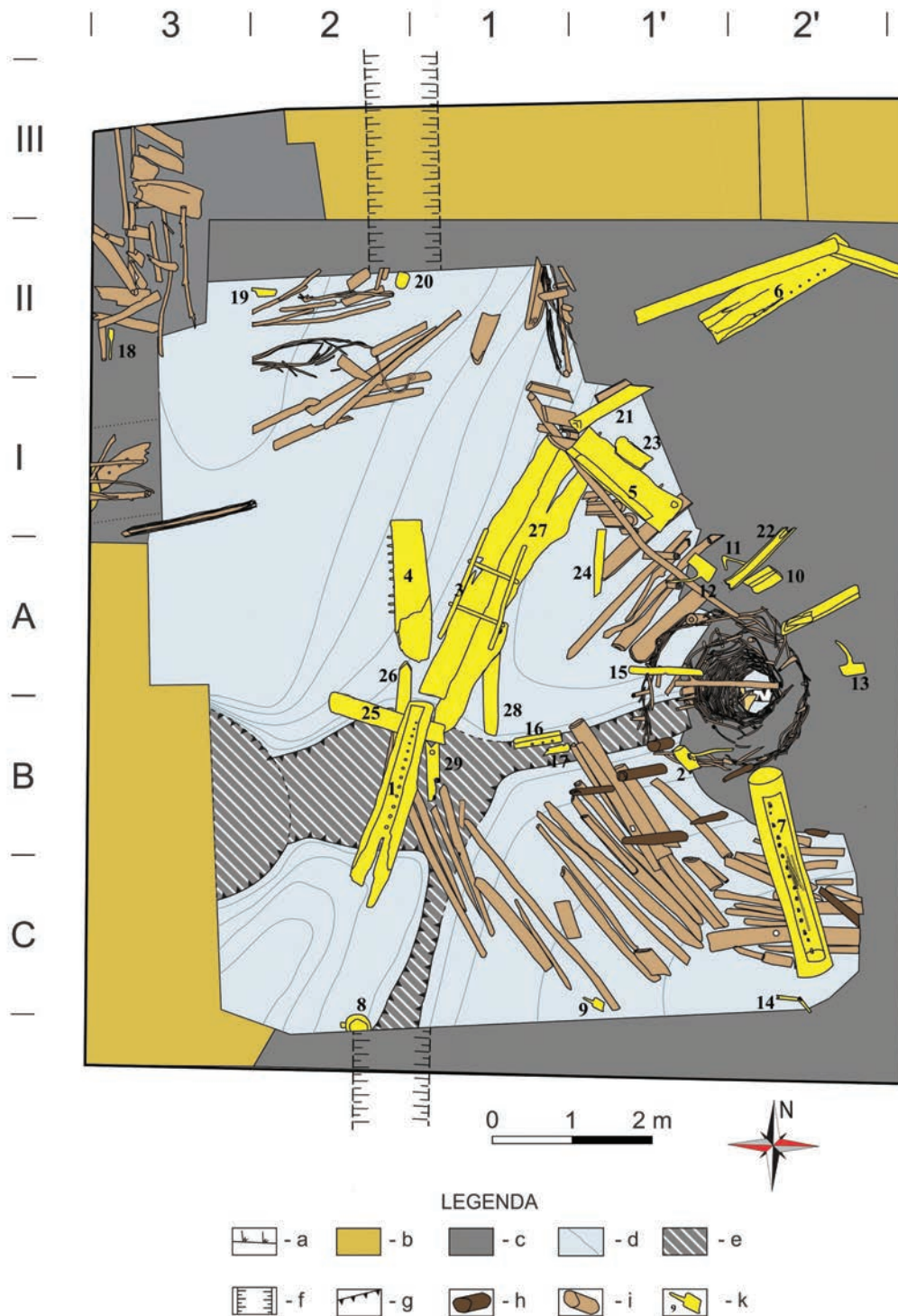

Figura 3. 1 – Planul SXV – artefacte din lemn; Legendă: a – suprafața actuală a terenului; b - lut galben în amestec cu pietriș; c – nămol sărat (cenușiu-închis); d – roca de sare; e – nămol cenușiu-închis amestecat cu lut galben și pietriș; f – cursul Pârțului Sărat; g – șanț; h – stâlp din lemn; i – bârnă dintr-o structură de lemn; k – artefacte din lemn; Obiecte din lemn: 1 – troaca nr. 1; 2 – baros; 3 - scară; 4 – troaca nr. 4; 5 – troaca nr. 5; 6 – troaca nr. 6; 7 – troaca nr. 7; 8 – castron; 9 – lopățică; 10 – covată; 11 – coadă/mâner de celt; 12 – 13, baros; 14 – fragment scară cu fuscel; 15–17, fragment troacă; 18 – 20, lopățică/ paletă; 21 – 28, jgheab; 29 – jgheab cu perforație circulară transversală.

Figura 4. 1 – Obiect din piatră; 2-5, Obiecte din lemn
2- castron, 3 - lopățică, 4 – ciocan de minerit, 5 - covată

6. Băneasa, com. Salcia, jud. Teleorman

Punct: „Cetate - sector poarta de est”

(între sat și Șoseaua Națională)

Epoca: Romană

Perioadă: Romană timpurie (prima jumătate a sec. III)

Categorie: Apărare (construcții defensive)

Tipuri de sit: Castru

Cod RAN: 153954.01; **Cod LMI:** TR-I-s-B-14188

Colectiv: Teodor Eugen S. - responsabil MNIR

Finanțare MNIR: 15000 lei

În campania anului 2018 deschisesem trei secțiuni la poarta de est a castrului mare (faza timpurie, început de secol III). Săpătura de atunci confirmase ipoteza formulată în baza lucrărilor de magnetometrie, dezvelind aproape complet un turn unic (nu doar în arheologia românească): este un turn-poartă (da, ca în evul mediu), de lemn, cu proporții neobișnuite, 5,36 x 3,12 m, cu lungimea vest-est. Fiind turn-poartă, are construite doar paramentele lungi, de nord și sud, fețele de est și vest asigurând accesul în cetate. Structura descoperirilor de patrimoniu nobil, prin comparație cu campaniile anterioare, respectiv mult echipament militar dar aproape deloc ceramică, se datora funcționalității construcției, care este un „post de luptă” și nu un spațiu de cazare. Dar diferența cea mai notabilă era un grup câteva zeci de piroane masive de fier, care absentaseră aproape complet anterior. Era vorba despre piroane cu dublă îndoitură, ceea ce excludea funcțiunea uzuală (solidarizarea grinzilor și stâlpilor) și sugera una specială, respectiv poarta propriu-zisă, realizată din scânduri bătute în rețea ortogonală.

Secțiunile A și C din 2018 surprinseseră aproape complet cei doi paramenți, realizați pe o structură de câte 5 stâlpi aliniați, într-o fundație neobișnuită (despre care vor veni amănunte în raportul de detaliu). Rămăsese între cele două secțiuni de atunci un spațiu de 2 m, care nu fusese săpat din lipsă de finanțare, iar studiul de distribuție a inventarului arheologic, la prelucrarea datelor, a demonstrat că, deși vorbeam doar despre o cale de acces (drumul care intra în fort), dezvelirea acestui spațiu era vitală pentru înțelegerea unui obiectiv care, neîndoielnic, este un unicat: turnul-poartă.

Drept consecință, având asigurată în 2019 remarcabila finanțare de 15000 lei (brut), mi-am propus, ca plan minimal, săparea integrală a aceluia interval, cel puțin până la nivelul de călcare roman (în jur de jumătate de metru), pentru a fi sigur că am strâns tot inventarul mobil care ar putea avea legătură cu construcția acelei porți.

Rezultatul este ilustrat la figurile 1 și 2. Noutatea acestei campanii a fost surprinderea clară a unei adâncituri care lega stâlpii din față ai turnului, mai exact două poziții aflate imediat în spatele acelor stâlpi. În 2018 găsisem, imediat lângă (la NV de) stâlpul frontal, un disc de fier cu diametrul de 10 cm, aflat la adâncimea de 53 cm (adică imediat sub nivelul de călcare), în poziție orizontală, fiind încă de atunci am pus obiectul în legătură cu instalația porții (un suport dur pentru stâlpul sudic al unei porți), dar nu existau alte elemente. În campania următoare am făcut

răbdătoare răzuire în zona caroului 5, reușind să prindem o substrucție care perfora nivelul de pietriș al drumului (mai consistent în afara cetății, dar destul de subțire în spațiul porții), la adâncimea de 46 cm, adânc de cca 9 cm și lat de cca 38 cm. În acest canal a fost găsită cea mai mare densitate de piroane cu dublă îndoitură, în special în marginea de nord, sugerând o poartă culisantă care se așeza în acest canal. Grosimea porții nu era mai mare de 13 cm (calculată din piroanele de îmbinare), diferența până la cei 38 de cm ai canalului fiind cu destulă siguranță necesară unor loazbe lungi, care căpățeau canalul, pentru a-i oferi rezistență.

Mă așteptam ca lângă stâlpul frontal al fundației de nord să găsesc pandantul discului de fier din campania anterioară, de lângă fundația sudică (notat la Fig. 2 cu nr. 280). Am găsit pandantul acolo unde era așteptat, dar nu era un disc, ci un cilindru de fier masiv, cu diametrul extern de 9 cm, cu pereți foarte groși (6 mm), cu înălțimea de 75 mm. Cilindrul se afla în poziție funcțională, verticală (notat la Fig. 2 cu nr. 424), iar la baza lui am găsit un piron cu floare foarte mare (60 mm diametru), dar cu un pin scurt, conic, orientat în sus. Pironul pare a fi fost baza trainică a unui stâlp care făcea parte din cadrul de lemn al porții, respectiv stâlpul nordic, care se „asigura” în cilindrul de fier. În înregistrări apar, pentru cele două obiecte, niște diferențe de cotă, datorită referințelor distincte și a ușoarei pante, însă relația lor reală este orizontală, importantă pentru stabilitatea unui obiect greu, cum era o poartă.

În zona nordică a canalului de asigurare a porții au fost găsite două bande lungi de metal (spre un metru, dar nu sunt complete), cu una din părți răsucită în jurul stâlpului și cealaltă purtând încă mai multe piroane scurte, înșirate la distanțe relativ egale, arătând legătura dintre stâlp și scândurile orizontale. O piesă a fost găsită în adâncitura canalului, cealaltă și mai jos, înfășurată pe groapa care cobora spre cilindrul de fier. Nimic similar nu a fost găsit în partea sudică a porții, dar presupun că a existat, dar a fost material recuperat, fiind căzut în afara canalului. În fine, în zona centrală a șanțului a apărut și un piron foarte lung și gros, un unicat, folosit probabil în mecanismul de ridicare a porții.

Analiza distribuției inventarului arheologic arată că piroanele mari, cu dublă îndoitură, nu au fost folosite la construcția turnului propriu-zis, ci numai la construcția porții. Cele mai dense grupaje (vezi Fig. 2, în special cele verde-bold, aflate sub nivelul arăturii) sunt în lăcașul porții, pe partea nordică, și în spatele porții, în partea sudică, ceea ce sugerează că acea parte a fost spartă și răsturnată spre spate. Tot în acea din urmă zonă există și cea mai mare parte a echipamentului militar, sugerând că apărătorii au fost prinși sub poartă. Deducția este că turnul a fost incendiat după cucerire, iar nu în timpul asaltului. Incendiul a fost mai puternic în partea din față (ambii stâlpi frontali sunt arși violent, până la baza fundației), însă tot turnul a ars, căzând mai ales spre sud și vest. În campania 2019 am găsit și singurul grupaj ceramic mai consistent, în carourile 7-8 ale secțiunii E, adică în partea din stânga-spate a turnului, asociat unor bucăți masive de perete incendiat. Aceasta ne permite chiar să sugerăm structura etajului, având la est o cameră de gardă, de unde se acționa și poarta, iar în spate

(la vest) o cameră de odihnă, inclusiv cu ceva alimente de rezervă. În această situație, scara de acces s-ar fi aflat pe centrul turnului, poziționată longitudinal, fiind o parte – mobilă, retractabilă – a podelei. Aceste părți funcționale explică, cumva, și lungimea neașteptată a construcției, doar scara având, probabil, o lungime de 3-3,5 m.

În campania anului 2019 a fost găsită și o monedă, de altfel singura de pe sectorul porții de est. Este vorba despre un denar de la Caracalla, a cărui dată exactă nu poate fi determinată pe o piesă necurățată. Oricum, moneda nu face decât să confirme datarea fazei întâi a fortificației în primul sfert al sec. al III-lea, datare deja clară din campania 2017. Poziția topostratigrafică este una expresivă, respectiv la 1,4 m în fața turnului de poartă, prinsă între resturile incendiate și pietrișul drumului.

Cu o rămășiță de bani rămași de cheltuit, s-a deschis și secțiunea E, cu aceeași lungime ca D (12 m), pe o lățime de 2,3 m, cu martor de 0,2 m spre S.C. (din 2018). Scopul major al secțiunii era clarificarea raportului dintre turnul-poartă și palisadă, deloc clar în urma campaniei anterioare. Dificultățile țin de caracteristicile nu foarte obișnuite ale palisadei, între care absența unui șanț de fundare, diametrul

modest al stâlpilor împrejuririi și distanțele aparent mari dintre doi stâlpi. Săpăturile anterioare arătasera lutuiei masive în profilul nordic al S.C, de-a lungul carourilor 5-6, sugerând că palisada ar putea fi la vest sau la est de aceste repere (v. Fig. 1, liniile galbene întrerupte). Imaginea magnetometrică sugera că linia cea mai consistentă a dărâmurilor era aliniată spatelui turnului, dar acest lucru nu înseamnă neapărat palisada. Pe de altă parte, un turn-poartă de lemn, ieșit cca 5 metri în fața palisadei părea, la rândul său, neverosimil. Scurta săpătură din 2019, de pe S.E, a clarificat și acest aspect, fiindcă, pe de o parte, lutuiala s-a întins și în caroul 7 (similar cu cele văzute pe S.B în caroul 8), iar o groapă de stâlp a fost surprinsă în profilul nordic al S.E, în dreptul țărșului 3. Un pandant există pe profilul nordic al S.B. în dreptul țărșului 5.

Canalul care taie turnul este foarte probabil o instalație meșteșugărească și marchează etapa a doua de ocupare a sitului, în epocă romană (al doilea sfert al sec. III), când fortul este mult retras spre vest, zona fostei porți căpătând alte întrebunțări.

Castrul Băneasa, sector poarta de est.
Cercetări 2018-2019.
Caroiaj la 2 m, orientare nord.

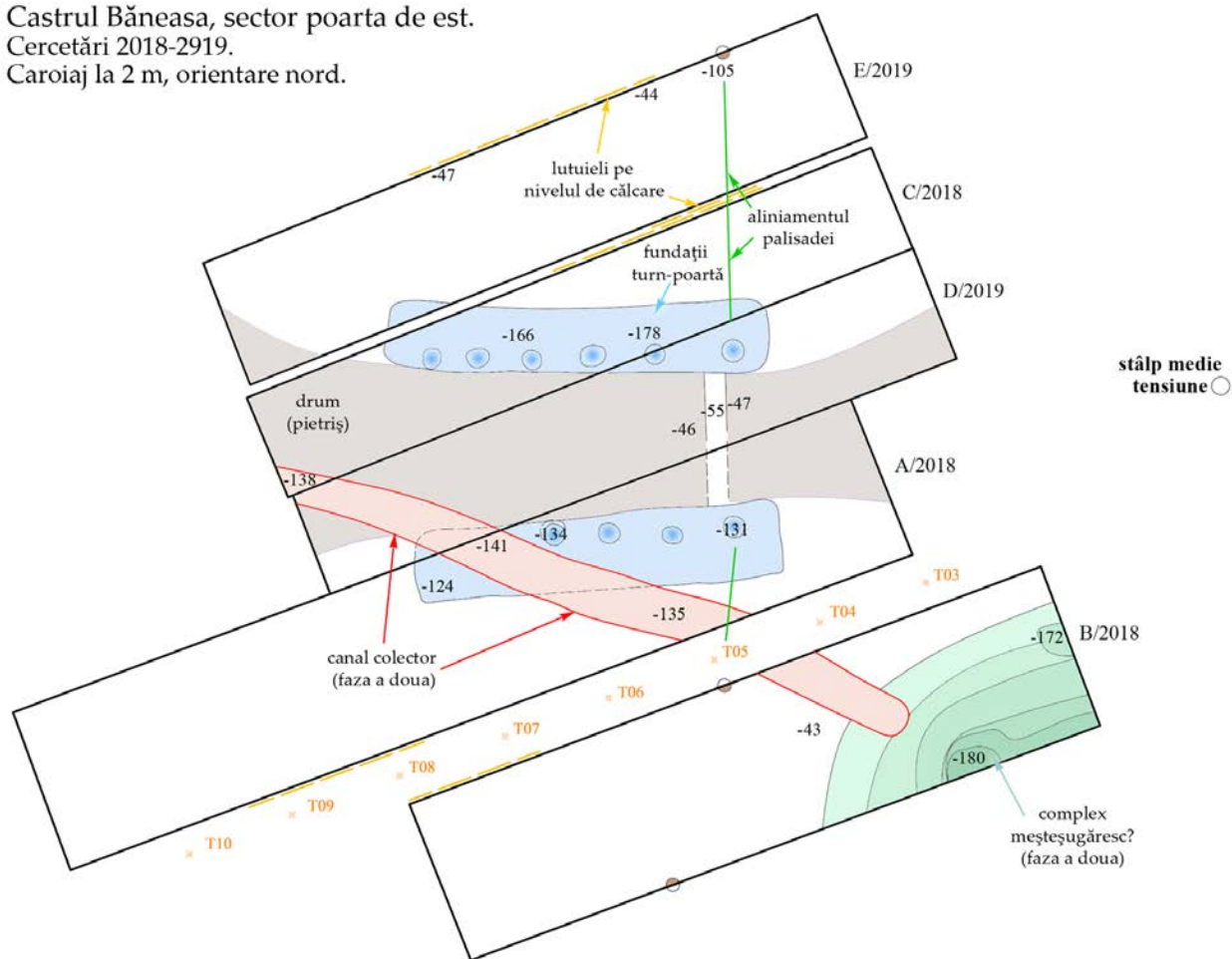

Figura 1. Plan general al săpăturilor arheologice din 2018-2019. Caroiajul (la 2 m) este marcat numai între secțiunile A și B, însă a fost realizat identic pe toate secțiunile (originea caroiului este la stâlpul de medie tensiune).

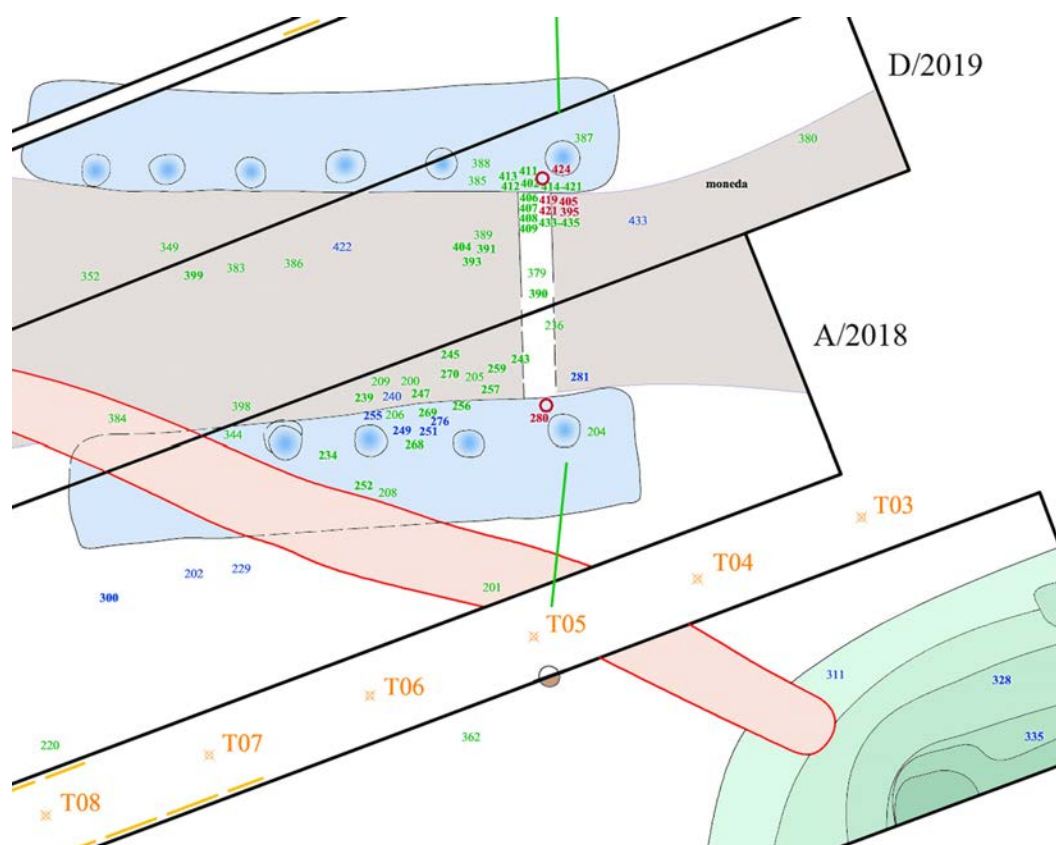

Figura 2. Distribuția unor categorii de inventar metalic. Albastru – piese de echipament militar și armament; verde – piroane mari cu dublă îndoitură (alte tipuri nu sunt reprezentate); roșu – elemente din mecanismul de ridicare sau sprijin al porții; normal – adâncimi sub 25 cm; bold – adâncimi mai mari de 25 de cm (artefacte in situ).

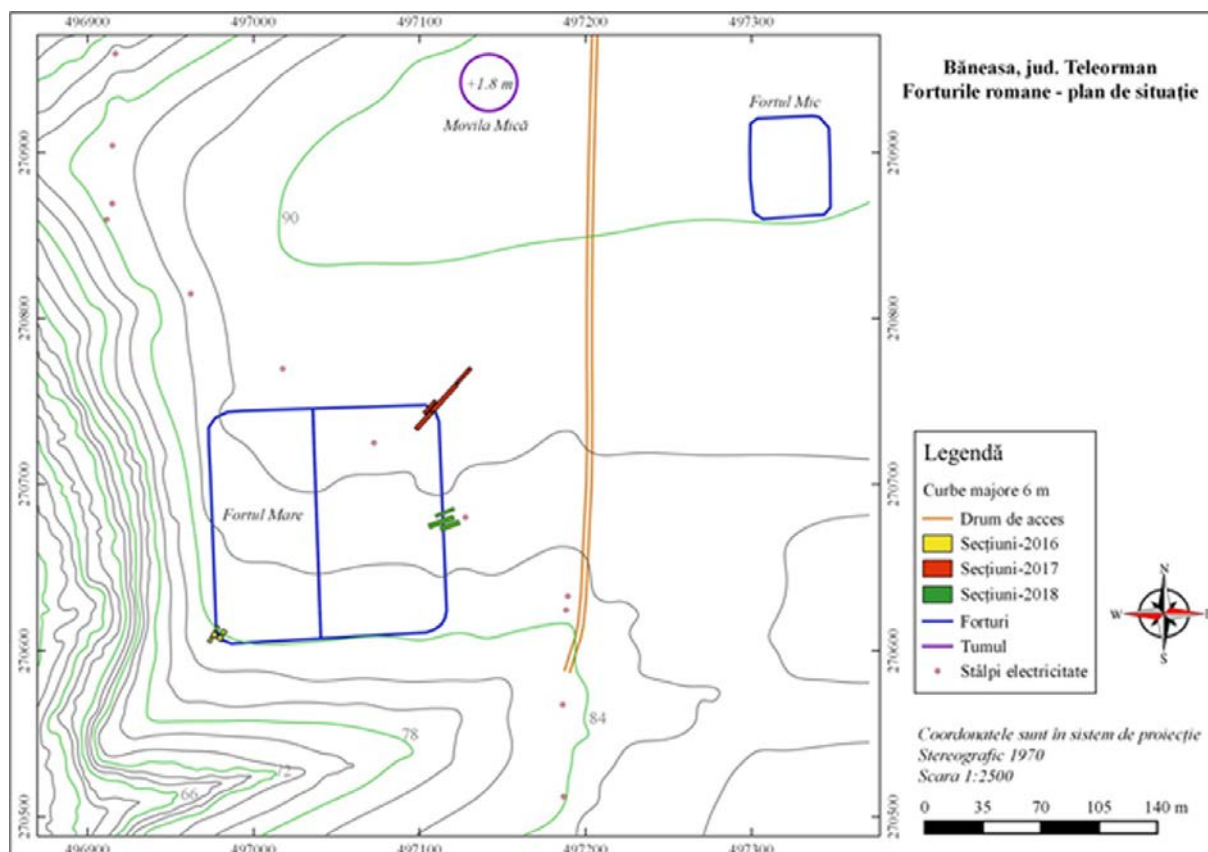

Figura 3. Plan de situație, 2018

7. Bârlad, jud. Vaslui

Punct: „Valea Seacă”

Tip de sit: 111

Cod epocă: 42

Cod RAN: 161801.02; Cod LMI: VS-I-m-A-06689.02

Autorizație nr. 93 din 06.05.2019.

Colectiv: George-Dan Hânceanu (Complexul Muzeal Județean Neamț) - responsabil de șantier; Mircea Mamalaucă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad), Mircea Oancă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad)

În toamna anului 2019 a fost continuată cercetarea în așezarea de secol IV p. Chr. din situl arheologic de la Bârlad, punctul *Valea Seacă* (Pl. 1), așezare în care, până la începutul acestei campanii, au fost descoperite 46 de locuințe (de suprafață, bordeie și semibordeie). Întrucât în campania din anul 2018 săpăturile programate în cadrul secțiunii S.3 nu au fost finalizate, din motive obiective; au fost reluate în anul următor (Pl. 2), cu o extindere a dimensiunilor (12/4,30 m) și cu păstrarea aceleiași orientări, N-S. La adâncimea de 0,64 m au apărut urmele unei noi locuințe, cea de-a 47 din întreaga așezare. Aceasta era de formă rectangulară, cu lungimea de 6,10 m și lățimile pe laturile de est și vest de 3,70 m respectiv 3,30 m. În perimetrul locuinței a fost descoperită o cantitate apreciabilă de chirpici, câteva fragmente ceramice, trei fragmente dintr-o greutate de lut, de la războiul de țesut și o vatră cu lungimea pe axa N-S de 0,60 m, iar pe axa E-V de 0,50 m.

La 14,10 m sud de S.3 am trasat o nouă secțiune, notată S.4 (Pl. 2) cu lungimea de 6,50 m și lățimea de 2,00 m. La adâncimea de 0,50 m au apărut urme de locuire, lucru care ne-a determinat să extindem lățimea șanțului cu 4,90 m. În acest perimetru s-a descoperit o nouă locuință, respectiv L.48, cu lungimea pe axa E-V de 5,20 m și lățimea pe axa N-S de 5,00 m. Inventarul recuperat din afara locuinței se rezumă la un fragment din corn de cerb, prelucrat la capete, și o plăcuță din același material. Din perimetrul locuinței s-a recuperat o mare cantitate de chirpici, dar și două fragmente dintr-o oglindă cu tamga, o greutate de lut pentru războiul de țesut și fragmente ceramice. Se pare că podeaua locuinței, în partea de vest, a fost acoperită cu un strat subțire de lutuială. De asemenea, în partea de est a locuinței a fost surprins un strat consistent de cărbune rezultat, probabil, în urma arderii unui stâlp de lemn, care susținea acoperișul.

Abstract

In the autumn of 2019 the research was resumed in 4th century AD settlement from the archaeological site of Bârlad, *Valea-Seacă*, a settlement in which, up to the beginning of this campaign, 46 dwellings were discovered. In the campaign of 2018, although we have drawn a third section (noted, S.3) that we have not managed, for objective reasons, to complete it. This is why during the last campaign we resumed the research in S.3, slightly expanding its dimensions. The dimension of the drawn section was 12/4,30 m, oriented N-S. At a depth of 0,64 m, the traces of a new dwelling appeared, the 47th of the entire settlement. It was rectangular in shape, with a length of 6,10 m and the widths on the east and west sides of 3,70 m and 3,30 m respectively. In the perimeter of the house was found an appreciable amount of adobe, some ceramic fragments, three fragments from a warp weighted loom and a fireplace with a length on the NS axis of 0,60 m and on the EV axis of 0,50 m.

At 14,10 m south of S.3 we drew a new section, noted S.4 with a length of 6,50 m and a width of 2,00 m. At a depth of 0,50 m, there were traces of habitation, which determined us to extend the width of the ditch by 4,90 m. In this perimeter we discovered a new dwelling, respectively L.48, with the length on the EV axis of 5,20 m and the width on the NS axis of 5,00 m. The inventory recovered outside the house is summarized at a fragment of deer horn, worked at the ends, and a plate of the same material. From the perimeter of the house we recovered a large amount of adobe, but also two fragments from a mirror with a tamga, a weight of clay for the war of weaving and ceramic fragments. It seems that the floor of the house, on the west side, was covered with a thin layer of clay. Also in the east side of the house I caught a consistent layer of coal, probably, resulting from the burning of a wooden pillar, which supported the roof.

0 m 250 m 500 m 750 m 1250 m

0 m 250 m 500 m 750 m 1250 m

Planșa 1. Localizarea așezării și necropolei de la Bârlad, punctul Valea Seacă

Planșa 2. Așezarea de la Bârlad, punctul Valea Seacă

8. Blagodeasca, com. Vlădeni, jud. Ialomița

Punct: „Popina - Vlădeni”

Autorizația nr. 122/2019

Colectiv: dr. Emilia Corbu responsabil de șantier și dr. Niculina Dinu, membru

Finanțare: Muzeul Județean Ialomița 28500 lei

Perioada desfășurării campaniei: 1 - 31.08.2019

A fost cercetată o suprafață de 120 m² (cas. C4 - C5, cas. A65 - A67) și secțiunea P (SP), cas. A55/2019. Documentația întocmită: 456 de fotografii, 19 desene de lucru, notițe zilnice. Săpăturile au fost distribuite în trei sectoare (A,B,C) pentru îndeplinirea anumitor obiective: a) finalizarea unor complexe descoperite pe SO/2018, A55/2016; b) șanțul de apărare; c) periferia estică a așezării medieval-timpurii.

Rezultate

Au fost descoperite 13 complexe arheologice (din care două se află în lucru) din trei epoci istorice: evul mediu-târziu, evul mediu-timpuriu (sec. IX - XI) și epoca migrațiilor (sec. IV - VII) (Tabel 1).

Inventar compus din fragmente ceramice, oase fragmentare, câteva fusaiole și cute de piatră, câteva piese de metal.

Fragmentele ceramice erau lucrate din patru categorii de pastă: nisipoasă, cenușie, roșie, lucrate cu mâna. Situația statistică (Tabel 2) relevă anumite analogii cronologice. Pentru gropile de bucate, mai ales cele conservate cu pământ adus din altă parte, statistica nu are relevanță.

Remarcăm însă o diversitate calitativă (Tabel 3). Cele patru categorii de inventar ceramic erau prezente în aproape toate complexele datorită intersecțiilor și suprapunerilor. În SP, în cei 30 m² s-au găsit doar 35 fragmente ceramice, confirmând astfel că nu este o zonă de locuire ci o fază de construcție a șanțului de apărare (fig. 10).

Ceramica nisipoasă. Categorii de pastă: 1) omogenă cu puțin nisip, miez negru și angobă cărămizie; 2) omogenă cu puțin nisip, scoică, miez negru; 3) cu nisip de granulație medie, arsă reducător; 4) cu nisip și cioburi pisate, miez negru, angobă cărămizie; 5) cu microprundiș și miez cărămiziu; 6) caolinoidă. Decoruri: a) Striuri orizontale; b) linii oblice pe striuri orizontale; c) valuri pe striuri; d) registre de valuri; e) valuri formând ochiuri; f) striuri verticale pe orizontale; g) striuri oblice pe orizontale.

Ceramica lucrată cu mâna. Categorii de pastă: 1) cu cioburi pisate și nisip, miez negru; 2) semifină cu nisip și calcar; 3) cu cioburi pisate; 4) cu cioburi pisate și calcar; 5) omogenă cu nisip; 6) rugoasă cu cioburi pisate, eventual nisip. Decoruri: a) brâu alveolat; b) incizii; c) împunsături; d) linii lustruite în rețea; e) alveole; f) urme de imprimeu textil pe interior.

Ceramica din pastă roșie: 1) fină cu multă mică, de culoare roșu-cărămiziu, lucrate la roata rapidă, cu peretele foarte subțire de 3-5 mm. Unele decorate cu humă alburie. Forme: oale mici cu toartă în bandă lipită de buză și diametrul maxim al corpului. 2) cu impurități, cu puțină mică sau fără, roșie, cu perete de minim 5 mm. 3) cu impurități,

nisip, oxizi, roșie cu angobă cărămizie, portocalie sau gălbuie. Forme: amfore. 4) curată cu angobă cărămizie, portocalie. Forme: amfore. SM - smalț verde smarald, oliv, verde-brun, sgraffitate sau pictate.

Ceramica din pastă cenușie: 1) fină, fără impurități, cimentoasă, lucrată la roata rapidă. 2) fină cu rare impurități lucrată la roata de mână. 3) Negricioasă, lucrată la roata rapidă. Decor: a) lustruit; b) lustruit în rețea; c) lustruite fin vertical.

Abstract:

A number of 13 archaeological complexes from three historical periods (Early and Late Medieval; The Migration Period) have been discovered (tab.1).

The inventory consisted of broken pottery, bones and stone fragments. The sherds belonged to four different types of fabric: sandy; grey, red-fired, as well as to hand-made pottery. Statistic analysis (tab. 2) revealed some chronological similarities. For the storage pits there is no relevant statistic.

A qualitative diversity could be observed (tab. 3). The four types of ceramics were present in almost all complexes due to intersections and overlays.

Fig. 1 - Groapa de bucate nr. 6

Fig. 2 - Locuința nr.1/2019

Fig. 3 - Groapa de bucate nr. 1

Fig. 4 - Groapa de bucate nr. 4

Fig. 6 - Groapa nr. 2 - Cisternă?

Fig. 5 - Groapa de bucate nr. 5

Fig. 7 - Groapa de cult nr. 1/2019

Fig. 8 - Locuința nr. 2/2019

Fig. 9 - Locuința nr. 1/2019

Fig. 10 - Secțiunea P (SP)

Tabel. 2 - Complexe arheologice cercetate

Complex	Adâncime a la care apare (m)	Adâncimea complexului (m)	Dimensiuni (m)	Orientare	Situația topo-stratigrafică	Încadrare cronologică/culturală
Groapa de bucate nr.6/2019 (SO.c.2; cas.A67-A65)	-0,46 m	-1,48 m	DG-1,55x1,30 DB-1,40x0,80	-	a intersectat GB5	XIII-XIV (fig.1)
Locuința 1/2019 (cas.A67-c1-4)	-0,15	-0,60	4,5 x 3	E/NE-V/NV	A suprapus CP3/2019	XVI-XVII (fig.2)
Groapa de bucate nr.1/2019 (cas.C4c.1-4)	-0,40-0,45	-2,40	DG-1,50/1 Dmax.1,84 DB-1,25	-	-	Evul mediu-timpuriu-sec.X-XI AC (fig.3)
Groapa de bucate nr.4/2019 (cas.A66,c.2-3)	-0,30 m	-2,20 m	DG-1,30 x1,10 Dmax-1,36x1,44 DB-1,42	-	-	Evul mediu-timpuriu (fig.4)
Groapa de bucate nr.5/2019 (cas.A67,c.2)	-0,67 m	1,85 m	DG-1,40x1,25 Dmax-1,30x1,35 DB-1,27x1,20	-	Suprapusă de Locuința 1/2019	sec. IX-X (fig.5)
Groapa nr.2/2019 - Cisternă? (cas.C5,c.2-3)	-0,47	1,26/1,38	2,50 x 1,25	E-V	A intersectat un complex antic	Sec.IV-VII (fig.6)
Groapa de cult nr.1/2019 (cas.A55,c.1-4)	-0,80	-2,50	DG-1,10 DB-2,10	N-S	Intersectat de bordeiul medieval-timpuriu nr.13	Sec.IV-VII (fig.7)
Locuința nr.2/2019 ? (cas.A65,c.2-3)	-0,80	1,18	2,25 x 2	E-V	Intersectat de palisadă și de GB6/2019	Sec.IV-VII (fig.8)
Segment de palisadă (cas.A65 c1-3)	-0,44	-0,87	L-5 m	NE-SV	A suprapus L2/2019; A fost intersectat de 2 gropi bucate medievale	Sec.IV-VII
Locuința nr.3/2019? (cas.A67,c1-4)	-0,80 m	-1,20 m	2,50x 2 m	E-V	Suprapusă de Locuința medieval-târzie	Sec.IV-VII (fig.9)

Tabel. 2 - Situația statistică a materialului ceramic

Nr. crt.	Complex	Pastă Nisipoasă	Pastă fină roșie	Pastă fină cenușie	Lucrată cu mâna	Total fragm. complex
1.	Groapa de bucate nr.1/2019 (cas.C4c.1-4)	120 fg./58,82%	38/18,62%	25/12,25%	21/10,29%	204 fg.
2.	Groapa nr.2/2019-Cisternă? (cas.C5,c.2-3)	13/16,04%	19/23,45%	13/16,04%	36/44,4%	81 fg.
3.	Groapa de bucate nr.3/2019 (cas.A65,c.1)	în lucru	-	-	-	
4.	Groapa de bucate nr.4/2019 (cas.A66,c.2-3)	4/5,33%	26/34%	-	45/60%	75 fg.
5.	Groapa de bucate nr.5/2019 (cas.A67,c.2)	10/23,8%	22/52,38%	3/7,14%	7/16,66%	42 fg.
6.	Groapa de bucate nr.6/2019 (SO.c.2; cas.A67-A65)	21/24,7%	38/44,7%	2/2,35%	24/28,33%	85 fg.
7.	Locuința 1/2019 (cas.A67-c1-4)	36/26%	72/52,94%	14/10,2%	14/10,2%	136 fg.
8.	Groapa de cult nr.1/2019 (cas.A55,c.1-4)	-	125/44,4%	5/1,77%	151/53,73%	281 fg.
9.	Locuința nr.2/2019 ? (cas.A65,c.2-3)	12/9,6%	11/8,8%	11/8,8%	91/72,8%	125 fg.
10.	Locuința nr.3/2019? (cas.A67,c1-4)	4/13,7%	9/31,03%	7/24,13%	9/31,03%	29 fg.
11.	Secțiunea P (SP)	6/16,6%	13/38,8%	1/2,7%	15/41,6%	35 fg.
	TOTAL	222	364	74	404	

Tabel. 3 - Situația inventarului ceramic

Complex	Ceramica nisipoasă	Ceramica cenușie	Ceramica din pastă roșie	Ceramica lucrată cu mâna
Groapa de bucate nr.1/2019 (cas.C4 c.1-4)	2,3,4,6. Décor:d,e,c,f,g	1,2. Décor: b	2,3	1
Groapa nr.2/2019-Cisternă? (cas.C5,c.2-3)	Poziție secundară	Poziție secundară	3	3,4
Groapa de bucate nr.4/2019 (cas.A66,c.2-3)	1,e	atipice	2,3	1,3,4; décor:a,b,c,d
Groapa de bucate nr.5/2019 (cas.A67,c.2)	1,c	2,a	1,2,3	5
Groapa de bucate nr.6/2019 (SO.c.2;cas.A67-A65)	1. Décor:a,b,c	-	1,SM	2,6
Locuința 1/2019 (cas.A67-c1-4)	2,5	1	1,2,3,SM	-
Groapa de cult nr.1/2019 (cas.A55,c.1-4)	-	atipice	3	4, 6. Décor:a,e
Locuința nr.2/2019 ? (cas.A65,c.2-3)	-	1,3. Décor:c	2,3	1,4,6. Décor: e, f.

9. Bologa, com. Poieni, jud. Cluj [Praetorium]**Punct: „Castrul roman auxiliar (Grădiște)”**

Epoca: romană

Perioadă: 106-271 p. Chr.

Tipuri de sit: castru

Cod RAN: 59069.01; Cod LMI: CJ-I-s-A-06975

Autorizație nr. 26/03.05.2019

Colectiv: Felix Marcu (responsabil științific), George Cupcea, Ioniță Petiș, Bajusz Mátyás.

Finanțare 25.000 lei

Perioada desfășurării campaniei: august-septembrie 2019

S-a continuat cercetarea suprafeței începută în 2016, de pe latura de N a clădirii. Dimensiunile suprafeței sunt 12 x 7,5 m. Stadiul la care a fost întreruptă cercetarea în 2017 este definit de nivelul contextelor **C85**, **C74 (PI. 1)**. Nici una dintre gropile sau șanțurile relevate nu au fost golite la acel moment. Inițial, situația generală a suprafeței nu s-a schimbat față de 2017, în sensul că nu s-a identificat, la curățare, vreo structură nouă. Prin urmare, am procedat la îndepărtarea separată a **C74**, respectiv **C85**. Stratigrafia nu a fost unitară, însă nici nu putem să atribuim vreo funcționalitate vreunui strat în tot acest proces.

Singurul context care pare să aibă vreo funcționalitate în această etapă este **C111**, care s-a prezentat de la bun început ca o rigolă orientată N-S, prezentând și o declivitate spre N (**PI. 2**). Extinderea sa se potrivește perfect cu **G67** din **Z10** și trebuie menționat că **C111** trece și la N de **Z10**. Din aceste motive credem că funcționalitatea sa este aceea de a drena din curtea *praetorium*-ului înspre *via principalis*. Contextul a prezentat mai multe umpluturi, dintre care, cea mai recentă a fost marcată printr-o dungă de nisip pe toată lungimea.

După îndepărtarea de pe întreaga suprafață a lui **C85** s-au conturat primele urme de structuri, și anume: **P8**, **P9** și **P10?**, precum și gropile de stâlp **G128** și **G129 (PI. 3-4)**. Drept urmare, considerăm că aceste structuri definesc o nouă încăpere de pe latura de N a clădirii denumită **IX**. Încăperea are dimensiunile de 4,70 (E-V) x 3,9 m (N-S), iar pe podeaua identificată de noi sub forma contextului **C124** s-au conturat cinci urme de grinzi de podea *in situ* (**C122/1**, **C122/2**, **C122/3**, **C122/4**, **C122/5**). Distanțele dintre acestea variază între 90 – 130 cm (**PI. 4**). În două dintre grinzi au fost descoperite fibule, aparent destul de timpurii. În privința limitei de S a încăperii, situația nu este la fel de clară, presupusul **P10**, orientat E-V nefiind vizibil în întreaga stratigrafie. Din această cauză propunem două variante; prima, a unui perete fără fundație, între cele două gropi de stâlp **G128** și **G129**, și a doua, propusă datorită extinderii lui **P8** și la S de **G128**, precum și a uneia dintre grinzi **C122/3**, în care **P7/2017** sau **P6/2017** să fie închiderea încăperii. Trebuie menționat că **G83** taie întreaga stratigrafie. În cazul în care prima variantă este validă, cele două gropi de mici dimensiuni **G133** și **G134** pot marca intrarea.

G83 a fost golită la aproximativ jumătate din volum, permițându-ne câteva observații: adâncimea sa maximă este de 70 cm; este tăiată de **G66** care merge ușor

mai adânc decât **G83**; la E se oprește brusc și drept la aproximativ 30 cm V de **P9**.

În jumătatea de N a încăperii **IX** se menține declivitatea întregii stratigrafii observată încă din 2017. În această zonă, stratul de arsură **C74** a fost mult mai consistent și a prezentat dedesubt inclusiv un strat compact de var ars care poate fi urma tencuiei unui perete (**P8?**) prăbușit. Încăperea nu prezintă sistem de încălzire, iar natura materialului arheologic găsit ne indică o funcționalitate gospodărească (depozit, cămară, anexă a gospodăriei). Nivelul de călcare în încăperea **IX** este reprezentat de lutul compactat **C124**.

La V de încăperea **IX** a fost identificată o alee sau un mic pridvor, numit **C118** și extins pe toată lățimea suprafeței N-S, între **P8** și **C111**. Rigola corespondentă, **C111**, delimitează probabil acest trotuar de culoarul principal de acces în *praetorium*, probabil toată suprafața de la V de **C111**. De altfel, presupunerea noastră, că intrarea principală în clădire se afla la V de **G67**, este întărită de găsirea a două obiecte de fier care par a fi balamale de mari dimensiuni.

Zona de la E de încăperea IX

După cum am remarcat încă din anii trecuți, zona este puternic deranjată de o locuire ulterioară și de instalațiile de tip platformă **C26** și **C65**. În plus față de concluziile cercetărilor din 2017, putem face următoarele observații: la îndepărtarea lui **Z12** s-a conturat în jurul lui **C26** un strat de pământ cu arsură și material rulat despre care am crezut inițial că este groapa de implantare a platformei, ipoteză care însă nu pare să se confirme. De altfel, spațiul dintre **C26** și **Z10** este împărțit între două straturi asemănătoare, cărora încă nu le-am putut stabili funcționalitatea. O structură inedită care a apărut tot la îndepărtarea lui **Z12** este **C117**, aparent fundația unui cuptor sau o instalație de încălzire, în ciuda lipsei urmelor de arsură atât pe el, cât și pe **Z10**. Un aspect interesant este plasarea acestei structurii exact în colțul făcut de **Z10** cu **P9**. Mortarul din **C26** pare a fi identic cu cel din asizele superioare ale lui **Z10** și cu cel din **C117**. Platforma **C26** prezintă încă cel puțin patru asize în plus față de cele identificate în anii anteriori. Din cauza faptului că **C117** a apărut numai după îndepărtarea lui **Z12**, credem că este anterior acestuia din urmă. La S de platforma **C26**, după îndepărtarea lui **C65**, s-a relevat stratul general **C74**, apoi după îndepărtarea acestuia prezentându-ni-se câteva urme din **C85**.

Sub **C85** s-a conturat o structură patrulateră cu margini de lemn ars, **C126**, cu dimensiunile de 2,70 x 1,10 m, presupusă a fi un corp de mobilier sau o ladă de depozitare. La îndepărtarea acestuia, a apărut un canal pe direcția SV-NE, care vine dinspre încăperea **IX** și care taie inclusiv nivelul de călcare din acesta.

Toate indiciile descoperite în această zonă ne duc înspre atribuirea unei funcționalități gospodărești (bucătărie, loc de gătit). Deși stratigrafia zonei este departe de a fi încheiată, din peretele șanțului **G83**, în cazul încăperii **IX** ne-am oprit pe un nivel de călcare valid din faza principală romană. Diferența se nivel evidentă dintre această podea și podeaua încăperilor de pe latura de E

(C4) se datorează faptului că acestea din urmă aveau instalație de încălzire cu hipocaust. Este evident că zona de N a clădirii era dedicată activităților gospodărești, urmând ca cercetarea în continuare, cel puțin a zonei dintre P9 și Z2 să ne aducă lămuriri suplimentare în această privință.

Topografia încăperii se potrivește bine cu celelalte compartimentări identificate pe laturile de S și E ale pretoriului (Pl. 6), iar tehnica de construcție, deși ușor diferită, se încadrează în spectrul larg al întregii tehnici de edificare a clădirii (Pl. 5).

Abstract

During the research campaign of 2019, we uncovered, for a second time, a surface on the northern edge of the building, researched partially in 2017. The results point towards a general function room, attached to the northern enclosure wall of the praetorium, presenting four floor beams, remarkably conserved, datable through particular small finds.

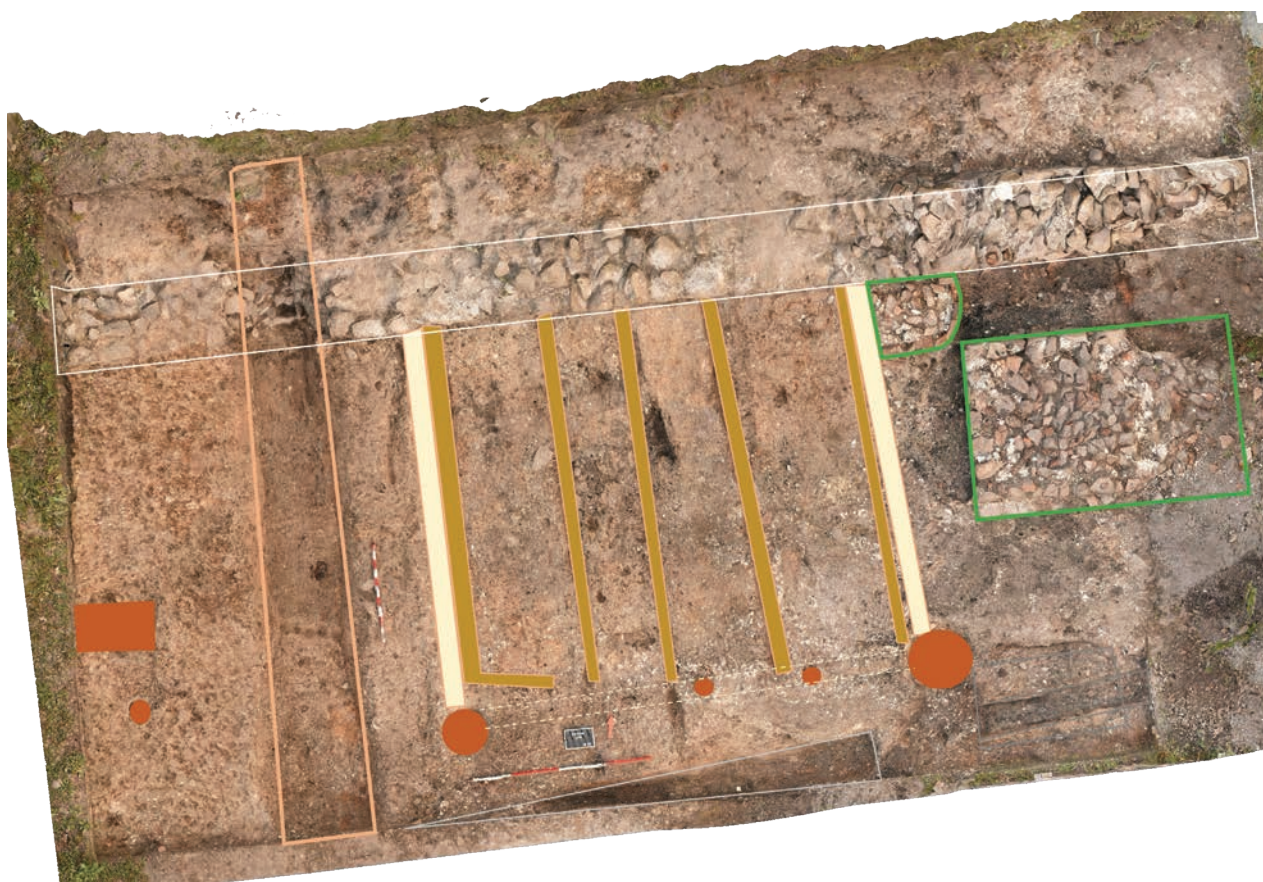
Pl. 1. Suprafața cercetată. Vedere dinspre est, situația la reluarea cercetărilor începute în 2017.

Pl. 2. Suprafața cercetată. Vedere generală (rigola și principalele contexte).

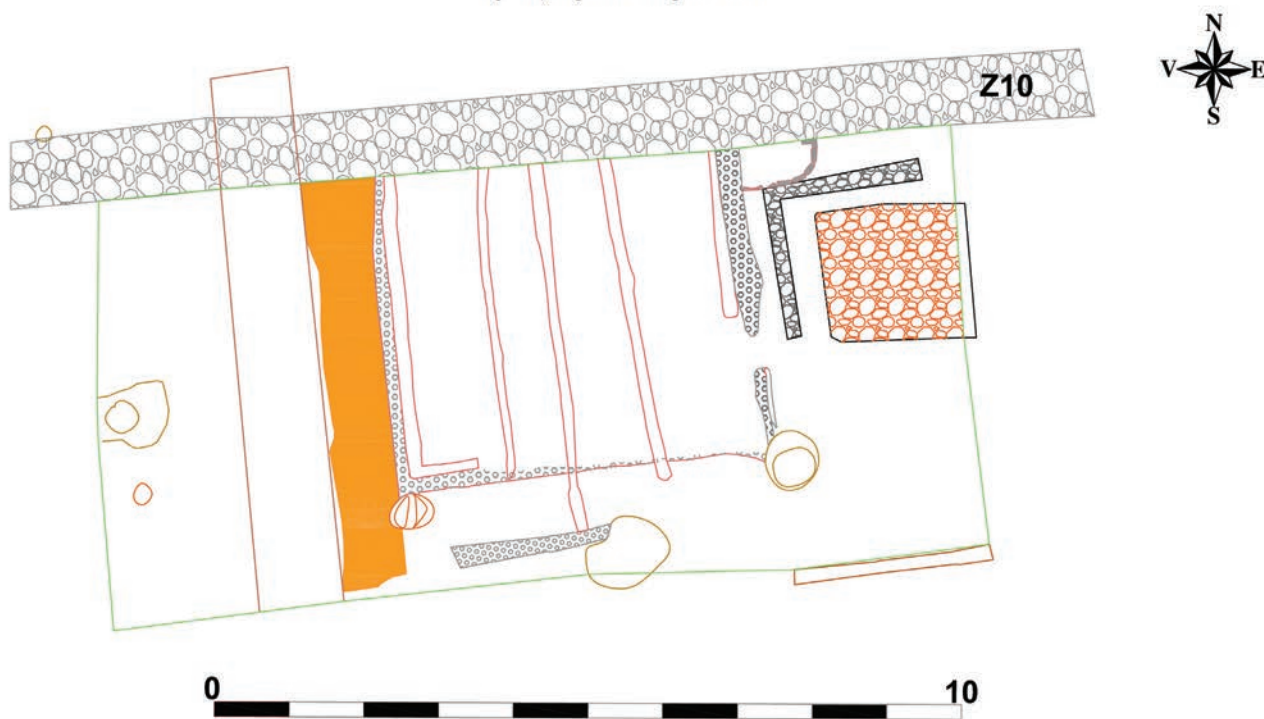

Pl. 3. Suprafața cercetată. Vedere generală după cercetarea majorității contextelor.

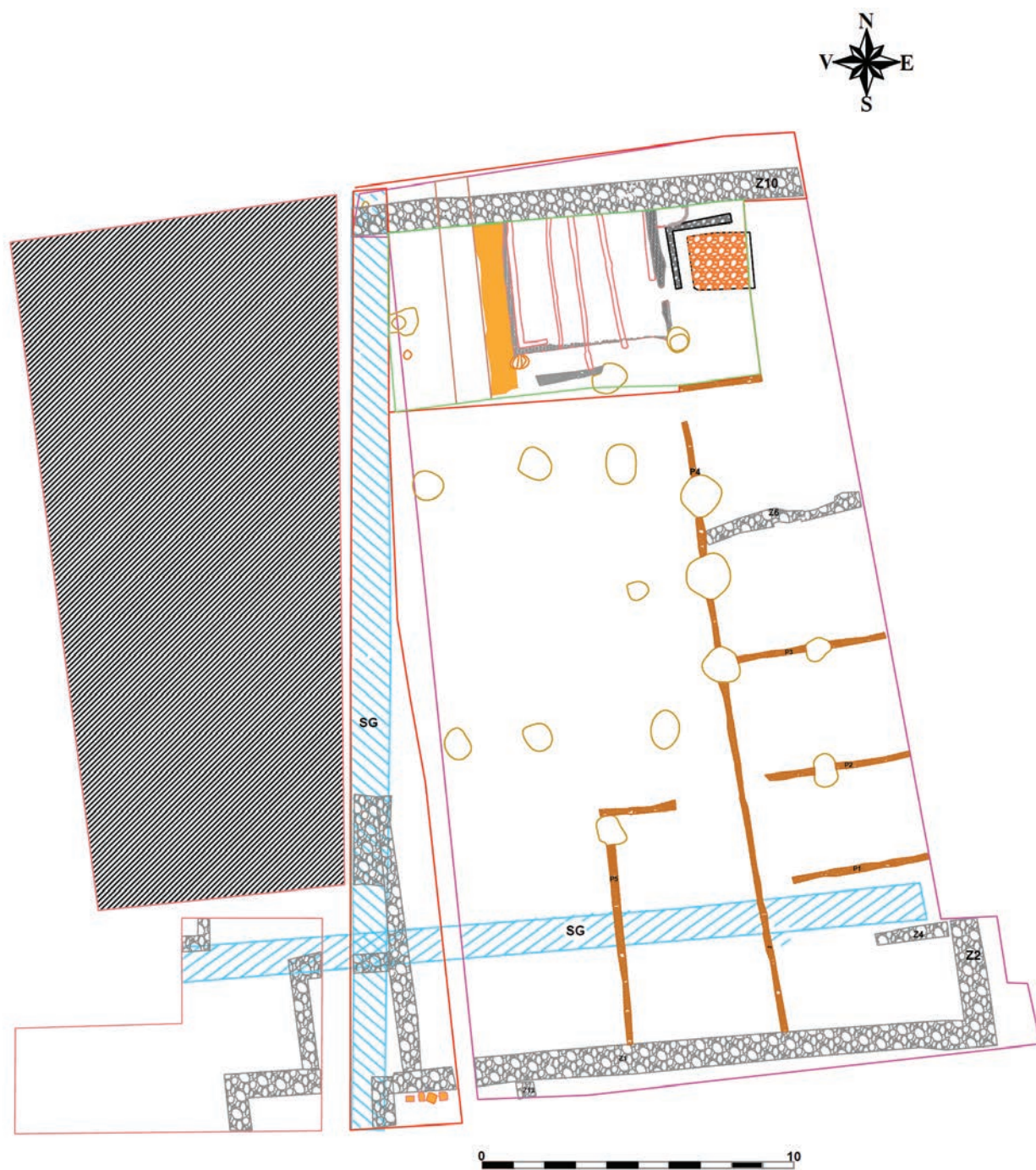

Pl. 4. Suprafața cercetată. Vedere generală cu suprapunerea schiței.

Bologa, Castru, Pretoriu
Suprafața săpată în campania 2019

Pl. 5. Suprafața cercetată. Plan topografic.

Pl. 6. Planul topografic al praetoriului după campania din 2019.

10. Budureasca, com. Vadu Săpat, jud. Prahova

Punct: Budureasca 4 „Puțul Tătarului”

Cod RAN: 133321.08

Autorizație nr. 89/2019

Colectiv: Alexandru Niculescu (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București) – responsabil științific, Bogdan Ciupercă, Alin Anton, Cătălin Dîscă, Tudor Hila (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești), Andrei Măgureanu, (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București).

Campania de cercetare arheologică sistematică din cadrul Rezervației Arheologice Budureasca s-a desfășurat în perioada iulie, septembrie-octombrie 2019. Lucrările s-au derulat în punctul Budureasca 4 „Puțul Tătarului”, sectorul sudic.

Obiectivele campaniei din 2019 de la Budureasca 4 „Puțul Tătarului” au fost continuarea cercetărilor în sectorul sudic al sitului Budureasca 4 Puțul Tătarului și obținerea de informații cu privire la contemporaneitatea locuirii în cele două sectoare ale sitului, precum și verificarea stratigrafiei sitului realizată în urma săpăturilor mai vechi, de dinainte de anul 1989. În cadrul campaniei de cercetări arheologice 2019 au fost identificate și cercetate un număr de 15 complexe arheologice. Complexele menționate au fost identificate în situl Budureasca 4, în secțiunea S VI și caseta 28 și au fost denumite după cum urmează: cpl. 4/2018, cpl. 5/2018, cpl. 1/2019, cpl. 2/2019, cpl. 3/2019, cpl. 4/2019, cpl. 5/2019, cpl. 6/2019, cpl. 7/2019, cpl. 8/2019, cpl. 9/2019, cpl. 10/2019, cpl. 11/2019, cpl. 12/2019, și respectiv cpl. 13/2019 (Planșa I/1).

Complexele cercetate:

Cpl. 4/2018 – a fost delimitat în carourile 29-30 din S VI și cas. 28, la adâncimea de -1,95 m față de nivelul actual de călcare, ca un complex de formă circulară în plan, cu un diametru maxim de aprox. 1,8 m; complexul se diferențiază prin umplutura de culoare gri-cenușiu și materialele arheologice în stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; în partea de NE acest complex tăia cpl. 1/2019 iar în partea de sud-vest era tăiat de cpl. 5/2018. Cpl. 4/2018 s-a dovedit a fi o groapă care ajuns la o adâncime maximă de -0,45 m față de nivelul de conturare; în momentul săpării complexului, în umplutură, au fost observate mai multe pietre de râu fără urme de prelucrare și numeroase fragmente ceramice de epocă Latene, mai multe fragmente de amforă, oase de animale și bucăți de chirpic ars.

Cpl. 5/2018 – a fost identificat în carourile 25-29 din S VI și Cas. 28, la adâncimile de -1,95 m, la extremitatea de nord, respectiv la -1,60 m la extremitatea de S, față de nivelul actual de călcare; complexul s-a diferențiat prin umplutura formată în mare parte din bucăți de chirpic ars de stratul de culoare galben-gri lipsit de materiale arheologice; în plan cpl. 5/2018 avea o formă dreptunghiulară cu colțurile rotunjite, cu latura mică de 0,7 m iar latura mare 4,10 m; în partea de nord acest complex tăia cpl. 4/2018 iar în partea de S tăia cpl. 7/2019; după excavare cpl. 5/2018 s-a dovedit a fi un șanț care ajungea la o adâncime maximă de -0,37 m față de nivelul de conturare; pe fundul complexului a fost

identificat un nivel consistent de arsură cu o grosime de 5 – 7 cm; din complex au fost recuperate numeroase bucăți de chirpic ars, precum și câteva fragmente ceramice și oase de animale (Planșa I/2).

Cpl. 1/2019 – a fost delimitat în carourile 28-29 din S VI, la adâncimea de -1,85 m față de nivelul actual de călcare; spre NV Cpl. 1/2019 era tăiat de Cpl. 4/2018, din complexul inițial păstrându-se, doar partea de SE; partea care s-a păstrat din cpl 1/2019 avea în plan o formă semicirculară, cu baza măsurând 1,6 m iar înălțimea 0,8 m; complexul se diferențiază prin umplutura de culoare gri-cenușiu și materialele arheologice de stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar și de Cpl. 4/2018 care avea o umplutură tot de culoare gri dar mult mai închisă la culoare; cpl. 1/2019 s-a dovedit a fi o groapă care ajuns la o adâncime maximă de -0,52 m față de nivelul de conturare; în timpul cercetărilor în umplutura complexului au fost observate mai multe pietre de râu, fără urme de prelucrare și au fost colectate mai multe fragmente ceramice și oase de animale.

Cpl. 2/2019 - a fost delimitat în carourile 28-29 din Cas. 28, pe latura de S a casetei, la adâncimea de -1,8 m față de nivelul actual de călcare; cpl. 2/2019 continua dincolo de limita de S a Cas. 28; partea suprinsă în Cas. 28. avea o formă semi-circulară în plan, cu baza măsurând 1,8 m, poziționată pe limita de S a Cas 28, iar înălțimea, măsurând 0,83 m, poziționată perpendicular pe aceasta; complexul se diferențiază prin umplutura de culoare gri-cenușiu, pigmenți de chirpic și pietre de râu, de stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; Cpl. 2/2019 s-a dovedit a fi o groapă care a ajuns la o adâncime maximă de -0,56 m față de nivelul de conturare; în timpul cercetărilor în umplutura complexului au fost observate mai multe pietre de râu, fără urme de prelucrare și au fost colectate mai multe fragmente ceramice specifice epocii Latene precum și câteva oase de animale.

Cpl. 3/2019 - a fost delimitat în carourile 26-27 din Cas. 28, la adâncimea de -1,7 m față de nivelul actual de călcare, ca un complex de formă eliptică în plan, cu axa mare măsurând 0,82 m, iar axa mică măsurând 0,76 m; complexul se diferențiază prin umplutura de culoare gri-cenușiu și pigmenți de chirpic de stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; Cpl. 3/2019 s-a dovedit a fi o groapă care a ajuns la o adâncime maximă de -1,15 m față de nivelul de conturare (Planșa II/1); în timpul cercetărilor în umplutura complexului au fost observate mai multe pietre de râu, fără urme de prelucrare, și au fost recuperate numeroase fragmente ceramice specifice epocii Latene și oase de animale.

Cpl. 4/2019 - a fost delimitat în carourile 26-27 din S VI - Cas. 28, la adâncimea de -1,75 m față de nivelul actual de călcare, ca un complex de formă circulară în plan, cu raza măsurând 0,61 m; complexul se diferențiază prin umplutura de culoare gri-cenușiu și pietre de râu, de stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; Cpl. 4/2019 s-a dovedit a fi la săpare o gropă adâncă de numai 0,22 m în umplutura căreia puteau fi observate numeroși pigmenți de chirpic.

Cpl. 5/2019 - a fost delimitat în carourile 24-25 din Cas. 28, la adâncimea de -1,6 m față de nivelul actual de

călcare; cpl. 5/2019 continua dincolo de limita de S a Cas. 28; partea din cpl. 5/2019 suprinsă în Cas. 28 avea o formă semi-circulară în plan, cu baza măsurând 1,4 m, poziționată pe latura de sud a casetei, iar înălțimea măsurând 0,62 m poziționată perpendicular pe aceasta; complexul se diferenția prin umplutura de culoare gri-cenușiu și pigmenți de chirpic în stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; Cpl. 5/2019 s-a dovedit a fi o groapă care ajuns la o adâncime maximă de -0,28 m față de nivelul de conturare; în timpul cercetărilor în umplutura complexului au fost observate mai multe pietre de râu de mici dimensiuni, fără urme de prelucrare, și au fost colectate mai multe fragmente ceramice specifice pocii Latene, bucăți de chirpic ars și oase de animale.

Cpl. 6/2019 - a fost delimitat în carourile 24-25 din S VI - Cas. 28, la adâncimea de -1,6 m față de nivelul actual de călcare, ca un complex de formă circulară în plan, cu raza măsurând 0,52 m; complexul se diferenția prin umplutura de culoare gri-cenușiu și pietre de râu, în stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; cpl. 6/2019 s-a dovedit a fi la săpare o gropă adâncă de numai 0,38 m, care tăia spre nord cpl. 7/2019; în umplutura cpl. 6/2019 s-au identificat doar pigmenți de chirpic (Planșa II/2).

Cpl. 7/2019 - a fost delimitat în carourile 24-25 din S VI - Cas. 28, la adâncimea de -1,6 m față de nivelul actual de călcare, ca un complex de formă trapezoidală în plan, cu baza mare de 1,3 m, și înălțimea de 0,95 m; complexul se diferenția prin umplutura de culoare gri-cenușiu și pigmenți de chirpic de stratul de culoare galben-gri lipsit de inventar; la săpare cpl. 7/2019 s-a dovedit a fi o groapă tăiată spre S de cpl. 6/2019 și spre nord de cpl. 5/2018; în timpul săpăturilor complexul a ajuns la adâncimea maximă de -0,85 m față de nivelul de conturare, în umplutura sa fiind observate mai multe pietre de râu, fără urme de prelucrare, numeroase fragmente de chirpic ars, câteva fragmente de ceramică și oase de animale (Planșa II/ 2).

Cpl. 8 – 13/2019 – au fost identificate între carourile 21-27 din S VI - Cas. 28, la o adâncime care varia între -1,55 și -1,70 m față de nivelul actual de călcare; acestea s-au diferențiat în plan prin existența unor materiale arheologice și o umplură de culoare negru-gălbui de stratul predominant de culoare gri-verzui; la golire Cpl. 8 – 13/2019 s-a dovedit a fi partea inferioară a stratului de cultură, în această zonă a sitului acesta prezentând diferite alveolări.

La sfârșitul campaniei a fost organizată protejarea săpăturii pentru campania de anul viitor. De asemenea s-a continuat efectuarea unor cercetări pluridisciplinare în valea Budureasca cu scopul de a contura mai bine specificul zonei, dar și de a fructifica informațiile culese în cei peste 60 de ani de cercetări arheologice. Astfel, au fost continuate investigațiile geofizice non-invasive în punctele Budureasca 3 și Budureasca 5, aflate în proximitatea punctului Budureasca 4, pe terasa dreapta a pârâului cu același nume. Scopul acestor investigații a fost acela de a evalua principalele particularități ale siturilor și artefactelor arheologice din valea Budureasca, de exemplu: delimitarea în teren și structura resturilor arheologice ascunse în solul acestor situri arheologice, identificarea eventualelor

amenajări ale terenului sau a spațiului ocupat de așezările umane. Investigațiile geofizice s-au dovedit extrem de utile pentru realizarea strategiei de cercetare arheologică sistematică ce se desfășoară în Valea Budureasca.

De asemenea, s-a demarat un proiect privind analiza chimică și mineralogică a materialelor ceramice descoperite pe Valea Budureasca. Analizarea structurii și compoziției acestor materiale ceramice este necesară pentru identificarea surselor de proveniență, materiilor prime utilizate și tehnologiei de realizare a acestora (tipuri de cuptoare, temperaturi de ardere, etc.). Materialele ceramice au fost analizat la microscop sub formă de secțiuni subțiri. Pentru fiecare fragment ceramic a fost realizată o fișă individuală unde se urmărește în special textura și omogenitatea pastei, ca și natura, frecvența și dimensiunea incluziunilor.

Un alt palier al investigațiilor pluridisciplinare realizate în Valea Budureasca este continuarea investigațiilor privind fauna din acest areal (analize osteologice). Analizarea materialului osteologic descoperit în cercetările arheologice sistematice din situl Budureasca 4 "Puțul Tătarului" sunt necesare pentru identificarea comportamentului alimentar al comunităților care au locuit în Valea Budureasca, precum și a tipurilor de animale sălbatice care traiau în acest areal.

Bibliografie:

- Victor Teodorescu, *Despre cultura Ipotești-Cândești în lumina cercetărilor arheologice din nord-estul Munteniei*, SCIV, 15, 1964, 4, p. 485-503
- Victor Teodorescu, *O nouă cultură arheologică recent precizată în țara noastră: cultura Ipotești-Cândești (sec. V-VII e.n.)*, Sesiunea de comunicări științifice a muzeelor de istorie, decembrie 1964, vol.2, Bucuresti, 1971, p. 104-130
- Victor Teodorescu, *Centre meșteșugărești din secolele VI-VI-VII*, București, 9, 1972, p. 73-97
- Victor Teodorescu, Vasile I. Dupoi, Marinela Peneș, Dan Lichiardopol, Gheorghe Panait, *Stațiunea arheologică de la Budureasca, jud. Prahova (complexele daco-romane și străromânești)*, MCA, 1993, p. 365-388
- Andrei Măgureanu, *O aplica avară descoperită la Budureasca (județul Prahova)*, Argesis, XIV, 2005; p. 189-202
- Andrei Măgureanu, Bogdan Ciupercă, *The 6th-8th Centuries metalurgical activitz from Budureasca Valley. The Moulds.*, Acta Musei Napocensis, 2007, p. 291-318
- Victor Teodorescu, *Studii și cercetări arheologice în Muntenia*, Ploiești, 2009
- Bogdan Ciupercă, Andrei Măgureanu, *Unele observații asupra problemei tiparelor din secolele V-VII descoperite în spațiul extra- carpatic*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 1, 2009, p. 149-158
- Bogdan Ciupercă, *Câteva puncte de vedere privind activitățile meșteșugărești și spațiile de „producție” între Carpați și Dunăre în secolele VIII-X*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 3, 2011, p. 223-232
- Andrei Opaît, *Două amfore de la Budureasca și Cireșanu, Arheologia Mileniului I p. Chr. Interferențe cultural la Dunărea de Jos*, București, 2011, p. 103-118

Andrei Măgureanu, *Considerații privind o piesă de bronz descoperită la Budureasca*, SCIVA, 3-4, 2012, p. 313 – 320

Bogdan Ciupercă, *Observații asupra unor topoare de luptă din colecțiile Muzeului Județean de istorie și Arheologie Prahova*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie, 6, 2014, p. 143-150.

1

2

Planșa I. Budureasca 4 „Puțul Tătarului”, sector sudic: 1 – imagine de ansamblu din timpul cercetărilor; 2 – imagine de ansamblu cu complexele: 8/2019; 10/2019; 5/2018; 7/2019; 6/2019; 3/2019; 2/2019.

1

2

Planșa II. Budureasca 4 „Puțul Tătarului”, sector sudic:
1 – Cpl. 3/2019; 2 - Cpl 6-7/2019

11. Caraburun, com. Baia, jud. Tulcea

Punct: „Acik-Suat”

Tip sit: Așezare și necropolă

Cod RAN: 159794.09

Colectiv: Cercetarea arheologică a fost coordonată de dr. Vasilica Lungu (Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română, București) - arheolog expert, responsabil științific al șantierului și dr. A. Baralis (Musée du Louvre, Paris); ea a avut un caracter interdisciplinar derulându-se pe mai multe paliere: săpăturile arheologice efectuate în colaborare cu arheolog dr. Alina Streinu (Muzeul Municipal, București (responsabil pentru epoca romană); ridicări topografice, lucrute de la începutul săpăturilor de Pascal Leboutellier (Institut Français d'Études Anatoliennes, Istanbul; Mairie de Paris); fotografierea din dronă a fost asigurată anul acesta de dr. Marius Streinu (Institutul Național al Patrimoniului, București); prelevarea de eșantioane pentru analize microbiologice a fost făcută de dr. Miriam Sternberg (Centre Camille Jullian – Aix en Provence), împreună cu studenții Olga Boubounelle (masterand, Université Paris X - Nanterre) și Milan Marco (masterand, École Normale Supérieure, Paris); analizele microbiologice sunt efectuate în mod regulat de Tsvetana Popova (Institutul de Archeologie, Sofia, Bulgaria); analizele paleozoologice au fost încredințate începând cu acest an lui Nicolas Morand (Musée National d'Histoire Naturelle, Paris); trierea, marcarea și desenarea unei părți a materialului ceramic au fost efectuate de un grup mai numeros format din dr. Vasilica Lungu, dr. Alina Streinu, Marian Tufaru, masterand (Institutul Național al Patrimoniului, București); Răzvan Pantelimon, masterand (Universitatea București); Răzvan Plederer, profesor de istorie în București, voluntar.

Instituția organizatoare: Institutul de Studii Sud-Est Europene, Academia Română

Finanțarea. Finanțarea a fost asigurată integral de Muzeul Louvre (Paris).

Perioada desfășurării campaniei: 23.06 - 27.07 2019

Date tehnice

Reper: 1,96 km de statia de pompare a apei; 6,1 km NNE de satul Sinoe, 8,3 km de satul Mihai Viteazu; 9,6 km S-E de satul Baia.

Descriere: Din punct de vedere geografic obiectivul arheologic este amplasat pe o fâșie de pământ cu aspect peninsular fiind delimitat de Lacul Golovița, pe latura de NE-SE, și de teren arabil, pe latura de NV-SV.

Reper hidrografic: Lacul Golovița

Coordonate: 44°40'28.61"N, 28°46'26.37"E

Forma de relief: promontoriu de înălțime medie, ce coboară în pantă spre lac. Utilizare teren: pășune, depozit de stuf și teren arabil.

Scurtă prezentare

Fotografiile aeriene și din satelit oferă posibilitatea identificării, pe platoul numit Acik Suat, a unei arii intens locuite, învecinată spre sud și vest cu o amplă zonă de necropole, unde fotografiile satelitare prezintă formațiuni

circulare de tipul celor din necropola Orgamei sau Istrosului. De asemenea, se pot observa mai multe căi de acces (drumuri) dinspre și înspre zona locuită, unele dintre acestea fiind orientate spre sud-est de-a lungul malului lacului Golovița, în direcția cetății Istros/Histria, altele către vest.

Informațiile anterioare (vezi bibliografia) și cercetările noastre de suprafață și cele sistematice au demonstrat prezența a patru perioade importante de ocupare a zonei, repartizate după cum urmează:

1. Perioada neolitică

Frecventarea zonei în perioada neolitică este sporadică, fiind demonstrată de două fragmente de topoare fragmentare și de fragmente ceramice descoperite în straturile târzii din perimetrul cercetat.

2. Perioada greacă arhaică

Perioada greacă este bogat confirmată atât prin prezența materialului ceramic din suprafață, cât și de informațiile transmise de cei care au cercetat zona înaintea noastră, la care se adaugă rezultatele obținute în urma săpăturilor din ultimii ani (vezi bibliografia). Din această perioadă a fost descoperite locuințe, vetre și o mare construcție rectangulară tri-modulară cu urme de vatră din pământ galben bătătorit și ars. Materialul ceramic descoperit în aceste amenajări și în straturile aferente, cercetate parțial, este format în special din vase de import: amfore de Clazomene, Lesbos și Chios, precum și din vase din ceramică fină de tipul Late Wild Goat sau cupe ioniene Villard B2, sau din grupul vaselor din ceramică gri sau bej lucate la roată (căni, boluri, amfore de masă, lekanai etc.). Comparativ cu materialul de import sau cel colonial, vasele din ceramică modelată cu mâna sunt extreme de puține. Descoperirile de vârfuri de săgeți cu valoare premonetară se concentrează în intervalul dintre a doua jumătate a secolului al VI-lea a. Chr. și începutul secolului al V-lea a. Chr., susținând astfel cronologia sitului.

3. Perioada cuprinsă între sfârșitul epocii clasice și începutul epocii elenistice

Cinci locuințe, dintre care 4 cu fundații de piatră și pereții parțial din piatră, parțial din chirpic, unele cu acoperișul din țigle (L1, L2, L3), identificate în S1, S2, S3, S4, S4a, S4b, S4c, S10, datate în secolele IV-III a. Chr., au fost cercetate parțial. În interiorul unei locuințe (L1) din S1 a fost descoperită o vatră amenajată la nivelul solului cu urme de arsură intensă. În locuințe L2, din S3, și L5 din S2, cercetate parțial, o bună parte a inventarului a fost surprins pe loc sub zidurile de piatră prăbușite sau sub presiunea pereților din lutuală pe schelet de lemn. Aici s-a descoperit o importantă cantitate de materiale de construcție, vase ceramice, în special amfore de Thasos și Heracleea Pontica, unele ștampilate, precum și mai multe greutateți de război de țesut, toate databile între a doua jumătate a secolului al IV-lea și începutul secolului al III-lea a. Chr. O trăsătură importantă a locuirii de epocă greacă rezultă din amenajarea îngrijită a spațiului de locuit, reflectată în prezența unor pavaje din blocuri mari de piatră.

4. Perioada romană timpurie

Deși așezarea este distrusă parțial atât de lucrările agricole cât și de eroziunea solului (terenul fiind în pantă), cercetarea noastră a dus la acumularea unor importante informații privind arhitectura domestică, planimetria și

funcționalitatea unor construcții din piatră, datate în epoca romană. Au fost descoperite locuințe cu mai multe compartimentări, cu pereții din piatră, dintre care una a fost săpată în ultimii ani (vezi Sectorul VI).

Din sectoarele cercetate, a fost analizată preliminar o mare cantitate din ceramică. Mobilierul ceramic este, în cea mai mare parte, de factură romană, cea lucrată cu mâna (getică?) fiind în continuare sporadică. Această constatare este surprinzătoare, în condițiile în care în situl Argamum ceramica locală modelată cu mana (getică ?) de perioadă romană (sec. II-III) deține o pondere destul de mare. Dintre vasele de import, au fost individualizate ulcioare amforoidale (superioare, ca număr, amforelor) și amfore, ultimele provenind din mai multe centre de producție: Heracleea Pontica - tip Selov A-B și Selov B, din spațiul egean - tip Berenice MR 5 / Zeest 80, Kapitan II, nord-pontice tip Zeest 84 - 85, amfore Dressel 24 târzii realizate în Cos și Pelopones, LR 2 timpurii realizate în Pelopones. La nivelul veselei de masă întâlnim atât formele pergameniene (Hayes 1 Çandarli; Hayes 3 Çandarli), cât și moesice (boluri cu barbotină și un platou, realizate în atelierele orașului Nicopolis ad Istrum) și provinciale. Alături de oalele pentru depozitare și de gătit (cratițe, castroane, capace), întâlnim, de asemenea, și tipuri specifice ale veselei de băut, cum sunt ulcioarele și ceșcuțele cu corpul globular; dintre alte categorii ceramice, opaițele sunt identificate în număr redus.

Metode și tehnici. Dintre metodele și tehnicile folosite amintim:

- degajarea succesivă a straturilor și notarea rezultatelor pe unități stratigrafice (US); înregistrarea lor s-a făcut zilnic, cu ajutorul unei stații totale;
- fotografierea periodică din dronă și fotografiile de detaliu;
- desenarea profilelor și a situațiilor stratigrafice;
- recoltarea integrală a materialului arheologic rezultat;
- recoltarea integrală a materialului paleozoologic;
- recoltarea de eșantioane pentru analizele de polen, paleobotanice și microbiologice din contextele închise;
- înregistrarea GIS și prelucrarea datelor topografice în vederea completării planurilor deja existente.

Rezumatul cercetărilor din anul 2019

Raportul privind săpăturile arheologice sistematice de la Acic Suat, com. Baia, jud. Tulcea, este realizat conform acordului de parteneriat între Institutul de Studii Sud-Est Europene al Academiei Române, Muzeul Luvru și Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea, pe baza autorizației pentru Cercetare Arheologică sistematică, nr 167 din 14.05.2019 și a Permisului pentru desfășurarea activității, nr 9107 din 27.05.2019, eliberat de Administrația Rezervației Biosferei Delta Dunării din Tulcea.

Așezarea (Cod RAN 159794.09) se întinde pe o suprafață de aproximativ 200 ha, inclusiv zona de necropole, și este propusă pentru Lista Monumentelor Istorice prin intermediul Direcției Județene pentru Cultură, Tulcea.

Pentru aceasta campanie, a fost planificată continuarea cercetărilor în trei sectoare:

Sector IV: a fost largită suprafața zonei centrale, acolo

unde se află cele mai importante monumentele arhaice și elenistice dezvelite în anii trecuți, prin trasarea unor noi secțiuni către vest și nord, cu scopul dezvelirii complete a edificiilor.

Sector VI: au fost dărâmați toți martorii interni, activitatea de cercetare concentrându-se, apoi pe curățarea zidurilor, delimitarea corectă a compartimentelor și urmărirea nivelurilor de ocupare.

Sectorul VII: într-o zonă centrală a promontoriului, au fost deschise două noi secțiuni, notate VII α și VII β , cu scopul de a cerceta o aglomerare de material arheologic, identificată în anii trecuți prin metodele de detectare geomagnetică.

Sectorul IV

Sectorul SIV (Fig. 1), trasat și cercetat parțial în anii trecuți, a fost redeschis pentru cercetarea integrală a unor construcții din epocile arhaică și elenistică. Aici au fost deschise două noi secțiuni cu dimensiuni variabile pe laturile de vest și nord cu scopul de a dezveli integral monumentele din piatră. Eforturile echipei de cercetare s-au concentrat în special asupra anumitor unități stratigrafice, printre care US21, US25, US34, US51, US55, US56, US 61, US 62, US 63, US66, US 69, US 71 bogate în material și informații. Cele mai dense informații provin din US25 care constituie umplutura construcției arhaice – clădirea cu pereți din calcare de culoare galbenă (Fig. 1). Este vorba de o construcție trimodulară de formă rectangulară, compartimentă în trei unități inegale, dintre care cele două laterale cu dimensiunile de 4.75 x 4.36 m, respectiv 8.70 x 4.60 m pentru piesa centrală. Pereții sunt realizați din calcare mărunțite de culoare galben în amestec cu pietre mici, probabil, cu ajutorul unui cofrag din material perisabil, lemn sau trestie. Umplutura din toate cele trei compartimente era formată dintr-un pământ negru cenușos cu urme de cărbuni și paie arse, de lipitură arsă și alte resturi de construcție. Din acest strat, în care s-a coborât până la o adâncime variabilă de 0.85/ 1.0 m în jumatea vestică a modulului central, până la -1,32/5 pe profilul modulul estic, s-a recoltat o parte importantă din materialul ceramic de epocă arhaică (Fig. 1), oase de animale, păsări și pește, precum și o cantitate importantă de eșantioane pentru analize microbiologice. Pe latura de nord a construcției, s-au înregistrat descoperiri importante de ceramica fină pe un nivel arhaic, amfore și oase de animale. În capătul vestic al primului modul, s-au suprins deasupra nivelului edificiului arhaic resturile unei locuințe elenistice cu vatră (US 32-33, 36, 54) din ultima fază, datată cu ajutorul amforelor de Sinope și al ceramicii fine cu firmis negru și decor „west slope” de la începutul secolului al III-lea a. Chr. O groapă elenistică (US56) perforază, de asemenea straturile arhaice pe latura de nord a construcției elenistice (Z3) în dreptul modulului central al amenajării arhaice. Pentru construcția de epoca elenistică, se remarcă prezența a două faze (F1 su F2) identificate prin suprapunerea unor ziduri (Z1-Z4) cu textură diferită și a unei dărâmături masive de piatră în amestec cu chirpic și țigle. Materialul ceramic este bogat și variat, fiind format în special din amfore de transport din Thasos, Chios și Sinope, unele cu ștampile, ceramică comună și fină de import.

La est de zidul elenistic fragmentat de pe latura estică a sectorului săpat (Z6), înregistrat spre latura de est a marelui edificiu tri-modular arhaic, s-a înregistrat o dărâmătură masivă de blocuri de piatră, deasupra unui strat argilos galben deschis

(US47). Construcția pare să aparțină celei de-a doua faze elenistice, databilă la începutul secolului al III-lea a. Chr. Sprijinită de zidul arhaic și în afara lui, s-a descoperit *in situ* o râșniță cu pâlnie de tip grec (Fig. 4; secolele IV-III a. Chr.). Descoperirea este pusă în legătură cu marile construcții din epoca elenistică (Z1-Z6).

Sectorul VI

Sectorul SVI (Fig. 2, 3), trasat și cercetat parțial în anii trecuți, a fost redeschis pentru cercetarea integrală a construcției poli-modulare de epocă romană. Primul strat săpat în anii trecuți până la adâncimea de 0.25/0.30 m a fost amestecat continuu de arăturile practicate înainte de anul 1989. Sub acest strat au apărut zidurile, mai mult sau mai puțin distruse ale unui mare complex poli-modular. El pare să se fi format în timp, prin adaugarea de spații construite din piatră, folosind, de asemenea, lemnul și chirpicul. Câteva fragmente de țigle de acoperiș, sugerează faptul că o parte, dacă nu în totalitate, a fost acoperită cu astfel de material, care a fost recuperat în momentul părăsirii acestui spațiu. Identificarea unor ziduri (Z1-Z25) cu textură diferită suprapunse și a unei dărâmturi masive de piatră în amestec cu chirpic, înconjurate parțial de borduri din piatră de calcar marunțită, sugerează prezența aici a două faze (F1 su F2). Pentru cercetarea acestora, au fost înlăturați martorii, insistându-se pe curățarea zidurilor și a nivelurilor de folosire în diferite etape. S-a lucrat în paralel în mai multe casete – C3, C10, C11, C19, C20 – pentru a se obține suprafața totală ocupată de construcția cu mai multe încăperi cu destinații diferite. Aici s-au săpat mai multe unități stratigrafice, printre care US35, US36, US37, US40, US 48, US53, US54, US55, US67, US73 ... până la dâncimea de 0.45/0.60/0.70 m. Pământul degajat, de culori și consistențe diferite, era amestecat din abundență cu pietre și cu fragmente ceramice, iar din loc în loc, cu fragmente de chirpic. Materialul roman este format în special din ceramică fină pontică pentru servit, din vase de bucătărie și de uz comun, în timp ce vasele de stocare a alimentelor sunt rare. Amforele (Fig. 13) și vesela de masă reprezentată de forme pontice (Fig. 12) și rar pergameniene (Fig. 11; Hayes 1 Çandarli; Hayes 3 Çandarli); fragmentele de la vase moesice (boluri cu barbotină și platou, realizate în atelierele orașului Nicopolis ad Istrum) și provinciale, sunt printre cele mai frecvente. Oalele pentru depozitare și de gătit (Fig. 14; cratițe, castroane, capace) sunt de asemenea frecvent întâlnite în stare fragmentară. Printre cele mai slab reprezentate sunt monedele, un singur exemplar de bronz (Fig. 15), fiind găsit în SVI, C16, US54, la 0.45 m adâncime.

Pe latura de nord-vest a Sectorului VI s-a putut observa ca aceste amenajări de epocă romană timpurie suprapun un strat consistent de vestigii arhaice (US 48/73) care coboară până la 0.60/0.80 m oferind posibilitatea colectării unui bogat și variat material ceramic răspândit, din care am selectat aici un fragment dintr-o oinochoe pictată în stilul „caprelor sălbatică” (Fig. 6; „Late wild goat – LWG”), boluri ionice cu benzi (Fig. 7) sau amfore de transport importate (Fig. 8). Cele mai frecvente sunt amforele de Clazomene, Lesbos și Chios, bolurile cu benzi și vasele din ceramică gris lucrate la roată (Fig. 10).

Sectorul VII

În Sectorul VII (Fig. 3), deschis în acest an, au fost trasate două secțiuni: prima a fost secțiunea VIIα, la est de Sectorul VI; perpendicular pe ea, a fost adăugată spre sud secțiunea VIIβ, fără să fie separată prin martor de pământ de prima. Au fost înregistrate mai multe unități stratigrafice (notate US1, US2, US3, US4...). Secțiunea VIIα, cu dimensiunile de 15 x 2 m, au fost orientată pe direcția est-vest. După înlăturarea stratului de vegetal (US 1), urmează un strat variabil de pământ prafos și cenușos din loc în loc, amestecat cu pietre, bucăți de lipitură arse, alte materiale de construcție și fragmente ceramice. La baza acestuia am înregistrat nivelul unei podele de lut, degajate pe o lungime de 1,40 în interiorul secțiunii, la o adâncime de 0.30-0.40 m. Pe latura de sud, s-a cercetat o groapă care perforază podeaua și coboară până la 0.60 m. Din stratul de deasupra podelei și din cel aflat în imediata ei apropiere, la exterior, s-a colectat o cantitate importantă de oase de animale și pește, alături de fragmente de amfore de transport elenistice (Sinope și Thasos, în special), ceramică fină cu firnis negru (cantharoi elenistici, platouri de pește). Tot de aici provin și două greutăți de război de țesut de formă piramidală, cu înălțimea de 10 cm și latura mare de 8 cm. La – 0.10/0.15 sub un nivel de chirpic atribuit podelei elenistice, apare din nou un strat prafos și cenușos din care provine un fragment de bol arhaic decorat cu rozete (sec. VI a. Chr.). În această secțiune au fost identificate numeroase alte materiale fragmentare, atribuite ambelor perioade de timp amintite.

Secțiunea VIIβ, cu dimensiunile de 10 x 2, a fost orientată nord-sud. Primul strat de pământ degajat până la 0.20-0.25 adâncime, este un strat vegetal care a fost răscolit în trecut de mașinile agricole. De aici provin numeroase fragmente ceramice, în special de amfore de transport elenistice, dintre care cele de Thasos domină cantitativ celelalte centre atestate, precum Sinope și Heracleea Pontica. Sub acest strat au fost identificate în partea de nord a secțiunii două grupări din pietre fără o formă bine definită. Stratul prafos cenușos (US 2) se continuă și în această secțiune, din care a fost colectat un vârf de săgeată cu valoare premonetară (secolul al VI-lea - prima parte a secolului al V-lea a Chr.). Din păcate, nu au fost sesizate clar structuri de ziduri, ci numai un nivel de frecventare a zonei sub forma unei suprafețe întinse de pământ întărit pe care stăteau pietrele dintr-o dărâmtură asociate cu alte materiale arheologice. Din pământul degajat, au rezultat mai multe fragmente ceramice din epoca elenistică, reprezentate de amfore fragmentare de Thasos și Sinope, de vase fine de servit, precum cantharoi și boluri cu firnis negru, ceramică comună. Vasele de stocare și cele lucrate cu mâna sunt cvasi-absente.

Conservare primară. La sfârșitul săpăturilor, au fost luate măsuri de conservare primară, întreaga zonă fiind acoperită cu folie de celofan, fixată cu pietre și saci de pământ.

Locația arhivei

Conform protocolului semnat între cele trei instituții: Institutul de Studii Sud-Est Europene (ISSEE) - Academia Română, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale (ICEM), Tulcea și Muzeul Luvru - Paris, arhiva se află depozitată la ISSEE-București și la Muzeul Luvru din Paris, iar patrimoniul mobil la ICEM Tulcea.

Valorificarea rezultatelor

Unele dintre rezultatele obținute au făcut obiectul unor studii de specialitate apărute deja în diverse publicații din țară și străinătate, sau prezentate la diferite manifestări interne și internaționale (vezi listele atașate). La sfârșitul campaniei din anul 2019, grație rezultatelor excepționale obținute din analiza materialului ichtiologic, s-a planificat organizarea unui colocviu internațional cu tema: *Pêche et ressources halieutique en mer Noire dans l'Antiquité: pour une approche géographique et régional*, programat la Aix-en-Provence, în martie 2020, având ca organizatori pe Myriam Sternberg și Alexandre Baralis. Datorită dificultăților întâmpinate în ultimul timp în domeniile sanitar și economic, această manifestare a fost reprogramată pentru anul 2021. Publicarea primei monografii este planificată pentru următorii ani.

Résumé

La campagne de fouilles archéologiques menée en 2019 sur l'établissement grec d'Acic Suat – Caraburun a livré d'intéressants résultats parmi lesquels nous retiendrons: 1. L'achèvement de la mise au jour en secteur IV d'une structure tricamérale semi-enterrée d'époque archaïque (second quart du VIe s. av. J.-C. - début du Ve s. av. J.-C.; Fig. 1). 2. L'identification des niveaux d'occupation correspondant à la fondation de cet établissement durant le second quart du VIe s. av. J.-C. 3. La poursuite de l'étude des deux édifices du secteur IV datés de la fin de la période classique et du début de l'époque hellénistique 4. Une image plus complète de l'édifice du secteur VI appartenant aux IIe-IIIe s. ap. J.-C. grâce à la découverte de plusieurs murs et de sols appartenant à sa première phase d'occupation. Le mobilier céramique apparaît, pour l'époque archaïque, proche de celui reconnu tant sur les sites majeurs d'Istros et Orgamè, que sur les établissements ruraux de Nunțași et Tariverde ou les établissements fortifiés dont le plus proche est celui de Beidaud. On notera une prédominance des amphores de Clazomènes, Chios et Lesbos, et des vases décorés de la Grèce de l'Est. La seconde période d'occupation du site durant les IVe et IIIe s. av. J.-C. se caractérise par une évolution architecturale des édifices qui privilégient la construction de soubassements en pierres sèches articulés autour d'un double parement et emplecton central et une couverture désormais en tuiles corinthiennes. Le mobilier s'articule autour de conteneurs amphoriques issus majoritairement de Thasos, Héraclée Pontique et Sinope, d'une céramique fine de facture attique à vernis noir ou à décor de style west slope, et d'une céramique commune au sein de laquelle prédominent les productions histriennes à pâte beige ou grise (bols, cruches). La présence de vases modelés se fait alors plus discrète. Le grand bâtiment poli-camérale du secteur VI (Fig. 2), daté du Haut-Empire, a livré peu de vases importés de Çandarlı, mais davantage d'imitations pontiques. Les conteneurs amphoriques reprennent la même typologie que celle précédemment reconnue parmi lesquels on reconnaît ceux d'Héraclée du Pont (Selov A-B) et de l'espace égéen (type Dressel 24 de Cos; Zeest 79, 84–85, Pre-Kapitan II, Kapitan

II). Dans les niveaux d'époque romaine, la céramique de cuisine de facture locorégionale apparaît en quantité plus importants que dans les établissements grecs archaïque et hellénistique. Nos dernières découvertes suggèrent que, pour la cité d'Istros, Acic Suat était un site important, placé au nord de son territoire (de sa chôra) - le lieu de la production essentielle à la survie de la communauté civique, la production agricole à laquelle s'ajoutent la pêche et le commerce.

Bibliografie:

Publicații anterioare

A. Avram, O. Bounegru, C. Chiriac, *Cercetări periegetice în teritoriul histrian*, Pontica 18, 1985, p. 113-124.

F. Peters, *Denkschriften der kaiserlichen Akademie der Wissenschaft in Wien, Mathematisch-Naturwissenschaftliche Klasse 27* (1867).

B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien 1*, Berlin, 1898.

Publicații în cadrul proiectului franco-român

Baralis, A., Dupont, P., Gyuzelev, M., Iacob, M., Lungu, V., Mănucu-Adameșteanu, M., Nedev, D., Panayotova, K., *Le programme ANR Pont-Euxin: bilan des campagnes 2011 à Apollonia du Pont (Sozopol, dpt. de Bourgas, Bulgarie) et Orgamè / Argamum (Jurilovca, dpt. de Tulcea, Roumanie)*, Dialogues d'Histoire Ancienne 37 (2011), vol. 2, p. 220-234.

Lungu, V., Baralis, A., Iacob, M. et al., *Jurilovca*, Cronica cercetărilor arheologice din Romania, Campania 2011, București 2012, p. 226-232, no 125.

Baralis, A., Lungu, V., *Stratégies coloniales et réseaux d'occupation spatiale gètes sur le littoral de la Dobroudja du Nord : les acquis du Programme ANR Pont-Euxin*, in G. Tsetschladze, A. Avram, J. Hargrave (eds.), *The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC-10th Century AD)*, Oxford, 2015, p. 369-384.

Bony, G., Baralis, A., Lungu, V., Marriner, N., Morhange, C., *Mobilité des paysages et stratégies coloniales au sud du Delta du Danube: la colonie grecque d'Orgamè/Argamum (Jurilovca, département de Tulcea, Roumanie)*, in J.-P. Saint Martin (éd.), *Recherches croisées en Dobrogea*, Bucarest, 13, p.133-156.

Bony, G., *Contraintes et potentialités naturelles de quelques sites portuaires antiques de Méditerranée et de mer Noire (Fréjus, Ampurias, Kition, Istanbul, Orgamè)*, thèse de doctorat, Université Aix-Marseille I, 2013.

Dolea, A., *The Roof Tiles Found at Açıkhayat - Caraburun (Baia, Tulcea County, Romania). Preliminary Results*, in: A. Panaite, R. Cîrjan, C. Capiță (eds.), *Moesica et Christiana. Studies in Honour of Professor Alexandru Barnea*, București, 2016, p. 259-264.

Dupont, P., Lungu, V., Baralis, A., *Caraburun apud Orgame. The pottery assemblage of the archaic period*, Colloque international in memory of Valentina Vladimirovna Krapivina "Forum of Olbia", 5-6 May 2016, Institute of Archaeology, Nikolaevsky National University - National Academy Of Sciences of Ukraine, Nikolaev (Ukraine), p. 65-76.

- Lungu, V., Baralis, A., *Caraburun-Acic Suat*, Cronica Cercetărilor Arheologice din România, nr 125, 2016, p. 225-228.
- Baralis, A., Lungu, V., Dupont P. et al., 2017, *L'établissement d'Acic Suat (comm. de Baia, dept. Tulcea), Méthodologie d'une enquête pluridisciplinaire*, Pontica 50, p. 455-488.
- Muşat-Streinu, A. 2017, *Early Roman Finds from Acic Suat (Caraburun, Baia, Tulcea County)*, Peuce S.N. XV, p. 279-294.
- Lungu, V. 2019, *Late Classical-Hellenistic Imports at Acic Suat (Caraburun)*, in G.R. Tsetschladze, S. Atasoy (eds.) „Settlements and Necropoleis of the Black Sea and its Hinterland in Antiquity”, Tekkeköy - Samsun 2017, p. 64-78.
- Streinu, A., Schwarcz, D. Zs., Mirea, D. 2020, *Mirror, Mirror...Reflections on the functionality of a small lead find from Acic Suat (Baia, Tulcea County)*, Peuce XVIII, SN, p. 117-202.
- Streinu, A. 2020, *Roman coarsewares from the rural settlement at Acic Suat*, RCAN 5, 2020, p. 215-235
- Prezentări la colocvii naționale și internaționale*
- Baralis A., Lungu V., 2012, *Aperçu sur l'organisation du territoire des colonies ouest-pontiques: le programme ANR Pont-Euxin 2012 (Orgamè, Roumanie)*, Sesiunea internațională «Pontica», 10-12 octombrie 2012, Muzeul Național de Istorie și Arheologie.
- Lungu V., Baralis A., Lebouteiller P., Dolea A., Muşat A., Streinu M., *Orgame, necropola și teritoriu. Proiectul ANR Pont-Euxin 2012*, Sesiunea internațională « Pontica », 10 octombrie 2012, Constanța (Roumanie), Muzeul Național de Istorie și Arheologie.
- Baralis A., Lungu V., 2013, *Stratégies coloniales et réseaux d'occupation spatiale gètes sur le littoral de la Dobroudja du Nord: les acquis du Programme ANR Pont-Euxin*, Fifth international congress on Black Sea Antiquities «The Danubian Lands between the Black, Aegean and Adriatic Seas (7th Century BC-10th Century AD)», 17-21 September 2013, Faculty of Philosophy, University of Belgrade, Belgrade (Serbie).
- Baralis A., Lungu V., Mănușcu-Adameșteanu M., Dolea A., Muşat A., Streinu M., Micu S., Nicolae L., 2013, *Greci în Pontul de vest: Orgame - necropola și teritoriu. Rezultate parțiale ale proiectului franco-român ANR Pont-Euxin 2010-2012*, 26 februarie 2013, București, Institutul de Studii Sud-Est, Academia Română.
- Baralis A., Lungu V., 2013, *Réseaux d'occupation spatiale gètes autour d'Orgamè: les acquis du Programme ANR Pont-Euxin*, International Symposium «Interconnectivity in the Mediterranean and Pontic World during the Hellenistic and Roman Periods», organized in the context of the research projects «External Relations of the Pontic Greek Cities in Hellenistic and Roman Times: a Multidisciplinary Approach (PN-II-ID-PCE-2011-3-0054)», «Amici Populi Romani (APR)» and «Dynasties of the Hellenistic World (DHW)», 8-12 juillet 2013, Trier (Allemagne) Constanța (Roumanie).
- Nicolae, L. 2015, *Les timbre amphorique de Călugara et de Caraburun*, 2015, Athènes (Grèce), Université Cappodistria.
- Lungu V., Baralis A., Dupont P., Muşat A., Streinu M., Nicolae L., Lebouteiller P., 2016, *Caraburun - Achik Suhat, o noua aşezare greco-romană între Istros și Orgame*, Symposium ARA, 21 -23 april 2016, Institutul de arheologie „Vasile Pârvan”, București.
- Lungu V., Baralis A., Caraire G., Jubeau Th., Lebouteiller P., Popova T., Damelet L., Streinu A., Streinu M., Bastide M., Nicolae L., Sanglade T., Iancu L., 2016, *Studiul unui teritoriu antic: Caraburun-Acic Suat. Cercetare pluridisciplinară și metodologie aplicate în cazul unor aşezări grecești de pe țărmul lacurilor Razelm-Golovița*, Sesiunea anuală de comunicări științifice «Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană», 30 martie - 1 aprilie 2016, Institutul de arheologie „Vasile Pârvan”, București.
- Baralis A., Lungu V., 2016, *Greci în teritoriul get. Așezarea greacă de la Caraburun - Acic-Suat*, prezentată la A 50a sesiune națională de rapoarte arheologice, 26-28 mai 2016, Târgu Jiu.
- Baralis, A., Lungu, V., Dupont, P. 2016, *Between Greeks and Getae: trade networks on the lower Danube during the archaic period*. SOMA 2016, The 20th Symposium on Mediterranean Archaeology, (St. Peterburg 12-15 May 2016).
- Baralis, A., Lungu, V. 2016, *Colonising the Southern Sectors of Danubian Delta: The Settlement of Caraburun-Atchik-Suhat*, présenté au colloque *Bifocal Perspectives on The Black Sea: Macro-and Microcosms*, organisé par Aarhus Institute of Advanced Studies (AIAS), 8th April 2016 à l'Université d'Aarhus.
- Baralis A., Lungu V., 2017, *Les établissements septentrionaux de la chora d'Istros aux époques classique et hellénistique*, Sixth International Congress on Black Sea Antiquities, Constanța 18-22, September 2017.
- Lungu, V. 2017, *Hellenistic Imports at Acic Suat (Caraburun)*, The IIIrd International Congress „The Black Sea Antiquity and Tekkeköy: An Ancient Settlement on the Southern Black Sea Coast”, Tekkeköy - Samsun 27-29 October 2017.
- Streinu, A. 2019, *Tracking changes in trade and consumption: city and inland in Moesia inferior/Scythia minor, 7th International Conference on Late Roman Coarse Ware. The End of Late Roman Pottery. The last centuries at the crossroads*, Valencia, în perioada 15-19 Octombrie 2019.
- Iancu, A. 2019, *A Cluster of Loom Weights as Evidence of Domestic Textile Production at Açik Suhat-Caraburun (Baia, Tulcea County, Romania)* at The 2nd International Conference Dynamics and Organisation of Textile Production in Past Societies, Poland, Torun June 2019.
- Lungu, V., Baralis, A., Streinu, A., Sternberg, M., Lebouteiller, P., Popova, Ts., Streinu, M. Pantelimon, R. 2020, *Teritoriul cetății Histria din perioada arhaică până la începutul epocii romane. Așezarea de la Acic Suat (Baia, jud. Tulcea)*, Pontica 53, Constanța 2020.
- Baralis, A., Lungu, V., Mirea, D. *Mud bricks, wattle and daub and perishable materials in the domestic architecture of the Greek colonies on the Western Black Sea coast*, la colocviul internațional: *Terra, legno e materiali deperibili nell'architettura antica*, Padova 23-30 mai 2020, reprogramat pentru aprilie 2021.

Fig. 1. Situația săpăturilor arheologice în anul 2019 în Sectorul IV.

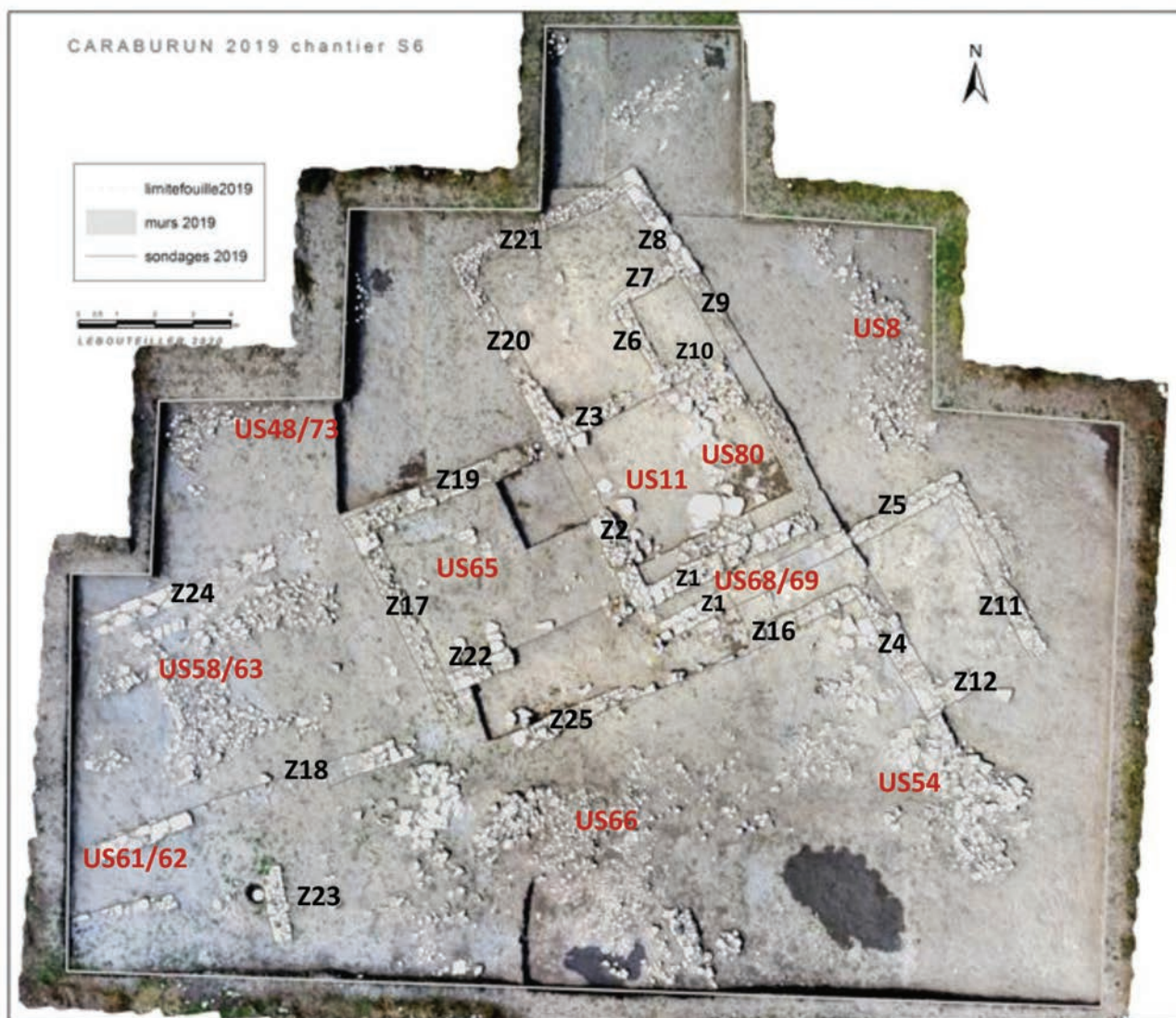

Fig. 2. Situația săpăturilor arheologice în anul 2019 în Sectorul VI.

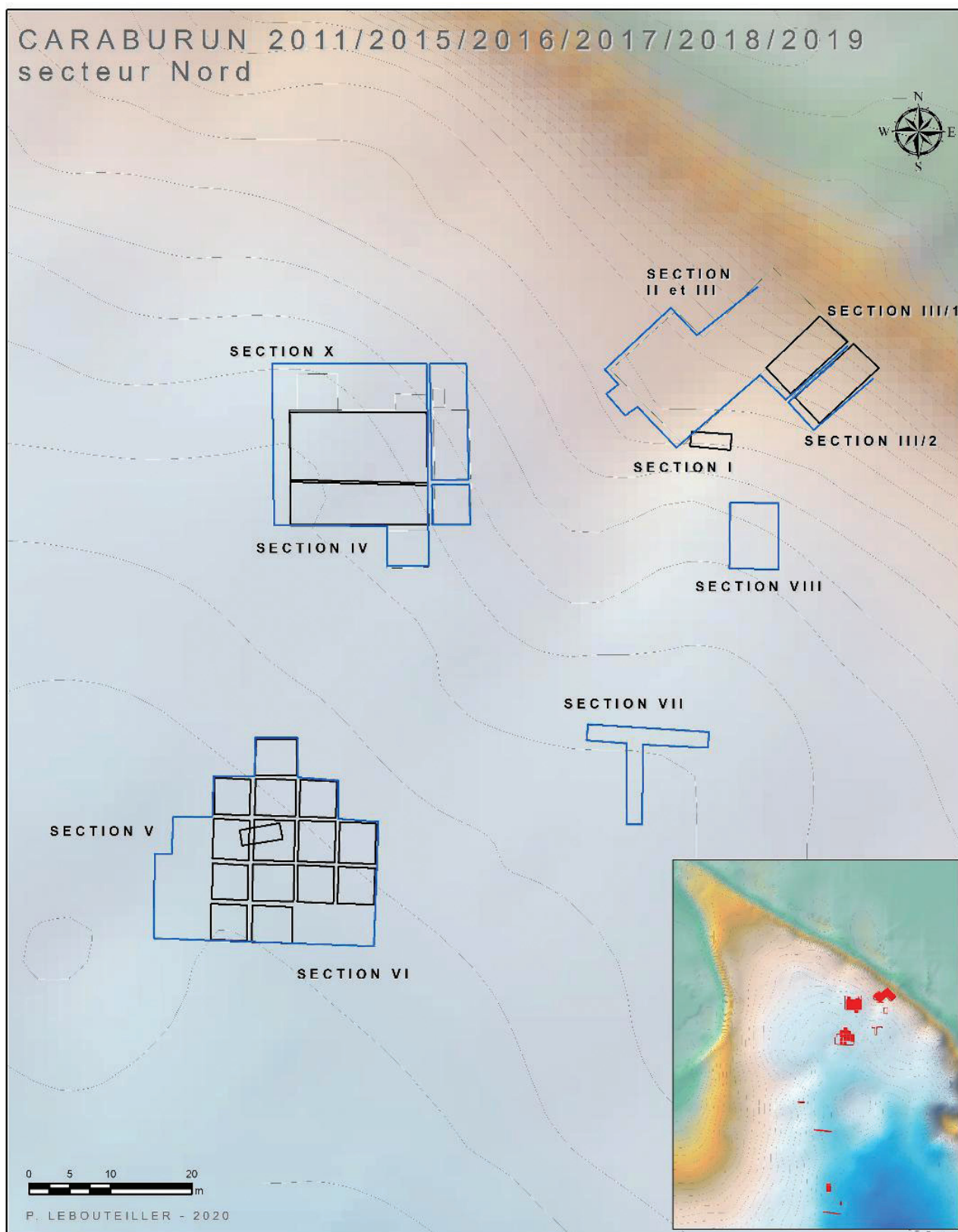

Fig. 3. Amplasamentul sectoarelor săpate (2011, 215-2019) în perimetrul platoului Acic Suat.

Fig. 4. Detaliu cu o râșnită din piatră asociată cu clădirile elenistice (secolele IV-III a. Chr.).

Fig. 5. Ceramică fină arhaică din stilul „Fikellura”: amforă de masă din sec. VI a. Chr., probabil milesiană.

Fig. 6. Ceramică fină arhaică din stilul „Caprelor salbatice” (Chevres sauvages): oinochoe din sec. VI a. Chr., probabil din Ionia de nord.

Fig. 7. Un grup de fragmente ceramice arhaice din Sectorul VI, dominat de prezența bolurilor cu bandă din Grecia de Est, sec. VI a. Chr.

Fig. 8. O amphora arhaică din Chios, datată la sfârșitul secolului al VI-lea a. Chr., din Sectorul VI (epoca romană).

Fig. 9. Ceramica attică din stilul „West Slope” de la începutul secolului al III-lea a. Chr.

Fig. 10. Ceramică comună din pastă gri (epoca greacă).

Fig. 11. Fragment dintr-un bol microasiatic, probabil de Çandarlı din secolul al II-lea p. J.-C

Fig. 12. Diferite vase fragmentare de origine pontică găsite în Sectorul VI, secolele II-III p. Chr.

Fig. 13. Fragment dintr-o amforă type Kapitan II din Sectorul VI, de la sfârșitul secolului al II-lea p. Chr. și începutul secolului al III-lea p. Chr.

Fig. 14. Diferite vase fragmentare de origine pontică găsite în Sectorul VI, secolele II-III p. Chr.

Fig. 15. Moneda romană din sectorul VI: mijlocul secolului al III-lea p. Chr.

12. Caransebeș, jud. Caraș-Severin

Punct: „Strada Potocului, nr. 22”

Cod RAN: 51029.08

Colectiv: Silviu Oța (Muzeul Național de Istorie a României) – responsabil științific; Adrian Ardeț, Dimitrie Negrei (Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de graniță Caransebeș)

În cursul anului 2019, în luna septembrie, la Caransebeș, cercetările arheologice au continuat pe o proprietate privată, mai precis în curtea casei cu numărul 22, situată pe Strada Potocului.

Săpătura a fost amplasată la est de cea desfășurată în cursul anului precedent (S 1/2018 și S 2/2018) și la sud de primele carouri din S. 1/2017. Au fost deschise două casete pătrate, cu dimensiunile de 3.00 x 3.00 m. Martorul dintre ele avea aceeași dimensiune.

Au fost cercetate două porțiuni din strada medievală, pavată cu piatră, care este reprezentată pe planul cetății din a doua jumătate a veacului al XVII-lea. Aceasta s-a păstrat în bune condiții, fiind acoperită cu resturile locuințelor distruse de către austrieci.

Terenul fiind ușor denivelat, reziduurile au fost folosite pentru a se crea o suprafață plană pentru amenajarea barăcilor sau a altor construcții. În stratul de nivelare rezultat prin demolarea complexelor de locuire au fost găsite cuie, o monedă austriacă (emisă în timpul împăratului Leopold I, în 1696), o bucată de grenadă de formă sferică, fragmente de lame de fierăstraie de mici dimensiuni, probabil de la bricege, fragmente ceramice de uz comun, fragmente de cahle, o ceașcă de cafea, foarte probabil de proveniență chineză, fragmente de pipe, bucăți de recipiente din sticlă, un pond otoman, o săgeată, cataramă diverse, potcoave pentru cai și resturi osteologice provenite de la animale.

În Cas. 2/2019, deci la o distanță de 3.00 m față de precedenta, a fost găsit același pavaj, însă lucrat ceva mai neîngrijit. Spre nord, s-a observat o porțiune rectangulară (50 x 50 cm) în care lipsea pavajul, ceea ce ar putea indica o posibilă amenajare cu material organic (probabil un stâlp din lemn, destinat susținerii unui paravan).

În Caseta 2 a fost cercetată și o mică porțiune din locuința din care provenea pondul. Tot acolo, s-au găsit și fragmente ceramice provenite de la recipiente de mici dimensiuni, diferite de restul ceramicii uzuale. Dacă luăm în considerare artefactele recuperate din Cas. 2/2019, dar și cele din Cas. 3/2017 (amplasată la vest de aceasta), anume recipiente ceramice de mici dimensiuni, lucrate din pastă fină cu pereții subțiri, de 1-2 mm, fragmente provenite de la sticlute, greutatea otomană de 20 de dirhemi, putem bănui că aici a funcționat foarte probabil o *farmacie* sau un magazin pentru mirodenii.

Abstract

The archaeological excavations focused in 2019 in the area of the medieval road. Here were discovered fragments from the pavement of the street that could be seen on the map from the second half of the 17th century.

This was overlapped by remains of the houses dated during the Ottoman rule (pottery, animal bones, coins, nails, horseshoes, fragment of a spherical grenade, fragments of small saw blades and penknives, tile fragments, a coffee cup, probably of Chinese origin, pipe fragments, fragments of glass vessels, an Ottoman weight, an arrowhead, buckles), destroyed by the Austrians. The remnants were probably used to create a flat surface, for new buildings. This level was dated by an Austrian coin issued in 1696, during the reign of Emperor Leopold I.

13. Carei, jud. Satu Mare

Punct: „Bobald”

Așezare Preistorică, epoca bronzului

Cod RAN: 136535.02/ LMI

Autorizație nr. 83/03.05.2019

Colectiv: Molnár Zsolt (AM-E-006) - responsabil șantier; membrii: Némethi János, Liviu Marta, Szócs Péter, Hágó Nándor, Robert Gindele, Gyurka Orsolya, Szebenyi Tamás.

Total finanțare: 24.992 RON (Ministerul Culturii și Identității Naționale)

Perioada desfășurării campaniei: 03.08. - 26.08.2019

Descrierea tehnică a cercetărilor din anul 2019

În anul 2019 s-a continuat cercetarea sistematică a suprafeței decopertate în anul 2010, zona centrală a tell-ului supus cercetării fiind în total de 195 m² (13 x 15 m). Materialul arheologic s-a colectat pe baza unui caroiș de 1 x 1 m, pentru a identifica diferitele zone de activități de pe suprafața cercetată. Pământul excavat a fost cernut și spălat (flotat), astfel fiind colectate resturile paleovegetale și oasele mărunte. În afară de mostre de pământ, au fost prelevate și mostre din platformele de lut, având ca obiectiv realizarea unor analize micromorfologice. Pe parcursul campaniei de cercetări arheologice din 2019 au fost documentate 1 mormânt medieval/modern timpuriu (M 56), 36 gropi (G 53, G 85 – G120), și o serie de alte complexe (Cx25, Cx 26, Cx 27, Cx 28, Cx 29), aparținând epocii bronzului mijlociu.

Principalul obiectiv al demersurilor din anul 2019 a fost înaintarea în cercetarea structurii locuinței Cx22 având în vedere și stabilirea corelației acestuia cu complexe învecinate, conturate la același nivel (G69/2018, G70, G82). Cx22 nu reprezintă un strat uniform, ci a fost descoperit în fragmente sub suprafața complexelor Cx17 și Cx 21. Între aceste fragmente de podea a fost surprins un strat de pământ cenușiu închis, lutos, pigmentat intens cu cărbune, care delimitează suprafața locuinței. În 2019 Cx 22 a fost demolat în întregime, sub acesta conturându-se pe

suprafața N:5-13/V: -1-9, la adâncimea de 200-205 cm Cx 28, un strat de lut galben deschis, compact, interpretat ca și un nivel de călcare, probabil o podea, cu mai multe straturi de refacere, orientat E-V. De pe suprafața acesteia au fost colectate fragmente ceramice și oase de animal. Pe perimetrul N: 13-15, V: -1-9 am demontat stratul de umplură brun-cenușiu, amestecat cu lut galben, sub care s-a conturat un strat de lut galben-roșiatic, bogat în material arheologic. Aparținând de nivelul de conturare a Cx22, a fost cercetată Cx 1 pe suprafața delimitată de groapa mormintelor M2 și M4 (N:12-13/V: 1-4). Sub umplutura brun-cenușie, afânată, pigmentată cu chirpici, la adâncimea de 223 cm a apărut conturul a trei gropi de par dispuse colinear (G86, G87, G88). G86 este un complex de formă circulară neregulată, cu dimensiunile de 46x34 cm și 15 cm adâncime, cu pereți ușor oblici și fund drept, având o umplură brun-cenușie, ușor lutoasă, pigmentată sporadic cu cărbune. Complexul G87 de formă circulară, cu pereții și fundul drept, cu dimensiuni de 24x2 cm și 27 cm adâncime, are o umplură brun-cenușie, ușor lutoasă, afânată, fără inventar arheologic. Groapa de par G88 de formă circulară neregulată, cu dimensiunile de 24x20 cm și adâncimea de 12 cm are umplură similară complexelor G86 și G87. La acest nivel, în carourile N:11-12/V:8-9, în colțul nord-estic al Cx28 a apărut și groapa menajeră G85, un complex de formă circulară cu pereți oblici și fund rotunjit, cu dimensiuni de 102x100 cm și adâncimea de 24 cm, având umplutura brun-cenușie, cu tentă cafenie, lutoasă, pigmentată cu chirpici și cărbune. Inventarul arheologic constă în câteva fragmente ceramice. În partea de sud a suprafeței cercetate am documentat straturile superioare, conturate în 2018. În carourile N:2-4/V:-1-1, la adâncimea de 171 cm a apărut un strat de lut alb la suprafață, compact, de o grosime de 3 cm, pe o suprafață de 68x231 cm, care intră în peretele sudic. Acesta a fost denumit Cx25, interpretat a fi un fragment dintr-un perete dărămat. Complexele G106-110 sunt dispuse colinear și formează un unghi cu șirul de gropi G106-115 și G120, acestea din urmă fiind aproape paralele cu peretele nordic al suprafeței cercetate. G115-G118 este paralelă cu șirul complexelor G106-110. G117 se află la 114 cm de G116, probabil avea funcția de susținere a acoperișului.

Pe parcursul cercetării au fost documentate morminte medievale/moderne timpurii, de la sfârșitul sec. 16., început de sec. 17., identificate în anul anterior. Complexul denumit M56 a fost conturat parțial, intrând în peretele suprafeței.

În campania de cercetări arheologice din anul 2019 au continuat și cercetările interdisciplinare a tell-ului. Pe parcursul cercetării au fost prelevate mostre de pământ din carourile trasate, fiind flotate pe loc. Mostrele vor fi analizate de către dr. Beatrice Ciută de la Universitatea 1 Decembrie din Alba Iulia, în vederea determinării resturilor paleovegetale. Dr. Georgeta El Susi a analizat materialul osteologic, iar pe parcursul campaniei au fost efectuate foraje geologice de către cercetătorii Institutului de Cercetări al Academiei Maghiare de Științe, fiind prelevate 4 mostre de pe teritoriul suprafeței cercetate.

În campania de cercetări arheologice 2019 de la Carei-Bobald au fost determinate circa 2000 oase de

animale; acestea provin din săpăturile executate între 2017-2019 în locuirea de epoca bronzului (cultura Otomani) din situl menționat. Potrivit distribuției procentuale pe specii (tabel 1), segmentul mamiferelor domestice prevalează cu 88,66%. Astfel, bovinele înregistrează 33,66%, urmate de suine (27,25%), ovine/ caprine (21,48%), cabaline (4,37%) și canide (1,9%). Speciile vâdate reprezintă doar 11,34%, cele mai multe resturi aparținând mistrețului (4,08%), cerbului (3,31%) și bourului (2,39%). Semnalăm prezența a două piese aparținând zimbrului european: un corn și un fragment de femur distal. Ele au fost descoperite în campania 2017, la adâncimile de 1,63 m (N 6-7/V2-3) și 1,90 m (N 3-4/V 8-10). Prezența zimbrului, alături de cea a suinelor domestice- sălbatice și a bourului oferă indicii prețioase asupra condițiilor ambientale din arealul așezării de la Bobald. Pe lângă resturile de mamifere, au fost identificate cinci spărturi de scoică de râu, două oase de pește (unul este de la somn), două fragmente de plastron de broască țestoasă și un os de pasăre. Evident, exploatarea sezonieră a resurselor acvatice (pește, scoici, broaște țestoase) completau într-o oarecare măsură nevoile alimentare. Din campania 2019 au rezultat peste 50 piese prelucrate, mai mult sau mai puțin elaborate, executate din corn de cervidee, os și dinți de mamifere.

Pe parcursul campaniei de cercetare din anul 2019 a tell-ului de la Carei-Bobald, am clarificat unele situații stratigrafice semnificative, legate de structura unităților gospodărești de pe teritoriul așezării. Acesta reprezintă un pas înainte în înțelegerea modului de viață și al economiei comunităților tell-urilor din zona Careiului, totodată oferă și repere cu privire la structura societății din epoca bronzului mijlociu.

14. Călugăreni, jud. Mureș

Punct: „Castrul roman, *termae* și *vicus*-ul militar de la Călugăreni”

Cod RAN: 116616.01; 116616.02

Autorizația nr. 96/2019

Colectiv: Nicoleta Man - responsabil (MJM), Szilámér Péter Pánczél – responsabil sector (MJM), Daniel Cioată – responsabil sector (MJM), Manuel Fiedler – responsabil sector (Universitatea Humboldt din Berlin), Constanze Höpken (Universitatea din Köln), Karl Oberhofer (Universitatea Humboldt din Berlin), Marie-Hélène Lindner (Universitatea Humboldt din Berlin), Alpár Dobos (MJM), Katalin Sidó (MJM), Kappány Bulcsú Ötvös (MJM), Coralia Bonta (MJM), Levente Daczó (MJM), Dorottya Nyulas (UBB), Orsolya Szilágyi (UBB), Dávid Petruț (UBB).

În campania de cercetări arheologice din 2019 au fost continuate săpăturile în trei sectoare importante: *principia* castrului auxiliar, *vicus*-ul și *termae*-le (Fig. 1). Principalele obiective ale campaniei din acest an au fost următoarele: corelarea datelor oferite de geofizică cu realitățile arheologice și stabilirea planimetriei clădirii comandamentului (partea de nord-est și sud-est), a unui sector din *vicus* și a băilor pe latura vestică. De asemenea, au fost urmărite fazele de construcție și de reconstrucție, secvențele cronologice ale structurilor, precum și tipurile de activități care au avut loc aici în epoca romană.

Sectorul A. Castrul roman

Cercetările arheologice desfășurate anterior, începând cu 2013, în clădirea comandamentului (*principia*) din cadrul castrului auxiliar de la Călugăreni au reușit să delimiteze extinderea exactă a clădirii și a unora dintre spațiile interioare. Campania din 2019 au vizat următoarele obiective principale: a) identificarea birourilor la sud de *aedes*; b) cercetarea integrală a *aedes*-ului; c) dezvelirea completă a părții sudice a basilicii (Fig. 2). Pentru atingerea obiectivelor propuse a fost deschisă o suprafață nouă (A/2019) care s-a suprapus parțial peste A4 din 2016. Pentru a putea corela datele din 2019 cu contextele cercetate anterior în casetele A/2013, A/2014, A/2016 și A7 aceste suprafețe au fost parțial redeschise.

Suprafața A/2019 a fost orientată N-S (12 x 15 m) și a fost trasată în continuarea suprafețelor A/2013 și A/2014 (Fig. 3). După înlăturarea arăturii și cercetarea intervențiilor moderne și a gropilor de scoatere a zidurilor au fost identificate contextele legate de ultima fază de distrugere a clădirii. Din nou s-a putut constata prezența masivă de lemn carbonizat și chirpici, respectiv concentrația mare de țigle și olane de la acoperișul distrus al clădirii. După cercetarea straturilor legate de faza de distrugere s-au putut identifica structurile legate de ultima fază de folosire ale clădirii și ultimele nivelele de călcare din lut și *opus signinum*. Fundația de pe latura sudică al zidului de incintă a fost construită din rocă vulcanică și din piatră de râu în tehnica *opus incertum* și a fost puternic deranjată, pe unele porțiuni păstrându-se numai primul strat de nivelare a fundației compus din pietre de râu și lut. Fundația basilicii

a fost cercetat parțial în campaniile din anii precedenți și este bine conservată pe latura vestică și scoasă în mare parte pe cea estică unde s-a păstrat doar primul strat de nivelare compus din pietre de râu și lut. Pe sectoarele mai bine conservate s-a putut constata că ultimul rând de zidărie păstrat a fost nivelat cu mortar pentru a crea o suprafață plată, ceea ce indică faptul că elevația zidului a fost realizat din alt material și altă tehnică de construcție.

La birourile situate la sud de *aedes* (încăperea A) s-a putut constata modificări în compartimentarea încăperilor. Într-o primă fază existau doar două încăperi de dimensiuni aproape identice: încăperea sudică (C) a avut inițial o podea din *opus signinum*, iar cea de lângă *aedes* (B) probabil din lut. Într-o fază ulterioară în partea sudică a încăperii C, cu un zid de compartimentare s-a creat încăperea D care are aspectul unui coridor. Pentru a compensa pierderile de spațiu, zidul de compartimentare între C și B s-a mutat către nord. În această fază încăperile C și D aveau deja o podea din lut. Probabil cu ocazia acestor modificări, încăperea B a fost subîmpărțită în B1 și B2. În basilică, în fața *aedes*-ului, s-a completat planul intrării monumentale, identificate în cadrul săpăturilor din 2014.

Sector B - *Termae*

Suprafața B10 (10 x 7 m) reprezintă o extindere înspre vest a B1/2014 și B2/2014, unde au apărut două canale săpate în lut, care se continuau în profilul vestic. Ca și în celelalte suprafețe, cercetările au fost mult îngreunate de gropile moderne și contemporane, care se intersectează de multe ori și care au urmărit exploatarea relor din zidurile termelor.

În campania 2019 am reușit să identificăm continuarea canalului pe o lungime de încă 10 m. Canalul este săpat în trepte, iar în prima treaptă se păstrează 4 gropi de pari, dispuse la distanțe egale de 0,70 - 0,80 m. Lățimea canalului la bază este de 0,50 m și se lărgeste în partea superioară până la 1,40 m. Întreg canalul era plin cu un strat de cenușă și cărbune gros de 0,20 m, peste care se suprapunea pământ de umplutură cu resturi de materiale de construcție.

În jumătatea sudică a secțiunii s-a descoperit un șanț, care înaintează spre nord, cu lățimea maximă la fund de 0,60 m, săpat oblic și care se intersectează în mijlocul suprafeței cu celălalt canal. Pe prima treaptă s-au păstrat urmele a 4 gropi de pari, pe ambele părți, cu diametrul de 0,15 - 0,20 m. Se pare că acest șanț care poate fi interpretat ca un canal de apă caldă, deși fragmentele de conductă sunt mai puține decât în canalul din B2. În campaniile viitoare vom urmări întinderea spațială a termelor, delimitarea încăperilor și dispunerea exactă a instalațiilor.

Sector C. *Vicus* militar

În *insula* de nord-vest din *vicus* a fost deschis o suprafața de 10 x 10 m (Caseta C6) în vecinătatea drumului arterial de pe axa est-vest din *vicus* (Fig.9). Datorită cercetărilor arheologice preventive realizate de-a lungul drumului comunal în 2018, s-a constatat că structurile arheologice din această zonă sunt relativ bine conservate. Arătura cu o grosime de aproximativ 0,40 m (Cx. 2132)

conținea fragmente ceramice, țigle sparte, artefacte din metal și os indicând faptul că complexele romane au fost afectate de agricultura mecanizată.

În partea de sud a zonei cercetate a fost identificat un strat de pietriș grosier (Cx. 2134) cu pietre de râu de până la 0,30 m în diametru. Complexul amintește de fundația unui drum roman și a fost deranjat de gropi săpate probabil pentru a planta arbori (Cx. 2140, Cx. 2136). Nu s-a constatat o legătură cu construcția adiacentă reprezentată de gropile de par, astfel încât putem presupune o zonă delimitată de acesta. Pe baza materialului arheologic utilizarea structurii se datează în epoca romană, dar rămâne incert dacă este vorba de o curte pietruită a clădirii adiacente sau avem de-a face cu fundația unui drum care a fost folosit probabil și în perioada post-romană.

În partea nordică a zonei cercetate s-a putut constata o concentrație mai mare de artefacte romane indicând prezenta unei posibile construcții romane, care s-a conturat sub forma de șase/șapte gropi de par (Cx. 2138/2139, Cx. 2145, Cx. 2146, Cx. 2147, Cx. 2149, Cx. 2150), precum și cel puțin două gropi sau șanțuri de formă iregulară (Cx. 2133, Cx. 2144). Stratul din jurul acestor gropi (Cx. 2137) conținea un număr mare de pietre de râu aranjate aproape liniar. Din partea nord-estică a startului s-au recuperat numeroase fragmente de la un vas ceramic cu formă neobișnuită (Sf. nr. 6224) care ar fi putut avea funcționalitate de vas foale (Fig. 10). Alături de artefactele din metal și concentrația mare de zgură și acest vas confirmă prezența unui mic atelier metalurgic în zona insulei cercetate.

Abstract:

In 2019 in the *principia* of the Roman fort from Călugăreni (Area A) a 12 x 15 m trench (Tr. A/2019) was excavated in the south-western part of the building. After excavating the layers related to the destruction of the stone phase, the walking levels and the features related to the latest phase of use (clay and *opus signinum* floors, stone foundations etc.) were identified. South of the *aedes* at least two sets of rooms can be related to this period, and in the basilica the remains of the monumental entrance to the *aedes* has been documented as well.

In the bathhouse, Trench B10 was excavated next to trench B1/2014 and B2/2014, in order to identify the remaining part of the two drainage channels.

In the north-western part of the military *vicus* (Area C) a 10 x 10 trench was excavated (Tr. C6). In the southern part of the trench, a cobble and pebble surface was unearthed, which might belong to the foundation of the Roman road, or to a courtyard related to a construction identified in the northern part of the trench. So far 6/7 postholes, two pits and a pebble layer (Cx. 2137) can be linked clearly to this building, which based on the finds, might be connected to metalworking.

Fig. 1. Planul cercetărilor arheologice în cele 3 sectoare până în 2019

Fig. 2. Planul suprafețelor cercetate în principia (2013-2019)

Fig. 3. Principia. Suprafața cercetată în 2019

Fig. 4. Vedere aeriană a cercetărilor din terne 2019

Fig. 5. Canalul de apă din terme

Fig. 7. Detaliu canal

Fig. 6. Joncțiunea dintre canalele din terme

Fig. 8. Absidă adosată zidului exterior

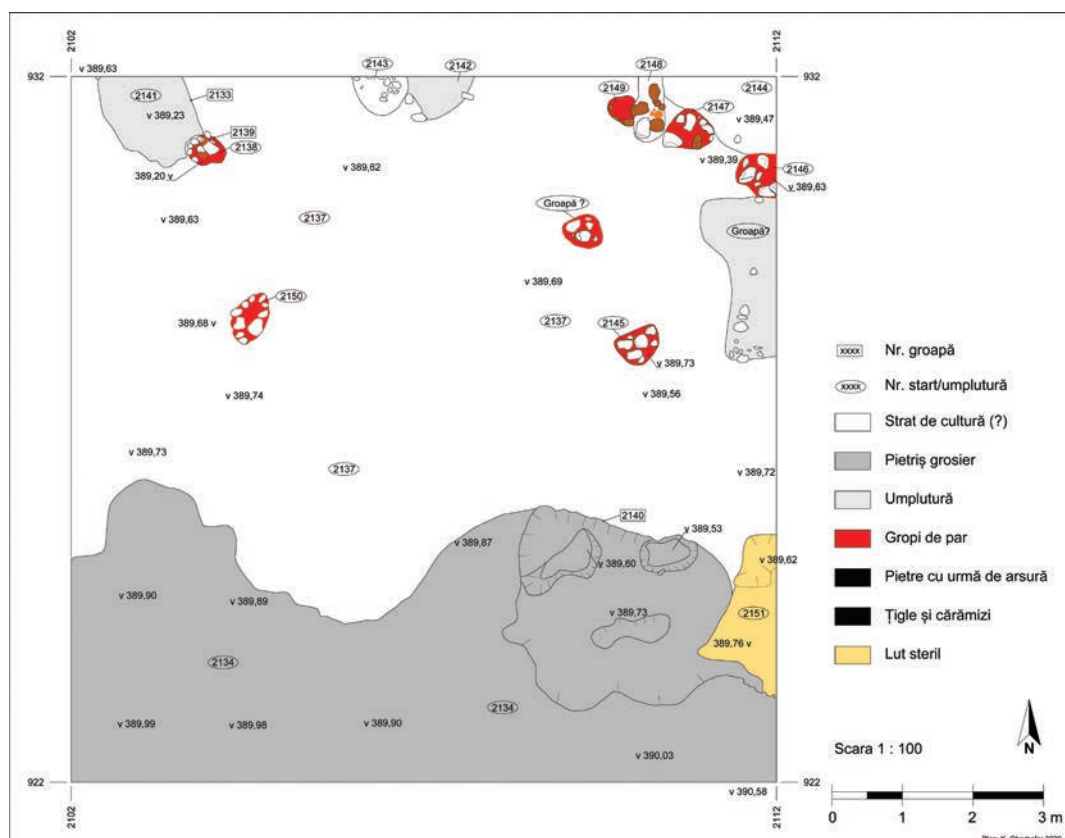

Fig. 9. Planul secțiunii C6 din vicus

Fig. 10. Artefact ceramic folosit probabil ca foale

15. Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș

Punct: „Castrul roman de la Câmpulung - [Jidova]”

Tip sit: castru roman;

Cod RAN: 13506.02

Autorizație nr. 72/03.05.2019

Colectiv: Constantin C. Petolescu – responsabil șantier (IAB), Florian Matei-Popescu (IAB), Ion Dumitrescu, Andi Ioan-Pițigoi (MJA)

Total finanțare: 22000 lei (MJA)

Perioada desfășurării campaniei: 12.08 - 6.09.2019

În campania 2019, au fost continuate cercetările arheologice în zona centrală a castrului de la Câmpulung-Jidova (*latera praetorii*), spațiu delimitat în partea de sud de *via principalis* și ocupat de clădirile de piatră. Suprafața vizată de cercetare (Sp. II) a fost deschisă în anul 2015, în spațiul dintre latura estică a *praetorium*-ului și *agger*.

În momentul extinderii săpăturii la est de clădirea pretoriului, am avut în vedere două situații: 1. între latura estică a clădirii pretoriului și zidul de incintă al castrului rămăsese necercetat un spațiu cu o lățime de aproximativ 14 m; o parte din acest spațiu era ocupat de *agger* și drumul de la baza sa (*via sagularis*), dar între zidul pretoriului și drum rămânea o zonă cu o lățime de aproximativ 4-5 m, suficientă astfel încât să permită amplasarea unei clădiri; 2. disponerea pretoriului în raport cu *via principalis* apare oarecum neobișnuită (nu se aliniază perfect la aceasta, la fel în raport cu *via quintana*, pe care se pare că o suprapune; (fig. 1).

Suprafața deschisă la est de *praetorium*, denumită convențional Sp. II, a fost intercalată între: zidul estic *praetorium*-ului – la Vest, traseul secțiunii K (cercetată de Emilian Popescu la nord de *porta principalis sinistra*) – la Sud; limita nordică a clădirii *praetorium*-ului – la Nord și *via sagularis* - la Est. Suprafața măsoară 34×7 m. Pe lățime, am urmărit ca în suprafața noastră să surprindem și o porțiune din *via sagularis*. Între *praetorium* și suprafața a fost păstrat un martor lat de 0,50 m. Suprafața a fost împărțită în carouri de 2×2, numerotate după modelul tablei de șah, cu cifre pe axa nord-sud (numerotarea cu cifre arabe s-a făcut pornind de la sud spre nord) și cu litere pe axa vest-est.

În campaniile 2015-2017, în jumătatea sudică a suprafeței (la sud de traseul secțiunii H), între zidul estic al clădirii *praetorium*-ului și *via sagularis*, a fost identificat traseul canalului care mărginea *via sagularis* (rigola). Traseul său era paralel cu zidul estic al *praetorium*-ului, față de care se află la 5-5,20 m. Șanțul lui avea o deschidere de 0,55-0,60 m, adâncimea de 0,25 m, cu umplutura constituită din țigle fragmentare, cărămizi, bolovani și ceramică. Pe anumite porțiuni, marginile rigolei au fost consolidate cu țigle, olane și cărămizi fragmentare. Acest lucru s-a observat clar în porțiunea cuprinsă în carourile 1-3C (câtre limita sudică

a suprafeței), unde pe marginea rigolei au fost așezate olanele și țigle de acoperiș. Traseul canalului a fost întrerupt de un bazin modern, cu dimensiuni de 6×3,20 m, aflat în partea de sud a suprafeței, și de șanțul secțiunii H, cea prin care s-a identificat turnul de curtină. Între traseul canalului care mărginea *via sagularis* și *praetorium*, în partea de sud a suprafeței au fost identificate trei gropi de stâlpi, două marcând un perete transversal și un al treilea făcând parte dintr-un perete longitudinal (orientat pe direcție nord-sud). Ele indică, desigur, prezența unei clădiri cu structură din lemn².

La nord de aceste complexe (carourile 9-10A-B), în campaniile 2016-2017, a fost cercetată o încăpăre de formă rectangulară, având o podea din *opus signinum* și măsurând la interior 2,16 × 3,60 m. Pereții ei au fost scoși, amprenta lor fiind marcată de un șanț care închide pe toate laturile substructura de bolovani. Șanțul avea o lățime de 0,50 – 0,60 m, umplutura sa fiind constituită din pământ negru. La exterior, încăpărea măsoară 4,40 × 3 m. Între latura estică a încăperii și rigola care mărginea *via sagularis* a rămas un spațiu cu lățimea de 0,60 m. Față de *praetorium*, limita vestică a podelei încăperii se află la 0,50 m, de aceea, deocamdată, nu putem preciza relația dintre clădire și încăpăre.

Din dorința de a clarifica această situație, în campaniile 2017 și 2018, cercetările noastre s-au concentrat în jumătatea de nord a suprafeței, respectiv la nord de traseul secțiunii H. De la început, trebuie să subliniem faptul că în această porțiune au fost observate unele intervenții recente. În primul rând, la distanța de 3,60 m față de traseul secț. H, suprafața intersectează traseul secțiunii D, lată de 1,50-3,00 m. Apoi, la nord de secțiunea D a apărut un pavaj „pietonal” realizat din plăci de beton. Pentru amenajarea lui, în anii 1950-1960, s-a degajat o cantitate importantă de pământ, diferența de nivel fiind în această zonă de circa 1,20 m.

În 2017, după degajarea nivelului vegetal, între trasele secțiunilor H și D (carourile 11-13) a apărut un nivel de dărâmtură compus din bolovani, cărămizi și țigle, cu urme de arsură. Pe acest nivel s-a aflat și o monedă de la Gordian al III-lea, un antoninian emis în anul 235 p.Chr. La nord de traseul secțiunii H, carourile 15-17, s-a conturat un nivel de dărâmtură consistent, iar către clădirea *praetorium*-ului, carourile 17A și 17B, au apărut pile de hipocaust, formând pe direcție vest-est cinci șiruri de pile de hipocaust, iar pe direcție nord-sud șase șiruri. Din degajarea nivelului de dărâmtură au fost recuperate mai multe tuburi de lut, unele umplute cu mortar în interior, resturi de tencuială și de podea, tuburi de hipocaust (*tubuli*) și cărămizi din structura podelei.

Șirurile de pile de hipocaust, încăpărea cu dimensiuni de 4,40 × 3 m, indicau prezența, la est de *praetorium* a unor încăperi, unele dintre ele cu hipocaust.

În campania 2019, am încercat să epuizăm zona de nord a suprafeței. În primul rând, a fost demontat un martor de 3 × 2 m păstrat în colțul de nord-est al suprafeței. Sub

¹ Em. Popescu, Eugenia Popescu, *Raport preliminar asupra săpăturilor efectuate în anii 1962 – 1967 în castrul roman de lângă Câmpulung-Muscel (Jidova)*, MCA 9, 1970, p. 251-263.

² Constantin Petolescu, Florian Matei-Popescu, Ion Dumitrescu, Andi-Ioan Pițigoi, *Câmpulung, cartier Pescăreasa, jud. Argeș, Punct: Castrul roman Câmpulung - „Jidova”*, în *Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2017, București, 2018*, p. 26.

el s-a conturat un nivel consistent de dărâmtură, în unele puncte, el atinge cota de 1,20 m. Nivelul se compunea din cărămizi, fragmente de tuburi de lut, tuburi de hipocaust care se aplicau pe pereți, resturi din podeaua de mortar. După degajarea nivelului de dărâmtură s-au conturat alte șiruri de pile. Astfel, în continuare celor șase șiruri de pile, la est de ele au fost identificate alte șapte șiruri, al șaptelea șir intra în profilul de est al suprafeței. Pe direcție vest-est ele formau patru șiruri de pile. Pilele, atât pe direcție nord-sud, cât și pe direcție vest-est erau dispuse la 0,35-0,40 m. Între aceste pile au fost găsite și cărămizile care susțineau podeaua (*suspensurae*). Ele aveau formă pătrată, cu latura de 0,52 m (fig. 2-3).

La 0,95 m sud față de șirurile descrise anterior au fost identificate, pe direcție nord-sud, cinci șiruri de pile. Și aici, nivelul de dărâmtură dintre pile era compus tot din tuburi de hipocaust, resturi din podeaua de mortar, cărămizi din podea și tuburi de lut. La vest, „grupul” acesta de pile pare a fi delimitate de un șanț cu lățimea de 0,50-0,60 m, orientat nord-sud, paralel cu zidul estic al *praetorium*-ului, posibil amprenta unui perete scos (fig. 3A, fig. 4).

Între acest „șanț” și limita vestică a suprafeței, a apărut un rest de podea, păstrat pe o întindere de 1,60 × 0,67 m, realizată din mortar, cu fragmente de cărămidă pisată în compoziție, de culoare rozaceea (fig. 3B, fig. 4). Substrucția ei este realizată din pietriș. La nord și est de zona cu pietriș au fost identificate pilele de hipocaust. În partea de sud, atât restul de podea cât și zona cu pietriș au fost tăiate de traseul secțiunii D. Gruparea șirurilor de pile în jurul acestei zone cu pietriș, cât și prezența aceluși rest de podea din *opus signinum* descriu cel mai probabil spațiul unei încăperi. Suprafața ei nu poate fi deocamdată precizată. Pilele de la est și nord de această încăpere cu podea din *opus signinum* indică prezența altor încăperi, cu hipocaust.

Totodată, prezența în număr mare a tuburilor de lut („conducte”) în nivelul de dărâmtură dintre pile arată că tavanul acestor încăperi cu hipocaust consta din bolți cu cofraj pierdut, sistem bine documentat la termele castrului legionar de la *Potaissa* (Turda, județul Cluj)³. Un argument în sprijinul acestei afirmații este faptul că între tuburile descoperite la Câmpulung – „Jidova”, unele erau umplute cu mortar.

La sud de pilele de hipocaust aflate între spațiul dintre încăperea descrisă de zona cu pietriș (substrucție de podea?) și limita estică a suprafeței, în carourile 13-14C, a fost identificat un canal (fig. 3C, fig. 4). El a fost amenajat din cărămizi, două așezate pe fund (pe lat), iar pereții realizați dintr-un singur rând de cărămizi. El se află în continuare pilelor de hipocaust, capătul nordic al peretelui estic al canalului fiind lipit de o pilă de hipocaust. Canalul are o lungime de 2,60 m și lățimea de 0,55 m. Către capătul de nord al canalului, în nivelul de dărâmtură a fost găsit un obrăzar de coif având ca reprezentare o acvilă.

Încăperile de la est de *praetorium* par a fi legate structural de el. Către est aceste încăperi par a suprapune *via sagularis*. Limita estică a suprafeței cercetate (Sp.II) se

află la 7,50 m față de zidul estic al *praetorium*-ului. În partea de sud a suprafeței, *via sagularis* se afla la 5,50 – 5,70 m. Apoi, un alt aspect ce trebuie menționat este faptul că șirurile de pile intrau în profilul estic al suprafeței. Cu scopul de a verifica această situație, în continuarea suprafeței SP.II, paralel cu limita ei estică, a fost trasată o secțiune de control cu lățimea de 1,50 m și cu lungimea de 6 m (fig. 4). Între suprafață și secțiune s-a păstrat un martor cu lățimea de 0,50 m. Șirurile de pile de hipocaust au apărut și această secțiune, prin urmare limita estică a clădirii este mult împinsă în *agger*. Față de ultimul șir de pile, zidul de incintă al castrului se află la 4,50-4,60 m. În aceste condiții, este evident că încăperile aflate la est de *praetorium* „suprapun” sau „restrâng” lățimea viei *sagularis*, încăperile fiind mult împinse către *agger*.

În campaniile următoare vom urmări să stabilim relația dintre clădirea *praetorium*-ului și încăperile de la est de el. Desigur deosebit de importantă rămâne și stabilirea funcționalității și planimetriei acestor încăperi.

³ M. Bărbulescu (coord.), *Termele castrului legionar de la Potaissa*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2018, p. 111-120.

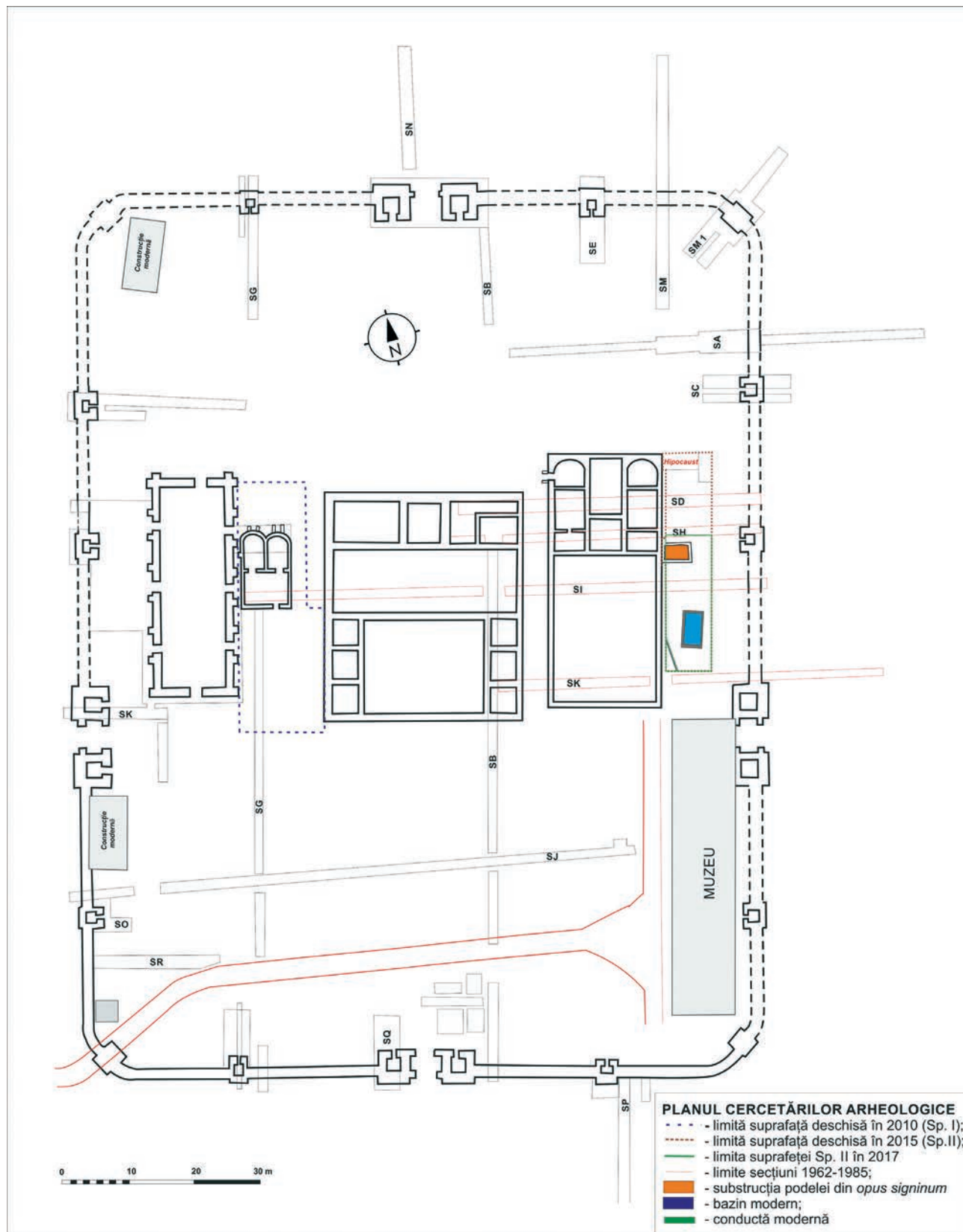

Fig. 1. Planul general a castrului cu amplasarea Sp. II

Fig. 2. Nivelul de dărâmtură surprins după demontarea matorului păstrat în colțul de NE al Sp. II.

Fig. 3. Suprafața II (carourile 11-17) – vedere dinspre nord; A. Șanț (amprentă perete?); B. Rest de podea; C. Canal.

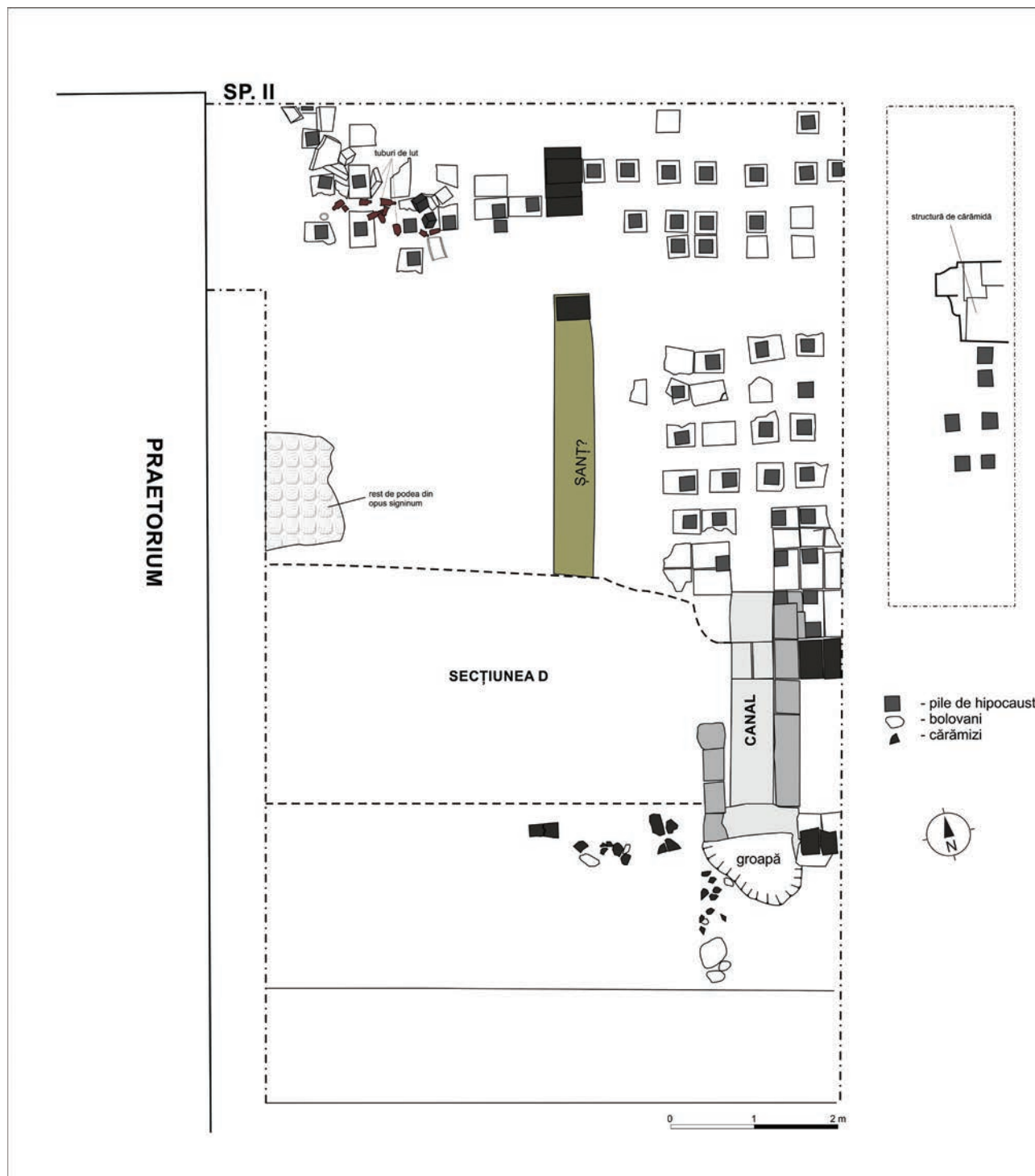

Fig. 4. Sp. II – carourile 11-17 și secțiunea de control.

16. Câmpulung, jud. Argeș**Punct: „Str. Negru Vodă, nr. 76”****Tip sit:** așezare urbană (cod: 113)**Perioadă:** epoca medievală (cod: 43)**Autorizație nr.** 71/03.05.2019**Cod RAN:** 13506.37**Colectiv:** Venera Rădulescu – responsabil științific, Marius Păduraru, Romeo Maschio, Ion Dumitrescu, Andi Pițigo (MJA)**Total finanțare:** 25000 lei (MJA).**Perioada desfășurării campaniei:** 15.07 - 13. 08.2019

În campaniile din anii 2017–2018¹ au fost trasate, în grădina proprietății C. N. Costache, SI (16 x 2 m), la sud de aceasta, la 0,50 m sud de zidul proprietății Cornel Sitaru, caseta A (3,5 x 6,20 m), și caseta B, practică perpendicular pe pereții de la est al unei construcții utilizată în prezent ca magazie. Aici, la adâncimea de -1,10 m, a fost identificat un pavaj din pietre de râu, de mărime mijlocie, bătute cu maiul. Acesta apare sub nivelul fundației magaziei. Despre această clădire trebuie să spunem că are pereții din bolovani de râu fixați în casete de cărămidă, tehnică specifică sec. XVII.

În anul 2019 caseta B a fost extinsă la dimensiunile de 4 x 4 m. S-a urmărit verificarea stratigrafiei și stabilirea limitelor pavajului. Caseta a cuprins carourile 1 A și B, spre vest, și 2 A și B, spre est. Spre est, pavajul înscrie lățimea de cca 4 m; celelalte laturi ale acestuia încă nu au fost verificate. Din punct de vedere al stratigrafiei, în această casetă s-a constatat că solul viu (pietriș aluvionar) se află la adâncimea de -1,30/-1,35 m, peste care se află un nivel de pământ castaniu, gros de circa 12 cm, suprapus de un pavaj din pietre de râu, cu o grosime de 7-10 cm. Între pavaj și talpa construcției (magaziei) de sec. XVII s-a constatat existența unui strat de pământ negru, gros de 7-9 cm, contemporan cu pavajul. Așadar, pavajul este anterior construcției (Fig. 1 A și B). Pe pavaj au fost descoperite fragmente de ceramică medievală caracteristică sec. XV-XVI: păhăruțe cu picior, farfurii cu fund inelar, smălțuite în verde, decorate cu motivul *spirală*. Pavajul nu a prezentat o dispunere uniformă pe toată suprafața casetei. În jumătatea sudică a acesteia, la adâncimea de cca -1,20 m, sub nivelul pavajului, a fost surprinsă o groapă superficială, notată de noi cu indicativul *complex a*. Din această groapă s-au recuperat mai multe fragmente ceramice de la oale-borcan și oale cu toartă, din secolul al XIV-lea, oase de la animale mari (bovine), o fusaiolă, o turtă de zgură, o cărămidă hexagonală.

În Caseta B, în colțul de sud-vest, în exteriorul limitei de sud a pavajului, la adâncimea de -0,90 m/-1,00 m au fost descoperite și câteva fragmente de ceramică preistorică (epoca bronzului ?), lucrate manual, din pastă grosieră, cu aspect aspru, având în compoziție nisip și mică.

Prezența lor în suprafața cercetată pare să fie accidentală, fiind, probabil, purtate. Acest aspect va trebui lămurit în cercetările viitoare. Pentru zidul de est al construcției de sec. XVII s-a executat un relevu, cu raportarea nivelelor arheologice cercetate în caseta B. Peste pavaj a apărut un nivel de pământ relativ compact de culoare neagră (gri la uscare) cu fragmente ceramice din sec. XV-XVI. Nivelul acesta are o grosime maximă de 0,25 cm. Peste acest nivel urmează un strat de pământ de culoare gri, mai bogat în material ceramic, care poate fi datat în sec. XVII. Din acest nivel pare a porni și fundația magaziei (Fig. 2).

În cea mai mare parte a campaniei, cercetarea arheologică a fost concentrată pe zona din curtea casei C. N. Costache, unde, în 2001, a fost descoperită și cahla având ca reprezentare acvila bicefală, pusă în legătură cu câmpulungeanul Mareș Băjescu. Aici s-au trasat două secțiuni, SII și SIII, perpendicular pe pereții nordic al casei Sitaru (Fig. 3). În această etapă a cercetării am urmărit să obținem date cu privire la stratigrafia sectorului.

Secțiunea II, (6 x 2 m), orientată N-V, cu o ușoară deviere NV-SE, a fost deschisă perpendicular pe zidul nordic (calcan) al locuinței lui Cornel Sitaru. Secțiunea fost caroiată din doi în doi metri, începând dinspre nord.

În caroul 3, de la adâncimea de -0,27 m, pe profilul de vest, a apărut amprenta unei gropi de var, din epoca modernă, astupată după folosire cu fragmente de cărămizi, bolovani și cioburi. Groapa de var coboară până la -0,80 m.

La adâncimea de -0,90 m, în carourile 1 și 2, pe jumătatea vestică a secțiunii, a apărut un nivel compact, dezordonat, de bolovani, fără urme de mortar, ceea ce ne-a condus la concluzia că nu puteau proveni de la o construcție dezafectată. (Fig. 4) Deasupra bolovanilor se află un nivel îngust, continuu, de lut galben. Pe acest nivel au fost descoperite mai multe fragmente ceramice de la vase caracteristice, prin formă și decor, secolelor XV-XVI. Din jumătatea estică a caroului 1, în exteriorul nivelului de bolovani, la adâncimea de -0,90/-1,00 m, au fost recuperate câteva fragmente ceramice ce pot aparține sec. III-IV.

Secțiunea III (6 x 2 m), a fost deschisă spre vest, paralel cu Secțiunea II, între ele fiind lăsat un martor de 1 m. S-a urmărit stratigrafia și, în mod special, rostul nivelului de bolovani surprins în S II. În caroul 3, de la adâncimea de -0,20 m până la -0,90 m pe jumătatea estică, se profilează groapa de var care a fost sesizată și în S II. Groapa a fost astupată cu cărămizi fragmentare, moloz, cioburi din epoca modernă. În carourile 1 și 2, între adâncimile de -0,74 și -0,83 m, pe toată lățimea secțiunii, apare nivelul de bolovani, printre ei descoperindu-se fragmente ceramice din Hallstatt (Fig. 5). Șpăcluirea atentă a bolovanilor a oferit posibilitatea recuperării a două monede, emisiuni Ungaria, sec. XIV-XV (Carol Robert de Anjou, respectiv Sigismund de Luxemburg). Este, de altfel, cea mai importantă descoperire arheologică din acest an. Peste bolovani este sesizat și aici nivelul de lut galben, deasupra căruia sunt descoperite fragmente ceramice caracteristice sec. XV-XVI și multe oase de animale. În caroul 2, la adâncimea de -0,65 m, sunt prezente fragmente de cărbune și lipitură de vatră.

Pentru a lămuri rostul nivelului de bolovani surprinși în S II și S III s-a desființat martorul de 1 m lăsat între

¹ Pentru campania din anul 2017 a se vedea: Cronica Cercetărilor Arheologice (<http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=6103&d=Campulung-Argeș-Str-Negru-Voda-nr-76-2018>), iar pentru cea din 2018, Cronica Cercetărilor Arheologice, Sibiu, 2019, p. 40-43.

acestea, numai partea dinspre nord, pe o lungime de 3 m. Aici au fost sesizate limitele acestui nivel de bolovani (de dimensiuni mari), sub martor continuându-se încă 40-45 de cm. Anterior demontării martorului, structura de bolovani a fost secționată, cu această ocazie observându-se că ei sunt așezați direct pe pământul viu, pe două-trei rânduri. În stadiul actual al cercetărilor nu ne putem pronunța asupra rostului acestei structuri.

În campania următoare, dată fiind descoperirea celor două monede, precum și această structură, vom extinde cercetarea în acest areal deosebit de important încercând să delimităm structura de bolovani, să identificăm rolul acesteia și să-i stabilim cronologia.

În concluzie, cercetările efectuate în etapa 2017-2019 indică prezența certă în acest sector al orașului Câmpulung a unui nivel de sec. XIV, documentat atât de descoperirile monetare, cât și de complexul a.

A

B

Fig. 1. Pavajul din caseta B. A. vedere dinspre est. B. Vedere dinspre sud.

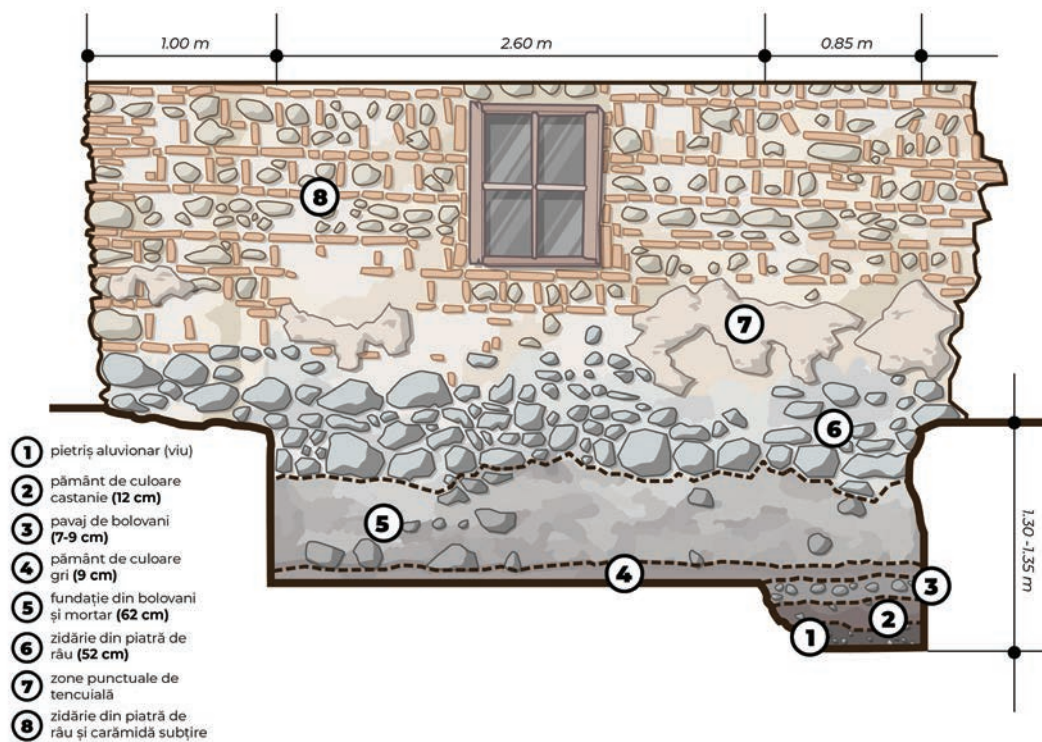

Fig. 2. Relevu al peretelui de la est al construcției (în prezent cu funcția de magazie) din secolul al XVII-lea.

Fig. 3. Secțiunile II și III. Vedere estică.

Fig. 4. Secțiunea II, cu groapa de var care a străpuns nivelul de bolovani de râu.

Fig. 5. Secțiunea III, cu zona gropii de var (în capătul de la sud, spre proprietatea Sitaru) și nivel compact de bolovani de râu în jumătatea nordică

17. Cârломănești, com. Vernești, jud. Buzău

Punct: „Arman”

Cod RAN: 50148.05

Autorizația nr. 114/2019

Colectiv: Sebastian Matei (responsabil - Muzeul Județean Buzău), Monica Șandor-Chicideanu (Universitatea București, Facultatea de Istorie), Mihai Constantinescu (Institutul de Antropologie „Fr. I. Rainer”, București)

În campania din 2019, cercetările arheologice în necropola de epoca bronzului de la Cârломănești, punctul *Arman*, s-au desfășurat în Sectorul B al acesteia, aflat la nord de intrarea în cătunul Cârломănești. În această campanie au fost cercetate 15 morminte (M. 129-143) din epoca bronzului, toate de inhumăție, aparținând culturii Monteoru și patru complexe arheologice (Cpl. 101-104), două aparținând culturii Monteoru (Cpl. 103-104) și două târzii, greu de datat din cauza lipsei de materiale ceramice tipice, probabil din sec. VI-VII p.Chr. În cele 15 morminte au fost identificate 20 schelete, la care se adaugă resturi osteologice disparate, inhumate sau incinerate.

Pentru cercetarea acestora s-au trasat două secțiuni S XIII-S XIV, ambele având 16x4 m și fiind paralele cu S XII/2018. Ele au avut ca scop investigarea zonelor rămase necercetate în campaniile din anii 2009-2012 și epuizarea cercetării terenului aflat în proprietatea lui Sandu Marian, teren care urmează a fi transformat în livadă.

Ca și în campaniile anterioare, partea superioară a mormintelor a fost identificată la adâncimi mici, între aproximativ -0,15-0,50 m, de obicei sub forma unor aglomerări de pietre de râu. Spre deosebire de campaniile anterioare, mormintele cercetate în 2019 nu au fost afectate semnificativ de lucrările agricole, fiind dislocate prin arături doar puține pietre din partea superioară a mormintelor.

Cimitirul este interesant și important prin complexitatea ritualului funerar surprinsă în campaniile anterioare sub forma construcțiilor funerare elaborate, cu multă piatră de râu în groapa mormintelor, cu înmormântări și reînhumări multiple, cu inventare funerare bogate. În campania 2019, imaginea complexității acestor ritualuri a fost completată prin cercetarea unor gropi de morminte având un puț vertical din care s-au săpat nișe laterale, cum este cazul lui M. 130 și M. 134. În ambele cazuri, puțul a fost semnalat de pietre, care erau vizibile, probabil, și la suprafața solului, în nișe fiind depus un singur individ, fără inventar arheologic. La M. 134, sub structura de pietre care marca puțul în partea sa superioară, au apărut resturi osteologice, fără conexiune anatomică, care par a proveni de la un singur individ. În același timp, nișa acestui mormânt a secționat parțial groapa unui mormânt mai vechi (M. 138). Atunci când au putut fi surprinse gropile, acestea aveau forme rectangulare cu colțurile rotunjite (M. 132, 134, 136, 138), ovale (M. 131, 133, 135, 138, 139, 140, 142). Un caz aparte a fost M. 132 care a avut o structură de pietre spectaculoasă, pe fundul gropii sale rectangulare fiind depuse fragmente osteologice umane de la oase lungi, fără conexiune anatomică și un vas decorat în manieră Ic2, restul gropii fiind umplut cu o mare cantitate de pietre (peste 1 tonă) așezate cu grijă, în partea superioară a

masei de pietre aflându-se un schelet de sub-adult și aproape 300 fragmente ceramice de la diferite tipuri de vase.

Defuncții au fost depuși în morminte în poziție chircită, în general în decubit lateral sau dorsal, pe partea stângă, într-un singur caz (M. 137) individul depus fiind așezat în decubit lateral pe partea dreaptă. În M. 131, 132 au fost depuși cate doi indivizi, iar în M. 133 trei indivizi. Reînhumări și oase disparate au apărut în M. 130, 132, 134, 142. Scheletele, cu excepția celor reînhumate, erau orientate pe direcția V-E (cu mici variații de obicei VSV-ENE) și privirea îndreptată spre nord, un singur individ, cel din M. 138 abătându-se de la această regulă, fiind orientat cu capul spre NNW. Majoritatea mormintelor conțineau inventar ceramic (între unul și cinci vase), fiind frecventă asocierea a trei vase: askos, kantharos și castron în formă de “coif suedez”. Unele morminte au avut, alături de inventarul ceramic, și piese de port din bronz sau metal prețios, inele de buclă, mărgelile, perle. Campania 2019 a adus informații extrem de interesante în privința modului de utilizare a unora din aceste piese de port. Spre exemplu, în M. 135 au fost descoperite trei inele de bronz, puternic corodate, care, cel mai probabil, au fost prinse pe lobul urechii individului. Scheletului B din M. 133 i-au putut fi atribuite aproape 500 de perle de faianță găsite atât în jurul gâtului individului cât și pe fața acestuia, cele din urmă fiind, probabil, cusute pe un material textil ce se constituia într-o podoabă de cap.

Inventarul ceramic al mormintelor din campania 2019 este atribuibil etapelor Monteoru Ic4-Ic2, fiind asemănător, prin forme și decor, cu cel descoperit în campaniile anterioare, în Sectorul B.

Abstract

In Arman sector, 15 Monteoru culture graves with at least 20 individuals, and four archaeological complexes were surveyed in 2019. During this campaign, the excavation was made in the Sector B of the cemetery, placed in the north side of the village Cârломănești. The graves were discovered at depths from -0.15 up to -0.90 m, having rectangular or oval shape pits, filled or marked on the surface by river stones. The skeletons are usually placed crouched on the left side, only one being placed on the right side, with their skulls-oriented westwards. Several graves had multiple skeletons buried, or scattered human remains from inhumated or cremated individuals. The inventories were rich consisting in askoi, kantharoi or bowls, bronze or gold rings or adornments made from faience.

Bibliografie

- I. Motzoi-Chicideanu, D. Gugiu, *Un mormânt din epoca bronzului, descoperit la Cârломănești (jud. Buzău)*, SCIVA 52-53, 2001-2002, p. 5-41;
- N. Mirițoiu, A. Soficaru, N. Sultana, *Analiza antropologică a osemintelor aparținând mormântului de Epoca Bronzului de la Cârломănești (jud. Buzău)*, SCIVA 52-53, 2001-2002, p. 43-51;
- I. Motzoi-Chicideanu, D. Sârbu, M. Constantinescu, N. Sultana, *Cimitirul din epoca bronzului de la Cârломănești – La*

- Arman (Campania 2003), Mousaios 9, 2004, p. 15-38;
- M. Constantinescu, N. Sultana, N. Mirițoiu, *Analiza antropologică a osemintelor din necropola de epoca bronzului de la Cârlo-mănești-Arman, jud. Buzău*, Mousaios 10, 2005, p. 45-53;
- I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, *Cimitirul din Epoca Bronzului de la Cârlo-mănești – La Arman. Campaniile 2003-2007*, MCA Serie Nouă VI, 2010, p. 21-70;
- I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, București, 2011, p. 369-432;
- I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, M. Constantinescu, *Observații preliminare privind cercetările efectuate în anii 2008-2009, 2011-2012 la cimitirul din epoca bronzului de la Cârlo-mănești*, Mousaios 17, 2012, p. 47-63;
- I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, *Câteva date noi privind cronologia culturii Monteoru*, Mousaios 20, 2015, p. 9-53.

18. Cârlo-mănești, com. Vernești, jud. Buzău

Punct: Cetățuia

Cod RAN: 50148.01

Autorizația nr. 114/2019

Colectiv: Sebastian Matei (responsabil - Muzeul Județean Buzău), Despina Măgureanu (Institutul de Arheologie – Vasile Pârvan – București)

În 2019 au continuat cercetările în partea sudică a platoului Cetățuia, în subarealul V1aN. Pentru cercetarea integrală a complexului 35 a fost deschisă o parte din subarealul V1aS, pe dimensiunea de 9 x 3,50 m. În suprafața V1aN au fost cercetate 12 complexe, dintre care 6 au fost identificate în acest an. Marea majoritate o reprezintă gropile menajere, dar au fost cercetate integral și două complexe de mari dimensiuni ce au elemente suficiente pentru a le atribui funcția de locuință sau anexă gospodărească.

Este vorba de **Complexul 35** cercetat pe parcursul a mai multor campanii, care reprezintă resturile arse ale unei construcții ce se întindeau pe o suprafață de 6 x 4 m ocupând cea mai mare parte a jumătății de sud a secțiunii.

În această campanie au fost demontate ultimele porțiuni din acest complex, respectiv mai multe bucăți de pereți arși din zona carourilor E3-E4-E5 și D4, la adâncimi cuprinse între - 0,80/0,85/0,95 m față de nivelul actual de călcare. Din această zonă, pe lângă numeroase fragmente ceramice, a fost recoltată o mare cantitate de fragmente provenite de la pereți arși ai edificiului. Unele dintre aceste bucăți de lipitură au fost expuse unor temperaturi ridicate, astfel încât prezintă urme de zgurificare și vitrifiere.

Acest complex intra parțial în malul de sud al suprafeței, motiv pentru care s-a deschis în continuare suprafața V1aS, cu scopul cercetării integrale ale acestuia.

Din stratul vegetal actual (până la - 0,15 m adâncime) au rezultat numeroase fragmente ceramice, cruste de vatră și bucăți de lipitură arsă, toate rulate. Stratul de cultură nederanjat apare după adâncimea de - 0,15 m. Cota de săpătură atinsă, respectiv -0,15/0,20 m, nu a fost suficientă pentru a contura partea superioară a complexului 35. Avansarea cercetării în această secțiune va fi una dintre prioritățile campaniei viitoare.

Al doilea complex este **Cpl. 148** care reprezintă o structură adâncită de mari dimensiuni, identificată la nord de locuința Cpl. 35. Limitele acestui complex s-au conturat clar la cota de -1,00 m. În partea centrală este afectat de două gropi ulterioare (complexele 19 și 19A). Forma acestei structuri este aproximativ hexagonală cu dimensiunile maxime de 3,40 x 2,20 m. În 2018 a fost cercetată partea sa de NE, reprezentând circa 1/3 din suprafață, iar în 2019 a fost săpată partea dinspre SV. Baza acestui complex adâncit se afla la cota de - 3,15 m față de nivelul actual de călcare. Umplutura constă dintr-un pământ de culoare castanie, foarte compact. La partea inferioară și pe fund, se găseau calupuri foarte mari de pământ galben-castaniu (dimensiuni maxime: 1,35 x 0,65 m), reprezentând bucăți desprinse din pereții gropii după dezafectarea structurii. Către bază, umplutura foarte afânată, cenușoasă, era puternic pigmentată cu cărbune. Materialul arheologic înregistrat, constă din: bolovani de râu, lipitură arsă, puține bucăți de crustă de vatră, multe oase arse și numeroase fragmente ceramice cu indice mediu de fragmentare (majoritatea între 4 și 10 cm. Dacă forma și dimensiunile acestui complex pot fi argumente pentru ai atribui funcția de locuință îngropată, adâncimea mare, de peste 2 metri, pledează mai degrabă pentru identificarea ca anexă de stocare și păstrare a proviziilor.

Gropile cercetate, în număr de 10, au forme cilindrice sau tronconice din umplutura cărora au fost recoltate numeroase fragmente ceramice. În ce privește datarea, 8 complexe sunt de epocă geto-dacică iar alte două gropi conțin materiale din prima epocă a fierului (cultura Basarabi) respectiv din epoca bronzului (cultura Monteoru).

Dintre gropile cercetate se remarcă următoarele:

Complexul 153 – groapă de formă aproximativ cilindrică, aflată sub nivelul de amenajare al locuinței complex 35. Are un diametru maxim de -1,30 m și o adâncime de 1,50 m. Umplutura este preponderent cenușiu-negricioasă, afânată, cu un conținut mare de cenușă și cărbune, în special în jumătatea inferioară. Pe fund se află numeroși bolovani de râu. Din umplutură, pe lângă fragmente ceramice, nu foarte numeroase și oase de animale, au fost recoltate peste 200 de fragmente de creuzete.

Complexul 142 – groapă vizibilă în profilul magistral de est, a cărei cercetare a pornit de la -1,35 m. Baza gropii se afla la -1,80 m. În umplutura cenușiu-castanie, afânată, se găseau pietre de râu, bucăți de lipitură arsă și de crustă de vatră, oase de animale și fragmente ceramice. Acestea sunt de factură dacică. Au apărut și câteva cioburi atipice, antrenate din stratul locuirilor de epoca bronzului.

Complexele 19 și 19A reprezintă două gropi care perforază complexul 148 și care la rândul lor se taie una pe alta. Din acest motiv și din cauza umpluturilor

asemănătoare, relația dintre cele două gropi a fost relativ neclară pe parcursul cercetării lor. Secționarea și epuizarea treptată, cu păstrarea unui martor stratigrafic, a clarificat relația dintre gropi: complexul 19 a fost săpat ulterior complexului 19A, pe care l-a afectat. În umplutura Cpl. 19, către partea superioară, se găseau multe bucăți de la vetre dezafectate. Complexul 19A avea către bază, o umplutură de sol negricios, amestecat cu multă cenușă și cărbune, în care se aflau multe fragmente ceramice de la borcane, căni, fructiere, chiupuri și amfore de import.

Complexul 151 – groapă în formă de clopot, observată la -1,54 m, afectată parțial de groapa 142. În profil, se observă nivelul de săpare al gropii la cota de -1,22 m, de sub complexul 35. Dimensiuni: diametrul maxim – 2,05 m la bază, diametrul gurii – 1,40 m. Umplutura, relativ uniformă, cafenie în partea superioară, slab pigmentată cu lipitură și cărbune, conținea numeroși bolovani de râu și fragmente ceramice. Către partea inferioară, umplutura cenușiu-negricioasă, cu mult cărbune este acoperită de o lentilă de pământ galben, crud. Materialul ceramic poate fi atribuit culturii Basarabi. Între formele tipice se remarcă fragmentele de castroane cu buza invazată și caneluri.

Complexul 152 – groapă ușor tronconică cu următoarele dimensiuni: diametrul gurii - 1,10 m, diametrul maxim la bază - 1,35 m. Baza a fost înregistrată la -1,80 m față de nivelul actual de călcare. Umplutura de pământ cafeniu, afânat, pigmentat cu lipitură arsă și cărbune, conținea material ceramic de factură monteoreană târzie. Se poate menționa un vas întregibil din pastă grosieră, decorat în manieră Bessenstrich.

Materialul arheologic descoperit în campania 2019 este bogat și variat, fiind recoltat în cea mai mare parte din gropi. Vasele ceramice reprezintă de departe cel mai numeros tip de artefact. Dintre acestea menționăm borcane, fructiere, căni, vase de provizii și boluri cu decor în relief (două fragmente). A apărut și un fragment de mănuașă de amforă grecească. Din păcate suprafața ștampilei este slab conservată. S-au înregistrat fusaiole și jetoane din ceramică, o greutate piramidală din lut, fragmente de râșniță din tuf vulcanic, fragmente de cute. Piese din metal nu sunt numeroase. Au apărut două fibule din fier în complexul 153 și un fragment dintr-o oglindă din bronz. În această campanie au fost descoperite alte trei fragmente de plastică zoomorfă de tip Cârlo-mănești, unice până în acest moment în arealul culturii geto-dacice. Descoperirea notabilă a acestei campanii o reprezintă numărul foarte mare de fragmente de creuzete apărute în umplutura gropii Cpl. 153. Este de remarcat varietatea tipologică și a dimensiunilor creuzetelor, precum și prezența urmelor de metal pe pereții acestora. Cu siguranță acest complex se afla în imediata apropiere a unei zone în care s-au prelucrat metale neferoase, situată în incinta așezării de epocă geto-dacică de la Cârlo-mănești, nedetectată până în prezent.

În campania din 2020 ne propunem epuizarea părții de sud a subarealului unde avem de încheiat cercetarea complexelor 35 (locuință de suprafață) și 148 (bordei).

Abstract

In 2019 research was continued in the surface from the southern part of Cetățuia Plateau. In this campaign, 12 features located in the central and E-SE area were investigated. There were 10 pits recorded, one surface construction (Cpl. 35 – Habitational Structure) and a great sunken structure (Cpl. 148 – possibly a dug-out annex for keeping and storing). The investigated pits, have cylindrical or truncated shapes and contained large quantities of ceramic materials. As for dating, 8 complexes are of the Geto-Dacian era. In two pits have been identified potsherds from the first age of iron (Basarabi culture) respectively from the bronze age (Monteoru culture).

Bibliografie

- M. Babeș, *Problemes de la chronologie de la culture geto-dace à la lumière des fouilles de Cârlo-mănești*, Dacia N.S., XIX, 1975, 125-139;
- M. Babeș, voce *Cârlo-mănești*, Enciclopedia arheologiei și istoriei vechi a României, București, 1994, p. 313-314;
- M. Babeș, *Stațiunea geto-dacă de la Cârlo-mănești: dava sau centru religios?*, Mousaios XV, 2010, p. 123-146;
- D. Gugiu, *Decorated Hearths Discovered in the Cârlo-mănești – Cetățuia Settlement (the county of Buzău)*, în *Daco-geții. 80 de ani de cercetări arheologice sistematice la cetățile dacice din Munții Orăștiei*, p. 249-257;
- S. Matei, *Ceramica geto-dacică din nord-estul Munteniei*, București, 2010 (teză doctorat);
- S. Matei, *Dava de la Cârlo-mănești, com. Vernești, jud. Buzău*, în *Dacii din Curbura Carpaților. Catalog de expoziție*, Sf. Gheorghe, 2009, p. 95-104.
- S. Matei, D. Măgureanu - *Public space – private space in the dava of Cârlo-mănești, Buzău County*, Mousaios XIX, p. 219-240; D. Măgureanu - *Considerations on certain types of public edifices investigated at Cârlo-mănești (Buzău County)*, Mousaios XIX, p. 241-257;
- D. Măgureanu, S. Matei, *Investigații XRF asupra unui lot de creuzete de la Cârlo-mănești-Cetățuia, jud. Buzău*, în *Saharna Summer Colloquium 2017*, p. 155-181, Cluj-Napoca 2018;
- S. Matei, D. Măgureanu, D. Costache, *Raport privind cercetările arheologice de la Cârlo-mănești – Cetățuia, jud. Buzău. Campania 2014*, Mousaios XX, 2015, p. 211-219 I. Motzoi-Chicideanu, D. Gugiu, SCIVA 52-53, 2001-2002, p. 5-41;
- N. Mirițoiu, A. Soficaru, N. Sultana, SCIVA 52-53, 2001-2002, p. 43-51;
- I. Motzoi-Chicideanu, D. Sârbu, M. Constantinescu, N. Sultana, Mousaios 9, 2004, p. 15-38;
- M. Constantinescu, N. Sultana, N. Mirițoiu, Mousaios 10, 2005, p. 45-53; I. Motzoi-Chicideanu, Monica Șandor-Chicideanu, MCA Serie Nouă VI, 2010, p. 21-70;
- I. Motzoi-Chicideanu, *Obiceiuri funerare în epoca bronzului la Dunărea Mijlocie și Inferioară*, București, 2011, p. 369-432;
- I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, M. Constantinescu, Mousaios 17, 2012, p. 47-63;

I. Motzoi-Chicideanu, M. Șandor-Chicideanu, Mousaios 20, 2015, p. 9-53. *Rapoarte în Cronica Cercetărilor Arheologice: Cărlomănești, com. Vernești, jud. Buzău* în CCA. Campania 2001, CIMEC, 2002, p. 98-99; *Idem*, CCA. Campania 2002, CIMEC, 2003, p. 81-82, pl. 34; *Idem*, CCA. Campania 2003, CIMEC, 2004, p. 76-77, pl. 17; *Idem*, CCA. Campania 2004, CIMEC, 2005, p. 107-109; *Idem*, CCA. Campania 2005, CIMEC, 2006, p. 124-126, planșa 21; *Idem*, CCA. Campania 2006, CIMEC, 2007, p. 117-120, planșa 24; *Idem*, CCA. Campania 2007, CIMEC, 2008, p. 117-121, planșa 24; *Idem*, CCA. Campania 2009, CIMEC, 2010, p. 51-52; *Idem*, CCA. Campania 2010, Sibiu, 2011, p.34-35; *Idem*, CCA. Campania 2012, Craiova, 2013, p.44-45; *Idem* CCA. Campania 2018, București-Sibiu 2019, p. 48-49.

19. Cheia, Grădina, jud. Constanța

Punctele: „Cheia – Pazvant I și II”

Tip de sit și încadrare cronologică: Cheia – *Vatra Satului* (așezare deschisă – 111; eneolitic timpuriu 141), Cheia *Pazvant I și II* (necropolă - 211, așezare rurală – 114; medievală târzie – 432)

Autorizație nr. 101/ 5.05.2019

Cod RAN: 63018.02 - Cheia *Vatra Satului*; 63018.1 – Cheia *Pazvant I și II*;

Colectiv: Voinea Valentina Mihaela (MINAC, responsabil de șantier); Szmoniewski Bartłomiej Szymon (Soka University, Tokyo, Japonia & Institute of Archaeology and Ethnology Polish Academy of Sciences, Cracow – Poland, responsabil de sector), Bălășescu Adrian (IAB, arheozoolog), Radu Valentin (MNIR, ihtiolog), Florea Mihai (MNIR, arheolog înregistrări GIS); Vasile Gabriel (IAB, antropolog). Colaboratori: Monica Mărgărit (Univ. Valahia, Târgoviște – analiză IDMA), Anca Popescu (medievist – epocă otomană). La săpături au participat: Irimia Adrian, Barbu Daniel și Done Georgiana (studenți - Facultatea de Istorie și Științe Politice, Universitatea Ovidius Constanța.

Total finanțare: 15.849 lei

Perioada desfășurării campaniei: 12.08 – 11.09.2019

Obiectivele cercetării:

În campania 2019 au fost continuate săpăturile arheologice având următoarele direcții de cercetare:

- cercetarea în suprafață a unor complexe arheologice identificate prin prospecțiuni geo-fizice în punctul Pazvant II, continuarea investigațiilor în necropola rmedievală de epocă otomană (sec XVI – XVII) din punctul Cheia *Pazvant I*, efectuarea unor prospecțiuni de teren în zona Văii Casimcea și a așezării Hamangia din punctul Cheia *Vatra Satului*;

- analiza arheozoologică a resturilor osteologice din punct Cheia *Vatra Satului* și a lotului faunistic din așezarea de epocă otomană din punctul Cheia *Pazvant II*;

- analiza antropologică a unor schelete descoperite în necropola Cheia *Pazvant I*;

- analiza IDMA – piese tăiate din scoici și carapace de broască țestoasă.

Rezultate și interpretarea lor

Punctul Cheia Pazvant I

În punctul Cheia Pazvant I a continuat cercetarea necropolei de epocă otomană prin deschiderea secțiunii S.IV (10 x 4,5 m), la vest de secțiunea S.III (2015), între cele două secțiuni lăsându-se un martor de 0,50 m. Partea superioară a complexelor funerare, formată din blocuri de piatră, a fost parțial distrusă datorită alunecărilor de teren (înclinat pe direcția nord-est – sud vest) și acțiunilor antropice (terenul fiind folosit pentru plantare de pomi fructiferi și mai târziu ca pășune). Pe alocuri, stratul vegetal a fost complet erodat, fiind vizibilă structura de piatră a unor complexe funerare (Pl. 1 – 2). Pe latura de nord a secțiunii, stratul vegetal ajunge la grosimea de 0,50 m, în el fiind antrenate câteva fragmente ceramice romano – bizantine provenind de la amfore, tegule).

În secțiunea S.IV au fost cercetate trei morminte M.11, M.12 și M.13, toate cu structură de piatră deasupra. O parte din mormântul M.10 a apărut în colțul de nord-est al secțiunii, urmând să fie cercetat în suprafață campania viitoare.

Groapa mormântului M.11 a apărut la adâncimea de 0,90/1,10 m; scheletul de adult a fost depus în poziția decubitus dorsal, orientat nord /vest – sud/est, cu capul ușor înclinat spre partea dreaptă. Scheletul a avut oasele relativ bine conservate. Mormântul nu a avut inventar.

Mormântul M.12, acoperit cu blocuri de piatră, situat în apropierea mormântului M.13, a aparținut unui adult, depus în poziția întins pe spate, cu brațele întinse pe lângă corp, orientat nord /vest – sud/est, cu capul ușor înclinat spre partea dreaptă, fara inventar (Pl.3/1).

Mormântul M. 13 acoperit cu blocuri de piatră, a aparținut unui adult, depus în poziția decubitus dorsal, cu privirea orientată spre Casimcea, capul înclinat puternic spre dreapta, membrul superior drept așezat pe bazin. Fară inventar (Pl.3/2).

Punctul Cheia Pazvant II

Prospecțiunile geo-fizice efectuate în punctul Pazvant II - așezarea rurală de epocă otomană (sec XVI – XVII) – în anul 2016, au dus la identificarea a numeroase complexe arheologice, densitatea de locuire fiind mare în apropierea secțiunii S.I/ 2014. De aceea, în campania 2019 a fost deschisă o secțiunea S.IV (8 x 8 m, cu patru sectoare de 4 x 4 m), situată la nord de secțiunea S.II, între cele două secțiuni păstrându-se un martor de 0,50 m (Pl. 4). Terenul este puternic denivelat, cu înclinări mari pe direcțiile nord – sud spre râul Casimcea și est – vest spre necropolă.

În stratul vegetal (U.S.5000), alături de material ceramic smălțuit au apărut și câteva fragmente de amfore romano-bizantine (în poziție secundară, provenind din așezarea romano-bizantină Cheia Pazvant III, situată la nord de drumul Casianului), fragmente de piese tăiate în silex de culoare bej.

În nivelul de abandon (U.S.5001) s-au descoperit fragmente de ceramică smălțuită, de dimensiuni mici, bulgări de chirpici ars și cărbune (mai ales în sectoare st.2 și st.4), oase de animale, piese fragmentare de metal, o greutate de plumb.

Sub acest nivel de abandon, în sectorul st.4 s-a identificat un strat bogat în chirpici ars și cărbune (U.S. 5002), provenind de la un cuptor C.20 (Pl. 5). În acest strat au apărut două greutăți de plumb și o aplică de metal, fragmentară.

Cuptorul C.20/ U.S. 5003, st. 4 situat în sectorul st.4, a fost acoperit de un nivel de distrugere – respectiv bolta prăbușită, sub forma unei mase compacte de chirpici ars. După îndepărtarea acesteia, s-a conturat marginea cuptorului, ușor adâncit în leoss, aproximativ 0.60 m, de formă ovală (1,50 x 1,30 m) cu deschiderea pe latura de sud. Lipitura foarte fină, acoperă aici blocurile de piatră așezate la gura cuptorului (Pl. 6 - 7).

Groapa C.21 / U.S. 5004, st. 3, de formă relativ rotundă (Dmax = 1,70 m) a apărut sub nivelul vegetal, ajungând până la adâncimea de 1,10 m; pe fundul gropii s-au descoperit câteva blocuri de piatră, fără alt inventar. În apropierea ei, la baza profilului de vest s-a delimitat groapa modernă C.22, fără inventar.

În st. 1 a fost identificat un complex arheologic de formă rectangulară – C..24, cercetat parțial în suprafață (2,90 x 3,20 m). În umplutura lui / U.S. 5007 s-au descoperit oase de dimensiuni mari și puține fragmente ceramice smălțuite, lame de silex (Pl. 8).

În st. 2 și 4 s-a conturat un complex arheologic de mari dimensiuni C.23, reprezentând probabil o locuință adâncită în leoss (L.IV), de formă rectangulară cu colțurile rotunjite, parțial surprinsă în suprafață, ajungând până la adâncimea de 1,85 m.. Sub umplutura acestuia, foarte bogată în material ceramic și osteologic, s-au identificat lipitura de podea și nivelul de călcare, vizibile și pe profilele de sud și est (Pl. 9/3).

Cercetările interdisciplinare

În cadrul studiului arheozoologic, realizat de Adrian Bălășescu și Valentin Radu au fost efectuate analize izotopice și datări 14C - proiect *BioMapPrehist*, MCI, CNCS UEFISCDI, PN-III-P4-ID-PCE-2016-0676.

Studiul antropologic al scheletelor din necropola de epocă otomană (punctul Cheia Pazvant I) a fost realizat de Gabriel Vasile în cadrul proiectului PATCULT#ro grant CCCDI – UEFISCDI, PN.III.P1.1.2.PCCDI.2017.0686.

Bibliografie

V. Voinea, B. Szmoniewski, A. Popescu, A. Mototolea, M. Florea, The rural landscape in Dobrudja in the Ottoman Period. New discoveries from Cheia Pazvant sites, county Constanța, Romania, *Journal of Aegean and Balkan Studies*, vol 1/2, 2015, p. 155 – 200.

Pl. 1 - Cheia Pazvant I, S.IV, vedere generală dinspre vest (1 și 3) și est (2)

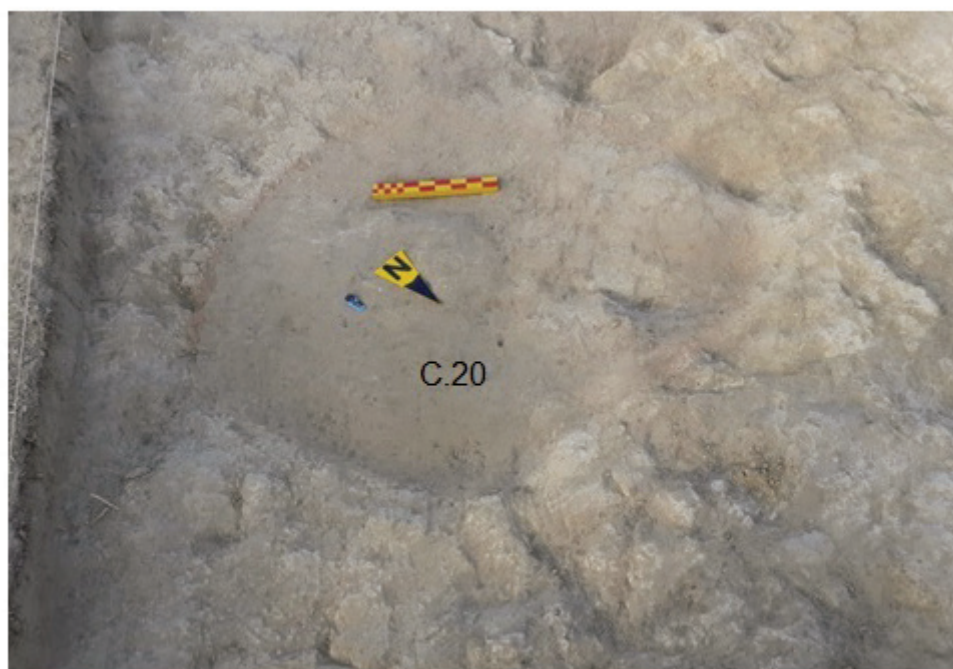
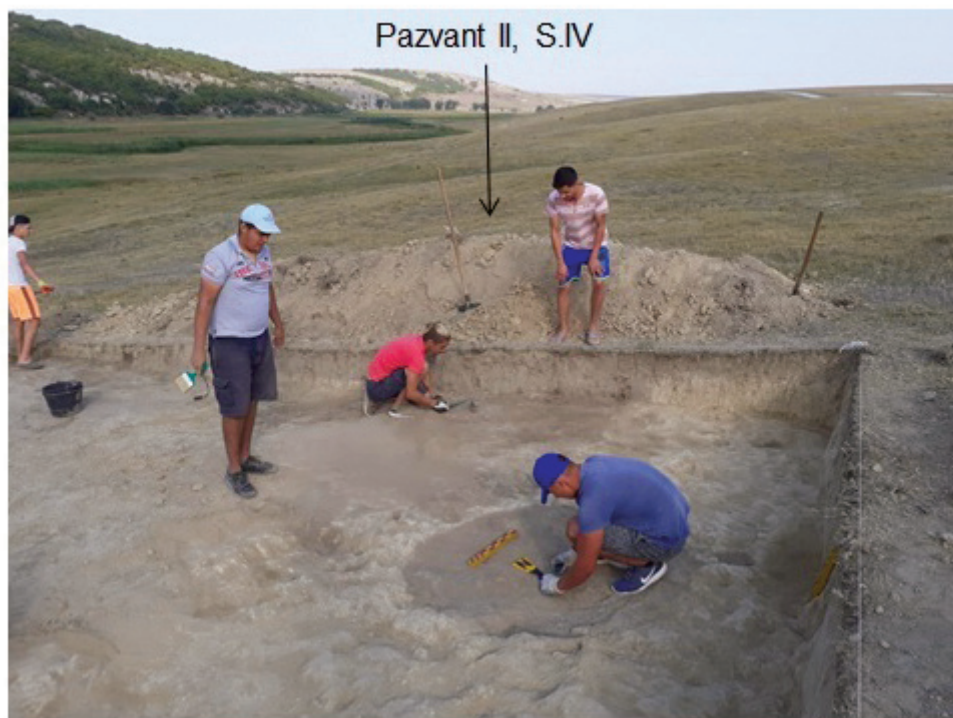
Pl. 2 - Cheia Pazvant I, S.IV, vedere generală dinspre vest (1 și 2)

Pl. 3 - Cheia Pazvant I, S.IV, mormintele M.12 (1) și M.13 (3)

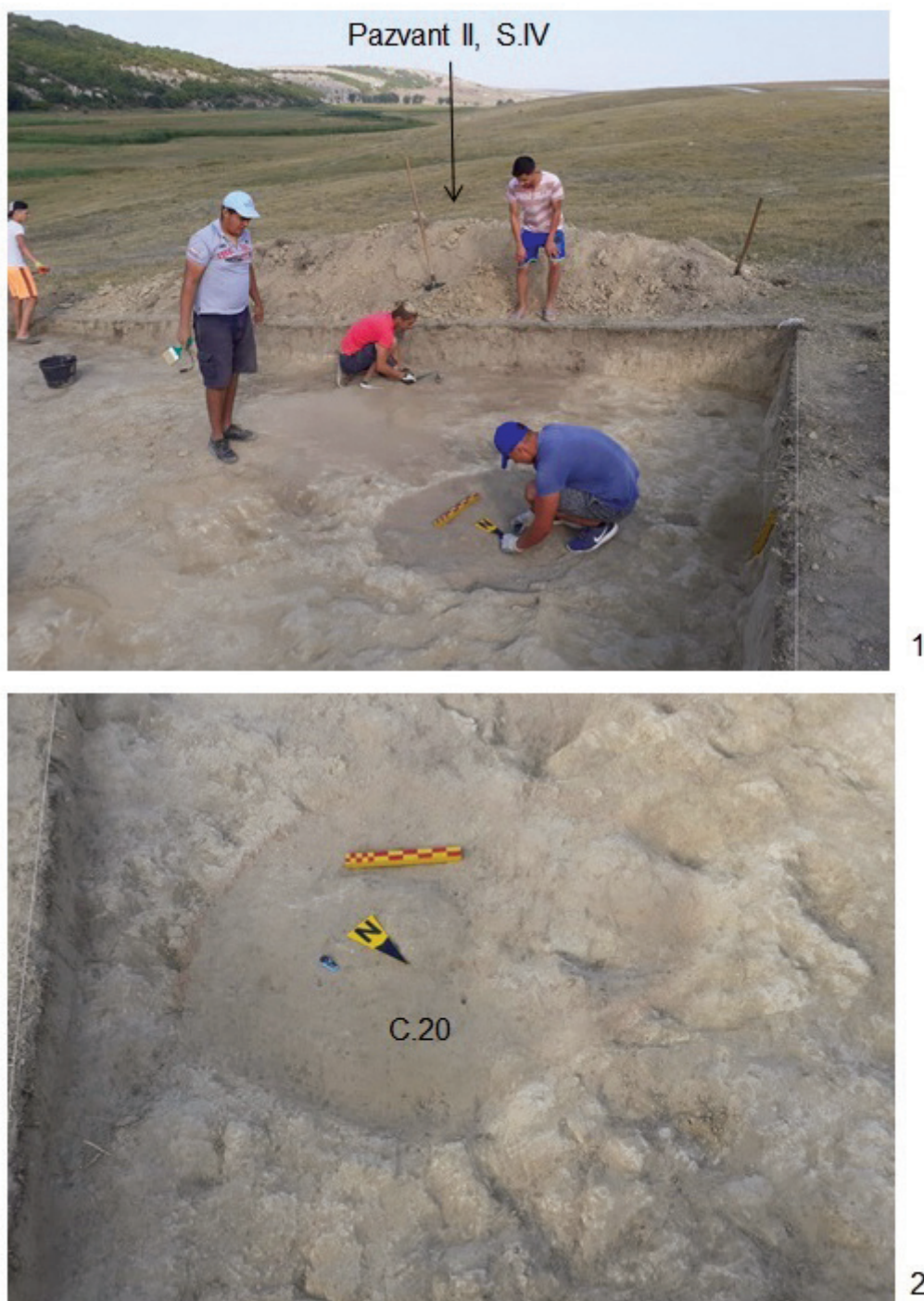

Pl. 4 – Cheia Pazvant II, S.IV, vedere generală dinspre est (1) și vest (2)

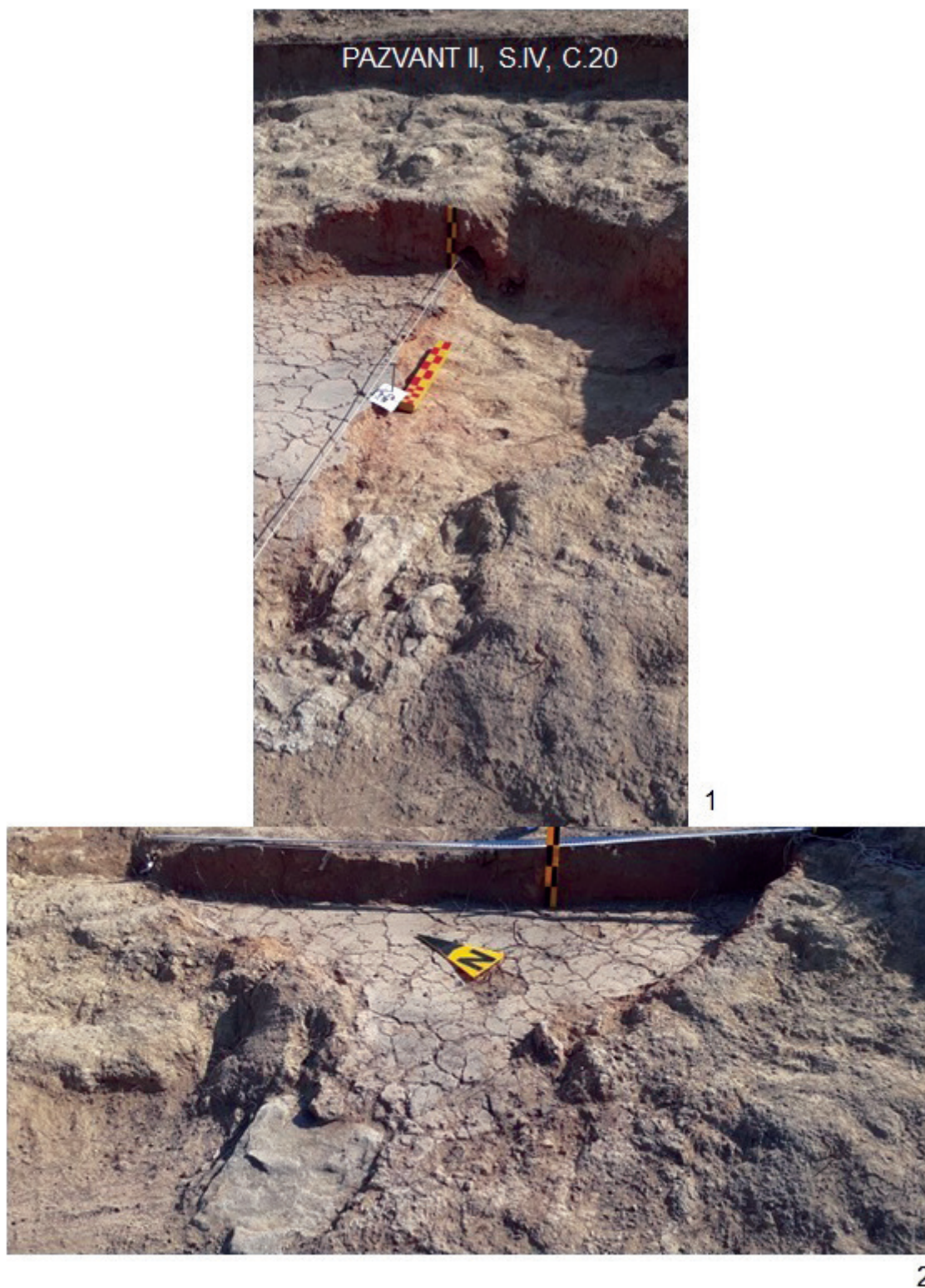

Pl. 5 – Cheia Pazvant II, S.IV, vedere dinspre est (1), cuptorul C.20 (2)

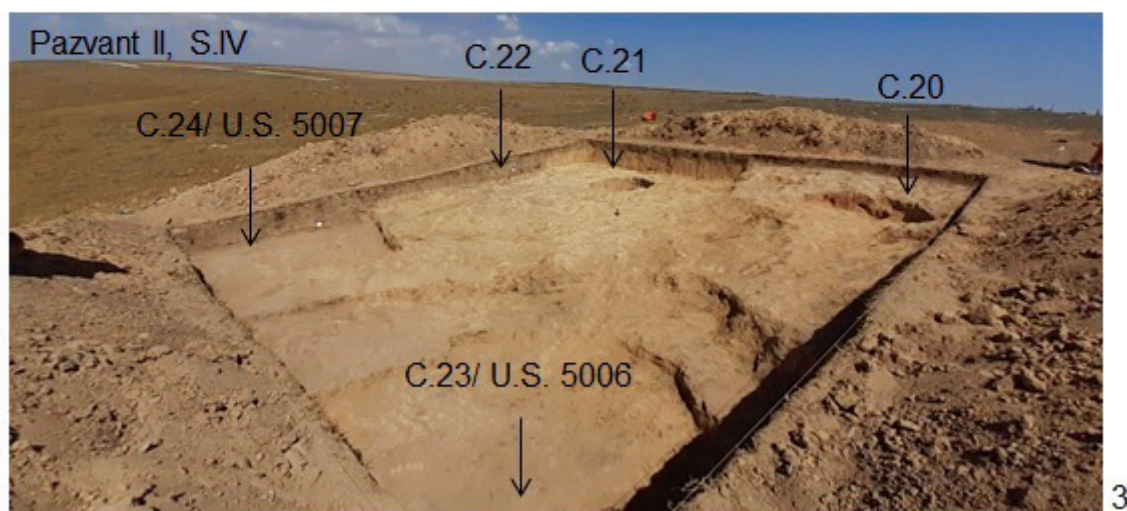
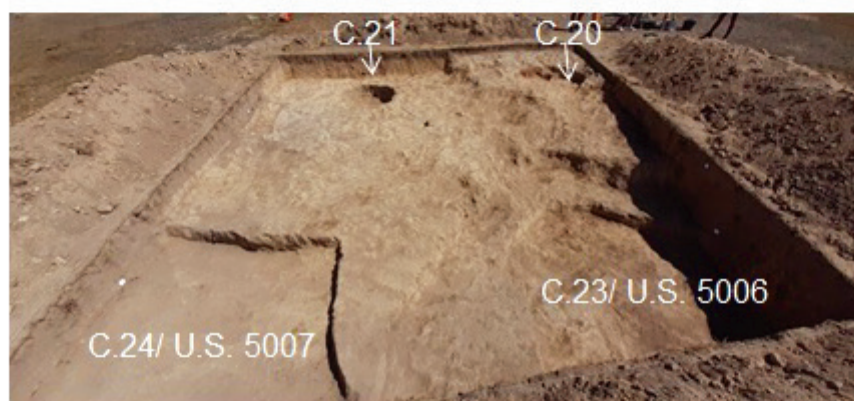

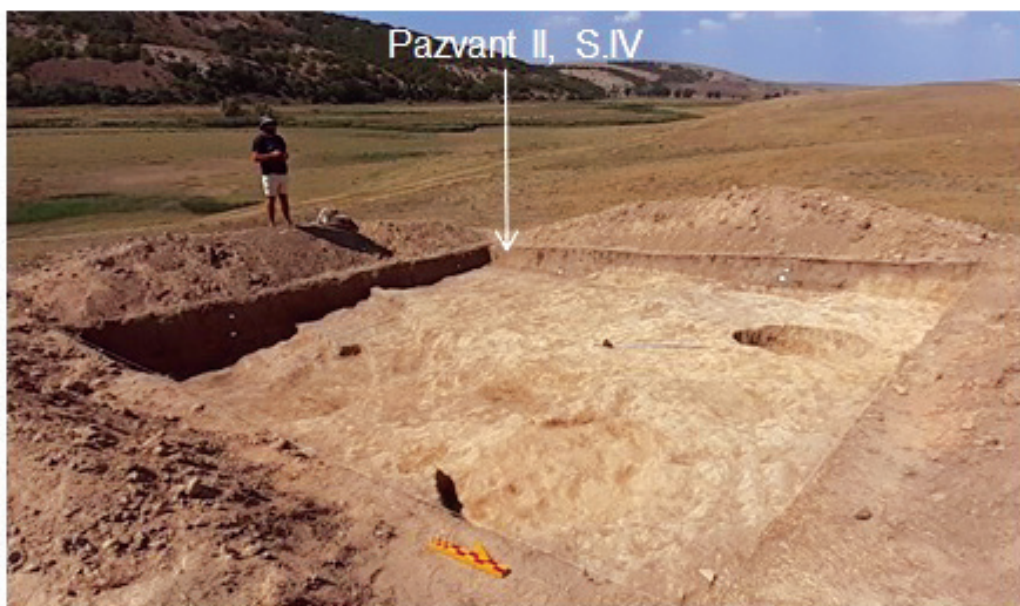
Pl. 6 - Cheia Pazvant II, S.IV, cuptorul C.20 delimitat (1,2) și secționat (3)

Pl. 7 - Cheia Pazvant II, S.IV, cuptorul C.20 secționat (1 - 2)

Pl. 8 - Cheia Pazvant II, S.IV, vedere generală dinspre nord-vest (1) sud (2) și sud-est (3)

Pl. 9 - Cheia Pazvant II, S.IV, vedere generală dinspre nord-est (1), nord – vest (2) și profilele de est și sud (3).

20. Costești, com. Costești, jud. Iași**Punct: „Cier/Lângă Școală”****Cod RAN 95541.01****Autorizație nr. 18/03.05.2019****Colectiv:** Dumitru Boghian—responsabil, Sorin Ignătescu (USM Suceava), Sergiu-Constantin Enea – responsabil adjunct (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos)

Noua campanie de cercetare arheologică sistematică a fost efectuată în perioada 09-20 iulie 2019, având drept obiective: continuarea investigării porțiunii rămase din situl pluristratificat de la Costești-Cier¹ (fig. 1.1-2), **în vederea completării** planimetriei complexelor identificate anterior și a stratigrafiei, recuperarea patrimoniului care se pierde prin eroziunea sitului (Iatura de NNV), precum și studierea inter- și multidisciplinară a bunurilor culturale recuperate. Și în acest an, lucrările de investigare s-au desfășurat în cadrul practicii arheologice a studenților de la specializarea Istorie, din cadrul Facultății de Istorie și Geografie de la Universitatea „Ștefan cel Mare” din Suceava, cu sprijinul logistic al Primăriilor Târgu Frumos și Costești, al Școlii Gimnaziale din comuna Costești, jud. Iași, precum și cu suport financiar oferit de *Societas Pro Patrimonium Târgu Frumos*².

Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse, au fost tratate și cercetate parțial, S. II/2019 (m. 7-15 x 2 m; m. 15-25 x 3; 46 mp), în care a fost înglobată și fosta casetă I/2013 (m. 15-18 x 2,5 m, cercetată parțial până la nivelul Cucuteni A 3³) și S. III/2019 (m. 0-4 x 4 m; 16 mp), spre ruptura din malul de NNV al sitului (fig. 1.2; 2.1), acolo unde lucrările se puteau desfășura în condiții de siguranță. De la început s-a observat că, în cele două secțiuni, nivelurile de locuire de la suprafață erau bulversate, pe adâncimi diferite (-0,40/0,50 m–1,10 m), de lucrările genistice (adăpost, tranșee) din cel de-al doilea război mondial (1944) și de unele braconaje contemporane. De asemenea, în secțiunile realizate, au fost intersectate și porțiuni din șanțurile/casetele săpate de V. Ciurea, C. Matasă, Ecaterina Vulpe și Meluța Miroslav (Marin), dar care nu au epuizat, la vremea respectivă, întreg depozitul arheologic propus spre investigare. Descriem, în continuare, complexe studiate, pe niveluri arheologice.

¹ Vezi raportul arheologic pentru campania 2018: D. Boghian, S.-C. Enea, S. Ignătescu, T. Părpăuță, *Costești, com. Costești, jud. Iași Punct: Cier/Lângă Școală, Cod sit (RAN) 95541.01, CCAR. Campania 2018, 2019*, p. 51-54.

² De asemenea, la lucrări au participat, ca voluntari, profesoara Alina Elena Pop (Iași), doctoranzii Dumitru-Ionuț Stiglet, Alexandru Pascariu, Vasili Guțu și studenta Irina Rusu (Universitatea Ștefan cel Mare Suceava). Colectivul științific aduce călduroase mulțumiri, pentru sprijinul acordat, instituțiilor menționate și reprezentanților acestora (primar Ionel Vatamanu; viceprimar Ion Alexa-Angheluş de la primăria orașului Târgu Frumos; primar Aurel Doacă, viceprimar Stelică Palade de la primăria comunei Costești; director prof. Irina Belei de la Școala Gimnazială Costești), studenților practicanți și voluntarilor.

³ D. Boghian, S.-C. Enea, S. Ignătescu, Luminița Bejenaru, Simina Margareta Stanc, *Comunitățile cucuteniene din zona Târgului Frumos. Cercetări interdisciplinare în siturile de la Costești și Giurgești*, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2014, p. 31.

Nivelul Cucuteni A3

A fost identificat, deocamdată, doar în S. II/2019, m. 14-25 și S. III/2019, m. 0-4, de la -0,80/0,90 în jos. În S. II/2019, partea superioară a acestui nivel a fost deranjată, pe lângă intervențiile contemporane, de câteva înmormântări medievale (M. 42-43 și 45-54), iar în S. III/2019, de M. 44.

În S. II/2019, între m. 20-24 b-c, la -0,80/1,10 m, a fost descoperită porțiunea de NNV a **locuinței de suprafață L. 5/2013**, reprezentând camera de NE a acesteia (axul lung NNE-SSV), care prezenta lipituri de perete cu impresiuni de lodbe și nuiele, orientate pe direcția NNV-SSE (fig. 2.3 a-b), și **vatra evoluată V. 3/2014**, de la care, în campania 2014, în S I, □ 21 a, la -0,95/-1,05 m, s-au recuperat fragmente de gardină (creastă înălțată), modelată cu o mulură corniformă, care era confecționată dintr-un amestec de argilă cu materiale vegetale mărunțite, aplicat pe o îngrăditură cu împletitură de nuiele⁴.

Partea superioară a V. 3/2014 a apărut, în S. II/2019, carourile 20-21 c, de la -0,80 până la -1,05 m adâncime (fig. 2 a-c) și avea patru etape de facere și refacere, reprezentate prin straturi de lipituri mozaicale cărămizii, cu o grosime de 2,5/3-4 cm, realizate din argilă nisipoasă, aplicate pe pietricele și fragmente ceramice Cucuteni A3. În prima fază a avut o suprafață mai mică, fiind mărită apoi, până la cca. 1 mp. A fost distrusă, în partea de VNV, de groapa M. 51/2019.

Locuința de suprafață L. 10b/2019 a fost descoperită în S. III, m. 0-4, sub o porțiune de locuință/anexă Cucuteni B1, de la -0,90 m în jos, fiind surprinsă doar parțial, deoarece partea de NNV a acesteia s-a distrus prin evoluția eroziunii sitului, iar în partea de SE a fost deranjată de groapa M. 44 și săpăturile anterioare (1938). De aceea, considerăm că s-a mai păstrat sub 1/3 din suprafața acesteia (ESE), care avea axul longitudinal pe direcția NNE-SSV. Prezenta pereții de VSV și ENE căzuți spre interior, **înclinați de la NE către SV** (fig. 4.1-6), sub lutuilele acestora, cu amprente de bărne, nuiele împletite și lemne fasonate, descoperindu-se, pe nivelul -1,10 m, vase întregibile (fig. 7.1-3), mărgelile tubulare și discoidale de os, unelte de piatră șlefuită, aflate pe un strat de lut amestecat cu cenușă și nivelări argiloase, reprezentând o podea simplă amenajată/reamenajată **în două etape**, prin lutuirea suprafeței de călcare. Din această locuință provine și un idol *en violon* decontextualizat, descoperit pe nivelul -0,40 m, în urma săpării gropii M. 44.

Tot în S. III, pe aceeași locație descrisă anterior, dar sub L. 10b, la -1,40 m, a fost identificată **L. 10a/2019**, o fază mai veche a construcției anterioare, cu perețele de ENE săpat în valul/fruntea alunecării fosile și cu cel de VSV aflat la vest de groapa unui cuptor, probabil de ars ceramica, care se adâncea în solul argilos cca. 0,60 m (Gr. 15/2019), reutilizată pentru abandonarea resturilor menajere. Pe lângă lutuilele pereților arși, spre nord-est de această groapă, a fost identificată o porțiune lutuită și arsă, ca o platformă, care poate fi pusă în legătură cu cuptorul. Din păcate, instalația și cea mai mare parte a L. 5a și L. 5b nu au putut fi cercetate, din cauze obiective (ruptura și abruptul malului).

Locuința de suprafață L. 11/2019 a fost descoperită în S. II, între m. 14-18,25, de la -0,80-1,20 m, pe șirul

⁴ *Ibidem*, p. 33.

de carouri a, unde s-a individualizat sub forma unei porțiuni nederanjate de lipituri de perete cu amprente de nuiete, cu orientarea NNW-SSE, sub care se află o aglomerare de pietre (fig. 3.1,3), care poate indica talpa unui perete (caroul 19 a). În partea estică, în carourile 14-15 a, sub lipiturile de pereți și tavan (fig. 3.4), a fost descoperită o vatră, cu cel puțin două niveluri de facere/refacere (fig. 3.2), care a fost conservată, pentru a fi exploatată în campania viitoare.

O aglomerare de lipituri de perete/podea, dintre care unele masive, cu amprente de bână, orientate NV-SE, și cochilii de melci *Helix pomatia*, s-a conturat în S. II/2019, carourile 24-25 a-c, la -0,80 m, aflată în curs de investigare, care ar putea reprezenta fie o altă locuință Cucuteni A3 (L. 12?) sau o altă cameră a locuinței de suprafață L. 3/2013⁵. O altă aglomerare de lipituri, a cărei destinație va fi stabilită în campaniile viitoare, a fost identificată între m. 22-24 a, la -1,18 m, putând reprezenta fie un perete, fie partea superioară a unui cuptor (?).

La adâncire, în spațiile dintre lipituri, s-a constatat o distribuție a complexelor arheologice Cucuteni A3 într-un strat puternic cenușos (-1/-1,10-1,30/-1,40 m), în care au fost abandonate fragmente ceramice pictate tricrom, uzuale și foarte puține de tip Hăbășești, cu motive incizate, canelate și pictură crudă, resturi osteologice și lespezi de gresie, unele amenajate ca niște pavaje pentru stabilizarea nivelului de călcare.

Nivelul Cucuteni B1

A fost identificat nederanjat doar în unele porțiuni ale S. II/2019, m. 7-14, de la adâncimea de -0,40 m, acolo unde a fost descoperită porțiunea de NNW a locuinței de suprafață L. 2/2012 (m. 9,50-14; -0,40-0,60/0,70 m). Nu știm cât se continua spre SV această construcție, deoarece, așa cum s-a observat și în S. I/2012, a fost afectată de șanțul lung săpat de V. Ciurea, iar în partea de NE a fost deranjată de bordeiul medieval timpuriu (B. 2/L. 7/2014). Porțiunile de pereți și plafon se păstrau bine între m. 10-15 a-b, fiind vorba de lutuile cu amprente de dulapi și lodbe, unele de dimensiuni mari (cca. 0,30-0,40 m; 0,15-0,20 m grosime), puternic arse, suprapuse, în unele locuri, pe 2-3 rânduri (5.1-2; 6.1-2).

Sub acestea, după demontare, a apărut, pe nivelul -0,50-0,60/-0,65 m, un alt strat de lipituri, dintre care multe netede, de plafon, căzute în colțurile unei camere, și, în carourile 11-13 a, lutuile masive, cu amprente de bână (orientate ENE-VSW și E-V), cu diametre de 10-13/15 cm, indicând un perete exterior (?) masiv. În carourile 11-13 b, au fost găsite lutuile cu o margine rotunjită și modelare/mulură, provenite de la tocul/cadrul unei uși/intrări (fig. 6.3). Având în vedere straturile suprapuse de lipituri masive de pereți și plafon, pare să se confirme ipoteza potrivit căreia această locuință a fost etajată (un parter scund și un etaj) și poli-compartimentată. După demontarea acestora, în zona carourilor 12-13 a-b, -0,65/-0,70 m, se individualiza o altă aglomerare de lipituri. căzute aparent în neorânduială,

într-o posibilă cameră cu podeaua albiată sau peste o eventuală instalație (fig. 6.4-5).

Locuința de suprafață L. 13/2019 este cea bucată de locuință/anexă (?) Cucuteni B1, identificată în carourile 3-5 b-c, la -0,40/0,50 m, care mai păstra lutuile de pereți și o rășniță *in situ*, aflată deasupra L. 10b.

Necropola medievală

Pentru perioada medievală, pot fi menționate cele treisprezece morminte de inhumație (M. 42-54), unele oase reîngropate, precum și completarea vestică a M. 17/2013, conform tabelului următor: (Tabel)

În stratul post-eneolitic deranjat, au fost descoperite fragmente ceramice decontextualizate Horodiștea-Erbiceni II și medievale timpurii (Dridu ?).

În concluzie, noile complexe investigate completează elementele de stratigrafie și planimetrie din acest sit cucutenian pluristratificat. Multe dintre materialele ceramice pictate Cucuteni A3 se aseamănă cu cele de la Cucuteni/Băiceni-Cețățuie și Giurgești-Dealul Mănăstirii, fapt care pledează pentru a considera situl Costești-Cier ca un centru de olărit micro-zonal. În mormântările din necropola medievală par a vorbi de două faze de funcționare a acesteia.

Rezumat

Cea de-a doua campanie de cercetare arheologică sistematică din situl de la Costești-Cier s-a desfășurat între 09-20 iulie 2019, când au fost cercetate secțiunile S. II-S III/2019 (62 mp). În suprafețele investigate, au fost descoperite complexe care le completează pe cele din S I/2012-2013: camerele de NE ale locuințelor L. 3 și 5/2013, ultima cu vatra V. 3/2013 (Cucuteni A3), L. 2/2012 (Cucuteni B1) și M. 17/2013, precum și altele noi: locuințele L. 10 a-b, L. 11 și L. 12/2019 (Cucuteni A3), L. 13/2019 (Cucuteni B1) și mormintele de inhumație M. 42-54 (Evl Mediu dezvoltat/târziu).

Abstract

The second systematic archaeological research campaign from the Costești-Cier site was carried out between 9-20 July 2019, when trenches T. II-T. III/2019 (62 sqm.) were investigated. The archaeological features were discovered, that completing those of T. I/2012-2013: the NE chambers of dwellings D. 3 and D. 5/2013, the last with hearth H. 3/2013 (Cucuteni A3), D. 2/2012 (Cucuteni B1) and G. 17/2013, as well as new ones: the dwellings D. 10 a-b, D. 11 and D. 12/2019 (Cucuteni A3), D. 13/2019 (Cucuteni B1) and the inhumation graves G. 42-54 (Developed/Late Middle Ages).

Abrevieri / Abbreviations

Gr. = groapă
L = locuință
M = mormânt
S = secțiune
V = vatră
D = dwelling
H = hearth
G = grave
T = trench

⁵ *Ibidem*, p. 32; D. Boghian, S.-C. Enea, Senica Țurcanu, Arina Hușleag, S. Ignătescu, *Un cuptor ornamentat din faza Cucuteni A descoperit la Costești-Cier/Lângă Școală (jud. Iași)*, în *Arheovest VII 1, In Honorem Sabin Adrian Luca, Interdisciplinaritate în Arheologie*, Timișoara 23 noiembrie 2019, JATEPress Kiadó Szeged, 2019, p. 194-196.

Tabel morți 019 ok-3

Nr. crt.	Nr. mormânt	Contextul descoperirii	Stare de conservare și descriere	Observații
1.	M. 17/ 2019	S. II/2019, caroul 18 a, -0,77 m	Bună; conexiune anatomică a jumătății superioare (de la bazin la craniu); orientare E-V, probabil copil.	M. 17/2013 (S. II/2013, carou 18 b, -0,65m
2	M. 42/2019	S. II/2019, caroul 20 a, -0,59 m	Rea; oase dispersate de craniu.	Să facă parte din M. 43 ?
3	M. 43/2019	S. II/2019, caroul 20 b-c, -0,62 m	Medie; schelet copil, orientat E-V, craniul spart de deranjamentele post-medievale și un rest de cutie craniană (S. II, caroul 20 a, -0,75 (?).	
4	M. 44/2019	S. III/2019, carourile 2 a-b, -0,60-0,95	Bună; schelet de adult, orientat VNV-ESE, capul la VNV, fața spre E, în zona pieptului și pe lateralele picioarelor bucăți de lemn (stejar) de la sicriul putrezit.	
5	M. 45/2019	S. II/2019, caroul 19 a, -0,70 m	Preară; schelet copil, dispersat, în unitate, dar nu în conexiune anatomică.	Legături cu M. 42 ?
6	M. 46/2019	S. II/2019, carourile 21-22 b, -0,41 m	Preară; mormânt distrus, două tibii de adult și fragmente de bazin, orientate aprox. E-V.	
7	M. 47/2019	S. II/2019, caroul 23 a, -0,37 m	Preară; fragment bazin uman, dintr-un mormânt decontextualizat.	Legături cu M. 46 ?
8	M. 48/2019	Ruptura de NNV, în dreptul m. 7 (S. II), -0,60m	Preară; un craniu dintr-un mormânt ruinat.	
9	M. 49/2019	S. II/2019, carourile 21-23 c, -0,55/-0,60 m	Preară; resturi scheletice dintr-un mormânt puternic deranjat.	
10	M. 50/2019	S. II/2019, caroul 25 b, la -0,55 m	Preară; un craniu orientat V.	Legături cu M. 23/2013, S I, □ 25 a, -0,80m ?
11	M. 51/2019	S. II/2019, carourile 21 b-c, -0,80/-0,85 m	Medie; oasele lungi ale picioarelor unui defunct orientat V-E, într-un mormânt secționat.	
12	M. 52/2019	S. II/2019, în caroul 25 a-b, -0,90/-1 m	Bună; incomplet, continuă în porțiunea nesăpată de la VSV.	
13	M. 53/2019	S. II/2019, caroul 22 c, -1,05/-1,15	Preară; oase decontextualizate, într-o groapă rotundă, individualizată în stratul cenușos Cucuteni A3.	
14	M. 54/2019 ?	S. II/2019, caroul 21 c, -0,70 m	Medie; două oase lungi într-un mormânt secționat de cele din S. I/2012-13 și S. II/2019	
15	Fară nr.	S. II/2019, caroul 17 a, -0,75 m	Preară; trei fragmente craniene reîngropate (vechea săpătură V. Ciurea).	

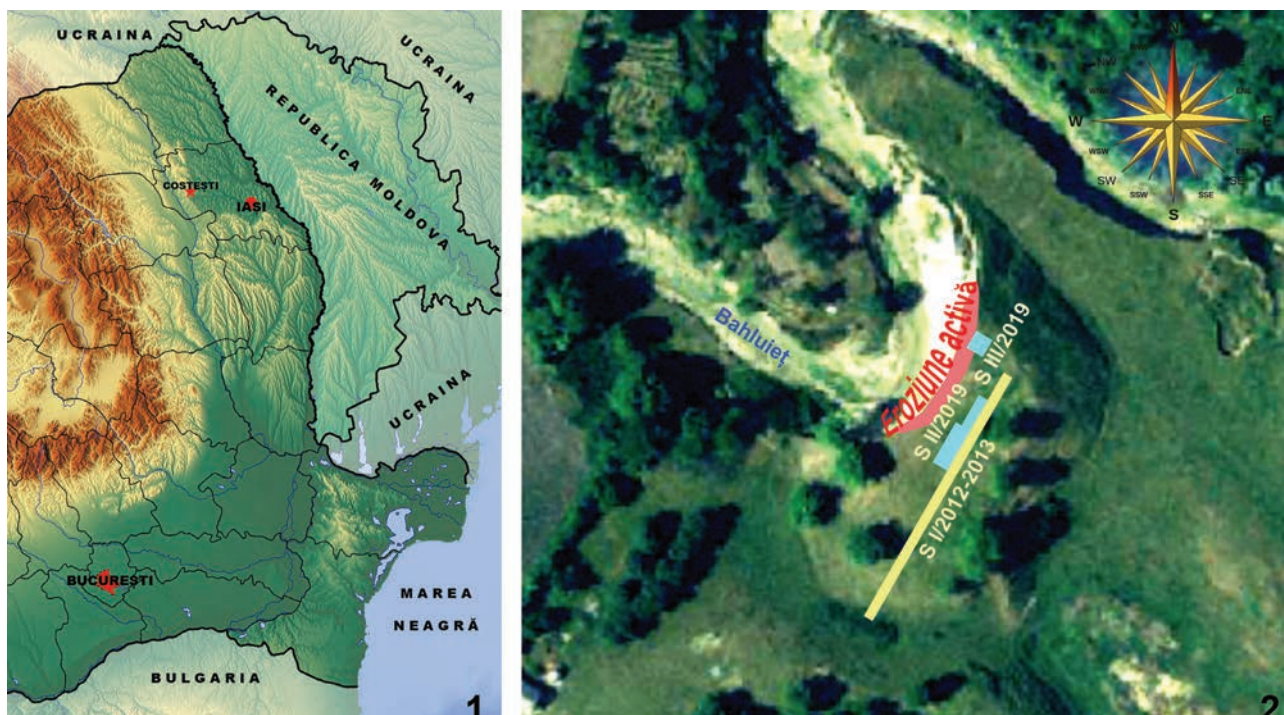

Fig. 1. Costești-Cier/Lângă Școală. 1. Amplasarea localității în teritoriul național; 2. Planul general al săpăturilor (prelucrare grafică D. Boghian).

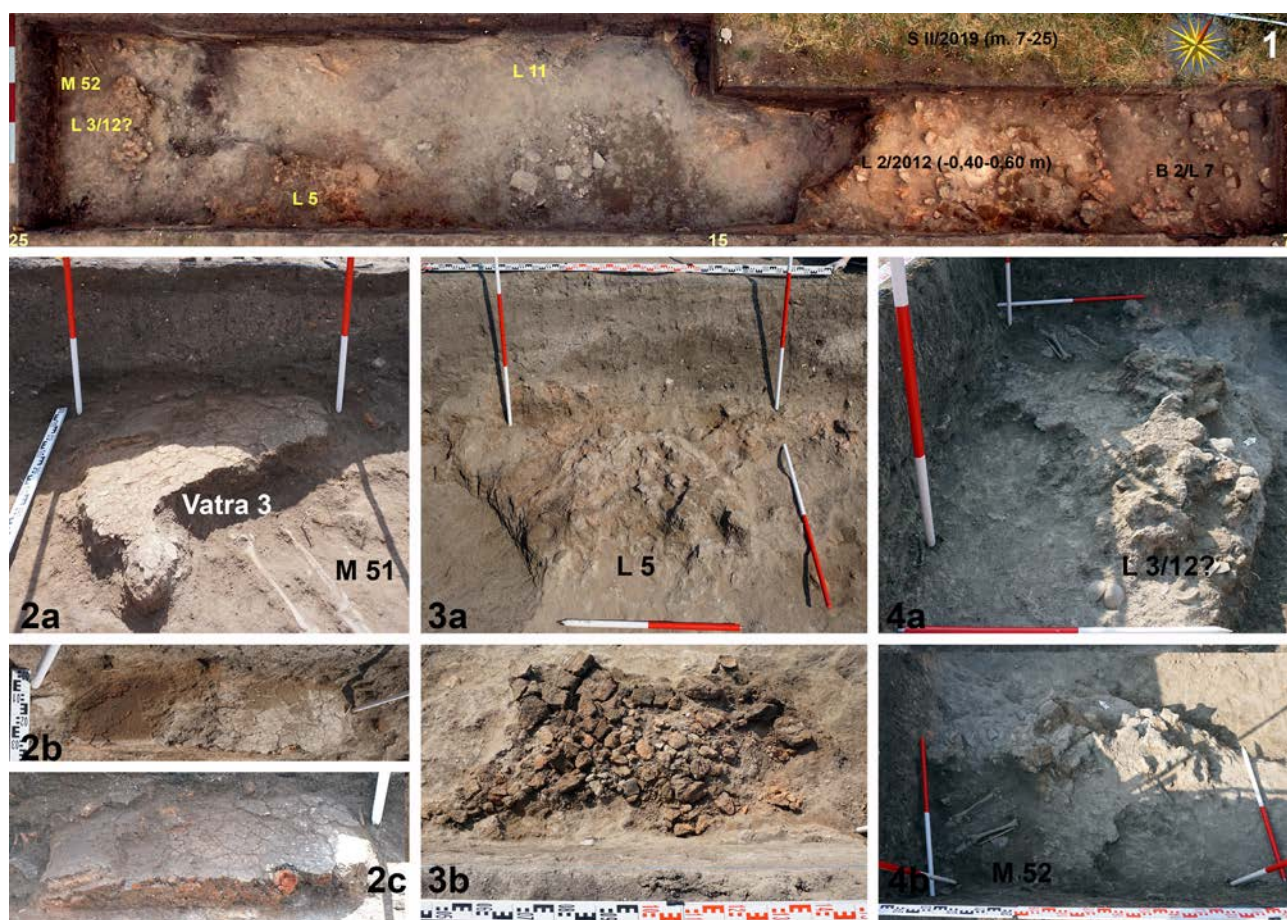

Fig. 2. Costești-Cier/Lângă Școală. 1. Aerofotografie a S. II/2019; 2 a-c. Vatra V. 3 din L. 5/2013; 3 a-b. Camera de NE a L. 5/2013; 4 a-b. Camera de NE a L. 3/2013 sau L. 12 (?); (foto I. Olariu, S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

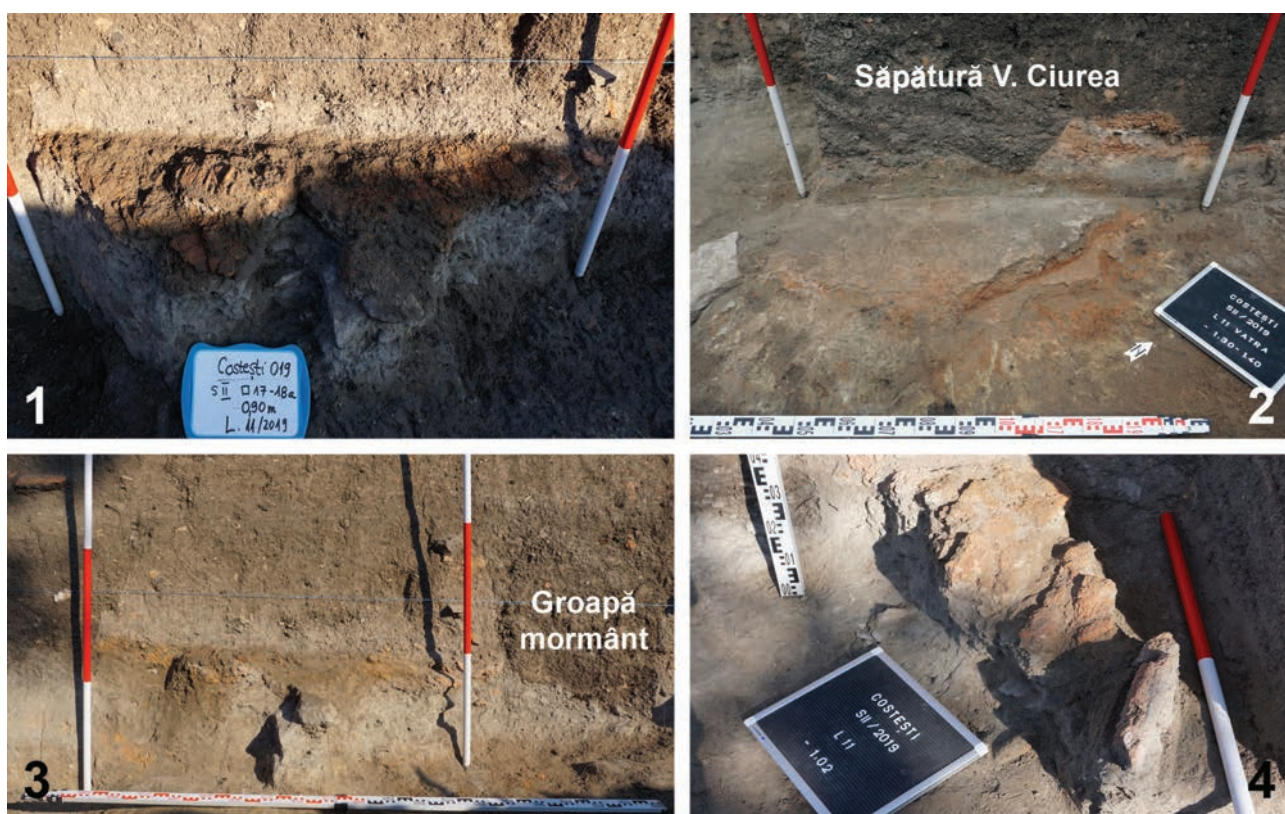

Fig. 3. Costești-Cier/Lângă Școală. 1-4. Vestigiile L. 11/2019 și vatra (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 4. Costești-Cier/Lângă Școală. 1-6. Vestigiile L. 10b/2019 (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 5. Costești-Cier/Lângă Școală. 1-2. Primele două niveluri de lutuieli ale camerei de NNV a L. 2/2012 (foto Al. Pascariu, S. Ignătescu; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 6. Costești-Cier/Lângă Școală. 1. Camera de NNV a L. 2/2012; 2-3. Nivelurile al doilea și al treilea de lutuiei din camera de NNV a L, 2/2019; Nivelul -0,65/-0,70 al camerei de NNV din L, 2/2019 (foto I. Olariu, Al. Pascariu, S. Ignătescu; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 7. Costești-Cier/Lângă Școală. 1-3. Ceramică pictată Cucuteni A3 din L. 10b/2019 (foto S. Ignătescu; prelucrare grafică D. Boghian).

21. Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău

Punct: „Cetățuia”

Tip de sit: 1 (locuire); 117 (tell)

Încadrare cronologică: 13 (neolitic); 14 (eneolitic); 15 (epoca bronzului)

Cod RAN: 48708.01

Autorizația nr. 117/06.05.2019

Colectiv: Laurențiu Grigoraș – responsabil științific; Daniel Garvăn, Cătălin Dinu (Muzeul Județean Buzău)

Situl neo-eneolitic din punctul *Cetățuia* este situat la cca. 2 km. NV de marginea satului Coțatcu, comuna Podgoria, în zona deluroasă de NE a județului Buzău și la cca. 15 km. NV de orașul Râmnicu Sărat.

Primele cercetări sistematice au fost realizate în anii 1973-1974 de Vasile Drâmbocianu, arheolog la Muzeul Județean Buzău și au urmărit recuperarea materialelor arheologice provenite din complexele distruse de alunecările de teren, precum și stabilirea stratigrafiei așezării. În acest scop a fost trasată, pe centrul așezării, o secțiune cu dimensiunile de 40x1,5 m, orientată pe direcția NE-SV.

Cercetările arheologice sistematice de la Coțatcu-*Cetățuia* au fost reluate între anii 2006-2010 și valorificate în cadrul proiectului *Interferențe culturale în nord-estul Munteniei în epoca neo-eneolitică*, parte a programului de cercetare a neo-eneoliticului din sudul României, intitulat *Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos*. Din colectivul de cercetare au făcut parte G. Trohani, R. Andreescu, L. Grigoraș, E. Paveleț, K. Moldoveanu și C. Haită.

În campaniile din anii 2006-2010 au fost deschise trei suprafețe cu scopul surprinderii stratigrafiei prin îndreptarea malurilor rezultate în urma eroziunii (P1 și P3) sau prin verificarea unor săpături mai vechi (P2): P1 (18x2,5-3 m), trasată pe direcția NV-SE; P2 (10x1,5 m), realizată în centrul așezării și orientată pe direcția NE-SV și P3 (cca. 11 m lungime), deschisă în partea de SV a așezării.

În campania din anul 2019, desfășurată în perioada 29 august-6 septembrie, a fost deschisă o nouă suprafață, notată cu sigla S1 (Pl. I. 1). Această secțiune a fost trasată în continuarea celei realizate și cercetate de V. Drâmbocianu în anii 1973-1974 și este orientată pe direcția SV-NE. Inițial, secțiunea 1 a avut dimensiunile de 12x1,5 m, aceasta fiind extinsă ulterior, înspre SV, cu o suprafață de 1x2,5 m. Pentru o mai bună gestionare a înregistrării informațiilor, secțiunea a fost împărțită în șase carouri de 2x1,5 m și unul cu dimensiunile de 1x2,5 m. Carourile au fost numerotate de la 1 la 7, începând din capătul de NE al S1.

Scopul principal al deschiderii S1 l-a constituit identificarea unor posibile amenajări ale zonei de terasă din proximitatea tell-ului. Alte obiective ale cercetării au constat în încercarea de identificare a limitei, din această zonă, a locuirii eneolitice și în verificarea existenței unor posibile depuneri arheologice pe terasa din marginea acestuia.

Cercetarea secțiunii 1 a condus la identificarea unei cantități foarte mici de fragmente ceramice aparținând culturii Starčevo-Criș. Majoritatea materialului ceramic a fost

descoperit în stratul de cultură și prezintă un grad de fragmentare foarte accentuat. Nu a fost identificat nici un fragment osteologic, resturile faunistice neputându-se păstra, cel mai probabil, din cauza acidității solului.

Singurul complex neolitic descoperit este reprezentat de o groapă (Gr. 1) identificată în perimetrul caroului 5 și care intră în profilul de NV al secțiunii (Pl. I. 2). Aceasta a apărut la adâncimea de 0,80-0,86 m și are o lățime maximă de cca. 1,50/1,60 m (măsurată pe profilul de NV). Groapa „coboară” până la cota maximă de 2,33 m, într-un sol galben-roșcat, steril din punct de vedere arheologic. Umplutura gropii constă dintr-un pământ de culoare cenușie, amestecat cu granule mărunte de cărbune, cenușă și fragmente ceramice neolitice (Starčevo-Criș), de dimensiuni foarte mici.

Dimensiunile foarte mici ale fragmentelor ceramice descoperite în Gr.1, ca de altfel pe toată suprafața secțiunii, permite doar atribuirea probabilă a acestora unor etape târzii ale culturii Starčevo-Criș.

Au mai fost descoperite câteva așchii de silex și un percutor fragmentar.

Trebuie menționată și identificarea unor fragmente ceramice ce pot fi atribuite perioadei târzii a epocii bronzului. Deși prezența materialelor aparținând epocii bronzului mai fusese semnalată în zona satului Coțatcu, este pentru prima dată când astfel de fragmente ceramice sunt descoperite în situl din punctul *Cetățuia*.

Abstract

The excavations from 2019, conducted in section 1, led to the identification of only one archeological complex belonging to the early chalcolithic period: Gr. 1 representing a pit containing a very few ceramic fragments belonging to the Starčevo-Criș culture. The high degree of fragmentation of the ceramic fragments discovered in section 1 allows only their attribution to the late phases of the Starčevo-Criș culture.

Bibliografie

- Andreescu, R. R., 2007, *Proiectul „Începuturile civilizației europene. Neo-eneoliticul la Dunărea de Jos”*, CCAR, campania 2006, p. 399-401;
- Andreescu, R. R., Grigoraș, L., Paveleț, E., Moldoveanu, K., 2008, *Raport preliminar privind cercetările arheologice din tell-ul neo-eneolitic de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău. Campania 2008*, Mousaios, XIII, Buzău, p. 41 – 50;
- Andreescu, R. R., Grigoraș, L., Paveleț, E., Moldoveanu, K., 2009, *New discoveries in the Eneolithic settlement from Coțatcu – Cetățuia, Buzău County*, Studii de Preistorie, 6, p. 135-147;
- Grigoraș, L., 2018, *Figurinele zoomorfe din siturile neo-eneolitice de la Aldeni, com. Cernătești și Coțatcu, com. Podgoria (jud. Buzău)*, Buletinul Muzeului Județean Teleorman, Seria Arheologie, 10, p. 303-328;
- Grigoraș, L., Paveleț, E., 2003, *Catalogul statuetelor antropomorfe eneolitice depozitate în Muzeul Județean Buzău*, Mousaios, VIII, Buzău, p.9-35;
- Grigoraș, L., Paveleț, E., 2007, *Studiu preliminar privind cercetările arheologice efectuate în tell-ul eneolitic de la*

Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău, Mousaios, XII, Buzău, p. 7-26;

Grigoraș, L., Paveleț, E., 2013, *Ceramica Stoicani-Aldeni. Studiu de caz: tell-ul de la Aldeni, com. Cernătești, jud. Buzău*, Monografii Arheologice și Istorice, V, Buzău;

Paveleț, E., Grigoraș, L., Andreescu, R. R., 2010, *Date inedite privind locuirea Starcevo-Criș de la Coțatcu, com. Podgoria, jud. Buzău, Mousaios, XV, Buzău*, p. 7-22;

Paveleț, E., Grigoraș, L., 2014, *Date despre decorurile de pe vasele atribuite aspectului Stoicani*

1

2

Pl. I. 1. secțiunea 1; 2. groapa 1. Coțatcu-Cețăuia, com. Podgoria, jud. Buzău; secțiunea 1.

22. Covasna, jud. Covasna

Punct: „Cetatea Zânelor”

Cod RAN: 63535.01

Autorizația nr. 48/03.05.2019

Colectiv: Paul Pupeză (MNIT) - responsabil științific, Viorica Crișan, Valeriu Sîrbu, Virgil Apostol (IAPV), Cătălin Cristescu, Oana Tutilă (MCDR), Daniel Cioată (MJM), Dan Buzea, Dan Ștefan (MNCR)

Finanțare MC: 25.000 lei

Perioada desfășurării campaniei: iul. - sept. 2019

Situl arheologic *Covasna - Cetatea Zânelor* este situat la periferia orașului Covasna, pe Dealul Cetății, între Pârâul Cetății și Pârâul Mișca, un afluent al văii Covasna. Cele mai numeroase descoperiri din sit aparțin epocii dacice, dar s-au găsit și materiale din prima epocă a fierului sau din Evul Mediu.

Suprafața amenajată de către daci pe Dealul Cetății este de circa 30.000 m², incluzând aici o acropolă și cel puțin șase terase (numerotate convențional cu cifre romane, de la I la VI). Terasele antropogene au fost susținute și apărate de circa 700 m de ziduri din piatră sumară fasonată, ce aveau în partea superioară o palisadă de lemn. Pe traseul zidului, la intersecția dintre Terasa a II-a și Terasa a III-a, s-a descoperit un bastion patrulater.

Cercetările arheologice s-au concentrat în ultimele campanii în zona bastionului și a zidului de curtină de pe Terasa a II-a. Aici s-au descoperit două edificii orientate aproximativ E-V ce aveau acoperișul susținut de trei rânduri de stâlpi din lemn. Edificiul I se află la nord-est de bastion iar Edificiul II la nord-vest. Edificiul I are conturați până în prezent 27 de stâlpi dispuși pe trei șiruri, câte 9 pe fiecare șir în parte. Edificiul II are o orientare ușor diferită față de Edificiul I. Au fost identificate până în prezent 19 gropi care aparțin acestui complex. Stâlpii erau dispuși pe trei șiruri, câte 6 în șirurile exterioare și 7 în șirul central, ultima groapă fiind izolată. Nici unul dintre aceste două edificii nu a fost conturat în întregime.

Pentru a delimita Edificiul II spre vest, în campania din anul 2018 a fost trasată o nouă suprafață, denumită SPF II, de cca 8X10 m. SPF II acoperă o zonă care, parțial, a fost cercetată anterior (S7C și S7D). În 2018 în această suprafață s-a înlăturat pământul aruncat din săpăturile mai vechi și s-a oprit adâncirea când s-a ajuns la nivelul dacic.

În campania din 2019 s-a continuat adâncirea în SPF II. Imediat sub humusul vegetal, s-a găsit un strat de pământ gălbui, ce avea în umplutură pietre, puține fragmente ceramice, obiecte din metal și oase de animale. Pietrele provin cel mai probabil din zidul Terasa a II-a, stratul având consistența unuia de dărâmătură. În zona nord-estică s-au găsit două șiruri de pietre paralele, orientate aproximativ pe direcția est-vest. Pietrele din aceste șiruri, unele de dimensiuni mari sunt relativ plate, fiind așezate oblic sau pe cant. La vest, complexul este delimitat de stânca nativă. La est, pietrele intră în profilul suprafeței. Dat fiind faptul că în SPF I nu s-au găsit cele două șiruri de pietre, cel mai probabil acestea se opresc în martorul dintre cele două suprafețe. Ca urmare, complexul ar putea avea aproximativ 6X2 m. Funcționalitatea lui este incertă.

La sud de șirurile de pietre, s-au găsit alte pietre plate, de dimensiuni similare, care sunt așezate orizontal. Grupările de astfel de pietre nu pot fi încă interpretate. Nu a fost conturat un complex clar (drum? podea?).

Sub stratul de pământ gălbui, s-a conturat un strat de pământ cenușiu cu mult pigment de cărbune. Grosimea stratului, cel mai probabil unul de călcare, nu poate fi estimată, adâncirea în SPF II fiind oprită la cca - 1,30 m. În acest strat s-au găsit numeroase materiale arheologice. Fragmentele ceramice provin de la vase diverse, cele mai numeroase aparținând unor vase borcan, fructiere sau cești opaiț. Unele dintre acestea fragmente au fost găsite grupat. În apropierea unui astfel de grupări de fragmente ceramice s-a găsit o monedă din argint, imitație după un denar roman republican. De asemenea, în strat s-au găsit fusaiole din lut și jetoane realizate din pereți de vase. Obiectele din fier sunt puternic corodate, forma și funcționalitatea lor fiind greu de stabilit. Dintre obiectele de podoabă, trebuie menționate fragmente de pandantive din bronz sau argint precum și o fibulă din bronz.

Funcționalitatea edificiilor cu șiruri de stâlpi nu este pe deplin stabilită, dat fiind faptul că nu au fost în întregime conturate iar materialul care le aparține se află în studiu. Poate fi vorba despre temple, de tipul celor cu aliniamente de coloane, dar nu poate fi exclusă și o altă funcționalitate.

Problemele pe care le ridică interpretarea descoperirilor din situl de la Covasna - Cetatea Zânelor sunt numeroase, rezolvarea lor presupunând deschiderea de noi săpături sau continuarea celor vechi. Pe termen scurt se are în vedere continuarea cercetării în apropierea bastionului de pe Terasa a II-a pentru a delimita edificiile cu șiruri de stâlpi. Pe termen lung se are în vedere deschiderea unui nou sector de cercetare pe latura nord-vestică a Terasa a III-a, pe unde se făcea accesul în cetate și unde probabil a funcționat un alt bastion.

Abstract:

The archaeological excavations at Covasna - Fairy Fortress in 2019 were placed on the 2nd terrace, near the bastion. Especially the last phase of the Dacian habitation was investigated and diverse materials were found.

Bibliografie:

Crișan V., Sîrbu V., Popescu C., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un munte fortificat de daci*, în *** *Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei*, Covasna, 2003, p. 51-72.

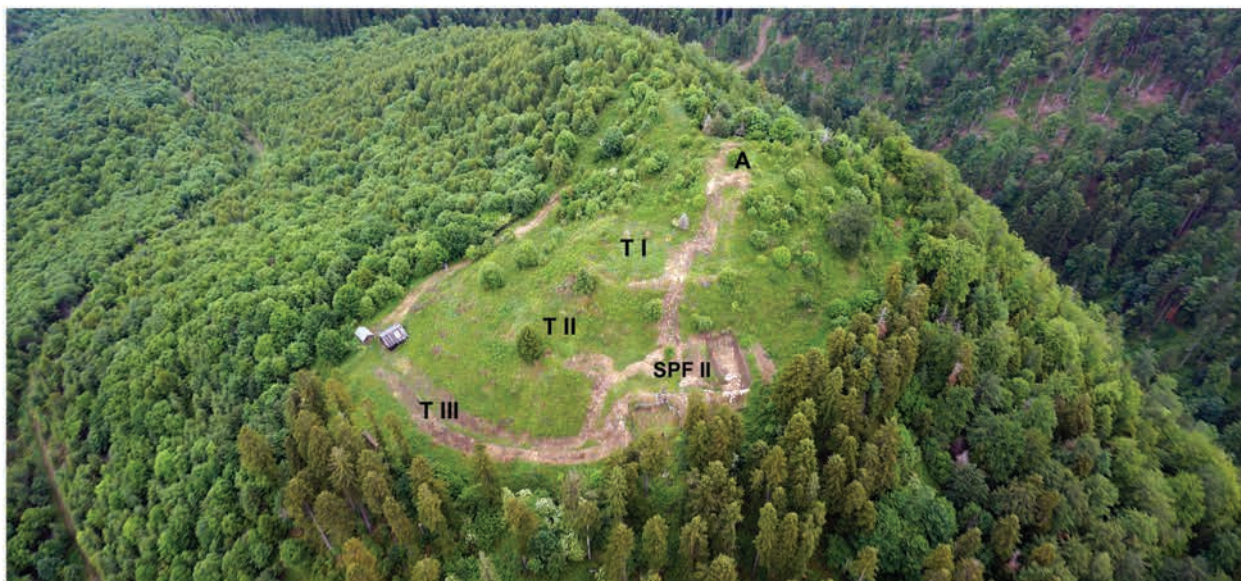
Crișan V., *Cetatea Zânelor de la Covasna*, în *** *Dacii din Curbura Carpaților*, Sfântu Gheorghe, 2009, p.59-85.

Crișan V., Sîrbu V., *Covasna - Fairies Fortress. A Carpathian Mountain Fortified by Dacians*, în Pop H., Băjenaru I. (ed.), *Identități culturale locale și regionale*. Studii de arheologie și antropologie istorică, Cluj-Napoca, 2010, p.265-285.

Crișan V., Sîrbu V., Pupeză P., *Covasna - Cetatea Zânelor. Un centru de putere dacic din Carpații Orientali*, Brăila, 2016.

M. Mărgineanu Cârstoiu, V. Apostol, *La fortification dace la Cité des Fées (Covasna). Analyse des structures construites*, în *Caietele ARA*, 10, 2019, 89-140.

1.

2.

3.

4.

Pl. Covasna - Cetatea Zănelor 2019. Aspecte din cercetarea SPF II.

23. Crăsanii de Jos, com. Balaciu, jud. Ialomița**Punct: „Piscul Crăsanii”****Cod RAN: 92934.01****Autorizație nr. 130/2019**

Colectiv: Gheorghe Matei, responsabil științific de șantier (MJ Ialomița), Valeriu Sîrbu, responsabil de sector pentru epocile bronzului și fierului (IAB), Florin Vlad, responsabil de sector pentru epocile neo-eneolitică și de tranziție, Ioan Cernău, Cătălina Cernea (MJ Ialomița), membri în colectiv.

Cercetările arheologice din campania 2019 au avut ca obiectiv studiul zonei de la periferia sudică a așezării, cu accent pe întinderea, evoluția și amploarea locuirii sitului.

În acest scop a fost trasată o secțiunea SXXV, de 36 x 2 m, în care au fost identificate și cercetate opt complexe arheologice de epocă getică; șapte dintre ele au fost încadrate, pe baza stratigrafiei și a materialelor arheologice, în sec. II-I a.Chr și unul în sec. IV-III a.Chr.

În continuare vom prezenta, pe scurt, complexele arheologice cercetate în această campanie.

Complexul 134 - groapă de formă ușor tronconică (A = 1,75 m), cu un diametru de 1,65 m la adâncimea de -0,30 m și 1,90 m la -2,00 m, observată de la adâncimea de -0,20 m în caroul 8, dar conturată clar la -0,30 m.

Între -(0,60m-0,30m), deci partea ei superioară, a fost umplută cu material rezultat ca urmare a distrugerii unei locuințe, dar acesta a fost depus și peste nivelul de la care a fost săpat C134, adică între -(0,30 m - 0,20 m), aici prezentându-se ca o lentilă de formă relativ ovală (1,90 m/1,05 m), cu orientare SE-NV, ce acoperă și depășește conturul gurii gropii.

În cazul nivelului de umplutură provenit din distrugere, un aspect de remarcă constă în cantitatea impresionantă de material ceramic fragmentar în amestec cu lipitura arsă. Fragmentele ceramice proveneau într-o măsură covârșitoare din amfore și alte vase lucrate la roată, unele posibil întregibile.

Între -(0,60 m - 0,80) m umplutura este formată din fragmente mici și mijlocii de lipitură de perete ars, cu foarte rare fragmente ceramice în amestec.

Între -(0,80 m - 1,00) m aspectul umpluturii se schimbă din nou, de această dată ea este formată din fragmente mijlocii și mari de lipitură nearsă. Tot în acest nivel au fost descoperite numeroase fragmente ceramice de la vase lucrate la roată, însă cantitatea acestora era mult redusă față de cea din nivelul -(0,20 m - 0,60) m.

Între -(1,00 m - 2,05) m umplutura era formată dintr-un sediment de culoare brună-cenușie, omogen, nisipos, cu rari constituenți antropici în compoziție.

Dintre materialele descoperite se remarcă o cănuță ($\hat{I}$ = 9 cm), descoperită la -0,80 m, aproape întregă, lipsindu-i doar toarta și un mic fragment de gură; este lucrat la roată din pasta fină și arsă reducător. Groapa se datează în sec. II-I a.Chr.

Complexul 135 - groapă de formă tronconică (A = 1,15 m) observată în carourile 1/-1 ale secțiunii, la adâncimea de -0,40 m are un diametru de 1,25 m, iar la -1,40 m de 1,80 m. Complexul a fost observat de la -0,25m și s-a

conturat clar la adâncimea de -0,40 m. Umplutura gropii era formată dintr-un sediment nisipos de culoare cenușie, cu aspect eterogen, având numeroși constituenți antropici în compoziție.

Dintre materialele arheologice din ea menționăm descoperirea, la -1,10 m, a patru fragmente ceramice de mari dimensiuni de la un vas lucrat la roată. La -0,30 m au fost descoperite jumătatea inferioară a unei căni lucrate cu mâna și o fusaiolă, iar la baza complexului erau resturile osteologice provenite de la membrele unui animal de talie mare (bovină).

A fost deschisă o casetă de ½ m la nord de carourile 1/-1, astfel încât complexul a fost cercetat integral. Dintre materialele descoperite menționăm jumătățile inferioare a două căni, două borcane de mici dimensiuni, o strachină și un vas bitronconic cu decor incizat, toate fragmentare. În ceea ce privește importurile menționăm câteva fragmente de amforă și un fragment de kantharos. De asemenea, aici fost descoperită și o statueta zoomorfă fragmentară și fragmente mijlocii și mari din crusta unei vetre. Se încadrează în sec II-I a.Chr.

Complexul 136 - alveolare cu o adâncime de 0,40m, aflată în nord-estul caroului 13, observat de la -0,55m și se adâncește până la -0,95m.

Singurul obiect de aici este un castron de mari dimensiuni, întregibil, descoperit în poziție oblică, databil în sec IV-III a.Chr. Vasul este ars oxidant și a fost modelat cu mâna dintr-o pastă grosieră. Printr-o casetă de 1/1m, la nord de caroul 13, complexul a fost cercetat integral.

Complexul 137 - groapă de formă tronconică (A = 1,55 m), observată în caroul 5, conturată inițial în baza unei aglomerări de material la adâncimea de -0,30m, limitele clare ale acestuia fiind identificate la -0,65m; la -0,70m avea un diametru de 1 m, iar la -2,00m de 1,85m.

Umplutura gropii era formată dintr-un sediment nisipos de culoare brună-cenușie, eterogenă, cu numeroși constituenți antropici în compoziție. Cantitatea de material arheologic a fost relativ redusă, raportată la dimensiunile gropii, majoritatea fragmentelor ceramice fiind descoperite în partea inferioară a gropii. Dintre tipurile de vase descoperite menționăm prezența a două borcane; dintre acestea unul prezenta un decor complex cu incizii, butoni cu impresiuni și brăuri alveolare. Tot aici au fost descoperite fragmente provenite de la două fructiere lucrate la roată.

Printr-o casetă de 1/2m, la nord de caroul 5, complexul a fost cercetat integral. Se datează sec II-I a.Chr.

Complexul 138 - groapă (A=1,30m), observată în zona de nord a carourilor 3 și 4, conturată de la -0,30m, dar limitele clare ale acesteia fiind identificate la -0,45m; la -0,45m avea un diametrul de 1,50 m, iar la -1,60 m de 1,35 m. Umplutura era formată dintr-un sediment nisipos de culoare brună-cenușie, relativ omogenă, cu rari constituenți antropici în compoziție.

Printr-o casetă de ½ m, la nord de carourile 4 și 5, complexul a fost cercetat integral. Menționăm aici descoperirea unei cupe cu picior, întregibilă, și a altor vase fragmentare - trei borcane cu dimensiuni diferite, o fructieră lucrată la roată și o strecurătoare. Se datează sec. II-I a. Chr.

Complexul 139 - groapă de formă relativ tronconică (A = 1,05 m), observată în carourile 2 și 3, evidențiată de la adâncimea de -0,25 m, atunci când s-a observat prezența unei cantități mai însemnate de fragmente ceramice, între care este și o jumătate de bol cu decor în relief. S-a conturat clar la -0,45 m, adâncime la care groapa avea un diametrul de 1,60 m, iar la -1,30 m era de 1,90 m.

Umplutura era formată dintr-un sediment nisipos de culoare cenușie, aspectul eterogen era dat de prezența la partea inferioară a unei cantități mai mari de sol steril (pământ galben). Cu excepția părții superioare, complexul a fost relativ sărac în material arheologic. Printr-o casetă de 0,50/1 m, la sud de carourile 2, respectiv 3, complexul a fost cercetat integral. Se datează în sec. II-I a. Chr.

Complexul 140 - groapă de formă tronconică (A = 1,45 m), observată în caroul 4, conturat clar la -0,60m, adâncime la care groapa avea un diametrul de 1,00m, iar la -1,30 m era de 1,35 m.

Umplutura gropii era formată dintr-un sediment nisipos de culoare brun-cenușie, omogen ; între -(0,80m-0,95)m, a fost observată o cantitate mai mare de carbonat de calciu.

Printr-o casetă de 1/1,5 m, la sud de caroul 4, complexul a fost cercetat integral. Materialul ceramic este foarte bogat și se încadrează în perioada sec. II-I a. Chr. Majoritatea fragmentelor provin din stratul de umplutură dintre -(0,40 - 0,50) m. Remarcabilă este și varietatea tipologică a inventarului, care include aproape toate tipurile de ceramică locală specifică sec. II-I a. Chr: borcane, fructiere cu picior plin sau traforat, căni, vase bitronconice, pithoi, cupe cu picior, vase cu decor în relief, strecurători etc. De menționat este descoperirea unui vas colonetă întreg.

Complexul 141 - groapă de formă tronconică (A = 0.80 m), observată în carourile 5 și 6, conturată clar la -0.80 m, adâncime, unde avea un diametru de 1,40 m, iar la -1,40 m de 2,15 m. Umplutura gropii era formată dintr-un sediment nisipos de culoare cenușie, omogen, spre baza ea conținea fragmente mici de lipitură arsă și nearsă.

Printr-o casetă de 1/2,00m, la nord de carourile 5 și 6, complexul a fost cercetat integral. Materialul ceramic descoperit se încadrează în perioada sec. II-I a. Chr. și este relativ bogat, majoritatea fragmentelor provenind de la vase locale lucrate cu mâna (borcane, un vas bitronconic, o strachină și un capac), iar la roată doar o fructieră mică cu picior.

Observații finale. Cercetările s-au desfășurat la periferia sudică a așezării geto-dacice, unde stratul arheologic, deși avea o grosime de 0,25-0,80m, era relativ sărac în vestigii. Cu toate acestea, cele opt complexe cercetate au oferit un inventar relativ bogat și diversificat. Între piesele mai deosebite menționăm un vas colonetă întreg, alte câteva vase locale de sec II-I, întregi sau întregibile, fragmente de boluri getice cu decor în relief și de amfore elenistice târzii, fragmente de statuete zoomorfe, care alături de celelalte tipuri de vase getice, atestă că locuirea din această zonă poate fi datată în a doua jumătate a sec. II-primă jumătate a sec. I a. Chr. Singura excepție o face castronul descoperit în complexul C136, databil în

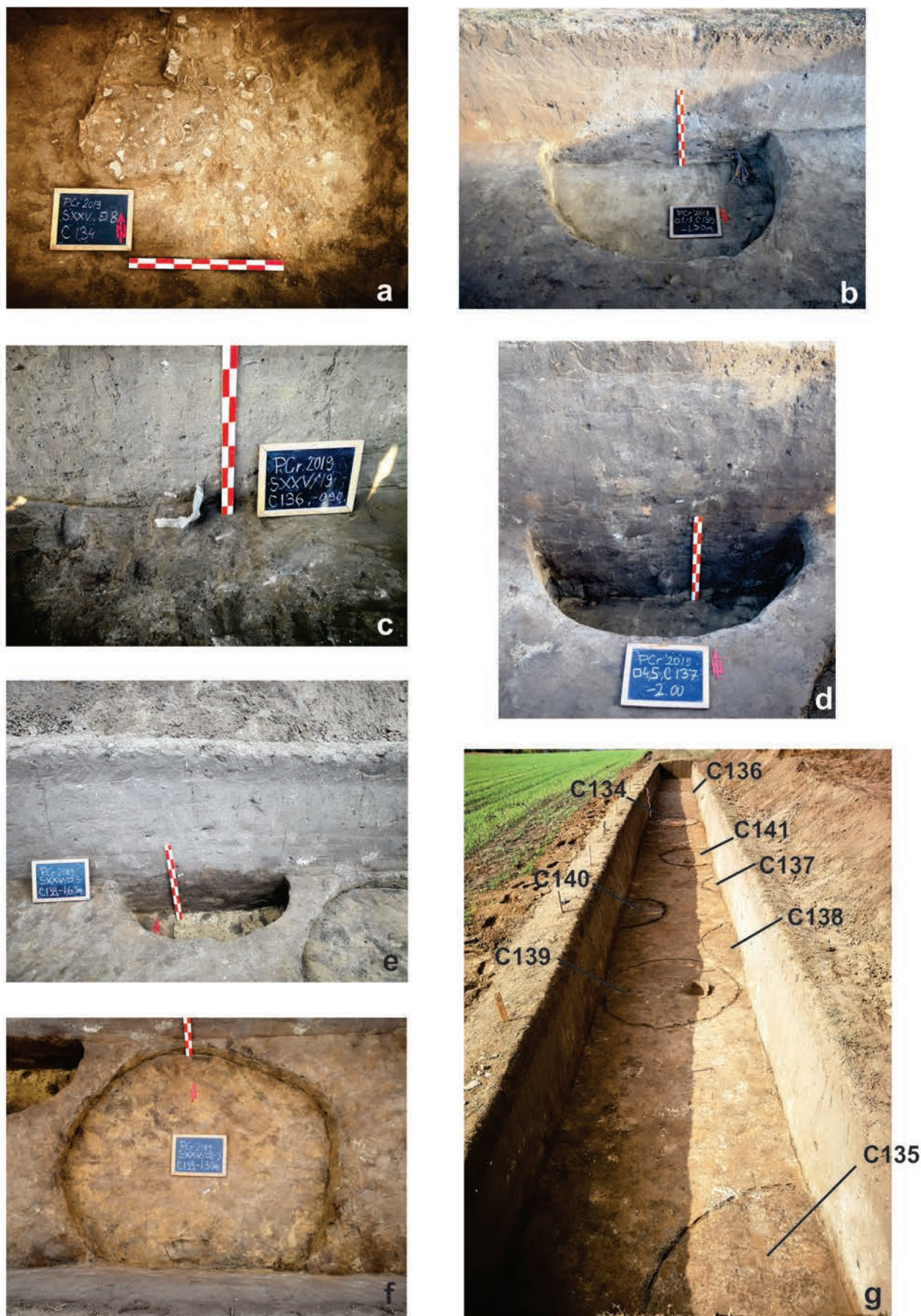
sec. IV-III. Rămâne de stabilit dacă zona cercetată era la marginea așezării, întrucât nu s-au descoperit complexe de locuire *in situ*, sau a fost doar o situație particulară.

Abstract

In 2019, the main goal of the archaeological excavations was the survey of the zone at the southern part of the settlement, mainly the extent, the evolution and the dimensions of the inhabitation in the site. Thus, we dug section SXXV, 36x2m, where we identified and excavated eight archaeological complexes dating from the Getae era. Relying on the stratigraphy and the archaeological materials, we could date seven of these complexes in the 2nd – 1st c. BC and one in the 4th – 3rd c. BC.

Bibliografie

- I. Andrieșescu, *Piscul Crăsani*, ARMSI, III, Cultura Națională, București, 1924;
- N. Conovici, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani - 1978, Raport preliminar*, A XIII-a Sesiune Națională de Rapoarte, Oradea, 1979, Materiale, Oradea, 1979, p. 143-145;
- N. Conovici, M. Neagu, *Șantierul arheologic Piscul Crăsani*, A XV-a Sesiune Națională de Rapoarte, Brașov, 1981, Materiale, București, 1983, p. 193-200;
- N. Conovici, *Câteva figurine antropomorfe geto-dacice descoperite la Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*, SCIVA, 25, 1974, 2, p. 295-301;
- N. Conovici, *Cupele cu decor în relief de la Crăsani și Copuzu*, SCIVA, 29, 2, 1978, p. 165-183;
- N. Conovici, *Piese ceramice de interes deosebit descoperite la Piscul Crăsani*, SCIVA, 32, 4, 1981, p. 571-579;
- N. Conovici, *Un rhyton ceramic descoperit la Piscul Crăsani*, Thraco-Dacica, VIII, 1987, p. 92-99;
- N. Conovici, *Obiecte pentru cult și magie descoperite la Piscul Crăsani*, Pontica, XXVII, 1994, p. 61-83;
- M. Neagu *et alii*, CCAR 2012, p. 48-50; CCAR 2013, p. 50-52; 2015, p. 60-62; 2016, p. 31-32; 2017, p. 50-52;
- V. Sîrbu, M. Constantin, *Geto-Dacian Materials from Piscul Crăsani (Crăsanii de Jos, com. Balaciu, Ialomița County)*. *Bogdan And Alexandru Ștefan Collection*, Istros XVIII, 2012, p. 77-112;
- V. Sîrbu, I. Cernău, C. Cernea, M. Neagu, Fl. Vlad, D. Ștefan, M.-M. Ștefan, S. Stanc, *Cercetările arheologice de la Crăsanii de Jos - Piscul Crăsani (com. Balaciu, jud. Ialomița)*. *Campania 2013. Epoca geto-dacică*, Istros XX, 2014, p. 207-257;
- S. M. Stanc, Alex. Cabat, D. Malaxa, V. Sîrbu, L. Bejenaru, *Evaluation of the Animal Resources Used in the Geto-Dacian Fortress at Piscul Crăsani (Ialomița County), II-I Centuries BC: New Archaeozoological Data*, Istros, XXIV, 2018 (2019), p. 201-217.

Pl.1. Piscul Crășani: a. Complex 134, b. Complex 135, c. Complex 136, d. Complex 137, e. Complex 138, f. Complex 139, g. SXXV/2019, vedere dinspre est, h -1.00 m.

Pl.2. Piscul Crăsani: a. Complex 140, b. Complex 141, c. castron, C 136, d. borcan, C137, e. amforă, C140, f. vas bitronconic, C141, g. vas bitronconic, C135, h. fructieră, C138, i. cănuță, C134.

24. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași**Punct: „Pădurea Buda”**

Tip sit: 112

Încadrare cronologică: 142

Autorizație nr. 302 din 17.07.2019

Cod RAN: 9689706

Colectiv: Responsabil de șantier Cornelia-Magda Mantu (Lazarovici) (Institutul de Arheologie Iași), Gheorghe Lazarovici (Universitatea Lucian Blaga Sibiu) membru în colectiv, Lăcrămioara Stratulat (Complexul Muzeal Național Moldova Iași) membru în colectiv, Senica Țurcanu (Complexul Muzeal Național Moldova Iași) membru în colectiv, Alexandru Berzovan (Institutul de Arheologie Iași) membru în colectiv, Mircea Oancă (Muzeul „Vasile Pârvan” Bârlad) membru în colectiv, Adela Kovács (Muzeul Județean Botoșani) membru în colectiv, Cristian Oprean (Timișoara) membru în colectiv.

Perioada desfășurării campaniei: 29.07 – 3.09.2019

Situl Cucuteni A de la Dobrovăț - *Pădurea Buda* se află la circa 1,5 km distanță în linie dreaptă de satul Dobrovăț, dar accesul este dificil, presupunând un drum ocolitor de 6 km, din cauza dealurilor și a lunecărilor de teren.

Istoricul cercetărilor

Situl a fost descoperit de un localnic, care a cules de pe tarlăua de la marginea pădurii și dintr-o ruptură de mal din pădure mai multe fragmente ceramice și chirpici. Materialele i-au fost aduse lui Al. Berzovan, care în 2016 a făcut o primă verificare a zonei și a locului de descoperire. Ulterior punctul a fost vizitat din nou de Gh. Lazarovici și Al. Berzovan și s-a decis realizarea unor prospectări pentru delimitarea sitului și înscrierea lui în codul RAN, în vederea protejării sitului. Între timp Al. Berzovan a obținut și o prospectare LIDAR a zonei, care ajută la înțelegerea configurației locului (Fig. 1).

Prospectările magnetice, realizate de Carsten Mischka, împreună cu Al. Berzovan¹ și Gh. Lazarovici în primăvara anului 2017 au pus în evidență un șir de nouă construcții orientate N-S, la care se adaugă mai multe structuri ce pot reprezenta gropi, cuptoare, vetre (?), un posibil șanț și o palisadă spre interior, pe latura de vest a sitului (Fig. 2). O parte din sit nu a putut fi prospectată din cauza lizierei de copaci de pe latura de est a sitului, unde apare și o ruptură, folosită probabil de comunitatea Cucuteni pentru delimitarea așezării.

Cercetările din 2019

Cercetările de la Dobrovăț-*Pădurea Buda* au avut ca scop delimitarea ariei de locuire Cucuteni, realizarea ridicării topografice a sitului, ca și verificarea unora din structurile identificate prin prospectările magnetice. Totodată șantierul arheologic de la Dobrovăț reprezintă și un șantier școală, unde au participat și studenți doctoranzi de la Institutul de Arheologie Iași, ca și arheologi din China.

În cursul anului 2017, Dr. Lăcrămioara Stratulat, împreună cu Dr. C.-M. Lazarovici, în urma unei acțiuni desfășurate împreună cu ICR Beijing au pus bazele unei cooperări cu specialiști de marcă de la Institutul de

Arheologie al Academiei de Științe Sociale a Republicii Populare Chineze, în vederea realizării unor cercetări într-un sit Cucuteni, a cărei ceramică pictată se aseamănă atât de mult cu cea din culturile Yangshao și Majiayao². Ca urmare, la cercetările din 2019 au participat și specialiști din China, ca urmare a protocolului de colaborare dintre Institutul de Arheologie Iași, Complexul Muzeal Național Moldova Iași și Institutul de Arheologie al Academiei de Științe Sociale a Republicii Populare Chineze (CASS): Dr. Wen Chenghao (Institute of Archaeology, CASS, Beijing), Guo Zhiwei (Institute of Archaeology, CASS, Beijing), Wu Jintao (Zhengzhou, Municipal Institute of Cultural Relics and Archaeology) și Hou Xinjia (Zhengzhou, Municipal Institute of Cultural Relics and Archaeology).

Colegii chinezi au făcut și verificări cu o sondă geologică în zona lizierei de copaci, pe o lungime de 300 m, până la râpa care delimitează așezarea pe latura de est. La marginea râpei a apărut și o groapă Cucuteni de mari dimensiuni, iar profilul acesteia, ca și materialele rezultate vor face obiectul unui studiu separat³. La baza râpei menționate, spre drumul ce duce în satul Dobrovăț, la o distanță de circa 150 m de așezare este și un izvor cu apă bună de băut, folosit chiar și astăzi de localnici.

Pentru verificarea rezultatelor prospectărilor magnetometrice am trasat o secțiune de verificare (24 lung. x 16 m lăț.), amplasată de-a lungul drumului de pământ folosit de sătenii care lucrează tarlăua din zonă (Fig. 3). Cu ajutorul mecanizat am decapat primii 25 cm, sub care au apărut resturile a două locuințe, cu platforme arse, așa cum fuseseră semnalate în urma prospecțiunilor. În funcție de prospectări a fost realizat un sistem de caroaje cu blocuri de 20 x 20 m și carouri de 2 x 2, iar după caz pentru demontarea și reconstituirea structurii pereților, carouri de 1 x 1 m. Locuințele au fost numerotate după planul rezultat în urma prospectărilor magnetice, pornind de la sud (L1) spre nord (L9), (Fig. 2).

Stratigrafia se prezintă astfel: 0-0,35 m sol arabil gălbui roșcat cu chirpici mărunțiți, fragmente ceramice cucuteniene, între care și unul de sec. IX; -0,35-0,45 m sol brun deschis, cu chirpici răscolit în zona locuințelor, cu fragmente ceramice grupate și pietre între cele două locuințe; -0,45 -0,55/0,65 m sol brun, argilos, cu chirpici mărunți la baza locuințelor (apare în multe din gropile de stâlpi în partea superioară a gropilor); -0,65 – 0,85 m sol gălbui cu ceramică Cucuteni A3 de bună calitate, marcat ca Dobrovăț I, puțin chirpici, puțină ceramică în fiecare carou, mai nisipos; -0,85-1,05 m sol gălbui, nisipos pe alocuri (sub L3), în care apar complexe din Dobrovăț I (L3a și L3b); -1,05-1,20/1,30 m straturi de rocă ușor cimentată, groase de 2-3 cm. În Blocul D3, carourile a9 -d9 straturile de nisip și rocă ce alternează continuă în adâncime - roca fiind din ce în ce mai groasă – în diferite perioade geologice.

Pentru investigarea celor două locuințe am pornit de la experiența de la Scânteia, astfel încât am urmărit cu atenție reconstituirea urmelor de la pereți, a celor de la podea, ca și a gropilor de la structura de rezistență a caselor. S-a lucrat cu multă atenție, s-au făcut răzuiri repetate și pe cât s-a putut s-a scos pământul dintre

² Lazarovici C.-M., Stratulat 2018.³ Berzovan, Mischka 2017.¹ Berzovan, Mischka 2017.

dărâmături cu ajutorul aspiratorului. Totodată am avut în vedere familiarizarea echipei cu acest gen de investigație, mai ales că până acum, așa cum rezultă din literatura de specialitate, la cele mai multe construcții Cucuteni nu s-au găsit și gropile stâlpilor de la case sau anexe.

Cele două locuințe au fost cercetate parțial și ele aveau dimensiuni diferite. Locuința dinspre nord, L4, era ceva mai mică, comparativ cu cea dinspre sudul secțiunii noastre, L3, ale cărei margini nu au fost delimitate complet. L3 era după aceleași prospectări și cea mai mare dintre construcțiile identificate (Fig. 2c).

După curățarea resturilor de chirpici (Fig. 4), atenția noastră s-a concentrat mai ales asupra L4. L4 avea circa 56 mp (8 x 7 m), încadrându-se în categoria celor mijlocii. Depunerile de chirpici de la podea și pereți, în unele zone se suprapuneau, având peste 40 cm grosime. Locuința avea trei încăperi, una centrală, una spre nord și alta spre sud (Fig. 5), iar un coridor despărțea încăperea centrală de cea sudică (Fig. 6). Lipit de peretele de la coridor a fost probabil un pat/laviță, de circa 1,80 x 0,60 m (Fig. 7). Pe laturile de sud, vest și nord au fost descoperite și resturi din trei anexe (alcătuite din chirpici și puține fragmente ceramice). Pe laturile de sud și nord au fost descoperite și gropi de stâlpi, care au fost puse în legătură cu aceste anexe, care nu erau mai late de cca 1,5 m. Intrarea în locuință a fost sesizată pe latura de est, unde au fost găsite elemente arhitectonice de la canatul ușii. O altă intrare/ieșire era spre anexa de vest (Fig. 6).

În încăperea centrală s-au găsit resturi dintr-un altar (Fig. 7), motiv pentru care până la investigarea sa completă nu putem afirma dacă L4 este o construcție cu caracter de cult sau una obișnuită. Menționăm de asemenea că în încăperea centrală pe o anumită porțiune s-au găsit resturi de la o podea suspendată, fiind identificate urmele mai multor bârne despicate, așezate cu partea dreaptă spre sol (Fig. 7). Altarul a fost și el ridicat tot pe o podea suspendată.

După desenarea și fotografierea resturilor din L4 s-au demontat pereții și bucățile de platformă podea, care au fost întoarse pe dos pentru a se observa dispunerea și structura lor (Fig. 8, 8a, 8b). Tot timpul s-a lucrat cu mare atenție, mai mult la șpaclu, cu cârlige speciale pentru curățarea chirpicilor și cu aspiratorul.

Pe latura de vest cercetările nu sunt încheiate, iar zona cu altarul urmează să fie studiată special în cursul cercetărilor viitoare, altarul necesitând restaurări și conservări. La încheierea lucrărilor el a fost impregnat cu o soluție specială (Fig. 9) și a fost apoi acoperit cu plastic și pământ.

După demontarea anumitor zone din L4 au fost identificate mai multe gropi de la structura de rezistență a acesteia, atât pe latura dinspre L3, cât și pe latura dinspre pădure (Fig. 10).

Spre colțul de vest al secțiunii, după ce au fost identificate trei gropi (de la anexa de vest a L4) au apărut pe fundul acestora mai multe fragmente de plăci mici din gresie locală care sugerau un pavaj, dar care în urma sondajului din zonă s-au dovedit a fi de fapt doar plăci de gresie din structura geologică a zonei.

L3 a fost curățată doar parțial (Fig. 5), ea părând să aibă o extindere spre pădure (spre E) și o alta spre zona

tarlalei (spre vest). La L3 vom păstra un profil stratigrafic la jumătate din lățimea complexului.

Între cele două locuințe menționate au mai fost descoperite și alte structuri, mai multe gropi, dar și aglomerări de chirpici, alături de pietre și fragmente ceramice, ultimele apărând la circa -0,30 -0,35 m. Aceste aglomerări le-am notat inițial că L3-L4, iar apoi ca L10 (Fig. 5), deoarece prin prospectări au fost identificate nouă structuri de formă rectangulară, cu chirpici arși. Aglomerările menționate marchează un complex mai târziu.

Pe tot parcursul campaniei arheologice o altă echipă a lucrat la bază, în satul Dobrovăț, unde a fost spălată toată ceramica, care apoi a fost codificată și introdusă în bazele de date (Fig. 11). Totodată, colegul Cristian Oprean (Fig. 12) a analizat toate fragmentele de oase de animale descoperite, predominând oasele de vite și de porc.

În campaniile următoare urmărim de asemenea să investigăm și complexele și materialele care fac parte din nivelul cel mai vechi de locuire de aici, Dobrovăț I, ce a apărut sub L3.

Pe viitor ne propunem să mai verificăm o serie de anomalii sesizate în cadrul prospectărilor, spre marginea de sud a așezării, ce pot indica gropi sau anexe, ca și șanțul de apărare aflat pe latura de vest.

Trebuie să menționăm că în cadrul cercetărilor am beneficiat de sprijinul colegilor germani, Doris Mischka și Carsten Mischka s-au deplasat la Dobrovăț de două ori pentru înregistrarea cu stația totală a limitelor complexelor (Fig. 13) și au făcut de asemenea și fotografii în 3D, ca și cu drona (Fig. 5, 14, 14a).

În ceea ce privește materialul arheologic, alături de ceramică, din care mare parte este pictată (Fig. 15a-15b), au mai fost descoperite diferite unelte din piatră, silex și piatră (Fig. 16/1-6), din os (Fig. 16/7), ca și plastică antropomorfă (Fig. 17/1-7) și zoomorfă (Fig. 17/8-9). Dintre acestea se remarcă un fragment dintr-un castron decorat cu o splendidă protomă de bovidu, descoperit în marginea de nord est a L3 (Fig. 15b), ce amintește de castronul similar de la Poienești.

Pe to parcursul cercetărilor, alături de ceramica de tip Cucuteni A3 (Fig. 15a-15b), au apărut și fragmente ceramice de tip Precucuteni III (Fig. 15c), atât în stratul de cultură, cât și în complexele investigate, ceea ce demonstrează o dată în plus, coabitarea celor două culturi. De asemenea au fost descoperite și fragmente ceramice din categoria *Cucuteni C* (Fig. 15d), ce este prezentă în mai multe așezări atribuite fazei Cucuteni A3.

Obiectivele cercetărilor viitoare: În campania următoare vom demonta complet L4 și L3. De asemenea vom trasa o secțiune perpendiculară pe cea din campania 2019 pentru identificarea șanțului de apărare, a palisadei și pentru a verifica alte anomalii apărute în cadrul prospectărilor magnetometrice.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Ne propunem conservarea unor locuințe, reconstrucția lor, ca și realizarea unui parc arheologic, în măsura în care autoritățile locale și cele județene ne vor susține. Descoperirile vor face subiectul mai multor studii în reviste de specialitate din țară și străinătate și odată cu restaurarea

materialului vom face și o expoziție temporară la Complexul Muzeal Național Moldova Iași.

Mulțumiri

Mulțumirile noastre se adresează în primul rând autorităților locale, Dlui Primar Cătălin Martinuș, care ne-au sprijinit în timpul cercetărilor, prin repararea drumului spre situl investigat, ca și pentru împrumutarea unui dispozitiv ce ne-a ajutat la decaparea solului arabil.

Mulțumim colegilor Doris Mischka și Carsten Mischka pentru sprijinul acordat la fotografiile cu drona și la înregistrările cu stația totală. De asemenea, mulțumirile noastre se adresează și colegilor de la Centrul de Cercetare și Conservare–Restaurare a Patrimoniului de la Complexul Muzeal Național Moldova Iași pentru conservarea unor structuri.

Abstract

In the 2019 campaign in the Dobrovăț-Pădurea Buda settlement (Fig. 1) the topographic survey of the site was carried out and a section was drawn up to verify the anomalies resulting from the magnetic prospecting performed in 2017 by Carsten Mischka (Fig. 2). In the open section were discovered the ruins of two dwellings, L3 and L4, and among them the group of adobies, stones and ceramics indicate another dwelling, called L10 (Fig. 5, 14a). The remnants of these houses were cleaned, the edges of the complexes and the excavated pits were registered with the total station. L4, of about 56 square meters, had three rooms, one central and two on the north and south sides (Fig. 5-6). A corridor was identified between the central room and the south room, and attached to corridor wall, in the south room there was a bed / bench (Fig. 7). The house had two entrances, one on the east side and the other on the west side (Fig. 6). In the central room an altar was found arranged on the suspended floor (Fig. 7). The altar was preserved for future campaign research (Fig. 9). The walls and parts of the house platform were carefully dismantled, part of the postholes of the house's structure of resistance were identified (Fig. 8, 8a, 8b, 10). L4 also had three annexes (on N, W and S sides), part of their postholes being identified (Fig. 5).

L3, on the SV edge of the excavated surface, is larger than L4, but was only partially investigated. And it has two annexes in the researched part (Fig. 5).

The archaeological materials were washed, recorded and statistically analyzed (Fig. 11). Cucuteni A3 painted ceramics predominate (Fig. 15a, 15b), but ceramic fragments from the Cucuteni C category have also appeared (Fig. 15d). Also, Precucuteni III ceramic fragments were discovered (Fig. 15c), indicating a contemporaneity with the Cucuteni A3 phase, as shown by the radiocarbon data.

Animal bone analysis was also performed (Fig. 12, 16/7-10), indicating the predominance of cattle, followed by pigs.

Bibliografie

Alexandru Berzovan, Carsten Mischka, *Așezarea Cucuteni A3 de la Dobrovăț - Pădurea Buda, Prospectările magnetice din 2017*, manuscris.

Cornelia-Magda Lazarovici, Lăcrămioara Stratulat, *Vizită în Republica populară Chineză, în Arheologia Moldovei*, XLI/2018, p. 315-324.

Alexandru Berzovan, Carsten Mischka, *Așezarea Cucuteni A3 de la Dobrovăț-Pădurea Buda, Prospectările magnetice din 2017*, manuscris.

25. Dobrovăț, com. Dobrovăț, jud. Iași

Punct: „Pădurea Buda - Cetățuia”

Tip sit 122,125

Încadrare cronologică: 21

Cod RAN: 9689701

Autorizație nr. 302/17.07.2019

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu (Lazarovici) (Institutul de Arheologie Iași) responsabil științific, Alexandru Berzovan (Institutul de Arheologie Iași) membru în colectiv, Anca Voinescu (Berzovan) (Iași), Cătălin Borangic (Asociația Culturală Enciclopedia Dacica, Alba Iulia), Valentin Roman (București), Florentina Istrate (București).

Perioada desfășurării campaniei: 16.08 – 22.08.2019

Problema fortificațiilor din Epoca Fierului situate pe Dealul Cetățuia din comuna ieșeană Dobrovăț ne-a preocupat de mai multă vreme. Încă din anul 2016 am efectuat în acest punct o serie de cercetări de teren repetate, observațiile preliminare făcute fiind deja prezentate⁴.

În anul 2019 am decis realizarea unui prim sondaj arheologic pentru a verifica gradul de conservare al vestigiilor, în contextul în care știam că punctul fusese afectat de alunecări de teren dar și de diverse intervenții antropice.

Am amplasat o prima unitate de cercetare pe care am denumit-o convențional suprafața S 1 / 2019. Orientată NNW-SSE, avea dimensiunile de 6 x 5 m. S-a identificat un singur strat de cultură, ce coboară până la adâncimea de cca. -0,40 m. Acesta se prezintă ca un pământ de culoare brun-cenușiu, sfărâmișos, bogat în material arheologic. Este interesant de observat că stratul de cultură a fost surprins doar în sectorul estic al S 1; în cel vestic, pe ultimii doi metri el dispare complet, solul vegetal fiind urmat de steril.

În sectorul estic am observat, la adâncimi de cca. -0,30 -0,35 m existența unor aglomerări de materiale arheologice fragmentare și chirpici mărunți arși la roșu, ce păreau să sugereze resturile unei locuințe de suprafață incendiate. Descoperirea, în sectorul central al S 1, a unui aliniament format din trei gropi de par (Cx 1, 2 și 3), respectiv a Cx 4, în sectorul nord-estic, confirma această presupunere. Am denumit locuința drept L 1 / 2019 și am început să îi conturăm rămășițele. Gradul de conservare al acestora era modest; nu am putut surprinde aglomerări masive, compacte de materiale. Gradul de conservare al vetrei este de asemenea unul modest.

⁴ Berzovan 2016; Berzovan 2019.

Pentru a putea surprinde un sector mai mare din L 1/ 2019, am decis să extindem suprafața de cercetare spre sud printr-o nouă suprafață S 2, cu dimensiunile de 3 x 3 metri, lăsând între cele două unități un martor cu o lățime de cca. 0,20 m. Nu ne-am putut extinde mai mult din cauza copacilor. Și aici am constatat aceeași situație stratigrafică ca în S 1, resturile L 1/ 2019 fiind vizibile în sectorul de N al casetei.

În colțul SE al S 1 a fost conturată și excavată groapa Cx 5, acoperită de resturile locuinței L 1. Groapa a putut fi surprinsă și în cadrul S 2; pentru a putea excava cât mai mult din ea am extins spre vest suprafața S 2 cu o casetă de 1 x 1 m, până aproape de marginea platoului. În interiorul gropii nu am găsit niciun fel de urme arheologice, analiza profilului indicând astuparea gropii la momentul construirii locuinței (groapă de împrumut ?); tot pe profil am putut observa o altă groapă în interiorul Cx 5, anume Cx 6, pe care o interpretăm ca o groapă de par, fiind situată pe același aliniament cu Cx 4, respectiv Cx 1.

Cu ocazia cercetărilor a fost recuperat un bogat material arheologic, constând îndeosebi din fragmente de vase ceramice locale, aproape în întregime lucrate manual, specifice perioadei secolelor 4-3 î.Hr. Atrage atenția prezența unui vas-miniatură. Obiectele de uz gospodăresc constau în două piese litice, anume o cute descoperită în groapa de par Cx 3, respectiv o altă piesă ce a fost utilizată pe post de percutor. În ultima zi, împreună cu muncitorii am realizat o cercetare de suprafață în zona vechii alunecări de teren. Am putut recupera un număr foarte mare de fragmente ceramice (majoritar atipice, puternic mărunțite) ca de altfel și trei piese mai deosebite: două verigi din bronz și un vârf de săgeată din bronz de tip „scitic”.

Rezultatele acestui sondaj au fost publicate deja în extenso⁵. Apreciem că rezultatele sondajului efectuat sunt destul de încurajatoare în sensul în care am putut delimita existența unor complexe de locuire clare. Departe de a fi complet distrusă, așa cum ne-am temut a fi, cetățuia de la Dobrovăț reprezintă un obiectiv cu potențial care merită (și va fi) investigat pe parcursul următorilor ani.

Abstract

The problem of Iron Age fortifications located on Cetățuia Hill in Dobrovăț commune, had preoccupied us for a long time. During 2019 we decided to conduct an archaeological test-dig to verify to what degree the archaeological structures were preserved, considering the extensive land-slides and modern interventions that affected the site. In our trench we had found the remains of a surface dwelling from which we recovered a rather rich archaeological material (mainly local pottery). The finds date from 4-3rd centuries BC.

Bibliografie

Berzovan 2016 - Alexandru BERZOVAN, *Considerații privind două cetăți getice din Podișul Moldovei: Poiana Mănăstirii-Între Șanțuri și Dobrovăț-Cetățuia, jud. Iași (sec. V-III î.Hr.)*, în: S. Forțiu, D. Micle (eds.), *ArheoVest, Nr. IV: În Onoarea Adrian BEJAN, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie, Timișoara, 26 noiembrie 2016*, JATEPress Kiado, Szeged, 2016, p. 215-246.

Berzovan 2019 - Alexandru BERZOVAN, *Cetăți din Epoca Fierului în zona nordică a Podișului Central Moldovenesc (sec. V-III î.Hr.)*, în: *Acta Musei Tutovensis*, XV, 2019, p. 77-101.

Berzovan, Borangic 2019 – Alexandru BERZOVAN, Cătălin BORANGIC, *Dobrovăț-Cetățuia, jud. Iași. Campanie 2019*, în: S. Forțiu (Ed), *ArheoVest, Nr. VII: În Onoarea Sabin Adrian LUCA, Interdisciplinaritate în Arheologie, Timișoara, 23 noiembrie 2019*, JATEPress Kiado, Szeged, 2019, p. 277-295.

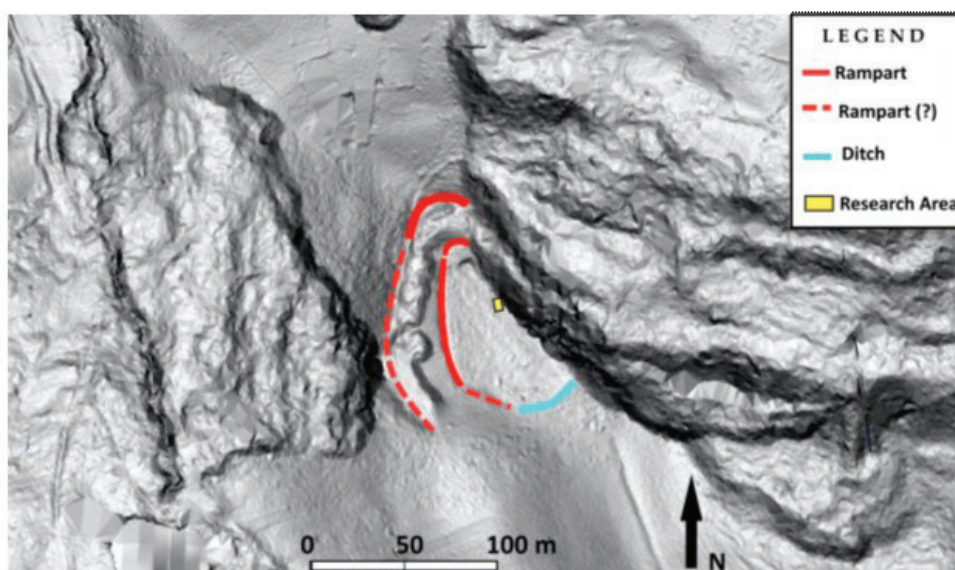

Figura 1. Dobrovăț - Cetățuia. Scanare LIDAR (ABA Prut - Bârlad).

Fig. 1. Amplasarea sitului Dobrovăț-Pădurea Buda cu zona erodată și căile de acces, pe baza prospectării LIDAR (ABA Prut-Bârlad).

⁵ Berzovan, Borangic 2019.

26. Dorolțu, com. Aghireșu, jud. Cluj**Punct: „Biserica reformată de la Dorolțu”****Cod RAN:** 55534.01**Cod LMI:** CJ-II-a-B-07607**Autorizație nr.** 134/25.07.2019

Colectiv: George Cristian Cupcea - responsabil (MNIT, Cluj-Napoca), Demjén Andrea-Erzsébet (MNIT, Cluj-Napoca), Oriana Svedac, Barbócz Beáta, Andrei Mărinceanu, Sorin Andrei Felea, Vlăduț Mihai Murgu (studenți, UBB, Cluj-Napoca)

Localitatea Dorolțu este situată la aprox. 29 de km vest de municipiul Cluj-Napoca și aparține din punct de vedere administrativ comunei Aghireșu. Biserica reformată se află mai departe de localitatea Dorolțu, fiind localizată pe „Dealul Bisericii” care se află între localitatea Dorolțu și Băgara.

Conform unui document de identificare a hotarelor de moșie, biserica a fost construită de către episcopul transilvănean András Szécsi (1320-1356), în secolul al XIV-lea. Structura bisericii reformate din Dorolțu nu este una obișnuită: nava actuală a bisericii, conform surselor scrise, a fost construită inițial pentru cor, iar mai târziu, la mijlocul secolului al XVIII-lea, s-a adăugat în partea estică un cor de dimensiune mai mici cu închidere dreaptă.

Cercetările arheologice au fost necesare pentru identificarea zidului navei, a incintei, stabilirea cotei de adâncime a navei, a contraforturilor și a corului actual.

Cele 7 secțiuni deschise (trei secțiuni în partea nordică, două în partea vestică a bisericii actuale și alte două secțiuni în interiorul bisericii, care au fost unite pe parcursul cercetărilor), însumând o suprafață de 51,4 m², au dovedit că biserica gotică a avut mai multe faze de construcții și renovări.

În secțiunea S 1 au ieșit la iveală fundația și elevația navei, umărul navei și a arcului de triumf gotic. Pe baza mortarului, a adâncimii fundațiilor și a cezurilor verticale din structura zidului descoperit putem distinge trei etape de construcție: în prima fază a fost construită fundația nordică a navei împreună cu arcul de triumf (Z-1), în a doua fază a fost lărgit umărul navei (Z-2), iar în ultima etapă s-a prelungit zidul navei spre vest (Z-3). Trebuie menționat faptul că între cele trei etape de construcție nu a trecut mult timp, probabil fiind vorba de schimbarea ad-hoc a planului de construcție. Fundația zidului Z-3 a fost construită lângă Z-2 (pe partea vestică) și lângă Z-1 (pe partea nordică), iar elevația stătea parțial pe Z-1. Acest zid este ulterior lui Z-1 și Z-2, fiind construit probabil la scurt timp după, între cele trei ziduri observându-se o cezură verticală.

Secțiunea S 2 a fost trasată în partea nordică, lângă cel mai vestic contrafort al navei actuale. Fundația navei actuale a fost realizată din pietre de dimensiuni mari și medii, legate cu un mortar de culoare portocalie, afânat, amestecat cu pietriș. Talpa fundației a ajuns până la adâncimea relativă de 1,38 m de la nivelul actual de călcare. În secțiune am constatat că, inițial, nava actuală a fost construită împreună cu un contrafort dispus ușor oblic. Contrafortul avea o lungime de 1,22 m, iar talpa fundației ajungea până la adâncimea relativă de 1,42 m de la nivelul

de călcare actual. Contrafortul a fost prelungit cu aprox. 1,60 m spre nord. Pe partea nordică a contrafortului am surprins o consolidare realizată cu trepte din beton (în colțul nord-estic al secțiunii s-a putut observa groapa săpată pentru această consolidare). Această intervenție a fost făcută cu ocazia renovărilor ample efectuate în anii '60 ai secolului trecut.

În a treia secțiune, în S 3, a fost cercetată fundația corului actual și contrafortul nord-estic al acestuia. Fundația corului actual a fost construită mai neglijent, din pietre de dimensiuni mari și medii, legate cu un mortar gălbui, compact, amestecat cu pietriș și pigmenți de var. Colțul nord-estic al corului actual a fost realizat din blocuri mari de pietre prelucrate, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 1,63 m de la nivelul de călcare actual. Pe partea estică a colțului nord-estic al corului actual a fost construit ulterior un contrafort, între cele două ziduri există o cezură verticală. Talpa fundației contrafortului ajunge până la adâncimea relativă de 1,52 m de la nivelul de călcare actual.

În secțiunea S 4 a fost identificată fundația și elevația zidului de incintă, de formă ovoidală, care înconjură biserica. Nu am putut stabili grosimea zidului, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 1,33 m de la nivelul de călcare actual. În această secțiune au fost descoperite două morminte medievale (M 5 și M 7), peste care a fost construită incinta bisericii. Cele două morminte nu datează incinta bisericii, ci fac probabil parte dintr-un cimitir din secolul al XI-lea organizat în șiruri.

La nord de această secțiune a fost deschisă o altă secțiune, S 7, care a avut ca scop identificarea continuării zidului Z-1. În secțiune nu a apărut zidul căutat, în schimb a ieșit la iveală zidul incintei, care a fost descoperit și în secțiunea S 4. În S 7 acesta a fost descoperit în colțul nord-vestic și în mare parte aflându-se în profilul vestic al secțiunii.

În interiorul bisericii au fost deschise inițial două secțiuni S 5 și S 6, care până la urmă au fost unite sub denumirea S5-S6. În partea estică a secțiunii a fost descoperită fundația și elevația corului cu închidere în ax (Z-5), cu un contrafort estic. Zidul corului are o grosime de 1,20 m, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 1,88 m de la nivelul de călcare actual. Zidul contrafortului estic a fost construit împreună cu corul, având o grosime de 0,98 m, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 1,78 m de la nivelul de călcare actual. Din elevația corului cu închidere în ax s-a mai păstrat numai un șir de piatră. Deasupra zidului corului cu închidere în ax a fost construit corul cu închidere dreptunghiulară (Z-6). După observațiile din teren corul cu închidere în ax (Z-5) are același mortar ca și Z-1. În cursul cercetării nu s-a putut stabili legătura între cele două ziduri și nici datarea lor.

În cursul cercetării arheologice din 2019 au fost descoperite în total 12 morminte medievale. Numai în trei morminte a fost identificat un inventar funerar: în M 4 a fost găsită o bentiță cu șiruri de fire din argint împletite aplicate pe un material textil, în M 9 a ieșit la iveală o altă bentiță fragmentară din material textil și în M 7 o monedă de argint emisă de regele Solomon al Ungariei (1063-1074).

În concluzie putem afirma că în interiorul bisericii, în S5-S6, sub și lângă fundația navei bisericii actuale, au fost

1

2

3

4

5

6

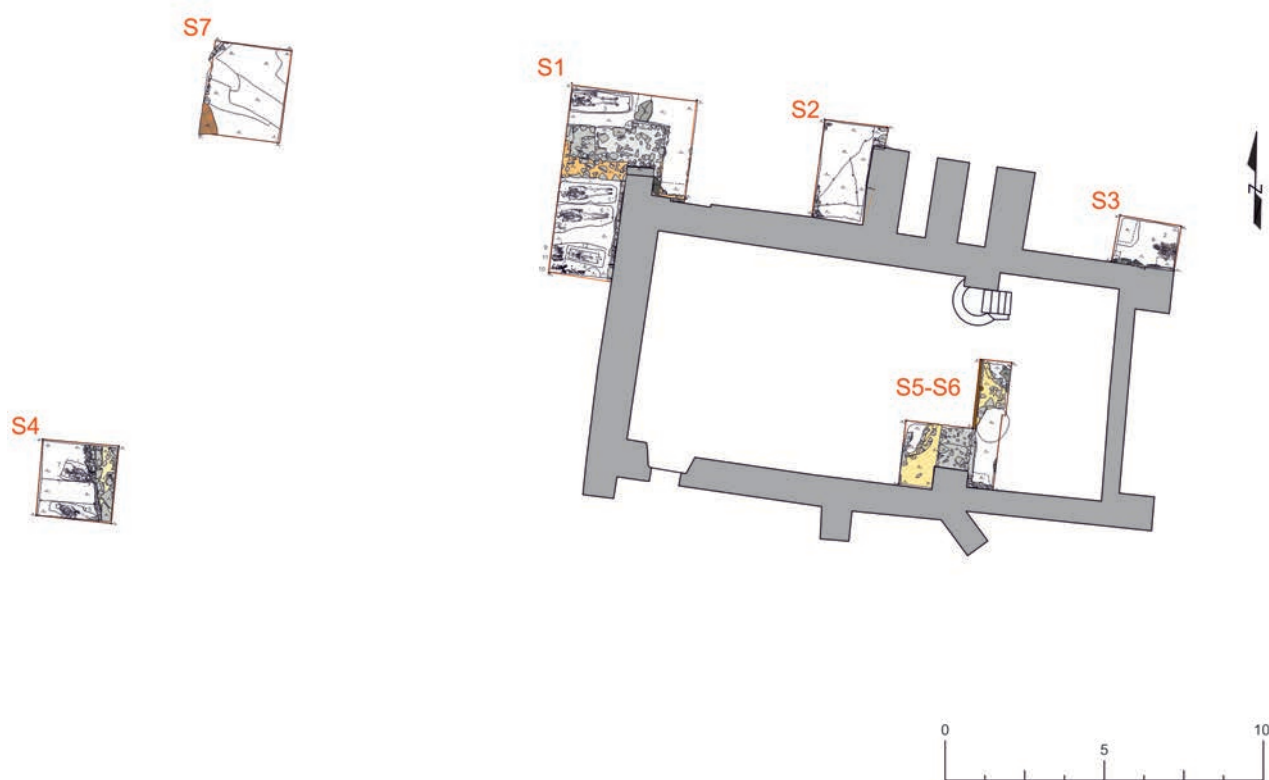
7

8

Pl. I - Biserica reformată de la Dorolțu. 1-2. Grundul final al secțiunii S 1. Vedere dinspre vest și nord; 3. Fundația contrafortului în S 2; 4. Grundul final al S 3; 5. Grundul final al S 4; 6. Secțiunea S 5-6; 7. Detaliu cu contrafortul corului având închidere în ax; 8. Grundul secțiunii S 7.

surprinse rămășițele unui cor anterior cu închidere în ax (Z-5), însă nu am reușit să clarificăm legătura sa cu zidul sudic al bisericii actuale sau cu Z-1. Nu s-a putut lămuri nici datarea acestui zid, având în vedere dimensiunea mică a spațiului investigat. În partea nord-vestică a bisericii actuale au fost identificate zidurile navei de la prima biserică (Z-1), care a avut mai multe etape de construcție. Pe baza observațiilor din teren, acestea nu au fost finalizate niciodată (nu există un nivel de dărâmtură în zona investigată). Nu s-a putut lămuri nici lungimea primei nave spre vest, din cauza mormintelor recente.

Pl. II - Biserica reformată Dorolțu. Plan general al săpăturii

7

8

Pl. III - Biserica reformată Dorolțu. Mormintele medievale descoperite în cursul săpăturilor: 1. M 10 și M 11 (S 1); 2. M 12 (S 1); 3.; 4-6. Secțiunile acoperite după săpătura arheologică; 7. Monedă din M 7 (S 4); 8. Bentiță din M 4 (S 1).

27. Dudeștii Vechi, com. Dudeștii Vechi, jud. Timiș

Punct: „Movila lui Deciov”

Tip sit: 117 tell

Cod epocă: 131 neolitic timpuriu

cod RAN: 156721.02

Autorizație nr.: 63/06.05.2016

Colectiv: Raiko Krauss, responsabil științific, AM-E-950, Universitatea Eberhardt Karls Tübingen, Germania; Dan Leopold Ciobotaru, membru colectiv, AM-S_105, Muzeul Național al Banatului Timișoara

Perioada desfășurării campaniei: 22.07 - 30.08.2019

Suprafața deschisă în anul 2018 în cadrul proiectului arheologic demarat de Universitatea din Tübingen și Muzeul Național al Banatului a fost cercetată în continuare în a doua parte a lunii iulie și august 2019. Cele două secțiuni au fost redescoperite, au fost lărgite, iar maritorul longitudinal a fost îndepărtat. Suprafața actuală este o excavație dreptunghiulară de 10x 4,5 metri, cu orientare nord nord-est și sud sud-vest.

Așezarea investigată, numită de localnici Movila lui Deciov din satul Dudeștii Vechi, este cunoscută din literatură ca Óbessenyő Óstelep. Această așezare este un sit arheologic multistratificat, cu cel puțin trei faze de locuire neolitică timpurie din perioada aproximativ 6000-5500 calBC (până acum au fost finalizate 9 date C¹⁴ și un număr mare de eşantioane sunt în lucru). Datorită acestui aspect, situl Movila lui Deciov nu numai că este printre cele mai timpurii așezări neolitice timpurii din zona Dudeștii Vechi și Sânicolau Mare, dar este și maritorul unei acumulări de straturi de locuire din neoliticul timpuriu cu un aport semnificativ de informație pentru realizarea unui model de secvențe cronologice. La acestea se adaugă primele rezultate ale datării celor patru morminte eneolitice (faza timpurie a culturii Tiszapolgar) descoperite în vara anului 2018 și care se datează în jur de 4600 calBC. Inventarul a două din mormintele eneolitice consta din câte un set de podoabe adunate într-un colier masiv din mărgelile de os, iar unul conținea și patru mărgelile rulate din cupru.

În lumina noilor datări radiocarbon, aceste descoperiri aparțin celui mai vechi orizont de prelucrare a metalului din sud-estul Europei.

Straturile aparținând neoliticului au fost demontate și documentate cu minuție. Începând cu campania anterioară, întregul sol sedimentat a fost cernut, iar conținutul complexelor definite a fost flutat. Din observațiile anterioare făcute prin forare a fost certificat faptul că cercetarea din anul 2019 s-a oprit la partea superioară a celui mai vechi nivel de locuire neolitic timpuriu din așezare.

Inventarul ceramic cu decor pictat, precum și utilizarea unor surse de silex din arealul de la sud de Dunărea de Jos relevă existența unor rețele de schimb dintre locuitorii din regiunea Arancăi, care include și situl Movila lui Deciov cu grupurile purtătoare ale neoliticului timpuriu din Balcani. Pe de altă parte, folosirea intensă a surselor acvatice (pești, scoici, melci și plante acvatice), așa cum sunt documentate și în situl Pusta Bucova IV din

apropiere, sugerează o dietă neobișnuită pentru populația neoliticului timpuriu. Utilizarea surselor de obsidian din Carpații nordici este un indicator al existenței unor relații de schimburi cu acele regiuni din nord-estul bazinului carpatic care duc încă se încadrează în modul de viață mezolitic.

Abstract

In August 2019, the excavations resumed in the previous year were continued on the multi-period site Movila lui Deciov as a joint project of the University of Tübingen with the Museum of the Banat. The two excavation trenches excavated in the previous year were reopened, enlarged and the central bulk profile removed. The result is a single NNO-SSW-oriented excavation trench with an area of 10 x 4.5 m .

It is a multi-layered settlement with at least three documented Early Neolithic settlement phases from the period between approx. 6000-5500 calBC (so far nine 14C samples, more have been commissioned). This makes it not only one of the earliest Neolithic sites in the region between Dudeștii Vechi and Sânicolau Mare, but also shows a accumulation of layers from various phases of the Early Neolithic, which provides the basis for chronological data modelling. Also we received the first date from one of the four Copper Age graves (early Tiszapolgár), that were uncovered in summer 2018. dating to the time around 4600 calBC. Two of the burials contained jewelry sets made from numerous bone beads, one of which was combined with four small copper rolls. According to the now available radiocarbon date, these finds belong to the oldest horizon of metal use in SE Europe.

The Early Neolithic layers are removed very carefully. Since the last excavation campaign, the sediment has been completely sieved and selected features have also been fluted. We know from test drillings , that our excavation work has now reached the top of the oldest Neolithic settlement layer.

Finds of painted ceramics and the use of flint raw materials from the areas south of the Lower Danube reveal networks of the residents of Movila lui Deciov with the Early Neolithic groups in the Balkans. On the other hand, the increased use of aquatic resources (fish, snails, mussels and aquatic plants), similarly proved at the site Bucova Pusta IV , shows a diet unusual for a Neolithic population. The use of obsidian from the northern Carpathian arch is a sign of exchange relationships with those areas in the northeastern part of the Carpathian basin that still had a completely Mesolithic way of life at this time.

Fig. 1. Suprafața 01, sector A-B, nivelul de dărâmături și arsuri. Ortofotogramă

Fig. 2. Suprafața 01. Sector D-E, acumulare de straturi de cenușă. Ortofotogramă

28. Dunăreni, com. Aliman, jud. Constanța sat, Punct: Dealul Muzait [Sacidava]

Tip sit: 112 (așezare fortificată); 32 (epoca romană), 34 (epoca romano-bizantină)

Cod RAN: 61032.02

Autorizație nr. 103/06.05.2019

Colectiv: dr. Colesniuc Sorin Marcel (responsabil științific), Cliante Traian (responsabil de sector), Potârniche Tiberiu, Mototolea Constatin-Aurel (responsabil de sector), Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța

Perioada desfășurării campaniei: 28.10 - 15.11.2019

Sacidava romană este unul dintre cele trei mari complexe arheologice situate pe platoul dealului Muzait; în imediata apropiere a Sacidavei romane se află două mari complexe arheologice extrem de valoroase din punct de vedere științific; primul dintre ele este o așezare getică (Sacidava getică?) situată la circa 200 m est de așezarea fortificată romană și care are o continuitate de locuire din sec. IV a. Chr. și până la sfârșitul sec. I a. Chr. – începutul sec. I p. Chr. Cel de-al doilea complex, o așezare medievală timpurie din sec. IX-X p. Chr. se află la circa 600 m est de Sacidava romană. Situl face parte din teritoriul administrativ al comunei Aliman și se află la circa 5 km nord-est de localitatea Dunăreni. Este sit de importanță națională și face parte din complexul militar (*limes*) ridicat de-a lungul Dunării începând din sec. I p. Chr., amplificat și întreținut până la sfârșitul antichității (sec. VII p. Chr.). Complexul arheologic Sacidava a fost inclus în Lista Monumentelor Istorice 2004, aprobată prin O.M.C.C. nr. 646 bis din 16 iulie 2004, republicată în 2010 și 2015 la județul Constanța, poziția 203, cod CT-I-m-A-02654.02.

Sacidava este menționată în izvoarele literare vechi. În *Notitia Dignitatum. Pars Orientis*, XXXIX și XL ea apare ca punct în care staționa *Cuneus equitum Scutariorum*, începând din primul sfert al sec. IV p. Chr. Mai târziu ea este menționată și de Procopius din Caesarea într-o listă a fortificațiilor refăcute (*De aedificiis*, IV, 11, 20).

Cercetările arheologice efectuate până în anul 1979, au evidențiat pe laturile de est și de vest, existența a două turnuri-poartă. În Campania arheologică 2014 a fost deschisă o secțiune S1 (26x2 m) plasată la circa 7-8 m vest de accesul menționat, orientare nord-sud. Cercetările în această secțiune au continuat, cu intermitențe și pe durate scurte, și în anii 2015 și 2016. Au apărut mai multe resturi de locuințe, datând din diferite perioade istorice: spre capătul nordic al secțiunii (carourile 1-3), de sub un strat de dărâmtură, amestecat cu multă cenușă a fost dezvelită parțial podeaua unei locuințe, amenajată cu fragmente de materiale tegulare și lut galben; în sectorul corespunzător carourilor 6-7, sub un strat de dărâmtură au fost descoperite resturile unei alte podele; la limita carourilor 8 și 9, au fost dezvelite resturile unei alte locuințe, respectiv părți din podeaua acesteia de pe care au fost recuperate pe lângă fragmente de amfore globulare decorate cu striuri vălurite și amfore decorate „cu coaste”, fragmente de amfore târzii de tipul celor cu formă cilindrică, cu pereții

groși, decorate cu caneluri adânci, cu circulație mai ales în sec. VI p. Chr; în sectorul corespunzător carourilor 4-6, au fost parțial cercetate resturile unei locuințe medievale timpurii, amenajată simplu, cu ziduri lucrate din pietre de mărime mică sau medie în amestec cu bucăți de cărămizi, țigle și olane, totul având ca liant lutul și podea de pământ, întărită cu fragmente de țigle.

În Campania arheologică din anul 2019 au fost continuate cercetările, prin trasarea secțiunii S2, dispusă paralel față de S1 și orientată pe direcția nord - sud. În urma cercetării arheologice au fost identificate 9 complexe, între care se remarcă 2 locuințe romane târzii, o groapă utilizată pentru producerea liantului de construcție (mortar de var), un segment de drum ce corespunde, după toate probabilitățile, axei de acces dinspre est, precum și parte din zidurile perimetrice a unei clădiri de dimensiuni considerabile. În stadiul actual al cercetărilor, considerăm faptul că, din punct de vedere cronologic, toate complexe identificate se încadrează pe parcursul secolului al VI-lea p. Chr. și, mai exact, în a doua jumătate a acestuia. Acest detaliu este confirmat și de descoperirea, în stratul arheologic, a două monede (*hemifolles*) databile în timpul lui Justin II, precum și de fragmentele ceramice recuperate. Cât privește edificiul plasat la sud de drumul de acces, menționăm faptul că au fost identificate cel puțin două faze constructive, precum și o demantelare masivă în faza finală. În interiorul acestei construcții au fost identificate resturile unui canal realizat din piatră și mortar hidrofug, peste care s-a prăbușit acoperișul de țigle și olane. Decopertarea acestor dărâmături, precum și clarificarea detaliilor de context interior vor reprezenta o prioritate pentru campania anului 2020. Menționăm faptul că pe profilul stratigrafic dinspre est a fost identificată amprenta unei demantelări masive, proeminentă spre latura sudică a secțiunii. Aici a fost descoperită și o bază de coloană masivă, în poziție secundară, ce reprezintă un argument pentru monumentalitatea construcției.

Materialul ceramic apărut este fragmentar și redus numeric și predat la laboratorul de restaurare-conservare, pentru curățare și restaurare, unde este cazul, în vederea pregătirii lor pentru studiu. Materialul osteologic recuperat este predat, de asemenea, spre analiză.

În Campania anului 2020 ne propunem să epuizăm cercetarea în S2 și deschiderea unei noi secțiuni, S3, paralelă cu S2, spre vest; scopul este, într-o primă fază, să se stabilească eventuala legătură dintre cele două intrări în interiorul fortificației și modalitatea de realizare a acesteia. De asemenea, ne propunem să reluăm cercetarea la poarta de intrare de pe latura de est, pentru a verifica corectitudinea înregistrărilor inițiale și a corela informațiile obținute astfel cu cele furnizate de cercetarea în S1 și S2.

Abstract:

The archaeological researches carried out until 1979, revealed on the east and west sides, the existence of two gate towers. In the archaeological campaign of 2014 a section named S1 was opened, located about seven-eight meters west of the mentioned access route, north-south orientation. In the archaeological season of 2019, the researches were continued, by drawing the section

S2, arranged parallel to S1 and oriented on the north-south direction. Following the archaeological research, nine complexes were identified, among which are: two late Roman dwellings, a pit used to produce the concrete (lime mortar), a road segment which corresponds to the access axis from the east, as well as part of the perimeter walls of a building of considerable size. All the complexes identified fall within the 6th century AD. and especially in the second half of it. This detail is also confirmed by the discovery of two coins (*hemifolles*) dating during the time of Justin II, recovered from the archaeological undisturbed layer, as well as ceramic fragments.

Fig. 1 - Imagine de ansamblu

Fig. 2 - Secțiunea S2

Fig. 3 - Secțiunea S2, latura de N

Fig. 4 - Secțiunea S2, detaliu pavaj

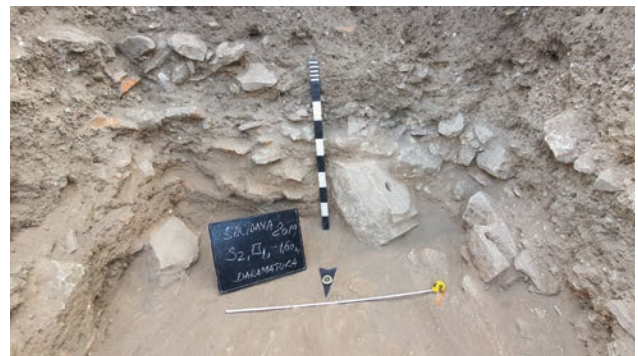

Fig. 5 - Secțiunea S2, detaliu latura de S

29. Geangoești, com. Dragomirești, jud. Dâmbovița

Punct: „Hulă”

Tip de sit: 117 (tell)

Încadrare cronologică: 143 (eneolitic târziu)

Cod RAN: 67434.01

Autorizație nr. 85/6.05.2019

Colectiv: Ana Ilie - responsabil șantier, Ovidiu Cîrstina, Bogdan Ilie (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște), Alexandra Iordache, studentă Univ. „Al. I. Cuza” Iași

Finanțare: 60000 lei, Consiliul Județean Dâmbovița, prin Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște

Perioada desfășurării campaniei: 22.07. – 25.10.2019

A fost reluată cercetarea în st. 34, st. 43, 44, 53, 54, 64 și au fost deschise cca. 20 mp din st. 63, suprafața totală deschisă spre cercetare în campania anului 2019 fiind de cca. 200 mp.

Obiectivele campaniei de cercetări arheologice din 2019 au vizat delimitarea și cercetarea structurilor antropice existente în zona de sud-vest a așezării de la Geangoești-Hulă, din orizonturile de locuire superioare, unde erau vizibile urme ale unei/unor locuințe incendiate. Mai precis ne-am propus săparea perturbărilor existente în masa de chirpici ars, punerea în evidență a locuințelor incendiate, prin identificarea pereților în elevație și săparea celor prăbușiți, urmând să oprim cercetarea din această campanie după evidențierea locuințelor contemporane, în vederea conservării lor. Scopul final este, prin continuarea săpăturii, în campaniile următoare, în alte zone din așezare, să putem obține date despre dimensiunea și organizarea spațială a unei așezări preistorice.

Ca atare, s-a continuat cercetarea structurilor adâncite, tip șanțuri sau gropi, posterioare masei de chirpici ars. Au fost interceptate, prin alinierea limitelor sectoarelor deschise în 2017 cu cele din 2018, și săpate Cx. 148, Cx. 149, Cx. 151 (st. 54).

Au fost golite gropile și șanțurile – Cx. 158, Cx. 159, Cx. 100A, Cx. 100B, Cx. 100C, Cx. 162 (st. 54), Cx. 107, Cx. 147, Cx. 169, Cx. 171, Cx. 172, (st. 63), Cx. 165, Cx. 167, Cx. 174 (st. 64) și acestea posterioare unor mase de chirpici ars.

De asemenea au fost identificate și săpate o serie de deranjamente – Cx. 150, Cx. 153, Cx. 154, Cx. 155, Cx. 156, Cx. 157 (st. 54).

De asemenea, în această campanie au fost identificate și cercetate părți din șase locuințe incendiate, nu toate contemporane.

Au fost demontate în întregime Sl. 1, Sl. 2, Sl.2a, și doar puse în evidență, prin delimitarea pereților în elevație, podelelor și a amenajărilor interioare, toate de tip structuri de combustie, pentru Sl. 3, Sl. 4 și Sl. 5, toate aceste structuri de locuire fiind, foarte probabil, contemporane.

Sl. 1, surprinsă în st. 64, pe ca. 2 mp, este un rest de locuință incendiată distrusă de activități contemporane de nivelare a movilei de pământ. Este o locuință a cărei distrugere, Us 504, este bulversată. De asemenea, podelele sunt răvășite, dar este dificil de spus dacă activitatea s-a

produs în preistorie, deși am fi tentați să credem acest lucru, sau este din aceeași perioadă contemporană, când a fost îndepărtată partea sa de S.

În această distrugere a fost înregistrat un pat de ceramică, reprezentând vase întregi sau părți din mai multe vase.

Sl. 2 regroupează urmele din st. 34, st. 43, și din st. 44, care se găsesc în conexiune fizică. Informațiile acumulate până acum sugerează că din această locuință fac parte urmele arheologice surprinse cu precădere în st. 54, dar și în st. 53, și foarte puțin în st. 44 și st. 43, regrupate în ceea ce se numește Sl 2a. Între ele se interpun mai multe complexe posterioare de tip șanț – Cx. 116 și Cx. 145, ce le separă fizic în teren.

Urmele acestei/acestor locuințe au fost cercetate în campaniile 2017-2019 (Planșa 1).

Sl. 2a sugerează existența unei locuințe cu vid sanitar.

Groapa, Cx. 175 (Us 786, 787), interpretată prin analogie ceea ce a fost definit în bibliografie drept vid sanitar, a fost săpat în Us 755 (st. 54) = 528 (st. 53), o locuire exterioară de tip zonă menajeră.

Groapa are formă neregulată, și a fost creată în st. 54, careu G. 10, foarte aproape de ceea ce considerăm a fi fost limita de E a locuinței.

Podeaua în cazul sl. 2a, a fost realizată din lut în compoziția căruia se găsesc pietre cu diametre de până la 5-8 cm. Are o grosime de 4-6 cm și a fost prinsă pe o lungime de ca. 2 m și o lățime de cca. 5 m.

Deși atât latura de E cât și cea de V au fost distruse de diverse acțiuni posterioare, cum ar fi Cx. 106, Cx. 100, intersecția dintre Cx. 116-Cx. 145 cu Cx. 118-Cx. 144, lățimea locuinței nu considerăm a fi fost cu mult mai mare decât ceea ce am surprins în teren.

De asemenea, analizând matorul dintre st. 54 și st. 44, observăm faptul că toate nivelurile, atribuite podelei, dar și lipiturilor peretelui, sunt rupte și prăbușite de la limita cu st. 54-st. 43 (Planșa 1.dr). În st. 53-st. 43 podeaua se afla pe teren stabil, drept, iar la intersecția cu st. 54 și st. 44, peretele și podeaua s-au prăbușit în groapă, în momentul distrugerii locuinței. Nivelurile albiate surprinse pe profil, și fragmentate și rupte, în plan, ne demonstrează încă o dată că, în acea parte, cu precădere în st. 54, podeaua a fost suspendată ca. 20-30 cm, peste o groapă – vidul sanitar (Planșa 1.dr). La limita gropii și în groapă au fost observați mai mulți bolovani de râu de 13-17 cm diametru, de formă neregulată, foarte probabil în legătură cu amenajarea locuinței, în speță a podelei peste groapă.

Din peretele prăbușit se păstrează us 746 (st. 54) = 637 (st. 44), adică 7-8 lipituri ale peretelui și fragmente de perete, us 708 (st. 54). Din distrugerea peretelui se păstrează foarte puțin, pentru că în st. 54, partea superioară a suferit, pe de-o parte, o intervenție de tip groapă, dar și îndepărtări ce pot fi considerate contemporane, vizibile în st. 54, dar mai ales, în matorul dintre st. 54 și st. 43.

Sl 2 sunt resturile unei locuințe surprinsă în insula formată de locuința/locuințele posterioare atestate doar de șanțurile de fundație, prezente în negativ în masa de chirpici ars ale locuințelor din nivelurile anterioare și deja

prezentate (Ilie et al. 2019, in press), prin Us 569 (st. 44) = Us 572 (st. 43)=565 (=591)=619=626 (st. 34), a cărei demontare a început în campania anului 2018.

Masa de chirpici delimitează o suprafață rectangulară de ca. 5,3 m lățime și 8 m lungime (Planșa 2).

Distrugerea are grosimi diferite în diversele zone. Este mai groasă în zona de nord, la limita cu Cx. 116-Cx. 145, unde are ca. 50 cm. În această zonă, distrugerea se prezenta sub formă de bulgări de chirpici ars cu păioase, plăci mai mari de perete, chirpici fărâmițați. Pe alocuri, imediat la nord de matorul transversal, au fost identificate fragmente mici de la borduri de vatră, precum și fragmente de chirpici ce conțin pleavă. În această distrugere fărâmicioasă au fost găsite fragmentele vaselor nr. 36, 37, 38.

În careurile J11, J12, partea din apropierea profilul de S a st. 44, și în porțiunea din st. 34, careu K11, K12 distrugerea avea o grosimea de 30 cm. Aici, la partea superioară se prezintă în blocuri, ca o placă groasă de 2-4 cm, interpretată drept partea superioară/exterioară a peretelui prăbușit. Sub plăci, chirpicul se prezintă sub forma unei paste, în condițiile în care demontarea s-a făcut la umed, anul 2018 fiind foarte ploios. La S de Cx. 117 distrugerea prezintă o grosime de ca. 5 cm. Remarcăm, de asemenea, faptul că distrugerea generală în st. 44 și st 43 pare să fie înclinată de la E la V și de la N la S, precum și că aceasta lipsește în careurile J10, J9, K10, K 9.

De asemenea, în st. 44, careurile H10, H11, I10, I11, a fost surprinsă o groapă de formă neregulată, cu un diametru pe axul E-V de ca. 2,80 m și pe cel de N-S, de 1,40 m, Cx. 121 (Planșa 3). Aceasta este posterioară distrugerii prin incendiere a locuinței, amplasată în zona unde putem bănuia a fi fost structura de combustie, având în vedere că în centrul acestei gropi erau plăcuțe mozaicate de vatră în poziție verticală și oblică.

A fost săpată în pase de 5 cm, în teslă, pentru a preleva detalii. Distrugerea aici era foarte dezagregată. Nu se cunosc urmele chirpicului. Totul era recompus într-un nivel foarte compact, omogen, dificil de săpat.

În această groapă, la partea superioară, au fost găsite o serie de vase, mai mult sau mai puțin întregi – v.7, v. 44 etc, după cum pe fundul acesteia au fost găsite o serie de vase – v. 118, v. 119, v. 171, v. 172, dar și alte vase, pe care le considerăm a face parte din inventarul acestei locuințe.

Pe latura de E a masei de chirpici, și la limita acestei gropi a fost interceptat ceea ce considerăm a fi fost traseul peretelui de E a Sl. 2, perete lung, din care nu a fost interceptat decât o lungime de ca. 1,4 m. Orientat N-S, acesta, în jumătatea sudică a fost distrus de perturbările de tip șanțuri de fundație sau gropi moderne existente în aceeași zonă a st. 44.

În distrugere, care la rândul ei a fost bulversată, întoarsă, au fost descoperite numeroase vase, unele de dimensiuni mai mari, iar o altă parte considerăm a fi fost așezate pe structura nivelul de călcare, cum ar fi vas 1, vas, 2, vas 3, etc.

Descoperirea în st. 43, careu G9, a unui grup de piese – Cx. 113 (Us 571), un topor de cupru, un vârf de săgeată și a unui lame de silex, pe ceea ce considerăm a fi

nivelul de călcare a Sl. 2, Us 686 =Cx. 114 (st. 43) = 687 (st. 44), ne determină să credem, de asemenea, că ne aflăm la limita de V a locuinței, pentru că, de regulă, în cazul culturii Gumelnița, inventarul - fie vase, fie alte obiecte, sunt depuse pe lângă pereți.

Sl 3 este o locuință incendiată, contemporană cu Sl. 4, cercetată parțial în campaniile 2017-2018-2019.

Surprinsă în principal în st. 54 și st. 55, o bună parte din aceasta se află în matorul de 2 m care separă zona de S în sferturi. Părți ale acestei locuințe se mai regăsesc în st. 64 și st. 65.

Practic în sect. 54, cercetat în campania anului 2019, este colțul de NV al acestei locuințe. Din nefericire acest colț a fost afectat de Cx. 148 și Cx. 151, a căror urme sunt vizibile pe profilul de E al st. 54. Foarte probabil partea din peretele de pe latura de V, care traversează st. 54, pe o lungime de 1,05 m, a fost distrus de aceste perturbări.

Se păstrează însă atât pe profilul de E ast. 54, cât și în plan, pe o lungime de ca. 0,8 m, o bucată din peretele de pe latura de N, Cx. 176.

Us 724 (st. 64) =727 (st. 54) reprezintă distrugerea în st. 64 și 54. Din 727 nu s-a păstrat prea mult pentru că a fost distrus de Cx. 148 și Cx. 151. În marginea acestor complexe, distrugerea incendiată se păstra pe o suprafață de ca. 10 -15 cm. Nu a prezentat material. Us 724 este distrugere incendiată, alcătuită din blocuri de chirpici ars la roșu cărămiziu, amestecat cu chirpici friabil. Urmele de blocuri prezintă amprente rotunjite, cu diametrul de 10 cm. La limita de N a chirpicului a apărut, v. 120. Era răvășit. Cu excepția v. 120, în distrugerea din locuință nu a fost găsit material, dar din umplutura gropii Cx. 148, a fost recuperată o greutate de la războiul de țesut, iar pe podea a fost găsită și lăsată în sit, o rășniță de mână.

Stratigrafia și faptul că latura de V Sl. 3 este paralelă cu peretele de pe latura de E a sl. 4, ne determină să considerăm că cele două locuințe au fost contemporane.

Urme din distrugerea Sl. 3 au fost interceptate, în campania anului 2018, în st. 65, us 652, și st 55, us 604. În st. 65, pe aliniamentul unde trebuia să continue Cx. 176, situația arheologică a fost distrusă de o groapă, probabil contemporană, Cx. 124, dar se păstrează o parte din peretele de latura de E a sl. 3, Cx. 133. Acesta continuă pe o suprafață mica în st. 55, aici fiind distrusă, ca și o bună parte din locuință, de Cx. 128 și Cx. 125, de asemenea perturbări de data contemporană.

Cx. 129, structura de combustie a Sl. 3, deși în bună parte distrusă de Cx. 128, ar fi fost adosată sau foarte aproape de acest perete care constituia latura de E a locuinței, distrusă de Cx. 128-Cx. 125. Din păcate Cx. 125 și Cx. 112 au distrus și peretele de pe latura de S a acestei locuințe.

Sl. 4 este o locuință incendiată, cercetată în campaniile 2018-2019 în sect. 44, 64, dar în principal, în sect. 54 (Planșa 4).

Deși cea mai bine păstrată locuință cercetată până acum, latura sa de E a fost distrusă în întregime de ceea ce am numit Cx. 100/2017 și Cx. 155, o serie de gropi și șanțuri care fiind considerate contemporane, nu au fost săpate ca elemente distincte, precum și de Sl. 2a. De

asemenea, latura de S a fost distrusă de seria de șanțuri de fundație posterioare, suprapuse în plan doar parțial, Cx. 118-Cx. 144/2018.

Locuința a fost distrusă și longitudinal, oarecum central, de o serie de segmente ale unor structuri adâncite de susținere a structurii portante a pereților unor locuințe posterioare. Această serie de segmente situate pe același traiekt, orientate N-S, au fost individualizate drept Cx. 100 A, Cx. 100B, Cx. 100C.

În insula astfel conturată, au fost identificate o serie de acțiuni posterioare, tip gropi, resturi de gropi sau alte deranjamente – Cx. 153, Cx. 154, Cx. 162, Cx. 157, precum și Cx. 145/2018.

De asemenea, în distrugere au fost izolate o serie de gropi, capete de șanțuri sau deranjamente care au afectat locuința – Cx. 159, sau chiar și structura de combustie a locuinței, Cx. 104. Este cazul gropilor sau capetelor de șanț – Cx. 149, Cx. 100B, Cx. 158, care au afectat integritatea amenajării interioare, Cx. 104, pe laturile sale de N și S.

Această instalație este singura amenajare interioară descoperită în locuință.

Din această locuință au fost interceptați parțial doi pereți, cel de pe latura de E, latura lungă, Cx. 164, și cel de pe latura de N, Cx. 160.

Cx. 164 s-a păstrat pe o lungime de 3 m, din cei ca. 8-9 m estimați a avea latura lungă a locuinței, și o înălțime de 28-30 cm.

Secțiunea trasată prin această locuință dovedește faptul că această locuință a fost realizată prin săparea unei gropi de cca. 30 cm adâncime, Cx. 167, peretele fiind ridicat la marginea malului adâncit al gropii (Planșa 5. sus).

Deși pereții nu au fost demontați în campania din anul 2019, fragmentul de perete cercetat în spatele structurii de combustie arată că acesta a fost ridicat pe sistem paiantă, substructura de rezistență fiind constituită de pari cu diametre de 8, 10, 12-13, 15 cm.

De asemenea, la ca. 10 cm de acest perete lung, după îndepărtarea unui strat de distrugere de ca. 10 cm, a fost pus în evidență un panoul de perete, prăbușit *in situ*. Din acesta a putut fi întors partea de V, pe o lungime de ca. 1 m. Acesta prezenta negativele unor bârne cu diametre de 15 cm, orientate N-S și nu E-V cum ne-am fi așteptat, dacă ar fi fost din peretele de E al casei. Statul de distrugere al acestei locuințe este de ca. 40-50 cm, iar după îndepărtarea acestor panouri, distrugerea continua, fie sub formă de blocuri mai mici sau chiar fărâmițată (Planșa 4. sus).

Alte detalii despre distrugere au fost notate pentru Us 501 insulă, careurile F11G11. A fost descrisă drept o distrugere incendiată amestecată, formată din blocuri de perete de ca. 10 cm lungime, ce conține foarte multe păioase și urme de bârne, dar și chirpici fărâmițați. Apar fragmente răzlețe de oase carbonizate. Ampretele de la structura de rezistență cuprind crengi cu diametru de 3 cm, segmente de lemne ce au o lățime parțială de cca. 8 cm sau blâni de lemn de 5 cm lățime.

Considerăm că în st. 4, în colțul de NE al acestuia, unde în campania anului 2018 a fost demontat distrugerea us 570, se găsea colțul de SE al locuinței. Această distrugere a fost deconectat de restul masei de chirpici ars

din sect. 44, dar și de cel din st. 54, datorită Cx. 149 și Cx. 146 sau Cx. 144. A fost descrisă ca blocuri mari, rupte din pereți, cu amprente tip leozbe cu diametru de ca. 10-13 cm, orientate pe direcția N-S. În acest colt se afla și un fragment din grinda tavanului, de cca. 50 cm lungime, orientat E-V. Detaliile identificate pentru această distrugere arată că peretele prezenta două-trei lipituri și era realizat din păioase. A fost identificat și amprentele unui spic de grâu. În acest st, distrugerea intră în profilul de E, iar pe acesta, distrugere apare în blocuri mici, fărâmițată. De asemenea, merită menționat că aici au apărut bulgări de chirpici sau fragmente ceramice zgurificate (Planșa 4.dr.jos).

Cx. 160, peretele de pe latura de N a fost surprins pe o lungime de 1,10 m. Se păstra din acesta numai panoul de lut de la interior, și astfel a putut fi documentat că pentru structura de rezistență a acestui perete au fost utilizate scânduri. Prima scândură are a lățime de 23 cm, a doua de 17 cm, a treia este un trunchi de copac cu diametrul de 15 cm, iar lângă Cx. 100A, care a distrus din acest perete, a fost identificată o nouă scândură, cu lățimea de ca. 20 cm. Acestea erau așezate unele lângă altele.

Singura amenajare interioară este Cx. 104 – structură de combustie (Planșa 5. jos). Aceasta se găsește la cca. 50 cm V de peretele de E al locuinței, Cx. 164, cumva central, având în vedere lungimea estimată a acestui perete lung al casei.

A fost secționată pe latura de N de Cx. 158, pe latura de V de Cx. 100B, iar pe latura de S de Cx. 149.

Dacă Cx. 158 fost distrus ca. 10-15 cm din latura de N, Cx. 100B a secționat longitudinal structura. Din analiza profilelor, traseul și orientarea gardinelor reiese că ar fi avut două faze. În prima fază a fost plasată mai spre S, și a funcționat drept cuptor. În nucleul acestei prime faze a fost descoperit, la interfață cu Cx. 100B, vas 100, considerat vas de fundare al acestei instalații (Planșa 5.dr. jos).

Ultima fază, cea care păstrază peretele/gardina de pe latura de E, ar fi avut o lungime de ca. 1 m și s-a păstrat pe o lățime de ca. 80 cm.

În colțul de SE al vetrei, în spațiul de până în perete, a fost identificat un vas, răsturnat, vas 80, așezat pe un bolovan. La restaurare s-a constatat că acest vas avea fundul spart și a fost lucrat neîndemânic, vasul având un corp asimetric.

Peste podea, us 778, interfața dintre podea și distrugere, reprezentând acoperișul prăbușit, care a determinat și afumarea/înnegrirea podelei, a primit indicativul us 723.

Pe podea, cu precădere în jurul vetrei au fost descoperite, *in situ* numeroase vase (Planșa 6). Unele așezate unele lângă altele – cum ar fi v. 80, v. 81a și v. 81b, v. 92, v. 157, v. 157, v. 124, v. 126, v. 150, v. 156, v. 125, v. 136, v. 123, v. 135, v. 127, v. 128 se găseau la nord de structura de combustie, altele, v. 119, v. 120, v. 121, v. 121a, v. 121b, v. 138, v. 138a, v. 133, v. 132, sau v. 118, în care au fost descoperite semințe de cereale așezate, la V și SV față de această structură de combustie. La S de aceasta, în colțul st. 44, unde a rămas un rest din această locuință, cercetat în campania din 2018, Us. 570, au fost descoperite pe podea, răsturnate, v. 27, câteva fragmente din v. 34 și v. 24a, sau v. 165 lipit de Cx. 163/gardina de pe

latura de sud a Cx. 104, faza I.

Modul de aranjare al vaselor de jur împrejurul structurii de combustie, obținând accesul la această instalație, le considerăm a fi indicii clare că locuința a fost „aranjată” în vederea incendiului.

Ar fi de remarcat faptul că vase arse secundar au fost descoperite și deasupra distrugerii incendiate. Resturile acestor vase au primit indicativii – v. 60, v.61, v.62, v. 64, v. 65, v. 66, v. 67, v. 68, v. 69, v. 70, v. 71, v. 83, cu mențiunea că sunt doar fragmente de vase și nu vase întregi, dar trebuie notat că aceste vase se află la suprafață și există posibilitatea ca Cx. 100 să fi distrus anumite situații arheologice.

C170 este o structură de combustie cercetată în campania anului 2019, interpretată ca reprezentând o vatră-altar, situată în Sl. 5.

Raritatea unor astfel de structuri în cultura Gumelnița a impus evaluarea posibilității de prelevare a acestora în scop muzeistic, ceea ce nu s-a realizat, decât după o cercetare prealabilă amănunțită, și a comportat mai degrabă recuperarea de părți sau, mai degrabă, fragmente. Cauza acestei prelevări parțiale s-a datorat complexității acestei structuri, dată de numeroasele sale refaceri, dar și de starea sa de conservare. Această dorință de recuperare a structurii a determinat și strategia de cercetare.

După o analiză vizuală preliminară și înregistrarea descriptivă a situației arheologice, grafică și fotografică, s-a înțeles că structura a suferit dărâmări și deplasări, precum și desprinderi ale unor blocuri sau părți din ea, foarte probabil ocazionate de prăbușirea peretelui care este imediat la E de această structură, Cx. 173.

De asemenea, structura a fost surprinsă pe o limbă de pământ de ca. 2 m lățime, în st. 63, careu C8, C9, între Cx. 172/S IV/1960 și Cx. 107, ambele, foarte probabil secțiuni din 1960 antrenând distrugerii ale acestei structuri, mai puțin pe latura de N, dar mai invazivă pe latura de S.

Structura a fost acoperită de un nivel de distrugere incendiată, Us 694, care se oprea imediat la vest de linia 7 a caroiului sitului, străjuită de o serie de vase, sparte *in situ*, numerotate de la N la S astfel: v. 160, v. 58, v. 185, v. 152, v. 153, v. 154, v. 167.

Aceste vase se aflau la limita de V a construcției amenajate pentru adăpostirea vetrei-altar, delimitată și de o amenajare tip podea, Us 792.

Precizăm, că din punct de vedere topografic, această limită corespunde cu o înălțare a terenului și cu ceea ce considerăm a fi limita de V a așezării, cel puțin pentru acest orizont de locuințe incendiate, constituit de Sl. 5 – Sl. 4 – Sl. 3.

În această zonă, între această limită și Cx. 170 există o pantă de cca. 58°-47°.

La limita podelei și unde începe inflexiunea pantei au fost descoperite urmele a două gropi de pari, care considerăm că ar reprezenta sistemul de delimitare de pe latura de V, circumscriind o structură de locuire atipică, denumită Sl. 5.

Distanța de la limita de V a vetrei-altar la limita construcției este de ca. 1,60 m, iar peretele Cx 173 se află la o distanță ce variază între 0,06 m și 0,20 m E față de Cx.

170. Distanța de la perete la limita construcției este de 3 m.

Cx. 170 este o structură de combustie care evoluează în timp, are 3 faze în evoluția sa și doar în ultima fază de utilizare devine vatră-altar.

Prima fază este atestată de resturile unei structuri de combustie păstrată cu o înălțime de ca. 5-10 cm. O peliculă negricioasă, interpretat nivelul de utilizare al spațiului, urcând pe acest rest format din gardină – us. 815, delimitează spațial această structură. Din această etapă se păstrează o serie de gropițe din structura de rezistență a instalației, ce ar fi funcționat, deci, drept cuptor, și suprafața rubefiată, înălțată, us 806, ce marchează în același timp un tip de amenajare specială a spațiului unde este amplasată instalația, prin crearea unui postament din același material folosit pentru amenajarea podelei acestei structuri de locuire (Planșa 7). De asemenea, din această etapă considerăm a face parte și urmele prost păstrate ale plăcuțelor de vatră ce formau partea activă a instalației – us 825.

Între această etapă și următoarea se află urmele vagi ale unui sediment de culoare alburie, levigat, interpretat ca marcând o etapă de distrugere, curățare și reamenajare a structurii. Din a doua etapă se păstrează urmele a două niveluri suprapuse de plăcuțe de vatră mozaicate, primul, din punct de vedere constructiv, 796, este urmat de un al doilea, 763, ambele marcând o utilizare intensă a structurii, ce a dus la pietrificarea celor două rânduri de plăcuțe de vatră.

În cea de-a treia fază structura are deja ca. 30 cm înălțime, și va constitui postamentul noii structuri, ce va fi funcționat drept vatră-altar. Acest postament este „îmbrăcat” cu o structură de rezistență, formată din placa interioară de lut – us 798 = 807, un șir de gropițe din structura de rezistență și us 799, placa exterioară, care păstrează împietrit prin ardere urmele a 6 gropițe din structura de rezistență a acestei instalații. Această structură mai primește ulterior o lipitură groasă de ca. 5-8 cm, us 800 (placă pe latura de E) = 805 (placă pe latura de S) = 803 (placă de pe latura de N, păstrată fragmentar aproape colțul de NV), și o lipitură de 2 cm grosime – 801 (pe latura de E) = 802 (pe blocul rupt din colțul de NE) = 761 (pe latura de N, capătul dinspre colțul de NE).

Foarte probabil pe centrul acestei structuri supraînălțată, cu dimensiuni de 1 x 1 m, de formă rectangulară, au fost amenajat altarul, de forma ovoidală, cu diametrul lung orientat E-V, de 90 cm și cel scurt, de 50 cm, us 804, refăcut urmând traseul gardinii din prima fază. Ulterior, a fost refăcută această parte centrală, ușor restrânsă – us 762. Putem bănuși că această etapă de refacere este legată de una din lipiturile postamentului – us 800 sau 801.

Cu ocazia socurilor constituite de incendiu și alunecarea părții superioare a Cx. 173, peretele din lut pe pe latura de E în spațiul dintre Cx. 173 și Cx. 170, dar și prăbușirii acestuia peste Cx. 170, placa de lut ce constituia latura de E a altarului se rupe la jumătatea înălțimii și împinge spre N și NV partea superioară care comporta și amenajările ovoidale ce constituiau altarul, care clivează, și la rândul lor, distrug, în bună parte, centrul fațadei de N a altarului, desprinde colțul de NV al structurii etc.

Prezența plăcii us 805, considerat placa feței de S, peste partea activă, sugerează o rupere, urmată de o clivare a diverselor elemente ce constituia latura de S a instalației și de o alunecare dinspre S spre N odată cu clivarea și alunecarea spre N a părții superioare a altarului (Planșa 8).

Ar mai fi de menționat faptul că pe au fost descoperite în jurul altarului o serie de vase – v. 181, v.182 pe latura de N, printre resturile fațadei de N și ne întrebăm dacă nu cumva aceste vase erau pe altar.

În această campanie au fost înregistrate un număr de 132 fișe noi de Us și 31 de noi complexe. Au fost completate fișe de Us sau complexe ale structurilor identificate și înregistrate în campaniile anterioare.

Au fost completate sau efectuate noi planuri de mână, au fost realizate profilele prin locuințe și structurile identificate, au fost realizate o serie pe planuri GPS cu materiale din locuințe, pe etapele de funcționare și distrugere. Au fost realizate zboruri cu drona. A fost realizată acoperirea fotografică a situațiilor arheologice.

A fost prelevat sistematic sediment din mai multe niveluri în vederea tamisării acestuia, după cum au fost prelevate probe diverse, inclusiv cărbune și semințe carbonizate în vederea realizării de datări radiometrice.

A fost desfășurat evenimentul Ziua porților deschise pe șantierul Geangoești-Hulă, în data de 30.08.2019, cu scopul promovării patrimoniului național și apropierii comunităților locale de înțelegerea importanței cercetărilor arheologice. Cu această ocazie, au fost realizate o serie de interviuri pentru presa locală și națională - Radio Romania Actualități, Columna TV, Gazeta de Dâmbovița.

La finalul campaniei au fost efectuate operațiuni de conservare a săpăturii – erbicidare în zona de SE, unde săpătura era în conservare de la sfârșitul campaniei 2018, și acoperire cu folie de polietilenă și pământ în sectoarele deschise în campania din 2019.

În a doua jumătate a campaniei de cercetare, a fost inițiat un atelier de conservare primară și evidență a materialelor recuperate de pe șantier. A fost spălat materialul din campaniile 2018 și 2019, precum și restul de material rămas nespălat din campania 2017. Vasele recuperate în campania din anul 2019, din Sl. 4, au fost spălate conform unor protocoale speciale.

A fost tamisat sedimentul din vasele descoperite în locuința Sl. 4.

Au fost întocmite liste de evidență cu conținutul celor 74 de lăzi ce conțin pungile cu materiale ceramice – fragmente sau vase.

Au fost spălate toate piesele speciale din campania 2018-2019 și întocmite liste de inventar provizoriu cu piesele prelevate în campaniile 2017-2019.

Au fost marcate parțial materialele ceramice recuperate în campaniile 2017-2018.

În procesarea post-săpătură a informației am reușit, efectuarea diagramei stratigrafice a complexelor și structurilor cercetate în campania 2019.

Informația scrisă din campaniile 2017-2019 a fost transferată în format digital (ca. 325 fișe de unități

stratigrafice), urmând să introducem datele prinse în fișele celor 178 de complexe.

S-a început restaurarea arheologică a vaselor din Sl. 4.

Abstract:

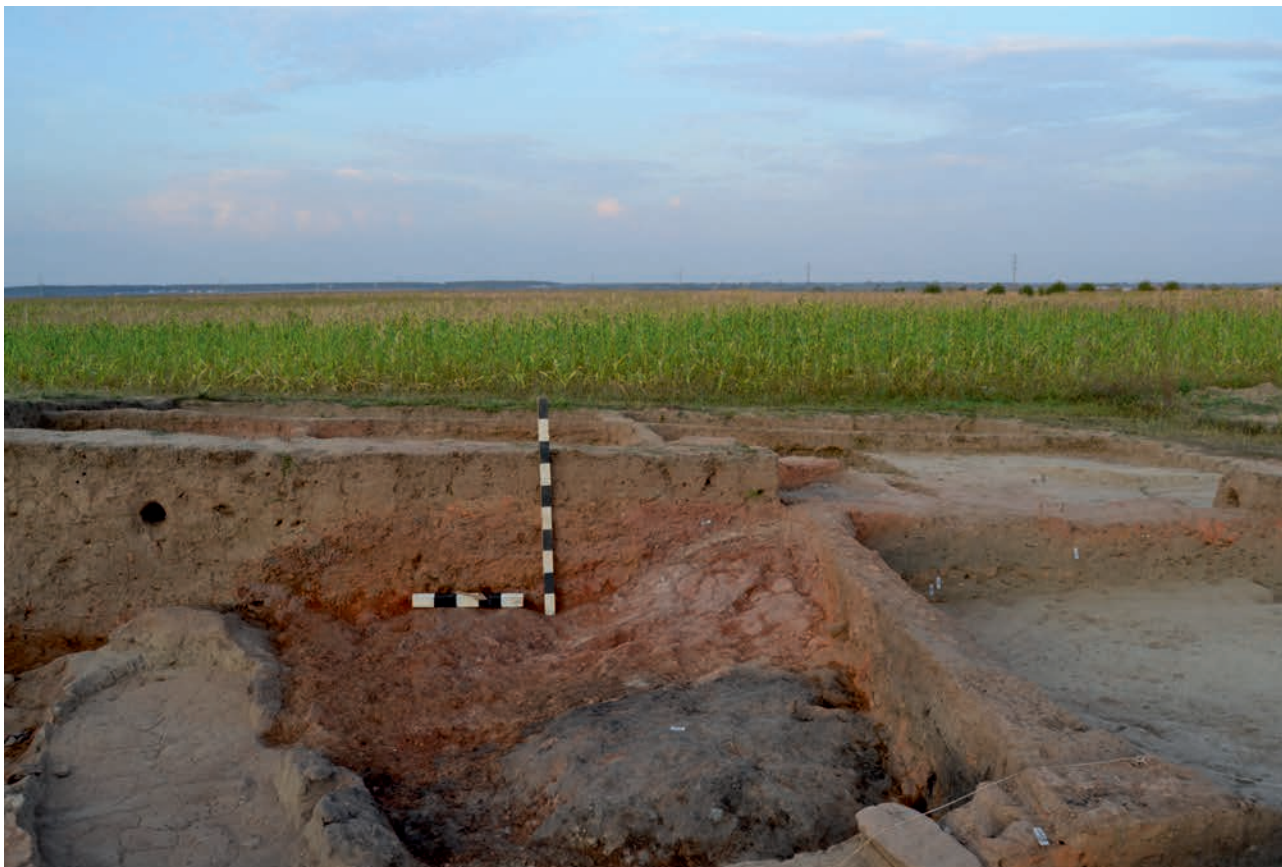
In the archaeological season of 2019 in the settlement from Geangoești-Hulă a 200 m² surface has been opened with the purpose to investigate the burned adobe houses belonging to Gumelnița culture. Parts from six different houses have been excavated, not all of them functioning at one time.

In this paper are shortly presented the main characteristics of each structure, revealing different construction techniques, different practices linked to the abandonment and destruction by fire of houses and even interventions after destruction.

Bibliografie:

Ilie et al., 2019, A. Ilie, O Cîrstina, B. Ilie - Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice din situl Geangoești „Hulă”, comuna Dragomirești, jud. Dâmbovița, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, campania 2018.

Planșa 1. Fotografie din timpul cercetării Sl. 2a (sus); Fotografia profilului de S a st. 54 și st. 53, pe care se observă lățimea Sl. 2a, precum și ruperea podelei peste vidul sanitar (jos)

Planșa 2. Fotografii din timpul demontării locuinței incendiate SI 2, din campania anului 2018.

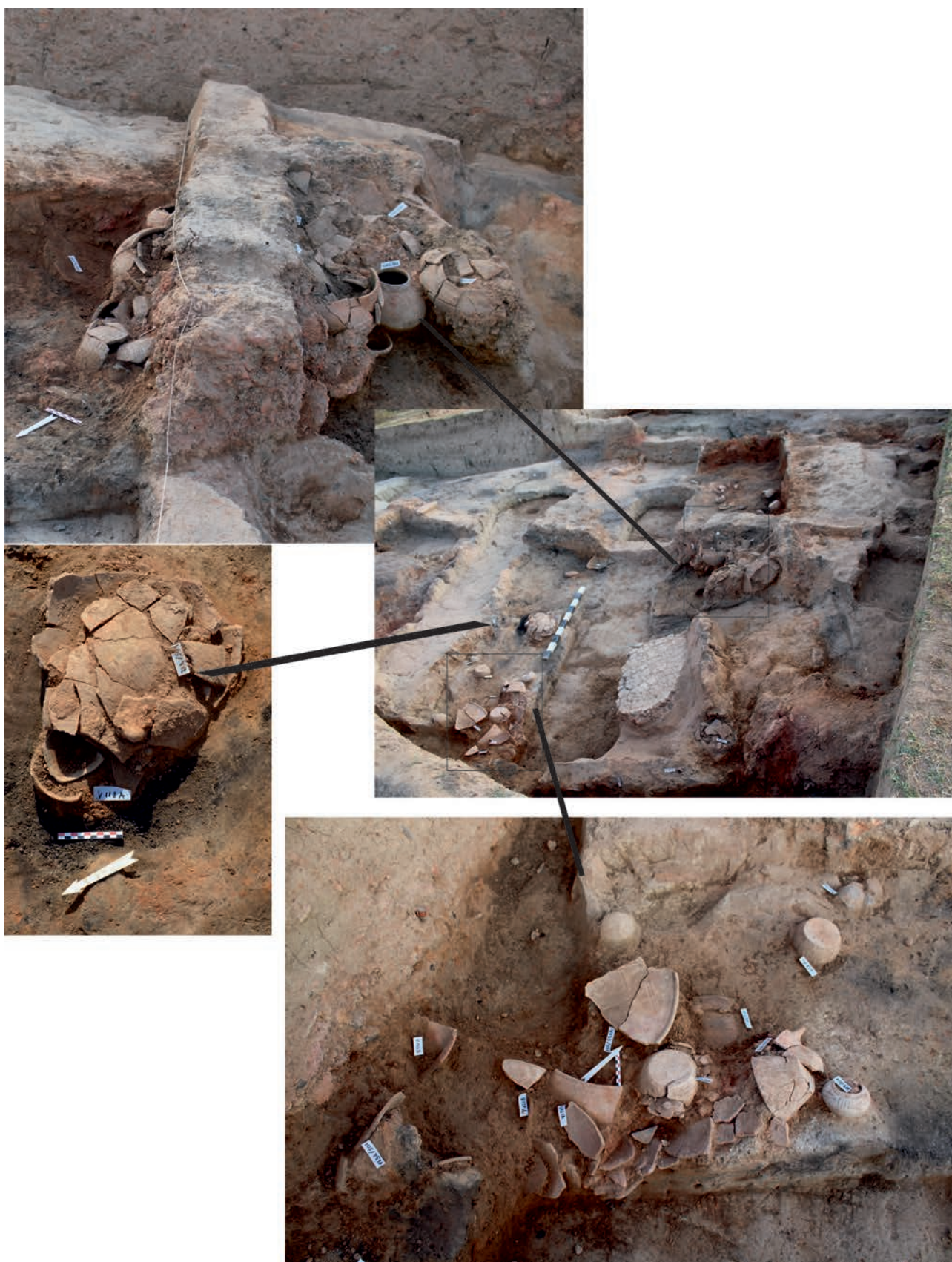
Planșa 3. Fotografii asupra Cx. 121– groapa ce a deranjat structura de combustie din SI 2 – delimitare în plan și secțiune

Planșa 4. Fotografii asupra Sl. 4, din timpul demontării distrugerii și evidențierii pereților în elevație.

Planșa 5. Fotografii asupra matorului prin Sl. 4 și detaliu cu tehnica constructivă a peretelui Cx. 164 (sus); Fotografii asupra Cx. 104, cu detaliul vasului folosit la fundarea vetrei (jos).

Planșa 6. Fotografii de ansamblu și detalii cu dispunerea inventarului din Sl. 4 în jurul structurii de combustie.

Planșa 7. Fotografii cu secțiuni și detalii despre prima fază a Cx. 170, vatra-altar.

Planșa 8. Fotografii cu detalii ale Cx. 170, veta-altar, în momentul descoperirii și din timpul demontării.

30. Giurgeni, jud. Ialomița**Punct: „Orașul de Floci”**

Cod RAN: 93655.02; Cod LMI: IL-I-s-A-14501

Autorizație nr.

Colectiv: dr. Daniela Mihai – responsabil științific (Institutul Național al Patrimoniului), arhg. Radu Coman – responsabil de sector, dr. Elena Rența, Simona Munteanu, dr. Florin Vlad (Instituție organizatoare – Muzeul Județean Ialomița).

Orașul de Floci a avut o conducere proprie, aleasă de locuitorii săi și dublată de autoritatea reprezentanților domniei. Încă din secolul al XV-lea, întâlnim la Orașul de Floci pe „Petru pârgarul” și pe „pârcălabii Flocilor”, reprezentanții domniei. Până la mijlocul sec XVII apare în documente și conducerea autonomă a orașului, județul cu cei 12 pârgari.

Județul și cei 12 pârgari, pe lângă celelalte atribuții, administrative și fiscale, reprezentau orașul față de domnie și aveau dreptul de a da și a confirma proprietăți particulare în oraș cu cartea lor. Am făcut această introducere tocmai pentru a atribui funcționalitatea edificiului descoperit în anul 2017, ca ipoteză de lucru, unui sediu administrativ al orașului. Se remarcă materialul arheologic extrem de puțin, precum și observația că inventarul arheologic ce se regăsește în acest edificiu, este pretențios, cel ceramic provine de la cupe cu picior înalt, precum și de la fragmente de pahare de sticlă, atent lucrate. De asemenea, tehnica de lucru a zidurilor și a fundației și modalitatea de a le pune în operă este foarte laborioasă, presupunând un edificiu destinat unor activități importante, precum și un loc de întâlnire a unor persoane de vază ce trăiau în Orașul de Floci.

Cercetările arheologice din anul 2018 s-au concentrat și pe grindul 1, unde cercetările din campania arheologică de la Orașul de Floci din anul 2017 au dus la descoperirea unui edificiu de mari dimensiuni, 14,80 x 7 m, cu fundație din piatră, legată cu mortar de var, cu ziduri din cărămidă și acoperiș din olane, ce a avut cel puțin două etape de refacere. Edificiul este situat la aproximativ 60 m sud de biserica nr. 2

Unul dintre obiectivele principale din anul 2019 a fost cercetarea locuinței edificiu pe latura de nord-est și sud-est. Surpriza campaniei anului 2019 a fost descoperirea unei pivnițe, adosată edificiului, cu intrare pe latura vestică, cu un gârlici lung de 3,20 m. Intrarea în pivniță se făcea pe o ușă a cărei deschidere era de 2 m, păstrându-se încă urmele lăcașurilor pentru tocurele ușii. Pivnița este o realizare remarcabilă din punct de vedere al tehnicii de construcție, fiind lucrată extrem de îngrijit, în tehnica bolovanilor în casete, iar cercetarea acesteia va continua și în campaniile următoare..

31. Grădiștea de Munte, com. Orăștioara de Sus, jud. Hunedoara**Punct: „Grădiștea de Munte [Sarmizegetusa Regia]”**

Cod tip sit 113; cod epocă dacică, 213

Cod RAN: 90397.01

Autorizație nr.106/6.05.2019

Colectivul: Gelu Florea – responsabil științific, Liliana Mateescu – Suciu, Silvia Mustață (UBB - Cluj-Napoca), Eugen Iaroslavschi, Gabriela Gheorghiu, Paul Pupeză, Răzvan Mateescu (MNIT - Cluj-Napoca), Cristina Bodó, Cătălin Cristescu (MCDR - Deva), Daniel Cioată (Muzeul Județean Mureș); doctoranzi: Ștefan Vasilache, Marius Mîndruțău, Edmond Nogyi, Oana Dichel

Perioada desfășurării campaniei: august 2019

Cercetările din anul 2019 de la Grădiștea de Munte s-au desfășurat în zona sacră, pe terasa a IX-a și la drumul pavat (Pl. I / a – c).

Săpăturile au fost reluate aici în anul 2017, context în care au fost descoperite noi segmente ale unei alei (o ramificație a drumului pavat) și o construcție monumentală.

În anul 2019 au fost trasate trei suprafețe și a continuat cercetarea în una dintre suprafețele deschise în campania anterioară (Pl. I / d).

Ultima dintre suprafețele amintite, denumită convențional SP I, este amplasată în partea sudică a terasei. Ea a avut 12 m lungime și o lățime de 4 m, fiind dispusă paralel cu o secțiune mai veche, în care a apărut primul segment ale aleii (este vorba despre săpătura din 1990). Au fost documentate lucrările desfășurate în antichitate pentru înălțarea și extinderea terasei, prin aducerea unor cantități considerabile de pământ lutos, sfărâmată de micașist și, nu în ultimul rând, prin tăierea stâncii (Pl. II / a - d). În jumătatea vestică a suprafeței, între m 7 și m 10, la 1,4 m adâncime față de nivelul actual de călcare, a fost aflată o platformă care marca, cel mai probabil, locul unui tronson al aleii, dezafectat (distrus?) în antichitate. Fragmente de diferite dimensiuni de dale de calcar din structura sa, foarte degradate din cauza arderii puternice, au fost găsite în partea de jos a suprafeței.

Suprafața notată SP II / 2019, de forma unui pătrat cu latura de 7,5 m, a fost dispusă pe traseul drumului pavat, în zona de posibilă joncțiune a lui cu alea pavată. Un alt obiectiv arheologic urmărit prin trasarea ei a constat în observarea unor detalii constructive ale drumului pavat (Pl. III, IV).

După cum s-a notat și în campania precedentă, dalajul nu este uniform, în unele zone lipsind complet, fapt cauzat de factori multipli, de la intervențiile antice și moderne, până la degradarea survenită de-a lungul timpului (Pl. III / b, c). Chiar și dalele păstrate prezintă grade diferite de fragmentare, unele fiind aproape întregi, din altele rămânând mici bucăți. Un aspect constructiv necunoscut până acum a fost evidențiat pentru latura estică a căii de acces: pe un segment de peste 5,5 m lungime, blocurile din structura bordurii drumului au fost înlocuite cu lespezi de calcar, de mari dimensiuni, așezate în cant (Pl. IV / d).

O asemenea caracteristică pune sub semnul întrebării ipotezele mai vechi cu privire la modul de acoperire a drumului ceremonial.

Este de notat că aici drumul începe să se lățească, ajungând, în extremitatea dinspre terasa a X-a a suprafeței la 5,4 m. Totodată, s-a observat că dalele nu au o orientare uniformă, distingându-se două zone: una în care dalele sunt dispuse aproape pe direcția nord-sud, alta în care ele sunt orientate NNE-SSV. Astfel de detalii ne arată că în locul în care a fost deschisă suprafața SP II / 2019 începeau să se contureze cele două ramuri ale drumului binecunoscute în literatura de specialitate (o ramură ajungea la templul de pe terasa a X-a, alta pe terasa a XI-a, unde se termina prin piațeta pavată).

Joncțiunea dintre drumul ceremonial principal și alea de pe terasa a IX-a rămâne o problemă de soluționat prin extinderea cercetărilor arheologice în anii următori. Observațiile prilejuite de săpătura recentă arată că atât drumul, cât și alea au trecut cel puțin printr-o fază de distrugere, urmată de o refacere (parțială), fiind la un moment dat dezafectate (sunt de amintit aici prezența în asiza superioară a bordurii drumului a unui bloc prevăzut cu lăcașul specific pentru fixarea grinzilor de lemn, ceea ce indică reutilizarea sa, și a acoperirii căilor de acces cu straturi consistente de pământ și piatră atunci când terasa a IX-a este înălțată).

În jumătatea nordică a terasei a IX-a au fost deschise suprafețele SP III / 2019 și SP IV / 2019 (Pl. V). Prima dintre ele a avut lungimea de 8 m și lățimea de 6 m, suprapunând parțial una dintre secțiunile înguste din anul 1950. Suprafața denumită SP IV a avut inițial o lungime de 8 m și o lățime de 7 m, ulterior fiind extinsă pe latura de vest cu încă 2,5 m. Între ele a fost lăsat un martor de 0,5 m. Ele au fost astfel amplasate încât să fie documentate noi părți ale construcției identificate în campania din 2017.

Astfel, în SP IV / 2019 au fost descoperite trei elemente de calcar, unul de formă rotundă, celelalte două aproape patrulatere, cu latura de 0,41 – 0,43 m. Baza rotundă de coloană a apărut în colțul nord-vestic al suprafeței, iar celelalte două în zona mediană.

Încă din anul 2017, pe această terasă au fost aflate gropi amenajate în stâncă sau într-un strat de pământ lutos amestecat cu sfărâmătură de micașist ale căror caracteristici indicau că pot fi atribuite tot edificiului acum discutat (ne referim în primul rând la dispunere și la constatarea că în umplutura lor au fost evidențiate de fiecare dată, mai mult sau mai puțin compact, bucăți de lut maroniu, identic celui utilizat pentru fixarea bazelor de calcar). În campania recentă s-au conturat, parțial sau în întregime, 12 asemenea gropi (nouă în SP III / 2019, alte trei în SP IV), cu o formă cvasi-rotundă și cu un diametru cuprins între 1 m și 1,3 m.

Prin coroborarea datelor recente și a celor decurse din săpăturile anterioare obținem planul unui edificiu care avea în antichitate cel puțin cinci șiruri a câte 12 baze de coloane, cu precizarea că săpătura nu este finalizată, astfel că în anii următori sunt posibile unele modificări (nu este exclusă posibilitatea ca edificiul să aibă dimensiuni mai

mari). În suprafețele menționate au fost aflate resturile unui pavaj din bucăți de micașist care aparțineau tot edificiului prezentat acum și, în partea vestică, un strat consistent de arsură (el a fost observat și în suprafețele din anii trecuți, fiind de subliniat că are în componența sa numeroase fragmente ceramice, semințe carbonizate, obiecte din fier, bronz și bucăți de tencuială, unele pictate; ele reprezintă resturile unei construcții ridicate pe terasa a IX-a într-o primă fază).

Ca în fiecare an, cele mai multe dintre artefactele descoperite au constat în fragmente ceramice, preponderent de factură dacică (în mare măsură ele provin de la vase de provizii). Între obiectele de fier, cele mai numeroase sunt materialele de construcție (cuie, ținte și piroane), cărora li se adaugă câteva unelte și o fibulă.

Totodată, pentru o serie de probe de lemn și os au fost făcute analize pentru datare cu radiocarbon.

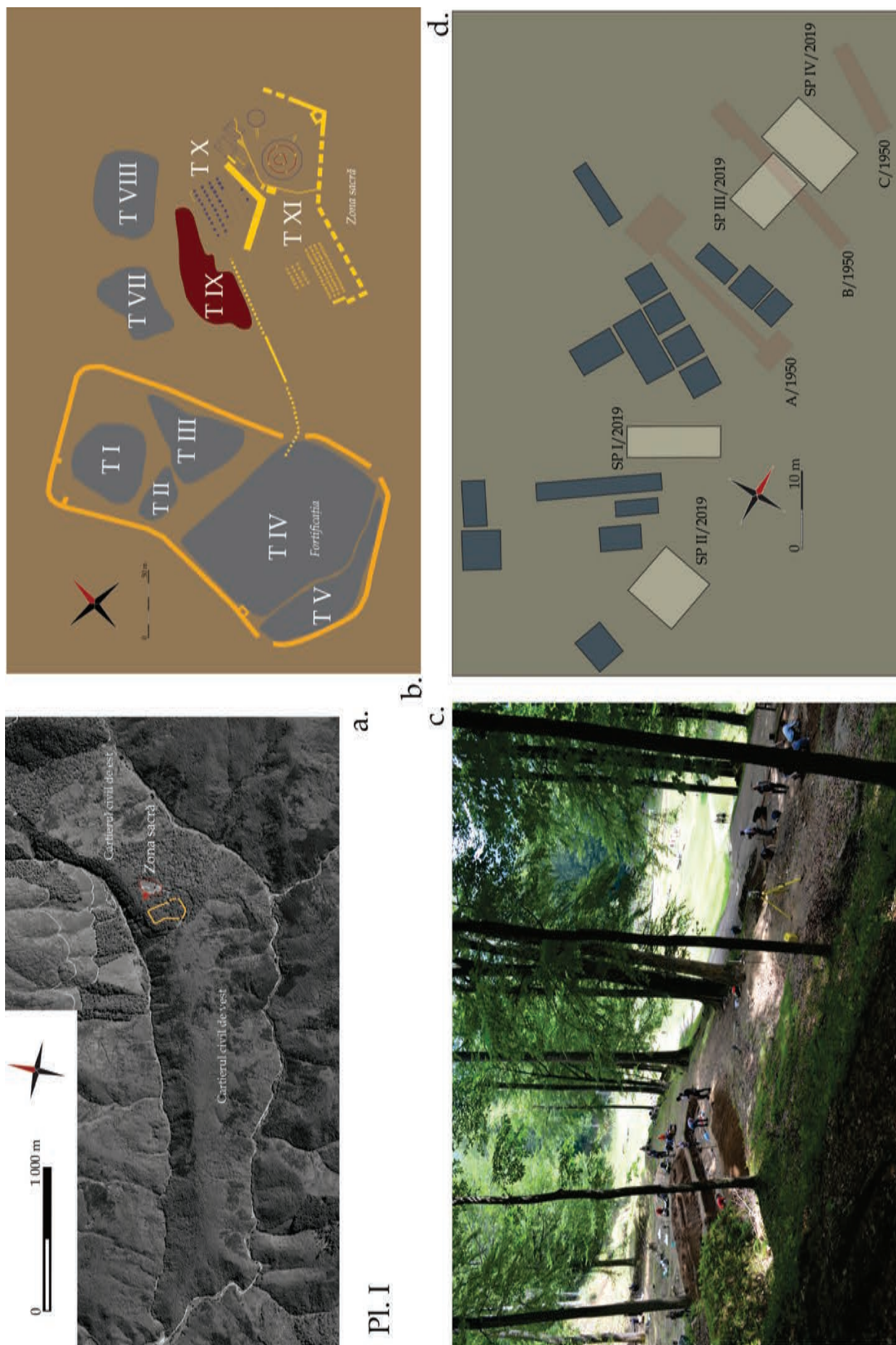
Toate artefactele au intrat în patrimoniul Muzeului Civilizației Dacice și Romane – Deva.

Abstract

The 2019 excavation campaign continued on the 9th terrace with the further investigation of the large stone and timber building identified in the previous years, aiming to complete the general plan of the structure. This year, 12 new round pits were found, which were timber column foundations. The edifice, as it is revealed by the excavations looks like a rectangular temple, consisting in at least 5 ranges of 12 columns each. The front rows had stone foundations (round or square). Also, the presence of the local stone pavement, spotted during the last two years, was confirmed. The plan of the building might just not be complete and next years excavations hopefully will bring some new data about its limits.

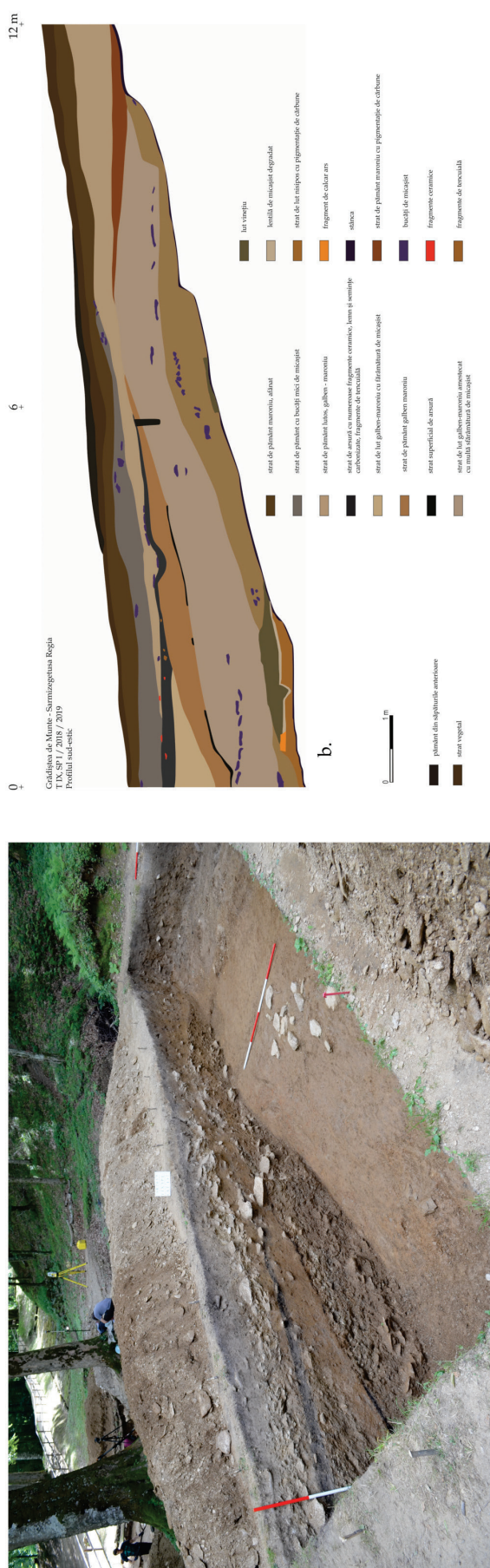
The ceremonial paved road showed some interesting details of its structure: among other things, a slight widening was noticed, which might be related to the already known fork.

The junction between the main road and the paved alley remains a problem to be solved by the next campaigns.

Pl. I

Pl. I Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia – a. plan general b. zona centrală (fortificația și sanctuarul) cu marcare locului în care s-au desfășurat cercetările arheologice în anul 2019; c. aspect din timpul cercetărilor arheologice; d. terasa a IX-a, dispunerea suprafețelor și secțiunilor

Pl. II

Pl. II Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, suprafața SP I / 2018 / 2019 – a., b. profilul sud-estic; c. – imagine de ansamblu; d. fragmente de dale din calcar arse și aflate în poziție secundară

a.

b.

c.

Pl. III

Pl. III Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, suprafața SP II / 2019 - a., b. aspecte din timpul cercetărilor arheologice; c. plan

Pl. IV

Pl. IV Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, suprafața SP II / 2019 - a., b. aspecte din timpul cercetărilor arheologice; c. profilul sudic; d. lespezi de calcar de pe latura estică

a.

b.

c.

Pl. V

d.

Pl. V Grădiștea de Munte – Sarmizegetusa Regia, suprafețele SP III și SP IV / 2019, aspecte din timpul cercetărilor arheologice

32. Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași**Punct: „Măgura Gumelnița (Măgura Calomfirescu)”**

Tip sit: 111, 117, 211

Încadrare cronologică: 14, 142, 143

Autorizația nr. 127 / 21.05.2019

Cod RAN: 100629.01

Colectiv: Cătălin Alexandru Lazăr – responsabil, Mădălina Dimache, Silviu Cristache, Theodor Zavalaș (MCGO), Dan Pîrvulescu, Vasile Opriș, Theodor Ignat, Adelina Darie (MM București), Bogdan Șandric, Marius Streinu, Oana Borlean, Mihaela Buruiană, Alina Iancu, Marian Tufaru, (INP), Adrian Bălășescu, Mihaela Golea, Gabriel Vasile (IAB), Mihai Florea, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Carol Căpiță, Cristina Covătaru, Ovidiu Frujina, Bogdan Manea (FIB), Adrian Șerbănescu, Alfred Vespremeanu-Stroe (UB)

Perioada desfășurării campaniei: 01 - 30.06.2019

Situl de la Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași, este binecunoscut specialiștilor și marelui public prin prisma așezării de tip tell de aici, care este și situl eponim al culturii Gumelnița. Situl este compus din așezarea de tip tell aparținând comunităților gumelnițene, din două necropole corespunzătoare așezării respective, iar în proximitate sunt semnalate și alte locuiri atribuite eneoliticului timpuriu (cultura Boian, faza Vidra), eneoliticului final (o necropolă Cernavoda II), epocii bronzului (o așezare atribuită culturii Tei), primei epoci a fierului sau culturii Dridu.

De curând, din inițiativa Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, în parteneriat cu Muzeul Municipiului București și Institutul National al Patrimoniului, s-a decis redeschiderea sitului de la Gumelnița, mun. Oltenița, jud. Călărași, în cadrul unui program de cercetare interdisciplinar denumit *Cercetarea pluridisciplinară a sitului arheologic Gumelnița*. Inițial, în vederea decelării corespunzătoare a potențialului arheologic actual al sitului, s-a decis organizarea unei campanii de evaluare și diagnostic arheologic, ce s-a desfășurat pentru o perioadă de două săptămâni, în cursul lunilor septembrie-octombrie 2017. Ulterior, pe baza rezultatelor obținute, în anul 2018, în 2019 s-a început o cercetare sistematică și interdisciplinară a sitului respectiv, ce implică un plan multi-anual complex, ce propune o abordare modernă și interdisciplinară a acestuia.

Pentru o bună gestionare a situației din teren, considerând perimetrul propus spre investigare, zona sitului a fost împărțită în 3 sectoare principale: 1. Sector tell (ce cuprinde perimetrul martorului de eroziune pe care se află așezarea de tip tell); 2. Sector terasă (ce cuprinde terasa de la est și nord de tell, unde au fost identificate necropolele așezării, dar și alte urme de locuire preistorică); 3. Sector off-tell (ce cuprinde zona de luncă inundabilă ce separă martorul de eroziune de terasă).

În campania 2018 au fost efectuate cercetări în toate cele trei sectoare, rezultatele preliminare urmând a fi prezentate în continuare.

Sector Tell: Aici, pe baza datelor interdisciplinare complexe rezultate în urma evaluării din 2017 și a

cercetărilor din 2018, s-a continuarea suprafeței S1 (16 x 8 m) amplasată în zona de sud-est a tell-ului.

În principal, în campania 2019 s-a reușit îndepărtarea nivelului de coluviu în toate cele patru sectoare din S1. După acest nivel de locuire, caracterizat prin locuințe ne-incendiate, gropi sau zone exterioare locuințelor. Materialele arheologice recuperate sunt caracteristice fazei A2 a culturii Gumelnița.

Sector Off-tell: În acest sector, investigațiile din campania 2019 au fost de mai mică amploare, constând în periegeze și 2 carotaje mecanizate, acestea fiind în curs de prelucrare. De asemenea, s-au continuat măsurătorile topografice și achiziția de date geo-spațiale cu ajutorul unui UAV.

Sector Terasă: Aici, în campania 2019 s-a decis realizarea a două noi secțiuni, în zona în care s-au realizat sondajul de verificare din campania 2018. Aceste două secțiuni, notate Son 13 (18,6 x 2,30 m) și Son 14 (18,6 x 2,20 m), orientată NE-SV, localizate în funcție de configurația terenului și arborii din zonă.

În cadrul acestora au fost cercetate 4 gropi (C9, C10, C11, C12) atribuite culturilor Gumelnița și Cernavodă I. De asemenea, au fost identificate 4 noi morminte de inhumație (M11, M12, M13 și M14), care din punct de vedere al elementelor de tratament funerar toate complexele funerare investigate prezentau depunerea indivizilor în poziție chircită, pe partea stângă, orientate E-V. Inventarul funerar lipsește aproape în toate cazurile. Excepție face mormântul M13 unde a fost descoperită o statueta plată de os specifică comunităților Gumelnița. De asemenea, în M11 a fost descoperit un mic vas fragmentar în zona membrilor inferioare.

Pe baza acestor două morminte și a elementelor de tratament funerar identificate putem presupune că necropola așezării de la Gumelnița se extindea până în această zonă.

* * *

Având în vedere cele menționate mai sus, situl Gumelnița prezintă un potențial arheologic consistent, ce justifică pe deplin desfășurarea unei cercetări sistematice de lungă durată, care să aducă noi date privind populațiile preistorice din zona Dunării de Jos.

Obiectivele principale urmărite în campania din anul 2020 vor fi: 1. Continuarea săpăturilor arheologice și a cercetărilor interdisciplinare din cadrul necropolei eneolitice de la Gumelnița; 2. Continuarea cercetărilor în așezarea de tip tell eponimă aparținând culturii Gumelnița; 3. Realizarea de carotaje sedimentologice și palinologice pentru reconstituirea paleomediului; 4. Realizarea de prospecțiuni tip ERT și GPR pe suprafața tell-ului, în vederea decelării zonelor ocupate de locuirea Gumelnița; 5. Periegeze tip survey în proximitatea sitului.

Tehnica de săpătură arheologică aplicată în situl de la Gumelnița va consta în metoda micro-stratigrafică, înregistrările realizându-se în sistemul unităților stratigrafice (u.s.-uri), în cadrul unor registre de unități și complexe, fiind utilizate fișe tipizate. Ulterior informațiile vor fi încărcate într-o bază de date dedicată, realizată sub Acces MS-Office.

Colectarea datelor geo-spațiale brute din teren, în vederea înregistrărilor planimetrice și altimetrice, se va realiza cu ajutorul unui receptor GNSS (Global Navigation Satellite System), la care se adaugă o stație totală Leica TCR 407 Power. Datele geo-spațiale vor fi completate cu informații colectate prin intermediul zborurilor cu UAV-ul, dar și prin integrarea surselor cartografice existente.

Sedimentul din morminte și din complexele cercetate a fost recoltat contextual și ulterior sitat, tamisat și/sau flotat. Finalizarea procesului de studiu va consta în trierea materialelor rezultate și analizarea acestora pe categorii.

Din toate complexele cercetate vor fi recoltate probe pentru datări absolute (^{14}C), paleoparazitologie, izotopi (^{12}C - ^{13}C / ^{15}N - ^{16}N) și studiul materialului genetic uman fosil (A.D.N.).

Materialele osteologice faunistice și antropologice vor fi prelucrate și analizate de către echipa Secției de Bioarheologie a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București și a Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României.

Diversele categorii de artefacte vor fi studiate și analizate în laboratoarele Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, Muzeului Municipiului București, Institutului Național al Patrimoniului, Universității „Valahia” din Târgoviște și Platformei ArchaeoScience#RO din cadrul ICUB, Universitatea din București.

Probele micromorfologice, palinologice și carpologice vor fi analizate în laborator de către specialiștii Secției de Bioarheologie a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, Centrului Național de Cercetări Pluridisciplinare din cadrul Muzeului Național de Istorie a României și ai Universității „Al. I. Cuza” Iași.

Alte analize interdisciplinare pe diverse categorii de artefacte și ecofacte vor fi realizate în cadrul Institutului Național pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei” Măgurele, dar și în cadrul unor laboratoare din străinătate.

Abstract:

The Gumelnița site is probably the most significant tell settlement North of the Danube, and it belonged to the Kodjadermen - Gumelnița - Karanovo VI civilisation that lived in the Balkan area in the second half of 5th millennium BC. The Gumelnița site is well known for archaeologists especially for the tell settlement, but in the proximity of it more sites belong to various periods (e.g., Neolithic, Copper Age, Bronze Age, etc.) are documented. The tell being on an erosion loess island from the terrace shows an impressive image from the ground-level. The erosion loess island is surrounding at east and north by the high terrace of the Danube River, and at south and west by its floodplain. Though from the ground level, it appeared to have the shape of an elongated mound, the aerial photos show that the erosion witness has a rectangular shape, with a length of 272 m and a width of 227 m, the maximum altitude being of 38 masl. The archaeological stratigraphy has a thickness of over 4 m, the discoveries being attributed to the Gumelnița culture, A2 and B1 phases. The absolute

chronology of the tell settlement based on the radiocarbon dating is 4448-4263 cal.BC with a 95.4% probability.

The 2019 campaign in the Tell Sector we continued the excavation of surface S1 (16 x 8 m) in which another unburned construction and a few pits were identified. Two sections were opened in the Terrace Sector, where four individual inhumation graves (M11-M14) were found, containing skeletons in a crouched position, oriented east-west, that belongs to Gumelnița populations. Also, there were investigated four pits from the Eneolithic period (Gumelnița and Cernavodă I cultures).

Bibliografie:

- V. Dumitrescu 1925. Fouilles de Gumelnița, *Dacia* II, p. 29–103.
- V. Dumitrescu 1966a. Gumelnița - sondajul stratigrafic din 1960, *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 17 (1), p. 51–99.
- V. Dumitrescu 1966b. New Discoveries at Gumelnitza, *Archaeology* 19 (3), 162–172.
- V. Dumitrescu 1993. Oameni și Cioburi, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XI, p. 1–220.
- V. Dumitrescu, S. Marinescu-Bîlcu 2001. Noi descoperiri de la Gumelnița, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII, p. 114–144.
- C. Lazăr 2001. Date noi privind unele morminte gumelnițene, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* XVI-XVII, p. 173–183.
- C. Lazăr (ed.) 2012. *The Catalogue of the Neolithic and Eneolithic Funerary Findings from Romania*, Târgoviște Cetatea de Scaun.
- Cătălin Lazăr, Adrian Bălășescu, Ionela Crăciunescu, Cristina Covătaru, Mihaela Danum Adelina Darie, Mădălina Dimache, Ovidiu Frujina, Mihaela Golea, Constantin Haită, Theodor Ignat, Bogdan Manea, Monica Mărgărit, Vasile Opreș, Valentin Radu, Tiberiu Sava, Gabriela Sava, Dan Ștefan, Gabriel Vasile 2017. Gumelnița: Then and Now. The research results of the 2017 fieldwork, *Studii de Preistorie* 14, p. 119-174.
- D. Șerbănescu 1985. Vestigii neolitice descoperite la Ulmeni, *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos* I, p. 25–35.
- D. Șerbănescu, O. Androne 2016. Some preliminary considerations regarding the spatial organization on the eponymous settlement of the Gumelnita culture, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* 2, p. 24–35.

Fig. 1. Orotofotoplan al suprafeței S1 de pe tell-ul Gumelnița.

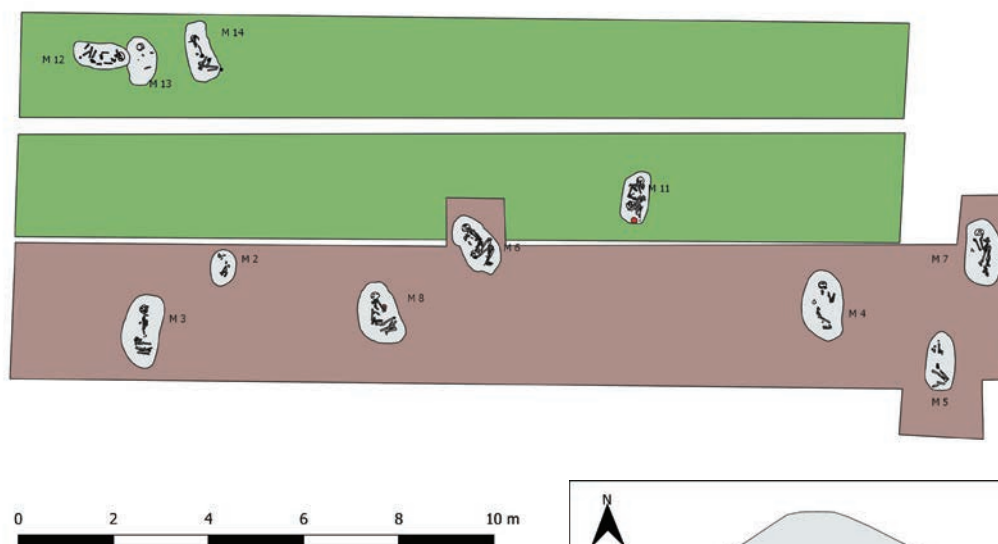

Fig. 2. Mormintele descoperite în Sectorul Terasă.

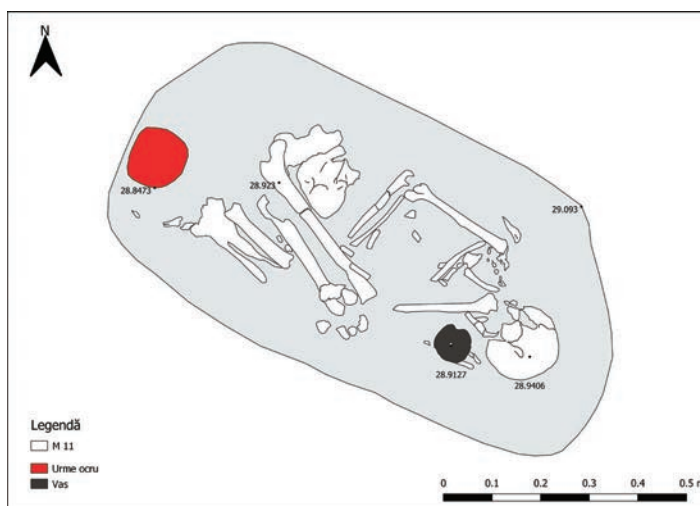

Fig. 3. Mormântul M11, Sectorul Terasă

33. Gura Portiței, jud. Tulcea, Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre, între Golful Musura la nord și zona situată la sud de Gura Portiței

Punct: „Epava Rusu [Portița A]”

Tip sit: 32; 321;

epocă romană; epocă romană timpurie

Cod RAN: 160653.08; **Cod LMI:** TL-I-s-A-05721

Autorizație nr: 78/06.05.2019

Colectiv: George Nuțu, Dorel Paraschiv, Marian Mocanu (ICEM Tulcea); Alin Mișu-Pintilie (Institutul de Cercetări Interdisciplinare, Departamentul de Științe, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași); Mircea Popa (Constanța); Martin Lemke, Karolina Trusz (Antiquity of Southeastern Europe Research Center University of Warsaw); Marta Bajtler (Institute of Mediterranean and Oriental Cultures Polish Academy of Science, Warsaw); Anna Bucholc, Bartłomiej Kujda (Institute of Archaeology University of Warsaw)

În campania anului 2019, cercetările arheologice pe situl Epava Rusu [Portița A] au avut un caracter neinvaziv. Odată cu finalizarea sondajului principal (secțiunea A) s-a propus, prin proiectul anual de cercetare arheologică sistematică pentru anul 2019, sistarea acțiunilor invazive asupra epavei, datorită fondurilor limitate avute la dispoziție, posibilităților de conservare-restaurare reduse și a absenței unui spațiu dedicat valorificării din punct de vedere muzeistic al materialelor arheologice. Nu în ultimul rând, cercetările la scară redusă sunt impuse de către Convenția UNESCO pentru protejerea patrimoniului subacvatic care recomandă conservarea *in situ* ca primă opțiune în ceea ce privește siturile arheologice submerse.

De la început trebuie subliniat faptul că starea de conservare a epavei este precară. Pericolul reprezentat de curenții marini, de furtunile sezoniere și de acțiunea *teredo navalis* L, impun supravegherea constantă a evoluției straturilor superioare ale epavei și verificarea stării de conservare a sitului.

În aceste condiții, am propus pentru campania anului 2019 verificarea gradului de conservare a epavei, în particular a nucleului de amfore din secțiunea mediană a acesteia; documentarea fotografică și video a epavei, în principal prin realizarea unui nou model 3D prin intermediul Structure from Motion (SfM); continuarea investigațiilor geofizice (scanare cu sonarul lateral) în microzona Gura Portiței și la nord de acest punct pentru investigarea topografiei submerse a regiunii și identificarea altor posibile epave în regiune; analiza geo-morfologică a microregiunii Gura Portița și cartarea topografică a zonei costiere; verificarea stării de conservare a zonei secțiunii A și continuarea protejării primare a încărcăturii cu folie geo-textilă ancorată în sediment și acoperită cu saci cu nisip; continuarea studiilor interdisciplinare asupra materialului arheologic rezultat: SfM în Agisoft Metashape pentru materialul amforic, analize de sedimentologie și granulometrie; documentarea materialelor ceramice recuperate în zona

costieră din microzona Perișor-Gura Portiței, Sulina-Canal Sonde și Sfântu Gheorghe, în vederea completării bazei de date privind dispersia punctelor de interes arheologic în zona litoralului nord-dobrogean;

Realizarea unui nou fotomosaic al epavei este necesară pentru a urmări schimbările survenite în evoluția acesteia în ultimul an și, prin comparația unor modele succesive, va facilita realizarea unui tipar privind conservarea siturilor submerse în zona costieră a României. În același timp, continuarea investigațiilor geofizice în microzona Gura Portiței și extinderea acestora spre nord, în proximitatea coastei, contribuie la aprofundarea cunoștințelor privind navigația antică, batimetria zonei și evidențierea unor posibile noi ținte submerse.

Pe parcursul campaniei anului 2019 vremea a fost extrem de nefavorabilă având loc și o serie de intemperii severe (vânt puternic, furtună). În același timp, lanțul logistic a fost satisfăcător, ceea ce a permis derularea proiectului de cercetare în bune condiții. Cantonul de la Edighiol aparținând Apelor române Dobrogea-Litoral a fost folosit, și în acest an, ca bază pentru cercetări, iar micul canal care permite legătura între Lacul Sinoe și Marea Neagră a fost folosit pentru acostarea navei Zephir.

Epava Portița A aparține grupului de nave comerciale de categorie mijlocie (+18/20m / +3/5m)¹. Catargul, păstrat pe o înălțime de cca 1m (deasupra nivelului încărcăturii) relevă faptul că vasul era propulsat (și) cu vele. În timp de război *naves actuariae* erau folosite pentru transportul trupelor, iar acest lucru se datora vitezei imprimată de vâsle.

Navigația comercială în zona costieră a Pontului Euxinus a început o dată cu colonizarea greacă (secolul VII î.Hr.) când nivelul apei a fost cu cca. 1-2 m mai ridicat (Transgresiunea Nympheana)². Cele mai multe așezări antice descoperite în zona actuală a litoralului românesc au fost fondate de-a lungul țărmului intern al complexului lagunar Razim-Sinoe, în antichitate țărmul golfului Halmyris, precum și în sudul regiunii, între Capul Midia (Tomis) și portul Mangalia (Callatis). Toate aceste colonii au fost conectate între ele, în principal prin rutele comerciale nautice de-a lungul țărmului și, totodată, au rămas conectate și cu așezările de origine ale colonizatorilor prin rute exclusiv navigabile³. De-a lungul secolelor, chiar și a mileniilor, navigarea de-a lungul acestor rute maritime s-a intensificat și diversificat, toate acestea conducând la numeroase naufragii și la acumularea de epave pe fundul mării. Într-o sinteză recentă a tuturor datelor și informațiilor disponibile privind descoperirile geo-arheologice făcute în apele românești indică existența a peste 120 de naufragii, dintre care 14 aparțin unor nave de lemn⁴.

Contextul morfologic actual, în care a fost descoperită această epavă, indică o dinamică litorală complexă datorată evoluției țărmului lagunar format în urma barării prin cordoane litorale a golfului Halmyris, în conjuncție cu versantul litoral lagunar corespondent sectorului Portița – Periteașca – Perișor.

¹ D'Amato 2016; Bounegru, Zahariade 1996.

² Romanescu 2013.

³ Romanescu *et al.* 2015.

⁴ Dimitriu *et al.* 2018.

Astfel, dacă în sectorul de țărm Portița – Periteașca dezvoltat în fața câmpiei marine Leahova – Periteașca, elementele morfologice indică în prima parte a țărmului un versant submers afectat de eroziune, în sectorul Periteașca – Perișor dezvoltat în fața câmpiei lagunare Dranov, care prin juxtapunere se transformă în câmp marin, versantul și glacisul lagunar se continuă lin către racordul cu zona șelf.

În ansamblu, sectorul de țărm lagunar Portița – Periteașca – Perișor și versantul lagunar submers corespund acestuia, constituie o zonă dominată de procese morfogenetice acumulative unde driftul de țărm reprezintă principalul mecanism de introducere a nisipului în circuitul litoral⁵. Ca urmare a acestor procese acumulative, epava descoperită în jurul izobatei de -5-10 m a fost protejată parțial de bancurile de nisip formate prin procese naturale în condiții hidro-meteorologice specifice regiunii. Din acest motiv, orice intervenție umană majoră în sistemul natural de acumulare-transport a sedimentelor va dezechilibra mecanismul natural de conservare al epavei, iar consecințele pe termen mediu și lung vor fi foarte greu de anticipat.

În urma campaniei anului 2019 au fost atinse obiectivele propuse. Fotomozaicul realizat în urma a 12 filme prin intermediul unor aparate foto/video GoPro și Olympus Tough 5 are un grad ridicat de detaliu, în ciuda vizibilității relativ reduse (Fig. 1-5). Aceste filmări au necesitat, în total, 10 zile cu cel puțin două scufundări pe zi. În perioadele în care vizibilitatea în mediul submers a fost dificilă, s-au realizat scanări cu sonarul lateral. Pentru obținere fotomozaicului, fiecare filmare a fost împărțită în cadre și fiecare cadru a fost combinat cu fotografiile separate pentru a permite realizarea modelului final. La finalizarea acestuia s-au folosit peste 10.000 de cadre care au fost procesate cu ajutorul unui workstation.

Observațiile realizate în mediul submers și în urma studierii modelului 3D au permis identificarea unor schimbări importante în structura sitului. Astfel, deși existau suspiciuni că adâncimea redusă și furtunile din perioada iernii ar putea produce distrugerii iremediabile întregii epave a fost, totuși, observat un proces de sedimentare sezonieră. Mai mult, furtunile din perioada rece a anului contribuie la procesul de destabilizare a sedimentului, iar elementele structurale sunt expuse. Procesul de sedimentare a fost observat și în anii trecuți, cel puțin în perioada verii când, datorită absenței furtunilor, siltarea acesteia, un proces benefic pentru conservarea pe termen mediu a sitului (Fig. 6-8). În acest an, totuși, acest proces a devenit evident, datorită faptului că la suprafața sedimentului nu mai sunt vizibile unele părți componente ale navei, în particular coastele care marcau limitele acesteia. De asemenea, aria de dispersie a încărcăturii este sensibil mai redusă, ceea ce ne determină să avansăm ipoteza că extremitățile epavei au fost sedimentate și numai partea centrală, mai ridicată, este clar vizibilă. Acest lucru a fost evident, încă din momentul descoperirii epavei, când am observat faptul că secțiunea mediană-centrală depășea cu cel puțin 0,80-1 m fundul mării. Totuși, subliniem faptul că acest proces de sedimentare este sezonier și fluctuant.

Deosebit de interesantă este situația sondajului A, singura intervenție de proporții în epavă, în zona mediană

și a catargului. La sfârșitul campaniei din anul 2018, sondajul A a fost protejat prin intermediul unei folii geo-textile fixată cu bare din fier și saci cu nisip care au securizat întreaga zonă. Situația acestei zone a fost extrem de importantă pentru a înțelege evoluția gradului de conservare a epavei. Cercetarea a relevat faptul că, întreaga suprafață a sondajului A a fost sedimentată complet, folia geotextilă fixată în campania anului 2018 fiind clar acoperită cu nisip. De asemenea, numai unii dintre sacii cu nisip care fixau folia geotextilă mai sunt vizibili. Totuși, remarcăm faptul că, exceptând prima campanie din anul 2016, toate cercetările la epavă s-au desfășurat între sfârșitul lunii august și începutul lunii septembrie, cu unele prelungiri spre începutul lunii octombrie, când s-au efectuat prospecțiunile geofizice. Astfel, nu se poate determina cu siguranță faptul dacă sedimentarea este un proces sezonier, datorat perioadelor de acalmie și hulă de mică intensitate din timpul verii. Altfel spus, există posibilitatea ca în sezonul de iarnă, furtunile intense din această perioadă să conducă la eroziunea sedimentului care acoperă epava, un proces reversibil și contrar în perioada verii. Așadar, am avea un proces ciclic, care relevă, odată în plus, situația precară a acestui sit submers.

În urma observațiilor din acest an putem spune că starea de conservare excepțională a epavei oferă posibilități favorabile pentru cercetări viitoare privind tehnicile de construcție a navelor în perioada romană timpurie și legăturile comerciale ale nord-estului provinciei Moesia Inferior cu bazinul Mării Negre.

Investigații geofizice în microzona Gura Portiței și pe Platforma continentală a litoralului românesc al Mării Negre (jud. Tulcea)

Cercetările geofizice au constat în side-scan sonar, un instrument folosit pentru a reda o imagine fidelă a fundul mării, a reliefului acesteia sau a obiectelor aflate deasupra sedimentului, cu un sistem de scanare laterală a morfologiei fundului mării. Lucrările geofizice marine au fost realizate de-a lungul unor profile de observație orientate, în general, SW-NE, echidistanțate la aproximativ 25-50 m. Sonarul lateral Deep Vision DE340D a fost folosit pe frecvența de 445 KHz pentru o acuratețe medie a țintelor. Software-ul dedicat este DeepView vers. basic rulată pe sistemul Windows care permite vizualizarea în timp real a datelor și ulterior, alături de prezentarea unor date privind structura unor ținte, înălțimea acestora, lungimea și adâncimea lor. În total, peste 15 km² au fost investigați prin scanare cu sonarul lateral. Aceasta a permis identificarea unui număr mare de ținte, unele verificate prin scufundări (Fig. 9-11).

Un alt perimetru investigat prin intermediul sonarului lateral a fost ales în zona Canalului Perișor, unde au fost observate în anii anteriori concentrări ale materialelor ceramice, eșalonate cronologic din perioada elenistică până în perioada romană târzie, de-a lungul țărmului. Suprafața investigată a acestui perimetru este de +5 km² și a evidențiat caracteristicile sedimentologice, alături de o serie de anomalii care trebuie investigate în viitor. Nu în ultimul rând, trebuie menționat faptul că a fost evidențiat un proces masiv de eroziune a liniei costiere, fapt ce poate contribui, în viitor, la descoperirea unor noi situri submerse.

⁵ Romanescu 2013.

Bibliografie

Bounegru, O., Zahariade, M., *Les force navales du Bas Danube et de la Mer Noire aux Ier-VIe siècles*, Colloquia Pontica 2, Oxford, 1996.

D'Amato, R., *Imperial Roman Warships 27 BC – 193 AD*, Oxford, 2016.

Dimitriu, R.G., Nuțu, G., Popa, A., Barbu, M.-B., *High resolution geophysics off Danube delta's shore line for the evaluation of its cultural heritage load. Case study: the mouth of New Dunavăț paleo-distributary*. 18th International Multidisciplinary Scientific GeoConference SGEM2018, Conference Proceedings, 2018, 18, 1.1, 855-862, doi:10.5593/SGEM2018/1.1/S05.106.

Romanescu, G. *Geoarchaeology of the ancient and medieval Danube Delta: Modeling environmental and historical changes. A review*. Quaternary International, 2013, 293, 231-244, doi: 10.1016/j.quaint.2012.07.008.

Romanescu, G., Bounegru, O., Stoleriu, C.C., Mișu-Pintilie, A., Nicu, C.I., Enea, A., Stan C.O. The ancient legendary island of Peuce – myth or reality? *Journal of Archaeological Science*, 53(1), 521-35, doi:10.1016/j.jas.2014.11.014

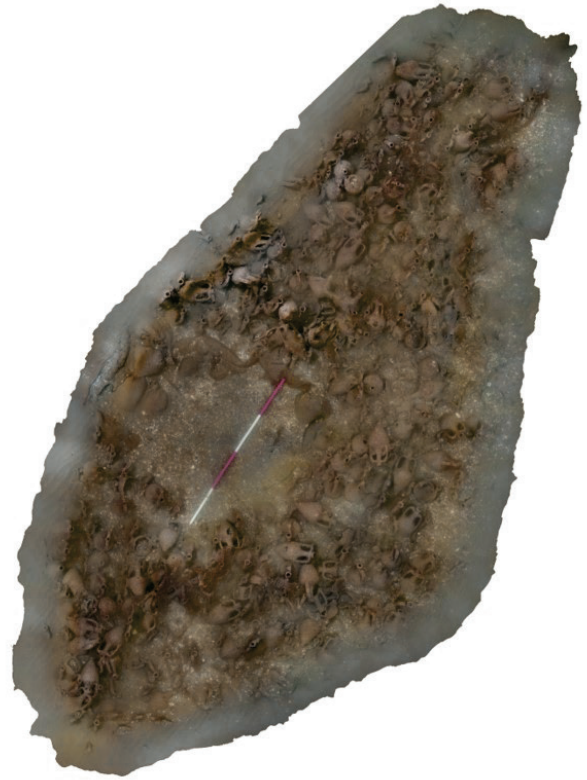

Fig. 1. Fotomozaic al epavei

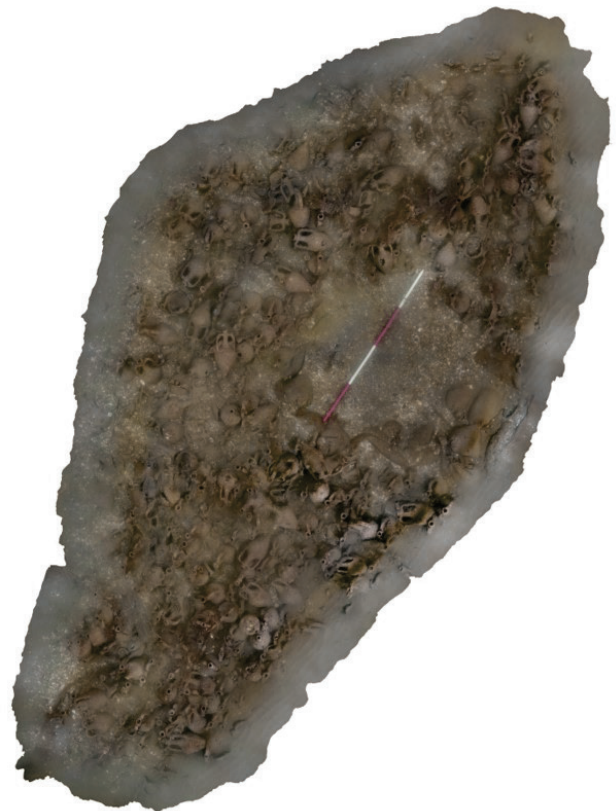

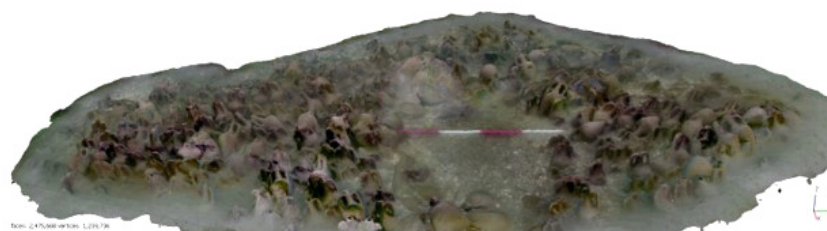
Fig. 2. Fotomozaic al epavei

Fig. 3. Fotomozaic al epavei

Paralela 20°

Fig. 4. Fotomozaic al epavei

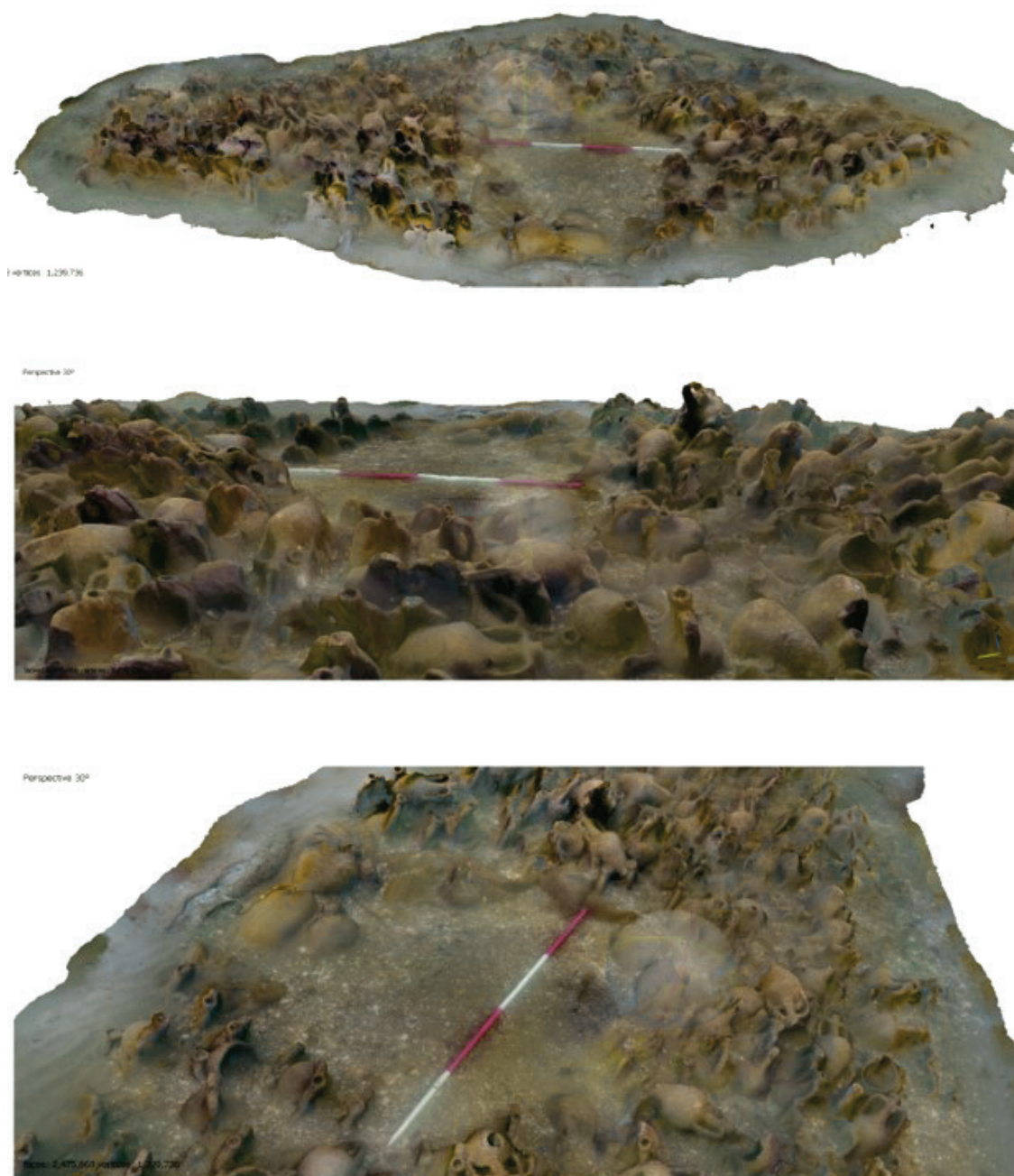

Fig. 5. Fotomozaic al epavei

Fig. 6. Imagini din timpul cercetării detalii cu amforele in situ

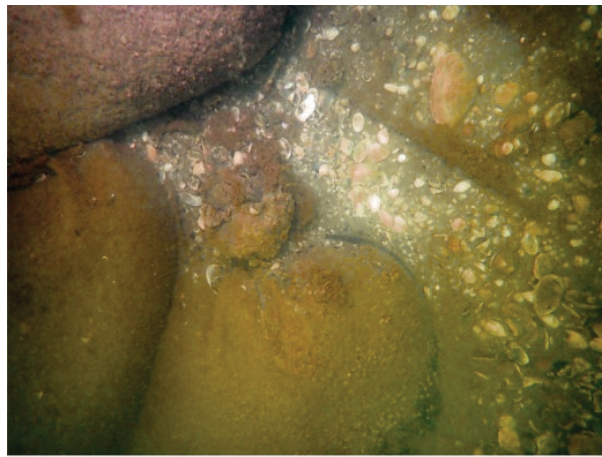

Fig. 7. Detalii cu sedimentarea foliei geotextile și sacii cu nisip folosiți pentru fixarea acesteia

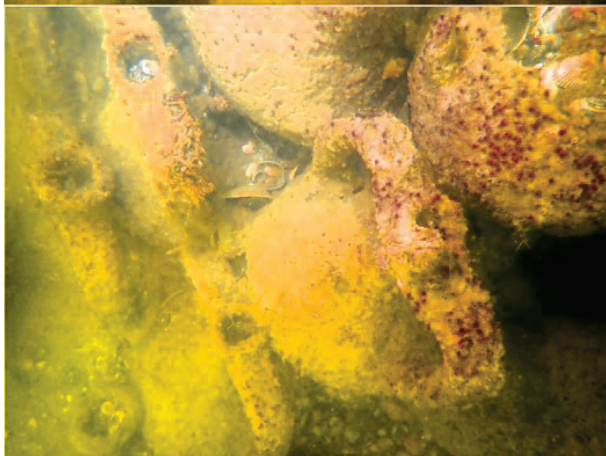

Fig. 8. Imagini din timpul cercetării detalii cu amforele in situ

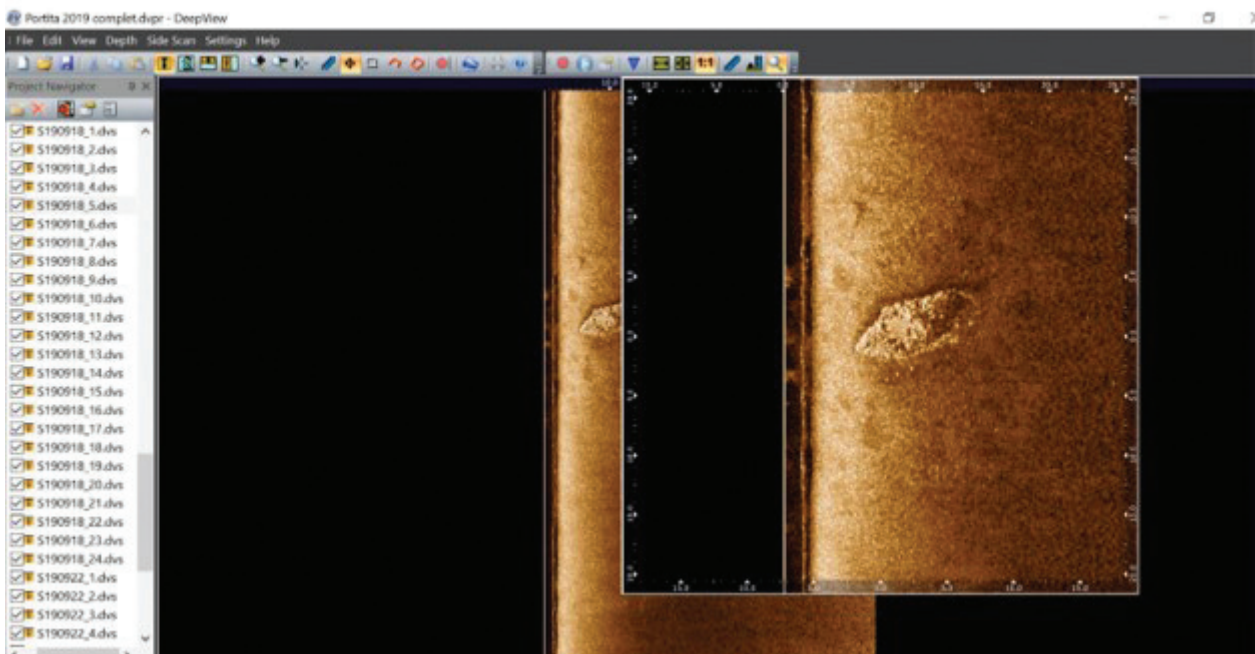
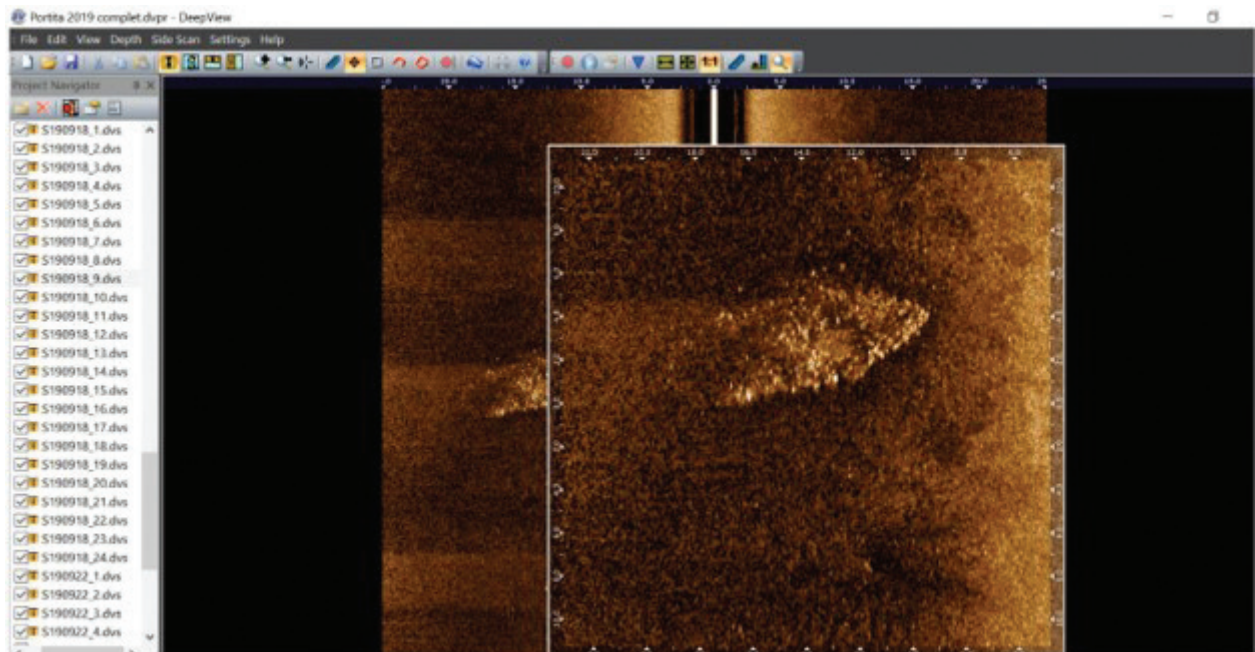
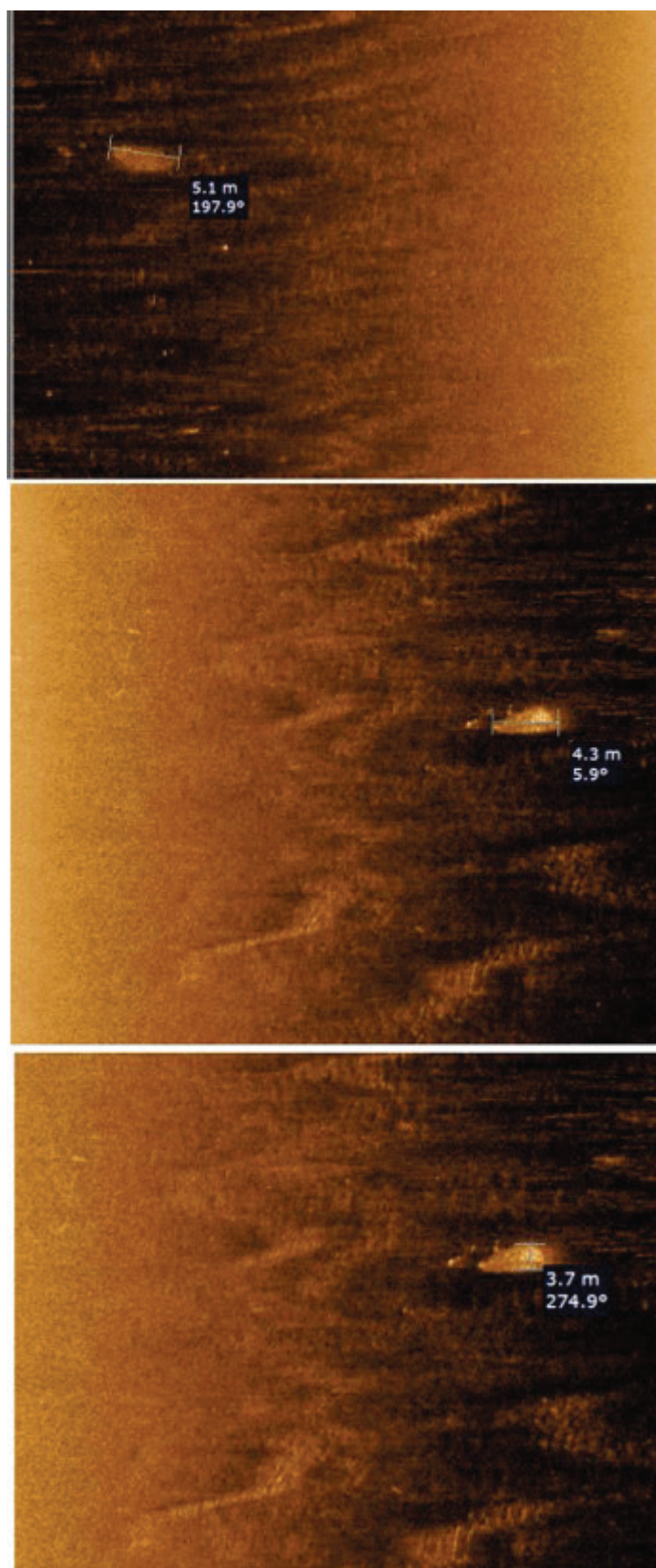

Fig. 9. Amprenta epavei pe scanarea cu sonarul lateral în septembrie 2019

Fig. 10. Aspecte din timpul cercetărilor și detalii cu eroziunea țărmului în zona Gura Portiței

Fig. 11. Anomalii (posibile ținte) identificate pe parcursul scanărilor cu sonarul lateral

34. Hârșova, jud. Constanța**Punct: „Cetate, str. Cetății - str. Carsium”**

Tip sit: așezare fortificată; cetate.

Încadrare cronologică:sec. I-II p. Chr – până în sec. XIX.

Cod RAN: 60810.01

Autorizație nr. .99/6.05.2019

Colectiv: Constantin Nicolae, responsabil științific, Cristina Talmațchi, Vitalie Bodolică (MINA Constanța), Daniela Mihai (INP).

Finanțare: 7.000 lei – MINA Constanța; 6.000 lei Primăria Hârșova (1000 lei degajarea mecanică a pământului rezultat din săpătură)

Perioada desfășurării campaniei: 1-31 octombrie 2019

A 26-a campanie arheologică de la cetatea Carsium s-a derulat, în anul 2019, numai la poarta de nord a cetății romano-bizantine descoperită în anul 2009 pe strada Unirii. A fost degajat pământul din secțiunea S 6 și s-a desființat murtorul dintre S 6 și S 7. Astfel se asigură o mai bună vizibilitate a turnului T 2 al porții (spre vest, sau cel de pe dreapta, pe direcția de intrare în cetate).

În fața turnului s-a evidențiat traseul secțiunii efectuate de Gh. Cantacuzino în anul 2007, umplut la vremea respectivă cu tot felul de materiale. La exterior, în profilul săpăturii, apare roata unui cărucior de gunoi.

Stratigrafia înregistrată aici este tipică situației întâlnite în celelalte secțiuni, și ilustrează situația de-a lungul timpului după ce poarta nu a mai funcționat:

- în fața turnului apare un rest de zid din piatră bolovănoasă prinsă cu pământ, cu grosimea de 0,60 m care se păstrează pe înălțimea de 0,65 m. În exterior, spre vest, se înregistrează un nivel de piatră lustruită (probabil un pavaj) cu multă arsură. Este posibil ca această construcție să fie în legătură cu cuptorul ceramic descoperit anul trecut în imediata apropiere. Cercetările viitoare vor lămurii dacă nu cumva aici a funcționat chiar atelierul ceramic al meșterului olar din secolele V-VI. Spre turn, restul de zid a fost afectat de săpătura din anul 1987;

- urmează, mai sus, un nivel de pământ compactat cu resturi de piatră și mortar care provin de la demantelarea turnului la sfârșitul antichității;

- un nivel de pământ aproape curat se datorează faptului că aici nu au mai avut loc intervenții antropice o bună perioadă de timp;

- deasupra acestuia se află un ultim nivel de demolare a ruinelor turnului, alcătuit din piatră și fragmente de cărămidă. Cel mai probabil acest lucru s-a petrecut atunci când s-a construit incinta fortificației medievale-otomane;

- nivelul de depuneri moderne cu materiale tipice (fragmente de vase din ceramică cu smalt colorat).

Spre nord stratigrafia este întreruptă de o groapa uriașă de gunoi realizată în ultimile două secole. Nu este exclus ca aceasta să reprezinte chiar urma uneia din ghețăriile care au funcționat pe acest amplasament păstrat, în mod intenționat, liber în cartier.

Materialele descoperite sunt în poziție secundară datorită intervențiilor succesive din această parte a

fortificației antice și medievale. Pentru epoca romană și romano-bizantină cele mai des întâlnite sunt fragmentele de amfore, oale, castroane, câteva greutateți de plase de pescuit și două fragmente de opaițe. Din evul mediu sunt puține fragmente de vase smălțuite.

Bibliografie:

Gh. Cantacuzino, *Cercetări arheologice la fortificațiile de la Hârșova*, BCMI,3, 1992, p. 58-67;

Constantin Nicolae, *Stadiul cercetării arheologice la Hârșova. Contribuții la harta arheologică a localității*, Pontica, XLIII, 2010, p. 221-249

Constantin Nicolae, *Incinta cetății medievale de la Hârșova. Descoperiri noi*, Pontica, XLVII, 2014, p. 375-402;

Constantin Nicolae, *Noi date despre fortificația otomană de la Hârșova*, vol. *Dobrogea coordonate istorice și arheologice*, Tulcea 2016, p. 49-84;

Constantin Nicolae, *Carsium, un avanpost la frontiera romană a Dunării de Jos. Stadiul cercetărilor*, în volum Mariana Păvăloiu, *Ghiorghe Papuc LXX om al cetății*, Constanța, 2016, p. 83-102.

Constantin Nicolae, *Poarta de nord a cetății romano-bizantine Carsium*, Pontica, 51, 2018, p. 343-363;

Fig. 1. Poarta de nord. T 2. Campania 2019

Fig. 2. T 2. Campania 2019. Rest de zid în fața turnului T 2

Fig. 3. Guri de amfore și oale descoperite în campania 2019

Fig. 4. Materiale ceramice descoperite în campania 2019

Fig. 5. Torți de amfore descoperite în campania 2019

35. Igrış, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș**Punct: „mănăstirea Egres”**

Tip de sit: mănăstire medievală

Încadrare cronologică: sec. XII-XVI

Cod RAN: 158751.04

Autorizație nr. 1/27.03.2019.

Colectiv: Daniela Tănase (Muzeul Național al Banatului - Timișoara) - responsabil științific, Balázs Major - co-director proiect (Universitatea Catolică Péter Pázmány, Budapesta, Ungaria), Niculina Dinu (Muzeul Brăilei "Carol I"), Virgil Apostol (Institutul de Arheologie "Vasile Pârvan" București), Lóránt Vass, Péter Langó, Miklós Takács, Tibor Rácz, Tamás Czuppon, Teofil Rétfalvyi, Vera Németh (Universitatea Catolică Péter Pázmány – Budapesta, Ungaria), studenți, masteranzi și doctoranzi de la Universitatea de Vest din Timișoara și de la Universitatea Catolică Péter Pázmány din Budapesta.

Perioada desfășurării campaniei: 5-31.05.2019, 1.07-30.08.2019

În anul 2019 au continuat cercetările arheologice sistematice în situl de la Igrış-Mănăstirea Egres, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș, filială a abației cisterciene de la Pontigny (Franța), ctitorită de către regele Béla al III-lea al Ungariei (1172-1196)¹. Săpăturile arheologice sistematice desfășurate între anii 2016-2017 au avut drept principal rezultat descoperirea bisericii mănăstirii².

Astfel, în cursul lui 2019 s-a intenționat extinderea cercetării în transeptul bisericii, dar și în afara acesteia, fiind cercetată o porțiune din curtea mănăstirii și din capitul. Au fost trasate trei secțiuni adiacente secțiunilor D1/2016, D2/2016, D3/2017, la sud de acestea, notate E1, E2 și E3. Secțiunile E1 și E2 au dimensiunile de 5X5 m, iar secțiunea E3 de 5X6 m. De asemenea, a fost dezvelită și secțiunea D3, care nu a putut fi cercetată în întregime în anul 2017.

În secțiunile E1 și E2, sub straturile de moloz situate până la adâncimea de 0,90 - 1 m, au apărut structuri construite, amprente de zid, fragmente de podea, amprentă de sobă, care indică o locuire ulterioară funcționării mănăstirii, cel mai probabil în cursul primei jumătăți a secolului al XVI-lea, când aceasta devine fortăreață³ (Fig. 1). Locuirea în timpul stăpânirii otomane asupra Banatului este puțin probabilă, deoarece în toamna anului 1551, beilerbeul Mehmet a asediat și distrus fortificația Egres, iar satul a fost depopulat, la 1581 doar câțiva păstori trăiau cu oile printre ruinele mănăstirii⁴.

Sub acest nivel de locuire a apărut nivelul de înmormântări din secolele XIV-XV, fiind descoperite schelete întregi și fragmentare, unele dintre acestea cu piese de inventar: inele, cataramă, piese de centură, monede. În extinderea secțiunii E1, precum și în secțiunea E2, sub stratul de morminte, a fost găsit un nivel care indică o distrugere și care apare la o adâncime de 1,65 m în secțiunea E1 și de

1,90 m în secțiunea E2, față de nivelul actual de călcare. Însă mormintele aflate la 1,70 m adâncime par să deranjeze acest strat deoarece au în umplutură pământ amestecat cu arsură de culoare neagră, cu fragmente de cărămizi, de țigle, fragmente arhitecturale din piatră. Așadar, limita superioară a stratului de distrugere a fost la o cotă mai înaltă, posibil la 1,60 m față de actualul nivel de călcare. Materialul arheologic descoperit în pământul cenușiu amestecat cu mult pigment de cărbune conduce spre supoziția că avem de-a face cu urme ale dezastrului provocat de invazia tătarilor de la 1241: fragmente de cărămizi, de țigle, obiecte din bronz întregi și fragmentare, fragmente arhitecturale din gresie și marmură roșie, fragmente de vase din ceramică, fragmente de sticlă arsă.

În secțiunea E1 au fost descoperiți doi pilaștri construiți din cărămidă, dintre care unul situat în profilul de est al secțiunii (Fig. 2). Pentru ca acesta să poată fi dezvelit în întregime, secțiunea E1 a fost extinsă spre est cu 2,5 m, prilej cu care a mai fost dezvelită în colțul de nord-est al secțiunii fundația unui zid construit din cărămizi într-o perioadă ulterioară construirii celor doi pilaștri, fapt care decurge atât din stilul constructiv, cât și din considerente de ordin stratigrafic (Fig. 3). În timp ce cei doi pilaștri sunt construiți într-un sol negru-cenușiu, lutos, situat deasupra solului steril, zidul a fost construit parțial pe straturi de pământ amestecate cu fragmente de cărămizi și bulgărași de mortar, corespunzătoare nivelului de înmormântări succesive, dar și unui nivel care indică o distrugere suferită de edificiu.

Un rezultat deosebit de important al săpăturilor este descoperirea unei biserici mai vechi decât cea a mănăstirii fondate în anul 1179, despre a cărei existență nu ne-au parvenit nici un fel de informații. Segmente din biserică mai veche au fost reperate și în 2016 și 2017, dar abia în 2019 prin cercetarea secțiunilor E2 și E3 și finalizarea cercetării în secțiunea D3/2017 destinația fragmentelor de zid și a amprentelor de zidărie identificate în anii anteriori a putut fi explicată. Cercetările au scos la lumină o biserică de plan bazilical, cu o absidă semicirculară la est și nava dreptunghiulară, cu o mică nișă pe latura de nord (Fig. 4-5). Deosebit de interesantă este metoda constructivă: s-a săpat conturul fundațiilor bisericii și în șanțurile rezultate a fost depus lut galben, foarte bine bătătorit, astfel că planul construcției se desenează foarte bine în pământul de culoare neagră-cenușie în care apar fragmente de ceramică databile în epoca mijlocie a bronzului - cultura Periam-Pecica. Fundația din lut galben are adâncimea de 0,85 m, pe aceasta fiind construite zidurile din cărămizi prinse cu mortar. Biserica timpurie a fost distrusă în jumătatea sa nordică de zidul bisericii mănăstirii cisterciene. Faptul că zidul bisericii mănăstirii Egres taie practic nava și jumătatea de nord a absidei ne indică faptul că atunci când a fost inițiată construirea acesteia, biserică mai veche era deja în ruină (Fig. 6). De asemenea, zidurile bisericii mai vechi au fost distruse de înmormântările efectuate în secolele XIV-XV, atât în interiorul bisericii mănăstirii, cât și în afara acesteia (Fig. 7).

În biserică mai timpurie au fost efectuate înmormântări în timpul funcționării acesteia, fapt relevat de descoperirea

¹ Mór Heitel 2010, 49-51; Tănase *et alii* 2017, 229-240.

² Tănase *et alii* 2017a, 66-68, Pl. 1-5; Tănase, Végh, Rétfalvyi 2018, 48, 313-316.

³ Bárány 1845, 101; Borovszky 1912, 393.

⁴ Borovszky 1912, 397.

a două ciste de cărămidă în interiorul său, de o cistă de cărămidă situată în afara sa, paralelă cu absida, precum și de câteva morminte. Cistele din interior au fost distruse parțial de înmormântări ulterioare, dar într-una dintre ele a fost găsită, cel mai probabil, o parte din scheletul defunctului înmormântat inițial (Fig. 8). În interiorul cistei exterioare au fost documentate schelete umane fragmentare, dintre care este posibil ca nici unul să nu fie defunctul inițial, înhumat în perioada de funcționare a bisericii mai timpurii (Fig. 9).

Cistele au fost construite din cărămizi, cele de la bază sunt mai subțiri, de formă dreptunghiulară, iar pereții au fost înălțați din cărămizi mai groase, tot de formă dreptunghiulară. Se pare că au fost acoperite cu cărămizi pătrate, mai subțiri, dispuse oblic pe marginile pereților. Se cuvine menționat și faptul că fundația absidei, în partea sa de sud, a fost secționată de o groapă umplută cu pământ de culoare cenușie, amestecat cu arsură, în care au apărut fragmente de cărămizi și țigle, fragmente de sticlă de vitralii, fragmente de colonetă din marmură roșie. Aceasta poate fi pusă în legătură cu distrugerile provocate în timpul invaziei tătare de 1241 (Fig. 10).

În ceea ce privește biserica mănăstirii cisterciene, menționăm faptul că zidul despre care s-a considerat în 2016, la dezvelirea sa în secțiunea D1, că este fundația de sud-vest a transeptului, pe parcursul săpăturilor din 2019 s-a dovedit a fi de fapt un contrafort al cărui contur a fost evidențiat în secțiunea E1. De acesta, spre est, a fost adosată o structură din cărămidă, groasă de 0,60 m, posibil fundația unei scări.

Mai amintim că în secțiunea E3 a apărut un alt fragment de fundație lată, din cărămidă prinsă cu mortar, paralelă cu zidul de sud al bisericii mai vechi, a cărei funcționalitate în prezent nu este determinată (Fig. 11).

În anul 2019 au mai fost trasate două secțiuni notate A1 și B1, situate în continuarea secțiunilor C1/2016 și D1/2016, B1 fiind tangentă pe latura sa de sud cu secțiunea C1/2016. Aceste secțiuni au dimensiunile de 5X5 m.

În secțiunea A1 a fost găsit zidul de nord al navei bisericii și pilastrul care marchează deschiderea spre nord a transeptului. Fundația este continuă în transept, iar în profilul de nord al secțiunii s-a putut vedea podeaua care acoperă această structură zidită (Fig. 12).

În secțiunea B1 a fost găsit un pilastru cu baza de formă octogonală și adosat de acesta, în partea sa de sud, o construcție dreptunghiulară, realizată din cărămidă, cercetată parțial, despre care se presupune că este mormântul regelui Andrei al II-lea (1205-1235). În interior nu s-au găsit oase umane. Această structură dreptunghiulară are un fel de postament compus din două așize de cărămizi, care est direcționat spre est. Este posibil ca acesta să fi avut rolul de a susține o construcție monumentală, așa cum se poate presupune că a fost mormântul lui Andrei al II-lea (Fig. 13-14).

Această construcție funerară adosată de pilastrul din secțiunea B1 este situată paralel cu o structură din cărămidă de formă dreptunghiulară despre care s-a presupus că este tot un mormânt, aflată la 4 m spre sud și adosată de fundația unui pilastru, ambele descoperite în secțiunea C1/2016. Amplasarea acestor două construcții

de formă dreptunghiulară la mică distanță una de cealaltă, în transeptul bisericii, poate fi un indiciu că avem de-a face cu locul mormintelor regale.

Faptul că mormintele lui Andrei al II-lea și al Yolande de Courtenay de la Igrış au fost impunătoare poate fi relevat de descoperirea unui fragment de marmură roșie, de la un arc trilobat, găsit cu ani în urmă într-o grădină situată la cca 20 m est de secțiunea investigată de noi. Probabil, piesa respectivă făcea parte dintr-un parapet străpuns de o arcadă, care prin analogie cu fragmentele monumentului funerar de la Pilis (atribuit Gertrudei, prima soție a lui Andrei al II-lea) permite reconstituirea unui parapet cu un șir de șapte arcade, ce ar reprezenta una dintre laturile sarcofagului, identică în lungime cu cel din Ungaria⁵.

Se cuvine să menționăm aici faptul că la Igrış au mai fost descoperite fragmente de pietre sculptate și fragmente de lespezi din marmură roșie atât în 2019, cât și în 2016 și în 2017, inclusiv într-o groapă și în stratul care sunt măturii ale distrugerilor de la 1241, astfel că prezența acestor fragmente poate fi legată în primul rând de mormintele regale.

La fel ca în secțiunile E1-E3, atât în secțiunea A1, cât și în secțiunea B1 s-au găsit schelete umane, databile în secolele XIII-XV. În secțiunea B1 s-a găsit o jumătate de monedă din aur, emisă de împăratul bizantin Ioan al III-lea Vatatzes, care a domnit între anii 1222 - 1253, fiind așadar un contemporan al regelui Andrei al II-lea. Găsirea acestei monede ne indică uzanța înmormântărilor în interiorul bisericii mănăstirii cisterciene în prima jumătate a secolului al XIII-lea.

În concluzie, campania anului 2019 a avut rezultate deosebite, prin găsirea unei biserici mai vechi decât cea construită în ultima treime a secolului XII, prin descoperirea unor structuri construite din cărămidă care foarte probabil aparțin mormintelor regale, precum și prin contribuția adusă la cercetarea planimetrice bisericii cisterciene (Fig. 15). La acestea se adaugă o cantitate apreciabilă de obiecte din metal, ceramică și piatră care ne dezvăluie caracteristicile culturii materiale din secolele XII-XVI.

Bibliografie:

- Bárány 1845, Á. Bárány, *Torontál vármegye hajnala*, Buda, 1845.
- Borovszky 1912, S. Borovszky, *Torontal vármegye története*, 1912.
- Móré Heitel 2010, S. Móré Heitel, *Începuturile artei medievale în bazinul inferior al Mureșului*, Timișoara 2010.
- Tănase et alii 2017, D. Tănase, G. Bertók, A. Kocsis, B. Major, *The location of Egres Cistercian monastery – Igrış (Timiș County), in the light of recent geophysical research*, Ziridava - Studia Archaeologica 31, 2017, 229–240.
- Tănase et alii 2017a, D. Tănase, B. Major, Zs. Kopeczny, C. Ardelean, A. Măgureanu, D. Culic,
- V. Apostol, D. Măgureanu, A. Végh, Zs. Vágner, A. Türk, R. Lóki, G. Bertók, *Igrış, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș Punct: Igrış - mănăstirea Egres*, în *Cronica Cercetărilor*

⁵ Despre fragmentul arhitectural din marmură roșie, vezi Móré Heitel 2010, 59-60.

Arheologice din România – Campania 2016, București 2017, 66-68, Pl. 1-5.

Tănase, Végh, Rétfalvyi 2018, D. Tănase, A. Végh, T. Rétfalvyi, Igrîș, com. Sânpetru Mare, jud. Timiș, Punct: Igrîș-mănăstirea Egres, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – Campania 2017, București 2018, 48, 313-316.*

Fig.1. Secțiunea E2, vedere generală dinspre sud.

Fig.2. Secțiunea E 1, vedere generală dinspre vest.

Fig.3. Secțiunea E1, vedere generală dinspre vest.

Fig.4. Secțiunile E2-E3 și D3, vedere generală, realizată cu drona.

Fig. 5. Secțiunea E2, absida bisericii mai vechi, în plan și în profil, vedere dinspre sud.

Fig. 6. Secțiunea D3, vedere dinspre est.

Fig. 7. Secțiunea E3, vedere dinspre vest

Fig. 8. Secțiunea E3, cista din interiorul bisericii mai vechi.

Fig. 9. Secțiunea E2, cista din exteriorul bisericii mai vechi, văzută dinspre sud.

Fig. 10. Secțiunea E2, vedere dinspre est a gropii care secționează absida bisericii mai vechi.

Fig. 11. Secțiunea E3, vedere generală dinspre est.

Fig. 12. Secțiunea A1, vedere generală dinspre sud.

Fig. 13. Secțiunea B1, vedere dinspre nord-pilastru și posibilul mormânt al lui Andrei al II-lea.

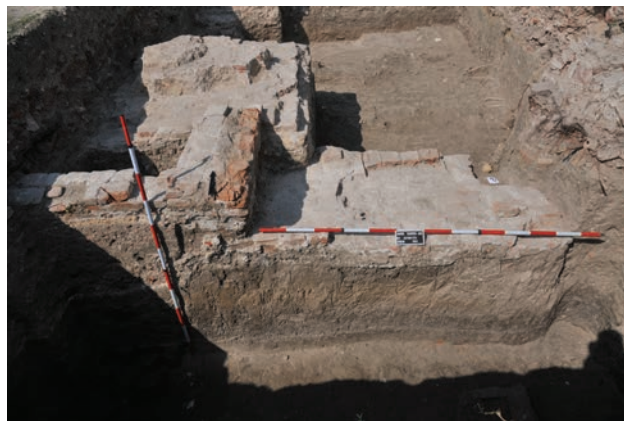

Fig. 14. Secțiunea B1, vedere dinspre sud, construcția funerară adosată pilastrului.

Fig. 15. Vedere generală realizată cu drona, secțiunile A1-B1, D3, E1-E3.

36. Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]**Punct: „Cetate”****Cod LMI:** TL-I-s-A-05804**Cod RAN:** 159696.05**Autorizație nr.** 75/03.05.2019

Colectiv: dr. Florin George Topoleanu (ICEM Tulcea) - Responsabil santier dr. Aurel-Daniel Stănică, dr. Marian Mocanu, dr. Valentin Panait, Liliana Marcu (ICEM Tulcea), dr. Marius Cristian Streinu, drd. Bianca Elena Grigoraș, drd. Alina Iancu, Georgiana Dinu, Vlad Manolache, Marian Tufaru, Oana Borlean (INP), dr. Alina Streinu (MMB), dr. Aurel Vlăcu (IAB), dr. Gabriel Vasile (IAB), drd. Adrian Șerbănescu (S.C. Terra Data Surveys S.R.L); drd. Alexandra Bivolaru, prof. dr. Christophe Morhange, Marie Pawlowicz, Ninon Basuau (Universitatea Aix-Marseille (AMU), dr. Niculina Dinu (M Brăilei); drd. Oliver Livanov, dr. Marian Mierlă, drd. Cristian Trifanov (INCDD); conf. univ. dr. Valentin Bottez, drd. Adrian Vladu (U. București); Daniela Stănică, voluntari (Asociația Pro Noviodunum), ing. topo. Dumitru Eftimie (S.C. Topo Consult S.R.L. Isaccea); Adrian Drăgan (S.C. Aero Delta Support S.R.L. Sarinasuf)

Cercetările din campania 2019 s-au desfășurat în perioada iunie-octombrie și au fost finanțate de Ministerul Culturii - Programul național de finanțare a cercetării arheologice – sistematice, Aix-Marseille Université (Marseille, France), Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, Institutul Național al Patrimoniului. Tot în anul 2019, Asociația Pro Noviodunum a implementat proiectul *Noviodunum ArchaeoPark*, finanțat de Primăria oraș Isaccea.

Campania de săpături arheologice sistematice din anul 2019 la cetatea Noviodunum a demarat în data de 3 iunie în cadrul unui protocol de colaborare încheiat între ICEM Tulcea și Universitatea Aix-Marseille (AMU), prin realizarea într-o primă etapă a unui număr de 10 foraje geotehnice și au continuat cu două sondaje pe latura de est a sitului.

În sectorul de SE al fortificației săpăturile s-au desfășurat în zona Turnului de Colț (Intramuros) și Curtina 1. Cercetări au fost realizate și în sectorul Așezare Civilă Est, unde au fost continuate investigațiile în jumătatea de Est a casetei S1. Cercetarea arheologică de teren din anul 2017, ne-a prilejuit identificarea unor posibile edificii, la aproximativ 100 m de incinta de est, pe drumul de acces spre Pontonul Vechi. Aici fost realizat un sondaj cu scopul de a investiga prezența acestor ruine. În campania anului 2019 un alt obiectiv urmărit a fost obținerea de date batimetrice, cu scopul de a evidenția aspectul, direcția de dispunere a structurilor submerse, suprafața afectată și identificarea eventualelor instalații portuare. Cercetările s-au finalizat la 24 octombrie, odată cu acțiunea de conservare primară a monumentelor descoperite și finalizarea investigațiilor geofizice pentru Așezare Civilă Est și Incintă Est.

Turnul de Colț – Intramuros

Aurel-Daniel Stănică, Marian Mocanu, Niculina Dinu, Gabriel Vasile, Daniela Stănică, Liliana Marcu

Înlăturarea martorilor în anul 2008 a creat o suprafață, care prezenta o diferență de nivel datorată etapelor în care s-a realizat cercetarea. În prima etapă cercetarea s-a concentrat pe vechile secțiuni TC 5 și TC 1.

În caroul 8, din TC 5 și TC 1, se conturează o posibilă locuință semi îngropată, iar spre est două complexe menajere.

Materialul arheologic este reprezentat de ceramică, fiind vorba de fragmente de vase borcan, castroane, fragmente amfore, sticlă, vase smălțuite, dar și un fragment de vas sferoconic.

Cele două complexe menajere au fost cercetate, rezultând un bogat material ceramic, la care se adaugă monedele modul mic (tăiate) și o cantitate apreciabilă de oase de animale și pește.

Gr. 1/2019. Groapa menajeră identificată în caroul 8 spre profilul de Nord, formă circulară, pereți dreți rotunjiți în partea inferioară. Complexul a fost afectat de un șanț în care a fost montat un cablu de telefonie.

Gr. 2/2019. În caroul 7 a fost identificat și cercetat un al doilea complex menajer. Prezintă pereți dreți „căptușiți” cu piatră spre Vest. Pe fundul gropii au fost surprinsă o aglomerare de pietre de dimensiuni medii, dar și mici bucăți de chirpici. Materialul recoltat este reprezentat din fragmente ceramice, moneda tăiată modul mic, fragmente de chirpici, oase de animale sau fragmente de brățări din sticlă.

Materialul ceramic recoltat din cele două complexe menajere este alcătuit în proporție covârșitoare din fragmente de vase borcan, care se încadrează în specia ceramicii nisipoase. Vasele aparținând ceramicii de import, reprezintă a doua categorie de materiale ceramice descoperită în cele două gropi. Aici remarcăm ceramica smălțuită policrom și policrom cu decor pictat și incizat. Ca forme, remarcăm castroane și farfurii cu picior inelar.

În campania anului 2020 urmează să ne concentrăm pe locuință și elementul de fortificație din fosta secțiune TC 1.

Curtina 1 - Turnul de Colț

Aurel-Daniel Stănică, Marian Mocanu, Niculina Dinu, Daniela Stănică, Liliana Marcu

În campania anului precedent, am continuat cercetările din 2017, 2018, și anume demontarea martorului creat între Turnul de Colț și Curtina C1. Astfel, a fost deschisă o suprafață cât mai extinsă pentru o înregistrare a contextelor și stabilire a momentului de refacere a zidului de incintă în perioadă medie bizantină sau medievală.

Suprafața cercetată are o lungime de 8,50 m, lățimea de circa 5,00 m. Săpătura s-a desfășurat într-un strat reprezentând nivelul de dărâmătură aferent zidului de incintă până (-2,50 m). În acest strat au fost descoperite materiale ceramice amestecate (atât romane cât și medio-bizantine, care predomină), monede din bronz (secol XIII), două inele din bronz, două potcoave și opt caiele, două scoabe, două cuie, o lamă de cuțit din fier. La această enumerare

se mai adaugă unsprezece obiecte din fier nedeterminate, un glonț din plumb (sec. XVIII-XIX), două cartușe (sec. XX), două fragmente plumb și unul de bronz, o copcă și două fragmente brățări sticlă, evidențiind intervențiile în această zonă în diferite perioade istorice. Tranșeele practicate la începutul secolului XX, la care se adaugă activitățile de extragere a pietrei din zidurile cetății și materialul divers recoltat oferă imaginea unor contexte perturbate, situație întâlnită și în alte sectoare. Fragmentele ceramice și monedele sunt într-un număr redus. Pietrele și fragmente de mortar, indică o demantelare a fragmentului de zid, ce plombează structurile anterioare de perioadă romano-bizantină. Legat de datarea zidului, optăm în continuare pentru sfârșitul secolului XIII – începutul secolului XIV.

Suprafața nou creată a fost adusă la același nivel cu zona cercetată anterior – Curtina 1.

Așezare civilă Est

Marius Cristian Streinu, Bianca Elena Grigoraș, Alina Iancu, Georgiana Dinu, Vlad Manolache, Marian Tufaru, Oana Borlean, Alina Streinu

Campania de cercetare arheologică din anul 2018 a Sectorului Locuire Civilă Est s-a întins pe durata a 22 zile, 01-22 octombrie 2019 și a fost finanțată de Institutul Național al Patrimoniului din bugetul propriu.

Ca urmare a rezultatelor campaniei din anul 2018, în special datorită numărului redus de muncitori, am luat hotărârea de reducere a zonei cercetate la jumătate până în momentul în care am ajuns pe un context arheologic nederanjat. În anul 2019 am continuat cercetarea în jumătatea de est a S01, ajungând până la nivelul de cultură arheologică identificat în jumătatea vestică încă din anul 2018.

Unitățile stratigrafice identificate în jumătatea de vest și care se găsesc și în jumătatea de est sunt:

US2 se întinde și în jumătatea de est a S01, are culoare gri deschisă, duritate ridicată, devenind prăfos după săpătură. Conține fragmente de mortar, ceramică, cărămidă și pietricele, iar în colțul de sud-est este prezentă o aglomerare de pietre.

US3 se întinde din jumătatea de vest în cea de est a S01, localizându-se în sudul acesteia. Se caracterizează prin culoarea brun-gălbui, de o consistență dură, cu pigmenți de cărămidă.

US5 se situează la nord de US3. Culoarea solului este brun închis, friabil. Grosimea stratului variază între 3 și 14 cm.

US6 continuă în jumătatea de est. Culoarea solului este brun închis, conținând pietricele și rari pigmenți de mortar.

US7 continuă în jumătatea de est și este tăiat de US4. Culoarea solului este brun închis, friabil. În acest nivel a fost găsite obiecte moderne cum sunt: cutii conserve, o călimară, folie plastic, obiecte din fier aparținând mașinilor agricole etc.

US10 a fost identificată inițial o aglomerare de pietre, însă revenim asupra acestei interpretări după o analiză amănunțită asupra acestui complex. La acest moment putem spune că este vorba despre două unități

stratigrafice, US 10.1 și US 10. Cea din urmă are o componentă granulară fină și consistență făinoasă de nuanță gri-gălbui, înglobând și US10.1. Nu a fost epuizată.

US10.1 reprezintă aglomerarea de pietre inițială. Conține pământ de culoare gri-cenușiu, de granulație mai mare decât cel din US10. Nu a fost epuizată.

US15 se află în estul US6 și reprezintă umplutura gropii mormântului M02. Solul are culoarea brună, conținând numeroși pigmenți și mici fragmente de cărămidă, de mortar, dar și fragmente de ceramică. US15 se continuă în jumătatea de est a suprafeței.

US16 se află la Est de US6 și reprezintă umplutura gropii unui mormânt denumit M03. Solul are culoarea brună, conținând numeroși pigmenți și mici fragmente de cărămidă, de mortar, dar și fragmente ceramice de dimensiuni mari. US16 se continuă în jumătatea de est a suprafeței.

Unitățile stratigrafice nou identificate anul 2019 sunt:

US19 a fost identificată în jumătatea de est. Este un complex modern care taie US20.

US20 a fost identificată în jumătatea de est. Este un nivel modern, compact, de duritate ridicată, umplutură de culoare gri închis.

US21 a fost identificată în jumătatea de est. Este o aglomerare compactă de pietre pe jumătatea sudică a profilului de est.

US22 a fost identificată în jumătatea de est. Este afectată de US20 și US21. Acoperă o mare parte din suprafața jumătății de est.

US23 a fost identificată în jumătatea de est.

US24 a fost identificată în jumătatea de est. Se întinde pe toată suprafața jumătății de est.

US25 reprezintă umplutura gropii M04.

US26 reprezintă umplutura gropii M07.

US27 reprezintă umplutura gropii M05.

US28 reprezintă umplutura gropii M09.

US29 reprezintă umplutura gropii M10.

Unități stratigrafice identificate în campania anului 2018 și necercetate:

US9 nu a fost epuizată. Caracteristicile observate par să indice un edificiu civil.

US11 reprezintă un șir de patru pietre orientat nord-sud care se continuă în profilul de sud.

US12 este reprezentat de un nivel de pietriș și mortar mărunț. Aceasta se continuă în partea de est a S01, încă necercetată.

US13 are o umplutură de culoare gri cenușiu cu o consistență friabilă. Această suprafață nu a fost încă cercetată.

US14 se găsește în sudul jumătății de vest, reprezentând o zonă cu mortar. Această suprafață nu a fost încă cercetată.

US17 reprezintă partea de est a bazei US4. Stratul are culoarea roșu-cărămiziu datorită cărămizii pisate din care este compus. US17 nu a fost încă cercetat.

US18 reprezintă partea de vest a bazei US4. Stratul are culoarea brun-negricios și conține pigmenți de cărbune. US18 nu a fost încă cercetat.

Anul acesta au fost continuate cercetările la M02 și

M03, identificate cu prilejul campaniei din anul 2018.

M02 se află în poziția decubit dorsal, orientat V-E, brațele îndoite din coate și așezate pe piept. Scheletul a fost deranjat de lucrările agricole sau de amenajare a spațiului, din trecut, păstrându-se numai bazinul și membrele inferioare.

M03 se află la aproximativ 15-20 cm sud de M02. M03 depus în decubit dorsal, orientat V-E. Scheletul a fost deranjat de lucrările agricole, păstrându-se numai partea inferioară a coloanei vertebrale și coastele, bazinul și membrele inferioare.

În campania de anul 2019 au mai fost identificate șapte morminte, din care au putut fi cercetate integral numai cinci.

M04 a fost descoperit în poziția decubit dorsal, orientat V-E. Scheletul aparține unui infant și se păstrează parțial.

M05 a fost descoperit în poziția decubit dorsal, orientat V-E. Scheletului îi lipsește partea inferioară a tibiilor și peroneelor.

M06 este necercetat. Acesta a apărut în US10.

M07 a fost descoperit în poziția decubit dorsal, orientat V-E. Scheletul este fragmentar, păstrându-se tibiile, peroneele, cele două femure și bazinul.

M08 este necercetat. În proporție de 75% se găsește în profilul de est.

M09 a fost descoperit în poziția decubit dorsal, orientat V-E. Îi lipsește craniul.

M10 a fost descoperit în poziția decubit dorsal, orientat V-E. Stare de conservare precară, fiind tasat. Se păstrează numai partea superioară a scheletului.

La finalul campaniei a fost efectuată documentare prin tehnica fotogrammetrică cu aparate foto de tip DSLR și Compact.

În prima săptămână a lunii octombrie a fost efectuată cercetare noninvazivă, Electrometrie. Electrometria (ERT – electrical resistance tomography sau ERI electrical resistance imaging) este o metoda geofizică de măsurare aplicată în arheologie.

Noviodunum - Investigații arheogeofizice în zona Așezare civilă Est

Adrian Șerbănescu

La începutul lunii octombrie 2019 a fost efectuat un studiu arheogeofizic non-intruziv în zona estică a cetății Noviodunum (Issacea, jud. Tulcea) cu scopul de a localiza potențiale complexe arheologice prezente în subsol.

Studiul a constat în 12 profile de rezistivitate electrică (Electrometrie sau ERT - Electrical Resistivity Tomography) dispuse aproximativ E-V cu o lungime de 63 de metri. Zona investigată a pornit din dreptul casetei deschise de INP în anul 2018 și s-a dezvoltat spre Nord.

Cele douăsprezece profile au fost dispuse la distanțe de 4 metri între ele, cu o separație a electrozilor de 1 m iar configurația aleasă pentru profile a fost Dublu Dipol, configurație aleasă pentru rezoluția laterală superioară.

Astfel, 3 profile au urmat în continuarea casetei de săpătură spre Est, următoarele cinci profile situate la nord

de aceasta (profilele 4-8), începând din dreptul drumului, iar ultimele 4 profile au fost decalate și ele de o movilă de pământ (Pl. 6/a).

Adâncimea de investigație a fost de peste 8 metri, urmărindu-se cu precădere zone cu anomalii rezistive, acestea fiind cele care pot constitui complexe arheologice ale perioadei respective (romană și post-romană - bizantină și medievală) constând în structuri din piatră, cărămidă sau alte materiale de construcții ce pot constitui fundații, podele ziduri sau alte elemente ale unor construcții.

Au fost identificate patru orizonturi, A-D, (Pl. 6/b), dintre care primul (cel situat în primii metri de la suprafață) conține anomalii cu potențial arheologic ridicat. Orizonturile B și D sunt cel mai probabil depuneri naturale de colmatare (aluviale) depuse de Dunăre având rezistivități foarte reduse (sub 20-25 Ohm.m) iar al treilea orizont (C) ceva mai rezistiv decât celelalte două (25-40 Ohm.m), care poate fi și el natural, dar depunerea este posibil să se fi făcut în alte condiții. De asemenea, este posibil să fie o zonă cu drenaj mai bun. Șansele ca în orizontul C să existe complexe arheologice sunt reduse dar ele există.

În urma studiului arheogeofizic din 2019 au fost localizate mai multe zone cu potențial arheologic dat de contrastul de rezistivitate dintre depunerile naturale (aluvioni cu rezistivități sub 30 Ohm.m) și de zonele de anomalii cu rezistivitate ridicată (valori de peste 50 Ohm.m, marcate cu 1-5 în fig. 1). Dintre acestea, complexe de anomalii rezistive 1 și 3 au fost definite și în modelul 3D efectuat între profilele 4-8 (fig. 7/a și 7/b) cu accent pe complexul rezistiv 1 care prezintă potențial arheologic foarte ridicat.

Resturi scheletice umane medio-bizantine din campania 2019 de la Noviodunum-Isaccea, Așezare Civilă Est (jud. Tulcea). Raport preliminar.

Gabriel Vasile

Material și metode de lucru

Au fost analizate resturile scheletice ce provin din șapte complexe funerare, exclusiv de inhumăție, cercetate în anul 2019 la Noviodunum-Isaccea *Așezare Civilă Est*.

Materialul scheletic a fost restaurat doar acolo unde necesitățile au impus acest lucru (pentru evidențierea unor aspecte patologice sau pentru efectuarea de măsurători).

În vederea identificării și stabilirii simetriei/lateralității elementelor scheletice, am utilizat caracterele descriptive craniene și postcraniene din atlase de osteologie umană¹.

În cadrul descrierii antropologice s-au făcut precizări în legătură cu numărul minim de indivizi (NMI), starea de conservare² și cea de reprezentare a materialului scheletic³,

¹ White, Folkens 2005; Papilian 2003; Schaefer *et al.* 2009.

² Brickley, McKinley 2004: 15-17.

³ Buikstra, Ubelaker 1994: 7.

sexul biologic⁴, vârsta la deces⁵, statura⁶ și greutatea scheletică⁷ a indivizilor. De asemenea, s-a menționat succint și inventarul osteologic, dublat de principalele caracteristici antropologice biomorfometrice craniene și postcraniene, cu categoriile aferente⁸.

Nu în ultimul rând, am urmărit modificările patologice osoase și dentare⁹, precum și înregistrarea unor caractere epigenetice craniene și postcraniene¹⁰.

1. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M02

NMI= 1; individ foarte bine conservat (grad 1); parțial reprezentat; vârstă: 109,8-111,9 luni (copil, *infans* II); statură: 1228,2-1232,3 mm.

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: postcranian – vertebre; sacrum; coxale; femur stâng (pilastru nul, eurimer); femur drept (hiperplatimer); tibii (euricnemice); peronee; tarsiene; metatarsiene.

Patologie: osteoartrroză (eburnație la nivelul unei epifize distale peroneale); periostită (la nivelul diafizelor tibiale).

Caractere epigenetice prezente: postcranian – fosă Allen (stânga); fosă hipotrohanterică (stânga); suprafață talară articulară inferioară (simplă, bilateral).

2. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M03

NMI= 1; individ foarte bine conservat (grad 1); parțial reprezentat; sex: masculin; vârstă: 36,1 ani (adult matur); statură: 161,6 cm (submijlocie).

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: postcranian – vertebre; stern; coaste; sacrum (dolicohERIC); coxale; radiusuri; ulnă stângă (euolenică); ulnă dreaptă; carpene; metacarpene; falange mâini; femur stâng (pilastru slab); femur drept (eurimer); tibie stângă (mezocnemice); tibie dreaptă (mezocnemice, brahcnemică); peronee; tarsiene; metatarsiene; falange mâini.

Patologie: sacralizarea L₅ (bilaterală, completă, simetrică); hernie discolă (nodul Schmorl pe o vertebră toracală); leziuni traumatice (la nivelul femurului drept, distal, deasupra condilului medial – vindecate); periostită (la nivelul diafizelor tibiale și diafizei peroneale stângi).

Caractere epigenetice prezente: postcranian – placă femurală (bilateral); fosă hipotrohanterică (bilateral); al treilea trohanter (dreapta); fațetă articulară laterală tibială (bilateral); apertură septală (dreapta); sulcus preauricular

(stânga); fațetă articulară talară inferioară (simplă, stânga); fațetă superioară articulară atlas (simplă, bilateral).

3. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M04

NMI= 1; individ foarte bine conservat (grad 1); parțial reprezentat; vârstă: 12,2-18,4 luni (*infant*); statură: 692,9-695,9 mm; greutate: 5,6-7,0 kg.

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: a. cranian – craniu neural; craniu visceral; mandibulă; dentiție (doi dinți temporari prezenți și 11 dinți pierduți postmortem). b. postcranian – vertebre; coaste; coxal drept; claviculă dreaptă; omoplat drept (brahimorf); humerus drept (euribrah); radius drept; ulnă dreaptă (hipereuolenică); metacarpene; falange mâini; femur drept (pilastru nul, platimer); tibii (euricnemice); peroneu drept; metatarsiene.

Caractere epigenetice prezente: I. cranian – sutură metopică (completă); foramen supraorbital (multiplu, dreapta); foramen zigomatico-facial (unul, dreapta); foramen mental (unul, dreapta). II. postcranian – fosă hipotrohanterică (dreapta).

4. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M05

NMI= 1; individ foarte bine conservat (grad 0); aproximativ complet; sex: masculin; vârstă: 30,2 ani (adult tânăr); statură: 165,3 cm (mijlocie).

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: a. cranian – craniu neural (foarte lung, îngust, mezocran, înalt, ortocran, metriocran); frunte (lățime minimă mijlocie, lățime maximă îngustă, margini ovale, metriometopă, ortometopă); parietale (bombate); occipital (larg, foramen occipital lat); craniu visceral (lat); orbită stângă (îngustă, mijlocie în înălțime); palat (ortostafilin); hioid; mandibulă (mijlocie intercondilar, foarte largă intergonional, dolicoctenomandibulară); dentiție (microdontă: 28 de dinți definitiv erupti, prezenți și patru dinți pierduți postmortem). b. postcranian – vertebre; stern; coaste; clavicule (robustității mijlocii, scurte); omoplat stâng (înalt, brahimorf); omoplat drept; sacrum (platihieric); coxale; humerus stâng (euribrah); humerus drept (platibrah); radiusuri (relativ scurte); ulne (euolenice); carpene; metacarpene; falange mâini; femur stâng (pilastru slab, platimer); femur drept (pilastru mediu, platimer); rotulă stângă; tibie stângă; tibie dreaptă (mezocnemice); peronee; tarsiene; metatarsiene.

Patologie: tartru dentar (C[#] stâng – labial; I¹, C[#] stângi – lingual; I¹, C[#] drepti – labial; I₁-C_# stângi – labial; I₁-M₁ stângi – lingual; I₁-M₁ drepti – lingual); osteoartrroză (osteofite pe corpul vertebral al unei lombare); periostită (la nivelul unei diafize peroneale).

Caractere epigenetice prezente: I. cranian – șanț supraorbital (stânga); os epipteric (stânga); foramen mastoidal (două, pe temporal și sutural, bilateral); foramen mental (unul, bilateral). II. postcranian – placă femurală (bilateral); fosă hipotrohanterică (dreapta); al treilea trohanter (bilateral); sulcus preauricular (dreapta); fațetă articulară acromială (bilateral); fațetă superioară articulară atlas (simplă, bilateral); fosă romboidă (bilateral).

⁴ Buikstra, Ubelaker 1994: 16-21; Acsádi, Nemeskéri 1970: 75-87; Ferembach, Schwidetsky, Stloukal 1980: 517-527; Falys, Schutkowski, Weston, 2005.

⁵ Facchini, Veschi 2004: 93; Ubelaker 1978: 47; Brooks, Suchey 1990; Lovejoy *et al.* 1985; Meindl, Lovejoy 1985: 63; DiGangi *et al.* 2009.

⁶ Rösing 1988: 597 *apud.* Pearson 1899; Visser 1998: 415.

⁷ Visser 1998: 415-416.

⁸ Martin 1928: 625-678; Bräuer 1988: 160-192; Martin 1928: 1005-1052; Bräuer 1988: 193-232.

⁹ Waldron 2009; Barnes 2008; Mann, Hunt 2005; Roberts, Manchester 2005; Ortner 2003; Aufderheide, Rodriguez-Martin 1998.

¹⁰ Hauser, De Stefano 1989; Finnegan 1978; Mann, Hunt, Lozanoff 2016.

5. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M07

NMI= 1; individ foarte bine conservat (grad 1); parțial reprezentat; vârstă: 43,3 - 44,1 luni (copil, *infans I*); statură: 860,4 mm.

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: b. postcranian – vertebre; coxale; ulnă dreaptă; metacarpiene; falange mâini; femur stâng (eurimer); femur drept (pilastru slab, stenomer); tibie stângă; tibie dreaptă (euricnemică); peronee.

Caractere epigenetice prezente: postcranian – fosă Allen (bilateral); fosă hipotrohanterică (bilateral).

6. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M9

NMI = 1; individ foarte bine conservat (grad 0); parțial reprezentat; sex: feminin; vârstă: 37,0 ani (adult matur); statură: 150,8 cm (submijlocie).

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: postcranian – vertebre; stern; coaste; omoplați; sacrum (dolico-hieric); coxale; humeruși; radiusuri; ulnă stângă (hipereurolenică); ulnă dreaptă (euolenică); carpiene; metacarpiene; falange mâini; femure (pilaștrii nuli, hiperplatimere); tibie stângă (mezocnemică, brahicnemică); tibie dreaptă (platicnemică, brahicnemică); peronee; tarsiene.

Patologie: sacralizarea L₅ (bilaterală, completă, simetrică).

Caractere epigenetice prezente: postcranian – fosă hipăotrohanterică (bilateral); al treilea trohanter (bilateral); fațetă articulară laterală tibială (bilateral); sulcus preauricular (bilateral); fațete sacrale accesorii (bilateral); suprafață talară articulară inferioară (dublă, bilateral); fațetă dublă calcaneală anterioară (bilateral).

7. Noviodunum, 2019, Așezare Civilă Est, S01, M10

NMI = 1; individ foarte bine conservat (grad 1); parțial reprezentat; sex: masculin; vârstă: 32,3 ani (adult tânăr).

Inventar scheletic. Caracteristici biomorfometrice: a. cranian – craniu neural (lung, mijlociu în înălțime, ortocran); frunte (ortometopă); parietale (bombate); occipital (foramen occipital lat); etaj facial total (mijlociu); etaj facial superior (mijlociu); orbită stângă (foarte îngustă, mijlocie în înălțime, hipsiconchă); orbită dreaptă; nas (lat, înalt, camerin); mandibulă (mijlocie intercondilar, largă intergonional, dolico-tenomandibulară); dentiție pe stânga (megadontă: 19 dinți definitiv erupti, prezenți și cinci dinți pierduți postmortem). b. postcranian – vertebre; stern; coaste; claviculă stângă (robustă); claviculă dreaptă; omoplați; humeruși; carpiene; metacarpiene; falange mâini.

Patologie: tartru dentar (C_#-M₁ stângi – labial, respectiv bucal; I₂-M₃ stângi – lingual; C_#-M₂ drepti – lingual); hernie discală (noduli Schmorl pe corpurile vertebrale a două toracale); periostită (leziuni pe suprafețele viscerale a 10 fragmente costale – șase drepte și patru fără simetrie precisă – tuberculoza pulmonară?).

Caractere epigenetice prezente: l. cranian – foramen supraorbital (unul, stânga); foramen zigomatico-facial (unul, larg, stânga); foramen parietal (bilateral); os apical; osicule

lambdoide (bilateral); os asterionic (stânga); canal condilar (nedeschis, bilateral); foramen spinos (incomplet, stânga); foramen mental (unul, bilateral); torus mandibular (urmă, bilateral). II. postcranian – apertură septală (dreapta); fațetă articulară acromială (bilateral); fațetă superioară articulară atlas (simplă, bilateral); fosă romboidă (stânga).

* * *

Până în prezent, La Noviodunum-Isaccea, în punctul *Așezare Civilă Est*, au fost descoperite 10 morminte de inhumație. Osemintelor din cele șapte complexe funerare analizate aici, li se adaugă cele din M01 (descoperit în 2018)¹¹ și încă două schelete (M06 și M08), încă necercetate¹². În acest stadiu al cercetării ne limităm doar la a considera necesară continuarea cercetării arheologice în acest punct, în vederea combinării informațiilor antropologice obținute în urma analizei scheletelor din punctele *Turnul de Colț*¹³ și, mai ales, cu cele din punctul *Teren Poliția de Frontieră*¹⁴.

În acest fel, vom obține rezultate concludente sub aspect statistic, marea necropolă de la Noviodunum-Isaccea (alături de alte necropole sincrone ce aparțin orizontului funerar medio-bizantin din Dobrogea) fiind garantul obținerii unei perspective generale asupra acestor populații.

Bibliografie

Acsádi, G., Nemeskéri, J., 1970, *History of human life span and mortality*, Académiai Kiadó, Budapest.

Aufderheide, A.C., Rodriguez-Martin, C., 1998, *The Cambridge encyclopedia of human paleopathology*, Cambridge University Press, Cambridge, Cambridgeshire, UK.

Barnes, E., 2008, *Congenital anomalies*, Advances in human palaeopathology (Pinhasi, R., Mays, S., eds.), John Wiley & Sons Ltd, Chichester, West Sussex, UK, p. 329-362.

Brauer, G., 1988, *Osteometrie, Anthropologie, Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen* (Knußmann, R., Schwidetzky, I., Jürgens, H.W., Ziegelmayer, G., eds.), zugleich 4, Auflage der Lehrbuchs der Anthropologie, begründet von Rudolf Martin, Sonderdruck, Bd. I/1: *Wesen und Methoden der Anthropologie*, Verlag Gustav Fischer, Stuttgart, p. 160-232.

Brickley, M., McKinley, J.I. (eds.), 2004, *Guidelines to the standards for recording human remains*, IFA Paper, No. 7, British Association for Biological Anthropology and Osteoarchaeology, Southampton, Hampshire, UK.

Brooks, S., Suchey, J.M., 1990, *Skeletal age determination based on the os pubis: a comparison of the Acsádi-Nemeskéri and Suchey-Brooks methods*, Human Evolution, 5 (3), p. 227-238.

Buikstra, J.E., Ubelaker, D.H. (eds.), 1994, *Standards for data collection from human skeletal remains*, Arkansas Archaeological Survey Research, Series No. 44, Fayetteville, Arkansas, SUA.

DiGangi, E.A., Bethard, J.D., Kimmerle, E.H., Konigsberg, L.W., 2009, *A new method for estimating age-at-death from*

¹¹ Vasile 2019: 79-81.

¹² Informații inedite, Aurel-Daniel Stănică.

¹³ *Idem* 11.

¹⁴ Stănică, Vasile 2018.

- the first rib*, American Journal of Physical Anthropology, 138 (2), p. 164-176.
- Facchini, F., Veschi, S.**, 2004, *Age determination on long bones in a skeletal subadults sample (b-12 years)*, Collegium Antropologicum, 28 (1), p. 89-98.
- Falys, C.G., Schutkowski, H., Weston, D.A.**, 2005, *The distal humerus-a blind test of Rogers' sexing technique using a documented skeletal collection*, Journal of Forensic Sciences, 50 (6), p. 1-5.
- Ferembach, D., Schwidetsky, I., Stloukal, M.**, 1980, *Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons*, Workshop of European Anthropologists, Journal of Human Evolution, 9 (7), p. 517-549.
- Finnegan, M.**, 1978, *Non-metric variation of the infracranial skeleton*, Journal of Anatomy, 125 (1), p. 23-37.
- Hauser, G., De Stefano, G.F.**, 1989, *Epigenetic variants of the human skull*, E. Schweizerbart'sche Verlagsbuchhandlung, Stuttgart.
- Lovejoy, C.O., Meindl, R.S., Pryzbeck, T.R., Mensforth, R.P.**, 1985, *Chronological metamorphosis of the auricular surface of the ilium: a new method for the determination of adult skeletal age at death*, American Journal of Physical Anthropology, 68 (1), p. 15-28.
- Mann, R.W., Hunt, D.R.**, 2005, *Photographic regional atlas of bone disease. A guide to pathologic and normal variation in the human skeleton*, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Illinois, SUA.
- Mann, R.W., Hunt, D.R., Lozanoff, S.**, 2016, *Photographic regional atlas of non-metric traits and anatomical variants in the human skeleton*, Charles C. Thomas Publisher, Springfield, Illinois, SUA.
- Martin, R.**, 1928a, *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Methoden; für Studierende, Ärzte und Forschungsreisende*, Zweite vermehrte auflage, Bd. 1: *Somatologie*, Verlag Gustav Fischer, Jena, p. 1-578.
- Martin, R.**, 1928b, *Lehrbuch der Anthropologie in systematischer Darstellung mit besonderer Berücksichtigung der anthropologischen Methoden; für Studierende, Ärzte und Forschungsreisende*, Zweite vermehrte auflage, Bd. 2: *Kraniologie, Osteologie*, Verlag Gustav Fischer, Jena, p. 580-1182.
- Meindl, R.S., Lovejoy, C.O.**, 1985, *Ectocranial suture closure: a revised method for the determination of skeletal age at death based on the lateral-anterior sutures*, American Journal of Physical Anthropology, 68 (1), p. 57-66.
- Ortner, D.J.**, 2003, *Identification of pathological conditions in human skeletal remains*, 2nd edition, Academic Press, San Diego, SUA.
- Papilian, V.**, 2003, *Anatomia omului*, vol. I: *Aparatul locomotor*, ediția a XI-a, All, Cluj-Napoca.
- Pearson, K.**, 1899, *Mathematic contributions to the theory of evolution. V. On the reconstruction of stature of prehistoric races*, Philosophical Transactions of the Royal Society, ser. A, 192, London, p. 169-244.
- Roberts, C., Manchester, K.**, 2005, *The archaeology of disease*, 3rd edition, Sutton Publishing, Sparkford, Somerset, UK.
- Rösing, F.W.**, 1988, *Körperhöhenrekonstruktion aus skelettmaßen*, in: Knußmann, R., Schwidetzky, I., Jürgens, H.W., Zieglmayer, G. (eds.), *Anthropologie, Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen*, zugleich 4. Auflage der Lehrbuchs der Anthropologie, begründet von Rudolf Martin, Sonderdruck, B and I/1: *Wesen und Methoden der Anthropologie*, Verlag Gustav Fischer, Stuttgart, p. 586-599.
- Schaefer, M., Black, S., Scheuer, L., Christie, A.**, 2009, *Juvenile osteology. A laboratory and field manual*, Elsevier Academic Press, Burlington, Massachusetts, SUA.
- Stănică, A-D., Vasile, G.**, 2018, *Date arheologice și antropologice despre o necropolă medio-bizantină de la Isaccea - Noviodunum (jud. Tulcea), sectorul Terenul Poliției de Frontieră*, Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie, 69 (1-4), p. 49-119.
- Ubelaker, D.H.**, 1980, *Human skeletal remains—excavation, analysis, interpretation*, Manuals on archaeology, 2nd edition, Washington, D.C., SUA.
- Vasile, G.**, 2019, *Raport preliminar asupra materialului scheletic medio-bizantin descoperit în 2018 la Isaccea – Noviodunum în punctele Turnul de Colț și Așezare Civilă Est, Isaccea, jud. Tulcea [Noviodunum]*, Punct: Cetate [29], Cronica Cercetărilor Arheologice din România, campania 2018, a LIII-a Sesiune Națională de Rapoarte Arheologice, Sibiu, cImeC, p. 79-81.
- Visser, E.P.**, 1998, *Little waifs: estimating child body size from historic skeletal material*, International Journal of Osteoarchaeology, 8 (6), p. 413-423.
- Waldron, T.**, 2009, *Palaeopathology*, Cambridge Manuals in Archaeology, Cambridge University Press, NY, SUA.
- White, T.D., Folkens, P.A.**, 2005, *The human bone manual*, Elsevier Academic Press, Burlington, Massachusetts, SUA.

Faleză Est

Alexandra Bivolaru, Christophe Morhange, Aurel-Daniel Stănică, Valentin Bottez, Adrian Vladu, Oliver Livanov

În perioada 1 – 28 iulie 2019, în cadrul unui protocol între ICEM Tulcea și Universitatea Aix-Marseille (AMU) a avut loc prima campanie de cercetări arheologice în vederea identificării amenajării portuare de epocă romană de la Noviodunum. Echipa a fost compusă din membri ai ICEM Tulcea (Aurel-Daniel Stănică), AMU (Alexandra Bivolaru, Marie Pawlowicz, Ninon Basuau) și ai Universității din București (Valentin Bottez, Adrian Vladu).

Cercetarea arheologică în acest punct a fost demarată în urma campaniei de foraje geologice efectuată în 2017 și finanțată în cadrul proiectului doctoral Marie Curie COFUND DOC2AMU *Environmental Change and Geoarchaeology in the Danube delta since 6000 yrs* (coord. prof. dr. Christophe Morhange și prof. dr. Valerie Andrieu-Ponel, drd. Alexandra Bivolaru). În urma acestor foraje, a fost emisă ipoteza existenței unui bazin portuar la

E (în aval) sau în zona de SV. În 2017, nouă foraje au fost extrase în aval și în amonte de promontoriu, precum și la S de acesta, în așezarea civilă. În aval, substratul a fost atins la aproximativ -3,20 m sub nivelul solului în toate cele patru carote. Secvențele stratigrafice înregistrate prezintă importante urme antropice (fragmente ceramice, metalice și cărbune). În amonte, substratul nu a fost atins în nicio carotă, cel mai adânc foraj coborând până la 7 m sub nivelul solului. În comparație cu cele din aval, în forajele din amonte a fost înregistrat mult mai puțin material arheologic. Cele două carote efectuate în extremitatea sudică a sitului indică un mediu exclusiv continental. În 2019, alte 10 foraje au fost efectuate la sud și la est de sit. Din observațiile de pe teren, un mediu acvatic pare să fi fost prezent și în zona sudică, însă doar viitoarele analize bio-sedimentologice pot confirma această ipoteză. O analiză detaliată a carotelor va fi prezentată după primirea vârstelor radiocarbon.

Cercetarea arheologică se desfășoară în cadrul proiectului ICEM Tulcea – Universitatea Aix Marseille, *INSTALAȚII PORTUARE ȘI NAVIGAȚIE LA NOVIODUNUM (2019-2023)*. Proiectul de față își propune identificarea portului antic/porturilor antice ale castrului roman de la Noviodunum prin intermediul cercetării interdisciplinare. Identificarea posibilelor structuri portuare (bazine, chei, docuri, diguri) și a structurilor terestre adiacente (antrepozite), precum și punerea în legătură a modificărilor de mediu cu evoluția structurilor portuare (deplasarea structurilor în funcție de eroziunea liniei țărmului, posibile lucrări de dragaj, etc.) reprezintă principalele obiective ale proiectului. Proiectul este dedicat exclusiv identificării bazinelor portuare a uneia dintre cele mai importante cetăți romane și pentru care amenajările portuare vor fi jucat un rol important în dezvoltarea ei. De asemenea, proiectul propune investigarea unei zone necercetate anterior prin aplicarea unei metodologii interdisciplinare.

Metodologie

Cercetarea s-a desfășurat în două puncte în zona de est a sitului. O primă secțiune (S001) a fost deschisă pe terenul agricol situat la est de drumul de acces către plaja actuală. Cel de-al doilea punct de cercetare a fost chiar pe plajă, în vederea determinării funcționalității și cronologiei unui edificiu ce a apărut în urma scăderii nivelului apelor Dunării. Cercetarea acestuia a fost efectuată prin deschiderea a 3 casete (C001-002-003). Înregistrarea straturilor și structurilor descoperite a fost realizată prin intermediul fișelor MoLAS. Toate cotele au fost măsurate cu nivela optică. De asemenea, toate profilurile și grundurile au fost desenate și fotografiate. Un plan detaliat făcut cu ajutorul unui DGPS, precum și două ortofotoplanuri au finalizat înregistrarea săpăturii.

Rezultate

S001

Deschiderea secțiunii S001 a avut ca scop verificarea stratigrafiei unei zone necercetate anterior, care putea reprezenta limita estică a zonei de locuire civilă extra-murană. Aceasta a fost orientată N-S și a avut dimensiunile de 15 m x 2 m. Adâncimea maximă atinsă a fost de -2,46 m. Secțiunea a fost divizată în carouri de 1 x 1 m, numerotate A-B pe lățime și de la 1 la 15 pe lungime.

Au fost identificate șase unități stratigrafice. Nu a fost descoperită nici o structură constructivă. După epuizarea primelor trei nivele, din motive de lipsă de timp, cercetarea s-a concentrat în doar două zone, mai precis carourile A₁-B₁/A₅-B₅ și A₁₁-B₁₁/A₁₅-B₁₅ în vederea identificării nivelurilor medievale și antice.

Stratigrafie

- **1000**: nivel vegetal, identificat pe întreaga suprafață a secțiunii. Are o grosime de aproximativ 10 cm, între -0,21 m/-0,31 m în carourile A₁-B₁ și -0,41 m/-0,51 m în carourile A₁₅-B₁₅. Suprapune 1001.

- **1001**: depunere modernă, identificată pe întreaga suprafață a secțiunii. Apare între -0,31 m/-0,80 m în carourile A₁-B₁ și -0,41 m/-1,26 m în carourile A₁₅-B₁₅. Din punct de vedere sedimentar, nivelul este format dintr-un silt argilos, afânat, gri deschis. În acest strat au fost descoperite resturi ceramice, metalice, de sticlă și materiale constructive contemporane, medio-bizantine și antice. Stratul este puternic afectat de intervenții recente, fiind o zonă în care au fost depuse gunoaie și ulterior nivelat. În campania 2019, în carourile A₁₁-B₁₁/A₁₂-B₁₂, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 1000, suprapune 1002, 1003, 1004 și 1005.

- **1002**: unitate stratigrafică înregistrată în carourile A₈-B₈/A₁₀-B₁₀, între -0,75 m și -0,86 m. Posibil partea inferioară a US 1001, care în zona carourilor anterior menționate suprapune un strat de cenușă, de unde consistența afânată, culoarea brun-gri și incluziunile de cărbune. Nu se păstrează în profil. Din această unitate au fost recuperate câteva fragmente ceramice și osteologice. Suprapune de 1001, suprapune 1003.

- **1003**: groapă cu arsură modernă, apare în carourile A₈-B₈/A₁₀-B₁₀, între -0,86 m și -1,18 m (A₈) și -1,01/-1,05 m (A₈). Este compusă din cenușă într-o matrice nisipoasă. Bine reprezentată, din interiorul ei au fost scoase bucăți moderne de metal (inclusiv fragmente de sârmă ghimpată), fragmente moderne de sticlă și cărbune. În campania 2019, în carourile A₈-B₈/A₁₀-B₁₀, ne-am oprit pe acest strat. Suprapusă de 1001 și parțial de 1005.

- **1004**: depunere modernă identificată în carourile A₁₁-B₁₁/A₁₅-B₁₅, între -1,27 m și -2,13 m. Este un strat compact, brun-gri, cu urme gălbui. Sedimentologic, este compus dintr-un silt nisipos cu incluziuni de fragmente ceramice, material constructiv și pietre. De asemenea au fost identificate cochilii de moluște danubiene, în special *Viviparus sp.* În acest nivel a fost descoperit material arheologic modern și medieval, precum și fragmente metalice contemporane. În campania 2019, în carourile A₁₁-B₁₁/A₁₅-B₁₅, ne-am oprit pe acest strat. Suprapus de 1001.

- **1005**: depunere modernă identificată în carourile A₁₋₇ și B₁₋₁₁. Are o extindere variabilă, între -0,54 m și -2,42 m în carourile A₁₋₂ și -1,13 m și -1,17 m în caroul B₁₁. Din punct de vedere sedimentologic, este compus dintr-un silt nisipos, brun-gri, compact. Deși bogat în material arheologic, cu un grad de fragmentare redus în comparație cu cel recuperat din 1001, acesta rămâne însă heterogen din punct de vedere cronologic (modern, medio-bizantin și roman). În campania 2019, în carourile A₂-B₂, A₃₋₇/B₃₋₇ și B₈₋₁₁, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 1001, suprapune 1003 și 1006.

- **1006**: nivel de călcare, compus dintr-un nisip

siltos, galben, compact. Identificat în carourile A₁₋₂/B₁₋₂, între -2,00 m și -2,42 m în caroul A₁ și între -2,36 m și -2,46 m în caroul B₁. Dificil de săpat din cauza pânzei freatice. La o analiză primară a materialului ceramic, nivelul poate fi datat în perioada romană. În campania 2019, în carourile A₁₋₂/B₁₋₂, ne-am oprit pe acest nivel.

C001-C002-C003 (Edificiu)

În urma scăderii nivelului apelor Dunării, un aliniament de pietre a ieșit la suprafață pe plajă, la NE de bazilică. În vederea delimitării acestuia, precum și a stabilirii funcționalității și cronologiei, trei casete de 4x4 m cu martor de 1 m au fost deschise. Casetele au fost numerotate de la 1 la 3 și fiecare a fost împărțită în carouri de 1x1m, notate A-D pe latura nordică și de la 1-4 pe latura vestică.

C001

Stratigrafie

- 1000: depunere actuală de nisip danubian gri cochilifer. Are o grosime de aproximativ 10 cm (-3,00 m/-3,10 m în B₄) și acoperă întreaga suprafață a casetei. În acest strat superficial a fost descoperită o tegula cu ștampila CFM. Echivalentul lui 2000 din C002 și 3009 din C003. Suprapune 1001 și 1002 (Z001).

- 1001: nivel gri-olive cu pete gălbui, mediu compact, compus dintr-un silt nisipos. Apare în carourile A₁ și B₁₋₄/D₁₋₄, între -3,09 m și -3,55 m în D₁ și -3,18 m și -3,39 m în B₃. Au fost identificate numeroase urme de arsură, fapt ce poate indica un nivel arheologic puternic afectat de apele Dunării și fluctuațiile pânzei freatice. Din carourile D₃₋₄ a fost recuperată o cantitate considerabilă de material ceramic cu un grad de fragmentare redus, nerulat. În extinderea sa au mai fost de asemenea descoperite fragmente osteologice, metalice și de material constructiv. Nivelul se continuă și în martorul dintre C001/C002 și este echivalentul lui 2001 din C002 și 3001 din C003. În carourile A₁-D₁ și B₂, stratul nu a putut fi epuizat din cauza pânzei freatice foarte ridicate. În campania 2019, A₁, B₁₋₄/C₁₋₄, D₁ și D₄, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 1000, suprapune 1005, 1007 și 1008. Se învecinează cu 1002 (Z001) și 1006 (Z002), însă nicio legătură stratigrafică directă nu a putut fi stabilită.

- 1003: nivel brun închis compus dintr-un silt nisipos afânat, heterogen. Apare în carourile C₃₋₄/D₃₋₄ și are o grosime cuprinsă între -3,05 m și -3,29 m. Din acest strat au fost recuperate foarte multe fragmente ceramice, material constructiv, cărbune și mortar. Nivelul se întinde în continuarea zidului Z002 (1006), către S. Posibil negativul acestuia sau o umplutură. Epuizat în întregime, se păstrează în profilul sudic. Suprapus de 1000, suprapune 1005, probabil asociat cu 1006 (Z002).

- 1004: nivel brun-negru caracterizat printr-un silt nisipos, afânat. Descoperit în carourile A₂₋₄, nivelul are o extindere cuprinsă între -3,09 m și -3,31 m (A₃). În acest strat, prinse în profilul vestic, au fost evidențiate 22 de cărămizi romane, căzute pe cant. Patru dintre ele au fost scoase la curățare. De asemenea, au mai fost descoperite resturi de cărbune și material ceramic. Posibil nivel de dărâmatură. În campania 2019, în carourile A₂₋₄, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 1000.

- 1005: nivel de mortar ars în matrice brun-închisă cu urme bej-portocalii. A fost descoperit în carourile C₃₋₄/D₃₋₄, în fața lui 1006 (Z002), la vest de acesta și în capătul sudic. Are o grosime cuprinsă între -3,24 m/-3,29 m în extremitatea sudică și -3,29 m/-3,34 m în extremitatea

nordică. Stratul a fost complet epuizat în fața zidului Z002 (1006), dar se păstrează în capătul sudic și în profilul S. Câteva urme de mortar, mai puțin compacte, au fost identificate la E de 1006, în imediata sa apropiere, precum și în martorul C001/C002. În aceste puncte, stratul nu a fost săpat. Între stratul de mortar și zidul Z002 (1006), se găsește un nivel subțire de nisip fin gri. În campania 2019, în carourile C₄ și D₃₋₄, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 1001 și 1003, suprapune 1008.

- 1008: strat de nisip gri-olive, de aproximativ 6 cm (-3,31 m/-3,37 m), intercalat între stratul de mortar (1005) și structura constructivă 1007. Surprins în profilul S. Foarte omogen și mult mai verde decât 1001. În campania 2019, a fost identificat în carourile C₃₋₄ și D₂₋₃. Suprapus de 1001 și de 1005, suprapune 1007.

Structuri constructive

- 1002 (Z001): zid/fundație din piatră (calcar) nefasonată, legată cu pământ. Structura este orientată NV-SE și măsoară 3,25 m L x 0,46 m l x 0,19 m h, cu o singură asiză păstrată. Apare în carourile B₁-C₁ și D₂, la o cotă de -3,35 m în capătul NV și -3,23 m în cel de SE. Structura se continuă parțial și în martorul C001/C002, fiind evidențiată la desfacerea acestuia. Posibil asociat cu Z002 (1006), însă cele două structuri nu se află în conexiune directă. Suprapus de 1000 și de 1001.

- 1006 (Z002): zid/fundație din piatră identificată în carourile D₂₋₃ la o cotă de -3,09 m în capătul N și -3,13 m în cel S. Structura este construită din calcar nefasonat și legat cu pământ. Are o formă dreptunghiulară și o orientare N-S. Structura se păstrează pe o lungime 0,77 m, cu 0,58 m lățime și 0,22 m înălțime (o asiză). Inițial am presupus că este țesut cu Z001 (1002), însă la curățare nu a fost descoperită nicio legătură directă între cele două. În față, pe latura sa vestică, a fost descoperit un strat de mortar ars (1005). Urme de mortar au fost descoperite și la E de structură. Între nivelul de mortar ars (1005) și structură (1006) este intercalat un strat subțire de nisip gri. Posibil asociat cu 1002 (Z001). Suprapus de 1000 și 1001.

- 1007: aliniament de pietre ce pare să urmeze traseul nivelului 1003. Apare în carourile C₄ și D₃₋₄, la o cotă de -3,30 m. Orientate NNV-SSE, cele șase pietre au fost evidențiate doar la limita lor superioară. La E de 1007, în C₄, lipit de una dintre pietre, apare nivelul de mortar (1005), în timp ce la V a fost evidențiată o urmă de arsură de aproximativ 50 x 50 cm, cu urme consistente de cenușă. Suprapus de 1008. În campania 2019, în carourile C₄ și D₃₋₄, ne-am oprit pe acest nivel.

C002

Stratigrafie

- 2000: depunere actuală de nisip danubian gri cochilifer. Are o grosime de aproximativ 10 cm (-3,06 m/-3,10 m) și acoperă întreaga suprafață a casetei. Echivalentul lui 1000 din C001 și 3009 din C003. Suprapune 2001 și 2004 (Z003).

- 2001: nivel gri-olive cu pete gălbui, mediu compact, compus dintr-un silt nisipos. Apare în carourile A₁ și B₁₋₄/D₁₋₄, între -3,40 m și -3,87 m în D₁ și -3,10 m și -3,32 m în C₄. Dificil de săpat din cauza pânzei freatice mult mai ridicate decât în C001, terenul fiind în pantă. Au fost identificate numeroase urme de arsură, fapt ce poate indica un nivel arheologic puternic afectat de apele Dunării și

fluctuațiile pânzei freatice. Din acest strat a fost recuperată o cantitate considerabilă de material arheologic (ceramică, os, metal, sticlă, material constructiv). Nivelul se continuă și în martorul dintre C001/C002 și este echivalentul lui 1001 din C001 și 3001 din C003. În campania 2019, în C002, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 2000 și de 2004, suprapune 2003.

- 2004: nivel compact de pietre de mici dimensiuni (gresii și calcare) în matrice argilos-siltoasă. Are o culoare galbenă cu nuanțe portocalii-roșiatice, datorate gresiilor puternic erodate, care se pierdeau chiar și la curățarea cu truela și mătura. Apare în carourile A₃₋₄/C₃₋₄, între -3,00 m și -3,11 m. Păstrat doar în profilul S, este echivalentul lui 3007 (C003). Posibil nivel de dărâmatură. Suprapus de 2000, suprapune 2001.

Structuri constructive

- 2002 (Z003): zid/fundație din piatră (calcar) nefasonată, legată cu pământ. Structura este orientată VNV-ESE și măsoară 2,20 m L x 0,63 m l x 0,32 m h. În campania 2019 au fost evidențiate trei asize. Apare în carourile C₃₋₄/D₃₋₄ și D₂, la o cotă de -2,95 în colțul SE și -3,10 m în cel de NV. Structura pare că se continuă și în martorul C002/C003, însă în campania 2019 martorul nu a fost desfăcut. Posibil asociat cu Z004 (3002, C003) și cu 2004. Suprapus parțial de 2000 și de 2001.

- 2003: (Z004): zid/fundație din piatră identificată la desființarea martorului C001/C002 în carourile D₄, D₄, la o cotă de -3,10 m. Structura este construită din calcar nefasonat și legat cu pământ. Are o formă dreptunghiulară și o orientare N-S. Structura se păstrează pe o lungime 0,94 m, cu 0,68 m lățime și 0,17 m înălțime (o asiză). Zidul/fundația continuă în profilul sudic. Suprapus de nivelul aluvionar 1001/2001.

C003

Stratigrafie

- 3009: depunere actuală de nisip danubian gri cochilifer. Are o grosime de aproximativ 4 cm (-2,64 m/-3,68 m) și acoperă întreaga suprafață a casetei. Echivalentul lui 1000 din C001 și 2000 din C002. Suprapune 2001 și 2004 (Z003).

- 3000: depuneri aluvionare omogene, cu stratificare orizontală, lamine negre și bej observabile în profilul vestic. Apare în carourile A₁₋₄, B₂₋₄/D₂₋₄, între -2,54 m/-2,78 m în A₄ și -2,60 m/-2,98 m în C₄. Nivelul este compact, format dintr-un nisip siltoș, gri-olive cu nuanțe de bej. Din acest nivel a fost recuperat foarte puțin material arheologic, mai precis ceramică și material constructiv. Posibil echivalentul lui 1009 din C001. Suprapus de 3009, suprapune 3001 și 3005.

- 3001: nivel gri-brun cu pete olive, mediu compact, heterogen, compus dintr-un silt nisipos. Apare pe toată suprafața casetei, între -2,48 m și -3,10 m în A₄ și -2,98 m și -3,36 m în D₁. Au fost identificate numeroase urme de arsură, fapt ce poate indica un nivel arheologic puternic afectat de apele Dunării și fluctuațiile pânzei freatice. Nivel foarte bogat în material arheologic. La E de 3002 (Z005), din carourile B₁₋₄/D₁₋₄ a fost recoltat mult material roman timpuriu, cu un grad de fragmentare redus. Situație asemănătoare cu cea din C001, de unde din nivelul 1001, în C₄-D₄, la E de 1002 (Z001) a fost de asemenea descoperit mult material. În nivelul 3001, în caroul C₃, a fost descoperit un opaiț aproape întreg. Probabil echivalentul lui 1001 din C001 și 2001 din C002. În campania 2019, în carourile B₂₋₄, C₄ și D₁₋₄, ne-am oprit pe acest nivel

- 3003: podea/nivel de călcare. Apare în carourile A₁₋₂/B₁₋₂, între -2,97 m și -3,05 m. Identificat pe o suprafață foarte mică și în A₃. Este compus dintr-o argilă galbenă, compactă, în care sunt incluse pietre de mici dimensiuni (calcar). De asemenea, în compoziția sa au fost descoperite mici fragmente ceramice (roman timpurii) și cărbune. Posibil nivelare peste stratul de dărâmatură 3007. În campania 2019, în carourile A₁₋₂ ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 3005, suprapune 3007, posibil asociat cu 3002 (Z005) și 3004.

- 3004: nivel compact, format dintr-o argilă galbenă în care se găsesc pietre de mici dimensiuni. Descoperit în carourile C₄-D₄, la o cotă de -2,92 m. Conservat pe o suprafață foarte mică, în campania 2019 ne-am oprit pe acest nivel, stratul fiind necercetat. Posibilă nivelare peste 3007. Suprapus de 3001, suprapune 3007.

- 3005: nivel brun-negru, afânat, heterogen, compus dintr-un silt nisipos. Apare în carourile A₂₋₃/C₂₋₃, între -2,84 m/-2,96 m în A₁ și -2,92 m/-3,02 m în C₂. În acest strat au fost descoperite fragmente ceramice, osteologice și de material constructiv, precum și urme de cărbune. Păstrat în profilul vestic între două niveluri de aluviuni bej. Suprapus de 3000, suprapune parțial 3003, 3007 și 3008.

- 3006: nivel brun, compus dintr-un silt nisipos afânat. Apare în carourile A₃₋₄ între -2,48m/-3,10 m și în C₁ la -3,16 m. Heterogen, cu mult material arheologic. Se intercalează cu nivelul 3007, mai precis în locurile unde acest nivel nu s-a păstrat apare 3006. În campania 2019, în carourile A₃₋₄ și C₁, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 3009, suprapune 3007 în caroul C₁.

- 3007: nivel compact, bine reprezentat, compus din calcare și gresii foarte friabile, de dimensiuni mici și medii, în matrice argilos-siltoasă. Are o culoare galbenă cu nuanțe portocalii-roșiatice, datorate gresiilor puternic erodate, care se pierdeau chiar și la curățarea cu truela și mătura. Apare în carourile A₁₋₄/C₁₋₄, între -3,03 m și -3,16 m (caroul C₃, epuizat). Echivalentul lui 2004 din C002. În campania 2019, în carourile A₁₋₄/C₁₋₄, ne-am oprit pe acest nivel. Suprapus de 3003, 3004, 3005, 3006 și 3008.

- 3008: strat de nisip siltoș, galben-bej, omogen, mediu compact. Apare în carourile A₂₋₃, între -2,90 m și -3,18 m. În acest strat a fost descoperit foarte puțin material arheologic. Posibilă nivelare. În campania 2019, în carourile A₂₋₃, ne-am oprit pe acest nivel.

Structuri constructive

- 3002 (Z005): zid/fundație din piatră (calcar) nefasonată, legată cu pământ. Structura este orientată NV-SE și măsoară 4 m L x 0,80 m l x 0,50 m h. În campania 2019 au fost evidențiate cinci asize. Apare în carourile A₄, B₃₋₄, C₁₋₃ și D₁, la o cotă de -2,95 m în extremitatea N și -2,74 m în cea S. Structura pare că se continuă și în martorul C002/C003, însă în campania 2019 martorul nu a fost desfăcut. Posibil asociat cu Z003 (2002, C002) și cu 2004. Suprapus parțial de 3009 și de 3001. Asociat cu 3003 și probabil cu 3003 și 3007.

Materialul arheologic

Majoritatea materialului descoperit este reprezentat de ceramică. Dacă în S001, materialul ceramic este foarte amestecat din punct de vedere cronologic, cu fragmente datând de la ceramică romană până la cea recentă, în C001-C002-C003 materialul pare la o primă observare exclusiv roman. Aceeași remarcă o putem face și pentru materialul

constructiv, menționând încă o dată cele 22 de cărămizi romane prăbușite și surprinse în profilul vestic al C001.

În campania 2019, au fost descoperite 15 monede, dintre care nouă în S001 iar restul în casele de pe plajă. Alte descoperiri constau în diverse obiecte metalice (fier și bronz), fragmente de brățări din sticlă (exclusiv în S001), trei ghiulele din ceramică (două în S001 și una în C003), precum și o mărgea și un fragment de marmură.

Concluzii preliminare

Interpretarea descoperirilor din campania 2019 este dificilă. Zona de est a sitului, unde a fost efectuată secțiunea S001, a fost puternic afectată de lucrări moderne, așa cum o arată materialul descoperit, care începe să se trieze din punct de vedere cronologic abia de la -2,40 m. Lățimea foarte mică a secțiunii, impactul antropic modern și recent, cât și faptul că nu am ajuns la steril nu ne permit să emitem ipoteze cu privire la funcționalitatea antică sau medievală a zonei. În vedere continuării cercetării arheologice în zona de est, se impun cercetări geofizice anterioare intervențiilor, ce pot acoperi suprafețe întinse (ERT) și oferi indicii cu privire la deschiderea unei noi săpături.

Cercetarea din zona plajei a scos la lumină un edificiu a cărui interpretare este problematică din cauza stratigrafiei afectate de apele Dunării. În ciuda acestui impediment, au fost observate cel puțin două momente: (1) unul de abandon/incendiere, corespunzând nivelului de mortar ars, precum și al dărâmurii, culoarea roșiatică putând fi cauzată și de acțiunea oxidantă a focului și (2) unul de nivelare, caracterizat printr-o argilă galbenă, compactă, ce acoperă acest nivel de dărâmură. Urmele consistente de cenușă descoperite în C001, precum și cărămizile căzute pe cant, pot fi puse în legătură cu acest moment de abandon.

Nu este clar însă dacă zidurile descoperite fac parte din aceeași structură constructivă. În timp ce zidurile din C002 și C003 sunt țesute împreună, cu cele din C001 și din martorul C001/C002 nu s-a putut stabili o relație clară. De asemenea, zidurile din C002 și C003 par să fi fost construite într-o manieră mult mai solidă, cu pietre de dimensiuni mari și medii, în comparație cu cele din C001, unde pietrele utilizate sunt mai mici. Deschiderea unei case la V, în continuarea lui C003, este necesară pentru înțelegerea legăturilor dintre aceste ziduri. Foarte importantă este și înțelegerea orientării acestor structuri și descoperirea zonelor de acces și a delimitării spațiului interior de cel exterior, în vederea determinării poziției paleo-țărului.

Materialul ceramic descoperit prezintă un grad de fragmentare redus, nu este rulat și la o primă observare pare a fi exclusiv roman. O analiză detaliată a acestuia va oferi indicații mult mai clare asupra funcționalității și cronologiei acestor structuri.

Extra-muros Est – Edificiu

Marian Mocanu, Aurel-Daniel Stănică

Cercetarea arheologică de teren din anul 2017, ne-a prilejuit identificarea unor posibile edificii, la aproximativ 100 m de incinta de est, pe drumul de acces spre Pontonul Vechi.

Sectorul de cercetare este localizat la aproximativ 100 m este față de latura de est a incintei romane târzii a fortificației de la Noviodunum și la aproximativ 160 m sud față de Bazilica 2 și implicit cursul actual al Dunării. Zona este traversată de la nord la sud de un drum de exploatare și a fost supusă unor intense modificări antropice în momentul în care a fost construită rețeaua electrică de înaltă tensiune. Aici a fost identificat la nivelul solului, zidurile unui posibil edificiu. Având în vedere că nu sunt cunoscute informații privind locuirea din această zonă, dar și degradarea rapidă a structurii aflată la nivelul solului, datorită circulației autoturismelor, am hotărât realizarea unui sondaj.

A fost deschisă o suprafață de 8 x 4 m cu scopul de a investiga aceste ruine. Sondajul a fost amplasat imediat la vest față de drumul amintit anterior. Imediat după îndepărtarea primului strat s-a conturat traseul a trei ziduri ce închid o încăpăre de aproximativ 18 mp (suprafața camerei a putut fi reconstituită datorită faptului că și traseul celui de-al patrulea zid este vizibil la nivelul solului). Cele trei ziduri au grosimea de 0,50 m și sunt construite din blochete de calcar de dimensiuni medii sau mici, sumar fasonate și legate cu pământ. După degajarea acestor ziduri am împărțit suprafața de cercetare în trei zone după cum urmează: Extra-muros Nord (porțiunea situată la nord de edificiu); Camera 1 (spațiul închis de cele trei ziduri); Extra-muros Sud (porțiunea situată la sud de edificiu). Revenind la edificiu, acesta are orientare pe axa est-vest. Zidurile au fost numerotate astfel: Z1 – zidul de nord; Z2 – zidul de sud și Z3 – zidul orientat nord-sud și care le interceptează pe Z1 și Z2. Ulterior am continuat cercetarea pe toată suprafața secțiunii încercând să evidențiem elevația edificiului și să identificăm nivelul de funcționare a acestuia. Din păcate din edificiu nu s-a păstrat decât această ultimă asiză a zidurilor, cât despre nivelul de funcționare, acesta a fost distrus de intervențiile recente. În ceea ce privește intervalul cronologic în care a funcționat această structură, este imposibil de stabilit cu exactitate. Din contextul corespunzător celor trei ziduri am recuperat material arheologic și numismatic specific atât epocii romane târzii cât și medio-bizantine.

Deoarece nu s-au putut afla informații suplimentare referitoare la edificiul descris în rândurile anterioare, am continuat cercetarea doar în zona Extra-muros-nord (la nord de edificiu, către Dunăre) pentru a surprinde o secvență stratigrafică a acestei zone de est a sitului Noviodunum. Până la adâncimea de 0,90 m. săpătura s-a desfășurat într-un strat de pământ amestecat, cu material arheologic specific în preponderență epocii medio-bizantine, dar și cu unele intruziuni din epoca romană. La adâncimea menționată anterior am reușit să identificăm conturul a două gropi menajere, ovale ca formă, cu diametre de aproximativ 1,50 m fiecare. Umplutura acestor gropi este similară (cele două complexe sunt contemporane) și este constituită din pământ negru afânat, cu foarte puțin pigment de arsură. Din umplutura ambelor gropi am recuperat foarte multe oase de animale (mamifere de toate taliile și multe oase de pește), un numeros material ceramic atât medio-bizantin (sec. XIII) cât și roman târziu (la care se adaugă câteva fragmente ceramice romane timpurii) și monede bizantine datate în sec. XI – XIII, dar și romane sec. III – IV. Cele două gropi au fost golite până la adâncimea de 2 m față de actualul nivel

de călcare. La această adâncime groapa G1 (situată către est față de G2) se oprește pe un strat de mortar alb, specific epocii romane.

Pe parcursul cercetării arheologice din sectorul Extra-muros Est au fost recoltate 2301 fragmente ceramice, mare parte atipice, cele tipice însumând un total de 492 fragmente. Din cele 492 fragmente ceramice 218 sunt medievale și 274 aparțin epocii romane (114-amfore; 60 – tableware; 99 – corsware și un fragment de opait). La acestea se adaugă un bogat material osteologic și numismatic, proporția dintre monedele bizantine și cele romane fiind aproximativ egală.

În urma cercetării din campania 2019 în sectorul Extra-muros Est putem avansa următoarele concluzii:

1. Edificiul identificat în această zonă este puternic afectat de intervențiile antropice moderne și este imposibil de datat (nu excludem posibilitatea de a avea resturile unei clădiri moderne demantelate la un moment dat).

2. Depunerile arheologice sunt consistente și aparțin atât epocii medievale cât și epocii romane (timpurii și târzii), conform materialului arheologic rezultat în urma săpăturii.

Ariile de extracție a materialului litic din componența zidurilor cetății Noviodunum

Oliver Livanov

În cadrul proiectului Noviodunum 2020, colectivul de cercetare are ca obiectiv realizarea unui studiu geologic, prin care să fie identificate sursele de aprovizionare cu piatră de construcție și a provenienței nisipului din alcătuirea liantului, care intră în structura zidurilor de epocă romană, sau celor aparținând elementelor de fortificație aparținând perioadei medio-bizantine și medievale. Demersul nostru are ca principal scop, reconstituirea traseelor de transport al materialului litic, din locurile de extracție (carierile romane) către situl cetății romano - bizantine Noviodunum situat în nordul provinciei Scythia Minor.

În campania anului 2019 ne-am concentrat observațiile pe materialul litic utilizat la construcția Turnului Mare. Această structură se prezintă ca un veritabil fortăreață, fiind o dovadă a puterii și importanței strategice a Cetății Noviodunum în componența Limesului dobrogean. Trnul a fost construit la sfârșitul secolului al III-lea și prezintă etape de refacere din secolele IV-VI p. Chr.

În componența zidurilor cetății Noviodunum există mai multe tipuri de roci de proveniență diferită. Situată pe drumul roman Marcianopolis, cetatea va fi aprovizionată pe această cale de un aport suplimentar de material litic din zone mai îndepărtate (podîșul Babadag). Preponderent, în componența zidurilor, se constată o dominare covârșitoare a rocilor locale transportate din zone învecinate.

Chiar dacă în zona cetății există iviri izolate de stâncă, nu s-au găsit încă dovezi care să ateste exploatarea pietrei pentru construcțiile din antichitate. În zona Noviodunum - Isaccea, aceste iviri (aflorimente) sunt restrânse ca areal și foarte probabil că nu au stârnit interesul romanilor pentru deschiderea unui centru important de exploatare a pietrei de construcții. Se găsesc astfel de aflorimente chiar în partea vestică și nord-vestică a cetății, o parte din ziduri

fiind amplasate pe piatră (roca nativă). Aici se întâlnesc calcare cenușii cu structură nodulară și intercalații de pelite cenușii - verzui de vârstă triasic inferior - mediu (werfenian - anisian w_2+an_1), intens cutate pe anumite porțiuni datorită activităților tectonice și neotectonice și care fac parte din Formațiunea geologică calcaroasă dolomitică - nodulară, parte componentă a Pânzei de Tulcea și a celei de Niculițel cu o răspândire largă în regiune (Niculițel, Somova, Tulcea, Beștepe, Zebil, Mihai Bravu, Nicolae Bălcescu etc.). Această formațiune geologică mai aflorizează în fosta carieră din orașul Isaccea, în punctul Bogola și pe arii mai restrânse la vest de oraș. La vest, sud și est de Noviodunum aflorizează pe porțiuni restrânse, o formațiune de largă răspândire în județul Tulcea, Formațiunea de Alba, de vârstă triasic superior (carnian - norian cr_3+no), în componența căreia intră gresii cenușii, gălbui, roșiatice și calcare cenușii cu intercalații de pelite. Formațiunea bazaltelor triasice, care aflorizează pe arii extinse în Dealurile Niculițelului, apare intercalată în calcarele cenușii de vârstă werfenian - anisian, pe o porțiune de numai 10 metri, în partea nord-vestică a cetății, pe malul Dunării.

Zidurile Turnului Mare de la Noviodunum au în componență calcare, gresii și bazalte triasice care în teorie, ar fi putut proveni din ariile limitrofe. Deoarece nu există dovezi în acest sens, trebuie să presupunem că materialul litic era adus din centrele de extracție existente la acea dată. Într-o proporție covârșitoare, componența principală din zidurile cetății o reprezintă calcarele triasice cenușii care ar fi putut provenii din zona Parcheș - Somova - Tulcea (cel mai probabil) sau Zebil. Mahmudia și Murighiol, două porturi la Dunăre ar fi putut aproviziona Noviodunum cu material litic pe apă. Gresii și bazaltele triasice au fost exploatare din dealurile Niculițelului, cele două roci aflorind pe suprafețe mari.

Pe lângă formațiunile de vârstă triasică, în ziduri se mai întâlnesc două roci care nu aflorizează în zona Noviodunum - Isaccea, care în mod cert au fost aduse din regiuni mai îndepărtate. Prima din acestea, cuarțitele precambriene, parte a Formațiunii de Orlița, aflorizează numai în nordul Munților Măcin. Cu toate că din Munții Măcin se extrăgea și granit, o rocă apreciată pentru aspectul ei dar foarte dură și greu de prelucrat, ea nu este folosită în general la construcția zidurilor. La Noviodunum, granitul lipsește cu desăvârșire iar cuarțul de Orlița se observă rar. A doua rocă care nu se regăsește în regiune este gresia calcaroasă din depozitele cretacice ale bazinului Babadag. Răspândită pe arii foarte mari, pe tot cuprinsul Podîșului Babadag, roca a fost exploatată de pe vremea întemeierii cetăților grecești la malul Mării Negre (Argamum și Istria).

Bibliografie

Pîrvu, G., Carierele din R.P.R., Editura Tehnică, București, 1964
Rădulescu, A., Aspecte privind Exploatarea Pietrei în Dobrogea Romană, Pontica 5, 1972, p177-204

Seghedi, Antoneta, Raport final asupra activității de cercetare geologică în cadrul proiectului GEF-UNDP nr. 47111, 2007

*** Harta Geologică 1:200.000, Foaia Tulcea, IGR, 1967

*** Harta Geologică 1:200.000, Foaia Sulina, IGR, 1967

Colectarea de date topo-batimetrice

Cristian Trifnov, Marian Mierlă, Aurel-Daniel Stănică

Determinarea efectelor schimbării cursului Dunării asupra incintei de nord a cetății, fapt ce a condus la o restrângere sau extindere a ariei locuite, precum și obținerea de date topo-batimetrice, cu scopul de a cartografia relieful submers și a evidenția aspectul, direcția de dispunere a eventualelor structuri submerse, o posibilă identificarea a instalațiilor portuare, reprezintă un obiectiv important al proiectului de cercetare.

În vederea cartografierii reliefului submers sau a realizării modelului digital al albiei minore a Dunării aferente zonei cetății Noviodunum, s-a folosit un sonar multifascicul. Sistemul multifascicul este compus dintr-un conglomerat de senzori din care fac parte: transducerul ODOM sau emițătorul și totodată receptorul datelor, SVS Valeport (Sound Velocity Sensor) ce este un senzor de măsurarea vitezei sunetului în apă ce aplică corecții datelor receptate, MRU SMC (Motion Reference Unit) este un senzor ce aplică corecții datelor în ceea ce privește mișcarea de ruluu, tangaj și ridicare a ambarcațiunii, Heading Hemisphere este un senzor ce aplică corecții de direcție a navigației, GPS Javad Triumph 1 (Global Positioning System) de dublă frecvență ce funcționează în sistem RTK (Real Time Kinematic) cu o bază la sol de coordonate fixe ce transmite corecții de poziție către echipamentul de pe ambarcațiune (pl. 14/a). Toți acești senzori sunt calibrați și integrați într-un modul de tip consolă RTA ODOM (Real Time Appliance) ce la rândul ei transmite datele tuturor senzorilor și-i integrează în softul Hypack respectiv ES3 de pe un terminal PC.

Acest echipament este fixat pe ambarcațiune și funcționează alimentat de la o baterie de 12V. Totodată terminalul de colectare a datelor și încă un monitor necesar conducătorului ambarcațiunii pentru navigație, sunt alimentate de alta baterie de 12V (Pl. 14/b).

Colectarea datelor din teren se face prin intermediul software-ului Hypack. În cadrul acestuia se definește zona de lucru prin elaborarea unei matrice georeferențiată în interiorul căreia se va popula cu date batimetrice. Urmează aplicarea corecțiilor de înălțime a receptorului GPS și a adâncimii fata de luciul apei a transducer-ului (Pl. 14/c). În acest timp, se va realiza măsurătorile necesare în vederea determinării cotei luciului apei în dreptul zonei de studiu pentru a aplica ulterior corecțiile de adâncime necesare translatarea datelor batimetrice în cote la sistemul de referință Marea Neagră Sulina/Marea Neagră 75.

Procesul de colectare a datelor poate începe ulterior verificării tuturor parametrilor și a conectivității. Ambarcațiunea se va deplasa pe întreaga suprafață a matricei urmând linii cât se poate de drepte, având în vedere curenții și traficul de pe Dunăre.

Ca urmare a finalizării campaniei de colectare de date batimetrice, imaginea generală cu privire la situația morfodinamică a albiei minore este redată în matricea finală. Aceasta este reprezentată în Planșa 15/a.

Procesarea datelor se realizează cu pachetul de

software Hypack. Acest program este unul modular ce permite folosirea acestuia concomitent cu alte procese de analiza. Pentru procesarea datelor batimetrice multifascicul se folosește modulul MBMax ce permite editarea punctelor colectate din teren prin eliminarea anomaliilor de poziționare și de interpretare eronată a adâncimilor ținând cont de valorile batimetrice învecinate după cum se observa în Planșa 14/b.

Se pot observa anomaliile din datele colectate și anume acele linii ce se ridică sau coboară abrupt. Acestea sunt denumite în literatura de specialitate drept „spike-uri” și reprezintă anomalii întâlnite des la orice colectare de date batimetrice. Acestea apar la o citire eronată a transducer-ului indusă de foarte multe variabile: trepidații ale ambarcațiunii datorită turației motorului, schimbări mari de viteză a sunetului în apă, materie grosieră în suspensie, bancuri de pești, eroare de poziționare (schimbarea orizontului a unui sau mai mulți sateliți), pierderea comunicației TRK cu baza GPS de la mal etc. Aceste anomalii se pot șterge în mică măsură automat în urma unei filtrări de valori de adâncime și în mare măsură manual. Software-ul permite vizualizarea norului de puncte în mai multe moduri astfel încât editarea acestor date să fie cât mai facilă. Procesul de prelucrare a datelor este unul foarte meticolos cu metodologii de tip „trial and error” iar rezultatele sunt de tip „expert judgement” deoarece în multe cazuri este nevoie ca utilizatorul să interpreteze datele acolo unde lipsesc valori batimetrice sau sunt erori.

În cazul acestei campanii s-au realizat diverse produse în baza valorilor batimetrice identificate în zona studiată. Din motive tehnice, hărțile de batimetrie au fost realizate în baza datelor colectate în teren și stocate în matricea cu celula de 5 x 5 m. Interpolarea acestor valori în vederea obținerii hărții hipsometrice și a derivatelor s-a realizat pentru a identifica prezența unor structuri antropice adiacente cetății Noviodunum și puse la dispoziția beneficiarului pentru a identifica posibilele incinte submerse aferente cetății. Astfel s-au elaborat hărți hipsometrice cu privire din mai multe unghiuri pentru a facilita interpretarea structurilor ce pot fi prezente în zona de studiu (Planșa 16).

Harta finală a zonei de studiu este realizată pe două niveluri de detaliu. Acestea integrează imaginea raster a batimetriei peste care s-au suprapus isoliniile (Planșa 17/a și b).

Harta de detaliere s-a realizat în speranța identificării unor structuri submerse având în vedere conformația rectilinie a zonelor de adâncime mică și totodată a pantelor abrupte pe distanțe relativ mici ce pot indica prezența unor ziduri din fortificația Noviodunum.

Această campanie de determinare a conformației albiei minore a fluviului Dunărea în zona aferentă cetății Noviodunum se va repeta în vederea completării și detalierii acestor informații.

Fig. 1 - M05

Fig. 2 - M09

a. Noviodunum 2019. Sectoare cercetate. Imagine aeriană

b. Curtina 1 - Turnul de Colț. Imagine aeriană.

a. Turnul de Colț - Intramuros. Imagine aeriană.

b. Curtina 1. Imagine aeriană.

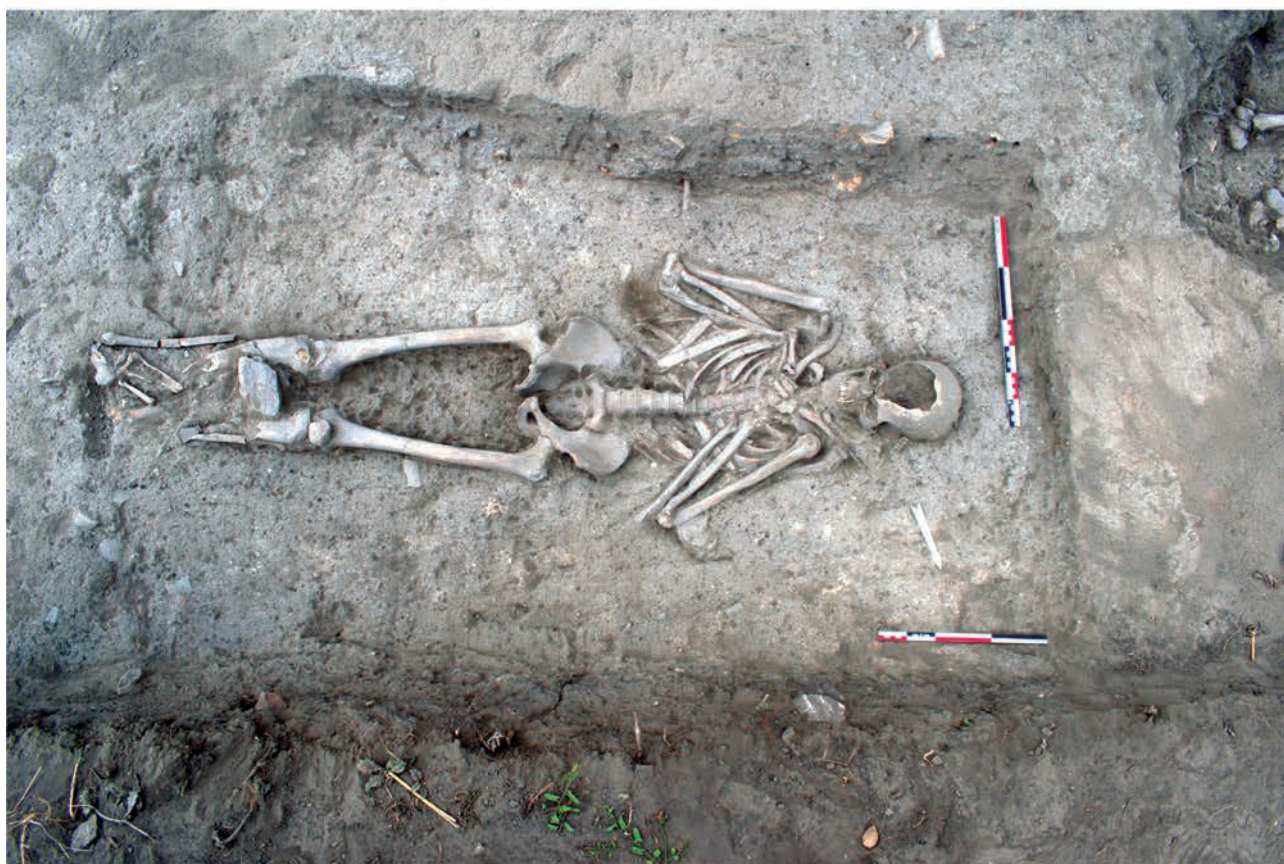
a. Curtina 1

b. Curtina 1.

a. Așezare Civilă Est. Imagine aeriană.

b. Așezare Civilă Est. M05

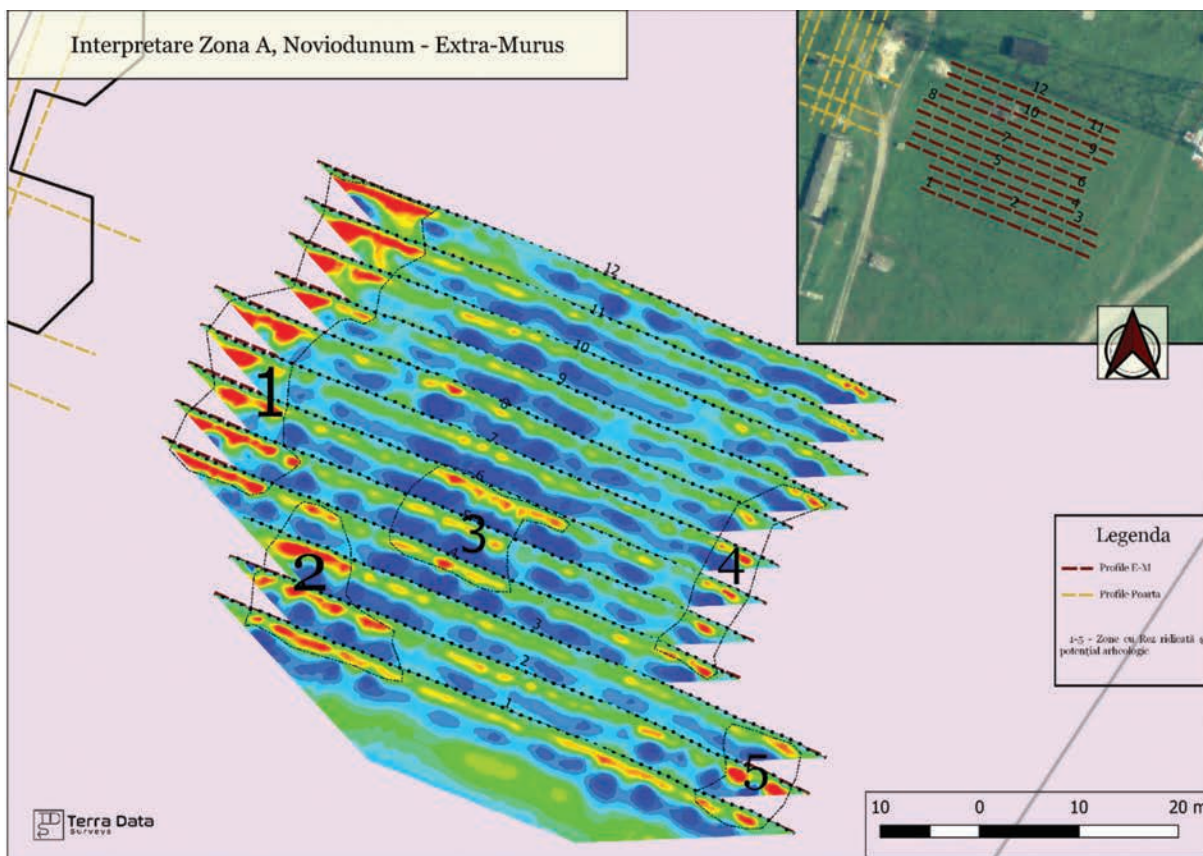

a. Așezare Civilă Est. M09. Fotogrametrie.

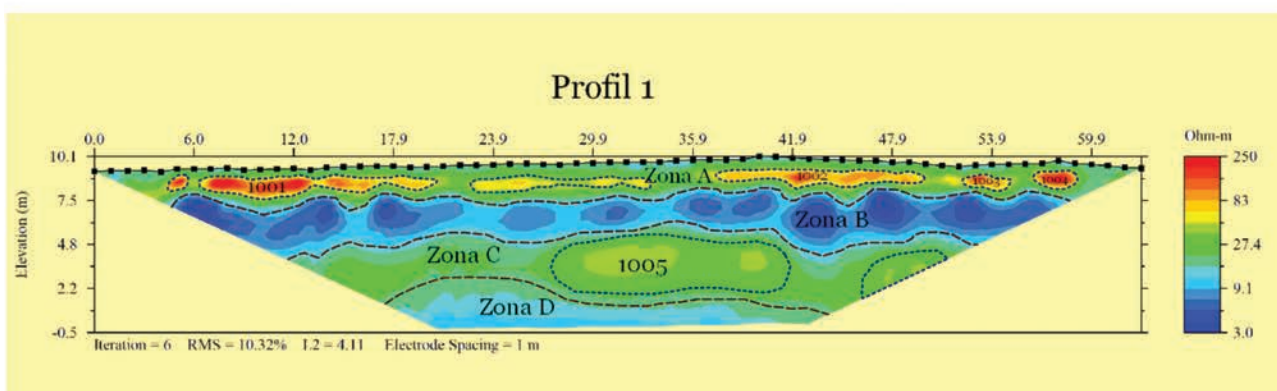

b. Așezare Civilă Est. Profil Est. Fotogrametrie.

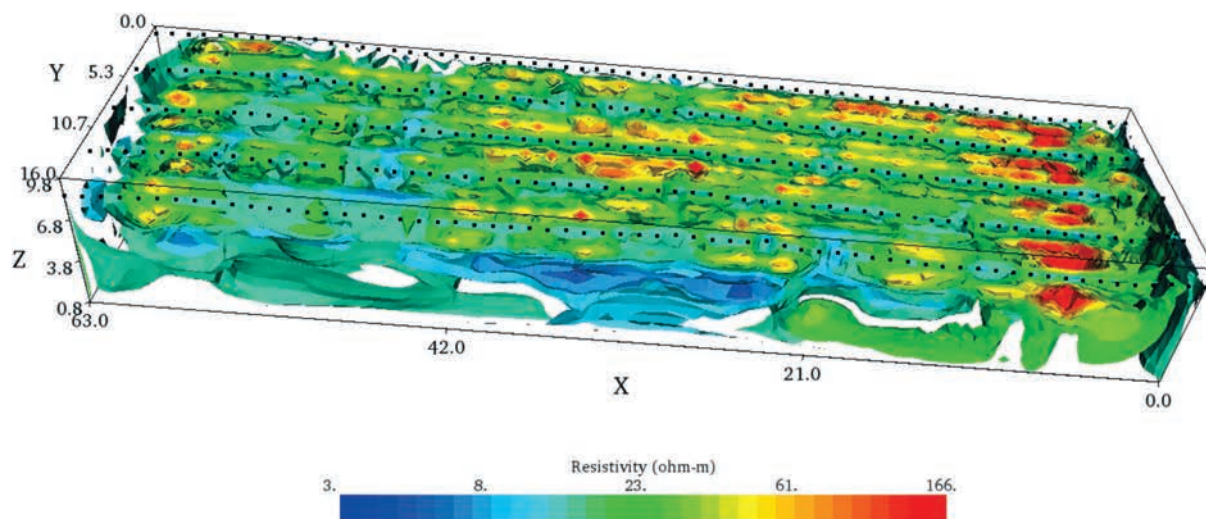

a. Așezare Civilă Est. Poziția profilelor de rezistivitate și zonele cu anomalii rezistive (1-5)

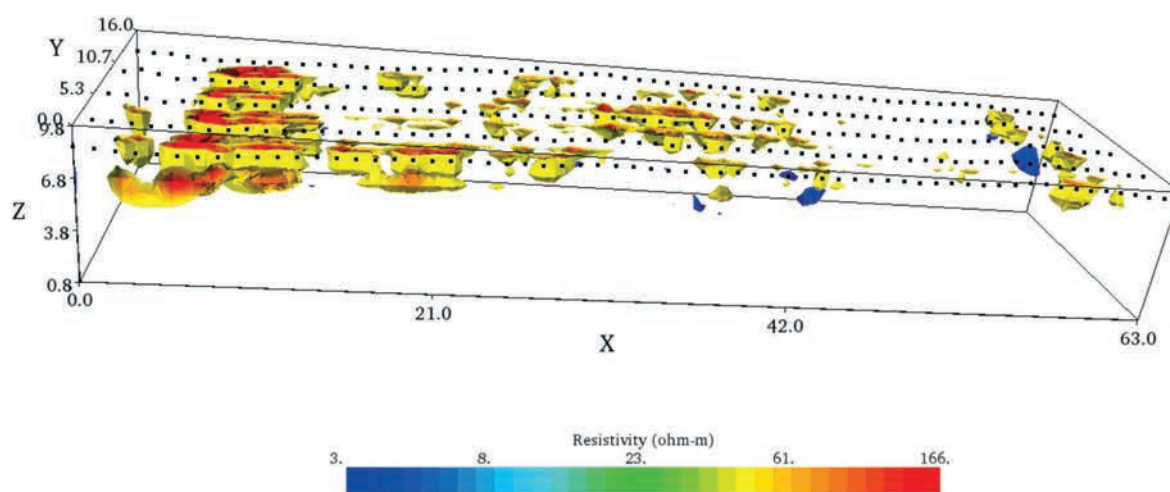
b. Așezare Civilă Est. Profilul 1 cu detalierea zonelor A-D și distribuția anomaliilor rezistiv numerotate 1001-1005.

3D Resistivity Contour Plot

a. Așezare Civilă Est. Model 3D al profilelor 4-8, vedere spre Sud.

3D Resistivity Contour Plot

b. Așezare Civilă Est. Model 3D al profilelor 4-8, vedere spre Nord. Vizualizarea zonelor cu valori de peste 50 Ohm.m.

Poziția carotelor 2017-2019

Pl. 8

a. Faleză Est. Secțiunea S001

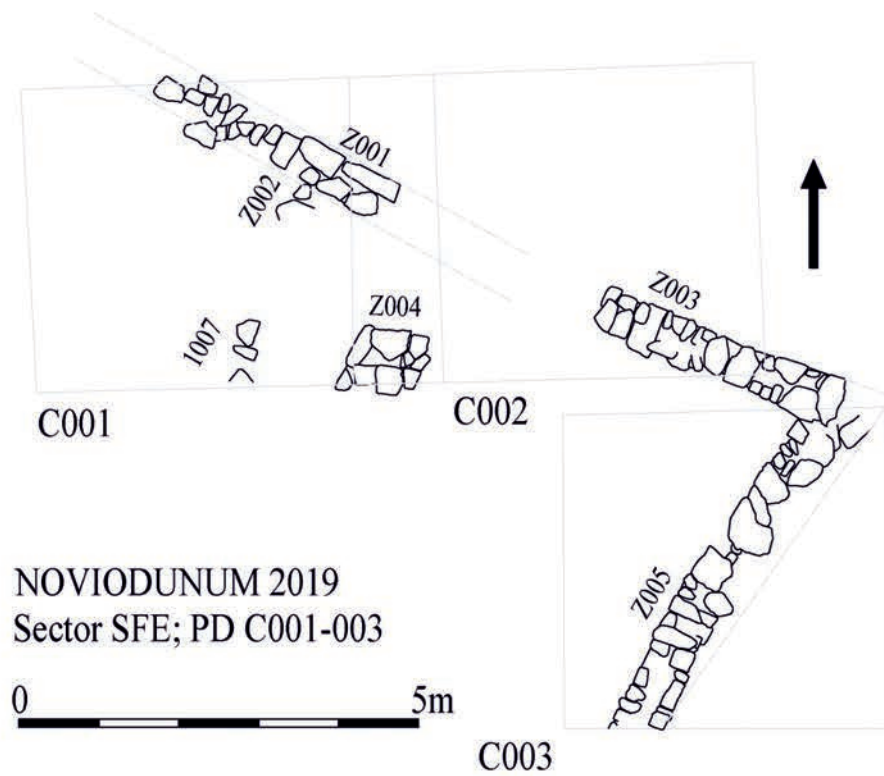

b. Faleză Est. Secțiunea S001. Contextul 1006

Pl. 9

a. Faleză Est. C001-C002-C003 (Edificiu)

b. Faleză Est. C003

a. Faleză Est. C001, profil V.

b. Faleză Est. C003, profil V.

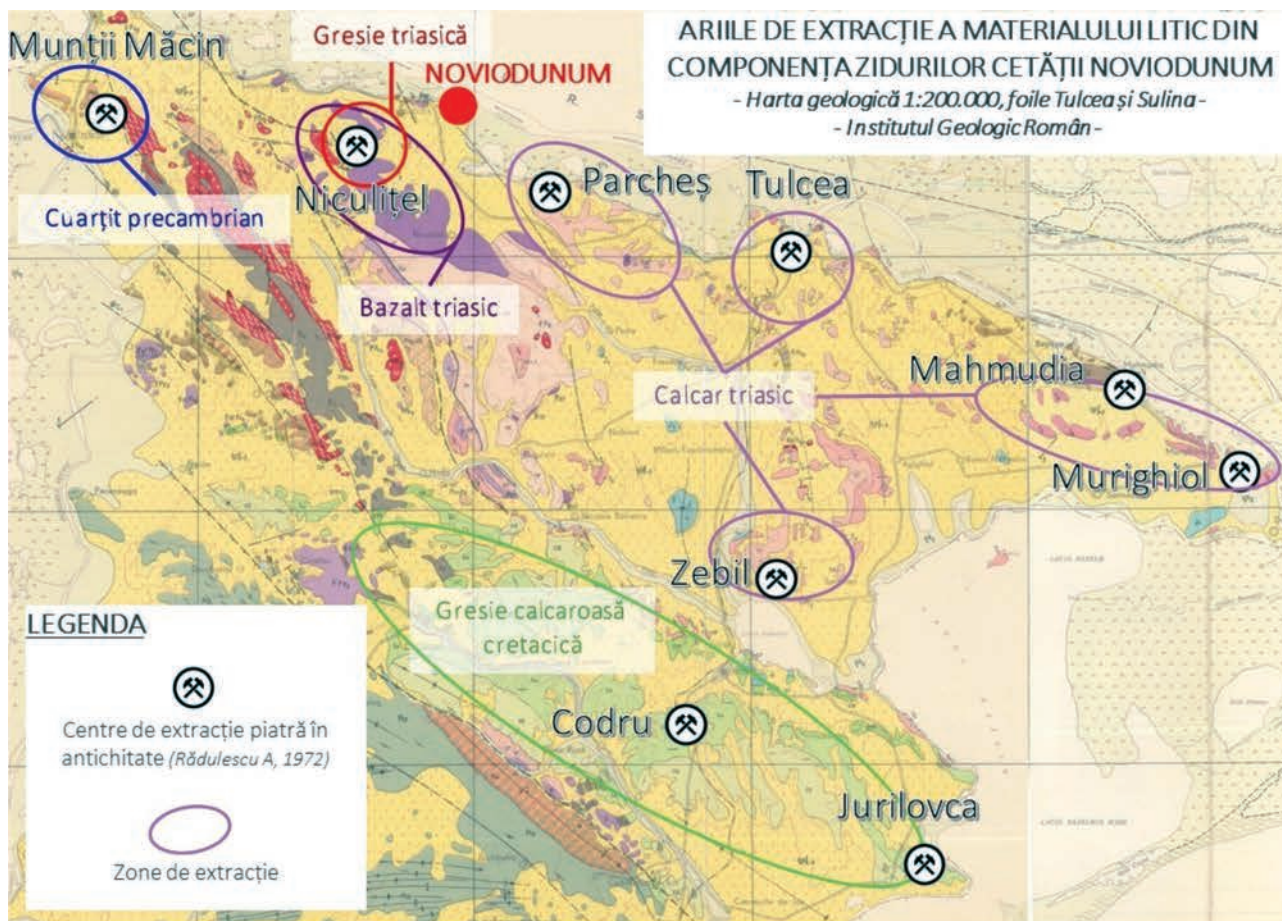

a. Extra-muros Est – Edificiu. Imagine aeriană.

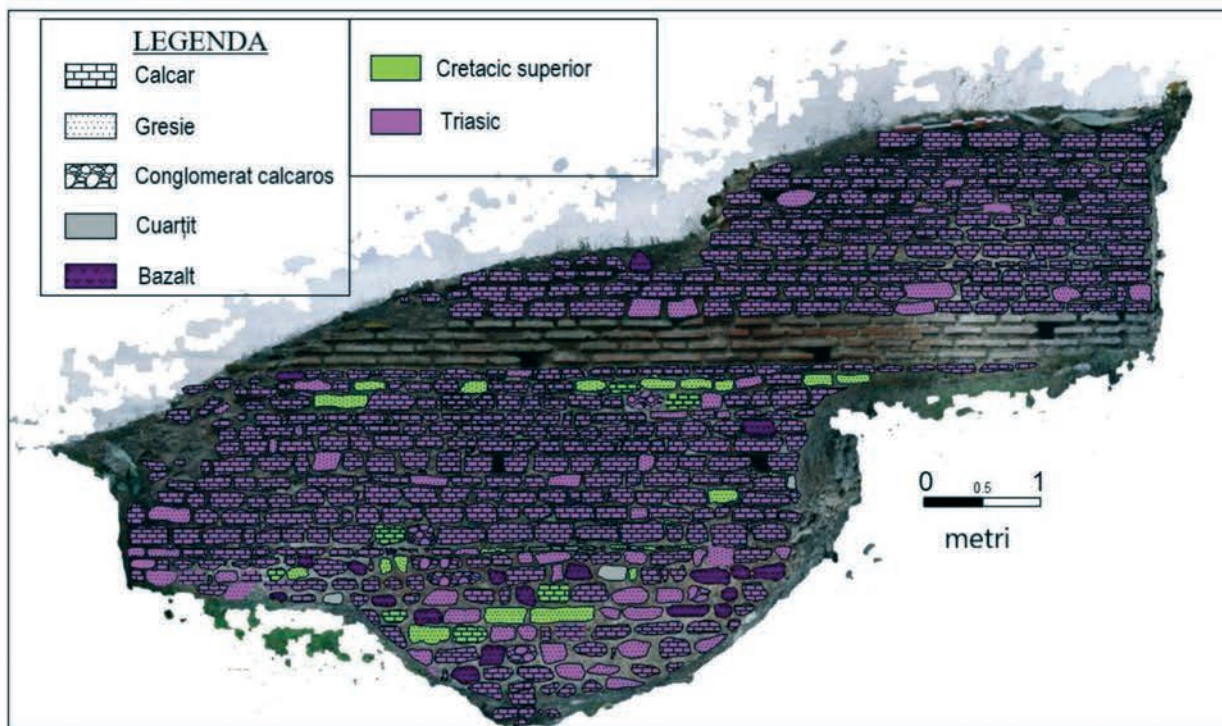

a. Extra-muros Est – Edificiu. Imagine aeriană.

Pl. 12

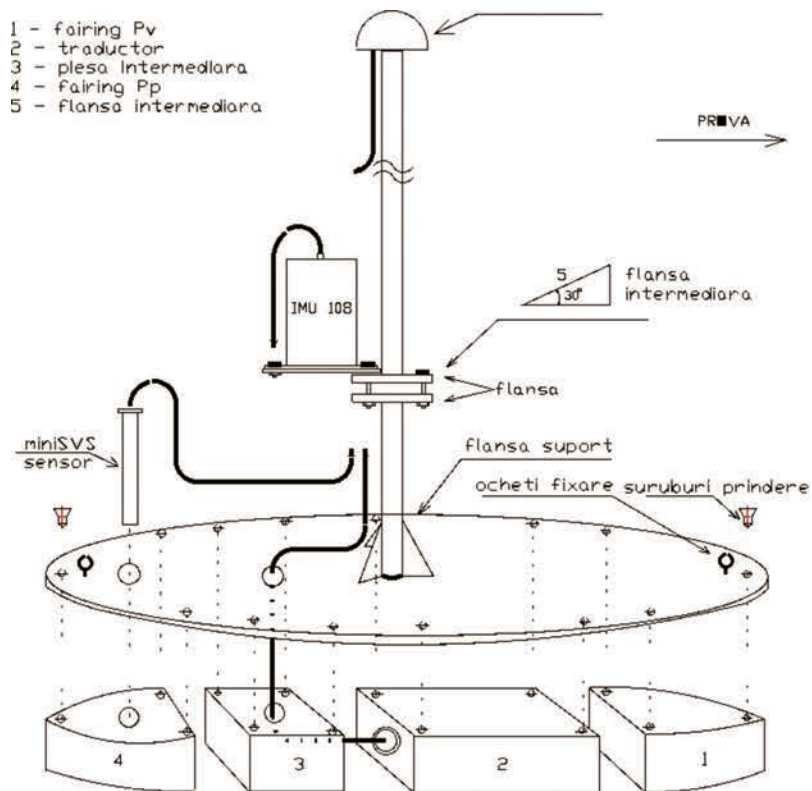

SECȚIUNE GEOLOGICĂ - PERETELE VESTIC INTERIOR AL TURNULUI MARE (NOVIODUNUM)

Pl. 13

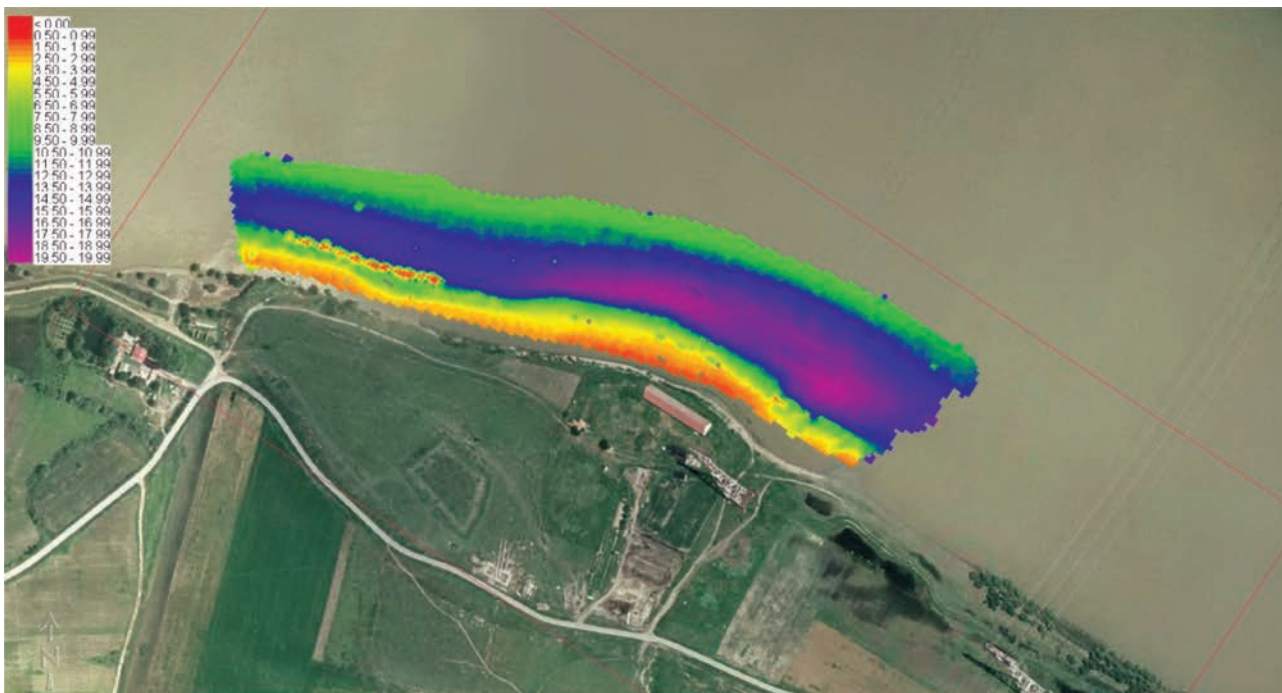
a. Schema de repartiție și prindere a senzorilor sistemului multifascicul.

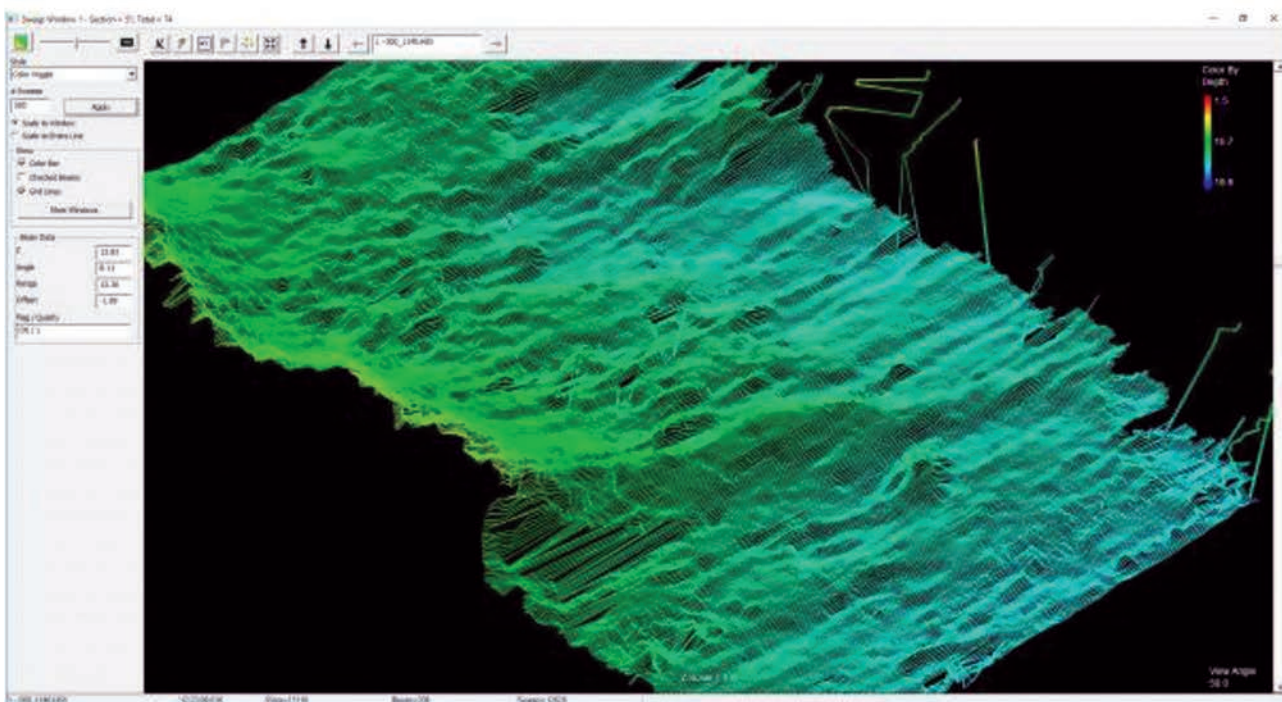
b. Ambarcațiune de colectare a datelor.

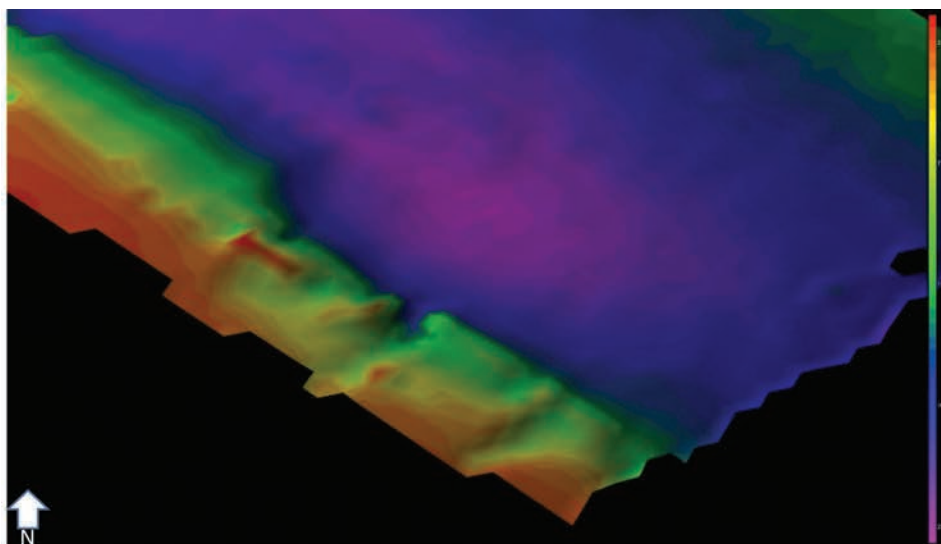
c. Transducer-ul sistemului multifascicul.

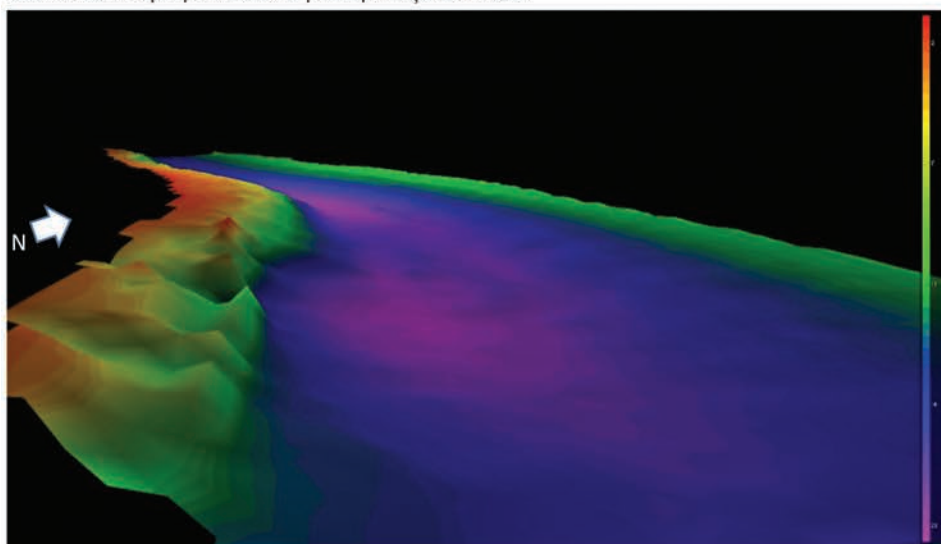
a. Matricea de colectare a datelor batimetrice brute.

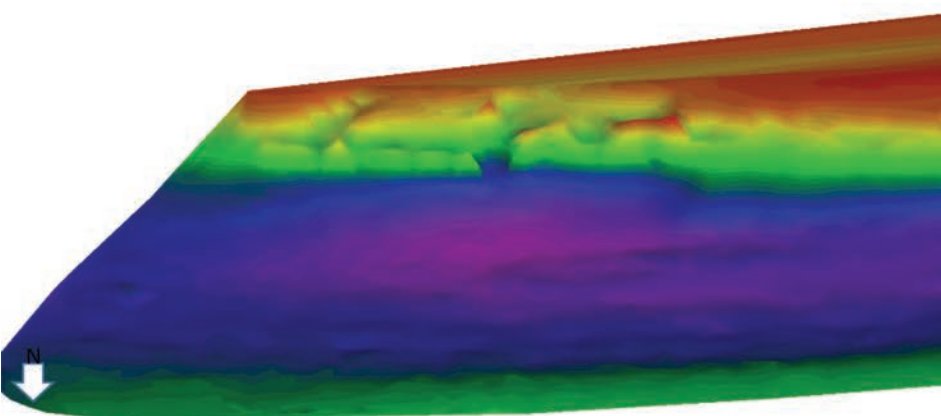
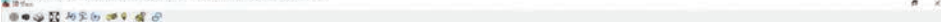
b. Reprezentarea datelor brute sub forma de linii cu paleta de culori graduală conform adâncimilor din matricea de colectare a datelor batimetrice.

a. Vizualizare perpendiculară pe suprafața de studiu.

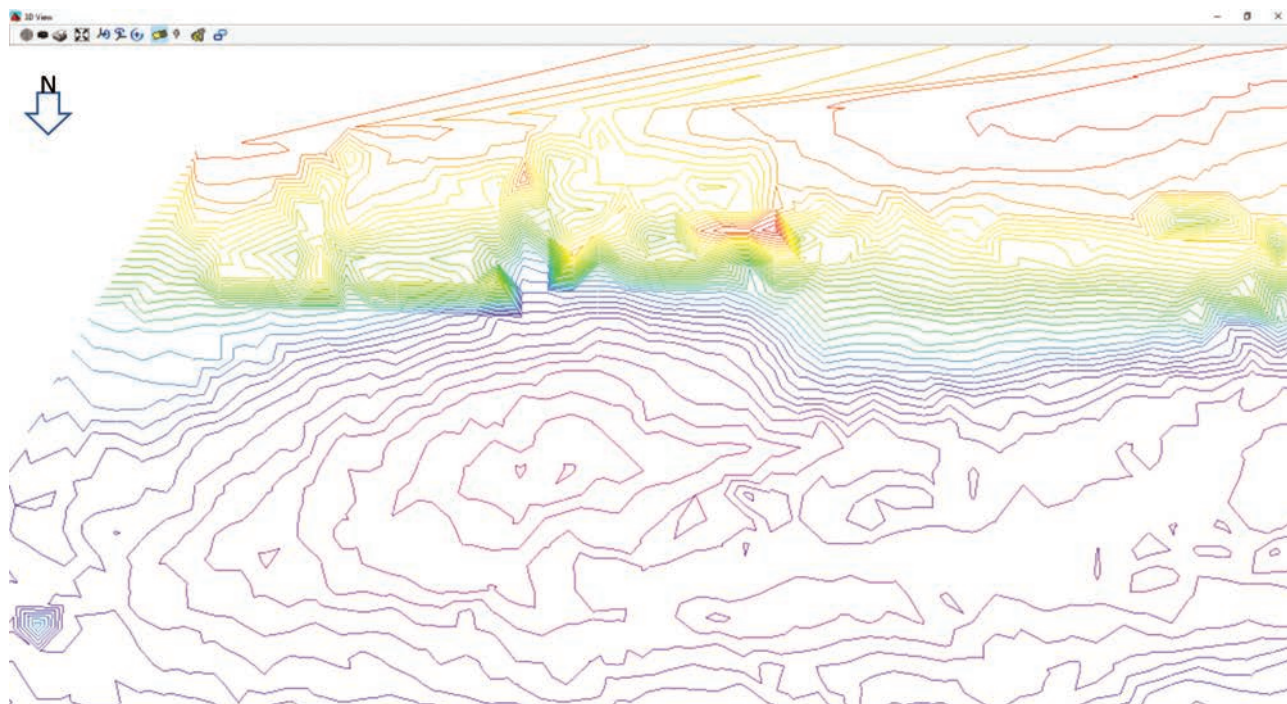

b. vizualizare dinspre avalul zonei de studiu către amonte în proximitatea malului drept, aferent fortificației Noviodunum.

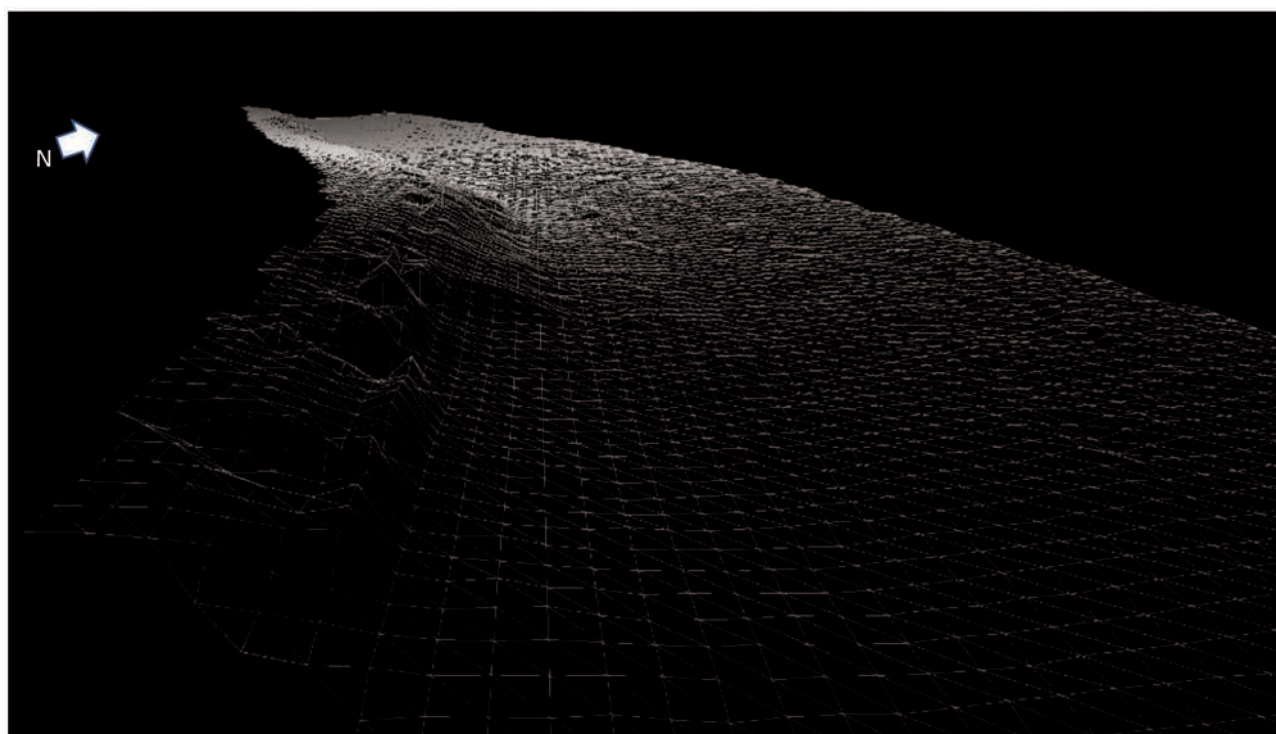

c. Vizualizare generală de tip bird's eye dinspre malul ucrainean către cel românesc.
Vizualizare din mai multe unghiuri a malului din avalul zonei de studiu.

Pl. 16

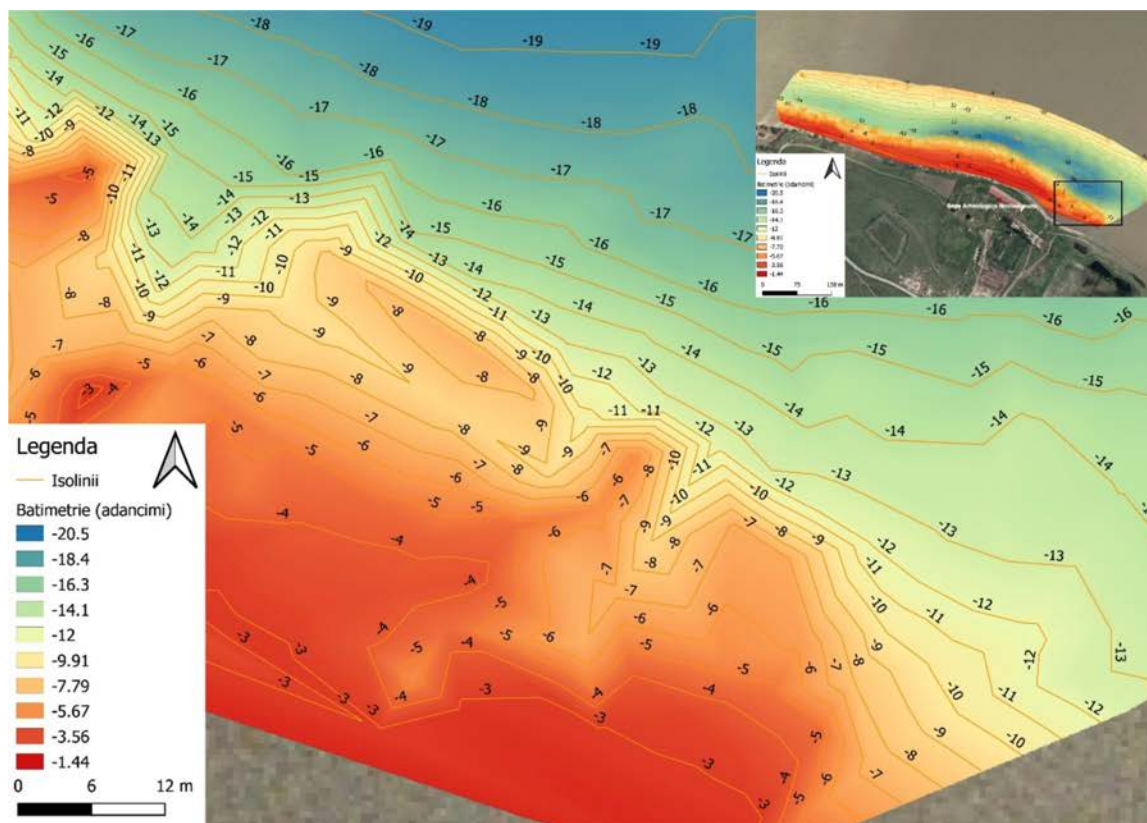

a. Vizualizarea isoliniilor

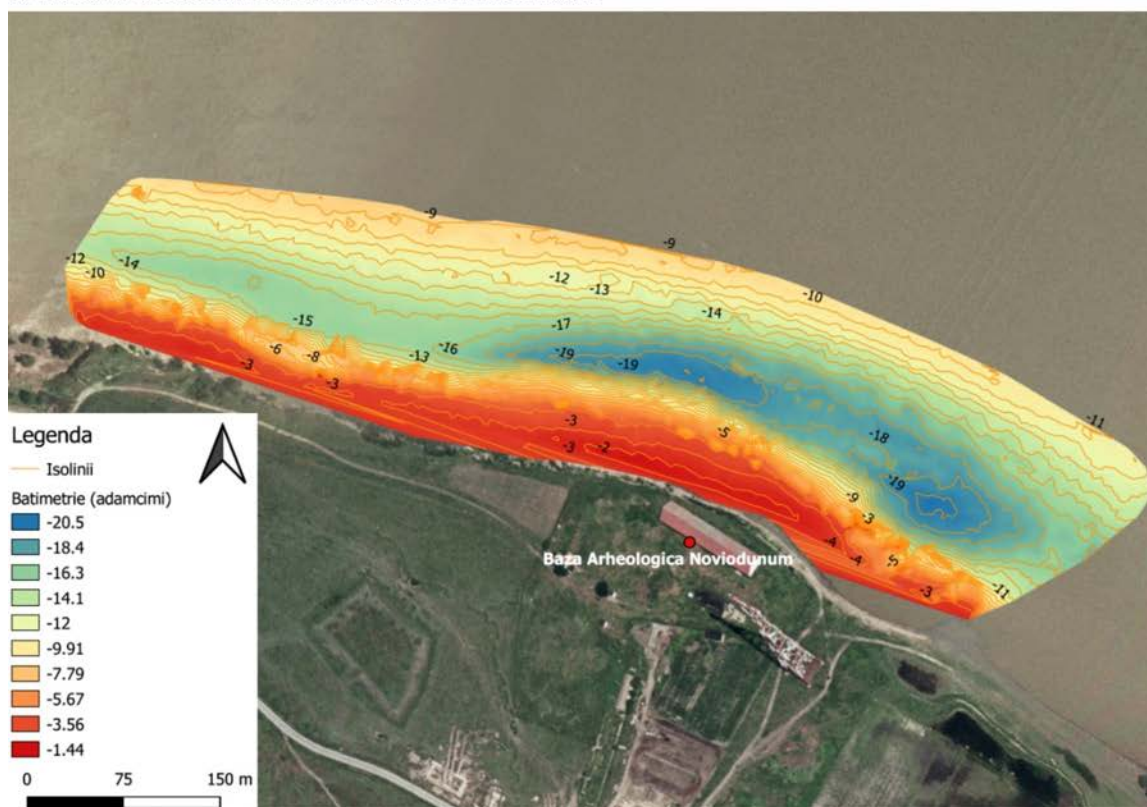

b. vizualizare wireframe dinspre avalul zonei de studiu către amonte în proximitatea malului drept, aferent fortificației Noviodunum.

Pl. 17

a. Hartă de detaliu a malului din avalul zonei de studiu.

b. Harta de batimetrie a zonei de studiu.

37. Istria, jud. Constanța,**Punct: „Cetatea Histria, Platou”**

Tip de sit: așezare urbană (cod 113); necropolă plană (cod 211)

Încadrare cronologică: epoca elenistică (cod 313); epoca romană timpurie (cod 321); epoca romană târzie (cod 322)

Cod RAN: 62039.01; 62039.09

Autorizație nr. 38/03.05.2019

Colectiv: Adam Rabinowitz (UT), Liviu Mihail Iancu (U București), William Flint Dibble (American School of Classical Studies at Athens), Iulian Bîrzescu (IAB), Sterling Wright (Pennsylvania State University), Alina Iancu (U București), Elijah Fleming (UT), Susan Crane (UT); Thomas Rover (UT), Rachael Tobin-Dodd (Univ. of North Carolina), Ionida Martini (cercetător independent), Cătălin Pavel (UO Constanța), Sheryl Beach (UT), Timothy Beach (UT), Mykhailo Voitsykevych (UIFC), Oleksandr Yakibchuk (UIFC), Antonia Corialan (UBB Cluj), Zoe Rabinowitz (Liceul de Artă „McCallum” Austin), Simina Lupu (Col. Naț. Pedagogic „Regina Maria” Ploiești).

Finanțare: Cercetările arheologice au fost finanțate în principal de către UT, în cadrul programului Planet Texas 2050, alte resurse financiare secundare fiind puse la dispoziție printr-o sponsorizare oferită de SC Trident Pharma SRL.

Perioada desfășurării campaniei: 17.06-14.07.2019

Scurtă prezentare:

Deși cercetările arheologice au o lungă tradiție pe platoul cetății Histria, dată fiind suprafața lui de cca. 25 ha, există și în prezent multe zone a căror cunoaștere este minimală. Prin urmare, în 2018 au fost întreprinse investigații geofizice în partea central- și sud-estică a platoului, cu scopul de a stabili aplicațiile metodei magnetometrice în aprofundarea cunoașterii topografiei urbane histriene și de a contribui la investigarea diacronică a mediului înconjurător histrian, începând cu perioada arhaică.

Variațiile câmpului magnetic au fost măsurate pe o suprafață totală de 2,43 ha, harta magnetometrică rezultată scoțând în evidență, în principal: 1. o anomalie liniară pozitivă pronunțată pe direcția ESE-VNV, aliniată porții sudice a zidului de incintă roman timpuriu, interpretată preliminar drept un important drum care a funcționat în perioada romană; 2. o anomalie pozitivă cu o latură de 10-12 m, juxtapusă segmentului VNV al drumului roman, și alte două laturi perpendiculare de cca. 6-8 m; 3. 6 anomalii liniare pozitive la nord de drumul roman, 2, mai pronunțate, pe direcția N-S și 4 pe direcția E-V, care, datorită orientării diferite față de drumul roman, sunt considerate ca făcând parte dintr-un sistem de alei și străzi elenistice; dimensiunea presupuselor blocuri urbanistice dreptunghiulare delimitate de aceste străzi și alei, așa cum o arată de o manieră largă imaginile magnetometrice, trebuie căutată între intervalele de 44 și 48 m pe lungime și 30 și 36 m pe lățime, valorile exacte urmând a fi stabilite prin săpături de testare; 4. diverse anomalii punctuale, pozitive și negative. Sub aspectul hărții magnetometrice, rezultatele obținute în 2018 validează într-o mare măsură rezultatele unor măsurători magnetometrice anterioare, desfășurate la

începutul anilor 2000 de ing. Fl. Scurtu și publicate în Scurtu 2009 (într-o măsură mai mică sunt validate interpretările arheologice ale acestuia).

Pentru testarea preliminară a rezultatelor magnetometrice, au fost deschise în 2018 4 secțiuni de sondaj cu dimensiunile 2 m x 2 m. În două dintre acestea, anomaliile câmpului magnetic s-au dovedit a fi produse de o vizuină de mari dimensiuni a unor popândăi (*Spermophilus citellus*) și de depuneri de materiale de la săpături efectuate probabil în anii 1950. Celelalte două sondaje au relevat însă că anomaliile înregistrate de magnetometru în acel loc corespund unor complexe arheologice importante. Sondajul TT1 a confirmat identificarea celei mai importante anomalii liniare pozitive cu un drum de acces în cetate din perioada romană timpurie, în al cărui șanț nordic, în punctul investigat, au fost aruncate numeroase blocuri de șist verde și ceramică cu susceptibilitate magnetică ridicată. Sondajul TT3 a stabilit că o anomalie punctuală pozitivă foarte pronunțată este produsă de un cuptor pentru ceramică din perioada elenistică. Tot aici a fost găsit și mormântul de inhumăție al unui copil, fără inventar, săpat în perioada romană în stratul de dărâmătură al pereților cuptorului, deranjat de bioturbații asociate activității popândăilor.

A fost probată astfel preliminar capacitatea metodei magnetometrice de a oferi informații utile despre topografia urbană a cetății Histria, în special în privința rețelei stradale și a existenței unui anumit tip de instalații artizanale, dar și incapacitatea ei de a localiza mormintele uzuale de inhumăție din necropola plană de pe platou. În același timp au fost puse empiric bazele delimitării unui sector de cercetare denumit generic „Platou Est”, concentrat în jurul cuptorului elenistic și al secțiunii adiacente din drumul roman de acces.

Obiectivele cercetării din 2019: Principalul obiectiv a fost acela de a preciza mai bine rezultatele testării începute în 2018, prin punerea în evidență a întregii suprafețe a camerei de ardere a vaselor a cuptorului din TT3 și a unui segment mai consistent al drumului roman din TT1, care să permită vizualizarea sa de-a lungul întregii sale lățimi. În consecință, secțiunea TT3 a fost extinsă în principal spre N într-o suprafață de 6 m x 6 m, denumită KT, iar TT1 a fost extinsă spre V, cu o secțiune trasată pe direcția N-S, cu dimensiunile de 7 m x 1,5 m, denumită RT. Alte obiective asumate au fost acelea de a testa potențialul analizelor multi-izotopice și genetice pentru investigarea diacronică a mediului înconjurător histrian și de a verifica și integra mai bine propriile măsurători topografice din 2018 în sistemul general folosit la situl Histria.

Rezultate și interpretarea lor: În secțiunea RT, ultima suprafață de călcare a drumului roman a fost pusă în evidență la aproximativ 0,50 m sub actualul nivel al solului, după îndepărtarea stratului vegetal, a stratului de pământ de arătură rezultat în urma lucrărilor agricole din perioada comunistă și a unui ultim strat antic de acumulare de material, după abandonarea drumului. Suprafața drumului roman se remarcă prin aglomerarea de blocuri nefasonate de șist verde și, mai rar, de calcar, cu lungimi cuprinse în general între 0,10 și 0,30 m, fragmente mari de amfore și de țigle, oase mari de animale domestice.

Lățimea drumului este de 3,65 m – surprinzător de redusă pentru un drum aparent însemnat – la care se adaugă un șanț lateral nordic de aproximativ 0,90 m lățime, umplut în prezent cu pietre, ceramică și pământ închis la culoare. La sud de drum nu a fost identificat până acum niciun șanț. Absența șanțului de scurgere în sudul drumului ar putea fi explicată prin ușoara înclinație naturală a pantei, de la sud la nord, ceea ce ar fi făcut inutilă amenajarea sa. O ipoteză mai puțin plauzibilă este aceea ca o porțiune de aprox. 0,90 m lățime din suprafața drumului, cu multe gropi în ea și în care pietrele nu sunt foarte compacte, ba chiar unde există și o îngrămădire mai înaltă cu 0,20-0,25 m deasupra suprafeței de călcare, să reprezinte de fapt un șanț umplut de-a lungul timpului. Totuși, o lățime de doar 2,70 m a unuia dintre principalele drumuri de acces în cetate pare de neconceput, iar segmentul în cauză trebuie să fie interpretat mai degrabă ca o porțiune mai deteriorată.

În suprafața KT, după îndepărtarea straturilor vegetal și de arătură, la circa 0,35 m sub actuala suprafață a solului a fost identificat un strat de pământ brun deschis, reprezentând ultimul strat de acumulare sporadică de material înainte de ieșirea totală a suprafeței din circuitul activităților umane antice. Sub acest strat a fost identificat un altul, format preponderent din pământ galben-brun lutos, rezultat probabil ca urmare a uniformizării sub acțiunea factorilor naturali a unei dărâmături de cărămizi neare de la structuri constructive deocamdată neidentificate, conținând în partea sa inferioară o densitate ceva mai mare de cenușă și cărbune. Dacă în afara cuptorului elenistic, identificat încă din 2018, acest strat este mai adânc, în interiorul pereților dărâmați ai cuptorului, el este înlocuit de o dărâmătură cu un aspect aparte, compusă din pământ roșiatic, cu numeroase fragmente ce cărămizi arse. Imediat deasupra suprafeței grătarului care separă camera vaselor de camera de combustie, dărâmătura roșiatică-brună conține suplimentar mai multă cenușă și lut galben. După îndepărtarea dărâmăturii, a devenit evident faptul că forma cuptorului este una circulară, cu un diametru exterior de cca. 3,0 m. Pereții săi, din care acum se mai păstrează doar primul, cel mult al doilea șir de cărămizi, trebuie să se fi unit într-o boltă destul de înaltă. Grătarul despărțitor dintre camera vaselor și camera de combustie, perforat în general de mai multe găuri de circulație a aerului cald, nu prezintă astfel de perforații în partea sa centrală, ceea ce sugerează existența în camera de combustie a unui pilon central de susținere a sa. Analiza amănunțită a materialului ceramic asociat cuptorului, cu unele fragmente pretabile unui diagnostic detaliat, va permite o mai bună stabilire a duratei de funcționare în perioada elenistică.

În treimea estică și în cea centrală a suprafeței KT, atât în stratul de pământ galben-brun, lutos, din afara cuptorului, cât și în cel de dărâmătură din interiorul cuptorului au fost identificate gropi adeseori slab profilate în care s-a realizat înmormântarea unor copii cu vârste de sub 5 ani. Până acum au fost identificate 5 astfel de morminte, fiind luat în calcul aici și M. 1, descoperit în 2018, toate de orientare E-V, cu capul spre V, cu excepția lui M. 3, acolo unde capul este orientat spre E. În cazul M. 2, de foarte mici dimensiuni, pereții mormântului erau placați cu

țigle, în cazul altor morminte (M. 3, M. 4), consistent cu descoperiri anterior făcute în necropola plană romană de pe platou, singurele amenajări funerare erau reprezentate de una sau două pietre plate, așezate pe cant, uneori deranjate din poziția inițială de bioturbație. De altfel, resturile osteologice care s-au păstrat din scheletele copiilor erau ele însele deplasate din poziția normală ca urmare a activității ulterioare a rozătoarelor. Mormintele nu au inventar, dar lui M. 4, aflat în centrul suprafeței, săpat chiar în peretele cuptorului, îi pot fi asociate ca depuneri exterioare un bol roman și un unguentarium. Surprinzător pentru așteptările ca mormintele să facă parte din orizontul cronologic roman timpuriu, analiza C14 a unei probe prelevate din M. 1 indică o dată situată în platoul curbei de calibrare 426-546 e.n.

Treimea vestică a suprafeței KT prezintă o situație diferită față de rest. În apropierea colțului NV, la cca. 0,10 cm sub o dală fragmentară de piatră, așezată pe cant, și vizibilă încă din stratul de arătură modernă, au fost descoperite în poziție orizontală alte două dale mari de lungime similară (1,60 m), dar complete, având o lățime de 0,60 m și o grosime de 0,30-0,40 m. Golirea unei gropi aflate la extremitatea lor estică a relevat că ele se sprijină pe cel puțin alte două dale masive de piatră, așezate vertical, și că accesul la spațiul creat astfel sub cele două dale orizontale este blocat de alte trei plăci de piatră, două dintre ele sensibil mai subțiri, fiind creionată ipoteza existenței unui mormânt mai însemnat. La S de această structură de piatră, la aceeași adâncime ca și dalele orizontale de piatră a fost descoperită o spadă de fier, puternic corodată, al cărui mâner fusese separat de lamă încă din perioada antică. În mod preliminar, pe baza formei mai degrabă inelare a măciulei mânerului, spada a fost încadrată tipologic în categoria *Ringknaufschwert*, des întâlnită pe *limes*-ul dunărean între 150 și 260 e.n. (urmează ca analize cu raze X și curățarea mecanică a coroziunii să permită verificarea acestei ipoteze). În colțul SV, acolo unde se manifestă o densitate foarte ridicată de țigle, a fost efectuată o altă descoperire notabilă: fragmente numeroase ale unei amfore databile larg în sec. II-VI e.n., dar cu o răspândire accentuată în sec. III-IV e.n., a căror poziție par a indica o depunere ritualică.

Scurtă descriere a descoperirilor: Pe lângă cele două descoperiri mai importante menționate deja, larga majoritate a artefactelor este reprezentată de fragmente ceramice preponderent elenistice și romane, la care se adaugă însă și unele clasice târzii (inclusiv ștampile amforice thasiene). Mai ales din straturile superioare și de dărâmătură provin și diverse mici fragmente metalice din fier și din bronz (cuie, plăcuțe, ace ș.a.), la care se adaugă cinci mici monede de bronz și două vârfuri arhaice de săgeată, din același aliaj, cu rol monetar. Mai pot fi amintite trei fragmente de statuete feminine din teracotă, mărgelile biconice alungite din sticlă neagră mată, o fusaiolă biconică, două greutateți circulare din ceramică, utilizate probabil la pescuit. Cea mai mare parte a obiectelor sunt depozitate la Histria, în vreme ce unele dintre ele sunt analizate la IAB, în București.

Tehnici de cercetare

Procedeele utilizate pentru realizarea și documentarea săpăturilor este cel stratigrafic, bazat pe contexte singulare, fiind dezvoltat de Serviciul Arheologic al Muzeului Londra și adaptat de Rabinowitz la Chersonesos (Rabinowitz et al. 2007). Au fost utilizate metode de înregistrare analogică (formulare pe suport de hârtie, desene manuale la scară) și digitală (înregistrări fotografice, textuale și spațiale, integrate prin QGIS și o serie de tabele CSV). Au fost de asemenea făcute ortofotografii și modele 3D georeferențiate și măsurabile ale tuturor contextelor importante, prin fotogrametrie, potrivit procedurii de optimizare dezvoltat de organizația Cultural Heritage Imaging, fiind folosită în acest sens aplicația Agisoft Metashape. Pământul din interiorul mormintelor și din unele contexte de mare interes au fost cernute printr-o sită cu ochiuri de 5 mm x 5 mm pentru a asigura colectarea tuturor resturilor osteologice umane și animale.

Date fiind numeroasele descoperiri funerare anterioare de pe Platou, precum și preocuparea mai largă pentru investigarea diacronică a relațiilor dintre indivizii umani și mediul înconjurător, în 2018 a fost realizată și o evaluare a aplicabilității analizelor genetice asupra resturilor osteologice umane de la Histria, respectiv analize ale ADN-ului antic uman și bacterian din microbiomul oral. Analiza eșantioanelor prelevate în 2018, analizate la Laboratorul pentru Arheologie Moleculară și Cercetare a Microbiomului (LMAMR) de la Univ. din Oklahoma, împreună cu cercetări de biostatistică a geneticii umane realizate de Centrul pentru Cercetare Biomedicală de la UT, au relevat că păstrarea ADN-ului antic pe Platou este foarte bună, atât în calcul dentar, cât și în dentină. Cercetarea de la LMAMR a mai demonstrat eficiența unei noi forme de investigație prin care sexul biologic este determinat pe baza prezenței sau absenței în smalțul dentar a unui anumit tip de proteină (Lugli et al. 2019).

Prin urmare, în 2019 a fost adoptată o abordare sistematică a eșantionării dentinei și calculului dentar pentru analizele genetice și a fost inclus un program extins de analize osteologice și izotopice precum cele care au produs rezultate deosebite la Apollonia Pontica (Keenleyside et al. 2006, Keenleyside et al. 2011, Schmidt et al. 2016).

Analizele multi-izotopice vizează atât cercetarea dietei (prin izotopii de carbon și azot), cât și pe cea a mobilității (prin izotopii de stronțiu și oxigen). Cum datele izotopice ale eșantioanele de origine umană pot fi interpretate doar în contextul mai larg al caracteristicilor izotopice ale mediului înconjurător, a fost demarată și o acțiune de analizare izotopică a apei (Sr, O) și a unor mostre geologice (Sr) de la izvoarele aflate în teritoriul Histriei și în alte părți ale Dobrogei, urmând ca într-o fază viitoare a cercetărilor să fie întreprinse și analize de C/N pe resturi animale. În plus, în perspectiva unor acțiuni viitoare de cercetare a relației dintre așezarea de pe Platou și variațiile mediului înconjurător, au fost prelevate probe pentru analiza chimică a apei din izvoarele, râurile și lacurile de la Histria și din alte părți ale Dobrogei. Analizele izotopice de Sr și O au fost făcute de Banner și Breecker la Școala Jackson de Geostiințe de la UT, analizele chimice ale apei au fost lucrate la Laboratorul pentru Soluri și Geoarheologie al Dep. de Geografie al UT, iar analizele izotopice de C/N au fost făcute la Centrul de

Studii Izotopice Aplicate de la Univ. din Georgia, acolo unde a fost efectuată și datarea C14 a M. 1.

Investigațiile nu au fost finalizate, dar rezultatele preliminare ale analizelor C/N aplicate copiilor înmormântați în KT sugerează că aceștia se aflau în diferite stadii de înțărcare, începând cu hrănitul la sân și sfârșind cu consumarea exclusivă de alimente solide. Sunt de asemenea indicii că peștele reprezenta un element mai important în dieta adulților decât în multe alte cetăți din lumea romană. Analizele izotopice pe cele 10 eșantioane culese de la izvoarele dobrogene sugerează o variație semnificativă a nivelului de stronțiu biodisponibil, probabil ca urmare a diversității geologice a regiunii (proportia 87Sr/86Sr variază de la 0.70844667 la 0.71030737), precum și o diferență izotopică semnificativă a oxigenului între izvoarele din apropierea Histriei, cele din regiunea Adamclisi, în sud, și cele din apropierea Tulcei, Niculițelului și Babadagului, în nord. Date fiind aceste referințe, analizele de stronțiu ale dentiției permanente a cinci tineri adulți de la Histria sugerează că trei dintre acești indivizi nu au trăit în teritoriul histrian în copilăria lor timpurie, dar este nevoie și rezultatele analizelor de oxigen pentru confirmare.

Obiectivele cercetărilor viitoare: Din perspectiva finalizării testării rezultatelor magnetometrice, pentru cercetările viitoare ar trebui luate în calcul următoarele obiective:

- secționarea verticală a drumului roman surprins în RT, pentru clarificarea cronologiei fazelor sale constructive și de folosire;
- continuarea cercetărilor în KT (cu o necesară extindere spre S și V) până la atingerea nivelului de călcare din perioada funcționării cuptorului, pentru a cerceta exhaustiv cuptorul elenistic (inclusiv camera de combustie) și structura de piatră din NV suprafeței (inclusiv pentru a explica de ce nu apare ca o anomalie clară pe harta magnetometrică);
- realizarea unor sondaje pentru a verifica interpretarea anomaliilor liniare pozitive de la N de drum roman ca străzi/alei elenistice, eventual și pentru a cerceta natura anomaliilor cu o latură juxtapusă extremității VNV a drumului roman.

Dat fiind că rezultatele săpăturilor de testare se dovedesc promițătoare pentru reconstituirea locuirii umane de pe platou în perioada elenistică și a transformării ulterioare a habitatului într-o arie cu funcționalitate funerară, este recomandabilă continuarea cercetării într-o manieră mai extinsă, care să înglobeze interdisciplinar metodele tradiționale de analiză ale arheologiei clasice și o gamă largă de metode și tehnici noi din domeniul arheozoologiei, paleobotanicii, arheogeneticii.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Pentru conservarea primară a complexelor arheologice identificate, la finalul campaniei, RT și KT au fost acoperite cu material geotextil, peste care s-a turnat pământ. Dat fiind stadiul incipient al cercetărilor, este prematură formularea unor propuneri de conservare, protejare și punere în valoare.

Abstract:

The 2019 season of the Romanian-American Histria Multiscalar Archaeological Project tested the results of a magnetometry survey carried out in 2018 over 2.43 hectares of the settlement on the „Plateau”. The magnetometry survey identified several rectilinear features that may represent an orthogonal street grid, and another linear feature running at an angle to these toward the south gate in the early Roman city wall. Two of the four 2 m x 2 m ground-truthing trenches excavated in 2018 produced positive results. One showed that the angled linear feature was a cobbled road in use during the Roman period; the other revealed that a circular anomaly in one of the orthogonal „blocks” was a Late Hellenistic pottery kiln. The discovery of a burial in the ruins of this kiln confirmed that the central area of the Plateau was used as a cemetery in the Roman period.

Excavations in 2019 sought to uncover the full dimensions of the kiln and the road, to further ground-truth the magnetometry results. The trench in the area of the road was expanded to 7 m x 1.5 m, establishing that the maximum width of the road was approximately 3.65 m, with a 0.90 m ditch along its north side. The trench in the area of the kiln was extended to form a 6 m x 6 m square around the structure. Four additional Roman-period burials of children from birth to five years of age were uncovered. A large cist grave built of massive stone slabs, apparently reused in antiquity, was also uncovered but not opened. External pottery and an iron sword of Ringknaufschwert type provide dates between the 2nd to the 5th c. CE, while radiocarbon analysis of the 2018 burial gave a calibrated date-range of 426-546 CE. The kiln itself was a circular fired-brick structure of ca. 3.0 m diameter; the walls of the firing chamber are largely destroyed, but the firing floor is well-preserved and the combustion chamber seems to be intact.

The 2019 campaign included a preliminary program of genetic and multi-isotopic analysis of human remains, coupled with isotopic and chemical analysis of springs and their geological surroundings near Histria and elsewhere in Dobrudja. This work anticipates a longer-term project focused on diachronic urban development on the Plateau in its socioenvironmental context. Initial results suggest that the children buried in the ruins of the kiln were at various stages of weaning, while adults from elsewhere in the cemetery may have consumed significant amounts of fish. Analysis of water samples indicates a wide variation in bioavailable strontium across Dobrudja, and three of the five young adults whose teeth were analyzed may not have spent their early childhood near Histria. Water samples show an even clearer differentiation between the area of Histria and other parts of Dobrudja in oxygen-isotope values, which may provide additional information about mobility.

Alte abrevieri în afara celor generale:

UT - The University of Texas at Austin;

UIFC - Universitatea „Iuri Fedkovici” Cernăuți.

Bibliografie:

- Keenleyside, A., H.P. Schwarcz, and K. Panayotova. 2011. „Oxygen isotopic evidence of residence and migration in a Greek colonial population on the Black Sea.” *Journal of Archaeological Science* 38 10: 2658–2666.
- Keenleyside, A., H. Schwarcz, and K. Panayotova. 2006. “Stable isotopic evidence of diet in a Greek colonial population from the Black Sea.” *Journal of Archaeological Science* 33 9: 1205–1215.
- Lugli, F., G.D. Rocco, A. Vazzana, F. Genovese, D. Pinetti, E. Cilli, M.C. Carile, et al. 2019. „Enamel peptides reveal the sex of the Late Antique „Lovers of Modena.” *Nature Scientific Reports* 9 1: 1–8.
- Rabinowitz, A., S. Eve, and J. Trelogan. 2007. “Precision, accuracy, and the fate of the ata: experiments in site recording at Chersonesos, Ukraine.” In *Digital Discovery: Exploring New Frontiers in Human Heritage, CAA 2006*, edited by Jeffrey Clark and E. Hagemester, 243–256. Budapest: Archeolingua.
- Schmidt, J., C. Kwok, and A. Keenleyside. 2016. “Infant feeding practices and childhood diet at Apollonia Pontica: Isotopic and dental evidence.” *American Journal of Physical Anthropology* 159 2: 284–299.
- Scurtu, Fl. 2009. *Imagini geofizice ale Histriei antice*, București.

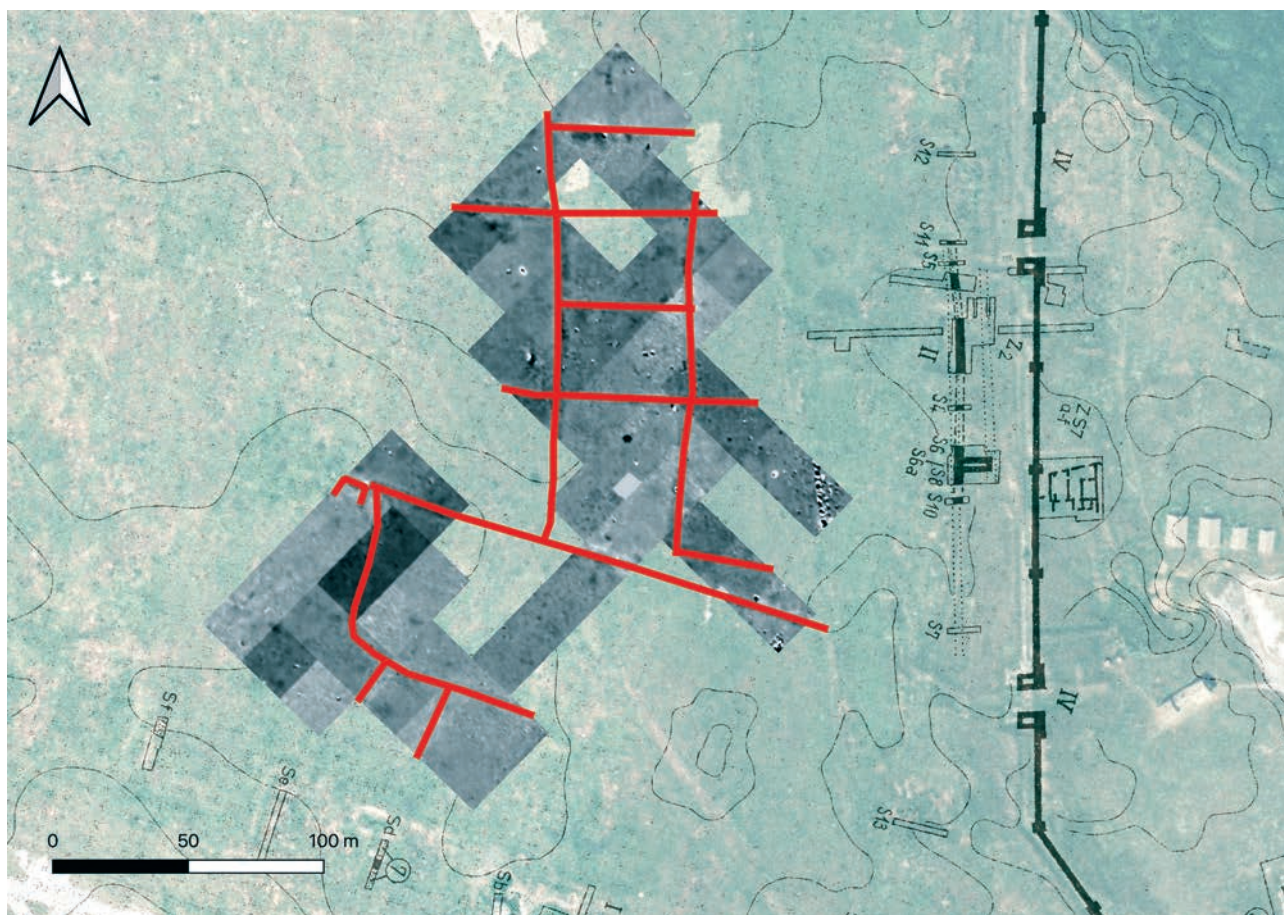

Fig. 1 – Hartă cuprinzând rezultatele explorării magnetometrice a zonei central- și sud-estice a Platoului, cu figurarea principalelor anomalii liniare identificate

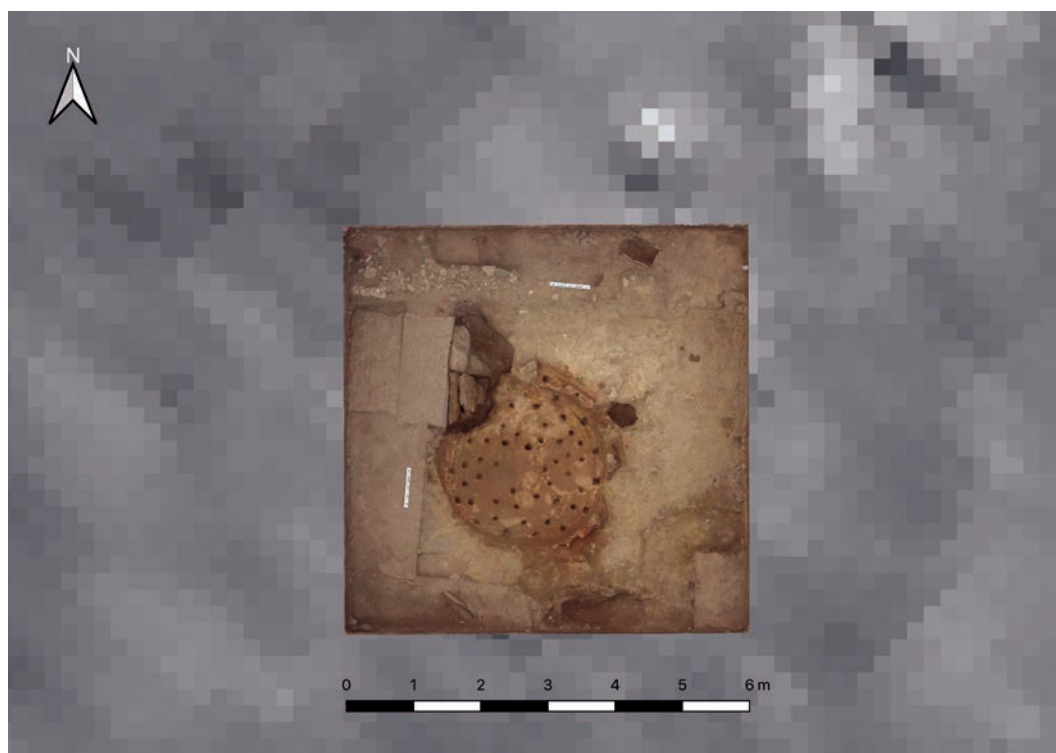

Fig. 2 – Ortografie a suprafeței KT (extindere a secțiunii TT3), suprapusă hărții magnetometrice

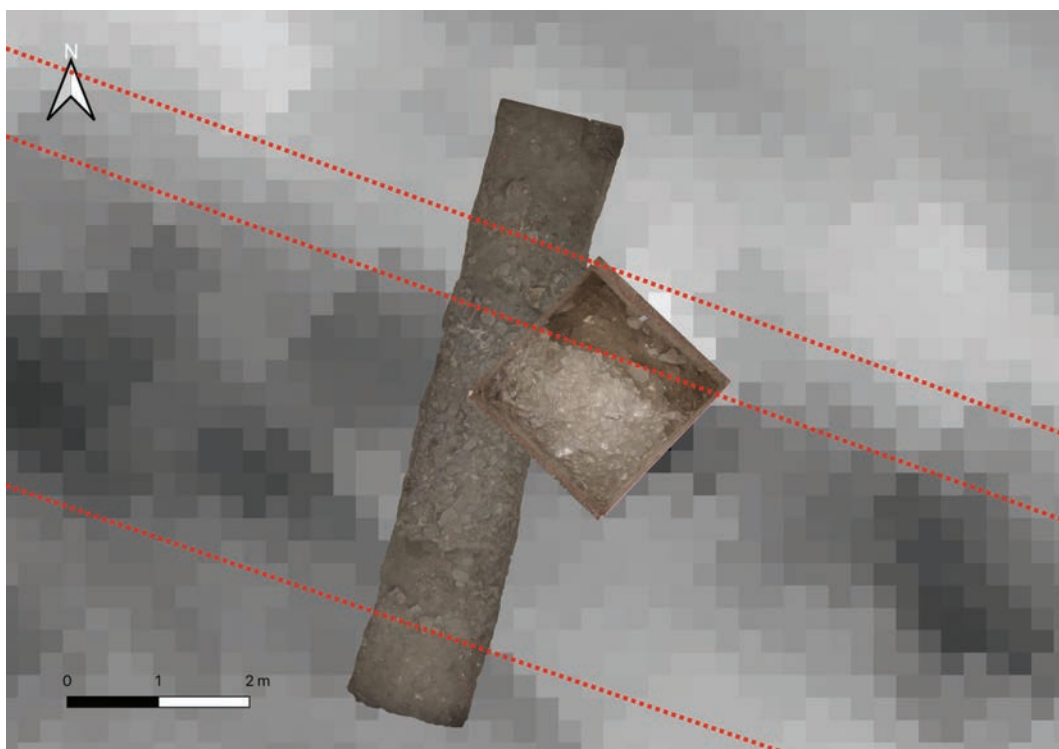

Fig. 3 – Ortofotografie a secțiunii RT (extindere a secțiunii TT1), suprapusă hărții magnetometrice, cu figurarea orientării generale a drumului și șanțului identificat

Fig. 4 – Gâtul amforei descoperite în SV secțiunii K

38. Istria, com. Istria, jud. Constanța [*Histria*] **Punct: „Sector extra muros Poarta Mare – Turnul Mare”¹**

Cod RAN 62039.01

Cod LMI CT-I-s-A-02681

Colectiv: Paul Damian (responsabil sector), Adela Bâltâc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)

Finanțare: 40.000 lei, Muzeul Național de Istorie a României

Obiectivul general al campaniei a fost continuarea cercetării în zona dintre turnul F și Turnul Mare (cca 300 m²) ale incintei târzii, perimetru în care au fost identificate o stradă (necunoscută² din alte cercetări anterioare), precum și a unui edificiu (edificiul nr. 3), adosat acesteia. Au fost efectuate diverse sondaje pentru a afla noi indicii constructive ale celor două edificii și a continuat cercetarea unui canal (canalul nr. 2).

Strada nr. 2: pentru a înțelege situația surprinsă în caseta H2 (în campaniile anterioare 2013) și legătura dintre edificiul nr. 2 și strada nr. 2, a fost efectuat un sondaj. Astfel, a fost surprins un sistem de ghidare a apei menajere spre canalul colector de sub strada nr. 2. S-a constatat că într-un „pat” de pietre era amplasat un jgheab³ realizat dintr-un bloc refolosit (prezintă urme de gujoane) direcționat spre canalul străzii. O altă placă de calcar era așezată vertical⁴, oblic, sub plăcile străzii, astfel încât să facă joncțiunea cu canalul de pe mijlocul străzii. De asemenea, pe fund era dispusă o altă placă așezată orizontal⁵ și care se îmbina atât cu placa verticală, cât și cu placa canalului străzii. Din punct de vedere stratigrafic, se constată o nivelare a canalului străzii după dezafectarea acesteia.

Edificiul nr. 3: a continuat cercetarea încăperii nr. 4. Astfel, a fost finalizată operațiunea de demontare a matorului I1–J1, până la nivelul din caseta I1 (pe care ne oprimem în campania 2018), apoi s-a înaintat pe toată suprafața. A fost îndepărtat nivelul de dărâmătură, fiind apoi surprins un nivel de cca 20 cm de lut, foarte compact care acoperea un pavaj (?) din calcar, foarte friabil. Pe alocuri, pavajul era realizat și cu șisturi de dimensiuni medii. Materialul ceramic din stratul de lut este mai rar, dar nu lipsește, constatându-se chiar și prezența unor vase lucrate cu mâna. Suntem de părere că pavajul reprezintă o substructură solidă pentru nivelarea cu lut, probabil un nivel mai vechi decât cel corespunzător încăperii nr. 1. A fost surprinsă și continuarea zidului Z57, care reprezintă

limita de vest a încăperilor surprinse din edificiu, respectiv încăperile nr. 1 și nr. 4. Zidul este demantelat spre vest, fiind construit din pietre, calcare și șisturi legate cu pământ, caracteristic fundațiilor. De asemenea, s-a efectuat un sondaj la capătul de sud al zidului (în dreptul încăperii nr. 1), unde s-a constatat că zidul are o fundație foarte adâncă, colțul fiind realizat din blocuri mari de calcar legate cu pământ (se observă 6 asize), iar restul traseului din calcare și șisturi (rar cărămizi) legate cu pământ. Odată cu demontarea matorului I1–J1, s-au făcut observații și asupra modului de construcție a edificiului. Astfel, s-a constatat că blocul care reprezintă pragul dintre încăperile nr. 1 și 4, este așezat pe un „pat” solid realizat din pietre, calcare și șisturi mult mai lat ca lățimea zidului Z48. Au fost descoperite multe fragmente de tencuială, unele păstrând urme de pictură de culoare roșie.

Canalul nr. 2⁶ a fost surprins pe toată lățimea casetei I2. Canalul⁷, construit din șisturi și calcare⁸ legate cu mortar hidrofug, mai ales la interior, avea capacul distrus spre sud. De asemenea, s-a putut constata o înclinație a capacului păstrat spre est, deci spre zidul Z7, ceea ce ar putea fi explicat prin construirea zidului Z7, care probabil a dus la înclinarea lui.

Abstract

This campaign's objectives were the investigation of the area between the F Tower and the Big tower of the Late Roman defense wall. The researchers have brought new data on the planimetry and the modality of construction of the edifice no. 3 (details about level of the room no. 4) and the street no. 2 (more exactly about the connection of the main channel and some channel coming from the edifice no. 2). In addition, there were investigated a part of other channel, orientated N–S, made by stone connected with mortar, and internal plastered with waterproof mortar.

¹ Despre cercetările din acest sector, vezi Paul Damian, Adela Bâltâc, Date preliminare despre cercetările arheologice din sectorul *extra muros* Poarta Mare – Turnul Mare (2000–2004), *SCI/VA* 54–55, 2003–2004, p. 131–147 cu completările din CCA 2006, p. 195–197; CCA 2007, p. 198–200; CCA 2008, p. 165–166; CCA 2009, p. 134–135; CCA 2014, p. 63–64; CCA 2015, p. 80–81; CCA 2017, p. 74–75; CCA 2018, p. 65–66; CCA 2019, p. 85–86.

² Această stradă, al cărei traseu era necunoscut în planimetria Histriei, a fost descoperită în campania 2016, cercetarea ei continuând în campania 2017–2018, vezi CCA 2017, p. 75, CCA 2018, p. 65, CCA 2019, p. 86.

³ Dimensiuni: Lvizibilă = 0,80 m, l = 0,34–0,40 m, adâncimea canalului jgheabului = 0,10–0,15 m.

⁴ L = 0,90 m, l = 0,18 m, h = 0,50 m

⁵ L vizibil = 1 m, l = 0,40–0,60 m, gr = 0,15–0,20 m

⁶ Traseul acestui canal este cunoscut din cercetările anterioare (Damian, Bâltâc, op. cit. fig 2; CCA 2019, p. 86), traseul surprins fiind de cca 32 m.

⁷ Dimensiunile surprinse în caseta I2 sunt: L = 5,85 m, l = 0,80–0,85 m, adâncimea canal = 0,45 m.

⁸ De dimensiuni medii (0,20–0,40 m), cele mai multe fasonate.

39. Jac, Creaca, jud. Sălaj, [Porolissum]**Punct: „Pometul Jacului”**

Tip de sit: 32 (epoca romană), 113 (așezare urbană), 121 (castru)

Încadrare cronologică: secolele II-III p. Ch.

Cod RAN: 142159.01; 142159.03

Autorizație nr. 118/06.05.2019

Colectiv: Coriolan Horațiu Oprean -responsabil (Academia Română - Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca); Vlad Andrei Lăzărescu - șef sector (Academia Română - Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj - Napoca), Sorin Ilie Cociș-membru (Academia Română - Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca); Horea Dionisiu Pop - membru (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău); de la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca: Teodor Taloș - doctorand; Sergiu Socaciu - masterand; Vlad Bologa - masterand; Denisa Grosu-masterand; Ioana Potra - masterand; Alexandru Iugan - masterand

Total finanțare: 62500

Perioada desfășurării campaniei: 22.07.- 05.09.2019

Obiective

În anul 2019 au fost continuate cercetările în praetentura sinistru a castrului de pe dealul Pomet, în zona *praetorium*-ului. Săpăturile au avut ca obiectiv stabilirea relațiilor dintre cele trei clădiri ale complexului rezidențial identificate anterior prin cercetări geofizice de suprafață, cronologia și funcționalitatea lor.

Rezultate și interpretare.

În ceea ce privește ansamblul denumit *praetorium* din castrul mare, cercetarea în 2018 a unei suprafețe de mari dimensiuni, respectiv 15 x 15 m, a putut clarifica și certifica datele furnizate de către investigațiile geofizice. A fost dezvelit colțul de nord-vest al unei clădiri (P1) din cadrul acestui important complex arheologic, fiind identificate un număr de 5 încăperi situate în jurul unei curți interioare înconjurată de un portic. Zidurile din această suprafață erau precar păstrate, în majoritate fiind marcate doar de temelii lor. Piatra elevației păstrate și dărâmătura clădirii au fost sustrate sistematic pe parcursul Evului Mediu. În 2019 am urmărit stabilirea relației între această clădire (P1) și cea aflată la sud-est de ea (P2), extrem de bine marcată de măsurătorile geofizice. Această clădire se contura pe harta geofizică ca un edificiu de dimensiuni mai mari decât cel vecin, cu patru încăperi de mari dimensiuni dispuse simetric față de una centrală mai mare; toate cele cinci camere sunt aliniate pe latura nord-vestică în fața unei curți interioare cu o suprafață foarte mare și cu un portic de jur-împrejur. Am cercetat o suprafață de 400 m.p. în cadrul secțiunii S3 (20 x 20 m) amplasată în colțul nord-vestic, acolo unde cele două clădiri păreau a fi alipite pe imaginea geofizică. A fost confirmată această ipoteză, zidul dintre ele fiind comun. Din păcate starea precară de conservare a zidului nu a permis stabilirea existenței unor culoare, sau uși care să fi asigurat circulația dintr-o clădire în alta. Una dintre camerele clădirii P2, camera A, de 10 x 9 m, a fost dezvelită în întregime. Situația stratigrafică se prezenta radical deosebită de

cea surprinsă în S2/2018. În aria clădirii P2 dărâmătura antică este consistentă și elevația zidurilor s-a păstrat pe o anumită înălțime. Prin urmare, săpătura a avansat mai lent, inclusiv datorită resturilor de criblură de granit tasate de circulația utilajelor grele, lăsate în zonă de la ultimele lucrări de restaurare din 2015. Încă de la început s-a văzut că zidul exterior al clădirii P2, paralel cu clădirea C8 și cu zidul de incintă vestic era lucrat într-o tehnică deosebită față de cel al clădirii P1. Pe suprafața ultimei asize păstrate, printre pietre existau numeroase fragmente de țigle fixate în zid cu mortar. Prezența țiglelor fragmentare și a cărămizilor a fost vizibilă în partea laterală a zidului și în asizele inferioare. Era evident că este o fază de construcție ulterioară, ce refolosise materiale tegulare din resturile dărâmate ale uneia precedente. Același aspect l-a avut și zidul interior de compartimentare care separa prima încăpere (A) de cea de-a doua B. Camera B a fost cuprinsă doar jumătate de aria secțiunii S3, marginea acesteia reprezentând un profil transversal prin încăpere. Așa cum se prefigura și pe harta geofizică, camera B fusese împărțită în două printr-un zid de compartimentare paralel cu zidul exterior, rezultând două încăperi (B1 și B2) de circa 4,50 x 3,50 m. În dărâmătura fazei a doua s-au găsit fragmente de tencuială interioară de mortar alb cu urme de pictură de culoare roșie. Sub dărâmătura ultimei faze de piatră, compusă din piatră, mortar și țigle fragmentare a fost identificată o a doua dărâmătură provenind de la ziduri dintr-o fază mai timpurie. Ambele încăperi (B1 și B2) au fost săpate până la 1, 80-2 m adâncime, fără a se ajunge încă la sterilul arheologic. Se va continua în 2020.

Descoperiri

Materialul arheologic din clădirea P2 a fost bogat și variat, în contrast cu sărăcia din P1 (2018). De remarcat este o fibula întreagă în formă de "T", o gemă de carneol cu imaginea Minervei, un fragment de amforă de vin cretană, chei, vârfuri de săgeți de fier cu trei muchii, elemente de echipament militar, fernerie, fragmente de vase de sticlă, ceramică TS, stampilată și comună, fragmente de tencuială pictată. Cea mai reprezentativă descoperire este o diplomă militară de bronz, fragmentară. S-a păstrat o singură tăbliță aproape întreagă. Starea de conservare este bună. Importanța acestei descoperiri sporește și datorită faptului că este găsită în săpătură sistematică în context arheologic precis, contribuind la stabilirea cronologiei sitului.

Tehnici de cercetare

Săpătura pe suprafață a fost executată manual, pământul fiind evacuat cu roabele. Toate materialele arheologice au fost înregistrate cu stația totală. Contextele arheologice au fost înregistrate prin fise de context arheologic (model MoLAS) și s-a efectuat fotogrametrie în toate zonele cercetate.

Obiectivele cercetărilor viitoare

În campaniile viitoare vom continua proiectul de cercetare al complexului rezidențial *praetorium*, urmărind etapele de construcție și cronologia clădirilor, relațiile dintre acestea. Clădirea P2 va fi cercetată cu prioritate,

încercând stabilirea funcționalității precise a încăperilor de mari dimensiuni care o compun. Va fi finalizată cercetarea camerelor deja săpate (nu s-a atins încă partea inferioară a temeliei zidului perimetral) și va fi săpată încăperea centrală, cea mai mare pe harta geofizică.

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare

Zidurile descoperite au fost acoperite cu material geotextil și protejate cu baloți de paie.

Abstract

Inside the fort from Pomet Hill intensive geophysical surveys suggested between the headquarters building and the porta principalis sinistra a huge residential complex. We presumed in was the commander's house (praetorium). Only one building phase was recorded in edifice P1, dating to the first decade of the province in S2/2018. The research from 2019 (S3 of 20 x 20 m) tried to establish the relation between the building P1 and P2, the chronology and the specific function of each room. The research demonstrated that the two buildings had a commune wall, but the bad preservation of the wall made impossible the identifying of the linking corridors, or entrances between them. At the same time a room (A) of 10 x 9 m was uncovered and half of two rooms (B1 and B2) of approximately 4.50 x 3.50 m. Two construction layers were identified. Among the numerous archaeological artifacts it worth mentioning a bronze Roman military diploma in good state of conservation.

Bibliografie

- Coriolan H. Opreanu, Vlad A. Lăzărescu (Ed.), Landscape Archaeology on the Northern Frontier of the Roman Empire at Porolissum, Cluj-Napoca, 2016.
- C. H. Opreanu, The Garrison of the Roman Fort at Porolissum (Dacia). The Analysis of the Tile-Stamps, în Open Archaeology (De Gruyter), 2018, 4, p. 365-372.
- C. H. Opreanu et alii, Jac.jud. Sălaj. Com. Creaca (Porolissum), Cronica Cercetărilor arheologice din România. Campania 2018. A LIII Sesiune Națională de Rapoarte, București/Sibiu, p. 98-100.
- C. H. Opreanu, V.-A. Lăzărescu, The Roman Headquarters on the Northern Limes of Dacia: Porolissum (jud. Sălaj/RO) in the Light of Recent Research, în Archäologisches Korrespondenzblatt, 50.2, 2020, p. 225-240.

40. Jac, com. Creaca, jud. Sălaj

Punct: „Dealul Cămnin”

Tip de sit: 113, 2, 4

Perioada: 16, 32, 33

Cod RAN: 140734.03

Autorizație nr. 8/3. 05. 2019

Colectiv: Ioan Bejinariu - responsabil științific (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău), Dan Avram Băcuet - Crișan - membru în colectiv (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău), Dan Augustin Deac - membru în colectiv (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău)

Perioada desfășurării campaniei: 09.09. - 01.10.2019

Cadrul geografic

Localitatea Jac aparține administrativ comunei Creaca, aflată în zona centrală a județului Sălaj, în nord-vestul României. Dealul „Cămnin” (alt. 350 m) este localizat la nord-nord-vest de satul Jac. La sud de deal curge firul văii Pometului. Este vorba despre un platou cu o formă aproximativ trapezoidală. Pantele naturale ale dealului nu sunt foarte abrupte, cu excepția zonei sudice și a celei sud-estice unde pereții sunt aproape verticali pe unele porțiuni, dar actualul aspect se datorează exploatarei pietrei în epoca romană. Stațiunea arheologică include o incintă fortificată din prima epocă a fierului, o carieră romană pe partea sudică a dealului, resturile unei construcții romane (posibil turn de lemn ?) amplasate în zona cea mai înaltă a dealului, precum și cel puțin două amenajări rupestre care aparțin perioadei post-romane, ambele săpate în peretele carierei

Rezultatele cercetărilor

În anul 2019 am continuat cercetările arheologice sistematice în sectorul „Chilii/Vulpiște” îndreptându-ne atenția spre a doua amenajare rupestră identificată anii trecuți în zonă. Rezultatele obținute arată faptul că, această amenajare săpată în pereții de gresie a fostei cariere romane avea intrarea prăbușită din vechime. La fel ca și la prima amenajare rupestră cercetată aici, intrarea era dispusă spre est, în plus aceasta era prevăzută și cu o nișă semicirculară excavată pe peretele nordic.

Prin această intrare, pe niște trepte (săpate în gresie) se făcea accesul spre o cameră care avea fundul săpat la o altă adâncime față de cea a intrării. În ceea ce privește camera (care ar fi trebuit să aibă o planimetrie rectangulară cu boltă semicirculară) am constatat că aceasta nu a fost excavată complet în vechime (doar o parte din podea și din laturile acesteia fiind finalizate) deoarece săparea și finisarea camerei a fost abandonată datorită surpărilor (din vechime) menționate mai devreme. Pe podeaua semifinisată a camerei au fost descoperite câteva fragmente ceramice de culoare negricioasă (modelate la roata rapidă) caracteristice antichității târzii.

41. Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj

Punct: „Râțul boilor (parcul industrial TETAROM III)”

Cod RAN: 58268.05

Autorizație nr. 65/06.05.2019

Colectiv: Kori-Lea Filipek (Durham University; Transylvania Bioarchaeology) – Project Co-ordinator and Lab Director), Katie Tucker (University of Winchester; Transylvania Bioarchaeology) and Ioan Stanciu (IAIA Cluj) – Site Directors, Tessi Loeffelmann (Assistant Site Director), Nick Ogden (Site Assistant), Sammi Beck and Cassidy Kohnle (Team Leaders), Megan Oliverson (Assistant Lab Director) and Matthew Crowther (Project Technician). The remaining project team was composed of field-school students from academic institutions in the USA, UK, France, and Romania.

Project Background

This report details the excavation carried out on the site of Jucu de Sus, Cluj, Transylvania, Romania, between the 9th July and the 9th August 2019. The site of Jucu de Sus is located 21km north east of Cluj-Napoca and is situated on the floodplain, 500m to the north west of the Someșul Mic River. The site was identified and partially excavated in 2007 prior to the construction of the Nokia industrial park (the site is now occupied by a solar farm). The excavation identified a Roman period *villa rustica*, an 8th century settlement, limited evidence for the location of an 11th-12th century settlement, and a cemetery that partially overlay and truncated the walls of the Roman buildings. Fifty-seven inhumation burials were excavated from the cemetery that were thought, on the basis of the associated artefacts (copper alloy and iron earrings), to be associated with the 11th-12th century settlement, although human remains associated with the 8th century settlement were also identified, in the form of thirteen cremation burials, both urned and un-urned, which appeared to be located around the periphery of the inhumation cemetery. It is estimated that around 1000 burials remain to be excavated from the site and it is possible that some of the burials are associated with the 8th-9th century settlement. A preliminary analysis was undertaken of the inhumation burials, which identified individuals belonging to all age groups from infant to mature adult, and both males and females. A number of pathological conditions were also identified, including dental disease, degenerative joint disease, metabolic disease, infectious disease and trauma (Diana and Meșter 2013).

The 2014-18 seasons of excavation have recovered the remains of thirty-seven inhumed individuals and three cremations (Tucker 2014, 2015, 2016, 2017, 2018). The skeletal analysis of these has been underway since the 2014 season. The re-analysis of the remains from the 2007 excavation has also been in progress since the 2015 season, although a large number of the individuals known to have been excavated and included in the preliminary skeletal analysis are currently missing.

The Site

The aims of the 2019 season, revised since writing of the 2018 report, were to complete the excavation of squares C0, C1 and C2, which had been partially excavated in the 2014 (surface burials in squares C1 and C2 and a small extension in square C0), 2016 (a small extension in square C2), and 2018 (a small extension in square C0). As was the case in previous seasons, on arriving at site the limits of excavation of A0, A1, B0 and B1 (excavated in 2015) and A-1, B-1 and C-1 (excavated in 2018) were clearly visible and these were used to mark out the new excavation area.

By the end of the 2019 season, square C0 had been almost completely excavated, although a burial with *in situ* Roman tiles (not given context numbers this season) remains to be excavated and small areas of the square require some further investigation to confirm that no further features are present. In squares C1 and C2, time constraints meant that only a few features could be excavated. At the end of the season, the entirety of the trench was covered with a layer of semi-permeable fabric and then backfilled, to enable excavation of the squares to continue in the 2020 season.

The temporary bench-mark established in 2016 on the north-east corner of the large storage building to the south of the excavation area, with a height above sea-level of 284.97m, was reused again this season.

Site Narrative

The whole area of the excavation was covered in a layer of turf of approximately 5-10 cm thickness, with the ground surface varying from a height above sea-level of 284.24m at the south-west corner of square C0, 284.38 m at the north-west corner of square C2, 284.44 m at the north-east corner of square C2, and 284.57 m at the south-east corner of square C0. This covered a thin (approx. 0.07 m), mid greyish brown clayey silt topsoil (290). Under the topsoil was a mid brownish grey clayey silt layer (291), with frequent inclusions of small and medium sized rounded pebbles and flecks and fragments of Roman tile, and finds of pottery and animal bone. This layer was identified in 2018 as being associated with the abandonment phase of the *villa rustica*. All of the features, with the exception of the Roman building excavated in 2018, cut through this layer, which was approx. 0.15 m thick. It is very difficult to see cut-features in this layer and therefore all identified features were horizontally truncated to some degree in the course of excavation. The identification of features was also hampered this season by the presence of a mixed redeposited layer of (291) and alluvial silt overlying (291) on the eastern side of the trench that had almost certainly been moved there during groundworks associated with the construction of the solar farm. The boundary between these two layers was not visible during excavation. Layer (291) overlay a mid brownish grey sandy silt, completely devoid of archaeological material, that probably represents an alluvial deposit. The base of all features excavated this season cut into but not through this layer. This is further support for the conclusion from previous seasons that this deposit is much thicker towards the east end of the site, as a number of features excavated in previous seasons and

located further to the west have cut into the deposit below, which is composed of loose sand, gravel and pebbles.

Eight features were completely excavated during this season, comprising six single inhumation graves, an animal burrow that contained human remains and was assigned a burial number, and a grave from the 2007 excavation. Four graves that had been excavated in 2014, the 2007 excavation trench, the extension into square C2 excavated in 2016, and the extension into square C0 excavated in 2018 were also identified but not excavated. These features are described below:

Inhumation Graves

Burial 42 (in the south-east corner of square C1)

The grave cut [292] was a sub-rectangular feature with rounded corners, with the west end being disturbed by animal burrowing. The sides were moderate to shallow and the base was slightly concave and sloping towards the east, with a height of 284.23 m at the west end and 284.26 m at the east end. It was orientated very slightly southwest to northeast, with a length of 1.37 m, a maximum width of 0.60 m, and a surviving depth of 0.10 m. The grave fill (294) was a mid brownish grey clayey silt, with frequent inclusions of small river pebbles and medium angular stones, moderate inclusions of flecks and small fragments of tile, and finds of pottery and animal bone. The non-adult skeleton (SK293) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with the arms by the sides of the body. The skeleton was only moderately preserved, with horizontal truncation of the cranium that had almost certainly occurred during the groundworks prior to the construction of the solar farm, and absence of much of the torso and pelvis, hands and feet (Figure 1). The cranium was at a height of 284.33 m, with the feet at 284.28 m. A glass melon bead (SF24) was found in the north-east corner of the grave.

Burial 44 (in the east of square C0)

The grave cut [302] was a sub-rectangular feature with rounded corners, with the east end extending under the edge of the excavation trench. The sides were shallow and concave at the east end of the grave and shallow and straight at the west, and the base was slightly sloping to the north-east corner, with a height of 284.07 m at the west end and 284.09 m at the east end. It was orientated very slightly southwest to northeast, with a length of 1.03 m, a maximum width of 0.45 m, and a surviving depth of 0.18 m. The grave fill (303) was a mid brownish grey clayey silt with moderate inclusions of small to medium sized river pebbles and flecks and fragments of tile, and finds of pottery. The non-adult skeleton (SK305) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended with the arms straight by the sides. The skeleton was poorly preserved and highly fragmentary with absence of parts of the torso, the hands and most of the feet (Figure 2). The cranium was at a height of 284.18 m, with the feet at 284.13 m. Twelve glass beads (SF27.2-13) were found on the superior part of the torso, with another bead of the same type (SF27.1) being found on the inferior part of the torso (Figure 3). Two copper alloy rings (SF28, SF29) were found

on the right side of the torso in the same area as the beads (Figure 3), with a third (SF30) being found close to the left ilium (Figure 4).

Burial 45 (in the north-east corner of square C1)

The grave cut [307] was a sub-rectangular feature with rounded corners, with the east end accidentally truncated during excavation. The sides were steep and concave at the west end and steep and straight at the east end, and the base was concave and slightly sloping towards the east, with a height of 284.14 m at the west end, 284.13 m at the east end, and 284.10 m in the centre. It was orientated west-east, with a length of 1.07 m, a maximum width of 0.58 m, and a surviving depth of 0.19 m. The grave fill (308) was a mid brownish grey clayey silt with frequent inclusions of rounded and subangular small stones and flecks of tile, and finds of pottery, and unassociated human bone (including a partial non-adult cranium). The non-adult skeleton (SK295) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended. The skeleton was poorly preserved with some bones of the torso and arms being found disarticulated in the fill, and with absence of the majority of the torso, arms, right leg, and the hands and feet (Figure 5). There was an animal burrow that ran through the grave from the south-east to the north-west and the disarticulation and absence of skeletal elements can almost certainly be ascribed to this disturbance. It is possible that some skeletal elements from this individual were excavated from Burial 43 (described below), which was the designation given to an animal burrow containing human bone located just to the north and that was connected to the burrow that truncated this burial. The cranium was at a height of 284.30 m, with the distal end of the left tibia at 284.21 m.

Burial 46 (in the west of square C0)

The grave cut [300] was a sub-rectangular feature with rounded corners. The sides were steep and concave at the west end and shallow and concave at the east end, and the base was flat, with a height of 284.18 m. It was orientated west-east, with a length of 1.36 m, a maximum width of 0.68 m, and a surviving depth of 0.10 m. The grave fill (301) was a mid greyish brown clayey silt with moderate inclusions of small to medium rounded pebbles and small fragments and flecks of tile, and finds of pottery. The non-adult skeleton (SK306) was orientated with their head at the west end of the grave and was supine and extended. The skeleton was relatively well preserved, although the majority of the torso and arms had been displaced and were found around the cranium, almost certainly as a result of animal disturbance, and the hands and feet were absent (Figure 6). The cranium was at a height of 284.27 m, with the distal end of the tibia at 284.21 m. A silver coin (SF26) was found just to the east of the mandible (Figure 7).

Burial 47 (in the east of square C0)

The grave cut [314] was a sub-rectangular feature with rounded corners. The sides were near vertical with slight concavity of those at the east end, and the base was slightly concave, with a height of 284.14 m at the west and east ends, and 284.12 m in the centre. It was orientated

very slightly southwest to northeast, with a length of 0.90 m, a maximum width of 0.40 m, and a surviving depth of 0.04 m. The grave fill (315) was a mid brownish grey clayey silt, with frequent inclusions of small to medium rounded and subangular pebbles, and moderate inclusions of small fragments and flecks of tile. The non-adult skeleton (SK316) was orientated with their head at the west end of the grave, and was supine and extended with the humeri straight by the sides. The skeleton was very poorly preserved, with absence of the torso and pelvis, distal upper limbs, right femur, and hands and feet (Figure 8). The cranium was at a height of 284.19 m, with the distal tibia at 284.16 m.

Burial 48 (in the north-east corner of square C0)

The grave cut [310] was a sub-rectangular feature with rounded corners. The sides were steep and straight on the south side and moderate and concave on the north side, and the base was sloping from the west and east ends towards the centre, with a height of 284.11 m at the west end, 284.08 m at the east end, and 284.02 m in the centre. It was orientated southwest to northeast, with a length of 2.06 m, a maximum width of 0.64 m, and a surviving depth of 0.20 m. The grave fill (311) was a dark brownish grey clayey silt, with frequent inclusions of medium rounded pebbles, and frequent flecks of tile. The adult skeleton (SK309) was orientated with their head at the west end of the grave, and was supine and extended with the left arm slightly flexed at the elbow and the hand on the pelvis, and the right arm straight by the side. The skeleton was relatively well preserved, although the left radius was displaced and part of the torso and hands were absent, almost certainly as the result of animal disturbance (Figure 9). The cranium was at a height of 284.21 m, with the feet at 284.12 m.

Animal Burrow

Burial 43 (in the south of square C2)

The cut [296] was an oval feature with burrows running to the northwest from the north side and southeast from the south side (this burrow extended into Burial 45). The sides were near vertical and straight on the south side and moderate and concave on the north side, and the base was concave and slightly sloping to the south, with a height of 284.23 m at the west end, and 284.22 m at the east end. It was orientated west-east, with a length of 0.61 m, a maximum width of 0.41 m, and a surviving depth of 0.07 m. The fill (297) was a mid brownish grey clayey silt with frequent small to medium rounded pebbles, infrequent limestone fragments, and moderate flecks and fragments of tile. The fill also contained disarticulated human bones, including a partial non-adult cranium and mandible and adult foot bones (Figure 10). It is possible that some of these bones may have been displaced from Burial 45. The cranium was at a height of 284.26 m. An iron nail (SF25) was found in the west end of the feature.

Other Features

M.05 (2007 grave) (in the west of square C1)

The cut [298] was a sub-rectangular feature with rounded corners. The sides were moderate and concave, apart from at the west end, where they were vertical and straight, and the base was flat and slightly sloping to the west end, with a height of 284.13 m at the east end and

284.07 m at the west end. It was orientated south-west to north-east, with a length of 1.78 m, a maximum width of 0.61 m, and a surviving depth of 0.17 m. The fill (299) was a mid brownish grey silty clay, with inclusions of moderate large subangular stones and large pebbles, and finds of pottery, tile, and human and animal bone.

2007 trench (in the north of square C2)

The cut [304] was a linear feature with a north-south measurement of 1.36 m that extended under the edges of excavation on the north, west and east sides but was not excavated further. The fill (312) was a mid greyish brown clayey silt with inclusions of frequent small to medium rounded and subangular stones and fragments and flecks of tile.

2016 trench extension (in the west of square C2)

The cut [313] was a square feature with square corners, with a north-south measurement of 2 m and a west-east measurement of 2 m but was not excavated further. The fill (317) was a light to mid greyish brown clayey silt with inclusions of frequent small to medium rounded and sub-angular stones.

2018 trench extension (in the south of square C0)

The cut [318] was a rectangular feature with square corners, with a west-east measurement of 2.5 m, a north-south measurement of 0.50 m, and a depth of 0.20 m, but was not excavated further. The fill (319) was a light greyish brown clayey silt with inclusions of frequent small to medium rounded and subangular stones and flecks and fragments of tile.

2014 graves

The grave cuts for Burial 1 [094], 4 [103], 5 [106], and 7 [112], excavated in 2014, were reidentified in square C2. They were not re-excavated but the cuts (as they could be seen by the end of the season, which may not be completely accurate due to weathering of the site surface) of Burials 4, 5 and 7 were included on the final site plan. The location of Burials 1 and 4 were consistent with where they are located on the combined site plan, but those of Burials 5 and 7 appear to be shifted 0.3-0.4 m to the south in relation to other excavated features. It will be necessary as part of the 2020 excavation season to relocate and accurately plan these features in order to determine whether their currently plotted location is incorrect.

Site Summary and Discussion

The revised objectives for the 2019 excavation season were only partially fulfilled due to time constraints, with the excavation of square C0 almost completed and some features excavated from squares C1 and C2.

The six inhumation graves excavated this season, four of which (B.42, B.44, B.47, B.48) were orientated slightly south-west to north-east, and two of which (B.45, B.46) were orientated west-east, form part of the previously excavated 11th-12th century cemetery. It is interesting that all but one of the burials excavated this season were of non-adults. The 2007 excavation also found a number of non-adults in the same area, which may suggest a degree of zoning within the cemetery. The copper alloy rings (SF28, 29, 30) found in association with Burial 44 are very similar in type to those found with the burials of adults in

previous excavation seasons, although the glass beads (SF27) found with the burial are unusual. The fact that these were found in association with a non-adult, as was the glass melon bead (SF24, found with Burial 42), and the first coin found at the site (SF26, found with Burial 46)¹, could be used to suggest that non-adults were buried with more unusual objects of personal adornment than were adults. This had already been postulated during the 2017 excavation season with the burial of an adolescent (Burial 34) being accompanied by a finger ring (SF13), and stone and rock crystal beads (SF14), as well as a copper alloy earring (SF15).

A grave excavated in 2007 was identified in square C1 and when combined with the location of the 2007 excavation trench in square C2 and a 2007 grave found in square Z0 in 2017, it was possible to identify this as M.05. The grave was re-excavated and included on the final site plan, with the intention that this data can be used to locate the 2007 excavation trenches in relation to the current excavations.

The reestablishment of the TBM in 2018 allowed accurate heights above sea level to be recorded for all features this season. The heights of the current ground surface, as identified in 2018, indicates that it rises towards the east and south of the site and it was argued that this was probably a result of the disturbance of the site by heavy machinery during the construction of the solar farm. This was confirmed this season by the identification of a redeposited mixed layer overlying the abandonment layer (291) on the eastern side of the trench. The heights of the crania of the burials excavated from square C1 and C2 this season were also very similar, suggesting that the graves were cut to a standard depth from a relatively flat original ground surface. The heights of the crania from the burials in square C0 were also relatively similar to one another but approximately 0.10m lower than in squares C1 and C2, whilst those in squares A-1, B-1 and C-1 (excavated in 2018) were also similar to one another but a further 0.10m lower. This suggests that the original ground surface was relatively flat west-east but rose from the south to the north.

Aims for 2020 Excavation Season

- To complete the excavation of squares C0, C1 and C2
- To re-identify the edges of Burials 1, 4, 5 and 7 and accurately plan these to conclusively determine whether they are currently plotted correctly on the combined plan

Human Skeletal Analyses and Summary

By the end of the 2019 excavation season, 38/43 of the skeletal remains from the Transylvania Bioarchaeology and Institute of Archaeology and Art History (Cluj-Napoca) excavations have been analysed, with several avenues of further investigations underway. Five individuals excavated from the 2019 season were processed for analysis for the 2020 field season. To date, of the remains excavated under the current project design, the breakdown of biological sex is 13 males, 9 females, and 10 indeterminable.

¹ It was dated in the second part of the reign of Ladislau I (1077-1095). The determination belongs to Dr. Keve László (Târgu Mureş County Museum).

Table 1. Age-at-death categories for individuals buried at Jucu

AGE	# of Individuals
Infant (<1 year)	4
Child (<12 years)	10
Adolescent (13-18)	2
Young-Young Middle Adults (19-35)	12
Middle-Middle Older Adults (36-45)	3
Older Adult (46+)	5
General Adult (Indeterminable)	2

The average stature of the individuals excavated remains 165 cm for the males and significantly higher than previous seasons for the females (156.35 cm average). This is primarily due to the inclusion of stature data for Burials 26 and 37, who were approximately 10-13 cm taller than the previous female average of 151.4 cm. This could indicate that Burials 26 and 37 are genetically different from the average Jucu female, that they had better access to foodstuffs, or potentially from a different time period altogether.

Several types of disease and trauma continue to be recorded in the human skeletal remains, with many skeletons exhibiting numerous concurring conditions at the time of death. In the 38 individuals of mixed age and sex were 13 individuals with joint disease, 20 individuals with dental disease, including activity-based wear facets, 24 individuals showing signs of metabolic disease, 13 instances of congenital disease, 18 individuals with signs of active or healing infections, 3 individuals with neoplastic disease (benign), and 12 individuals showing trauma. It is important to note that in children and infants, the differences between metabolic conditions and infections can be difficult to determine given the poor preservation of their remains. As such, both must be considered.

During the 2019 skeletal analyses of the individuals excavated by Transylvania Bioarchaeology, 3/5 individuals were children (<12 years) at the age of death, although non-adult mortality is common under the age of four years due to a variety of biocultural factors.

Of interest was the adult skeleton of Burial 37. Burial 37 was an elderly adult female (60+) who presented with cystic lesions on the endocranial surface of the right greater wing of the sphenoid bone. The lesions correspond the superficial inferior cerebral veins, possibly indicating a circulatory disturbance in the brain in later life. Other human remains analyses present a range of infective and congenital pathologies that would have required palliative care and a support network. The presence of these disorders in the Jucu de Sus Necropolis suggests, along with previous evidence of advanced medical treatment (Filipek et al. 2017), that the medical knowledge at Jucu during this time period is far advanced beyond any evidence in Europe.

Radiocarbon dates

Samples for radiocarbon dating were taken from Burials 26, M60, and M72 and sent to Beta Analytical Ltd. Results from all three burials reveal a very confined timeline of 1016-1154 calAD, with a clear spike from 1070-1154 calAD. This indicates a likely period of use of less than 75 years for the Medieval portion of the Jucu de Sus Necropolis.

Carbon and Nitrogen Isotope Analyses

In the analytical process for radiocarbon dating, information about carbon and nitrogen stable isotope ratios can also be obtained from extracted collagen. The collagen yields and C:N ratios from Burials 26, M60, and M72 fall within the accepted parameters indicative of good preservation, with results in Table 2. The results indicate that the people at Jucu consumed a mainly terrestrial diet fairly low in animal protein, likely complemented by freshwater fish, which accounts for the level of ^{13}C enrichment also observed.

Burials	$\delta^{13}\text{C}$ (‰)	$\delta^{15}\text{N}$ (‰)	C:N	Wt %C	Wt %N
M60	-17.5	9.62	2.9	39.18	15.63
M72	-18.6	9	3.1	38.47	14.58
B26	-18.3	9.42	3.2	41.77	15.20

Human Remains Summary and Discussion

As more skeletal analyses are undertaken, a larger view of health and disease in Jucu is starting to develop. Additionally, skeletons from the previous 2007 excavations are being reanalysed to be incorporated into the larger data set as a number of errors were discovered from the previous (Diana and Meşter 2013) publication. It appears as there is a normal mortality curve with regard to higher numbers of small children and older adults. The pathologies present on the human remains indicate high levels of metabolic stress amongst the children, and chronic infectious diseases amongst the adults. Radiocarbon dates from site place the inhumations from Jucu within the 1016-1154 AD time period, with a clear spike for all individuals between 1070-1154 AD, implying the cemetery was only used for 1-2 generations. Stable isotope analyses suggest the diet was mainly terrestrial, with an added component of freshwater fish. The Jucu de Sus necropolis holds great potential to understand certain changes and continuities in practice in the Transylvanian Basin. Excavations and subsequent analyses such as these will better the understanding of culture and health in the past and present.

Potential for 2020 and Beyond

- Analyse the individuals from the 2019 Field Season
- Obtain radiocarbon dates from the horse
- Test for copper toxicity amongst children buried at Jucu
- Examine dietary differences between children and adults
- Radiogenic strontium analyses on the cremations to determine origins

Rezumat

În cadrul „Jucu Project” („Jucu – cercetări arheologice și bioarheologice”), colaborare între Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca (Academia Română) și „Transylvania Bioarchaeology”, a fost continuată în Campania 2019 investigarea celor două necropole medievale timpurii (sec. VIII–IX și XI–XII). Au fost identificate și integral cercetate alte șase morminte de înmormântare din cimitirul mai recent (cu numerele 42, 44–48). De remarcat este descoperirea unei monede de argint (mormântul nr. 46) emisă cel mai probabil în partea a doua a domniei regelui maghiar Ladislau I (1077-1095).

Bibliography

- Blevins, K., Filipek, K.L., Tucker, K., Stanciu, I., Lanigan, L., et al. 2016. The Straw that Broke their Backs: Patterns of spinal trauma in medieval males from the Jucu de Sus necropolis (Transylvania). 18th Annual Conference for the British Association of Biological Anthropology: Kent, UK
- Blevins, K., Filipek, K.L., Tucker, K., Stanciu, I., Lanigan, L., Snyder, J., Oliverson, M.O. 2018. Cemetery Structure and Trauma in the Jucu de Sus Necropolis (Transylvania). Annual Meeting for the Paleopathology Association: Austin (USA).
- Diana, A and Mester, M. 2013. Meeting an Early Medieval Community: A Preliminary Analysis of the Human Skeletal Remains from the Jucu Cemetery (Cluj-Napoca, Romania), in Dobrescu, R (ed.) Materiale si Certetari Arheologice 2013. Editura Academiei Romane: Bucharest p.199-218
- Filipek, K. L. 2015. Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2014-15 excavation season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.
- Filipek, K.L. 2016. Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2015-16 excavation season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.
- Filipek, K.L. 2017. Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2016-17 excavation season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.
- Filipek, K.L. 2018. Jucu de Sus Human Remains Analyses: 2017-18 excavation season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology Report.
- Filipek, K.L., Errickson, D., Crowther, M., Tucker, K., Stanciu, I., Lanigan, L. Blevins, K., Snyder, J., Oliverson, M.O., et al. (2017). Beyond the Cutting Edge: High-resolution digital analysis of potential lacerations from the Jucu de Sus Necropolis (Transylvania). 19th Annual Conference for the British Associate of Biological Anthropology and Osteoarchaeology: Liverpool, UK.
- Filipek, Tucker, Stanciu et al. 2019: *Jucu de Sus, com. Jucu, jud. Cluj. Punct: „Râțul boiler” (parcul industrial TETAROM III)*. CCA 2019, p. 69–73, no. 38.
- Hunt, K., Filipek, K.L., Stanciu, I., Tucker, K., Crowder, K. et al. 2015. Burials and Bodies: Patterns of treatment, pathology, and demography in the Jucu de Sus Necropolis, Transylvania (5th-12th centuries AD). 17th Annual BABAO Conference: Sheffield, UK.
- Illsley, W. 2013. Desk Based Assessment: Jucu de Sus. Unpublished report Stanciu, I. 2014a. A Well from the Early

Medieval Settlement at Jucu de Sus (Cluj County, North-Western Transylvania), in Cocis, S (ed.) Archäologische Beiträge: Gedenkschrift zum Hundertsten Geburtstag von Kurt Horedt. Mega Verlag: Cluj-Napoca p.325-339 Stanciu, I. 2014b. Welcome to Transylvania: The Archaeological Site of Jucu, near the Cluj City. Presentation delivered to Transylvania Bioarchaeology Fieldschool 2014 Tschinkel, K. Filipek, K.L., Tucker, K., Stanciu, I. Hunt, K., Snyder, J., Oliverson, M.O., et al. (2016). Working Land and Eating Bland: physiological trends in early Slavic migrants from the Jucu de Sus Necropolis (Transylvania, Romania). 43rd Annual Meeting of the Palaeopathology Association.

Tucker, K. 2014. Jucu de Sus Medieval Cemetery, Cluj, Transylvania, Romania: Excavation Report for 2014 Season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology report Tucker, K. 2015. Jucu de Sus Medieval Cemetery, Cluj, Transylvania, Romania: Excavation Report for 2015 Season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology report Tucker, K. 2016. Jucu de Sus Medieval Cemetery, Cluj, Transylvania, Romania: Excavation Report for 2016 Season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology report Tucker, K. 2017. Jucu de Sus Medieval Cemetery, Cluj, Transylvania, Romania: Excavation Report for 2017 Season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology report Tucker, K. 2018. Jucu de Sus Medieval Cemetery, Cluj Napoca, Transylvania, Romania: Excavation Report for 2018 Season. Unpublished Transylvania Bioarchaeology report.

Context List 2019

Context	Type	Description
290	layer	topsoil
291	layer	abandonment layer associated with Roman villa
292	cut	grave cut for Burial 42
293	skeleton	skeleton in [292]
294	fill	fill of [292]
295	skeleton	skeleton in [307]
296	cut	cut of animal burrow, assigned Burial 43
297	fill	fill of [296]
298	cut	grave cut for M.05
299	fill	fill of [298]
300	cut	grave cut for Burial 46
301	fill	fill of [300]
302	cut	grave cut for Burial 44
303	fill	fill of [302]
304	cut	cut of 2007 excavation trench
305	skeleton	skeleton in [302]
306	skeleton	skeleton in [300]
307	cut	grave cut for Burial 45
308	fill	fill of [307]
309	skeleton	skeleton in [310]
310	cut	grave cut for Burial 48
311	fill	fill of [310]
312	fill	fill of [304]
313	cut	cut of 2016 extension in C2
314	cut	grave cut for Burial 47
315	fill	fill of [314]
316	skeleton	skeleton in [314]
317	fill	fill of [313]
318	cut	cut of 2018 extension in C0
319	fill	fill of [318]

Lista ilustrației

Pl. 1. 1—SK293 in Burial 42. 2—SK305 in Burial 44. 3—Glass beads (SF27) and copper alloy rings (SF28, SF29) in torso area of Burial 44.

Pl. 2. 1—SK306 in Burial 46. 2—Silver coin (SF26) in Burial 46. 3—SK309 in Burial 48.

Pl. 1. 1 SK293 in Burial 42. 2 - SK305 in Burial 44. 3 - Glass beads (SF27) and copper alloy rings (SF28, SF29) in torso area of Burial 44.

Pl. 2. 1—SK306 in Burial 46. 2—Silver coin (SF26) in Burial 46. 3—SK309 in Burial 48.

42. Jupa, mun. Caransebeș jud. Caraș-Severin**Punct: „Peste Ziduri [Tibiscum]”**

Tip de sit: așezare urbană, necropolă

Încadrare cronologică: epoca romană (secolele II-IV)

Cod RAN: 53407.01; 53407.02

Autorizație nr. 9/03.05.2019

Colectiv: Adrian Ardeț (MJERG Caransebeș) - responsabil științific; Lucia Carmen Ardeț (Liceul Teoretic „Traian Doda” Caransebeș) - responsabil sector 3 necropolă; Dimitrie Pavel Negrei (MJERG Caransebeș) - membru; Iulian Leonti (MJERG Caransebeș) - membru; Mariana Crînguș - (UVT Timișoara) - responsabil sector 2; Simona Daniela Glicheria Regep - (UVT Timișoara) - responsabil sector 3; Livio Zerbini (Universitatea Ferrara) - membru; Cristina Failla (Universitatea din Ferrara) - membru

Perioada desfășurării campaniei: 11.07 - 23.08.2019

Scurt istoric

Orașul antic Tibiscum era situat pe granița de vest a provinciei Dacia, într-o zonă depresionară, traversată de râul Timiș (*Τιβισκος*) și Bistra.

Așezarea a avut la început statutul de *vicus* militar, iar la începutul secolului III p. Chr. primește statutul de *municipium*, în timpul împăratului Septimius Severus (193 – 211 d. Chr. Pe parcursul secolului al III-lea municipiul roman Tibiscum cunoaște o dezvoltare deosebită reprezentând unul din cele mai importante orașe din Provincia romană Dacia.

Ruinele antice se află răspândite astăzi pe raza satelor Jupa și Iaz (Caraș-Severin). Din păcate o mare parte din vestigiile romane (mai bine de 75 %) au fost distruse de cursul fluctuant al râului Timiș.

Cercetările arheologice sistematice sunt inițiate și conduse de profesorul Marius Moga, până în anul 1976, când responsabilitatea științifică a șantierului îi revine Doinei Benea, iar din anul 2011 cercetările arheologice la Tibiscum sunt coordonate de dr. Adrian Ardeț de la Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță Caransebeș.

Obiectivele cercetării

- Continuarea cercetărilor arheologice la edificiul descoperit în anul 2016 și la clădirea XV, din cadrul așezării civile de la Tibiscum - Jupa
- Cercetări arheologice în cadrul castrului roman de la Tibiscum - Jupa, cercetarea sistemului defensiv și a laturii nordice a castrului
- Cercetarea arheologică a sistemului defensiv al orașului/ zidul de incintă de la Tibiscum – Jupa
- Realizarea de cercetări arheologice non-destructive (cercetări geo-fizice și geo-magnetice) în cadrul siturilor de la Tibiscum – Jupa și Tibiscum – Iaz
- Cercetarea arheologică a necropolei romane de la Tibiscum – Iaz
- Punerea în valoare atât turistică și muzeală a Rezervației Arheologice de la Tibiscum

Rezultate și interpretarea lor

Campania arheologică din anul 2019 a fost deschisă luni 19 iulie 2018 și s-a desfășurat până pe data

de 23 august 2018, pe trei sectoare distincte, două aflate în interiorul rezervației arheologice, al treilea sector fiind în necropola romană de la Tibiscum – Iaz.

Cercetările arheologice de la Tibiscum - Jupa (așezarea civilă – vicus), Clădirea CXV. Sector 1

Responsabil sector: Mariana Crînguș.

În campania din 2018, în zona cercetată de UVT din vicus, s-a continuat identificarea elementelor component ale edificiului XV. Au fost trasate două suprafețe.

S1/2018 a avut dimensiunile de 5 x 3 m și a fost dispusă la 0,50 m de S2/2017. În interiorul acestei suprafețe am surprins colțul de NV al edificiului, la adâncimea de 0,30 m. Cele două ziduri care închid clădirea pe laturile de nord, respectiv de vest, sunt construite în aceeași tehnică, anume din piatră de râu legată cu mortar. Lățimea zidului de nord este de 0,80 m, iar a celui de vest de 0,90 m. Din acestea se mai păstrează 4 asize din elevație. În această suprafață am surprins o intervenție mai veche, în zonă, necunoscută nouă, intervenție care a distrus o parte din zidul vestic pe o lungime de 0,70 - 0,8 m. Această intervenție se poate observa pe profilul de sud și pe cel de est. Până în acest moment putem spune că latura de nord a clădirii a fost cercetată în totalitate, remarcându-se așa cum am menționat și în rapoartele anterioare o depunere intenționată de vase ceramice găsite de noi sub forma fragmentelor ceramice de-a lungul întregului zid, cu urme mai reduse cantitativ la conțururile pe care acest zid le face în mod firesc cu zidurile de est, respectiv de vest.

S2/2018 a avut dimensiunile de 6 x 2,5 m și a fost dispusă în continuarea lui S1/2017 lăsând între cele două un maror de 0,5 m. Aici a apărut așa cum era și normal continuarea zidului care desparte latura de nord a clădirii în două spații egale, posibil acestea fiind *cellae*-le edificiului de cult. Lățimea acestui zid este de 0,80 m. Starea sa de păstrare este precară. În interiorul acestor două spații a apărut o monedă ilizibilă, precum și partea inferioară dintr-un opaiț cu urmele unei ștampile de meșter pe care însă nu o mai putem citi. De asemenea, tot aici a apărut un fragment de cărămidă care mai păstrează doar literele....CH, posibil să fie vorba de [P]CH.

Campania din anul 2018 a adus încheierea cercetării laturii de nord a clădirii, urmând ca în campaniile viitoare să ne concentrăm atenția asupra jumătății de sud a clădirii.

Săpăturile arheologice din castrul mare de la Tibiscum. Sectorul 2

Responsabil sector Simona Daniela Glicheria Regep

Cercetările arheologice din anul 2018 au continuat investigarea sectorului de nord-vest al castrului mare, prin extinderea săpăturilor pe axa ce leagă colțul de nord-vest al castrului mare de colțul de nord-vest al comandamentului. Secțiunea din S1/2018, trasată la 0,50 m față de secțiunea din anul precedent, a avut lungimea de 12 m și lățimea de 1,50 m, caroiaj din 1 m în 1 m; cercetarea a avut ca scop surprinderea structurii interne a castrului mare, în apropierea *principiei*.

Stratigrafia este următoarea: **1.** 0,00 - 0,10 m humus vegetal; **2.** 0,10 - 0,40 m strat de depunere eoliană, fără materiale arheologice, strat cu pământ nisipos de

culoare gălbuie; **3.** 0,40 - 1,10 m nivel de distrugere în castrul mare, cu pământ de culoare negricioasă amestecat cu piatră de râu, pietriș, sporadic fragmente de țigle și ceramică; **4.** 1,10 - 1,20 m strat de locuire, cu pământ de culoare neagră, amestecat cu lemn ars și chirpic, nivel ce aparține castrului mare; **5.** 1,20 - 1,35 m strat de lut de amenajare; **6.** 1,35 - 1,45 m strat lutos, negricios; **7.** 1,45 - 1,60 m strat de lut de amenajare.

Materialul arheologic descoperit este slab reprezentat, fiind găsite fragmente ceramice. Pentru realizarea cercetărilor au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică.

Săpăturile arheologice din Necropola romană I de la Tibiscum. Sectorul 3 (2018-2019)

Colectiv: Adrian Ardeț (MJERGC- responsabil științific; ivio Zerbini (Universitatea din Ferrara) - membru Lucia Carmen Ardeț (MJERGC) - arheolog specialist Dimitrie Negrei (MJERGC) - arheolog specialist; Cristina Failla (Universitatea din Ferrara) arheolog debutant; Iulian Leonti (MJERGC) - arheolog debutant

Primele mențiuni despre existența unei necropole (Necropola I) sunt făcute de învățătorul satului Iaz, județul Caraș-Severin, Patriche Puraci în anul 1970. Astăzi cunoaștem faptul că la Tibiscum - Iaz există două necropole amplasate de-a lungul celor două drumuri Imperiale, respectiv de-a lungul drumului Tibiscum – Ulpia Traiana Sarmizegetusa numită de noi Necropola I și Tibiscum – Dierna pe care am notat ca fiind Necropola II. Primele cercetări arheologice sunt efectuate de R. Petrovsky în anul 1976¹ și continuate în anul următor cu rezultate deosebite, prin descoperirea a două morminte de înhumatie².

Proiectul Tibiscum Project a fost demarat începând cu anul 2015, împreună cu Universitatea din Varșovia (Polonia) prin care am investigat din punct de vedere magnetometric atât zona castrului (Sat Jupa), cât și municipiul și necropolele I și II (Sat Iaz, comuna Obreja, județul Caraș-Severin). Au fost identificate existența unor incinte de-a lungul drumului Tibiscum – Sarmizegetusa. Aceste incinte le-am identificat încă din anul 2017, iar în campaniile din 2018 și 2019 le-am cercetat sistematic în cadrul proiectului de cercetare de la Tibiscum alături de Universitatea din Ferrara.

Începând cu anul 2018 împreună cu echipa italiană condusă de Livio Zerbini am început cercetările arheologice la Necropola I investigată magnetometric încă din anul 2016, unde am observat existența unor incinte patrulete.

În anul 2018 am trasat o suprafață de 8 x 8 m în care am reușit să descoperim urmele incintei patrulete cu dimensiunile de 6 x 6 m. Independent de voința noastră am reușit să cercetăm până la adâncimea de cca. 0,60 m descoperind lângă zidul de incintă un vas ceramic ce poate fi datat în perioada secolelor IX-XI.

Anul acesta pe parcursul lunii august 2019, între 12 și 23 august am continuat cercetările în camerele A și B ajungând până la adâncimea de 1,20 m la pământul viu.

Din punct de vedere stratigrafic am reușit să identificăm patru nivele.

Primul nivel aflat la 0,80-1,00 m adâncime reprezintă construcția incintei din piatră și poate fi datată la mijlocul secolului al II-lea d.Chr.

Al doilea nivel corespunde momentului în care această incintă a fost abandonată și s-a construit alta care distruge colțurile primei incinte din piatră. Aceasta poate fi datată pe parcursul secolului al III-lea d.Chr.

Al treilea nivel reprezintă amenajarea incintei în timpul secolelor IX-XI d. Chr. când în zidurile de incintă sunt săpate două gropi pentru implantarea a doi stâlpi de lemn pentru susținerea unei construcții din lemn, iar în centru am reușit să descoperim o vatră de foc cu urme de cenușă.

Ultimul nivel este reprezentat de pământul aluvionar care este acoperit de glia modernă.

Materialul arheologic descoperit se compune din fragmente ceramice, țigle, cărămizi, opaițe și două unguentariumuri din sticlă.

Pentru perioada secolelor IX-XI am descoperit o oală din lut caracteristică pentru această perioadă.

Proiectul început cu Universitatea din Ferrara v-a continua și în acest an prin dezvelirea incintelor din stânga și dreapta, celei cercetate de noi în anii 2018-2019.

Materialul descoperit

Materialul ceramic a fost bogat, fiind reprezentat de vase romane târzii, dar și fragmente de vase de sticlă, cuie, mărgelile, aplici și fibule – extrem de importante în datarea nivelelor. Materialul rezultat în urma cercetării arheologice se află în depozitele MJERG Caransebeș.

Tehnici de cercetare

În săpătura realizată în anul acesta au fost utilizate mijloacele clasice de cercetare arheologică, combinate cu tehnica fișelor de context arheologic și tehnici moderne, prospecțiuni geomagnetice și aerofotometrie.

Obiectivele cercetării viitoare și propuneri de conservare, protejare și punere în valoare

Pentru anul 2020 ne propunem continuarea cercetării arheologice în cadrul zonei clădirii VI și a drumului roman, dar și realizarea unor lucrări de conservare primară, prin refacerea zidăriei și punerea în valoare a acestei construcții. Se dorește o acțiune conjugată la care să participe și autoritățile locale prin sprijinirea unui program de conservare și punere în valoare a acestei importante zone arheologice din România.

Abstract

Section 1 (2019) Civil settlement.

In the summer of 2019 campaign we focused our attention in a first stage in the southern part of the stone edifice to establish if it also had a porch. Thus I drew S1 / 2019 at 0,5 m from S / 2016 and had the dimensions of 5 x 3 m. At a depth of 0.40 m a line of river stone bound with clay from a wall arranged obliquely in section with a surprising length of 1,90 m, probably having caught the last

¹ R. Petrovsky, Sondajul arheologic de la Iaz (Comuna Obreja, Județul Caraș-Severin), în Tibiscus 5, 1978, p. 77-96.

² R. Petrovsky, Tipuri de morminte romane în zona Caransebeșului, în Banatica 5, 1979, p. 201-213.

line of stone in this wall. Its width is 0,80 m and it has larger boulders on its edges, and inside it smaller stones. At this time, due to what we have surprised in this area S1 / 2019, we can say that this building had a porch with a width of 1,70 m, but which at one point was decommissioned.

Section 2 (2019) The great Roman fort.

The archaeological research conducted in 2019 in the great fortress was a continuation of those started a year earlier, oriented on the axis connecting the northwest corner of the great fortress to the northwest corner of the command for the investigation of the northwestern sector of the great castrum. The continuation of the section in 2018, drawn at 0,50 m from the section in 2017, had a length of 10 m and a width of 1,50 m, grid from 1 m to 1 m; the research aimed at capturing the internal structure of the large fortress, close to the *Principia*.

Section (2018 - 2019) Necropolis I.

Starting with 2018, together with the Italian team led by Livio Zerbini (University of Ferrara), we started archaeological research at the Necropolis I magnetometrically investigated since 2016, where I observed the existence of patrol enclosures.

In 2018, we drew an area of 8 x 8 m in which we managed to discover the traces of the square enclosure with the dimensions of 6 x 6 m. Independent of our will we managed to investigate up to the depth of approx. 0,60 m discovering near the enclosure wall a ceramic vessel that can be dated during the IX-XI centuries.

This year, during August 2019, between August 12 and 23, we continued our research in rooms A and B, reaching a depth of 1,20 m on living ground.

Bibliografie:

A. Ardeț, *Tibiscum. Ceramica romană descoperită la laz „Traianu”*, Cluj- Napoca, 2009.

A. Ardeț, *Din viața cotidiană de la Tibiscum*, în *Tibiscum*, 2/2012, p. 49-60.

A. Ardeț, L. C. Ardeț, *Tibiscum. Așezările romane*, Cluj- Napoca, 2004.

D. Benea, *Castrul roman de la Tibiscum*, Timișoara, 2018.

D. Benea, S. Regep, *Cercetări arheologice în castrul mare de la Tibiscum (I)*, în *Banatica*, 24/1, 2014, p. 67-84.

D. Benea, S. Regep, *Ștampile tegulare romane de la Tibiscum*, în *Analele Banatului*, S.N., 23, 2015, p. 187-205.

R. Petrovszky, *Sondajul arheologic de la laz (Comuna Obreja, Județul Caraș-Severin)*, în *Tibiscus* 5, 1978, p. 77-96.

R. Petrovszky, *Tipuri de morminte romane în zona Caransebeșului*, în *Banatica* 5, 1979, p. 201-213.

Fig. 1. Tibiscum. Necropola I, Cercetări arheologice din anul 2018.

Fig. 3. Tibiscum. Necropola I, Cercetările arheologice din anul 2019, camera A.

Fig. 2. Tibiscum. Necropola I, Cercetări arheologice din anul 2018.

Fig. 4. Tibiscum. Necropola I, Cercetările arheologice din anul 2019, intersectarea zidurilor 3 și 4.

Fig. 5. Tibiscum. Necropola I, Cercetări arheologice din anul 2019, camera B.

Fig. 6. Tibiscum. Necropola I, Cercetări arheologice din anul 2019. Unguentarium din sticlă.

43. Jurilovca, com. Jurilovca, jud. Tulcea**Punct: Orgame / Argamum****Cod RAN:** 160653.02.02; 160653.02.03**Cod LMI:** TL-I-m-A-05808.01; TL-I-m-A-05808.02;
TL-I-m-A-05808.03

Colectiv: Dorel Paraschiv, George Nuțu (ICEM Tulcea), Mihaela Iacob (Ministerul Culturii), Bernd Päßgen (Ludwig-Maximilian Universität München), Ștefan Honcu, Lucian Munteanu (IA Iași), Simina Stanc (Facultatea de Biologie, UAIC Iași), Radu Pîrnău, Bogdan Roșca (Institutul de Geologie al Academiei Române, filiala Iași), Lilian Niacsu (Facultatea de Geografie-Geologie, UAIC Iași), Ovidiu Albert (Colegiul Național „Roman Vodă” Roman), Sorin Costea (absolvent UDJ Galați), Gabriel Grumăzescu, Alexandru Tofan (studenți, UAIC Iași)

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada august – octombrie 2016, pe trei sectoare (Incintă Nord – responsabil George Nuțu, Poarta Mică – responsabil Ștefan Honcu și *Extra muros* – responsabil Mihaela Iacob), cu finanțarea Ministerului Culturii și a ICEM Tulcea.

Proiectul de cercetare arheologică Orgame/Argamum are un caracter multianual; dată fiind complexitatea locuirii platoului argamens, din epoca bronzului până în vremurile moderne, cele mai importante fiind totuși monumentele de epocă greacă și romană: cetatea greco-romană, necropola greacă, necropola romană și locuirea extra muros, toate ocupând o arie de peste 120 ha. În cadrul proiectului prioritățile se stabilesc pe perioade de 2 ani, cu evaluare periodică.

Sectorul Incintă Nord

George Nuțu, Sorin Costea

Cercetările din campania anului 2019 pe sectorul Incintă Nord s-au concentrat în vederea cercetării exhaustive a edificiului E1 identificat parțial pe parcursul a două campanii, între anii 2017-2018. Secțiunea inițială a fost trasată perpendicular, între Bazilica I și incinta de NNV, în proximitatea Turnului 1. Am optat pentru cercetarea în suprafață, extinzând secțiunea inițială (SI/2017) la 10x20 m. Structurile descoperite și materialul arheologic au fost înregistrate, la fel ca în anii precedenți, pe măsura descoperirii acestora, cu o stație Leica TC 307 obținând astfel, dispunerea în plan a contextelor.

Edificiul notat convențional E1 este orientat NNV-SSE și ocupă întreg spațiul dintre Bazilica I, la sud și zidul de incintă, respectiv T1, la nord. Partea superioară a zidurilor pornește imediat sub vegetal, la ▼0,30-0,50 m. Inițial, am considerat că edificiul este format din trei încăperi notate începând de la nord spre sud (de la incintă spre Bazilica I) – R1-R3. Pe parcursul cercetărilor din acest an s-a observat faptul că zidul de NNV al R1, grav afectat de prăbușirea incintei, se oprește la cca. 2 m de aceasta și este paralel cu sistemul defensiv. În acest spațiu a fost surprinsă o zonă pavată, lipită de incintă și aflată în proximitatea Turnului 1. Un strat gros de arsură și o serie de monede eșalonate din secolul IV p.Chr. până în secolul

VI p.Chr. au fost descoperite în umplutura masivă datorată prăbușirii incintei.

Totodată, cercetarea exteriorului E1, spre Poarta Mare (Poarta de Vest) a orașului a determinat surprinderea în profil a unui alt tronson de zid, paralel cu E1. Din acesta au fost cercetate doar 4-5 asize din blochete fasonate și legate cu pământ.

În R1, prima încăpere spre incintă, au fost surprinse două faze constructive. Ultima dintre acestea poate fi datată în secolul VI p.Chr. și îi corespunde un zid de compartimentare adosat celui de SSE al R1. Unit cu acest zid de compartimentare a fost descoperită o amenajare de formă pătrată, realizată din cărămizi și cu un segment de *dolium* drept capac. Acestui nivel îi corespunde și o podea din lut bine bătătorit, cu multe urme de arsură. Sub aceasta a apărut un strat intermitent de dărâmătură în care au fost descoperite materiale databile în secolul V p.Chr. Totodată, în colțul de NNE al R1 cercetarea s-a oprit pe un nivel de pietriș care anunță apariția, în această zonă, a rocii native. În acest nivel a fost descoperită o fibulă Avcissa lipită de un obiect din fier care a determinat, de altfel, o coroziune accentuată a piesei. Această fibulă, datată cel mai târziu în secolul III p.Chr. (variantele târzii, moesică) reprezintă și cel mai timpuriu obiect descoperit în context, pe sectorul Incintă Nord.

R2 reprezintă încăperea de mijloc a E1 și, în același timp, cea mai spectaculoasă din punct de vedere al descoperirilor. În absența unei datări mai strânse a monedelor descoperite aici, putem avansa ipoteza unei situații similare cu cea din R1 – respectiv două faze de locuire, o caracteristică a întregului edificiu. Astfel, un prim nivel databil în secolul VI p.Chr. constă într-o podea din lut neomogen, cu multă piatră mărunță în compoziție. Aceasta a fost spartă de căderea elevației care a perforat-o. Mai bine păstrat este un segment adosat zidului de E. Apare la adâncimea 0,50-0,60 m față de ultima asiză păstrată a zidului și prezintă cel puțin două urme de arsură succesivă. Prima dintre ele prezintă, totuși, un strat mai consistent de ardere marcat prin cenușă și fragmente de lemn carbonizat.

Un nivel anterior datat cu monedă de secol V a fost surprins în colțul intrării de pe latura de V (-0,60 m). Această monedă datează și o amforă LR2 spartă, dar întregibilă, descoperită lângă zidul de NNE al R2. Amfora pare să fie acoperită de un pavaj din care s-au păstrat o serie de plăci neregulate prinse într-un pat subțire de lut. Un șir de asemenea plăci este paralel cu zidul amintit. O cărămidă masivă (34x34x5 cm) este la SE de acest șir și are formă rectangulară. În nivelul pe care a fost așezat pavajul a fost descoperită o monedă de secol V amintită mai sus. Pavajul a fost funcțional în prima fază a edificiului din care se păstrează o linie de zid prezentă pe latura de S a R2 și care este păstrată pe două asize. La N de aceasta a fost descoperit un strat compact de dărâmătură din această fază care poate fi datată în secolul V p.Chr. pe baza monedei amintite, a amforei LR2 și a altor două monede de secol V p.Chr. descoperite în proximitatea cărămizii, la cca 25 cm de ea. O intervenție de sec VI p.Chr. în acest nivel este dovedită de o monedă (Iustinian) descoperită la 1,5 m SE de intrare.

Podeaua care a funcționat în faza a doua sigilat

două *umbones* de scut cu calote semisferice și vârful conic care au fost depozitate bază la bază. *Umbo*-ul superior este întregibil și prezintă doar fracturi datorate coroziunii și greutateii pământului; cel inferior este păstrat integral și are o formă identică cu a primului. Descoperirea acestora bază la bază ar putea, eventual, sugera două scuturi depozitate spate în spate pentru a ocupa un spațiu redus sau depozitarea separată a celor două piese centrale ale scuturilor, în vederea refolosirii lor cu altă ocazie. La V de locul de depozitare ale celor două piese de armament defensiv apar o serie de plăci de dimensiuni medii, inclusiv ceramice, probabil urme din același pavaj.

R3 a fost cercetată sumar, din lipsa fondurilor. A fost practicată o semi secțiune E-V în această încăpere cu dimensiuni similare cu a celorlalte două (5,55x5,75 m). Cercetările din acest an au evidențiat, odată în plus, faptul că E1 a avut două faze de locuire. Astfel, laturile de N și un segment din latura de E evidențiază prezența unui zid anterior (▼0,60 m sub Z1). Acesta are baza (talpa) plasată direct pe stânca nativă și este păstrat pe o înălțime de 0,50 m formând o plintă pentru Z2, lată de 0,10-0,30 m. Totodată, în semi secțiunea practicată a apărut, sub dărmătura ultimei faze, un strat gros de chirpici din elevația primei faze. Pe acesta au fost descoperite și două *tegulae*, iar în acest strat a fost descoperită o nouă amforă Opaît B5 păstrată aproape în întregime. Aceasta este a două amforă de acest tip (o alta a fost descoperită în campania anului 2018) descoperită în R3, în aceeași zonă, ceea ce ne determină să avansăm ipoteza că această încăpere servea drept loc de depozitare a alimentelor.

Sectorul Poarta Mică

Ștefan Honcu, Dorel Paraschiv, Lucian Munteanu, Gabriel Grumăzescu, Alexandru Tofan

Cercetările de anul acesta efectuate în sectorul „Poarta Mică”, a cetății Argamum, s-au desfășurat în perioada 30.09-18.10.2019 și au avut ca obiectiv recuperarea informațiilor stratigrafice și atingerea unor contexte nedranjate anterior de vechile săpături¹. Deși acest sector a fost cercetat parțial în anii anteriori, se cunosc puține informații².

Pornind de la aceste obiective, dar și de la rezultatele obținute din cercetarea efectuată în 2017, am redeschis secțiunea - S1, orientată nord-sud, cu dimensiunile de 18x9,5m, care a înglobat vechea secțiune (fig. 1), în care nu a fost finalizată cercetarea. Astfel, am modificat dimensiunile înspre zona de sud și est a secțiunii cu 1 m la sud și 0,50 m la est. Suprafața supusă cercetării – de 19x10 m – a fost împărțită în carouri de 1x1 m pe latura mare, notate de la 0 la 19, iar latura mică, cu litere de la A la J. Metoda de cercetare utilizată este „Wheeler-Kenyon”, combinată cu „open area excavation”, iar fișele de

înregistrare folosite sunt MoLAS.

După îndreptarea profilelor de nord, est și vest și mutarea pământului aruncat din vechile cercetări în suprafața excavată am reușit să identificăm dimensiunile secțiunii anterioare, cuprinse între 15,90 m x 6,75 m, fiind orientată, tot pe direcția nord-sud, pe zidul de incintă. Această suprafață îngloba și vechile șanțuri efectuate de P. Nicorescu pentru a dezveli incinta cetății. Șanțurile efectuate de acesta au lățimea de 0,50 m *intramuros*, respectiv 0,50 m în *extramuros*, continuând, cel mai probabil, până la fundația zidului de incintă.

Încă din 2017 am constatat existența unui edificiu cu două faze de funcționare: cea veche, cercetată anterior și cea nouă, aflată în curs de cercetare, care a fost excavată până la aflarea podelei clădirii, în carourile A7-11 și B7-11. Anul acesta am secționat podeaua pe direcția est-vest și am constatat că aceasta a fost făcută dintr-un pământ galben, bine tast, care conține, pe alocuri, cu urme de ardere, bucăți mici de blocuri de calcar cu fragmente ceramice și osteologice în compoziție (fig. 2). Podeaua a fost identificată pe o suprafață de 3,40/50x2 m, cu grosimea cuprinsă între 10-12 cm și o înclinație de 10° spre vest. Între caroul A8-9 a fost surprinsă, parțial, vatra edificiului E1 (1,30x0,38 m) ce a fost realizată din pământ galben (cu grosimea de 12-14 m, orientată EV), puternic arsă până la vitrificare. Pe sola vetrei, în partea de sud-vest, au fost surprinse, în profil, două *tegulae* (prima are lungimea de 19 cm și grosimea de 4,5 cm, iar cea de a doua are dimensiunile de 19x4 cm) pe care, probabil, se așezau vasele. O dată cu îndreptarea laturii de vest a fost surprins, în profilul secțiunii, un strat de chirpici, ce credem ca a servit ca suprastructură a peretelui edificiului (fig. 4), situația întâlnită și în alte sectoare ale cetății. După efectuarea acestei operațiuni am surprins nivelarea pentru amenajarea podelei (fig. 3), pe care am acoperit-o pentru a fi cercetată în campania din anul viitor. Materialele arheologice descoperite în interiorul clădirii constau în: ceramică (amfore, ceramică de masă și bucătărie), obiecte din fier și o monedă, probabil din secolul al VI-lea p.Chr., găsită în nivelul de dărmătură antică.

Un alt obiectiv asupra căruia ne-am îndreptat atenția este „Poarta Mică” a cetății, amplasată în extremitatea sudică a secțiunii. Deoarece aceasta a fost cercetată, anterior, până la adâncimea de 1,76-1,80 m, am decis secționarea zonei intramurane a acesteia (între carourile E2-5 și F2-5). Am constatat că poarta a suferit o refacere, probabil în timpul lui Iustinianus. Am identificat, de asemenea, pragul acesteia, ce constă din trei blocuri de piatră, cu dimensiuni cuprinse între 60x40 cm, având o înălțime la interior de aproximativ 40 cm, ceea ce ne îndreptățește să presupunem ca este vorba o poartă pedestră. După înlăturarea stratului de dărmătură (este posibil ca acest strat să fie rezultatul acoperirii porții de către cei ce au excavat-o, ca măsură de protecție) a fost identificat un pavaj din lespezi de calcar, sumar fasonate, având dimensiuni mici și medii, deasupra cărora a fost aplicat un strat subțire de mortar (fig. 5), care se păstrează doar pe latura de est a porții (carourile F3-5).

Pe latura de est a secțiunii (carourile I1-19 și J1-19) am procedat la îndreptarea profilului. În urmă demarării acestei acțiuni, după câteva zile de mutat pământul aruncat

¹ Cercetarea arheologică în acest sector a fost realizată de către doamna Cristina Opaît, care a trasat o secțiune perpendiculară pe zidul de incintă, dezvelind o parte a acestuia și intrarea în cetate, dar, în cursul anilor ,80, doamna C. Opaît nu a reușit să-și finalizeze cercetarea.

² Mărgineanu Cârstoiu, Apostol 2017, 80 – planul săpăturii sector „Poarta Mică”, 86 – text, Honcu, Paraschiv, Costea 2018, 76-77.

aici, am surprins un strat consistent de dărmătură, ce poate fi atribuit ultimului nivel de locuire a cetății. Acesta consta dintr-o depunere consistentă de pietre de calcar, mici și medii, *tegulae* și chirpici (fig. 6), precum și fragmente ceramice și cuie de fier (carourile I6-12 și J6-12).

Un alt context arheologic, similar cu cel descris anterior, dar diferit ca date, a fost surprins în carourile F6-10 și G6-10. Nivelul acesta de dărmătură cuprinde bucăți medii și mari de calcar, dar și o bază de coloană (?). Stratigrafic, acest context corespunde unei distrugerii, anterioare ridicării laturii de est a edificiului E1, din ultima lui fază de utilizare (fig. 7a-b). De pe această suprafață au fost recoltate fragmente ceramice (amfore și ceramică de masă) și câteva cuie din fier.

Un alt punct unde s-a concentrat cercetarea noastră a fost în zona profilului de vest al secțiunii, în carourile A/B11-19 și pe latura de nord, în carourile A-J18-19. În această suprafață, doar în zona carourilor A și B11-19 și A-J18-19 am degajat pământul pentru a obține un profil și pentru a putea atinge la același nivel stratigrafic ca în celelalte carouri, excavate anterior (fig. 8). După eliminarea stratului de dărmătură din aceste carouri am ajuns pe un nivel de pământ galben-cenușiu, tasat, care, probabil, reprezintă o suprastructură de chirpici a zidurilor de piatră. Materialul arheologic descoperit în acest nivel constă în amfore, ceramică de masă și de bucătărie, alături de resturi osteologice (de origine animală). În linii mari, acest strat de cultură ar putea avea ca *terminus post quem* sfârșitul secolului al VI-lea și începutul celui următor, încadrare bazată pe ceramica descoperită în acest punct (forma Hayes 10, precum și amfore de tipul Kuzmanov 15).

În caroul A15-B15 și A16-B16 a fost descoperită o amenajare de mici blocuri de piatră, care are forma unui zid în formă de absidă, ce a fost surprins și în carourile A-F 13-4 (fig. 9a-b). Acesta a fost puternic deranjat de cercetările anterioare, noi surprinzând doar pietrele de la fundația zidului. În acest moment nu cunoaștem care este funcționalitatea acestuia, dar sperăm că viitoarele cercetări vor putea contribui cu informații relevante despre această descoperire.

Între carourile A11-18 și H11-18 am surprins, pe lângă limitele vechii secțiuni, un nivel de distrugere prin ardere. Acesta a fost identificat după ce, în prealabil, a fost mutat pământul deranjat anterior, în care am descoperit materiale contemporane (ceramică, baterii sau capace de băuturi răcoritoare). Aproximativ în coșul de nord-est, în carourile H19 și I19, a fost surprins un zid realizat din blocuri de calcar, sumar fasonate, legate cu pământ galben (fig. 10a-b). Acesta are o lungime de 2,5 m și o elevație de cuprinsă între 0,80 m - 0,20 m, fiind orientat nord-est – sud-vest; zidul a fost deranjat de cercetările anterioare până la negativul fundației. Amprenta acestuia și, pe alocuri, resturi din fundație par a se uni cu zidul absidat, însă nu credem că cele două ziduri sunt contemporane, cel mai probabil, ele aparținând unor nivele diferite. Revenind la nivelul de incendiere amintit anterior putem aprecia, în mod ipotetic, ca acesta s-ar data, cel mai devreme, în cea de-a doua jumătate a secolului al V-lea p.Ch. Ipoteza noastră se bazează pe cele câteva monede descoperite în acest

context nederanjat anterior.

Anul viitor ne propunem să finalizăm cercetarea edificiului E1, cu scopul de a clarifica funcționalitatea zidului absidat (fig. 11) și, nu în ultimul rând, de a stabili momentul când a fost construită „Poarta Mică” a cetății Argamum.

Bibliografie

Monica Mărgineanu Cârstoiu, Virgil Apostol, *Antiquité tardive. Notes sur la fortification d'Argamum* în Caiete ARA 8, 2017, 59-102.

Ștefan Honcu, Dorel Paraschiv, Sorin Costea, *Sector Poarta Mică*, în CCAR, Campania 2017, București, 2018, p. 76-77.

Pl. 1. Sectorul Incintă Nord

44. Maliuc, com. Maliuc, jud. Tulcea**Punct: „Taraschina”****Tip sit:** tell

Încadrare cronologică: Eneolitic, Latène, Epoca romană, Epoca Medievală

Cod RAN: 160298.01**Autorizația nr.** 90/2019

Colectiv: Micu Cristian – responsabil; Mihail Florian, Ailincăi Sorin Cristian (ICEM Tulcea); Florea Mihai, Haită Constantin, Radu Valentin (MNIR București); Bălășescu Adrian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București); Constantinescu Mihai (Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București); Danu Mihaela (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași), Carozza Laurent, Burens Albane, Philippe Valette (UMR 5602 Geographie de l'Environnement, Toulouse), Carozza Jean-Michel, François Lévêque (Université de La Rochelle), Furestier Robin (Cité de la Préhistoire d'Orgnac l'Aven), Manolakakis Laurence (CNRS, UMR 8215 Trajectoire, Paris), Provenzano Noelle (CNRS, UMR 5140, Lattes-Montpellier), Jean-Jacques Laurens (Toulouse) – membri ai colectivului

Finanțare MCIN: 50 000 lei; finanțare Ministerul Afacerilor Externe Franța: 15 000 euro

Perioada desfășurării campaniei: 22.08. – 9.10.2019**Introducere**

Începând cu anul 2010, Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, împreună cu instituțiile partenere (UMR 5602 Toulouse, Muzeul Național de Istorie a României, Institutul Național de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină București, Institutul de Antropologie „Francisc I. Rainer” București, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București) și cu acordul Administrației Rezervației Biosferei Delta Dunării, realizează proiectul „Delta Dunării”, ce are ca obiectiv general studiul impactului comunităților umane asupra mediului înconjurător și evaluarea incidenței schimbărilor de mediu (factori climatici, evenimente extreme, crize ale mediului înconjurător) asupra comunităților umane.

Săpăturile arheologice de la Taraschina (com. Maliuc, jud. Tulcea) constituie obiectivul central al proiectului mai sus amintit. Specificul acestui sit pluristratificat – de tip tell – este conferit de poziția sa, cu totul originală, în inima actualei delte a Dunării. În plus, împreună cu situl Dâmbul lui Haralambie (com. Maliuc, jud. Tulcea) reprezintă cele mai vechi dovezi (mil. V BC) ale locuirii spațiului deltaic.

Situl de la Taraschina constituie o platformă ideală de studiu în raport cu obiectivul general al proiectului „Delta Dunării”.

Obiectivele campaniei 2019

1. Continuarea cercetărilor în așezarea-tell de la Taraschina (com. Maliuc). Realizarea unor prospecțiuni geofizice pe așezarea-tell de la Taraschina, în anul 2015, a condus la conturarea unei prime hărți a anomaliilor magnetice de pe suprafața sitului. Pe această reprezentare grafică au fost individualizate numeroase indicii în legătură cu zonele incendiate sau care includ elemente transformate

prin acțiunea focului. Cele mai importante dintre acestea se regăsesc la marginea tell-ului principal, așa-numitul Sit 1, dar și pe Situl 2. Așa cum s-a precizat în raportul asupra activității desfășurate în anul 2016, în urma analizei hărții anomaliilor magnetice s-a decis trasarea și cercetarea unui vast sector, de aproximativ 180 mp, numit convențional Zona 3, ce ar trebui să cuprindă atât structuri de locuire (incendiate sau neincendiate), cât și spațiile conexe (zone de circulație, zone funcționale).

2. Analiza inventarului arheologic rezultat în urma săpăturilor din așezarea-tell.**Tehnicile și metodele de cercetare folosite****Cercetările din Zona 3 a așezării-tell de la Taraschina (com. Maliuc).**

Din punct de vedere metodologic, săpătura arheologică din Zona 3 a fost realizată manual, începând chiar de la nivelul actual al solului. Un caroiaj, a cărui unitate de bază este metrul pătrat, a fost dispus în funcție de sistemul de referință propriu sitului. Decapajele au fost făcute pe unitate stratigrafică și pe unitate de suprafață. Gropile au fost săpate în întregime.

Pentru o cât mai atentă înregistrare a materialului arheologic, în fiecare unitate stratigrafică a fost eșantionată o importantă cantitate de sediment ce a fost sitat uscat și sub jet de apă în imediata apropiere a sitului arheologic.

Materialul a fost înregistrat pe fiecare din unitățile de suprafață individualizate. În cazul cercetării unor unități stratigrafice cu grosimi apreciabile materialul arheologic a fost înregistrat pe măsură ce fiecare decapaj a fost finalizat. În această situație, alături de numărul de unitate stratigrafică se regăsește și cel al decapajului corespunzător. Coordonatele elementelor caracteristice și ale utilajului au fost măsurate cu ajutorul unei stații totale. Odată cu apariția primelor niveluri au fost realizate relevee grafice pentru zona cercetată (scara 1/10). Au fost realizate planuri generale și de detaliu.

În aceeași campanie s-a avut în vedere testarea unei noi metode de datare a nivelurilor de locuire preistorice și o scanare a locuinței numite convențional UND1 (structură atribuită culturii Gumelnița, faza A2).

Prezentarea rezultatelor imediate ale cercetării**1. Continuarea cercetărilor din așezarea-tell de la Taraschina (com. Maliuc)**

Cercetările din acest an au fost realizate pe suprafața numită convențional Zona 3, în carourile K-T/29-36. În acest context au fost stabilite două puncte de interes:

1.1 Unitatea domestică/locuința UND 1**Nivelul de distrugere**

În 2019 a fost finalizată cercetarea **US 3024** – sediment foarte compact, granulos, roșu-portocaliu, cu numeroase fragmente de chirpici arși, identificat pe o mare parte a UND1; în carourile O-N/30-32 acesta delimitează clar conturul structurii de locuire. US 3014 suprapune la rândul său **US 3027** – sediment eterogen, compact, alcătuit din fragmente de chirpici incendiați cu structură granuloasă, de culoare galben-deschis ori bej. Se regăsește în special în colțul de nord-vest al locuinței, zonă (carourile R-S 34) în

care au fost puse în evidență fragmente de chirpici puternic incendiați.

În stadiul actual al cercetărilor se poate afirma că US 3024 și US 3027, ce însumează mai mult de 1,3 t de chirpici incendiați, sunt în fapt echivalente.

Amenajări interioare

În campania 2019 au fost puse în evidență primele amenajări interioare ale UND1 precum și elementele de arhitectură ale acesteia. Prima dintre acestea, **US 3025** (Pl. I), reprezintă o succesiune de lentile de sediment nisipos, cu grosimi mai mici de 1 cm, a căror structură a fost afectată de incendiul ce a condus la distrugerea UND1. Întregul nivel, a cărui grosime maximă este de 15 cm, este puternic deformat și are un aspect ondulat. În stadiul actual al cercetărilor, nu excludem ipoteza ca US 3025 să reprezinte podeaua locuinței (cu numeroasele sale etape de amenajare și refacere) amenajată pe o structură de lemn. Aceasta va putea fi confirmată prin finalizarea cercetării unității stratigrafice și prin stabilirea raportului său stratigrafic cu US 3024 și US 3027.

În colțul de nord-est al locuinței, în caroul N34, sub US 3027 a apărut o structură de combustie, numită convențional **Fy 3030**. Partea sa activă este formată dintr-o succesiune de straturi de argilă ce corespund etapelor de construcție și refacere. Suprafața acestora este delimitată de fragmentele unei borduri din chirpici incendiați. **Fy 3030** ar putea fi pusă în legătură cu **US 3029**, ce se individualizează prin textura eterogenă a fragmentelor de chirpici de culoare galbenă, care formează noduli de mici dimensiuni, asociați cu un sediment argilos brun-închis. Având în vedere că suprafața părții active a structurii de combustie prezintă doar o ușoară deformare, s-a decis prelevarea unor eșantioane (Pl. II) pentru testarea unei noi metode de datare arheo-magnetică. Acestea vor fi prelucrate în anul 2020, de Pierre Camps, în cadrul Laboratorului Géosciences din Montpellier (Franța).

În caroul N35, la aproximativ 30 cm de **Fy 3030**, a fost descoperit un vas (Pl. III) (inclus în **US 3034**) adosat peretelui locuinței (**US 3032**, format din fragmente de chirpici incendiați aflați în poziție verticală). Recipientul a fost acoperit de blocuri de chirpici ce aparțin US 3024.

În carourile N-O/32-31 a fost individualizată o structură a cărei parte superioară este deteriorată, formată dintr-o asociere de plăci de argilă (Pl. IV) cu grosimi de 1 până la 1,8 cm (**US 3033**). În stadiul actual al cercetărilor nu se poate spune că arderea acestora din urmă a fost provocată accidental, ca urmare a incendierii locuinței, sau că în interiorul UND1 a fost amenajată o structură din plăci de argilă arse. De asemenea, nu putem încă preciza dacă aceasta a fost descoperită într-o poziție primară. Nu excludem posibilitatea interpretării sale ca parte a unei banchete ori a unei structuri de stocare, amenajări identificate în locuințele atribuite culturii Gumelnița. Trebuie menționat că **US 3037**, sediment eterogen, portocaliu, asociat cu granule de chirpici, aflat între US 3033, US 3029 și **Fy 3030** este în parte rezultatul procesului de degradare a US 3033.

Tot în contextul prezentării cercetărilor realizate pe suprafața UND1, trebuie menționat că a fost continuată

activitatea de cuantificare a elementelor de arhitectură din chirpici. Așa cum am precizat și în rapoartele anterioare, aceasta s-a realizat la scara fiecărei unități de suprafață (m²) și pe fiecare unitate stratigrafică. Fragmentele de chirpici mai mari au fost adunate și cântărite în timpul săpăturii iar restul a rezultat prin sitarea sistematică a sedimentului (sită de 0,5 mm). Datele au fost înregistrate pe teren cu ajutorul unei tablete. Până la sfârșitul campaniei 2019 au fost adunate peste 3,2 t de fragmente de chirpici. Cele mai multe dintre acestea aparțin nivelului de distrugere (US 3020, US 3024, US 3026, US 3027), altfel spus 70,9%, pentru o masă cumulată de 2287,4 kg. La toate acestea trebuie adăugate valorile ce vor rezulta prin cântărirea blocurilor de chirpici ce depășesc 20 kg (această activitate nu a fost posibilă pe teren în absența unor echipamente corespunzătoare). Pentru a estima întreaga masă de materie primă utilizată trebuie adăugate și datele corespunzătoare unităților stratigrafice care definesc partea superioară a nivelului de distrugere (US 3003, US 3004 și 3005), a căror masă cumulată este de 604 kg, altfel spus 18,7% din masa totală. Este interesant de amintit că în unitățile stratigrafice corespunzătoare zonei exterioare UND1 (US 3008, US 3017, US 3023, US 3028) masa cumulată a fragmentelor de chirpici nu depășește 108,6 kg, ceea ce reprezintă doar 3,37% din masa totală. Aceste date susțin concluzia că în timpul distrugerii UND1 cea mai mare parte a pereților s-a prăbușit spre interiorul locuinței și că în perioada următoare acestei etape nu s-a înregistrat o împrăștiere a fragmentelor de chirpici.

1.2. Zona exterioară structurii de locuire UND 1

S-a finalizat cercetarea **US 3017**, ce s-a individualizat în campania precedentă ca un sediment eterogen, puțin compact, cenușiu, asociat cu fragmente de roci și numeroase resturi faunistice. A continuat cercetarea **US 3023**, cu o grosime de aproximativ 14 cm, formată dintr-un sediment eterogen, fin, compact, a cărui culoare variază de la la cenușiu-închis până la brun-deschis, asociat cu material faunistic, fragmente de roci, material ceramic, unelte de cupru și os. În stadiul actual al cercetării se poate aprecia că US 3023, ce corespunde unui nivel de acumulare a deșeurilor menajere, este posterioară funcționării UND1. US 3023 este de asemenea posterioară **US 3035**, ce formează un sediment omogen, brun-închis, cu numeroase resturi de pești și coprolite.

La finalul campaniei 2019 a fost realizată o nouă cercetare geo-fizică a suprafeței corespunzătoare Zonei 3 (Pl. V).

2. Analiza inventarului arheologic rezultat în urma săpăturilor din așezarea-tell.

În luna iunie 2019, în Baza arheologică Celic Dere a Institutului de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion” Tulcea, a fost programată prelucrarea integrală a materialului arheologic descoperit în campania de săpături 2018.

Materialul litic cioplit descoperit în Zona 3 (Campania arheologică 2018)¹

Florian Mihail, Robin Furestier

Pe parcursul campaniei de săpături arheologice desfășurată pe situl Maliuc, punctul „Taraschina”, în anul 2018, au fost descoperite 33 de piese de silex. Acestea au apărut în cadrul a opt unități stratigrafice (US 3001, US 3002, US 3003, US 3017, US 3018, US 3020, US 3022 și US 3023). Cu excepția a două exemplare (puternic arse), restul seriei prezintă o bună stare de conservare.

Tipurile de materie primă exploatate sunt cele identificate în anii anteriori², studiul acestei campanii neaducând elemente noi; a fost remarcată predominanța silexului de tip balcanic (16 exemplare), înregistrat pe sit sub denumirea *tipul A*.

În cadrul producției se remarcă numărul ridicat de elemente laminare (16 exemplare). Marea majoritate constituie lame obținute pe calea schimbului din zona de producție situată în zona de nord-est a teritoriului Bulgariei. Din punct de vedere tehnic lamele studiate au fost obținute prin tehnica percuției indirecte. În ceea ce privește așchiile, a fost observată existența a două grupuri. Primul este compus din elemente fine, a căror grosime nu depășește 3 cm. Cel de-al doilea conține așchii neregulate, unele corticale, ce pot fi încadrate în etapa de pregătire a nucleului pentru exploatare, fiind debitate prin tehnica percuției directă dură.

Din cele 36 de piese, peste 60% (20 exemplare) reprezintă obiecte finite. Așa cum s-a observat și în anii anteriori, tipurile cu cea mai ridicată frecvență sunt lama cu rețuș marginal/de utilizare și gratoarul. De asemenea, unelte cu partea activă ascuțită sunt bine reprezentate.

Studiul pieselor litice cioplite descoperite în anul 2018 confirmă caracteristicile determinate în anii anteriori, nefiind identificate elemente noi, nici în privința producției, nici în cea a tipurilor. Producția și achiziția sunt marcate de două caracteristici distincte. Prima este dată de produsele exogene, exclusiv laminare, iar cea de a doua, de producția obiectelor finite din materii prime situate în zone învecinate, pornind de la mici bulgări aluvionari, debitați prin percuție directă dură.

Analiza arheozoologică a Zonei 3

Valentin Radu, Adrian Bălășescu

Fauna din Zona 3 prezintă toate caracteristicile unor deșeuri menajere și anume o accentuată fragmentare cauzată atât de factorul antropic, cât și de diverse și complexe procese tafonomice – îngheț/dezgheț, umezeală, Ph-ul solului, procesele digestive, urme de dinți de carnivore și suine, urme de dezarticulare etc. Unele resturi faunistice prezintă uneori o crustă subțire de carbonat/calcar.

S-au analizat materiale faunistice din ansamblurile E1 (US 3001, US 3002), E2 (US 3022), E3 (US 3003, US 3004), E5 (US 3008, US 3017, US 3023) și structura de locuire UND1 (US 3014, US 3018, US 3020, US 3024)³.

¹ În campania 2019 a fost finalizată analiza materialelor descoperite în anul precedent.

² Furestier, Mihail 2011.

³ Carozza *et alii* 2018, p. 30, fig. 7.

Determinările anatomice și taxonomice ale faunei de la Taraschina au fost realizate cu ajutorul colecției de anatomie comparată a Muzeului Național de Istorie a României, București. Din punct de vedere metodologic am folosit metodele prezentate în lucrările lui V. Radu⁴ pentru moluște, pești și reptile și A. Bălășescu⁵ pentru mamifere.

Materialul faunistic

Eșantionul constituit în Zona 3 în timpul campaniei 2018 însumează 1724 resturi faunistice care au aparținut diferitelor clase de animale: moluște (7 specii), pești (6), reptile (2), păsări (cel puțin 2) și mamifere. Ca număr de resturi (NR), moluștele sunt cele mai numeroase (47,68%), fiind urmate de mamifere (27,38%) și pești (23,03%). Resturile de broască țestoasă și păsări sunt rare.

Complexurile ce au furnizat cel mai mare număr de resturi sunt ansamblul E5 cu 1006 resturi (58,4%) și structura de locuire UND1 cu 681 resturi (39,5%). Diferențele înregistrate la nivelul speciilor reprezentate în acest context sunt minore. Remarcăm absența resturilor de țestoasă de uscat în ansamblul E5 și pe cea a păsărilor și babușcăi în UND1.

Moluște

Au fost înregistrate 822 resturi de moluște. Dintre acesta cele mai bine reprezentate sunt bivalvele din genurile *Unio* și *Anodonta* (678), între 79% în UND1 și 85,5% în unitățile stratigrafice din ansamblul E5.

Speciile intruzive precum gasteropodele terestre *Helix* sp. și *Cepaea* sp. sunt prezente în unitățile stratigrafice din ansamblurile E3, E5 și în UND1. Nivelul lor de reprezentare nu depășește 10% (5,5% pentru ansamblul E5 și 9,4% pentru UND1).

Alte specii prezente în acest material sunt gasteropodele *Viviparus* sp. (11,5% în UND1 și 8,8% în ansamblul E5) și bivalva de origine marină *Cardium* sp. (o valvă în ansamblul E5, US 3017).

Pești

În acest anul 2019 au fost studiate 397 resturi de pește. Acestea aparțin taxonilor de apă dulce, precum sturionii (*Acipenseridae*), știuca (*Esox lucius*), crapul (*Cyprinus carpio*), babușca (*Rutilus rutilus*), somnul (*Silurus glanis*) și șalăul (*Sander lucioperca*). Speciile cele mai numeroase cum sunt crapul somnul și șalăul sunt reprezentate atât de oasele craniului, cât și de cele ale rahisului.

Reptile

Resturile identificate corespund mai ales carapacei și plastronului țestoasei de apă dulce (*Emys orbicularis*). A fost înregistrat de asemenea un rest de plastron al unei țestoase de uscat (*Testudo graeca*).

Păsări

În Zona 3 resturile de păsări sunt rare. Au fost identificate doar trei resturi ce au aparținut unui individ de talie mare.

Mamifere

În cazul oaselor de mamifere se observă o puternică fragmentare. În aceste condiții foarte puține resturi au putut fi analizate din punct de vedere biometric (sub 2%).

⁴ Radu 2011.

⁵ Bălășescu 2014.

În materialul avut la dispoziție s-au identificat 472 de resturi de mamifere ce aparțin unor specii domestice și sălbatice.

Concluzii

Prezentul studiu arheozoologic completează rezultatele campaniei 2018 pentru Zona 3⁶. În stadiul actual al cercetării se poate spune că sunt confirmate primele observații formulate pentru acest sector al sitului în ceea ce privește paleo-economia animalieră. Resursele animale ale mediului înconjurător, exploatate prin culesul moluștelor, pescuit și vânatoare, au fost susținute prin creșterea animalelor domestice, în special a bovinelor și caprinelor, ce au furnizat atât carnea, cât și produse secundare precum laptele sau forța de tracțiune (în cazul bovinelor).

Analiza arheobotanică

Mihaela Danu

Pentru a obține mai multe informații referitoare la resursele vegetale din zona sitului de la „Taraschina” (com. Maliuc, jud. Tulcea), precum și la interacțiunea om-mediului din perioada calcolitică, în 2019 au fost continuate în Laboratorul de Bioarheologie din cadrul Facultății de Biologie de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași analizele arheobotanice.

Mai multe probe de sediment, prelevate în anul 2018, au fost luate în studiu pentru analiza fitolitelor. Din unitatea stratigrafică US 3014 (interiorul unei locuințe incendiate) au fost preparate chimic (respectând un protocol standard) 10 eşantioane, iar din US 3008 (exteriorul locuinței incendiate) au fost preparate chimic șase eşantioane. Pentru toate cele 16 eşantioane s-au montat lame microscopice în vederea analizei la microscopul optic. Până în prezent, două eşantioane (din US 3008) au fost observate la microscop, celelalte probe urmând a fi analizate până la sfârșitul anului 2019. La o primă vedere, fitolitele extrase sunt foarte bine conservate, iar ceea ce este interesant este faptul că sunt prezente, într-un număr foarte mare, elementele de tip „silica skeleton” (fragmente de epidermă), elemente cu o pondere deosebit de importantă în carota 10 și în carota 12⁷.

Un singur eşantion a fost preparat chimic în vederea analizei palinologice, dar rezultatele preliminare arată că polenul nu s-a conservat. Până la sfârșitul anului 2019 se vor mai testa, în acest sens, încă două eşantioane.

De asemenea, în anul 2019 au fost preparate chimic în vederea analizei arheobotanice și șase eşantioane dintr-o carotă sedimentară prelevată de la Luncavița. Sedimentul nu a părut a fi favorabil conservării polenului și de aceea am recurs doar la extragerea fitolitelor. Analizele sunt în curs, lamele microscopice urmând a fi montate în prima jumătate a lunii noiembrie 2019.

Resumé

La fouille de Taraschina porte actuellement sur une surface de 80 m², L'objectif de cette fouille est d'étudier un bâtiment dont nous savons qu'il a été partiellement détruit par incendie, vers 4350 BC, à un moment où va s'opérer l'abandon temporaire du tell de Taraschina. L'état exceptionnel de conservation du site permet d'aborder la problématique de la destruction par le feu, volontaire ou non, des unités d'habitations. Note objectif est de décrire le processus de démantèlement de cette unité d'habitation, de manière à discriminer ce qui relève de faits anthropiques et de processus davantage naturels (taphonomie et processus postdépôt).

Bibliografie

- Bălășescu, A. 2014, *Arheozoologia neo-eneoliticului de pe Valea Teleormanului*, Muzeul Național de Istorie a României, Colecția Muzeului Național, Seria Cercetări Puridisciplinare, XIV, Editura Mega, Cluj Napoca.
- Bălășescu A., Radu V., 2018, *Données archéozoologiques de la zone 3*, in Carozza L, Micu C. (responsables), *Société et environnement durant le Néolithique et les âges des Métaux dans le delta du Danube (Roumanie). Rapport de mission archéologique, sous-commission Europe-Maghreb, rapport 2018*), p. 70-73.
- Carozza, L., Micu, C., Mihail, F., Burens, A. 2018, *Le tell submergé de Taraschina - fouille de la zone 3 et d'une unité d'habitation chalcolithique incendiée*, in Carozza L, Micu C. (responsables), *Société et environnement durant le Néolithique et les âges des Métaux dans le delta du Danube (Roumanie. Rapport de mission archéologique, sous-commission Europe-Maghreb, rapport 2018)*, p. 25-61.
- Danu, M., Messenger, E., Carozza, J.-M., Carozza, L., Bouby, L., Philibert, S., Anderson, P., Burens, A., Micu, C. 2019. *Phytolith evidence of cereal processing in the Danube Delta during the Chalcolithic period*, Quaternary International, 504: 128-138, <https://doi.org/10.1016/j.quaint.2018.03.033>.
- Furestier, R., Mihail, F. 2011, *L'industrie lithique taillée de Taraschina*, în L. Carozza, C. Bem, C. Micu (eds.), *Société et environnement dans la zone du Bas Danube durant le 5ème millénaire avant notre ère*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași, p. 365-384.
- Radu, V. 2011, *Le Néolithique de la Roumanie Méridionale: Exploitation des ressources aquatiques dans les cultures Boian et Gumelnița*, Sarrebruck, Editions Universitaires Européennes.

⁶ Bălășescu, Radu 2018.

⁷ Vezi Danu et alii 2019.

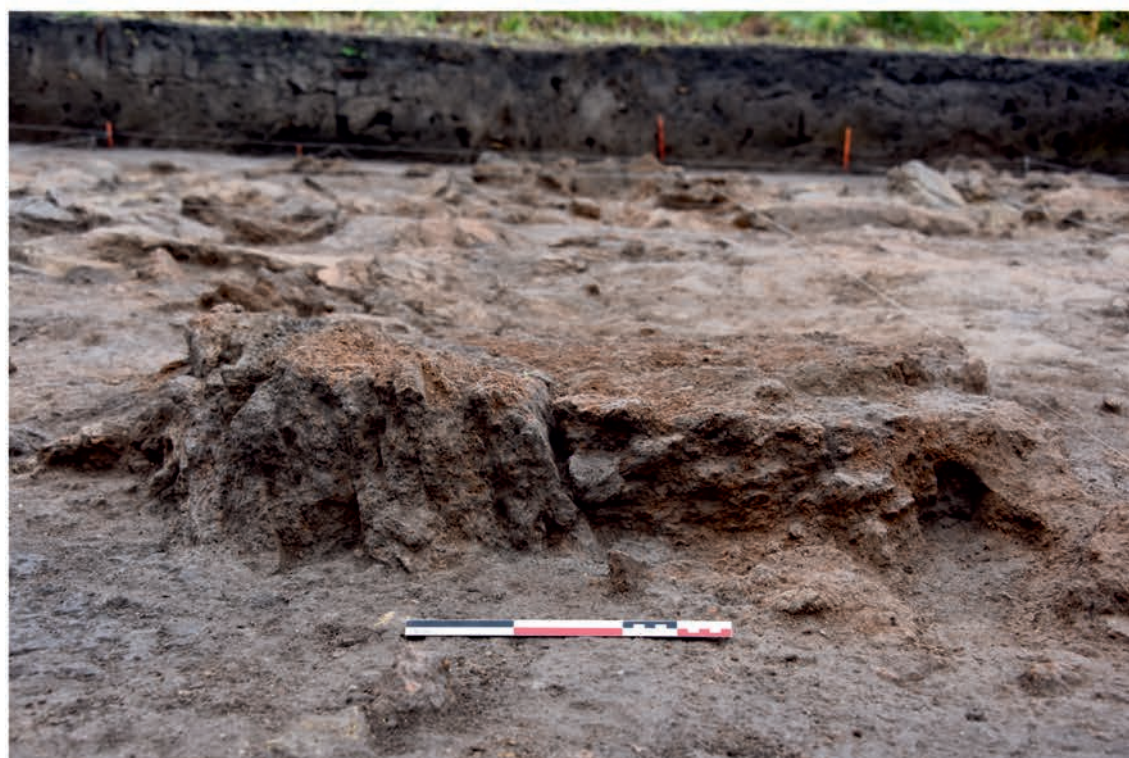
Pl. I – Taraschina. Zona 3. Fs 3025.

Pl. II – Taraschina. Zona 3. Fy 3030.

Pl. III – Taraschina. Zona 3. US 3034.

Pl. IV – Taraschina. Zona 3. US 3033.

Pl. V – Taraschina. Zona 3. Cercetări geofizice.

45. Mangalia, jud. Constanța**Punct: „Movila Documaci”**

(la 570 m distanță vest de DJ391 Mangalia - Albești, parțial suprapus)

Tip Sit: 212 - necropolă tumulară, 211 - necropolă plană)

Încadrare cronologică: 313 - Epoca elenistică, 32 - Epoca romană, 34 – Epoca romano-bizantină

Cod RAN: 60491.04

Autorizație nr. 4/23/04/2019

Colectiv: Valeriu Sîrbu (responsabil de șantier), Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Alexandra Teodor, Valentina Cetean, Alexandru Halbac (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București); Mihai Ionescu, Robert Constantin (Muzeul Callatis Mangalia); colaboratori ai IAB: Livia Buzoianu, Florentina Martiș, Parteneri: Institutul de Arheologie din Rzeszów, Polonia (Thomas Bochnak).

Perioada desfășurării cercetării: 21.05 – 15.06; 1 - 10.10.2019

Campania de săpături în punctul Movila Documaci, din primăvara și vara anului 2019, și cea de cercetări geofizice desfășurate în alți trei tumuli¹ din apropierea Mangaliei, din toamna anului 2019, au încheiat etapa de cercetare finanțată prin proiectul UEFISCDI PN-III-P4-ID-PCE-2016-0621 „Explorarea interdisciplinară a peisajelor tumulare ale anticei Kallatida”, derulat prin Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București. Rezultatele studiilor din perioada 2017-2019, care au avut ca principal obiectiv documentarea ansamblului funerar elenistic Movila Documaci, au permis și integrarea documentației mai vechi realizate aici cu ocazia primelor săpături din 1993-1995, de o echipă condusă de Valeriu Georgescu. O prezentare sintetică monografică a fost pregătită anul acesta, în limba engleză, prin contribuția colectivă a celor implicați în proiect, cu termen de publicare 2020. Printre realizările notabile ale acestei etape de cercetare se află și documentarea printr-un studiu LIDAR a întregului teritoriu funerar ce poate fi pus în legătură cu Kallatis, între Vama Veche, Albești și Neptun.

Săpăturile arheologice din 2019 s-au derulat în următoarele puncte: a) Sectorul „Intrare”, unde s-au finalizat secțiunile S.1 și S.8, începute în anul anterior; b) Sectorul de Vest, unde s-au deschis secțiunile noi, S.10 și S.11 (însumând 86.1 mp).

Dintre rezultatele înregistrate în cadrul sectorului „Intrare” menționăm:

- Dromos-ul (coridorul de acces în camera funerară) din faza II, cel cu acoperiș în două ape și pereți interiori netencuiți, a fost construit pe o lungime inițială totală de cel puțin 13,8 m. Cele două faze ale dromos-ului însumează, astfel, 18,20 m (măsurat pe interior), cu aproape 8 m mai mult față de ceea ce se știa în urma săpăturilor din 1993-1995. Ușa de beton ce închide în prezent intrarea marchează doar limita până la care coridorul s-a păstrat în elevație completă, respectiv primii 9,8 m. Urmele arheologice pe baza cărora s-a dedus traseul zidurilor complet demantelate în perioada secolelor IV-VI p. Chr. sunt reprezentate (în S.8) de bazele celor două șanțuri,

în care au fost fixați pereții laterali, săpate într-un depozit anterior amenajat, precum și de un pavaj de lespezi de calcar în extremitatea nordică a coridorului.

- Coridorul s-ar fi legat, la această lungime, direct la zidul de incintă al movilei (krepis). Dacă luăm în considerare forma acestei incinte, pe baza cercetărilor geofizice și săpăturilor (din sectorul de vest și nord), ca fiind aproximată de un cerc ideal cu diametrul de 52,8 m și centrul situat la cca. 0,50 m ESE de centrul soclului, lespezile ar fi putut reprezenta o parte a unui pavaj exterior, similar celui documentat în S.3. În acest caz, coridorul nu ar fi măsurat decât 17,50 m lungime. Un cerc ideal cu aceste referințe spațiale nu ar include, însă, segmentul de SE al incintei, așa cum a fost el pus în evidență de cercetările geofizice. Acesta rămâne în exteriorul traseului circular ideal. Fără săpături în acest sector, cel mai afectat de intervenții distructive moderne, dar și posibil rezultat al unei etape de clădire secundară a movilei, nu putem, pentru moment, înțelege care este explicația pentru această nepotrivire. Dacă considerăm forma adevărată a incintei o elipsă, cu razele 26,4 m (E-V) și 27, 4 m (N-S) și centrul la 1,20 m SE de centrul soclului, pavajul ar fi reprezentat podeaua coridorului. Modul în care umplutura secundară, cu materiale rezultate în urma activităților de demantelare, coboară oblic spre est, chiar peste aceste lespezi, este un indiciu suplimentar că suntem aproape de marginea movilei.

- Lespezile au fost lucrate din calcar fin, au forme poligonale, neregulate, dar sunt îngrijit potrivite cu dimensiunea mai mare (între 60 și 80 cm) în lungul axei N-S, perpendicular pe pereții coridorului. Nivelul de călcare pe aceste lespezi este de 43,74 m (elevație absolută calculată în raport cu Marea Neagră), față de 43,47 m cota de călcare în camera funerară. Diferența de nivel de sub 30 cm între camera funerară și capătul coridorului situat în apropierea intrării, înseamnă că accesul se făcea, practic, foarte aproape de nivelul de călcare exterior, nu prin coborâre în subteran.

- Săpătura realizată în S.1, în zona peretelui sudic al dromos-ului din faza II, unde mantaua s-a păstrat pe o grosime mai mare, a pus în evidență faptul că pereții dromos-ului au fost fixați într-un șanț săpat într-o succesiune de straturi de tip manta, anterior amenajate, precum și, parțial, în stratul de pământ negru folosit pentru a nivela baza movilei, strat identificat în toate sectoarele cercetate sub zonele ce au fost ocupate de manta sau de structuri adosate la aceasta. Blocurile de calcar prelucrate, de dimensiuni mai mari, au fost poziționate în șanț spre interiorul coridorului, în timp ce spațiul din spatele lor, din interiorul șanțului, a fost umplut cu piatră neprelucrată de dimensiuni diverse. Șanțul a măsurat 1,20 m lărgime și o adâncime de cca 0,90 m pentru peretele sudic.

- În dreptul secțiunii S.1, umplutura cu piatră a acestor două șanțuri de fundare pentru pereți a fost continuată de constructorii antici și pe lateralele coridorului, în ambele direcții, nord și sud, de ziduri scunde (între 0,60 și 1,10 m înălțime). Aceste ziduri au fost construite cu baza în trepte, cu capătul dinspre dromos mereu mai coborât. Se aseamănă unor straturi, dar clădite din piatră, ale celor

¹ În zona Neptun-Vînători.

două movile principale (monticuli) ridicate de o parte și de alta a intrării. Aceste ziduri de piatră seacă, sumar potrivite pe asize, încălecau și erau, la rândul lor, suprapuse de straturile oblice de sol cu caracteristici diferite din a căror succesiune a fost ridicată mantaua. Rolul acestor fragmente de zidărie pare să fi fost acela de a întări structura tumulară și de a asigura coeziunea straturilor de sol. Zidul ce susține peretele nordic al coridorului se continua în partea sa superioară cu un adevărat pavaj de pietre, ce se arcuia peste o bună parte din movila de pământ aflată la nord (vezi raportul pentru campania din 2017).

- În cadrul straturilor de sol ce fixează fragmentele de ziduri aflate la sud de coridorul II din S.1 au fost identificate mai multe fragmente întregibile ale unei amfore elenistice cu urme de ardere secundară. Alte fragmente similare au fost găsite în 2017, într-o situație stratigrafică pandantă, în zidăria de susținere a peretelui nordic. Fără elemente care să indice o datare mai strânsă, amforele pot fi încadrate, în mod general, în secolul III a. Chr.

Dintre rezultatele înregistrate în cadrul sectorului „de Vest” menționăm:

- În S.11 am cercetat capătul nordic al deschiderii vestice a krepidei (Z.1), respectiv zidul Z.9 pandant zidului Z.2, cercetat în 2018, în S.5 și S.7. Acesta măsoară cca. 0,82-85 m grosime. A fost adosat pe interior zidului perimetral, fiind construit în aceeași tehnică cu acesta (cu pietre potrivite la față), respectiv pe același nivel de construcție (45,90 m elevație absolută). Dărâmtura sa a fost găsită spre sud, în spațiul liber, neacoperit de o manta clădită. Și acest zid a fost deformat de greutatea movilei exercitată dintr-o singură parte, coroborată cu lipsa susținerii pe cealaltă, fiind aplecat spre sud. În porțiunea cercetată s-a păstrat pe o înălțime de 0,50 m.

- Zidul krepis (Z.1), în S.11, a fost puternic afectat de nivelări și intervenții distructive petrecute în diferite perioade, inclusiv recent. S-a mai păstrat pe înălțimea a doar trei asize (max. 40 cm). În fața sa, la 0,90 m spre exterior, a fost dublat de o adâncitură cu profil rectangular și fund plat, adâncă de 0,70 m și lată de aproximativ 1,70 m. Latura estică (spre zid) a acestei adâncituri a fost îmbrăcată cu stratul de pământ negru folosit pentru nivelarea inițială a terenului și ca fundație pentru zid, iar umplutura sa superioară este reprezentată de dărâmtura zidului perimetral. Punem în legătură această mică adâncitură cu cea documentată sub pavajul din S.3, dar și cu șanțul din S.2, pe fundul căruia s-au identificat, de asemenea, lespezi. Interpretăm aceste contexte, cu dimensiuni și forme similare, toate situate pe exteriorul zidului krepis, ca fiind rezultatul activității inițiale de îndepărtare a solului vegetal și de înlocuire a acestuia cu o bază tasată, ce asigura stabilitate construcției și reducea, probabil, și diferențele mai mari din nivelul general al terenului original. Marginea exterioară a acestei săpături a fost păstrată neumplută, pe fundul ei fiind fixat un pavaj, ce împrejmua movila, și care nu a mai supraviețuit decât fragmentar.

- S.10, trasată pe centrul spațiului liber din sectorul nord-vestic al zidului de incintă, între Z.2 la sud și Z.9 la nord, a fost cercetată doar parțial. În partea superioară a mantalei, cercetată în S.10, s-au identificat urmele unei

umpluturi de până la 1,20 m grosime, formată din loess galben și piatră în poziție secundară, ce reprezintă urmele unei demantelări petrecută în zona soclului cândva în perioada ultimelor două secole. De aici au fost recoltate mai multe fragmente ceramice acoperite cu smalt verde, precum și fragmente de pipe ceramice. Blocuri de calcar de mari dimensiuni cu urme de prelucrare, foarte probabil smulse din soclu, au fost descoperite prăvălite pe pantă în acest depozit.

- În S.10 nu s-au identificat urme de ziduri, pavaje ori de straturi ale mantalei. Nu s-au identificat nici măcar urmele nivelării cu sol negru bătătorit, existente în restul secțiunilor. Depozitul de sol identificat aici, pe o grosime variabilă între 1.50 m și 1.80 m, s-a format în timp, prin acumularea lentă a unor straturi scurse pe pantă din mantaua movilei. Lungimea lor mare pe pantă (15 m E-V), uniformitatea aspectului, oblicitatea și textura granulată și necompactată le deosebesc de straturile de construcție ale mantalei documentate în restul sectoarelor. La cota de 44,78 m, echivalentă foarte probabil cu cea a nivelului de călcare antic în sectorul de vest, a fost cercetată, parțial, o aglomerare de fragmente ceramice (C5A) provenind de la vase de mici dimensiuni, parțial întregibile (castroane, fishplates, boluri, kantharoi – dintre care numeroase cu firnis negru). Separat de un strat de câțiva centimetri de sol galben curat, între cotele absolute 44,90 - 45,10 m, a fost cercetat, de asemenea tot doar parțial, un al doilea complex (C5B), similar anteriorului, dar mult mai bogat. Vasele au fost depuse întregi cu gura în jos, dar s-au spart datorită greutateii solului. Printre fragmentele ceramice s-au descoperit oase arse de pasăre, fragmente de lemn ars și doi bulgărași de rășină. Aglomerarea compactă de materiale se întindea pe un unic nivel, pe o suprafață ovală de cca. 1,40 (E-V) x 1,20 (N-S). A fost acoperită de câteva pietre și de un strat subțire de sol amestecat cu fragmente de amfore. O altă aglomerare (C6) de fragmente ceramice, de o factură similară cu cele două anterior descrise, a fost identificată printre pietrele ce formează dărâmtura Z.9, în S.11, la cota absolută de 45.15 m.

Interpretăm, așadar, acest areal neocupat de manta, format ca un intrând în aceasta, împrejmuit pe părțile laterale de ziduri și deschis spre drumul antic, ca reprezentând un spațiu în care se depuneau ofrande alimentare - fie cu ocazia înmormântărilor ori la un timp după acestea, în timpul vreunei festival comemorativ. Suprapunerea a două astfel de depuneri, separate de un strat subțire de sol (depus intenționat ori scurs pe pantă – nu e clar pentru că nu s-a finalizat cercetarea) ne indică că utilizarea acestui spațiu s-a petrecut pe parcursul unui interval, nu doar într-un moment singular. Depunerea descoperită la adâncimea cea mai mare a fost practică, cel mai probabil, chiar pe nivelul original de călcare – neafectat de îndreptări sau nivelări suplimentare. Descoperirea a câtorva fragmente de țigle, mai ales în S.11, poate să indice că un acoperiș, susținut de o structură ușoară, din lemn, ar fi putut proteja, cel puțin o vreme, ofrandele de intemperii. Suprafața totală delimitată de zidurile Z.2 și Z9 aflată în dreptul deschiderii identificată în zidul krepis, pe care s-ar fi putut depune astfel de ofrande măsoară cel puțin 70 mp, din care, de fapt, s-a cercetat

până acum doar o mică parte. Continuarea cercetărilor în acest sector este considerată prioritară în viitor.

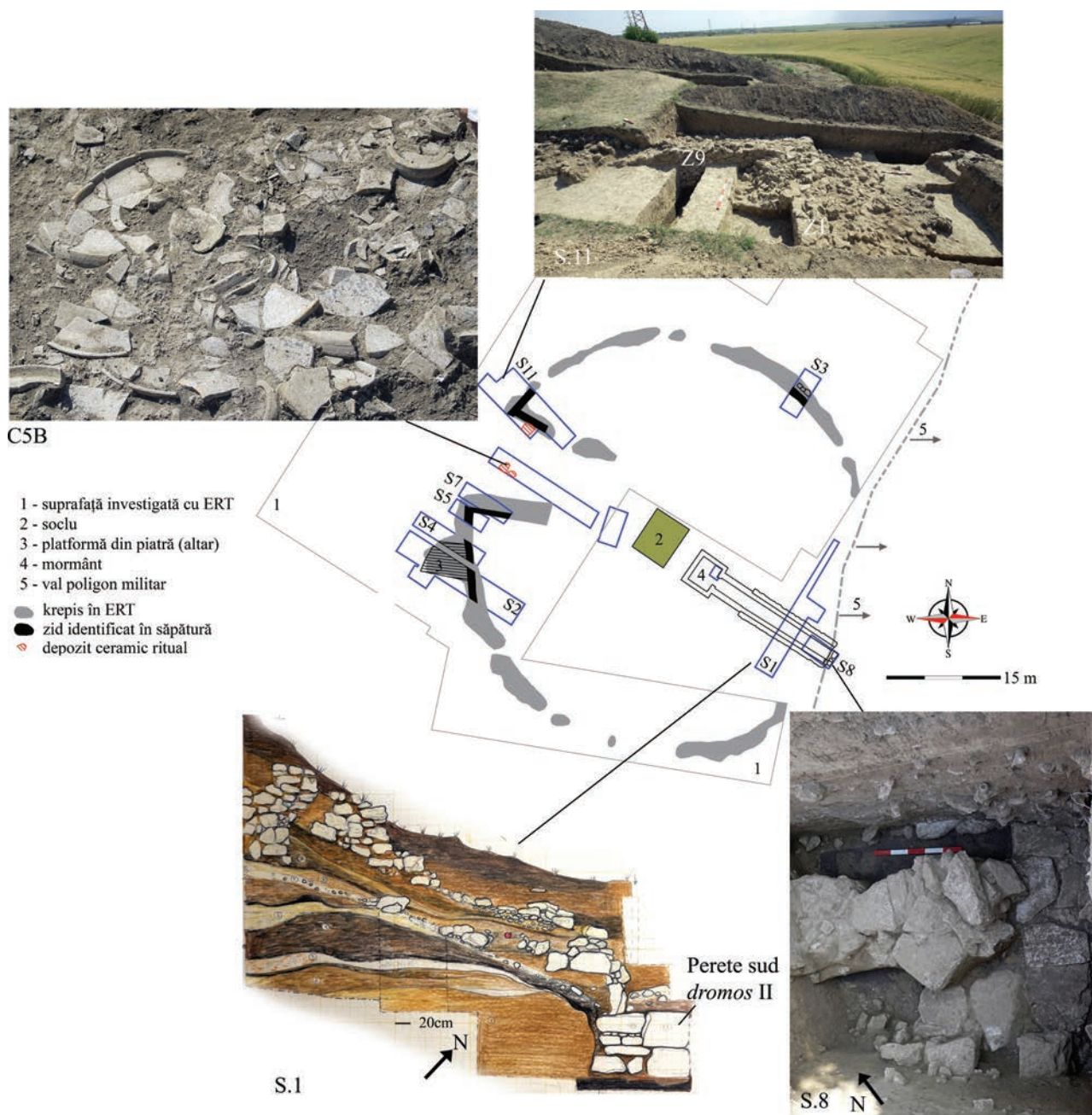
Depunerile de vase au fost realizate cu ocazia înmormântării/în mormântărilor sau la o dată ulterioară acestora, într-un moment când krepida și zidurile laterale de susținere evident deja existau (nu contează dacă de scurt timp sau de mai mult timp). Depunerile pot fi simultane primei amenajări funerare sau mai noi, în niciun caz mai vechi, ele sunt, așadar, un terminus ante quem pentru construcția krepidei și cavoului. În stadiul actual al prelucrării materialelor, vasele din cele trei depozite nu se deosebesc cronologic între ele, în ciuda diferențelor stratigrafice; ele se pot data mai larg în intervalul cuprins între sfârșitul secolului IV a. Chr. și mijlocul sec. III a. Chr.

Abstract:

The main results of the 2019 archaeological campaign are the identification of the remains of the tomb's dromos in the area of the entrance, and the documentation of an area, in the north-western sector of the mound, where no embankment was ever built, and where agglomerations of pottery were instead found on the original vegetal layer. The dromos measured in total 18.20 m, of which the sector covered with gable roof was 13.80 m long. Almost 8 m of it were dismantled during the Late Roman period. The absolute elevation measurements indicate that the funerary chamber floor was only 30 cm lower than the entrance outside the mound. In the north-western sector of the mound three different groups of pottery were partially researched. Their different stratigraphic position indicates the practice of commemorative meal offerings at the grave along a certain interval, not just as a singular event. The vessels were originally deposited entire, face down. Bowls, plates, fishplates, kantharoi were among the deposited types. Fragments of burnt bird bones and charcoals were found underneath the vessels.

Bibliografie:

- Ionescu, M., Georgescu, N., 1997, Cercetări periegetice în teritoriul callatian, SCIVA 48 (2), p. 155-175;
- Ștefan, M.-V. Șirbu, Ștefan D. 2017, Tumuli, roads and plots. Decoding the monumental funerary space of the 4th-3rd centuries BC Kallatis, JAHA 4 (1) 2017, p. 52-84;
- Ștefan, M., Șirbu, V. 2016, Early-Hellenistic Barrel-Vaulted Tombs from Kallatis, în F. Coimbra, D. Delfino, V. Șirbu, Cr. Schuster (eds.) The emergence of warrior societies and its economic, social and environmental consequences - Proceedings of the UISPP Congress in Burgos 2014, BAR, Archaeopress; Șirbu, V., Ștefan, M. 2019, Delimited Funerary Spaces – Hellenistic Tumuli with Stone Enclosures at Kallatis, Annales D'universite „Valahia” Targoviste Section D'archeologie Et D'histoire, XXI (in print).

Pl. I - Movila Ducumaci, mun. Mangalia, jud. Constanța

46. Medieșu Aurit, com. Medieșu Aurit, jud. Satu Mare

Punct: „Șuculeu”

Epoca romană (Barbaricum)

Cod RAN: 138093.03; **Cod LMI:** SM- I- s- A- 05188,

Autorizație nr. 80/06.05.2019

Colectiv: Robert Gindele - responsabil șantier< Liviu Marta, Lavinia Brândușan

Finanțare Ministerul Culturii, Consiliul Județean Satu Mare

În Campania 2019 am continuat să cercetăm zona centrală a sitului, cu stratigrafie verticală și cu suprapuneri de complexe. Ținta săpăturii din anul 2019 a fost cercetarea unei presupuse căi de circulație, pe direcția nord-sud a sitului, care a fost intuită pe baza lipsei anomaliilor de pe planul geomagnetic dintre două șiruri de ateliere de ars ceramică. Pentru această suprafață cu care am dorit să secționăm zona presupusului drum am ales un amplasament din vecinătatea vestică a rezervației arheologice, cuprinzând și un atelier de ars ceramică aflat în spațiul liber de anomalii, Am presupus ca în cazul confirmării existenței drumului, acest atelier ar trebui să fie mai timpurie sau mai târzie formării acestei organizări spațiale al centrului industrial de producție ceramică.

Stratigrafia este simplă: sub stratul arător de 30-32 cm urmează un strat de cultură compact cenușiu-brun, nederanjat de intervenții agricole. Menționăm, că pe amplasament nu a fost folosit niciodată scarificatorul, astfel acest strat a căpătat cu timpul o consistență deosebit de compactă. Unele complexe apar în acest strat, fiind conturate în profilul secțiunii, ele nu se adâncesc până la sterilul arheologic, care apare la 90-100 cm de la suprafața actuală. Un asemenea complex, o groapă s-a conturat pe profilul sudic al suprafeței, între metrii 6-8. Imediat sub arător groapa are o deschidere de 196 cm, pereții coboară în pantă, fundul este alveolat, la adâncimea de 93 cm de la nivelul actual de călcare. Umplutura gropii este compactă, cenușie, cu bucăți de chirpici și fragmente ceramice.

Cuptorul 188. S-a conturat lângă profilul sudic, între metrii 13-15,5. În cursul săpării am observat deja că zona este mai închisă la culoare și apar mai multe fragmente ceramice, dar gardina arsă a cuptorului s-a conturat la 98 cm de adâncime față de nivelul actual de călcare. Are formă ovală, cu diametrul lung, corespondent cu peretele median are 240 cm, cel scurt, perpendicular pe peretele median are 232 cm. Peretele exterior este ars pe o grosime de 16-18 cm, în interiorul camerei de foc este pe alocuri vitrifiat. Camerele de foc au secțiune tronconică pe partea superioară, la buza peretelui median au diametrul de 84 (estic) respectiv 73 cm (vestic). La baza peretelui median au diametru de 95 (estic) și 80 (vestic) de cm. Groapa de deservire cade în afara suprafeței cercetate de noi, va fi săpată în campaniile viitoare. Canalele de foc au fost observate din interiorul camerelor de foc. Au înălțime de 43 cm (estic), cel vestic a fost prăbușit, astfel nu putem surprinde înălțimea inițială. Lățimea măsurată de la peretele median este de 72 cm (estic) și 67 cm (vestic). Peretele median se continuă în canalul de foc, despărțind aceasta.

În cazul cuptorului 188 am reușit să surprindem pentru prima dată la Medieșu Aurit detalii privind construcția grătarului care despărțea camera de ardere de camera de foc. Pe peretele median, cu o grosime de 36-38 cm și înălțime de 58 cm de la platforma camerei de foc au fost așezate transversal, perpendicular pe peretele median, bârne de lemn. Aceste bârne au avut o grosime considerabilă de 6-8 cm și au fost așezate la o distanță de 15-20 de cm între ele. Foarte probabil această structură masivă a fost completate de crengi mai subțiri, așezate paralel cu peretele median. Peste acest grătar a fost construită o platformă groasă de lut, cu o grosime considerabilă de 25-28 cm. Această platformă s-a prăbușit, însă pe partea nordică al unei camere de ardere a rămas intact, la fel și în partea superioară a peretelui median. Din săpătură nu reiese dacă această platformă a fost reparată sau nu. După părerea noastră această construcție masivă s-a fi putut eventual reconstrui, nicidecum repara. Partea inferioară a platformei de lut nu a fost netezită, doar partea superioară. Foarte probabil lutul folosit pentru construcția platformei era destul de umed, fiind observate scurgeri pe suprafața inferioară a platformei. În zona platformei păstrate am reușit să identificăm două găuri de foc, cu diametre de 10-12 cm, la o distanță de 22 cm dintre marginile lor.

În urma campaniei anului 2019 putem să avem câteva concluzii referitoare la structura internă a așezării, dar și la detalii privind construcția cuptoarelor de ars ceramică. Deși nu am descoperit vreo urmă de amenajare al unui drum, totuși putem considera că în zona presupusă al acestuia nu am descoperit complexe și nici concentrația de descoperiri ceramice nu ne indică un complex apropiat. Foarte probabil drumul antic a fost practic un spațiu liber, cu o lățime de 25-30 m dintre două șiruri de ateliere, destinat circulației. Putem să presupunem că la marginea acestui drum au existat construcții de suprafață, cum ne indică groapa de stâlp descoperit și nu excludem nici depozitarea mărfurilor (chiupuri) destinate vânzării. De un asemenea depozit se leagă probabil buza de chiup, întregă pe toată circumferința care a aparținut probabil de un chiup răsturnat sau expus din cauza instabilității cu buza în jos. Aici menționăm că aceste chiupuri au fost folosite parțial adâncite în pământ. Legat de ateliere de ars ceramică am putut observa că din cauza eroziunii mici am putut surprinde nivelul cuptoarelor deasupra grătarului prăbușit, însă nu am descoperit nimic din cupolă. În campaniile viitoare pentru studierea detaliilor de construcție este indicată insistența pe cuptoarele din această zonă, mai puțin erodată.

47. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita**Punct: „Abri 122/1200”****Tipul de sit:** 115/11**Cod RAN:** 85065.04**Autorizație nr.** 113/06.05.2019

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoreanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Katalin Hubay (U Debrecen), Christoph Schmidt (U Bayreuth), Ulrich Hambach (U Bayreuth), Monica Mărgărit (UV Târgoviște), Ștefan Vasile (U București), Valentin Georgescu (UV Târgoviște)

Perioada desfășurării campaniei: iulie-sept. 2019

Abri 122/1200 este amplasat în versantul drept al Cheilor Vârghișului, în sectorul terminal al acestora, cu acces dinspre localitatea Vârghiș, fiind reprezentat de un adăpost sub stâncă și o mică grotă plasată pe o latură a sa (fig. 1). Situl a fost cercetat sub coordonarea lui I. Deneș în mai multe etape, în anii 1989-1990, 1995-1996. Săpătura sa a fost efectuată prin înregistrarea materialului arheologic folosind trei coordonate, fapt ce a permis raportarea acestuia la un unic punct zero și corelarea rezultatelor cu noile săpături (fig. 2).

Obiectivele și scopul proiectului de cercetare arheologică din anul 2019: obiectivul general asumat a fost cercetarea în ansamblu a locuirii umane din perioada Paleoliticului mijlociu în situl Abri 122 – Cheile Vârghișului

Tehnici și metode de cercetare: săpătura arheologică a fost efectuată în pase mecanice de dimensiuni variabile, adaptate în funcție de densitatea materialului arheologic. Acesta (litic sau os) au fost înregistrat individual, prin raportarea la trei coordonate (x,z,y), dar și prin înregistrarea cu stația totală în vederea identificării eventualelor concentrări de material arheologic. Întregul sediment rezultat în urma săpăturii, *passim* și *in situ*, a fost trecut prin site cu dimensiuni variabile în vederea recuperării integrale a materialului arheologic.

Rezultatele cercetării: cercetarea arheologică din anul 2019 s-a concentrat în partea de N-E a grotei și a avut obiectiv principal abordarea și descrierea integrală a ansamblurilor litice și utilajelor prelucrate pe suporturi dure de origine animală, respectiv stabilirea/identificarea tradiției/tradițiilor culturale. Au fost recuperate 130 de piese litice, iar acestea au fost înregistrat individual, prin raportarea la trei coordonate (x,z,y), dar și prin înregistrarea cu stația totală. Apelarea la stația totală a permis identificarea concentrărilor de material arheologic (fig. 3, 4).

Colecția litică rezultată este formată din 130 piese descoperite în context stratigrafic (fig. 5, 6). Materiile prime utilizate sunt dominate de cuarțit și bazalt, iar categoria tehnologică cea mai bine reprezentată este aceea a așchiilor. Acestea sunt aproape în totalitate fragmentate, de dimensiuni variabile, cu taloane netede și bulb de percuție marcat de stigmat de percuție dură.

La o analiză preliminară materialul faunistic recuperat prezintă un grad de fosilizare uniform și este

rezultatul unei acumulări de natură antropică. Ansamblul reflectă o bună reprezentativitate a scheletului, deoarece include fragmente anatomice variate, de la falange, la dentiție și oase ale craniului. Au fost identificate resturi provenind de la erbivore de talie mare (*Bos/Bison*) și medie (*Capra*) și urs (*Ursus spelaeus*).

Au fost prelevate 13 probe C14 os sau cărbune, precum și probe necesare OSL și IRSL.

Abstract

The archaeological research from 2019 concentrated in the N-E part of the cave and had the main objective to approach and the complete description of the lithic assemblies and the machines processed on hard supports of animal origin, respectively establishing / identifying the cultural tradition / traditions. 130 lithic pieces were recovered, and they were recorded individually, by referring to three coordinates (x, z, y), but also by recording with the total station. Calling the total station allowed to identify the concentrations of archaeological material.

The resulting lithic collection consists of 130 pieces discovered in stratigraphic context. The raw materials used are dominated by quartz and basalt, and the technological category best represented is that of the chips. They are almost entirely fragmented, of variable size, with smooth heels and bulb of percussion marked by stigmas of hard percussion.

In a preliminary analysis the recovered faunal material has a uniform degree of fossilization and is the result of an anthropogenic accumulation. The ensemble reflects a good representation of the skeleton, as it includes various anatomical fragments, from the phalanx, to the dentition and bones of the skull. Remains from large (*Bos / Bison*) and medium (*Capra*) and bear (*Ursus spelaeus*) herbivores have been identified.

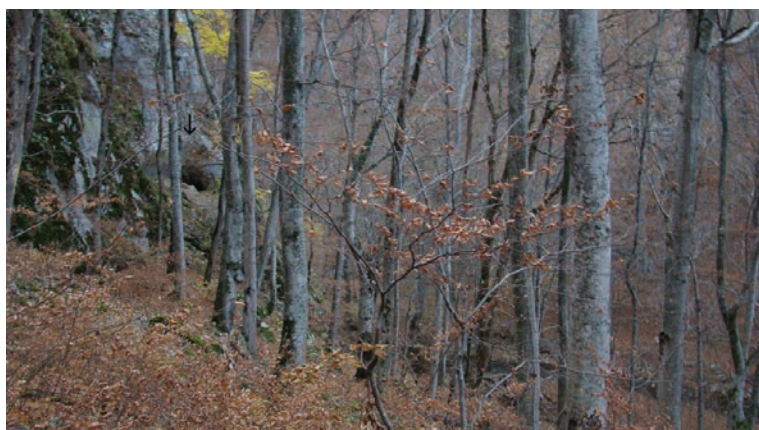

Fig. 1. Abri 122 - Cheile Vârghișului

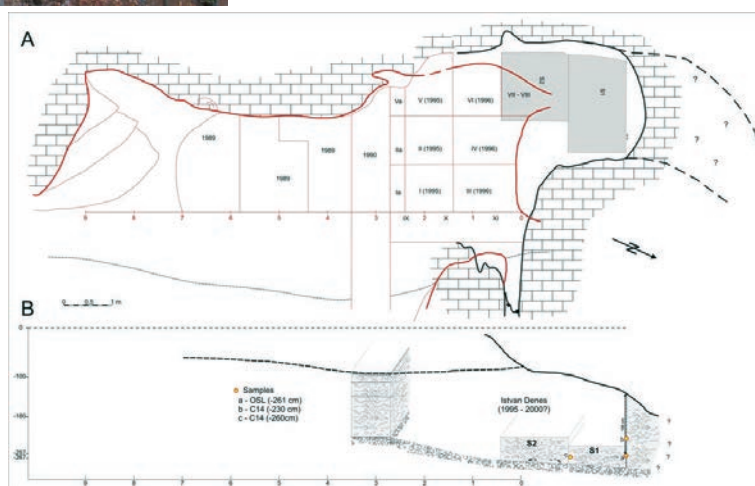

Fig. 2. Planul general al săpăturilor

Fig. 3. Imagine de ansamblu a săpăturii

Fig. 4. Imagine de ansamblu a săpăturii

Fig. 5. Detalii săpătură

Fig. 6. Detalii săpătură

48. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita**Punct: „peștera Gabor – nr. 20”**

Tipul de sit: 115/116/1/11/112

cod RAN: 85065.04

Autorizație nr. 110/6.05.2019

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București), Horia Ghiță (CMCD Târgoviște), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Valentin Georgescu (UV Târgoviște), Alexandra Diaconu (UV Târgoviște), Bogdan Stroe (UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște)

Perioada desfășurării campaniei: iulie/septembrie 2019

Peștera Gabor - nr. 20 este situată pe malul drept al Vârghișului, la 77 m deasupra talvegului. Deschiderea peșterii are formă de arcadă, cu o lărgime de 8 m și orientare N – NE. Galeria principală, cu o lățime cuprinsă între 8 și 9 m, înălțime ce variază între 4 și 12 m și o lungime de 42 m. Depozitul este afectat de o serie de săpături neautorizate, probabil în scopul recuperării de faună (Fig. 1, casetele C1 și C2). Gropile rezultate au fost astupate cu fragmente de rocă, iar sedimentul rezultat se prezenta sub forma unor movile în proximitatea acestora. Cercetarea arheologică din anul 2019 s-a concentrat în zona de portal (Fig. 1, S1, S2, S3), între secțiunile S1 și S2, unde a fost plasată secțiunea

S3, cu dimensiunea 2x2 m. Stratigrafia este apropiată de aceea din secțiunile S1 și S2.

Săpătura a atins adâncimea de 2 m față de punctul 0. Au fost recuperate 54 piese litice, din care 34 sunt galeți și fragmente de galeți, din bazalt, diorit și cuarțit, 14 sunt fragmente indeterminabile, din cuarțit, bazalt, diorit și jasp, și doar 6 piese pot fi definite ca așchii rezultate din debitaj, din cuarțit, diorit și silex. Acestea din urmă sunt reprezentate de fragmente distale, meziale și unul proximal, de dimensiuni variate, eșalonate stratigrafic între 1,5 m și 1,95 m.. Două exemplare păstrează porțiuni corticale extinse; fragmentul proximal reprezintă unica piesă de silex din eșantion, cu talon diedru și fractură perpendiculară pe planul suportului

Din întreaga coloană stratigrafică au fost prelevate probe necesare identificării micromamiferelor, iar din nivelul cu material paleolitic probe pentru datări C14, OSL și IRSL

Abstract

Cave Gabor no. 20 is located on the Vârghiș's right bank, 77 m above the thalweg. It has an arched, NNE oriented, 8 m wide opening.

The archaeological research from 2019 was concentrated in the entrance area (Fig. 1, S1, S2, S3), between sections S1 and S2, where section S3 was placed, with dimension 2 x 2 m. The stratigraphy is similar to that of sections S1 and S2.

The excavation reached a depth of 2 m from point zero. 54 lithics were recovered, of which 34 are rounded stones and fragments of stones, from basalt, diorite and quartz, 14 are indeterminate fragments, from quartz, basalt, diorite and jasper, and only 6 pieces can be defined as the chips resulting from the debitage, quartz, diorite and flint.

The whole stratigraphical column was sampled for micromammals, while the yellowish deposit was sampled for C14, OSL, and IRSL analysis.

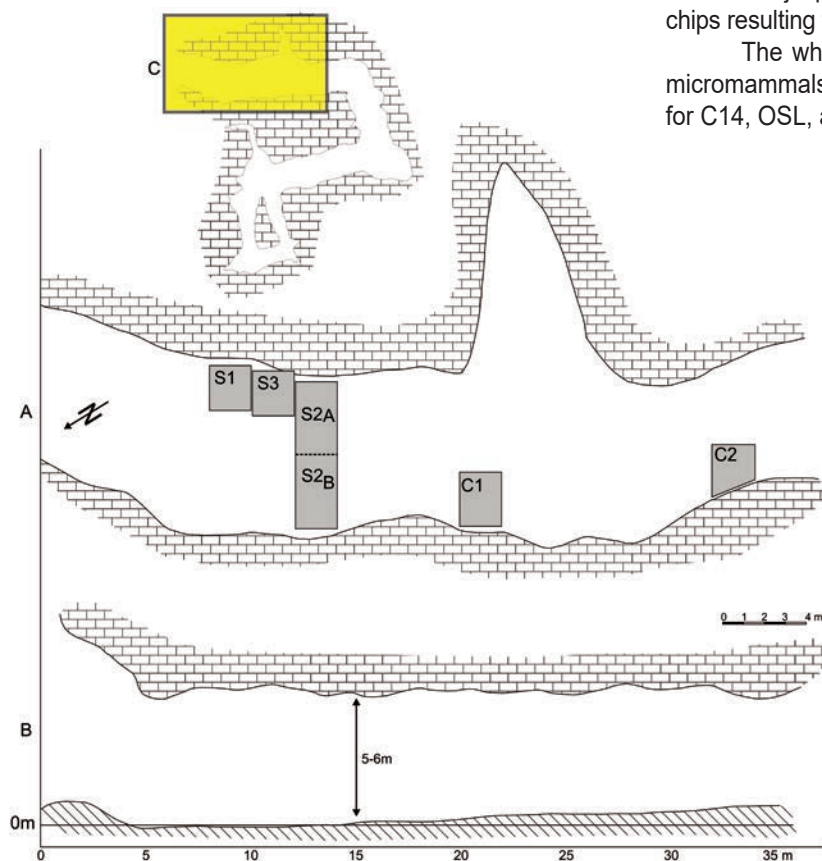

Fig. 1. Plan Peștera Gabor

49. Mintia, com. Veșel, jud. Hunedoara**Punct: „Micia”****Tip sit:** locuire, locuire militară - castru, necropolă, construcții**Cod RAN:** 92051.06, **Cod LMI:** HD-I-s-A-03214,**Autorizație nr.** 30/03.05.2019**Colectiv:** Mihaela Simion (MNIR) – responsabil științific¹, Decebal Vleja (MNIR), Ionuț Bocan (MNIR), Marius Barbu (MCDR), Costin-Daniel Țuțuiianu (MCDR), Ioana Barbu (MCDR), Mihaela-Cătălina Neagu.**Finanțare** Ministerul Culturii: 25000 lei și Muzeul Național de Istorie a României, din fonduri proprii, 15000 lei**Premise**

Așezarea romană Micia este situată pe malul de S al Mureșului, la circa 3 km față de defileul Brănișca, cel mai îngust loc al văii râului. Ea este alcătuită din castrul auxiliar cu o suprafață de aproximativ 7,2 ha și din așezarea civilă adiacentă (inclusiv necropolele) extinsă pe mai mult de 15 ha. Aflată într-un punct obligatoriu de trecere al căii de comunicație ce leagă Podișul Transilvaniei de Câmpia Tisei, așezarea a jucat un rol strategic de primă mână în cadrul sistemului de apărare al Daciei. Dar tot datorită poziției sale ea a suferit în epoca modernă o serie de distrugerii. Astfel, centrul său este intersectat de calea ferată dublă Arad - Deva și de șoseaua națională dintre aceleași localități. Cu toate acestea, părțile rămase, zona de N și o parte din jumătatea de sud, permit încă o cercetare de mare amploare a acestui obiectiv arheologic. Începând cu anul 2013 a fost deschis un nou sector de cercetare, denumit convențional N-E Amfiteatru A, a cărui cercetare aduce importante clarificări cu privire la evoluția așezării romane dar și situația ocupării spațiului investigat în epocile anterioare și ulterioare perioadei romane².

Cercetarea din Campania 2019

Au continuat investigațiile non-invazive prin verificarea, prin intermediul georadarului, a informațiilor obținute pe baza cercetărilor magnetometrice și de arheologie aeriană. O atenție particulară s-a acordat zonei din vecinătatea căii ferate, zonă ce urmează a fi afectată de lucrările de lărgire și extindere a căii de rulaj existente. Pe baza rezultatelor investigațiilor non-invazive informații fost deschis un nou sector de cercetare (Nord-Est Amfiteatru B), poziționat pe platoul de la est de amfiteatru unde investigațiile atrăgeau atenția asupra unei clădiri de mari dimensiuni, cu un plan specific edificiilor de cult din lumea romană. Au fost trase și investigate cinci unități de săpătură, casete (denumite convențional C1 – C5) cu dimensiunile de 4 x 4 m, cu marotori de 1 m între ele, pentru asigurarea evacuării pământului dar și pentru control stratigrafic. Au fost identificate un număr de 34 complexe arheologice ce au fost cercetate și înregistrate. Astfel, au fost surprinse porțiuni din zidurile de vest, nord și sud ale clădirii, o serie de compartimentări interioare dar și structuri anterioare și ulterioare funcționării edificiului. (Foto 1)

Principalele structuri investigate și elemente de cronologie

Principalele rezultate din campania anului 2019 sunt legate de confirmarea informațiilor referitoare la existența unui edificiu de mari dimensiuni, pozițional pe platoul din vecinătatea amfiteatrului, în partea de Est a acestuia. Din analiza și conectarea tuturor datelor obținute în acest moment este vorba despre o clădire ce face parte dintr-un ansamblu arhitectonic unitar ce cuprinde edificii și porțiuni pavate, o parte dintre ele, pe limita de Vest a acestui ansamblu, fiind cercetate în campaniile anterioare. Ca strategie de cercetare, în următorii patru ani, ne propunem dezvelirea acestui ansamblu, prin cercetarea integrală a zonei dintre cele două sectoare (N-E Amfiteatru A și N-E Amfiteatru B) astfel încât să putem conserva și valorifica pentru public, în relație cu monumentele deja dezvelite (amfiteatrul și băile romane) o zonă publică emblematică din așezarea de la Micia. (Foto 2)

Clădirea, denumită convențional E1 (Foto 3), are o orientare pe axa N – S, o lungime de cca 23 m, cu o intrare identificată pe latura de S (marcată de un prag de piatră masivă descoperit în poziție secundară). (Foto 4). Au fost dezvelite porțiuni din fundațiile zidurilor perimetrice de S, V și N (Z1 – Z4), Z1 și Z2 definind un spațiu de acces, un „pronaos” cu o lungime de cca 3 m. Zidurile sunt construite din piatră semifasonată și fasonată (micașisturi demineralizate) legată cu pământ și mortar friabil. Acestea au o grosime de 0.70 – 0.80 m. și șanțuri de fundație ce coboară, pe latura de S până la -1.00 m, față de actualul nivel de călcare. Zidurile din piatră se păstrează în elevație pe înălțimea unei singure asize, nivelul de utilizare al clădirii fiind marcat pe ambele fețe de prezența unei crepide de cca. 5 – 10 cm. În afară de aceste structuri de zidărie, în porțiunea dezvelită au fost identificate substructiile de pietriș ale unor posibile compartimentări interioare. (Zb - Zd). Acestea au o grosime de 0.60 m. Pentru clarificarea funcționalității și a manierei de realizare a fost practicat un sondaj de 1 x 1 m, în C 3, ce a secționat pe lățime Zc, până la cota de – 1.60 față de actualul nivel de călcare. A fost astfel evidențiat un șanț cu pereții drepecți umplut în partea inferioară cu blocuri mari de piatră nefasonată. Peste acest nivel de „stabilizare” se constată o umplutură de prundiș de râu cu nisip (sort), tasat, peste care este așezată o singură asiza de piatră fasonată. (Foto 5) Cu prudența de rigoare le putem atribui o funcționalitate de susținere a unei colonade, azi dispărute, având în vedere soliditatea manierei de construcție, menită să asigure suportul unor structuri grele. Din datele pe care le deținem, în stadiul actual al cercetării, putem opina pentru prezența unei elevații, cel puțin parțial, din cărămidă și un acoperiș de țiglă, având în vedere elementele constitutive ale nivelului de dărâmură ce suprapune întreaga porțiune cercetată. (Foto 4) De asemenea, clădirea a avut în mod cert încăperi cu tencuială pictată, în culorile alb, roșu, galben și verde.

Se cuvine făcută mențiunea că, spre deosebire de situația constatată în Sectorul N-E Amfiteatru A, deși au fost evidențiate o serie de intervenții ulterioare funcționării clădirii E 1., nu există alt material arheologic decât cel

¹ Textul Raportului a fost redactat de Mihaela Simion² Pentru campaniile 2013-2018 precum și pentru un succint istoric al cercetării zonei vezi CCA 2017 (2018), nr. 43, p. 92-94, CCA 2018 (2019), nr. 47, p. 131 – 133.

datat în secolele II – III p. Chr. De asemenea, nivelul de amenajare al edificiului suprapune structuri anterioare, datate în epoca romană.

Materialul arheologic

Din campania din acest an a provenit și un bogat material arheologic, pentru care s-au aplicat procedurile de înregistrare primară și a fost depozitat la MNIR, urmând a fi restaurat și analizat interdisciplinar. O atenție specială trebuie acordată unei piese din metal alb de o excepțională expresivitate artistică, o placă cu reprezentarea zeiței Minerva și unui fragment de crater, din ceramică șampilată, cu decorație aplicată sub forma unor șerpi. (Foto 6 – 7)

Din perspectiva interacțiunii cu comunitatea locală și a obiectivului de a transforma situl arheologic într-un pilon de dezvoltare durabilă, a fost organizată, în colaborare cu Asociația Terra Dacica Aeterna și cu autoritățile județene și locale, a treia ediție a festivalului „Micia Rediviva” precum și a doua ediție a Simpozionului Național, Micia Rediviva.

Abstract:

The main objective of the systematic archaeological season in 2019 aimed at establishing and preserving by specific means the archaeological potential of the site. The main results to this year's campaign consisted in identifying archaeological structures dating to the Roman provincial period, as well as subsequent habitation elements. Several other observations on the stratigraphy and chronology of Micia during the Roman period have been also refined.

Fig. 1 – Suprafața cercetată în campania 2019 – ortofotoplan

Fig. 2 – Imagine aeriană a perimetrului investigat (Sector N - E Amf. A și N – E Amf. B).

Fig. 3 – Imagine aeriană cu detaliu pe amfiteatru, terme și sectorul N – E Amf. B.

Fig. 4 – Micia 2019, Sector N-E Amf. B, C1, aspecte din timpul cercetării.

Fig. 5 – Micia 2019, Sector N-E Amf. B, C3, sondaj secționare Z c, detaliu dinspre Est.

Fig. 6-7 – Materiale arheologice, în curs de restaurare, descoperite în campania din anul 2019.

50. Nufăru, com. Nufăru, jud. Tulcea**Punct: „Trecere bac”****Cod tip de sit:** 112, 113, 122, 21**Cod epocă:** 41, 43**Cod RAN:** 161062.10**Autorizație nr.** 40/2019**Colectivul:** Oana Damian (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, responsabil șantier), Mihai Vasile, Andra Samson (Muzeul Național de Istorie a României)**Finanțare:** fonduri MNIR, IAB**Perioada desfășurării campaniei:** iulie – septembrie 2019

Investigațiile arheologice, desfășurate începând cu anul 1978, au pus în evidență pe linia Dunării, pe malul drept al brațului Sf. Gheorghe, la circa 12 km aval de Tulcea, în intravilanul localității Nufăru, un important centru de tip urban din secolele X–XIV, elemente ale fortificației bizantine, viețuirea și necropolele din secolele XI–XIII, precum și vestigii aparținând epocilor getică, romano-bizantină și modernă.

Cercetările arheologice derulate în campania 2019 s-au concentrat în punctul *Trecere bac*, aflat în extremitatea nordică a promontoriului stâncos pe care se desfășoară așezarea de la Nufăru, foarte aproape de zona de traversare a Dunării cu bacul spre și dinspre Delta Dunării, pe o proprietate încă privată (Enache Șinghi), situată pe actuala stradă a Arheologiei, la nr. 7.

Săpăturile, desfășurate pe o suprafață de circa 750 mp, au dus la identificarea unui sistem de fortificare a zonei, datând din ultima parte a secolului al X-lea, îmbinând stânca naturală cu elementul construit – un tronson din cortina de nord a cetății, conținând și un turn-poartă, cortină asociată cu un sistem complex de platforme, amenajate în stâncă, completat cu un pavaj în pantă, care avansează spre Dunăre pe o lungime identificată de 6 m, definind o instalație portuară/de acostament. A putut fi cercetată, de asemenea, o locuire din prima jumătate a secolului al XI-lea, care se adosează zidului de incintă, atât la nord, cât și la sud. După ieșirea din uz a debarcaderului, zona a fost transformată, pentru circa un secol și jumătate, în spațiu funerar, suprapus de o locuire care, în acest punct, se prelungește dincolo de limitele generale ale așezării (mijlocul veacului al XIII-lea), putându-se constitui într-un punct de control din perioada influenței tătare asupra nordului Dobrogei. Cercetarea zonei a permis remarcarea unei mari adaptabilități a locuitorilor din vechime, atât în privința utilizării stâncii pentru realizarea fortificației și amenajarea necropolei, precum și în ceea ce privește schimbarea rapidă a statutului zonei, de la rolul de spațiu fortificat și de acostament la acela de zonă funerară și apoi de locuire.

Dezvoltarea în suprafață și în adâncime a cercetării arheologice, în perioada 1999–2002, 2004–2014, 2016–2018, a dezvăluit o situație complexă, care a presupus, în anul 2019, abordarea palierului fortificației la nivelul paramentului interior (sudic) al cortinei de nord, precum și al viețuirii, cu elementele situate *intra muros*.

În campania 2019, săpătura s-a concentrat exclusiv la sud de zidul de incintă, într-o suprafață cu dimensiunile

de 15 m (V-E) x 6 m (N-S), înglobând turnul-poartă, precum și zonele de la vest, respectiv de la est de acesta, pentru cercetarea unor complexe de locuire și depozitare, precum și pentru obținerea de informații legate de modul de construire a zidului de incintă (paramentul interior).

În ceea ce privește locuirea, s-au putut face observații suplimentare privind interesul manifestat de către cuceritorii mongoli de la mijlocul secolului al XIII-lea pentru utilizarea fortificației bizantine existente, în sensul transformării zonei de la sud de zidul de incintă – înglobând turnul-poartă –, într-un punct de observație, situat pe panta estică a promontoriului stâncos. De ambele părți ale accesului, au putut fi identificate construcții din pietre legate cu pământ, care se extind pe direcția N-S pe o lungime de 5–5,50 m, măsurată de la zidul de incintă bizantin și pe o lungime (identificabilă în zona cercetată) de circa 15 m est față de linia stâncii native. Ambele complexe sunt construite atât în funcție de denivelările stâncii, cu minime amenajări, cât și în funcție de elementele de fortificație din zonă, cortina de nord cu turn-poartă, pe care le exploatează prin adosare și suprapunere.

Complexul de locuire situat la vest de turnul-poartă. Latura vestică a acestui complex, compusă dintr-un rând de pietre, măsoară 5,20 m și se păstrează pe înălțimea de 0,45 m. Latura nordică a complexului, adosată paramentului sudic al zidului de incintă nordic, este reprezentată de un zid compus din două asize de piatră, lat de 0,80–0,90 m, înalt de 0,40 m, vizibil pe lungimea de 2,50 m. Latura estică a complexului constă din chiar zidul vestic al turnului-poartă (cu lungimea de 1,90 m), prelungit spre sud, cu un alt zid, cu două asize de piatră, lat de 1,30 m și vizibil pe lungimea de 3,30 m; așadar, latura estică a complexului are lungimea totală de 5,20 m și apare la +0,90 m față de nivelul de călcare din turnul-poartă. Pe latura de sud a complexului, o piatră, aflată la 0,70 m spre vest față de limita păstrată a zidului sudic, sugerează o intrare și continuarea unei închideri, astăzi greu de sesizat, pe lungimea de 3,80 m până la peretele de stâncă.

Accesul prin turnul-poartă, edificat în epoca bizantină, cercetat pe o lungime de 6 m (măsurată de la zidul de incintă nordic) își păstrează funcționalitatea în epoca tătarească. Nu există indicii de blocare a acestuia sau de locuire în turnul-poartă. În plus, existența, la nord de zidul de incintă, a unei viețuirii, documentate prin gropi menajere și instalații de foc, ultimele aparținând, eventual, unor complexe de tip iurtă, datate cu monedă mărunță din epoca Hoardei de Aur, reprezintă un argument al utilizării acestui pasaj și în secolele XIII–XIV, tocmai pentru menținerea legăturii dintre cele două nuclee, cel de observație și refugiu situat la altitudine, pe stâncă, utilizând fortificația bizantină, la sud de cortină, și cel de locuire cotidiană, în apropierea apei, la nord de cortină.

În campania 2019 a fost continuată cercetarea complexelor de locuire și depozitare aparținând secolului al XI-lea, identificate la sud de zidul de incintă nordic și la est, respectiv la vest față de turnul-poartă.

Complexul de locuire, situat la est de turnul-poartă (și totodată în apropierea limitei estice a zonei săpate), este

adosat zidului de incintă nordic și zidului estic al turnului-poartă. Are mai multe faze de utilizare, documentate prin identificarea a patru podele de lut, cea mai târzie aparținând nivelului ocupațional din epoca tătarească. Pe laturile de nord, vest și sud se pot observa baze de locuință construite din mai multe asize de pietre legate cu pământ, cu lățimea de 1–1,20 m (cea nordică), 0,90–1 m (cea vestică), 1 m (cea sudică). Latura de nord este vizibilă pe lungimea interioară de 1,50 m și exterioară de 2,60 m; se păstrează pe înălțimea (interioară) de 1,10 m, reprezentând echivalentul a cinci asize de pietre legate cu pământ. Latura de vest, cu lungimea de 5,20 m, se păstrează pe înălțimea (exterioară) de 0,70 m, măsurată de la nivelul plăcii de mortar corespunzătoare nivelului de călcare din camera turnului-poartă și pe înălțimea (interioară) de 1,30 m, reprezentând echivalentul a patru asize de pietre legate cu pământ. Latura de sud a fost identificată pe lungimea de 2,90 m și include, în colțul sud-vestic, un acces cu lățimea de 1 m. Peretele vestic de piatră al complexului pare mai îngrijit lucrat decât cel nordic, din blocuri mai mari de piatră, evident refolosite din curtină, legate cu pământ, utilizând pentru umplerea rosturilor materiale din categoria olanelor. Colțul nord-vestic al complexului este neglijent realizat, pietrele neîmbinându-se, ci practicându-se o umplutură cu pământ, dacă nu cumva aceasta reprezintă o deplasare în timp a structurii constructive spre est. Construcția mai solidă și mai îngrijită a complexului de la est de acces pare determinată și de faptul că panta în care coboară terenul de la V spre E, urmând configurația stâncii native, a trebuit anulată prin elemente construite.

Complexul de depozitare, situat la vest de turnul-poartă, este adosat stâncii, zidului de incintă nordic și zidului vestic al turnului-poartă. Depunerea, având grosimea de 0,80 m, apare la adâncimea de 0,60 m față de partea superioară păstrată a zidului de incintă. Din punct de vedere constructiv, complexul a fost amenajat prin suprapunerea plăcii de mortar a constructorilor cetății. Au fost identificate bazele de piatră, late de 0,40–0,50 m, ale laturilor sudică (lungă de 3 m) și vestică (lungă de 2 m), urmele câtorva gropi de par (cu un diametru de 0,25–0,30 m) și o depunere de pământ galben, cu aspect de podea, care suprapune placa de mortar amintită. Complexul, definit de prezența unui vas de provizii *in situ* (cercetat în campania 2017) și de marea cantitate de semințe carbonizate, probabil de grâu și de mei, găsită în campania 2019, a avut două faze de utilizare.

Cercetarea paramentului interior al curtinei de nord în zona de racord cu zidul vestic al turnului-poartă a evidențiat o elevație păstrată pe înălțimea de 1,30 m și o fundație de 0,90 m pentru zidul de incintă și o elevație păstrată pe înălțimea de 1,20 m și o fundație de 0,50 m pentru zidul turnului. Fundația ambelor ziduri a fost ridicată pe stânca nativă, adaptându-se pantei acesteia, care coboară de la V spre E, constructorii încercând ca, prin umplutura cu pământ galben (groasă de 0,35–0,40 m), peste care au fost depuse pietre legate cu pământ, într-un strat a cărui grosime variază între 0,20 și 0,70 m, să orizontalizeze suprafața (și să anuleze diferența de nivel, de circa 1,20

m, dintre patul de stâncă și talpa fundației). Depunerea de pământ galben și pietre legate cu pământ este suprapusă de o placă de mortar, reprezentând nivelul de construcție al cetății. Această placă, lată de 0,70 m, cu grosimea de 0,30–0,50 m în zona curtinei și doar de 0,15–0,20 m în zona zidului vestic al turnului-poartă, are forma literei „L”, urmând colțul format de zidul de incintă nordic și de zidul vestic al turnului-poartă; latura lungă, paralelă cu curtea, are lungimea de 2 m și lățimea de 0,70 m, iar cea scurtă, paralelă cu zidul vestic al turnului-poartă, are lungimea de 1,20 m și lățimea de 1,20 m. Placa suprapune plinta zidului (asemănătoare unui soclu), vizibilă pe o lungime de 4,60 m, groasă de 0,10 m, care prezintă o margine neregulată, avansată cu circa 0,20–0,25 m față de paramentul zidului. În colțul nord-estic al suprafeței cercetate, placa de mortar a fost afectat de o groapă cu material ceramic aparținând complexului de depozitare ulterior, instalat pe acest nivel de călcare al constructorilor cetății. Aceeași placă de mortar a fost identificată, în campaniile anterioare și în interiorul turnului-poartă, în 2019 putând fi documentată grosimea acesteia, de 0,30 m (prin afectarea de către o groapă conținând materiale din secolul al XIII-lea).

Strategia de cercetare din campania 2019 și-a atins obiectivul primordial, și anume cercetarea curtinei bizantine, a manierei de fundare și a paramentului interior al zidului de incintă bizantin, a relației cu turnul-poartă și cu viețuirea adosată *intra muros*, conturându-se posibilitatea, în viitorul apropiat, nu numai a definitivării studiului de arhitectură, ci și a conservării și punerii în valoare a acestui monument de importanță specială pentru istoria așezărilor portuare de la Dunărea de Jos.

51. Oarda, Alba Iulia, jud Alba

Punct: „Bulza”

tip sit: 114, așezare rurală (villa rustica)

epoca: 32, romană.

Cod RAN: 1053.06

Autorizație nr. 68/06.05.2019

Colectiv: Aurel Rustoiu – responsabil științific (IAIA Cluj), Mariana Egri (IAIA Cluj), Matthew McCarty (University of British Columbia, Vancouver), Andreea Drăgan (IAIA Cluj), Andrei Georgescu (Muzeul Banatului Timișoara), Adrian Cătălin Căsălean (Muzeul Civilizației Dacice și Romane Deva), Erin Edwards (University of Indianapolis), Shaun McKinnon (University of Alberta), Anna Danielova (University of Bergen), Tudor Borșan, Beatrice Ciută (Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia), Rareș Bobăilă, Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI) și studenții Marina Musteață (UBB Cluj-Napoca), Matthew Naylor, Aaron Rogers, Kevin Lam, Hannah Cavers, Ailsa Mungall-McFayden, Allison Marlyn, Dora Gao, Amber Leenders, Emma Ramsden, Lindsay Fraughton, Ashley Samsone, Luoyao Zhang (University of British Columbia, Vancouver).

Situl arheologic este localizat în punctul Bulza, o terasă înaltă aflată pe partea dreaptă a confluenței pârâului cu același nume cu râul Sebeș, la aproximativ 2 km sud-vest de satul Oarda de Sus, care aparține municipiului Alba Iulia. Acesta a fost menționat pentru prima dată în literatura de specialitate în anul 2000, cu prilejul publicării rezultatelor unor periegeze. Cu această ocazie au fost recoltate și publicate mai multe fragmente ceramice aparținând fazei târzii a epocii bronzului, orizontului celtic și perioadei Regatului dac. Ulterior, urmele unor structuri datate în perioada romană au fost identificate în același punct prin fotografii aeriene.

În anul 2018 a fost demarat un program de evaluare arheologică a întregului areal în cadrul unui proiect de colaborare științifică dintre Muzeul Național al Unirii Alba Iulia, Institutul de Arheologie și Istoria Artei Cluj-Napoca, Universitatea „1 Decembrie 1918” Alba Iulia și University of British Columbia, Vancouver, Canada. Cercetările de teren s-au desfășurat în două etape în martie și iulie-august 2018, identificându-se un ansamblu constând din cel puțin cinci clădiri și numeroase anexe care aparțin unei *villa rustica* de dimensiuni excepționale. Au mai fost identificate o parte din ceea ce pare a fi zidul de incintă și un drum de acces. Materialul arheologic deosebit de bogat și divers a fost recoltat sistematic, pe baza unui grid georeferențiat, iar apoi a fost analizat statistic și tipocronologic. Aceste analize au permis identificarea unor detalii privind frecvența și caracteristicile diverselor categorii de materiale arheologice, originea acestora, starea de conservare și impactul lucrărilor agricole asupra structurilor din care provin. De asemenea au fost obținute informații preliminare privind funcționalitatea unor structuri și anexe, extensia sitului, dar și cronologia sa relativă. De asemenea, în special pe latura sudică a sitului au mai fost identificate și materiale ceramice care aparțin perioadei hallstattiene (cultura Gáva), orizontului celtic și perioadei Regatului dac.

Prima campanie de săpături arheologice sistematice s-a desfășurat în perioada iulie – august 2019, având ca țintă **cercetarea sectorului sudic al clădirii principale A**, unde a fost deschisă o suprafață de 10 x 10 m, precum și a sectorului vestic al anexei B, unde a fost deschisă o suprafață de 5 x 5 m. În cazul clădirii principale A, cercetările au dezvelit o încăpere cu absidă având podeaua supraînălțată, care a servit probabil ca triclinium, precum și alte trei încăperi, o porțiune din curtea exterioară și o parte a șanțului incintei. Clădirea a fost grav afectată de-a lungul timpului de lucrările agricole, dar și de o locuință din perioada migrațiilor. Sub arătură a fost identificat un prim nivel constând din foarte mult material de construcție roman provenit din clădirea prăbușită, iar sub el au fost identificate fundațiile unor ziduri constând din piatră de râu legată cu mortar, bucăți de pereți interiori din chirpic, gropi de pari, elemente arhitecturale diverse din calcar, gresie și marmură, o serie de podele din opus signinum și multe artefacte diverse din ceramică, metal, os, sticlă și piatră. Stratigrafia, planimetria și o serie de detalii arhitecturale și tehnologice indică trei faze constructive majore, databile pe baza materialului arheologic recuperat între prima jumătate a secolului II și mijlocul secolului III p.Chr.

În aceeași campanie a fost investigată și **clădirea anexă B**, de mari dimensiuni, din colțul SE al curții. Cercetarea a avut ca țintă încăperile adosate laturii lungi dinspre curte, cu scopul de a lămuri situația stratigrafică și cronologică a clădirii. Deși fotografiile aeriene și măsurătorile geofizice păreau să indice două faze constructive majore, săpăturile au dezvăluit trei asemenea faze, a căror datare este însă deocamdată dificil de precizat. La fel ca în cazul clădirii A, sub un prim nivel de dărâmatură constând din material de construcție roman provenit din clădirea prăbușită, au fost identificate fundațiile unor încăperi realizate din piatră de râu legată cu mortar, urmele unor podele, precum și o parte a unei curți interioare pavată cu pietriș. Materialul arheologic recuperat este mai puțin numeros în comparație cu cel din clădirea A. În stadiul actual, este dificil de spus ce rol a avut această clădire anexă de-a lungul timpului, pentru asta fiind necesară extinderea cercetărilor în anii următori. De asemenea, din ambele suprafețe cercetate au fost recoltate pentru investigații de laborator toate resturile osteologice, precum și o serie de probe de sol, cărbune și materiale de construcție, inclusiv mortar și tencuială pictată.

În concluzie, **villa rustica de la Oarda-Bulza** se poate data provizoriu între prima jumătate a secolului al II-lea și mijlocul secolului al III-lea p.Chr. Calitatea construcției, stilul arhitectural și materialele utilizate sugerează o proprietate prosperă. Date fiind dimensiunile, complexitatea și inventarul excepțional ale acestui sit extrem de relevant pentru dezvoltarea economică a orașului roman Apulum și a întregii provincii Dacia Superior, se impune imperios continuarea cercetărilor arheologice sistematice, care să recupereze toată informația arheologică existentă și să permită conservarea și protejarea vestigiilor în vederea valorificării lor științifice, culturale și turistice.

Abstract

The two archaeological campaigns of the site at Oarda-Bulza, carried out in 2018 and 2019, revealed the existence of an assemblage of buildings and annexes belonging to a very large Roman villa. The assemblage consists of at least five built structures and numerous annexes. The investigations also identified some of the enclosure wall and an access road. Two buildings were partially excavated, each having three major constructive phases. The recovered inventory, consisting of building materials, as well as ceramic, metal, glass, stone and bone artefacts, faunal and botanical remains, soil, charcoal and building material samples indicate a prosperous property that can be provisionally dated to the first half of the 2nd century – middle of the 3rd century AD. Due to the exceptional dimensions, complexity and inventory of this site, which would be extremely relevant for the history of economic development of Roman Apulum and the entire province of Dacia Superior, it is absolutely necessary to initiate systematic archaeological investigations, in order to recover the entire archaeological information and to contribute to the preservation and protection of the archaeological remains.

Bibliografie

Rustoiu 2000 – G. T. Rustoiu, O aşezare inedită aparţinând Bronzului târziu de la Oarda - „Bulza” (mun. Alba Iulia). Câteva consideraţii culturale şi cronologice privind Bronzul târziu în bazinul mijlociu al Mureşului, *Apulum* 37, 1, 2000, 161-175.

Rustoiu – Rustoiu 2000 – A. Rustoiu, G. T. Rustoiu, Aşezări din a doua vârstă a fierului descoperite recent pe teritoriul oraşului Alba Iulia, *Apulum* 37, 1, 2000, 177-192.

Oltean 2007 – I. A. Oltean, *Dacia. Landscape, colonisation and romanisation*, Oxford 2007.

Fig. 1 – Fotografie aeriană a sitului de la Oarda-Bulza (foto Z. Czajlik, iulie 2013)

Fig. 2 – Încăperea cu absidă din clădirea principală A (foto Apulum Roman Villa Project)

52. Ocna Sibiului, jud. Sibiu

Punct: „Biserica Reformată - biserică, necropolă, fortificație”

Epoca: medievală

Cod RAN: 143860.09, cod LMI 2004: SB-II-a-A-12493.[1]

Autorizație nr. 133/25.07.2019

Colectiv: Molnár Zsolt (AM-E-006) - responsabil șantier; membrii colectivului: Sófalvi András, Botha Zoltán, Szász Gyula

Perioada desfășurării campaniei: 16.07. - 13.09.2019

Introducere, obiectivul cercetărilor, metode de cercetare

Ocna Sibiului se află la 10 km spre nord de orașul Sibiu și este cunoscut mai ales în literatura de specialitate datorită salinelor exploatare încă din vremuri preistorice, fiind cel mai important sit al zăcămintelor de sare în sudul Transilvaniei. Prima menționare istorică (Vyz) provine din 1263, mai târziu este documentată în forma de *Vyzacna* (1291), și după 1309 se întâlnește numele așezării în forma de *Salisfodio*.

Monumentul istoric cel mai vechi al așezării este biserica reformată, fosta biserică parohială medievală, aflată pe partea central-sudică al Ocnei, pe un promontoriu puțin proeminent al pantei pârâului Visa. Preotul parohiei, Konradus din Ocna Sibiului a plătit o dijmă papală de ½ mărci între 1332-1335, numele parohiei, Sfânta Fecioara din Ocna Sibiului este menționată pentru prima dată în izvoarele istorice în 1346.

Ansamblul bazilicii cu trei nave este cunoscut în literatura istoriei de artă ca un edificiu de cult romanice, construit în secolul 13-lea. Endre Bakk, preot reformat la Ocna în cursul ultimului sfert al secolului XIX-lea, a realizat monografia cea mai aprofundată al așezării și al parohiei medievale. Bakk marchează date fixe pentru construcția bazilicii (1239-1280), fără însă a menționa sursele contemporane sau de bibliografie. Studii de arhitectură și de istoria artei au fost efectuate de către László Debreczeni în anii 1930.

Pe suprafața și în preajma bisericii medievale nu s-au condus săpături arheologice. În cursul săpăturilor actuale am primit informația din comunicările verbale ale localnicilor că în anii 1970-1980 specialiști din Sibiu au deschis niște secțiuni pe latura nord-vestică și estică al bazilicii – însă nu am observat urma acestor săpături și nici nu am găsit vreo menționare bibliografică ale acestora.

Cercetarea arheologică sistematică efectuată în vara anului 2019 a avut scopul de a furniza date arheologice privind construcția bazilicii și al periodizării acestuia. Pentru a clarifica existența și poziția altor complexe arheologice, săpăturile s-au extins pe toată suprafața sitului. De-a lungul zidurilor de incintă au fost deschise sondaje cu scopul de a clarifica situația statică a fundațiilor. În interiorul și exteriorul bazilicii au fost deschise 13 secțiuni și șanțuri de cercetare de diferite dimensiuni; în preajma zidurilor de incintă au fost deschise 5 sondaje, iar pe suprafața sud-estică al sitului (în vecinătatea capelei) am deschis 4 secțiuni/sondaje cu forță manuală. (Fig. 1)

Premergător săpăturilor arheologice, analize geofizice de tip radar au fost efectuate pe suprafața sitului. Acestea s-au întins pe suprafețe curate, fără tufiși și relativ

netede (părțile estice, sud-estice, vestice și parțial nordice). Analizele au indicat clar colțul nord-vestic al capelei cu contrafort; anomaliile semnalate pe latura vestică al bazilicii (ziduri demolate ?) nu au fost identificate pe locurile menționate în cursul săpăturii. În interiorul bazilicii cercetarea geofizică nu a adus rezultate apreciabile.

Rezultatele săpăturilor arheologice

Cercetări în preajma bazilicii

În urma cercetării arheologice ale bazilicii romanice, după observațiile stratigrafice, studierea structurii și materialului de construcție ale zidurilor, respectiv al nivelelor de construcție/călcare s-a putut trasa periodizarea relativă al acestora (Fig. 2).

Prima fază de construcție o constituie ridicarea zidurilor de fundație al turnului și corului principal (Fig. 3), acestea fiind urmărite de ridicarea zidurilor de elevație. Ansamblul a avut o lungime de 13,5 m și este posibil că a funcționat o perioadă ca un edificiu ecleziastic sine stătător. Construcția zidurilor de fundație al navei principale, început în faza următoare a fost întreruptă din motive necunoscute (Fig. 8). În faza treia au fost fondate zidurile navelor și ale corurilor laterale, respectiv zidul frontal vestic al bazilicii. Acest proces este ilustrat prin diferențele de mortar și diferitele nivele de construcție (Fig. 5), respectiv prin mai multe suprapoziții de morminte tăiate de zidul vestic (Fig. 6-7). O altă cezură în procesul construcției bazilicii a fost observată pe partea nord-vestică al ansamblului, pe suprafața fundației navei principale fiind semnalate urmele unui incendiu (Fig. 9, după observațiile noastre preliminare, acesta se poate data la jumătatea secolului XIII-lea). Această cezură corespunde cu un strat îngust de pământ între zidul de fundație și cel de elevație în construcția zidului nordic al navei nordice laterale (Fig. 11). După aceste întreruperi au fost înălțate zidurile de elevație ale navei principale și cele laterale.

Privind datarea absolută al construcției bazilicii, putem afirma preliminar, că un *terminus ante quem* reprezintă ridicarea portalul vestic, acesta fiind parțial distrus în timpul construirii porticului baroc în fața lui. (După opinia noastră, din cauza poziției sale secundare, portalul sudic nu reprezintă un element fix în datarea absolută al finalizării lucrărilor de construcție ale bazilicii.) Fragmentele ceramice arpadiene cu profile simple (sec. XII-XIII), colectate din umplutura mormintelor *ante quem* bazilicii ne indică un interval destul de larg privind anumite faze de construcție. Analizele radiocarbon care urmează să fie efectuate în viitorul apropiat din osemintele mormintelor anterioare primei faze (turnul și corul principal) pot furniza date mai concrete privind începutul construcției bazilicii.

Cercetările împrejurul zidurilor bisericii din exterior, respectiv secțiunile deschise în interiorul bazilicii nu au dus la identificarea bisericii anterioare (care, după mărturia mormintelor anterioare zidurilor bazilicii se relevă indirect), și, după observațiile noastre putem presupune, că în interiorul bazilicii – cercetat reprezentativ din acest punct de vedere – nu au fost detectate urme de construcții demolate care ar arăta spre un edificiu ecleziastic din piatră. Primul orizont de morminte este datat indirect printr-o monedă al regelui Béla III (1172-1196).

În interiorul bisericii patru monumente funerare (cripte din cărămizi) au fost descoperite: două în corul

principal, unul în nava centrală, și unul în nava laterală nordică (Fig. 10). Interiorul acestor monumente nu a fost cercetat arheologic. Putem afirma că din punct de vedere cronologic cea mai veche este cripta nr. 4, aflată în partea estică al corului principal, și desființată după construcția unei alte cripte (nr. 1) în fața lui. Monumentul funerar din nava centrală (nr. 2) a fost construit în secolul XVIII-lea, despre datarea celei din nava nordică laterală (nr. 3) nu avem date certe.

Cercetarea arheologică a mai furnizat date privind elementele de construcție medievală și postmedievală și a stabilit faptul că contraforturile bazilicii au fost ridicate în timpul schimbării tavanului original din lemn la bolta de teracotă. Paralel a fost ridicată și boltită tribuna vestică. Spațiul auxiliar pe partea sudică al turnului se datează post quem reformei (sec. XVI-XVII) Porticul vestic și sudic au fost construite în cursul secolului al XVIII-lea.

Cercetarea capelei

În urma cercetării arheologice și de parament, respectiv analiza pietrelor cioplite dispersate în împrejurul bazilicii s-a conturat existenței unei capele medievale construite la colțul sud-estic al sitului (legătura dintre capela și zidul de incintă medieval târziu nu se cunoaște, dar se presupune că capela a fost încorporată parțial chiar de la începuturi în structura cimitirului medieval și în zidul care înconjură acesta). Cercetarea a scos la iveală ruinele unui edificiu ecleziastic orientat est-vest, având o lungime de 15 m, lățimea lui exterioară măsoară 8-9 m. Nava și corul capelei au avut aceeași lățime, cu contraforturi masive la colțuri. Aceste observații, împreună cu piloanele găsite in situ în colțul poligonal sud-estic (respectiv pietrele cioplite aflate pe anumite locuri pe suprafața sitului) relevă clar existența unei bolți din piatră de calitate. Picturi murale sau urme indirecte al acestora nu au fost observate. În exteriorul capelei, la colțul nord-vestic al acesteia au fost descoperite morminte medievale, dintre care unele au fost săpate înaintea înființării capelei. Pe latura nordică al ansamblului a fost săpată o groapă de stins var, distrugând nivelul de construcție și de călcare actuală al ansamblului. Pe frontul vestic al capelei, atașat secundar zidului capelei a fost înălțată o structură de piatră, care poate fi identificat drept element component al unei trepte și/sau intrări.

Pe suprafața cercetată a corului nu au fost găsite morminte medievale, toate cele descoperite se datează post quem demolării edificiului (demolat înainte de 1642). Pe suprafața cercetată nu au fost găsite urme de podele originale, nici rămășițele unui altar. Pe suprafața corului, într-o groapă săpată în umplutura mormintelor, au fost descoperite urme ale activității de turnare de bronz.

Conform analogiilor de istoria de arte și luând în considerare elementele de construcție (piloane, nervuri de boltă, ancadramente de uși și ferestre), capela datează la cumpăna secolelor XIV-XV, având rolul de capelă funerară. Construcția ei a fost efectuată de comunitate, dar trebuie subliniat și rolul elitei în viața ecleziastică (de pildă la mijlocul secolului al XV-lea, Miklós Vizaknai a fost vice-voievod al Transilvaniei). Capele funerare existente lângă bisericii parohiale din perioada respectivă se găsesc la Sebeș și Moșna.

Zidurile de incintă

Pe baza rezultatelor cercetării efectuate în sondajele de-a lungul zidurilor de incintă pe părțile sudice, vestice

și nord-vestice, s-a trasat o periodizare în construcția acestora. După mărturia materialului arheologic sporadic se poate lansa concluzia că primul zid de incintă în împrejurul bisericii a fost construit în secolul XV-lea, pe linia zidului de azi, sau cu puține deviații față de acesta.

Pe unele locuri (partea sudică și vestică) zidul nu a fost fundat suficient, acesta fiind săpat în straturi de cultură mai vechi, sau până la nivelul superior al subhumusului, ceea ce a tras după sine înclinarea lui spre exterior. Porțiunea vestică a zidului de incintă a fost demolată și reconstruită din nou puțin mai aproape de bazilică în cursul secolului al XVII-lea. În colțul nord-vestic al incintei acestui zid reconstruit, după înființarea școlii pe partea nord-estică, a fost atașată porțiunea nordică al zidului de incintă.

Pe partea sudică al zidului de incintă au fost efectuate de asemenea intervenții: porțiunea mediană a fost probabil supraînălțată, căpătând crenele, iar spre sud-est, în apropierea capelei, a fost construit din nou. Aceste lucrări sunt datate de inscripția din 1642.

Concluzii

Cercetările arheologice au demonstrat că bazilica a fost construită după un plan bine conturat, în mai multe faze de construcție, într-o perioadă îndelungată în cursul secolului al XIII-lea, susținând astfel tradiția istorică locală. Datarea mai precisă a construcțiilor/fazelor de construcție ale bazilicii va fi precizat după prelucrarea materialelor arheologice și analizele radiocarbon. Au fost furnizate date complementare privind fazele de construcție medievale târzii și postmedievale ale bazilicii, respectiv al folosirii capelei și renovarea zidurilor de incintă. Conform elementelor de artă ieșite la iveală în cursul cercetărilor (piloane din piatră cioplită profilate), capela funerară aflată la colțul sud-estic al sitului a fost construită la întorsura secolelor XIV-XV-lea. Procesul de construcție al zidului de incintă datat între secolele XV-XVII a fost dovedit prin câteva sondaje efectuate în preajma zidurilor. Capela a fost încorporată în structura fortificației după desființarea lui (*ante quem* 1642). Pe suprafața lui au fost descoperite urme de prelucrare de bronz din sec. XVIII-lea. În interiorul bazilicii au fost identificate patru monumente funerare (cripte) datând din epoca medievală și postmedievală.

Conform mărturiei mormintelor anterioare zidurilor de fundație ale bazilicii, pe suprafața sitului a existat un edificiu ecleziastic anterior ansamblului din sec. XIII-lea, acest orizont de morminte fiind datat printr-o monedă al regelui Béla III. Localizarea acestei edificiu nu s-a realizat, și putem afirma că în interiorul bazilicii nu există urme de construcții de piatră premergătoare acestuia. Nici măsurătorile geofizice nu au ajutat în rezolvare problemei, rezultatele acestora coroborând cu cercetările arheologice. Putem presupune deci că urmele unui edificiu ecleziastic longitudinal (de piatră) se mai pot ascunde pe porțiunile sud-vestice și nord-estice ale sitului (nu excludem existența unei rotonde pe un punct necercetat).

Abstract

During the summer of the year 2019 a systematic archaeological excavation has been conducted in Ocna Sibiului (HU. Vizakna, GER. Salzburg) at the Calvinist Church, the former parish church of the medieval settlement. The research focused on three major arias: the building

history of the basilica, the excavation of the medieval chapel on the south-east part of the site and the exploration of static problems of the fortification walls surrounding the church. In the light of the research the relative chronology of the foundations was established: in the first phase the foundations of the tower and the presbytery have been built; in the next stage the foundations of the principal nave of the basilica have been made; the lateral naves and the western wall foundations were shaped at the end. The different building phases were interrupted by some breaks. Thus the entire building process of the basilica (foundations together with the elevations) might have prolonged for some decades during the 13th century.

In the course of the excavations the burying chapel (having a layout of 15 m length, 8-9 m width) came to light. Built at the turn of the 14-15th centuries the chapel was demolished before 1642 but its surface was used for burials until the 18th century. Besides the great amount of graves a bronze moulding pit was discovered in the sanctuary of former chapel.

Archaeological sections made near the fortification walls showed that their building process can be dated between the 15th-17th centuries.

Bibliografie

Bakk Endre: *Vizakna monográfiája. Kézirat* [Monografia localității Ocna Sibiului. Manuscris], 1888.

Karczag Ákos – Szabó Tibor: *Erdély, Partium és a Bánság erődített helyei. Várak, várkastélyok, városfalak, templomvárak, barlangvárak, sáncok, erődítmények a honfoglalástól a 19. század végéig. Második, bővített kiadás* [Locuri fortificate din Transilvania, Partium și Banat. Cetății, castele, ziduri de orașe, bisericii fortificate, peșteri fortificate, șanțuri și forturi de la descalecare până la sfârșitul secolului al 19-lea. Ediția a II-a, revizuită], Budapeșt. 2012.

Kovács András: *Vizakna református temploma. Művészettörténeti tanulmány. Kézirat* [Biserica reformată din Ocna Sibiului. Studiu de artă. Manuscris], Kolozsvár. 2003.

Fig. 1 - Planul general al săpăturii

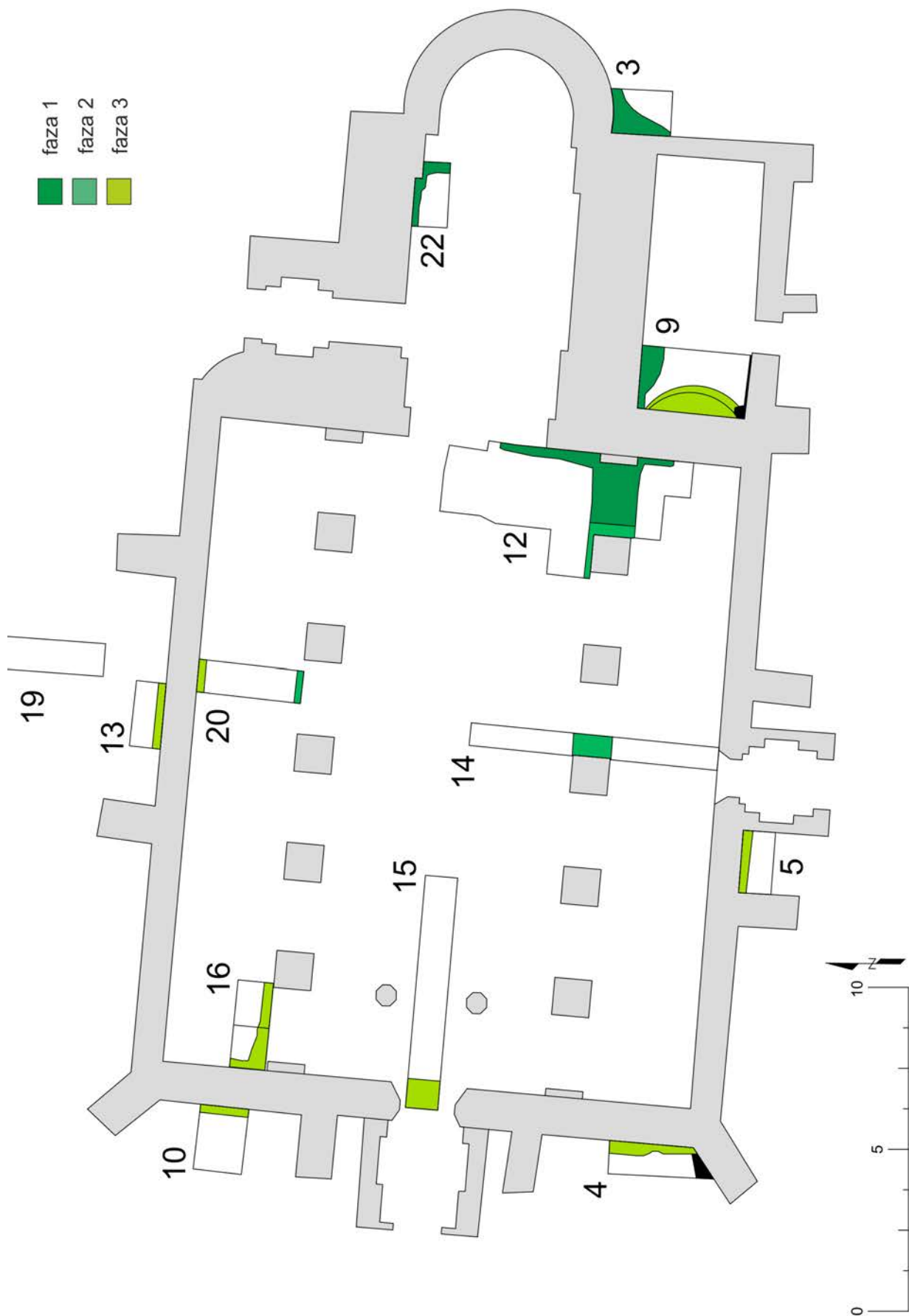

Fig. 2 - Periodizarea fundațiilor de zid în construcția bazilicii

Fig. 3 - Fundația turnului și absidei principale, S-3

Fig. 4 - Absida corului lateral sudic, S-9

Fig. 5 - Fundațiile turnului și corului lateral sudic, S-9

Fig. 6 - Morminte medievale la fața vestică al navei laterale sudice, S-4

Fig. 7 - Morminte medievale la fața vestică al navei laterale nordice, S-10

Fig. 8 - Perioadele de construcție al fundației navei principale (faza 1 și 2), S-12

Fig. 9 - Zid de fundație al navei principale cu urme de incendiu, S-16

Fig. 10 - Bolta criptei descoperite în nava laterală nordică, S-20

Fig. 11 - Fundația și elevația navei laterale nordice, cu strat de pământ între ele, S-20

Fig. 12 - Colțul nord-vestic al capelei medievale, S-1

Fig. 13 - Pilon in situ și restabilit în corul capelei medievale, S-17

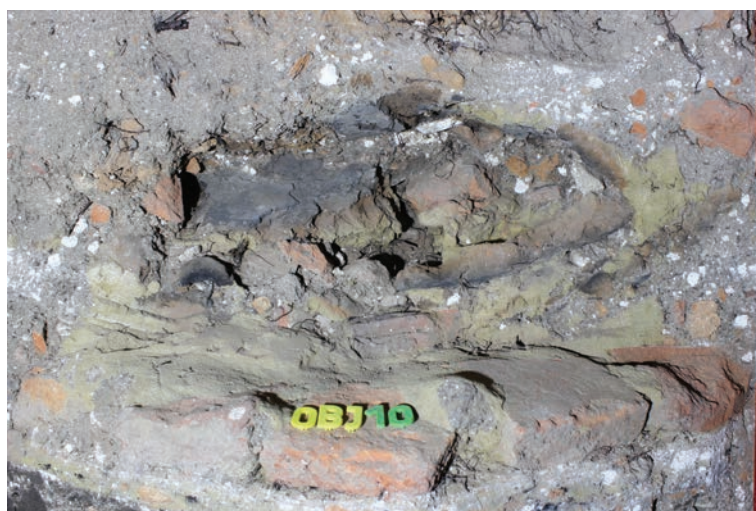

Fig. 14 - Groapă de turnare de bronz, S-17

53. Oltina, com. Oltina, jud. Constanța**Punct: „Capul Dealului”****Cod tip de sit:** 112**Cod de epocă:** 431**Codu RAN:** 62495.01**Autorizația nr.** 102/06.05.2019**Colectiv:** Cristina Talmațchi – responsabil, Constantin Șova (MINAC)**Total finanțare:** 23.166 lei Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța**Perioada desfășurării campaniei:** aug. - sept. 2019.

Campania de săpătură arheologică sistematică 2019 în așezarea fortificată de perioadă medieval-timpurie de la Oltina „Capul Dealului” a vizat sectorul de vest al așezării, obiectivul principal fiind clarificarea tehnicii de construcție și a structurii sistemului defensiv. Pentru verificarea perioadei aproximative a realizării unor straturi suprapuse în scopul ridicării valului de pământ, au fost analizate probe de os descoperite în acestea, prin metoda datării cu radiocarbon (^{14}C).

În sectorul A, aflat în partea de vest a așezării, a fost deschisă în campania anterioară o nouă secțiune, SIII (de 28 x 3 m), dispusă transversal pe valul de pământ, în scopul obținerii de noi date referitoare la tehnica de construcție a acestuia și la momentul cronologic în care a fost ridicat. Completarea informațiilor obținute în timpul vechii cercetări (2001-2003), referitoare la dimensiunile elementelor componente ale întregului sistem defensiv și stabilirea relației acestuia cu așezarea sunt, de asemenea, importante.

Identificarea, în anul 2018, pe creasta valului, a două șiruri de găuri de par (acestea nu au fost surprinse în cercetările anterioare, reprezentând un câștig pentru analiza cât mai riguroasă a valului de pământ), plasate vertical și ușor oblic, a determinat deschiderea în 2019 a două secțiuni de control, în vederea stabilirii proporțiilor amenajărilor speciale, probabil cu rol de întărire și înălțare a structurii acestuia. Secțiunile de control au fost dispuse spre sud de SIII, pe creasta valului, la 6 m, respectiv 22 m de secțiunea din 2018. Suprafața fiecăreia este de 3 x 6 m, fiind orientate E-V. S-a constatat că amenajarea de pe coama valului de pământ continuă și în perimetrul secțiunilor de control, urmele acesteia fiind, în acest stadiu al cercetărilor, mai discrete decât în SIII. Acest fapt poate fi explicat ori prin înălțimea mai mică pe care o păstrează valul de pământ spre sud, ori prin adâncirea insuficientă a săpăturilor. În campania viitoare cercetarea va continua în perimetrul celor două secțiuni de control.

Totodată a fost continuată cercetarea în SIII. În capătul de est al acesteia a fost finalizată partea de sud-vest a unei locuințe medieval-timpurie prinsă în perimetrul secțiunii. Aceasta s-a conturat la -0,55 m față de actualul nivel de călcare și are podeaua la -1,20 m. Cantitatea mare de cenușă cumulată deasupra podelei arată că locuința a fost incendiată. Din inventarul ei amintim un împungător din os, două vârfuri de săgeți din fier, ceramică și material

osteologic. Pentru acest complex s-a făcut și datare cu radiocarbon (^{14}C) pe probă de os.

Cercetarea desfășurată în acest an în așezarea fortificată medievală timpurie de la Oltina-„Capul Dealului”, secolele IX-XI, a completat informațiile din campania anterioară referitoare la tehnica de construcție a sistemului defensiv și la structura acestuia. Catalogul descoperirilor de aici a fost îmbogățit cu două vârfuri de săgeți (apărute într-o locuință de la baza valului de pământ), vase ceramice reîntregibile sau fragmentare, fusaiole, greutăți pentru plasa de pescuit, cărămizi cu șanțuri pentru ascuțirea obiectelor din os, împungătoare din os, obiecte din piatră (gresii) și un bogat material osteologic.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

The 2019 systematic archaeological excavation campaign in the fortified settlement of early medieval period from Oltina „Capul Dealului” targeted the western sector, the main objective being to clarify the construction technique and the structure of the defensive system. The identification, in 2018, on the ridge of the vallum, of two rows of log holes (these were not surprised in previous research, representing a gain for the most rigorous analysis of the earthen vallum), placed vertically and slightly obliquely, determined the opening in 2019 of two control sections, with a view to establishing the proportions of the special arrangements, probably with the role of strengthening and elevating its structure. The control sections were disposed south of the SIII, on the ridge of the vallum. It was found that the arrangement on the ridge of the earth vallum continued in the perimeter of the control sections, its traces being, at this stage of the research, more discreet than in SIII. This fact can be explained either by the lower height that the earth vallum keeps to the south, or by the insufficient depth of the excavations. In the next campaign the research will continue within the perimeter of the two control sections.

At the same time, research continued in SIII. At the east end, the southwest part of an early medieval dwelling was completed within the perimeter of the section.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

54. Ostrov, com. Ostrov, jud. Constanța [Durostorum]

Punct: „Ferma 4”

Cod LMI: CT-I-s-A-02719

Cod RAN: 62547.01

Autorizație nr. 32/03.05.2019

Colectiv: Paul Damian (responsabil), Adela Băltăc, Eugen Paraschiv-Grigore (MNIR), Virgil Apostol (IAB)

Finanțare 25.000 lei Ministerul Culturii, 15.000 lei Muzeul Național de Istorie a României

Cercetările arheologice din campania 2019 au continuat în Sectorul *Cartier Terme* prin cercetarea în zona edificiilor identificate anterior. Cercetarea arheologică s-a concentrat în zona nordică a edificiului nr. 3, pentru epuizarea gropilor identificate la nord de cuptorul cercetat în campania 2018 (casetele C23 și C24). Totodată, pentru o mai bună înțelegere a situației, dar și pentru clarificarea relației dintre edificiile nr. 2 și 3, s-au înlăturat mai mulți martori stratigrafici, respectiv dintre secțiunea SIM și rândul de casete C1-4, dintre casetele C1-2, C2-3 și C3-4, dintre secțiunea SIM și rândul de casete C6-9, respectiv dintre C6-7, C7-8, C6-9.

Pentru cercetarea exhaustivă a gropilor identificate la nord de cuptorul dreptunghiular, a fost necesară desființarea martorului stratigrafic dintre casetele C23–24, precum și a martorului intermediar din caseta C23 (respectiv carourile 8 a-f) până la nivelul la care gropile au fost conturate anterior, ulterior cercetarea continuând pe întreaga suprafață a gropilor. Deși inițial părea să se contureze o groapă de mari dimensiuni, cercetarea a indicat faptul că avem două gropi, ulterior prin umpleri succesive cele două s-au contopit în straturile superioare. Prima groapă era situată la 3,30 m nord-est de cuptor, are o formă aproximativ circulară în plan (diam = 1,80 m). Cea de-a doua groapă se află la cca 3 m nord-vest de cuptor, cercetarea ei nu a fost finalizată. Cele două gropi se află la cca 2 m distanță, iar între ele se constată că de asemenea s-a practicat o extracție de lut, dar „în trepte”, diferența fiind de cca 0,20–0,30 m. Cel mai probabil că aceste gropi au fost efectuate pentru extragerea lutului folosit pentru construirea cuptorului, ulterior fiind umplută cu materiale diverse. Groapa de la nord-vest a fost inițial folosită mai ales pentru depunerea cenușii rezultată în urma arderii lemnului folosit la cuptor. Materialul recoltat era în general din lut (ceramică, opaițe, material tegular, fragmente de conducte, teracote, lut ars), dar și alte tipuri de material (sticlă, obiecte din fier, bronz, cenușă, lemn ars etc.).

Cel de-al doilea edificiu identificat în *Cartierul Terme*, se află la cca 25 m nord de edificiul termal, iar din motive obiective cercetarea asupra acestuia a fost oprită din 2004. Pentru o mai bună înțelegere a situației de aici, dar și pentru a vedea legătura dintre acest edificiu și edificiul nr. 3 se impunea reluare cercetării asupra acestui obiectiv. Astfel, a început demontarea tuturor martorilor stratigrafici mai ales a celor dintre secțiunea magistrală și celelalte casete (de la est și vest). În aceste zone au fost surprinse două amenajări(?) din fragmente tegulare și fragmente de calcare, fără un contur precis. În stadiul actual al cercetării

este greu de spus ce reprezintă acestea, fiind posibil să fie chiar o substructură a unui nivel de funcționare sau un nivel de distrugere.

Abstract

In the campaign 2019 (for ancient *Durostorum* and previous research on this site, see footnote no. 1) we have resumed research in Sector *Quarter Thermae*, aiming at the discovery of the connection between the three buildings researched in this area. We finished uncovering one of the pits situated at the north-east of the pottery kilns discovered last year. Another pit (at the north-west) was partially uncovered.

55. Pantelimonul de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța

Punct: [Ulmetum]

Codul RAN: 62618.01

Autorizației nr. 104 / 06.05.2019

Colectiv: Gabriel Mircea Talmațchi - responsabil științific:

Finanțare: 68.262 lei (25.000 lei MCIN + 43.262 lei MINAC)

Perioada desfășurării campaniei: aug. – oct. 2019

Cercetările arheologice din acest an, pe o suprafață de cca. 364 mp, au avut drept scop continuarea investigațiilor în partea de S a fortificației romane târzii și bizantine timpurii, precum și verificarea prin secțiuni de diagnostic a unei zone cu potențial arheologic reperat.

Sector Sud-Vest

(Gabriel Mircea Talmațchi, Dan Vasilescu)

Obiectivele principale ale campaniei 2019 au constat în continuarea îndepărtării nivelului medieval târziu (otoman) din zona *extra muros* aferentă turnului patruleter de SE (T8) până la stratul corespunzător abandonului fortificației și deschiderea unei noi secțiuni, S VIII (15 x 4 m), dispusă paralel cu S VII, pentru cercetarea integrală a unor complexe identificate anterior.

S-a reușit îndepărtarea completă a straturilor care compun nivelul otoman de pe martorii S I/S II, S III/S IV, S IV/S VI, S VI/S VII, S IV-S VII (intermediar) și parțial din noua secțiune S VIII, cu martorul aferent (S VII/S VIII). Astfel, cercetările au acoperit o suprafață totală de 93,15 m², cu o adâncime medie de -0,50/0,60 m.

Din stratul vegetal, dar mai ales din nivelul medieval târziu, au fost recuperate materiale specifice epocilor romană timpurie (sec. II-III), romană târzie (sec. IV-V), bizantină timpurie (sec. al VI-lea) și otomană (sec. XVI-XVII): fragmente ceramice (predominante), obiecte de metal, monede etc. Această situație ne indică faptul că au existat de-a lungul timpului multiple intervenții antropice fie

în interiorul fortificației, fie în alte nuclee de locuire antice din apropiere. Majoritatea au fost probabil superficiale, de vreme ce predomină materialele databile în sec. V-VI. De asemenea, multitudinea de resturi osteologice de proveniență animală ne arată o zonă cu caracter preponderent menajer, întreținută prin arderi succesive, care au format în timp un strat gros de pământ gri-cenușos aproape de turn și din ce în ce mai subțire către vale.

Prezența unor obiecte de port întregi (cercei, inele etc.) ar putea sugera însă și dezafectarea structurilor de locuire medievale târzii în perioada modernă, ale căror resturi au fost aruncate în zonă, probabil după anul 1878. Situația este similară cu cea constatată în urma cercetării arheologice preventive din anul 2018, desfășurată într-un punct situat la cca. 170 m S-SV de poarta de SV a fortificației (Sector „Cartaș-cuptor Panaitescu”)¹.

În campaniile următoare ne propunem să continuăm cercetarea în secțiunea S VIII, sub nivelul de abandon al cetății, precum și să îndepărtăm martorii rămași, pentru a completa datele cu privire la situația stratigrafică *extra muros* din apropierea turnului T8.

Sector Sud – bazilica paleocreștină

(Constantin Băjenaru, Dan Vasilescu)

Obiectivele principale ale acestei campanii au constat în finalizarea cercetării unor complexe identificate anterior între praetorium și bazilică și deschiderea a două noi suprafețe: G 41-45, respectiv M 41-45. Pe plan secundar, s-a urmărit conturarea altor complexe în suprafețele deja începute: K 42-45, L 41-45 și M 46-48.

Au fost finalizate următoarele complexe: G 75, G 76, G 77, G 95, G 104, G 108, G 109, G 110, G 111, G 112, G 113, G 114, A 30, A 31 și A 32. De asemenea, s-a obținut un profil magistral al complexului A 11, suprapus de strada adosată bazilicii. În cele două suprafețe noi, săpătura s-a oprit pe stratul de dărâmătură asociat cu nivelul N1 (sec. al VI-lea), la o adâncime medie de -0,30/0,40 m. Majoritatea complexelor au oferit un material concludent pentru încadrarea cronologică (fragmente ceramice, monede etc.), aproape toate fiind asociate cu perioada de funcționare a fortificației (nivelurile N4-N1). Complexele A 11 și A 30 (groapă de var dreptunghiulară) par a fi contemporane și asociate fie cu momentul de construcție al stației rutiere (clădirea numită convențional praetorium), fie cu momentul de construcție al fortificației (ultimul sfert al sec. al IV-lea).

Perioada romană timpurie (sec. II-III) este reprezentată de un șanț identificat în suprafața L 41-45, orientat NE-SV, precum și printr-un strat de cultură (cca. 15 cm) reperat în suprafața K 45-48, care ar putea fi legat de o structură de locuire având la interior o podea de lut foarte clar definită. De asemenea, menționăm conturarea altor 7 complexe (gropi), care urmează a fi cercetate în campania viitoare.

Sector Extra Muros Sud

(Constantin Băjenaru, Gabriel Mircea Talmațchi, Dan Vasilescu, Cătălin Mircea Nopcea)

În urma numeroaselor cercetări de teren efectuate recent la Ulmetum, au fost identificate mai multe zone cu potențial arheologic. Una dintre acestea se află în valea pârâului Pantelimon, la aproximativ 80 m SE de poarta de SV a fortificației. Punctul reprezintă o pantă lină și îngustă, cu aspect de val de apărare, paralelă cu incinta de S. La suprafața terenului se puteau observa două pete mari de nuanță gri-cenușos cu materiale arheologice abundente, una dispusă spre capătul de E și una spre capătul de V al pantei. Situația a determinat crearea unui nou sector de cercetare, Extra Muros Sud, care va include pe viitor și alte puncte identificate în apropiere de acesta.

În dreptul petei dinspre capătul de E au fost trasate două secțiuni paralele, S I și S II, orientate aproximativ E-V (de-a lungul pantei), cu dimensiunile de 12 x 2 m, despărțite de un martor lat de 1,00 m, fiecare fiind împărțită în patru carouri de 3 x 2 m, cu numerotare de la V spre E. Astfel, cercetările au acoperit o suprafață totală de 60 m², cu o adâncime medie de -0,60/0,70 m. Se pare că această zonă a fost amenajată ca o terasă, a cărei locuire este confirmată de prezența unui nivel de călcare antic și a unui segment de fundație din pietre legate cu pământ, ambele asociate cu perioada romană târzie (sec. al IV-lea). După dezafectarea clădirii, peste terasă s-au depus în timp două straturi mari, ușor observabile, cu multiple resturi menajere (fragmente ceramice, materiale de construcții, obiecte de metal etc.). Primul prezintă materiale datate majoritar în a doua jumătate a sec. al IV-lea, fără a depăși sec. al V-lea. În schimb, ultimul strat este asociat cu sec. al VI-lea. În carourile 1-2 ale celor două secțiuni s-a identificat un rest de fundație, implantat în depunerile corespunzătoare sec. al VI-lea. De asemenea, în S II, caroul 4, s-a mai cercetat parțial o groapă de formă circulară, cu fundul atins la cota de -2,40 m sub nivelul actual, realizată după ce terasa nu mai era vizibilă, probabil în sec. V-VI. Pământul galben viu (loess) a fost surprins doar în colțul de NV al S I, la cota de -0,60 m.

Alte trei secțiuni au fost trasate în cealaltă zonă de interes, dispuse paralel, însă cu orientare N-S, pentru a surprinde stratigrafia pantei. Acestea au avut dimensiunile inițiale de 10 x 3 m, fiind despărțite prin martori cu lățimea de 1,00 m, fiecare fiind împărțită în cinci carouri de 2 x 3 m, cu numerotare de la N spre S. Descoperirile efectuate au determinat eliminarea martorilor, precum și prelungirea tuturor secțiunilor către S cu echivalentul unui carou, a S III cu 2,00 m către N și a carourilor 3-6 din S IV cu 1,30 m către E. Cercetările au acoperit o suprafață totală de 148,4 m². Pământul galben viu (loess) a fost surprins la -0,10 m în partea superioară a pantei, având o cădere treptată către vale. În partea opusă, către fortificație, a fost cercetat parțial un șanț care pare a avea dimensiuni considerabile și scop defensiv. Cea mai importantă descoperire o reprezintă însă identificarea unei necropole, asociată cu prima perioadă majoră de funcționare a fortificației. În total, au fost cercetate zece morminte de înhumăție (M 27-36).

¹ C. Talmațchi, C. Băjenaru, D. Vasilescu, C. M. Nopcea, O. Grigoruță, *Pantelimonu de Sus, com. Pantelimon, jud. Constanța [Ulmetum]. Punct: Str. Mieilor „Stația de epurare” / Sector „Cartaș – cuptor Panaitescu”, în CCAR 2018, București – Sibiu, 2019, p. 297-298.*

Șapte dintre acestea sunt de tip cu groapă de acces și firidă laterală, cu orientare V-E sau aproximativ. Unele aveau firida blocată cu cărămizi ori pietre. Contemporaneitatea acestora este sugerată și prin inventar: mărgelile de sticlă polifațetate sau sferoidale.

Celelalte trei morminte au fost descoperite în secțiunea S IV, într-un complex de mari dimensiuni (7,50 x 3,15 m), cu aspect de catacombă, dar a cărei destinație inițială ar fi fost mai degrabă extragerea pământului galben și/sau refugiu. Acesta a fost săpat dinspre vale, cu un culoar de acces, lat de cca. 1,00 m, către o încăpăre cu boltă, nivelul de călcare din interior aflându-se la cota de -3,00 m. După dezafectare, în capătul acesteia, s-a depus primul defunct (M36), fără inventar, într-o firidă blocată cu 16 cărămizi și orientare SE-NV. Aproximativ la nivelul de săpare al firidei au mai fost descoperite resturile deranjate de la un alt defunct, poziționat similar cu cel din grupul de morminte din exteriorul complexului. Deasupra acestuia, într-o nișă superficială și peste umplutura care îl acoperea, se afla un mormânt (M29), cu aceeași orientare, dar cu inventar specific epocii migrațiilor (al doilea sfert al sec. al V-lea).

Stratigrafia complexului în care au fost implantate mormintele M29 și M36 sugerează prăbușirea boltii, moment care a produs și deranjarea unor morminte mai vechi, inclusiv două morminte de copii, ale căror oase și elemente de inventar au fost recuperate de la adâncimi diferite. Golul creat a fost umplut intenționat cu resturi menajere, care acopereau inclusiv defunctul din M29. Acestea constau în fragmente ceramice romane timpurii (sec. II-III) și romane târzii (sec. IV-V), apropiate din punct de vedere cantitativ, obiecte de metal, etc. O parte din materialele romane timpurii au fost antrenate în urma prăbușirii, stratul de cultură fiind identificat în secțiunile adiacente. Este posibil ca această necropolă să fi avut două faze, unul dintre morminte (M28) fiind secționat la amenajarea complexului masiv, în prima jumătate a sec. al V-lea (*terminus post quem* 425-435).

Fig. 1 - Sector SV. Privire de ansamblu (către SE)

Fig. 2 - Sector SV. Privire de ansamblu (către V)

Fig. 3 - Sector SV. Secțiunea S VIII (profil intermediar)

Fig. 4 - Sector SV. Secțiunea S VIII

Fig. 5 - Sector Sud-bazilică. Conturări complexe suprafața L 41-45

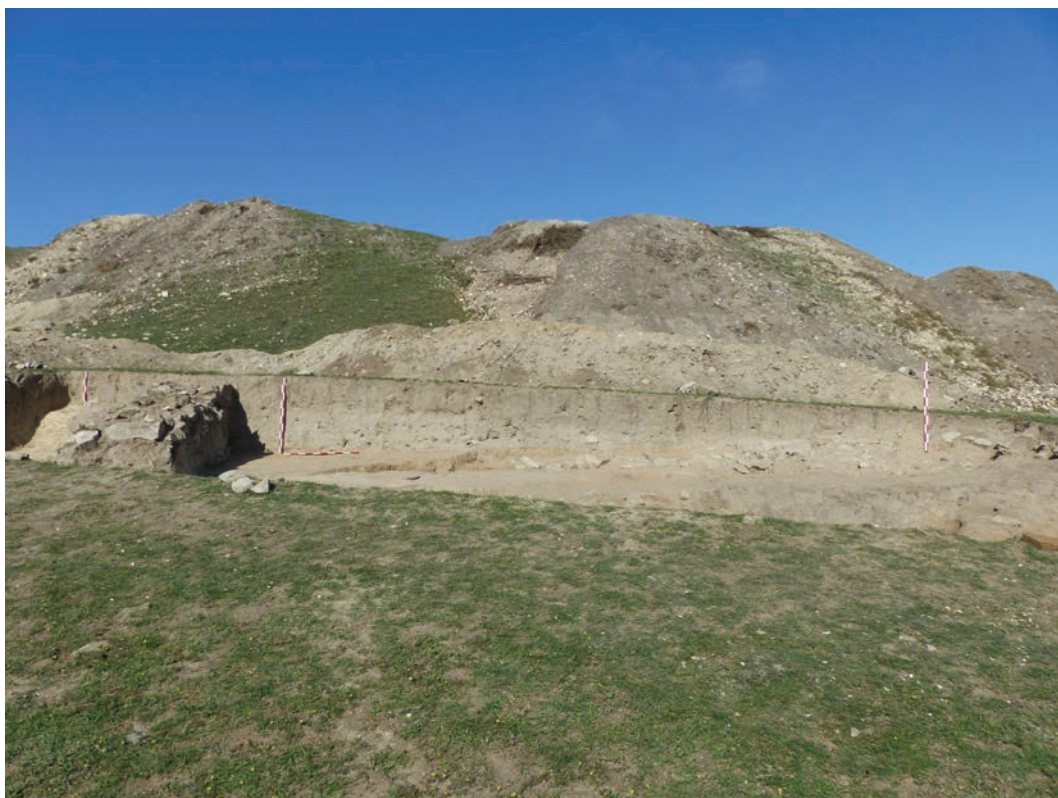

Fig. 6 - Sector Sud-Bazilică. Complexele A 32 + G 111

Fig. 7 - Sector Sud-Bazilică. Complex A 30

Fig. 8 - Diagnostic extramuros. S I. Profil N

Fig. 9 - Diagnostic extramuros. S I-II (vedere către E)

Fig. 10 - Diagnostic extramuros. S I-II (vedere către V)

Fig. 11 - Diagnostic extramuros. S III - M32

Fig. 12 - Diagnostic extramuros. S IV (C1). Blocaj M 36

56. Pericei, com. Pericei, jud. Sălaj

Punct: „strada Gouț nr. 767”

Tip sit: 111

Epoca: 163, 32, 432, 5

Cod RAN: 142293.02

Autorizație nr. 135/25.09.2019

Colectiv: Horea Pop (responsabil de șantier), Robert Gindele, Paul Pupeză, Teodor Taloș, Mihai Dunca, Horațiu Cociș

Data desfășurării campaniei: 26.09 - 11.10.2019

În toamna anului 2019 Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău (MJIAZ) a reluat lucrările de săpături arheologice sistematice din cadrul proiectului de cercetare *Sacru și profan la dacii din nord-vestul României* în situl Pericei-Gouț. Situl, de epocă romană, a ajuns în atenția specialiștilor în urma unei descoperiri întâmplătoare a unui cuptor menajer afectat parțial de amenajarea unei locuințe în anul 2002. Cercetările din acel an au mai scos la iveală și alte complexe dacice (un bordei, un alt cuptor și un atelier de prelucrare a cornului) afectate și acestea de lucrările edilitare. Ulterior, în anul 2008, MJIAZ a efectuat o săpătură sistematică pe proprietatea cu nr. 767, în proximitatea descoperirilor anterioare, identificând nu doar nivele de locuire din epoca romană ci și unul, anterior, din prima epocă a fierului și altul, ulterior, din evul mediu târziu.

Anul acesta au fost trasate două unități de cercetare (S1: 7x8m și S2: 8,5x12m) care au completat imaginea anterioară. Au fost identificate 51 de complexe arheologice (1 din epoca fierului, 41 din epoca romană și 9 datate în evul mediu târziu, Anexa). Dintre acestea 15 sunt gropi de provizii cu resturi menajere (una din epoca fierului, alta din evul mediu târziu și restul din epoca romană), 29 gropi de stâlp (25 din epoca romană, 4 din evul mediu târziu), 5 locuințe (4 datate în epoca romană, una din evul mediu târziu), 2 instalații de foc (cuptoare, unul din epoca romană ținând de locuința C1, celălalt probabil aparținând locuinței C47 medievală târzie).

Cele mai multe dintre complexe sunt cele datate în epoca romană (sec. 2-3) și romană târzie (sec. 4), mai precis 41 dintre acestea, și sunt strâns legate de activitatea de prelucrare a cornului și realizare de piepteni din acest material. Majoritatea complexelor au în inventar piese care sugerează acest univers ocupațional al comunității de daci liberi de pe teritoriul actualului Pericei (resturi debitate din corn, piepteni sau fragmente de piepteni, lamele din corn în curs de finisare, șpan rezultat din realizarea lamelelor, gresii pentru finisaje, ustensile din fier, fragmente de tipare și ceramică întregibilă și fragmentară modelată cu mâna și la roată). În complexul C1 (locuință cu cuptor pietrar) a fost descoperită și o monedă din bronz conservată precar, emisă foarte probabil de Constantin cel Mare. Au fost cercetate complet sau parțial (datorită surprinderii incomplete în suprafața investigată) complexe arheologice (locuințe, ateliere, gropi de provizii/menajere, instalații de foc/cuptoare, gropi de stâlp) cu un inventar variabil în funcție de caracterul fiecăruia. Niciuna dintre locuințele/atelierele datate din epoca romană nu a fost surprinsă complet în

săpătura din acest an, astfel că dimensiunile acestora sunt irelevante în actualul stadiu al cercetării, cercetarea integrală lor fiind dezideratul campaniei următoare.

Importanța cercetării sitului de epocă romană de la Pericei-Gouț rezidă din faptul că acesta se întinde pe un interval de timp între sec. II-IV p.Chr. cu elemente de început de sec. V fără a sesiza elemente germanice specific zonei nord-vestului României. Mai mult, putem constata un import dacic de tehnologie romană privind confecționarea ceramicii la roată (fină și grosieră) și o colportare a acesteia într-o perioadă în care prezența romană în zonă dispăre, iar importul de ceramică romană angobată poate fi pus doar pe seama traseelor comerciale dinspre provincia Pannonia.

ANEXA PERICEI - GOUȚ 2019. COMPLEXE ARHEOLOGICE. PRELUCRARE STATISTICĂ

	Gr. provizii /menajeră	Gr. stâlp	Locuință	Cuptor	Ep. fierului	Ep. romană	Ep. modernă
1.			X			X	
2.		X				X	
2.1		X				X	
2.2		X				X	
2.3		X				X	
3.	X					X	
4.		X					X
5.	X					X	
6.	X						X
7.	X					X	
8.		X					X
9.				X			X
10.	X					X	
11.		X					X
12.		X					X
13.				X		X	
14.	X					X	
15.	X					X	
16.		X				X	
17.		X				X	
18.	X					X	
19.	X				X		
20.			X			X	
20.1		X				X	
21.	X					X	
22.	X					X	
23.		X				X	
24.	-	-	-	-	-	-	-
25.		X				X	
26.		X				X	
27.		X				X	
28.		X				X	
29.		X				X	
30.		X				X	
31.		X				X	
32.		X				X	
32.1			X			X	
33.	X					X	
34.	X					X	
35.	X					X	
36.		X					X
37.			X			X	
38.		X				X	
39.		X				X	
40.		X				X	
41.		X				X	
42.		X				X	
43.		X					X
44.		X				X	
45.		X				X	
46.	X					X	
47.			X				X
TOTAL 52	15	29	5	2	1	41	9

57. Piatra Neamț, jud. Neamț**Punct: „valea Doamnei, Poiana Cireșului”****Tip de sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 113 (paleolitic superior)**Cod RAN:** 120735.04**Autorizație nr.** 87/06.05.2019

Colectiv: dr. Elena-Cristina Nițu (responsabil științific) (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); prof. univ. dr. Marin Cârциumaru (Univ. „Valahia” din Târgoviște, Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); dr. Ovidiu Cîrstina (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); drd. Florin Ionuț Lupu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); drd. Marian Leu (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); dr. Mădălin Cornel Văleanu (Complexul Național Moldova, Iași); dr. Constantin Preoteasa (Complexul Muzeal Județean Neamț); dr. Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț); Horia Ghiță (Complexul Național Muzeal „Curtea Domnească” Târgoviște); Elena-Anca Purcaru.

Finanțare: 55.353 lei (dintre care 37.493 lei finanțare Ministerul Culturii și Identității Naționale și 17.869 lei finanțare CNM Curtea Domnească Târgoviște prin surse atrase în cadrul proiectului PN-III-P4-ID-PCE-2016-0614/ nr. 129/2017 finanțat de UEFISCDI)

Perioada desfășurării campaniei: 4.08.2018 - 6.10.2019

Așezarea de la Poiana Cireșului – Piatra Neamț, prin descoperirile realizate de-a lungul timpului, este unul dintre cele mai reprezentative situri paleolitice din România și printre cele mai importante situri gravetiene din Europa, așa cum o dovedește și valorificarea științifică la nivel internațional¹. Cercetările de aici s-au desfășurat, cu unele întreruperi, din 1998 până în prezent, iar săpăturile sistematice efectuate până la maxim 6 m adâncime au reliefat existența a șase niveluri paleolitice, datate prin mai multe metode (C-14, AMS, OSL, paleomagnetism) între 20.000 și 37.000 de ani uncal. B.P. În afară de nivelul Epigravetian, care este puternic deranjat, toate celelalte locuiri paleolitice sunt bine conservate, delimitate de strate sterile groase, foarte bogate din punct de vedere cultural, reflectând activități umane diverse: structuri de locuire, vetre, resturi faunistice, materiale litice foarte numeroase, zone cu pigmenți de ocru, o colecție bogată de unelte din os și corn, obiecte de artă etc., unele dintre ele fiind unice printre des-

coperirile paleolitice din România. Poiana Cireșului-Piatra Neamț este singurul sit paleolitic din estul României care a furnizat cel mai mare ansamblu faunistic dintre siturile gravetiene de la noi din țară, o colecție impresionantă de materiale dure animale, precum și majoritatea obiectelor de artă descoperite în paleoliticul din România. În prezent, așezarea de la Poiana Cireșului-Piatra Neamț a livrat circa 85 % din întregul număr de podoabe și peste 94 % din toate obiectele de artă descoperite până acum în așezările paleolitice din România². Industria pe materii dure animale este destul de bogată și diversă, fiind reprezentată prin patru unelte din fildeș, vârfuri din corn de ren, precum și numeroase unelte din coarne de ren și cerb. La toate acestea se adaugă o extrem de bogată colecție de material litic, structuri de combustie, strate ocrate, structuri de locuire etc. Colecția de material litic cuprinde peste 15.000 de piese aflate în studiu.

Din punct de vedere metodologic, s-a utilizat un sistem unitar de înregistrare, folosit încă de la începutul reluării cercetărilor în 1998, care implică un punct 0 unic (398 m altitudine absolută, deasupra oricărui punct cu potențial arheologic din sit), un caroiaj temporar fixat în fiecare campanie la 1 m față de punctul 0, în raport cu care se realizează înregistrarea individuală în trei dimensiuni a tuturor artefactelor și structurilor. Colecția impresionantă de unelte, faună sau obiecte de artă descoperite aici este fără îndoială consecința metodei de săpătură și recuperare a materialelor. Întregul depozit cercetat până acum a fost epuizat prin decaparea în niveluri cu grosimi foarte mici (cca 2 cm), impuse de densitatea și dimensiunea materialului arheologic. De asemenea, o atenție deosebită s-a acordat tamisării sedimentului care s-a realizat prin site fine cu ochiuri de 2-3 mm grosime. Dimensiunea foarte mică a multor categorii de materiale, pentru care s-au depus eforturi considerabile în scopul recuperării în săpătură, precum și fragilitatea unui procent variabil din materialul faunistic ne-au impus folosirea unor unelte adaptate acestor piese, cum sunt spatulele din lemn și pensule fine. În stratul de cultură au fost utilizate cu preponderență spatule din lemn, renunțându-se la șpacluri sau truele.

Circumstanțele și datele din teren, precum și rezultatele cercetărilor anterioare, au făcut subiectul a numeroase publicații din țară și străinătate, de aceea nu vom mai insista asupra lor în acest raport³.

Obiectivul major al cercetărilor din situl Poiana Cireșului este determinat de înțelegerea dinamicii culturale

¹ Marin Cârциumaru et al., *Parures et objets d'art du Gravettien récent de Poiana Cireșului-Piatra Neamț (Roumanie) [Adornments and art objects from the Late Gravettian at Poiana Cireșului-Piatra Neamț (Romania)]*, L'Anthropologie 122, 2018, p. 220–260; M. Cârциumaru, E.-C. Nițu, O. Cîrstina, N. Goutas, 2016, *The Engraved Stone Pendant from Poiana Cireșului-Piatra Neamț, Romania. New Contributions to the Understanding of Symbolic Behaviour in Gravettian*, Archaeology, Ethnology & Anthropology of Eurasia, Institute of Archaeology and Ethnography of the Siberian Branch, Russian Academy of Sciences, nr. 4, p. 35-45; Elena-Cristina Nițu et al., *Mobility and social identity in the Early Upper Palaeolithic: new personal ornaments from Poiana Cireșului site (Piatra Neamț, Romania)*, PLOS ONE, 14(4): e0214932m 2019;

² Marin Cârциumaru, Elena-Cristina Nițu, *Symbolic Behaviour and Art on the Territory of Romania from the Middle Palaeolithic to the Mesolithic (55,000-7,500 B.P.)*; *Comportamentul Simbolic și Arta pe teritoriul României din Paleoliticul mijlociu până în Mezolitic (55.000-7.500 B.P.)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2018, ISBN 978-606-537-429-4.

³ M. Cârциumaru et al., 2010, *The Pluristratified Upper Paleolithic Site From Poiana Cireșului, Piatra Neamț. Recent Results and Future Prospects*, in C. Neugebauer-Maresch & L. Owen (Eds.), *Aspects concerning the Middle and Eastern European Upper Paleolithic-Methods, Chronology, Technology and Subsistence*, Symposium Wien, 9-11 November, 2005, Mitteilungen der Prähistorischen Kommission ÖAW, 2010, p. 209-219.

a paleoliticului superior în regiunea est-carpatică. Din acest punct de vedere, situl Poiana Cireșului reprezintă o reală oportunitate deoarece este singura așezare gravetiană din România care se pretează bine unui proiect atât de ambițios, chiar dacă ar fi să luăm în considerare doar cele trei niveluri gravetiene, care, prin datările făcute în sit, sunt cuprinse între 20.000 și 30.000 de ani, perioada de dezvoltare a Gravetianului, un tehnocomplex văzut ca prima cultură paleolitică paneuropeană. Având în vedere marile schimbări climatice, inclusiv ultimul Maxim Glaciar din Pleistocenul superior, înregistrate în acest interval cronologic, locuirile din situl Poiana Cireșului pot oferi informații importante despre influența climatică asupra comunităților umane, implicit schimbări în gestiunea resurselor minerale sau animale.

În acest moment, Poiana Cireșului beneficiază de 52 datări absolute, făcute în patru laboratoare diferite (Beta Analytic - SUA, ORAU-Oxford - Anglia, Erlanger - Germania, RoAMS-Tanderom Bucharest). Spre deosebire de toate celelalte situri paleolitice din România, rezultatele probelor de la Poiana Cireșului sunt consistente, foarte coerente, inclusiv în cazul datărilor încrucișate realizate pe aceleași probe în laboratoare diferite.

Din punct de vedere tehnic, în concordanță cu obiectivul campaniei de săpare a nivelurilor paleolitice vechi din sit (25.000-37.000 ani BP), a fost mărită o parte din secțiunea VII, începută în anul 2007 și continuată în 2018, noua săpătură cuprinzând 9 mp, împărțiți în carouri de câte 1mp fiecare. Continuarea săpăturilor în partea estică a sitului a fost determinată de importanțele descoperiri realizate anul trecut, printre care identificarea a două noi locuiri paleolitice care au vârste foarte vechi (32.000 și 37.000 BP). Noua secțiune a fost adâncită până la 6 m, ceea ce a reprezentat un efort considerabil având în vedere canitatea uriașă de sediment excavat și timpul mare necesar delimitării structurilor de locuire și tamisării întregului depozit.

Contrar estimărilor anterioare, nivelul Gravetian I (20.000 ani BP) se continuă pe latura estică a așezării, în secțiunea săpată densitatea materialelor descoperite fiind remarcabilă (Fig. 1). Caracteristica generală a zonei excavate este reprezentată prin asocierea preponderentă a fragmentelor osteologice cu vetre foarte groase și bine prezevate. Așa cum este deja cunoscut, în acest nivel animalul vânat majoritar a fost renul. Există situații când elementele faunistice au fost descoperite în conexiune anatomică. Repartiția spațială este similară cu cea observată în secțiunile săpate în 2014 și 2015, localizate pe latura sudică a sitului. Două structuri de combustie circulare, adâncite, care se uneau, au fost delimitate pe o suprafață de 1,5 mp. Alături de acestea, numeroase zone cu ocră se evidențiază. De asemenea, fauna era concentrată în jurul vetrelor. Pe lângă recuperarea de materiale litice și osteologice, a fost descoperit și un obiect de podoabă: o mărgea din *Dentalium* sp.

Celelalte două niveluri Gravetiene au fost definite prin concentrări de materiale litice și osteologice, îndeosebi oase de bizon. În ambele, au fost delimitate urme de arsură și bucăți de cărbune. De asemenea, pentru prima dată, în

al doilea nivel Gravetian au fost descoperite și obiecte de podoabă, reprezentate prin mărgele din cochilii perforate de *Lithoglyphus apertus*. În campaniile anterioare, astfel de podoabe nu au fost recuperate decât din cel de-al treilea nivel Gravetian.

Unul dintre cele mai importante rezultate ale campaniei arheologice din anul 2019 a reprezentat-o recuperarea unui număr consistent de materiale litice din locuirile gravetiene vechi, îndeosebi din cel de-al doilea nivel. Astfel, completarea ansamblurilor litice cu noile descoperiri vor contribui la analiza globală tehnologică și tehnofuncțională a colecțiilor în scopul înțelegerii modului de utilizare a resurselor minerale de către comunitățile paleolitice, determinarea caracteristicilor tehnice ale industriei litice și caracterizarea culturală a comunităților paleolitice. Una dintre particularitățile nivelului Gravetian II, evidențiată în ansamblul litic descoperit în campaniile din 2018 și 2019, este definită de componența tipologică. Pe lângă lame retușate, piese à dos și gratoare, simple sau duble, realizate pe lame groase, au fost descoperite câteva zeci de piese fasonate pe partea ventrală cu retușe inverse, semi-invadatoare. Morfologia similară vârfulor poate implica funcționarea acestora ca proiectile. Tipologic, sunt diferite de alte unelte specifice gravetianului, analizele viitoare urmând să le definească mai bine. De asemenea, o altă individualizare a ansamblului litic este evidențiată prin descoperirea unor lamele retușate semi-abrupt pe întreaga circumferință, care necesită mai multe studii tafonomice pentru determinarea funcționalității.

Materialele descoperite în nivelul Gravetian III s-au concentrat, îndeosebi, într-o suprafață de doar 3 mp, pe latura estică a secțiunii, în jurul unor urme de arsură, unde au fost găsite încă 9 cochilii perforate din specia *Lithoglyphus naticoides*. Acestea întregesc colecția numeroasă de obiecte de podoabă reprezentate prin cochilii perforate descoperite în acest strat, numărul lor total ajungând la 63 de exemplare (10 exemplare descoperite în anul 2004, 2 exemplare în 2006, 32 în 2016, 4 în 2017, 6 în 2018, 9 în 2019). De altfel, singurele cochilii de melci perforate descoperite în paleoliticul din România provin din situl Poiana Cireșului. Ținând cont de dimensiunea foarte mică a acestora (diametrul maxim cuprins între 6 și 8 mm), dar și de fragilitatea lor, este evident că fără o metodă de săpătură foarte riguroasă aceste artefacte nu se puteau recupera. Trebuie să subliniem că în situl de la Poiana Cireșului este una din cele mai mari colecții de cochilii perforate din Gravetianul din Europa.

Așa cum am precizat mai sus, o parte din SVII (circa 4 mp) a fost adâncită până la 6 m (Fig. 2) în scopul delimitării locuirilor de Paleolitic superior vechi, descoperite în anul 2018. Din păcate, nu a fost observată nicio densitate de materiale arheologice, însă a fost delimitată o zonă cu cărbuni de lemn foarte bine prezervați. Conform adâncimii, este posibil ca acestea să aparțină nivelului datat la 32.000 ani BP. Asupra acestui aspect urmează să ne edificăm prin datările AMS, care urmează să le facem.

Abstract

In the 2019 archaeological campaign at Poiana Cireșului Paleolithic settlement, was excavated a surface of 9 sqm, representing an extension of section VII, opened in 2007 and continued in 2018, on the eastern side of the site. The new section was deepened to 6 m. From all the occupations researched this year, over 5.000 archaeological materials were recovered, most of which being three-dimensional recorded: lithic materials, faunal remains, charcoals, pieces of pigments, shells, ornaments etc. Most of them belong to the first Gravettian layer, dated around 20.000 uncal BP. Also, a rich ensemble of lithic and osteological materials were discovered in the older Gravettian

occupations (24.500 and 26-27.000 uncal BP).

In addition, from the Gravettian layer III were recovered another nine perforated *Lithoglyphus naticoides* shells, which complete the large collections of ornaments represented by the perforated shells discovered in this layer, their total number reaching 63 items. Other personal ornaments, in smaller numbers, were recovered from the other levels: one *Dentalium* sp. bead in the Gravettian I layer and two perforated shells of *Lithoglyphus apetus* in the Gravettian II layer. Moreover, the only perforated shells found in the Paleolithic in Romania come from the Poiana Cireșului site.

Fig. 1 - Poiana Cireșului-Piatra Neamț, campania 2019, imagini din timpul săpăturilor arheologice. Detalii cu densitatea materialelor în nivelul Gravettian I.

Fig. 2 - Poiana Cireșului-Piatra Neamț, campania 2019, imagini din timpul săpăturilor arheologice. Săparea părții inferioare a depozitului și recoltarea de probe sedimentologice.

58. Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău

Punct: „Gruia Dării”

Cod sit: 48539.01

Autorizația nr. 55/2019

Colectiv: Valeriu Sîrbu - responsabil științific (IAB), Sebastian Matei, Roxana Munteanu, Daniel Garvăn, Laurențiu Grigoraș (MJ Buzău)

În vara anului 2019 au fost reluate săpăturile pe platoul de la *Gruia Dării*, având ca obiective continuarea cercetărilor în S11 și în cele 4 secțiuni deschise în 2014 (secțiunile S28-S31), precum și în secțiunea 34, trasată în afara incintei dacice. În secțiunile 28-31 cercetarea a vizat avansarea în nivelele cu depuneri din sec. II-I a. Chr., iar în S11 și S34 s-a urmărit epuizarea depunerilor preistorice.

În această campanie au fost descoperite 18 complexe noi (9 din a doua epocă e fierului, 3 din epoca bronzului și 6 din neo-eneolitic), dar au fost cercetate și complexe descoperite în campaniile anterioare.

În continuare, vom prezenta, pentru fiecare epocă în parte, principalele rezultate ale cercetărilor de la *Gruia Dării*.

A doua epocă fierului

Săpăturile privind a doua epocă a fierului s-au concentrat în suprafețele S28, S29, S30 și S31, unde au fost descoperite și cercetate complexe datate în sec. I a. Chr. Este vorba de 4 gropi, din care una identificată campania trecută, 3 vetre și 3 zone compacte de pământ galben ce reprezintă, probabil, resturi din podina unor construcții.

Cele mai interesante complexe cercetate sunt 263 - cuptor și 283 - podină, complexe care împreună alcătuiesc resturile unei locuințe.

Complexul 263 a fost observat, inițial, sub forma unei structuri circulare de pietre, cu dimensiunile de aproximativ 1,75 x 1,00 m, majoritatea așezate pe cant. În interiorul acestora pământul era roșcat, plin de pigmenți și bucăți de lipitură arsă, provenind, probabil, de la o cupolă. Vatra a fost descoperită la cota de -0,62 m, cu dimensiunile vizibile de 1,30 x 0,75 m. O treime din acest complex intra în profilul de SE al secțiunii S29. În urma secționării, la 8-9 cm mai jos, a fost descoperită o altă crustă de vatră (vatra B), provenind, cel mai probabil, de la un cuptor sau o vatră mai veche. Aceasta are lungimea de 1,10 m, ea fiind ușor decalată față de cea aflată deasupra (vatra A). În profilul acestui complex s-a observat că o parte din bolovanii care făceau parte din structura cuptorului 263A stăteau pe crusta vetrei 263B. În jurul cuptorului, la adâncimea de -0,80 m, pe o suprafață de aproximativ 2,20 x 2,00 m, a fost descoperită și curățată o masă de pământ gălbui-albicios (complex 283), foarte compact, ce ar fi putut reprezenta podina unei construcții asociată cuptorului.

În urma secționării vetrei 263B s-a constatat că aceasta a fost amenajată pe un pat de pietre plate, grosimea crustei nedepășind 4 cm.

În apropierea complexului 263, spre NE, se află resturile altui cuptor, **complex 264**, din care s-au mai

păstrat crusta și fragmente din baza cupolei. În această campanie a fost demontată crusta, unde s-a observat același mod de amenajare cu cel al vetrei 263B, respectiv pat de pietre plate.

Un alt complex similar, complex 262, aflat în secțiunea S28, la 0,5 m spre SE, a fost cercetat în campania trecută. Cele trei structuri de ardere sunt plasate stratigrafic în partea superioară a nivelului de sec. I a. Chr., fiind distruse, cel mai probabil, odată cu amenajarea incintei sacre.

O altă posibilă construcție este alcătuită de vatra complex 286 și podina complex 288. Vatra 286 a fost identificată în secțiunea S28, la cota de -0,80 m. Are dimensiunile de 0,90 x 0,60 m, ea intrând parțial în malul de SE. În jurul vetrei s-a conturat o zonă cu pământ galben, compact, relativ curat (complex 288), care se întindea spre jumătatea de SV a S28, ce avea aproximativ 3,00 x 1,00 m. Cele două complexe (vatră și podină) vor fi cercetate integral în campania viitoare.

O altă vatră *in situ* (**complex 281**) a fost identificată în secțiunea S30, la cota de -0,70 m, de formă ușor ovoidală, cu dimensiunile de 0,80 x 0,70 m. În urma secționării s-a putut observa că vatra a fost amenajată într-o mică alveolă, prin umplere cu pământ galben. Crusta, care se întinde aproximativ pe toată suprafața, are grosimi cuprinse între 2 și 4 cm, iar miezul are o grosime ce depășește 20 cm în zona de mijloc.

La circa 2 m spre NE, la cota de -0,65 m, a fost dezvelită o masă de pământ galben, compact (**complex 285**), cu dimensiunile de 3,20 x 1,20 m, afectată de intervenții ulterioare. E posibil să avem un alt rest din podina unei construcții, însă date suplimentare vom obține în campania viitoare.

În ceea ce privește complexele adâncite de tip groapă menționăm complexul 273 și complexul 280, care vor fi cercetate integral în campaniile viitoare.

Complexul 280 – S30, carou A, a fost identificat la cota de -0,55/0,62 m sub forma unei aglomerări de bolovani ce intră în malul de SE, cu dimensiunile vizibile de 1,60 x 0,70 m. Printre bolovani s-au descoperit fragmente ceramice și două vase în miniatură. La cota de -0,70 m bolovanii au dispărut aproape complet, lăsând locul unei umpluturi cenușii afânate.

Complexul 273, din S30, groapă identificată anul trecut, are dimensiunile de 1,30 x 1,20 m și o umplutură cenușie cu mult cărbune. În umplutură au fost descoperite numeroase bucăți de lipitură arsă, fragmente ceramice, dar și 4 vase întregi (un borcănel, o ceșcuță-opaiț, un căpăcel și un kantharos).

Materialul arheologic descoperit în 2019 este bogat, predominând vasele ceramice, foarte fragmentate în strat și relativ bine păstrate în complexe. Cele mai numeroase sunt borcanele, fructierele, ceștile-opaiț și *kantharoi*, dintre care doi întregi. Dintre piesele cele mai expresive descoperite în această campanie notăm: un inel de argint, un fragment de oglindă și o verigă din bronz, o lamă de cuțit și un vârf de săgeată din fier și două mărgelile din sticlă. Mai amintim și 12 fragmente de piese din fier, provenind de la diverse unelte, 15 jetoane confecționate

din pereți de vase, 3 fusaiole și 3 cute. Mai notăm, de asemenea, și un arșic prelucrat și un fragment de figurină antropomorfă, ambele probabil cu semnificație magică.

Epoca bronzului

În ceea ce privește descoperirile din epoca bronzului, acestea au fost identificate numai în limitele secțiunii 11 – unitate de cercetare deschisă în urmă cu mai mulți ani, aflată la începutul campaniei la cota de -1,80/1,90 m. În același sector al săpăturii în care în anul 2018 cercetasem o structură incendiată, cu ceramică predominant de stil Monteoru Ic3 (complex 271¹), s-a conturat, de la -2,00-2,10 m, o zonă cu pigmenți și bulgări mărunți de lipitură arsă (**Complex 282**). Acest nou complex, ce reprezintă resturile unor pereți din paiantă prost conservați, a fost surprins doar parțial în limitele S11 (caroul C), el continuându-se dincolo de profilele de NE și NV ale secțiunii. Cu excepția amprentelor de nuiete observate pe bulgării mai mari din lipitura pereților, nu au fost înregistrate date privind această structură: dedesubtul stratului de dărâmtură care a avut grosimi de 0,05-0,10 m nu s-a observat nici o amenajare sau grupare de obiecte care să indice un spațiu locuit, astfel că nu putem interpreta complexul 282 decât ca reprezentând fie un perete dărâmat spre exteriorul construcției, din care a făcut parte, degradat în timp și deranjat de intervenții ulterioare, fie ca material în poziție secundară, aruncat. În favoarea celei din urmă ipoteze înclină și starea inventarului mobil asociat complexului: nu a fost descoperit aici nici un obiect întreg, fie el de lut ars, piatră sau os. Materialul osteologic este relativ puțin, iar ceramica se remarcă prin gradul mare de fragmentare. Materialul ceramic este, în general, inexpressiv, cu un număr redus de fragmente de vase decorate (predominant în manieră Ic3). La fel ca și în cazul complexelor cercetate în anii anteriori, remarcăm prezența câtorva fragmente de stil Ic2, alături de cele Ic3. Complexul 282 marchează în acest punct baza nivelului care poate fi atribuit fără dubii comunităților Monteoru.

Nivelul anterior de locuire este mai dificil de decelat prin prisma structurilor cercetate în cadrul S11. Astfel, bronzului timpuriu îi atribuim cu certitudine un singur complex - **Complexul 279** constă într-o lentilă de lut galben, compact, identificată pe latura de vest a S11, pe o suprafață de 0,80 x 1,20 m, tăiată de o groapă dacică (Complex 204). Având o grosime variabilă, de cel mult 5 cm, prost conservată, cu numeroase goluri, denivelată, această lentilă constituie fie un rest de podină, fie o zonă cu „material de construcție”. Lentila urmează căderea pantei, destul de accentuată în acest sector al săpăturii, înclinându-se pe un ax SV-NE între 1,78 și 1,97 m. Deasupra lentilei de lut și împrejurul acesteia s-au aflat puține fragmente ceramice, de dimensiuni mici, greu de atribuit cultural. Imediat dedesubtul acestei lentile de lut, la -2,01/2,05 m, au fost observate fragmentele unui vas decorat cu nervuri în manieră specifică mediului Schneckenberg.

Un al treilea complex cercetat, atribuit epocii bronzului, îl constituie aliniamentul de pietre notat cu sigla **Complex 275**. Observat din 2018, de la cca. -1,65/1,75 m, acesta s-a conturat datorită pietrelor așezate vertical (unele

cu latura de până la 0,30-0,40 m), așezate aproximativ în centrul S11, pe o axă SSV-NNE, paralelă cu linia pantei. Pietrele constituiau parte a unui aliniament a cărui coerență a fost mai bine înțeleasă odată cu adâncirea săpăturii sub 2,20 m, observându-se că acestea au fost așezate într-un șanț îngust, cu lățimea de cca. 0,30 m, care taie partea superioară a nivelului eneolitic. Nu s-a observat nivelul de la care a fost săpat șanțul, dar după modul de așezare al pietrelor, prezente în număr mai mare sub 1,80/1,90 m, considerăm că această structură (care poate că a constituit fie un zid de terasă, fie fundația unei alte structuri) nu pare să fi fost în uz în vremea construcțiilor incendiate cu ceramică Monteoru Ic3. Complexul 275 se plasează, stratigrafic, anterior depunerilor monteorene și posterior celor eneolitice. Nu este exclus ca pietrele observate dedesubtul complexului 282, în jurul și dedesubtul complexului 279, să corespundă momentului demantelării acestei structuri.

Stratigrafia depunerilor de pe *Gruia Dării* la punctul de contact între bronz și eneolitic nu permite întotdeauna delimitări clare. Contribuie la aceasta lipsa unor structuri coerente asociate materialului ceramic din bronzul timpuriu și dificila diferențiere în cromatica și consistența depunerilor. Pe parcursul săpăturii am delimitat aici, provizoriu, un „nivel de contact eneolitic/bronz”, cu o grosime de cca. 0,15/0,20 m, în care se regăsesc deopotrivă materiale ceramice specifice celor două epoci. Înclinarea straturilor pe o axă SV-NE produce, în acest sector, decalaje ale cotelor săpăturii de cca. 0,30-0,40 m, astfel că „nivelul de contact” se află la -1,80/1,90 m în caroul A al S11 și la -2,18/2,27 m în caroul C al aceleiași secțiuni.

Inventarul mobil recuperat din nivelurile din epoca bronzului în această campanie nu este unul extrem de abundent, având, totodată, un grad accentuat de fragmentare.

Epoca neo-eneolitică

Cercetarea depunerilor aparținând perioadei eneolitice târziu s-a desfășurat în Secțiunea 11 (4 x 4 m), situată în partea de NV a platoului de la Pietroasa Mică - *Gruia Dării*, și în secțiunea S34 plasată pe platoul de la V-NV de incinta dacică.

Complexele eneolitice din S11. În secțiunea S11 au fost identificate și cercetate următoarele complexe:

Complexul 295 reprezintă un rest dintr-o construcție incendiată (2,70x3,30 m), identificată la adâncimile de 2,07-2,14 m (SE) și 2,48-2,53 m (NV), el intră în profilul de SV al secțiunii. Complexului 295 este secționat, pe direcția NE-SV, de un șanț (Complexul 275) atribuit epocii bronzului, iar în colțul de NV al secțiunii de o groapă (Complexul 204) din epoca geto-dacică. În cursul campaniei din anul 2019 a fost demontat, parțial, nivelul de distrugere al complexului 295.

Complexul 295a a fost identificat la adâncimile de cca. 2,00 m (SV)-2,11m (NE), în perimetrul carourilor A și, parțial, B, sub forma unei aglomerări de materiale arheologice (1,40x1 m). Cercetarea complexului 295a a fost finalizată în cursul campaniei din anul 2019.

Complexul 296 reprezintă o groapă de formă circulară, cu diametrul de cca. 1,10 m, identificată în caroul B, la adâncimea de aprox. 2,28 m. Complexul 296 „taie” spre NV și NE nivelul de distrugere al unei structuri

¹ CCAR Campania 2018, p. 150.

eneolitice incendiate (Complexul 113). Înspre SE, groapa 296 este secționată de complexul 229 (groapă atribuită epocii fierului). Umplutura complexului 296 a fost golită, în cursul acestei campanii, până la adâncimea de 2,37 m, cotă la care nu au mai fost identificate materiale arheologice.

Complexul 113 reprezintă resturile unei construcții incendiate („calupuri” masive de lipitură arsă), concentrate în carourile B (-2,24 m) și C (-2,59 m), de-a lungul profilului de NE al secțiunii (3,50x0,60-0,70 m). Acesta se continuă în profilul de NE, înspre secțiunea 13 (cercetată între anii 2005-2006). Complexul 113 este tăiat de mai multe complexe: Complexul 293 (groapă identificată în caroul D) și Complexul 275 (șanț), atribuite epocii bronzului; Complexul 296 (groapă eneolitică situată în caroul B) și Complexul 229 (groapă din epoca fierului din caroul B).

Complexul 113 a fost conservat, pe nivelul de distrugere, urmând ca în cursul campaniei viitoare să fie continuată cercetarea acestuia.

Materialele arheologice descoperite în complexele menționate aparțin orizontului cultural de tip Cernavoda Ic-Cucuteni B2.

În campania din anul 2020 ne propunem să finalizăm cercetarea complexelor 113, 295 (structuri de construcții incendiate), 296 (groapă), precum și a restului depunerii eneolitice din secțiunea S11.

Secțiunea 34 a fost amplasată pe platoul de la V de incinta dacică, în continuarea S32, cercetată în anul 2014. A avut orientarea SE-NV și dimensiunile de 22 x 1 m, fiind împărțită în carouri de 2 x 1 m, numerotarea începând de la SE. A fost trasată cu scopul de a verifica stratigrafia în această zonă și de a identifica posibilele complexe ne-eneolitice, care să confirme locuirea preistorică din această parte a sitului.

Stratigrafia este una relativ simplă. Până la cota de -0,15-0,20 m nivel vegetal actual, perturbat de intervenții recente. Stratul arheologic începea de la aceste cote și continua, cu excepția unor complexe adâncite, până la 0,80 – 1 m în capătul de SE și 0,60 m în capătul de NV, în funcție de configurația terenului. În întreaga depunere arheologică, materialele arheologice (în special ceramică), apar amestecate, fiind atribuite comunităților Starčevo-Criș și Cucuteni. Aceeași situație s-a întâlnit și în cele trei complexe adâncite, surprinse parțial. Este vorba despre două gropi (**complexele 292 și 294**), ce coboară până la 0,90 - 0,96 m având, la nivelul la care au fost identificate (-0,40 m) diametre de 1,15 și 1,40 m și despre o alveolare de mari dimensiuni, cu perețele în trepte, pe latura de SE și oblic pe cea de NV, ce avea deschiderea de cca. 3 m și cobora 1,8 m de la nivelul vegetal. Suprafața mică pe care a fost identificată nu ne permite, deocamdată, să emitem ipoteze privind funcționalitatea acesteia.

Bibliografie

- V. Dupoi, V. Sîrbu, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasele-Gruiu Dării, județul Buzău (I)*, Buzău, 2001;
- V. Sîrbu, S. Matei, V. Dupoi, *Incinta dacică fortificată de la Pietroasa-Mică – Gruiu Dării, com. Pietroasele, jud. Buzău (II)*, Buzău, 2005; V. Sîrbu, S. Matei, D. Costache, L. Grigoraș, G. El Susi, *Pietroasa Mică-Gruiu Dării, jud. Buzău. Descoperirile din epocile eneolitică și a bronzului*, vol. III, Brăila-Buzău, 2011;
- V. Sîrbu, S. Matei, *Ritual and Inventory in a Dacian Sacred Enclosure – Pietroasa Mică- Gruiu Dării (1st century BC - 1st century AD)*, p. 155-182, în *Iron Age Sanctuaries and Cult Places in the Thracian World*, Proceedings of the International Colloquium Brașov, 19th – 2th of October 2006, Brașov 2007;
- V. Sîrbu, *Les figurines anthropomorphes et zoomorphes découvertes dans l'enceinte sacrée dace de Pietroasa Mică-Gruiu Dării (dép. de Buzău)*, p.177-193, în *Mélanges à la mémoire de Niculae Conovici* (Eds. Al. Avram, V. Lungu, M. Neagu), Călărași, 2008;
- V. Sîrbu, *Figurine, statuete și capace antropomorfe și zoomorfe geto-dacice din Muntenia (sec. IV a. Chr.-I p. Chr.)*, *Thraco-Dacica*, I (XXIV), 1-2, 2009, p. 37-69;
- V. Sîrbu, *A Sacred Dacian Enclosure at Pietroasa Mică-Gruiu Dării: the center of a future archaeological park?*, CCDJ, XXVII, Călărași, 2010, p. 45-52; V. Sîrbu, S. Matei - *A Dacian Fortress from Pietroasa Mică-Gruiu Dării*. In: "Settlements, Fortresses, Artefacts" - *The Thracians and their Neighbors in the Bronze and Iron Ages*, vol. I, Proceedings of The 12th International Congress of Thracology (Eds. Cr. Schuster, O. Cîrstina), Târgoviște, 10th -14th September 2013, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2013;
- V. Sîrbu, S. Matei, *Pietroasa Mică – „Gruiu Dării”: établissement, citadelle et lieu de culte à l'époque géto-dace (Ive s. av. J.-C. –Ier s. ap. J.-C)*, *Thraco-Dacica*, IV-V, SN, 2012-2013, p. 109-134;
- V. Sîrbu, S. Matei, M.-M. Ștefan, D. Ștefan, *The Geto-Dacian Cult Place from Pietroasa Mică-Gruiu Dării, Buzău County (Romania)*, p. 341-369, în *Mousaios*, XIX, Proceedings of the International Colloquium Residential Centres (dava, emporium, oppidum, hillfort, polis) and Cult Places in the Second Iron Age of Europe, Buzău (Romania), 23rd -26th October 2014, Buzău, 2014, p. 343-371;
- Grigoraș, L., 2018, *Vase eneolitice cu tub descoperite la Pietroasa Mică-Gruiu Dării (com. Pietroasele, jud. Buzău)*, *Mousaios*, XXII, 2018, p. 123-131;
- Grigoraș, L., Garvăn, D., Munteanu, R., Dumitrașcu, V., 2018, *Cercetările arheologice de la Pietroasa Mică-Gruiu Dării (campania 2018). Perioada eneolitică târzie*, *Mousaios*, XXII, p. 67-121;
- V. Sîrbu et alii, *Pietroasa Mică, com. Pietroasele, jud. Buzău. Punct Gruiu Dării*, CCAR, Buziaș, 2002, p. 233-235, pl. 82; CCAR, Covasna, 2003, p. 232-233, pl. 94; CCAR, 2004, Cluj-Napoca, p.232-234, pl. 51-B; CCAR, 2005, Jupiter-Mangalia, p. 271-274, pl. 30; CCAR 2006, Constanța, p. 267-268; CCAR 2007, Tulcea, p. 268-270; CCAR 2008, Iași, p. 225-227; CCAR 2009, Suceava, p.142-145, CCAR, 2010, p. 105-

107; CCAR 2011, p. 104-106; CCAR 2012, p. 104-105; CCAR 2014, p. 58-59; CCAR 2015, p. 112-113; CCAR 2018, p. 106-108; CCAR 2019, p. 148-152.

Abstract

The researches carried out during July 2019 at *Gruia Dării* consisted of the invasive investigation of two sectors of the site: in the north-western side of the plateau (Trenches 11, 28-31) and the western part of the site, outside the Dacian enclosure (Trench 34).

Four periods were documented throughout these researches: the Iron Age, the Bronze Age, the Chalcolithic and the Neolithic. While the archaeological evidence for the Dacian period and the later Prehistory confirms long lasting habitations, the earliest occupation of the place is inferred on the basis on some Starčevo-Criș shards identified in the Chalcolithic features. 22 archaeological features unearthed: nine from the second Iron Age, seven from the Bronze Age and six pertaining to the Chalcolithic layers.

The excavations regarding the Second Iron Age were carried out in S28-31. Four pits, three hearth and three clay areas were investigated. The latter might represent the poorly preserved flooring of some constructions.

The Bronze Age features documented in 2019 are: the remains of a wattle and daub wall (Cpl. 282), several pits (Cpl. 289, 290 and 293), a hearth (Cpl. 291) and a segment of a stone structure (Cpl. 275) - possibly connected with the building of an artificial terrace. The burnt wattle and daub wall and one of the pits are part of the Middle Bronze Age layers (associated with Monteoru Ic3 pottery), while the rest of the structures can be attributed to a slightly older stage (Early Bronze Age).

The Chalcolithic layers were investigated in S11 and S34. In S11 four archaeological complexes belonging to the Late Chalcolithic were unearthed: Cpl. 113 and Cpl. 295 representing the remains of two burned structures; Cpl. 295a representing a heap of pottery and animal bones and Cpl. 296 (most likely a pit or shallow area with ceramic and osteological fragments). The subsequent three Chalcolithic structures from S34 indicated the lesser extent of the anthropic layer on the western plateau.

1

2

Pl. I. Pietroasa Mică-Gruiu Dării; secțiunea 11. 1. Complexul 295; 2. Complexul 295a.

1

2

Pl. II. Pietroasa Mică-Gruiu Dării; secțiunea 11. 1. Complexul 296; 2. Complexul 113.

59. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara**Punct: „La Vie”****Cod RAN: 90672.02****Autorizație nr. 9/11.04.2018**

Colectiv: Gică Băeștean (MCDR Deva) - Responsabil de șantier, Angelica Bălos (DJC Hunedoara), Marius Gheorghe Barbu – responsabil sector (MCDR Deva), Ioan Alexandru Bărbat – responsabil sector (MCDR Deva), Ioana Lucia Barbu (MCDR Deva), Costin-Daniel Țuțuianu (MCDR Deva), Antoniu Tudor Marc (MCDR Deva), Mihaela-Maria Barbu (MCDR Deva), Andrei Gonciar – colaborator (Archaeotek Canada)

Perioada desfășurării campaniei: 3 iunie – 27 iulie 2019

Campania arheologică din anul 2019 s-a desfășurat având ca obiectiv principal continuarea cercetării arheologice din campaniile anterioare, în suprafețele Spl și SpII.

Suprafața Spl

Datorită capacității reduse a resurselor din această campanie s-a hotărât ca în suprafața Spl să se efectueze doar lucrări care să vizeze protejarea și conservarea primară a vestigiilor apărute în campaniile anterioare. Astfel, au fost acoperite cu pachete de sol secțiunile S5 și S6, zidurile aferente lor fiind protejate cu material geo-textil și pământ.

Suprafața SpII

Principalele obiective al campaniei din anul 2019 au fost următoarele:

1. Identificarea și delimitarea limitelor de nord și de sud ale clădirii de tip vagon, aparținând secolului al III-lea p.Chr., cercetată în campaniile anterioare în zona centrală a *villa*-ei de la Rapoltu Mare – *La Vie*.
2. Determinarea orientării și dimensiunilor clădirii de secolul al II-lea p.Chr. surprinsă în partea nordică a zonei cercetate. În acest sens, secțiunile S6 și S9 au fost prelungite cu 1 m spre nord, iar la nord de S12 a fost trasată secțiunea S13, de 4 × 4 m.
3. Cercetarea structurilor preromane în secțiunile în care nivelul roman a fost epuizat în campaniile anterioare (S2, S5).

S2

În S2 a fost reluată cercetarea arheologică, întreruptă cu doi ani în urmă, suprafața inițială, de 4 × 4 m, ca urmare a stării de conservare precare a profilurilor arheologice, fiind extinsă pe laturile de nord, sud și vest cu circa 0,30-0,40 m. După documentarea arheologică a urmelor de activitate antropică postromană și romană, la vest de zidul Z20, în colțul nord-est al secțiunii S2, a fost din nou surprins complexul La Tène timpuriu (la -0,70 m), Cx 37, cercetat parțial în 2017, reprezentat printr-o groapă care pornește de sub nivelul roman. Complexul La Tène, chiar dacă a nu a fost săpat integral în campania anului 2019, a fost cercetat pe o suprafață mai extinsă, oferind câteva detalii interesante privind sedimentul de la interiorul gropii, reprezentat printr-un nivel cu puțin chirpici în partea superioară, de un al doilea nivel alcătuit în preponderență din lipitură de perete cărămizie, partea inferioară a gropii conținând un strat cenușiu. Cu excepția unui fragment

ceramic La Tène, nu au fost descoperite alte categorii de piese arheologice.

Din punct de vedere stratigrafic a fost confirmată situația deja cunoscută de la nivelul anului 2017, cum că groapa Cx 37 taie complexul mai vechi, reprezentat prin Cx 42 (L2), o structură de suprafață care a fost atribuită neoliticului timpuriu. Săpătura arheologică a indicat prezența la circa 1,00 m a lui Cx 42 (L2), reprezentat printr-o aglomerare de materiale litice, ceramice și osteologice, confirmându-se astfel pozițiile noastre anterioare privind dimensiunile mult mai extinse ale complexului Starčevo-Criș cercetat în toamna anului 2017. Dintre materialele reprezentative, pot fi amintite descoperirea în colțul lui S2, în partea de nord-vest a complexului neolitic timpuriu, a unor lame din silex. Având în vedere și piesele din campania anului 2017, identificate în același sector al lui Cx 42 (L2), suntem tot mai convinși de apartenența acestora la un mic depozit de unelte.

După epuizarea nivelului neolitic, care ajunge până la -1,25 m în profunzime, săpătura a fost continuată până pe sterilul arheologic, atingându-se roca nativă la -1,70. Între -1,46 și -1,65 m adâncime au fost descoperite 12 piese litice, care prezintă toate caracteristicile pentru a putea fi atribuite paleoliticului, cel mai probabil celui de tip superior.

S5

Sub aspect stratigrafic, situația din S5 (4,30 × 3 m) este oarecum asemănătoare în privința nivelurilor arheologice aflate sub cel de epocă romană, dacă este să le comparăm cu datele furnizate de secțiunea S2, aflată la aproximativ 3 m vest de această unitate de cercetare. Astfel, raportându-ne la profilul de nord al lui S5, între -0,64 și -0,94 m a fost documentat un nivel arheologic care conținea în amestec materiale ceramice La Tène timpurii și preistorice, iar mai apoi, la -0,94 m, fiind relevat un complex aparținând neoliticului timpuriu, denumit Cx 48. Complexul descoperit, unul de suprafață, poate fi caracterizat printr-o aglomerare de materiale arheologice, cum ar fi piese litice (andezit, travertin, micașist), fragmente ceramice Starčevo-Criș timpurii (IIA) și piese osteologice, dintre care unele posibil umane.

După finalizarea cercetării complexului Cx 48, au fost abordate nivelurile arheologice mai vechi, la -1,42/-1,45 m fiind surprinse 10 piese litice, reprezentate prin așchii, unelte, nuclee epuizate, asemănătoare cu cele descoperite în S2 (SpII), foarte probabil specifice „aceluași” orizont al paleoliticului superior. Și în această secțiune cercetarea arheologică s-a oprit pe steril, constituit din travertin, între -1,60 și -1,78 m.

S6

Imediat sub nivelul arabil a apărut nivelul dărâmăturii acoperișului clădirii de secolul al III-lea p.Chr. În campania 2019 lucrările realizate aici s-au limitat la curățarea și documentarea acestui nivel.

S9

În extremitatea nordică a fost surprinsă aceeași dărâmătură a acoperișului din ultima fază romană. S-a putut constata că după căderea acoperișului zona a fost afectată de lucrări antropice recente (arături) care au dus la fragmentarea materialului tegular. Au fost identificate

fragmente de țigle arse secundar și chiar vitrificate, cel mai probabil în conexiune cu structurile surprinse în campaniile anterioare în secțiunea S5. În acest nivel a fost descoperită o fibulă cu picior întors pe dedesubt, din fier.

S10

Unitatea de cercetare a surprins limita sudică a clădirii de tip vagon, de secolul al III-lea p.Chr. Această limită este constituită de zidul Z31, construit la fel ca și celelalte ziduri ale clădirii din bucăți de andezit și travertin legate cu un mortar alb. În S10 a fost surprinsă intersecția zidului exterior de sud (Z31) cu zidul intermediar Z23, acestea ținându-se. Sub dărâmtura acoperișului, în apropierea celor două ziduri, a fost identificată o groapă de mari dimensiuni. Aceasta (Cx 44) a fost săpată înainte de căderea acoperișului. Campania 2019 s-a concentrat pe cercetarea acestei structuri, nereușindu-se însă finalizarea ei. Printre materialele scurse în groapă pot fi amintite câteva fragmente ceramice de dimensiuni mai mari, precum și un mic inel din bronz cu o montură din sticlă.

S12

În această unitate a fost cercetat nivelul aparținând primei faze de locuire romană. Acesta s-a dovedit destul de sărăcăcios din punct de vedere al materialului arheologic descoperit, fiind identificate doar câteva fragmente ceramice și osteologice. S-a putut observa tehnica de construcție a clădirii de secol al II-lea p.Chr., al cărei colț de sud-est a fost surprins aici. Astfel, ea are o fundație din travertin local, fără mortar, elevația fiind construită din lemn și chirpici. Puternica incendiere ce a dus la distrugerea generalizată a primei faze a conservat bine acești pereți până la nivelul de călcare din ultima fază romană. Astfel, observațiile întreprinse au arătat că zidul era fățuit spre exterior și interior. În exteriorul clădirii, spre est, dărâmtura de chirpici (Cx 45) a căzut peste nivelul curții din prima fază, acesta fiind identificat ca o suprafață tasată formată din bucăți compactate de travertin local. Același nivel a fost identificat anterior și în zona porții de sud (Sp I), constanța lui indicând dezvoltarea similară a primei faze în ambele sectoare cercetate.

S13

Această secțiune a fost trasată în ultima parte a campaniei 2019, având drept scop cercetarea laturii de est a clădirii de primă fază surprinsă parțial în secțiunile S9 și 12. În jumătatea nordică a secțiunii S13 a fost decopertat doar nivelul vegetal. În jumătatea sudică a suprafeței fost identificat un nivel subțire de dărâmtură, adiacentă clădirii de secol al III-lea p.Chr. În acest nivel a fost descoperită o spatulă medicală din bronz. Campaniile viitoare se vor concentra pe cercetarea nivelului de primă fază romană existent aici.

Abstract

Parts of buildings belonging to the second and third centuries AD, as well as prehistoric structures from Paleolithic, Neolithic and Bronze Age were identified on that occasion. They were identified parts of buildings belonging to the second and third centuries AD, and also prehistoric structures from Paleolithic, Neolithic and Bronze Age.

Bibliografie

G. Băeștean, A. Bălos, M. G. Barbu, I. A. Bărbat, A. Gonciar, A. Brown, I. L. Barbu, D. C. Țuțuianu, O. C. Tutilă, M. M. Barbu, I. C. Codrea, *Rapoltu Mare, com. Rapoltu Mare, jud. Hunedoara. Punct: La Vie*, în CCA, campania 2016, București, 2017, p. 109-111.

M. G. Barbu, I. A. Bărbat, *New Archaeological Information Regarding the Exploitation of Andesite in Măgura Uroiului (Hunedoara County)*, în *Sargetia* (S.N.), VIII, 2017, p. 71-121.

M. G. Barbu, I. A. Bărbat, *Noi informații arheologice privind exploatarea andezitului la Măgura Uroiului (jud. Hunedoara)*, în *Banatica*, 27, I, 2017, p. 187-231.

M. G. Barbu, I. A. Bărbat, G. Băeștean, A. Bălos, A. Gonciar, A. Brown, *Raport preliminar privind cercetările arheologice de la Rapoltu Mare-La Vie, campaniile 2013-2015*, în *Banatica*, 26, I, 2016, p. 273-321.

60. Râșnov, jud. Brașov [Cumidava]**Punct: „Grădiște, Erdenburg”**

Tip sit: castru roman

Cod RAN: 40376.01

Autorizație nr. 51/2019

Colectiv: Liviu Petculescu (MJI Brașov) – responsabil științific, Stelian Coșuleț (MJI Brașov)**Perioada desfășurării campaniei:** 8.07 – 23.08.2019

Campania din 2019, cea de a 14 – a finanțată de Consiliul Județean Brașov a fost de de mai mică amploare atât datorită fondurilor reduse cât și a lipsei forței de muncă care devine o caracteristică permanentă a zonei.

Și în acest an cercetările au continuat în *praetentura sinistra* urmărindu-se identificarea *via-ei principalis* și secționarea zonei situate între drumul secundar descoperit în 2018 și *via praetoria*¹.

Pentru atingerea primului obiectiv s-a terminat săparea suprafeței S – 20 de 6x4 m care a fost începută în 2015 și continuată în 2018 și s-a deschis o nouă suprafață S – 21 în continuarea ei, la care s-a adăugat demontarea a doi martori M – 19/M – 20 și M – 20/ M – 21. Astfel a rezultat o suprafață totală de 56 mp care a fost săpată până la adâncimea medie de 0,70 m. În această suprafață a fost identificată *via principalis* lată de 4,30 m cu rigolele de 0,60 m, deci având o lățime totală de 5,50 m, practic aceleași cu drumul secundar descoperit în campania precedentă. Drumul are doar puține pietre mai mari la bază, în rest fiind făcut din pietriș. *Via principalis* a funcționat în ambele faze de construcție ale castrului, în faza II adăugându-se doar pietriș pentru înălțarea sa. Una dintre rigole are, în mod neobișnuit, fundul plan, rezultând evident din curățarea sa cu lopeți cu gura dreaptă.

Pentru atingerea celui de al doilea obiectiv s-a deschis o suprafață S 24 cu dimensiunile standard de 6x4 m plus trei martori lați de 1 m, care a secționat drumul secundar descoperit în 2018 aproape de locul unde acesta ajunge la *via sagularis* și alte două suprafețe S 49 și S 59 tot de 6 x 4 m, în lateral față de S 39 cercetată în 2018.

S 24 plus cei 3 martori adiacenți având în total 40 mp a fost dispusă în locul în care era făcută o groapă de către hoții de pământ (!) care au acționat în castru în perioadele în care nu se efectuau cercetări arheologice. Suprafața a fost săpată până la adâncimea de 0,90 – 0,95 m, ajungând la baza drumului secundar alcătuită din pietre mari de râu. Deși, așa cum am arătat, drumul a fost deranjat de gropi ulterioare unele chiar foarte recente, s-a putut stabili că acesta a fost construit dintr-un strat gros de pietriș dispus pe o bază de pietre mari ca și tronsonul său identificat într-o mult mai bună stare de conservare în 2018. În această suprafață s-au descoperit cele mai multe dintre piesele găsite în campania din 2019.

Suprafețele S 49 și S 59 ambele de 6x4 m și despărțite de un martor lat de 1m, au continuat secționarea

părții din *praetentura sinistra* situată în zona dinspre centrul castrului, între drumul secundar și *via praetoria*.

În S 49 săpată până la – 0,80 m au fost identificate șanțurile de implantare late de 0.30 m, a doi pereți de lemn și chirpic aparținând unei construcții orientate în lungimea suprafeței. În interiorul construcției a fost descoperită multă ceramică, oase de animale, ace de cusut și o fibulă ceea ce sugerează că respectiva cameră aparține probabil unei barăci.

Suprafața S 59 a fost săpată parțial, în unele zone până la – 0,40 m iar în altele până la – 0,60 m. Până la adâncimea de 0,40 m este un strat de pietriș alunecat din structura *via-ei praetoria* care este dispusă paralel cu suprafața, la o distanță de cca. 2-3 m. Sub acest strat de pietriș apare un strat de chirpic ars gros de 0,20 – 0,30 m, aparținând unei clădiri datând probabil din prima fază constructivă a castrului. Cercetarea acestei suprafețe urmează să continue în anul următor.

Dintre rezultatele științifice cele mai importante ale acestei campanii trebuie subliniată mai întâi stabilirea dimensiunilor și datării *via-ei principalis* și identificarea continuării drumului secundar paralel cu *via praetoria* până la *via sagularis*. Iar faptul că atât *via principalis* cât și drumul secundar au practic aceeași lățime constituie dovada faptului că toate drumurile din castru, indiferent de importanța lor, au fost construite după același plan. Apoi descoperirea în spațiul dintre drumul secundar și *via praetoria* a unei construcții din lemn și chirpic incendiate, care conține materiale arheologice ceva mai timpurii, sugerează existența și în această parte a castrului a uneia sau două barăci din prima fază. Astfel s-au făcut progrese semnificative în reconstituirea planimetriei *praetentura sinistra* și implicit a întregului castru în ambele faze constructive.

Printre obiectele descoperite menționăm: 5 monede (3 denari din care unul emis de Traian și doi de Caracalla, un sesterț al lui Septimius Severus și un dupondius al lui Hadrian); un vârf de bolt și 4 de săgeți dintre care unul cu secțiune piramidală și restul cu trei aripioare; două cataramă, dintre care una inelară de bronz și una ovală din fier, o aplică de bronz acoperită cu metal alb și 3 plăci de centiron de bronz, dintre care două pătrate pentru centiron lat; un picior casetă, o fibulă cu piciorul întors pe dedesubt și două ace de cusut, toate din bronz; două mărgelă de sticlă; o cheie și un mecanism de broască din fier; mai multe piese de ceramică deosebite (o căniță, un opaiț, un fragment mortariu, două greutateți de plasă de pescuit, un fragment de vas terra sigillata).

În campania următoare cercetările se vor concentra în spațiul dintre drumul secundar identificat în 2018 și *via praetoria*. Astfel în zona dinspre *via principalis* se va termina săparea S 59 care va fi extinsă în lățime până la rigola *via-ei praetoria*. În zona dinspre *via sagularis* va fi terminată S 24 și se va lucra o nouă suprafață S 34, rămânând ca în următoarele campanii să fie deschise încă trei suprafețe în terenul rămas până la *via praetoria*.

Prin săparea celor două extremități ale spațiului dintre drumul secundar și *via praetoria* se va realiza secționarea ultimei părți a *praetentura-ei sinistra* și se va putea reconstitui planul pe faze al acestei întregi părți a castrului.

¹ CCA 2006, p.291 – 292; CCA 2007, p. 256 – 257, pl. 56; CCA 2008, p. 185 – 186; CCA 2010, p. 109 – 111; CCA 2011, p. 116 – 117; CCA 2013, p. 113 – 114; CCA 2014, p. 62 – 63; CCA 2015, p. 68 -69; CCA 2016. p. 111 -112; CCA 2018, p. 383 -374 campania 2017: CCA 2018, p. 161 – 162 campania 2018.

Abstract

In the 14th season of excavations in the *praetentura sinistra* of the auxiliary fort at Cumidava (Râșnov) was finished the diggings of the are – 20 and were dug four new areas of 6 x 4 m: - 21, 24 including three adjoining balks, 49 and 59.

In the areas – 20 and -21 was sectioned *via principalis* of 5.5 m in width including the gutters each of 0.6 m, that is identical to the secondary road discovered in 2018. This secondary road was identified also in S 24, as far as *via sagularis*, that means that it runs through the entire *praetentura sinistra*.

In S 49 and 59 were discovered the foundation trenches of the wooden walls most probably belonging to a *contubernium* of a barrack located between the *via praetoria* and the secondary road.

Among the small finds recovered in 2019 there are: one denarius struck by Trajan and two by Caracalla, one sestertius of Septimius Severus and one dupondius of Hadrianus, one bolt- and four arrow heads, one ring-buckle and one iron oval buckle, one mount and three belt plates, one bronze brooch, two bronze needles, one iron key, two glass beads, one clay lamp, one *mortarium* fragment and a sherd of *terra sigillata*.

61. Reșca, com. Dobrosloveni, jud. Olt**Punct: Fortificația centrală [Romula]**

Tip de sit: Așezare urbană, epoca romană timpurie

Cod RAN: 126754.04

Autorizație nr. 79/03.05.2019

Colectiv: Mircea Negru (UB-FIB/USH), Cristian Schuster (IAB), Laurențiu-Gerard Guțică-Florescu (MJO), Florentin Munteanu, Dan Bălțeanu (DJC Dolj), George Mihai, Sabin Popovici (MRC), Laurențiu Comănescu (DJC Olt), Ruxandra Munteanu (IAB).

Total finanțare: 90000 lei

Perioada desfășurării campaniei: 1-31.08.2019

Cercetările arheologice efectuate în campania din anul 2019, în punctul Fortificația centrală din cadrul sitului arheologic Reșca-Romula¹, au avut ca scop verificarea informațiilor privind existența unor structuri arheologice, identificate anterior prin investigații geofizice.

Obiectivele principale au fost surprinderea laturii de nord-vest a unei clădiri de mari dimensiuni, presupusă a exista ca urmare a investigațiilor geofizice efectuate în perioada 15-18 iulie 2019, respectiv înregistrarea informațiilor științifice, recoltarea, inventarierea, restaurarea și conservarea materialelor arheologice descoperite.

Metodologia cercetării. În anul 2019, întreaga suprafață a Fortificației Centrale a fost împărțită în carouri de 5 x 5 m, pentru o mai ușoară gestionare a situației topografice. În interiorul fiecărui carou se poate practica o casetă de 4 x 4 m, cu martor de 1 m. Martorii au fost lăsați pe părțile de est și nord ale casetelor practicate, în interiorul carourilor desenate virtual pentru întreaga Fortificație centrală. Casetele au fost împărțite în patru carouri de 2,00 x 2,00 m, denumite A1, A2 (pe latura de nord-est), respectiv B1, B2 (pe latura de sud-vest).

Descriere tehnică

În anul 2019, am decis să verificăm traseul unei clădiri din zona centrală a Fortificației Centrale, identificată prin investigații geofizice. În vederea atingerii acestui obiectiv, în Fortificația Centrală au fost practicate, pentru prima dată la Romula, casete cu latura de 4 m, cu martor de 1 m între ele. În total au fost practicate un număr de 8 casete, orientate aproximativ de la nord-est la sud-vest. Ele au fost denumite cu indicative de la AP 20 la AP 27 (Pl. 1:2).

Structuri arheologice.

Clădirea 1/2019 (CFC 1/2019) a fost identificată în casetele AP 22-AP 25, c. 1-2/AB. În mod concret, pe o lungime de 24,00 metri, de la adâncimea de 0,45/0,50 m, până la adâncimea de 1,90 m, a fost identificată amprenta unui zid demantelat, cu lățimea de 0,80/0,85 m. Zidul pare să fi fost cel spre nord-vest, fundații pentru compartimentări interioare observându-se doar spre sud-est. Traseul zidului conține pământ de culoare cenușiu-negricioasă, numeroase fragmente de mortar și de cărămizi romane. Clădirea nr. 1/2019 a fost demantelată complet, până la fundație în suprafețele cercetate.

¹ Pentru rezultatele privind cercetările arheologice în acest punct a se vedea Negru, Schuster 2016, p. 10-11; Negru et al. 2019; Vlădescu 1986, p. 34-40; Tudor 1978, p. 176-197.

Clădirea 2/2019 (CFC 2/2019). În casele AP 22 – AP 23, c. 2/AB, de la adâncimea de 1,12 m a fost descoperit un zid din cărămizi romane, întregi sau fragmentare. Acesta era orientat aproximativ nord-est - sud-vest, și avea o lățime de 0,65/0,70 m. Pe fundația din pietriș s-au păstrat patru asize de cărămizi legate cu mortar de culoare gălbuie.

Datorită intervențiilor moderne și contemporane care au afectat zona, este necesară continuarea cercetărilor pentru a colecta noi informații privind cronologia celor două structuri de epocă romană.

Canal din cărămidă (CFC 3/2019). În cadrul casei AP 21, c. 1-2/A a fost suprins un canal realizat din două rânduri de cărămizi dispuse pe lungime, fiecare având câte patru asize păstrate (Pl. 2:1). La interior, canalul are lățimea de 28-30 cm. Baza canalului era realizată din două rânduri de cărămizi dispuse pe lățime.

În umplutura din pământ cenușiu-negricios, din interiorul acestui canal, a fost găsită o căniță din ceramică de uz comun de culoare cărămizie. În partea de sud-vest, canalul a suprapus o groapă (CFC 9/2019), care i-a dat înclinarea excesivă, surprinsă în cursul săpăturilor arheologice.

Fundație de pietriș de râu (CFC 4/2019). O fundație din pietriș de râu, cu lățimea este de 0,52-54 m a fost descoperită în caseta AP 21, c. 1-2A.

Groapa CFC 9/2019. O groapă, de formă neprecizabilă, deoarece continuă în afara suprafeței cercetate, a fost descoperită în caseta AP 21, c. 2A. Groapa a fost surprinsă de la adâncimea de 1,14 m, până la o adâncime maximă de 1,76 m. Pe profilul de vest avea o lungime de 1,64 m, iar pe cel de nord avea o lățimea de 1,40 m. Umplutura gropii consta în pământ de culoare cenușiu-negricioasă, mortar și fragmente mici de lemn ars. Această groapă este suprapusă de canalul din cărămidă și groapa cu chirpic de pe latura de nord a casei.

Groapa CFC 10/2019. Forma gropii nu poate fi stabilită cu precizie deoarece ea continuă în afara suprafeței cercetate, în AP 21, c. 1-2A. În interiorul complexului au fost descoperite câteva fragmente mari de calcar prelucrat, numeroase fragmente de lut ars provenind de la cărămizi fabricate grosier și pietriș. Cărămizile descoperite, cu urme de materiale vegetale, par să indice o perioadă post-romană, în intervalul dintre a doua jumătate a secolului al III-lea și secolul al IV-lea p.Ch.

Gropile CFC 7-8/2019, 11-13/2019 aparțin secolelor XIX-XX. Acestea au fost surprinse stratigrafic chiar de sub stratul vegetal. Ele cuprind materiale romane, mai ales cărămizi, dar și contemporane (plastic, un pandantiv, o piesă de motor de tractor).

Materiale arheologice. În cursul cercetărilor arheologice sistematice au fost descoperite obiecte de metal, din bronz (fibule) și fier (piroane), respectiv monede romane, fragmente de la recipiente din sticlă, fragmente de vase ceramice din categoriile pentru transport, prepararea hranei, servitul mesei, iluminat, obiecte din os prelucrat (ace de păr și de cusut), oase de animale.

Prospecțiuni arheogeofizice - campania iunie 2019.

Colectiv: Adrian Șerbănescu, Mircea Negru, Laurențiu-Gerard Guțică-Florescu

În luna iunie 2019, au fost efectuate prospecțiuni geofizice în cadrul Fortificației centrale pentru identificarea și localizarea unor posibile structuri arheologice.² În total, au fost efectuate un număr de 39 de profile de tomografie electrică (ERT - Electrical Resistivity Tomography). Un număr de 24 de profile au fost orientate aproximativ N-S, perpendicular pe un presupus drum roman, care trecea prin poarta de est a Fortificației centrale; opt profile au fost orientate E-V fiind perpendiculare pe primele 24; respectiv șapte profile au fost efectuate în continuarea primelor opt, pentru a acoperi suprafață propusă pentru investigații geofizice (Pl.1:1).

Profilele 1-32 au avut o lungime de 46 de metri, fiind folosit un sistem cu 47 de electrozi cu o separație între electrozi de 1 m și 4 metri între profile, atât pentru cele orientate N-S cât și pentru cele orientate E-V. În zona centrală, o suprafață de 12 m nu a fost investigată cu profile N-S din cauza unei săpături dintr-o campanie anterioară. Ultimele șapte profile au avut o lungime de 23 de metri, fiind folosiți 24 de electrozi. Configurația aleasă pentru acest studiu a fost Dublu Dipol, datorită rezoluției laterale superioare comparativ cu alte configurații.

Pe baza datelor obținute au fost identificate numeroase anomalii, ce pot fi asociate cu posibile structuri arheologice, majoritatea rezistive, aspect consecvent cu materialele din care sunt alcătuite acestea, cărămidă, piatră, pietriș etc.

De ambele părți ale presupusului drum roman au fost identificate structuri (Pl. 1:1). Acest presupus drum pare a se încheia în dreptul unei clădiri de o mărime considerabilă (aprox. 40x38 de metri), evidențiată de puternice anomalii rezistive. În zona acestui potențial complex arheologic au fost efectuate săpături în campania din luna august 2019, pentru verificarea datelor geofizice obținute anterior.

Ca urmare a coroborării celor două seturi de date și informații, s-a constatat că în zona complexului rezistiv ERT-0001 din datele geofizice au fost localizate două structuri arheologice (fig. 3). *Clădirea 1/2019 (CFC 1/2019)*, identificată în casele AP 21 – AP 25, este o structură de mari dimensiuni, asociată cu majoritatea anomaliilor rezistive ce compun complexul ERT-0001 din studiul geofizic. De asemenea, zona de intersecție dintre *Clădirea 1/2019 (CFC 1/2019)* și *Clădirea 2/2019 (CFC 2/2019)*, în casele AP 22 și AP 23 prezintă anomalii rezistive consistente. Cu o rezistivitate ceva mai redusă decât cea a fundațiilor zidurilor și a acestora din urmă, apar fundațiile interioare ce sunt dispuse în zona de SE a zidului clădirii (Pl. 1; 2:1, 2).

În concluzie, în casele AP 20-27 constatăm descoperirea unor structuri arheologice, semnalate anterior în cadrul investigațiilor geofizice de anomalii care constituie complexul arheogeofizic ERT-0001.

² Pentru investigații geofizice anterioare în acest punct al sitului arheologic a se vedea Marin, Negru, 2010.

În aceeași perioadă au fost efectuate investigații geofizice în partea central-estică a Fortificației centrale de către un colectiv de la IGR. Scopul a fost efectuarea unui test privind metodele de cercetare geofizică, care pot fi eficiente în cadrul acestei zone a sitului arheologic.³

Procesarea, restaurarea și conservarea materialelor arheologice. În data de 31 august 2019, în vederea protejării de intemperii, casetele practicate au fost acoperite cu geotextil și pământ. Materialele arheologice descoperite au fost procesate și înregistrate în inventarul de șantier, cele întregibile fiind restaurate în cadrul laboratoarelor de specialitate din cadrul Institutului de Arheologie Vasile Pârvan București.

Cercetări multi și interdisciplinare. În cursul anului 2019 au continuat investigațiile multi și interdisciplinare privind materialele arheologice descoperite în campaniile din anii precedenți, care urmează a fi publicate în reviste de prestigiu, la care se adaugă investigații noi în domeniul microbiologiei. De asemenea, au fost efectuate primele scanări 3D ale unor obiecte descoperite în acest sit arheologic, care permit obținerea unor imagini de înaltă rezoluție, a structurii și dimensiunilor acestor piese.

Brevet de invenție. Prin Decizia din 18.12.2019, OSIM a aprobat Brevetul de invenție *Obținere și material ceramic pentru cărămizi, replică a celor romane* publicat în *Buletinul Oficial de Proprietate Industrială*⁴, care deschide posibilitatea producerii unor materiale de restaurare cu proprietăți similare cărămizilor romane, ce pot fi folosite în restaurarea edificiilor romane timpurii din provincia romană Dacia.

Bibliografie

- Mircea Negru, Cristian Schuster, *Romvla. Seria Rapoarte arheologice. Raport privind cercetările arheologice sistematice din anul 2015*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2016.
- Mircea Negru (UB-FIB/USH), Cristian Eduard Ștefan (IAB), Cristian Schuster (IAB), Florentin Munteanu, Laurențiu Guțică (MJO), George Mihai (MRC), Sabin Popovici (MRC), Ruxandra Munteanu (IAB), Theodor Isvoranu (IAB), 60. *Reșca, com. Dobrosloveni, Jud. Olt.*, p. 163-166.
- Marin Cornelia, Negru Mircea, *Anthropic Landscape over Centuries, in Landscape: Perception, Understanding, Awareness and Action*, Spiru Haret University, Faculty of Geography and Tourism Geography, 16-18 April 2010, Bucharest, Romania, p. 76.
- OSIM, *Buletin Oficial de Proprietate Industrială, Secțiunea Brevete de Invenție*, nr. 3 din 30 Martie 2020, p. 45.
- Dumitru Tudor, *Oltenia romană*, Ediția IV, București, 1978.
- Cristian Vlădescu, *Fortificațiile romane din Dacia Inferior*, București, 1986.

Abstract

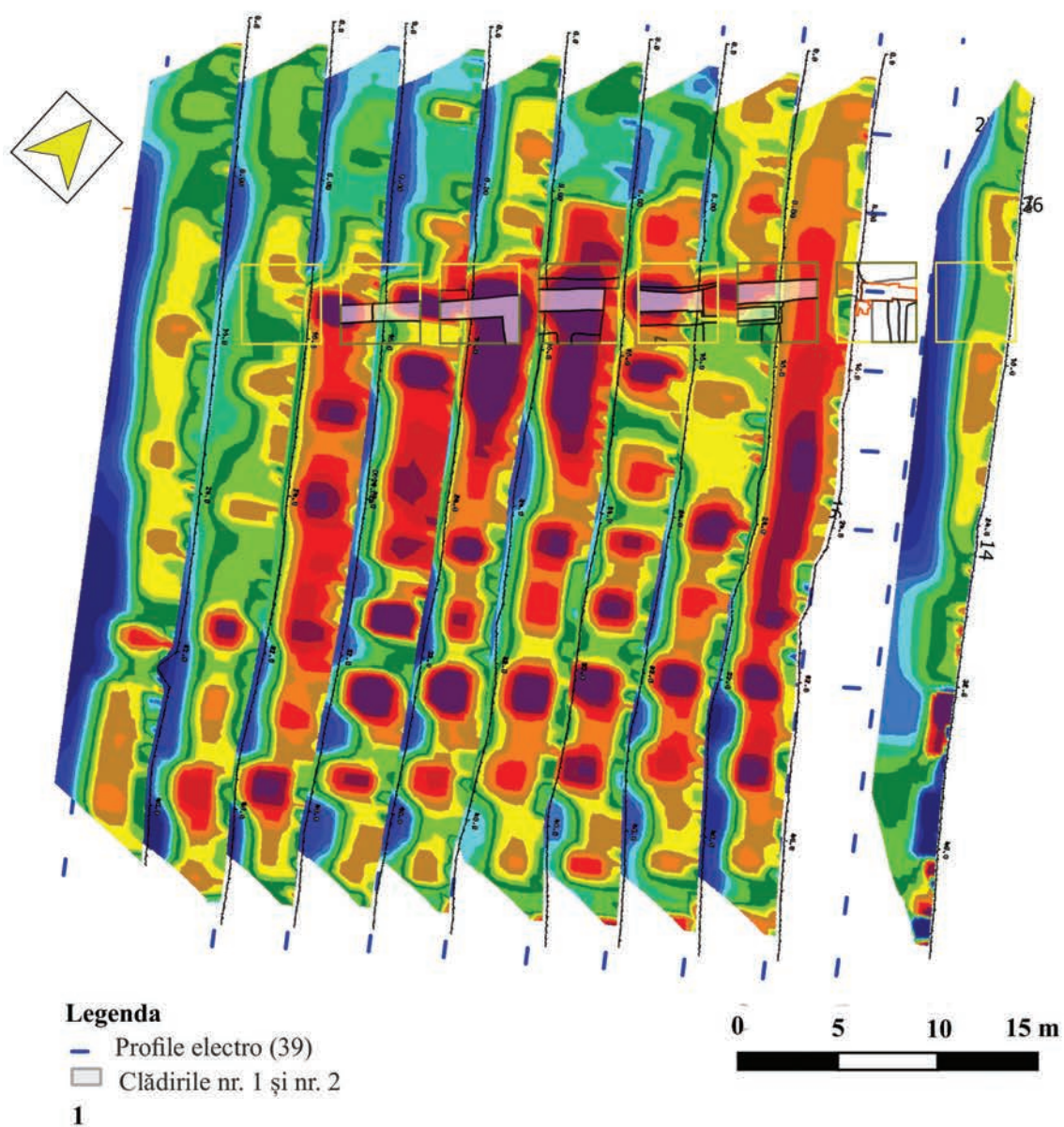
In the summer of 2019th, the archaeological research has continued in the central area of Central Fortification of Reșca-Romula archaeological site. The scope of this latest archaeological campaign was that to verify the new results of the geophysical investigations. This scope was touched, and two Roman buildings were identified in the area where the geophysical investigations suggested a possible Ancient structure. The archaeological material was processed and it is in preparation for publishing in the *Romvla - Report Series*.

Explanation of the plates

Plate 1. Reșca-Romula. The results of geophysical investigations. 2. The archaeological research, aerial view
Plate 2. Reșca-Romula. Building nos. 1 and identified in 2019. 2. A channel of bricks discovered in the surface AP 21.

³ Colectivul de cercetare a fost format din Emil Rusu, Raluca Maței, Antonio Ulmeanu și Ioan Scutelnicu. Datele colectate urmează a fi procesate și publicate.

⁴ RO-BOPI 3/2020, p. 45.

Planșa 1. Reșca-Romula. 1. Rezultatele investigațiilor geofizice. 2. Cercetările arheologice, fotografie aeriană.

Planșa. 2. Reșca-Romula. 1. Clădirile nr. 1 și 2 din anul 2019. 2. Canal din cărămizi descoperit în caseta AP 21

62. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani**Punct: „Holm/Telescu”****Cod RAN:** 38740.03**Autorizație nr.** 17/03.05.2019**Colectiv:** Dumitru Boghian – responsabil (USM Suceava), Aurel Melniciuc, Eduard Gheorghe Setnic, Adela Kovács, Marcel Sebastian Ciupu, Alexandru Nechifor (MJBT), Andrei Asăndulesei (UAIC Iași), Alexandru Pascariu (USM Suceava)

Investigațiile arheologice din campania 2019, aflate în continuitatea celor anterioare (2010-2012, 2015-2016, 2018), s-au desfășurat în situl preistoric de la Ripiceni-Holm/Telescu (jud. Botoșani) în perioada 26 august-06 septembrie, cu finanțarea Muzeului Județean Botoșani¹, având drept obiective: cercetarea unei noi suprafețe (secțiunea S. VI/2019), în arealul megastructurii cvasi-centrale (cca. 1500 mp) din sectorul I (SE), aflată la NNV de S. IV/2016 și S. V/2018, pentru a completa, verifica și aprofunda datele obținute până în prezent, a preciza caracteristicile și funcționalitățile componentelor constructive (structuri de locuit, spații gospodărești, pereți de incintă, desemnate anterior S/L. 5-7², șanțuri de împrumut pământ și împrumuire), și integrarea noilor informații în contextul studierii megacomplexului și al sitului, în mod special, și în cadrul fazei A-B și a întregii civilizații cucuteniene, în general, precum și continuarea studiilor interdisciplinare.

În secțiunea VI/2019 (fig. 1.1-2; 2), cu lungimea de 35 m și lățimea de 3,5 m (122,5 m²), vestigiile arheologice au apărut, în dreptul m. 10-15 (zona S/L. 6/2019) de la -0,25/-0,30 m, fiind decontextualizate de arăturile mai adânci. De asemenea, la fel ca în campaniile din 2016 și 2018, la capetele secțiunii (m. 0-6 și 28-35), depunerea arheologică cucuteniană propriu-zisă se contura sub -0,75/-0,85 m.

Din punct de vedere stratigrafic, stratul vegetal actual, alcătuit din cernoziom cambic, are 0,30-0,35 m grosime, sub care se individualizează un nivel consistent de sol faeozionic (grosime 0,40-0,60 m, mai subțire deasupra complexelor cucuteniene și mai gros pe laturile de ENE și VSV), care alcătuiește stratul post-eneolitic, de culoare cafenie, în care au fost descoperite materiale moderne și contemporane: potcoave, cuie, cărămizi fragmentare, fragmente ceramice din sec. III-IV (cenușii fine și cu incluziuni litice/pietricele, torți de amfore romane, o bucată dintr-o turtă

¹ Mulțumim călduros, și pe această cale, D-lui inginer geolog Sorin Grindei, Directorul SC GEO EX CONSTRUCT SRL pentru amabilitatea de a sponsoriza și realiza acoperirea mecanică a săpăturii.

² Așa cum arătăm și în rapoartele din anii precedenți (D. Boghian, I.-Al. Cristea, A. Melniciuc, Andreea Țerna, *Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani, Punct: Holm/Telescu*, în *CCAR. Campania 2018, 2019*, p. 374-375; D. Boghian, A. Melniciuc, E. Gh. Setnic, Adela Kovács, M. S. Ciupu, A. Asăndulesei, F. A. Tencariu, Al. Pascariu, V. Guțu, *Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani, Punct: Holm/Telescu*, în *CCAR. Campania 2018, 2019*, p. 166-169), am optat, până la clarificarea situațiilor arheologice, să păstrăm aceleași denumiri ale complexelor, cu precizarea anilor în care s-a desfășurat cercetarea, pentru diferențiere, urmând ca la elucidarea planimetriei acestora să le subdivizăm în funcție de structurile arhitectonice și destinațiile/funcționalitățile fiecărei unități/sub-unități de locuire și/sau gospodărești.

de fier aluvionar ?), piese osteologice și artefacte de silex, unele calcinate sau rulate și patinate. La baza acestui nivel se găsește un subțire orizont Noua II (0,05-0,10 m), sub care se individualizează stratul de locuire eneolitic (Cucuteni A-B), de aproximativ 0,35-0,40 m grosime, reprezentat printr-un sol de culoare cafenie-deschisă. Sub stratul cucutenian există un lut loessoid, gălbui, de la -1,30 m în adâncime, în care, la partea superioară, apar sporadice piese litice gravetiene, unele patinate. Depunerile naturale de sol și cele arheologice, mai ales, au fost afectate de numeroase bioperturbații preistorice, istorice și actuale, foarte vizibile în dreptul gropilor și șanțurilor de împrumuire/împrumut pământ, îngreunând definirea corectă a dimensiunilor și formelor intervențiilor antropice.

Trecând la prezentarea complexelor arheologice, arătăm că **structura/locuința S/L. 5/2019** (carourile 2-6/1,20-5,60 m) avea aceeași formă a unei aglomerării alungite de lutuiei (2-5,60 m), aflată în continuitatea de NV a **S/L. 5/2018**, dar mai consistentă decât aceasta (fig. 3), care se găseau la adâncimi diferite: între -1,10 și -1,25 m, în dreptul m. 1,20-3 (căzute și/sau scurse peste complexul de vase și râșnițe de la NE, spre șanțul de împrumuire de pe această direcție), și -0,65/-0,70 m, în dreptul m. 5, pe nivelul de călcare antic din complexul interior, unde au căzut lutuiele drepte ale feței interioare a peretelui de incintă de ENE. Cele mai multe lutuiei, cu amprente de trunchiuri subțiri și nulele orientate NV-SE și NE-SV, precum și drepte, alcătuite din argilă și pleavă/vegetale tocate, erau masate între 3,40 și 5,60 m, iar între 1,20-3 m erau mai risipite și foarte puține între 3-3,40 m, golul existent, aflat aproximativ transversal (NV-SE) pe axul lung al secțiunii, părând a reprezenta locul unde se găseau bărnele care alcătuiau peretele lutuit, cu toate că nu au fost identificate indiciile unor gropi de pari/stâlpi.

După demontare, interesantă era amenajarea de la m. 1,20-3, reprezentând un complex gospodăresc, alcătuit dintr-un șir de șase râșnițe fragmentare (patru cu fața în sus și două cu fața în jos) și trei vase întregibile, dispuse în linie, pe direcție NNW-SSE, pe o treaptă, în lungul și în exteriorul peretelui, către șanțul de împrumut pământ/împrumuire de la ENE. La interiorul peretelui și incintei, în □4c se găsea un alt vas întregibil.

Noile investigații întăresc ideea că întreaga structură **S/L. 5/2016, 2018-2019**, cercetată pe o lungime de 9 m, reprezintă un perete masiv/zid de incintă, cu structură lemnoasă robustă, lutuită, care avea la interior spații de locuit și casnice, în care se desfășurau și activități gospodărești.

În complementaritatea acestei amenajări defensive și utilitare, care permitea și protejarea interiorului megastructurii, unde se lucra cu foc deschis (vetre), de vânturile puternice din Culoarul Prutului mijlociu, se afla, pe traseul șirului de carouri 1a-c, **segmentul șanțului de împrumut pământ/împrumuire de la ENE** (fig. 4), la est de treptele terenului din acest loc3. A fost surprins pe o lățime de doar 1-1,25 m, restul continuându-se spre ENE, în porțiunea nesăpată. Orientarea șanțului era NV-SE (axul longitudinal), adâncindu-se, în dreptul 0 m, până la -1,75/-1,80 m de la nivelul actual de călcare. Săpat de la -1,15/1,20 m, avea o adâncime reală de 0,50/0,60 m și s-a colmatat, parțial, în

³ Nu putem preciza, deocamdată, dacă înclinarea terenului era naturală (o culme) sau dacă este vorba de o amenajare antropică eneolitică, care să fi precedat amenajarea megastructurii.

timpul funcționării locuirii, umplându-se cu materiale abandonate și din nivelul de distrugere (fragmente ceramice, resturi osteologice, piese litice, multe lipituri), masate pe nivelul -1,55/-1,60 m.

Vestigiiile **structurii/locuinței S/L. 6/2019** au fost descoperite între m. 7,80-23 (fig. 5), continuând, spre NV, **S/L. 6/2016** și **S/L. 6/2018**, și reprezintă, din ce în ce mai clar, un "bloc" de locuințe pluri-compartimentate și anexe gospodărești, cu componente arhitectonice, caracteristici constructive și inventare bine individualizate. Astfel, între m. 7,80 și 11, pe nivelul -0,50/-0,60 m, lutuilele și fragmentele ceramice erau răsfirate. Materialele se prezentau mult mai compact între m. 11-23, pe nivelul -0,25-0,50 m. Substratul de lutuie de pereți, pe linia carourilor 12-19a, chiar lângă profilul nord-vestic, se găseau șase vase întregibile (fig. 6), aliniate, probabil, de-a lungul unui perete, care continuă în porțiunea nesăpată.

Compozițiile, structurile și morfologiile lipiturilor **S/L. 6/2019** sunt foarte diverse. Au fost descoperite lutuiele masive, cu multe materiale vegetale în compoziție, uneori și cu nisip, prezentând amprente de lodbe despicate ($\varphi = 12/15/18$ cm), care păstrau crestele dintre rotundurile lemnelor, provenite de la bazele pereților inferiori sau de la porțiuni de plafon; lipituri mai ușoare, mai subțiri (3-5 cm), cu multă pleavă, care aveau urme de nuiele împletite ($\varphi = 1-2$ cm), pari ($\varphi=5-6$ cm) și șipci despicate cu profiluri unghiulare, care au făcut parte din structura pereților superiori; lutuiele subțiri (7-10 mm) cu pleavă mărunță și nisip, provenite de la straturile de fătuială ale pereților; lipituri cu materiale vegetale în compoziție, care prezintă pe fătuială urmele unor caneluri liniare și curbe paralele, care par a proveni de la un perete exterior, ornamentat cu o mulară (□ 8 a-c, m. 7,80-8, -0,50/-0,60 m). Toate acestea au fost arse diferit, în funcție de temperatură, propagarea și puterea incendiului, căpătând nuanțe variate, de la gălbui-brun până la roșu cărămiziu sau brun-cenușiu, unele dintre acestea fiind chiar vitrificate.

Dintre complexe, menționăm, în □ 20b (19,20-19,50 m, -0,50 m) se găsea **vatra V. 5/2019** (fig. 7), păstrată doar parțial (0,3 mp) și alcătuită din lutuiele mozaicale nisipoase, cu nuanțe brune-cărămizii, aplicate direct pe podeaua simplă/solul antic de călcare. În apropiere și, posibil, componentă a aceluiași complex gospodăresc, în □22a (21,30 m, -0,45/-0,50 m) s-a descoperit **o rășniță spartă** (fig. 7), aflată în conexiunea fragmentelor, cu fața în sus, asociată cu trei frecătoare/percutoare din silex, calcinate, aflate în apropiere. Remarcăm și **vetrele V. 4/2018** (□ 11-12 b-c, -0,50 m) și **V. 6/2019** (□ 13-14 b-c, -0,50 m), fără caracteristicile spărurilor mozaicale (nisipoase brune-cenușii, cu puține incluziuni vegetale, dense, cu o grosime de 2-3 cm), (fig. 8).

După demontarea **S/L. 6/2019**, au apărut indiciile a trei gropi (**Gr. 16-18/2019**), dispuse în linie, oarecum pe axul trasversal al construcțiilor (VSV-ENE), a căror identificare a fost dificilă din cauza multiplelor bioperturbații (fig. 9). **Gr. 16/2019** era circulară, în plan orizontal, probabil de la un stâlp masiv (□18 b, individualizată greu, între -0,70-1,10 m, unde se găsea o aglomerare de lutuiele de perete/colț?, și cu claritate, între -1,10-1,90 m; diametre 0,70/0,75 m), fiind umplută cu cărbuni mărunți și lutuiele milimetrice. **Gr. 17/2019**, probabil de fundație (□15 b, -1,35-2,10 m; diametre 1-1,10 m), era circulară în plan orizontal, ușor tronconică, cu baza mică în jos, în interiorul său, pe lângă

urme de cărbuni mărunți și lutuiele milimetrice, au fost găsite, la -1,86/1,90 m, fragmentele unui pahar mare pictat. **Gr. 18/2019** (□12 b; m. 11,50-12,20; -1,40-1,95 m, dificil de precizat clar adâncimea de săpare; diametre 0,65/0,70 m), era tronconică, circulară în plan orizontal și provenea, probabil, tot de la un stâlp masiv, umplutura sa fiind formată din cărbuni mărunți și lutuiele milimetrice.

Structura/locuința S/L. 7/2019 (fig. 10) continua, spre NV, complexe **S/L. 7/2016** și **2018**. A fost identificată între m. 24,20 și 28, de la nivelul de -0,40/-0,60 m, fiind alcătuită din aceeași aglomerare de lipituri, în special mijlocii și mari, și foarte puține fragmente ceramice, oase și piese de silex, calcinate. Lutuielele acesteia coborau către m. 28, spre șanțul de împrejmuire de VNV (-0,70/-0,80m). La demontare, s-a observat că lipiturile erau robuste, multe „blocuri” aveau 30-40 cm lungime/lățime și 15-20 cm grosime și prezentau amprente de pari subțiri ($\varphi=6-8$ cm) și nuiele împletite des, care alcătuiau armătura lemnoasă a unui perete de incintă gros (cca. 30 cm), cu o înălțime estimată de 2 m sau peste, aflat pe linia m. 26, unde se găsea și "culmea" lutuielelor, precum și o posibilă groapă de stâlp. Lutuielele erau foarte puternic arse, la cărămiziu, iar amprente lemnoase prezentau orientări diverse (multe NNE-SSV; puține VNV-ESE). Lângă acest perete, spre interior, existau posibile spații de locuit și gospodărești, chiar dacă, după demontare, s-a constatat că nivelul antic de călcare era destul de curat, identificându-se doar groapa **Gr. 15/2019**, spre NNE.

Alăturat, între m. 29,80 și 32,90, se individualiza **șanțul de împrejmuire de VNV** (fig. 11), care avea o deschiderea de cca. 3-3,10 m, pe direcția NNE-SSV. Fundul acestuia era albiat și se aduna în dreptul m. 31,40-31-60, unde atingea adâncimea de -1,70 m, față de nivelul actual de călcare. Avea același traseu longitudinal NNV-SSE, iar în umplutura sa s-au descoperit, masate pe nivelul -1,35/-1,40/-1,60/1,65 m, fragmente ceramice, resturi osteologice, piese litice, multe lipituri, scurse dinspre S/L. 7/2019 sau provenite de la activitățile gospodărești desfășurate acolo.

Din inventarul mobil, se remarcă vasele întregibile, numeroasele piese litice, cele mai multe din silex local (de Prut), o statueta feminină fragmentară (jumătatea inferioară, până la jumătatea coapselor, cu un orificiu în dreptul sexului (□24c, m. 24,60, -0,56 m), cu analogii la Cucuteni/Băiceni-Dâmbul Morii și Iablona, precum și un cuțit fragmentar de bronz Noua II/IIa A.

În concluzie, descoperirile din 2019 se asociază celor din anii 2016 și 2018, aducând noi și importante precizări referitoare la componentele megastructurii investigate: șanțurile de împrumut pământ/împrejmuire, pereții robuști ai incintei locuite, compartimentările structurii mari centrale (încăperi de locuit și desfășurat activitățile, inclusiv cele cultice, spații gospodărești, de preparare a hranei, maciniș, depozitat etc.), unele cu elemente arhitectonice masive, pe stâlpi groși îngropați. Identificarea și cercetarea unei gropi de fundație (Gr. 17) arată practicarea unor ritualuri coerente de întemeiere și consacrare a spațiului construit/locuit, cu analogii în descoperirile din alte situri Cucuteni A-B: Vorniceni și Traian-Dealul Fântânilor⁴. În ansamblu, toate aceste

⁴ Maria Diaconescu, *Aspecte ale unor practici magico-religioase în așezarea cucuteniană de la Vorniceni, Pod Ibăneasa, jud. Botoșani*, în *Acta Moldaviae Septentrionalis*, XI, 2012, p. 14-25; Hortensia Dumitrescu, VI. Dumitrescu, *Șantierul arheologic Traian*,

construcții dovedesc existența structurilor fortificate în interiorul unor situri cu sisteme elaborate de organizare și apărare, care reflectă și un anumit tip de organizare și ierarhizare internă a comunităților și grupurilor familiale, de clan și a celor teritoriale, precum și destinațiile particulare ale unor asemenea "blocuri", într-o societate eneolitică complexă.

Având în vedere importanța deosebită a sitului și descoperirilor din cadrul megastructurii, și nu numai, precum și faptul că inundațiile periodice, infiltrațiile, eroziunea hidrică laterală afectează, de multe ori ireversibil, complexele și patrimoniul mobil, considerăm că este imperios necesară continuarea și amplificarea cercetărilor arheologice sistematice și a celor interdisciplinare.

Rezumat

Investigațiile arheologice din campania 2019, desfășurate în continuitatea celor anterioare, au fost efectuate în situl de la Ripiceni-Holm/Telescu (jud. Botoșani) în perioada 26 august-06 septembrie. A fost cercetată secțiunea S. VI/2019 (35 x 3, 5 m; 122,5 mp), în arealul megastructurii cvasi-centrale (cca. 1500 mp) din sectorul I (SE), aflată la NNV de S. IV/2016 și S. V/2018. Au fost descoperite noi elemente care completează datele arhitectonice, planimetria și funcționalitatea componentelor megastructurii: șanțurile de împrumut pământ/împrejmuire, pereții robuști ai incintei locuite (S/L. 5 și S/L. 7), compartimentările structurii mari centrale (S/L. 6), cu încăperi de locuit și desfășurat activitățile, inclusiv cele cultice (groapa de fundare Gr. 17), spații gospodărești, de preparare a hranei, maciniș, depozitat etc., unele cu trăsături arhitectonice masive, pe stâlpi groși îngropați și **gropi de stâlpi** (gropile Gr. 16-18/2019).

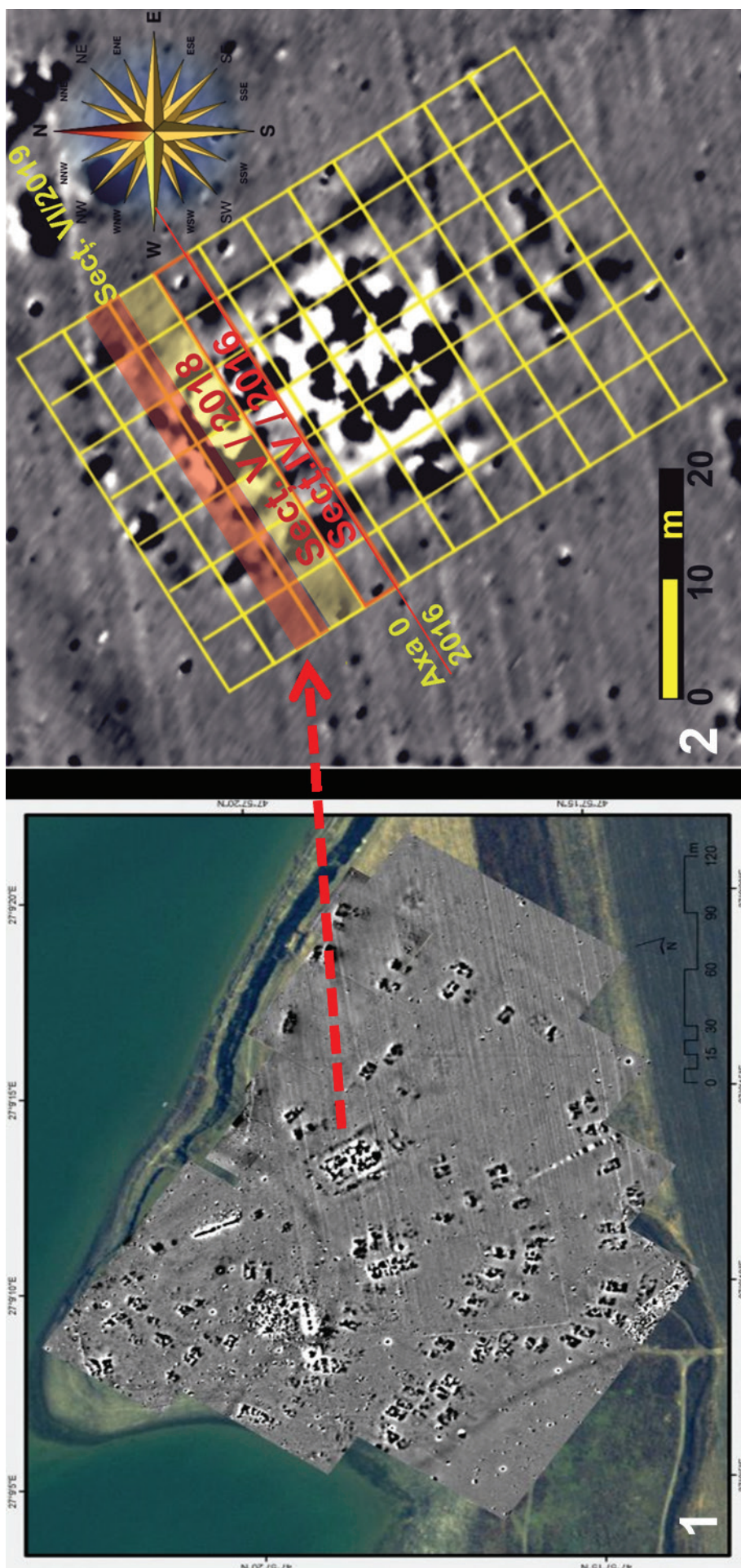
Abstract

The archaeological investigations of the 2019 campaign were carried out in the site Ripiceni-Holm / Telescu (Botosani County), in continuity of the previous ones, between 26 august and 6 september. The trench T. VI/2019 (35 x 3, 5 m; 122.5 sq m) was investigated in the area of quasi-central megastructure (approx. 1500 sq m), in sector I (SE), located at the NNV of T. IV/2016 and T. V/2018. New elements have been discovered that completed the architectural, planimetric and functional data of the megastructure components: the ditches of clay exploitation and/or enclosure, the robust walls of the inhabited precinct (S/D. 5 and S/D. 7), the compartments of large central structure (dwellings-block S/D. 6), with living and activities chambers, including the cultic ones (foundation pit P. 17), household areas, for food preparation, grinding and storage, etc., some with massive architectural features, on thick buried pillars and post-holes (P. 16-18 / 2019).

Abrevieri/Abbreviations

Gr = groapă; S/L = structură/locuință; V = vatră; S/D = structură/dwelling; H = hearth; P = pit; T = trench.

în *Materiale*, VI, 1959, p. 169, 172, 173; Hortensia Dumitrescu, VI. Dumitrescu, Șantierul arheologic Traian, în *Materiale*, IX, 1970, p. 40.

Fig. 1. Ripiceni-Holm/Telescu. 1. Magnetograma sitului cu indicarea megastructurii cercetate; 2. Detaliu cu magnetograma megastructurii și cele trei secțiuni arheologice realizate (scanare A. Asăndulesei, Arheoinvest, UAIC Iași; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 2. Ripiceni-Holm/Telescu. Vedere a secțiunii VI/2019 dinspre NNE (foto D. Boghian)

Fig. 3. Ripiceni-Holm/Telescu. S/L. 5/2019 înainte și după demontare (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

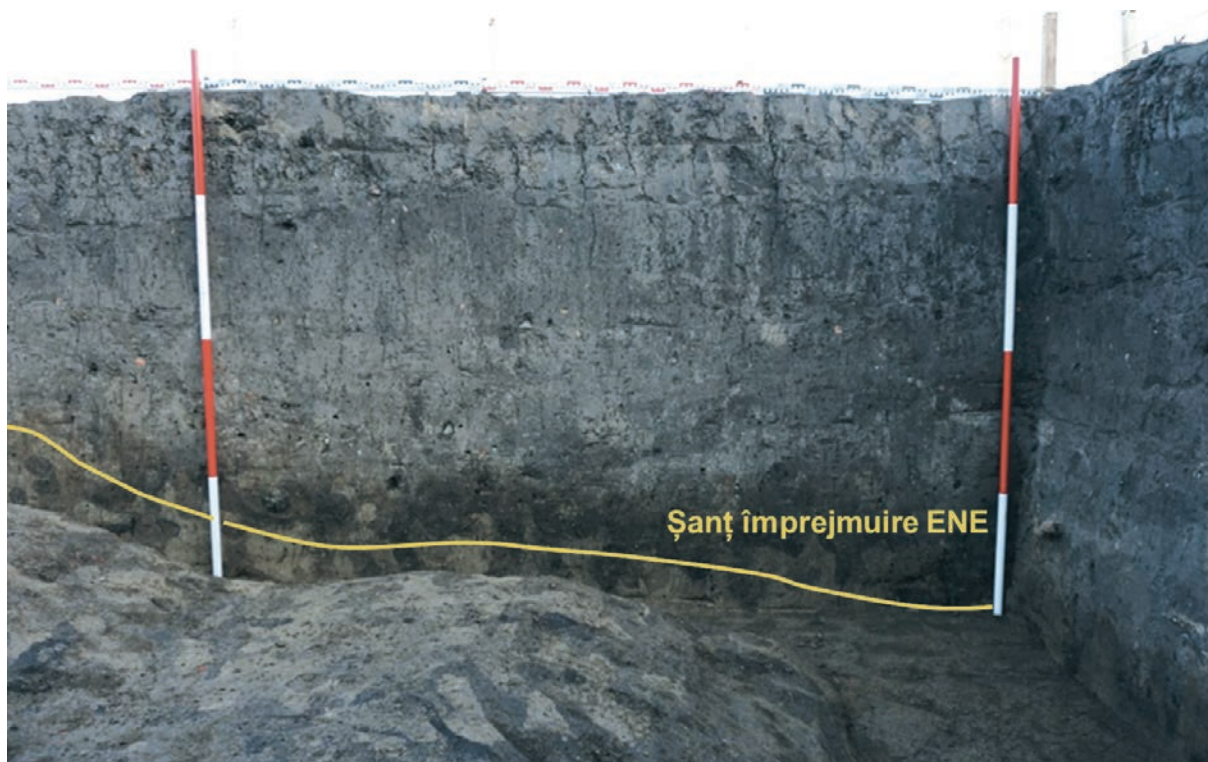

Fig. 4. Ripiceni-Holm/Telescu. Segmentul șanțului de împrumut pământ/împrejmuire de la ENE (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

Fig. 5. Ripiceni-Holm/Telescu. S/L. 6/2019 înainte de demontare (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

Fig. 6. Ripiceni-Holm/Telescu. Complexe ceramice S/L. 6/2019 (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

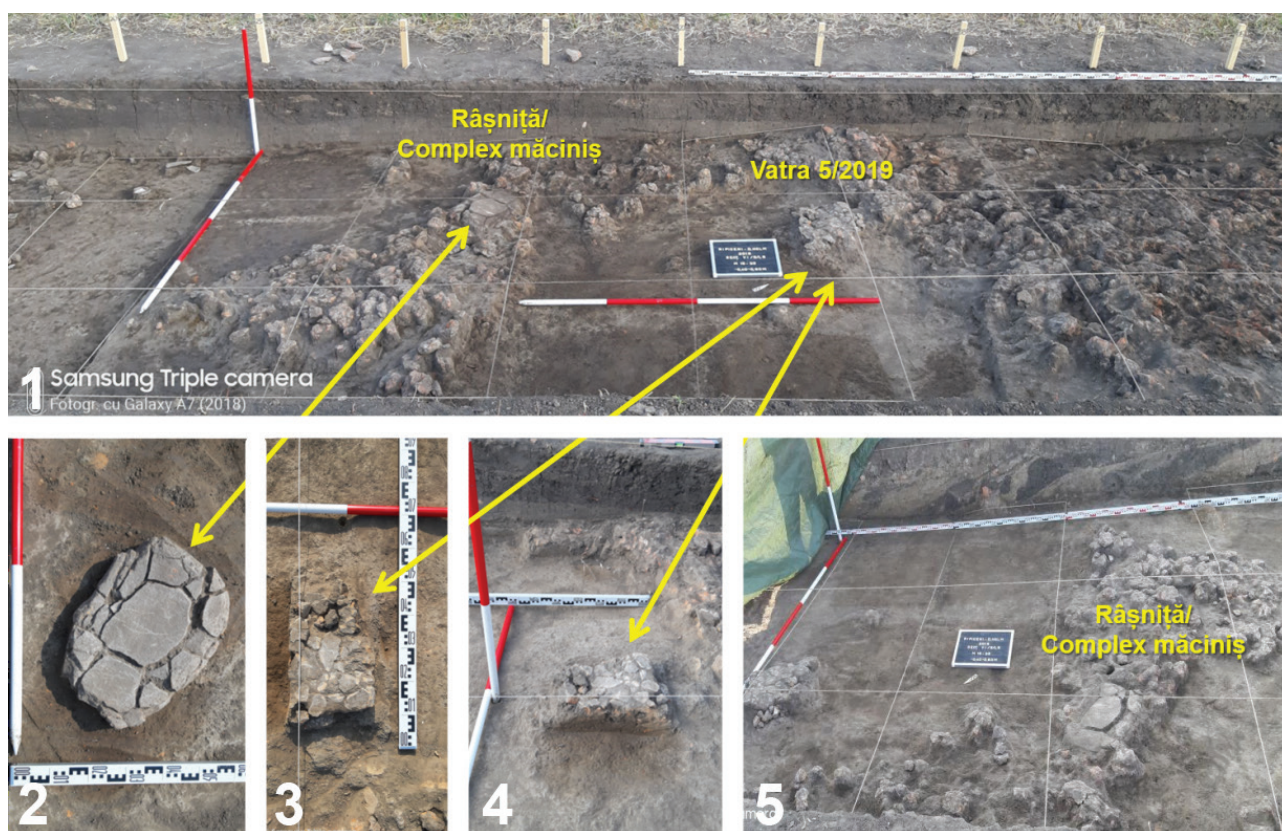

Fig. 7. Ripiceni-Holm/Telescu. Complexe gospodărești S/L. 6/2019 (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 8. Ripiceni-Holm/Telescu. Vetrele 4 și 6 din S/L. 6/2019 (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

Fig. 9. Ripiceni-Holm/Telescu. Gropile 16-18 din S/L. 6/2019 (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

Fig. 10. Ripiceni-Holm/Telescu. S/L. 7/2019 înainte și după demontare (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

Fig. 11. Ripiceni-Holm/Telescu. Segmentul șanțului de împrumut pământ/împrejmuire de la VSV (foto S. M. Ciupu, Al. Pascariu).

63. Românești, com. Tomești, jud. Timiș**Punct: „Românești – Dumbrăvița”****Tip sit:** Așezare deschisă (111)**Încadrare cronologică:** Paleolitic Superior (113)**Cod RAN:** 158957.01**Autorizație nr.** 43/03.05.2019**Colectiv:** Adrian Doboș - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București - *responsabil științific*; **Membri:** Wei Chu - Universitatea din Köln, Germania; Alexandru Viorel Ciornei - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; Andrei-Valentin Georgescu – MNBT**Finanțatori:** Universitatea din Köln, Germania; MNBT; Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București**Perioada desfășurării campaniei:** 01.09. – 30.09.2019**Prezentarea sitului**

Situl se află la 0,7 km N-NE de biserica veche din Românești, la 300 m V-SV de biserica mănăstirii „Izvoru Miron”, la 450 m E de versantul drept al Râului Bega Luncanilor și la 480 m V de versantul stâng al Pârâului Bega Poienilor.

Situl de la Românești - Dumbrăvița este foarte important pentru înțelegerea evoluției Aurignacianului din Europa Centrală (Chu 2018). Au fost efectuate cercetări atât în a doua jumătate a secolului trecut, de către F. Mogoșanu (1978), cât și recent, de către colective internaționale (Sitlivy et al. 2012). Pe lângă locuirile aurignaciene, printre cele mai vechi din Europa, situl a fost ocupat și în perioada Gravettianului.

Campania din 2019

În anul 2019 au fost săpate patru carouri de 1 x 1 m². Acestea sunt în continuarea celor excavate în 2018 și au codurile O104 – O105, respectiv P104 – P105 (Fig. 1).

Obiectivul principal a fost investigarea distribuției spațiale și stratigrafice a materialului arheologic. De asemenea, ca urmare a descoperirii, în 2018, a câtorva piese din cuarțit la cca. 0,80 m, am dezvelit suprafața careurilor N, O, P – 100-105 și am adâncit săpătura.

Metoda de săpătură

Proveniența materialului arheologic a fost înregistrată cu stația totală, operată cu programele EDMWin și NewPlot (<http://www.oldstoneage.com/software/default.shtml>). Săpătura a fost făcută în rânduri de 2 cm grosime, iar fiecare careu a fost împărțit în patru cadrane, denumite A, B, C, D. Au fost înregistrate individual artefactele mai mari de 0,5 cm. Sedimentul a fost trecut, sub jet de apă, prin site cu ochiuri de 0,5 cm.

Stratigrafie (Fig. 2)

Situația este neschimbată față de anii anteriori:

- Nivel vegetal, cu o grosime de maximum 5 cm;
- GH1 (Geological Horizon/Orizont geologic), sediment cenușiu prăfos, cu o grosime de cca. 15 cm;
- GH2, depozit loessoid, cu o grosime de cca. 15 cm,
- GH2_3, orizont de tranziție, cu grosimea de cca. 15 cm;
- GH3, sediment argilos brun-roșcat, cu grosimea de cca. 30 cm;
- GH4, sediment brun-roșcat argilos, foarte compact, cu grosimea nedeterminată (minimum 80 cm).

Descoperiri

Piesele litice reprezintă singura categorie de descoperiri din acest sit. Au fost înregistrate individual 328 de piese litice, dintre care 44 au fost înregistrate în două puncte. Distribuția orizontală a pieselor alungite este aleatorie, iar înclinarea medie este redusă (13,4°) sugerează că materialul nu a fost afectat de procese postdepozitionale majore.

Cele mai numeroase piese litice sunt concentrate în nivelul GH3, între cca. 0,5-0,8 m adâncime. În cadrul uneltelor identificate până acum se numără lamele *Dufour*, burine și gratoare, iar în cadrul nucleelor, au fost descoperite nuclee de lamele, specifice Aurignacianului. În nivelurile GH 2 și GH 2_3 piesele litice sunt mai sporadice; prezența pieselor à *dos* indică urmele unor locuiri gravettiene. Urmare a adâncirii săpăturii în suprafețele amintite, au fost descoperite 28 de piese de cuarțit, cel mai probabil aparținând Musterianului cuarțitic amintit de F. Mogoșanu. Analiza tehnolo-tipologică a materialului litic este în curs.

Echipa de cercetare a decis încheierea săpăturilor în punctul Dumbrăvița, prioritatea acestui moment fiind publicarea rezultatelor.

Considerații preliminare

- În momentul de față, putem vorbi despre existența unui nivel aurignacian bogat în materia litică și de mai sporadice locuiri gravettiene

- Săpătura din 2019 a arătat existența unei ocupări sporadice atribuibile Musterianului cuarțitic.

Bibliografie

- Chu 2018 - W. Chu, The Danube Corridor Hypothesis and the Carpathian Basin: Geological, Environmental and Archaeological Approaches to Characterizing Aurignacian Dynamics. *Journal of World Prehistory* 2018, 31(2), p. 117-178;
- Mogoșanu 1978 – F. Mogoșanu, *Paleoliticul din Banat*, București, 1978;
- Sitlivy et al. 2014 – V. Sitlivy, V. Chabai, M. Anghelino, T. Uthmeier, H. Kels, L. Niță, I. Bălțean, A. Veselsky, C. Țuțu. Preliminary reassessment of the Aurignacian in Banat (South-western Romania). *Quaternary International* 2014, 351, p.193-212.

Abstract

Banat is one of the few areas in the Middle Danube Basin where stratified Aurignacian assemblages are found. In addition, they are the closest contemporary sites linked to the oldest directly dated modern human fossils in Europe from the Peștera cu Oase. The site of Românești - Dumbrăvița is the most extensive and well-understood of these sites. However, the assemblage and the stratigraphic context of the site remains poorly understood. To this end, a total surface of ca 30 m² of the site was excavated in 2016, 2018, and 2019 with the aim of recovering *in situ* archaeological material with a strong emphasis on geoarchaeology to understand the taphonomic processes that the site has subsequently undergone since its deposition.

Fig. 1. Situl Românești - Dumbrăvița- suprafața săpată în 2019

Fig. 2. Secvență stratigrafică

64. Roșiori, com. Dulcești, jud. Neamț**Punct: „Țarina Veche/La Humărie”**

Tip sit: Sit pluristratificat: secolele IV – III a.Chr., II – I a.Chr., II – III p.Chr. și VI – VII p.Chr. (111 așezare deschisă; 21 La Tène, 32 Epoca romană, 34 Epoca romano-bizantină).

Cod RAN: 122.533.01

Autorizație nr. 124 / 09. 05. 2019

Colectiv: George-Dan Hânceanu – responsabil, Vasile Diaconu (Complexul Muzeal Județean Neamț), Costin Croitoru (Muzeul Brăilei „Carol I”) – membri.

Finanțare: 10.500 lei

Perioada desfășurării campaniei: 12.08 – 18.09.2019

Campania arheologică din anul 2019 a continuat cercetarea zonei de nord a sitului, unde s-au desfășurat și săpăturile din anii anteriori (2016-2018). Au fost trasate două secțiuni paralele (notate S.XIII și S.XIV), de dimensiuni mari (22,00 m lungime x 3,00 m/1,50 m lățime), cu un martor de 0,50 m grosime între ele (distrus la final) (pl. I/1). Secțiunile au fost dispuse în paralel cu vechea casetă (Cas.E), deschisă în anul 2016. Suprafața cercetată recent a însumat 110 mp., secțiunile fiind orientate transversal pe buza terasei (S.XIII, NE 25° – SV 2050 și S.XIV, NE 400 – SV 2200).

După înlăturarea stratului vegetal s-a trecut la cercetarea nivelurilor de locuire ale așezării. Vestigiile, îndeosebi ceramica, au confirmat menținerea celor patru niveluri de locuire menționate, iar prin complexe descoperite putem remarca o consistență pentru fiecare nivel în parte. Pe lângă ceramică s-au găsit și piese din os (plăsele, străpungătoare), piatră (cute, proiectile, râșnițe), lut (fusaiole, jetoane, rondele), fier (cuțițe, chei) și bronz (fibulă, brățară).

Ambele secțiuni au fost afectate parțial de prezența unei gropi de gunoi a satului, surprinsă între carourile 3-5, cu un diametru de circa 3,80 m/4,00 m (desfășurat total pe lățimea secțiunii S.XIV și doar pe jumătatea lățimii S.XIII) și o adâncime de -0,60 m. De formă rotundă, groapa a afectat straturile de locuire. Din ea, s-au adunat câteva fragmente ceramice din majoritatea nivelurilor. A fost conturată, pentru a fi evitată pe parcursul săpăturii.

În afara obiectele din straturi s-au identificat și cercetat exhaustiv câteva complexe închise (trei locuințe, patru gropi și un cuptor casnic), care se întindeau pe ambele secțiuni. Prima locuință (notată L.1) aparține comunității romanice, locuința a doua (notată L.2) este din perioada geto-dacică, iar cea de-a treia locuință (notată L.3) a fost locuită de dacii liberi. În cazul gropilor, una era goală, probabil folosită pentru șezut, fiind într-o laterală a locuinței L.1, alta era menajeră (locuirea geto-dacică), iar celelalte două erau tot menajere (locuirea dacilor liberi). Cuptorul casnic este din nivelul de locuire al comunității romanice.

Locuința L.1 avea o formă dreptunghiulară (pl. III/1), cu colțurile rotunjite și dispunea în inventar de o râșniță de piatră și multă ceramică, de la vase borcan. Locuința de suprafață (-0,40 m), de dimensiuni medii (5,00 m lungime x 3,00 m lățime), care avea pe podeaua amenajată prin bătătorire o monedă din bronz (încă nerestaurată) (pl. III/2). Pietrele din interior sugerează prezența unui acoperiș în două

ape, așezat pe un schelet din lemn situat pe tălpici. Potrivit ceramicii, inventarul se datează în secolele VI-VII p.Chr.

Locuința L.2 era suprapusă pe jumătate de locuința anterioară (pl. I/2). Tot de formă dreptunghiulară, adâncită (-0,60/0,80 m), aceasta era de dimensiuni foarte mari (9,00 m lungime x 3,00 m lățime), de tipul locuințelor lungi. În interior se aflau două instalații de foc, o vatră, dispusă spre nord și un cuptor cu gardină, situat la sud (pl. II/1). Vatra a fost așezată pe un dispozitiv de lut, sub forma literei U, completat cu 19 greutatea de lut, conice, așezate pe lățime, cu scopul mării „tirajului”. Pe vatră și în apropiere se aflau foarte multe fragmente ceramice, grosiere, de la vase pentru gătit, dar și de la exemplarele pentru depozitarea alimentelor și păstrarea apei. O parte dintre fragmente s-au lipit cu cele aflate pe vatra cuptorului din latura opusă, care a avut o cupolă din pietre cu lut și o gardină groasă de lut, distrusă în timp. Unele fragmente de vase și castroane s-au zgurificat intens în urma arderii. Ceramica indică datarea locuinței în secolele IV-III a.Chr.

Locuința L.3 de formă pătrată (4,00 m x 4,00 m) (pl. II/2), adâncită (-0,60 m) avea podeaua amenajată prin bătătorire. Probabil, scheletul de lemn a fost așezat pe tălpici, iar acoperișul a fost în două ape. În interior dispunea de ceramică locală, modelată la mână și la roată, dar și de fragmente de amfore romane (de tipul ulcioarelor ovoidale sau de tip Șelov C). Printre celelalte obiecte semnalăm o plăsea din os, fusaiole și o fibulă de bronz. Conform materialului din inventar, locuința se datează în secolele II-III p.Chr.

Gropile descoperite erau circulare, iar dintre ele, prima (în preajma locuinței L.2) a avut un material bogat, fragmente de vase borcan și o cătuie, de epocă geto-dacică. A doua era goală (în locuința L.1), probabil pentru șezut, iar celelalte două (din locuința L.3) aveau puține fragmente ceramice și oase animaliere.

Cuptorul descoperit în nivelul de locuire din secolele VI – VII p.Chr. a suprapus parțial locuința L.3 și a fost de tipul celor cu vatră rotundă și însoțit de o cupolă de piatră. Pe vatră și în preajmă s-au găsit fragmente de la vase borcan și tipsii de lut, lucrute la mână. În apropiere avea două fusaiole fragmentare, o lamă de cuțit și un străpungător, ambele din fier.

Pentru campania din anul următor ne propunem să continuăm cercetarea în latura de nord a situl de la Roșiori, secțiunile viitoare urmând a fi trasate în paralel cu cele descrise.

Abstract

During 2019 season we excavated two trenches at Roșiori, the point Old Dust (commune Dulcești, county Neamț), on the upper mound of the Moldova river terrace: section S. XIII (22,00 x 3,00 m) and section S. XIV (22,00 x 1,50 m). Between them stood a 0,50 m longitudinal baulk, dismantled at the end. From the stratigraphic point of view, the site had four different layers, attributed to the IVth – IIIrd, IInd – Ist centuries BC, IInd – IIIrd centuries and VIth – VIIth centuries AD. Besides artefacts associated to the cited layers, in the trenches S. XIII-S.XIV we found two dwellings overlapping each other (L.1/D.1, VIth – VIIth centuries AD

and L.2/D.2, IVth – IIIrd centuries BC), as well as a third ancient dwelling (noted L.3/D.3, IInd – IIIrd centuries AD). Of the four pits identified, one was empty (P.2), another one contained Getic pottery (P.1) and the last two (P.3-P.4) belonged to the so-called „Free Dacian” period. In addition to the pottery associated to their layers and the complexes mentioned above, we also found other artefacts: spindles, a counter, a coin, two fibulae, a pendant, a bracelet (all made of bronze), knives and iron hooks from different periods.

1

2

PL. I: 1, secțiunile S.XIII-S.XIV; 2, locuințele suprapuse L.1 și L.2

1

2

PL. II: 1, locuințele suprapuse L.1 și L.2 cu vatra și cuptorul dispuse la extremele L.2; 2, locuința L.3

1

2

PL. III: 1, locuința L.1; 2, moneda din locuința L.1

65. Sălcuța com. Sânmihaiu de Câmpie, jud. Bistrița-Năsăud

Punct: „Coasta Oilor”

Cod tip sit: 211; Cod de epocă: 212

Cod RAN: 34510.03

Autorizație nr. 53/03.05.2019

Colectiv: Dan Lucian Vaida – responsabil științific (Muzeul Grăniceresc Năsăudean); George G. Marinescu (Muzeul Județean Bistrița-Năsăud)

Săpăturile arheologice în necropola celtică de la Sălcuța au avut loc în perioada 03.10.2019 – 02.11.2019, cu fonduri asigurate integral din bugetul Complexului Muzeal Bistrița-Năsăud. Investigațiile, întrerupte în anul 2016, au fost reluate prin trasarea mai multor secțiuni paralele, cu martori între ele de 0,50 m. În total au fost deschise cinci secțiuni, totalizând a suprafață cercetată de 360 m². Cu această ocazie, au fost identificate un număr de cinci morminte de tip celtic, M₁₁-M15 (patru de incinerare și unul de inhumare). Gropile funerare prezintă o formă regulată, patrulateră sau ușor trapezoidală, având colțurile rotunjite, adâncite între 20-80 cm în lutul galben, steril din punct de vedere arheologic.

Complexele funerare:

M11 – mormânt de incinerare; groapă funerară de formă patrulateră (340 x 310 cm); ad. de depunere: 60 cm; pachetul de oase umane incinerate a fost depus în partea de vest a gropii.

Inventar. 1 – vas mare bitronconic, de culoare cărămizie, lucrat la roată, cu buza evazată, ornamentat pe umăr cu un brâu în relief; 2 – vas bitronconic, cenușiu-negricios, de mărime mijlocie; 3 – vas mic bitronconic, gălbui, stare de conservare slabă; 4 – vas bitronconic mic, lucrat la roată, stare de conservare deficitară; 5-6 – două vase mici de culoare cărămizie, slab arse și foarte friabile, nerecuperabile; 7 – vas mic de formă bitronconică, gălbui, cu gât scurt și buza evazată, lucrat la roată; 8 – castron mare cu buza evazată, lucrat la roată; 9 – strachină mică cu umărul și buza evazate, lucrată la roată; 10 – castron de mărime mijlocie, cu buza îngroșată, lucrat la roată; 11-12 – două vase mici (probabil cești), ardere oxidantă, foarte friabile, nerecuperabile; 13 – fragment de fibulă din fier, așezată peste oasele calcinate; 14 – buton rotund din fier, depus peste oasele calcinate; 15 – fragment de obiect din fier, depus peste oasele calcinate; 16 – cuțit de luptă din fier, păstrat întreg dar cu lama ruptă; 17 – spadă de fier, cu lama parțial îndoită, pe care se păstrează urme de teacă; 18 – vârf de lance din fier, păstrat fragmentar; 19 – ofrandă alimentară, din care s-au recuperat câteva fragmente mici de oase de animal.

M12 – mormânt (probabil) de incinerare. Din cauza solului acid nu au fost identificate resturile umane calcinate, iar din ofrandă alimentară au fost găsite doar mici fragmente osoase de animale; groapă de formă patrulateră, ușor trapezoidală, cu colțurile rotunjite (270 x 240 cm); ad. maximă de depunere: 80 cm.

Inventar. 1 – vas mare bitronconic, de culoare neagră, lucrat la roată, stare de conservare relativ bună; 2 – vas mijlociu bitronconic, negru-cenușiu, ornamentat pe umăr cu

un brâu în relief; 3 – vâscior bitronconic, cărămiziu, lucrat la roată, foarte friabil, nerecuperabil; 4 – vas bitronconic, negru, cu o nervură în relief pe umăr, lucrat la roată; 5 – castron cărămiziu cu baza prevăzută cu *umbo*, lucrat la roată, stare de conservare slabă; 6 – cană cenușie cu toarta ușor supraînălțată, lucrată la roată; 7 – lamă cuțit din fier (22 cm); 8 – vârf de lance din fier, cu tub de înmănușare lung și nervură mediană, păstrat fragmentar; 9 – foarfecă de fier, păstrată fragmentar; 10 – spadă din fier cu teacă, păstrată întreagă, dar foarte oxidată (82 cm); 11 – lanț port-spadă, puternic oxidat; 12 – obiect din fier ascuțit, oxidat, descoperit lângă buterola de la teacă; 13 – fragment fibulă din fier; 14 – fragmente de oase de animal, ofrandă alimentară.

M13 – mormânt de inhumare; groapa de formă aproximativ dreptunghiulară cu colțurile rotunjite; orientare E (capul) –V; ad. de depunere: 85 cm. Adult așezat pe spate, capul aplecat spre stânga, mâna dreaptă îndoită din cot și așezată pe piept, mâna stângă întinsă pe lângă corp, picioarele întinse, cu etichete așezate vertical pe marginea gropii.

În afară de câteva mici fragmente ceramice, complexul a fost lipsit de inventar funerar.

M14 – mormânt de incinerare; groapă funerară de formă patrulateră (160 x 130 cm); ad. de depunere foarte mică: 35 cm; pachetul de oase umane calcinate a fost depus în partea de vest a gropii funerare. Foarte probabil, întregul complex a fost afectat de alunecările de teren și de păstrarea îndelungată aproape de suprafața solului;

Inventar. 1 – vas mic bitronconic, cu ardere oxidantă; 2 – vas mic bitronconic cu prag pe umăr, brun-roșcat; 3 – vas mic de culoare neagră; 4 – castron cu fundul inelar, negru, lucrat la roată, păstrat fragmentar; 5-7 – fragmente de vase diferite, de dimensiuni medii, cărămizii, ardere slabă oxidantă, nerecuperabile; 8 – fragment de cuțit din fier (10,5 cm); 9 – ac de fier, oxidat, păstrat fragmentar; 10 – fragment de obiect mic, rotund, din fier (fibulă ?); 11 – fragment de obiect mic cu decor.

M15 – mormânt (probabil) de incinerare, identificat la foarte mică adâncime (20-25 cm); groapă funerară de formă, probabil, patrulateră, cu colțurile rotunjite (aproximativ 140 x 100 cm). Nu au fost găsite urme de oase umane calcinate. Din cele constatate, întregul complex a fost afectat de alunecările de teren din zonă.

Inventarul a fost compus din mai multe vase de dimensiuni mici, așezate în unghi drept, din care s-a păstrat, parțial, doar baza cu amprenta la sol, care indică modul cum au fost dispuse.

66. Sântana, jud. Arad**Punct: „Cetatea Veche”****Tip sit:** 125**Încadrare cronologică:** 153**Cod RAN:** 12108.06**Autorizație nr.** 92/06.05.2019**Colectiv:** Florin Gogâltan, responsabil (Institutul de Arheologie și Istoria Artei, Cluj-Napoca); Victor Sava (Complexul Muzeal Arad); Rüdiger Krause (Universitatea Goethe din Frankfurt); Marian Ilie (Institutul de Arheologie, Iași).**Total finanțare:** 25.000 lei**Perioada desfășurării campaniei:** 01.07. - 30.10.2019

Săpăturile sistematice de la Sântana-Cetatea Veche au fost reluate în 2018 printr-o colaborare cu Universitatea Goethe din Frankfurt, în cadrul proiectului LOEWE – „Prähistorische Konfliktforschung – Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”. Pe lângă sondarea colțului nord-estic al sistemului III de fortificare cu o secțiune de 63 x 3 m, au fost făcute măsurători magnetometrice pe o suprafață de 100 ha și efectuată scanarea LiDAR a fortificației și a împrejurimilor acesteia, întregul areal acoperit fiind de aproximativ 850 ha. De asemenea au fost completate datele AMS mai vechi¹ cu încă 9 probe care au permis datarea cu siguranță a fortificației/incintei a III-a de la Sântana din sec. al XV-lea BC până în prima jumătate a sec. al XIII-lea BC. În toamna târzie a aceluiași an am început cercetarea sistematică de teren².

Săpăturile arheologice din vara-toamna anului 2019 au vizat obiective identificate prin măsurătorile magnetometrice efectuate în 2018. Pe latura estică a fortificației I a fost deschisă secțiunea S6, cu dimensiunile inițiale de 4,50 x 30 m și care în final, în urma îndreptărilor repetate a profilelor, a ajuns să măsoare 4,80 x 31 m. Ea a fost orientată nord-est – sud-vest, perpendicular pe sistemul de fortificare. Conform măsurătorilor magnetometrice, S6 a fost amplasată acolo unde șanțul era cel mai vizibil și cel mai lat. Trebuie specificat că șanțul ce înconjoară sistemul de fortificare I pare a fi întrerupt în multe locuri, iar pe latura nordică este chiar absent. Conform magnetometriei, în spatele șanțului, ar exista două șiruri de arsură puternică, pe care le-am interpretat ca două posibile palisade.

În urma săpăturilor arheologice am constatat că șanțul are o lățime de 8,72 m și o adâncime maximă de 2,22 m de la nivelul de săpare din epoca bronzului. Fundul șanțului este alveolat și nu în formă de „V” ca la fortificația a III-a. La 1,42 m în spatele șanțului a fost ridicată o palisadă prin săparea unui șanț de fundare lat de 1,16 m și adânc de 1,90 m în care au fost înfipti parii. La 4,64 m în spatele acestei palisade au fost surprinse urmele a trei gropi de par

care sugerează existența aici a unui gard/palisadă.

Spre deosebire de fortificația a III-a, săpată în campaniile precedente, au fost sesizate deosebiri majore de construcție. Din punct de vedere cronologic s-a constatat existența unui gard/palisadă ce a înconjurat o parte a incintei I, identificat în săpătura din 2019 printr-un șir de gropi de pari, de mari dimensiuni. Ulterior, după distrugerea acesteia prin incendiere, a fost ridicată o altă palisadă, dublată de această dată de un șanț de apărare. În șanțul de apărare și dărâmurile palisadei au fost descoperite numeroase fragmente ceramice, vase întregi, piese de bronz, mărgelile din sticlă și faianță și o cantitate însemnată de oase umane și de animale. Unele oase umane pot fi puse în legătură cu momentul distrugerii violente a sistemului de fortificare.

Pe lângă surprinderea principalelor elemente defensive ale mega-fortului de la Sântana-Cetatea Veche, măsurătorile magnetometrice ne-au oferit o primă perspectivă asupra dinamicii habitatului din interiorul acestei fortificații. Construcțiile identificate se concentrează în incinta I și în colțul nordic al incintei a III-a. În funcție de dimensiunile lor, între ele există spații mai mult sau mai puțin generoase. Deși constatăm o oarecare aranjare în șiruri a clădirilor, o asemenea interpretare poate fi dovedită doar arheologic în urma stabilirii relațiilor cronologice dintre ele. În relativ multe cazuri este vizibilă forma clădirilor și compartimentările interioare. Construcțiile sunt rectangulare, unele dintre ele având mai multe încăperi. Structurile sunt de obicei orientate nord-nord-vest - sud-sud-est. Cele mai multe dintre acestea au o lungime cuprinsă între 10 și 20 m, dar se remarcă și amenajări de suprafață cu dimensiuni impresionante ce depășesc 40 m lungime. Dintre ele se individualizează clar o clădire de ca. 1700 m² amplasată în incinta I.

Cel de-al doilea obiectiv al campaniei de săpături 2019 a fost acela de a începe cercetarea acestei impresionante construcții care amintește de planul unui megaron. Întreaga clădire, denumită structura 1, a fost împărțită în 100 de griduri cu dimensiunile de 7x5 m. Pentru campania anului trecut am ales săparea gridurilor 52 și 63, în vederea identificării unor structuri ce fac parte din clădire. Datorită eforturilor depuse de a finaliza investigarea sistemului de fortificare a incintei I, săparea celor două griduri nu fost finalizată, urmând ca aceasta să se întâmple în 2020. Putem însă preciza că rezultatele măsurătorilor magnetometrice au fost exacte, surprinzând mai multe etape din construcția acestei structuri. Apartenența sa la perioada târzie a epocii bronzului este indubitabilă.

La aceste săpături au participat Cristina Cordoș (Institutul de Arheologie Iași), Orsolya Gyurka (Universitatea Debrecen), Gruia Fazecaș (Muzeul Țării Crișurilor Oradea) și studenții Andrei Mărincean, Oriana Svedac, Sorin Felea, Vlad Murgu, Mara Covaciu, Simona Itu (Universitatea Babeș-Bolyai Cluj Napoca), Katharina Netter, Ingo Reiss (Universitatea Goethe din Frankfurt). Fondurile de cercetare au fost asigurate de Universitatea Goethe din Frankfurt, prin proiectul LOEWE – „Prähistorische Konfliktforschung – Burgen der Bronzezeit zwischen Taunus und Karpaten”, Complexul Muzeal Arad și Ministrului Culturii prin „Programului național de finanțare a cercetării arheologice sistematice”. Mulțumim tuturor care ne-au fost alături și au sprijinit campania de săpături a anului 2019 de la Sântana-Cetatea Veche.

¹ V. Sava, F. Gogâltan, R. Krause, *First Steps in the Dating of Bronze Age Mega-fort in Sântana - Cetate Veche*, în S. Hansen/R. Krause (eds.), *Bronze Age Fortresses in Europe. Proceedings of the Second International LOEWE Conference, 9–13 October 2017 in Alba Iulia*, Bonn, 2019, 161-176.

² F. Gogâltan, V. Sava, R. Krause, *Sântana „Cetatea Veche”. A Late Bronze Age mega-fort in the lower Mureș Basin*, în S. Hansen, R. Krause (eds.), *Materialisation of Conflicts. Proceedings of the Third International LOEWE Conference, 24th – 27th September 2018 in Fulda (Hesse, Germany)*, Bonn, 2019, 191-221.

67. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpija Traiana Sarmizegetusa]

Punct: „Templul palmyrean (clădirea Y)”

Cod RAN: 91063.01

Autorizație nr. 106/06.05.2019

Colectiv: Ioan Piso, Ovidiu Țentea, Florian Matei-Popescu

Campania s-a desfășurat între 29 iulie și 23 august 2019 și a avut drept principal scop continuarea cercetării zonei dintre ZY7 (zidul estic al templului palmyrean) și zidul M6 (zidul vestic al forului lui Traian).

În 2019 la săpături au participat Ioan Piso, Ovidiu Țentea, Florian Matei-Popescu, Norbert Szeredai, Jozsef Mátyás.

În anul 2018 a fost deschisă o suprafață, S4, între zidurile ZY7 și ZY6. În 2019 între ZY7 și ZY6 ne-am extins pe o lungime de încă 7 m spre Sud, până la colțul făcut de ZY7 cu ZY2. Această porțiune a fost împărțită în două carouri, E1 și F1, de câte 3,5 x 3,5 m, de la Nord spre S, în prelungirea carourilor A1, B1, C1 și D1 din 2018. La Est de ZY6 ne-am extins spre Sud cu 3 m, iar spre Est cu 4 m, spre caroul E2, până dincolo de C 13 (canalul târziu de-a lungul *cardo*-ului).

Faza de lemn

Studierea fazei de lemn între zidurile ZY7 și M6 continuă cercetările de la Vest de ZY7 din anii 2010-2011 și 2016-2018 și pe cele de lângă zidul M6 din anul 2009. Un element esențial al fazei de lemn îl constituie un *cardo* (c. 215), încălecat de zidul ZY7, care are aceeași direcție Nord-S. Desparte două insule din faza de lemn. La Vest de ZY7 este lat de 80 cm, la Est de acesta de ca 290 cm. Adăugând lățimea de 80 cm a zidului ZY7, ajungem la o lățime a *cardo*-ului de 4,50 m.

În 2009 a fost identificat un perete de lemn, Pa 1/2009, pe direcția Nord-S, pe o lungime de 7,60 m. La 6,80 m de capătul de Nord pornește perpendicular spre Vest un perete, Pa 2/2009, care a putut fi urmărit până sub peretele de Est al canalului C12. La 2,30 m de capătul de Nord al aceluiași Pa 1/2009 pornește spre Vest un al doilea perete, Pa Pa 2/2019, care pare a se uni cu peretele Pa 3/2009/2019. Acesta din urmă a fost surprins în două porțiuni: imediat la Vest de peretele de Vest al lui C12, în dreptul pilonilor B2 și B3 din ZY6 și, pe de altă parte, la extremitatea suprafeței S4/2019, în dreptul pilonului B2 din ZY6. În dreptul zidului intermediar II din XY6, la o distanță de ca 60 cm de *cardo* (c. 215), a fost surprinsă o groapă de par (c. 306) măsurând la suprafață 45x50 cm, umplută cu pământ amestecat și pietriș. Avem probabil de-a face cu un portic (Pa 5/2019) de-a lungul *cardo*-ului. Are lățimea de 200 cm din centrul gropii de par până la axul peretelui Pa 4/2019. Distanța dintre Pa 1/2009 și Pa 4/2019 este de 400 cm (din ax în ax).

La golirea peretelui Pa 4/2019 s-a constatat prezența unor stâlpi carbonizați cu diametrul de 10 cm, a chirpiciului ars și a cărbunelui.

În zona cercetată gropile moderne au străpuns parțial chiar și humus-ul antic. Prin urmare, nu s-a mai păstrat nici

nivelul de călcare, nici cel de demolare (c. 305) al fazei de lemn. Nivelele 304 și 305 s-au păstrat pe mai multe porțiuni de pe *cardo*-ul 215.

Din lipsă de fonduri am fost siliți să întrerupem cercetarea fazei de lemn.

Faza I de piatră

Elementul esențial al fazei I de piatră îl constituie un *cardo*, pe axul căruia se află canalul C12. Un al doilea element este un portic de-a lungul *cardo*-ului și a zidului XY7. Din el s-a păstrat o substrucție de podea (c. 303), din mortar alb și pietricele, pe o lățime de ca 210 cm. În vederea acestei substrucții a fost așternut un strat (c. 304) din lut galben foarte dens. În substrucția 303 era prins un paviment din pișcoturi. Substrucției 303 de la Est de XY7 îi corespunde substrucția 207' la Vest de același zid.

Este evident că acest portic trebuia să fie delimitat de ceva în partea de E. Cum ne aflăm în faza timpurie a orașului, putem presupune arce (vezi *forum vetus* în această fază). Nu am găsit niciun element al acestui portic. Este posibil ca stâlpii arcadei să fi fost înlocuiți de stâlpii B1-B6 din faza II de piatră. Prin urmare, acest portic este delimitat de zidurile ZY7 spre V, de un stilobat ZY6' spre E, de ZY8' spre N și de un zid îngust, ZY2' spre S.

Cum canalul C12 nu se poate afla decât pe axul *cardo*-ului, trebuie să acceptăm și existența unui portic care să-l mărginească spre *forum vetus*. Echipa care a făcut săpături în această zonă în 2009 a presupus un portic lat de 2,90 m, din care noi nu am găsit însă niciun element. Trebuie să ținem seama și de faptul că zona este foarte răvășită. Un argument indirect în favoarea unui asemenea portic îl reprezintă lărgirea cu 2,80 m spre Vest în vremea lui Commodus a clădirii identificate cu templul Fortunei, ceea ce ar putea însemna ocuparea unei porțiuni a porticului

Faza II de piatră

Nu ne dăm seama de schimbările care vor fi afectat *cardo*-ul din cauza intervențiilor moderne. Porticul dinspre clădirea Y își păstrează dimensiunile și este acum sprijinit de stilobatul XY6. El este delimitat de zidurile ZY7 spre V, de ZY6 spre E, de ZY8' spre Nord și de un ziduleț în prezent dispărut, ZY2' spre S.

Zidul ZY6 a fost construit odată cu canalul C11. Reamintim că acest canal este podit exclusiv cu du cărămizi de tip Lydion având diagonale trasate du câte trei degete. Este tipul de cărămizi folosite în construcția criptoporticului de Nord al forului nou, ceea ce ne aduce în jurul anului 150. Asta înseamnă că faza I de piatră a funcționat o generație. Noul nivel de călcare în portic este dat de crepida zidului ZY6 și de un nivel perfect orizontal de construcție (crepidă?) a zidului ZY7. Nu ne dăm seama ce fel de paviment a fost folosit în portic în faza II de piatră. Nivelului de călcare din portic, din care nu a mai rămas nimic, îi corespunde la Vest de ZY7 substrucția de podea 102.

Faza III de piatră (templul palmyrean)

Odată cu amenajarea templului palmyrean a suferit modificări și porticul din fața lui. S-a ivit necesitatea deschiderii unei intrări pe axul E-V al porticului, între pilonii B3 și B4 ai zidului XY6. În ce-i privește pe aceștia, notăm

că peste zidăria cu mortar alb găsim straturi de zidărie cu *opus signinum* din faza III. Ne putem imagina o intrare cu stâlpi sau coloane. Constatăm și o supraînălțare a zidului XY8' dinspre N, în care este folosit același *opus signinum*. Nivelul de călcare în portic este indicat de o crepidă aflată la cota -96 cm, peste lespezile care acoperă canalul C11. Este evident că și acest canal a fost modificat în partea superioară, care îi aparține fazei III. În canalul C11 și în zona înconjurătoare au fost găsite fragmente ale unei fântâni de marmură, construite probabil de Philomusus, *Aug. lib.*, și de fiul său Regalis sub Septimius Severus (193-198).

Ne imaginăm că, după ce pășim peste pragul de pe XY7, ne aflăm în curte în dreptul altarului și al treptelor ce duc spre templu, iar în dreapta și în stânga se deschid intrările spre cele două corpuri laterale, dintre care unul adăpostește un *cenaculum*, atestat de curând de monumental dedicat de *cultores Dei Solis Malagbeli*.

O inscripție fragmentară descoperită în anii 2017 și 2018 în zona treptelor și dedicată de Philomusus, *Aug. lib., adiutor tabularii*, este databilă în timpul domniei commune a lui Septimius Severus și Lucius Verus (a. 198-209). Datarea templului poate fi împinsă și mai jos, în anii 193-198, datorită amintitei inscripții de pe fântână, dacă și aici este într-adevăr vorba de același Philomusus.

Perioada târzie

Întreaga zonă, începând cu Capitoliul și trecând peste clădirile X și Y, a fost la un moment dat cumplit răvășită. Au fost răscolite toate straturile romane, uneori până sub humusul antic. Este însă de remarcat faptul că în acest moment marmura nu a fost scoasă. Mai mult decât atât, ea a fost folosită în construirea unor canale primitive de drenaj. Ne aflăm deci înainte de mijlocul secolului XIX, când construcțiile de piatră și de cărămidă din întreaga zonă au necesitat cantități mari de var. În urma imenselor distrugerii au rămas zidurile dezgolite și foarte puține urme de stratigrafie romană. Gropile au fost umplute cu materialul rezultat din săpătură și care conține pietre de toate mărimile, fragmente de cărămizi și de țigle și chiar cărămizi întregi, nisip, mortar, fragmente ceramice etc. Nu poate fi vorba de o stratigrafie, ci, cel mult, de constatarea că în vechile gropi au fost făcute noi gropi. În această umplutură recentă au fost construite canale de drenaj cu direcția generală N-S. Marginile lor constă din rânduri de piatră de râu, blocuri de calcar și de marmură, monumente de marmură, adică din tot ce era la îndemână. Partea superioară a acestor canale ajunge adesea până aproape de nivelul actual de călcare. Ar fi absurd să credem că asemenea canale ar fi putut fi folosite pentru drenarea unor terenuri agricole. Subsolul actual, constând în zonă din circa 2 m de dărâmături, petriș și nisip, nu permitea bălțirea apei la suprafață. Singura explicație pentru canale este că îi apărau de apa pluvială pe cei care locuiau în bordeie sprijinite de ziduri și înfundate în dărâmătură. După fiecare ploaie mai puternică sau după fiecare anotimp ploios canalele trebuiau refăcute pe același traseu sau pe trasee diferite, iar asta explică multitudinea lor. Una dintre preocupările celor care au făcut săpături la Sarmizegetusa începând din anul 1973 a fost să încerce datarea acestor canale și, prin urmare, a locuirii

contemporane lor. În ciuda atenției cu care a fost analizat conținutul lor, nu au fost găsite materiale care să le poată fi atribuite, ci doar material roman rulat. Dacă perioada canalelor ar fi fost apropiată de cele romane, ar fi fost găsit material roman corespunzător. Dacă locuirea ar fi avut loc în perioada medievală, am fi găsit ceramică medievală. Se știe, pe de altă parte, că satul Grădiște își avea centrul la S-V de orașul roman, acolo unde se află și astăzi biserica și nu pare a se fi extins vreodată în zona ruinelor. Un obiect a fost totuși găsit, și anume o pipă austriacă din secolul XVIII, care ar putea fi pusă în legătură cu un asemenea canal târziu din Grohotea Tornească (*praetorium procuratoris*), săpat în anii '80.

Cercetările din anii 2018/2019 aduc precizări importante. Pereții canalului C13 pornesc practic de la actualul nivel de călcare, ceea ce sugerează o epocă foarte apropiată de a noastră. Ne aflăm înaintea celei de a doua mari faze de distrugeri, care începe pe la mijlocul secolului XIX și care avea drept scop exploatarea marmurei. Să nu uităm că Sarmizegetusa a fost vizitată la sfârșitul secolului XVIII și la începutul secolului XIX de doi împărați, Iosif II și Francisc I. În 1847 preotul unit Ștefan Moldovanu descrie încă ulițele și clădirile în picioare. Altceva decât arhitectura va fi declanșat frenezia, probabil descoperirea vreunui tezaur. Cunoaștem mult mai bine cazul din 1805 de la Grădiștea Muncelului. La Sarmizegetusa romană nu știm ce s-a găsit. Cert este că a fost totul întors pe dos, cu un foarte mare număr de oameni, cu o comunitate întreagă ce a sălășluit mai mulți ani între ziduri, pentru ca apoi să plece. Acest "gold rush" putea fi și organizat de cineva, iar un exemplu cunoscut este contele Nopcsa. Fenomenului i s-a pus temporar capăt odată cu înființarea Societății Arheologice din Deva în anul 1880.

Zidurile

ZY6 – (a se vedea UTS 2008 și 2018). Are direcția S-N și reprezintă stilobatul porticului ce mărginește clădirea Y spre Est (spre *cardo*) începând cu faza II de piatră. Nu cunoaștem predecesorul acestui zid din faza I de piatră. În capătul de Sud face colț cu ZY2', iar la 21,5 m spre Nord face T cu ZY8'. A fost construit din piatră de râu mare și mijlocie și mortar alb. În anul 2009 ZY6 a fost atins în secțiunile S2 și S3, în 2018 în suprafața S4 a fost surprinsă o porțiune a zidului de la 7 m Nord de colțul lui ZY2 până în dreptul zidului ZY8', iar în 2019 a putut fi studiat în partea de Vest pe toată lungimea porticului (deci încă pe 7 m spre S), iar în partea de Est pe încă 3 m spre S. Este alcătuit din piloni cu fundație mai profundă, care susțineau elementele porticului, și din ziduri intermediare mai puțin adânci. Pilonii i-am numerotat de la Nord la Sud de la B1 la B6. B1 și B2 sunt cei descriși în UTS 2008, incomplet dezveliți, iar B6 se află aproape de colțul făcut de ZY6 și ZY8'. Descriere de la Nord la S:

Pilonul B1 – lângă intersecția zidurilor ZY6 cu ZY8': 140 (N-S) x 125 (E-V) cm; fundația, pusă pe *cardo*-ul fazei de lemn (215), de 85 cm; elevația de 35 cm; crepida de 5-10 cm. Pe B6 fusese amplasat un postament de marmură cu dimensiunile de 82 x 85 x 35 cm, descoperit între ZY6 și ZY7 în caroul A1 în poziție secundară.

Zidul intermediar 1 – între B1 și B2, lungime inițială de 215 cm, lățime de ca 60 cm, păstrat de la B1 pe 150 cm, spart înspre B2 de un canal modern; fundație de 55 cm pusă pe substrucția de podea 303 din faza I de piatră.

Pilonul B2 - 140 cm și 135 cm; fundația, care se sprijină pe fostul *cardo* 215 este de 70 cm și este țesută cu peretele de Nord și cu fundația canalului C11; elevația de 25 cm. Legătura cu zidul intermediar 2 este făcută cu o lespede a cărei amprente se pot distinge pe o lungime de 80 cm (N-S). Este clar că zidul ZY6 și canalul C11 sunt contemporane. Un al doilea bloc mare de marmură (140 x 80 x 35 cm), găsit ca perete al canalului C15, fusese probabil pus pe pilonul 2 ca substrucție pentru coloană.

Zidul intermediar 2 - două calupuri, dintre care unul, lung de 1,60 m, dinspre B2, în picioare, celălalt, înspre B3, lung de 40 cm, răsturnat spre E; dimensiuni: ca 200 x 60cm; adâncimea de 70 cm, așezat pe c. 303. Cuprinde și peretele de S, mai lat, al canalului C11.

Pilonii B3 și B4 s-au prăbușit împreună cu zidurile intermediare 3 și 4 spre E, într-o imensă groapă modernă.

Pilonul B3 – culcat la pământ – 140 x 110 cm; fundația până la o primă crepidă de ca 80 cm; elevația clară până la o a doua crepidă de 35 cm; vezi pilonul B4.

Zidul intermediar 3 – practic dispărut, lungimea inițială de ca 290 cm/

Pilonul B4 – culcat la pământ – 140 x 115 cm. Interpretare provizorie: fundație din piatră mare și mijlocie de râu, legată cu mortar alb, adâncă de 70 cm până la o probabilă primă crepidă; urmează o elevație din piatră mică și mijlocie de râu, legată cu mortar alb, bine netezită, de 55 cm, până la o a doua crepidă; urmează o a doua elevație din piatră mică și mijlocie de râu, legată cu *opus signinum*, de ca 55 cm, urmată de o dărâmtură cuprinzând același material, inclusiv țigle. De la a doua crepidă dărâmtura cu *opus signinum* se întinde pe o lungime de 110/130 cm. O constatare asemănătoare se poate face și în privința pilonului B3, mai rău păstrat. Și aici în partea superioară a fost folosit *opus signinum*, deci o tehnică diferită. Este de precizat că două blocuri de marmură cu locașuri de prindere, prinse de dărâmtura descrisă, nu aparțin acestui context. Vor fi făcut parte dintr-un canal modern înainte de prăbușirea zidului ZX6.

Suprastructura cu *opus signinum* apare tocmai la pilonii 3 și 4, care trebuie să fi încadrat în faza III de piatră intrarea în portic și în templul palmyrean. Deocamdată nu avem elemente suficiente pentru a ne imagina cum arăta această intrare.

În dreptul pilonului B4 a fost găsit în 2009 un al treilea bloc mare de marmură (100 x 35 cm). Va fi fost pus pe acest pilon ca substrucție pentru coloană. Este remarcabil că toate cele trei blocuri au aceeași grosime – de 35 cm.

Zidul intermediar 4, între pilonii 4 și 5 – lungime de ca 250 cm; este complet distrus, cu bucăți mari prăbușite spre E; construit în aceeași tehnică, din bolovani de râu și mortar alb.

Pilonul B5 – 160 x 150 (cu crepidă); crepidele: 25 cm; fundația până la crepidă de 85 cm, elevația de 40 cm, netezită în partea superioară fiindcă susținea un bloc mare de marmură, care la rândul-i susținea o coloană. În această

zonă a fost găsită în dărâmtură în anul 2006 un fragment de fus de coloană de marmură, dăruită comunității de către Augustalul Promonas.

Zidul intermediar 5 – dezvelit numai dinspre V; 255 x 75 cm (împreună cu crepida); crepida de 10 cm; fundația de 55 pusă direct pe c. 303 (substrucție de podea). Este spart în partea de Sud pe o lungime de 80 cm.

Pilonul B6 – ca 100 (N-S) x 80 (E-V) cm. Nu a fost săpat până jos; prezintă o crepidă și o suprafață netezită, care va fi susținut o substrucție de coloană și o coloană.

ZY7 – Reprezintă limita de Est a complexului Y din fazele I, II și III de piatră. Are orientare S-N și a fost urmărit pe o lungime de 22,50 m. Face T cu ZY2/2', face T cu ZY3 și cruce cu ZY8/8'. Este construit din piatră de râu legată cu mortar alb.

Fundația este pusă pe *cardo*-ul fazei de lemn (c. 215) sau chiar îl străpunge. Are o adâncime (cotă) de -230 cm în zona canalului C11 și de 242 cm în zona caroului E1. Fundația este adâncă de ca 35 cm până la o primă crepidă, care indică nivelul de construcție a fazei I de piatră. De această crepidă a fost agățată substrucția de podea 303, care însă chiar în preajma zidului s-a scufundat cu 10-20 cm. În partea de S, în carourile E1 și F1, c. 303 se află însă la nivelul crepidei. Aceleași crepide îi corespunde în interiorul clădirii substrucția de podea 207' (vezi UTS 2017).

Constatăm o primă elevație de ca 55-65 cm, pe care se află un strat de egalizare cu pietre de râu subțiri și plate, care poate fi interpretat și ca o crepidă pentru faza II de piatră. Se află la cota de -133 cm în zona E1 și de -145 cm în zona pilonului B2 (XY6). Îi corespunde crepidei pilonului B2 și zidului intermediar dintre pilonii B1 și B2. Îi corespunde și nivelului de călcare între zidurile XY7 și XY6, neconservat, analog c. 102 (substrucție de podea), la Vest de ZY7. În faza II porțiunea descrisă de elevație devine partea superioară a fundației.

Un aparent contrafort în colțul dintre ZY7 și ZY2, orientat spre E, lat de 60 cm și ieșind cu 45 cm în afara lui XY7, i-ar putea aparține lui ZY2, construit înaintea lui ZY7.

În faza III nivelul de călcare în portic se ridică cu două asize de piatră mare (35-40 cm), conturându-se o nouă crepidă. Elevației din faza III îi aparțin și cele două blocuri mari de calcar de pe colț. Din ea au mai rămas puține alte elemente – circa cinci asize de piatră de râu mijlocie și mică, la 3,75 m de colț un bloc de calcar lung de 1m și lat de 70 cm, înalt de 40 cm, așezat pe crepidă, crăpat în trei, căruia nu-i cunoaștem rostul. Canalul C11 a fost modificat în partea superioară în vederea fazei III. Blocul de calcar care îl acoperă acum nu se putea afla decât sub nivelul de călcare atât în portic, cât și în interior.

ZY8' – Zidul ZY8 și zidul ZY8' fac cruce cu zidul ZY7. Primul se află la V, iar al doilea la Est de ZY7. Închide, probabil abia din faza II de piatră, porticul înspre N. De altfel, fazei II de piatră îi aparține și ZY8. Este foarte slab construit din piatră de râu și mortar alb; lățime: ca 60 cm. Fundația, de ca 80 cm, este pusă parțial pe c. 303, parțial pe *cardo*-ul 215. Nu se distinge o crepidă. Partea superioară, construită din bolovani mai mari cu *opus signinum*, pare a aparține fazei III, a templului palmyrean.

Canalele

C. 11/2018/2019 – canal de deversare V-E. A fost construit, cu toată certitudinea împreună cu zidul XY6. Perețele său de Nord și fundația sunt țesute cu pilonul 2 al zidului XY6, iar perețele de Nord face corp comun cu zidul intermediar 2. La est de ZY6 nu s-a mai păstrat nimic din el. Între ZY7 și ZY6 distanța este de 190 cm. Între cele două ziduri canalul are substructura 301, alcătuită din pietre de râu și mortar alb, groasă de ca 40 cm. Nu s-a păstrat decât perețele de Nord al canalului, parțial pe o înălțime de 25 cm. Fundația, de ca 20 cm, este pusă direct pe c. 303. Fundul canalului era placat cu cărămizi de tip Lydion de 42 x 27,5 x 5,5 cm, cu diagonale făcute cu două degete. Asemenea cărămizi s-au păstrat câte două de-a latul culoarelor din zidurile ZY7 și ZY6. În zidul ZY7 canalul este acoperit cu două lespezi de calcar, groase de 16 cm. Adâncimea canalului C 11 este de ca circa 50 cm, surprinsă în zidul ZY7. Acesta avea legătură cu o cișmea de marmură, pe a cărei bordură a fost realizată o inscripție, reconstituită parțial¹.

C. 12/2018/2019 – este canalul cardinal al *cardo*-ului care mărginește spre vest *forum vetus*. A fost surprins în secțiunile S2 și S3/2009 și în suprafața S4 din 2018-2019 pe axul *cardo*-ului amintit. Este lat de 60 cm, iar pereții care îl flanchează, și anume ZY31a la vest și ZY31b la est, au de asemenea lățimea de 60 cm. Canalul este adânc de 74 cm, iar pe fundul lui se află o podea de culoare alb-gălbui (observații din 2009). Era acoperit cu lespezi de gresie. *In situ* nu s-a găsit niciuna, dar în extremitatea de sud a suprafeței S4 se află o placă de gresie căzută în canal, cu dimensiunile: 120 cm (N-S) x 65 cm (E-V) x 5/8 cm, refolosită în canalul C. 13. Canalul C. 12 s-a păstrat, pornind de la extremitatea de sud a suprafeței S4, pe o lungime de 11,20 m. Dincolo de această limită este complet distrus. Este parțial suprapus de canalul târziu C. 13.

C. 13/2018/2019 – este un canal târziu, cu direcția S-N și îl suprapune în mare parte pe C. 12. Are o formă ușor sinuoasă, abătându-se în două locuri de la traseul lui C. 12. La capătul de Sud al suprafeței S4 pereții sunt alcătuiți din până la opt asize de piatră de râu și fragmente de blocuri de calcar. În perețele de Vest mai avem o placă de gresie (amintită la C. 12), iar în marginea de Est un fus de coloană de marmură, păstrat pe o lungime de 3,5 m (diametrul la bază de 56 cm), spart la vârf. Urmează ca margine de Est un bloc de calcar lung de 80 cm, gros de 13 cm și cu direcția N-N-V. Din perețele de Est al canalului C13 face avem, pus le zidulețul ZY31a o jumătate de plintă de coloană de marmură. Reîntâlnim perețele vestic al lui C. 13 la o distanță de 10,5 m de extremitatea de Nord a suprafeței S4. De aici continuă practic traseul lui C. 13, iar din C. 12 nu s-au mai găsit pereți. În pereții lui C. 13 s-au găsit numeroase spoii (bolovani de râu, lespezi de gresie și elemente arhitectonice de marmură), care nu au fost cercetate îndeaproape. Către capătul de Nord latura de Vest are de 6-10 asize din piatră de râu și blocuri de calcar și de marmură și cu o înălțime de 65-110 cm. Perețele de Est se păstrează aici cu un număr de până la 9 asize și o

înălțime de 100 cm. Dintre blocurile de marmură găsite aici, două aparțin fântânii legate de canalul C11. Remarcăm faptul că nivelul maxim al pereților lui C. 13 depășește nivelul porțiunii căzute din zidul ZY6 și se apropie de nivelul păstrat al lui ZY6.

C. 14/2009/2018/2019 – canal târziu aflat în carourile A4-B4 și având direcția SE-NV. S-a păstrat perețele de NE construit din plăci de gresie, fragmente arhitectonice de calcar și deasupra un fus de coloană de 4,04 m, astăzi un pic deplasat. În legătură cu acest canal s-au făcut observații în trecut. Ni se pare acum că pare a se uni cu C. 13, deși zona de confluență este distrusă. Ar putea fi și anterior lui C13. Nu s-a păstrat perețele de S-V. Înălțimea maximă păstrată este de ca 1 m, asemănătoare celei a lui C. 13.

C. 15/2019 – Canal târziu, construit în dărâmătura din S4, cu direcția S-V – N-E, urmărit pe o distanță de 2 m, după care pare a-și fi schimbat direcția spre S-E. A spart zidul XY6 între zidul intermediar 1 și pilonul B2. Într-o fază ulterioară va fi blocat de canalul C13, care are direcția S-N. Perețele de Sud este alcătuit dintr-un bloc mare de calcar (150 x 145 x 30 cm), iar după schimbarea direcției dintr-un alt bloc uriaș de marmură (140 x 80 x 30 cm). Perețele de Nord este alcătuit din două sau trei asize de piatră și lespezi și de un bloc de calcar (85 x 30 x 45 cm), prezentând un fel de șină, folosit probabil în faza I de piatră. Mai există în imediata apropiere, lipit de pilonul B1 și de zidul intermediar 1 un bloc de calcar asemănător (60 x 40 x 30 cm), folosit poate în același scop.

Alte contexte

c. 215/2017/2018/2019 = c. 252/2017 (din spațiul C) – *Cardo* al fazei de lemn. Identificat în spațiile A, B și C de la Vest de zidul XY7 (în spațiul C poartă denumirea de 252) de la Vest de zidul XY7 și în carourile A1-F1 de la Est de același zid. Este încălecat de zidul XY 7 și tăiat de zidul XY2. Lățimea sa este de circa 4,50 m – 80 cm la Vest de XY7 + 80 cm, lățimea zidului XY7 + 290 cm la Est de zidul XY7. Este alcătuit din pietre mici și mijlocii de râu, amestecate cu un balast galben, de adâncime; grosime: 20 cm. Prezintă spre Vest o bordură de piatră de râu și din balast gălbui, greu de sesizat pe latura de E. Este construit direct pe humus; este acoperit la Vest de XY7 de c. 209 = c. 251 (strat de amenajare în vederea fazei I de piatră) și de lada de mortar 261, iar la Est de XY7 de c. 305 (strat de amenajare în vederea fazei I de piatră); este tăiat de zidul XY 2. Desparte insulele II și III (?) ale fazei de lemn. A fost străpuns în mai multe locuri de gropi moderne.

c. 301/2018 – inițial numită astfel fundația canalului C11, care face însă corp comun cu zidul XY6; context desființat ulterior.

c. 302/2018 – strat de amenajare, între ZY 7 și ZY6. Constă pentru moment din două calupuri de 65 x 50 x 10 cm și de 40 x 30 x 10 cm de lut galben, compact. Acoperă pe 303, 304 și 305. Se pare că avem de-a face cu resturi ale amenajării în vederea fazei II de piatră.

c. 303/2018/2019 – strat și nivel de construcție, între ZY7 și ZY6, cu întreruperi pe întreaga suprafață A1-F1; lentilă. Se definește prin culoarea albicioasă și conținutul de

¹ Ioan Piso, Ovidiu Țentea, Florian Matei-Popescu, *L'affranchi impérial Philomusus, croyant et évergète à Sarmizegetusa*, Pontica 52, 2019, Supplementum 6 (în curs de apariție)

var și mortar; relativ afânat; conține var, mortar și pietricele. Acoperă pe 304 și 305; acoperit de 302. Este tăiat de pilonii lui ZY6, pe când zidurile intermediare ale acestuia sunt puse direct pe el. Inițial s-a mărginit cu prima crepidă a zidului ZY7, dar porțiuni din el s-au adâncit. Cu absolută certitudine a servit drept substrucție a podelei porticului din faza I de piatră. Podeaua propriu-zisă consta din pișcoturi ceramice, dintre care unele au fost găsite *in situ*.

c. 304/2018/2019 – strat de amenajare, la Est de ZY7; compact; compus din lut brun, pigmenți de cărbune, pietricele; formă de lentilă; acoperă pe 215, pe 305 și este acoperit de 303. Reprezintă un strat de amenajare în vederea construirii fazei I de piatră.

c. 305/2018/2019 = c. 211 și 255/2017 la Vest de ZY7 – strat de demolare a fazei de lemn, la Est de ZY7, surprins discontinuu în carourile A1-F1. Săpat incomplet. Se definește prin cărbune și pământ ars. Se compune din lut galben și brun, lut ars, cărbune. Se află peste cardoul fazei de lemn (215). Este acoperit de 304 și 303; se întrepătrunde cu 304. Reprezintă nivelarea făcută în urma incendiului fazei de lemn.

Punct: Clădirea X

Colectiv: Ovidiu Țentea, Florian Matei-Popescu

Înțelegem prin X încăperile ce se află la Nord de Z1 (zidul de Nord al criptoporticului). Continuăm astfel lucrările din 2007 ce au privit încăperea A, identificată de noi cu un edificiu de cult². Cercetările din 2007 au avut aici două obiective: excavarea la N de treptele de marmură din criptoportic a ceea ce părușe a fi un local de cult și identificarea zidurilor din toată zona, inclusiv dintr-o săpătura a lui C. Daicoviciu, în legătură cu care nu deținem informații. Săpăturile nu au putut continua din cauza cantității enorme de piatră amplasate în vecinătatea estică a săpăturii. Piatra a putut fi înșăturată mecanic în cursul anilor 2018, respectiv 2019, fapt care ne-a permis reluarea săpăturilor. În acest fel vom putea finaliza în cursul maxim trei campanii o zonă vitală înțelegerii planimetriei central a orașului antic.

În acest an au fost deschise două suprafețe de 5 x 5 m între zidurile ZX5 ZX4 și între zidul ZX5 și următorul contrafort al lui Z1.

Zidul Z1 prezintă doi contraforți, dintre care cel de Vest este suprapus de zidul ZX5, construit într-o tehnică diferită, cu pietre mari de râu și mortar alb. A revenit discuția asupra unui zid care pleacă din dreptul contrafortului ZX5 spre Sud și se oprește în dreptul unui *decumanus* identificat în 1999-2002 sau 2004-2005 la Vest de *macellum*. După această întrerupere s-ar putea să continue la Sud de *decumanus* cu zidul suprapus de Capitoliu.

Zidurile ZX4 și ZX5 au lățimea de 120 cm. Ne aflăm pretutindeni sub nivelul de călcare din faza forului nou și al *macellum*-ului. Au fost săpate partial gropile moderne cât ne-au permis finanțele, fără a fi putu să finalizăm aceste complexe. Am identificat un canal târziu, care a putut fi urmărit până la adâncimea de 130 cm față de actualul nivel de călcare.

² Ioan Piso, Ovidiu Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]*, Punct: Clădirea X, CCA 2007 (2008), p. 268-269.

68. Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa]

Punct: „La Cireș - Necropola Estică”

Cod RAN: 91063.0

Autorizație nr. 106/06.05.2019

Colectiv: Vitalie Bârcă (IAIA Cluj-Napoca), Ovidiu Țentea (MNIR)

Cercetările arheologice sistematice din necropola estică a Coloniei Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa (com. Sarmizegetusa, Jud. Hunedoara) reluate în toamna anului 2017 au continuat și în 2019 grație sprijinului financiar al Consiliului Județean Hunedoara și al Ministerului Culturii și Identității Naționale. Investigațiile au fost efectuate, ca și în campania precedentă, la aproximativ circa 450 m E de colțul nord-estic al incintei orașului, în imediata vecinătate a drumului comunal Sarmizegetusa-Ostrov, locul respectiv fiind cunoscut sub denumirea „La Cireș”¹.

Investigațiile arheologice efectuate în Necropola Estică de la Ulpia Traiana Sarmizegetusa sunt o continuare a celor din 2017 când au fost cercetate patru morminte de incinerare (Cx 1, Cx 2, Cx 4, Cx 5) și trei de inhumație (Cx 3, Cx 7, Cx 9)² și anul 2018 când au fost cercetată o incintă funerară 5 și complexe arheologice (Cx 6, Cx 11, Cx 12, Cx 13, Cx 14). Trei dintre aceste fiind morminte de incinerare (Cx 6, Cx 11, Cx 12) iar unul de inhumație (Cx 14), fapt ce confirmă încă odată că necropola este una birituală. Cel de-al cincilea complex cercetat (Cx 13) fiind o depunere rituală într-o urnă cu capac³.

Săpăturile arheologice din anul 2019 s-au axat pe continuarea investigațiilor în suprafețele rămase necercetate exhaustiv situate la est, vest și sud de zidurile incintei.

În urma cercetărilor efectuate în aceste suprafețe nu au fost identificate alte complexe arheologice ci doar o serie de fragmente ceramice ce provin de la diferite tipuri de vase (ulcioare, boluri, castroane).

De asemenea s-a continuat cercetarea în jumătatea estică a suprafețelor S 2 și S 3 a cărui investigare nu a fost finalizată din cauza că cercetările s-au concentrat asupra incintei și celor cinci complexe din interiorul și preajma acesteia descoperite în jumătatea vestică a celor două secțiuni. Ca urmare a cercetărilor în profilul sudic al S 2, între metrul 14,20-14,85 au fost descoperite câteva cărămizi și țigle fragmentare care probabil provin de la complexul a cărui margine a fost identificată în profil și care va fi cercetat, dacă săpătura va fi extinsă spre sud, în campania de anul viitor. De asemenea trebuie menționat că între metrii 15,70 și 16,90 au fost descoperit îngrămădire de mai

multe cărămizi fragmentare, iar între metrii 16,90-17,35, mai către profilul sudic, mai multe bucăți de dimensiuni medii de marmură spartă. Alte complexe arheologice în nivelul cercetat în suprafața S 2 în campania din acest an nu au fost identificate.

Cu toate acestea trebuie menționat că în urma cercetărilor din suprafața S 2 au fost descoperit numeroase fragmente ceramice modelate la roata ce provin ulcioare, boluri, castroane etc. Acstora li se adaugă patru cuie din fier, un fragment de la o pisă din același metal, cât și fragmente de la două vase din sticlă.

Suprafeței S 3, extinsă anul trecut spre nord cu 1,9 m până până la metrul 11,20, i s-a aplicat în această campanie o extindere până la capătul secțiunii. Ca urmare a acestei acțiuni între metrii 15,10-17,40, a fost suprinsă o structură din piatră legată cu mortar de bună calitate. Ca urmare a cercetării s-a constatat că structura din piatră este o platformă dreptunghiulară cu o lungime de 2,30 m și lățime de 0,80 m, fiind adosată de zidul cu o grosime de 0,60 m care mărginea spre nord drumul imperial, și de care era adosat și zidul sudic al incintei cercetate în campania din anul 2018. Înălțimea păstrată a acestui zid este cuprinsă între 0,55-0,65 m. O mică parte din platforma a fost distrusă pe latura sa estică ca urmare a unei intervenții dintr-o perioadă mai târzie. Mortarul de bună calitate este bine păstrat pe cea mai mare parte a suprafeței platformei, cât și a zidului de care aceasta este adosată.

Extinderea secțiunii S 3 spre nord a permis, ca și în anul precedent, cercetarea pe o lungime de 9 m a zidului necropolei ce pare a continua până la așa-numitul „Mausoleu” al Aureliilor, cercetat în anul 1934 de către Constantin Daicoviciu și Octavian Floca⁴.

Ca urmare a cercetărilor din S 3 și a extinderii acesteia (C 4), în zona profilului estic al secțiunii au fost descoperite mai multe fragmente ceramice într-un strat de cărbune de lemn, iar în profil s-a identificat marginea unui posibil complex (mormânt ?) care va fi cercetat în campania de anul viitor. Între metrii 18,40 și 19,20 au fost descoperite patru țigle fragmentare puse în cant, iar în preajma lor câteva fragmente ceramice. În suprafața de la sud de platforma dreptunghiulară au fost descoperite câteva olane și cărămizi fragmentare. În nivelul cercetat în această campanie în S 3 și extinderea acesteia (C 4) nu au fost descoperite complexe arheologice.

În suprafața S 3 și a extinderii acesteia (C 4) au fost descoperit numeroase fragmente ceramice modelate la roata ce provin ulcioare, boluri, castroane și cupe. Acstora li se adaugă trei cuie din fier, o piesă fragmentară din plumb, o verigă fragmentară din bronz, la care se mai alătură buza fragmentară a unui vas din sticlă.

De asemenea s-a continuat cercetarea pe o porțiune din suprafața S 4, orientată Est-Vest, trasată în prelungirea lui S 2, dar cu doi metri mai spre sud. Capătul estic al S 4, la care în această campanie s-a reușit doar decopertarea a încă a unui strat de 20 cm, intersectează pe o porțiune de cca. 3 m „Mausoleul” Aureliilor.

¹ Cele mai recente cercetări arheologice din acest punct al Necropolei Estice au fost realizate în perioada 2001-2008 de un colectiv format din mai mulți cercetători Vezi în acest sens V. Bârcă, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa], Punct: La Cireș - Necropola Estică*, CCA 2017 (2018), p. 117, nota 4.

² Pentru mai multe detalii vezi V. Bârcă, O. Țentea, *Sarmizegetusa, com. Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa], Punct: La Cireș - Necropola Estică*, CCA 2017 (2018), p. 117-119.

³ Pentru mai multe detalii vezi V. Bârcă, O. Țentea, *Sarmizegetusa, jud. Hunedoara [Ulpia Traiana Sarmizegetusa], Punct: La Cireș - Necropola Estică*, CCA 2018 (2019), București 2019, p. 177-181.

⁴ C. Daicoviciu, O. Floca, *Mausoleul Aureliilor de la Sarmizegetusa. Raport preliminar / Das Mausoleum der Aurelier von Sarmizegetusa. Kurze Beschreibung*, Sargetia 1, 1937, p. 1-23.

69. Scânteia, jud. Iași**Punct: „La Nucii/ Dealul Bodești”****Tip de sit** 112,**Încadrare cronologică:** 142**Cod RAN:** 98925.01**Autorizație nr.** 67/06.05.2019

Colectiv: Cornelia-Magda Mantu (Lazarovici), (Institutul de Arheologie Iași), Gheorghe Lazarovici (Universitatea Lucian Blaga Sibiu), Senica Țurcanu (Complexul Muzeal Național Moldova Iași), Adela Kovács (Muzeul de Istorie Botoșani), Doris Mischka (Institut für Ur- und Frühgeschichte FAU Erlangen-Nürnberg), Carsten Mischka (Institut für Ur- und Frühgeschichte FAU Erlangen-Nürnberg)

Perioada desfășurării campaniei: 12.08 – 3.09.2019

Săpăturile arheologice de la Scânteia - Dealul Bodești/La Nucii (jud. Iași) din 2019 au avut ca scop ca scop încheierea studierii gropilor de la structura de rezistență a L14, curățarea și investigarea L15, ca și a zonei de la est de aceasta, unde era o mare aglomerare de materiale arheologice¹. De asemenea am avut în vedere și încheierea prelucrării statistice a ceramicii din campania 2017.

În ceea ce privește L14, s-a cercetat în primul rând vatra din încăperea B de la parter (fig. 1). Pe anumite porțiuni s-au mai păstrat și porțiuni din gardina ei, ce avea o grosime de 5-10 cm. Vatra a avut două niveluri, dar era prost conservată, fiind deranjată de numeroase galerii de animale. La baza ei au apărut din loc în loc pietre (fig. 2).

La demontarea completă a peretelui dintre încăperile A și B ale L14 a mai apărut încă un fragment de la vatra altar descoperită în campania 2017 (cel de al doilea *ochi*, caroul b5, fig. 3). De asemenea, în carourile a-b-c5 s-au mai găsit câteva fragmente de lipituri, cu colțuri rotunjite și cu decor canelat. În această zonă nu s-au descoperit prea multe fragmente ceramice, dar a apărut și un fragment dintr-un idol antropomorf feminin.

Spre marginea de sud a zonei peretelui central au apărut într-o groapă puțin adâncă mai multe fragmente dintr-o placă de cuptor de ars oale, cu perforații inegale, de pe o parte pe cealaltă (fig. 4a, 4b). Placa menționată, a fost reintregită și conservată, ea având circa 64 x 64 cm, iar marginea păstrată este rotunjită (fig. 4c). În groapa respectivă, lângă fragmentele din placa de cuptor erau și câteva pietre de dimensiuni mari și medii (fig. 4a, 4b), iar cea mai mare dintre ele, aflată peste placă provine de la o râșniță spartă din vechime (fig. 4a) fiind parte a unei râșnițe sparte din vechime.

După demontarea completă a zonei păstrate din peretele despărțitor, după răzuiți repetate, după aspirare,

au apărut mai multe gropi de la structura de rezistență a locuinței. Se observă că în zona peretelui despărțitor au fost mai mulți stâlpi dubli de dimensiuni mai mici (fig. 5) comparativ cu cei de pe marginea locuinței.

Trebuie să menționăm de asemenea că gropile stâlpilor de la structura de rezistență a L14 descoperite în 2017 au fost golite pe jumătate, iar apoi în întregime. Au fost totodată golite și gropile de la stâlpii de pe latura de E ai casei (fig. 6).

L15, era de dimensiuni mici comparativ cu L14 (N-S 4 m x E-V 2,20 m), iar în timpul curățării resturilor au fost puse în evidență alături de fragmente mari de chirpici și fragmente de la numeroase vase, unele de mari dimensiuni, aflate printre sau deasupra chirpicilor (fig. 7). După demontarea resturilor de la această locuință au apărut și gropile de la structura sa de rezistență. L15 avea două încăperi, din care una mai mică, pe latura sa de vest, pe care o putem considera ca o anexă (fig. 7a). Noi am făcut și o reconstituire a acesteia, pornind de la gropile de stâlpi descoperite (fig. 7b).

La marginea de N a L15, la degajarea resturilor locuinței, a apărut o groapă mare (carourile a8-b8, Gr. 293, fig. 8), care avea la partea superioară mai multe fragmente de mari dimensiuni dintr-un vas-altar, realizat din pastă grosieră, insuficient ars, pictat cu motive geometrice albe. Pictura a fost aplicată după ardere (fig. 9). Până la baza gropii au apărut mai multe fragmente de la diferite vase, alături de chirpici (fig. 10), iar pe fundul acesteia s-a descoperit un vas de tip suport și un fragment dintr-o amforă (fig. 11).

Pe latura de V a L15 (caroul c8), imediat sub resturile de chirpici a apărut într-o altă groapă un vas de mari dimensiuni, un chiup din ceramică grosieră, așezat cu fundul în sus, ars secundar (fig. 12, 12a). În groapă au apărut fragmente și de la alte vase, iar de la baza sa au fost recuperate peste 10 găleți cu fragmente de chirpici (fig. 13) și resturi de la un alt recipient pictat cu alb, ars secundar, asemănător ca pastă cu vasul-altar menționat din Gr. 293. Parte din fragmentele descoperite au fost spălate și conservate la Laboratorul de restaurare conservare de la Complexul Muzeal Național Moldova Iași. Am făcut mai multe fotografii a acestor fragmente și am observat că marginile celor de dimensiuni mai mari, ca și urmele de pe partea interioară indică resturi dintr-un altar, ce era construit pe o structură lemnoasă (fig. 14a, 14b). Acesta a suferit cel puțin o refacere, deoarece sub lipitura de deasupra (fig. 14a, 14b, nr.2) au apărut resturi de pictură cu alb (fig. 14a, 14b, nr. 1), la fel ca cea care apare pe suprafața celei de a doua lipituri. Acest altar a suferit o ardere secundară, prima lipitură fiind închisă la culoare (brun spre negru, fig. 14a, 14b, nr.1), iar cea de deasupra are culoare gălbui-roșietică (fig. 14a, 14b, nr. 2).

În ceea ce privește marginea de est a secțiunii, dincolo de L15, reamintim că aici, încă de la începutul săpăturii a apărut o cantitate imensă de material arheologic (ceramică, oase de animale, pietre, difeți idoli). Cercetările din 2019 au avut ca scop și realizarea unui profil stratigrafic pe această latură (fig. 15). În zona de E și în cadrul săpăturilor din 2019 au fost descoperite numeroase fragmente cerami-

¹ Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, D. Mischka, C. Mischka, S. Țurcanu, M. Oancă, A. Kovács, Șt. Honcu, Al. Berzovan, *Un sanctuar casnic sau comunitar la Scânteia. Studiu de etnografie, etnoarheologie, arheologie*, în *Acta Musei Tutovensisi. Istorie veche și arheologie*, XV, Bârlad, 2019, p. 35-76; Clara Drummer, C.-M. Lazarovici und Doris Mischka, *Rekonstruktionsversuch eines kupferzeitlichen Hauses aus Scânteia, Kr. Iași, Rumänien. Vorläufige Synthese der Projektergebnisse aus Magnetik und Ausgrabung 2016*, în *Eurasia Antiqua*, Band 22, 2016 (2019), Rudolf habelt Verlag, Bonn, p. 101-114.

ce, majoritatea pictate (fig. 16), alături de artefacte din silex (fig. 17), piese de podoabă (discuri ornamentale, mărgelile), ca și idoli antropomorfi sau zoomorfi.

Între idoli antropomorfi (fig. 18) se remarcă mai cu seamă unul masculin, aproape întreg (fig. 18a). Ceea ce atrage atenția în mod deosebit la acesta este o pălărie, modelată ca o pastilă de lut aplicată pe partea din stânga spate a capului. Poate că acest accesoriu indică și un anume statut. Ceea ce este interesant este faptul că în vechile săpături de la Scânteia au mai fost descoperite capete de idoli antropomorfi cu pălărie, dar nu am putut să-i atribuim unor reprezentări feminine sau masculine.

Pe tot parcursul cercetărilor o echipă a spălat ceramica și a cântărit-o în vederea realizării unui studiu. Urmează ca și ceramica din campania 2019 să fie prelucrată statistic, iar rezultatele vor face obiectul unui studiu separat.

După prelucrarea completă a tuturor datelor, după restaurarea și conservarea fragmentelor ceramice vom reveni cu detalii. În stadiul actual, putem să precizăm, că și în cadrul acestei campanii ceramica pictată din categoria semifină este preponderentă.

Abstract

The purpose of the 2019 research was to complete the investigations at L14, cleaning, delimiting and studying of L15 and to finish the statistical processing of the ceramics from the 2017 campaign.

The fireplace in room B of L14 was studied and dismantled. The last part of the partition wall between rooms A and B of the same house was also dismantled. In this area another fragment of the hearth- altar was discovered. At the SE edge of the area of the retained wall, a shallow grave was discovered in which several fragments of a plate from a pottery kiln appeared.

L15, smaller than L14, had an annex on the west side.

Near L15, two pits have been discovered, previous to it. Pit 293, on the N side, contained a rich ceramic inventory, along with adobies fragments. At the top of it were found several fragments of an altar vessel, of coarse paste, insufficiently fired and painted with white geometric motifs after burning. At the bottom of the pit was a support vessel and several fragments from an amphorae.

The second pit was on the V side of L15. At the time of discovery, a secondary burnt supply vessel was noticed and placed with its bottom up. There were several layers of deposits, among the materials being found numerous fragments of an altar built on a wooden structure, painted with white geometric motifs, which has been restored (at least once), as evidenced by the layers of soldering and painting.

On the E side of the investigated section, a stratigraphic profile was made.

The statistical processing of the ceramics from the 2017 campaign was completed.

The archaeological inventory of 2019 is quite rich, besides ceramics and artifacts from different materials are discovered, as well as some anthropomorphic and zoomorphic idols.

Fig. 1. Doris Carsten curățând vatra din încăperea B a L14 și parte din peretele despărțitor dintre încăperile A și B

Fig. 2. Baza vetrei din încăperea B a L14 și peretele despărțitor. Pungile de plastic albastru marchează gropile de la structura de rezistență a locuinței L14.

Fig. 3. Fragment din vatra altar (al doilea ochi) descoperit la curățarea peretelui despărțitor din L14.

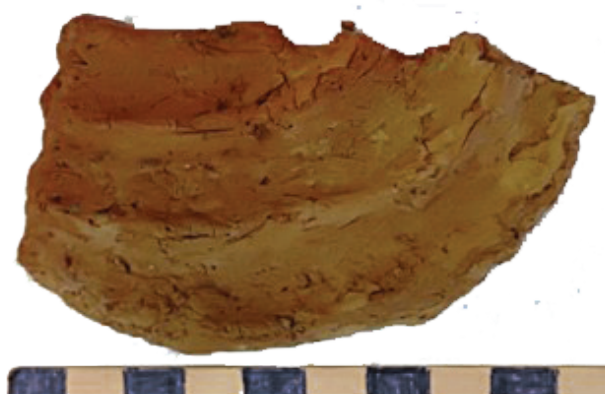

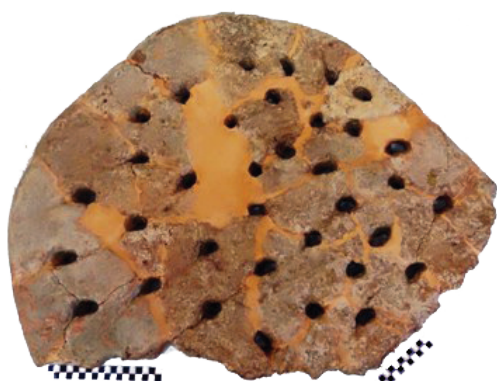

Fig. 4a. Groapa cu resturile plăcii de la cuptorul de ars oale, ce are deasupra un fragment de râșniță spartă.

Fig. 4b. Aceeași groapă, cu plăcile de la cuptorul de ars oale.

Fig. 4c. Placa de la cuptorul de ars oale, după curățare și restaurare.

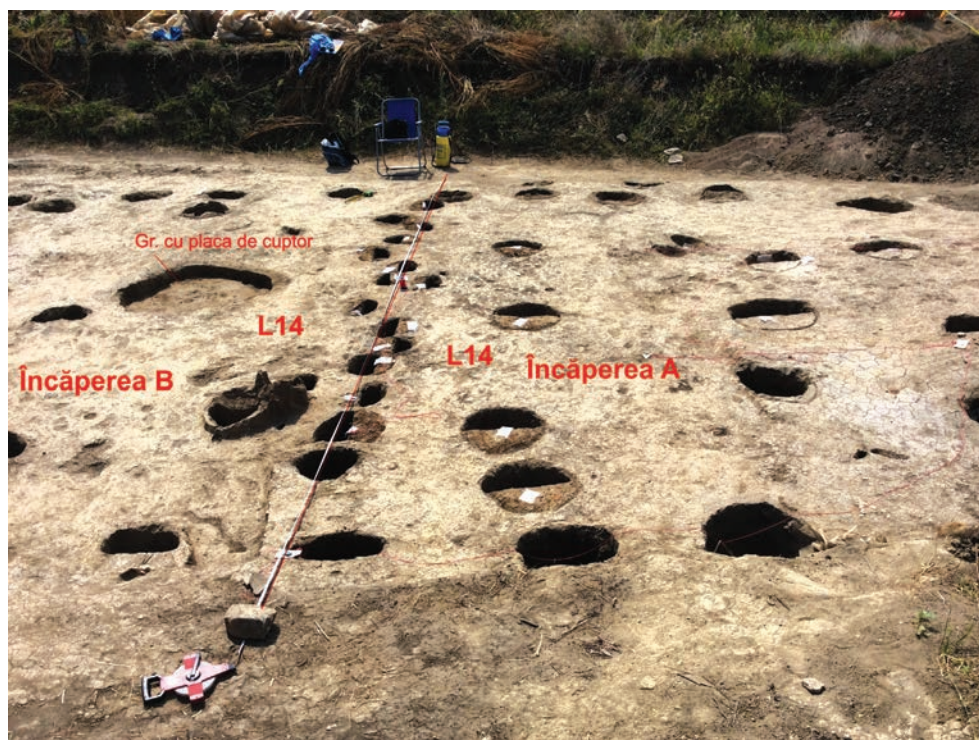

Fig. 5. Gropile de la stâlpii L14: în zona centrală, unde a fost peretele despărțitor se observă gropile unor stâlpi de dimensiuni mai mici comparativ cu cei exteriori.

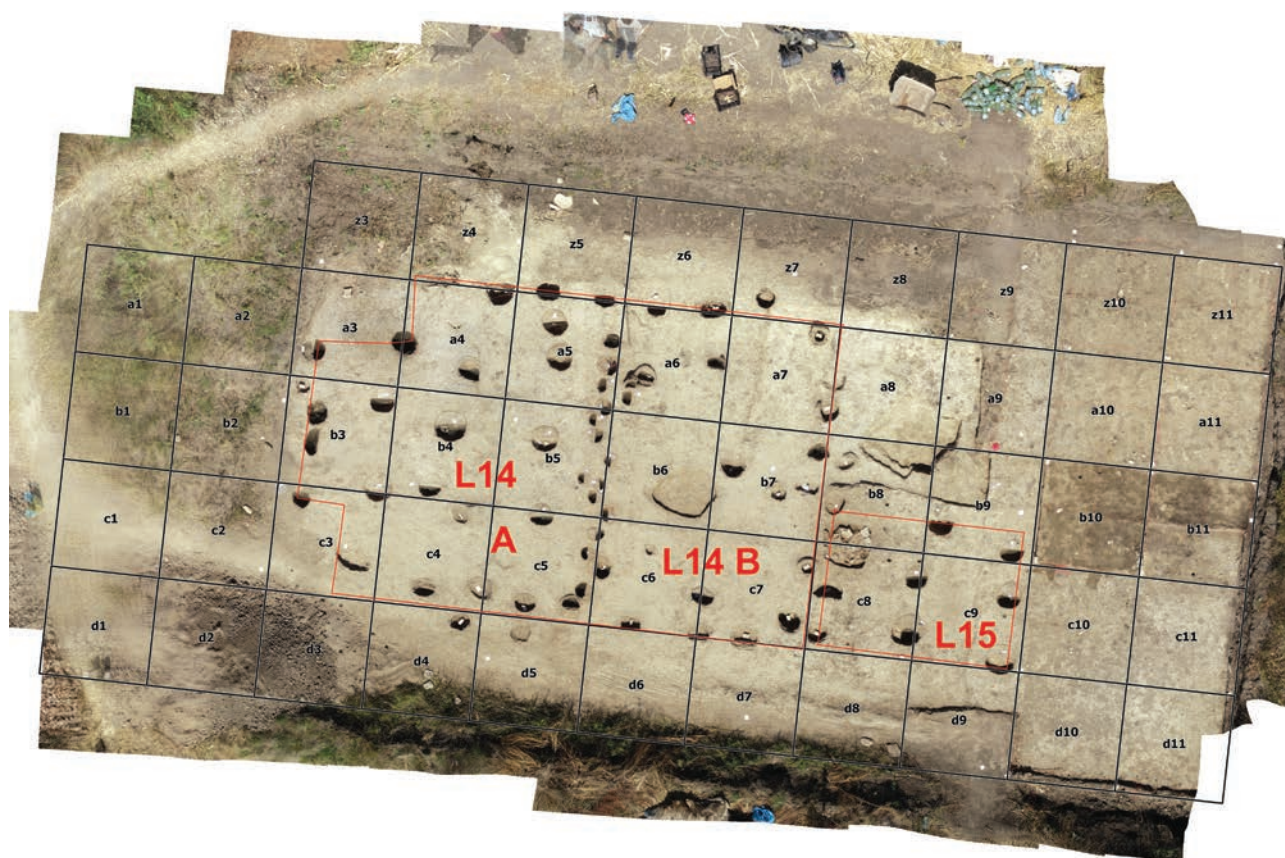

Fig. 6. Fotografie cu drona într-un anumit moment al cercetărilor, cu marcarea celor două locuințe.

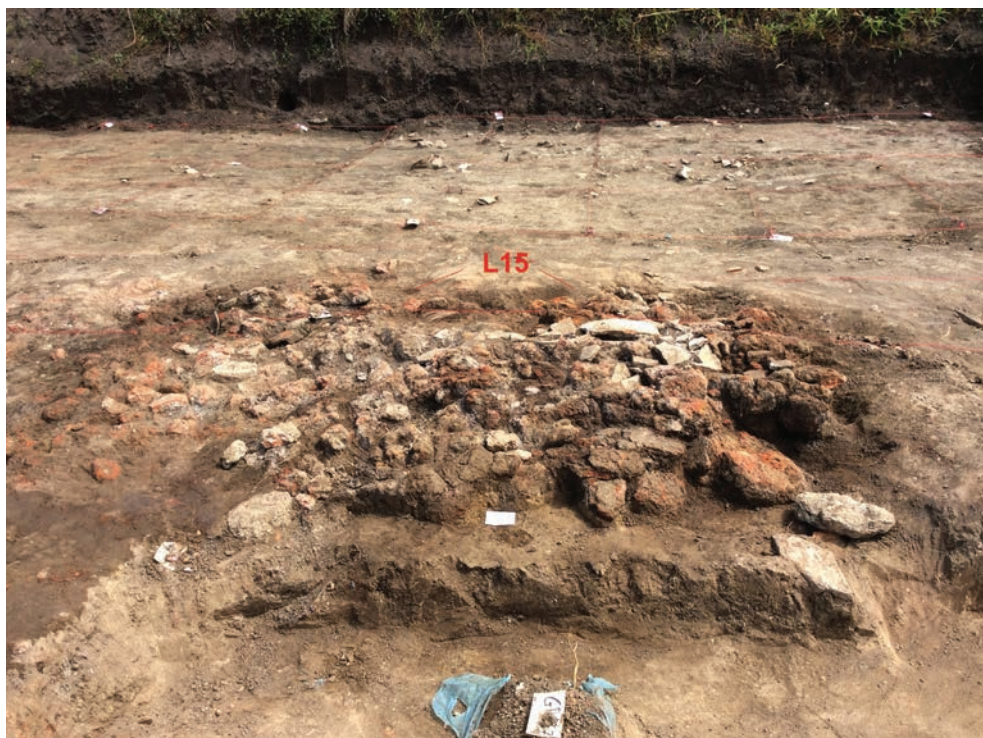

Fig. 7. L15, în cursul curățării, cu fragmente de chirpici, pietre și bucăți de vase.

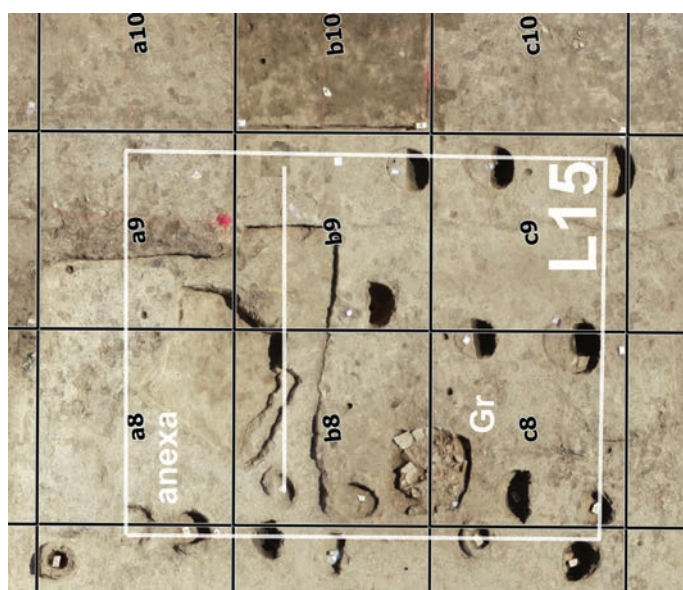

Fig. 7a. L15, conturul construcției și marcarea anexei

Fig. 7b. Reconstrucția structurii și a pereților L15 cu anexa.

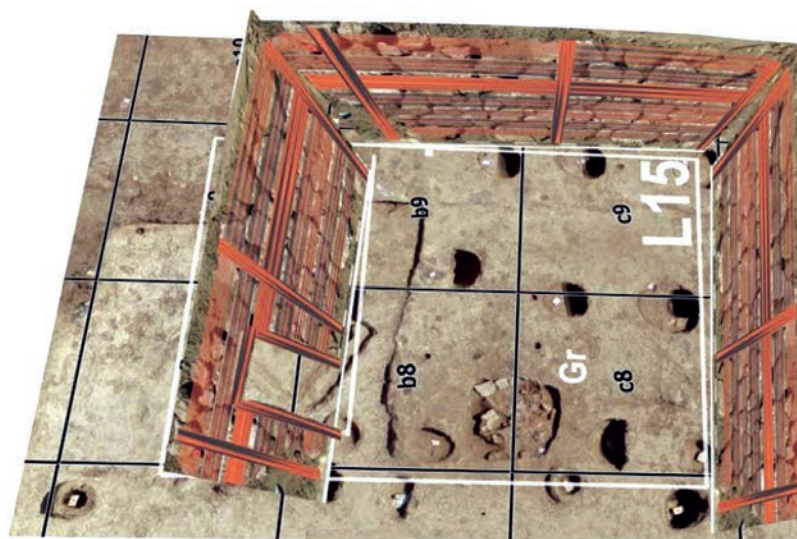

Fig. 8. Vedere cu latura estică a cercetărilor, cu L15, Gr. 293 și o parte din L14 cu baza vetrei din încăperea B.

Fig. 9. Gr. 292, fragmente pictate din vasul altar.

Fig. 10. Gr. 293, fragmente de chirpici, pietre și de la vase sub vasul altar.

Fig. 11. Fundul Gr. 293, cu vasul suport și mai multe fragmente dintr-o amforă.

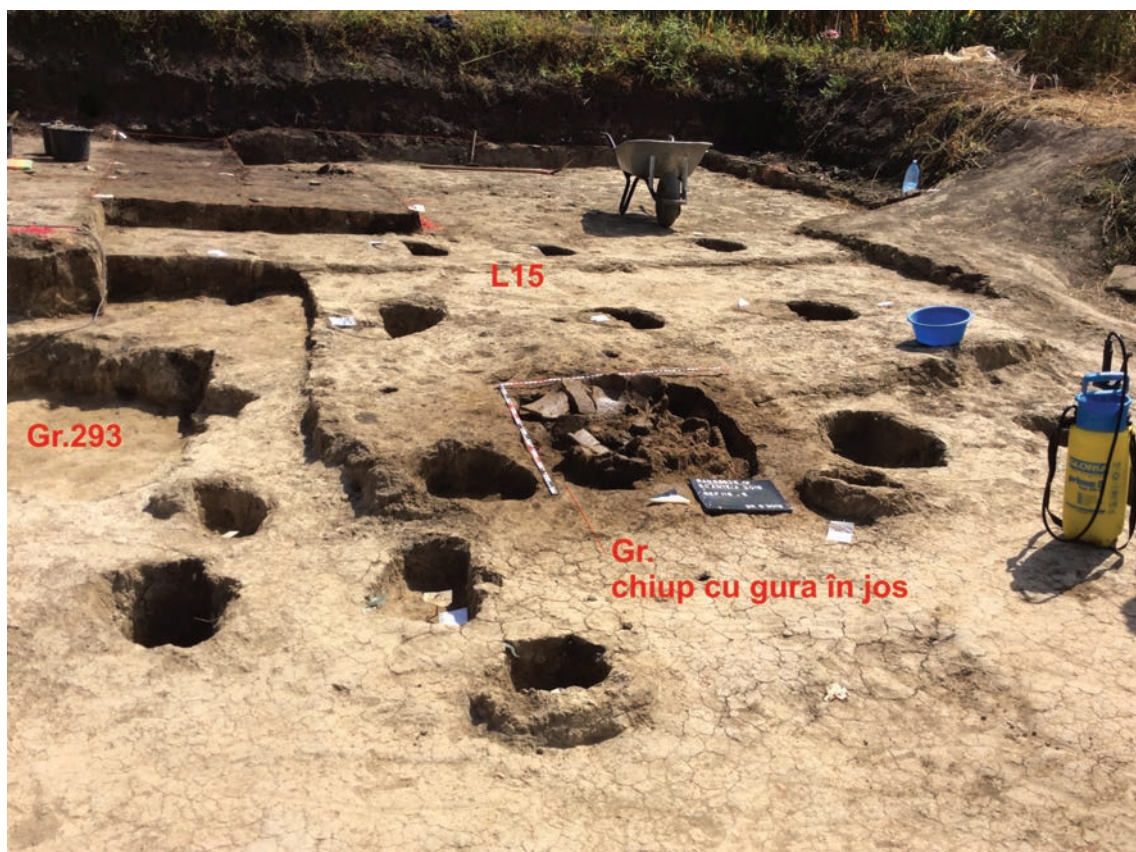

Fig. 12. Amplasarea gropii cu resturile din chiupul așezat cu fundul în sus în relație cu L15 și Gr. 293.

Fig. 12a. Detaliu cu groapa cu chiupul așezat cu fundul în sus.

Fig. 12b. Doris Mischka curățând chiupul și fragmentele de chirpici

Fig. 13. Resturi din altar și fragmente ceramice la uscat pe ceardacul școlii din Rediu (com. Scânteia), casa echipei germane.

Fig. 14a. Câteva fragmente din altarul pictat cu alb: 1, stratul inferior, brun; 2, stratul superior, gălbui roșietic.

Fig. 14b. Alte fragmente din altar, pe care este vizibilă pictura cu alb: 1, stratul inferior, brun; 2, stratul superior, gălbui roșietic.

Fig. 15. Studenți din echipa germană desenând profilul secțiunii pe latura de est.

Fig. 16. Ceramică pictată din groapa 293, cu decor spiralic

Fig. 17. Artefacte din silex din campania 2019

Fig. 18. Idoli antropomorfi feminini, decorați cu incizii, campania 2019.

Fig. 18a. Idol antropomorf masculin, cu o pastilă pe partea stângă a capului, reprezentând o pălărie.

70. Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova

Punct: „Castrul Mălăiești”

Cod RAN: 131522.01; **Cod LMI:** PH-I-s-A-16208

Autorizația nr. 31/03.05.2019

Colectiv: Ovidiu Țentea – responsabil, Alexandru Rațiu, Vlad Călina, Ioana Manea, Bianca Olteanu (MNIR)

Finanțare MCIN, PNFC A 2019 – 25000 lei, MNIR – 5000 lei

Perioada desfășurării campaniei: 16.09-20.10.2019

Ultima campanie din cadrul proiectului de cercetare arheologică din castrul Mălăiești s-a desfășurat între 16 septembrie – 20 octombrie 2019 și a avut ca obiectiv finalizarea săpării unei barăci din *praetentura sinistra*¹. Am avut în vedere completarea planimetrului barăcii B3, prin finalizarea cercetării amprentelor fundațiilor pereților de compartimentare din *contubernia* și a complexului Cpl.2, respectiv, săparea exhaustivă a complexului Cpl. 1 din baraca B2.

Săparea completă a barăcii B3 nu a putut fi realizată datorită unor condiții obiective, anume apropierea considerabilă de linia de medie tensiune care traversează castrul de la Nord la Sud. Rezultatele prospecțiunilor geofizice, coroborate cu datele pe care le deține, precum și cu analogiile din literatura de specialitate, ne permit însă completarea cu exactitate a planului barăcii respective².

Din baraca B3 am identificat 7 *contubernia* cu dimensiunile acestor încăperi sunt 4,5 x 3,5 metri. Spațiile adiacente acestor *contubernia*, porticul era situat aliniamentul sudic al barăcii³

În campania anterioară, complexul 2, a fost cercetat în cea mai mare parte, anume aceea identificată în suprafața S 8.10. O mică parte din acesta, păstrată în suprafața S7.8., precum și cea aflată în martorul dintre suprafețele amintite, a fost finalizată în cursul campaniei din acest an. Cu această ocazie am putut verifica configurația treptelor care asigurau accesul în dependența subterană (cămară), putând fi

recuperat întregul material din acest complex.

Un alt complex, cercetat parțial în cursul campaniei din 2018, a fost Cpl. 1. Acesta aparținea barăcii B2, fiind identificat în limita nordică a S 4. În vederea săpării sale exhaustive a fost deschisă o suprafață de 6 x 6 metri, la Nord de S 4, păstrând un martor de 20 cm. Săparea acestui complex s-a realizat până la adâncimea de 2,20 metri față de nivelul actual de călcare. În interior au fost identificate aceleași urme puternice de arsură și bucăți mari de chirpici. Situația este diferită față de campania anterioară în ceea ce privește structura de lemn carbonizat prăbușită în partea inferioară a complexului. Pe de-o parte, fragmentele de lemn identificate au fost sporadice, predominând calupurile mari de chirpici. Acest fapt ne indică o funcționalitate diferită a complexului respectiv.

Descoperirile de material arheologic au fost sporadice, dar relevante, constând în două monede, descoperite în interiorul tălpilor arse ale pereților, fragmente de sticlă și ceramică. Acestea au fost coroborate cu pachetele materialelor descoperite în cursul campaniei anterioare în vederea întregirii unor vase.

Toate suprafețele cercetate în castru au fost acoperite cu pământ. În cursul campaniei anterioare au fost acoperite integral cu pământ băile romane, cercetate exhaustive între anii 2012-2015.

Programul de cercetarea arheologică Castrul și băile romane de la Mălăiești a fost finalizat. Publicarea rezultatelor se va face în studii de specialitate și monografice.

¹ Proiect multianual *Castrul și băile romane de la Mălăiești (2016-2020)*. Vezi Ovidiu Țentea, Alexandru Rațiu, Mihai Duca, Andrei Cîmpeanu, R. Sidon, *Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova [castrul și băile romane de la Mălăiești]*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2016 (2017), p. 129; Ovidiu Țentea, Alexandru Rațiu, Andrei Cîmpeanu, Szeredai Norbert, Bianca Olteanu, Ș. Micu, *Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova [castrul și băile romane de la Mălăiești]*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2017 (2018), 123-124; Ovidiu Țentea, Alexandru Rațiu, Vlad Călina, Ioana Manea, Bianca Olteanu, Dan Tapalagă, Mihai Bocăneț, Andrei Cîmpeanu, *Sfârleanca, com. Dumbrăvești, jud. Prahova [castrul și băile romane de la Mălăiești]*, Cronica Cercetărilor Arheologice, Campania 2018 (2019), 181-182.

² Ovidiu Țentea, Alexandru Gh. Popa, Andrei Cîmpeanu, *Mălăiești. A trajanic fort in Muntenia – the results of recent magnetometric surveys*, Acta Musei Napocensis 55/I, 2018, p. 227-240; D. Hopewell, N. Hodgson, Further Work at Llanfor Roman Military Complex. *Britannia* 43, 2012, 29-44.

³ CCA 2017 (2018), 123-124.

Fig. 1. Imaginea săpăturilor din barăci la finalul campaniei 2019 - fotografie aeriană oblică

Fig. 2. Imaginea săpăturilor din barăci la finalul campaniei 2019 - ortofotografie

Fig. 3. Planul barăcilor suprapus peste ortofotoplan

Fig. 4. Imaginea castrului Mălăiești după acoperirea integrală a săpăturilor arheologice dintre anii 2011-2019

71. Siliștea, com. Români, jud. Neamț**Punct: „Pe Cetățuie”**

Tip sit: 112 așezare fortificată,

Epocă: 152 - Epoca bronzului mijlociu

Cod RAN: 124108.01

Autorizație nr. 35 din 03.05.2019

Colectiv: Neculai Bolohan, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, responsabil de șantier, Alexandru Marian Gafincu, Complexul Muzeal Județean Neamț, membru al colectivului, Ana Drob, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, membru al colectivului.

Perioada desfășurării campaniei: 13.07 – 27.07.2019.

Cercetarea arheologică sistematică din iulie 2019 s-a desfășurat în baza autorizației nr. 35 din 03.05.2019. Perimetrul sitului este amplasat pe rama de sud-est a depresiunii Cracău-Bistrița și geologic pe o formațiune care aparține Pânzei est-pericarpate, digitația de Valea Mare.

Obiectivele cercetării.

1. Continuarea cercetărilor în zona de sud a așezării pentru identificarea conexiunii dintre șanțul de apărare și interiorul suprafeței locuite prin dezvelirea integrală a nivelului de locuire din Cas C;
2. Delimitarea întinderii spațiului locuit în jumătatea estică a așezării;
3. Identificarea spațiului de locuit către extremitatea nordică a platoului prin verificarea rezultatelor investigațiilor arheomagnetice;
4. Acomodarea studenților, masteranzilor și doctoranzilor participanți cu desfășurarea unei cercetări arheologice multidisciplinare dedicată investigării unui sit arheologic preistoric.

Rezultate și interpretarea lor

În conformitate cu proiectul anual și cu standardele și normele de cercetare arheologică am stabilit pentru anul 2019 o zonă de cercetare arheologică (Fig. 6-7), aflată în vecinătatea estică a SIII/2018 și în proximitatea extinderii vestice și nordice a casei C/2017-2018;

a. Secțiunea SIII/2018 nu a mai putut fi redeschisă din cauza numărului mic de participanți. A fost verificată starea de conservare, unitatea de cercetare fiind acoperită uniform cu pământ și vegetație (Fig. 1/b);

b. Caseta C/2017-2018/Cas C 2019 care a fost protejată prin acoperire a fost redeschisă și suprafața acesteia a fost extinsă spre nord cu doi metri, rezultând suprafața de 7,50 x 10 m (pe axul de 8,00 m am produs o restrângere de 0,50 m față de suprafața cercetată în campania 2018). Suprafața de cercetare numită Caseta C 2019 este reprezentată de amprenta la sol a Cas C-extensie vest 2017, la care au fost adăugate extensia vestică și extensia nordică din anul 2018 (Fig. 1/b). Aceasta a fost împărțită în carouri cu latura de câte doi metri, care au fost notate cu litere A, B, C, D, E pe latura vestică și cifre 0, 1, 2, 3, pe latura nordică. Carourile A-E au avut dimensiunile de 2,00 x 1,50 m. Am obținut un caroiaj care a facilitat desfășurarea săpăturii și documentării arheologice (Fig. 1/b-c). Am dorit să continuăm cercetarea din Cas C-extensie vest 2017 și Cas C 2018 pentru a documenta numeroasele resturi de locuire identificate și protejate. În același context, ne-am propus urmărirea

distribuției artefactelor în extremitatea vestică a spațiului cercetat aici, într-o zonă care a fost afectată de intervenții antropice succesive. Pe latura de est a Cas C/2019, în afara suprafeței proiectate, am documentat o suprafață de 3,60x1,65m, care a făcut parte din Cas C/2004 și 2007, aceasta fiind conservată pentru cercetările ulterioare. După extragerea și depozitarea brazdelor de pământ vegetal, la adâncimea de 15-20 cm, au apărut primele fragmente de gresii, fragmente osteologice și fragmente ceramice caracteristice olăriei Costișa și Monteoru.

Pentru extinderea observațiilor stratigrafice și pentru a verifica grosimea și conținutul stratului de umplutură de culoare brun apărut în extremitatea sudică a Cas C/2017-2018, am proiectat o microsecțiune stratigrafică amplasată în carourile A1-3 (Fig. 1/c-d). Suprafața finală a microcasei a fost de 4,50 x 2,54 m și adâncimea de -1.08m în zona centrală, iar în anul 2019 a fost redeschisă și extinsă (carourile A0-3), având dimensiunile de 2,70x7,50m. Aceasta a fost numită A+. Pe lângă Complexul 4, care s-a dovedit a fi o vatră, au mai fost documentate alte cinci asemenea contexte arheologice în exteriorul structurii de locuire (Fig. 2/c-f) și amprenta la sol a unei locuințe (L1), cu alte două complexe în interior (Fig. 4/a-d).

Complexul 4 (CPL 4) este amplasat în extremitatea vestică unde au fost evidențiate în campania din iulie 2017 două gropi de par aflate în vecinătatea unei aglomerări de gresii arse, fragmente de olărie și fragmente de lipitură din lut cu urme de nuiele. Aceste resturi sunt dispuse ordonat. În interiorul structurii a fost evidențiată o „podină” din lut ars *in situ*. (Fig. 3/a)¹. Pentru a realiza observații stratigrafice, pe jumătate din acest context, am realizat o secțiune stratigrafică orientată N-NE 400‰ (Fig. 11/a). Sub vatră au fost găsite fragmente de olărie și fragmente osteologice (Fig. 3/a). Contextul arheologic a fost investigat parțial, apoi documentat și a fost conservat *in situ* pentru continuarea cercetărilor. În anul 2019, în urma demontării complexului 4 a fost stabilit faptul că acesta este o vatră. Au fost identificate patru straturi: 1) lipitură cu fața plană în sus; 2) un strat de 0,02m de pământ în care se afla și partea superioară a unui vas; 3) un strat de fragmente ceramice de culoare 5YR 5/6 depuse pe partea plată, cu excepția unui singur fragment depus pe partea îngustă (Fig. 3/c-f). Pe baza detaliilor cromatice și a morfologiei fragmentele par să provină de la trei vase de dimensiuni mari (Fig. 3/g); 4) un strat alcătuit din două gresii de dimensiuni mari, din care una are dimensiunea de (0,30x0,15m) așezate pe partea plată (Fig. 3/a, f). Astfel, aceste informații arată faptul că vatra a fost realizată pe o bază alcătuită din gresii, peste care au fost așezate fragmente ceramice și un strat subțire de pământ. În apropierea acestui complex, la aceeași adâncime, au fost descoperite fragmente ceramice Costișa și Monteoru lc3-lc2 (Fig. 3/a-b, h), precum și un *krummesser* împreună cu alte resturi artefactuale numite CPL 9.

Locuința 1 (L1). În anul 2018, pe parcursul cercetării suprafeței am identificat amprenta la sol a unei locuințe (Fig. 1/c; 4/a). Aceasta este reprezentată de un culoar de acces cu lungimea de aproximativ 1,00 m și lățimea de aproximativ 0,60 m, care asigură comunicarea cu o

¹ Pentru documentarea contextului CPL 4 am păstrat ilustrația din iulie 2017 și 2018 în Fig. 12/a-d și 13.

suprafață de formă rectangulară (latura sudică de 2.00m și latura estică de 3.50). Această amprență rectangulară include în colțul de nord-vest și CPL 4 precum și cea mai mare parte a materialului arheologic identificat în suprafața aflată în cercetare. Nivelul pe care se afla amprența la sol a locuinței și artefactele este situat pe o umplutură de pământ de culoare neagră, alveolată către bază, care continuă până la adâncimea de -1,08 m (P0) sau -0,52 m (profil est), situată pe sterilul reprezentat de gresii de culoare galbenă. Observațiile sunt vizibile pe microprofilul realizat pe latura sudică a microsecțiunii din carourile A1 și A3 extinsă în B1 și B3 (Fig. 4/b). În extremitatea estică a Cas C/2017-2018, în colțul de nord, am suprapus, peste o suprafață de cercetare din Cas C/2004 și 2007.

În anul 2019, în urma extinderii suprafeței de cercetare s-a constatat că acel culoar este de fapt baza unui perete, care continuă în profilul de vest. În urma demontării planului 2 a fost identificată și latura de sud a construcției care are dimensiunea identificată de aproximativ 2,00 m. Această latură constă dintr-un rând de gresii dispuse pe partea plată care formează un unghi drept cu un alt rând de gresii. Amprența la sol a locuinței L1 este reprezentată de aceste rânduri de gresii dispuse liniar în partea sudică, păstrate *in situ* datorită stratului de pământ mai adânc în extremitatea sudică. Extremitățile de est și de nord sunt reprezentate de aliniamente din gresii întrerupte datorită intervențiilor ulterioare (lucrări agricole în zona în care stratul de vegetal este subțire) și de pietre dispuse pe partea plată la extremități și către mijlocul acestor aliniamente, care ar constitui baza pereților. Observația este susținută și de prezența fragmentelor de lipitură care pot fi împărțite în trei categorii în funcție de diametrul amprențelor de lemn (a. 2,8-5,6 cm; b. 7,00 - 10,60 cm; c. 7,0-10,6 cm). Ierarhizarea propusă ar corespunde grosimilor nuielilor, parilor și stâlpilor din lemn, materiale utilizate pentru împletitura suport necesară realizării lutuiei și pentru susținerea pereților și acoperișului. În afara acestei suprafețe cu dimensiunile de aproximativ 6,00-5,00 m nu au fost recuperate fragmente de lutuială cu amprente de lemn. Complexul 4 constituit dintr-o vatră ar fi amplasat către extremitatea central vestică a locuinței L1. Pe aceeași suprafață au fost descoperite și documentate și destul de numeroase fragmente de artefacte lucrate din lut ars și piatră.

Conținutul artefactual se înscrie în registrul specific sitului de la Siliștea - *Pe Cetățuie* și, deși este destul de fragmentar, poate oferi informații despre materialitatea acestui sit (Fig. 5). Fragmentele de olărie sunt specifice grupului Costișa și grupului Monteoru. Materialul artefactual identificat, documentat și extras, aduce completări privind registrul tipologic al olăriei locale (Fig. 5), multiplicarea datelor privind recunoașterea practicării țesutului, prelucrării pietrei (Fig. 5), prelucrării materiilor prime dure de origine animală și prelucrarea prin măcinare a surselor alimentare pentru dieta zilnică a comunității (Fig. 5). Fragmentele de lipitură din lut, destul de rare și răspândite aleatoriu pe suprafața așezării împreună cu amprența locuinței L1 și complexul 4 din suprafața Cas C 2017-2018, certifică existența sistemelor de locuire.

Concluzii

Datele obținute pe parcursul campaniei din iulie 2019

oferă suportul pentru o valorificare multiplă a cunoștințelor obținute anterior privind relația așezare-mediu și analiza factorilor de risc care au dus la distrugerea parțială a așezării; existența unei delimitări interne a așezării printr-un posibil șanț vizibil pe harta arheomagnetice și identificat prin excavare în SIII 2017-2018; posibila existență a practicilor speciale privind depunerea de obiecte; identificarea primei structuri de locuire în suprafața Cas C/2017-2018; extinderea bazei de date privind materialitatea artefactuală prin derularea unui proiect de investigare a compoziției elementale a olăriei și a obiectelor din metal; începutul analizelor chimice privind compoziția solului din proximitatea așezării.

Materialul arheologic se află depozitat pentru înregistrare, catalogare și prelucrare în cadrul Laboratorului de Arheologie al Facultății de Istorie din cadrul UAIC - Iași. Până la elaborarea raportului am reușit curățarea integrală și prelucrarea parțială a materialului tipic, precum și înregistrarea statistică a întregului material arheologic. În același context am procedat și la prelucrarea grafică a planurilor și profilurilor stratigrafice.

Bibliografie

Bolohan, N., *Preliminary notes concerning Middle Bronze Ages pottery analysis from Costișa-Cetățuie, Neamț County*, *Studia Antiqua et Archaeologica*, XIX, 2013, 190-241.

Bolohan, N., *Settlement system during Middle Bronze Age in the south-western area of the Cracău-Bistrița basin, eastern Romania*, în: F. Gogâltan, C. Cordoș (eds.), *Prehistoric settlements: social, economic and cultural aspects Seven studies in the Carpathian area*, ClujNapoca, 2016, 73-87.

Bolohan N., Asândulesei, A., *Middle Bronze Age Beyond the Eastern Fringe of the Carpathian Basin*, în: V. Heyd, G. Kulcsár, V. Szeverényi, (eds.), *Transitions to the Bronze Age. Interregional Interaction and Socio-Cultural Change in the Third Millennium BC Carpathian Basin and Neighbouring Regions*, Budapest, 2013, 339-357.

Bolohan, N., Gașincu, A., Stoleriu, I., *Middle Bronze Age Chronology East of the Carpathian Area. A Bayesian Model*, în: E. Rita Nemeth, B. Rezi (eds.), *Bronze Age Chronology in the Carpathian Basin. Proceedings of the International Colloquium from Târgu Mureș, 2-4 October 2014*, Târgu Mureș, 131-147.

Abstract

The data obtained during July 2019 offers the support for a multiple use of the previously acquired knowledge (the settlement-environment relationship and the analysis of the risk factors that led to the partial destruction of the settlement; the existence of an internal delimitation of the settlement through as has been suggested by the archeomagnetic map and identified by excavation in SIII 2017-2018 unit; possible existence of special practices regarding the deposit artifacts; identification of the first housing structure (L1) in the area Cas C / 2017-2018; extension of the database on artefactual materiality by carrying out a research project of elemental composition of pottery and metal objects; the beginning of chemical analyzes on soil composition in the vicinity of the settlement.

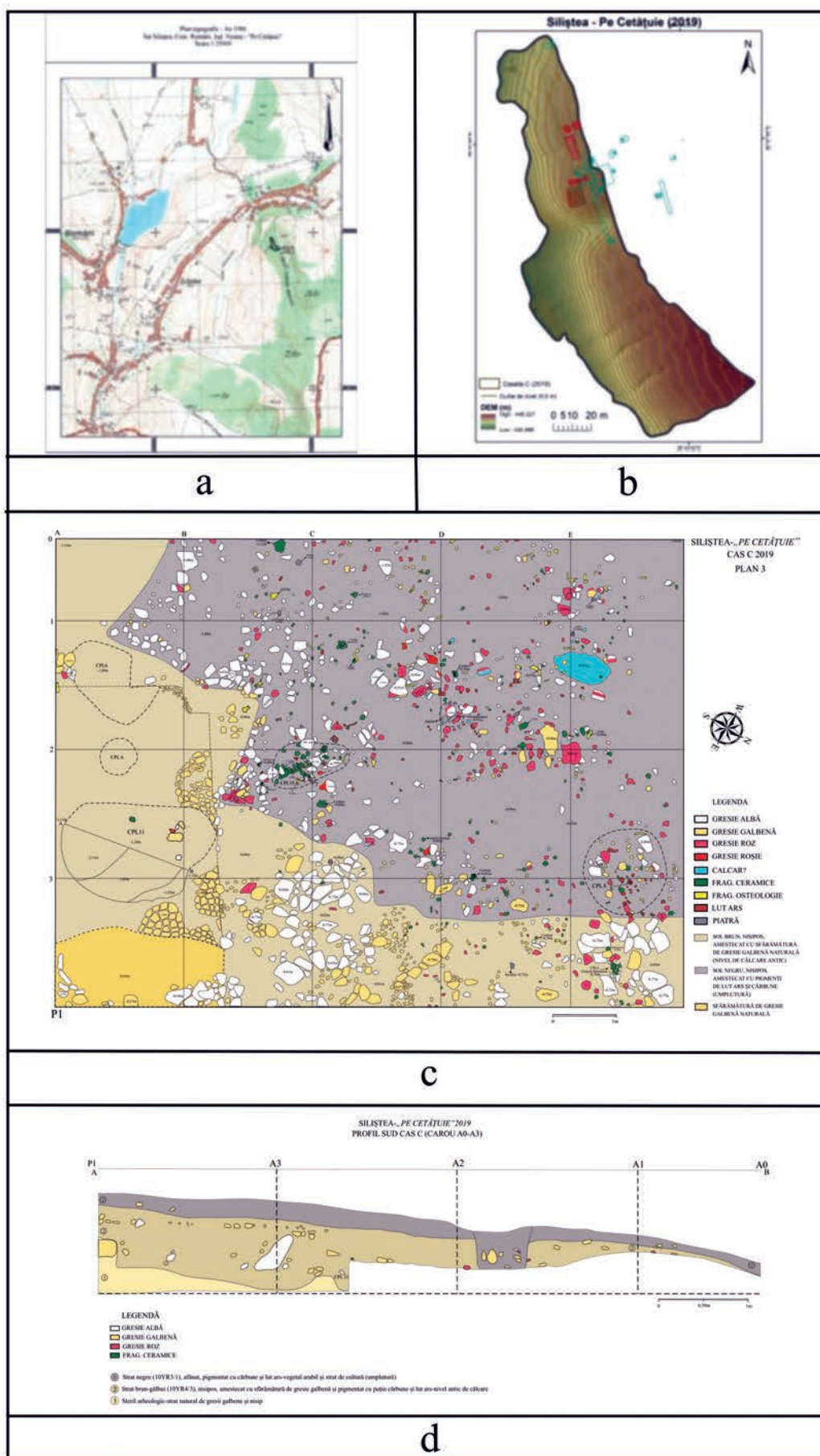

Fig. 1. Siliștea - Pe Cetățuie. a. Harta topografică a comunei Români, cu amplasarea sitului arheologic Siliștea - Pe Cetățuie (chenar negru); b. Amplasarea unităților de cercetare din campania 2019-chenar maro; c. Cas C/2019. Plan stratigrafic; d. Cas C/2019. Profilul stratigrafic sudic.

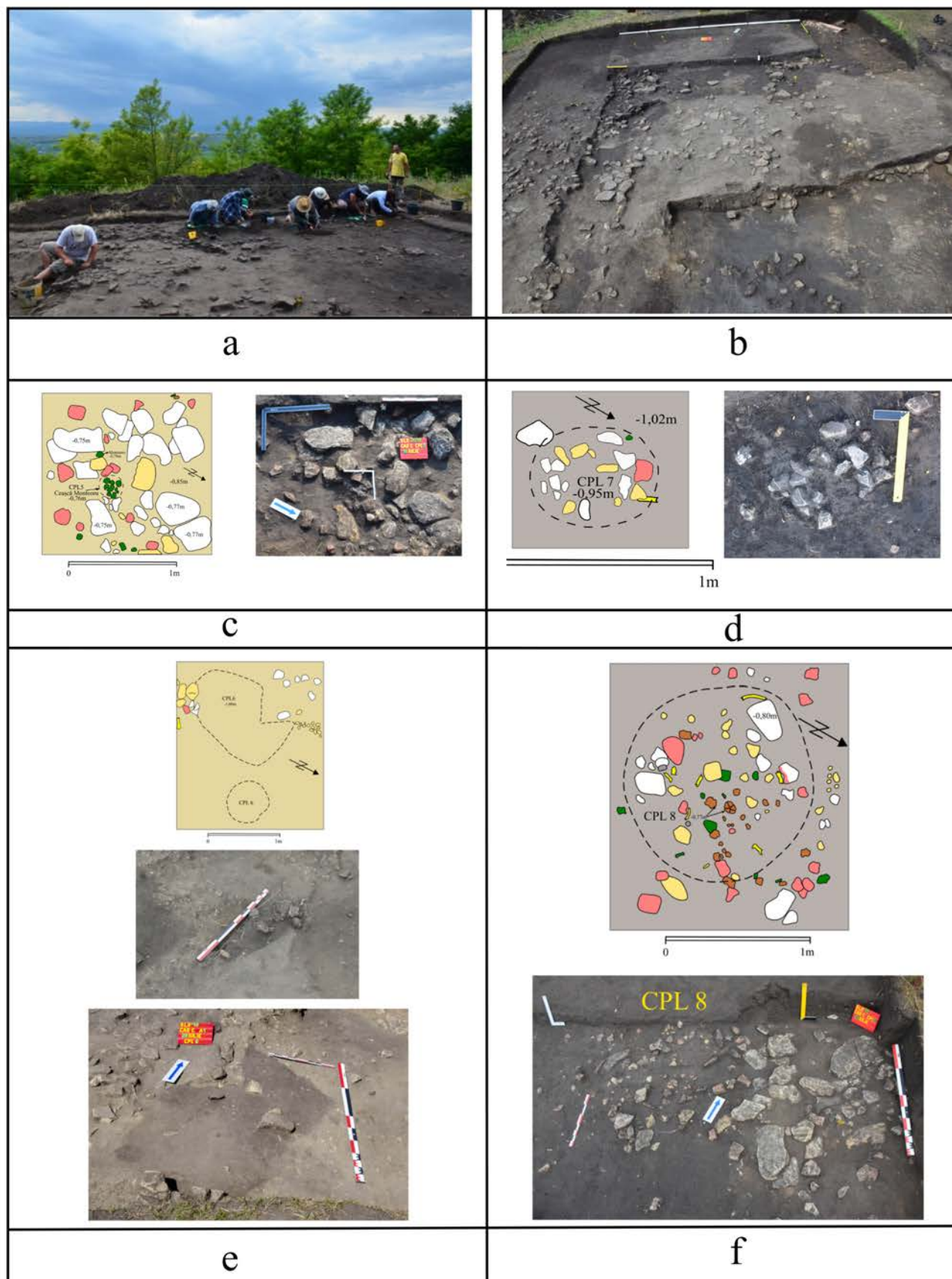

Fig. 2. Caseta C 2019. a. Aspect din timpul desfășurării proiectării și desfășurării cercetării; b. Aspect general din timpul desfășurării săpăturii arheologice. Vedere dinspre sud; c. Reprezentarea grafică și fotografică a CPL 5; d. Reprezentarea grafică și fotografică a CPL 7; e. Reprezentarea grafică și fotografică a CPL 6; f. Reprezentarea grafică și fotografică CPL 8.

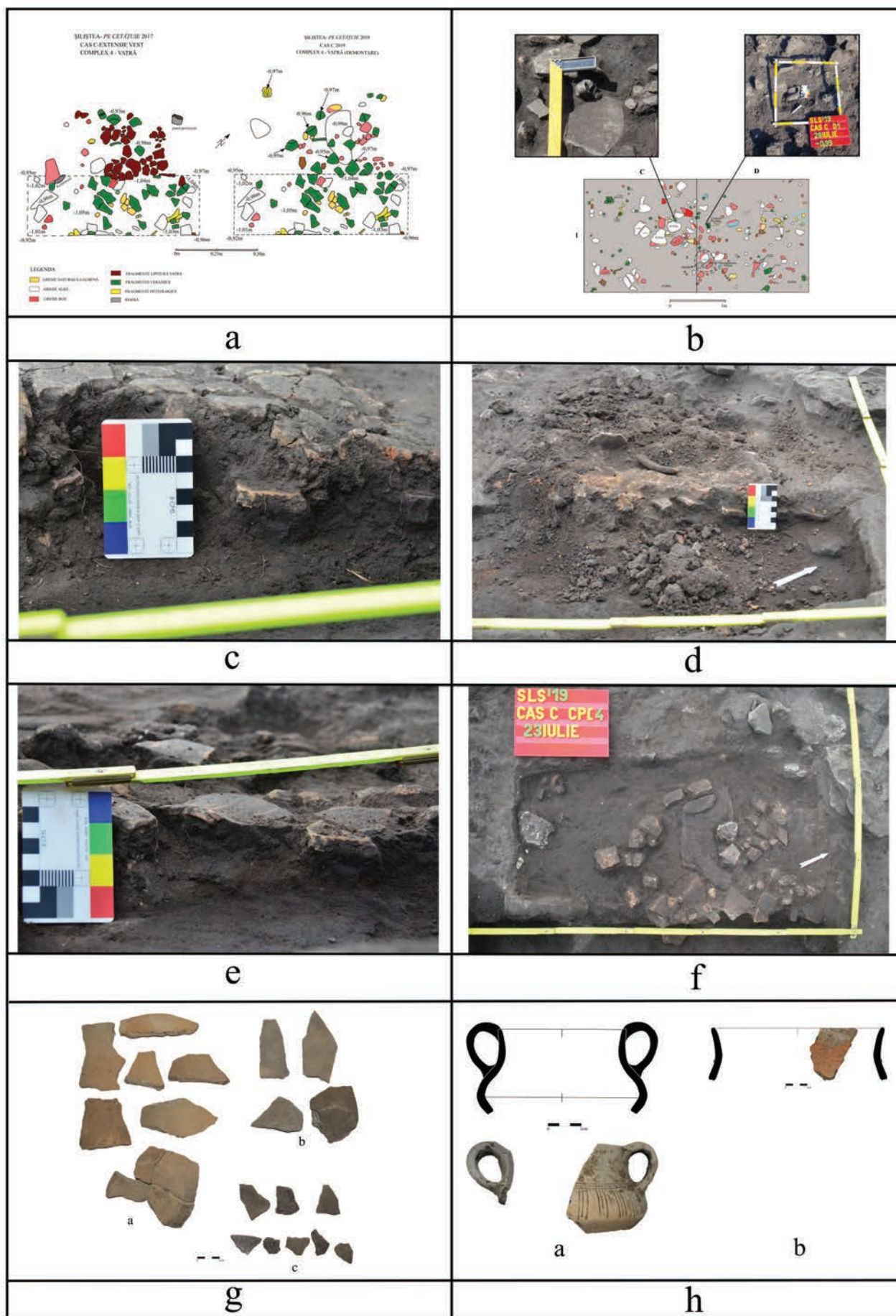

Fig. 3. Cas C 2019. Complexul 4. a. Reprezentarea grafică a CPL 4; b. Resturile artefactuale din apropierea CPL 4; c-f. Fotografii din timpul demontării CPL 4; g. Fragmente ceramice provenind de la trei vase (a, b, c) din CPL 4; h. Olărie Costișa (a) și Monteoru Ic2-Ic3 (b) din apropierea CPL 4

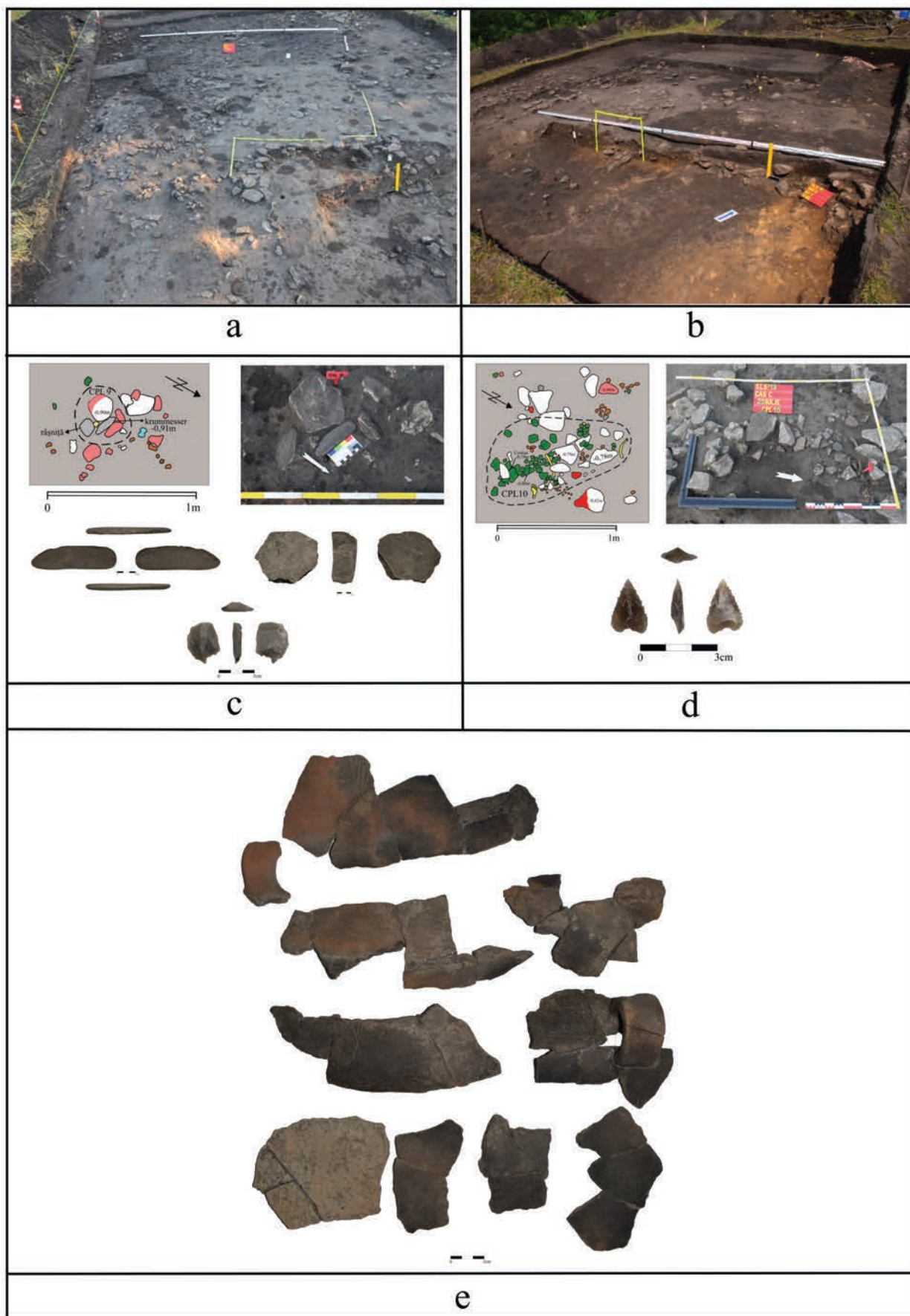

Fig. 4. Cas C 2019. Locuința L1. a. L1-Plan general; b. Microprofilul stratigrafic sud; c. Reprezentarea grafică și fotografică a CPL 9 (sus). Resturile artefactuale din CPL 9 (jos); d. Reprezentarea grafică și fotografică a CPL 10 (sus). Vârf de săgeată din silex descoperit în apropierea CPL 10 (jos); e. Fragmente ceramice care provin de la amfora din CPL 10.

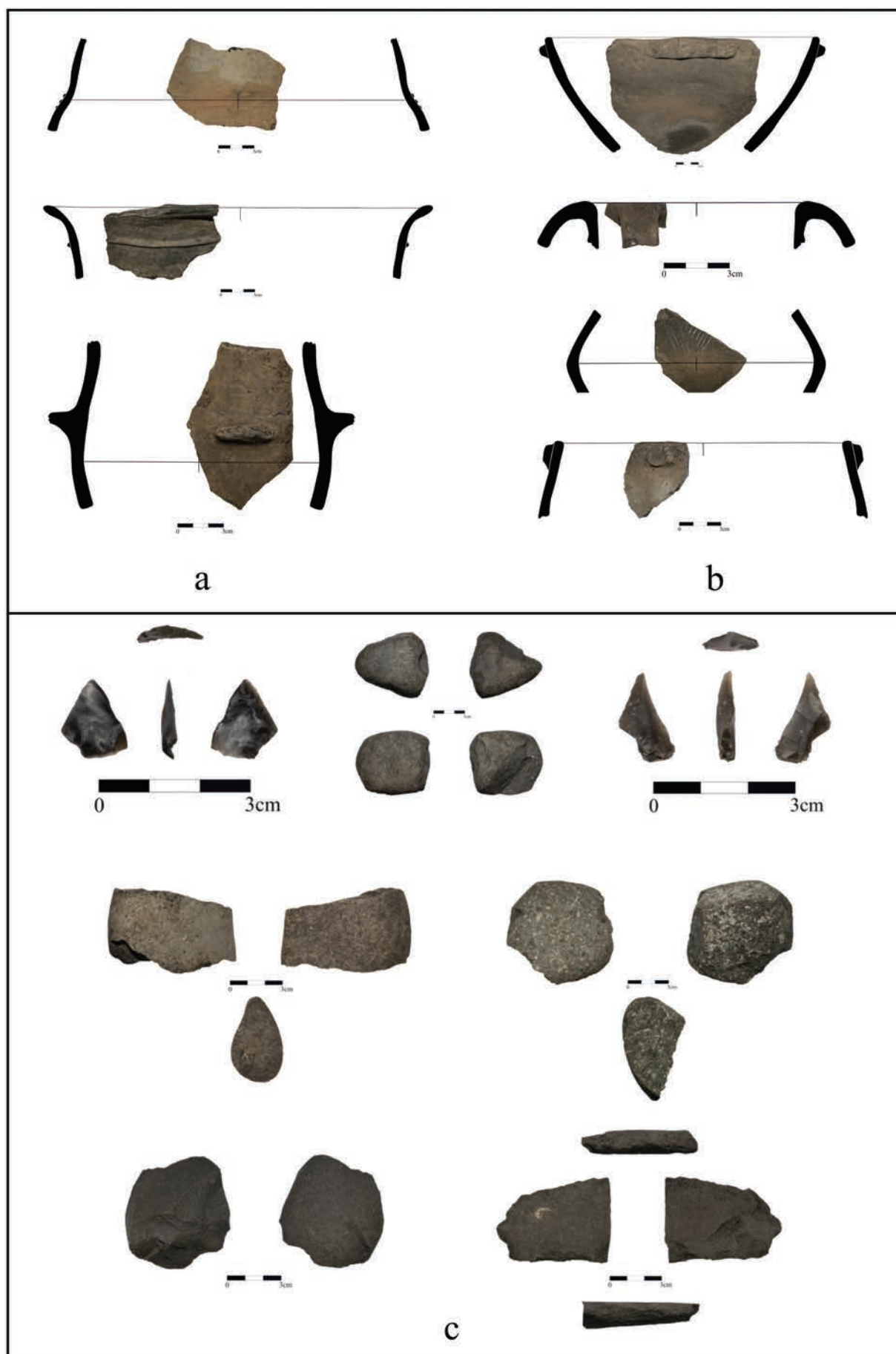

Fig. 5. Cas C 2019. Artefacte specifice sitului de la Siliștea - Pe Cetățuie. Olărie Costișa (a) și Monteoru Ic2-Ic3 (b) și obiecte din piatră.

72. Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara

Punct: Dealu Țapului

Cod RAN: 87601.01

Autorizația nr. 74/06.05.2019

Colectiv: dr. Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului Timișoara) – responsabil științific, dr. Sorin Tincu (Muzeul Castelul Corvinilor Hunedoara), dr. Victor Bunoiu (Direcția Județeană de Cultură Timiș), Sofia Berteau (Direcția Județeană de Cultură Timiș), Ionuț Marteniuc (student, Universitatea de Vest Timișoara), Laurențiu Lucaci (Muzeul Castelul Corvinilor Hunedoara)

Campania anului 2019 s-a desfășurat în perioada 1-30 septembrie. Partea logistică a campaniei de cercetare a fost susținută prin proiectul „Tinerii Arheologi”, proiect inițiat de *Asociația pentru Protejarea și Promovarea Castelului Corvinilor din Hunedoara*. Țintele cercetării au fost sfertul de NE al movilei M4 și sfertul de NV al movilei M3.

Unitatea de cercetare ce a vizat sfertul de NE al movilei M.4 a fost numită SIC/2019 și a avut dimensiunile de 4,5 x 6 m, corespunzând, pe latura sudică, profilului nordic al unității de cercetare S3/2010 (Luca et al. 2011, 128) în zona jumătății estice a caroului 5, carourilor 6 și 7 și jumătății vestice a caroului 8. Liniile carourilor pe direcție aproximativ E-V a primit coduri numerice de la 1 la 3, iar liniile carourilor pe direcție aproximativ N-S au primit coduri de litere E, F și G, liniile A, B, C, D corespunzând unității de cercetare SIA/2011 (Diaconescu et al. 2012, 130), iar linia D' corespunzând unității de cercetare SIB/2015 (Diaconescu et al. 2016, 85). Astfel, carourile E1, F1, și G1 au avut dimensiunea de 0,5x2 m.

Cercetarea a fost efectuată manual, pe nivelurile observabile pe profilul vestic și sudic al unității de cercetare. Nu au fost observate complexe secundare edificării movilei în sine, aspect subliniat și în campaniile precedente din jumătatea nordică a tumulului (Diaconescu et al. 2012, Diaconescu et al. 2016). Au fost descoperite fragmente ceramice și piese litice, ponderea primei categorii fiind mai mare în nivelul 3, iar ponderea celei de-a doua categorii de obiecte fiind mai mare în nivelul 2. Până la acest moment singurul complex identificat este mormântul de inhumație M1/2010. Spălarea în anul 2018 a tuturor obiectelor arheologice din movila M.4 coroborată cu organizarea pe campanii și movile a materialului precum și cu spălarea la finalul campaniei 2019 a materialului arheologic rezultat din campania anului respectiv ne-a oferit ocazia să reevaluăm o discuție generată de atribuirea materialelor ceramice din nivelul 3 al acestei movile culturii Coțofeni (Luca et al. 2011, 128; Diaconescu et al. 2012, 130; Diaconescu, Tincu 2016, 111, n. 28), numite de unii autori ca fiind Coțofeni IIIb (Gogâltan 2013, 41). Un studiu referitor la ceramica descoperită în nivelurile 2 și, în special 3, ale movilei M4 este în pregătire, oferindu-ne posibilitatea să detaliem această problematică cu respectiva ocazie.

Zona cercetată în campania 2019 din movila M.3 a fost dispusă în sfertul de NV al movilei, continuând unitatea de cercetare finalizată în campania 2017 (Diaconescu et

al. 2018, 124). Mai precis a fost deschisă linia C carourilor din acest sfert, fiind cercetate carourile 6C, 7C și 8C. Au fost identificate în caroul 6C și 7C, spre limita lor sudică, pe partea superioară a nivelului 4, fragmente ceramice ce țin de gruparea nr. 24 identificată în campania 2017. Caracteristicile morfologice ale ceramicii indică apartenența acestora la etapa Coțofeni III, în strânsă corelație cu vasele descoperite în cadrul complexului C2/2015-2016 din această movilă. Este clar că spre limita nordică a carourilor cercetate în prezenta campanie nu mai există vase ceramice sparte intenționat (ce se constituie în grupările de fragmente ceramice documentate), Același lucru fiind valabil și în zona de est a liniei de carouri 6, dând impresia, la acest moment că dispunerea acestor vase în jurul rugului funerar numit de noi complexul C2/2015-2016 s-a făcut cu precădere în zona de vest a acestuia. În cadrul nivelului 4 au fost identificate doar piese litice, piese ce au fost documentate individual. Au fost desenate sectoarele estice și vestice ale profilelor, completând astfel documentația acestor elemente făcută în campania 2017.

Abstract:

The 2019 research campaign from Silvașu de Jos-Dealul Țapului focused on two of the mounds from this tumuli cemetery, more specific in mounds M4 and M3. The excavations from mound M4 concerned the north-eastern quarter of the tumulus. No secondary archaeological features were noticed/documentated, offering and strengthening the impression that the mound was erected especially for the central grave labelled as M.1/2010.

In mound M3 the C line of the grid from the north-western quarter of the tumulus were the goal of the research campaign. Thus, the squares 6C, 7C and 8C were excavated. No secondary features were observed. On the upper part of the layer 4, in squares 6C and 7C, towards their southern limit, a group of potsherds belonging to Coțofeni III culture were documented. These potsherds are part of the group no. 24 documented in 2017 campaign, pottery fragments group directly connected to the arrangement and use of the funerary pyre labelled as feature C.2, documented in 2015 and 2016 research campaigns.

Bibliografie:

Diaconescu et al. 2012, Dragoș Diaconescu, Diana-Ancuța Diaconescu, Claudiu Doncuțiu, Alexandru Matei, Cristian Constantin Roman, Marin Constantin, Florin Tănăsie: Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2011, 2012*, 130-131.

Diaconescu et al. 2016, Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Cosmin Ioan Suci, Aurelian Rusu, Andrei Georgescu, Raluca Maria Giorgi, Christine Harnischfeger, Iulian Leonti, Alexandru Hegy: Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2015, 2016*, 85-86.

Diaconescu et al. 2017, Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Cosmin Ioan Suci, Aurelian Rusu, Victor Bunoiu, Amina Muscalu-Crețescu, Kathryn Grow Allen: Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului, în *Cronica*

Cercetărilor Arheologice din România – campania 2016, 2017, 130-131.

Diaconescu et al. 2018, Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu, Aurelian Rusu, Victor Bunoiu, Amina Muscalu-Crețescu, Mihai Bica, Vitalie Burlacu, Gheorghe Foceac: Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealu Țapului, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2017*, 2018, 124-125.

Diaconescu, Tincu 2016, Dragoș Diaconescu, Sorin Tincu: Considerații arheologice privind necropola tumulară de la Silvașu de Jos-Dealul Țapului (oraș Hațeg, jud. Hunedoara), în *Analele Banatului*, XXIV, 2016, 107-141.

Gogâltan 2013, Florin Gogâltan, Transilvania și spațiul nord-pontic. Relații interculturale între sfârșitul Epocii Cuprului și începutul Epocii Bronzului (cca. 3500-2500 a. Chr), în *Terra Sebus. Acta Musei Sabensiensis*, 5, 2013, 31-76.

Luca et al. 2011, Sabin Adrian Luca, Dragoș Diaconescu, Florian Dumitrescu-Chioar, Gheorghe Vasile Natea, Vasile Palaghie, Raluca Maria Teodorescu, Cristian Constantin Roman, Sorin Tincu, Aurelian Rusu: Silvașu de Jos, oraș Hațeg, jud. Hunedoara, punct – Dealul Țapului, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2010*, 2011, 127-129.

73. Slava Rusă, com. Slava Cercheză, jud. Tulcea

Punct: (L)Ibida

Cod RAN: 161277.01.01; 161268.01.01

Cod LMI: TL-I-s-A-05926; TL-I-s-A-05927; TL-I-m-A-21048; TL-I-s-B-05924

Autorizația nr. 76/03.05.2019

Colectiv: Dorel Paraschiv, George Nuțu, Marian Mocanu (ICEM Tulcea), Mihaela Iacob (Ministerul Culturii), Dan Aparaschivei, Alexander Rubel, Ștefan Honcu, Lucian Munteanu, Sever Boțan (IA Iași), Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba, Iulian Moga, Petre Colțeanu, Roxana Coadă (UAIC Iași), Andrei-Dorian Soficaru (IAFR București), Natalia Mateevici-Culai (Muzeul de Istorie Națională a Moldovei Chișinău), Alessandro Teatini, Antonio Ibba, Marta Fancello, Paolo Dessi (Universita degli Studi di Sassari), Decebal Nedu (UDJ Galați), Adrian Doboș; (IAB), Simina Stanc (Facultatea de Biologie, UAIC Iași), Radu Pîrnău, Bogdan Roșca (Institutul de Geologie al Academiei Române, filiala Iași), Lilian Niacsu (Facultatea de Geografie-Geologie, UAIC Iași), Irene Calicchio (Università di Napoli „Federico II”), Giacomo Cesaretti (Università degli Studi di Ferrara), Denis Masyuta, Ecaterina Lesnaya (Universitatea din Odesa), Ivan Tatarinov, Mykola Semenov, Dmytro Karacheban (Universitatea din Ismail), Laura Gheorghiu, Natalia Mânzăteanu, Anca Roșioru, Mădălina Cioclu, Ana Maria Puiu, Paul Talabă, Narcis Mărgineanu, Alexandru Tofan, Ștefan Lungi, Laurențiu Andrei, Răzvan Năsuescu, Georgiana Pîrjă, Vlad Iamandi, Sofia Sălăjan, Andreea Mihăiță, Adrian Drișcu (studenți UAIC)

Cercetările din campania 2019 s-au desfășurat, pe mai multe sectoare, în perioada iulie-septembrie și au fost finanțate de Ministerul Culturii, ICEM Tulcea, Università degli Studi di Sassari, Asociația Ibida Tulcea și de Gianni Alexandrescu din Iași. În paralel, s-a prelucrat și depozitat materialul descoperit.

Sectorul Turnul 10

Lucrețiu Mihăilescu-Bîrliba (responsabil), Iulian Moga, Paul Talabă, Narcis Mărgineanu, Alexandru Tofan, Ștefan Lungi, Laurențiu Andrei, Răzvan Năsuescu

Campania din 2019 a vizat continuarea dezvelirii zidului de incintă al cetății romane de epocă târzie în proximitatea Turnului 10. În acest scop a fost continuată săpătura pe direcția nord- sud în secțiunea S8, deschisă anul trecut. Totodată, s-a urmărit punerea în valoare a laturii de vest a Turnului 10, descoperită anul precedent. Este remarcat un strat puternic de arsură, corespunzător probabil invaziei cutrigurilor de I mijlocul secolului al VI-lea p. Chr. În paramentul exterior se observă și urmele reparației de epocă iustiniană. Rezultatul cel mai important a fost însă descoperirea (foarte probabil încorporat în fundație, dar săpătura ulterioară va confirma) a unui zid cu mortar, perpendicular pe paramentul exterior a l zidului de incintă, care are o structură asemănătoare cu cea azidurilor

de epocă romană târzie găsite în fundația curtinei G. După toate probabilitățile, având în vedere și adâncimea la care a fost descoperit acest zid (-2,40 m față de nivelul actual de călcare), ne aflăm în fața unui fragment de construcție datând din epoca Principatului.

Sectorul Curtina X

Dan Aparaschivei (responsabil), Sorin Costea (absolvent, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați), Mădălina Cioclu, Alexandru Tofan, Paul Talabă, Narcis Mărgineanu, Laurențiu Andrei, Răzvan Năsuescu

Campania de cercetări arheologice din anul 2019 am desfășurat-o în primele săptămâni din august, când am beneficiat, temporar, și de sprijinul studenților de la Universitatea „Al.I. Cuza” din Iași, coordonați de către prof. dr. Lucrețiu Bîrliba și de al colegilor italieni prof. dr. Alessandro Teatini împreună cu studenți de la Università degli Studi di Sassari, Italia. Ultimii ne-au ajutat în execuția unor fotografii aeriene pe sectorul Curtina X, respectiv cu complexele descoperite.

La finele campaniei din 2018 stabilisem următoarele obiective pentru anul ce avea să urmeze:

- înlăturarea bucății de martor rămăasă între SX și SX1 pentru a clarifica planimetria edificiilor E2, E3 și E4
- clarificarea relației dintre ZX și Z1E3 și identificarea intersecției dintre cele două ziduri
- identificarea nivelului de funcționare a complexului de *dolia* prin adâncirea săpăturii în preajma acestora și lângă ZX.

Pornind de la aceste obiective prestabilite, în campania 2019 am intervenit pe următoarele puncte de lucru:

1. În zona dintre zidul ZX și complexul de *dolia*, în carourile 4-6
2. Martorul dintre SX și SX1, în zona carourilor 2-3

1. Punctul de lucru: zona dintre ZX și complexul de *dolia* (secțiunea SX1, carourile 4-6)

Intenția de a clarifica situația zidului ZX care, inițial, din cauza stadiului foarte precar în care am identificat asizele superioare, presupuneam că ar avea faze diferite, cu suprapuneri de ziduri, ne-a determinat să insistăm cu cercetarea în acest sector. Mai mult, devenise foarte interesantă tehnica de construcție pentru că am identificat în campania anterioară două contraforturi: unul lângă incintă (C2) și altul chiar la intrarea zidului în profilul de vest (C1). Faptul că ZX preia, practic, mare parte din presiunea pantei a determinat constructorii să aplice aceste contraforturi ca elemente de sprijin.

Tehnica de construcție, dar și disponerea zidurilor (ZX, Z1E3 și Z2E3, identificat în acest an) din jurul *dolia* ne-a adus aproape certitudinea că avem de-a face cu un de pozit de cereale protejat de ziduri).

Intervenția noastră în acest punct de lucru a avut și un alt scop: identificarea nivelului de utilizare a *dolia*.

Curățarea mai atentă a zidului ZX și adâncirea cu încă circa 0,30 m față de nivelul atins anul trecut în caroul 6 și, parțial, în caroul 5 al secțiunii, ne-a conferit noi date

despre dimensiunile sale. În caroul 4 ne-am adâncit foarte puțin, în jur de 10 cm. Astfel, lângă incintă are o lățime de circa 0,90-0,95 m, dimensiune încă aproximativă, datorită stării foarte proaste de păstrare pe fața interioară (spre E). La circa un metru de zidul de incintă pare că avem o îngroșare a zidului, până la 1,10 m, iar de la doi metri lățimea sa ajunge la 1,20 m. Apoi, constatăm că se îngustează către capătul de nord, până la 1,00 m. Această distorsionare a zidului, a avut loc, așa cum precizăm și în trecut, cel mai probabil, din cauza presiunii pantei și a dislocării sale treptate. Loviturile repetate ale blocurilor uriașe de piatră care au căzut din fortificația de pe dealul din apropiere trebuie să fi avut un efect de mișcare a întregii structuri. Interesant este că presiunea a fost atât de mare încât au fost mutate elementele zidului *in corpore* (elevația cu contrafort).

Lungimea măsurată a lui ZX, după noile cercetări efectuate în 2019, este de 9,30 m pe fața interioară și 7,70 m pe fața exterioară.

În plus, elementele de noutate absolută sunt apariția a încă două contraforturi. Astfel, pe lângă contrafortul 1 (C1) (lângă profilul de vest al secțiunii, spre partea de nord a ZX) și C2 (poziționat lângă incintă), avem și C3 (la circa 1,80 m față de colțul de nord al C2) și C4 (la 1,40 m față de colțul de nord al C3). Totuși, distanța dintre C4 și C1, dinspre nord-vest, este de 3,30 m, ceea ce confirmă că deja nu mai era un pericol foarte mare, panta fiind mai lină la o distanță de circa 9,00 m de incintă. Dovada este că zidul păstrează chiar și din elevație, în stadiul actual al cercetărilor, circa 1,00 m.

Dimensiunile acestor contraforturi sunt identice, respectiv 0,70 m pe latura paralelă cu zidul și 0,40 m pe laturile perpendiculare pe acesta.

Din C2, contrafortul de lângă incintă și asupra căruia am insistat cel mai mult pentru că este într-o poziție stabilă și destul de bine păstrat, am reușit să scoatem până acum circa 0,50 m în elevație și am putut constata că este construit din pietre de dimensiuni destul de mari (două blocuri de 0,45x0,40x0,15 m), completate cu pietre de dimensiune medie. Este legat cu pământ, iar pietrele sunt destul de îngrijit tăiate. Construcția acestui element din arhitectura *horreum*-ului din sectorul X al lbidei este dovada preocupării specialiștilor vremii de a întări și compensa vitregiile reliefului locului și ale naturii cu soluții ingineresti viabile.

Așa cum precizăm mai sus, la 1,80 m față de colțul de N al C2 începe C3, cu aceleași dimensiuni, dar care se păstrează doar fragmentar. De altfel, acest contrafort este plasat într-un punct al zidului care este foarte distrus. La 1,40 m de colțul său de nord a apărut C4, care se păstrează pe o înălțime de circa 0,35 m, în actualul stadiu al cercetării. Interesant este că acest element este deplasat către interior cu tot cu zid, efect al unei mișcări foarte puternice primite în acest punct de către întregul complex zid-contrafort. Cel mai probabil este vorba despre presiunea pantei și loviturile repetate ale blocurilor de piatră, dar nu putem evita nici ipoteza unui cutremur.

La 3,30 m față de colțul de nord al C4 este C1, identificat încă din campania anterioară și care are aceleași caracteristici ca și precedentele, cu o elevație descoperită de 0,20 m, într-o stare destul de bună a elementelor ce îl compun.

Reamintim că ZX este legat cu pământ și are în componență pietre de dimensiune medie, multe dintre ele fasonate pe una sau mai multe părți. Nu știm, încă, înălțimea totală a acestui zid care compune incinta posibilului *horreum* care adăpostea depozitul de *dolia* din apropiere.

Cel mai probabil, zidul a fost ridicat în perioada de funcționare a depozitului de *dolia*, tocmai pentru a-l proteja de pericolele dispunerii terenului în pantă, dar și pentru a delimita acest complex. În sprijinul acestei ipoteze vine starea foarte bună de conservare a primelor chiupuri, din apropierea zidului. De altfel, primele două astfel de obiecte, D5 și D8, aflate la 1,20 m de zidul ZX se prezintă în condiții foarte bune. Vasul singuratic care este ulterior celorlalte șapte, D4, este situat la 2,00 m față de latura interioară a ZX.

Adâncindu-ne pe fața interioară a acestui zid, până la circa 1 m față de buzele vaselor, constatăm că ne aflăm tot într-un strat consistent de dărâmatură, cu piatră de dimensiuni mari și medii din ZX, cu tegule în număr mare, material ceramic specific secolelor V-VI (amfore, vase de bucătărie, mici fragmente de opaițe), obiecte din bronz (un ac de bronz cu ureche, îndoit, o sârmă de bronz înnodată, probabil care susținea un obiect), fragmente de sticlă de la diferite vase, un inel de fier, fragmentar, oase de animale dar și două monede de bronz databile, cel mai probabil, la finele secolului al V-lea. Nivelul de dărâmatură este mai consistent lângă curtea zidului de incintă unde au fost scurgeri și din incintă, dar și de pe colina cu fortificația auxiliară. Astfel s-ar explica numărul mare de pietre de dimensiuni destul de mari în cei circa 4-5 metri din carourile 6 și, parțial, 5.

În profilul rezultat din secționarea zonei dintre ZX și *dolia* se observă bine stratigrafia.

Astfel, pornind din partea superioară, din zona umerilor chiupurilor, avem un strat consistent de pământ cu pietre de mici dimensiuni, fragmente ceramice și mici pelicule de cărbune ars, care merge de la circa 0,75 m adâncime, lângă incintă, până către 0,90 m în zona D8. Sub acest nivel este dărâmatura de piatră mare și medie cu *tegulae*, foarte groasă lângă incintă și care se subțiază pe măsură ce avansează spre interiorul cetății.

Cert este că până la adâncimea de -1,20 m față de buzele *dolia* nu dispunem de un nivel clar de utilizare a acestora. Reamintim că înălțimea calculată a acestor vase de la lbida este de circa 180-1,90 m.

Având o situație stratigrafică mulțumitoare în acest stadiu de cercetare, putem spune că, cel mai probabil, nivelul de funcționare a depozitului de *dolia*, cândva către mijlocul secolului al VII-lea, este mai jos decât am presupus inițial. El nu se regăsește nicidecum la nivelul umerilor chiupurilor, așa cum des întâlnim în literatura de specialitate ci, credem că mai puțin de jumătate erau îngropate în pământ.

Din punct de vedere cronologic, ne situăm pe aceeași poziție ca și în trecut, în sensul că depozitul funcționase, cel mai probabil, în secolul al VI-lea, de când datează și *horreum*-ul din care fac parte ZX, Z1E3 și Z2 E3 despre care vom vorbi în continuare.

2. Punctul de lucru: martorul dintre SX și SX1, carourile 2-3

Demontarea martorului dintre secțiunile SX și SX1,

în dreptul carourilor 2-3 survine normal, după ce el a fost deja demontat în anii anterior în partea superioară, respectiv în dreptul carourilor 4-6. Mai mult, acest proces vine firesc, după stabilirea ca obiectiv de lucru identificarea închiderii edificiului E3, în fapt închiderea zidului Z1E2 descoperit aproape în întregime în anul anterior.

Am început săpătura dinspre sud către nord, de la intersecția carourilor 4 și 3.

Astfel, la circa 1,50 m față de nivelul actual de călcare au apărut primele asize ale unui zid, Z2E3, care închide Z1 E3 și merge dinspre nord-vest către sud-est. Asizele superioare sunt într-o stare foarte degradată. Am reușit, în această campanie, să îl descoperim pe 3,80 m pe fața exterioară și 3,50 m pe cea interioară. La fel ca și Z1E3 sau ca celelalte edificii din această arie, E1 și E2, Z2E3 este construit din piatră de dimensiuni medii, pe alocuri tăiată și fasonată, prinsă cu pământ, într-o compoziție destul de neglijentă. Colțul care face joncțiunea dintre Z1 și Z2 este destul de deteriorat. De altfel, peste acest zid am găsit o cantitate mare de dărâmatură compusă din piatră din zid, fragmente de tegule, ceramică din secolele IV-VI p Chr., oase de animale, sticlă, piroane.

Din Z2E3, care are o lățime de 0,70 m, am reușit identificarea a trei asize pe fața exterioară, respectiv 0,45 m și 1-2 asize pe fața interioară (de la 0,20- la 0,40 m). Dispunerea contra pantei a dus la deplasarea sa vizibilă către N-E. Pe fața exterioară este posibil să avem chiar două contraforturi destul de slab conservate. Aceste elemente par a fi construite din piatră de dimensiuni medii, legate, de asemenea, cu pământ. C1Z2 (contrafortul 1) situat lângă colțul Z1E3 are circa 0,50 m lățime și este descoperit pe o înălțime de circa 0,30 m. C2Z2 este și mai deteriorat, putând fi identificat pe circa 0,25 m înălțime.

Știm din campania anului 2015 că între E2 și E3 avem o cale de acces, S2, care, la un moment dat, a fost blocată de un zid de piatră foarte prost păstrat. Demontarea martorului nostru ne-a permis să observăm că acest zid de blocare este foarte deteriorat și deplasat către N-E cu circa 0,60-0,70 m. Senzația în acest moment este că el se închide mai jos de trasa lui Z1E3, la circa 0,70 m de joncțiunea dintre Z1 și Z2. Există, însă, mai multe ipoteze:

1. Zidul bloca, parțial sau total, încă din momentul construirii, strada S2, și era construit din colțurilor edificiilor E2 și E3.

2. Presiunea pantei și poate alți factori, precum tehnica de construcție deficitară au dus la distrugerea sa masivă și, implicit, la deplasarea către vale, fiind nevoie de o prelungire artificială, într-o fază ulterioară, a lui Z1E3, pentru a repara această deplasare necontrolată

3. Blocarea respectivă a fost distrusă încă din Antichitate și, astfel, a apărut cea spărtură

La baza acestui zid am identificat o coloană circulară din calcar, cu diametrul de 0,35 m, descoperită pe circa 0,25 m înălțime. Ea merge mai în jos, probabil până la baza acestui zid de blocare construit în grabă și foarte neglijent. Vom putea afla mai multe despre această situație după ce ne vom adânci, în campania următoare, cel puțin 0,30-0,50 m în această zonă. De același tratament va fi nevoie și în continuarea lui Z1E3 unde se profilează pe o porțiune de circa 2,35 m fie o dărâmatură cu pietre medii adunate și concentrate, fie, poate, un fragment de zid despre care, în actualul stadiu de cercetare, nu putem spune prea multe.

În profilul de nord al matorului demolat am mai identificat un bloc de piatră de dimensiuni apreciabile, identic cu cele scoase în anii anteriori. Vorbim de o piatră de circa 1m lungime, 0,35 m lățime și cel puțin 0,20 m grosime. S-a prăbușit, cel mai probabil, din fortificația colinară.

Sectorul Curtina G

Dorel Paraschiv (responsabil), Petre Colțeanu, Mihaela Iacob, Costel Chiriac, Sever Boțan, Laura Gheorghiu, Vlad Iamandi, Sofia Sălăjan, Andreea Mihăiță, Adrian Drișcu

În campania 2019 a fost cercetat integral nivelul din încăperea A a edificiului (cea dintre zidurile 3 și 4, singura păstrată integral). Acesta constă dintr-o podea de lut, puternic incendiată. Materialele arheologice recoltate (amfore nord-pontice pentru pește, amfore heracleene *Selov B*, ceramică de masă, vase din sticlă – între care remarcăm un fragment de platou realizat în tehnica *millefiori* -, monede) datează acest context la începutul celei de-a doua jumătăți a sec. II p. Chr. La acestea se adaugă o diplomă militară emisă în 14 august 99. O altă diplomă, emisă la aceeași dată, a fost descoperită la N de edificiu.

La E de camera A a fost cercetat un mormânt romano-bizantin, fără inventar.

În ceea ce privește dimensiunile, edificiul are lățimea 11,20 m (pe axa E – V) și lungimea de cel puțin 11,85 m (pe axa N – S). Suprafața exterioară a acestuia e de peste 132,72 mp, la care se adaugă contraforții.

Analiza resturilor faunistice descoperite în punctual „Proprietatea Andrușcă” (campania 2014)

Simina Stanc

Eșantionul faunistic cuprinde 956 resturi și au fost identificate fragmente aparținând la două grupe taxonomice: pești (33 resturi) și mamifere (923 resturi). Pentru 594 dintre fragmentele de mamifere s-a putut realiza identificarea până la nivel de specie (Tabelul 1); din totalul resturilor identificate specific, cele de la mamiferele domestice au o pondere de 91,92%, iar cele de la mamiferele sălbatice 8,08%.

Pești. Resturile de pești provin de la *Acipenser* sp. (sturioni) - 2 resturi, *Cyprinus carpio* (crap) - 15 resturi, *Silurus glanis* (somon) - 6 resturi, *Esox lucius* (știucă) - un fragment; pentru nouă resturi nu s-a putut realiza identificarea până la nivel de specie.

Mamifere domestice. Au fost identificate șapte specii de mamifere domestice: *Bos taurus* (bovină domestică), *Ovis aries* (oaie), *Capra hircus* (capră), *Sus domesticus* (porc), *Equus caballus* (cal), *Equus asinus* (măgar) și *Canis familiaris* (câine). Ca număr de resturi identificate, bovina domestică are ponderea cea mai mare (41,9%) și este urmată de grupul oaie/capră (25,9%) și apoi de porc (18,5%). Celelalte trei specii au ponderi reduse: calul – 3,37%, măgarul – 1,01% și câinele – 1,18%. Raportat la numărul minim de indivizi estimați, porcul se plasează pe prima poziție (23,6%) și este urmat de bovină domestică (21%) și apoi oaie/capră (15,7%) (Tabelul 1). Resturile de

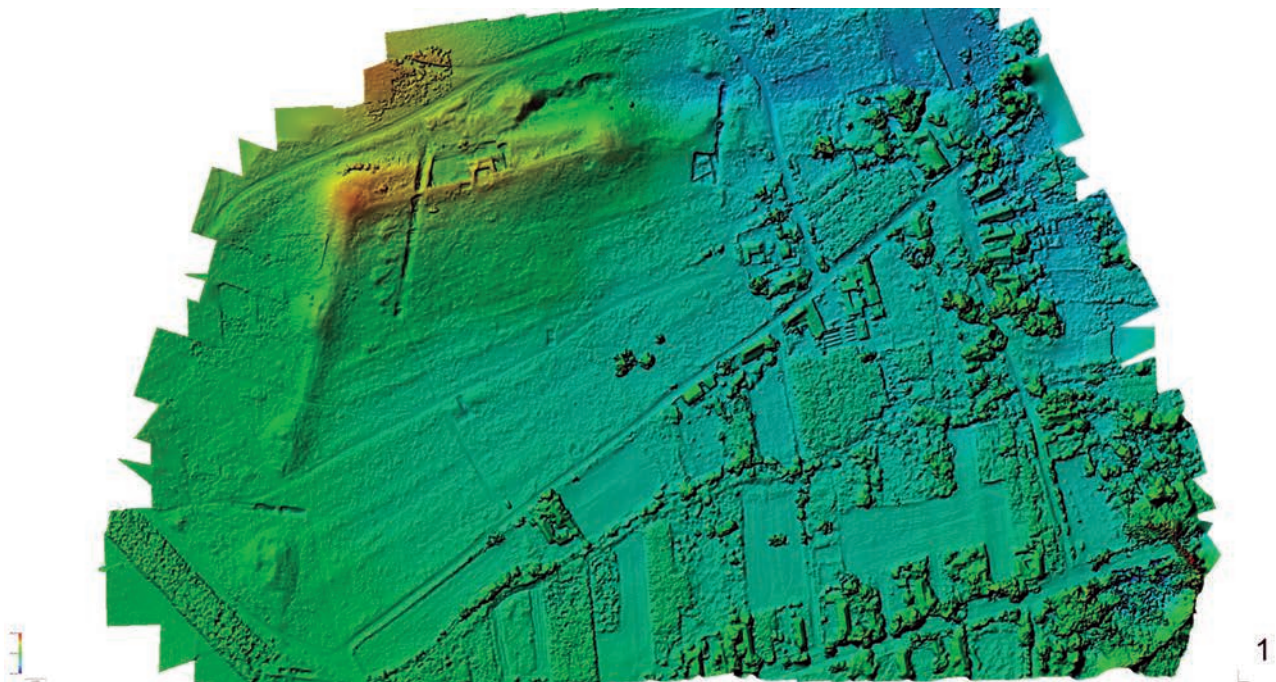
măgar provin de la doi indivizi maturi. Cele șapte resturi de câine au aparținut la două exemplare mature. Pe baza celor 20 fragmente de cal au fost estimați doi indivizi, unul imatur și altul matur.

Mamifere sălbatice. Au fost identificate șase specii de mamifere sălbatice: *Cervus elaphus* (cerb), *Sus scrofa* (mistreț), *Capreolus capreolus* (căprior), *Lepus europaeus* (iepure de câmp), *Bos primigenius* (bour) și *Vulpes vulpes* (vulpe). Ponderea cea mai ridicată, ca număr de resturi, o au cerbul (4,7%) și mistrețul (1,5%) (Tabelul 1).

Cele 28 resturi de cerb provin de la trei exemplare; pe fragmentele de corn de cerb se observă urme de prelucrare; două dintre fragmentele de corn provin de la coarne lepădate și apoi adunate din pădure de către locuitorii așezării. Pe baza celor patru fragmente scheletice de căprior au fost estimați doi indivizi. Cele nouă resturi aparținând mistrețului provin de la un exemplar mascul. Pe baza resturilor analizate, a fost estimat câte un exemplar și pentru speciile: bour, iepure de câmp, vulpe.

Tabelul 1. Cuantificarea resturilor faunistice
(NR – număr resturi; NMI – număr minim indivizi estimați)

Specie	NR	%	NMI	%
<i>Bos Taurus</i>	249	41,92	8	21,05
<i>Ovis aries/Capra hircus</i>	154	25,93	6	15,79
<i>Sus domesticus</i>	110	18,52	9	23,68
<i>Equus caballus</i>	20	3,37	2	5,26
<i>Equus asinus</i>	6	1,01	2	5,26
<i>Canis familiaris</i>	7	1,18	2	5,26
Mamifere domestice	546	91,92	29	76,32
<i>Cervus elaphus</i>	28	4,71	3	7,89
<i>Sus scrofa</i>	9	1,52	1	2,63
<i>Capreolus capreolus</i>	4	0,67	2	5,26
<i>Lepus europaeus</i>	5	0,84	1	2,63
<i>Bos primigenius</i>	1	0,17	1	2,63
<i>Vulpes vulpes</i>	1	0,17	1	2,63
Mamifere sălbatice	48	8,08	9	23,68
Total mamifere identificate specific	594	100	38	100
Mamifere neidentificat specific	329			
Total mamifere eșantion	923			
Pești	33			
Total eșantion	956			

Planșa 1. 1. Zona de N. a cetății; 2. Sectorul T 10

Planșa 2. Sectorul Curtina X

Planșa 3. Sectorul Curtina X

Planșa 4. Sectorul Curtina G.

74. Șoimești, com. Ceptura, jud. Prahova**Punct: „Dealul Merez/La Merez”****Codul RAN:** 132565.01; **Codul LMI:** PH-I-s.B-16214,**Autorizație nr.** 125/09.05.2019**Colectivul:** Alin Frînculeasa, responsabil (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău).**Finanțare:** Ministerul Culturii prin Programul Național de Finanțare a Cercetării Arheologice Sistematice - 2019.**Perioada desfășurării campaniei:** august - sept. 2019

Situl arheologic se află la V de satul Șoimești, la N de Valea Semanului, la N-E de orașul Urlați, pe Dealul Merez ce are o altitudine maximă de 446 m. Platoul Merez are un diametru de circa 90 m pe direcția est-vest, partea de nord fiind parțial prăbușită datorită alunecărilor de teren. Locuirea umană se concentrează pe acest platou, spre nord, dar și pe pantele mai puțin abrupte dinspre S și E unde terenul prezintă spații ceva mai orizontalizate, propice locuirii. Din punct de vedere geomorfologic, zona în care este situat acest obiectiv arheologic corespunde dealurilor subcarpatice.

În campaniile trecute am segmentat situl în mai multe areale și abordate prin săpături arheologice trei dintre acestea denumite astfel: **arealul A** (zona de sud din apropierea șanțului-viroagă); **arealul B** (zona de est, complexul depozit de cenușă); **arealul C** (zona de nord a platoului Merez, aflată la NNV de antena de telefonie mobilă).

Aflat pe o culme de deal care domină Câmpia Munteniei, situl de la Șoimești cercetat între anii 2014-2019 se găsește la confluența unor lumi diferite, cea de dincolo de Carpați, cea nord-dunăreană și cea est-carpatică. În sit sunt suprapuse trei așezări care au funcționat succesiv. Cea mai veche a sfârșit în urma unui incendiu ce a distrus locuințele construite din lut și lemn. Oamenii au locuit aici în prima jumătate a mileniului IV î.Hr., materialele arheologice descoperite confirmând prezența unei comunități în care tradițiile Cucuteni coexistau cu cele de origine estică, respectiv Cernavoda I. Se remarcă ceramica, dar și prezența unor reprezentări zoomorfe (bovine) realizate din lut. Este cea mai vestică așezare cercetată în care apar materiale specifice culturii Cucuteni. După mult timp, la mijlocul mileniului III î.Hr. aici exista o comunitate Glina-Schneckenberg, în care regăsim elemente sudice și cele transilvănene bine reprezentate. Se remarcă ceramica, dar și uneltele din os sau corn. O altă comunitate care ocupă acest deal este una monteoreană timpurie (2400-2300/2250 î.Hr.) cu un material ceramic specific ce anunță o cultură ce va ocupa zona nord-munteană mai bine de un mileniu. Câteva materiale izolate par să aparțină etapei mijlocii a epocii bronzului.

În acest an a fost abordat **arealul C** prin trasarea a două suprafețe denumite *suprafața C* și *suprafața D*. De asemenea, a fost trasată și cercetată o nouă secțiune, denumită secțiunea XIX (abreviat S.XIX). Toate aceste suprafețe se găsesc la marginea nordică din ceea ce s-a mai păstrat din acest sit.

Suprafața C - a fost trasată la 0,3 m vest de suprafața A cercetată în anul 2017. Latura de sud este coliniară cu limita de nord a platformei antenei de telefonie mobilă. A fost trasată la 18,8 m nord-vest de colțul de NV al platformei antenei. A fost orientată S-N, a avut formă trapezoidală cu dimensiuni de 7,20 (latura de est)×4,80 (latura de vest)×4 m (latura de sud)×4,2 m (latura de nord). Stratigrafia: sub stratul vegetal urma un nivel de locuire Odaia Turcului (aprox. 0,20 m grosime), apoi depunerea Glina-Schneckenberg, care suprapunea o locuire eneolitică, cultura Cucuteni-Cernavoda I. Precizăm că materialele aflate la baza nivelului de epoca bronzului apar uneori amestecate cu cele din nivelul eneolitic cucutenian. A fost cercetat un rest din locuința 1 identificată în campaniile precedente. Chirpicul era relativ bine conservat, păstrându-se zone compacte. Existau bucăți de 0,30×0,30 m, groase de 6-8 cm, cu urme de bărne sau nuiete, scânduri. În afară de chirpici au fost descoperite pietre, inclusiv dispuse compact în anumite zone. Podeaua era din lut verzui, nu prezenta amenajări speciale. În locuința au fost descoperite fragmente ceramice, mai curând de tradiție Cucuteni, dar nu lipsesc nici cele cu cochilii pisate în pastă și/sau șnurate. Stratul natural este unul argilos, gălbui-verzui sub care se află unul de culoare galbenă, mai curând nisipos.

Groapa 1/Gr.1 - se afla în colțul de N-V al suprafeței C, intra în profilul de vest. Avea circa 1 m diametru, iar baza acesteia a fost identificată la -1,20 m față de nivelul actual de călcare. La baza gropii am descoperit resturi de la trei vase, din care un castron cu o pastă de tradiție Cucuteni și resturile de la un vas cu cochilii pisate în pastă. Forma castronului a putut fi reîntregită. Din această groapă am prelevat două oase pentru realizarea de date C14-AMS.

Suprafața D - a fost trasată la est de suprafața B (cercetată în anul 2018), dispusă paralel cu această. A avut dimensiuni de 7 m (S-N)×3,5 m (V-E). Nu am păstrat martor stratigrafic între cele două suprafețe. Au fost identificate resturile locuinței 2 cercetată în anul 2018. Aceasta se păstra sub forma unei distrugerii de pereți din lut incendiați, în jumătatea vestică a suprafeței D. Au fost descoperite fragmente ceramice de tradiție Cucuteni. Importante sunt cele 5 statuete zoomorfe, care se adaugă celor două descoperite în campania anterioară. Menționăm că în locuința 1 nu au fost descoperite astfel de reprezentări. Deasupra nivelului de locuire eneolitic au fost descoperite materiale arheologice din bronzul timpuriu atribuite culturilor Glina-Schneckenberg și Odaia Turcului (Monteoru timpuriu), între care se remarcă și trei cuțite din piatră.

Secțiunea XIX a fost trasată la 4,5 m est de suprafața D, orientată N-S, limita de sud coliniară cu limita de sud a suprafeței D. În carourile 4-6 la -0,25 m am identificat urmele unei locuințe incendiate bine conservate. Chirpicul este relativ compact, cu bucăți de 20-30 cm lungime. Locuința a fost acoperită urmând a fi cercetată în campania viitoare. În această secțiune au fost descoperite materiale arheologice din bronzul timpuriu atribuite culturilor Glina-Schneckenberg și Odaia Turcului.

Încă din timpul săpăturilor, materialul arheologic descoperit a fost spălat, fotografiat, marcat și triat pentru inventariere, depozitare, desenare. Tot materialul arheo-

zoologic a fost analizat. De asemenea, pentru o încadrare cât mai corectă a nivelurilor de locuire preistorice, au fost prelevate probe pentru realizarea unor datări absolute C14-AMS. Până în prezent au fost realizate 10 date C14-AMS pentru probe prelevate din acest sit. Câteva piese au fost utilizate în expoziția denumită *Descoperiri arheologice din perioada preistorică provenind din cercetări recente în județul Prahova*, vernisată pe 29 august 2019 la sediul Muzeului de Istorie cu sediul în Ploiești.

De asemenea, o altă activitate din această campanie a fost astuparea și nivelarea, cu muncitorii angajați, a suprafețelor cercetate în campaniile din anii 2018 și 2019, cu excepția unui segment din S.XIX care urmează să fie redeschisă în campania viitoare pentru cercetare locuinței 3. Terenul a fost adus la starea inițială așa cum prevede legea.

1

2

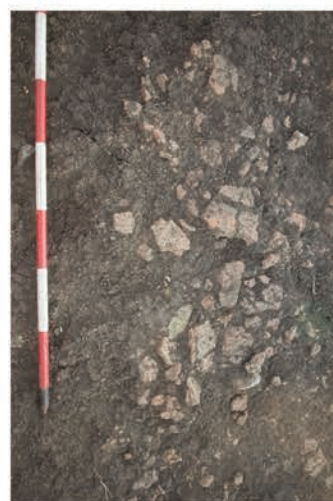

3

Planșa 1 - Imagini aeriene din timpul cercetărilor (1-3) cu poziționarea locuințelor eneolitice (2)

1

2

3

4

5

Planșa 2 - Detalii cu chirpiciul ars al locuinței 1 și ceramică in situ (1-4); locuința 3, chirpici ars (5)

Planșa 3 - Ceramică atribuită bronzului timpuriu descoperită în situl de la Șoimești

75. Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș**Punct: „Grămurada de la Jupani”****Cod tip de sit:** 212**Cod epocă:** 153, 161**Cod RAN:** 159124.03**Autorizația nr.** 108/06.05.2019

Colectiv: dr. Dragoș Diaconescu (Muzeul Național al Banatului, Timișoara) – responsabil științific, dr. Victor Bunoiu (Direcția Județeană pentru Cultură Timiș), dr. Răzvan Pinca (Muzeul de Istorie, Etnografie și Artă Plastică, Lugoj), Sofia Berteu (Universitatea de Vest Timișoara), Mihai Bica (Deva), Robin Quatert (Buffalo University, New York), Iulian Leonti (Muzeul Județean de Etnografie și al Regimentului de Graniță, Caransebeș).

Perioada de desfășurare a cercetărilor a fost între 1.07.2019 – 31.07.2019. Cercetarea s-a efectuat sub tutela Universității de Vest din Timișoara. Echipa de cercetare a fost formată din 3 arheologi (1 expert, 2 specialiști), 1 doctorand de la Buffalo University pentru studiul oaselor calcinate, 2 masteranzi și un absolvent facultate de istorie. Ținta principală a campaniei a fost cercetarea unei părți din jumătatea sudică a movilei, mai precis zona corespunzătoare arealului sudic al carourilor 1, 2 și 3 din tronsonul estic al secțiunii S1/2017-2018, sector puternic afectat de căutătorii de comori ce au braconat *Grămurada de la Jupani* și care a fost cercetat în campania 2017 (vezi Diaconescu et al. 2018, 131-132).

Scurtă prezentare a sitului

Situl arheologic Susani-*Grămurada de la Jupani* face parte din grupul de cinci movile situat pe latura nordică a localității Susani (com. Traian Vuia, jud. Timiș). Movila numită *Grămurada de la Jupani* este situată chiar pe fruntea terasei neînundabile ce mărginește pârâul Glavița către nord și are o înălțime de 4 m și un diametru maxim de 44 m (pe axa E-V).

Discuții referitoare la toponimie și movilele de pământ de la nord de Susani

Prima mențiune a acestei movile de pământ în literatura de specialitate este în 1974 când I. Stratan menționează din grupa „de trei-patru asemenea movile” în mod special pe cea de la Jupani ca fiind cea mai mare, cu diametrul de circa 80-90 m și înălțimea de aproximativ 10 m” (Stratan 1974, 79).

Săpăturile arheologice efectuate în tumulul *Grămurada lui Ticu* între anii 1964-1973 de către Ion Stratan și Alexandru Vulpe au fost puse în circuitul științific printr-un studiu publicat în 1977 în revista *Præhistorische Zeitschrift*. Cu această ocazie este folosit pentru prima oară denotativul *Grămurada de la Jupani*, movila fiind și cartată pentru prima oară, dimensiunile indicate de această dată fiind de cca. 60 m diametru și cca. 4 m în elevație (Stratan, Vulpe 1977, 28).

În 1983 Maria Moroz Pop reia tangențial acest subiect, oferind și valorile dimensionale oferite de I. Stratan în 1974 (i.e. 100 m în diametru și 10 m înălțime) dar folosind toponimul de *Grămurada de la Jupani*. Totodată poziția movilei este indicată ca fiind la 500 m de stația CFR Susani, iar faptul că nu a fost investigată arheologic până

la acel moment este pus în legătură cu „dificultățile legate de dislocarea mantalei” (Moroz-Pop 1983, 481, nr. cat. XXVI.3). Aceeași autoare, într-un raport de cercetare rămas la stadiul de manuscris, folosește din nou denotativul *Grămurada de la Jupani*, dar dimensiunile sunt modificate (15x20 m diametru, cca. 8 m înălțime). Amplasarea sa este apreciată la cca. 800 de m ”de podul din dreptul pasajului de cale ferată”, pe malul drept al pârâului Glavița (Moroz-Pop 1988, 4).

În 1987, Florin Medeleț și Ion Bugilan publică, în cel mai comprehensiv repertoriu al movilelor de pământ din Banat, informații despre acest obiectiv arheologic, atribuindu-l însă satului Jupani și utilizând toponimul *Gomilă*. Valorile dimensionale menționate de cei doi autori sunt cuprinse între 80 și 100 m pentru diametru și între 5 și 10 m pentru înălțime (Medeleț, Bugilan 1987, 143). Totodată autorii iau în discuție și problematică termenului de *grămuradă*, numit „barbarism” (Medeleț, Bugilan 1987, 143) catalogat ca și „inșolit, dacă nu exotic” și considerat o „invenție arbitrară” a lui I. Stratan, și pus totodată în legătură cu o posibilă greșeală de tipar a cuvântului *grămadură*, termen considerat ca fiind un diminutiv al cuântului *grămadă* (Medeleț, Bugilan 1987, 90). Nici unul din aceste două cuvinte, *grămuradă* sau *grămadură* nu există în Dicționarul explicativ al limbii române. Este foarte clar însă că pentru ambele situri arheologice care poartă în denotativul lor termenul *grămuradă*, Fl. Medeleț și I. Bugilan nu au dorit să perpetueze acest concept, pur și simplu evitând să utilizeze vreun toponim pentru movila *Grămurada lui Ticu* (Medeleț, Bugilan 1987, 169-170) și utilizând toponimul de *Gomilă* pentru movila numită și *Grămurada de la Jupani* (vezi supra).

Aceste aspecte au reușit să creeze confuzii evidente în cazul lucrării cu caracter de repertoriu, semnată în 2006 și 2010 de S. A. Luca, volume în care *Grămurada de la Jupani* este atribuită satului Susani (Luca 2006, 238, nr. cat. 571.2.a sau Luca 2010, 239, nr. cat. 571.2.a, citând Moroz-Pop 1983, 481 și folosind valorile dimensionale din sursa indicată), iar movila de pământ numită ”*Gomilă* sau *Grămuradă*” (*sic!*) este atribuită satului Jupani (Luca 2006, 153, nr. cat. 327.1.a sau Luca 2010, 151, nr. cat. 327.1.a citând Medeleț, Bugilan 1987, 143 cu valorile dimensionale din această sursă; Medeleț, Bugilan 1987, 143 fac trimitere, pe lângă Stratan 1974, la Moroz-Pop 1983, 481, XXVI,3 exact aceeași sursă citată de Luca 2006 pentru situl Susani-*Grămurada de la Jupani*). Astfel, S.A. Luca a ”reușit” să creeze o movilă în plus în zona de nord a satului Susani, fapt care se răfrânge și asupra Repertoriului Arheologic Național, unde, cu codul RAN 159099.01, se poate găsi situl *Gomilă (Grămuradă)* atribuit satului Jupani amplasat „la vest de sat, spre calea ferată, în pădurea comunală” (<http://ran.cimec.ro/sel.asp?descript=jupani-traian-vuia-timis-descoperirea-funerara-de-epoca-neprecizata-de-la-jupani-gomila-cod-sit-ran-159099.01>), sit care însă nu există așa cum nu există, în realitate sau pe Harta Militară din 1975, vreo pădure comunală la vest de sat sau în zona căii ferate.

Faptic, bazat pe o cunoaștere directă a arealului aflat la nord de pârâul Glavița și calea ferată, putem să

afirmăm că această movilă, cunoscută pentru prima oară în literatura de specialitate ca și *Grămurada de la Jupani*, motiv pentru care nu dorim să schimbăm această stare de fapt, se află pe teritoriul satului Susani, la 620 metri pe direcție ENE de punctul de oprire CFR Susani-Bega, la NV de satul Jupani.

Campania anului 2019

Cercetarea a vizat un tronson cu lungimea de 6 m pe axa E-V, din sfertul de SE al movilei. Amploarea cercetării a fost condiționată de forța de muncă implicată în activitatea de teren.

Astfel zona cercetată a fost situată în extremitatea estică a sfertului de SE, având forma unui sector de cerc a cărui latură nordică și vestică au fost constituite de două linii drepte perpendiculare, iar latura de SE a fost desemnată de un arc de cerc. Latura de vest a sectorului cercetat corespunde tronsonului cuprins între metri 0-6 ai profilului sudic al secțiunii S1/2017-2018. Latura vestică de 6 m a sectorului a fost împărțită în 3 segmente de câte 2 m, liniile de carouri primind cifre de la 1 la 3 de la punctul 0 al profilului de sud al S1/2017-2018. Latura vestică, cu lungimea de 14 m, a fost împărțită în 7 segmente ce au primit coduri sub formă de litere, pornind de la A din colțul de NV al sectorului cercetat.

Pentru surprinderea Șanțului 1 ce circumscrie movila a fost practică secțiunea SIA/1 situată în jumătatea vestică a carourilor 3D, 3E, 3F și 3G, de-a lungul profilului vestic al sectorului cercetat. Secțiunea a avut dimensiunile de 1x7,90 m. Totodată, cu același scop, au mai fost deschise secțiunile SIA/2 (1,5 x 4 m) în prelungirea estică a secțiunii S1/2017-2018, având profilul sudic în directă continuare al celui sudic aparținând secțiunii magistrale prin movila și secțiunea SIA/3 (1 x 4 m) secțiune ce are capătul nordic pe limita estică a caroului 2C iar profilul nordic pe linia de demarcație dintre liniile de carouri B și C.

În caroul 3A, imediat după îndepărtarea solului vegetal a fost observat, conturat și cercetat complexul C.14, complex surprins și în campania 2017 pe profilul sudic. Sectorul de complex aflat pe ductul jumătății estice a S1/2017-2018 a fost din păcate complet afectat de braconajul din 2015. Pe profilul sudic al sectorului estic al secțiunii S1/2017-2018, acest complex a fost numerotat cu cifra 3 în cadrul schemei stratigrafice și a fost considerat posibil braconaj modern. Cercetarea sectorului sud-estic al C.14 ne-a arătat că avem de-a face cu un complex adâncit în care a fost efectuată o ardere la temperaturi nu foarte înalte, folosind lemn uscat. În umplutura complexului au fost descoperite fragmente de cărămidă și obiecte de fier. Zona fundului complexului și peretului de sud-est a fost afectat de arderea practică căpătând o puternică culoare cărămizie specifică arderii în prezența unei cantități mari de oxigen.

Cercetarea mecanizată a fost făcută pe niveluri succesive încercându-se îndepărtarea unor straturi de pământ care să corespundă nivelurilor observate pe profilul sudic al secțiunii S1/2017-2018, ai cărei primi 6 metri de umplutură din 2017 au fost goliți ca și primă etapă, iar tronsonul corepondent din profilul sudic recurățat. Practic, folosind mijloace mecanizate, au fost îndepărtate nivelurile 4, 1, 2 și parțial 5.

Curățarea părții superioare a platformei de la baza movilei (vezi Diaconescu et al. 2018a, Imag. 1), separată în două unități stratigrafice distincte (nivelul 10a platforma de la baza movilei, iar nivelul 10 nivelul brun-roșcat subțire ce este foarte consistent în zona centrală a movilei și devine din ce în ce mai puțin vizibil spre marginile acesteia, dar care acoperă în mod direct nivelul 10a – vezi Diaconescu et al. 2018, 132) a fost făcută prin șpacluire atentă, în pofida solului extrem de compact.

Șanțul 1 a fost conturat în carourile 2D, 1C și 1B și cercetat în carourile 3G, 3F fiind surprins pe ductul secțiunilor SIA/1 și SIA/3. În secțiunea SIA/2 șanțul nu a fost observat. Este clar la acest moment că în spațiul dintre secțiunile SIA/2 și SIA/3 ambele orientate cu axa lungă pe direcție E-V, imediat spre est de limita răsăriteană a carourilor 1A și 1B, acest șanț se închide. Din păcate, toată jumătatea de E a movilei nu prezintă niciun fel de rezultat în prospecția magnetometrică din cauza gunoiului menajer contemporan depozitat de localnici în această zonă. La nord de secțiunea S1/2017-2018, pe o axă paralelă cu ductul unității de cercetare menționate, la o distanță de 2 m, pe tomografia electrică efectuată de dr. Alexandru Hegyi acest șanț a fost identificat. Astfel, la acest moment, combinând rezultatele săpăturii arheologice propriu-zise și observațiile oferite de tomografia electrică, putem afirma că în partea de est a movilei șanțul de circumscrie movila prezintă o întrerupere, putând fi considerată ca o cale de acces în incinta circulară demarcată de Șanțul 1.

În strânsă legătură cu partea superioară a nivelului 10a, a fost descoperit, în caroul 2A un vas într-o stare de fragmentare excesivă numit Vasul 2, vas care are din punct de vedere stratigrafic aceeași poziție ca și Vasul 1 descoperit în campania 2017 (Diaconescu et al. 2018, 132). La același nivel stratigrafic au mai fost cercetată și jumătatea sudică a complexului C.7, unitate stratigrafică suprapusă de profilul sudic al S1/2017-2018 unde a și fost documentat ca atare și extremitatea de sud a complexului C.2, complex ce consta în depunere sub formă de strat pe partea superioară a nivelului 10a a resturilor calcinate ale unui rug funerar (Diaconescu et al. 2018, 131). Totodată, la același nivel au fost descoperite și două grupări de fragmente ceramice (numite 1 și, respectiv, 2), care nu desemnau vase întregibile.

Curățarea părții superioare a nivelului 10a s-a făcut practic prin îndepărtarea nivelului 6 în zona carourilor 3A, 3B și parțial 3C, 2B și 2A și a nivelului 5 (imediat superior în schema stratigrafică a zonei nivelului 6) în zona carourilor, parțial 3C, 3D 2B, 2A, 2C. Îndepărtarea bazei nivelului 5 din zona carourilor 1A, 1B, 3E și parțial 1C, 2C, 2D, 3D a dus la identificarea părții superioare a solului steril, nivel ce în zona menționată nu mai este suprapus de nivelul 10a. În acest areal, au fost identificate complexe C.15, C.19 și C.16. Toate aceste trei complexe sunt contemporane din punct de vedere stratigrafic cu complexul C.3, al cărei sector vestic a fost cercetat în campania 2017 (Diaconescu et al. 2018, 132). Faptul că aceste complexe (inclusiv C.3) au fost suprapuse de marginea din ce în ce mai subțire a nivelului 5, ne oferă prin momentul amenajării acestui nivel, moment ce coincide practic cu edificarea movilei în

sine, un *terminus ante quem* pentru amenajarea acestor complexe, dintre care C.15 și C.19 sunt morminte de incinerare, cu resturile osoase depuse în urne fragmentare. Foarte important de subliniat este faptul că groapa de implementare a urnei din complexul C.15, taie groapa cu funcție similară a C.19, indicând două momente de amenajare a complexelor situate în exteriorul platformei centrale formată din nivelul 10a, platformă ce se constituie în baza movilei. De subliniat că toate aceste complexe sunt însă plasate în interiorul incintei circulare delimitate de ductul Șanțului 1. Astfel, relația temporală între amenajarea platformei desemnată de nivelul 10a, platformă care suprapune partea superioară a solului steril și amenajarea complexelor C.3, C.15, C.16, C.19 prin săparea în solul steril nu poate fi stabilită în mod direct. Este clar că ambele etape afectează partea superioară a solului geologic, dar lipsa unei relații stratigrafice directe între ele face dificilă orice aserțiune legată de o eventuală contemporaneitate, singurul argument planimetric care poate pleda în această direcție fiind plasarea ambelor etape în interiorul ariei circulare determinată de traiectul Șanțului 1. În mod cert analiza ceramicii descoperite în cadrul complexelor celor două etape (i.e. amenajare complexe externe platformei 10a și amenajare platformă 10a), corelată cu date ¹⁴C obținute din probe viabile, va putea oferi un răspuns în legătură cu relația temporală dintre aceste două etape. O altă direcție de lucru este o eventuală dispunere în exteriorul incintei circulare menționată a unor complexe de tipul C.15 sau C.19 și/sau sub nivelul 10a, aspect care poate oferi ipoteza unei necropole plane de incinerare care să preceadă edificarea movilei.

Un complex care oferă un răspuns cu privire la momentul edificării movilei este Mormântul nr. 1/2019 complex identificat în jumătatea nordică a caroului 3B, foarte aproape de limita acestuia cu caroul 3A. Acest complex este compus din depunererea a două grupuri de vase, la momentul documentării grafice a complexului, considerate ca fiind două vase (vasul 1 cel mai vestic și vasul 2 cel mai estic). La demontarea celor două vase, s-a observat că vasul 2 era compus de fapt dintr-un vas cu corpul globular, cu gât semi-înalt și cu buza evazată (vas 2A), acoperit de o strachină fragmentară cu corp tronconic, umăr bine pronunțat și buza curbată și puternic evazată, dispusă cu gura în jos (vasul 2). La momentul desfacerii celor două vase, în etapa post-săpătură, s-a observat că în vasul 1, vas cu corpul globular, gât relativ înalt, buză evazată și două toarte pe zona liniei de demarcație dintre gât și corpul vasului, deasupra resturilor cinerare a fost depusă o strachină de dimensiuni relativ mici cu fund inelar cu pereții convecși, umăr pronunțat și buză evazată (vasul 1A). Vasul 2 este decorat cu mănunchiuri de linii curbe incizate care circumscriu cei patru butoni conici, alungiți plasați pe umărul bine pronunțat al vasului, iar vasul 1A prezintă un grup de linii curbe, incizate, ușor distanțate între ele care de asemenea circumscriu butonii plasați pe umărul pronunțat. Elementele decorative și morfologice ale celor două vase de mai sus se înscriu în tipologia etapei târzii a grupului cultural Balta Sărată (Gumă 1997, pl. LXV/7 pentru vasul 1A și Gumă 1997, pl. LXX/17, pl. LXIX/14 pentru vasul 2).

Nu a putut fi observată groapa de implementare a acestora, vasele mormântului nr. 1/2019 fiind practic încorporate în nivelul 10a al movilei, în așa numită bază a acesteia. Astfel, putem considera că vasele mormântului 1 se constituie într-un argument solid în ceea ce privește cadrul cronologico-cultural al comunității ce a construit *Grămurada de la Jupani*, oferind totodată posibilitatea de a stabili momentul cronologic de edificare al acestui monument funerar.

Abstract

The 2019 archaeological research campaign from Susani-Grămurada de la Jupani was focused on the south-eastern sector of the southern half of the mound. The ditch which encircled the tumulus was identified into the SIA/1 and SIA/2 research units. Into the SIA2 research unit, opened in prolongation of the S1/2017-2018 eastern edge the ditch no. 1 was not observed anymore. This aspect proves the fact that the circular precinct drawn by the ditch tract was interrupted on the ESE side. Also, three cremation graves were identified. Two of them C.15 and C.19 are disposed outside of the platform designated by the 10a and 10 layers, but still inside of the precinct bounded by the ditch no. 1 and were covered directly by the layer 5. Both of these features comprise only one funerary urn. The third cremation grave, labelled as Grave no. 1/2019, comprises, at the first glance two ceramic pots. After the post-excavation opening of these two vessels was very clear that we are talking about for pots, two of them (vessel 1 and 2A) playing the role of urns. The pottery from all these three graves, especially the pots from Grave no. 1/2019, are displaying the morphological characteristics of the Late Bronze Age stages of the Balta Sărată cultural group (i.e. phases III and IV according to Gumă 1997's chronological systems). Based on the same author's assertion, from the absolute chronological position these two stages of the Balta Sărată group are to be framed between ca. 1400-1250 cal BC. Thus, it can be concluded that the mound from Susani-Grămurada de la Jupani was built, most probably, during the C stage of the Bronze age according to Reinecke's chronology.

Bibliografie

- Diaconescu et al. 2018, Dragoș Diaconescu, Victor Bunoiu, Amina Muscalu-Crețescu, Iulian Leonti, Alexandru Hegyi, Răzvan Pinca, Sorin Tincu, *Susani, com. Traian Vuia, jud. Timiș, punct: Grămurada de la Jupani*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2017, 2018*, 131-132.
- Gumă 1997, Marian Gumă, *Epoca bronzului în Banat. Orizonturi cronologice și manifestări culturale*. Bibliotheca Historica et Archaeologica Banatica 5, Timișoara, 1997.
- Luca 2006, Sabin Adrian Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu*. Bibliotheca Septemcastrensis XVIII, Sibiu, 2006.
- Luca 2010, Sabin Adrian Luca, *Descoperiri arheologice din Banatul românesc. Repertoriu. Ediția a 2-a*. Bibliotheca Septemcastrensis XLVI, Sibiu, 2010.
- Moroz-Pop 1983, Maria Moroz-Pop, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților din județul Timiș din paleolitic și până în Evul Mediu*, în *Banatica 7*, 1983, 469-490.

Moroz-Pop 1988, Maria Moroz-Pop, *Raport preliminar de cercetare arheologică privind siturile arheologice din zona Glavița-Surduc*. Manuscris nepublicat.

Medeleț, Bugilan 1987, Medeleț Florin, Bugilan Ion, Contribuții la problema și la repertoriul movilelor de pământ din Banat, în *Banatica* 9, 1987, 87-198

Stratan 1974, Contribuții la cunoașterea hallstattului timpuriu în Banat, în *Studii de Istoria Banatului*, 1974, 79-88.

Stratan, Vulpe 1977, Ioan Stratan, Alexandru Vulpe, Der Hügel von Susani, în *Prehistorische Zeitschrift* 52 (1), 1977, 28-60.

76. Tăcuta, com. Tăcuta, jud. Vaslui

Punct: Dealul Miclea/Paic

Cod sit: 166244.01

Autorizație nr. 09/03.05.2019

Colectiv: Sergiu-Constantin Enea – responsabil (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos), Dumitru Boghian (USM Suceava), Ciprian-Cătălin Lazanu (MJSM Vaslui).

Cercetările arheologice din situl pluristratificat de la Tăcuta-Dealul Miclea/Paic (fig. 1.1-2), campania 2019, desfășurate în continuitatea celor din 2017¹, au fost efectuate în perioada 29 iulie-12 august, fiind investigate, în totalitate, locuința cucuteniană de suprafață **L. 5/2017** și complexele aferente care se găseau în **Cas. VIII/2017** (din suprafața scanată magnetometric). Până în prezent, aceasta este singura locuință cucuteniană investigată în întregime din acest sit, fapt pentru care am acordat o atenție deosebită studierii acesteia, inclusiv prin extinderea suprafeței săpate cu 20 mp (fig. 1.3), caseta totalizând 96 mp (12 x 8 m).

L. 5/2017 a apărut de la -0,70/-0,80 adâncime (partea superioară a lutuilelor), ceea ce a determinat mai buna păstrare a L. 5, vestigiile fiind identificate aproximativ în centrul secțiunii, având dimensiunile de circa 50 m² (10 x 5 m) și axul lung pe direcția NE-SV. Așa cum am precizat încă din campania 2017, locuința era pluri-compartimentată, pereții despărțitori dintre încăperi găsiindu-se în martorii stratigrafici intermediari ai casei. Prezenta lutuile de pereți și planșeu, cu urme ale structurilor lemnoase aferente (amprente de pari și împletituri de nulele) destul de coerente și mari, căzute peste instalațiile catului întâi al casei. Toate camerele au avut podea simplă de lut, aflată pe nivelul -1,10/-1,20 m, cu porțiuni arse pe lângă pereți, unde

au existat amenajări pentru vase și focul a fost mai intens.

Parterul locuinței era parțial „adâncit” (cca. 0,30 m; între -0,90 și -1,20 m), probabil ca urmare a înălțării antropice a terenului din exteriorul locuinței și a fostelor gropi/alveolări din zonă, unde se găseau, în funcție de încăperi, instalațiile casnice, complexele și recipientele ceramice, care constituiau inventarul gospodăresc. Reamintim, de asemenea, că în camera de SV (fig. 2.1) se găsea o casetă/cutie de lut rectangulară (dimensiuni 2,40 x 1,10 m), cu colțurile puțin rotunjite, care a avut, foarte probabil, o structură de lemn realizată din scânduri despicate cu icul și prezenta trei etape de lutuile/refaceri, rezultând niște pereți mai groși la bază (6-8 cm) și mai subțiri în elevație (3-4 cm), fără a li se putea preciza înălțimea, finisați numai cu degetele, care a fost utilizată, poate, pentru păstrarea rezervelor de cereale sau ca spațiu de depozitare a unor vase de provizii. Aceasta era aliniată, foarte probabil, între doi pereți și a fost distrusă odată cu prăbușirea acestora și a tavanului. Era realizată direct pe nivelul de călcare, probabil pe o suprafață lemnoasă (un fund de scânduri), sub această amenajare găsiindu-se un „pat” de fragmente ceramice. Funcționalitatea gospodărească a acestei amenajări este neîndoieabilă, deoarece era asociată cu un complex de măcinat și stocat, alcătuit dintr-o grupare de râșnițe, frecătoare și vase de uz gospodăresc, sparte *in situ*². Pe latura sud-estică, atât camera de SV, cât și caseta de lut au fost afectate de un deranjament (alveolare) aparținând locuirii Noua I (carourile 6-9 F-G), în care s-au găsit fragmente ceramice specifice, care s-au dovedit că se aflau în conținutul gropilor 12 și 13/2019.

În camera de NV, investigată complet, tot în 2017 (fig. 2.2), se afla un complex de vase mari gospodărești, uzuale, sparte pe loc și întregibile, și un vas ornitomorf, semifin, de tip/influență Stoicani-Aldeni/Gumelnița A2 (?), în asociere cu mai multe râșnițe sparte, unele depuse într-un vas de provizii (deosebit de friabil), altele relativ împrăștiate, ca urmare a prăbușirii elementelor de elevație (pereți și tavan) pe podeaua simplă și ușor denivelată a încăperii³.

În camera de SE, cercetată doar parțial în campania 2017 (fig. 3.4), au fost descoperite lipiturile de pereți și plafon, unele destul de mari, căzute oblic la marginea podelei parțial adâncite, ca un fel de alveolare rectangulară cu colțurile ușor rotunjite. Lutuilele, cu amprente de lodbe și scânduri/dulapi, erau orientate NV-SE și N-S, cvasi-perpendicular pe axul lung al casei și al încăperii. Nu au fost descoperite elemente care să vorbească de existența vreunei instalații casnice. După demontarea acesteia, la adâncire, a fost descoperită **Gr. 16/2019**, din care, pe nivelul -1,30 m proveneau fragmente ceramice și un topor de piatră.

În camera de NE, cercetată tot parțial, în campania 2017 (fig. 3.4), sub lipiturile cu fețe drepte, provenite de la pereți și plafon, au fost identificate elementele constructive ale unei vetre interioare (spărturi mozaicale, □ 2-3 B-C),

¹ D. Boghian, S.-C. Enea, C.-C. Lazanu, *Tăcuta, com. Tăcuta, jud. Vaslui, Punct: Dealul Miclea/Paic, Cod sit: 166244.01*, trimis pentru CCAR. Campania 2017, omis, din păcate din volumul tipărit, dar publicat on-line: <http://cronica.cimec.ro/detalii.asp?k=6041>; <http://ran.cimec.ro/sel.asp?codran=n166244.01>.

² D. Boghian, S.-C. Enea, C.-C. Lazanu, *Evoluția habitatului uman pre-, protoistoric și istoric în zona comunei Tăcuta, din paleolitic până la atestarea documentară a localităților componente*, în G. Corneanu, S.-C. Enea, V. Ofileanu, C. Horghidan, Fl. Buraga, *Monografia comunei Tăcuta*, Ed. Junimea, Iași, 2019, p. 93-94, fig. 25.

³ *Ibidem*.

parte componentă a unui cuptor (1,30 x 1,50 m; suprafața de aprox. 2 mp), care mai păstra, din elevație, doar partea inferioară a pereților acestuia, sub forma unei rame rectangulare, realizată pe nivelul -1,20/-1,30 m (fig. 3.1-3; 4.1-2). Se pare că acest cuptor a fost deteriorat de tasarea terenului, deoarece era construit deasupra **Gr. 11/2017**, de dărâmturile casei, precum și de intervențiile ulterioare.

La vest de camerele de SV și NV se găseau, pe linia □ 11 A-H, la -0,80/-0,90 m, în afara L. 5, mai multe vase sparte și câteva plăcuțe/bucățele de hematit, aflate într-o anexă (construcție ușoară), de la care proveneau multe litpitudini mărunte.

În același timp, interesante sunt gropile descoperite în timpul cercetării L. 5, dar mai ales după demontarea acestora. **Groapa 11/2017** era de mari dimensiuni (□1-3 A-C, -1,20- 2,10; diametre = 2,75 x 2,40 m), identificată parțial în anul 2017, fiind anterioară L. 5 (sub camera de NE). Era de formă circulară (fig. 5.1) și a fost cercetată pe niveluri de 10 cm grosime, în interiorul acesteia fiind descoperite: vase ceramice pictate bi-, tricrom, înainte și după ardere, decorate prin incizie și/sau canelare, unele întregibile, piese litice, unelte și materiale osteologice, bucățele de pigment, sub formă de materie primă și preparată, pentru aplicarea pe vase, plastică antropomorfă (dintre care o statueta masculină) și zoomorfă, idoli conici, din care unul peste 10 cm, cu aspect falic. **Gropile 12 și 13/2019** au deranjat camera de SV a locuinței cucuteniene (carourile 6-9 F-G). Acestea erau circulare în plan, cu fundul albiat, Gr. 12 având diametre de 2,05 x 2,20 și o adâncime de 0,45 m (-0,75-1,20 m), iar Gr. 13, aflată la SE de precedentă, era mai mică (diametre 0,95 x 1,05 m; 0,40 m adâncime, -0,80-1,20 m) și conțineau mai multe resturi osteologice de ovine, dintre care un omoplat cu creștături (Gr. 13) și fragmente ceramice atribuite locuirii Noua I.

Groapa 14/2019 a fost descoperită doar pe un sfert, în □ 0-0' A-C, de la -1,10/-1,15 la -2,60 m adâncime, cea mai mare parte prelungindu-se spre NE și NV (fig. 5.2). Este posibil să fie circulară, în umplutura sa găsindu-se multe fragmente ceramice diverse: grosiere și negre, precum și fine, pictate bicrom și tricrom și de influență Ariușd, rășnițe și nicovale fragmentare, bucățele de hematit, resturi osteologice de animale, iar la partea inferioară (-2,30/-2,50 m) straturi succesive de argilă humificată și roșatică și pe fund un strat de arsură, neagră, gros de 10 cm, care par a indica faptul că, pe lângă extragerea argilei și caracterul menajer, această groapă a fost utilizată, cu titlu de ipoteză de lucru, și pentru arderea ceramicii, lămurirea rămânând în sarcina campaniilor viitoare.

Groapa 15/2019 (fig. 5.4) a fost surprinsă doar parțial și se poate trage concluzia că este de foarte mari dimensiuni, între m. 6-9,40, pe profilul sudic și o amplitudine de cca. 1 m, în suprafața săpată, adâncindu-se de la -1,10 m până la -3,10 m de la nivelul actual de călcare. Deocamdată, nu putem preciza forma acesteia, dar pare rectangulară cu colțurile rotunjite. În umplutura acesteia se găseau foarte multe resturi osteologice animaliere, fragmente ceramice grosiere și fine, pictate bicrom și tricrom, canelate și lustruite, de influență Ariușd.

Groapa 16/2019 (fig. 5.3 a-b) era, de asemenea, mare, circulară, cu diametrele de 2,20 x 2,33 (□3-6 G-H), fiind surprinsă de la -1,30 până la -2,20 m, cel mai bine conturându-se partea inferioară, de la -1,60 m în jos. Era umplută cu materiale ceramice, osteologice, rășnițe și nicovale sparte.

În concluzie, cercetările din 2019, asociate cu cele din 2017, au adus noi și importante date arheologice care, completează imaginea asupra habitatului cucutenian din situl de la Tăcuta-Dealul Miclea/Paic, în principal asupra modului de construire a locuințelor și al funcționalității unor complexe gospodărești. Până în prezent, în Cas. VIII/2017 au fost decelate cu claritate două orizonturi de locuire Cucuteni A3 din acest sit: primul – cel al gropilor 11, 14-16; al doilea – cel al L 5 și al anexelor adiacente. L 5 era o construcție fără platformă, numai cu podea simplă și camerele parțial-adâncite.

Pereții și posibilul tavan au căzut spre interior, deteriorând vasele, instalațiile și amenajările gospodărești (casetă, spațiile de măcinș, cuptorul și vatra). De aceea, va trebui reevaluată, la timpul viitor, problematica platformelor arse Cucuteni A, multe lutuiei compacte fiind, de fapt, resturile pereților și tavanelor arse în urma incendiului.

În același timp, gropile 11, 14-16 ne arată că în sit, în anumite faze de început, acestea puteau fi utilizate multiplu: gropi de extragere a argilei, posibile adăposturi temporare pentru „atelier”, gropi-cuptor și gropi menajere, umplându-se treptat sau mai rapid, alveolele prezervate putând fi utilizate ca podele parțial adâncite. Cantitatea mare de ceramică, în special uzuală, ne arată că în această casă erau stocate numeroase provizii și doar camera de SE era, probabil, destinată altor activități și/sau repaosului. Evident, datele obținute vor fi verificate prin cercetările viitoare.

Abstract

During 2019 archaeological campaign (29th July - 12 August), carried out in Tăcuta-Dealul Miclea / Paic site, the investigation of the contexts from Cas. VIII / 2017 (90 sqm.) was finished: the whole surface dwelling D. 5/2017 (Cucuteni A3), of rectangular shape (approx. 40 sqm.; 10 x 4 m), with four chambers, and the inner household features: the clay cassette (SV room), the grinding places (SV and NV rooms), the oven with hearth (NE room) and the Cucuteni pits (P. 11/2017; 14-16 / 2019) and Noua I (P. 12 / 2017; 13/2019), located in this researched area. Also, in Cas. VIII / 2017 there were identified two Cucuteni A3 habitation layers: the first - the one with the pits P. 11 and P. 14-16; the second - the one of dwelling D. 5 and the adjacent annexes.

Abevieri:

Gr = groapă
L = locuință
S = secțiune
V = vatră
D = dwelling
H = hearth
P = pit
T = trench

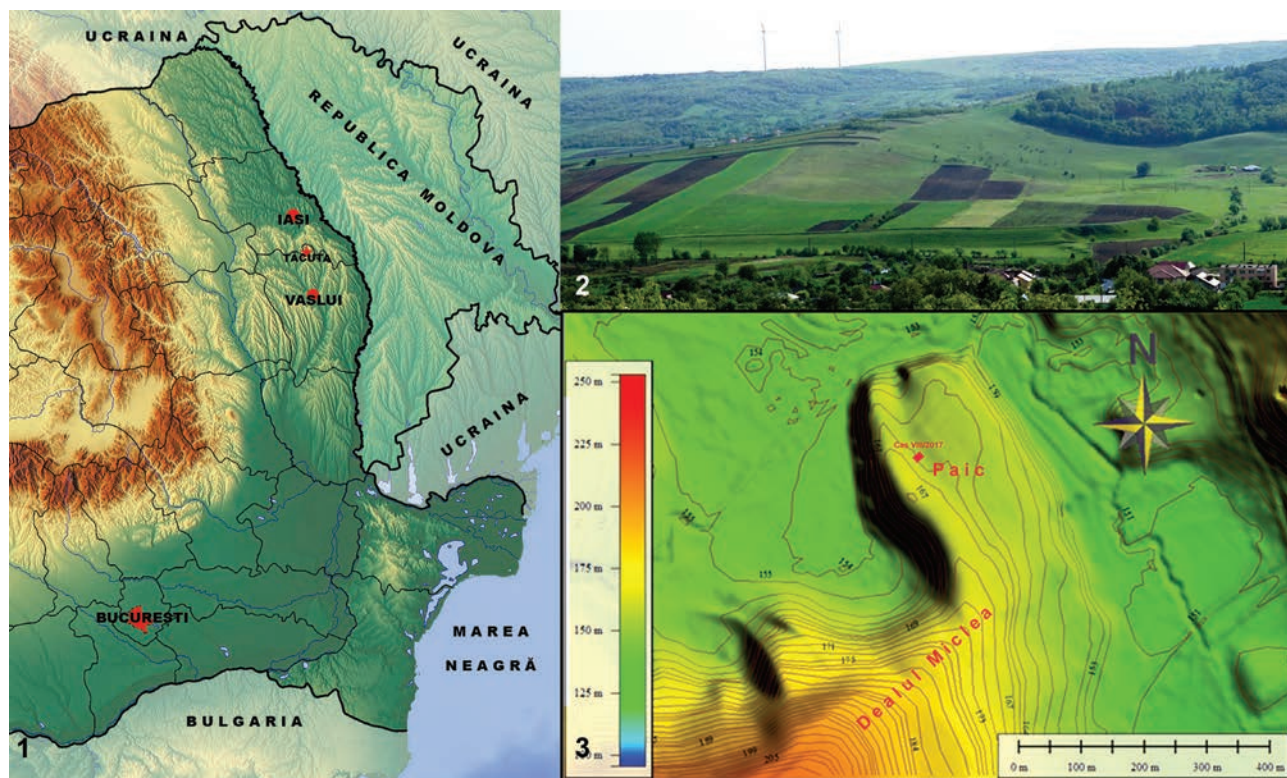

Fig. 1. Tăcuta - Dealul Miclea/Paic. 1. Localizarea sitului; 2. Vedere generală a sitului dinspre ENE; 3. Amplasarea Cas. VIII/2017 (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian)

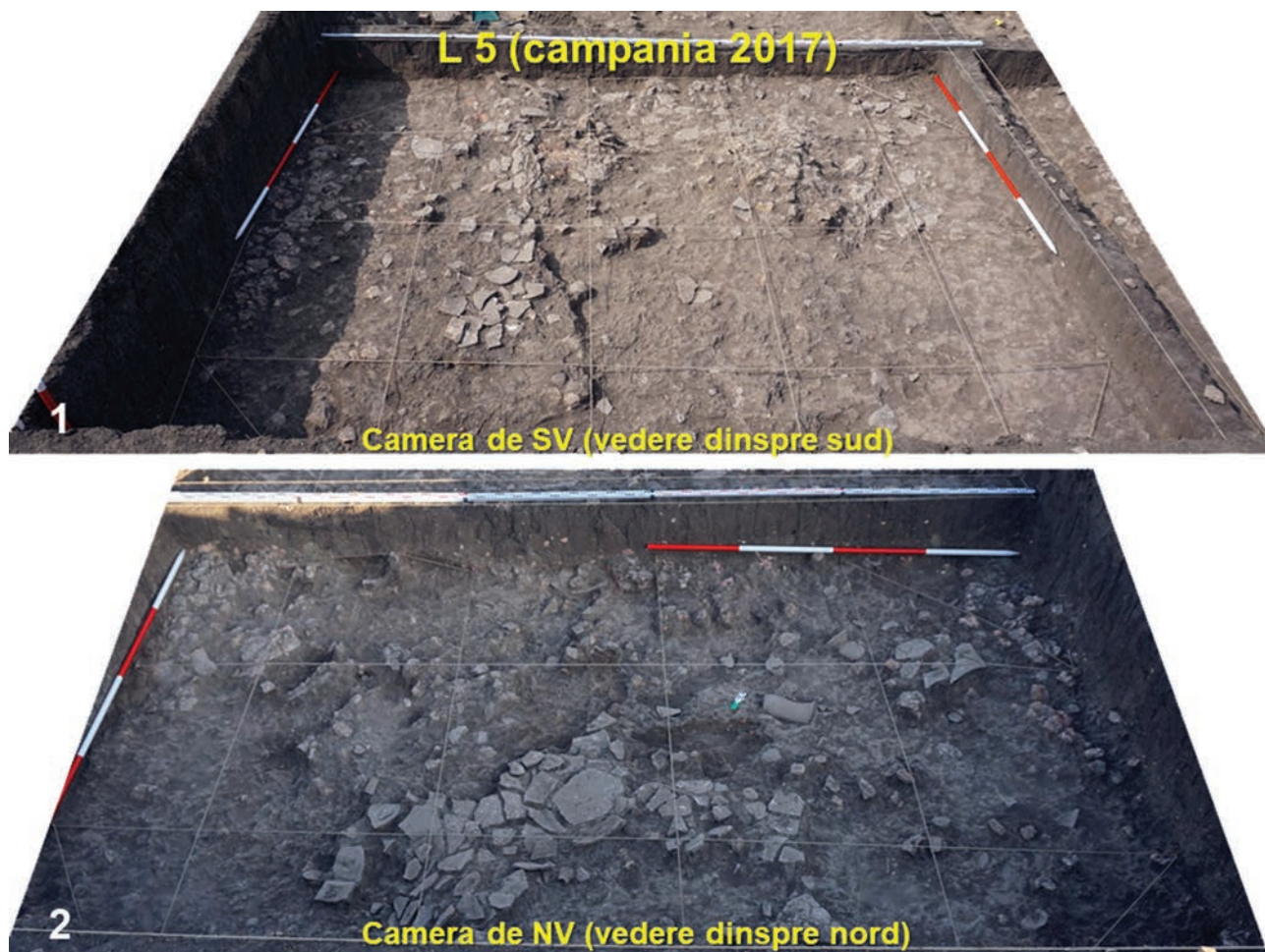

Fig. 2. Tăcuta - Dealul Miclea/Paic. 1-2. Vederi de ansamblu ale camerelor de SV și NV din cadrul L 5/2017 (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

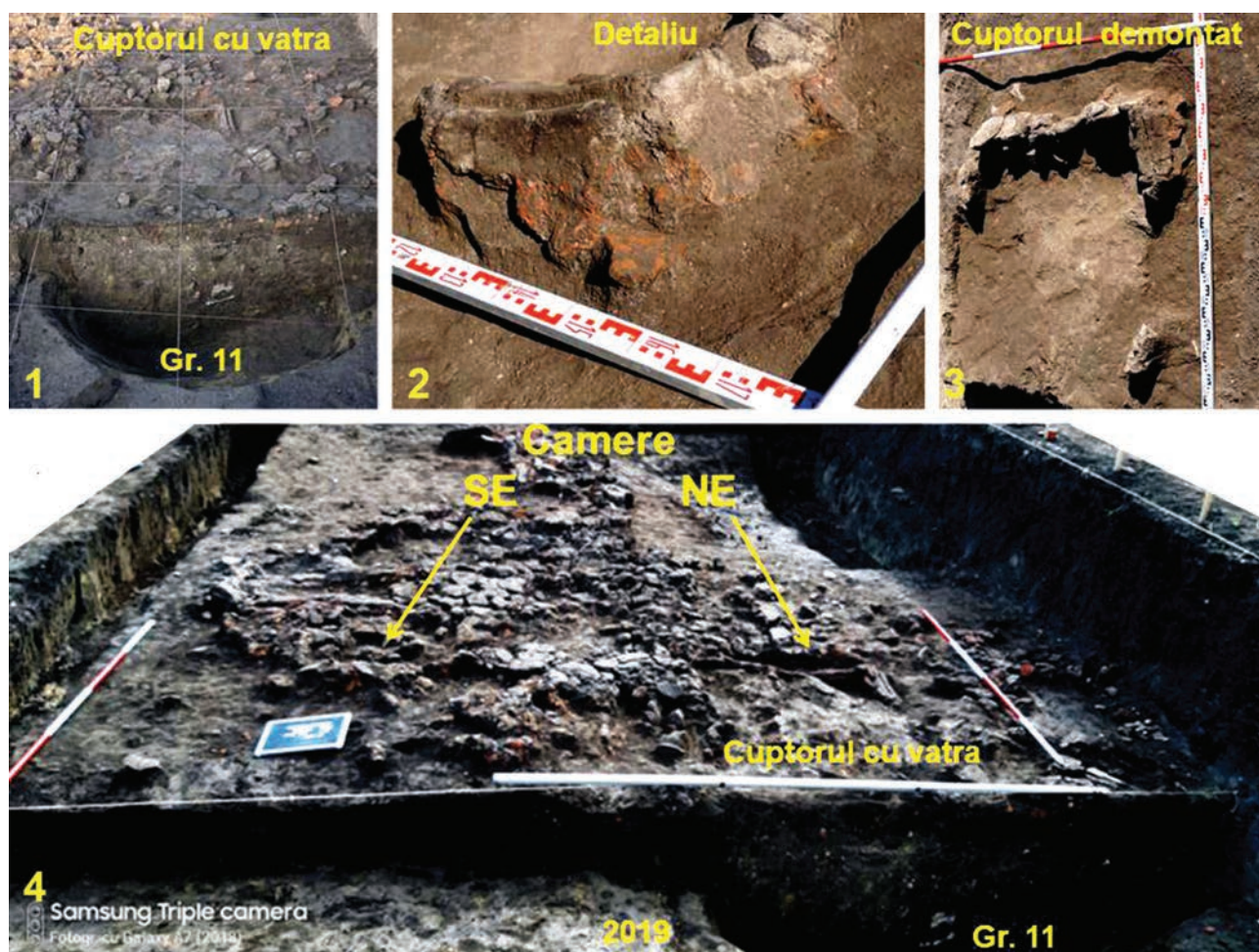

Fig. 3. Tăcuta - Dealul Miclea/Paic. 1-3. Vederi ale vetrei-cuptor din camera de NE a L 5/2017; 4. Vedere generală dispre E a camerelor de SE și NE (foto S.-C. Enea, D. Boghian; prelucrare grafică D. Boghian).

Fig. 4. Tăcuta - Dealul Miclea/Paic. 1-2. Vederi generale ale vetrei-cuptor din camera de NE a L 5/2017 (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

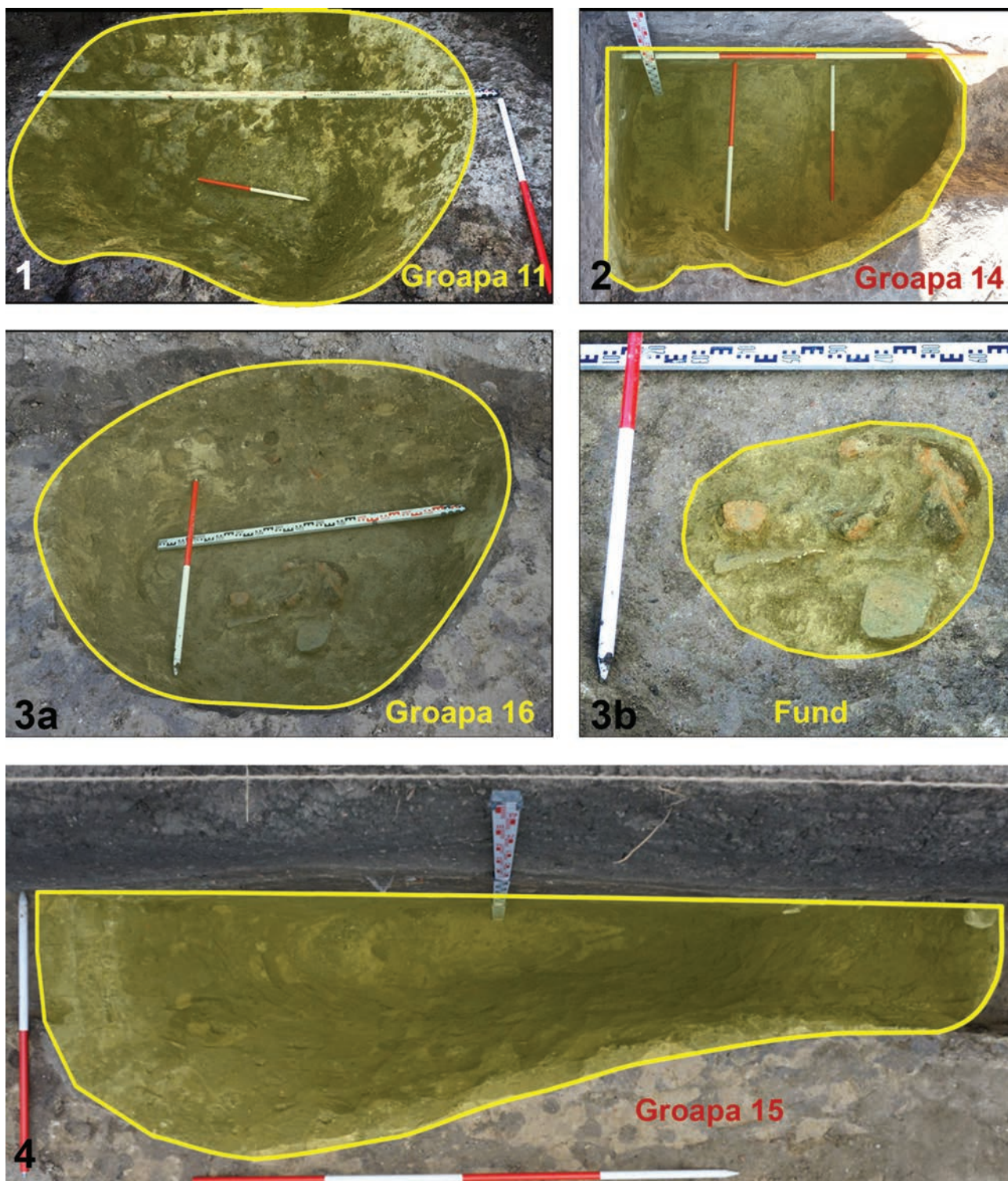

Fig. 5. Tăcuta - Dealul Miclea/Paic. 1. Groapa 11/2017; 2. Groapa 14/2019; 3 a-b. Groapa 16/2019; 4. Groapa 15/2019 (foto S.-C. Enea; prelucrare grafică D. Boghian).

77. Târcov, com. Pârscov, jud. Buzău**Punct: „Piatra cu liliaci”****Cod RAN:** 48646.01**Autorizația nr.** 54/2019**Colectiv:** Sebastian Matei – responsabil științific (MJB), Valeriu Sîrbu (IAB).

În campania din 2019 săpăturile arheologice s-au desfășurat doar pe Platou în secțiunile S26 și S27, și într-o nouă secțiune S28, plasată la opt metri nord de S26, cu dimensiunile de 4 x 2 m.

Pentru cercetarea cât mai extinsă a unor complexe, secțiunea S26 a fost prelungită spre est cu trei metri, având lungimea totală de șapte metri, iar S27 a fost lungită cu încă patru metri spre est, având astfel o lungime totală de 8 m. Dintre cele trei secțiuni cercetate doar S27 a fost epuizată.

În această campanie au fost cercetate integral sau parțial 12 complexe, dintre care 11 sunt noi. Dintre complexele identificate în 2019 menționăm: 2 complexe de mari dimensiuni ce reprezintă resturile unor locuințe, 2 gropi menajere, o vatră, un vas întreg spart pe loc și 5 aglomerări de material arheologic (fragmente ceramice, vase sparte pe loc și bucăți de lipitură arsă) ce pot fi puse în legătură cu posibile resturi remaniate și nivelate ale unor construcții.

Toate complexele descoperite se datează în sec. I p. Chr.

Stratigrafia

Săparea integrală a secțiunii S27 ne-a permis obținerea a două profile magistrale care redau destul de clar 3 strate, primele două cu materiale dacice iar ultimul, aflat la bază, conține doar fragmente ceramice mărunte de factură monteoreană.

Sintetizat, situația stratigrafică se prezintă astfel:

- 0 – 0,10 m - strat vegetal actual (humus de pădure)
- 0,10 – 0,35 m – strat brun-măzăros ce conține numeroase fragmente ceramice, oase și pietre (primul nivel dacic)
- 0,35 – 0,55 m – strat cafeniu, relativ compact ce conține fragmente ceramice și pietre (al doilea nivel dacic)
- 0,55 – 0,75 m – strat cenușiu-gălbui, compact ce conține rare fragmente ceramice și pietricele (nivel din epoca bronzului)
- 0,75 m – argilă gălbui-albicioasă și stâncă nativă.

Complexe

Din cele 11 complexe descoperite prezentăm pe scurt câteva mai relevante din punctul de vedere al descoperirilor, dar și al funcționalității.

Complexul 97 (secțiunea S26) – se prezintă sub forma unei aglomerări de material arheologic (vase întregi, sau sparte pe loc cum ar fi borcane, cești-opaiț sau fructiere, fragmente ceramice și numeroase bucăți de lipitură arsă, unele cu dimensiuni ce depășeau 7-10 cm) și pietre de dimensiuni mici, întinsă pe o lungime de trei metri și adâncimi cuprinse între -0,20 – 0,30/0,40 m. Toată această structură se întinde dincolo de malurile de N și S ale secțiunii. Spre marginea de est a complexului 97 a fost dezvelită o vatră *in situ* (**complex 102**), distrusă în cea mai

mare parte de rădăcinile arborilor. Crusta apare la cota de -0,25 m și se întinde pe o suprafață de 0,50 x 0,30 m. Bucățile de crustă au grosimea de 1,5/2 cm spre margine și 3,5/4 cm în zona centrală, fiind așezate pe un pat de pietre. Vatra este ușor supraînălțată, forma fiind imposibil de precizat datorită distrugerii. Nivelul de amenajare al vetrei se află la cota de - 0,30/0,35 m. Sub cota de -0,35 m pământul devine cenușiu-gălbui relativ compact cu rare materiale arheologice.

Complexul 98 (secțiunea 27) – groapă de formă tronconică. Inițial s-a observat la -0,30 m ca o aglomerare de fragmente ceramice cu diametrul de 0,50 m, care continua în adâncime. La cota de -0,80 m s-a observat clar conturul gropii. Avea o formă ovală cu dimensiunile de 1,30 x 1,10 m, iar fundul gropii a fost atins la cota de -1,60 m față de nivelul actual de călcare.

Complexul 100 (secțiunea 27) – vas de provizii (chiup) spart pe loc identificat la cota de - 0,53/0,60 m pe o suprafață de 0,90 x 0,80 m. În jurul vasului, pe o suprafață de 2,00 x 1,40 m se afla un pământ brun măzăros ce contrasta cu pământul cenușiu gălbui din jur. După cota de - 0,65/0,70 m, acest tip de sol a dispărut. De asemenea la circa 1,00/1,50 m spre vest se aflau două aglomerări de materiale arheologice care prin compoziția lor (fragmente ceramice de la vase parțial întregibile și numeroase bucăți de lipitură arsă) ar fi putut sugera existența unor resturi de locuință în poziție secundară. Doar extinderea săpăturii spre nord ar putea aduce elemente noi în ceea ce privește acest complex și posibila apartenență a vasului la o structură de locuire.

Complexul 103 – s-a conturat ca o masă de material arheologic (ceramică și lipitură arsă) la cota de -0,40 m, pe o lungime de 1,80 m și o lățime de 1,00 m. Odată cu avansarea săpăturii la cote cuprinse între -0,50/0,75 m (diferența dată de pantă) s-a individualizat un complex adâncit, pe o lungime de 3,10 m și o lățime de 1,20 m, cu o limită clară spre nord, unde au fost depistate și două gropi de stâlp cu diametrul de 0,20 m. Cel mai probabil ne aflăm în fața unui complex de locuire ușor adâncit. Este de remarcat bogăția foarte mare de vase ceramice, ele fiind descoperite unele peste altele, fapt ce sugerează o posibilă cădere a acestora de pe un raft de depozitare. Au fost recoltate 14 vase întregi sau întregibile (borcane, cești-opaiț, fructiere, căni și castroane) și extrem de multe fragmente ceramice care provin de la alte vase întregibile, dar de dimensiuni mai mari (chiupuri și borcane). Pe lângă materialul ceramic au fost descoperite și peste 50 fragmente de pereți arși de locuință (unele de pe 10 cm lungime) ce prezentau urme de scânduri, precum și câteva piese metalice din care remarcăm o scoabă din fier.

Având în vedere faptul că acest complex intră în malul de sud, în campania următoare vom extinde săpătura pentru a cerceta integral această structură.

Piese arheologice

Cele mai numeroase piese arheologice descoperite sunt vasele ceramice, în mare parte fragmentare, dar sunt și piese întregi (20 de vase) sau întregibile acoperind toată gama olăriei dacice de sec. I p.Chr. cum ar fi borcanele,

ceștile-opaiț, fructierele, cănile, castroanele și chiupurile.

Remarcăm în această campanie descoperirea unui număr relativ mare de piese din fier, întregi sau fragmentare cum ar fi: 7 lame de cuțit, 5 ace, 3 împungătoare, două dălți, două vârfuri de săgeată, din care unul cu trei aripișoare și peduncul, 2 furculițe, o scoabă, o verigă, o bară din fier și 19 piese fragmentare care nu pot fi încadrate tipologic.

Au fost descoperite doar 3 piese din bronz, între care remarcăm un cercel și un fragment de oglindă, iar din argint, două bucăți de tablă, din care una decorată cu filigran. Destul de frecvente sunt fusaiiolele, 13 piese, precum și cutele (6 piese). Prelucrarea cornului și a osului este atestată de descoperirea a două mânere în curs de prelucrare, două arșice șlefuite și o fusaiolă.

Din lut remarcăm doar descoperirea unei greutăți piramidale și a unui călcător, iar din piatră amintim un fragment de râșniță din tuf vulcanic. De reținut este și prezența a numeroase bucăți de zgură sau fier zgurificat în secțiunea S27, care sugerează existența unui atelier de prelucrare a fierului nedetectat încă.

Abstract

In the 2019 campaign the archaeological excavations have been practised only on the Plateau in sections S26 and S27, opened in 2018, and also a new section S28 was dug, eight meters north of S26, with dimensions of 4 x 2 m.

In this campaign, 12 complexes were investigated entirely or in part, of which 11 are new. Of the complexes

identified in 2019 we mention: two large complexes representing the remains of some dwellings, two pits, a *in situ* hearth, and 6 agglomerations of archaeological material (ceramic fragments, broken vessels *in situ* and also burnt fragments of walls) that can be connected to possible remodeled and leveled remains of some dwellings.

All complexes were dated into the second half of the 1st century A.D.

Bibliografie

G. Trohani, R. Andreescu, *Cercetările arheologice din punctul „Piatra cu Liliaci” din satul Târcov, comuna Pârscov, județul Buzău*, *Cercetări Arheologice*, IX, 1992, p. 46-51, pl. 1-18;

Sebastian Matei, Daniel Costache, Daniel Garvăn, *Cercetările arheologice de la Târcov – Piatra cu Liliaci, jud. Buzău. Campania 2014*, în *Mousaios XX*, 2015, p. 221-228;

Valeriu Sîrbu, Sebastian Matei, *Quelques observations sur des centres fortifiés geto-daces dans la Valachie central – nordique*, în *Fortified sites from the 1st millennium BC in Central and South-Eastern Europe*, Chișinău, 2015, p. 101 – 120;

Sebastian Matei - *Elements for a Chronological Framework of the Dacian Fortress from Târcov, Buzău County*, în *volumul Iron Age Chronology in the Carpatian Basin*, Cluj Napoca, 2016, p. 389-394;

Cronica Cercetărilor Arheologice (CCA) 2008, p. 308-309; CCA 2009, Valachica, 21-22, 2008-2009, p. 216 – 217; CCA 2010, p. 187- 189, CCA 2011, p. 142-144; CCA 2012, p. 144-145; CCA 2013, p. 129-130; CCA 2017, p. 132-133; CCA 2018, p.198-200.

Fig. 1. Vedere aeriană a casei XVIII

78. Tărtăria, com. Săliște, jud. Alba**Punct: „Gura Luncii”**

Epoca: Neolitic, Eneolitic, Tranziție la bronz, Epoca bronzului, Hallstatt; Epoca romană târzie sec. II-IV); Epoca migrațiilor (sec. IV-VI); Epoca medievală timpurie (sec. VII-XIII)

Perioade: Neolitic; Neolitic timpuriu; Neolitic mijlociu; Eneolitic; Eneolitic timpuriu; Eneolitic mijlociu; Eneolitic târziu; Epoca romană; Epoca migrațiilor; Epoca medievală timpurie; Epoca bronzului târziu; Hallstatt; Hallstatt mijlociu.

Categorie: Domestic

Tipuri de sit: Locuire, Tell

Cod RAN: 7080.01

Colectiv: Sabin Adrian Luca – responsabil științific de șantier, Cristinel Laurențiu Fântâneau, Titus Cristian Florescu, Gabriel Tiberiu Rustoiu (MNUAI), Gheorghe Vasile Natea, Vasile Palaghie, Florentin Perianu (MNB), Zeno-Karl Pinter, Anamaria Tudorie, Florentina Marțiș (Universitatea Lucian Blaga, Sibiu)

Așezarea de la Tărtăria - *Gura Luncii*, este localizată lângă halta Tărtăria, pe un mic promontoriu lung de 300-350 m și lat de 150 m, pe prima terasă neînundabilă a Mureșului. Situl a fost descoperit de către Endre Orosz în 1906. Situl aparține de comuna Săliște, cunoscută ca Cioara până în 1965, fiind considerat unul dintre cele mai importante situri arheologice transilvănene. Importanța deosebită a sitului este dată de informațiile pe care le aduce în demersul de cunoaștere și înțelegere a neoliticului și eneoliticului din Transilvania și nu numai.

Campania anului 2019 s-a desfășurat în perioada 30 iunie – 20 iulie 2019. A fost abordată suprafața SI, cu precădere carourile 25-32 (Plan 1-2). Săpătura a început la nivelul rămas din anul 2013, adică aproximativ -0,95 m și a presupus săperea pe nivele de 0,10 – 0,15 m. Sterilul a fost identificat la adâncimea de -1,80/-1,90 m. Din steril au mai fost identificate complexe ce s-au dus până la adâncimea finală de aproximativ -3,50 m. Pe parcursul acestei campanii am identificat și golit (unele au fost golite parțial deoarece treceau de suprafața în care lucram) 7 complexe (Cx. 52-58). Tot în cadrul acestei campanii au fost prelevate probe pentru analize radiocarbon. La finalul campaniei, zona în care am lucrat a fost conservată cu folie de plastic și pământ.

Descrierea complexelor identificate:**Complexul 52**

Complexul 52 este reprezentat de un cuptor de formă circulară, după cum se poate observa din partea golită, cu gura de alimentare orientată spre Nord. Complexul s-a conturat în suprafața S. I, caroul 25 (partea Sudică a acestuia), la adâncimea de -1,40 m iar fundul acestuia a fost identificat la -0,40 m de la conturare. Partea surprinsă de noi (complexul se continuă sub profilul Sudic și Vestic) are dimensiunile de 0,40 m (latura scurtă) și 0,70 m (latura lungă). Cuptorul este realizat din lipitură arsă (grosime perete: 0,04-0,07 m), de culoare roșiatică. Partea superioară a acestuia (plafonul) a fost identificată în interiorul lui, fiind prăbușită. Umplutura este reprezentată de un sol negru cu

conținut ridicat de cenușă, cărbune și pigment roșu. Tot în umplutură au fost identificate și 3 fragmente ceramice. Pe fundul complexului s-a observat un strat foarte subțire de arsură, semn că acesta nu a fost utilizat îndelung iar sub aceasta un sol de culoare gălbuie – steril.

Complexul 53

Complexul 53 este reprezentat de o groapă de formă circulară (din câte se pot observa după partea descoperită de noi, deoarece complexul se continuă sub profilul Sudic) identificată în carourile 28-29. Complexul s-a conturat la adâncimea de -1,40 m iar fundul a fost identificat la -0,80 m de la conturare, având formă alveolată. Lungimea lui este de 1,10 m iar lățimea este de 0,40 m. În partea de Est prezintă o cuptorie. În umplutura acestuia s-au găsit rare materiale arheologice însă mult chirpic și arsură de culoare neagră, toate acestea într-un sol negricios, afânat. În profil se pot observa straturi succesive (sol gălbui, strat de chirpici, strat de arsură de culoare neagră amestecată cu cenușă). Acest complex se oprește în stratul gălbui – steril.

Complexul 54

Complexul este reprezentat de o groapă de formă circulară, conturată la adâncimea de -1,40 m, în caroul 25. Fundul complexului este la -0,20 m de la conturare și are formă alveolată. Lungimea acestuia este de 0,52 m iar lățimea este de 0,48 m. Umplutura este reprezentată de un sol nisipos de culoare brun-închis, cu puțin pigment roșu. Nu au fost identificate materiale arheologice. Se află la aproximativ 1 m, Nord, de Complexul 52.

Complexul 55

Complexul este reprezentat de o groapă ce a fost perforată de trasarea și golirea secțiunii din 1989 lucru demonstrat de prezența materialelor contemporane în umplutură. Cu toate acestea sunt părți ale gropii care nu au fost atinse de această secțiune. Groapa s-a conturat la -1,90 m, în carourile 28-29. Lungimea acestuia este de 3,5 m, lățimea este de 1,20 m iar adâncimea este de 0,80 m de la nivelul de conturare. În ceea ce privește umplutura gropii, am putut identifica 2 straturi. Primul strat este reprezentat de un sol nisipos, brun-gălbui care are în componență materiale contemporane (folie plastic, sârmă). Acest strat merge până la adâncimea de -0,60 m din adâncimea totală de -0,80 m, a gropii. Al doilea strat, cuprins între -0,60 m și -0,80 m este stratul neatins de secțiunea trasată în 1989. Acest strat are un sol afânat, cu o culoare brun-închisă, cu pigment de arsură roșie și mici lupe de culoare gălbuie. Prezintă o cuptorie pe partea Sudică. Fundul complexului este alveolat și este realizat în stratul gălbui – steril.

Complexul 56

Complexul 56 este reprezentat de o locuință cu formă neregulată, identificată în carourile 30-31-32, la adâncimea de -1,50 m. Lungimea acesteia este de 3,40 m, lățimea este de 1,70 m iar adâncimea variază între -0,60 m – -1,00 m, deoarece prezintă trei trepte. Prima treaptă se află în partea de Sud-Est a complexului și are o adâncime de -0,60 m de la nivelul conturării. A doua treaptă se află în partea Est, cu

adâncimea de -0,85 m iar a treia se află în partea central-vestică și are adâncimea de -1,00 m. Umplutura acestui complex este reprezentată de un sol foarte afânat care nu ne-a permis realizarea unui profil după criteriile necesare deoarece la o simplă atingere, începea să cadă umplutura. Revenind la umplutură, aceasta prezintă straturi succesive – strat de arsură, strat de lipitură de culoare galbenă, strat de căzătură de chirpici. În această umplutură am identificat materiale Vinča (pliseuri foarte fine), poate chiar Criș (? – materiale decorate cu ciupituri și aplicații tip „floare”), dar și materiale speciale precum: spatule și ace din os, fragmente de greutate din lut și un toporaș din piatră. Fundul acestui complex a fost identificat tot în stratul gălbui – steril. Acest complex este tăiat de complexul 58 în partea de Est (?).

Complexul 57

Complexul 57 este reprezentat de o groapă de formă aproximativ circulară, identificată în caroul 32, la aproximativ 0,50 m Est de Complexul 56. Acesta s-a conturat la adâncimea de -1,60 m. Lungimea complexului este de 0,90 m, lățimea este de 0,70 m iar adâncimea este de -0,50 m de la nivelul de conturare. Fundul complexului este drept. Umplutura din complex este de culoare brun-închisă cu puțin pigment roșiatic. În ceea ce privește materialul arheologic, acesta se regăsește în cantități foarte mici (jumătate de pungă). La conturare, complexul era căpăcuit de un strat subțire de arsură roșie sub care se afla puțină cenușă și arsură de culoare neagră.

Complexul 58

Complexul 58 este reprezentat de o groapă circulară (după câte am putut noi observa, deoarece aceasta se continuă în profilul de Est și Nord), identificată în caroul 32, la adâncimea de -1,60/-170 m. Lungimea gropii este de 1,30 m, lățimea este de 0,80 m iar adâncimea este de -1,50 m de la nivelul de conturare. În privința umpluturii, precizăm faptul că aceasta este reprezentată de un pământ brun-negricesc cu pigment roșu și mult cărbune. Tot în umplutură am identificat material ceramic și osteologic însă nu în cantități foarte mari. Posibil ca acest complex să taie Complexul 56.

În urma acestor săpături a rezultat o mare cantitate de artefacte arheologice (ceramică, fragmente de figurine, unelte și arme din silex, obsidian și piatră) care confirmă și pe această zonă locuirea intensă.

Materialele recoltate se găsesc în stadiu de prelucrare primară; au fost curățate iar acolo unde este cazul se efectuează operațiuni de restaurare și reconstituire în laboratoarele Muzeului Național Brukenthal.

Bibliografie:

- Horedt K., *Săpături privitoare la epoca neo și eneolitică*, în *Apulum*, III, 1949, pp. 44-69.
- Lazarovici Gh., Lazarovici M., *Arhitectura Neoliticului și Epoca Cuprului din România, I, Neoliticul*, Iași, 2006
- Lazarovici Gh., Maxim Kalmar Z., *Tărtăria*, Cluj-Napoca, 1991.
- Luca S. A., *New discoveries of the Neolithic and Aeneolithic fine arts at Tărtăria and Lumea Nouă, Alba County, and matters concerning their typology and chronology*, în *Acta terrae Septemcastrensis*, II, Sibiu, 2003, pp. 18-42.
- Luca S. A., *Tărtăria Rediviva*, Alba Iulia, 2016, **Premiul Academiei Române „A. D. Xenopol”**, 2018.
- Paul I., *Enigma tăblițelor de la Tărtăria – Schiță preliminară*, Ceremonia de acordare a titlului de Doctor Honoris Causa a Universității de Vest Timișoara, 23 mai 2007.
- Suciu C.I., *Cultura Vinča în Transilvania*, în *Biblioteca Brukenthal*, XLIV, Sibiu, 2009.
- Vlassa N., *Chronology of the Neolithic in Transylvania in the light of the Tărtăria Settlement's Stratigraphy*, în *Dacia Nouvelle Serie*, VII, 1963, pp 485-484.
- Vlassa N., *Unele probleme ale Neoliticului Transilvaniei*, în *Acta Mvsei Napocensis*, IV, 1967, pp. 403-424.
- Vlassa N., *Neoliticul Transilvaniei – Studii, articole și note*, Cluj-Napoca, 1976.
- Zanotti D. G., *The Position of the Tărtăria Tablets within the Southeast European Copper Age*, *American Journal of Archaeology*, Vol. 87, No. 2 (Apr., 1983), pp. 209-213.
- XXX, *Repertoriul arheologic al județului Alba*, în *Bibliotheca Mvsei Apvlense I*, Alba Iulia 1995.

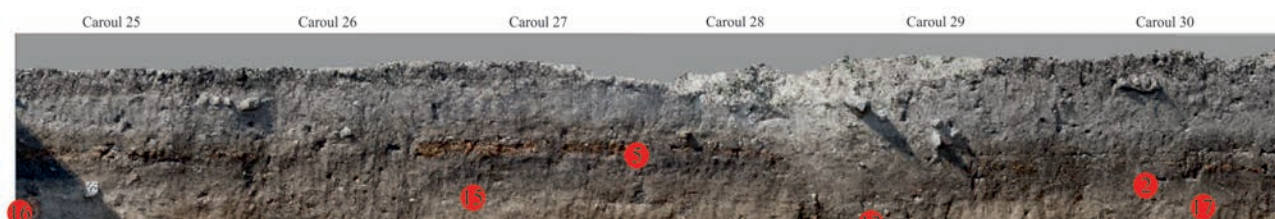

Foto 1. Tărtăria - Gura Luncii, 2019. SI. Profil de est. Locul prelevării probelor pentru analize radiocarbon.

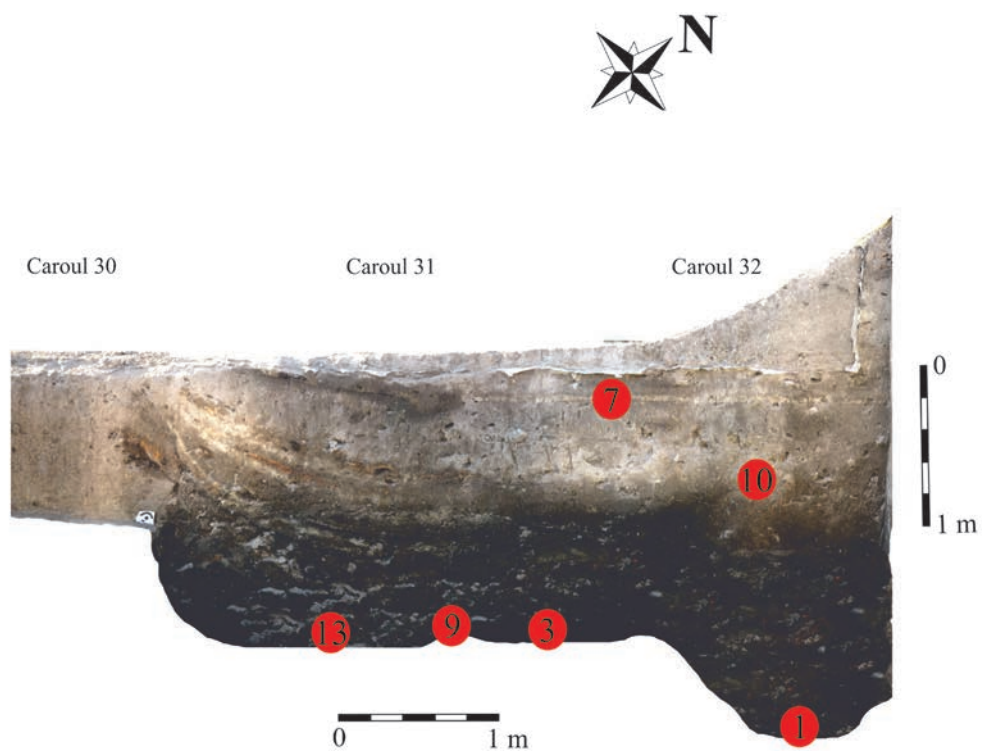
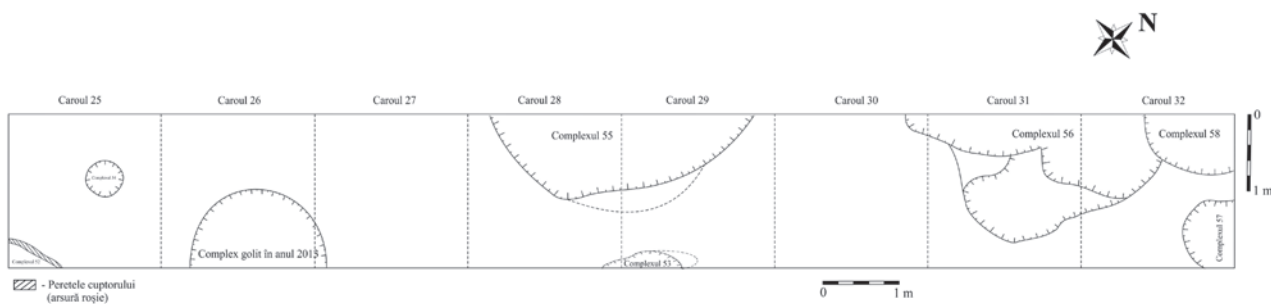

Foto 2. Tărtăria - Gura Luncii, 2019. SI. Profil de vest. Locul prelevării probelor pentru analize radiocarbon.

caroiaj secțiuni Tărtăria-Gura Luncii

1A	2A	3A	4A	5A	6A	7A	8A	S1A
1	2	3	4	5	6	7	8	SI
9	10	11	12	13	14	15	16	
17	18	19	20	21	22	23	24	
25	26	27	28	29	30	31	32	
33	34	35	36	37	38	39	40	SII
41	42	43	44	45	46	47	48	
49	50	51	52	53	54	55	56	
57	58	59	60	61	62	63	64	
65	66	67	68	69	70	71	72	SIII
73	74	75	76	77	78	79	80	
81	82	83	84	85	86	87	88	
89	90	91	92	93	94	95	96	
97	98	99	100	101	102	103	104	SIV
105	106	107	108	109	110	111	112	
113	114	115	116	117	118	119	120	
121	122	123	124	125	126	127	128	
129	130	131	132	133	134	135	136	SV
137	138	139	140	141	142	143	144	
145	146	147	148	149	150	151	152	
153	154	155	156	157	158	159	160	

Plan 1. Tărtăria - Gura Luncii, 2019. Plan general.
Suprafețele SIA – SV.

Plan 2. Tărtăria - Gura Luncii, 2019. Suprafața SI, carourile 25 – 32. Cx. 52 – 58 pe nivelul steril.

79. Tărtăria, com. Săliștea, jud. Alba**Punct: „Podu Tărtăriei vest / Situl hallstattian Tărtăria”**

Tip de sit și încadrare cronologică: 112 – așezare fortificată / 151 – Epoca timpurie a bronzului (c. Coțofeni), 162 – Hallstatt mijlociu (c. Basarabi)

Cod RAN: 7080.03

Autorizație nr. 29/2019

Colectiv: Corina Borș (MNIR) – responsabil științific; Luciana Rumeaga-Irimuș (arheolog independent), Vlad Rumeaga-Irimuș (arheolog independent, doctorand Universitatea Valahia – Târgoviște), Mădălina Voicu (MNIR) și Adrian Vladu (doctorand Universitatea București – Facultatea de Istorie) – membri ai colectivului de cercetare

Total finanțare: 40.000 lei (15.000 lei – Muzeul Național de Istorie a României; 25.000 lei – Ministerul Culturii și Identității Naționale / Programul Național de Finanțare a Cercetării Arheologice)

Scurtă prezentare a sitului: Situl arheologic menționat este situat pe partea stângă a văii mijlocii a Mureșului, în județul Alba, pe raza administrativă a comunei Săliștea, satul Tărtăria, chiar la intrarea în această localitate, în partea vestică a platoului denumit *Podu Tărtăriei*. La începutul campaniilor de cercetare, în anii 2011–2012, s-a crezut că această stațiune arheologică preistorică ocupă doar porțiunea sudică a primei terase a râului amintit, dar începând cu anul 2016 a devenit clar faptul că – în realitate – suprafața sitului este cu mult mai amplă (circa 15 ha), respectiv un perimetru în cuprinsul căruia se păstrează importante vestigii arheologice (datând în marea majoritate din perioada mijlocie a primei epoci a fierului – perioada culturii Basarabi), o arie delimitată la Nord de traseul DN7 și la Sud de autostrada A1 (tronsonul Orăștie – Sebeș), iar la Est de ruta DC705 E. Limita vestică a habitatului hallstattian a fost stabilită – cel mai probabil – cu prilejul cercetărilor din campaniile 2017–2019, atât prin prospectări non-invasive și săpături arheologice. Situl este an de an semnificativ afectat de lucrările agricole intense care se desfășoară – de câteva decenii – în această zonă, acest fapt fiind observabil deopotrivă prin studiul imaginilor aeriene și al hărților de arhivă, precum și direct, odată cu amplele cercetări preventive din anii 2011–2012, continuate apoi de cele sistematice din campaniile 2016–2019. Cercetările arheologice preventive din primăvara și vara anului 2012, desfășurate în porțiunile sudică și estică ale sitului, au pus în evidență existența în această zonă a unui important habitat preistoric, unde se păstrează numeroase vestigii încadrabile în perioada mijlocie a primei epoci a fierului (Hallstatt-ului mijlociu / perioada culturii Basarabi)¹, dar și unele datând din perioada Evului Mediu timpuriu. Campaniile de cercetare arheologică sistematică din perioada 2016–2017 s-au concentrat în partea nordică a sitului, confirmând suprafața amplă pe care o ocupă această stațiune preistorică pe prima terasă a râului Mureș, dar și prezența a numeroase urme de habitat datând în cea mai mare parte din perioada culturii Basarabi, dar și din

¹ Borș *et alii* 2014, p. 9–102

perioada culturii Coțofeni². Merită reamintit, inclusiv prin prisma rezultatelor cercetărilor de teren din anii 2018 și 2019, cele din urmă prezentate pe scurt în rândurile de mai jos, faptul că situl Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest* reprezintă un caz deosebit al arheologiei din România ultimelor trei decenii, dată fiind posibilitatea de a continua o cercetare preventivă de amploare printr-un program multianual de săpături arheologice cu caracter programat, o oportunitate pentru realizarea unor investigații pluridisciplinare diverse, efectuarea de noi săpături în alte porțiuni ale sitului (pentru moment în zonele nordică și vestică), dar și pentru efortul de a salva vestigii arheologice importante amenințate constant de practicarea agriculturii intensive.

Obiectivele cercetării: Principalul obiectiv al cercetărilor arheologice sistematice din anul 2019 a fost continuarea sondării șanțului de delimitare existent în zona vestică a sitului, o structură de dimensiuni apreciabile a cărei prezență a fost indicată mai întâi prin prospectări geomagnetice (2016–2017). Similar precedentelor campanii, având în vedere că întreaga suprafață a sitului este afectată de lucrări agricole intensive și – pe cale de consecință – este necesar acordul administratorilor / proprietarilor loturilor de teren pentru acces în sit, planificarea măsurătorilor non-intrusive și a campaniei de săpături propriu-zise au fost direct influențate de acest aspect. Alți factori care condiționează modul de organizare a campaniei, planificarea acesteia și stabilirea obiectivelor anuale de cercetare sunt reprezentați de resursele financiare disponibile (tot mai limitate de la an la an), condițiile meteo, precum și costurile tot mai ridicate³ pentru asigurarea forței de muncă (muncitori zilieri). Astfel, în campania 2019 cercetarea s-a concentrat numai în zona sud-vestică a sitului (pe terenurile cultivate de asociația agricolă administrată de domnul M. Brudar), prin continuarea sondării traseului (prezumativ) al șanțului sus-menționat. De asemenea, au continuat să se desfășoare o serie de studii pluridisciplinare conexe, unele în teren iar altele în etapa post-săpătură, respectiv un studiu sedimentologic și prelevarea de carotaje sedimentologice, dar și datări radio-carbon, studii de bioarheologie și arheozoologie, efectuate – ca și în anii precedenți – prin colaborarea cu specialiști în aceste domenii, coopțați în echipa de cercetare.

Tehnici de cercetare utilizate, analize etc.: Astfel, pentru proiectarea și realizarea săpăturii din campania 2019, continuând modul de lucru stabilit din campaniile precedente, au fost utilizate deopotrivă rezultatele unor investigații non-intrusive (aerofotografii și noi prospectări geomagnetice, pentru moment încă parțiale, în zona vestică a sitului) cu cele intrusive (săpătură arheologică / sondaje magistrale). Având în vedere rezultatele obținute

² Borș *et alii* 2017, p. 17–82

³ Astfel, la jumătatea lunii iulie 2019, printr-o serie de noi măsuri fiscal-bugetare adoptate de Guvernul României s-a ajuns în situația ca pentru angajarea unui muncitor prin utilizarea Registrului de Zilieri (singura formă permisă de legislație pentru instituții publice muzeale care desfășoară cercetări arheologice) să se plătească taxe și impozite în cuantum de 35%, comparativ cu numai 10% în anul precedent, fapt care a determinat o diminuare considerabilă a fondurilor disponibile pentru lucrările de acest fel.

ca urmare a efectuării unei noi serii de prospectări geomagnetice în toamna anului 2018, dar și observațiile realizate prin deschiderea a două secțiuni magistrale, situate perpendicular pe traseul presupus al șanțului vestic de delimitare a habitatului preistoric, respectiv nu în ultimul rând resursele financiare existente, a fost deschisă o a patra secțiune magistrală, situată către NNV de cele din campania precedentă (în zona sud-vestică a terenului administrat de asociația agricolă ce funcționează aici, respectiv la circa 30 m S de traseul primei conducte de alimentare cu gaze naturale ce traversează situl pe direcția aproximativă ESE – NNV, o intervenție antropică majoră care a fost documentată prin prospectările magnetometrice efectuate în arealul sitului începând cu anul 2014). Secțiunea magistrală deschisă și cercetată integral în anul 2019 a fost identificată cu sigla S038; similar celor 3 din campania precedentă; și aceasta a fost amplasată pe traseul șanțului vestic de delimitare a habitatului hallstattian, localizat în colțul de SV al sitului și care, aparent, reprezintă o „continuare” a celui sudic cercetat în campania 2012. Dimensiunile secțiunii magistrale S038 au fost de 20 × 2 m, iar cota la care a fost observat – în acest caz – solul steril a fost de circa 1,8 m. Sunt în curs de realizare o serie de noi datări radiocarbon pe baza probelor prelevate în campaniile 2018–2019, dar și al unor probe osteologice (toate cu determinare arheozoologică prealabilă) și de cărbune prelevate din diverse contexte în campaniile anterioare. De asemenea, continuă să se desfășoare studii de sedimentologie și studiul de bioarheologie.

Scurtă descriere a descoperirilor:

Pentru moment preliminar, observațiile stratigrafice efectuate cu prilejul cercetării secțiunii magistrale S038, sunt în bună măsură similare celor realizate în campania precedentă, pentru secțiunile S035 și S036⁴. Astfel, în ceea ce privește stratigrafia generală în această parte a sitului, stratul vegetal are o grosime de aproximativ 0,3–0,4 m și constă într-un sol brun-negricios amestecat cu multe resturi vegetale, în special de rădăcini și tulpini de la cea mai recentă cultură agricolă, recoltată probabil la finalul verii 2019. Au fost observate foarte puține materiale arheologice în acest nivel, iar consistența acestui sol este destul de compactă, fapt care a îngreunat decaparea manuală a stratului vegetal. Și în cazul S038, a fost făcută aceeași observație, imediat după decopertare, anume cea care se referă la diferența dintre caracteristicile solului din partea de Vest a secțiunii și cel din partea de Est. Caracteristicile „stratului de cultură hallstattian” sunt similare cu cele observate în alte părți ale sitului, cu prilejul săpăturilor desfășurate în campaniile anterioare. Și aici stratul are grosimea relativ constantă, de 0,4–0,5 m și este reprezentat de un sediment de culoare neagră, compactă, cu multiple urme de lut ars, cu o cantitate mai însemnată de materiale arheologice (preponderent fragmente ceramice atipice și doar câteva cu decor). În condițiile meteo din luna octombrie (perioadă de secetă și vânt puternic, care a uscat foarte repede straturile de sol expuse prin săpătura arheologică), dar și a luminii din această perioadă a anului,

limitele certe ale șanțului preistoric nu au putut fi observate foarte precis în suprafață, în ciuda răzuieiilor succesive efectuate. În schimb, limitele și caracteristicile acestuia au fost mult mai ușor de sesizat pe profilele secțiunii (nordic și sudic). Comparativ cu situația înregistrată în cele două secțiuni cercetate în campania recedentă, în S038 a fost identificat semnificativ mult mai puțin material arheologic.

Rezultate și interpretarea lor:

Ținând cont de rezultatele celei de-a treia campanii de cercetare arheologică sistematică în cuprinsul acestui sit este cert faptul că ipotezele formulate în 2012 și în 2016 cu privire la amploarea suprafeței pe care se află situl au fost (re)confirmate, deopotrivă luând în considerare și investigațiile geofizice (2014, 2016–2019). Este cert faptul că stațiunea preistorică ocupă o suprafață amplă în zona vestică a platoului numit „*Podu Tărtăriei*”, dar realizarea diverselor lucrări de amenajare a teritoriului în perioada modernă și contemporană au avut un impact semnificativ asupra laturilor sale de Nord, Est și Sud. În continuare, situl arheologic este amenințat de a fi distrus prin lucrările agricole intensive care se desfășoară pe întreaga sa suprafață. Considerând rezultatele prospectărilor geomagnetice din anii 2017–2018, care au oferit o serie de indicii importante, precum și observațiile din săpăturile arheologice din campaniile 2018–2019, considerăm că am identificat limita vestică a „locuirii hallstattiene”. Cea mai importantă descoperire din zona vestică a sitului, din campaniile 2018–2019 o reprezintă șanțul vestic de delimitare (apărare ?) al zonei de habitat hallstattiene, o structură de mari dimensiuni (deschidere medie de 7–9 m, adâncime medie de 1,7–2 m și lungime observată de peste 100 m). Toate aceste noi rezultate reconfirmă faptul că situl Tărtăria – *Podu Tărtăriei vest* este unul dintre cele mai importante (prin dimensiuni, caracteristici și descoperiri) din repertoriul „culturii” Basarabi. Se adaugă continuarea efectuării unor serii mai ample de analize ¹⁴C în laboratorul RO-AMS din cadrul Institutului de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”, pe baza probelor osteologice prelevate în campaniile anului 2016–2018, dar și al celor realizate în cadrul Laboratorului Radiocarbon de la Poznan, care oferă noi date certe privind încadrarea cronologică a sitului și reconsiderări semnificative cu privire la cronologia perioadei „culturii Basarabi”.

Obiectivele cercetărilor viitoare: Așa cum am menționat anterior, continuarea cercetărilor arheologice sistematice în cuprinsul acestui sit este deosebit de necesară dintr-o serie de considerente care determină cele trei obiective pe termen scurt / mediu pentru investigațiile viitoare. În primul rând este vorba despre stabilirea limitei nordice a sitului (o importantă așezare din perioada culturii Basarabi), pentru aceasta impunându-se deopotrivă finalizarea prospectărilor geomagnetice în această parte a sitului și sondarea zonei de interes astfel stabilite, coroborat cu extinderea cercetării șanțului vestic de delimitare / apărare a zonei de habitat preistorice, anume în zona unde pare că acesta face „joncțiune” cu structura similară situată în partea sudică a sitului (cercetată în anul 20212).

⁴ Borș et alii 2018, p. 201–207

Toate acestea trebuie realizate, de vreme ce situl este – în continuare – amenințat de a fi distrus prin continuarea practicării agriculturii intensive. Și din această perspectivă, trebuie continuate cercetările de teren, deopotrivă prin săpătură sistematică în noi perimetre din cuprinsul sitului, dar și cele pluridisciplinare. Nu în ultimul rând, rămâne o prioritate clasarea sitului în Lista Monumentelor Istorice, dar și identificarea de către autorități a unor modalități concrete prin care impactul lucrărilor agricole asupra vestigiilor arheologice de aici să fie atenuat.

Cât privește obiectivele specifice, date fiind caracteristicile sitului, precum și felul, diversitatea și amploarea descoperirilor efectuate până în prezent în cadrul acestei stațiuni preistorice, este necesară continuarea derulării programului multianual de cercetare pluridisciplinară (care din rațiuni obiective va fi extins pentru încă alți 5 ani), structurat pe următoarele teme prioritare: definirea limitelor sitului; clarificarea modului său de delimitare (fortificare?) și a necesității acestui „sistem” în perioada Hallstatt-ului mijlociu; stabilirea funcționalității sitului în perioada Hallstatt-ului mijlociu, în special având în vedere cele două depozite de piese din bronz și fier⁵ descoperite în „șanțul sudic de delimitare” în anul 2012, respectiv înțelegerea modalității încadrării în peisaj a sitului în perioada primei epoci a fierului (c. Basarabi).

Propuneri de conservare, protejare, punere în valoare: Continuă să fie absolut prioritară parcurgerea – cât mai curând posibil, după cum s-a recomandat prin raportul de cercetare arheologică preventivă avizat de către Comisia Națională de Arheologie și Ministerul Culturii, respectiv Direcția Județeană pentru Cultură Alba în martie 2013 – a procedurii de clasare a acestui perimetru cu potențial arheologic semnificativ pentru instituirea unui regim (minimal) de protecție juridică. Din păcate însă o serie de formulări legislative ambigue lasă încă deschis subiectul referitor la ce entitate anume inițiază un asemenea demers. De asemenea, se impune continuarea și aprofundarea programului de cercetare arheologică sistematică în acest sit important pentru perioada mijlocie a primei epoci a fierului. În concluzie, strategia de salvagardare a sitului are în vedere efectuarea de săpături arheologice cu caracter programat și investigații non-intrusive, dar și demersuri pentru scoaterea (măcar parțială) a terenului din circuitul agricol și crearea unei rezervații arheologice. Se adaugă activitățile specifice privind procesarea post-săpătură a descoperirilor, acestea fiind laborioase și necesitând timp și resurse adecvate, dar și valorizarea acestora în mediul muzeal și cel academic.

Abstract

The prehistoric site from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (Alba County) was discovered in 2012 by large-scale preventive archaeological field investigations occasioned by the construction of the A1 motorway along the Mureș river valley. The site is located north to Tărtăria village (Sălișteea commune), on a plateau situated on the upper left terrace of the mentioned valley. In 2012, throughout an open area

archaeological excavation was completely investigated an area of about 2 hectares (on the southern and eastern limits of the site), where significant archaeological features and vestiges were discovered, providing major new data and finds for Middle Hallstatt period – the Basarabi pottery style. The most important ones are two ditches marking the southern and eastern limits of the site, two bronze hoards (comprising over 400 bronze and iron objects, dated to the middle period of the First Iron Age / the Middle Hallstatt period – the Bălvănești-Vinț series of bronze hoards, 9th/8th c. BC) and a collective grave. Since 2016 was initiated a scheduled archaeological project, aiming both field excavations and geophysics surveys. As a result, a large-scale magnetic survey and aerial photography were made for documenting the setting of the prehistoric site. Considering the preliminary evidence provided by the 2014 and the 2016–2018 geophysics surveys, in the 2019 archaeological campaign continued the excavation in the south-western area of the site. In here was opened a new main trench, labelled S038, set across the western outlining ditch of the Hallstattian habitation. As a result was possible to make further thorough observations concerning this ample structure, built for outlining / defending (?) the prehistoric settlement. Considering all the data recorded up to now and the preliminary analysis of the very rich archaeological finds from Tărtăria – Podu Tărtăriei vest, one can consider this site as a very important one for the study of middle period of the First Iron Age in Transylvania and neighbouring areas. Although preliminary, the results of the field researches of 2019 made in here emphasize also the importance and the site's particular features and the necessity for its long-term field research and protection.

Bibliografie

Borș, Rădvan 2019 – Corina Borș, Roxana Rădvan (ed / eds.), *Meșteșug și prestigiu: depozitele hallstattiene de obiecte din bronz și fier de la Tărtăria. Documentarea unei colecții (I) / Craft and prestige: the Hallstatt period hoards of bronze and iron objects from Tărtăria. Documenting a collection (I)*, editura Istros, Brăila, 2019.

Borș et alii 2014 – Corina Borș, Luciana Irimuș, V. Rumeș, S. Dobrotă, C. Rîșcuța, Un nou sit de tip Basarabi. Raport arheologic preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive de la Tărtăria – Podu Tărtăriei vest (campania 2012), *Cercetări Arheologice*, 20, 2013 (2014), p. 9–102.

Borș et alii 2017 – Corina Borș, Luciana Rumeș-Irimuș, V. Rumeș-Irimuș, Cercetări arheologice sistematice în cuprinsul sitului hallstattian Tărtăria – Podu Tărtăriei vest. Raport preliminar al campaniilor 2016–2017, *Cercetări Arheologice*, 24, 2017 (2018), p. 17–82.

Borș et alii 2018 – Corina Borș, Luciana Rumeș-Irimuș, V. Rumeș-Irimuș, A. Asăndulescu, C. Haită, Tărtăria – Podu Tărtăriei vest – Raport de cercetare arheologică sistematică, în vol. *Cronica Cercetărilor Arheologice din România – campania 2018*, Editura INP, București, 2019, p. 201–207, nr. 77.

⁵ Borș, Rădvan 2019

80. Tilișca, sat Tilișca, jud. Sibiu**Punct: „Dealul Cățanaș”**

Tip de sit: 1 - locuire, 112 - așezare fortificată, 122 - cetate, 211 - necropolă plană

Încadrare cronologică: 153 - Epoca bronzului târziu, 161 - Hallstatt timpuriu, 162 - Hallstatt mijlociu, 212 - Latène mijlociu, 213 - Latène târziu

Cod RAN: 145916.01

Autorizație nr. 97/06.05.2019

Colectiv: Gheorghe Vasile Natea (Muzeul Național Brukenthal) - responsabil științific al șantierului; Mihail Chideșă (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Adrian Georgescu (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Christian Kaiser - membru în colectiv; Adrian Luca (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Sabin Adrian Luca (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Vasile Palaghie (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Florentin Perianu (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv; Maria Raluca Teodorescu (Muzeul Național Brukenthal) - membru în colectiv.

Perioada desfășurării campaniei: 01.08. – 30.09.2019

Scurtă prezentare a sitului:

Dealul Cățanaș este situat în imediata apropiere a drumului care duce din Galeș spre Tilișca, pe partea dreaptă. Spre est se învecinează cu vatra Galeșului, spre vest cu dealul „Cetate”, iar spre sud este mărginit de vatra Tilișcăi. În partea de nord are din nou ca vecin un deal, „Dumbrăghița”.

Înălțimea Cățanașului atinge în partea sud-vestică 712 m, ridicându-se deasupra comunei Tilișca cu peste 100 de metri.

Așezarea dacică de pe dealul Cățanaș a intrat în circuitul științific acum mai bine de trei decenii - cu toate că existența sa fusese semnalată încă din secolul trecut, iar de atunci încoace o serie de studii și articole au încercat să pună în valoare diferitele aspecte legate de viața celor care au populat zona care ne interesează. O sinteză sa realizat odată cu apariția lucrării monografice a regretatului prof. univ. dr. Nicolae Lupu, după o cercetare asiduă și sistematică întinsă pe parcursul mai multor zeci de ani (remarcăm în acest context că cercetările arheologice au avut loc în perioada 1959 – 1965, iar publicarea exhaustivă a rezultatelor lor în anul 1989). Din anul 2004 până în anul 2006 au fost reluate cercetările sub conducerea regretatului conf. univ. dr. Dumitru Popa, rezultatele cercetării fiind publicate într-o serie de studii.

Așezările de pe Cățanaș aparțin ambelor epoci ale fierului. Hallstattienii au ocupat porțiuni mai puține și mai restrânse ca suprafață. Din perioada La Tène au fost descoperite până în prezent două turnuri locuință, aflate pe un platou arcuit pe culme și cu terase în pante. Dealul respectiv a fost fortificat cu valuri de pământ și șanțuri de apărare, amplasate pe pantele de est, vest și nord, pe acestea dezvoltându-se și așezarea. Datată de la mijlocul secolului II î. Chr. până la cucerirea romană, cetatea de la Tilișca - Cățanaș este una dintre cele mai importante din această zonă.

Obiectivele cercetării

În campania din anul 2019 ne-am propus verificarea stratigrafiei, precum și identificarea unor urme de locuire la baza dealului, în partea de nord al acestuia și continuarea cercetării celei de a treia linii de apărare a cetății, precum și pe marginea întărită a platoului superior.

Rezultatele cercetării

La baza dealului au fost trasate două secțiuni cu dimensiunile de 10/2 m, orientată E-V. În urma cercetării acestor secțiuni nu au fost identificate urme de locuire, stratigrafia zonei arată astfel: 0-0,25 m strat vegetal, de culoare neagră, cu multe resturi de vegetație; 0,25 strat de culoare galbenă, steril din punct de vedere arheologic.

Pe cea de a treia linie de apărare a cetății a fost trasată o secțiune (S2A/2019) cu dimensiunile de 14/2 m, orientată N-S, perpendiculară pe zona unde presupunem existența unui turn de apărare. În urma cercetării s-au descoperit aglomerări de piatră ce pot proveni de la un turn sau de la valul de apărare. Această secțiune nu a fost terminată, din acest motiv nu ne putem exprima încă în vederea existenței sau nu a unui turn de apărare.

Pe marginea întărită a platoului superior a fost deschisă o suprafață cu dimensiunile de 8X10 m. Suprafața s-a deschis prin lărgirea secțiunii S1/2018, cu 2 m spre SE și 4 m spre NV. În suprafața s-a coborât până la adâncimea de - 0,50 m, în interiorul ei fiind descoperite resturile locuinței cercetată parțial în campania din anul 2018, ce constau în aglomerări de pietre, fragmente de chirpici cu urme de nulele și gropi de stâlp (cu diametrul de 20-30 cm și adâncimea de 0,40-0,60 cm). În zonă fiind descoperite și numeroase materiale arheologice (fragmente ceramice, piese din metal și fragmente osteologice de animal).

Abstract

In the 2019 campaign were researched 3 areas:

At the base of the hill were dug two sections with the dimensions 2 x 10 meters, orientated south-west. No traces of dwellings were identified.

On the third line of defense of the citadel was dug a section (S2A/2019), with the dimensions 2 x 14 meters, orientated north-west, perpendicular on the area where we presume the existence of a defense tower. During the research were found masses of stones that can belong to a tower or a defense vallum. This section was not finished, and for this reason we can not say with certainty if it was a defense tower.

On the fortified limit of the upper plateau was dug a surface with the dimensions 8 x 10 meters. The surface was opened by widening the section S1/2018 with 2 meters to the southeast and 4 meters to the northwest. In this surface, the level lowered to - 0,50 meters, in its interior being found the remains of the dwelling found in 2018 and numerous archaeological material (pottery fragments, metal items and animal bones).

81. Topalu, jud. Constanța**Punct: „Cetatea Capidava”****Cod RAN:** 63063.01-12; **Cod LMI:** CT-I-sA-02600**Autorizație nr.** 100/06.05.2019.

Colectiv: conf.dr. Ioan Carol Opreș (coordonator științific, FI-UB), dr. Al. Rațiu (MNIR, responsabil sector), dr. Raluca Moței (MMB), drd. Ioana Manea (MNIR/MMB) – sectorul VII, intra muros; Tiberiu Potârniche (MINAC) – sectorul de est, intra muros; dr. Cătălin Ionuț Dobrinescu (MINAC – responsabil sector), prof.dr. Zeno Karl Pinter, dr. Claudia Urduzia (ULSB, Muzeul Național Brukenthal, Sibiu) – sectorul X extra muros.

Finanțare: Campania a fost finanțată de către Ministerul Culturii și Identității Naționale prin MINAC cu suma de 30.000 RON. Cofinanțare asigurată de MINAC, MNIR, cu participarea financiară de la Universitatea din București, Universitatea Lucian Blaga – Sibiu.

În cadrul campaniei din anul 2019 de la Capidava, cercetările arheologice de la Capidava s-au desfășurat în două secțiuni distincte, intra și extra muros:

1. Intra muros. Clădirea cu absidă (principia) din sectorul VII. Cercetări în sectorul coordonat de către MNIR, unde săpătura a reînceput în anul 2013 și a fost proiectată conform unui plan multianual (cu carouri de 4 x 4 m, fără martori). Cercetarea s-a desfășurat între 29.07 – 23.08.2019, cu un colectiv sub coordonarea MNIR, care mai reunește specialiști și studenți de la FI-UB/ MMB. În campania din anul 2019 au fost deschise șase noi unități de săpătură, numerotate S31-S36, dar cercetarea a continuat și în alte suprafețe deschise în ani anteriori. Suprafața totală cercetată a fost de 96 mp, cu o adâncime medie de cca. 1 m. **2. Sectorul de Est – sectoarele IV-V.** În campania 2019 cercetările arheologice efectuate în Sectorul de Est s-au desfășurat în principal pe latura de nord-est, spre curtea F, într-un edificiu nou, adosat curții și denumit convențional E2. Acest edificiu are în componența sa 3 încăperi distincte - C8A, C8B și C7. Cercetările arheologice realizate în intervalul 23 septembrie – 18 octombrie în aceste trei compartimentări au acoperit o suprafață de circa 30,00 mp. În campania 2019 în sectorul estic al cetății de la Capidava au mai avut loc și ample lucrări de conservare asupra edificiului E1, aflat în proximitatea curții G.

2. Extra muros. Necropola medio-bizantină (Sectorul X). Cercetarea din campania 2019 desfășurată în perioada 08.07 – 19.07.2019 a continuat săpăturile sistematice anterioare (campaniile 2010-2018) în sectorul X, terasa B, concentrându-se asupra identificării și cercetării limitei estice/ sud-estice a necropolei medio-bizantine. Au fost continuate săpăturile din secțiunile S VII și S VIII deschise în anii precedenți la nord și respectiv vest de S VI. Până în prezent au fost cercetate sistematic 34 morminte din această parte a necropolei: 5 - 2010; 4 – 2013; 9 – 2014; 6 – 2016; 6 – 2017; 4 - 2018. Rezultatele campaniei 2019 constau în descoperirea a încă 5 morminte de înhumăție, toate orientate V-E și toate aparținând unor copii (M 38-42).

Punct: Capidava - Sectorul VII (intra muros)**Cod RAN:** 63063.01

Colectiv: Alexandru Rațiu (MNIR), Ioan C. Opreș (FI-UB), Raluca Iuliana Moței (MMB), drd. Ioana Manea (MNIR/MMB).

Perioada desfășurării campaniei: 29.07 – 23.08.2019

Suprafața cercetată: În campaniile anterioare (2013-2016) au fost cercetate 14 dintre suprafețele propuse, denumite convențional S1–S4, iar în fiecare dintre acestea a fost atins nivelul de sfârșit de secol IV p.Chr., corespunzător contextului nr. 5. În campania 2017 s-au deschis alte opt astfel de suprafețe, numerotate în continuare S15–S22, împreună cu o secțiune de sondaj denumită temporar S23. S-a convenit în cadrul echipei de cercetare adâncirea, respectiv atingerea și cercetarea în noile secțiuni inclusiv a nivelului corespunzător contextului nr. 4. Suprafețele au fost săpate succesiv, înregistrându-se foto și grafic secvențele stratigrafice de pe profilele care ulterior au fost demontate. De asemenea, a fost continuată cercetarea și în primele 14 suprafețe a nivelului amintit. În 2018 s-au deschis cinci secțiuni, numerotate S24-S27 și S30, și care au fost cercetate până la nivelul podelei de sec. IV p.Chr. De asemenea, s-a deschis și S27 în colțul de nord al edificiului, unde cercetarea a ajuns la nivelul de locuire roman târziu. Cercetarea a continuat și în S23, unde s-a descoperit o parte dintr-un portic al unei clădiri de mari dimensiuni din epoca Principatului. Ulterior, în decursul campaniei din anul 2019 am mai deschis șase noi unități de săpătură, numerotate S31-S36, dar cercetarea a continuat și în alte suprafețe deschise în ani anteriori.

Suprafețele S33, S32 și S28 sunt o suită de carouri dispuse unul în continuarea celuilalt, în partea de vest a clădirii, la sud de zidul perimetral Z4. În primă instanță s-au cercetat resturile unor bordeie medio-bizantine săpate inițial în anii 1950, bordeie care au fost ulterior demontate. Săpătura a continuat până la nivelul Contextului 3, unde am decis să ne oprim pe un nivel de călcare incendiat. Cea mai importantă descoperire în această zonă este zidul Z23, un zid de piatră cu mortar de bună calitate, care are o grosime de 1,85 m și o lungime (din ce am putut surprinde până în acest moment) de cca. 13 (cu întreruperi). Zidul este orientat NV – SE, iar zidăria sa este foarte asemănătoare cu cea a clădirii comandamentului. Din ce am putut stabili în această fază preliminară a cercetărilor, zidul Z23 avea rolul de susținere a terasei pe care era construită clădirea comandamentului.

Suprafețele S 34 și S 35 sunt dispuse pe aceeași linie cu S 33, S 32 și S 28, despărțite de S 23, și se găsesc situate la sud de absidă. Cercetarea acestor carouri s-a făcut până la nivelul contextului 3, unde s-a identificat același nivel de incendiere. Rolul acestor secțiuni a fost de a evidenția pe întreaga lungime zidul Z23. Acest lucru nu a fost însă posibil deoarece zidul Z23 a fost demantelat în această zonă. Deocamdată nu putem stabili cu exactitate în ce perioadă istorică s-a petrecut acest lucru.

Secțiunea S 36 este situată la sud de S 23, iar cercetarea a fost efectuată până la nivelul Contextului 4,

afereant edificiului cu peristil descoperit în campania din anul trecut (2018). În această zonă s-a făcut doar o curățare a nivelului de călcare, constituit din dale de piatră (calcar), inegal păstrate. Pe podea a fost descoperită și o monedă din bronz.

Suprafețele S 30 și S 31 au fost definitivitate la începutul campaniei 2019. Acestea se găsesc pe linia mediană a planului săpăturii, în zona de intrare în clădirea comandamentului, vis-à-vis de absida poligonală. În **S 31**, pe jumătatea unde nu s-a păstrat podeaua, s-au săpat aprox. 30 cm pentru a atinge cota contextului 5; în același mod s-a procedat și în cazul suprafeței **S 30**. O altă descoperire importantă a campaniei 2019 a fost evidențierea intrării în edificiu, prin descoperirea substrucției pragului de intrare.

Metodologie

După faza de pregătire a terenului prin curățarea săpăturilor din anii precedenți și trasarea unităților de săpătură ce urmau a fi cercetate în acest an am început cercetarea arheologică propriu zisă, care s-a făcut manual, echipa consistând din 6 muncitori zilieri, în medie zilnic, 9 studenți și 3 arheologi. În cadrul campaniei 2019 s-au deschis zone noi de lucru, respectiv alte 6 suprafețe egale de 4 x 4 m. Suprafața totală cercetată a fost de 96 mp, cu o adâncime medie de cca. 1 m.

Zidurile existente sau descoperite în cadrul acestei săpături au fost numerotate în ordinea descoperirii, în continuarea numerotării din anul trecut: Z1-Z3 sunt zidurile vizibile la suprafață înainte de începerea săpăturii în anul 2013; Z4 – Z8 ziduri și pereți despărțitori descoperiți în campaniile 2013-2015; Z9 – Z17 ziduri descoperite în campania 2016; în sfârșit, Z18-Z20 indică zidurile descoperite în campania 2017. În cadrul campaniei 2018 s-au mai descoperit încă trei ziduri diferite (Z21-Z22), care fac și ele parte din împărțirea internă a edificiului. Absida clădirii este numerotată A1, iar pilonii de susținere ai acoperișului pentru una dintre fazele inițiale ale clădirii sunt numerotați cu P1 – P8. În 2019 s-a descoperit Z23, un zid de piatră cu mortar de bună calitate, care are o grosime de 1,85 m și o lungime (din cât am putut surprinde până în acest moment) de cca. 13 m (cu întreruperi).

Metodele de înregistrare a rezultatelor săpăturii au fost cele uzuale: desen tehnic, planuri și profile, la scara 1:20 cm, fotografiile digitale, caiet de săpătură și de pachete. La finalul săpăturii s-au efectuat ridicări topografice, ortofotoplanuri și fotografiile oblice, toate cu ajutorul unei drone de tip hexacopter. Înregistrarea stratigrafiei verticale s-a realizat contextual.

Stratigrafia generală a săpăturii

Contextul nr. 1 - nivelul vegetal actual, de culoare brun cenușiu închis (negru), cu grad de compactare scăzut, frecvente rădăcini și urme de rădăcini, permeabil, cu foarte puține materiale contemporane remaniate, rar și materiale arheologice, în special fragmente tegulare; are o grosime de cca. 0,10 – 0,15 m;

Contextul nr. 2 - nivel antropic, sediment de culoare cenușiu închis, omogen, grad de compactare foarte scăzut, conține fragmente ceramice de mici dimensiuni, oase

animaliere, fragmente rulate de țigle și cărămizi și pietre nefasonate de mari dimensiuni. Acest context reprezintă nivelul de bordeie medio-bizantine de secole IX-XI p.Chr.; are o grosime de maximă de 0,30 m.

Contextul nr. 3 - nivel antropic, sediment de culoare brun-închis, structură granulară, relativ eterogenă, ce reprezintă nivelul de locuire de sfârșit de secol VI p.Chr., ultimul al cetății în integralitatea sa. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,20 – 0,30 m. Contextul este mărginit la limita sa inferioară de o podea lutuită, de culoare galben deschis, compactă, cu o grosime de cca. 0,15 m. Nivelul este incendiat.

Contextul nr. 4 - nivel antropic, sediment de culoare brun-gălbui, structură granulară, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de secol V p.Chr. Conține artefacte din ceramică, fier, bronz sau os, fragmente de țigle romane, fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,15–0,20 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea lutuită, de culoare galben-deschis, compactă, cu o grosime de cca. 0,10 - 0,15 m.

Contextul nr. 5 - nivel antropic, sediment de culoare brună, structură granulară, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de secol IV p.Chr. Conține artefacte din ceramică și fragmente din vase de sticlă. Are o grosime de cca. 0,15 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos de o podea din cărămizi prinse în mortar pe o substrucție din lut bătătorit.

Contextul nr. 6 - nivel antropic, sediment de culoare galben-maronie, structură prăfoasă, relativ eterogenă, constituind nivelul de locuire de sec. II – III p.Chr. Conține artefacte din ceramică și fragmente din vase de sticlă, dar și materiale din bronz sau fier. Are o grosime de cca. 0,40 m. Contextul este mărginit la limita sa de jos fie de un pavaj din pietre de râu (în cazul stradelor), fie de o podea din lut bătătorit.

Conservare primară/ elemente de principiu pentru lucrările de restaurare

La finalul cercetării zidurile clădirii au fost îmbrăcate în material geo-textil și acoperite cu nisip și pământ galben pentru a asigura o minimă conservare primară. Conform proiectului cu fonduri ale UE intitulat *Restaurarea, consolidarea, protecția, conservarea și punerea în valoare a sitului arheologic cetatea Capidava*. Programul Operațional Regional 2007-2013, Axa prioritară 5, Domeniul major de intervenție 5.1, început în 2015 și continuat în 2019, clădirea comandamentului se regăsește dintre ansamblurile arhitecturale *intra muros* asupra cărora se vor face intervenții la finalizarea cercetării arheologice. Colectivul de cercetare speră ca restaurarea zidurilor perimetrice și a detaliilor interioare ale clădirii va ține cont de observațiile științifice și indicațiile formulate de echipa arheologică la încheierea săpăturii arheologice. Aceasta din urmă a solicitat o restaurare minimală, cu ridicarea zidurilor grav afectate până la o cotă cel mult egală cu cea mai înaltă cotă păstrată *in situ*. De asemenea, colectivul de cercetare arheologică a insistat pentru păstrarea nivelului de călcare de secol IV p.Chr., primul nivel de călcare al

clădirii, reprezentat de podeaua de cărămizi evidențiată în suprafețele S30 și S31. Această etapă istorică inițială a edificiului constituie și cea mai reprezentativă fază din punct de vedere arhitectural.

Artefactele descoperite în cadrul campaniei din anul 2019 sunt însemnate cantitativ și foarte variate, depotrivă tipologic și din perspectiva încadrării cronologice. Ponderea cea mai însemnată o ocupă materialul ceramic, în special cel de epocă romano-bizantină (bizantină timpurie). Amforele de vin și ulei sunt cele mai frecvente descoperiri (tipurile LRA1 și LRA2), dar și amforele care aduceau vin de import din Gaza, LRA LR4. De asemenea, vesela de servit masa (*vasa escaria*) este foarte bine reprezentată, prin boluri, străchini și cupe, dar și ulcioare sau căni, cu aport cantitativ important în inventarul descoperirilor din campania 2019. Din păcate, nu au fost evidențiate vase ceramice întregibile; materialul din metal este și el foarte fragmentar, distingându-se doar câteva monede din bronz.

Obiective pentru campania 2020

În urma campaniei 2019 considerăm *încheiată* săpătura propriu-zisă a edificiului cu absidă (*principia*). În următoarele două campanii ne propunem să cercetăm zona de la sud de această clădire, tocmai pentru a putea stabili eventuale legături urbanistice cu alte ansambluri contemporane. Suntem interesați, de asemenea, să elucidăm chestiunea descoperirilor frecvente de resturi de coloane din această zonă, respectiv a peristilului. Astfel, pentru campania de săpături din 2020 strategia de săpătură propune în mod concret trasarea a patru suprafețe de 4 x 4 m, două câte două lateral dispuse față de capătul S36, zona peristilului din partea de sud a suprafeței cercetate până în prezent.

Punct: „Capidava - Sectorul de Est (intra muros) – sectoarele IV-V”

Cod RAN: 63063.01

Colectiv: Tiberiu Potârniche (MINAC), Ioan C. Opriș (FI-UB)

Perioada desfășurării campaniei: 23.09 – 18.10.2019; 21.10-31.10 2019

Suprafața cercetată: Cercetările arheologice desfășurate în campania 2019 în sectorul estic al cetății de la Capidava au avut ca scop principal continuarea cercetărilor realizate în campaniile precedente, precum și efectuarea unor lucrări de conservare asupra edificiului E1, aflat în proximitatea curtinei G. Pentru îndeplinirea obiectivelor propuse am dispus de un efectiv alcătuit din 8 muncitori, cu ajutorul cărora s-au realizat lucrările de săpătură (manuală) în intervalul 23 septembrie – 18 octombrie; între 21 octombrie – 31 octombrie 2019 membrii colectivului științific au realizat măsurători și înregistrări, ambalare/ prelucrare a materialului arheologic descoperit. Cercetările au fost documentate atât în scris, cât și digital, prin fotografii. Au fost efectuate de asemenea înregistrări grafice, fiind întocmite grundriss-uri și profile la scări convenabile. La finalul săpăturii, cercetarea a fost documentată suplimentar prin realizarea unor fotografii aeriene captate cu ajutorul dronelor (hexacopter).

În campania din anul 2019, cercetările arheologice efectuate în sectorul de est s-au desfășurat în principal pe latura de nord-est, spre curtea F, într-un edificiu nou, denumit convențional edificiul E2. Acest edificiu are în componența sa 3 încăperi distincte denumite, în ordinea descoperirii lor, după cum urmează: **C8A, C8B și C7**.

Cercetările arheologice realizate în sectorul estic al cetății Capidava din cadrul campaniei 2019 au fost efectuate pe o suprafață însumând circa 30,00 mp. Pe verticală, excavația s-a efectuat variabil, în funcție de complexele atinse, înregistrându-se adâncimi între -0,20 m și -1,45 m. Principalele rezultate ale campaniei sunt reprezentate de descoperirea a 3 ziduri ce atestă faze noi de construcție ale edificiului E2 alipit spre nord-est de curtea F. Au fost recuperate, de asemenea, elemente de acoperiș, vase ceramice, întregi sau întregibile, piese din sticlă și os, monede din bronz și alte obiecte mărunte.

Edificiul E2: Încăperile C8A, C8B, C7

Edificiul E2 este situat în partea de nord a sectorului de est, având latura de nord-est alipită curtinei F. Acesta descrie o formă dreptunghiulară, alungită, la ora actuală fiind documentate în componența sa 3 camere. Acest edificiu nu a mai constituit obiect al cercetării arheologice din anul 1996. De asemenea, în cadrul campaniei 2006 au fuseseră efectuate o serie de lucrări de conservare și restaurare asupra zidurilor perimetrice, în special asupra celor localizate în C8A. Conform notațiilor, nivelul la care cercetarea arheologică a fost oprită este reprezentat de un nivel de distrugere localizat cronologic în a doua jumătate sau chiar spre sfârșitul secolului al VI-lea p.Chr. Această situație nu este singulară în sectorul estic al Capidavei, ea fiind recent documentată arheologic și prin situații surprinse în edificiul E1.

Se cuvine să amintim aici, succint, câteva date referitoare la metodologia de lucru abordată: datorită dimensiunilor reduse ale edificiului (14,35 x 5,08 m) am hotărât realizarea a două secțiuni stratigrafice, dispuse paralel, având un martor de 1,00 m între ele pentru a surprinde cât mai bine datele stratigrafice. Au fost obținute astfel două secțiuni, denumite convențional S1 și S2, iar săpătura s-a desfășurat simultan în toate cele 3 încăperi. În campania din anul 2019 a fost investigată secțiunea S2, iar ordinea s-a datorat problemelor ridicate de evacuarea pământului rezultat din săpătură. În următoarea campanie va fi cercetată secțiunea S1, iar dacă situația o va reclama va fi demontat și martorul stratigrafic.

Încăperea C8A: a fost cercetată secțiunea S2, având lățimea de 2,00 m și lungimea de 3,98 m, conform amprentei camerei, ceea ce însumează o suprafață de aproximativ 8,00 mp. Pe parcursul cercetării au fost surprinse atât nivelul de distrugere de la sfârșitul secolului al VI-lea, cât și un nivel anterior, databil în secolul al IV-lea p.Chr. Pe verticală, excavația s-a oprit la -1,40 m, cotă la care a fost identificat loess-ul. În urma răzuieiilor de control, în centrul încăperii C8A a fost delimitat conturul parțial al complexului G1, o groapă de formă cvasicirculară având dimensiunile de 1,20 x 1,30 m. Tot în această încăpere au mai fost identificate alte două complexe: 1 canal de scurgere realizat din piatră legată cu mortar hidrofug, care pre-

zintă o pantă de scurgere către sud, conectându-se cu un canal stradal plasat în exteriorul edificiului E2; un zid realizat din piatră legată cu mortar, adosat curții F, care constituie, după toate probabilitățile, chiar plinta interioară a curții. În ceea ce privește complexul G1, acesta nu a fost încă cercetat, aspect ce va fi rezolvat în campania viitoare.

Încăperea C8B: a fost cercetată secțiunea S2, având lățimea de 2,00 m și lungimea de 1,77 m, conform amprentei camerei, însumând o suprafață de aproximativ 4,00 mp. Pe parcursul cercetării au fost surprinse atât nivelul de distrugere de la sfârșitul secolului al VI-lea, cât și un nivel anterior, databil în secolul al IV-lea p.Chr. Pe verticală, excavația s-a oprit la -1,40 m. În acest perimetru situația s-a dovedit a fi una confuză, straturile identificate cuprinzând materiale de umplutură. La adâncimea de -1,10 m a fost identificat traseul unui zid realizat din piatră legată cu mortar, din care se mai păstrează 2 asize. Acesta corespunde, după toate probabilitățile, celui descoperit în încăperea C7, asupra căruia vom reveni mai jos. Un amănunt demn de semnalat este acela că tot materialul ceramic descoperit aici este puternic mărunțit. De asemenea, se remarcă un număr însemnat de fragmente osteologice provenite de la diverse specii de pești. Având în vedere faptul că departajarea dintre C8B și C7 nu a existat inițial, aceasta făcându-se ulterior, prin construirea unui zid din piatră legată cu pământ, putem lua în calcul la nivel ipotetic faptul că această mică încăpere a deținut rolul de zonă de depozitare.

Încăperea C7: a fost cercetată secțiunea S2, având lățimea de 2,00 m și lungimea de 7,75 m, conform amprentei camerei, ceea ce însumează o suprafață de aproximativ 16,00 mp. Pe parcursul cercetării au fost surprinse atât nivelul de distrugere de la sfârșitul secolului al VI-lea, cât și un nivel anterior, databil în secolul al IV-lea p.Chr. Pe verticală, excavația s-a oprit la -1,45 m, fără a fi atins nivelul de loess. Pe parcursul cercetării au fost identificate 3 ziduri, care reprezintă faze anterioare ale construcției. Primele două, Z1 și Z2, se păstrează în formă fragmentară, fiind realizate din piatră legată cu pământ. Cel mai interesant însă, s-a dovedit a fi zidul nr. 3, realizat tot din piatră legată cu pământ, dar care se păstrează pe o lungime însemnată, de 5,42 m; lățimea acestuia este de 0,72 m. Zidul este orientat pe direcția NE-SV, fiind paralel cu latura de sud-est a edificiului E2. În campania din 2019 am reușit să evidențiem cel puțin 2 asize păstrate. După toate probabilitățile reprezintă o structură mai veche, demantelată pentru ca alte clădiri să îi ia locul. Acest aspect poate fi observat lesne din analiza profilului stratigrafic, care documentează două nivelări succesive realizate cu pământ galben. Spre sud-est au fost de asemenea identificate resturile unei podele realizate din lut bătut, care corespund nivelului de demantelare a zidului Z3. Materialul ceramic descoperit este relativ comun și puternic fărâmițat.

Lucrări de conservare primară

Cel de-al doilea obiectiv al campaniei arheologice desfășurată în acest an în sectorul estic al fortificației de la Capidava a fost reprezentat de acoperirea cu pământ galben (loess) a suprafețelor cercetate în campaniile anterioare în edificiul E1, care are la rândul său 8 camere: C1, C16, C15,

C12, C6, C9, C11 și respectiv C14. Toate aceste perimetre au fost cercetate până la epuizare, în anumite zone fiind atins chiar nivelul stâncii naturale. Întrucât în urma acestor cercetări au fost descoperite mai multe faze de construcție, precum și urmele unor demantelări succesive, după înregistrarea riguroasă a datelor obținute prin metode grafice și fotografice, am luat decizia acoperirii cu pământ și nivelării, în vederea lucrărilor desfășurate ulterior. Un argument suplimentar a fost și acela că, în cadrul proiectului de restaurare aflat în desfășurare la Capidava, operațiunile de refacere și de restaurare a zidurilor din acest perimetru reclamau condiții de siguranță și stabilitate, precum și un acces satisfăcător.

Astfel, pentru o cât mai bună preservare a fazelor anterioare ale construcției, s-a luat decizia acoperirii acestora cu pământ galben (loess), la suprafață adăugându-se un strat de sol vegetal. Au fost acoperite fazele mai vechi identificate în C1, C16, C15, C12, C14, C11 și C9, însumând o suprafață de cca 230,00 mp, cu umpluturi efectuate variabil între 0,20 m și 1,00 m. Toate vestigiile au fost acoperite în prealabil cu material geotextil. Referitor la lucrările de acoperire ale încăperilor edificiului E1 menționăm următoarele etape: curățirea vegetației existente pentru preîntâmpinarea dezvoltării rădăcinilor, acoperirea integrală a zidurilor cu material geotextil, adăugarea pământului galben în straturi succesive, umectate. Ultima etapă, adăugarea stratului vegetal, va fi efectuată abia la finalul lucrărilor de restaurare asupra zidurilor întregului edificiu.

Punct: Capidava - Sectorul X (extra muros)

Cod RAN: 63063.10

Colectiv: dr. Cătălin DOBRINESCU (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), prof. univ. dr. Zeno Karl PINTER (Universitatea „Lucian Blaga” Sibiu), dr. Claudia URDUZIA (Muzeul Național Brukenthal Sibiu), dr. Beatrice KELEMEN (Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca), dr. Adrian STOIA (Complexul Național Muzeal Astra), cadre didactice, doctoranzi și studenți ai Universității „Lucian Blaga” (Facultatea de Științe Socio-Umane – Departamentul de Istorie, Patrimoniu și Teologie Protestantă), cadre didactice și masteranzi ai Universității Babeș-Bolyai; voluntari.

Perioada desfășurării campaniei: 08.07 – 19.07.2019

Suprafața cercetată: Cercetarea din anul 2019 a continuat cercetările anterioare din campaniile 2010-2018 de la Capidava, sector X, terasa B și s-a concentrat în special asupra necropolei medievale de aici, în vederea surprinderii și cercetării limitei sud-estice a acesteia. Cercetarea a fost continuată în secțiunile deschise în anii trecuți, S VII și S VIII, deschise la nord și respectiv vest de S VI cu martor de 1 m.

Obiectiv / rezultatul cercetărilor arheologice din campania 2019: Campania 2019 din sectorul X extramuran al cetății Capidava a continuat cercetarea sistematică a necropolei medievale aflate la est de cetate,

mai precis a limitei sale estice / sud estice. Până în prezent au fost cercetate sistematic 34 morminte din această parte a necropolei: 5 în campania 2010, 4 în campania 2013, 9 în campania 2014, 6 în campania 2016, 6 în campania 2017 și 4 în campania 2018. Campania 2019 a continuat cercetarea secțiunilor S VII și S VIII, deschise la nord și respectiv vest de S VI cu martor de 1 m între ele și a dus la descoperirea a 5 morminte de înhumăție, toate orientate V-E și toate aparținând unor copii. Complexele susmenționate se prezintă astfel:

M 38 – Mormânt de copil (6-8 ani) aflat în caroul 2 (dinspre S) al S VII, parțial prins sub profilul de E al secțiunii. Groapa nu se distinge de solul din jur, galben prăfos, fin, cu fragmente ceramice mărunte, rar cărbune, oase de animal mărunte. Scheletul este așezat în decubit dorsal, cu capul spre V, brațul stâng pe lângă corp, brațul drept pe bazin. Din inventarul mormântului menționăm 194 mărgelile de sticlă recuperate din zona gâtului (din care două fragmentare), un pandantiv globular de bronz din aceeași zonă și doi cercei simpli, de asemenea din bronz. Adâncime la conturare: -0,90 m. Adâncime finală totală: -1,10 m.

M 39 – Mormânt de copil (nou născut sau prenatal) aflat în caroul 2 (dinspre N) al S VIII. Groapa al cărei contur nu se distinge în solul zonei este umplută cu pământ galben prăfos, specific zonei. Nu prezintă inventar. Adâncime la conturare: -0,75 m. Adâncime finală totală: -0,83 m.

M 40 – Mormânt de copil aflat în caroul 1 (dinspre S) al S VIII, prins foarte puțin în profilul de E al secțiunii (călcâiul drept) și aflat la aproximativ 1 m distanță de profilul sudic (picioarele ceva mai departe). Conturul gropii nu se distinge de pământul galben-cenușiu din zonă, cu materiale arheologice bizantine. Scheletul a fost parțial deranjat, spre S, la conturare. Din inventarul mormântului menționăm un cercel descoperit în partea de S a craniului și un buton / pandantiv descoperit în partea de N (stângă) a craniului, lângă mandibulă, ambele din bronz. Adâncime la conturare: -0,90 m. Adâncime finală totală: -0,96 m.

M 41 – Mormânt de copil aflat în carourile 1-2 (dinspre S) ale S VIII, prins parțial sub profilul estic al secțiunii. Groapa al cărei contur nu se distinge în solul zonei este umplută cu pământ galben-cenușiu, specific zonei. Scheletul fost orientat E-V, cu brațele pe abdomen. Partea dreaptă a fost parțial deranjată la conturare. Nu prezenta inventar. Adâncime la conturare: -0,80 m. Adâncime finală totală: -0,92 m.

M 42 – Mormânt de copil aflat la V de M 41, cu creștetul lipit de profilul V-ic al S VIII, în carourile 1-2 ale acesteia. Groapa al cărei contur nu se distinge în solul zonei este umplută cu pământ galben-cenușiu specific zonei. Scheletul este orientat E-V și a fost mare parte deranjat la conturare. Din inventarul mormântului menționăm un cercel de bronz, descoperit sub craniu și o mărgelă cu fir de sticlă galbenă. Din umplutură menționăm 2 monede (una fragmentară). Adâncime la conturare: -0,84 m. Adâncime finală totală: -0,94 m.

Inventarul mormintelor descoperite pe această terasă în campaniile anterioare (inel cu pentagramă, cercel-verigă, cercei semilunulari, butoni-pandantivi, brățară, verigi, toate din bronz și un pandantiv globular de sticlă,

cercei cu montură biconică pe verigă) au dus la datarea mormintelor în secolul al X-lea – începutul secolului XI p.Chr.¹ Mormintele descoperite în campania 2019 și inventarul lor (cu paralele în sud-estul Europei, în special din secolul al X-lea²) indică apartenența la același orizont de înmormântare.

În imediata apropiere a mormântului M 40, pe porțiunea dintre acest mormânt și profilul sudic al S VIII și sub martorul dintre secțiunile S VI și S VIII, într-un strat cu urme de arsură, chirpici și cărbune, a fost descoperită o „spatha” din fier puternic corodată, la adâncimea de -0,58 m. Pe baza contextului arheologic al descoperirii dar și a anumitor elemente morfologice ale mânerului, piesa a fost datată în secolele VI-VII p.Chr.³

Desene/ fotografiile realizate în 2019: Planurile secțiunilor S VII și S VIII în actualul stadiu al cercetării, cu figurarea mormintelor M 38 – M 42; profilul de S al secțiunii S VIII. Fotografii digitale generale ale tuturor suprafețelor aflate în lucru și fotografii generale și detaliate ale fiecărui mormânt, precum și fotografii ale materialului special rezultat în urma campaniei.

Materialul arheologic din anul 2019: Marea majoritate a materialului arheologic recuperat constă în oase umane și de animale. Oasele umane au fost descoperite în mare parte în conexiune anatomică, în morminte. Cele animale au fost descoperite disparat, în stratul de cultură din zonă sau în umplutura mormintelor. Ambele categorii au fost trimise pentru analize la Centrul de Biologie Moleculară din cadrul Institutului de Cercetare în Bio-Nano-Științe al Universității „Babes-Bolyai” Cluj-Napoca. Inventarul mormintelor se află în curs de restaurare. Din stratul de cultură au fost recuperate de asemenea mai multe materiale ceramice, care se află în depozitul șantierului. „Spatha” recuperată din capătul sudic al secțiunii S VIII, a fost curățată și restaurată în Laboratorul de Restaurare din cadrul Muzeului Olteniei – Craiova. Cronologic, materialul recuperat din complexe poate fi atribuit secolelor X – XI (cel aflat *in situ*), dar și perioadei anterioare (în mare parte în poziție secundară și asociat cu primul). *Spatha* a fost atribuită cronologic secolelor VI-VII p.Chr.

¹ Pinter, Z. K., Dobrinescu, C. I., Dragotă, A., Kelemen, B., *Cercetări preliminare în necropola medievală de la Capidava (com. Topalu, jud. Constanța)*, Pontica, XLIV (2011), pp. 387-400.

² Radicevic, D., *Archaeological sites from 10th -11th century in Čačak and the surrounding*, Journal of the Serbian Archaeological Society, 19 (2003), pp. 223-247.

³ Ionescu, L., Pinter, Z. K., *Recuperarea, restaurarea și conservarea unei „spatha” descoperite la Capidava, județul Constanța*, Studia Universitatis Cibiniensis, Series Historica, XVI (2019), p. 296.

Ortofotoplan al săpăturii din 2019
suprapunerea planului suprafețelor cercetate

Fig. 1 - Capidava Sector VII Principia 2019

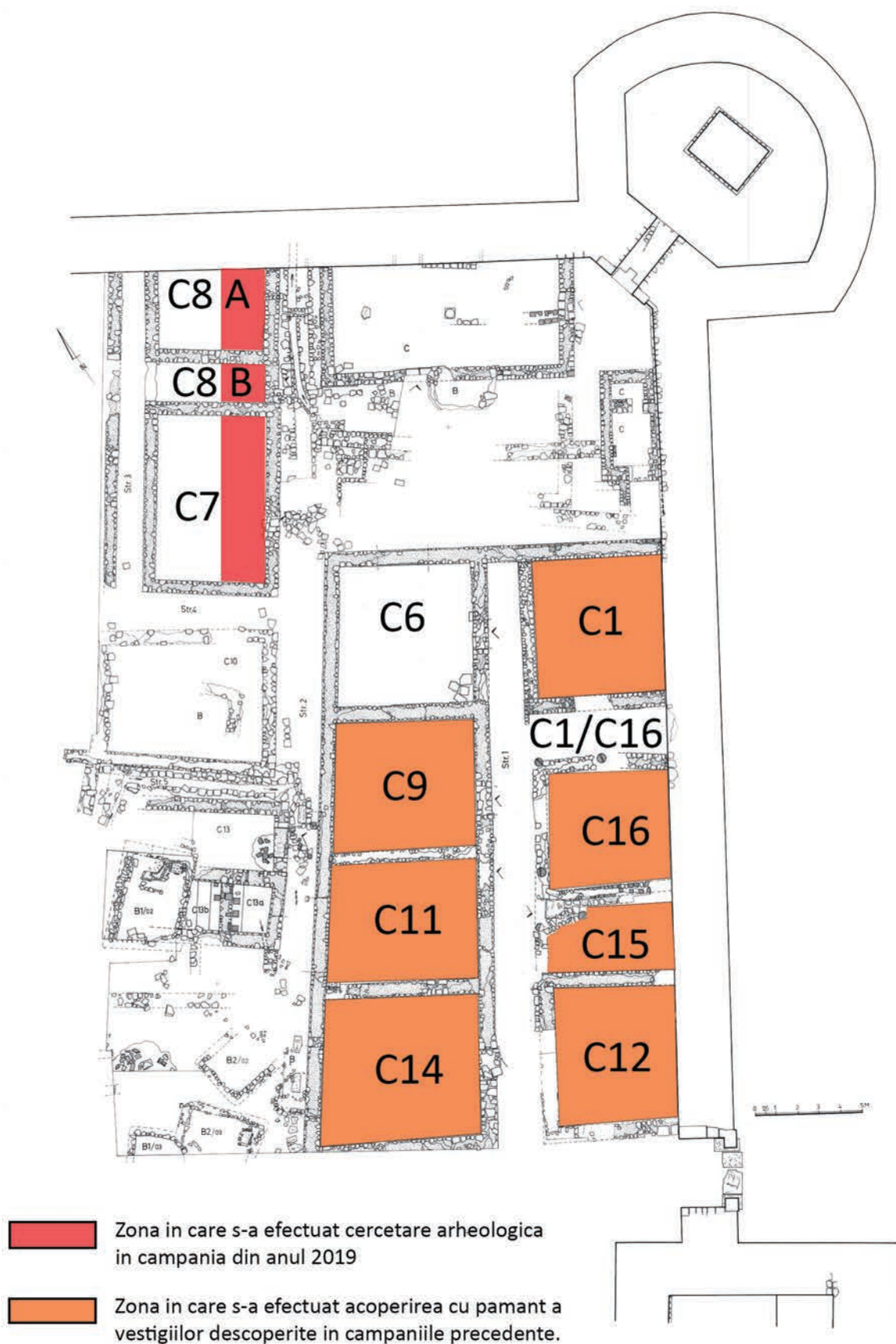

Fig. 2 - Situația lucrărilor efectuate în sectorul de Est pe parcursul campaniei 2019.

Fig. 3 - Vedere aeriană asupra sectorului de Est la debutul campaniei 2019.

Fig. 4 - Edificiul E2 - complexe descoperite în cadrul campaniei 2019.

Fig. 5 - Edificiul E 2 la debutul cercetării arheologice.

Fig. 6 - Încăperea C8A - conturarea canalului deversor C1.

Incaperea C7

Incaperea C8B

Fig. 7 - Încăperile C7 și C8B - aspecte de lucru.

Fig. 8 - Încăperea C8A, nivelări succesive peste canalul deversor C1.

Fig. 9 - Încăperea C7, faze de construcție anterioare - zidul Z3 demantelat

Fig. 10 - Încăperea C8A - pînta adosată curtinei F - conturarea gropii G1.

Incaperea C9

Incaperea C11

Fig. 11 - Lucrări de conservare - acoperirea încăperilor C9 și C11.

Incaperea C15

Incaperea C14

Fig. 12 - Lucrări de conservare - acoperirea încăperilor C15 și C14.

Fig. 13 - Lucrări de conservare - acoperirea încăperilor din edificiul E1.

Fig. 14 - Capidava, Sector X (extra-muros)

Fig. 15 - Secțiunile VII în prim plan VIII plan secund, dreapta, în 2019

Fig. 16 - M 38

Fig. 17 - M 38, detaliu cu mărgelile in situ

Fig. 18 - M 38, detaliu cu cerceul in situ

Fig. 19 - Mărgelile descoperite în M 38

Fig. 20 - Spatha in situ

82. Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț**Punct: „La Nord-Vest de sat”****Cod RAN:** 122944.01**Autorizația nr.** 50/2019**Colectiv:** Vasile Diaconu (responsabil de șantier), Alexandru-Marian Gafincu, George-Dan Hânceanu, Ciprian-Dorin Nicola, Constantin Preoteasa, Dumitru-Ionuț Stigleț (Complexul Muzeal Județean Neamț).**Finanțare:** 30000 lei**Perioada desfășurării campaniei:** 10.07.-14.08.2019

Situl arheologic de la Topolița a fost identificat printr-o cercetare de suprafață în anul 2003, fiind situat pe o terasă joasă, aflată pe partea dreaptă a pârâului Valea Seacă, afluent al râului Topolița (fig. 1/1). În conformitate cu organizarea administrativă actuală, stațiunea se află parțial pe teritoriul comunei Grumăzești și parțial pe teritoriul comunei Agapia.

De pe o suprafață de aproximativ 2 ha au fost recuperate într-o primă fază materiale arheologice de factură preistorică, dar și din antichitatea târzie. Având în vedere faptul că așezarea este pluristratificată, în anul 2017 s-a realizat o scanare geo-fizică de către o echipă germană de la Universitatea din Erlangen-Nürnberg. Cu acel prilej au fost identificate urmele mai multor structuri de locuire și presupus defensive (fig. 1/2), iar pentru verificarea unora dintre acestea în anul 2019 au fost începute săpături sistematice.

Investigațiile neinvazive au evidențiat prezența unui număr de 25 de locuințe eneolitice, dispuse oarecum neuniform.

Cu scopul verificării unora dintre anomaliile geofizice, au fost deschise două suprafețe: Caseta 1 (68 mp.) (fig. 4/2) și secțiunea S.I (40 mp.) (fig. 4/1), prima în zona centrală a sitului, iar cea de a doua în partea de nord. Un alt obiectiv important al cercetării noastre a fost realizarea unor studii interdisciplinare, motiv pentru care din săpătură au fost prelevate probe de sol pentru analize pedologice¹, dar și materiale organice necesare pentru datări absolute². De asemenea, a fost recoltat întregul material osteologic, în perspectiva unor analize arheozoologice.

În Caseta 1 au fost identificate materiale arheologice specifice culturilor Precucuteni II, Noua, Poieniști-Lucașeuca și Sântana de Mureș, dar și diferite complexe specifice perioadelor amintite. Pentru o cât mai corectă înregistrare a datelor stratigrafice, dar și a corelării nivelurilor de locuire, a fost lăsat un martor central, cu o lățime de 0,5 m, orientat N-S, demontat ulterior dezvelirii mai multor complexe și după înregistrarea acestora (fig. 2).

Locuința L.1. În partea de nord a casetei, în C.C-D, s-a evidențiat o aglomerare de lipitură arsă, relativ compactă, de formă rectangulară, care acoperea o suprafață de aproximativ 26 mp (fig. 2/1). În câteva locuri au fost descoperite resturile unor vase sparte pe loc,

dar păstrate parțial, care suprapuneau nivelul de lipitură arsă. La demontarea resturilor locuinței s-a observat că respectiva construcție nu era prevăzută cu platformă, dar nu au fost identificate nici urmele unor gropi de la stâlpii structurii lemnoase.

Cplx. 1. În C.A₂ a fost identificată o aglomerare de lipitură arsă, destul de slab conservată, care provine de la o vatră. Printre bucățile de lut ars au fost descoperite fragmente ceramice atipice, dar și resturi faunistice. La nivelul la care au fost identificate urmele vetrei s-au recuperat fragmente ceramice specifice mediului Poieniști-Lucașeuca. Din zona complexului a fost prelevat un os pentru datări radiocarbon.

Cplx. 2. La adâncimea de 0,80 m, în C.A1 au fost identificate mai multe piese, respectiv: o dăltiță, un fragment de topor șlefuit, un astragal prelucrat, o bucată de coastă de animal, dar și un bloc de materie primă litică **fără urme de prelucrare.**

Cplx. 3. În C.B2-3-C2-3 a fost identificată o groapă circulară în plan, cu un diametru de 2 x 1,9 m (fig. 3/1). Partea superioară a gropii a fost observată la adâncimea de -0,50 m față de actualul nivel de călcare. În umplutura acestui complex au fost identificate sporadice fragmente ceramice, resturi osteologice și fragmente din vatra surprinsă în Cplx. 1. Pe baza materialului arheologic, respectivul complex poate fi atribuit culturii Poieniști-Lucașeuca. Circumscrișă acestei gropi a fost identificată o alta, ușor conică, cu un diametru de aproximativ 1 m și o adâncime de numai 0,5 m, atribuită culturii Precucuteni. Din respectivul complex au fost recuperate resturi ceramice eneolitice, un fragment dintr-o statueta feminină de dimensiuni mari, piese de silex și fragmente de chirpic ars. Din această groapă a fost recuperat un os utilizat pentru datări radiocarbon.

Cplx. 4. În C.B3 a fost identificată o altă aglomerare ceramică, care conținea fragmente de la două vase, depuse unele peste altele.

Cplx. 5. Identificat în C.A3, respectivul complex este de mici dimensiuni și constă dintr-o aglomerare de fragmente ceramice Precucuteni, inclusiv de la un vas cu picior, un topor fragmentar de piatră, dar și un bloc de marnă, de formă rectangulară, neprelucrat.

Cplx. 6. În C.A1-B1 a fost identificată o groapă, cvasicirculară în plan, cu diametrul de 2,5 m și o adâncime maximă de 0,5 m de la nivelul la care a fost identificată. Deasupra gropii a fost observată o aglomerare de resturi osteologice animale, iar în umplutura complexului s-au găsit fragmente ceramice Precucuteni, dar și resturi de la o vatră dezafectată.

Cplx. 7. Vatra locuinței L.1, de formă aproximativ rectangulară, a fost identificată în C.C3-D3. Suprafața vetrei (0,75 x 0,65m) are un aspect mozaicat și au fost observate două etape de folosire a acestei instalații de foc (fig. 3/2). Vatra era acoperită parțial de resturi de la pereții locuinței, iar în apropierea ei se afla o rășniță de piatră, puternic arsă.

Cplx. 8. Aglomerare ceramică identificată în C.D3, care cuprindea fragmente de la un vas de mari dimensiuni, dar și două recipiente de mici dimensiuni, păstrate parțial, precum și câteva artefacte de piatră deteriorate. Respectivul complex a fost identificat după demontarea resturilor

¹ Mulțumiri colegului Dr. Radu Pîrnău pentru prelevarea și analiza probelor.

² Mulțumiri domnului Dr. Tiberiu Sava pentru faptul că a înlesnit efectuarea unor datări absolute.

locuinței. Dintr-un recipient ceramic a fost prelevată o probă de cărbune care a fost trimisă pentru datare absolută.

În secțiunea S.I, situată la aproximativ 70 m nord de Caseta 1, s-a urmărit identificarea unui presupus șant, observat pe scanările geomagnetice. Deși cercetarea s-a făcut până la nivelul steril, în perimetrul cercetat nu au fost identificate nici un fel de complexe. În C.4, pe profilul vestic al secțiunii, la adâncimea de 0,60 m, a fost observată o lentilă de pietriș, compact, cu o lungime de 0,45 m și grosimea de 0,16 m. Pentru că suprafața cercetată se află spre extremitatea așezării, materialele arheologice au fost extrem de puține, fiind reprezentate de fragmente de vase Precucuteni II și Sântana de Mureș.

Materialul arheologic recoltat se prezintă astfel:

a. Pentru nivelul Sântana de Mureș sunt specifice fragmente de vase lucrate la roată și cu mâna, o fusaiolă și un cuțit de fier.

b. Cultura Poienești-Lucașeuca este reprezentată de ceramică, inclusiv fragmente de factură bastarnă, o veștigă metalică și o fusaiolă de lut.

c. Bronzul târziu, respectiv cultura Noua, se evidențiază în cadrul inventarului arheologic prin fragmente ceramice, un împungător de bronz și o patină fragmentară de os.

d. Cultura Precucuteni, faza II, este documentată prin cel mai consistent nivel, care cuprinde un material arheologic variat, respectiv ceramică, plastică antropomorfă și zoomorfă, unelte de piatră și silex, piese de os.

În campania anului 2019 au fost obținute rezultate semnificative, mai ales prin prisma faptului că au fost verificate o parte din scanările geo-magnetice, fiind confirmată prezența unor structuri de locuire eneolitice. De asemenea, s-a pus accentul pe abordările pluridisciplinare, fiind prelevate probe de sol, materiale arheozoologice și eșantioane litice.

Cercetări pedologice. Considerații preliminare (Radu Pîrnău – Universitatea „Al. I. Cuza” Iași)

Din perimetrul sitului Topolița - *La Nord-vest de sat* au fost prelevate 35 de probe de sol. Principalele elemente diagnostice ale solurilor specifice arealului cercetat sunt următoarele: grosimea mare a orizontului humifer (60-80 cm), un conținut de humus cuprins între 3-6 % și cu valori de peste 2% până la adâncimea de 80-100 cm, prezența peliculelor organo-minerale în orizontul Bv și adâncimea mare la care apare orizontul cu carbonați de calciu (170-180 cm).

Analiza elementală a probelor s-a realizat prin spectroscopie de fluorescență cu raze X (XRF), utilizând un spectrometru portabil Bruker Tracer S1 Titan (analist: dr. Mirea Dragoș Alexandru, Institutul Național de Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”). Pentru îmbunătățirea preciziei de detecție, probele de sol au fost în prealabil uscate, mojarate și omogenizate prin sitare (2 mm). Au fost determinate concentrațiile totale pentru un număr de 24 elemente: Al, Si, P, S, K, Ca, Ti, V, Cr, Mn, Fe, Co, Ni, Cu,

Zn, As, Rb, Sr, Y, Zr, Nb, Mo, Pb și Th.

Abstract

The archaeological site „Topolița - *La nord-vest de sat*” is located in the north-eastern part of Neamț county, in the depression with the same name. In 2017 a geomagnetic scan was performed by a German team and in 2019 excavations were carried out. The main objective of this research was to verify the geomagnetic data but also the stratigraphy of the site. The excavations allowed the identification of a dwelling belonging to the Precucuteni culture and also artifacts from the Bronze Age, 2nd-1st centuries BC and 4th century AD. Special attention has been paid to pluridisciplinary studies (pedological analysis, radiocarbon dating, zooarchaeological analysis).

Bibliografie

V. Diaconu, *Noi așezări precucuteniene în Depresiunea Neamț*, în *Opțiuni Istoriografice*, nr. VIII/1, 2007, p. 7-20.

V. Diaconu, *Recunoașteri arheologice de suprafață în zona orașului Târgu Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, XXIV, 2007, p. 87-119.

V. Diaconu, *Așezarea precucuteniană de la Topolița - La nord-vest de sat (jud. Neamț). Observații preliminare*, în *Conferința științifică „Cercetări bioarheologice și etnoculturale în sud-estul Europei”, Crihana Veche (Cahul) 15-18 august 2019*, Crihana Veche (Cahul), 2019, p. 25-27.

C. Preoteasa, V. Diaconu, D. Mischka, C. Mischka, B. Praschl, M. Schaffer, F. Wanka, F. Gapp, *Topolița, com. Grumăzești, jud. Neamț. Punct: La Nord-Vest de Sat*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România (2017)*, București, 2018, p. 237.

Figura 1. Topolița - La Nord-vest de sat: 1, amplasamentul sitului; 2, harta geo-magnetice.

Figura 2. Topolița - La Nord-vest de sat: aspecte din timpul cercetării casei 1/2019.

Figura 3. Topolița - La Nord-vest de sat, complexe arheologice: 1, groapa 1; 2, vatra locuinței L1.

Figura 4. Topolița - La Nord-vest de sat: 1, secțiunea S.I.; 2, fotografie aeriană a casei 1.

83. Tulcea, mun. Tulcea, jud. Tulcea**[Aegyssus]****Punct: „Parcul Monumentul Independenței”****(Colnicul Hora)****Cod RAN:** 159623.01**Cod LMI:** TL-I-m-A-05718**Autorizație nr.** 77/06.05.2019

Colectiv: George Nuțu, Marian Mocanu (ICEM Tulcea); Dan Aparaschivei, George Bilavski (IA Iași); Sorin Anghel, Gabriel Iordache, Andrei Gabriel Dragoș, Ioan Cornel Pop, Adrian Popa (GeoEcoMar București); Simina Stanc (Facultatea de Biologie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași); Radu Stănescu (Facultatea de Istorie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca); Radu Pîrnău, Bogdan Roșca (Institutul de Geologie al Academiei Române, filiala Iași)
Finanțare: Ministerul Culturii și Identității Naționale;
 Consiliul Local al Municipiului Tulcea

Cercetările arheologice s-au desfășurat în perioada august - octombrie, pe trei sectoare, cu finanțarea Ministerului Culturii și Identității Naționale, ICEM Tulcea și a Consiliului Local al Municipiului Tulcea. Cele trei sectoare sunt: Aria C, Aria B și Sector Vest. Totodată, a fost demarat un plan complex de cercetări interdisciplinare, în colaborare cu Institutul National de Cercetare-Dezvoltare pentru Geologie și Geoecologie Marină (GeoEcoMar București).

1. Sector „ARIA C”

Marian Mocanu (ICEM Tulcea), Radu Stănescu (Facultatea de Istorie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca)

Cercetările arheologice din Sectorul Aria C s-au desfășurat în perioada august – septembrie 2019, iar obiectivele propuse pe parcursul acestei campanii au constat în continuarea cercetării din anul precedent, cu scopul de a surprinde cât mai exact nivelul de funcționare a magaziei pentru *dolia*. Acest complex a fost identificat încă din anii 1980, dar se impune necesitatea de a stabili relația stratigrafică și planimetrică a acestei structuri cu palestra edificiului termal.

După curățenia efectuată pe toată întinderea sectorului, în S 1 am trecut la investigarea nivelului de dărâmtură aflat la aceeași cotă cu baza de pilon identificat în campania precedentă. Acest nivel este constituit din elevația din chirpici a unui edificiu incendiat, care suprapune resturile unui edificiu (sau cel puțin fundația acestuia) realizat din piatră legată cu mortar. Relația cronologică dintre chiupuri și momentul prăbușirii acestui edificiu din chirpici este de posterioritate, deoarece în profilul de est al S 1 sunt vizibile gropile chiupurilor, iar acestea au fost săpate în acest strat compact de incendiu. Din păcate materialul arheologic recoltat din acest strat este amestecat și neconcludent. Am continuat curățirea dărâmăturii în care au fost săpate gropile pentru *dolia*. În zona bazei pilonului identificat la finalul campaniei 2018 situația s-a modificat după cum urmează: la îndepărtarea pietrelor aflate în poziție secundară s-a păstrat postamentul circular, pe care

a fost așezat un bloc de calcar de mari dimensiuni (90 x 50 cm), iar la aproximativ 1,80 m către sud se conturează o altă structură de piatră ce poate fi restul unui zid sau un al doilea postament pentru un alt pilon. Aceeași situație a fost identificată către nord (la 2,20 m față de pilon) unde, după îndepărtarea stratului de dărâmtură, s-a conturat o nouă structură circulară din piatră de dimensiuni medii și mici, de data aceasta legate cu mortar. În momentul de față, toate cele trei structuri par a fi aparținut de edificiul anterior chiupurilor (cel cu elevația de chirpici), sau au făcut parte din structura palestreii, existând posibilitatea ca aceasta să fi avut un portic către est (această ipoteză va fi verificată în campania următoare).

Cercetarea în S 2 a avut ca scop prelungirea acestei suprafețe către sud (secțiunea a fost prelungită cu 4 m), pentru a ajunge și în această zonă pe nivelul de funcționare a chiupurilor. A fost identificat un strat compact de dărâmtură, a unui edificiu cu elevația din chirpici. Spre deosebire de nivelul descris în S 1, cel identificat în S 2 se află deasupra nivelului de funcționare a chiupurilor, deci posterior acestora. Altfel spus, structura care închidea și proteja magazia cu vase de provizie avea elevația din chirpici. La curățirea stratului de dărâmtură s-a conturat linia unui zid, orientat E – V (perpendicular pe zidul palestreii), acesta reprezintă limita sudică a încăperii care adăpostea vasele de provizie. Către nord și est nu am surprins deocamdată aceste limite, însă cercetarea nu este epuizată.

Tot în S 2, de data aceasta de pe nivelul de funcționare al chiupurilor, a fost recoltat un număr considerabil de fragmente ceramice (amfore romane târzii), unele dintre ele prezentând *dippinti* cu vopsea roșie. Descoperirile numismatice, mai puțin numeroase ca în campania precedentă, nu sunt de foarte mare ajutor în privința datării, deoarece intervențiile succesive (atât cele antice sau medievale, cât și cele moderne) au bulversat straturile, astfel încât pe același nivel am descoperit monede datate în a doua jumătate a secolului al IV-lea, dar și două monede datate în a doua jumătate a secolului al VI-lea.

În ciuda situației arheologice complexe (datorată succesiunilor de locuire și distrugerii, dar și datorită intervențiilor antropice moderne și chiar a săpăturii arheologice din anii 90) putem avansa unele concluzii cu titlu preliminar, referitoare la cronologia specifică sectorului Aria C, după cum urmează:

1. Locuirea pre-romană este marcată de gropile menajere din S 1 cercetate în campaniile precedente.
2. Locuirea din sec. II – III este marcată prin resturile edificiului identificat în partea de sud a S1 (la aproximativ -3,90 m). Această structură este cu siguranță anterioară construirii palestreii edificiului termal.
3. Locuirea din sec. IV – V este marcată de edificiul cu fundația din piatră și legată cu mortar și cu elevația din chirpici. Din acest edificiu, în campaniile anterioare a fost identificat și o porțiune din acoperișul prăbușit (acest edificiu a fost puternic incendiat). Relația dintre acesta și palestră este incertă și rămâne de investigat în campania următoare.
4. Locuirea din sec. VI – perioada în care a funcționat magazia cu chiupuri. Gropile vaselor de provizie au fost săpate în dărâmtura edificiului descris la punctul 3. Se

pare că și elevația clădirii din secolul VI a fost construită tot din chirpici. Rămâne de stabilit relația cronologică și planimetrică dintre edificiul de secol VI și palestră.

2. Sector „ARIA B”

George Nuțu (ICEM Tulcea), Radu Stănescu (Facultatea de Istorie, Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca), Simina Stanc (Facultatea de Biologie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași), Radu Pîrnău, Bogdan Roșca (Institutul de Geologie al Academiei Române, filiala Iași)

În această campanie am extins spre E caseta 1 (C1) cu obiectivul principal de a investiga o structură semicirculară cercetată parțial în anii anteriori. Aceasta este situată în proximitatea laturii de V a anexei de pe latura vestică a palestrei. Zona superioară (ultima asiză) a acesteia apare la -1,10 m de nivelul actual de călcare. Structura este păstrată inegal, cu zidăria păstrată în zona cea mai joasă la -1,73 m. Forma generală este semicirculară, deși aceasta poate fi rezultatul unor intervenții ulterioare. Zidul acesteia are o lățime cuprinsă între 0,20 și 0,30 m și a fost realizat într-o manieră neîngrijită, din țigle legate cu pământ. Asizele au fost completate aleatoriu cu panse provenite de la *dolia* și unele blochete fasonate sumar din calcar și șist.

Diametrul interior al acestei structuri este de 3,20 m, iar cel exterior este de cca. 3,80 m. Baza se află la -1,90 m față de nivelul actual de călcare și este constituită dintr-un pământ gălbui, relativ ferm, cu mult pigment de mortar. Acesta pare să fie rezultatul faptului că amenajarea structurii circulare a deranjat nivelul de călcare atribuit sfârșitului secolului III p.Chr., când a fost construită încăperea de la V de palestra. O dovadă în plus o constituie un nucleu de pietre (0,85x1,30 m) format din blochete de dimensiuni medii, fasonate sumar, descoperit în centrul acestei structuri. Acest nucleu reprezintă un zid demantelat pe care a fost amenajată baza structurii semicirculare. În ceea ce privește funcționalitatea acesteia, absența mortarului hidrofug și maniera neîngrijită de construcție ne determină să excludem posibilitatea unui bazin. Mai curând, se poate avansa ipoteza unei structuri pentru păstrarea cerealelor într-o perioadă ulterioară abandonării edificiului termal, din a doua jumătate a secolului V p.Chr.

Încăperea adosată la V de palestra are dimensiunile de 11,60 x 10,20 m, iar zidurile au fost realizate într-o manieră îngrijită, asizele din piatră alternând cu cele realizate din cărămidă. Ca liant a fost folosit un mortar fin, albicios, specific zidăriei orașului. Grosimea zidurilor este surprinsă între 0,55-0,65 m, iar edificarea acestora a avut loc la sfârșitul secolului III p.Chr. Remarcăm faptul că, în urma observațiilor preliminare, latura de E a încăperii este adosată la cea de N, ceea ce indică, eventual, o readaptare a acestui spațiu.

3. Sector „VEST”

Dan Aparaschivei, George Bilavski (Institutul de Arheologie al Academiei Române, filiala Iași)

Cercetările pe acest sector au demarat prin extinderea suprafeței investigate inițial, spre vest. Astfel, în urma acestei extinderi, suprafața secțiunii a fost extinsă la 8x9 m. Extinderea a fost necesară pentru investigarea complexelor cercetate în campaniile din anii 2017 și 2018, în particular L1, dar și pentru deschiderea unei suprafețe pe acest sector, deosebit de important pentru lămurirea evoluției urbanistice a sitului, din proximitatea incintei de pe latura de N.

Cercetarea arheologică propriu-zisă a fost precedată de realizarea, în cooperare cu GeoEcoMar, unor investigații geofizice (magnetometrice, electrometrice și georadar) care au evidențiat, în primul rând, intervențiile moderne/contemporane, concretizate prin descoperirea la adâncimi cuprinse între 0,25-0,35 m a unei țevi metalice pentru aducțiunea apei potabile. Alte structuri evidențiate de georadar constau în linii de ziduri aflate la diferite adâncimi.

Suprafața extinsă pe parcursul acestei campanii a condus la evidențierea unor straturi de nivelare succesivă, vizibile în particular pe profilul de S. Astfel, din punct de vedere stratigrafic se observă un strat de nivelare gros de 0,45-0,60 m care pornește imediat sub vegetal. Sub acesta este vizibil un strat gros de 0,10-0,12 m de cenușă amestecată cu nucleu de chirpici. Acest strat, vizibil în special pe profilul de S și de V, sigilează un nivel de pământ gris, neomogen, cu fragmente ceramice moderne și unele mici fragmente de amfore antice, în particular LR2. Cercetările din campania acestuia an s-au oprit pe acest nivel, la -0,85 m pe profilul de S și -0,45 m pe cel de N, urmând ca în anul următor să se atingă nivelul de locuire antică.

4. Analiza arheofaunei

Simina Stanc (Facultatea de Biologie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași)

Pe parcursul cercetărilor a fost descoperită o cantitate importantă de oase de animale în contexte încadrabile în două faze. Prima fază aparține unor complexe (gropi, niveluri de locuire) aparținând perioadei timpurii din evoluția orașului (sec. I a.Chr. – sec. II p.Chr.). Cel mai important lot faunistic provine, însă, din contextele romane târzii și bizantine timpurii (sec. IV-VI p.Chr.). Resturile animale colectate în anii 2016-2018 sunt în număr de 1229 și provin de la patru grupe faunistice: moluște, pești, păsări și mamifere; cea mai mare parte din eșantion o reprezintă fragmentele aparținând mamiferelor. În grupa mamiferelor, cea mai mare pondere o au resturile de la mamiferele domestice; s-au identificat șapte specii: bovină domestică, oaie, capră, porc, cal, câine și măgar. Ponderea cea mai ridicată ca număr de resturi o au bovină domestică, porcul, urmate de ovicaprine.

Dintre mamiferele sălbatice s-au identificat șapte specii: cerb, mistreț, căprior, iepure, lup, bour și castor. Ponderea cea mai ridicată o au cerbul și mistrețul.

5. Cercetări geoelectrice la Aegyssus¹

Sorin Anghel, Gabriel Iordache, Andrei Gabriel Dragoș, Ioan Cornel Pop, Adrian Popa (GeoEcoMar București)

Metodele geofizice nedistructive (aplicate în arheologie) sunt folosite pentru identificarea proprietăților fizice ale corpurilor îngropate și delimitarea anomaliilor subterane cu scopul de a realiza hărți ale subsolului și de a identifica zonele de interes arheologic.

În cazul sitului arheologic de la Aegyssus, investigațiile geofizice aplicate au fost de mica adâncime și sunt reprezentate de profilarea geoelectrică, respectiv, metoda sondajului electric vertical (SEV). Datele achiziționate de-a lungul celor 3 profile de rezistivitate electrică au fost procesate și corelate cu scopul de a obține informații cât mai precise despre valorile de rezistivitate electrică ale structurilor din subsol și generarea unor modele bidimensionale, respectiv pseudo-secțiuni de adâncime și modelele tridimensionale ale perimetrului studiat. Metoda rezistivității electrice a devenit o tehnică aplicată din ce în ce mai frecvent în arheologie, încă din anii 1980 iar aplicațiile 2D și 3D de imagistică sunt considerate foarte importante pentru vizualizarea și interpretarea structurilor arheologice la diferite adâncimi.

Metodele geoelectrice sunt folosite pentru măsurarea rezistivității electrice a pământului prin intermediul unui curent electric indus și a unor măsurători de diferență de potențial și se împart în metoda SEV (sondaj electric vertical), metoda profilării geoelectrice, metoda ERT (electrical resistivity tomography sau tomografie electrică de rezistivitate) și metoda polarizației induse. SEV-ul este cea mai accesibilă metodă geoelectrică, fiind ușor adaptabilă pentru numeroase condiții topografice și geologice. Un curent electric (de o intensitate cunoscută) este injectat în interiorul pământului prin intermediul a doi electrozi (A, B), iar diferența de potențial electric este înregistrată de alți doi electrozi de potențial (M, N) pe baza cărora, o valoare de rezistivitate aparentă va fi calculată.

Aspecte metodologice și procesarea datelor geoelectrice

Măsurătorile geoelectrice au fost executate de-a lungul a trei profile paralele (fig. 5, 6) de câte 25 de metri lungime, situate la o distanță de 2.5 m unul de celălalt, iar dispozitivul folosit a fost Schlumberger.

Dispozitivul Schlumberger (fig. 5) este compus din 4 electrozi dispuși colinar în jurul unui punct de mijloc comun; cei doi electrozi din extremități fiind electrozii de curent A, B, iar cei doi electrozi interiori, electrozii de potențial M, N. Timp de un anumit număr de măsurători (la alegere), distanța A – B se modifică, în timp ce intervalul M – N rămâne constant, după care, dispozitivul de 4 electrozi se mută pe direcția profilului o anumită distanță (la alegere).

În cazul măsurătorilor de la Aegyssus, distanța dintre

electrozii de curent (AB) a fost egală cu 4, respectiv 6 și 10 metri pentru fiecare SEV, iar distanța MN a fost de 2 metri și constantă. Adâncimea de investigare este aproximativ AB/4, sau o pătrime din intervalul dintre electrozii de curent (aprox. 2.5 m), iar offset-ul, sau distanța constantă la care a fost mutat dispozitivul, este de 2.5 m.

Pe fiecare profil au fost executate 9 SEV-uri a câte 3 măsurători fiecare, folosind un electrometru (rezistivimetru) de tip AGI MiniSting cu 4 electrozi. Cele 81 de măsurători achiziționate au fost procesate în software-urile aferente: AGI Earth Imager 1D, 2D, 3D, Golden Software Surfer și Geotomo RES2DINV. În urma procesării, corecției și inversiei valorilor de rezistivitate electrică în programele menționate mai sus, au fost obținute pseudo-secțiunile specifice pentru fiecare profil (fig. 5, 6) și modelul 3D prin interpolarea valorilor de rezistivitate ale celor trei profile.

Interpretarea datelor

În urma procesării datelor SEV, se pot observa anomalii geoelectrice de minim și de maxim ce pot fi corelate pe toate cele trei profile. Anomaliile de maxim au valori de rezistivitate cuprinse între 400 și 1000 de ohmmetrii, specifice unor structuri carbonatice (în analogie cu litologia pot reprezenta structuri de calcar sau dolomit), iar cele de minim au valori de rezistivitate cuprinse între 20 și 70 de ohmmetrii, specifice argilelor și apelor dulci.

6. Cercetări geomagnetice la Aegyssus²

Sorin Anghel, Gabriel Iordache, Andrei Gabriel Dragoș, Ioan Cornel Pop, Adrian Popa (GeoEcoMar București)

Metodele magnetice sunt folosite pentru identificarea și reprezentarea anomaliilor de câmp magnetic cauzate de corpurile sursă din subsol. Magnetometrele folosite pot fi echipate cu un singur senzor, pentru măsurarea câmpului magnetic total, sau cu doi senzori, pentru măsurarea gradientului câmpului magnetic.

Printre cele mai utilizate tipuri de magnetometre sunt cele cu precesie protonică și cele cu vapori de cesiu. Magnetometrele cu precesie protonică măsoară frecvența de rezonanță a protonilor (nucleilor de hidrogen) cauzată de rezonanța magnetică nucleară (NMR), iar cele cu vapori de cesiu funcționează pe baza interacțiunii dintre atomii de cesiu și fotonii emiși de lampa magnetometrului.

Aspecte metodologice și procesarea datelor magnetice

Măsurătorile geomagnetice au fost executate pe uscat și pe apă în 3 perimetre localizate în 3 locații diferite:

- Perimetrul 1 (pe uscat) se află în Aegyssus – Parcul Monumentului (Tulcea) unde au fost efectuate măsurători de gradient al câmpului magnetic pe o suprafață de 93 m²;
- Perimetrul 2 (pe apă) se află în extremitatea nord-estică a orașului Tulcea, pe brațul Sfântul Gheorghe, unde au fost efectuate măsurători ale câmpului magnetic total cu corecțiile de variație diurnă pe o suprafață de 0,1 km².

¹ Investigațiile geofizice (magnetometrice, electrometrice și georadar), respectiv investigațiile seismoacustice (side scan sonar și sub-bottom profiles) au fost realizate de către GeoEcoMar (responsabil dr. Sorin Anghel) în cadrul Planului Național de Cercetare finanțat de către Ministerul Cercetării și Inovării din România.

² Investigațiile geofizice (magnetometrice, electrometrice și georadar), respectiv investigațiile seismoacustice (side scan sonar și sub-bottom profiles) au fost realizate de către GeoEcoMar (responsabil dr. Sorin Anghel) în cadrul Planului Național de Cercetare finanțat de către Ministerul Cercetării și Inovării din România.

Instrumentele geofizice folosite sunt reprezentate de magnetometrul marin folosit pentru prospectarea pe apă (înregistrarea câmpului magnetic total și a variației diurne la Tulcea), ce funcționează cu vapori de cesiu, Geometrics G-882 și de magnetometrul protonic folosit pe uscat (înregistrarea gradientului câmpului magnetic la Aegyssus, în Parcul Monumentului), Geometrics G-856.

Pentru măsurătorile de gradient al câmpului magnetic au fost folosiți doi senzori (senzorul de sus și senzorul de jos) poziționați la o anumită distanță unul față de celălalt, iar pentru măsurarea câmpului magnetic total a mai fost instalată o bază magnetometrică pe uscat pentru a înregistra variația diurnă. Filtrarea, procesarea datelor, corecția de variație diurnă, generarea și georeferențierea hărților magnetice (în sistemul de coordonate WGS84) au fost făcute în software-urile aferente: Geosoft Oasis Montaj, Blue Marble Geographics Global Mapper și Microsoft Office. Harta gradientului câmpului magnetic a fost calculată pe baza diferențelor de câmp ale celor doi senzori, iar hărțile câmpului magnetic total măsurat la perimetrele 2 și 3 au fost generate prin scăderea diferențelor de variație diurnă măsurate de bazele magnetometrice de pe uscat. Georeferențierea hărților a fost făcută cu ajutorul imaginilor satelitare din softul Global Mapper.

Interpretarea datelor

Efectele anomaliilor magnetice de maxim de la profilele 2 și 3 sunt asemănătoare cu efectul dat de țeava de la profilul 1 (din Parcul Monumentului), dar pentru ca interpretarea să aibă o precizie cât mai mare, datele magnetometrice trebuie comparate cu datele achiziționate prin intermediul altor metode geofizice

folosite în arheologie (metode geoelectrice, GPR etc.), iar modelarea tridimensională a anomaliilor reprezintă un factor foarte important pentru identificarea corpurilor de interes arheologic din subsol.

Bibliografie

- Auken, E., Christiansen A., V., 2004. Layered and laterally constrained 2D inversion of resistivity data, *Geophysics* 69: 752–761.
- Georgescu, P., Chitea, F., 2016. Prospectiuni electrice. Vol. 1, *Metode de prospectiune electrică în curent continuu.*, București.
- Graham, I., Scollar, I., 1976. Limitations on magnetic prospection in archaeology imposed by soil properties. *Archaeo-Pysika*, 6, 1–125
- Hermana, R., 2000. An introduction to electrical resistivity in geophysics, Department of Chemistry and Physics and Department of Geology, Radford University, *Radford, Virginia* 24142.
- Kattenberg, A. E. and Aalbersberg, G., 2004. Archaeological prospection of the Dutch perimarine landscape by means of magnetic methods. *Archaeological Prospection*, 11, 227-235
- Sternberg, R. S., 2001. Magnetic Properties and Archaeomagnetism. In Brothwell, D. R. and Pollard, A. M. (eds.), *Handbook of Archaeological Sciences*, Chichester: John Wiley & Sons, Ltd.

Fig. 1. Vedere aeriană a sitului Aegyssus

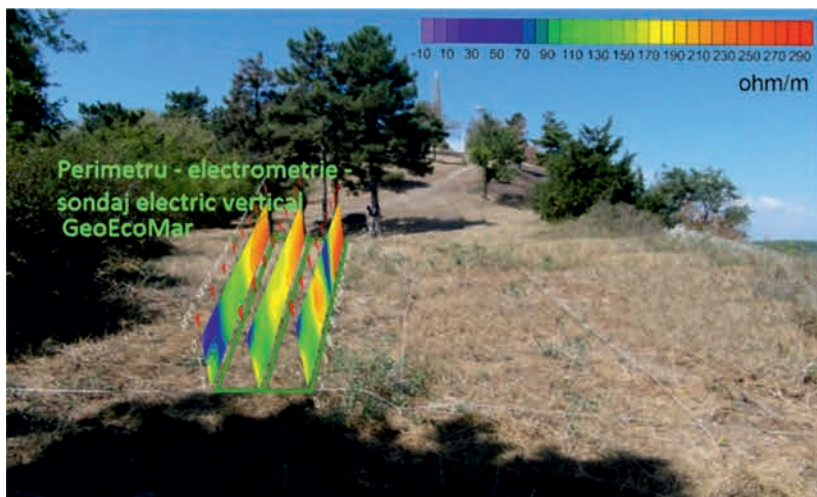
Fig. 2. Aria C

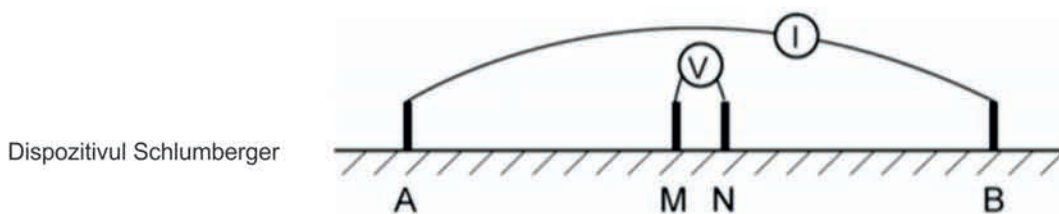
Fig. 3. Aria C, pilon în zona horreum-ului

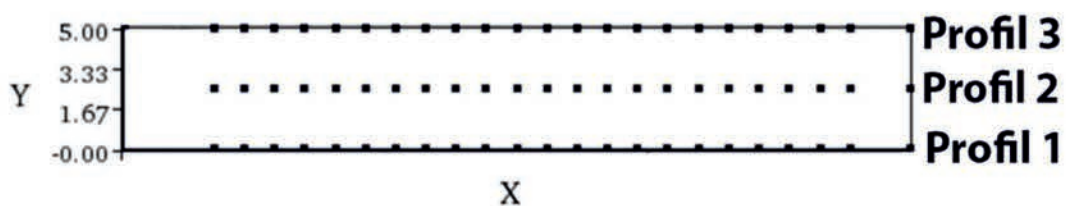
Fig. 4. Aria B, extindere C1 și tencuială pictată descoperită în Aria A

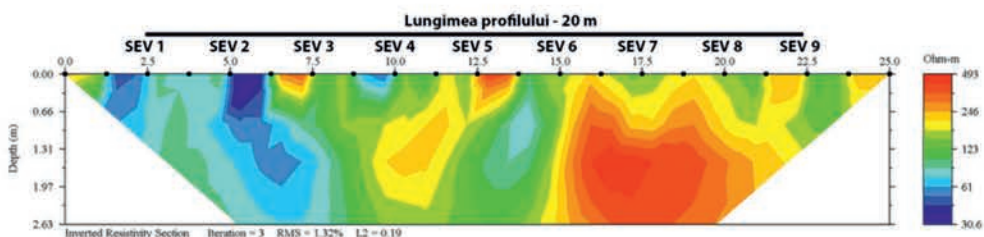
Perimetrul studiat

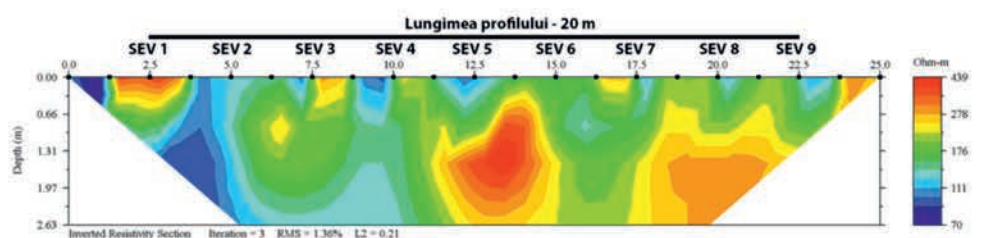
Dispozitivul Schlumberger

Aranjarea electrozilor de-a lungul celor trei profile

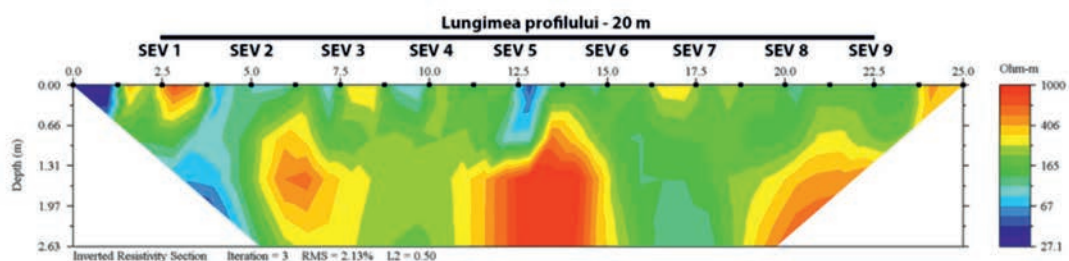

Profilul 1

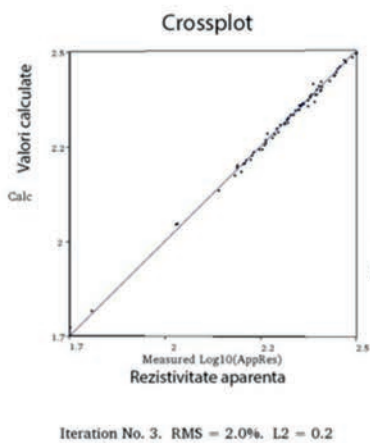

Profilul 2

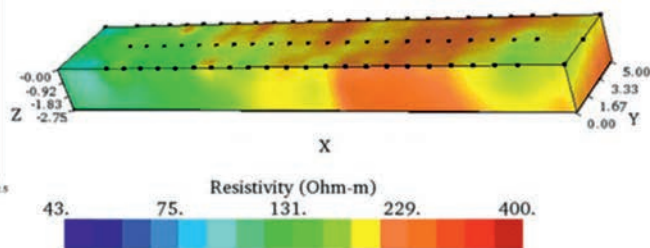
Fig. 5. Cercetari geoelectrice

Profilul 3

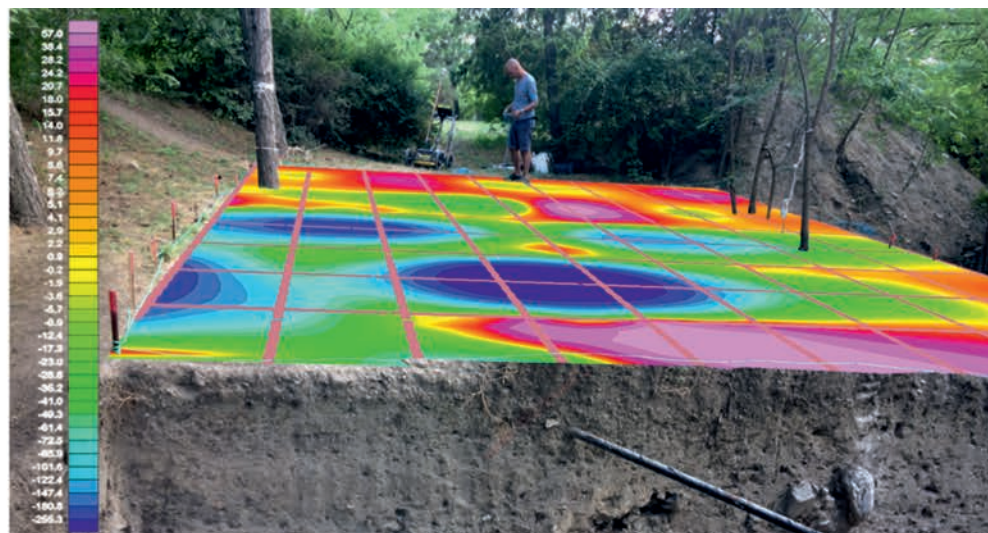

Model de rezistivitate

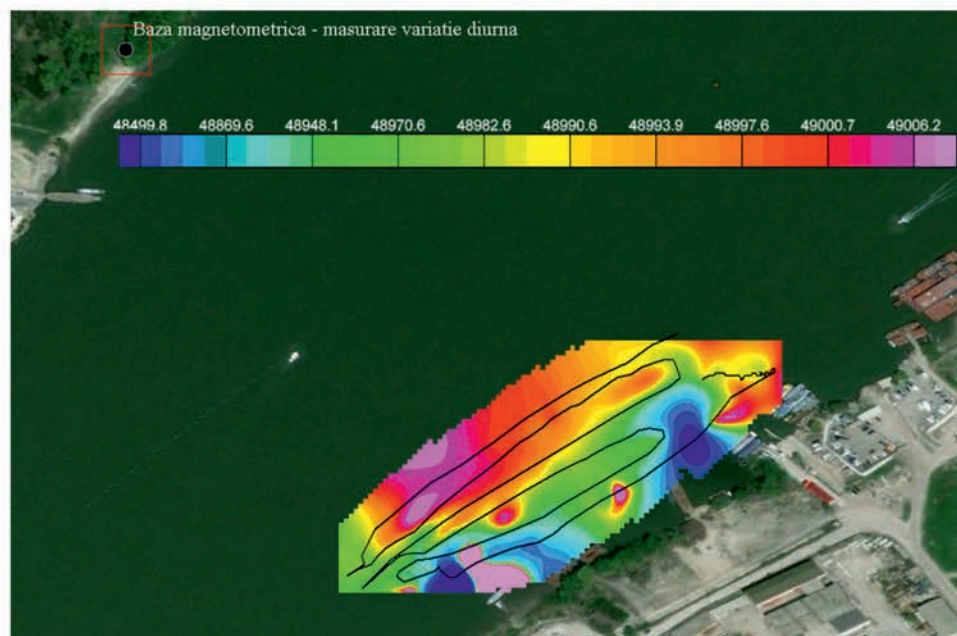
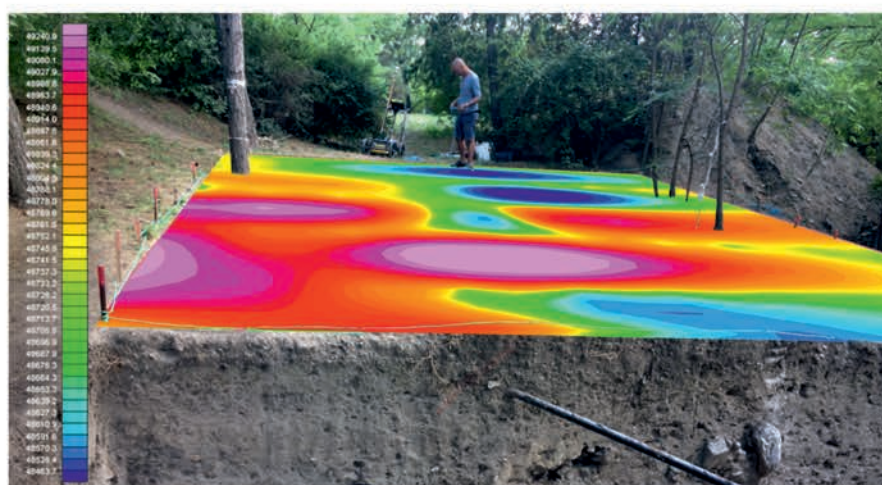
Modelul 3D
obținut prin interpolarea
valorilor celor 3 profile

Fig. 6. Cercetări geoelectrice

Perimetrul 1, harta magnetică a gradientului suprapusă peste teren și grid-ul măsurătorilor

Perimetrul 1, harta magnetică generată pe baza măsurătorilor achiziționate de senzorul de sus, unde se poate observa și influența țevii de metal

Perimetrul investigat pe Dunăre

Fig. 7. Cercetări geomagnetice

84. Turda Nouă, mun. Turda, jud. Cluj

Punct: „Biserica reformată Turda Nouă”

Cod RAN: 55268.09

Cod LMI: CJ-II-m-B-07789

Autorizație nr. 132/12.07.2019

Colectiv: Felix-Florin Marcu - responsabil (MNIT, Cluj-Napoca), Demjén Andrea-Erzsébet (MNIT, Cluj-Napoca), Diana Geanina Iegar (MNIT, Cluj-Napoca), Boér Ilka (doctorand, UBB, Cluj-Napoca), Oriana Svedac, Sorin Andrei Felea, Vlăduț Mihai Murgu (studenți, UBB, Cluj-Napoca)

Biserica reformată „Turda Nouă” se află în centrul cartierului Turda Nouă din municipiul Turda. Ansamblul bisericii reformate, înconjurat de o incintă fortificată cu plan neregulat ovoidal, se ridică în mijlocul unei piețe trapezoidale, în apropierea drumului principal E81 spre Turda Veche. Prima menționare a localității Turda Nouă apare în 1332, într-o diplomă regală de donație.

În campania de săpături arheologice sistematice din 2019 a fost deschise 12 secțiuni (patru secțiuni în partea nordică și patru în partea sudică a bisericii actuale, două secțiuni în interiorul corului și alte două la turnul de intrare), însumând o suprafață de 104 m².

În secțiunea S 1 au ieșit la iveală zidurile unei capele laterale (Z-3) și fundația unei nave laterale (Z-4, Z-4a) care au aparținut unei biserici anterioare celei actuale. Capela avea o lungime de 6,30 m și o lățime de 6 m. Fundația are o grosime de 1,08-1,30 m (elevația are o grosime de 0,80-0,92 m), talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 2,32 m de la nivelul actual de călcare. În această secțiune am avut ocazia să cercetăm în profunzime fundația nordică a navei bisericii actuale. În cursul cercetării am constatat că nava a fost construită inițial împreună cu un contrafort (lungimea contrafortului: 1,70 m), dar la scurt timp a fost schimbat planul și în continuarea contrafortului a fost construită capela laterală. Cu ocazia construirii capelei laterale s-a tăiat o altă fundație (Z-4) orientată vest-est. Având în vedere orientarea, structura și lungimea acestui zid (avea o lungime de 18,10 m și zidul este paralel cu biserica actuală), este posibil ca el să reprezinte nava laterală a unei biserici anterioare fazei gotice târzii.

În secțiunea S 2 au ieșit la iveală două ziduri: fundația și elevația unei construcții anexe, construite ulterior la colțul nord-vestic al sacristiei actuale (Z-5) și continuarea fundației navei laterale (Z-6), descoperită în secțiunea S 1. Fundația și elevația construcției anexe (Z-5) au fost ridicate ulterior în colțul nord-vestic al sacristiei actuale. Zidul are o grosime de 0,64-0,70 m (elevația are o grosime de 0,52-0,60 m), talpa fundației ajunge până la adâncimea relativă de 1,26 m de la nivelul de călcare actual. După cantitatea mare de oase umane colectate din interiorul ei, aceasta a funcționat ca osuar.

În secțiunile S 4 și S 5 au fost cercetate fundația și elevația zidurilor nordic și vestic ale navei (nava era mai lungă cu 5,60 m spre vest), demolate cu ocazia construirii turnului actual. Elevația zidului navei este de tip emplecton, iar fundația are o grosime de 1,20-1,50 m (elevația are o grosime păstrată de 0,66-0,82 m). Lângă fundația zidului a

fost anexat ulterior Z-17, care reprezintă scurtarea fundației vestice a navei și Z-18. În timpul cercetării arheologice nu am reușit să clarificăm rolul acestui zid, având în vedere dimensiunea mică a spațiului investigat. Despre construirea turnului actual nu am reușit să aflăm prea multe lucruri. Am constatat că zidul nordic al turnului a fost construit împreună cu zidul vestic al navei actuale. Talpa fundației ajunge până la adâncimea relativă de 2,50 m de la nivelul de călcare actual.

În partea sudică a bisericii actuale au fost săpate patru secțiuni: S 3, S 9-S10 și S 12, dintre care numai în S 3 am ajuns până în pământul steril. În S3, sub umplutura modernă, s-a conturat umărul fundației contrafortului sud-estic al navei, care este legat de fundația corului. Fundația contrafortului a avut același mortar și tehnică de construcție, singura diferență fiind la umărul fundației, care era mult mai proeminent decât în cazul corului. Talpa fundației corului și a contrafortului ajung până la adâncimea relativă de 3,16 m de la nivelul de călcare actual.

În secțiunile S 9-S10 și S 12 a fost descoperită fundația unei portic/capelă laterale sudică cu o lungime de 5,80 m și o lățime de 6,80 m (Z-19). Fundația are o grosime de 1,07-1,28 m, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 2,16 m de la nivelul de călcare actual. Zidul Z-19 a fost anexat ulterior la zidul sudic al navei actuale și la colțul contrafortului sud-estic al navei actuale, iar lângă și deasupra lui a fost construit porticul actual.

Interiorul bisericii a fost cercetat cu două secțiuni: S 6 și S 8. În S 6 a fost descoperită fundația și elevația arcului de triumf și scara care despărțea nava de cor. Pe partea estică a arcului de triumf am identificat fundația unui amvon gotic (Z-14). Pe latura estică, semicirculară a amvonului, s-a păstrat o tencuială de culoare alb-gălbui, pe suprafața ei fiind patru straturi de vopsea. Scara de acces în amvon a fost făcută din pietre fasonate refolosite. Partea vestică a amvonului a fost distrusă cu ocazia construirii criptei (Z-10). Lângă fundația amvonului s-au păstrat două nivele de călcare: din primul nivel de călcare am surprins patul de mortar cu amprente de cărămizi (dimensiunea cărămizilor: 0,30x0,28 m), care era deasupra marginea amvonului, realizată din pietre prelucrate. În cel de-al doilea nivel de călcare am găsit numai amprenta unui singure cărămizi, care era lângă marginea amvonului (dimensiunea cărămizii: 0,30x0,20 m).

În secțiunea S 8, săpată în interiorul corului pe partea dreaptă a ancadramentului ușii sacristiei, nu am descoperit construcții, iar nivelele de călcare erau deranjate de înmormântări. Am observat că umărul interior al corului era mai proeminent (lat de 0,35 m), fiind realizat din blocuri mari de pietre, iar componența fundației era aceeași ca și în cazul zidului sudic al corului (S 3). Talpa fundației ajunge până la adâncimea relativă de 2,92 m de la nivelul de călcare actual.

Lângă turnul poartă de intrare au fost deschise două secțiuni: S 7 și S 11. Secțiunea S 7 a fost trasată în interiorul colțului nord-estic al turnului de intrare. Sub nivelul de piatră a apărut fundația unui turn de intrare (Z-1) de formă dreptunghiulară. Zidul are o grosime de 0,20-0,30

m, talpa fundației ajungând până la adâncimea relativă de 1,40 m de la nivelul de călcare actual. Latura nord-sud a zidului s-a prăbușit din cauza infiltrațiilor. Este anterior turnului de intrare actual. Secțiunea 11 a fost deschisă la întâlnirea zidului nordic al turnului de intrare cu zidul de incintă a bisericii actuale. S-a putut observa că cele două ziduri au fost construite separat. Umărul zidului nordic al turnului era realizat dintr-un bloc mare de piatră romană, iar sub umăr fundația era compusă din două șiruri de pietre. În schimb talpa fundației incintei era la adâncimea relativă de 1,82 m de la nivelul de călcare actual.

În cursul cercetării a fost descoperite în total 48 de morminte medievale și premoderne. Numai în trei morminte s-a găsit inventar funerar: în M 16 (S 2) au fost găsite fragmente de aplici din bronz, în M 17 (S 2) doi nasturi globulari și în M 39 (S 8) o copcă foarte fragmentară. O parte a mormintelor medievale sunt anterioare bisericii actuale, fiind tăiate de fundațiile navei (M 30), corului (M 37, M 28, M 29, M 32, M 33, M 34), capelei laterale nordice (M 10, M 11) și a sacristiei (M 8, M 9, M 16, M17).

În concluzie putem să afirmăm că înainte de biserica actuală a existat în acest loc o altă biserică. În interiorul bisericii, în S 6, lângă fundația navei bisericii actuale, au fost surprinse rămășițele unei fundații anterioare (Z-7), însă nu am reușit să clarificăm rolul acestui zid având în vedere dimensiunea mică a spațiului investigat. Alte fundații (Z-4 și Z-6) au fost descoperite în partea nordică, exterioară a bisericii, care după structura și dimensiunea lor am presupus că reprezintă nava laterală a unei biserici anterioare. Nu s-a putut clarifica legătura între cele două ziduri (Z-4, Z-6 și Z-7), deoarece deasupra lor este scara de amvon și corul actual. În viitor ar fi necesară investigarea acestor ziduri din interiorul navei și a corului.

Abstract

During the systematic archaeological research carried out at the reformed church of Turda Nouă 12 trenches were investigated, through which the remains of a northern lateral chapel were unearthed, with the length of 6,30 m and the width of 6 m, alongside the foundation and the elevation of a later annex construction, built on the north-western corner of today's sacristy and, also on the northern side, a possible lateral nave of an earlier church, prior to the late gothic phase. The research has proven that the current nave of the church was 5,6 m longer on the western side; this portion was demolished on the occasion of the present tower's construction. On the southern side of the church, in trenches S9-S10 and S12, the foundation of a southern lateral chapel was revealed, with the length of 5,8 m and the width of 6,8 m. In the interior of the church, the foundation and the elevation of the triumphal arch, the stair dividing the nave from the choir and the foundation of a pulpit were discovered. The foundation of an earlier gate-tower with a rectangular plan appeared in the interior of today's gate-tower. During the excavation a total number of 48 medieval and early modern graves were discovered. Grave goods were only found in three cases: in M 16 there were fragments of a bronze applique, in M 17 two spherical

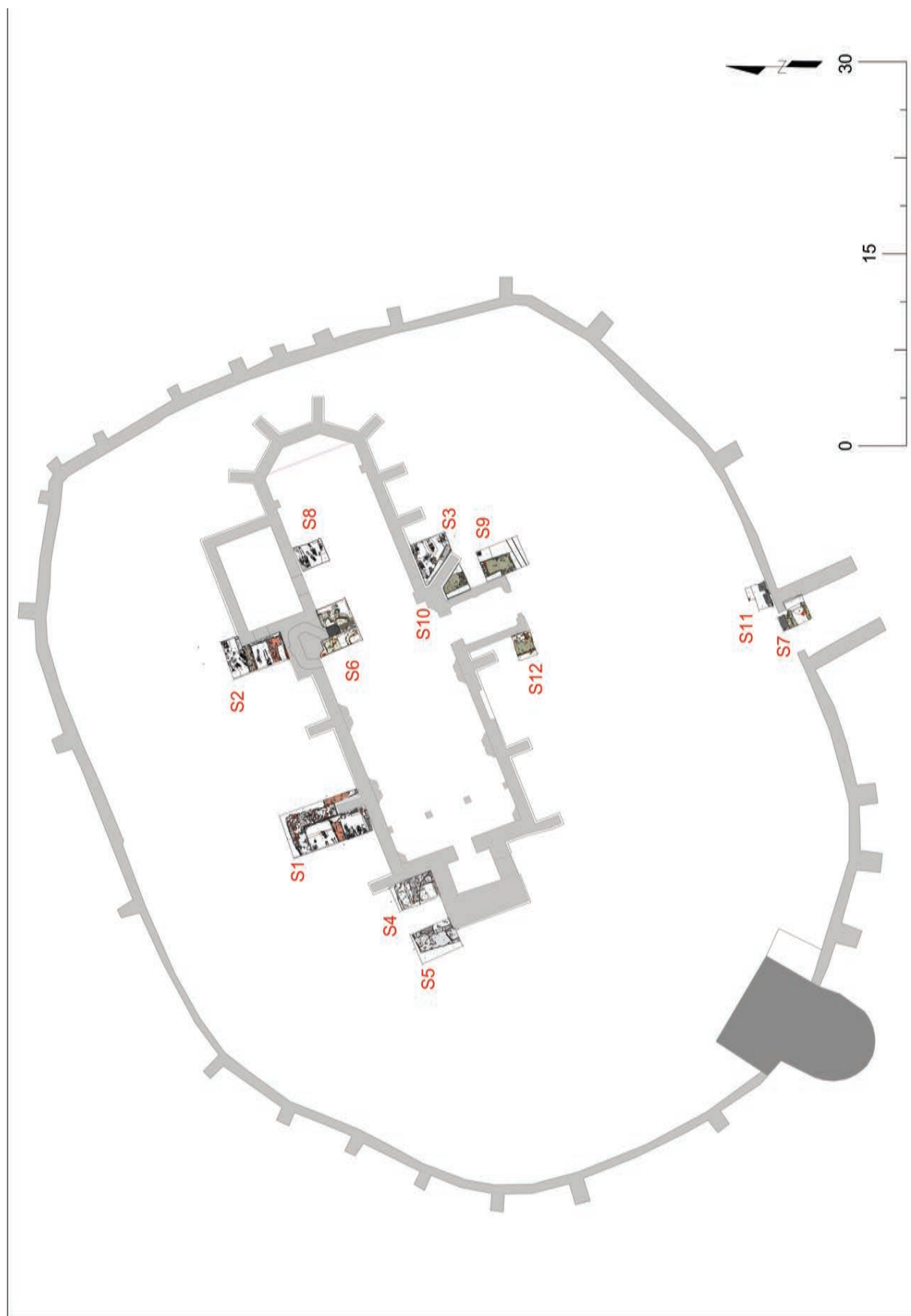
buttons and in M 39 a very fragmented clothing clip. The medieval graves are partly prior to the current church, being cut by the foundations of the nave (M 30), the choir (M 37, M 28, M 29, M 32, M 33, M 34), the northern lateral chapel (M 10, M 11) and the sacristy (M 8, M 9, M 16, M 17). To conclude, we can affirm that a church did exist on the site prior to the construction of the present building; however we did not manage to identify it during the excavation.

Turda. Biserica Reformată Turda Nouă. 1. Capela laterală nordică (S 1); 2. Capela laterală sudică (S 9, S 10); 3. Construcția anexă și nava laterală (S 2); 4. Colțul nord-vestic al navei gotice (S 4, S 5); 5. Arcul de triumf, scara care despărțea nava de cor și fundația amvonului (S 6); 6. Fundația unui turn de intrare anterior (S 7).

Fig. 1- Biserica reformată de la Turda Nouă, aspecte din timpul cercetării

Planşa 35. Turda. Biserica Reformată Turda Nouă. Planul general al săpăturii.

Fig. 2. Biserica reformată de la Turda Nouă, plan general săpătură 3019.

85. Turda, jud. Cluj [Potaissa]**Punct: „Dealul Cetății”****Castrul legiunii a V-a Macedonica / Canabae**

Epocă: Epoca romană

Cod sit: 52268.01

Colectiv: conf. dr. Sorin Nemeti - responsabil, prof. dr. Mihai Bărbulescu, conf. dr. Florin Fodorean, drd. Luciana Nedelea, drd. Timea Varga, (Universitatea „Babes – Bolyai” Cluj-Napoca), dr. Mariana Andone Rotaru, drd. Ioana Mărincean (Muzeul de Istorie Turda), lect. dr. Fábíán István (Universitatea „Petru Maior” Targu Mures), dr. Irina Nemeti (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei Cluj-Napoca).

Cercetările arheologice s-au desfășurat pe baza alocării bugetare din Planul Național de finanțare a cercetării arheologice sistematice a Ministerului Culturii și Identității Naționale, instituții subordonate (Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei). Total finanțare: 50000 lei. Lucrările de cercetare arheologică s-au desfășurat în intervalul 02 septembrie – 04 octombrie 2019.

Cercetările în castrul legiunii a V-a Macedonica de la Potaissa (Turda, jud. Cluj) se desfășoară, fără întrerupere din anul 1971 până în prezent. Au fost cercetate clădirea comandamentului (*principia*), băile (*thermae*), depozitul de grâne (*horrea*) și numeroase barăci (*centuriae*).

Zona civilă de la nord-vest de castru.

Punctul unde se desfășoară cercetările arheologice sistematice este amplasat într-un zonă bine cunoscută pe harta arheologică a Potaissaei romane, unde probabil erau *canabae*-le castrului legiunii V Macedonica, acestea nefiind deocamdată atestate epigrafic. Analogiile cu situația de la Troesmis, castru legionar și *canabae*-le amplasate la ieșirea din castru prin *porta decumana* sugerează faptul că edificiile excavate aici în campaniile 2017-2019 sunt *canabae*-le legiunii a V-a Macedonica. În această zonă nu au mai fost efectuate cercetări arheologice.

În acest an s-a continuat cercetarea zonei din *canabae* sondată în campania din anul 2017, la nord-vest de castrul legionar. Ca reper general au fost luate descoperirile din anul 2006, când o conductă pentru alimentarea cu apă a satului Săndulești, cu regim de supraveghere arheologică, a traversat zona. În dreptul metrilor 130-160 de la marginea gardului vestic al bazinelor noi ale Companiei de Apă Arieș, în șanțul conductei din anul 2006 s-a observat prezența ruinelor unor construcții din piatră asociate cu un bogat material arheologic. Sondajele din anul 2017 au avut drept obiectiv identificarea acestor edificii și stabilirea fazelor de evoluție a locuirii în această parte a așezării civile. Suprafețele deschise în anul 2018 au condus la identificare unei clădiri (**fig. 1**) dispusă oblic față de drumul nord-sud (unul dintre *cardines* din *canabae*), dar paralelă cu drumul care ieșea din castru prin *via decumana* și se îndrepta spre nord-vest (unul dintre *decumani* din *canabae*), așa cum se observă dintr-o fotografie aeriană (**fig. 2**). Cercetările din acest an au avut drept scop identificarea edificiului presupus în apropierea drumului în anul 2017 și stabilirea fazelor de construcție a edificiilor din această zonă a *canabae*-lor.

Au fost desfințați martorii suprafețelor din campania 2018, anume martorul dintre Sp.01/2018 și C01/2018 și cel dintre Sp.01/2018 și Sp. 02/2018.

În martorul dintre Sp.02 și C01 a fost identificată amprenta zidului Z2, care este de fapt zidul orientat NS al coridorului (portic?) acoperit cu tuburi de boltă, cercetat în campania 2018. Zidul a fost și aici demantelat integral în epoca modernă.

Din **Sp. 02 / 2018** (10 x 10 m) a rămas necercetat **caroul D**. În celelalte carouri au fost identificate și dezvelite parțial încăperile I-IV ale acestui edificiu de tip *domus*. Spre V-NV continuă zidurile suprapuse Z6 (din faza I, devenit fundație pentru Z7) și zidul mai îngust Z7, din faza II. Zidurile sunt excavate integral și în grund se mai observă doar amprenta de scoatere a zidului Z6. Zidul Z7 se intersectează cu Z8 în unghi drept, despărțind două încăperi rectangulare (III și IV). La V de Z8 situația stratigrafică se schimbă. Zidul Z8 este complet excavat, dar în profilul nordic al suprafeței S02/2018 se observă urma de scoatere a acestuia, pornind de sus, din humusul modern. Până la adâncimea de - 0,70 m amprenta acestui zid scos are o lățime de 0,50 m, iar mai jos amprenta de scoatere și ultimele două asize de piatră păstrate are o lățime de 0,60 m. Astfel, peste un zid mai lat din faza I, se așează un zid mai îngust care compartimentează încăperile IV și V și în faza II și care este excavat în epoca modernă.

În caroul D, în încăperea IV, continuă spre vest groapa G2/2018. Groapa este puțin adâncă și are în umplutură material tegular, piatră și multă cenușă. Tot în încăperea IV, în apropierea colțului NV, se află o groapă cu diametrul de cca. 130 cm și o adâncime de 15-20 cm, de la nivelul unde a fost conturată în pământul steril. Groapa este acoperită de nivelul de dărâmare al acoperișului fazei I și de lutul galben folosit pentru nivelare în faza II. În umplutura gropii s-au găsit multe fragmente ceramice, inclusiv un bol *terra sigillata* Drag. 37 și un fragmente de cărămidă cu o stampilă fragmentară aparținând tipului VIII – [LEG V] MA[C], ceea ce reprezintă indicii că și locuirea în faza I este legată de prezența legiunii.

În caroul D, sub humusul modern a apărut un strat masiv de lut galben, care reprezintă stratul de nivelare peste edificiul din faza I și pentru pregătirea podelei din faza II. Podeaua se afla imediat sub humusul modern (0/-0.30 m). Stratul compact și bine tasat de lut galben are o grosime de 0,70 și la adâncimea de -0,90/-1 m s-au găsit *in situ tegulae* dintr-un acoperiș prăbușit (țigle, olane, dar și câteva fragmente de cărămidă lydion). Nivelul de călcare în încăperea IV era în faza I la -0,85 m, de la nivelul actual de călcare. În camera V, în faza I era un alt nivel de călcare. Materialul tegular din acoperișul fazei I cade pe podea la adâncimea de - 1,30 m. Dezvelirea spre vest prin Sp.01/2019 a arătat că aceste *tegulae* se găseau în tot interiorul camerei V, la acest nivel de -0.90 / - 1m. Singurul loc unde nu existau era în centrul încăperii unde s-a dezvelit o vatră rotundă din lut ars, înconjurată de un canal circular lat de 8 cm, adânc de circa 12 cm, de la nivelul vetrei. În canal s-a găsit un strat compact de cenușă și cărbune. Pereții sunt construiți din cărămidă prinsă cu lut și se pot observa pe o înălțime de cca. 30 cm. Vatra este atent fățuită și lutul este ars superficial, pe o grosime de cca. 1,5-2 cm. Vatra propriu-zisă are un diametru de 64 cm, iar dacă includem canalul circular și pereții circa 1,15

m, incluzând canalul circular și pereții (fig. 3, 4). Nu s-au descoperit resturi ale vreunei cupole prăbușite, astfel că singura concluzie posibilă este că era o vatră deschisă, cu cupolă mobilă (tip *fest*).

În concluzie, în faza I, camera V era un spațiu afectat activităților domestice (bucătărie). Camera V era mărginită spre est de un zid, acum scos integral, spre sud, de zidul lung al edificiului (dezvelit acum pe o lungime de 23 m), și spre vest de un zid păstrat la -0,20 m de la nivelul actual de călcare (Z9). Se păstrează cinci asize din piatră de carieră și zidul este în tehnica *opus incertum*. În interiorul camerei V fața estică a acestui zid este atent lucrată. Zidul exista în faza I și este păstrat și ca zid de compartimentare și în faza II. Totuși se observă că nu se țese cu Z3, deci este probabil adăugat la o compartimentare ulterioară construcției zidului lung Z3 (dar în faza I).

Sp. 01/2019 (10 x 10 m) a fost trasată vest-nord-vest de Sp.01 și au fost cercetate doar trei carouri. În caroul A (5 x 5 m) s-a dezvelit o parte din camera V (inclusiv vatra integral), aproape integral camera VI și o parte a camerei VII.

Caroul D a suprapus o zonă aflată în afara edificiului și cu o stratigrafie bulversată de gropi moderne. La limita dintre carourile A și D, la adâncimea de -0,50 / -0,60 m, a apărut o bază de coloană și un fragment de coloană din calcar de Podeni. Baza are dimensiunile de 40 x 40 x 50 cm, și diametrul coloanei era de 35 cm. Baza și coloana pot aparține unui portic exterior, între zidul lung al edificiului și drum. În concluzie, curtea interioară *atrium*, se află spre nord.

Pentru că zidurile sunt bine păstrate în această zonă, nefiind excavate de căutătorii de piatră în epoca modernă, arătura nu a distrus contextele aparținând ultimei faze. Astfel, în camera VI, la -0,20 / -0,30 m apare o podea de *opus signinum* roșu, un zid (Z12) lat de doar 20 cm cu mortar, dar și cu *tegulae* reutilizate, care împarte camera în două părți egale, cu interioare de circa 1,10 m. În jumătatea estică este o podea de *opus signinum*, iar în cea vestică un mic coridor amenajat cu sistem de *hypocaustum*, care în această fază finală ocupa o suprafață de 4,3 x 1,10 m. Se mai păstrează două *pilae* și podeaua din *cocciopesto* alb, deformată astfel încât coboară spre vest de la -0,30 la -0,55 m (fig. 5, 6). Se mai păstrează și o cărămidă *suspensura* fragmentară, căzută printre *pilae*. Nivelul de călcare pe podeaua superioară a hipocaustului trebuie să fi fost mai ridicat decât nivelul de călcare actual. Și dacă se adaugă peste plinta și cărămida *bessalis* păstrate, încă o cărămidă *bessalis*, o plintă, cărămida de *suspensura* și podeaua superioară, tot se ajunge deasupra nivelului actual de călcare. În caroul D al Sp. 01/2019 s-au găsit mai multe *tegulae mammatae* întregi sau fragmentare, care provin de la acest hipocaust din camera VI. Zidul care despărțea camerele VI și VII în faza I, a fost desființat și amprenta lui umplută cu lut galben, astfel că în faza II exista o încăpere mare formată din fostele camere VI-IX, care avea amenajat în colțul sud-estic spațiul încălzit cu *hypocaustum*.

Pentru dezvelirea clădirii spre nord au fost deschise casele **C01/2019** (5 x 4,40 m) și **C02/2019** (5 x 5 m). În C01/2019 s-a dezvelit camera VII din faza I. În partea sudică a casei s-a dezvelit zidul care închide camera VI spre N (Z13). Zidul este vizibil deja de la -0,20 m și conținută până la -0,80 m, având patru asize de piatră. Zidul are o lățime

de 0,55 m și este întrerupt de un mic canal, lat de 25 cm, care duce direct la hipocaustul amenajat în camera VI. Este problematic modul în care se închidea spre vest spațiul încălzit cu hipocaust. Podeaua inferioară se termină pe o linie dreaptă pe toată lungimea camerei VI, ceea ce indică un zid / perete scos. Se observă o urmă lată de cca. 45 cm, dar care adâncește doar până la -0,65 m de la nivelul actual de călcare, fără să ajungă în stratul de umplutură cu pământ negru aflat sub stratul de lut. Z. 13 se păstrează doar pe o lungime de 3,10 m, exact până acolo unde era urma de zid scos care delimita coridorul cu hipocaust spre vest. Acest zid scos este pandantul lui Z12 și probabil era construit în aceeași tehnică rudimentară.

Făcând un unghi de 90° cu amprenta zidului Z13, apare o altă amprentă a unui zid (Z15), care continuă spre N, în continuarea amprentei zidului scos (Z11) din caroul B din Sp. 01/2019. Zidul scos Z11/Z15 delimita în faza I o încăpere cu dimensiunile de 4,10 x 4,30 m. În faza II este complet excavat și se renunță la această compartimentare și se obține o încăpere mult mai mare cu o lățime de 8,10 m (lungimea nu se cunoaște, încăperea continuând spre N).

În partea nordică, pe jumătate din suprafață, la -0,75 de la nivelul actual de călcare, s-a găsit o platformă de prundiș, lut și cioburi sparte, similare cu platformele identificate în coridorul / porticul cu boltă cu cofraj pierdut dezvelit în campania din anul 2018.

C02/2019 a continuat dezvelirea clădirii spre vest, fiind astfel cercetată camera IX, dar poate fi făcut observația că edificiul continuă spre vest cu camerele X și XI. În partea vestică a casei a fost dezvelit Z11, lat de 60 cm și păstrat pe o înălțime de cca. 0,80 m. Este construit în tehnica *opus incertum* și se păstrează cinci asize de piatră. În centrul casei este o groapă antică, umplută cu piatră de carieră și piatră rezultată din fundațiile scoase ale zidurilor Z11/Z15 și Z16.

Noile informații obținute prin cercetarea din anul 2019 au permis clarificarea fazelor de locuire din așezarea civilă de lângă castrul legiunii V Macedonica și completarea planului unui edificiu de tip *domus / villa*. Se poate observa că în faza I exista acest edificiu aliniat unui *decumanus* din *canabae*. Cunoaștem acum 11 camere ale acestui edificiu, cu plan regulat, alternând camere cu lungimi de 7 m, cu camere lungi de 3,5 – 4 m. Lățimile acestora au dimensiuni variabile de 3-5 m. În faza I era probabil o casă de tip mediteranean, cu *atrium* și *peristylum*. În faza II, probabil o sistematizare a acestei zone din *canabae*, un drum orientat nord-sud este refăcut suprapunând construcții anterioare (cum s-a constatat în C02/2017). Cu această ocazie este construit un coridor / portic? acoperit cu boltă cu cofraj pierdut (cu *tubi fittili*), cercetat în campania din anul 2018. Clădirea este transformată, o zonă laterală devine fațadă și interioarele sunt remodelate obținându-se spații mai largi, unele chiar de formă trapezoidală. Nivelul fazei inițiale este demolat sistematic (acoperișuri prăbușite, moloz) și totul este sigilat cu un lut galben compact (pentru nivelarea necesară podelei fazei II).

Pornind de la aceste suprafețe, cercetarea viitoare va dezveli în suprafață zona nordică și vestică a acestui edificiu. Artefactele descoperite completează cunoștințele moderne despre viața civilă în apropierea unui castru legionar roman la sfârșitul secolului II și în secolul al III-lea p. Chr.

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

Fig. 4

Fig. 5

Fig. 6

86. Unip, com. Sacoșu Turcesc, jud. Timiș**Punct: „Dealul Cetățuica”**

Tip sit: 112 (așezare fortificată); 111 (așezare deschisă); 13 (structură de cult/religioasă).

Încadrare cronologică: 16 (Hallstatt); 21 (La Tene); 42 (Epoca migrațiilor).

Cod RAN: 158519.02

Autorizație nr. 107/06.05.2019

Colectiv: Dorel Micle - responsabil științific (UV Timișoara), Iosif Vasile Ferencz - responsabil sector (MCDR Deva), Andrei Stavilă, Cristian Flocă - membri în colectivul de cercetare (UV Timișoara)

Durata desfășurării campaniei: 15.07-05.08.2019

Cercetările arheologice invazive ale șantierului-școală UVT de pe Dealul Cetățuica din Unip au fost reluate, după o pauză de doi ani de zile, în campaniile anilor 2018 și 2019, prin deschiderea unei noi suprafețe, denumită S.8. Această nouă unitate de cercetare, cu o arie de 36 mp (6 x 6 m), a fost amplasată în continuarea celorlalte suprafețe, prin care ne-am propus să secționăm transversal întregul platou al „Cetățuicii”, pe direcția Est-Vest. După înlăturarea stratului vegetal (0-0,1 m) adâncirea s-a continuat pe planuri artificiale, în vederea conturării unor contexte arheologice clare, materialele arheologice fiind recoltate în această etapă în funcție de cele 36 de carori în care a fost împărțită suprafața. Planul 1 a fost definit între adâncimile 0,1 m și 0,2/0,25 m și este reprezentat de un sol negricios, compact-granulos. Încă de la adâncimea de 0,15 m s-a constatat apariția unei cantități importante de artefacte, în special fragmente ceramice databile în prima epocă a fierului, dar și piese de factură dacică, printre care remarcăm prezența unei fibule din fier. Curățarea planului 1 a permis observarea primului complex arheologic la adâncimea de 0,25 m, numit C.123, indicativ care continuă număratoarea din campaniile precedente. Planul 2 de săpare, cuprins în intervalul de adâncime 0,2/0,25 m – 0,3/0,35 m, a permis surprinderea unei structuri complexe, numită C.124, formată din aglomerări de chirpici și ceramică, reprezentând partea superioară a unei locuințe de suprafață din prima epocă a fierului. Alte două complexe, de dimensiuni reduse, C.125 și C.142 au putut fi delimitate. După cercetarea și documentarea acestor prime structuri s-a trecut la adâncirea întregii suprafețe cu un plan mai consistent (Pl.3), cuprins între 0,35 – 0,65 m adâncime. La finele planului, spre contactul cu solul steril arheologic (gălbui, nisipos), au fost delimitate restul complexelor arheologice, cuprinse între indicativele C.126 și C.142 și care se prezintă sub forma unor gropi circulare, atât din prima cât și din a doua epocă a fierului (Fig. 1, 2).

C.123 (Fig.3/1)

Conturat încă de la adâncimea de 0,25 m, complexul se prezintă sub forma unei structuri de lut vitrificat, de formă relativ inelară, cu diametrul de 0,55 m; Interpretată de noi ca și vatră cu gardină, aceasta prezintă pereți cu o înălțime păstrată de 6-8 cm și grosime de 2-3 cm; umplutura s-a constituit dintr-un sol omogen cu conținut redus de fragmente ceramice încadrabile primei epoci a fierului;

nu a fost descoperită o bază în interiorul structurii; Poziția complexului ne face să considerăm că acesta s-a aflat în directă legătură cu locuința de suprafață C.124, fiind parte integrantă din aceasta (faza ei secundară de amenajare).

C.124 (Fig.3/2)

S-a conturat după aglomerarea de artefacte de la adâncimea de 0,25 m, în jumătatea sudică a lui S.8, cu limite difuze și intrând în profilul sudic al unității de cercetare; Lungimea surprinsă a celor două laturi pe care se întind aceste resturi ale locuinței este de 3,5 x 3 m; s-a procedat la adâncirea pe planuri artificiale în această zonă a suprafeței, prin care s-a reușit o delimitare a structurii interne a locuinței. Artefactele ieșite la lumină se compun din fragmente ceramice, chirpici, greutatea de lut de mari dimensiuni sau fragmente litice. După îndepărtarea acestui nivel consistent de artefacte, care reprezintă cel mai probabil dărâmătura pereților locuinței, a fost descoperită podina acesteia (faza I), sub forma unei lutuiei netede, făcând pe un pat ceramic, cu o grosime de 5-6 cm; aceasta s-a păstrat fragmentar, mai cu seamă în zona mediană a complexului. După îndepărtarea acestui prim nivel de amenajare, sub care s-a găsit un strat de colmatare de 10-15 cm grosime, relativ în același areal au fost identificate alte fragmente de podină (faza II), aceasta fiind cel mai probabil podina din prima fază de activitate a locuinței. După toate aparențele, avem de a face cu o locuință de suprafață patrulateră, a cărei plan a fost descoperit parțial; Artefactele ceramice se datează în prima epocă a fierului, faza târzie. Ulterior cercetării locuinței C.124 s-a trecut la adâncirea întregului plan al suprafeței, ocazie cu care au fost conturate și cercetare mai multe gropi de stâlp, aflate în zona podinii lui C.124. Cele 11 gropi de stâlp cuprinse între indicativele C.131. și C.141 sunt în general circulare având diametre cuprinse între 0,3 – 0,5 m. În plan, acestea sunt dispuse numai în zona sudică a suprafeței, unele fiind coliniare. Privite în raport cu resturile locuinței C.124, surprinse la adâncimea mai mică, putem observa că ele urmăresc același contur. Acest aspect, alături de artefactele descoperite în cadrul gropilor, ne sugerează în acest stadiu al cercetărilor faptul că aglomerarea gropilor de stâlp C.131-C.141 sunt parte din locuința C.124, având rol de susținere a structurii acesteia.

C.125

Conturat la adâncimea de 0,3 m în zona nordică a suprafeței, complexul se prezintă ca un “pat” de fragmente ceramice dispuse în plan, cu o grosime de 5 cm și acoperite parțial de o lutuială netezită. Aparent, mica structură este un fragment de podină, a cărei datare este aflată deocamdată sub semnul întrebării.

C.126 (Fig.3/3)

Conturat la adâncimea de 0,65 m, complexul este reprezentat de o groapă circulară cu diametrul de 1,55 m și adâncimea maximă de la conturare de 0,35 m; Umplutura a fost una omogenă, compusă dintr-un sol brun-cenușiu, granulos. Forma în profil a gropii este ușor alveolată, fiind adâncită în zona mediană. Inventarul, aflat pe fundul gropii, se compune dintr-o cană întregă de dimensiuni mari și mai multe fragmente ceramice, toate de factură dacică; un fragment litic și o scoică întregesc tabloul inventarului; din

acest motiv, dar ținând cont și de morfologia complexului, considerăm că structura se poate încadra în seria gropilor rituale din a doua epocă a fierului de pe Dealu Cetățuica.

C.127 (Fig.3/4)

Conturat la adâncimea de 0,65 m în vecinătatea gropii C.126, complexul este reprezentat de o groapă circulară cu diametrul de 1,4 m și adâncimea maxima de la conturare de circa 0,4 m; Umplutura a fost una stratificată: Stratul 1, cu o grosime de 25 cm, este compus dintr-un sol brun-închis, granulos; Stratul 2, cu o grosime de 10-15 cm, este compus dintr-un sol vitrificat, brun-cărbăzios. La adâncimea de 0,1-0,15 m față de nivelul de conturare, s-au descoperit mai multe fragmente ceramice de mari dimensiuni, părți ale unor vase de factură dacică. Acestea erau așezate pe un nivel foarte consistent de arsură puternic vitrificată, așezată pe fundul gropii. Aparent, o cantitate mare de materiale organice au fost incendiate, probabil în afara gropii și depuse ulterior, deoarece urme de arsură pe pereții complexului nu au fost observate. Chiar dacă inventarul regăsit este unul aparent sărăcăcios (cel puțin din perspectiva veselei), forma și conținutul gropii pledează pentru încadrarea ei în seria gropilor cu caracter cultic din a doua epocă a fierului de la Unip.

C.128

Conturat la adâncimea de 0,65 m în zona nordică a suprafeței, în vecinătatea gropilor C.126 și C.127, complexul este reprezentat de o groapă circulară cu diametrul de 1,5 m și adâncimea de la conturarea făcută de noi de circa 0,55 m; Aceasta a fost surprinsă parțial, jumătatea sa nordică, rămasă necercetată, intrând în profilul suprafeței; profilul gropii este în forma literei "U". Umplutura gropii a fost una stratificată. În zona fundului gropii, în poziție plană, au fost descoperite mai multe fragmente ceramice de mari dimensiuni, atipice; de asemenea, a fost descoperită o piesă din fier de dimensiuni însemnate, a cărei funcționalitate nu o putem preciza în acest moment. Deși forma și inventarul complexului ne sugerează faptul că acesta se poate încadra în seria gropilor rituale dacice, anumite semne de întrebare în acest sens rămân, urmând ca analiza mai atentă a artefactelor și stratigrafiei, alături de cercetarea integrală a complexului, să lămurească această primă ipoteză.

Alte trei gropi de dimensiuni mai reduse au fost descoperite în jumătatea estică a lui S.8, C. 129, C.130 și C.142, dar ele sunt în acest stadiu greu de interpretat ca funcționalitate și dificil de încadrat cronologic.

Cercetarea Suprafeței 8 de pe Dealu Cetățuica confirmă existența unor structuri de suprafață consistente pentru finalul primei vârste a fierului, dar și continuarea pentru zona estică a grindului a gropilor cu rol cultic din epoca Regatului Dac. De asemenea, remarcăm lipsa în această zonă a structurilor databile în epoca migrațiilor, prezente în unitățile cercetate spre vestul grindului. Finalizarea cercetării Suprafeței 8 ne apropie de îndeplinirea țelului de a trasa o secțiune peste întregul platou al „dealului”, obiectiv cu care se va continua strategia de cercetare din următorii ani.

Abstract

The invasive archaeological research conducted on Dealu Cetățuica from Unip village have been resumed, after a break of two years. During the archaeological campaigns of 2017 and 2018 a new surface was opened (S.8). The size of the surface was 6 × 6 m. The archaeological research revealed a dwelling dated in the final stage of the Early Iron Age, partially surprised, which can be associated with a series of 11 postholes (C.131 - C.141). Three Dacian circular pits have also been discovered, C. 126, C.127 și C.128, all having a cultic role, considering the findings and the shape. The research carried out in this surface confirms the existence of the surface dwellings for the final stage of the Early Iron Age, but also the presence of the Dacian ritual pit on the eastern site of the plateau. The research strategy for the following years will aim to finish the east-west general profile.

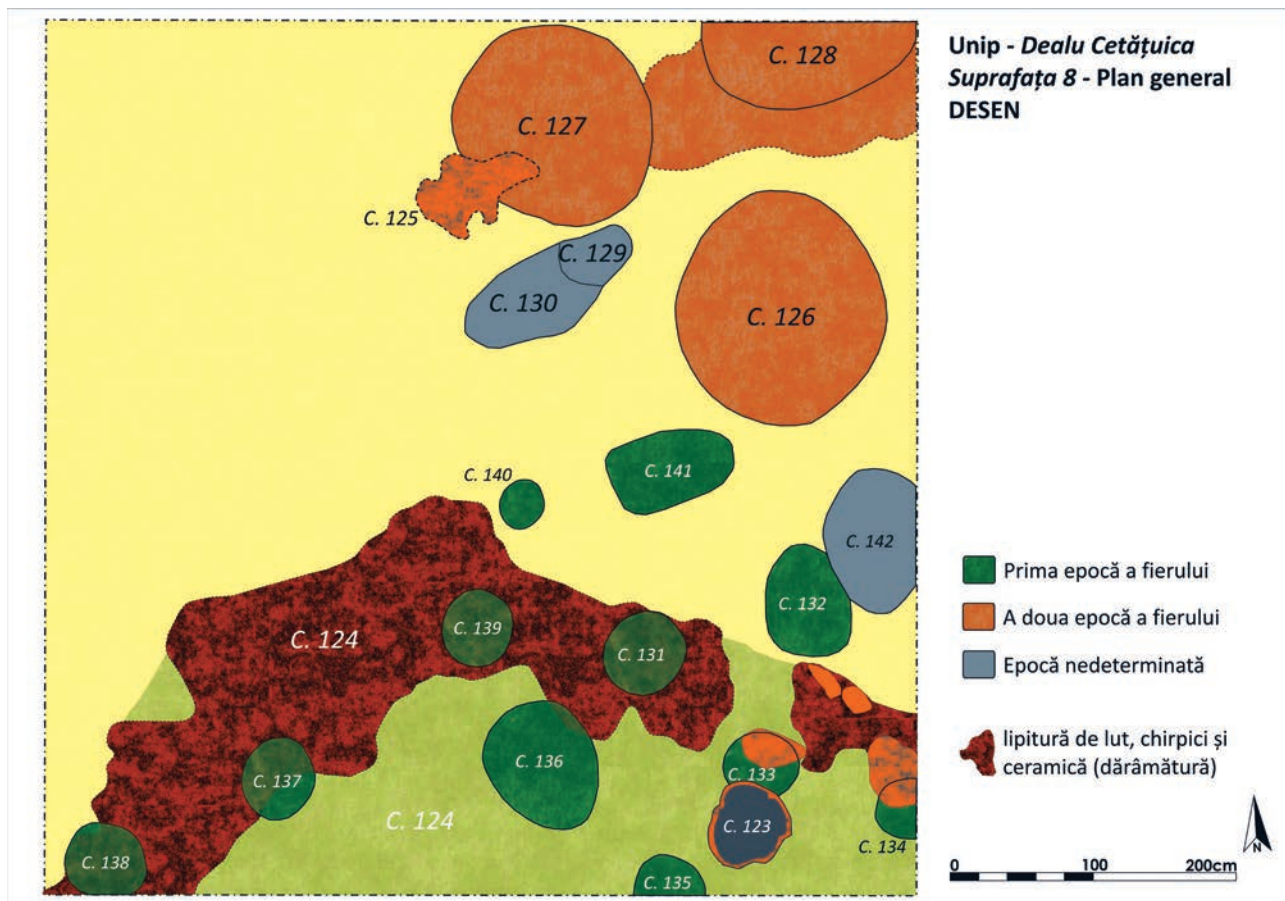

Fig. 1

Fig. 2

Fig. 3

87. Urziceni, oraș Urziceni, jud. Satu Mare**Punct: „Vade Ret (Vamă)”**

Încadrare cronologică: 132 - Neolitic mijlociu (grupul Pișcolt), 14 - Eneolitic (cultura Bodrogkeresztúr)

Cod tip de sit: 211 - necropolă plană, 111 - așezare deschisă

Codul RAN: 139269.01; Cod LMI SM-I-s-B-05200

Autorizație nr. 78/20.04.2018

Colectiv: Virag Cristian Responsabil - științific și de șantier (Muzeul Județean Satu Mare); Membri colectiv: Ciprian Teodor Astaloș, Gyurka Orsolya.

Finanțare Ministerul Culturii, Consiliul Județean Satu Mare

Reper: în zona liberă a frontierei româno-maghiară de la Urziceni-Vallaj, pe un grind din valea mlăștinoasă a Pârâului Negru A fost realizată o suprafață de cercetare (205 m²) pe care au fost realizate 2 casete de cercetare, în continuarea celor două suprafețe din 2018, pe latura N a necropolei.

În suprafețele de cercetare au fost surprinse 11 contexte funerare, 12 complexe de epocă neolitică, 8 complexe de epocă bronzului. Au fost cercetate integral cu realizarea documentației aferente. Pentru complexele funerare s-au realizat desene 1:10 sau 1:1 (după caz), pentru restul complexelor au fost realizate desene 1:20.

M 118: mormânt de inhumăție în poziție chircită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin; Mâinile sunt flexate, mâna dreaptă flexată din cot, antebrațul poziționat de-a lungul corpului, brațul spre piciorul drept; mâna stângă flexată din cot, așezată peste abdomen. Capul este deplasat din poziție anatomică, cu fața în jos. Inv. Lamă de silex, două vase, colț de mistreț prelucrat, 4 lame de obsidian

M 119: mormânt de inhumăție în poziție chircită, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile stângă întinsă de-a lungul corpului, mâna dreaptă flexată, poziționată peste abdomen. Groapa mormântului suprapune Cx 75, complex de epocă neolitică aparținând fazei mijlocii a grupului Pișcolt. Inv. 3 vase, Mărgele de scoică spondylus, poziționate în zona mediană a defunctului.

M 120: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv. Castron.

M 121: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea dreaptă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: 3 vase, 2 lame obsidian

M 122: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V. Defunctul este orientat E-V, deranjat, culcat pe partea dreaptă. Groapa mormântului este tăiată de Cx 63, complex de epocă bronzului. Este deranjată latura estică a gropii de mormânt, lipsind mâinile și picioarele defunctului. Inv.: Lamă silex, Vas tip oală de lapte.

M 123: Mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea dreaptă, capul spre E. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: Lamă silex, 4 vârfuri de săgeată, Lamă obsidian, 3 vase, ofrandă animalieră.

M 124: mormânt de inhumăție, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea stângă capul spre E. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt flexate. Inv. Vas ceramic

M 125: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este culcat pe partea dreaptă, orientat spre E. Capul este ușor deplasat, privirea în jos. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt flexate, mâna dreaptă poziționată de-a lungul coloanei vertebrale; mâna dreaptă flexată spre genunchi. Inv: Mărgele spirală de cupru și scoică spondylus, 5 vase, ofrandă animalieră.

M 126: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: 4 vase, ofrandă animalieră.

M 127: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea stângă. Picioarele sunt puternic flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: 3 vase, mărgele de sârmă de cupru și mărgele de scoică spondylus, depuse în zona bazinului.

Mormântul suprapune Cx. 70, complex de epocă neolitică, aparținând grupului Pișcolt.

M 128: mormânt de inhumăție, aparținând culturii Bodrogkeresztúr, în poziție chircită orientat E-V, groapa mormântului de formă rectangulară, colțurile ușor rotunjite. Defunctul este orientat E-V, culcat pe partea stângă, capul ușor deplasat. Picioarele sunt flexate, călcâiele aduse spre bazin. Mâinile sunt puternic flexate, aduse spre față. Inv.: ofrandă animalieră, 4 vase, mărgele scoică spondylus.

Cx 58: Complex de formă neregulată (2,92 x 1,04 m), surprins parțial, pe latura nordică a suprafeței de cercetare, suprapus de Cx 72. Umplutura complexului: cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat și concrețiuni cal-

caroase. Au fost descoperite fragmente ceramice de epoca bronzului, material osteologic, chirpici, lipitură de vatră. Complexul aparține bronzului târziu.

Cx 59: Groapă de stâlp, circulară (diam. 0,46 m), adâncime 0,23 m, umplutura brun-cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat și concrețiuni calcaroase. Fără material ceramic

Cx 60: Complexul de formă ovală (3,8 x 3,14 m), cu adâncime maximă de 0,70 m.

Umplutură: 1. Cenușiu închis, lutos, compact; 2. cenușiu lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat; 3. cenușiu închis, lutos, compact, pigmentat cu concrețiuni calcaroase; 4. cenușiu închis, lutos, compact, amestecat cu lut galben. Au fost descoperite numeroase materiale ceramice neolitice și materiale osteologice. Complexul aparține grupului cultural Pișcolt, faza mijlocie. În complex au fost descoperite atât materiale ceramice pictate cu negru cât și nepictate. Menționăm și un picior de vas antropomorf descoperit în partea superioară a complexului, la conturare. Complexul, ca și funcționalitate este o locuință, cu intrare pe parte sudică. Complexul este suprapus parțial de M 123.

Cx 61: Groapă de stâlp, de formă ovală (0,7 x 0,64 m) cu adâncimea de 0,80 m, umplutură cenușiu-negricios, lutos, compact, amestecat cu lut galben, pigmentat cu chirpici diseminat. Fără inventar arheologic.

Cx 62: Complex de formă ovală (1,90 x 1,82 m), se adâncește în trepte, cu adâncimea maximă 0,43 m, umplutură brun-cenușiu închis, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat, cărbune și concrețiuni calcaroase. Au fost descoperite fragmente ceramice de epoca bronzului. Din acest complex provine un mosor cu corp cilindric și capete circulare.

Cx 63: Complex de formă neregulată, cu intrare pe latura vestică (3,02 x 1,80 m), se adâncește în trepte, adâncimea maximă este de 0,59 m. Umplutura complexului este: 1. Brun-cenușiu, lutos, compact, cu lentile de steril, în partea superioară; 2. Cenușiu-gălbui, lutos, compact, pigmentat sporadic cu chirpici, bulgăr de lut galben, cărbune. A fost descoperit material ceramic aparținând epocii bronzului, precum și un canin de urs, piesa prezentând urme de prelucrare. În umplutura complexului a fost descoperit material ceramic provenind din inventarul mormântului 122, pe care complexul de epoca bronzului îl suprapune. Au fost descoperite fragmente provenind de la un vas de tip oală de lapte.

Cx 64: Groapă de stâlp, de formă ovală (0,80 x 0,68 m), profilul gropii în formă de U, adâncimea maximă 0,86 m umplutura complexului brun-cenușiu, închis, pigmentat cu chirpici diseminat și amestecat cu bulgări de lut galben. În umplutura complexului au fost descoperite material osteologic, fragmente ceramice neolitice în poziție secundară, fragmente ceramice aparținând bronzului târziu.

Cx 65: Complexul de formă neregulată (1,96 x 1,60 m), cu o groapă de stâlp, de formă ovală, în zona centrală, adâncimea maximă 0,68 m Umplutura complexului: 1, negru cenușiu, lutos, compact cu concrețiuni calcaroase și lentile de steril. Au fost descoperite materiale ceramice, osteologice, chirpici, lipitură de vatră, care să permită o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural

Pișcolt, faza mijlocie.

Cx 66: Complexul de formă ovală (1,40 x 1,14 m), adâncimea complexului 0,30 m, umplutura complexului: 1, negru-cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat, concrețiuni calcaroase, lentile de steril. În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, material osteologic. Pe baza materialelor ceramice, complexul se încadrează în epoca bronzului. Complexul suprapune Cx 67, complex de epocă neolitică.

Cx 67: Complex de formă ovală, ușor neregulată (2,80 x 2,20 m) adâncimea maximă 0,26 m., suprapus de Cx 67, pe partea nordică se află o groapă de stâlp de formă ovală (adâncime 0,36). Au fost descoperite materiale ceramice, osteologice, chirpici, lipitură de vatră, care să permită o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural Pișcolt, faza mijlocie.

Cx 68: Complex de formă semicirculară, adosat complexului Cx 65, umplutură cenușiu, lutos compact, amestecat cu lut galben, fără material arheologic.

Cx 69: Complex de formă ovală (1,94 x 1,64 m) se adâncește în trepte, adâncimea maximă 0,26m. umplutura complexului: 1. Negru lutos, compact, pigmenta cu chirpici diseminat, cu fragmente ceramice și material osteologic; 2. Cenușiu, lutos, compact, pigmentat intens cu concrețiuni calcaroase și chirpici diseminat. În complex au fost descoperite fragmente ceramice cu pictură neagră, material osteologic, litic și care permite o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural Pișcolt, faza mijlocie.

Cx 70: Complex de formă neregulată (4,10 x 2,50 m), se adâncește în trepte, suprapus pe latura vestică de M127. Umplutura complexului: negru, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat și concrețiuni calcaroase. Au fost descoperite fragmente ceramice, material osteologic, scoici și care permite o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural Pișcolt, faza mijlocie.

Cx 71: Groapă de stâlp, de mici dimensiuni (diam. 0,48 m), de formă circulară, surprinsă parțial în profilul nordic al suprafeței de cercetare, umplutură: pământ cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici și granule de leu galben. Adâncimea maximă 0,10 m., fără inventar arheologic, în corelație cu Cx 58.

Cx 72: Complex de formă ovală (0,54 x 0,90 m) surprinsă parțial în profilul nordic al suprafeței de cercetare, umplutură: pământ brun-cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat. În umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, material osteologic. Pe baza materialelor ceramice, complexul se încadrează în epoca bronzului târziu. Complexul suprapune Cx 58.

Cx 73: Nu este complex arheologic

Cx 74: Groapă de stâlp, de mici dimensiuni (diam. 0,40 m), de formă circulară, umplutură: pământ cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu chirpici și granule de leu galben. Adâncimea maximă 0,10 m., fără inventar arheologic.

Cx 75: Groapă de formă ovală (1,54 x 1,20 m), pereții cu profil în formă de U, umplutură: 1. Pământ negricios, lutos, compact, pigmentat cu chirpici diseminat și concrețiuni calcaroase; 2. Pământ cenușiu, lutos, compact, amestecat cu bulgări de lut galben. Au fost descoperite fragmente ceramice, material osteologic, scoici și care per-

mite o încadrare cronologică în neoliticul mijlociu, grupul cultural Pișcolt, faza mijlocie. Complexul este parțial suprapus de M 119.

Cx 76: Groapă de stâlp, de mici dimensiuni (0,44 x 0,36 m), de formă ovală, umplutură: pământ brun-cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu concrețiuni calcaroase. Adâncimea maximă 0,10 m., fără inventar arheologic.

Cx 77: Groapă de stâlp, de mici dimensiuni (diam. 0,38 m), de formă circulară, umplutură: pământ brun-cenușiu, lutos, compact, pigmentat cu concrețiuni calcaroase. Adâncimea maximă 0,17 m., fără inventar arheologic.

Abstract

The necropolis from Urziceni was discovered in 2003 during rescue excavations in the border area between Romania and Hungary. The excavations were extended in 2005 and, given the spectacular character of the discoveries, the excavations re-started in 2014. At this moment, the necropolis of Urziceni is the biggest Bodrogkeresztúr cemetery ever excavated in Romania being famous also for the numerous discoveries of golden ornaments and other artefacts of big scientific value. The necropolis is dated, based of C14 data, between 4300 – 4000 B.C. The inventory is spectacular: pottery vessels, copper pieces (ornaments and weapons), ornaments made of Spondylus shell, lithic pieces (arrowheads and blades).

During the campaign from 2019, we found, in the research surfaces, 11 funerary contexts, 12 Neolithic features and 8 belonging to Bronze Age.

Bibliografie:

Cristian Virag, *Cercetări arheologice la Urziceni-Vamă*, în *ActaMP*, XXVI, 2004, p. 41-76

Cristian Virag, *Neoliticul și eneoliticul*, în *Catalogul colecției de arheologie*, Coord. – Liviu Marta – Szócs Péter Levente, Satu Mare 2007

Robert Gindele, Liviu Marta, Cristian Virag, *Tezaure arheologice din județul Satu Mare*, 2015;

Iharka Szücs-Csillik, Cristian Virag, *The orientation of the dead at Urziceni necropolis. An archaeoastronomical approach*, În: *ArheoVest*, Nr. IV: *In Honorem Adrian Bejan, Interdisciplinaritate în Arheologie și Istorie*, Timișoara, 26 noiembrie 2016, Vol. 1: *Arheologie*, Vol. 2: *Metode Interdisciplinare și Istorie*, Universitatea de Vest din Timișoara, JATEPress Kiadó, Szeged, 2016, Vol. 2, p. 591-599.

Mathieson et al. 2018, *The genomic history of southeastern Europe*, *Nature*, 555, 197–203, <https://doi.org/10.1038/nature25778> (2018)

Monica Mărgărit, Cristian Virag, *Vânător și în lumea "de dincolo". Analiza inventarului funerar confecționat din materii osoase, provenind dintr-un mormânt din necropola eneolitică de la Urziceni (Vamă), (jud. Satu mare), Studii și comunicări – Satu Mare. Seria Arheologie*, XXXI-XXXII/1, 2015-2016, p. 23-34.

Fig 1. aspect de săpătură

Fig 2. material ceramic pictat, aparținând grupului cultural Pișcolt, neoliticul mijlociu

Fig 3. M 118, inventar mormânt

Fig 4. M 119, inventar mormânt

Fig 5. M 119, inventar mormânt, detaliu

Fig 6. M 121, inventar mormânt

Fig 7. M 122

Fig 8. M 122, inventar mormânt, detaliu

Fig 9. M 123, inventar mormânt, detaliu

Fig 10. M 123, inventar mormânt

Fig 11. M 125, inventar mormânt

Fig 12. M 125, inventar mormânt, detaliu

Fig 13. M 127, inventar mormânt

Fig 14. M 127, inventar mormânt, detaliu

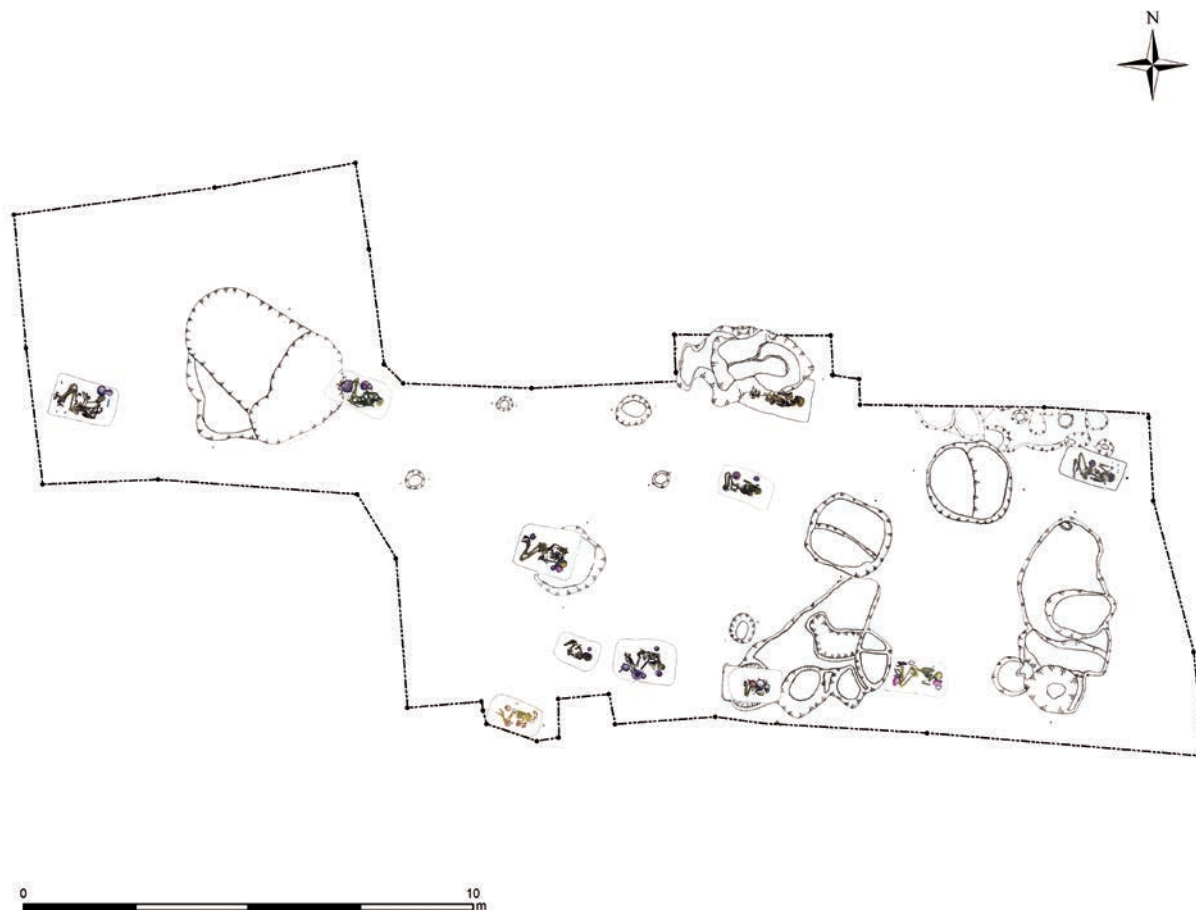

Fig 15. Plan general, suprafață 2019

88. Valea Stâniei, com. Țițești, jud. Argeș**Punct: „Vărzărie”****Cod RAN:** 19383.01**Autorizație nr.** 36/03.05.2019**Colectiv:** Dragoș Măndescu – responsabil, Ioan Andi Pițigoi, Ion Dumitrescu (Muzeul Județean Argeș)**Finanțare:** Ministerul Culturii și Identității Naționale (contract nr. 5604 / 2.08.2019) și de Muzeul Județean Argeș

Determinată în mare parte de stadiul de recoltare a culturilor agricole și de acceptul dat de localnici pentru accesul pe loturile lor, alegerea amplasamentului săpăturii din 2019 s-a putut concretiza prin investigarea unei zone mai largi aflată la sud de drumul de câmp ce desparte satul Valea Stâniei (com. Țițești) de teritoriul administrativ al orașului Mioveni (localitatea Racovița). Au fost afectate două proprietăți particulare, Alexandru Eșanu și Stelian Vilău. Cum cercetările anterioare s-au concentrat până acum, cu consecvență, în arealul nordic al necropolei de incinerare din prima epocă a fierului de la Valea Stâniei, extremitatea sudică a cimitirului, acolo unde a avut loc campania 2019, era cunoscută mai degrabă teoretic, pe considerente logice, date de conformația terenului și de răspândirea pe această terasă a aglomerărilor de bolovani considerate vestigii ale mantalelor din bolovani de piatră de râu. Un singur tumul (T 2), din păcate distrus, demontat total în urma lucrărilor agricole, mai fusese cercetat în arealul sudic al cimitirului, la sud de drumul de câmp amintit, în prima campanie de săpături, în 2014.

T 20. Profitând de acceptul dat de proprietarul terenului (Alexandru Eșanu), la mijlocul lunii octombrie săpăturile au epuizat tumulul 20, aflat la circa 30 m S de drum, în colțul nord-estic al proprietății, a cărui evidență era asigurată de mulțimea de bolovani de râu răspândiți de plug în acel loc. Am aplicat un sistem de săpătură alcătuit din patru unități de cercetare de 5 x 5 m (NV, NE, SV și SE), cu martori între ele cu lățimea de 0,5m, orientați N-V, respectiv SE.

Mantaua, foarte compactă și consistentă, a fost evidențiată imediat sub stratul arabil (-0,08/0,21 m). Se prezenta sub forma unei grămezi rotunde de bolovani de râu așezați pe 1-4 rânduri (mai rarefiate la exterior, mult mai consistente către centru), structura de piatră având o înălțime de maximum 40 cm și un diametru de 10,5 m. Cu aceste dimensiuni, T 20 poate fi considerat unul dintre tumulii mari de la Valea Stâniei. Pietrele erau de dimensiuni variabile, însă pe măsură ce demontarea mantalei a înaintat a-a putut constata că la baza acesteia s-a preferat depunerea unor pietre mai mari decât cele de obicei utilizate. Pietrele de la baza mantalei suprapuneau direct solul steril, fără ca vreun nivel arheologic să fie vizibil în acest loc. O mică parte din extremitatea estică a mantalei a rămas necercetată, intrând pe proprietatea învecinată de la E, unde nu am avut acces (terenul era deja arat).

La marginile de SE și SV ale mantalei, sub pietrele mantalei din aceste puncte, uneori și printre acestea, au fost găsite fragmente ceramice de la mai multe vase, neîntregibile (vas mare de provizii, castron cu caneluri

la interior, ceașcă – toate lucrate cu mâna). Alte câteva fragmente ceramice au fost găsite la extremitatea de E a mantalei.

Mormântul, localizat în centrul tumulului, pe solul antic, fără altă amenajare, și acoperit de pietrele mantalei, la adâncimea de -0,35/-0,45m, se prezenta sub forma unei zone de circa 4,5x4,5m acoperite relativ difuz de fragmente ceramice, mult pigment de cenușă și lemn ars, fragmente de lemn ars mai multe și mai mari (până la 1,5 cm) decât cele îndeosebi întâlnite în celelalte morminte cercetate până acum, piese mărunte de inventar: o mărgică din pastă sticloasă colorată, decorată „cu ochi”, 5-6 piese sferice din fier, probabil mărgele din fier, răspândite pe o suprafață mai mare, o verigă fragmentară din fier, o serie de fragmente dintr-o piesă nedeterminată din fier (cel mai probabil o zăbală) și două mici discuri / falere depuse grupat în marginea de E a zonei mormântului. De la rug au fost aduse și depuse în mormânt, nu grupat, ci răspândite pe o arie mai largă, de circa 0,7 x 0,7 m, laolaltă cu fragmente ceramice dispartate, puține oase calcinate care la prima vedere par a aparține unui individ matur. Imediat la S de zona oaselor calcinate, fragmentele ceramice sporesc în consistență, aparținând mai multor categorii și forme ceramice, toate lucrate la mână (se recunosc un vas mare pântecos, brun-cărămiziu, cu apucători masive sub diametrul maxim, aceste fragmente fiind depuse la marginea de SE a mormântului, de asemenea, un castron ars oxidant, cu interiorul decorat cu caneluri, cu motive geometrice – spirală, căpriori –, precum și fragmente din mai multe cești). Demn de remarcat, în jumătatea de S a mormântului, între grupările de fragmente ceramice amestecate, a fost găsit un mic fragment (circa 1cm³) dintr-un pigment mineral roșu-orange, cu consistență cretoasă, posibil realgar (ar fi o primă atestare în mediul cultural Ferigile). În sfârșit, mormântul era mărginit la 1 m distanță către E față de ultimele piese de inventar apărute (fragmentele din piesa de fier nedeterminată) de o groapă rotundă cu diametrul de 0,6 m, adâncită -0,25 m în solul viu, a cărei umplutură era alcătuită din cenușă și cărbune (particule și fragmente mai mari de lemn ars).

În a doua parte a campaniei, a fost verificată posibilitatea existenței unor tumuli bănuți anterior prin indiciile furnizate de pietrele răspândite la suprafață, la extremitatea sudică a necropolei, pe marginea terasei ce coboară lin către Râul Argeșel. Primul punct verificat se află pe proprietatea Alexandru Eșanu, la circa 60 m S de T 20. Pietre dispartate, răvășite și purtate de plug, erau prezente și acum în zona respectivă. Au fost trasate aici două secțiuni paralele, cu dimensiunile de 14 x 2 m, respectiv 14 x 3 m, orientate N-S, distanța dintre ele fiind de 5m, intenția fiind de a extinde secțiunea în momentul reperării mantalei de piatră. În niciuna dintre secțiuni nu a fost surprinsă o eventuală structură de manta, săpătura aici dovedindu-se sterilă. În spațiul dintre cele două secțiuni, de numai 5m, existența unei mantale de piatră de tipul celor de la Valea Stâniei este improbabilă.

Al doilea punct verificat se află pe proprietatea Stelian Vilău, la 150 m S de T 20, pe ultima curbă de nivel a botului de terasă înainte de lunca plată a Argeșelului,

acolo unde atât pietrele disperate aflate la suprafață cât și o evidentă elevație a terenului indicau destul de evident posibilitatea existenței unui tumul. Cele două secțiuni trasate aici paralel la 1 m una de cealaltă, orientate N-S, ambele cu dimensiunile de 20 x 2 m au fost sterile. Prin urmare, dat fiind rezultatele negative înregistrate de aceste verificări la marginea de sud a terasei, este tot mai evidentă că limita meridională a necropolei trebuie situată ceva mai la N decât se considera până acum, eventual în zona T 20 și T 2 (cercetat în prima campanie, 2014). Aglomerările de pietre prezente la suprafață la sud de acești tumuli, pe marginea botului de terasă, își pot găsi explicația fie prin tumuli cu totul distruși și demontați de lucrările agricole (mai puțin probabil), fie prin pietre dislocate de plug din mantaua tumulilor aflați mai la nord și purtate până în zona în care terenul începe să coboare către lunca Argeșului.

După încheierea săpării fiecărei unități de cercetare alocate tumulului, pietrele din manta au fost îndepărtate

și depozitate la marginea terenului agricol, iar secțiunile astupate și nivelate spre a fi din nou destinate culturilor agricole. Suprafața totală cercetată în campania 2019 a fost de 260,25 m². În total, au fost excavați circa 100m³ pământ și pietre (pietrele de râu din mantaua T 20). Au fost prelevate *in situ* probe de lemn carbonizat și oase calcinate pentru analiză radiocarbon, continuând colaborarea cu Laboratorul AMS din Poznan. Oasele calcinate au fost prelevate separat spre a fi înaintate spre studiu și determinare Institutului de Antropologie «Francisc Rainer» București. Pentru determinarea pigmentului mineral pe care îl presupunem a fi realgar, se va continua colaborarea cu Institutul Național de Cercetare - Dezvoltare pentru Fizică și Inginerie Nucleară „Horia Hulubei”. Piese arheologice au fost recoltate pe complexe și înaintate la sfârșitul fiecărei zile de lucru spre curățare și conservare primară în laboratoarele de restaurare ale Muzeului Județean Argeș. Documentația de șantier se păstrează la același muzeu.

Fig. 1 Valea Stâniei 2019 T20 în lucru 1

Fig. 2 Valea Stâniei 2019 T20 în lucru 2

Fig. 3 Valea Stânii 2019 T20, dinspre Est

Fig. 4 Valea Stânii 2019 T20, dinspre Vest

Fig. 5 Valea Stânii 2019 T20, plan vertical

89. Vânători, jud. Galați**Punct: „La Jolică”****Cod RAN 75169.01****Cod LMI GL-I-s-B-02997****Autorizație nr. 58/6.05/2019****Colectiv:** Sorin Cristian Ailincăi - responsabil științific, Adrian-Ionuț Adamescu, Tudor Mandache, Florian Mihail, Mihai Dan Constantinescu, Instituția organizatoare a cercetării arheologice: Muzeul de Istorie „Paul Păltănea”, Galați**Perioada desfășurării campaniei:** sept. – noiem. 2019**Introducere**

Situl arheologic de la Vânători - *La Jolică* este unul dintre cele mai importante monumente de la sfârșitul mileniului II a.Chr. din sudul Moldovei¹. Deși este cunoscut lumii științifice încă din anii 60, situl beneficiază de un nou proiect arheologic finanțat în perioada 2017-2019 de Ministerul Culturii și Identității Naționale și de Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” din Galați.

În campaniile 2017-2018 a fost cercetată Suprafața 1, ce totalizează o suprafață de 800 mp, rezultatele preliminare fiind deja prezentate în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*².

Descrierea cercetărilor din campania 2019³

Campania din anul 2019 s-a desfășurat în perioada 19.08-18.10.2019. Pentru a avea o imagine cât mai bună asupra sitului ne-am extins cercetările și pe terasele 1, 4 și 5, unde am deschis suprafețele numerotate cu 2, 3 și 4 (Fig. 1).

SUPRAFAȚA 2

Are dimensiunile de 20 × 20 m. Aceasta a fost împărțită în carouri de 2 × 2 m. Numerotarea carourilor a fost făcută cu litere de la N-S și cifre de la V la E (Fig. 2). Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: U.S. 2001, strat vegetal, gros de 5-30 cm, urmat de U.S. 2002, strat cenușos compact, gros de 40-90 cm. Urmează U.S. 2003, cu o grosime variind între 10 și 40 cm, strat galben cenușiu ce conține urme materiale aparținând Primei Epoci a Fierului. Ultimul strat este U.S. 3004, steril din punct de vedere arheologic.

În decursul cercetărilor au fost identificate și cercetate mai multe amenajări de locuire, după cum urmează: **Cx. 2101** – identificat parțial în profilul de S, c. 3-4 A la adâncimea de 1,21 m. În plan, groapa avea o formă ovală cu dimensiunile de 1,20 × 0,70 m. În profil, se observă cum pereții au fost săpați oblic și baza dreaptă. Din pământul de umplură, cenușiu, s-au recuperat fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră; **Cx. 2102** – cercetat în c.9-10 A, în profilul de S, la adâncimea de 2,39 m. Pereții gropii au fost săpați oblic spre interior, baza era orizontală. Pământul de umplură, gri-compact conținea puține materiale arheologice; **Cx. 2103** – conturat în c.2 A, la adâncimea de 1,58 m. Complexul era circular în plan, cu un pământ de umplu-

tură cenușiu, amestecat cu resturi osteologice, fragmente ceramice, cărbune și piatră. La secționare s-a observat că pereții au fost săpați oblic spre exterior. Din pământul de umplură s-au recuperat resturi osteologice, împungătoare, fragmente ceramice și pietre. Adâncimea maximă a fost atinsă la 2,09 m; **Cx. 2104** – cercetat în c.2-H, la adâncimea de 1,20 m. În plan, groapa era circulară, cu diametrul de 1,30 m. În profil, pereții gropii au fost săpați oblic spre exterior. Baza era amenajată orizontal. Din pământul de umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. Baza a fost atinsă la – 1,41 m; **Cx. 2105** – identificat în c. 2-3 C, la adâncimea de 1,35 m. În plan, groapa era ovală, cu dimensiunile de 1,60 × 1,50 m, cu un pământ de umplură negru, cu lentile galbene. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de -2,10 m. Din pământul de umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 2106** – identificat în c. 7 C, la adâncimea de 2,13 m. În plan, groapa era ovală, cu dimensiunile de 1,90 × 1,50 m. Pământul de umplură era cenușiu cu lentile galbene. La secționare, s-a văzut că profilul gropii este de tip clopot. A fost săpată până la adâncimea de 2,80 m. Din pământul de umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. Tot de aici au fost recuperat un vas bitronconic, o ceașcă dar și un fragment dintr-un obiect de fier; **Cx. 2107** – identificat în c. 8-B C, la adâncimea de 2,17 m. În plan, groapa era circulară, cu diametrul de 1,50 m. Pământul de umplură era negru, compact. La secționare, s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 3,40 m. Din umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre. Groapa taie parțial complexul 2109; **Cx. 2108** – identificat în c. 9-10-C-D, la adâncimea de 2,44 m. În plan groapa era circulară, cu diametrul de 1,50 m cu un pământ de umplură cafeniu. La secționare s-a observat că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 3,02 m. Conținea puțin material arheologic; **Cx. 2109** – identificat în c. 6-7-C-D, la adâncimea de 2,20 m. În plan, groapa era ovală, cu dimensiunile de 2,10×1,50 m, cu un pământ de umplură negru, cu galben. La secționare, s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 3,17 m. Din pământul de umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. Groapa este tăiată de Cx. 2107; **Cx. 2110** – cercetat în c. 6-7-D, la adâncimea de 1,96 m. În plan, groapa era ovală, cu dimensiunile de 2,20 × 1,90 m, cu un pământ de umplură gri-compact. La secționare, s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de -2,68 m. Din pământul de umplură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre. Groapa taie Cx. 2111-2112; **Cx. 2111-2112** – identificată în c. 5-6-D-E, la adâncimea de 1,85 m. În plan s-au observat două gropi cu un pământ de umplură gri-compact, ce părea diferit. La secționare s-a constatat că cele două gropi reprezintă, de fapt, un singur complex. Pereții gropii au fost săpați ușor oblic până la adâncimea de 2,31 m, unde s-a delimitat clar o podea. Locuința este tăiată de Gr. 2110. Din pământul de umplură s-au recuperat fragmente osteologice, piatră și ceramică; **Cx. 2113** – identificat în c. 4-5-E-F, la adâncimea de 1,74 m. În plan, groapa era aproximativ circulară cu diametrul de 1,50 m. Era um-

¹ Ailincăi et alii 2014.² Ailincăi et alii 2019a; Ailincăi et alii 2019b.³ Adâncimile sunt semnalate prin raportare la punctul 0 al sitului.

plută cu un pământ de gri-cenușos. La secționare s-a observat că pereții au fost săpați oblic, până la adâncimea de 2,16 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. Tot aici a apărut și un craniu uman; **Cx. 2114** – identificată în c. 7-E-F, la adâncimea de 2,00 m. În plan groapa era aproximativ circulară cu dimensiunile de 1,50 m cu un pământ de umplutură gri cenușos cu urme de pământ galben și chirpici. La secționare s-a putut observa că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,49 m. Baza este neregulată. Săracă din punct de vedere arheologic; **Cx. 2115** – identificată în c. 5-6 F-G, la adâncimea de 1,98 m. În plan, groapa era aproximativ circulară cu diametrul de 2,00 m, cu un pământ de umplutură gri-cenușos. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,64 m. Săracă din punct de vedere al materialului arheologic; **Cx. 2116** – identificată în c. 5-6 E-F, la adâncimea de 1,98 m. În plan groapa era ovală, cu dimensiunile de 1,50×1,10 m, fiind umplută cu un pământ gri-cenușos. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,50 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre. Tot aici a fost descoperit un pumnal din bronz și o măciucă din piatră, fragmentară; **Cx. 2117** – apărută în profilul de V, în c. 1 E-F, la adâncimea de 1,15 m. La secționare s-a văzut că profilul gropii avea formă de clopot, fiind săpată până la adâncimea de -1,93 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră; **Cx. 2118** – apărută în c. 1 H-I, la adâncimea de -1,31 m. În plan, groapa avea formă ovală cu dimensiunile de 1,50 × 1,30 m. La secționare, s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 1,60 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 2119** – a fost identificat în c. 2-3 G-H, la adâncimea de 1,69 m. În plan, groapa avea formă ovală cu dimensiunile de 1,50×1,30 m. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 1,96 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră; **Cx. 2120** – apărută în c. 4-H, la adâncimea de 1,82 m. În plan, groapa avea formă aproximativ circulară, cu diametrul de 1,30 m. La secționare, s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,15 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră; **Cx. 2121** – a fost documentat în c. 5-6-H-I, la adâncimea de 2,07 m. În plan groapa avea formă aproximativ circulară, cu diametrul de 1,70 m. Pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,97 m. Complexul este tăiat de cx. 2122. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 2122** – cercetat în c. 5-6-I, la adâncimea de 2,11 m. În plan groapa avea formă ovală, cu dimensiunile de 1,60×1,00 m. Pereții au fost săpați în formă de clopot până la adâncimea de 2,52 m. Complexul tăie cx. 2121. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 2123** – cercetat în c. 6-7-I, la adâncimea de 2,21 m. În plan, groapa avea formă neregulată. La secționare s-a văzut că baza este neregulată și pereții săpați vertical până la adâncimea de -2,31 m; **Cx. 2124** – înregistrată în c. 6-7-G-H, la adâncimea de 2,25

m. În plan, groapa avea formă ovală cu dimensiunile de 1,70 × 1,20 m. La secționare s-a văzut că pereții au formă de clopot și a fost săpată până la adâncimea de 2,79 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră; **Cx. 2125** – identificată în profilul de N, în c. 1-2-J, la adâncimea de 1,50 m. Pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,06 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre, dar și un fragment dintr-o brățară de bronz; **Cx. 2126** – apărută în c. 2-3-I-J, la adâncimea de 1,83 m. În plan, groapa este circulară cu diametrul de 1,15 m. Pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,35 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră, dar și un rest dintr-o piesă de bronz. Groapa taie cx. 2127; **Cx. 2127** – apărut în c. 3-I, la adâncimea de 1,83 m. În plan groapa este circulară, cu diametrul de 1,50 m. Pereții au fost săpați vertical până la adâncimea de 2,03 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice și piatră. Groapa este tăiată de cx. 2126; **Cx. 2128** – cercetat în profilul de N, în c. 3-4-J, la adâncimea de 1,91 m. În plan, groapa pare să fi fost ovală. Pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,61 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice, pietre, dar și o mică piesă din bronz, fragmentară; **Cx. 2129** – apărut în c. 4-5-I-J, la adâncimea de 2,02 m. În plan groapa pare să fi fost aproximativ circulară, cu diametrul de 1,40 m. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 2,42 m; **Cx. 2130** – cercetat în profilul de E, în c. 10 D-E, la adâncimea de 2,40 m. În plan groapa pare să fi fost ovală. La secționare s-a văzut că pereții au fost săpați oblic până la adâncimea de 3,14 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, resturi osteologice, piatră.

SUPRAFAȚA 3

Are dimensiunile de 8×8 m și a fost trasată în partea de N a sitului având orientarea E-V. Suprafața a fost împărțită în carouri de 2×2 m, numerotarea făcându-se de la S spre N cu cifre și de la E la V cu litere (Fig. 3). În total s-a cercetat o suprafață de 64 m². Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: **U.S. 3001**, strat vegetal, gros de 10-20 cm, urmat de **U.S. 3002**, strat granulos, cu urme materiale medievale târzii, gros de 30-80 cm. Urmează **U.S. 3003**, cu o grosime variind între 80-100 cm, strat cenușiu ce conține urme materiale aparținând *Primei Epoci a Fierului* și urme din perioada *Bronzului Timpuriu*. Ultimul strat este **U.S. 3004**, steril din punct de vedere arheologic.

În decursul cercetărilor au fost identificate și cercetate mai multe amenajări de locuire, după cum urmează: **Cx. 3101** – mormânt de copil cercetat în c. 2-3 B-C, la adâncimea de 0,40 m de la nivelul actual al solului. Groapa era de formă ovală, cu urme de sicriu. Orientarea era E-V, ușor deviată spre S. Defunctul a fost depus în groapă de formă rectangulară, în poziție decubit-dorsal. Din păcate mormântul a fost parțial distrus de cercetările mai vechi. Partea inferioară lipsește, iar oasele bazinului nu sunt în conexiune anatomică. Craniul era afectat de

greutatea pământului și căzut ușor spre stânga. Măinile au fost așezate pe piept. Inventar: sub craniu a fost descoperit un cercel și o masă puternic oxidată (posibil cercel); o monedă în zona pieptului; **Cx. 3102** – mormânt de copil identificat în c.2 D, la adâncimea de 0,50 m. Groapa mormântului este de formă rectangulară, cu urme de sicriu. Orientarea este E-V. Mormântul era depus în poziție decubit dorsal. Mormântul a fost deranjat dar s-au putut identifica craniul și câteva vertebre din zona cervicală. Fără inventar; **Cx. 3103** – surprins în profilul de V, în c.2-D, la adâncimea de 0,50 m. Era orientat E-V. A fost identificat parțial, mai exact partea inferioară a defunctului; **Cx. 3104** – cercetat în c. 4 B-C, la adâncimea de 0,60 m. Groapa mormântului este de formă rectangulară, cu urme de sicriu. A fost depus în poziție decubit dorsal, orientat E-V, cu mâinile pe piept. Individul avea lungimea de 2 m și o lățime de 0,80 m la umeri și 0,40 m la picioare. Inventar: o monedă identificată în zona pieptului; **Cx. 3105** – mormânt de adult cercetat la adâncimea de 0,50 m, în c.1-2 B-C. Groapa mormântului este de formă rectangulară. Aceasta intersecta ușor mormântul cx. 3106. Lungimea gropii este de aproximativ 2,00 m, iar lățimea de aproximativ 1,00 m. Defunctul este orientat E-V și depus în poziție decubit dorsal, cu mâna dreaptă pe piept și mâna stângă la bazin. Fără inventar; **Cx. 3106** – mormânt de adult descoperit la adâncimea de 0,50 m, în c.1-2 B-C. Groapa este de formă rectangulară cu lungimea de 2,00 m și lățimea de 0,80 m. Defunctul era orientat E-V și depus în poziție decubit dorsal cu mâna dreaptă pe bazin și mâna stângă pe piept. Inventar: o monedă găsită sub coloană; **Cx. 3107** – surprins în c. 1 A-B, la adâncimea de -0,50 m de la nivelul actual al solului. Groapa era de formă rectangulară, cu lungimea de 2,20 m și lățimea de 0,73 m. Defunctul depus în poziție decubit dorsal, pe direcția E-V. Măinile erau așezate încrucișate pe piept, capul lăsat ușor spre stânga. Fără inventar; **Cx. 3108** – identificat în profilul de V, în c. D, la adâncimea de 0,60 m de la nivelul actual al solului. A fost surprins parțial (partea inferioară). Au fost observate urme de scriu. Defunctul era orientat E-V și a fost depus în poziție decubit dorsal; **Cx. 3109** – surprins în c.2 C, la adâncimea de 0,60 m. Nu s-a putut surprinde groapa mormântului. Practic, au fost descoperite o aglomerație de oase umane împreună cu o monedă. Bănuim că fi vorba de o reînhumare; **Cx. 3110** – surprins în c. 3 B-C, la adâncimea de 0,60 m. Groapa este de formă rectangulară cu lungimea de 2,17 m și lățimea de 0,60 m. Defunctul a fost depus în poziție decubit dorsal, cu brațul drept adus spre umeri și cel stâng așezat spre vertebrele lombare. A fost orientat pe direcția E-V, cu capul ușor căzut spre dreapta și mandibula desprinsă. Pare să fi fost legat la genunchi; **Cx. 3111** – surprins pe profilul de S, în c.2 B, la adâncimea de 0,50 m. Pe profil se poate observa groapa mormântului, de formă rectangulară, orientată E-V. La răzuială s-a putut recupera o monedă; **Cx. 3201** – cercetat în c. 2-3 D, la adâncimea de 1,00 m de la suprafața actuală a solului. În plan, groapa este de formă circulară cu diametrul de 1,00 m. Complexul a fost secționat pe direcția E-V. În profil s-a observat că pereții gropii erau arcuiți. Baza a fost atinsă la 1,25-1,27 m. Din pământul de umplutură au fost recoltate puține fragmente ceramice, oase și piatră.

Groapa a fost săpată în epoca fierului; **Cx. 3202** – identificat în c. 1 C, la adâncimea de 0,50 m de la profilul de S. În plan, groapa este de formă ovală, cu dimensiunile de 1,40×1,20 m. Pereții gropii au fost săpați oblic. În pământul de umplutură, de culoare cenușie, au fost descoperite fragmente ceramice incizate, oase și pietre. Baza a fost atinsă la -1,10 m; **Cx. 3203** – cercetată în c. 3-4 D, la adâncimea de 1,00 m, groapa era circulară în plan, cu diametrul de 1,50 m. A fost secționată pe direcția N-S. Complexul intersectează ușor cx. 3204. Pereții au fost săpați oblic spre exterior, până la adâncimea de 1,32 m. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, oase, piatră, scoici, dar și o ceașcă întreagă; **Cx. 3204** – identificată în c. 4-D, la adâncimea de 1,00 m. Groapa era de formă ovală în plan, cu dimensiunile de 1,50×1,00 m. A fost secționată pe direcția N-S. Pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de -1,50 m. Din pământul de umplutură au fost recoltate fragmente ceramice, oase și piatră; **Cx. 3205** – avea ovală în plan, a fost identificat în c. 1-2 A, la adâncimea de 1,00 m. Complexul a apărut în vechea secțiune cercetată parțial în anul 1972 de către Mircea Nicu și Marilena Florescu. Groapa taie cx. 3218. Dimensiunile gropii erau de 1,80×1,30 m. Aceasta a fost secționată de direcția N-S. Pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,82 m. Diametrul bazei este de 1,50 m. În pământul de umplutură, negru-cenușiu, au fost descoperite puține fragmente ceramice, oase, pietre; **Cx. 3206** – a apărut în vechea secțiune, cercetată parțial în anul 1972 de către Mircea Nicu și Marilena Florescu, în c. 3 A. Acesta a fost identificat la adâncimea de 1,00 m. Conturul gropii este aproximativ circular cu diametrul de 1,10 m. A fost secționat pe direcția N-S. Pereții gropii sunt ușori arcuiți spre exterior. Baza a fost atinsă la 1,10 m. Din pământul de umplutură, cenușos, au fost recoltate fragmente ceramice hallstattiene; **Cx. 3207** – identificat la adâncimea de 1,00 m, în c. 2 B. Acesta a fost observat după ce s-a demontat cx. 3106. În plan, groapa era ovală în plan cu dimensiunile de 1,50 × 1,00 m. A fost secționată pe direcția N-S. Pereții au fost săpați oblic spre exterior, până la adâncimea de -1,85 m. Săracă din punct de vedere arheologic, totuși, din pământul de umplutură, s-au recuperat fragmente ceramice, oase și chirpici; **Cx. 3208** – identificat în profilul de sud, în c. 1 B-C, la adâncimea de 0,65 m. Groapa este tăiată de cx. 3111. Pereții gropii au fost săpați oblic până la adâncimea de 0,80 m. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, pietre și oase; **Cx. 3209** – circulară în plan, cu diametrul de 0,90 m, groapa a fost surprinsă în c.1 A-B, la adâncimea de 0,80 m. A fost secționată pe direcția N-S. Pereții sunt arcuiți și baza dreaptă. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre. Baza a fost identificată la -1,10 m. Groapa aparține perioadei timpurii a Epocii Bronzului; **Cx. 3210** – circulară în plan, cu diametrul de 0,80 m, groapa a fost surprinsă în c.3 B la adâncimea de 1,00 m. A fost secționată pe direcția N-V. Aceasta a fost tăiată de cx. 3207. Are o formă aproape semicirculară în profil. În pământul de umplutură, maro-compact, au fost descoperite fragmente ceramice, oase și pietre. Tot din groapă a apărut și un topor din piatră în curs de prelucrare. Baza a fost atinsă la -1,30

m. Groapa aparține perioadei timpurii a Epocii Bronzului; **Cx. 3211 (Cuptor)** a fost cercetat în c. 4 A, la adâncimea de 1,00 m. Complexul a fost identificat atât în profilul de E cât și în profilul de N. Inițial au apărut o serie de pietre de diferite dimensiuni dispuse circular. Interiorul era plin cu cenușă și cu resturi de oase de animale. Tot de aici au fost recuperate două vase întregi de mici dimensiuni, un vas bitronconic și o ceașcă. Interiorul cuptorului a fost golit până la crustă. În exteriorul acestuia au fost sesizate o serie de fragmente de lipitură, ceea ce ne duce cu gândul că ne aflăm într-o locuință surprinsă parțial. Complexul a fost cercetat parțial; **Cx. 3212** – cercetat în c. 2-3 A. Din pământul de umplutură, au fost recoltate puține fragmente ceramice, resturi osteologice și pietre; **Cx. 3213** – cercetat în c. 2-3 A, la adâncimea de 1,10 m. Complexul a fost identificat în momentul când au fost secționate cx. 3205 și 3206. În profilul gropii se observă cum pereții gropii au fost săpați oblic, cu baza dreaptă. Din pământul de umplutură, negru cu galben, au fost recoltate puține fragmente ceramice. Baza a fost atinsă la -1,70 m; **Cx. 3214** – cercetat parțial în c. 1 D, atât în profilul de V, cât și în profilul de S, la adâncimea de -0,60 m. Pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 0,80 m. În pământul de umplutură au fost descoperite fragmente ceramice, pietre și chirpici; **Cx. 3215** – a fost cercetată la adâncimea de 1,00 m, în c. 4 B-C. În plan, groapa este circulară cu diametrul de 1,40 m. La secționare s-a observat că pereții gropii au fost săpați oblic și baza a fost amenajată orizontal. Baza a fost atinsă la adâncimea de 1,90 m. Din pământul de umplutură s-au recoltat fragmente ceramică, oase și piatră; **Cx. 3216** – cercetat în c. 4 B, la adâncimea de 1,00 m. În plan groapa este de formă circulară, cu diametrul de 1,00 m. La secționare s-a observat că pereții sunt ușor arcuiți spre interior. Baza a fost atinsă la -1,25 m. Din pământul de umplutură au fost recoltate fragmente ceramice, oase și pietre; **Cx. 3217** – a fost identificat în c. 3 B-C, la adâncimea de 1,00 m. În plan, groapa este de formă ovală, cu dimensiunile de 1,50 x 1,00 m. Pereții gropii sunt ușor oblici și cu baza neregulată; **Cx. 3218** – a fost cercetată în c. 2 A-B. În profil groapa a fost săpată oblic și cu baza dreaptă. Groapa este tăiată atât de cx. 3205 cât și de cx. 3207. Din pământul de umplutură au fost recuperate puține fragmente ceramice; **Cx. 3219** – cercetată în c. 3 A-B, la adâncimea de 1,30-1,35 m. Nu s-a observat în plan, fiind tăiată atât de cx. 3206, cât și de cx. 3216 și 3217. În profil se observă cum groapa avea pereții săpați oblici și cu baza dreaptă. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice hallstattiene. Baza a fost atinsă la -1,40 m; **Cx. 3220** – identificată pe profilul de E, în c. 2-3 A. Profilul gropii arată că a fost săpată oblic, cu baza dreaptă. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice, printre care și unul decorat prin imprimare; **Cx. 3221** – nu s-a putut surprinde în plan, aceasta fiind suprapusă atât de cx. 3216 cât și de cx. 3217; **Cx. 3222** – cercetat în c. 4 D, atât în profilul de N cât și pe cel de V. Practic groapa s-a văzut imediat ce s-a terminat de golit secțiunea cercetată de Nicu Mircea și Marilena Florescu. În profil se vede că baza gropii este dreaptă, iar pereții sunt oblici. Baza a fost atinsă la adâncimea de 1,60 m de la nivelul actual al solului. Din pământul de umplutură au fost

recuperate fragmente ceramice hallstattiene; **Cx. 3223** – surprins în c. 4 C, în profilul de N. Baza gropii este dreaptă, iar pereții gropii oblici. Baza a fost atinsă la adâncimea de 1,50 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice hallstattiene; **Cx. 3224** – cercetat în c. 4 B, în profilul de N. Baza gropii este dreaptă, iar pereții sunt arcuiți. Baza a fost atinsă la adâncimea de 1,00 m. Din pământul de umplutură au fost recuperate fragmente ceramice; **Cx. 3225** – surprins în c. 1 C-D, la adâncimea de 0,60 m. În plan groapa este circulară, cu diametrul de 1,00 m. Pereții gropii erau ușor curbați. Săracă din punct de vedere arheologic.

SUPRAFAȚA 4

Unitatea are dimensiunile de 10 x 10 m și a fost trasată în marginea terasei nr. 3. Suprafața a fost împărțită în carouri de 2 x 2 m, numerotarea făcându-se cu cifre de la E-V și cu litere de la N-S (Fig. 4). Ulterior s-au realizat două casete, denumite C1 și C2 cu dimensiunile de 3,70 x 2,00 m, respectiv 2,60 x 1,60 m. Din punct de vedere stratigrafic, situația se prezintă astfel: **U.S. 4001**, strat vegetal, gros de 15-50 cm, urmat de **U.S. 4002**, strat granulos albicios, gros de 15-70 cm. Urmează **U.S. 4003**, galben-pătat cu o grosime variind între 30 -50 cm, strat cenușiu ce conține urme materiale aparținând *Primei Epoci a Fierului*. Ultimul strat este **U.S. 4004**, galben roșiatic, steril din punct de vedere arheologic.

În Suprafața 4 au fost cercetate trei complexe, după cum urmează: **Cx. 4101 (Complex cu oseminte umane)** – cercetat parțial în profilul de E, c. 1 – A-B, la adâncimea de 1,00 m. În plan, groapa avea formă ovală cu dimensiunile de 2,30x1,90 m. Pentru a surprinde întregul complex, s-a deschis o casetă, denumită C1, cu dimensiunile de 3,70x2,00 m. Groapa a fost săpată oblic până la adâncimea de 1,90 m. În pământul de umplutură, cenușos cu galben, au fost descoperite materiale arheologice hallstattiene. De la adâncimea de 1,70 m, au fost identificați doi indivizi. Primul individ, orientat SV-NE, depus în partea de N a gropii, în poziție chircită pe partea dreaptă, cu o mână pusă pe abdomen și cealaltă adusă spre craniu. Craniul nu este în conexiune anatomică. Inventar: un vas bitronconic, de mici dimensiuni, descoperit în zona pieptului, o fibulă din fier cu placă triunghiulară descoperită în zona vertebrelor cervicale și un buton din bronz descoperit în zona umărului drept. Al doilea individ are o posibilă orientare SV-NE și a fost depus în partea central-estică a gropii. Din nefericire, acesta a fost puternic deranjat, păstrându-se, în conexiune anatomică, doar oasele mari de la membrele inferioare. Fără inventar. În complex au fost identificate un craniu uman întreg aflat la picioarele individului nr. 2 și fragmente disperate dintr-un al doilea craniu în partea de sud a gropii; **Cx. 4102** – identificat parțial în profilul de S, c. 1-2 E, la adâncimea de 0,80 m. Pentru a surprinde întregul complex, s-a deschis o casetă, denumită C2, cu dimensiunile de 2,60 x 1,60 m. În plan, groapa era de formă ovală cu dimensiunile de 1,70 x 1,30 m. Pereții au fost săpați oblic spre exterior până la adâncimea de 1,66 m. Săracă din punct de vedere arheologic; **Cx. 4103** – depozit de brățări de bronz surprins în Caseta 2, la adâncimea de 0,70 m, pe U.S. 4003. Acesta conține un număr de opt brățări din bronz. Acestea au fost numerotate de la V spre E și s-au

delimitat două grupuri. Primul (B1-4) dispus pe orizontală, ușor oblic și al doilea (B5-8) dispus pe verticală.

Concluzii finale

Rezultatele cercetărilor din anul 2019, precum și cele din anii precedenți arată potențialul deosebit al sitului arheologic de la Vânători - *La Jolică*. Descoperirile din Suprafața 1, care sunt prelucrate aproape în totalitate evidențiază existența în acest sit a unor urme de locuire dintr-un interval cronologic cuprins între 1600-1000 a.Chr. (pe baza datărilor ^{14}C). Cele mai multe vestigii de aici pot fi atribuite unui orizont anterior culturii Babadag (sec. XI a.Chr.), care probabil poate fi pus pe seama culturii Belozerka. Aceste observații sunt în linii mari valabile și în Suprafața 2, unde a fost descoperit și un pumnal specific acestei culturi nord-pontice.

Pe terasa 5, unde a fost trasată Suprafața 3, cercetările au scos la iveală o necropolă medievală din sec. XVII, cercetată parțial în anii '70. Aceste săpături nu au afectat însă și structurile de habitat din epocile fierului și a bronzului a căror densitate este destul de ridicată.

Descoperirile din Suprafața 4 ridică complexitatea sitului. Cx. 4101 pare a fi un mormânt dublu. Vasul și fibula din fier indică un interval cronologic mai recent, apropiat cumva de cimitirele de la Stoicani sau Kartal-Orlovca⁴ (sec. VIII-VII a.Chr.), fiind probabil contemporan cu fenomenul Basarabi la Dunărea de Jos.

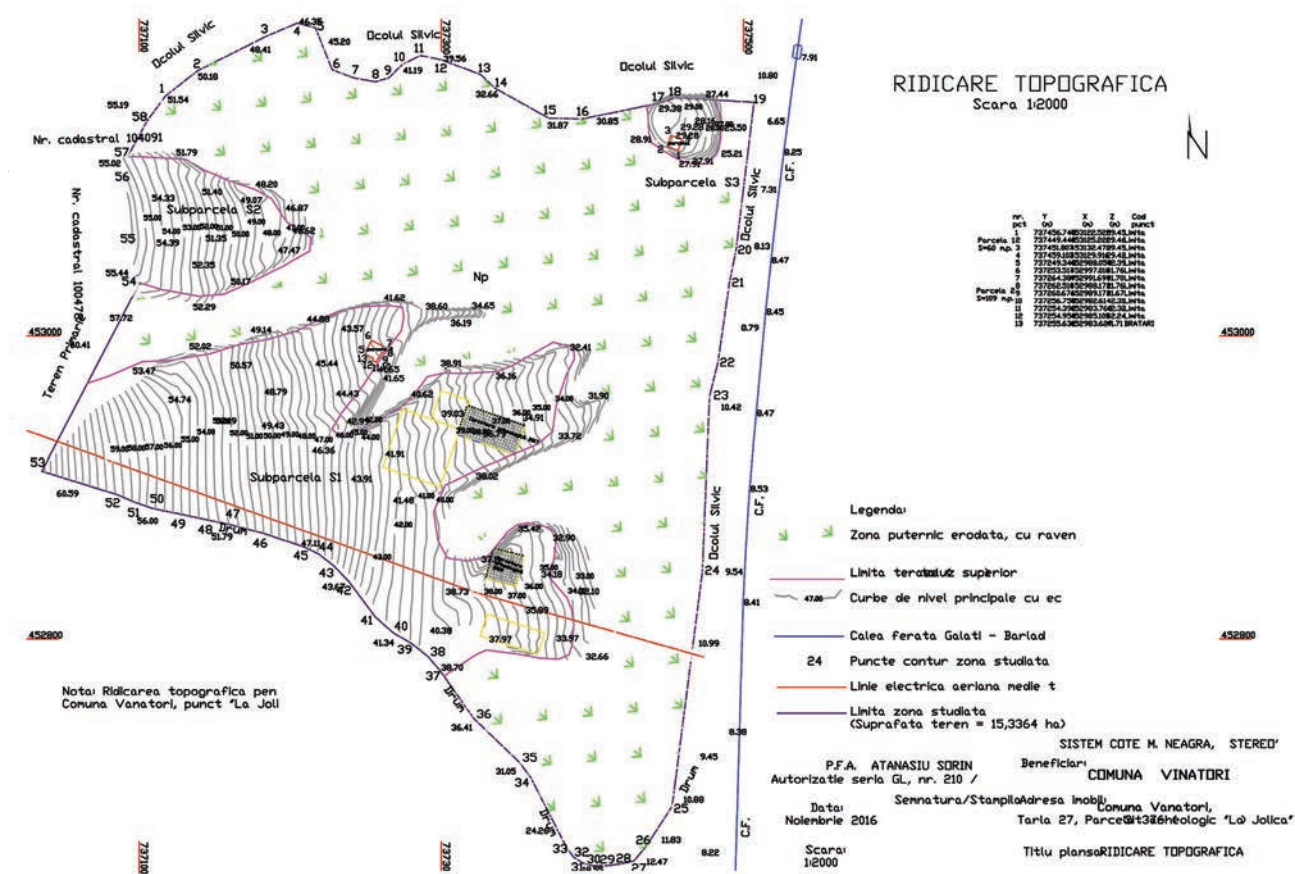

Fig. 1. Ridicarea topografică a sitului de la Vânători – La Jolică (2019).

⁴ Brujako 2005.

VÂNĂTORI „LA JOLICĂ”
ZONA 2, S2-PLAN GENERAL
CAMPANIA 2019
SCARA: 1/100

LEGENDĂ

- COMPLEXE
- ADÂNCIMI
- CERCETARE ARHEOLOGICĂ 1972-1979

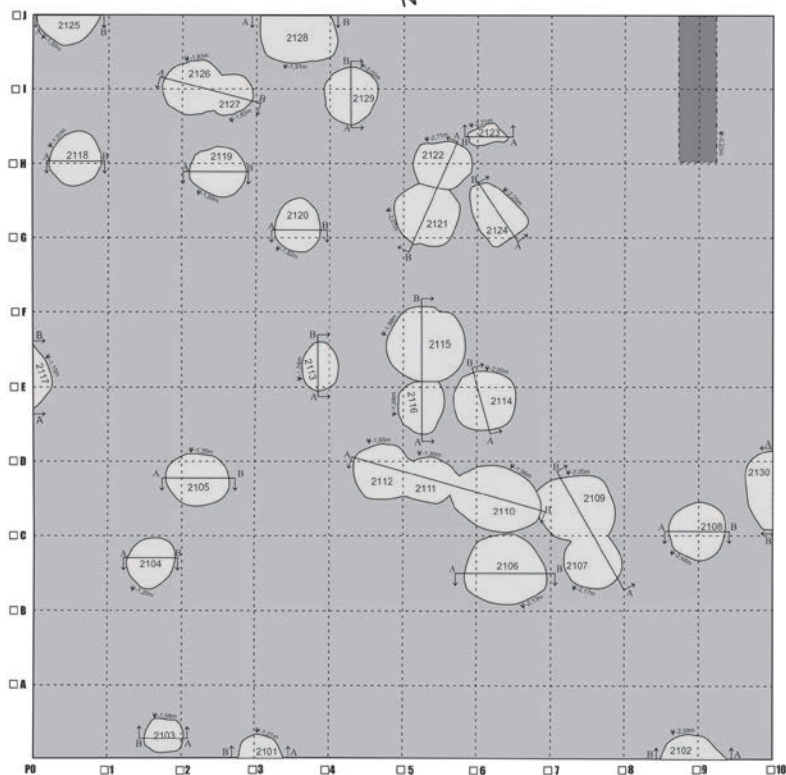

Fig. 3. Planul Suprafeței 3.

VÂNĂTORI „LA JOLICĂ”
CETĂȚUIE, S3-PLAN GENERAL
CAMPANIA 2019
SCARA: 1/50

LEGENDĂ

- MORMINTE
- COMPLEXE
- ADÂNCIMI
- CERCETARE ARHEOLOGICĂ 1972
- GROAPĂ DE PAR
- CERAMICĂ
- PIATRĂ
- SOL GALBEN TASAT

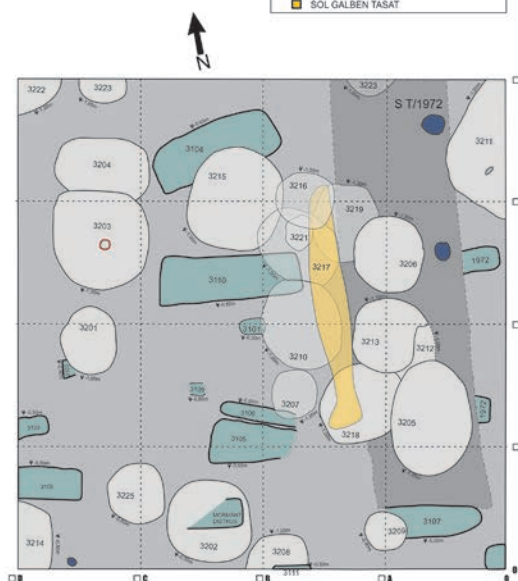

Fig. 2. Planul Suprafeței 2.

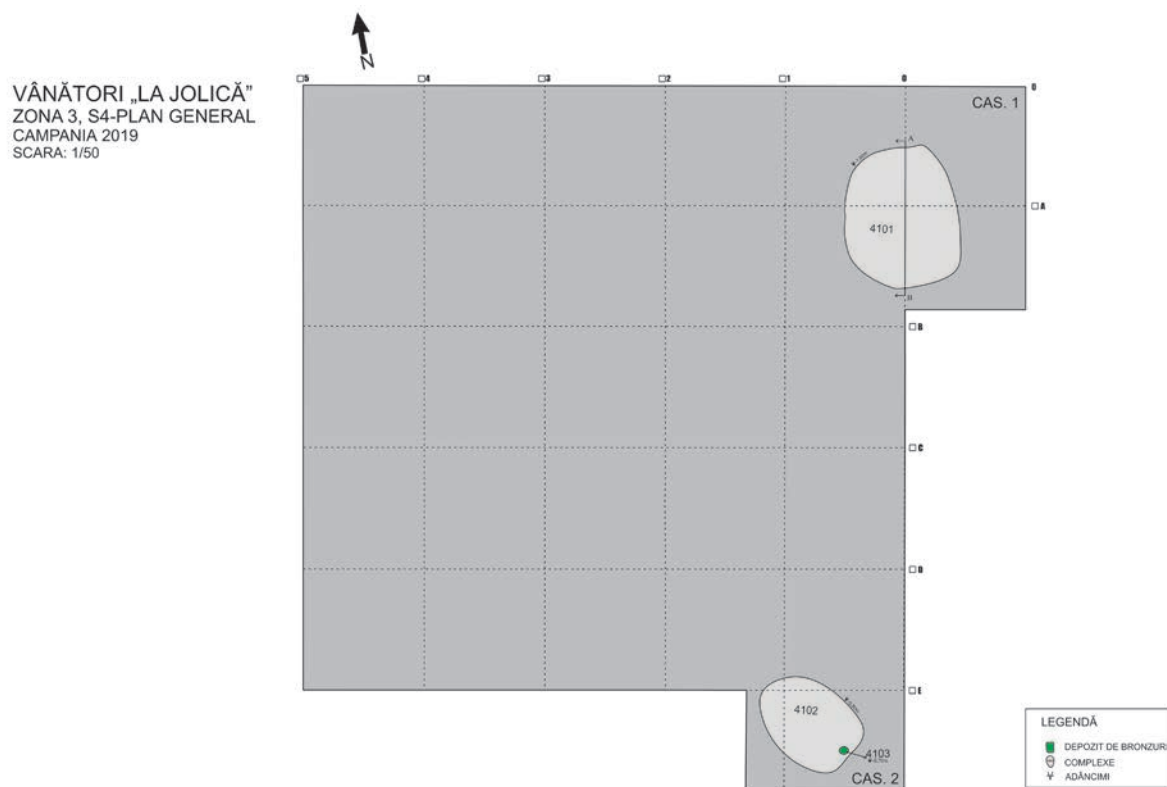

Fig. 4. Planul Suprafeței 4.

90. Vitănești, jud. Teleorman**Punct: „Măgurice”**

Tip de sit: 117

Încadrare cronologică: 141-143

Cod RAN al sitului: 153785.01

Autorizație nr. 28/03.05.2019

Colectiv: Radian-Romus Andreescu – responsabil de șantier, Katia Moldoveanu, Mihai Florea, Andreea Bîrzu, Valentin Radu, Constantin Haită (MNIR), Pavel Mirea, Ion Torcică (MJT Alexandria).

Total finanțare: 40000 lei

Perioada desfășurării campaniei: 20.08. - 09.2019

Scurtă prezentare a sitului

Situl se află la cca. 1,5 km est de DN 6 București-Alexandria. Așezarea de tip tell din punctul „Măgurice” se află în lunca râului Teleorman, într-o zonă mlăștinoasă, la baza terasei de nord-est. Tellul se prezintă ca o movilă relativ ovală, cu diametrele de circa 80-90 m și o înălțime maximă de circa 6 m. Descoperirile din această așezare aparțin culturii Gumelnița (eneolitic, a doua jumătate a mileniului V BC).

Obiectivele cercetării. În campania 2019 a continuat cercetarea nivelului Gumelnița A2 din sectorul Sx (sud-vest) al așezării eneolitice (Fig 1). În acest scop au fost urmărite mai multe obiective. Primul a avut în vedere cercetarea situației stratigrafice din suprafața M-R (10 x 10 m), în care au fost descoperite în campania precedentă resturile unor locuințe. Alte obiective au vizat evaluarea situației din suprafața H-L, o zonă cu multe materiale arheologice, precum și extinderea săpăturii cu un nou șir de carouri pe latura de sud-vest a tellului.

Metoda de cercetare a fost săpătura în suprafață, fiind folosit un sistem cu suprafețe de 10 x 10 m, împărțite în carouri de 2x2m. În campania 2019 a fost cercetată o suprafață de circa 190 m².

Rezultatele cercetării.

Suprafața H-L (1-5). A fost definitivată cercetarea pe nivel începută în campania precedentă. În carourile I-L (1-2) s-au identificat urmele prost conservate ale unei locuințe neincendiate distrusă de intervenții ulterioare și care pare a intra în profilul magistral. Materialul ceramic descoperit în zona locuinței indică o fază mai veche - Gumelnița A2 (ceramică lustruită cu decor grafitat). Zona pare a fi fost apoi multă vreme liberă de construcții, fapt ce a permis acumularea unei mari cantități de materiale arheologice (unelte din silex, os-corn, cupru, figurine antropomorfe.)

Suprafața M-R (1-5) (Fig 2). În campania precedentă, în partea de sud-vest a acestei suprafețe, au apărut resturile unei locuințe incendiate, L1/2018. În partea de nord-est a suprafeței se conturau mase din sediment de culoare alb-cenușie, unele compacte, amestecate cu materiale, ce aparțin unei locuințe neincendiate. Toată zona este puternic deranjată de ganguri de animale și de intervenții ulterioare.

Elementul central al campaniei din acest an l-a constituit cercetarea vetrei din locuința L1, cu totul specială prin prisma construcției și amenajărilor ei (fig 4,5). Vatra este masivă, de formă relativ pătrată, cu latura de

aproximativ 1,60 m, puternic înclinată spre latura de nord. Din păcate este deteriorată, în special pe laturile dinspre nord și est. Demontarea acestei vetre a arătat un mod mai puțin obișnuit de construcție.

Astfel, se pare că în primul rând a fost construită o cutie din lut formată din plăci din lut ars, unele groase de 3-4 cm (multe sunt deteriorate). Pe fundul cutiei era un pat gros de circa 10 cm de lut ars cu multe vegetale în compoziție. În interiorul acestei cutii s-a amenajat, prin lutuire, o cavitate relativ rotundă, cu diametre de circa 40 cm la partea inferioară și 80 cm la partea superioară. În această cavitate s-a amenajat miezul vetrei, format din bucăți de lut amestecat cu nisip de culoare cenușie, bine compactat. Vatra este mai bine lucrată pe latura de vest, unde miezul și lutuilele care îmbracă cutia fiind compacte. Jumătatea de est este mai neîngrijit lucrată, atât miezul cât și lutuilele fiind mai friabile, deoarece nu au fost bine compactate. De altfel, acesta este motivul pentru care vatra a suferit serioase deteriorări din partea animalelor. Acestea au profitat de faptul că materialul din partea estică era mai friabil și au săpat ganguri în vatră și în jurul ei, inclusiv sub ea (acolo era patul din lut friabil cu multe vegetale), ceea ce a dus la înclinarea acesteia spre nord.

Peste acest miez a fost pus un pat de pietriș și nisip, apoi s-a amenajat focarul. O a doua fază de folosire a fost amenajată deasupra acestui prim focar, pe un pat subțire de lut. La exterior au fost observate mai multe plăci din lut care probabil au fost adăugate ulterior gardinei. La partea superioară gardina are o grosime de circa 30 cm, iar la partea inferioară, cea care mulează miezul vetrei, are circa 50 cm.

Această vatră este neobișnuită prin masivitatea ei și prin modul de construcție. Focarele sunt de mici dimensiuni, și vatra nu pare să fi fost folosită foarte mult (în comparație cu alte vetre care au focarul alcătuit din plăcute de vatră groase de 8-10 cm).

S-a luat în calcul și ipoteza ca această construcție să fi fost un cuptor, dar nu a fost descoperit nici un element care să ateste existența unei bolți specifice acestui tip de amenajări interioare.

Sub această vatră, în colțul de est, au fost descoperite resturile puternic deranjate ale unei vetre de mici dimensiuni.

Locuința L1/2018 în care a fost descoperită vatra este o locuință incendiată, distrusă în mare parte de ganguri de animale și intervenții ulterioare. Este plasată în zona carourilor O3-5, P3-5 și R3-5, limitele fiind destul de greu de surprins. De altfel se pare că intră în martorul care desparte cele două suprafețe M-R. În zona carourilor P4- R4 a fost descoperită o aglomerare formată din bucăți masive de chirpici ars, unele făcute, care stăteau pe un strat subțire de lut sub care se afla un nivel de arsură reprezentând probabil podeaua locuinței. După ridicarea bucăților de chirpici a fost descoperită o aglomerare de vase sparte *in situ* (fig.3), plasate într-o alveolă a solului. Modul de dispunere al acestor vase pare a indica o posibilă latură a locuinței, orientată NV-SE. Legate tot de această locuință par a fi și o grupare de cinci rășnițe, din care unele masive, fragmentare, plasate la circa 1,5 m nord de vatra locuinței.

O parte din resturile locuinței au fost conservate urmând a fi cercetate în campaniile viitoare.

În partea de nord a aceleiași suprafețe, în carourile O1-2, P1-2, R 1-2, se aflau resturile unei locuințe neincendiate, destul de prost conservată. Au fost identificate resturile din amenajările inițiale ale unei vetre cercetată în campaniile anterioare. Locuința intră în martorul magistral, în profilul căruia se vad urmele unor lutuiei care ar putea aparține unor resturi de pereți. Este posibil ca această locuință să fie legată de alte resturi din chirpici nears descoperit în campaniile anterioare în sectorul Sy, de nord-est, al tellului.

Pe latura de sud-vest a tellului, în zona suprafeței Sx M-R (6-10), a fost deschis un nou șir de carouri (M-R 11), în vederea extinderii săpăturii în această parte a așezării.

Inventarul arheologic este bogat, fiind descoperită o mare cantitate de ceramică, inclusiv vase întregibile, sparte *in situ*, în zona locuinței L1/2018. Alături de aceasta au fost scoase la lumină unelte din silex, os-corn, piatră, artefacte din lut și os.

Scurtă descriere a descoperirilor. Materialul arheologic este foarte bogat fiind format din ceramică, material osteologic, unelte din piatră, os, corn. În zona carourilor P4-R4, locuința L1/2018, a fost descoperită o aglomerare de vase sparte *in situ*. Au fost descoperite multe fragmente de rășnite, unele masive, frecătoare, precum și unelte din silex, printre care trei vârfuri (fig 5), foarte bine lucrate. Săpăturile au mai scos la lumină dălțițe din os, topoare din corn, figurine antropomorfe din lut și os, figurine zoomorfe din lut, multe în stare fragmentară. Ca o noutate, pe acest nivel începe să crească procentul de ceramică fină, de culoare neagră, decorată cu grafit.

Materialele sunt depozitate la MNIR, MJT și Școala din Vitănești.

Obiectivele cercetărilor viitoare. Campaniile viitoare au ca obiectiv finalizarea cercetării locuinței L1/2018, clarificarea situației stratigrafice din suprafețele M-R, precum și extinderea săpăturilor în suprafața de pe acest nivel pe toată suprafața așezării.

Abstract

The 2019 campaign focused on the research of Gumelnița A2 habitation level from the South-Western area (Sx) of the Eneolithic settlement.

The H-L (1-5) area. The research continued the layer from last campaign. In the I-L (1-5) area there were found the poor preserved remains of the unburnt dwelling destroyed by later intervention and which was going under the main stratigraphic profile.

The M-R (1-5) area. In 2019 campaign the debris of a burnt dwelling (L1/2018) appeared in this area, in the South-Western side of the settlement. It is located in the area of O3-5, P3-5 and R3-5 squares and its limits are difficult to identify. In the area of P4-R4 squares there was found an agglomeration of massive burnt building material, some of them with smooth sides, laying on a thin layer of clay underneath which there was a burnt layer representing probably the house floor. After the building material pieces were removed, it was discovered an agglomeration of *in situ* broken vessels, placed in a pit.

The main element of this campaign was the hearth from L1 dwelling, a special one considering its construction and features. The massive hearth has a square shape, with the dimensions of 1.60 m, inclined to the North. Unfortunately it was deteriorated, especially on the North and East sides.

The inventory is very rich, comprising a large amount of ceramics, including hole vessels, broken *in situ*, in the area of L1 dwelling. Also, there were found many tools made of flint, bone, antler, stone, and artefacts made of clay.

The future campaigns have as aim to finish the research of L1/2018 dwelling and the extension of excavations in the area Sx M-R (6-10).

Bibliografie

Andreescu Radian *et all*, *Vitănești „Măgurice”*, com. *Vitănești*, județul *Teleorman*, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*, Campaniile 2008-2017, cIMeC 2009-2018.

Andreescu Radian, Mirea Pavel, Moldoveanu Katia, Torcică Ion, *Noi descoperiri în așezarea gumelnițeană de la Vitănești „Măgurice”*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria arheologie 1, 2009, p. 75-92.

Andreescu Radian, Moldoveanu K., *Considerații privind vetrele din așezarea gumelnițeană de la Vitănești „Măgurice”*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie, nr. 3, 2011, p. 103-117.

Andreescu Radian, *Reprezentări ornitoromfe descoperite în așezarea de la Vitănești „Măgurice”*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie 4, 2012: 47-52.

Moldoveanu Katia, *Un capac cu mâner antropo-zoomorf descoperit la Vitănești „Măgurice”*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie 4, 2012: 53-57.

Torcică Ion, *Piese de tipul „coarne de consecrație” descoperite în așezările Vitănești „Măgurice” (jud. Teleorman) și Surdulești (jud. Argeș)*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie 4, 2012: 59-69.

Andreescu Radian, Moldoveanu Katia, *Note asupra unui complex descoperit în așezarea eneolitică de la Vitănești*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie 5, 2013: 143-154.

Moldoveanu Katia, *O categorie aparte de materiale descoperite în așezarea gumelnițeană de la Vitănești*, *Musaios*, XIII, p. 51-58.

Andreescu Radian-Romus, Moldoveanu Katia *Pandantive din lut descoperite în așezarea eneolitică de la Vitănești*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie, nr. 9, 2017, p. 29-40.

Torcică Ion, *Un tip aparte de vase descoperite în structurile de locuire Gumelnița B1 din tell-ul Vitănești-Măgurice*, *jud. Teleorman*, *Buletinul Muzeului Județean Teleorman*. Seria Arheologie, nr. 9, 2017, p. 41-56.

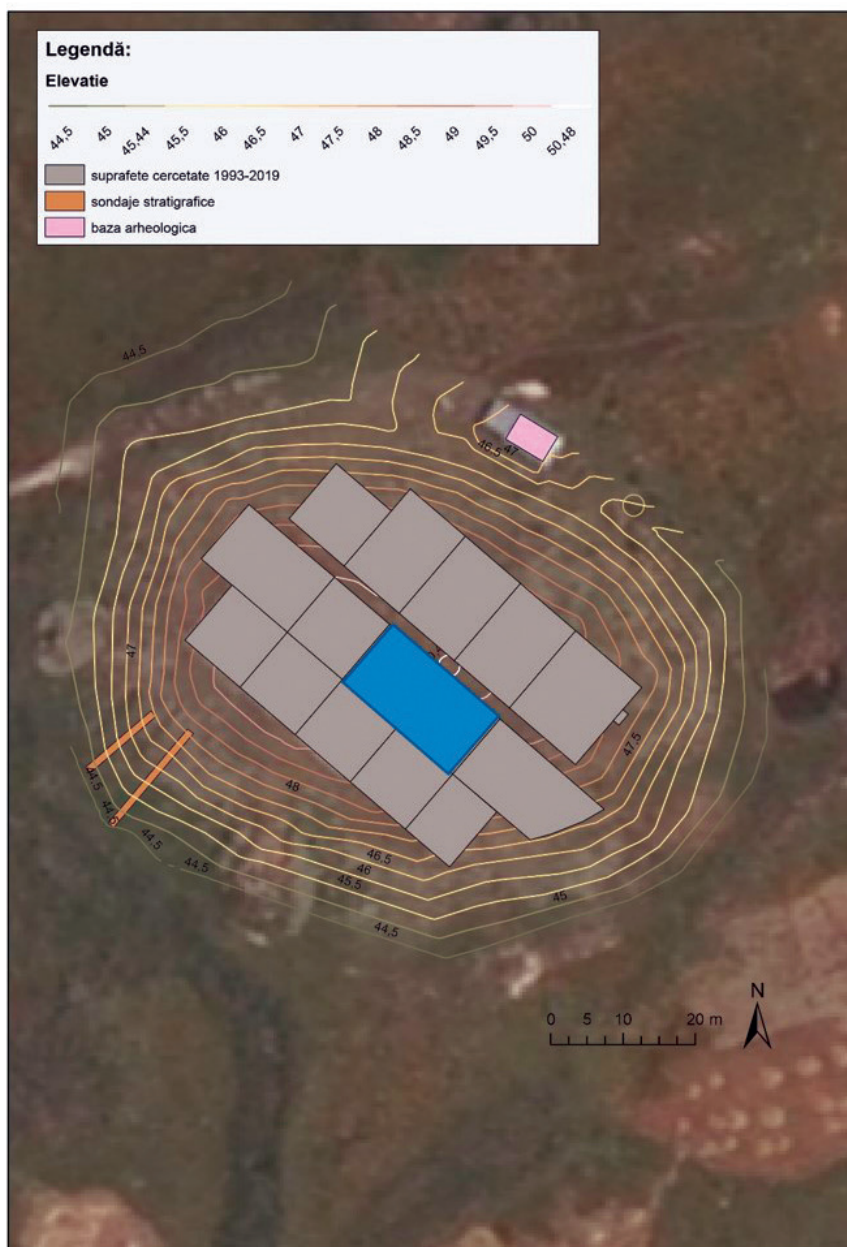

Fig 1. Planul săpăturilor, campania 2019

Fig.2. Imagine de ansamblu a suprafeței Sx M-R (1-5).

Fig. 3. Vase sparte in situ (L1/2018).

Fig. 4. Vatra din carourile O3-O4. Detalii gardină.

Fig. 5. Vatra din carourile O3-O4. Detalii constructive.

Fig. 6. Vârfuri din silex.

91. Voinești, com. Lerești, jud. Argeș**Punct: „Malul lui Cocoș – Măilătoaia”****Tip sit:** terme militare**Cod RAN:** 16935.01**Autorizație nr.** 70/03.05.2019**Colectiv:** Florian Matei-Popescu (IAB) – responsabil șantier; Ion Dumitrescu (MJA)**Total finanțare:** 15000 lei (MJA)**Durata desfășurării campaniei:** 16 – 28 septembrie 2019.

Cercetările arheologice desfășurate la termele castrului de la Voinești (Lerești, județul Argeș), în 2019, au vizat latura sudică a clădirii termelor¹. Cu scopul de a stabili planimetria, funcționalitate încăperilor și circuitul termal, începând din anul 2017, am urmărit să degajăm integral clădirea termelor. Astfel, în campaniile 2017-2018, s-a reușit cercetarea încăperilor de pe latura sudică: C1 identificată cu *caldarium*-ul (7,60 × 5,90 m) și o încăpere de mici dimensiuni – C2 (3,20 × 3 m), a cărei funcționalitate nu o putem deocamdată preciza. Tot în campaniile 2017-2018, între zidul estic al *caldarium*-ului și zidul sudic al C2 au apărut structurile unui *praefurnium* (*praefurnium* 1). El alimenta cuptorul ce încălzea bazinul cu apă caldă, *caldarium*, situat, conform preceptelor vitruviene, pe latura de sud a edificiului (Vitruvius, *De architectura* V, 10, 1).

Praefurnium-ul a fost cercetat parțial în campania 2018. Cu această ocazie, s-a observat că bolta cuptorului, ieșea în afara zidului estic al bazinului cu 25-28 cm. În fața bolții, de-o parte și de alta a ei, un zid de piatră lat de 0,75 m și o plintă din lespezi de piatră, lată de 20 cm și lipită de zidul sudic al C2, alcătuiau pereții *praefurnium*-lui. Zid care constituia peretele sudic al *praefurnium*-ului, ca de altfel și plinta aveau o lungime de 1,45 m și erau zidite în trepte. În cazul zidului, capătul său estic, el măsoară 0,50 m în înălțime, iar la capătul vestic 0,80 m. Distanța dintre pereții *praefurnium*-ului era de 1,10 m. Între ei, desigur în fața vetrei, a fost amenajată o structură din cărămizi (în spațiu, au fost intercalate trei cărămizi cu lățimea de 28 cm, puse pe două rânduri). Ea apare ca o prelungire a vetrei. Pentru amenajarea *praefurnium*-ului s-a săpat o groapă de 2,04 × 1,50 m. De asemenea, se constatase ca în fața *praefurnium*-ului, această groapă se lățește spre sud, intervenția fiind vizibilă pe profilul sudic al SIII.

În campania 2019, au fost continuate cercetările în zona *praefurnium*-ului. În fața „prelungirii vetrei” a apărut o alveolare cu multă arsură și cenușă, provenită desigur de la curățarea frecventă a *praefurnium*-ului. Tot în fața *praefurnium*-ului a fost identificat un canal realizat din cărămizi. El avea pereții în „V”, realizați din cărămizi și acoperit cu cărămizi. El pleacă din dreptul zidului sudic al *praefurnium*-ului și a fost surprins pe lungimea de 1,40 m.

Tot în campania 2019, a fost demontată umplutura păstrată ca martor în capătul vestic a *praefurnium*-ului. Ea conținea mult cărbune ars, cărămizi antrenate din boltă, pigmenți de pământ ars. Din acest nivel de umplutură a fost recuperat un *sestertius* de la Hadrian, 118-119 p. Chr.

Între zidul său vestic al *caldarium*-ului (încăperea C1) și zidul sudic al încăperii C3, zona rămăsese necercetată. În peretele sudic al C3, în campania 2013, fusese observată o boltă realizată din cărămizi, ea putând fi interpretată ca o spațiu care permitea trecere aerului cald dintr-o încăpere în alta, ceea ce sugerează existența unei alte încăperi la sud de C3 și respectiv vest de *caldarium*.

Prin urmare, pentru a controla această situație, am demontat martorul dintre S1 și S2, carourile 1-2, unind cele două secțiuni. A rezultat o suprafață de 6×4 m. Pentru a avea un control stratigrafic între zidul sudic al C3 și zidul estic al C1 (*caldarium*), limitele suprafeței au fost fixate perpendicular pe cele două ziduri.

Urmare a cercetării s-a constatat că în spațiul dintre zidul vestic al C1 (*caldarium*) și zidul estic al C3 nu a mai existat o altă încăpere, ci între cele două a fost intercalat un *praefurnium*, notat de noi *praefurnium* 2. El a fost realizat în aceeași manieră cu *praefurnium*-ul de pe latura estică a C1. Pereții laterali erau ieșiți în afara zidului sudic al C3, cu 1,10 m și realizați din piatră, numai bolta fiind de cărămidă. Peretele estic al *praefurnium*-ului 2 se sprijinea pe zidul vestic al C1. Ambii pereți aveau o grosime de 0,70 m. La interior, bolta avea o înălțime de 0,90 m și o lățime de 0,75 m. Vatra a fost amenajată din lut, direct pe pietriș.

Limitele de sud ale clădirii termelor apar acum clare, la fel și funcționalitatea uneia dintre încăperile de pe aceeași latura. Apoi, descoperirea monedei de la Hadrian reprezintă un element în plus, care contribuie la datarea perioadei de folosire a clădirii termelor. Se confirmă, astfel, presupunerea făcută pe baza tegulelor ștampilate că termele și castrul de la Voinești au funcționat în perioada domniei lui Traian și până în primii ani ai domniei lui Hadrian.

¹ În campaniile 2013-2017, au fost identificate opt încăperi din clădirea termelor: Constantin C. Petolescu, Florian Matei-Popescu, Ion Dumitrescu, *Castrul și termele de la Voinești, comuna Lerești, județul Argeș*, în *Limes*, 2, 2017, p. 14-19; Florian Matei-Popescu, Ion Dumitrescu, *Voinești, com. Lerești, jud. Argeș - Punct: Malul lui Cocoș - Măilătoaia*, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România, Campania 2017*, Institutul Național al Patrimoniului, București, 2018, p. 153-155.

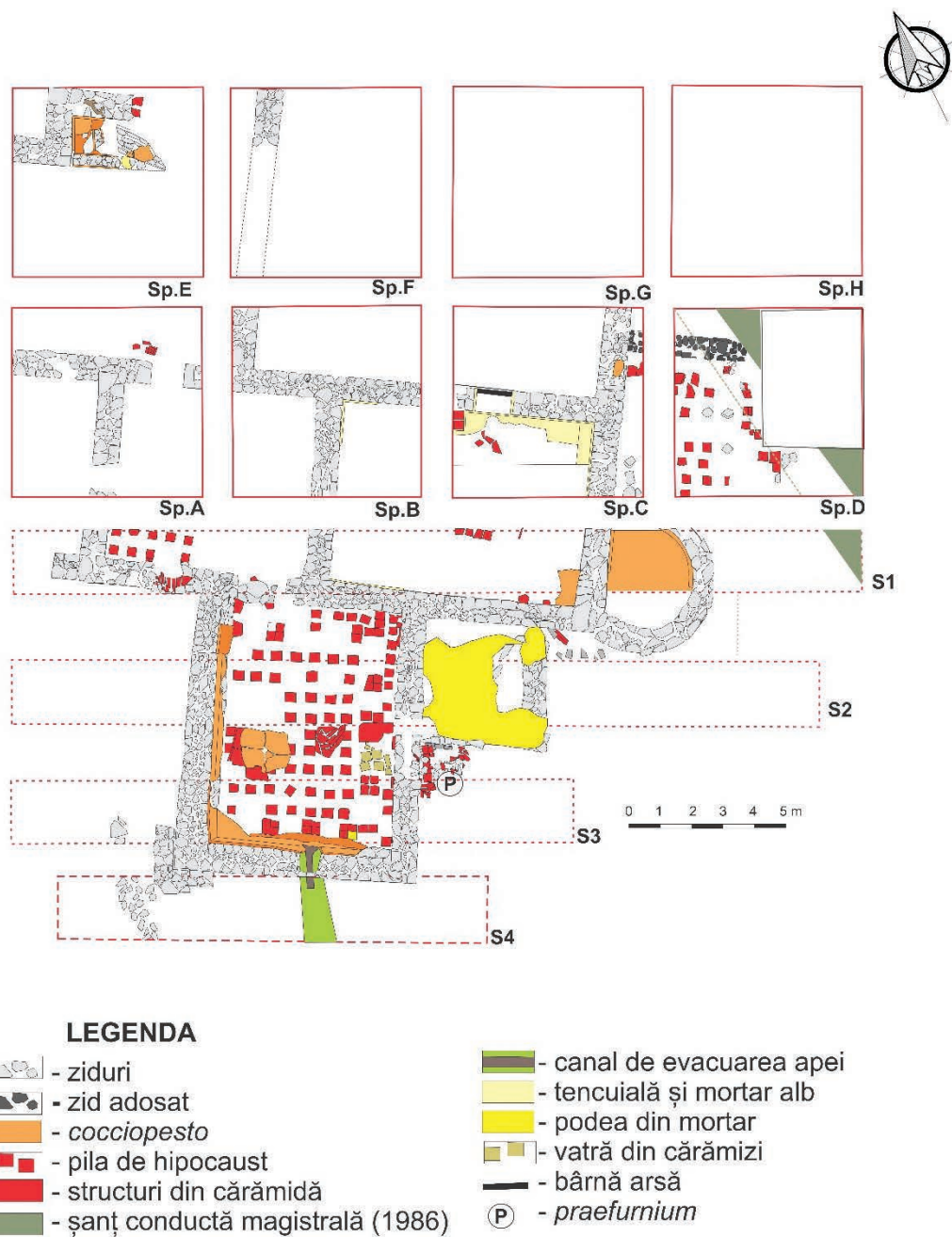

Fig. 1. Planul cercetărilor arheologice de la termele de la Voinești (2013-2017).

Fig. 2. Præfurnium 1 și canalul de cărămizi.

Fig. 3. Præfurnium 2 și structurile identificate (vedere dinspre sud).

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice preventive

92. Alexandria, jud. Teleorman - Punct: V.V. 07 – „Limonagiul”	447
93. Boldești, com. Boldești-Grădiștea, jud. Prahova - Punct: Movila Crăciuneasca	452
94. Breaza, jud. Prahova - Punct: Biserica „Sf. Nicolae”, Str. Republicii nr. 13	458
95. București - Punct: Dămăroaia, Aleea Scroviștea, nr. 92-96	463
96. Cheud, com. Năpradea, jud. Sălaj - Punct: „Sub Hij”	465
97. Constanța, jud. Constanța, str. Fundătura 1 Mai (Aleea Scafandrilor)- Punct: Lot 1, Zona Școala de Scafandri Sit: Așezarea medievală timpurie de lângă castrul I Schuchhardt / XXVI Tocilescu al valului de piatră	466
98. Coronini, com. Coronini, jud. Caraș-Severin - Punct: Culă, Cetatea Sf. Ladislau	467
99. Cristur-Crișeni, com. Crișeni, județ Sălaj - Punct: zona de protecție a Bisericii Reformate	473
100. Giurgeni, jud. Ialomița - Punct: Orașul de Floci; Izvorul Termal, Grind 3	474
101. Gornea, com. Sichevița, jud. Caraș-Severin - Punct: Căunița de Sus	475
102. Jijila, jud. Tulcea - Punct: La Grădini	481
103. Letea Veche, com. Letea Veche, jud. Bacău - Punct: Sit 5 „Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău”, Km 8+480 - 8+680	485
104. Medgidia, jud. Constanța - Punct: Așezarea medievală de la Medgidia, str. Griviței, nr. 4	488
105. Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita - Punct: peștera Mare – nr. 14	489
106. Mitocu Dragomirnei, com. Mitocu Dragomirnei, jud. Suceava - Punct: Mănăstirea Dragomirna - Biserica Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul	491
107. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș - Punct: Moșnița Veche-Obiectiv 17 C.F 408135 proprietatea Pane Ștefan	492
108. Negrileşti, com. Negrileşti, jud. Galați - Punctul: Negrileşti-Curtea Școlii Sector topo B4-B5 („Grădiniță”)	493
109. Popești, oraș Mihăilești, jud. Giurgiu - Punct: Cimitirul satului	500
110. Săucești, com. Săucești, jud. Bacău - Punct: „Imașul Vacilor” - Sit 3 „Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău”, Km 16+700- 16+920	504
111. Segarcea Deal, com. Segarcea Vale, jud. Teleorman - Punct: „Cișmele”, sat	507
112. Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj - Punct: Strada Oașului nr. 24	510
113. Târgșoru Vechi, com. Târgșoru Vechi, jud. Prahova - Punct: Balastieră Holcim	511
114. Timișoara, jud. Timiș - Punct: Timișoara 54, Calea Aradului DN 69 Km 7+800	516
115. Vitănești, com. Vitănești, jud. Teleorman - Punct: VIT 004	517

92. Alexandria, jud. Teleorman**Punct: „V.V. 07 – Limonagiul”**

tip sit: 111 așezare deschisă

tip epocă: 141 Eneolitic timpuriu, 42 Epoca migrațiilor

Autorizație nr. 217/16.04.2019 și 545/04.09.2019

Colectiv: Pavel Mirea (MJT), responsabil științific, Ion Torcică (MJT)

Perioada desfășurării campaniei: 4.06 - 14.07/1-25.10.2019

Cercetările arheologice preventive s-au desfășurat pentru salvarea unui complex arheologic eneolitic timpuriu din așezarea de la Alexandria, (punctul V.V. 07 – „Limonagiul”, jud. Teleorman.

Așezarea se găsește amplasată la est de Alexandria, pe terasa înaltă, estică a râului Vedea, în zona din aval a vechiului baraj de pe râu. Se află la aproximativ 590 m sud-est de DN 6 (Alexandria - București) și de podul de peste Vedea și la 560 m sud-vest de DJ 504 (Alexandria - Cernetu).

Cu ocazia efectuării unor cercetări de suprafață pentru întocmirea „Studiului arheologic aferent PUG-ului municipiului Alexandria”, în anul 2008 a fost identificat situl din punctul „Limonagiul” (ce a primit codul V.V. 07 - „Valea Vedei” 07). Dimensiunile sitului au fost estimate la cca. 290 x 90 m pe axele nord-vest – sud-est, respectiv nord-est – sud-vest. În urma cercetării au fost identificate fragmente ceramice atribuite multor epoci: eneolitic (Gumelnița timpurie), prima epocă a fierului și epoca medievală.

Așezarea era parțial afectată de eroziunea naturală la limita ei vestică, ce corespunde cu marginea terasei și panta abruptă a acesteia. O groapă de împrumut exista în partea de nord a sitului, la aproximativ 150 m, groapă ale cărei dimensiuni s-au mărit considerabil în urma unor exploatare efectuate după anul 2012 și care s-a transformat, la scurt timp după exploatare, în groapă de gunoi.

Complexul arheologic ce urma a fi cercetat a fost identificat în toamna anului 2018, în profilul creat ca urmare a practicării unei gropi de împrumut. Se contura, pe profilul de sud al acesteia, o groapă cu o lungime de aproape 3 m, cu o adâncime de maxim 1,20 m (față de nivelul actual de călcare), în a cărei umplură, sol cenușiu slab compactat, se puteau observa fragmente ceramice și oase de animale.

Pentru realizarea obiectivului cercetării a fost trasată o secțiune (S.I) cu dimensiunile 3,5 x 2,5 m, orientată nord-sud. Ulterior a fost extinsă spre sud, noua suprafață obținută având dimensiunile de 6 x 2,5 m. La cca. 15 m nord de S.I, în profilul aceleiași gropi de împrumut a fost observat conturul unei bordei, pentru cercetarea căruia a fost trasată secțiunea S.II, de 3 x 2 m, orientată tot nord-sud.

Stratigrafia generală înregistrată în S.I a fost următoarea: 0-0,40 m – nivel vegetal; 0 - 0,68 m – groapă modernă în colțul nord-estic; -0,40 - 2,95 m – 14 niveluri succesive de depuneri cu grosimi între 0,20 - 0,80 m, formate din sedimente cu diferite grade de compactare, ce conțin mari cantități de materiale arheologice, dintre care nivelul US14, reprezintă umplutura a trei gropi (C1-C3) săpate într-un sol gălbui-cenușiu, steril arheologic.

Nivelurile US7 și US11 sunt distincte reprezentând aglomerări de materiale arheologice ce ar putea fi rezultatul unei singure acțiuni de depunere. La baza majorității nive-

lurilor s-au delimitat aglomerări de materiale arheologice, în principal ceramică și oase. Două dintre niveluri sunt diferite, primul având la bază un strat compact de pietriș și al doilea unul de chirpici ars, ele neacoperind toată suprafața săpată.

Stratigrafia din S.II a fost următoarea: 0 - 0,80 m – sol negru, compact, cu nisip fin, pigmentat cu chirpici ars, cu puține materiale arheologice; -0,80 - 0,96 m – umplură bordei, cu numeroase fragmente ceramice, vâlătuci de lut și fragmente de vatră portabilă, concentrate în zona cuptorului; -0,96-1,10 m – sol gălbui-cenușiu, steril arheologic.

În S.I au fost identificate și cercetate parțial trei gropi menajere (C1, C2, C3), toate datate în eneolitic, cu următoarele dimensiuni identificate:

- C1 - groapă surprinsă parțial în partea de nord, 2,70x1,20 m, adâncime 0,90 m;

- C2 - groapă ovală surprinsă parțial în centrul secțiunii, 3,40x2,00 m, adâncime 1,04 m;

- C3 - groapă ovală surprinsă în partea de sud, 1,65x1,60 m, adâncime 1,20 m.

- În umplutura gropii C2, a fost săpat la un moment posterior umplerii acesteia un cuptor de formă ovală, cu dimensiunile de 0,64 x 0,68 m și înălțimea de 0,19 m, cu marginile arse, cu amprente de nuiete de la boltă.

În S.II au fost cercetate resturile unui bordei (B1, păstrat cca. 50%), orientat nord-sud, cu dimensiunile identificate de 2,87x1,24 m. În partea nord-est al acestuia se afla un cuptor de formă ovală, cu dimensiunile 0,70 x 0,65 m, cu înălțimea păstrată de 0,36 m, grosimea vetrei 3-5 cm și grosimea pereților 3-4 cm.

Inventarul arheologic constă din fragmente ceramice, unelte de silex, os și cupru, obiectele de podoabă, plastică antropomorfă. A fost descoperită o mare cantitate oase de animale, materialele arheozoologice fiind în curs de analizare.

Ceramica eneolitică, cea mai frecventă categorie de descoperiri, este reprezentată de vase sau profile de vase parțial reconstituite, de recipiente bitronconice sau cu pereții arcuiți, vase cu pereți puternic arcuiți și umăr pronunțat, castroane tronconice sau bitronconice cu umăr lăjit, castroane tronconice, boluri, capace, strecurători și mai rar străchini și vase rectangulare. Decorul cel mai frecvent este barbotina, excizia, însoțită uneori de încrustarea cu pastă albă sau roșie și asociată cu pictura cu grafit, canelura și mai rar incizia sau aplicațiile plastice.

Ceramica descoperită în B1, lucrată atât la mână cât și roată (raport aproximativ 6:1) este reprezentată exclusiv de oale borcan. Au fost reconstituite, în diferite proporții, 14 vase dintre care 12 lucrate la mână. Au fost recuperate fragmente de vatră portabilă, unele cu decor incizat și un număr mare de vâlătuci de lut, în stare fragmentară sau întregi.

Nivelul și complexele eneolitice timpurii pot fi datate aproximativ 4500-4300 a.Chr., pe baza analogiilor cu materiale ceramice din așezări similare, mai ales de la sud de Dunăre (de ex. nivelurile inferioare de la Ovcharovo). Pentru lămurirea cronologiei absolute, mai multe probe prelevate urmează a fi datate cu ¹⁴C.

Complexul cercetat în S.II este atribuit, tot pe baza materialului ceramic, în perioada sec. V-VII p.Chr.

Cercetarea arheologică preventivă din anul 2019 a adus elemente de noutate asupra locuirii eneolitice timpurii

din bazinul râului Vedea. Complexul din sec. V-VII p.Chr., prin inventarul său, completează imaginea locuirii din această perioadă din sud-vestul Munteniei.

Pentru cercetarea în totalitate a complexelor eneolitice timpurii ne propunem continuarea cercetării arheolo-

gice preventive. O evaluare de teren prin metode intruzive se impune pentru a determina întinderea și consistența locuirilor și o viitoare abordare printr-o săpătură sistematică.

1

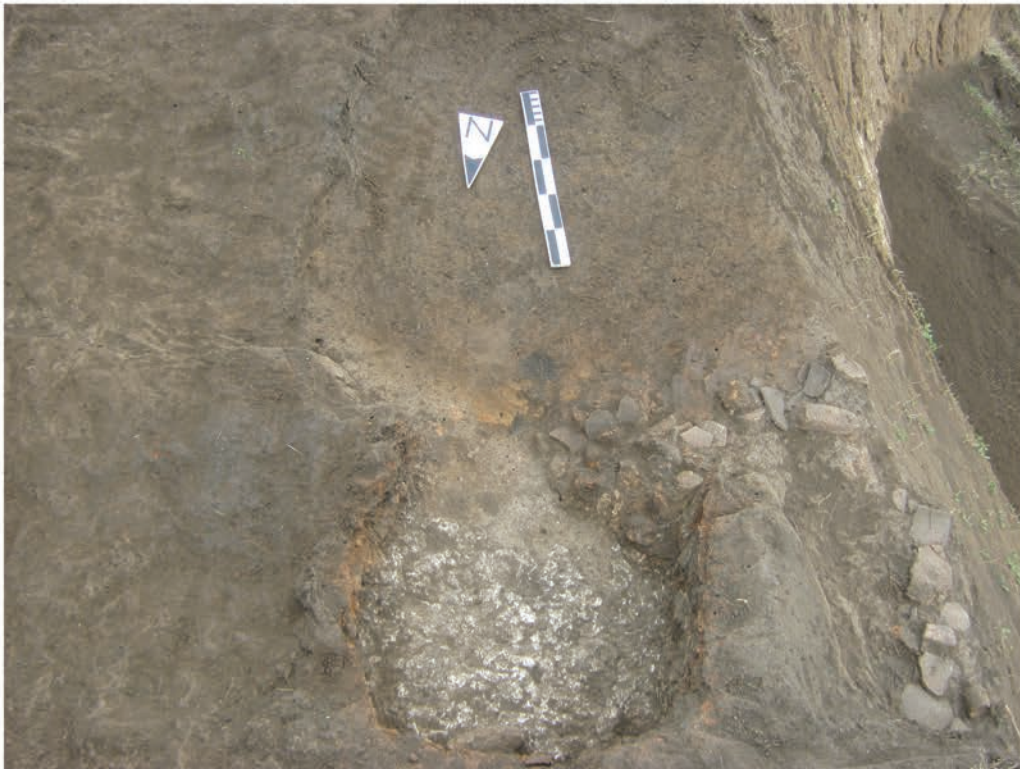

2

Planșa I. Alexandria, V.V 07 – „Limonagiul”. Imagini generale ale sitului: dinspre vest (1) și nord-vest (2).

1

2

Planșa II. Secțiunea S.I, imagine generală (1); secțiunea S.II, bordeiul din sec. V-VII p.Chr. (2).

Planșa III. Vase Gumelnița A1 provenite din S.I.

Planșa IV. Vase din sec. V-VII p.Chr. provenite din S.II.

93. Boldești, com. Boldești-Grădiștea, jud. Prahova

Punct: „Movila Crăciuneasca”

Tip de sit și încadrare cronologică: 1 (locuire), 2 (descoperire funerară), 111 (așezare deschisă) 221 (mormânt tumular), 14 (eneolitic), 15 (epoca bronzului), 151 (epoca bronzului timpuriu), (152) epoca bronzului mijlociu, (32) epocă romană, (4) epoca medievală

Cod RAN: 132388.04

Autorizație nr. 331/07.06.2019

Colectiv: Alin Frînculeasa (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova) - responsabil, Volker Heyd (University of Helsinki), Bianca Preda-Bălănică (University of Helsinki), Wesa Perttola (University of Helsinki), Claudia Dumitrescu (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Octav Negrea (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova), Martin Trautmann, Tomi Kuljukka, Tia Niemelä, Alexander Suvorov (University of Helsinki), Tian Chen Zeng (Harvard University), Maxime Brami (Johannes Gutenberg-Universität Mainz)

Perioada desfășurării campaniei: 01.07.2019-03.08.2019

Săpăturile arheologice s-au desfășurat în localitatea Boldești, com. Boldești-Grădiștea (jud. Prahova), în perioada 01.07.2019-03.08.2019, în cadrul proiectului ERC Advanced Project *The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe*, derulat la Universitatea din Helsinki, Finlanda. La cercetări au luat parte arheologi, cercetători și studenți din cadrul celor două instituții partenere, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova și Universitatea din Helsinki, dar și din alte instituții europene sau din SUA.

A fost abordată o movilă funerară (tumul) datând de la începutul epocii bronzului, cu dimensiuni de circa 2,9 m înălțime și 50 m diametrul. Coordonate geografice 45°51'52.22"N, 26°34'11.94"E. Este cunoscută sub toponimul *Movila Crăciuneasca*. În momentul începerii săpăturilor movila era parțial distrusă, fiind afectată în zona sud-vestică de excavări ilegale pentru pământ, utilizat în amenajările piscicole din zonă. De asemenea, periferia vestică a movilei era suprapusă de un drum de exploatare care asigură accesul la pescăria respectivă. În vederea obținerii unor informații stratigrafice concludente au fost trasați doi martori orientați pe direcția N-S și E-V, cu grosimea de 1 m. Astfel, movila a fost împărțită în patru suprafețe denumite: NE, SE, SV, respectiv NV. Punctul 0 (zero) a fost stabilit în centrul movilei. Majoritatea complexelor funerare descoperite s-au concentrat în suprafața de SV a tumulului.

Stratigrafie:

Stratul de pământ pe care a fost ridicat tumulul avea culoarea galbenă (spre maroniu) și consistență argiloasă, grosimea de 0,50-0,60 m. În acest strat au fost descoperite materiale arheologice atribuite epocii eneolitice, cultura Boian, fără să poată fi identificat și documentat un nivel de locuire. De asemenea, au fost descoperite complexe medievale recente constând în cuptoare și gropi menajere. Acest strat a fost nivelat prin decapare, iar spre margine s-a coborât cu săpătura aproximativ 0,25 m, obținându-se o platformă pe care a fost ridicat tumulul. Mantaua construită

deasupra înmormântării primare nu depășește conturul acestei platforme. Ulterior, odată cu ajustarea tumulului pentru celelalte înmormântări lamnaia, secundare, conturul movilei s-a extins dincolo de marginea platformei. Sub nivelul de pământ galben se afla un depozit natural, gălbui-albicios, care conținea în structura sa concrețiuni calcaroase. Așa cum arată structura tumului, pământ din aceste două strate a fost utilizat pentru construirea sa; cromatica și consistența diferite ale celor două tipuri de sol au permis identificarea unor detalii privind evoluția complexului funerar.

Catalogul mormintelor

Au fost descoperite 10 complexe funerare, nouă de inhumație și unul de incinerare, care pot fi datate în cel puțin trei etape cronologice distincte: I. bronz timpuriu (lamnaia) – M.1, M.3 și M.4; II. bronz mijlociu – M.2, M.6, M.8, M.9 și M.10; III. perioada sarmatică – M.5; discutabilă rămâne încadrarea cronologică a M.7, care a fost un mormânt de incinerare în groapă simplă.

M.1 – mormânt secundar, descoperit în suprafețele de SE și SV, era parțial suprapus de martorul orientat N-S. Mormântul avea o structură complexă, inițial a fost săpată o suprafață extinsă, apoi a fost cruțată o treaptă de la nivelul căreia a fost săpată groapa funerară propriu-zisă. Nivelul treptei a fost identificat la -1,50/-1,63 m față de punctul 0 și în momentul sigilării mormântului a fost acoperit de un capac format din bârne dispuse longitudinal. Peste bârne era vizibil un strat alb, provenind de la o rogojină vegetală, suprapus la rândul său de un strat mai gros de culoare gri cu aspect de cenușă, cel mai probabil rezultat al existenței unor plante/frunze care au acoperit capacul din lemn. Urme albe de rogojină au fost identificate și sub bârne. Dimensiunile maxime ale complexului la nivelul treptei sunt următoarele: 3,80×3,05 m. De la acest nivel a fost săpată groapa propriu-zisă, cu dimensiuni de 2,15×1,25 m și adâncimea de la nivelul treptei de 1 m. Pe fundul gropii, ce atinge adâncimea de -2,89 m de la punctul 0, a fost descoperit un schelet ce se afla într-o stare relativ bună de conservare. Defunctul era orientat E-V, fusese depus în poziție ușor chirchită pe partea dreaptă, mâna stângă era așezată peste bazin, mâna dreaptă pe lângă corp, membrele inferioare flexate spre dreapta. Ca inventar funerar a avut o gresie descoperită în spatele bazinului, un obiect din cupru cu teacă și mâner de lemn în dreptul abdomenului, precum și o fosilă, posibil un molar de elefant vechi, depusă în colțul de N-V al gropii. Teaca de lemn a lamei de cupru era decorată pe una din părți cu incizii concentrice similare razelor solare. Fundul gropii era bogat în materii organice, ocru. Determinare antropologică: sex masculin, vârsta 30-45 ani, înălțime cca. 184 cm.

M.2 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, la -2,44 m adâncime față de punctul zero. Se afla în stare relativ bună de conservare. Defunctul era orientat pe direcția E-V, depus în poziție chirchită pe partea stângă, cu membrele superioare și inferioare flexate. Nu era însoțit de inventar funerar.

M.3A – mormânt secundar, a fost descoperit în suprafața de N-V, în zona centrală a movilei, parțial suprapus de martorul N-S. La -1.01 m față de punctul 0 au

fost identificate urme de ocru, iar pe profil s-au observat urmele unor bârne aflate la distanță de 1 m. Câțiva cm mai jos (-1.04/-1.09 cm) a fost descoperit un craniu aflat în stare precară de conservare. Determinare antropologică: sex feminin (?), vârsta 12-16 ani.

M.3B – mormânt secundar, a fost descoperit în suprafața de N-V, în zona centrală a movilei, parțial suprapus de marmorul N-S. Deși groapa mormântului a fost identificată la -1,39 m adâncime, pare să fi fost săpată de la -0,85 m, iar baza se afla la -1,82 m. Avea dimensiuni de 2,42×1,42 m (VE-NS). În umplutura acesteia au fost identificate urme de lemn de la capacul mormântului, ce s-a prăbușit în interior. Bârnelor par să fi fost dispuse longitudinal. La demontare a fost descoperită doar partea inferioară a scheletului, respectiv bazinul și membrele inferioare. Regiunea în care ar fi trebuit să se afle partea superioară a scheletului era puternic deranjată de ganguri de animale. Din informațiile disponibile defunctul fusese orientat pe direcția V-E, deșu pe spate cu genunchii ridicăți, ulterior picioarele au căzut pe ambele părți, în poziție de romb sau “broască”. Craniul individului precum și oase ale membrilor superioare au fost descoperite 1 m mai jos, dislocate de activitatea animalelor. Nu era însoțit de inventar funerar. Determinare antropologică: sex masculin, vârsta 35-55 ani.

M.4 – mormântul primar aflat în centrul movilei, a fost descoperit în suprafața de N-V, parțial suprapus de marmorul N-S. Groapa mormântului a fost identificată la -2,69 m față de punctul 0 și avea dimensiuni de 1,75×1,10 m (VE-NS), și o adâncime de aproximativ 0,90 m de la nivelul de săpare. Pe fundul gropii, care atinge adâncimea de -3,58 m de la punctul 0, au fost identificate opt gropi de mici dimensiuni, poziționate în colțuri și pe jumătatea laturilor, cu diametre de 2-3 cm și adâncimi de 15-22 cm. În momentul sigilării complexului acesta a fost acoperit cu o împletitură vegetală/rogojină, cu dimensiuni de 2,60×2,50 m, urme ale acesteia fiind vizibile pe marginea gropii în momentul cercetării. Peste această rogojină au fost așezate bârne din lemn dispuse longitudinal ce au format capacul mormântului. Pe fundul gropii a fost descoperit un schelet aflat într-o stare relativ bună de conservare. Defunctul fusese orientat pe direcția V-E, deșu în decubit dorsal cu membrele superioare întinse pe lângă corp, cele inferioare îndoite cu genunchii ridicăți, ulterior au căzut către partea dreaptă. Pe pereții gropii au fost identificate urme albe, iar pe fundul acesteia un strat de culoare maronie. Ocru a fost presărat atât pe fundul gropii cât și pe defunct, în zona craniului și a picioarelor. Nu a fost însoțit de inventar funerar. Determinare antropologică: sex masculin, vârsta 30-45 ani, înălțime cca. 177 cm.

M.5 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, imediat sub nivelul actual de păstrare al acesteia în zona respectivă (la -0,90-0,95 m adâncime față de punctul zero). Se afla în stare relativ bună de conservare. Defunctul era orientat pe direcția N-S, deșu pe spate, cu membrele superioare de-a lungul corpului și membrele inferioare întinse. Individul era reprezentat prin scheletul post-cranian, craniul lipsind. Nu era însoțit de inventar funerar. Determinare antropologică: sex feminin, adult.

M.6 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, imediat sub nivelul actual de păstrare al acesteia în zona respectivă (la -2,65-2,73 m adâncime față de punctul zero). Se afla în stare relativ bună de conservare. Defunctul era orientat pe direcția S-N, deșu în poziție chircită accentuat pe partea stângă, cu membrele superioare și inferioare puternic flexate. Nu era însoțit de inventar funerar.

M.7 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, imediat sub nivelul actual de păstrare al acesteia în zona respectivă, la -2,79 m adâncime față de punctul zero. Se păstrau câteva oase puternic incinerate depuse într-o mică alveolare a solului. Nu a avut inventar funerar.

M.8 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, la -2,60-2,65 m adâncime față de punctul zero. Defunctul era orientat pe direcția E-V, deșu în poziție chircită accentuat pe partea stângă, cu membrele superioare și inferioare puternic flexate. Nu era însoțit de inventar funerar. Determinare antropologică: sex feminin, vârsta 18-25 ani.

M.9 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, la -2,39 m adâncime față de punctul zero. Defunctul era orientat pe direcția V-E, deșu în poziție chircită accentuat pe partea stângă, cu membrele superioare și inferioare puternic flexate. Nu era însoțit de inventar funerar.

M.10 – mormânt secundar, descoperit în suprafața de S-V, spre periferia movilei, la -2,65-2,70 m adâncime față de punctul zero. Defunctul era orientat pe direcția S-N, deșu în poziție chircită accentuat pe partea stângă, cu membrele superioare și inferioare puternic flexate. Nu era însoțit de inventar funerar. Determinare antropologică preliminară (în teren): adult, 18-25 ani.

Abstract

In the summer of 2019 the ERC Advanced Project *The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe*, based at the University of Helsinki, Finland, in collaboration with the Prahova County Museum of History and Archaeology conducted archaeological excavations in Boldești village, Boldești-Grădiștea locality, Prahova County. The team was comprised of archaeologists, scientific specialists and students from both University of Helsinki and Prahova Museum, as well as colleagues from Germany and the USA.

The aim of the archaeological campaign was to investigate an Early Bronze Age burial mound (kurgan or tumulus) 2.9 m high and 50 m in diameter, also known under the name of *Movila Crăciuneasca*. The mound had been partially destroyed prior to the beginning of research, the south-western area being affected by illegal excavations that removed soil and used it for the fishery facilities located nearby. Furthermore, the western periphery of the mound was cut by a road that provided access to the already mentioned fishery. In order to obtain conclusive stratigraphic information, two main baulks with a thickness of 1 m were left standing, oriented N-S and E-W. The mound was thus divided into four sectors: NE, SE, SW, and NW. The 0 point

was placed in the centre of the mound, at the meeting point of the baulks. Most of the funerary features were found in the SW area of the mound.

Ten burials were uncovered, nine inhumations and one cremation, which can be assigned to at least three different chronological phases: I. Early Bronze Age (Yamnaya) – Gr.1, Gr.3 (A and B) and Gr.4; II. Middle Bronze Age – Gr.2, Gr.6, Gr.8, Gr.9 and Gr.10; III. the Sarmatian period – Gr.5; the dating of Gr.7 is problematic given that it was a cremation burial in a simple pit without any grave goods. The outline of the grave pits could only be identified for the Yamnaya burials. These were placed close to the centre of the mound; the deceased were interred in rectangular pits covered by wooden planks, lying in typical Yamnaya ritual position. Grave 4 was the main grave, interred before the erection of the mound. Grave 1, a secondary burial, was the only one containing grave goods, while Gr.3 was severely disturbed by animals. Ochre was found in all the Yamnaya burials, on the pit bottoms as well as covering the bones of the individuals. All the Middle Bronze Age burials were grouped in the south-western sector of the mound. The grave pits could not be identified. The individuals were lying side-crouched on the left, no grave goods were found. The Sarmatian burial was an isolated one, found in the south-western area of the mound, the individual was lying in extended position, without any grave goods. The skull was intentionally removed in antiquity.

The joint research was funded by the ERC Advanced project 788616: The Yamnaya Impact on Prehistoric Europe (YMPACT), in collaboration with the Prahova County Museum of History and Archaeology.

Planșa 1 - Tumulul la începutul cercetărilor (1); imagini aeriene cu săpătura arheologică și peisajul apropiat (2-3) (fotografii O. Negrea); colectivul de cercetare (4)

Planșa 2 - Complexe funerare lamnaia: mormântul 3B în diverse stadii de cercetare (1-4) cu poziția secundară a craniului (4); mormântul 1 (5); mormântul 4, înmormântarea primară (6)

Planșa 3 - Morminte din etapa mijlocie a epocii bronzului (1-4); mormânt sarmatic (5)

94. Breaza, jud. Prahova

Punct: „Biserica Sf. Nicolae”, Str. Republicii nr. 13

Cod LMI: PH-II-m-A-16367

Autorizație nr. 239/2019

Colectiv: Bogdan Ciupercă – responsabil științific, Alin Anton, Cătălin Dîscă (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești)

În lunile mai-iunie ale anului 2019 a avut loc o cercetare arheologică preventivă în curtea bisercii „Sf. Nicolae” din Breaza, monument istoric de categoria A. Săpăturile au fost necesare pentru identificarea și cercetarea patrimoniului arheologic de pe suprafața de teren care urma să fie afectată de construirea unei case parohiale cu capelă.

Suprafața cercetată acoperă coțul de sud-vest a curții în care se găsește biserica, măsurând 169 m². În prima fază a cercetării pe această suprafață au fost trasate două secțiuni de control, o secțiune longitudinală, orientată est-vest (dimensiuni = 17 x 2 m), amplasată la 8 m sud de latura sudică a bisericii și o a doua secțiune, perpendiculară pe prima, orientată nord-sud (dimensiuni = 11 x 2 m). În cadrul celor două suprafețe S I și S II, s-a aplicat metoda de cercetare prin săpare pe nivele stratigrafice succesive cu adâncimea de 10 cm. După fiecare nivel s-au realizat taluzări și răzuiele succesive necesare înregistrărilor și corelărilor datelor stratigrafice. În cea de-a doua fază a cercetării, în exteriorul secțiunilor au fost trasate și săpate alte patru casete cu formă rectangulară pentru a cerceta întreaga zonă care urma să fie afectată de proiect (Planșa I). Astfel, Cas. A a fost delimitată la sud de S I și la vest de S II (dimensiuni = 4,5 x 4 m); Cas. B este delimitată la est de S II și la sud de S I (dimensiuni = 7 x 4,50 m); Cas. C este delimitată la vest de S II și la nord de S I (dimensiuni = 8 x 4,50 m) și Cas. D, delimitată la est de S II și la nord de S I (dimensiuni = 7 x 4,50 m).

Pe suprafețele secțiunilor S I, S II și a casetelor A, B, C și D au fost cercetate în total 187 de morminte de înhumăție și o structură rectangulară de tip „cavou” realizată din pietre de carieră (Planșa III/1). Pe lângă acestea în perimetrul cercetat au mai fost identificate două baze de cruci din piatră (probabil o gresie locală) și o cruce din marmură. Cele două baze de cruci nu au putut fi puse în legătură cu vre-un mormânt anume, ele fiind mutate din locul inițial cu mult timp în urmă. Crucea, ruptă și așezată peste M 17, avea înscrisă pe ea numele Alexandru Nemeșescu și data decesului: 3 mai 1877 (Planșa II/3-4).

Din punct de vedere stratigrafic s-a observat următoarea situație (de la actualul nivel de călcare în jos):

- existența unui strat de pământ amestecat cu pietriș de diferite dimensiuni rezultat de la diverse amenajări/ nivelări în zona de sud a curții bisericii, cu grosimi variind între 0,10 și 0,20 m
- sub acest strat există un strat format dintr-un sediment negru-cenușiu, cu o grosime de aproximativ 0,30-0,50 m, în care se observă existența unui număr mare de fragmente ceramice și de oase umane răvășite. Acest strat pare să fie rezultatul excavărilor repetate ale aceluiași loc în vederea

înmormântării de noi defuncți. Deoarece colectarea oaselor din vechile gropi nu se realiza, probabil, în totalitate la săparea unei gropi noi, s-a ajuns ca, la momentul cercetării arheologice, un număr important de oase umane de mici dimensiuni să fie dispersate în acest strat;

- urmează un strat format dintr-un sediment de culoare castanie (cu o grosime de 0,30 - 0,40 m), care în partea inferioară este amestecat cu pietriș; în acest nivel au fost identificate majoritatea mormintelor nederanjate.

- urmează un strat natural de piatră cu intruziuni de sediment de culoare castanie, fără intervenții antropice.

Adâncimea maximă la care au fost identificate morminte este de aproximativ -1,20 m.

Din punct de vedere al ritualului funerar și evoluției cronologice au fost observate trei situații:

- morminte de înhumăție în care defunctul era așezat în poziția de decubit dorsal, cu mâinile așezate în zona pieptului (observându-se diferite variante ale acestei poziții) și orientare est-vest (Planșa III/3);

- morminte de înhumăție în care oasele defunctului nu se aflau în poziție anatomică și erau așezate grupat sugerând o reînhumare a acestora, lângă sau deasupra unui alt complex funerar (Planșa III/1-2);

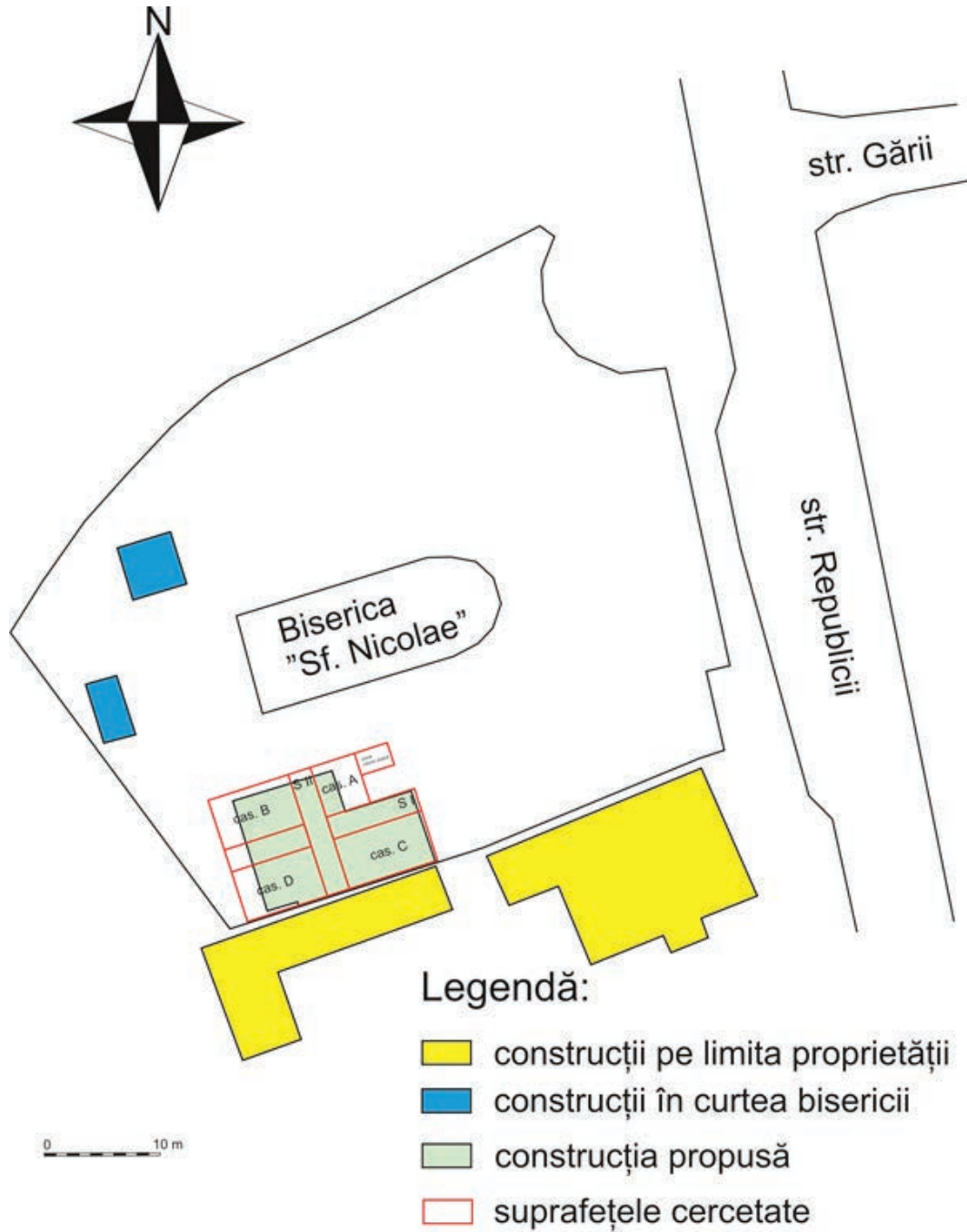
- morminte de înhumăție în care oasele defunctului erau deranjate de alte înmormântări sau intervenții ulterioare; în majoritatea cazurilor au fost recuperate părți din corp (Planșa III/4);

Din totalul de 187 de morminte doar 30 au fost găsite nederanjate, în vreme ce 57 mai păstrau, măcar parțial, defuncții în poziție anatomică. Restul de 100 de morminte au fost reprezentate de reînhumări.

În majoritatea complexelor funerare, indiferent cărui orizont i-au aparținut, a fost observată depunerea defuncților în sicrie din lemn de formă dreptunghiulară, închise cu cuie din fier de diferite mărimi și forme (Planșa III/2, 4). Această situație a fost observată și în cazul reînhumărilor, atestând o evidentă grijă a comunității față de defuncți.

În 72 dintre complexele cercetate a fost identificat un inventar funerar, altul decât cuiele sau lemnele din scriu. Acest inventar datează mormintele între sfârșitul secolului al XVIII-lea și sfârșitul secolului al XIX-lea. Cel mai adesea au fost identificate monede, (Planșa IV/1, 4), podoabe (cercei, inele, pandantive, mărgelile - Planșa IV/3, 4, 6), obiecte de toaletă (Planșa IV/2, 7), dar au fost identificate și fragmente de încălțăminte sau articole vestimentare.

Numărul mare de morminte deranjate (reînhumări sau morminte răvășite) se explică, atât prin suprafața restrânsă arondată cimitirului din jurul bisericii cât și prin utilizarea un timp îndelungat a aceluiași spațiu de către o anumită familie. După curățarea și restaurarea inventarului funerar recuperat, în special a monedelor, se va putea realiza o cronologie „mai strânsă” a necropolei, trasându-se astfel cu mai mare precizie evoluția acesteia în timp și spațiu.

Planșa I. Biserica Sf. Nicolae, Breaza, jud. Prahova – 2019: planul general cu dispunerea suprafețelor cercetate.

1

2

3

4

Planșa II. Biserica Sf. Nicolae, Breaza, jud. Prahova – 2019: 1-2 imagini de ansamblu din timpul cercetărilor; 3-4 Monumente funerare: cruce de marmură (3) și baza în care a fost fixată (4)

1

2

3

4

Planșa III. Biserica Sf. Nicolae, Breaza, jud. Prahova – 2019: 1 - M179, M180, M181, M182; 2 – M107, M108, M109, M110, M111, M112, M113; 3– M103, M104, M105; 4- M77, M78, M79, M80, M81, M82

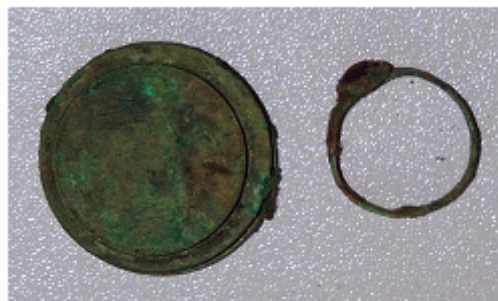
1

2

3

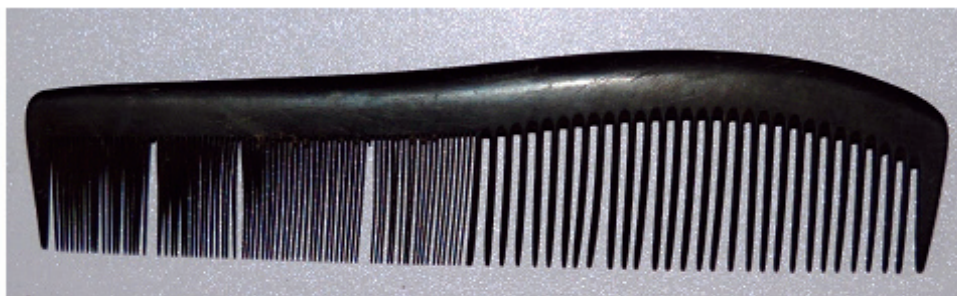
4

5

6

7

Planșa IV. Biserica Sf. Nicolae, Breaza, jud. Prahova – 2019: 1 – monede, M 52; 2 – pieptene, M 65; 3 - inel, M 78; 4 - monede și inel, M 51; 5 – nasturi M 111; 6 – cercel, M113; 7 – piptene, M 111

95. București

Punct: Dămăroaia, Aleea Scroviștea, nr. 92-96

Cod RAN: 179132.58; **Cod LMI:** B-I-s-B-17866

Autorizație nr. 147/20.03.2019

Colectiv: Paul Damian, Emil Dumitrașcu, Sorin Oanță-Marghitu

Delimitat între Lacul Grivița (la nord), Str. Neajlovului (sud), Str. Elocinței (vest) și Cimitirul Dămăroaia (est) (Ignat *et al.* 2015, 105), situl de la Dămăroaia a fost cercetat, intermitent, începând din anii 1930, până în anii 2000. Cercetările arheologice au pus în evidență descoperiri din diferite perioade și epoci istorice: epoca bronzului, Hallstatt, a doua epocă a fierului, epoca romană, secolele VI-VII, secolele IX-XI, evul mediu târziu (Moisil 1932; Rosetti 1934; 1935; Morintz și Rosetti 1959, 33, pl. XXXIII/6; Turcu 1972; Ignat *et al.* 2015, 105; Gavrilă 2016). În relație strânsă cu terenul care constituie obiectul acestui raport sunt rezultatele săpăturilor din *Aleea Scroviștei nr. 86* desfășurate în anul 2007 (Plan 1). Pe acest teren, aflat imediat la est, un colectiv de arheologi de la Muzeul Național de Istorie al României a surprins un cuptor aparținând perioadei medievale timpurii (secolele VI-VII) (Mănușu-Adameșteanu *et al.* 2008, 78).

Săpăturile arheologice preventive desfășurate în perioada 1-10 aprilie 2019 în punctul Aleea Scroviștea nr. 92-96 completează imaginea de ansamblu a sitului de la Dămăroaia (Plan 1). Situat pe latura de vest a unei „peninsule” de pe malul sud-estic al Lacului Grivița (de fapt, un meandru al Colentinei), terenul cercetat are o formă dreptunghiulară (100 x 20 m), cu laturile lungi paralele cu malul lacului. Este marcat longitudinal de un prag care definește o cădere bruscă de nivel către malul lacului de cca 1 m. În lipsa unei basculante, am fost obligați să adoptăm o metodă de excavare mecanică în fâșii, alternativ în diferite zone ale terenului, pământul fiind depus succesiv în spațiile în care am finalizat cercetarea complexelor. În prima parte a cercetării am efectuat un șir de 4 secțiuni arheologice (S1-S4) perpendiculare pe malul lacului pentru a identifica eventualele complexe dar și pentru a obține date stratigrafice relevante. În urma identificării primelor complexe arheologice (Cx 1-3, G, Cx 7-8), am luat decizia de a completa secțiunile săpate cu suprafețe (S5-S8) care să acopere întreaga parte de vest a terenului, fiind astfel descoperite și alte complexe (Cx 4-5). Partea de E a terenului a fost investigată efectuând 5 secțiuni arheologice (S9-13), paralele, orientate N-S, distribuite uniform pe întreg perimetrul.

În cazul săpăturilor din punctul Aleea Scroviștea nr. 92-96 nu se poate vorbi despre o stratigrafie generală, unitară pe întreaga suprafață a terenului. Există o diferență între partea de V (mai joasă) a terenului și cea de E. Așa cum au relevat secțiunile S1-S4 și suprafețele S5-S8, zona de vest a fost nivelată la un moment dat până la nivelul depunerii naturale de culoare alb-gălbui ce conținea mulți carbonați. Mai mult decât atât, așa cum a relevat profilul de SV al S13, marginea terasei se afla la o distanță considerabilă spre E de căderea bruscă de pantă vizibilă în teren. Depunerea alb-gălbui în care se adânceau gropile Cx

1-5 era suprapusă de un strat ce conținea deșeuri databile în perioada post-socialistă (peturi, diverse recipiente din plastic, resturi textile). Acțiunea de nivelare a afectat o amenajare (probabil din perioada comunistă), mai precis un șir de trei gropi de fundație din ciment pentru implantarea unor stâlpi din țevă de metal (Cx 2-3, G), în preajma uneia dintre ele fiind descoperită o monedă de 5 mărci vest-germane emisă în 1975. În schimb, în secțiunile săpate în partea de E a terenului am surprins aceeași succesiune stratigrafică: **(1)** o depunere alb-gălbui, omogenă, silică, grad de compactare scăzut, slab saturată; **(2)** aceasta este suprapusă de o depunere de argilă de culoare galben-castanie, compactă, omogenă, permeabilă, ce conține foarte puțini carbonați; **(3)** la rândul ei, este suprapusă de un strat (având grosimea de 0,30-0,50 m) de culoare cenușie, uneori cu o tentă brună, omogen, compact, grad de saturație mic, fără urme arheologice. Pe alocuri, în special în zona câtorva complexe, în partea superioară a acestei depuneri exista un strat de culoare brun-cenușiu, omogen, ce conținea mici fragmente de cărbune și chirpici; **(4)** strat de culoare cenușie cu tente castanii, pe alocuri nivelat sau, din contră, în anumite zone „completat” cu lentile de argilă galbenă sau de sediment negru-cenușiu (în unele porțiuni cu tente brune), omogen, compact, saturat; conținea puține materiale amestecate (bucăți de cărămidă, pietre, fragmente ceramice moderne). Grosime variabilă, cuprinsă între 0,30-0,50 m; **(5)** strat relativ omogen, de culoare gălbuie, puțin compact, saturat. Acest nivel reprezintă o depunere contemporană, de dată recentă, scopul acesteia fiind nivelarea terenului.

Au fost cercetate 15 complexe arheologice, distribuite pe întreaga suprafață a terenului investigat (Plan 2). Săpăturile arheologice efectuate pe acest teren au relevat doar elemente ale unei „arhitecturi” subterane (mai precis gropi, câteva aparținând unor construcții adâncite cu cuptoare amenajate în perete). Intervențiile din perioada contemporană au distrus părțile superioare ale gropilor, astfel că nu avem imaginea reală a dimensiunii lor. De asemenea, lipsa nivelului original de săpare a gropilor determină în câteva cazuri o încadrare cronologică rezervată.

Urmele materiale aparțin celei de a doua epoci a fierului (trei gropi și un cuptor cu groapă de acces), evului mediu timpuriu – secolul VI p.Chr. (o construcție adâncită cu cuptor), evul mediu târziu (două gropi: una de mari dimensiuni și o parte din groapa unei posibile construcții adâncite; ambele complexe pot fi datate, probabil, în secolul al XVIII-lea, trecutul recent și apropiat (trei gropi de implantare a stâlpilor din țevă metalică, un șanț)). O groapă (Cx 13) (probabil bordei) poate fi încadrată, cu rezerve (ținând seama de numărul mic de fragmente ceramice descoperite, dar și de indicele mare de fragmentare), în a doua epocă a fierului. De asemenea, două vetre (aparținând, probabil, unor cuptoare) nu au putut fi încadrate cronologic, ele fiind distruse de groapa medievală Cx 10. Foarte probabil, pe baza materialului ceramic antrenat în umplutura gropii medievale, acestea se pot data fie în a doua epocă a fierului, fie în secolele VI-VII.

Bibliografie:

Gavrilă, E., Th. Ignat și M.-C. Vintilă (2016). „Date preliminare privind materialele arheologice din perioada de tranziție de la eneolitic la epoca bronzului descoperite la Dămăroaia, campania 2013, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* 2 (2), 36-70.

Ignat, Th., C.-M. Vintilă și E. Gavrilă (2015). „La Tène inhabitagtion features discovered at Dămăroaia archaeological site in Bucharest”, *Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice* 1 (1), 105-143.

Mănucu-Adameșteanu, Gh., C. Bojică, C.-M. Ciocănel, C.-D. Pîrvulescu, D. Măgureanu, A. Măgureanu, P. Damian, S. Cleșiu și C. Lazăr (2008). „București. Punct: Dămăroaia”, *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 2007*, București, 76-80.

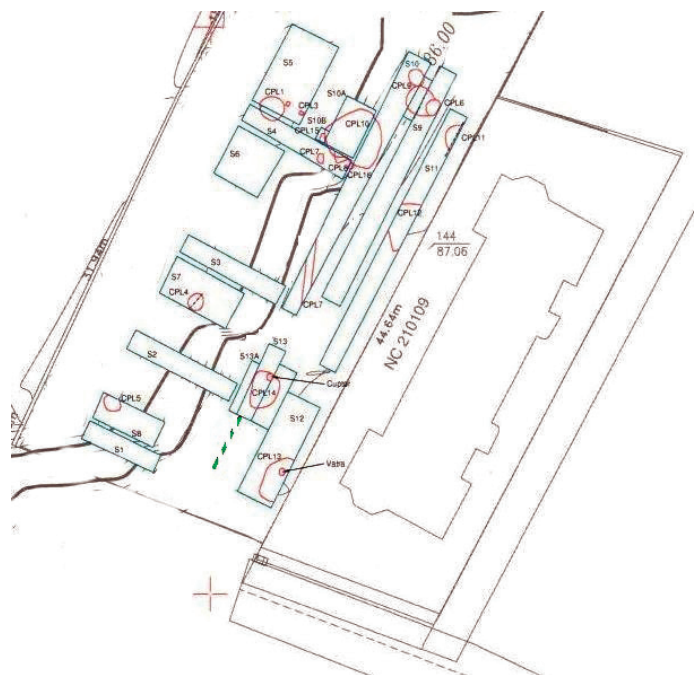
Moisil, C. (1932). „Bucureștii Vechi”, *Boabe de grâu* 3 (9), 385-424.

Morintz, S., D.V. Rosetti (1959). „Din cele mai vechi timpuri și până la formarea Bucureștilor”, în I. Ionașcu, S. Morintz, D. V. Rosetti, Vl. Zirra, Gh. Cantea, *Bucureștii de odinioară în lumina săpăturilor arheologice*, București: Editura Științifică, 9-47.

Rosetti, D.V. (1934). „Siedlungen der Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit bei Bukarest”, *Germania* 18 (3), 206-213.

Rosetti, D.V. (1935). „La station „Dămăroaia”, *Publicațiile Muzeului Municipiului București* 2, 61-64.

Turcu, M. (1972). „Vestigii getice cercetate în București”, *București* 9, 65-72.

96. Cheud, com. Năpradea, jud. Sălaj**Punct: „Sub Hij”****Tip de sit: 1****Perioada: 1, 153, 431****Cod RAN: 142195.01****Autorizație nr. 229/6. 05. 2019****Colectiv:** Dan Băcuet-Crișan - responsabil științific de șantier (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău)**Perioada desfășurării campaniei: 5 - 18. 06. 2019****Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor**

Localitatea Cheud (com. Năpradea, jud. Sălaj) este amplasată pe cursul văii Someșului, pe partea dreaptă a acestuia. Situl de la Cheud „Sub Hij” este dispus pe o terasă înaltă (terasa a II a) aflată la N de localitatea Cheud, în partea dreaptă a văii Someșului fiind tăiat în două de drumul DJ 108 E.

Primele cercetări de suprafață au fost derulate în zonă în anul 2006, moment în care a fost identificat și situl din punctul Cheud „Sub Hij” (ocazie cu care au fost descoperite câteva fragmente ceramice din perioada medievală timpurie). În anul 2009 a fost efectuat un sondaj arheologic care s-a soldat cu identificarea și cercetarea unei locuințe (adâncită cu plan rectangular) databilă în la începutul evului mediu timpuriu (sec. VII-VIII).

Modul de derulare a săpăturii arheologice

Cercetarea a avut drept obiectiv principal salvarea eventualelor vestigii arheologice și eliberarea terenului de sarcină arheologică pe suprafața delimitată de viitoarea investiție *Reabilitare drum județean DJ108E, km: 13+000 – 17+580* în localitatea Cheud (com. Năpradea), toponim „Sub Hij”.

Săpăturile arheologice au fost îngreunate de caracteristicile geografice și morfologice ale terenului dar și de natura investiției deoarece acestea trebuiau derulate pe traiectul drumului actual, utilizat în mod curent de către localnici.

În momentul în care, în vechime, drumul a fost amenajat (și reamenajat după anul 1989), panta terasei de la baza dealului a fost tăiată în totalitate. Tot stratul de cultură a fost deja eliminat din vechime astfel că mare parte din terenul respectiv se află în prezent la nivelul sterilului arheologic (pietriș și nisip), noul drum întinzându-se pe aproape toată suprafața sa pe un teren steril arheologic.

Pentru depistarea, cercetarea și salvarea eventualelor urme arheologice au fost excavate mecanizat 6 unități de cercetare arheologică preventivă notate S. 1/2019, S. 2/2019, S. 3/2019, S. 4/2019, S. 5/2019 și S. 6/2019.

Rezultatele cercetărilor. Concluzii

Cele 6 unități de cercetare arheologică preventivă notate S. 1/2019, S. 2/2019, S. 3/2019, S. 4/2019, S. 5/2019, S. 6/2019 aveau următoarele dimensiuni:

- S. 1/2019. Dimensiuni: 25, 22 x 1, 60 m (ulterior a fost lărgită după identificarea complexelor C. 2/2019 și C. 3/2019).
- S. 2/2019. Dimensiuni: 46 x 3, 00 m.

- S. 3/2019. Dimensiuni: 48 x 1, 60 m.
- S. 4/2019. Dimensiuni: 11, 40 x 1, 60 m.
- S. 5/2019. Dimensiuni: 16, 0 x 1, 60 m.
- S. 6/2019. Dimensiuni: 46, 70 x 1, 60 m.

Din punct de vedere stratigrafic a fost constatată următoarea succesiune:

Secțiunile S. 1/2019, S. 2/2019 și S. 6/2019:

- strat modern (nivelările vechiului drum) (0,00 – 0, 30/0, 40 m).
- strat nisipos (depunere aluvionară de pe pantele dealului) (0, 30/0, 40 -0, 80/0, 90).
- steril d. p. d. v. arheologic (roca nativă sfărâmată amestecată cu nisip).

Secțiunile S. 3/2019, S. 4/2019, S. 5/2019:

- strat modern (nivelările vechiului drum) (0,00 – 0, 50/0, 60 m).
- steril d. p. d. v. arheologic (roca nativă sfărâmată amestecată cu nisip).

Dintre cele 6 unități de cercetare arheologică preventivă, doar în secțiunea S. 1/2019 au fost identificate complexe arheologice (2 complexe arheologice). După ce au fost conturate cele 2 complexe arheologice (locuințe/ anexe gospodărești) s-a trecut la decopertarea suprafeței în așa fel încât să avem conturul planimetric al acestora. Complexele arheologice au fost conturate în sterilul arheologic (roca nativă sfărâmată amestecată cu nisip). Pe baza inventarului arheologic descoperit, cele 2 complexe arheologice pot fi plasate cronologic în etapa târzie a epocii bronzului (Bronz Târziu I – începutul etapei Bronz Târziu II (Suciu de Sus IIB/Lăpuș I)

Abstract:

The rescue excavations made in 2018 in the site from Cheud “Sub Hij” (Năpradea commune, Sălaj county) led to the discovery of 2 archaeological features. The features can be dated in the Late Bronze Age (Late Bronze Age I – beginning of the Late Bronze Age II, Suciu de Sus IIB/Lăpuș I).

97. Constanța, jud. Constanța, str. Fundătura 1 Mai (Aleea Scafandrilor)

Punct: „Lot 1, Zona Școala de Scafandri” Sit: Așezarea medievală timpurie de lângă castrul I Schuchhardt / XXVI Tocilescu al valului de piatră

Cod tip de sit: 111

Cod de epocă: 431

Codul RAN: 60428.20

Autorizația nr. 455/05.08.2019

Colectiv: Cristina Talmațchi – responsabil științific, Constantin Șova (MINAC)

Perioada desfășurării cercetării: august 2019.

În vara anului 2019 a fost realizată cercetare arheologică preventivă pe str. Fundătura 1 Mai (numită și Aleea Scafandrilor), lot 1, conform contractului de cercetare încheiat între MINAC și beneficiarul Bușu Adrian. Cercetarea preventivă a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a terenului, de 338 mp, pe care urmează a fi ridicat un imobil de locuințe colective „D+P+6 E”.

Terenul, situat între Centrul de Scafandri și faleza portului comercial, se află într-o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, reprezentând o așezare medievală timpurie constituită în preajma castrului I Schuchhardt / XXVI Tocilescu al valului de piatră. În ultimii doi ani, în perimetrul acesteia au fost descoperite 16 complexe, reprezentând locuințe, construcții cu caracter meșteșugăresc și o groapă menajeră. Acestea se adăugau celor câteva locuințe și morminte de înhumăție cercetate în 1986, la circa 350 m nord - nord-vest. Investiția din 2019 ne-a oferit ocazia a continua cercetarea așezării, pe un lot situat la sud de cele din anii anteriori, respectiv la sud de un bloc de locuințe ridicat în 2015.

Săpătura a debutat cu efectuarea unei secțiuni stratigrafice în partea de vest a terenului studiat, apoi s-a trecut la cercetarea în suprafață. Nivelul la care s-au putut delimita complexele arheologice era la 1,50 m sub nivelul de călcare actual. Deasupra acestuia fuseseră realizate în timp răzuiele mecanice, depuneri de resturi menajere și de construcții dezafectate. Aceste acțiuni antropice au distrus posibilele straturi de locuire medievale timpurii din jumătatea de est a perimetrului, dar și dinspre marginea de vest.

În urma cercetării, au fost identificate două locuințe adâncite, una parțial (deoarece intra sub profilul ce se afla la 1,5 m de blocul vecin), a doua afectată de răzuielele amintite.

Sucesiunea stratigrafică generală a sectorului cercetat era următoarea: nivelul vegetal, cu o grosime variind între 0,05 și 0,15 m; urmează un strat cu depuneri moderne (de la construcții dezafectate sau resturi menajere), gros de 0,30 – 0,80 m., care spre sud cobora până la 2,00 m, afectând un complex medieval-timpuriu, iar spre vest până la 2,70 m; sub el, în unele zone, s-a observat un strat brun închis, compact, depus în timp, gros de 0,25-0,30 m, fără materiale arheologice; urma un strat brun-gălbui, ușor afânat, cu puțin material medieval timpuriu (excepție zona complexelor), a cărui grosime era de 0,40-0,60 m; acesta

era urmat de un nivel galben-brun cu numeroase galerii de crotovine și fără material arheologic, gros de 0,20-0,30 m; apoi pământ galben viu (*loess*).

Cpl. 1 - Bordei. S-a conturat la -1,50 m în colțul de nord-vest al perimetrului. Complexul a fost cercetat parțial (pe 2,08 x 1,20 m), acesta intrând sub profilurile de nord și vest. În umplutura acestuia au fost găsite majoritar fragmente ceramice medieval-timpurii și câteva romane, oase și cărămizi fragmentare.

Cpl. 2 – Bordei. S-a conturat la – 1,80 m și are podeaua, din lutuală, la -2,05 m. Are nord-sud 3,65 m, est-vest putând fi cercetat pe o lungime maximă de 2,40 m, în rest fiind afectat de una din cele două gropi menajere moderne. Bordeii avea cuptor săpat în peretele de nord (cu vatra de 1,25 x 1,20 m), a cărui gură era protejată cu pietre. Folosirea acestuia a încetat datorită unui incendiu, stratul de cenușă de pe podea având 1,5 cm grosime. Din inventarul bordeiului amintim numeroase fragmente ceramice medieval-timpurii și material osteologic.

În stratul materialului de interes arheologic era slab cantitativ, constând în fragmente ceramice, cărămizi fragmentare și material osteologic. Din cele două zone cu resturi menajere moderne au fost recuperate fragmente ceramice de perioadă romană, reduse numeric. În timpul cercetării, nu a fost descoperită nici o piesă monetară specifică perioadei.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

In the summer of 2019 preventive archeological research was carried out in Constanța on the street Fundătura 1 Mai, Lot 1 (also called Aleea Scafandrilor). As a result of the research, two complexes from the 10th century and the first decades of the 11th century were identified, representing dwellings. These finds are added to those recorded in the area in 1986, 2017 and 2018. The correlation of archaeological data has led to the conclusion that all discoveries are part of the same early medieval settlement around the castellum I Schuchhardt / XXVI Tocilescu of the stone vallum.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

98. Coronini, com. Coronini, jud. Caraș-Severin

Punct: „Culă, Cetatea Sf. Ladislau”

Tip de sit: 1, 112, 122, 321

Încadrare cronologică: 15, 16, 21, 43

Codul RAN: 53498.01

Autorizație nr. 118/18.03.2019

Colectiv: dr. Cristi Roman, dr. A. C. Hamat (Muzeul Banatului Montan Reșița), dr. Ștefan Georgescu

Lucrările care au făcut obiectul cercetării preventive s-au desfășurat în localitatea Coronini, situată în partea de sud a județului Caraș Severin, mai precis în punctul Coronini Culă (pl.1) și s-au datorat proiectului de restaurare al cetății medievale Sf. Ladislau. Terenul pe care s-a făcut investiția este domeniu public, aflat în proprietatea Consiliului Local Coronini.

Cetatea medievală de la Coronini – Culă a fost investigată din punct de vedere arheologic între 1970- 1972 (pl. 2/1), rezultatele fiind publicate sub forma unui articol în anul 1973¹, în care se poate consulta planul secțiunilor excavate. Au fost degajate atunci, în mare parte zidurile și a fost stabilit planul fortificației, după care au fost trasate secțiuni de control pentru a stabili stratigrafia sitului. Cercetarea a fost continuată în anii 80' de către M. Gumă. Din păcate rezultatul cercetărilor lui a rămas nepublicat. Pe aproape întreaga suprafață a incintei II s-au făcut lucrări de evacuare a stratului gros de dărâmtură și de conservare a zidurilor în timpul cercetărilor din 1970-1972. Cea mai mare parte a secțiunilor au fost lăsate din păcate neacoperite, acesta fiind cazul și casetelor deschise la poarta incintei I, fapt care a afectat stabilitatea monumentului.

Prin investigațiile prilejuite de această lucrare (pl. 2/2 și 2/3) s-a urmărit cercetarea preventivă premergătoare proiectului tehnic prin sondaje în puncte cheie în scopul de a verifica coloana stratigrafică a sitului, a structurii zidăriei și a oferi informații tehnice care să fie folosite pentru viitoarea cercetare preventivă a cetății medievale.

Au fost excavate 8 secțiuni (pl.3, 4), la care se adaugă și suprafața Anexei. Toate lucrările au fost executate manual. Datele au fost înregistrate, au fost făcute fotografiile și au fost ridicate topografic situațiile arheologice întâlnite. Materialul arheologic a fost prelevat, contextul fiind înregistrat, a fost curățat preliminar, înregistrat și se află în prezent în depozitul MBM, așteptând restaurare și punerea în valoare.

Anexa fost trasată în exteriorul șanțului incintei I, pe panta sudică a promontoriului pe care se află și cetatea. Dimensiunile acestei suprafețe au fost de aprox. 15 x 13 m (laturile de sud și vest). Cercetarea în această suprafață este finalizată și s-a ajuns până pe sterilul arheologic. Nu a fost descoperit material arheologic.

S1 a fost trasată în interiorul și exteriorul incintei I, pe partea nordică, perpendicular pe zidul de apărare, la sud-est de S. IV (cercetată probabil în 1972), cu scopul verificării raportului dintre zidul de incintă medieval și amenajările anterioare (dacice, medieval timpurii). Are dimensiunile de aprox. 10 x 3 m. A fost identificat un segment al zidului incintei I și

au fost determinate etapele stratigrafice cuprinse între primul nivel de folosire al fortificației de epocă Latène, ridicarea fortificației medievale, edificarea unei construcții de lemn și mortar (surprinsă la -1,7 m adâncime) în proximitatea zidului de apărare și scoaterea din uz a acesteia. Construcția fortificației medievale a dislocat niveluri mai vechi și prin urmare, în umpluturile folosite pentru a nivela interiorul cetății au fost descoperite și materiale preistorice.

S2 a fost trasată în interiorul incintei II, cu o deviere redusă de la axa est-vest, plecând de la turnul circular (5) pe o axă de sondaj între turnul circular și cel pentagonal. Dimensiunile ei sunt de aprox. 12,3 x 2,9 m. În jumătatea nordică au apărut două complexe, care s-au conturat în steril, rămășițe ale nivelului dislocat de către construcția medievală.

S3 a fost trasată în interiorul incintei II, între S2 și S4, pentru a completa un profil stratigrafic pe linia dintre turnului poligonal (turnul 1) și turnul rotund (5). Are dimensiunile de aprox. 4 x 4 m. Adâncimea sectorului excavat a ajuns la 1,75 m, până la sterilul arheologic. În sterilul arheologic au fost descoperite câteva complexe arheologice, distruse fie în momentul construcției incintei cetății medievale, fie a construcțiilor din interiorul acesteia. Momentele de amenajare ale spațiului interior, sunt în număr de 4: complexe de epocă Latène, amenajarea incintei medievale și construirea clădirii A, reamenajarea incintei prin nivelarea și umplerea curții și momentul final al distrugerii cetății și al părăsirii spațiului. A fost identificat colțul NE al unei clădiri aflată în interiorul incintei II, aliniată E-V și denumită clădirea A. Funcționalitatea acesteia nu a fost pe deplin lămurită, din cauza faptului că interiorul clădirii și totodată o mare parte din secțiunea noastră a fost deranjată de intervenții moderne. Materialul descoperit în umpluturile cu care a fost amenajată curtea este amestecat, fiind încadrat din epoca Latène, epocă romană, până în epoca medievală. Din păcate, o mare parte a secțiunii este deranjată de către o intervenție modernă, posibil una dintre secțiunile arheologice, care însă nu apare pe planul din 1973 și despre care nu știm până acum nimic.

S4 a fost trasată în interiorul incintei II, din dreptul turnului poligonal (turnul 1), cu dimensiunile de aprox. 10,25 x 4,10 m. Adâncimea sectorului excavat a ajuns la 4,35 m. Au fost descoperite rămășițele unui strat de cultură cu materiale de epocă Latène, care suprapune stânca nativă. Materialul arheologic este bogat și provine atât din primul nivel de folosire al fortificației medievale cât și din ultimul nivel de folosire sigilat de către un incendiu. Au fost descoperite monede, fragmente de pahar de sticlă, fragmente ceramice, fragmente de cahle nesmălțuite, podoa-be, sigilii de textile, unelte, scoabe pentru barcă, plumbi care păstrează încă bavrile de turnare, armament și echipament încadrat în epoca medievală, precum și material faunistic și chiar rămășițe.

S5 a fost trasată în interiorul incintei II, pe latura dinspre Dunăre, în interiorul primei încăperi de lângă (turnul 5), cu dimensiunile de aprox. 10 x 5,10 m. Adâncimea sectorului excavat a ajuns la 1,23 m, până pe sterilul arheologic. În această zonă se afla intrarea în incinta a II, pe un drum care urcă șerpuit dinspre poarta de jos a incintei I și ajunge în acest punct, flancat de către turnul rotund.

¹ Mate, Uzum 1973.

Ulterior construcției turnului rotund, într-un al doilea moment de construcție a cetății, la turnul rotund a fost adosat zidul care închidea accesul în această zonă, transformând zona intrării într-o altă incintă. Și în acest tronson au fost identificate intervenții moderne, motiv pentru care, din păcate, în această zonă nu s-au mai păstrat urmele unui strat de cultură sau complexe care să ateste o locuire a spațiului înainte de epoca medievală. Materialele descoperite aici aparțin din punct de vedere cronologic, în principal perioadei secolului al XV-lea. Au fost descoperite fragmente ceramice, în special cahle, elemente de echipament și armament, fusaiole, diverse obiecte din metal, material faunistic și proiectile de mari dimensiuni din piatră. Datorită degajării dărâmăturii se pot observa elemente ale încadrării ușii. Se mai păstrează încă pragul de intrare și plăcile de calcar cioplit cu care era placat tocul ușii, precum și urmele de la sistemul de prindere și blocarea a porții. De asemenea, au fost confirmate observațiile din S2 și anume faptul că pentru construcția turnului rotund, dealul a fost decupat și terasat pentru a face loc construcției, fiind documentat aici șanțul pentru implementare a fundației turnului rotund.

S6 a fost trasată în prima încăpere din interiorul incintei II, practic pe latura dinspre Dunăre, cu dimensiunile de 6,80 x 3 m, fiind orientată NV-SE și a fost excavată până la adâncimea de 1,70 m, ajungându-se pe stânca nativă care a fost îndreptată pentru a crea o podea încăperii. Au fost documentate nivelurile arheologice legate de construcția fortificației și modul în care fundația laturii dinspre Dunăre a fortificației a fost construită direct pe stânca dealului. Materialul descoperit aici aparține din punct de vedere cronologic, în principal perioadei secolului al XV-lea. Au fost descoperite fragmente ceramice, elemente de echipament și armament, diverse obiecte din metal, material faunistic și proiectile de mari dimensiuni din piatră, pe latura de sud. În profilul median al încăperii se poate observa existența unor nivele cu mult material organic și lemn ars provenite probabil din distrugerea prin foc a unor nivele superioare. Ca și cheie de boltă a golului de ușă care duce spre S7, a fost folosit un bloc de marmura masiv și de bună calitate care poate fi un fragment de monument de epoca romană. Ancadramentul ușii păstrează în partea inferioară elemente de decor care constă în țesături ale muchiei, specifice secolului XV.

S7 a fost trasată în interiorul incintei 10, pe jumătatea estică a acesteia. Pentru început a fost deschisă latura dinspre Dunăre pentru ca la final să optăm pentru deschiderea întregii jumătăți, din motive de siguranță. Astfel s-a ajuns la dimensiunile de 8,30 x 6,30 m și la o adâncime de 4 m. În S 7 au fost descoperite și cercetate nivelurile arheologice legate de scoaterea din uz a acestui sector al fortificației precum și cele legate de construcția fortificației și modul în care fundația laturii interioare a fortificației a fost construită direct pe stânca dealului. Materialul descoperit aici aparține din punct de vedere cronologic, în principal perioadei secolului al XV-lea. Au fost descoperite fragmente ceramice, elemente de echipament și armament, printre care amintim și un fragment dintr-o armă de foc. Alături de acestea au mai fost descoperite diverse obiecte din metal între care o plăcuță de bronz inscripționată și un ataș de vas, mai multe cuțite și scoabe pentru Au fost dezvelite

scările de acces spre incinta 8- S6, în ancadramentul ușii se mai pot observa o serie de găuri circulare în oglindă, care probabil că foloseau pentru stabilizarea unor gratii.

S8 a fost trasată în interiorul incintei II, perpendicular pe zidul de NV. Astfel s-a ajuns la dimensiunile de 6,60 x 3 m și la o adâncime de 6,65 m în șanțul de fundare al zidului exterior al incintei II. A fost degajat și cercetat șanțul de implementare al fundației incintei până la adâncimea de 6,65 m de la nivelul de călcare actual. Pentru implementarea incintei a fost tăiată o treaptă în stânca dealului, apoi a fost construită incinta pe buza ei, iar interiorul a fost adus la nivel cu umpluturi. Materialul descoperit aici este mai sărac în comparație cu celelalte secțiuni și se compune din fragmente ceramice, fragmente de sticlă de geam, material faunistic, bucăți de pardoseală din marmură, elemente de echipament și armament, monede, diverse obiecte de metal.

Abstract

The subject of the preventive research is St. Ladislau fortress located in Coronini village, in the Culă point, due to the project of restoration of the medieval fortress.

The medieval fortress from Coronini - Culă was archaeologically investigated between 1970 and 1972, the results being published in the form of an article in 1973, in which the plan of the excavated sections can be consulted. The research was continued in the 80's by M. Gumă. Unfortunately the result of his research remained unpublished.

Through the investigations provided by this opportunity, the preventive research was carried out prior to the technical project by means of small trenches in key points in order to verify the stratigraphy of the site, the structure of the masonry and to provide technical information to be used for the future preventive research of the medieval fortress.

In total, 8 sections were excavated, to which we added the surface of the Annex. All works were executed manually. The data were recorded, photographs were taken and the archaeological situations encountered were topographically raised. The archaeological material has been taken, the context being recorded, it has been preliminary cleaned, registered and is currently in the MBM storages, awaiting restoration. Some of the archaeological material was classified in the Latène era, a smaller part belongs to the Roman epoch, and main part can be dated to the 15th century.

Bibliografie

- Gumă 1992 - M. Gumă, Vestigii de civilizație dacică în zona piemontului bănățean (jud. Caraș-Severin), în ST, 9, București, 1992.
- Matei, Uzum, 1973 - Ștefan Matei, Ilie Uzum, Cetatea de la Pescari, în Banatica, II, 1973, p. 141-155.
- Matei, 1979 - Ștefan Matei, Fortificații de pe teritoriul Banatului în lumina izvoarelor scrise, în Banatica, V, 1979, p. 255-263.
- Medeleț, Soroceanu, Gudea 1971 - F. Medeleț, T. Soroceanu, N. Gudea, Descoperiri arheologice din epoca dacică la Pescari, în ActaMN, 8, 1971, 465-475.
- Țeicu 2009 - Dumitru Țeicu, Cetăți medievale din Banat. Medieval Fortifications in Banat, Timișoara, 2009.

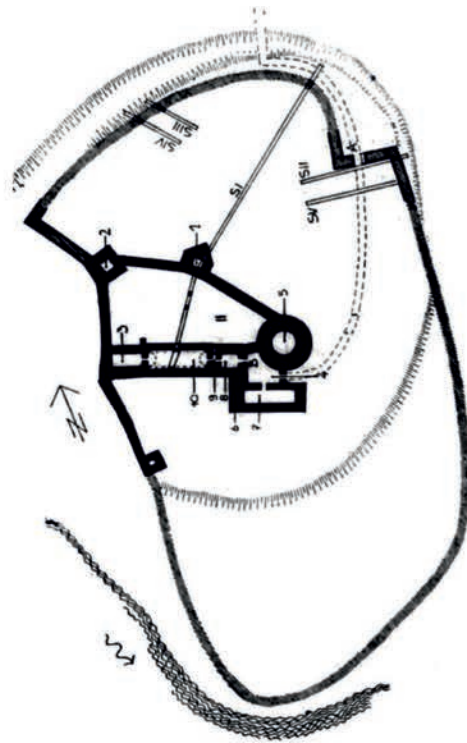
1

2

3

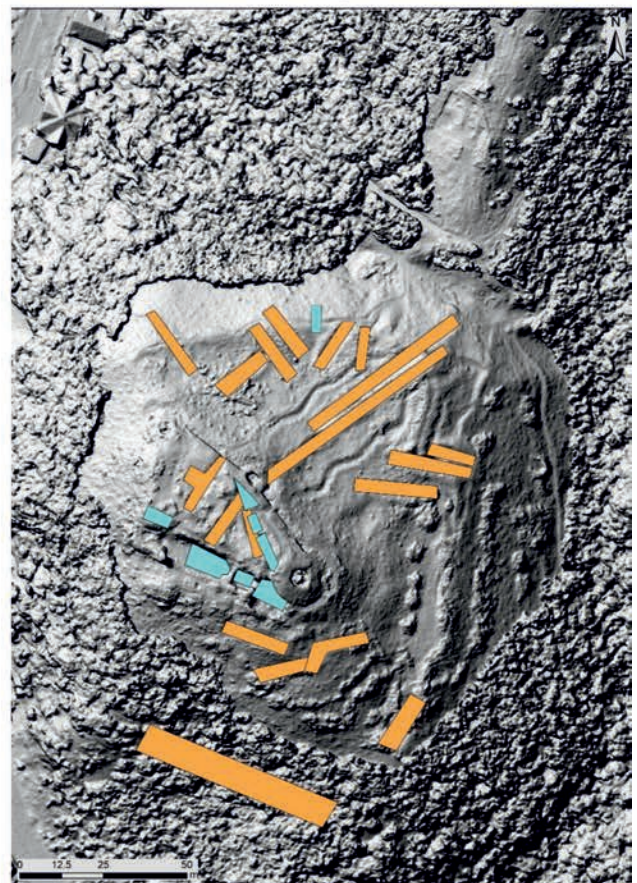
Pl. 1. Coronini Culă 1 - Cetatea Sf. Ladislau; 2, 3 - ruinele laturii sudice.

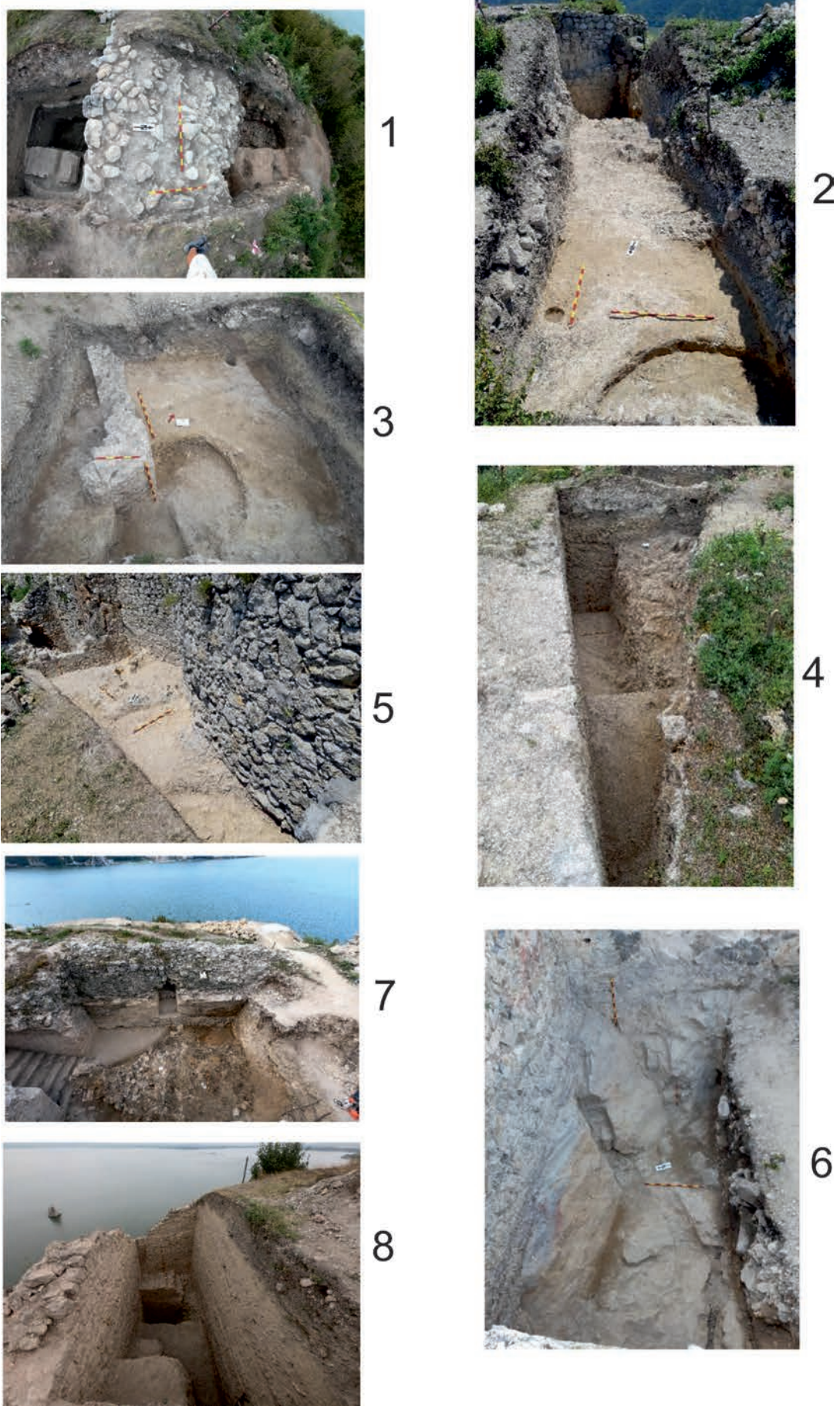
2

1

3

Pl. 2/1 Coronini Culă planul cercetărilor din anii '70, apud Matei, Uzum 1973; 2 - fotografie aeriană, cu marcarea secțiunilor noi; 3 - prelucrare fotografie aeriană, cu marcarea secțiunilor noi

Pl. 3. Coronini Culă, fotografiile de ansamblu 1 - S1; 2 - S2; 3 - S3; 4 - S4; 5 - S5; 6 - S6; 7 - S7; 8 - S8

Pl. 4 Coronini Culă, material arheologic

99. Cristur-Crișeni, com. Crișeni, județ Sălaj**Punct: „zona de protecție a Bisericii Reformate”**

Tip de sit: 1,133

Perioada: 43

Cod RAN: 140841.01

Autorizație nr. 576/01.10.2019

Colectiv: Dan Băcueț-Crișan - responsabil științific de șantier (Muzeul Județean de Istorie și Artă Zalău).**Perioada desfășurării campaniei:** 9 - 14.10.2019**Cadrul geografic. Istoricul cercetărilor**

Localitatea Cristur-Crișeni (com. Crișeni, jud. Sălaj) este amplasată în Depresiunea Silvaniei, în apropierea orașului Zalău. Terenul pe care urmează să fie derulate lucrările de *Construire capelă mortuară* este dispus în zona de protecție a Bisericii Reformate din Cristur-Crișeni (cod LMI SJ-II-m-B-05045) situată în centrul localității, pe o terasă înaltă de pe partea stângă a drumului Zalău – Baia Mare.

În anul 2009 au fost efectuate săpături arheologice preventive pentru restaurarea Bisericii Reformate. Periegezele efectuate pe terasa pe care se află Biserica Reformată au dus la identificarea pe acea terasă a urmelor unei așezări din perioada medievală (fragmente ceramice de culoare cărămizie și cenușie).

Modul de derulare a săpăturii arheologice

Cercetarea a avut drept obiectiv principal salvarea eventualelor vestigii arheologice și eliberarea terenului de sarcină arheologică pe suprafața delimitată de viitoarea investiție *Construire capelă mortuară* în localitatea Cristur-Crișeni.

Pentru depistarea, cercetarea și salvarea eventualelor urme arheologice a fost decopertată mecanizat întreaga suprafață ce urmează să fie afectată de investiție (suprafața a fost notată S. 1/2019). Săpăturile arheologice preventive derulate cu această ocazie s-au soldat cu identificarea și cercetarea a 3 complexe arheologice (notate C. 1/2019, C. 2/2019 și C. 3/2019) databile în evul mediu (C. 1/2019 și în sec. XIX (C. 2/2019 și C. 3/2019). Întreaga suprafață care urma să fie afectată de investiție a fost decopertată mecanizat. După identificarea complexelor arheologice s-a trecut la cercetarea manuală a fiecărui complex arheologic.

Rezultatele cercetărilor. Concluzii

În unitatea de cercetare arheologică preventivă S. 1/2019 au fost identificate și cercetate 3 complexe arheologice notate C. 1/2019, C. 2/2019 și C. 3/2019. Complexele arheologice au fost conturate (sub forma unor pete de culoare negricioasă) în sterilul arheologic (lut gălbui). Pe parcursul cercetărilor a mai fost înregistrat temporar și complexul C. 4/2019 care după curățare s-a dovedit a fi o groapă de gunoi contemporană (conținea inclusiv PET-uri!).

Complexul C. 1/2019. Complexul s-a conturat la adâncimea de 0,50 m față de nivelul actual de călcare și are o planimetrie oarecum rectangulară cu colțurile rotunjite. A fost surprins parțial în secțiunea S. 1/2019, partea lui vestică ieșind în afara suprafeței afectate de investiție. Di-

mensiunile sale mari (precum și planimetria) sugerează ca funcționalitate o locuință sau o anexă gospodărească. Este vorba despre un cuptor gospodăresc amenajat din cărămizi fragmentare. Vatra (din lut arsă la roșu) a fost identificată la adâncimea de 0,95 m. Fundul complexului era acoperit cu cenușă și cărbune și se afla la adâncimea de 1,00 m față de nivelul actual de călcare. Inventarul arheologic a constat în ceramică, mânerul unui cuțit din fier (cuțit de luptă) și o bucată de zgură din fier. Dată: evul mediu (sec. XIII-XIV).

Complexul C. 2/2019. Complexul (conturat la adâncimea de 0,50 m față de nivelul actual de călcare) are o planimetrie oval-alungită. A fost surprins parțial în secțiunea S. 1/2019, partea lui sudică ieșind foarte puțin în afara suprafeței afectate de investiție. Dimensiunile sale (precum și planimetria) sugerează ca funcționalitate o groapă menajeră. Fundul acestuia era ușor alveolat și a fost surprins la adâncimea de 0,85 m față de nivelul actual de călcare. Inventarul arheologic a constat în ceramică etnografică. Dată: sec. XIX.

Complexul C. 3/2019. Complexul (conturat la adâncimea de 0,50 m față de nivelul actual de călcare) are o planimetrie circulară. A fost surprins parțial în secțiunea S. 1/2019, mare parte din acesta fiind în afara suprafeței afectate de investiție. Dimensiunile sale (precum și planimetria) sugerează ca funcționalitate tot o groapă menajeră. Fundul acestuia era alveolat și a fost identificat la adâncimea de 0,90 m față de nivelul actual de călcare. Inventarul arheologic a constat în ceramică etnografică. Dată: sec. XIX.

Pe parcursul cercetărilor a mai fost înregistrat temporar și complexul C. 4/2019, care, după curățare și secționare s-a dovedit a fi o groapă de gunoi contemporană (conținea inclusiv PET-uri).

Chiar dacă, din punct de vedere cantitativ sunt puține, descoperirile arheologice (complexul arheologic împreună cu artefactele aferente) rezultate în urma cercetărilor preventive efectuate cu această ocazie contribuie la cunoașterea habitatului uman din Depresiunea Silvaniei în perioada evului mediu, mai ales că dispunem de foarte puține date referitoare la locuirea caracteristică sec. XIII-XIV în acest areal.

Abstract

The rescue excavations made in 2019 in the site from Cristur-Crișeni „zona de protecție a Bisericii Reformate” (Crișeni commune, Sălaj county) led to the discovery of 3 archaeological features:

- C. 1/2019 – medieval cooking oven (XIII-XIV th centuries).
- C. 2/2019 - garbage pit (XIXth century).
- C. 3/2019 – garbage pit (XIXth century).

100. Giurgeni, jud. Ialomița**Punct: Orașul de Floci; Izvorul Termal, Grind 3****Cod RAN:** 101305.01; **Cod LMI:** IL-l-m-A-14501**Autorizație nr.** 410/18.07.2019**Colectiv:** Dr. Daniela Mihai, responsabil științific, Institutul Național al Patrimoniului, dr. Gheorghe Matei, dr. Florin Vlad, Radu Coman, dr. Elena Rența, Simona Munteanu, Muzeul Județean Ialomița.**Perioada desfășurării campaniei:** august-nov. 2019

Efectuarea cercetării arheologice preventive în punctul numit **Izvorul termal** a fost prilejuită de o posibilă exploatare a resursei termale sulfuroase de către Consiliul Județean Ialomița.

Prin cercetarea arheologică au fost documentate mai multe nivele de locuire din cadrul unui cartier al Orașului de Floci, (grind 3) aflată în partea nordică a acestuia. Investigația arheologică preventivă a prilejuit observații importante cu privire la analiza stratigrafică, la tipul și modul de construcție al locuințelor, materialele de construcție folosite, precum și inventarierea unui bogat inventar arheologic.

Partea nordică a așezării urbane unde se află izvorul termal a fost afectată de lucrări antropice, respectiv de șanțul de drenaj al apei termale, care se deversează într-un canal de evacuare al orezării și care marchează granița sitului. Datorită acestor cauze obiective, cele 9 secțiuni trasate și cercetate, au fost orientate N-S, cu lungimi cuprinse între 18-25 m și lățimi de 1-1,5 m. De asemenea, cercetarea a fost completată prin trasarea a trei casete: cas. D (10 x 1,5 m), cas. E (6 x 2 m) și cas. F (6 x 2 m).

Suprafața propusă cercetării a fost împărțită în două sectoare: nord și sud. Zona propusă cercetării din sectorul sudic a fost mai puțin afectată de lucrări antropice, în comparație cu sectorul nordic. În partea sudică au fost cercetate cinci secțiuni orientate E-V, cu lungimi cuprinse între 50 și 24 m, late de 2 m cu martori stratigrafici de 2-3 m, la care s-au adăugat casele necesare în vederea dezvelirii complexelor, fiind trasate trei casete: cas. A (6 x 2 m), cas. B (10 x 2 m) și cas. C (8 x 3 m).

Menționăm faptul că suprafața propusă cercetării, care a făcut parte din complexul zootehnic *Avicola Giurgeni*, era afectată de intervenții antropice. Lucrările pentru construirea grajdurilor, a rețelei de apă, a aleilor, a depozitelor, dar și practicarea unui șanț de drenaj al izvorului termal, au deranjat zona respectivă în proporție de 45%. Astfel, secțiunile au fost trasate doar în zonele nederanjate de intervențiile semnalate. Pe suprafața propusă spre cercetare au fost trasate un număr de nouă secțiuni, cu lungimi cuprinse între 18-50 m și lățimea de 1-2 m.

Pe suprafața cercetată au fost descoperite resturile a 26 de locuințe, 25 incendiate, una singură fiind neincendiată (L.20). Materialele de construcție folosite la ridicarea locuințelor au fost cele obișnuite, lutul, lemnul și stuful, specifice zonei. Locuințele se încadrează în tipul cel mai răspândit, acela al locuințelor de suprafață, de regulă cu două camere, una mai mare și cealaltă mai mică, cu intrarea pe latura sudică. Locuințele dispuneau de podea din lut galben, bătătorit sau erau podite cu scânduri de lemn (L. 13, L. 17). O altă variantă a locuinței de suprafață investigată

este cea care are așezate bârnele de lemn pe bolovani de râu, care probabil aveau rolul de a izola și de a stabili. (L.16) Pereții erau lucrați din chirpic, așa după cum o demonstrează numeroasele fragmente incendiate recuperate. (L.18, L.19)

Inventarul arheologic descoperit în locuințele cercetate este predominant ceramic și fragmentar, documentate fiind și alte categorii de obiecte, precum uneltele și instrumentarul gospodăresc, podoabele și accesoriile vestimentare etc.

Ca o trăsătură comună, în ceea ce privește ceramica, s-a remarcat utilizarea roții rapide și a unei paste de bună calitate, cu nisip fin în compoziție. Materialul ceramic descoperit a indicat prezența tuturor tipurilor de vase cunoscute în așezarea medievală urbană de la Orașul de Floci.

Vasele nesmălțuite sunt lucrate la roata rapidă, dintr-o pastă relativ bine frământată, cu nisip fin în compoziție și paiete de mică. Arderea vaselor este de tip oxidant, uneori incomplet (miez de culoare cenușie), în cazul vaselor care au grosimea pereților mai mare, și uniformă, de mai bună calitate, la vasele cu pereții subțiri, care în urma arderii au o culoare roșie-cărămizie. Atât la exterior, cât și la interior, majoritatea vaselor sunt netezite îngrijit, având un aspect fin, dar există, în număr foarte mic, și vase cu ambele suprafețe ușor zgrunțuroase. Dintre tipurile de vase documentate în cadrul ceramicii nesmălțuite menționăm: oala cu toartă, cămile, ulcioarele, farfuriile, străchinile, capacele, sfeșnicele, oalele-cahlă, cahlele dreptunghiulare și discurile ornamentale.

O altă categorie ceramică din cadrul olăriei descoperite este *ceramica smălțuită*. Din punct de vedere cantitativ este mai puțin numeroasă față de cea nesmălțuită. Această categorie este lucrată dintr-o pastă de bună calitate, bine arsă, în spărtură prezentând în general o culoare uniformă.

Vasele erau smălțuite mai ales cu verde, cu o mare paletă de nuanțe, iar motivele decorative sunt geometrice (cercuri concentrice, linii paralele, meandre, solzi de pește), florale sau simple pete de culoare. În cadrul acestei categorii ceramice formele frecvente sunt farfuriile, ulcioarele, străchinile, cămile și cupele.

Un loc important îl ocupă *ceramica de import*. Cea mai mare parte a fragmentelor găsite aparțin ceramicii de Iznik. Este știut faptul că începând cu sfârșitul secolului al XV-lea, dar mai mult în secolele următoare, comerțul cu produse orientale în Țările Române capătă amploare. Cele mai timpurii fragmente ceramice datate în secolul al XV-lea aparțin fazei *Miletus*, ale cărei forme nu se mai produc după anul 1470. Majoritatea fragmentelor descoperite documentează cupe, boluri sau cănițe, care probabil foloseau la servirea cafelei sau la diferite băuturi.

Au fost documentate și alte categorii de inventar, lupe de fier, greutate de lut ars și de piatră folosite la plasele de pescuit, ancore de piatră, unelte și instrumentar gospodăresc din fier, os și piatră. Conform situației stratigrafice din anul 2019 corelată cu cele din anii 1979, 1985, 1986 și 2003-2008, dar și în urma analizei inventarului arheologic, cele 26 de locuințe cercetate se încadrează cronologic în secolele XV-XVII.

101. Gornea, com. Sichevita, jud. Caraș- Severin

Punct: Căunița de Sus, beneficiar Popa Gheorghe, parcela CF nr. 31676, nr. top: 31676

Tip de sit: 11, 111, 118, 21

Încadrare cronologică: 11, 13, 32, 43

Codul RAN: 53942.10, 53942. 11, 53942.03

Autorizație nr. 148/20.03.2019

Colectiv: dr. A. C. Hamat (Muzeul Banatului Montan Reșița), Ct. Boia (Muzeul Banatului Montan Reșița)

Lucrările care au făcut obiectul cercetării preventive s-au desfășurat în localitatea Gornea, situată în partea de sud a județului Caraș Severin, mai precis în punctul Căunița de Sus. Terenul pe care s-a făcut investiția se află în proprietate privată a beneficiarului Popa Gheorghe, proiectul *Casă P+M, Piscină și împrejmuire*, necesita cercetare arheologică preventivă.

Situl arheologic Căunița de Sus este amplasat pe terasă superioară a Dunării, fiind unul dintre cele mai importante situri arheologice din sud-vestul României. El se remarcă prin numeroase descoperiri corespunzătoare unei perioade cronologice extinse. Stratigrafia sitului este complexă, ilustrând urme de locuire din paleolitic, neolitic (culturile Starčevo-Criș IIB, Vinča A1-3 și Starčevo IV), epoca bronzului, Hallstatt (Gornea-Kalakača, Basarabi), perioada romană și ev mediu timpuriu (secolele VIII-IX și XI-XII d.Chr.)¹. Din păcate starea actuală de conservare a sitului este precară, el fiind afectat de lucrările agricole și de urbanizarea agresivă a zonei.

Prin investigațiile prilejuite de această lucrare (pl. 1) s-a urmărit cercetarea preventivă a locațiilor care vor fi afectate de lucrări pentru a întregii imaginea de ansamblu a situației arheologice de pe dealul Căunița, prin identificarea, cercetarea și documentarea complexelor arheologice.

La prima deplasare pe teren pentru începerea cercetării preventive a fost documentată o intervenție mecanizată neautorizată care a afectat întreaga proprietate, situație care face în prezent obiectul unui dosar penal.

În urma curățării și răzuirii mecanizate și manuale a terenului, am constatat că excavarea neautorizată a mers în cea mai mare parte până la steril, în grămezile de pământ lăsate în urmă fiind descoperite materiale arheologice. 2/3 din parcelă a fost afectată de aceste intervenții și aproape 1/3 are depozitată umplutură de până la 3-4 m înălțime. După îndepărtarea mecanizată a solului excavat neautorizat, s-a procedat la răzuirea suprafețelor pentru identificarea eventualelor complexe. Au fost delimitate patru suprafețe, în funcție de gradul în care solul a fost excavat neautorizat.

S1 (756 m²) - în partea de sud a terenului, aici urmând să se construiască casa, piscina și o parte din alee. A fost excavată neautorizat până la adâncimea de 0, 50 - 1,20 m, în funcție de pantă. Nu au fost descoperite complexe arheologice.

S2 (503 m²) - în partea de nord a terenului, pe care urma să se implementeze parcare, o parte din alee și amenajării pentru spațiul verde. A fost excavată neautorizat până la adâncimea de 1,70 în funcție de pantă. După curățarea profilului, s-a putut observa că distrugerile au atins nivelul sterilului. În zona afectată de lucrări s-a îndepărtat mecanic solul excavat, apoi s-a răzuit cu excavatorul cu cupă de taluz și a fost curățat manual solul, ajungându-se la adâncimea de aproximativ 2 m, pe sterilul arheologic. Nu au fost descoperite complexe arheologice.

S3 (381 m²) - pe această suprafață urmând să se implementeze o parte din parcare și alee, a fost excavată la o adâncime mult mai mică decât celelalte două suprafețe. A fost excavată neautorizat până la adâncimea de 1-2 m în funcție de pantă. După curățarea profilului, s-a putut observa că a fost excavat inclusiv în steril până la adâncimea menționată. În zona afectată de lucrări s-a îndepărtat mecanic solul deja excavat și apoi s-a răzuit cu excavatorul cu cupă de taluz și a fost curățat manual solul. A fost constatată existența a 5 complexe arheologice, între care 3 gropi moderne, o alveolare naturală și o groapă menajeră cu material arheologic datat în epoca bronzului. C1, C2 și C3- gropi moderne (pl.2), mai vechi decât lucrările neautorizate, de formă rotundă, cea mai mare dintre acestea fiind C3 care suprapune C4, a cărui parte superioară a distrus-o. Umplutura gropilor este formată dintr-un singur strat de consistență lutoasă și culoare brun-cenușie cu pigmentație de chirpic și cărbune. Fără material arheologic și cu multe resturi de construcție moderne

C4 (pl. 3,4) - groapă menajeră cu dimensiunile de 2,60 x 2,30 m și adâncimea de 2,70. S-a conturat la 2m de la nivelul solului actual, fiind surprinsă doar partea inferioară a complexului. Umplutura este omogenă, de culoare maronie, formată din mai multe straturi între care se remarcă inclusiv cenușă, vase păstrate fragmentar, obiecte din piatră, bucăți mari de chirpic. Întreaga umplutură are pigmentație de cărbune și foarte multe scoici în compoziție. Materialul arheologic este foarte variat, incluzând obiecte din piatră, os și corn, scoici și material ceramic. În cadrul materialului de proveniență animală, avem rămășițele unor animale sălbatice și moluște (cerb, capră, mistreț, păsări, scoici, pești), cât și animale domestice (păsări, ierbivore mari sau mici). Materialul se află acum în curs de restaurare, fiind depozitat la MBM Reșița.

Analogiile cele mai apropiate pentru materialul ceramic le reprezintă descoperirile făcute în apropiere de Gheorghe Lazarovici, la Vodniac² și Gornea Țărmuri³. Tot în cadrul materialului ceramic se încadrează și fragmentele mari de chirpic-lipitură de perete, pe care încă se mai pot remarca forma nuielilor sau chiar a unor pari de mari dimensiuni. În funcție de analogiile ceramice, complexul a fost încadrat în Bronz Timpuriu. M. Gumă încadra descoperirile de acest tip de pe teritoriul Banatului în faza IIB, denumindu-le aspectul Gornea Orlești⁴.

C5 - alveolare naturală, umplută cu rămășița unui strat de cultură, de formă rotundă cu dimensiunile diametrul

¹ Lazarovici 1977, 1979; Gudea 1972; 1973; Gumă 1997; Dragomir 1981, 464; Benea 2003; 2016; Țeicu 1993, 235-237; 1996, 10; 1998, 84-85, 126-127; Țeicu și Lazarovici 1996, 16- 43, 80-90.

² Lazarovici 1977, 89.

³ Lazarovici 1977, 90.

⁴ Gumă 1997, 20, 24, 30, 34.

de 56 cm, adâncime -16 cm de la nivelul de conturare. Umplutura gropii este formată dintr-un singur strat de consistență lutoasă și culoare brun-cenușie cu pigmentație de chirpic și cărbune. Fără material arheologic.

S4 (1160 m²) în partea de sud a terenului, între S2 și drumul național, pe care urma să se implementeze șanțul pentru gard, o parte din piscină și alea de acces. A fost afectată în cea mai mare parte de depozitarea solului excavat, ea având pe alocuri 3- 4 m de umplutură. A fost cercetat șanțul pentru gard. Acesta s-a realizat în umplutură la o adâncime aproximativă cuprinsă între 0,50-1 m cu o lățime de 0,70 m. Pentru realizarea aleii nu au fost executate lucrări de excavare a solului, ea urmează să fie realizată prin aducerea unui strat de piatră peste cei aproximativ 2 metri de umplutură. Utilitățile au fost introduse în umplutura aflată pe suprafața terenului. Nu au fost descoperite complexe arheologice.

Abstract

Preventive archaeological research from Gornea-Căunița de Jos has led to the discovery of five archaeological complexes, among which three are modern intrusions filled with construction rubbish, one of them is a natural alveolation, and the fifth one is a complex filled with archaeological material, dated in the Bronze Age.

The archaeological material is quite varied, including objects made of stone, bone and horn, also shells and ceramic material.

The closest analogies are the findings of Gheorghe Lazarovici, also made nearby, in Vodniac and Gornea Țărmuri. According to the ceramic analogies, the complex was classified as Early Bronze Age. M. Gumă framed the discoveries of this type from the Banat area in phase IIB, naming them the aspect as Gornea Orlești.

Bibliografie

Benea 2003, Benea Doina, *Cu privire la o notiță de arheologie creștină*, în PB 2 (2003), p. 95-100.

Benea 2016, Benea Doina, *Istoria Banatului. Antichitatea*, București, (2016).

Dragomir 1981, Dragomir Ion, *Noi descoperiri arheologice în hotarul localităților Gornea și Sichevicița*, în Banatica 6 (1981), p. 463-466.

Gudea 1972, Gudea Nicolae, *Un donarium roman descoperit la Gornea (jud. Caraș-Severin)*, în SCIV 23 (1972, 4), p. 671-676.

Gudea 1973, Gudea Nicolae, *O locuință rustică din epoca romană la Gornea*, în ActaMN 10 (1973), p. 569-593.

Gumă 1997, Gumă Marian, *Epoca bronzului în Banat*, Timișoara, 1997.

Lazarovici 1977, Lazarovici Gheorghe, *Gornea. Preistorie*, în: CB 5 (1977).

Lazarovici 1979, Lazarovici Gheorghe, *Neoliticul Banatului*, în BMN 4 (1979, 1-2).

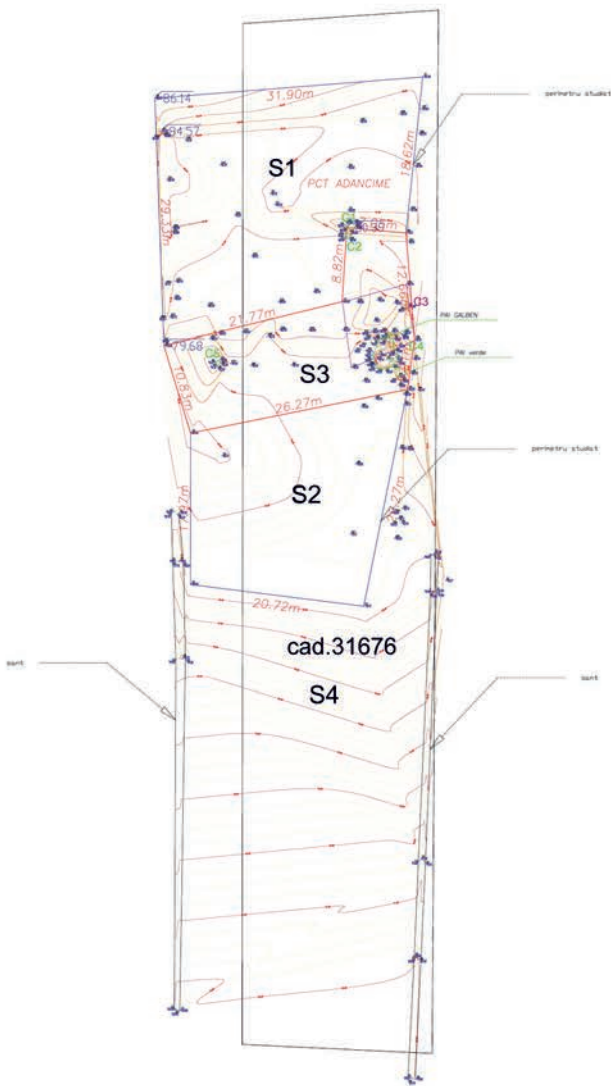
Țeicu 1993, Țeicu Dumitru, *Necropole medievale (sec. X-XIV) din sudul Banatului*, în Banatica 12 (1993), p. 229-272.

Țeicu 1998, Țeicu Dumitru, *Banatul montan în Evul Mediu*. În BHAB 19 (1998).

Țeicu, Lazarovici 1996, Țeicu Dumitru, Lazarovici Gheorghe, *Gornea. Din arheologia unui sat medieval din Clisura Dunării*, Reșița (1996).

1

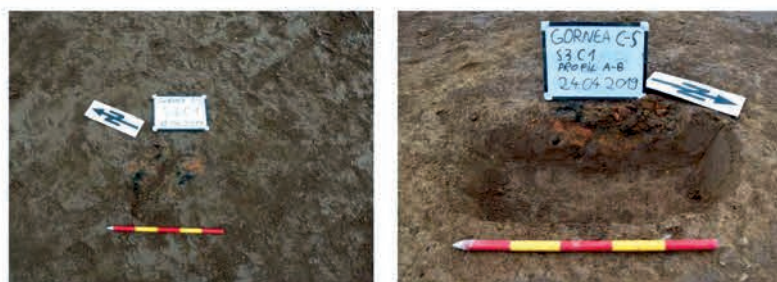

2

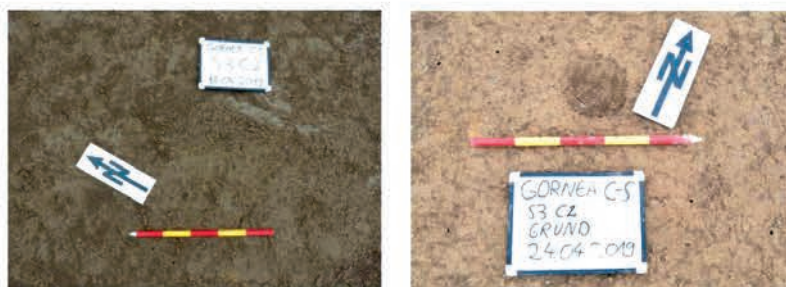

3

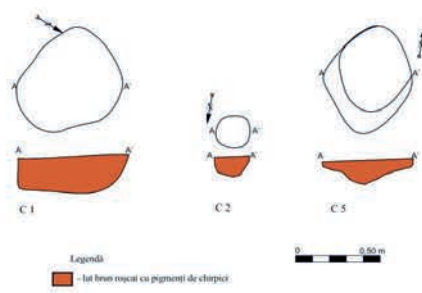
Pl. 1. 1 - Gornea, Dealul Căunița; 2 - Gornea, ridicare topografică proiect Casă P+M, Piscină și împrejurime, beneficiar Popa Gheorghe, campania 2019; 3 - Gornea Căunița de Sus, vedere dinspre nord

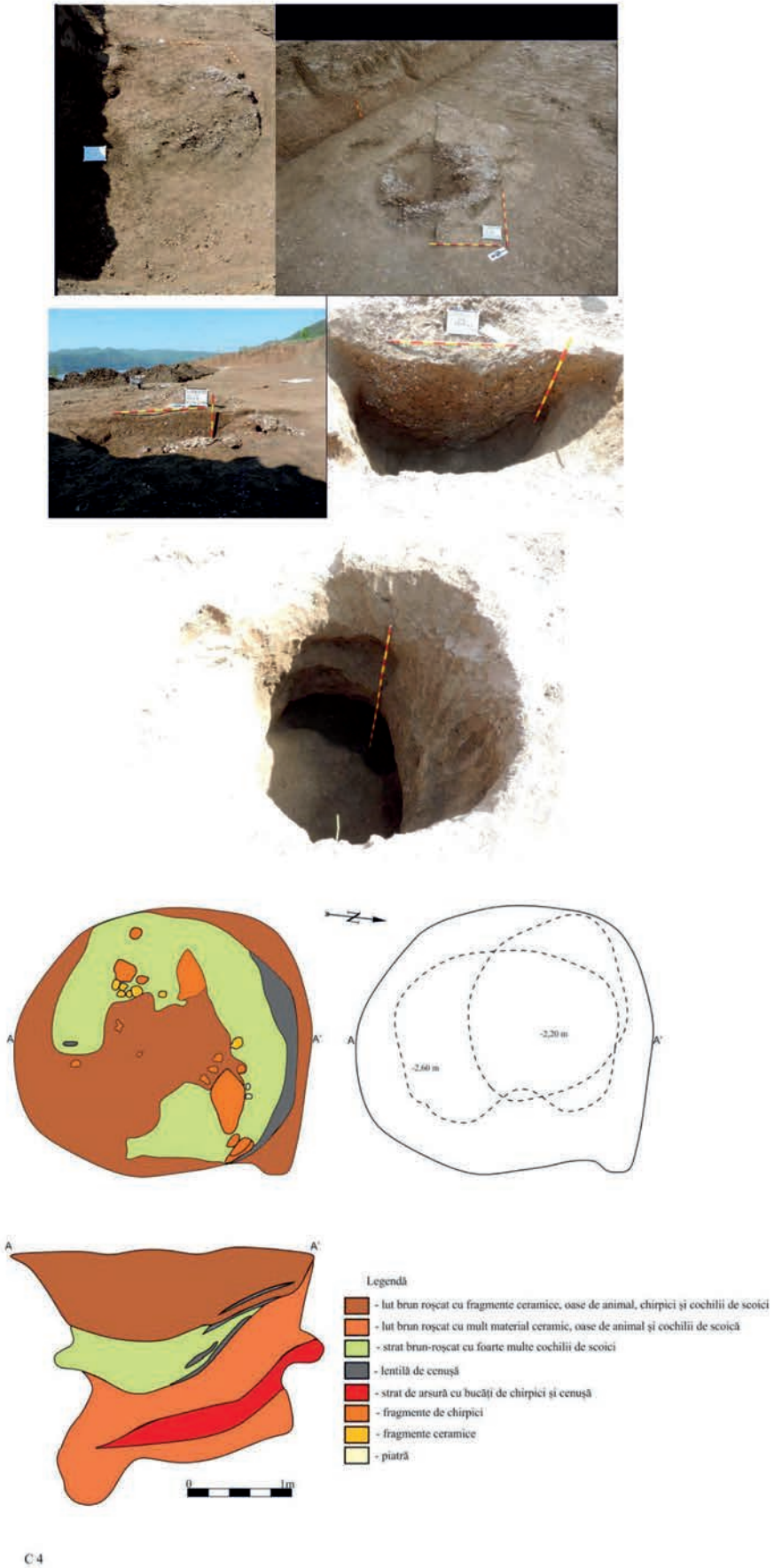
C1

C2

Pl. 2 Gornea Căunița de Sus C1, C2, C3, C5, fotografie și desen

Pl. 3 Gornea Căunița de Sus, C4 fotografie și desen (grund 1 și profil)

Pl. 4 Gornea Căunița de Sus, C4 material (ceramică, piatră, os, corn și scoici)

102. Jijila, jud. Tulcea**Punct: „La Grădini”****Cod RAN:** 160626.03; **Cod LMI:** TL-I-s-A-05718**Autorizație nr.** 456/2018

Colectiv: Sorin Cristian Ailincăi - responsabil științific, Aurel Stănică, Marian Mocanu, Florian Mihail, Cristian Micu, Florin Ciulavu, Ioana Mureșan, Lucian Mureșan, Mihaela Bleoancă. *Instituția organizatoare a cercetării arheologice:* Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea
Perioada desfășurării campaniei: septembrie-noiembrie 2018, martie-aprilie 2019

Introducere

Prin contractul 92/66553/25.09.2018 „Servicii de cercetare arheologică a terenului afectat de construirea obiectivului de infrastructură rutieră *Pod suspendat peste Dunăre în zona Brăila* (secțiunea aferentă jud. Tulcea)”, încheiat între CNAIR SA și ICEM Tulcea, se precizează efectuarea cercetării arheologice într-o serie de situri, printre care și cel denumit Jijila–La Grădini.

Zona supusă investigațiilor se află în imediata apropiere a sitului roman de la *Ghermea*. Acesta a fost identificat de P. Polonic la sfârșitul sec. al XIX-lea. În prezent, pe suprafața sitului se regăsesc numeroase fragmente ceramice, țiglă și piatră. În cadrul cercetărilor de teren desfășurate anterior a fost descoperită și o monedă de bronz de la Constantin II. Toate descoperirile au fost atribuite sec. IV p.Chr.¹. Nu excludem posibilitatea ca ceva mai la nord să fie localizată o altă descoperire realizată de E. Comșa în timpul cercetărilor de teren din anul 1951²: „La aproximativ 100 m spre Nord de punctul numit *La Cetate*, din apropierea satului Jijila, am adunat diferite fragmente ceramice: unul din epoca neolitică, iar celelalte din prima epocă a fierului”. Situl *La Grădini* este menționat și în raportul asupra cercetărilor realizate în cadrul proiectului Chronos: „Jijila *La Grădini/aux Jardins*, com. Jijila, dép. de Tulcea (66) x 746877; y 428844 (zone centrale)”³ fiind atribuit culturii Gumelnița și perioadei timpurii a epocii fierului.

Descrierea succintă a descoperirilor arheologice

Suprafața totală afectată de investiție este de 11.101,77 mp. Proiectul nostru de cercetare propunea încă de la început cercetarea integrală a suprafeței afectate de proiect. Identificarea la fața locului a unei conducte de gaz metan a condus la instituirea unor restricții de săpătură din partea TRANSGAZ SA, care practic ne-a interzis cercetarea unui culoar de-a lungul conductei (Fig. 1-2, zona marcată cu galben). O altă zonă necercetată a fost cea aflată în imediata apropiere a DN 22, zonă unde erau îngropate o serie de cabluri (Fig. 2 – marcat cu albastru). Vestigii arheologice au apărut doar în zona sudică a perimetrului cercetat (Fig. 1). Aici, pe o suprafață de peste 4000 mp au fost cercetate 135 de complexe arheologice.

Pe ansamblu, cercetările arheologice de la Jijila–*La Grădini* au evidențiat mai multe orizonturi de utilizare a

spațiului. Cele mai vechi urme datează din perioada timpurie și mijlocie a **epocii bronzului**. În această perioadă putem data gropile cx. 5 și 24, dar și mormintele de inhumatie, notate cu cx. 58, 63, 64, 65, 67, 78, 79 și 94. Acestea aparțin unui orizont cronologic rar identificat și cercetat cel puțin în nordul Dobrogei. Mormintele aveau gropi circulare sau ovale, cu pereții săpați vertical sau oblic. Defuncții au fost depuși în poziție chircită, fiind orientați diferit. Cei depuși în mormintele 64, 67 și 78 păstrau pe oase urmele depunerii din abundență a ocrului. În mormântările s-au făcut pe perioadă foarte lungă de timp (datările ¹⁴C indică un interval cuprins între începutul mileniului III și prima jumătate a mileniului II a.Chr.) și fac parte probabil dintr-o necropolă plană de dimensiuni mai mari, încă necercetată.

Următorul orizont cronologic este marcat de o serie de gropi ce pot fi atribuite sfârșitului epocii bronzului, **cultura Noua**. Situl de la Jijila este prima locuire de tip Noua-Sabatinovka cercetată în Dobrogea. Acestui orizont îi atribuim complexurile 2, 3, 5, 11, 13, 15, 20, 51, 52, 53, 54, 75, 76, 84, 100, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 115, 116, 119, 130, 131, 133, 135. Din aceste gropi provin puține fragmente ceramice, de cele mai multe ori de la oale bitronconice cu brâu sub margine și mai rar de la cești sau alte recipiente. Din cx. 43 provin și numeroase „turte din lut” cu impresiuni de deget sau perforații. Datările ¹⁴C obținute indică un interval cronologic cuprins între sfârșitul primei jumătăți a mileniului II și pragul mil. I a.Chr.

Cele mai multe și mai mari amenajări aparțin **epocii romane**. Pe lângă resturile unei locuințe și a unor gropi menajere aflate în jur, au fost cercetate o serie de silozuri de dimensiuni impresionante, cu adâncimi de până la 4 m. Epocii romane îi atribuim următoarele complexuri: 4, 16, 23, 25-34, 37-45, 48-49, 55, 70-74, 77, 80-82, 85, 87, 90, 93, 95, 98, 102, 111-114, 117, 120, 124, 127-129, 134. Acestea pot fi clasificate în funcție de funcționalitatea lor, după cum urmează: locuințe – 1 complex, gropi menajere – 14 complexuri, gropi pentru chiup – 1 complex, gropi de provizii (silozuri) – 28 de complexuri, gropi cu funcționalitate incertă – 9 complexuri.

Singura locuință cercetată parțial este localizată în extremitatea de SV a suprafeței cercetate. Judecând după adâncimea gropii este o locuință semi-îngropată, iar în plan aceasta avea probabil o formă ovală. Din păcate nu putem stabili cu exactitate dimensiunile acesteia. În jurul acestei structuri de habitat (cx. 26) au fost săpate o serie de gropi cu rol menajer, atât către N, cât și către E (cx. 25, 27-42). Situate în imediata vecinătate a locuinței, cx. 27 a adăpostit o vatră amenajată din pietre, în timp ce cx. 29 rezează groapa săpată pentru un vas de provizii de mari dimensiuni (chiup). Așezarea se extinde către NE, unde au fost descoperite și cercetate nu mai puțin de 28 de gropi cu adâncimi considerabile (în general peste 2 m.), care după dimensiuni, după forma profilului și după faptul că aveau pereții întăriți prin ardere, sunt considerate silozuri pentru cereale. Nouă complexuri (cx. 10, 16, 23, 24, 44, 45, 72, 77 și 129) nu pot fi încadrate cu certitudine în nici una din cele patru categorii amintite anterior, însă sunt asociate cu material arheologic specific epocii romane timpurii.

Analiza preliminară a materialului arheologic, constituit în proporție de 99% din fragmente ceramice, indică că

¹ P. Polonic, Raport 1898, Academia Română, ms. rom. Nr. 5132, f. 101 verso; Comșa 1953, 748, 751.

² Comșa 1953, 751.

³ Carozza, Micu, Bem 2011, 32-33.

majoritatea materialului a fost recuperat din zona locuinței (cx. 26) și a complexelor adiacente acesteia. Remarcabile prin cantitatea mare de material recuperat sunt cx. 31-32 și 39. Materialul ceramic rezultat poate fi împărțit în două categorii mari: material ceramic de factură locală, specific populației autohtone, getice, și material ceramic de import, specific epocii romane timpurii, mai cu seamă sec. al II-lea p. Chr. Din punct de vedere tipologic predomină vasele pentru depozitare și transport, atât în cazul ceramicii autohtone, cât și în cazul ceramicii romane (vase de provizii modelate cu mâna, la care se adugă un lot consistent de material amforic, și fragmente de chiupuri). Urmează ca pondere vesela uzuală (pentru gătit și servit), atât cea autohtonă (vase brocan, tigăi, cățui, etc.), cât și cea romană (oale de bucătărie, veselă de masă, câteva fragmente de opaițe etc.) Cele câteva obiecte din fier descoperite în zona locuinței și a complexelor învecinate sunt ustensile specifice traiului zilnic, cum ar fi o lamă de cuțit sau fragmente de piroane.

Din punctul nostru de vedere este vorba despre o așezare autohtonă ce poate fi încadrată cronologic între a doua jumătate a sec. I p. Chr. și sfârșitul sec. II sau primul sfert al sec. al III-lea. Trebuie subliniat faptul că a fost cercetată doar o parte marginală a acesteia. Din perspectivă istorică, cercetarea arheologică a surprins o comunitate locală aflată în plin proces de asimilare culturală (romanizare) de către cei care stăpâneau din punct de vedere politic acest teritoriu. Pe de o parte avem aspectul unei comunități locale tradiționale care trăiește în locuințe de pământ, semiîngropate, care folosește ceramică locală, tradițională și metode de stocare a cerealelor la fel de tradiționale (gropile silozuri), dar care în același timp are acces la produsele specifice epocii romane, iar aici nu ne referim doar la vasele ceramice, ci și la conținutul acestora, cum ar fi vinul adus din spațiul sud-pontic sau uleiul de măsline importat din bazinul egeean (dovada fiind fragmentele de amfore specifice). La toate acestea se adaugă și cazul particular al descoperirii din cx. 70, în umplutura căreia au fost descoperite 11 schelete umane, a căror prezență și modalitate de înmormântare pot surprinde finalul așezării de la Jijila.

O altă serie de complexe nu conțineau materiale arheologice și nu pot fi atribuite cu precizie vreunei perioade.

Bibliografie

Carozza, C., Bem, C., Micu, C. 2011, *Société et environnement dans la zone du Bas Danube durant le 5ème millénaire avant notre ère*, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași.

Comșa, E. 1956, *Contribuție la harta arheologică a Dobrogei de Nord-Vest*, SCIVA IV, 3-4, 749-750.

Fig. 1. Jijila – La Grădini. Imagine aeriană asupra zonei cercetate.

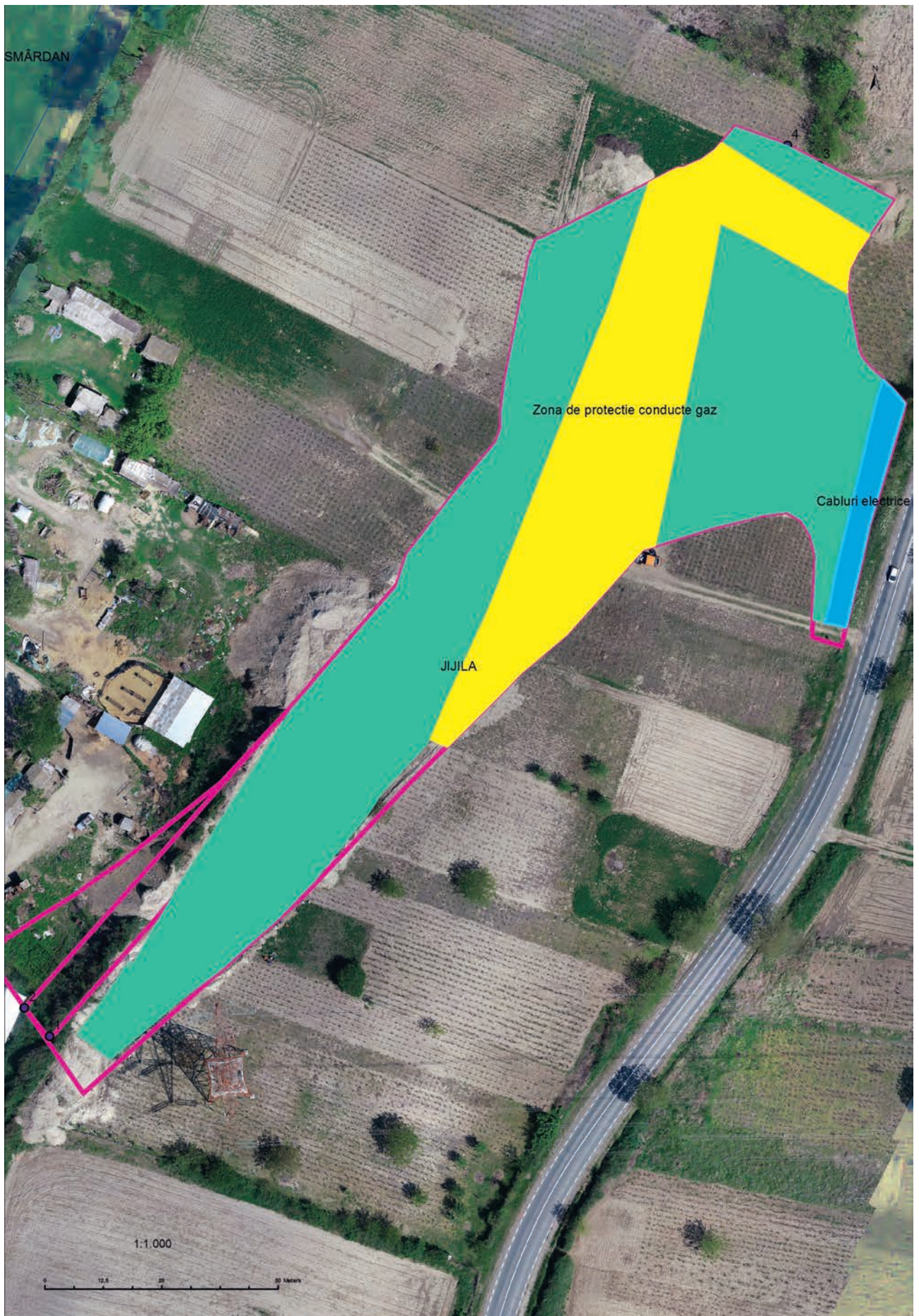

Fig. 2. Jijila – La Grădini. Imagine aeriană asupra zonei cercetate.

103. Letea Veche, com. Letea Veche, jud. Bacău

Punct: Sit 5 „Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău”, Km 8+480 - 8+680

Tip sit: Așezare rurală

Cod de epocă: 212

Încadrare cronologică: Latène

Cod RAN: 20368.01

Autorizație nr. 23/2017

Colectiv: Lăcrămioara-Elena Istina (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău) – responsabil științific de șantier, Dănuț Prisecaru, Tiberiu-Theodor Plăcintă, (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău), Sebastian Matei, Laurențiu Grigoraș, Roxana Munteanu, Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău) – membri

Perioada desfășurării campaniei: 25.03-22.06.2019

Situl numărul 5 din localitatea Letea Veche, com. Letea Veche, jud. Bacău, de pe tronsonul Variantei Ocolitoare a Municipiului Bacău a fost descoperit în urma efectuării unui diagnostic arheologic intruziv, în lunile iulie-august 2016¹, de către un colectiv de arheologi din partea Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău și Vanderlay Arheo SRL.

Situl a fost cercetat pe suprafața afectată de proiectul de infrastructură. Din colectiv au mai făcut parte și Simina-Mihaela Ilaș, Iulian-Petru Bucur, Sebastian Sascău și Marius-Alexandru Istina de la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău.

Metodologia de cercetare a fost cea uzuală pentru arheologia preventivă. Solul vegetal a fost decopertat mecanizat, cu un excavator dotat cu o cupă de taluz, până la adâncimea de conturare a complexelor arheologice. Complexele arheologice au fost apoi cercetate manual. Au fost înregistrate coordonatele topografice ale fiecărui complex, care a fost fotografiat în toate etapele cercetării, secționat și săpat, după realizarea releveelor necesare unei documentări corecte. S-au completat fișele de complex, iar inventarul descoperit a fost prelevat, etichetat și ambalat corespunzător, fiind transportat la sediul instituției CMIA Bacău spre a fi restaurat și pregătit pentru prelucrarea științifică.

În urma cercetării complexelor, nivelul de săpătură a atins sterilul arheologic pe întreaga suprafață decopertată. Suprafața afectată de proiect a fost de 9.200 mp, iar suprafața cercetată de 7.300 mp.

Au fost identificate și cercetate 32 de complexe arheologice datate în epoca geto-dacă, secolele II-I î.Hr. Situl arheologic intersectează traseul șoselei proiectate (Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău) între km 8+480 – 8+680 și reprezintă un sit monostratificat, ce păstrează urmele unei așezări relativ modeste, documentată prin gropi, structuri ușoare și un inventar mobil destul de sporadic.

Complexele cercetate pot fi definite ca:

Locuință adâncită – 2

Vatră – 3

Groapă de stâlp – 3

Groapă cu depuneri – 5

Groapă de provizii – 13

Aglomerare materiale arheologice – 5

Groapă funcționalitate nedeterminată – 1.

Stratigrafia se prezintă astfel: nivelul vegetal actual, având consistență dură, compactă, culoare brun închisă și structură argiloasă măsoară grosimi de cca. 0,20-0,40 m; este urmat de un strat cafeniu deschis, mai curând argilos la partea superioară și din ce în ce mai nisipos spre -1,00 metri. Depunerea antropică se delimitează la contactul dintre cele două straturi, mai ales la partea superioară a stratului cafeniu. Complexele au fost identificate la adâncimi cuprinse între -0,50 și -0,80 metri.

Materialul arheologic este în mare parte rulat, extrem de fragmentar, prost conservat datorită umidității crescute a solului. Aceasta a afectat cu precădere ceramica grosieră, lucrată cu mâna, precum și lipitura incomplet / slab arsă, astfel că multe dintre complexele identificate au devenit dificil de reperat în teren și de interpretat.

Situl nu a relevat un material excepțional, majoritatea artefactelor intrând în categoria bunurilor arheologice comune (ceramică, pietre fără urme de prelucrare, material faunistic, artefacte de metal). Remarcăm prezența unui număr redus de piese de metal – două fragmente de cuțite de fier, fragmente nedeterminate de piese de bronz, o fibulă, o monedă antică (nedeterminată, probabil imitație locală, în curs de curățare).

În ceea ce privește ceramica descoperită, considerațiile principale care pot fi formulate în acest stadiu al cercetării se referă la categoriile reprezentate în sit (atât fină, cât și grosieră, lucrată cu mâna sau la roată). În privința formelor specificăm că gradul accentuat de fragmentare îngreunează considerabil întocmirea unei tipologii. Caracterul depunerilor antropice corespunde celui al unei așezări (probabil de mici dimensiuni sau de durată restrânsă); gradul mare de fragmentare al artefactelor, starea precară de conservare a patrimoniului mobil și al structurilor antropice identificate pledează pentru o afectare semnificativă a sitului în trecut, pe care o punem pe seama traversării acestui perimetru de către cursul Bistriței (poate și de către cel al Siretului).

Bibliografie

Artimon, Mitrea, 1996, I. Artimon, Al. Mitrea, *Bacău – Reședință voievodală*, Bacău, 1996.

Atlasul geografic al R.S.R., București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.

Căpitanu, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață pe teritoriul județului Bacău*, în „Carpica”, XIV, 1982.

Enciclopedia județului Bacău (coord. E. Drehuță), ediția a II-a, Bacău, Editura Agora, 2008.

Florescu, Căpitanu, 1969, M. Florescu, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în „ArhMold”, VI, 1969, p. 223, nr. 18a.

Istina et alii, 2017, L.E. Istina, D. Prisecaru, P. Colțeanu, A. Heroiu, *Varianta Ocolitoare Bacău. Diagnosticul arheologic*, Onești, Editura Magic Print, 2017, 146 p.

¹ Istina et alii, 2017, p. 95.

Păpușoi, 2005 E. Păpușoi, Trestiana, *Monografie Arheologică*, Bârlad, 2005.

Popescu, Vulpe, 1982, E. Popescu, Al. Vulpe, *Nouvelles découvertes du type Ferigile*, în „Dacia, Revue d'archéologie et d'histoire ancienne”, NS, XXVI, 1982, 77- 114.

Posea, 1982, *Enciclopedia geografică a României* (coord. Gr. Posea), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Simionescu, 1975, I. Simionescu, *Pitorescul României*, București, 1975.

**Varianta ocolitoare a mun. Bacău (Obiectiv 1)
Sit arheologic nr. 5 (km 8+480 - 8+680)
Disponerea planimetrică a complexelor arheologice**

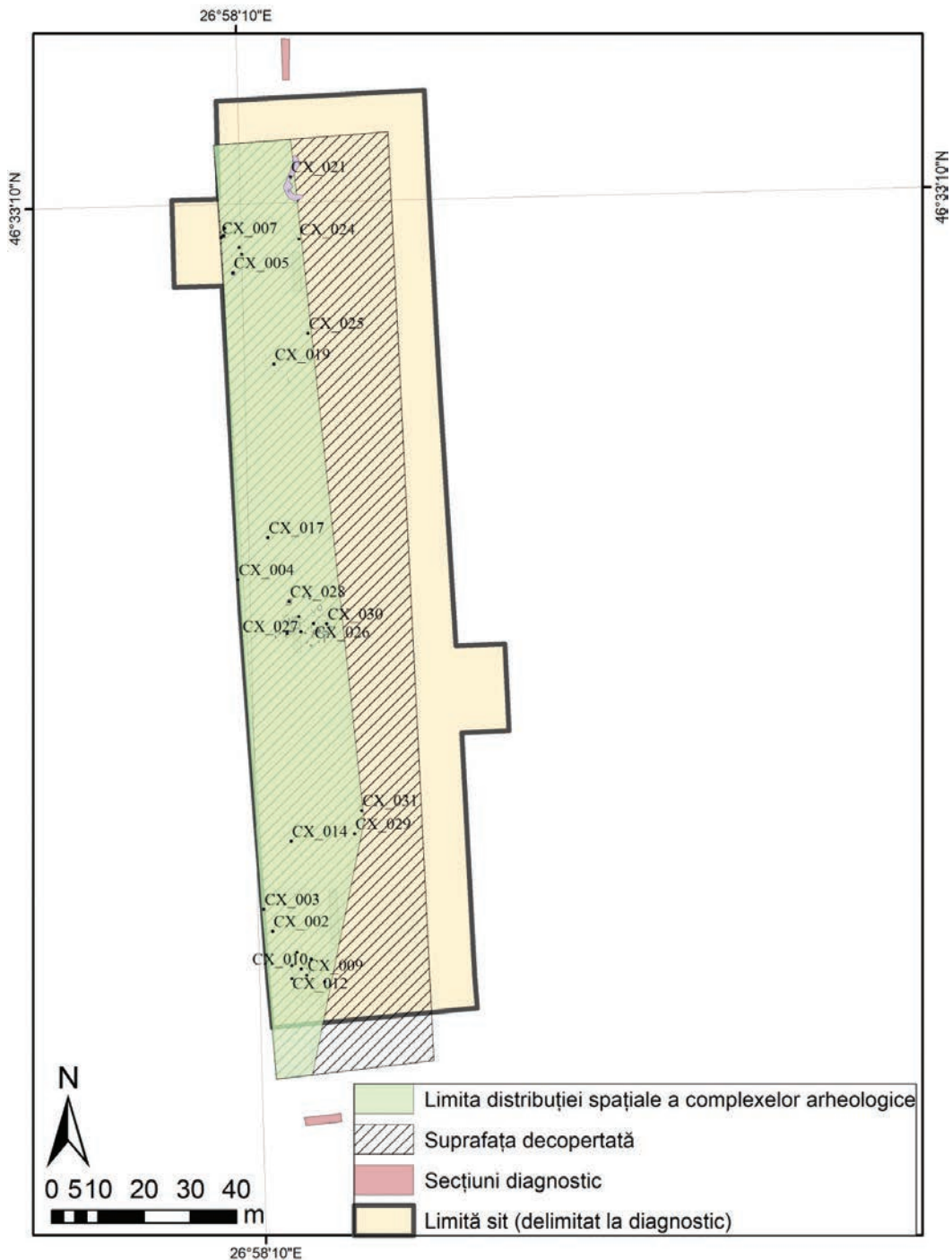

Fig. 1 – Sit 5 Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău. Disponerea planimetrică a complexelor arheologice

Varianta ocolitoare a mun. Bacău (Obiectiv 1)
Sit arheologic nr. 5 (km 8+480 - 8+680)
Dispunerea planimetrică a complexelor arheologice
(detaliu 2)

Fig. 2 – Sit 5 Varianta Ocolitoare a Municipiului Bacău. Dispunerea planimetrică a complexelor arheologice (detaliu)

104. Medgidia, jud. Constanța**Punct: „Așezarea medievală de la Medgidia, str. Griviței, nr. 4”****Codul RAN:** 60856.02**Cod tip de sit:** 119**Cod de epocă:** 431**Autorizația nr.** 260 / 10.05.2019**Colectiv:** Cristina Talmațchi – responsabil științific, Constantin Șova (MINAC)**Perioada desfășurării cercetării:** mai 2019

Terenul pe care a fost realizată cercetarea se află la sud de valul de piatră, relativ aproape de o zonă cu patrimoniu arheologic reperat, reprezentând descoperiri din secolele X-XI. În aria municipiului Medgidia nu este cunoscută locația exactă a castrului valului de piatră. Se presupune că acesta se află în partea estică a orașului, la cariera fabricii de ciment. Totuși, mai multe descoperiri, relativ din centrul orașului, făcute în ultimele decenii, documentează existența unei așezări medievale timpurii. Acestea se află pe străzile Republicii, Nicolae Bălcescu, Dumbrava Roșie, Poporului și Decebal. Nu excludem posibilitatea ca așezarea să se fi constituit în preajma castrului XV Schuchhardt al valului de piatră. De menționat că la nord de punctul cercetat, pe str. Poporului nr. 48, a fost identificat în anii 1997-1999 un segment al valului de piatră¹. Totodată, constatăm că terenul supus investiției se află în aria castrului 25 Schuchhardt al valului mare de pământ (conform hărților militare din prima jumătate a secolului al XX-lea).

Cercetarea a avut drept scop descărcarea de sarcină arheologică a perimetrului supus investiției.

Săpătura arheologică a debutat cu efectuarea unei secțiuni stratigrafice în partea de nord - nord-vest a terenului studiat, de 3 x 9 m. Ulterior au fost făcute: caseta în perimetrul viitoarei anexei (de 3 x 3,5 m), o secțiune (de 11 x 4,5 m) paralelă cu cea de control, respectiv o casetă pe latura de sud a S2 (de 3 x 4 m), pentru decopertarea unui complex.

Succesiunea stratigrafică generală a perimetrului cercetat este următoarea: nivel cu pământ brun, lemn ars, olane fragmentare, piatră și resturi diverse – umplutură modernă rămasă după prăbușirea vechiului imobil de pe teren, cu o grosime variind între 0,40 și 0,50 m; urmează un strat de umplutură, brun-negricios, cu piatră sporadică și fragmente de cărămidă de proastă calitate, gros de circa 0,35 m; apoi, la - 0,80 m de actualul nivel de călcare se află un nivel brun compact, cu rare oase și obiecte ceramice fragmentare, de perioadă otomană, nivel a cărui grosime variază între 0,30-0,40 m; acesta era urmat de un nivel brun-gălbui, compact, cu rare fragmente ceramice medieval-timpurii, gros de maxim 0,40 m; apoi pământ galben viu (*loess*). În zona beciului vechii clădiri toate aceste straturi au fost distruse, fiind gasite doar gunoaie

moderne aruncate în ultimii ani.

S-a săpat pe un teren care a suferit diverse intruziuni antropice de-a lungul timpului. Astfel, în perimetrul cercetat, a existat o construcție anterioară care a avut spre partea vestică un beci de circa 4 x 3 m. Acesta era adâncit până în *loess* și avea pereții din piatră neregulată prinsă cu mortar galben, sfărâncios. Groapa beciului era acum umplută cu gunoi menajer modern (bucăți de fier, haine, sticle etc.) și resturi de la vechea construcție. De altfel, pe întreaga suprafață cercetată a fost constatat un strat provenind de la nivelarea terenului după strângerea resturilor vechiului imobil, locuit abuziv de familii de romi în ultimele decenii. Aceste resturi formau un strat cu o grosime de 0,40 – 0,50 m. În S2, spre sud, au fost surprinse parțial fundațiile vechiului imobil.

În urma cercetării au fost identificate două complexe medieval-timpurii, reprezentând locuințe adâncite (bordeie), și două gropi menajere cu material de perioadă otomană.

Cpl. 1 – Bordei. S-a conturat la – 1,18 m prin observarea în profilul de sud al S2 a marginii vetrei cuptorului. Pentru cercetarea acestuia a fost realizată o casetă de 3 x 4 m, dar a fost surprins parțial, pe suprafața de 3,20 x 3,30 m. Bordeii avea cuptor săpat în perețele nordic, a cărui vatră se mai păstra pe 1,10 x 1,32 m, fiind distrusă spre gură. Podeaua bordeiului era din lutul galben-brun și avea grosimea de 1,5 – 2 cm. Starea de conservare a bordeiului era precară. Din inventarul acestuia amintim numeroase fragmente ceramice medieval-timpurii, arse reduse și în atmosferă oxidantă, și material osteologic.

Cpl. 2 – Bordei. S-a conturat la – 1,70 m și are podeaua, din lutul galben-brun, la -1,85 m. A fost surprins parțial, mare parte intrând sub profilul de sud, sub temelia din piatră a vechiului imobil. Suprafața cercetată este de 3,40 x 0,83 m, incluzând o parte din vatra cuptorului, de 1,30 x 0,70 m. Cuptorul a fost săpat în latura de vest a bordeiului. În fața cuptorului erau câteva pietre mai mari, probabil cu rol de protecție. Din inventarul bordeiului amintim fragmente ceramice medieval-timpurii și material osteologic.

Cpl. 3 – Groapă menajeră din caseta 1. S-a conturat la – 0,65 m și are fundul la – 1,80 m. Deschiderea maximă surprinsă a acesteia era de 2,55 x 1,37 m, prezentând formă neregulată. În umplutura gropii se găsea un numeros material osteologic, piatră, cărămidă fragmentară, țigle sparte și sporadice fragmente ceramice, care proveneau de la vase cu smalt verde. Un fragment provine de la gura unui urciur.

Cpl. 4 – Groapă menajeră din S2. S-a conturat la – 0,60 m și are fundul la – 1,67 m. Deschiderea maximă surprinsă a acesteia era de 1,60 x 1,70 m, prezentând formă relativ ovală. În umplutura gropii se găsea material osteologic, fragmente de cărămidă și sporadice fragmente ceramice, care proveneau de la vase cu smalt verde închis, precum și un vas fragmentar cu smalt, de formă sferoidală. Acesta a avut o toartă și tub de scurgere a lichidului.

Din totalul descoperirilor, destul de reduse, materialul ceramic este cel mai numeros. În cadrul celui medieval-timpuriu, predomină ceramica modelată din pastă comună, la roata cu învârtire lentă, arsă oxidant și decorată prin tehnica inciziei (cu linii orizontale, peste care în zona

¹ Papuc, Gheorghe, în *Cronica Cercetărilor Arheologice din România. Campania 1999*, CIMEC - Institutul de Memorie Culturală, București, 2000, 58, <http://cronica.cimec.ro/detaliu.asp?k=911>.

umărului au fost trasate benzi de linii în val sau fascicule de linii oblice, de diferite mărimi). Câteva fragmente prezintă creștături dispuse sub formă de șir deasupra liniilor orizontale. Puținele fragmente confecționate din pastă fină, arse în atmosferă reducătoare, au decor lustruit (linii verticale sau lustruire mecanică). Ceramica din caolin a fost confecționată la roata cu învârtire lentă, era arsă oxidant și a fost decorată prin tehnica inciziei. Materialului ceramic i se adaugă, din complexe și din strat, cel faunistic. În timpul cercetării, nu a fost descoperită nici o piesă monetară.

Din cele două gropi menajere și din strat au fost recoltate câteva fragmente ceramice de perioadă otomană și modernă, printre care și o pipă.

Cercetarea preventivă efectuată în Medgidia, pe str. Griviței, nr. 4, a confirmat existența așezării medievale timpurii în acest perimetru. Realitățile oferite de săpăturile arheologice efectuate în ultimele decenii, pe străzile Republicii, Nicolae Bălcescu, Dumbrava Roșie, Poporul și Decebal, ne determină să presupunem că ele fac parte din aceeași așezare, constituită probabil în jurul castrului XV Schuchhardt al valului de piatră.

Caracteristicile complexelor și cele ale ceramicii din perimetrul cercetat relevă o locuire specifică secolului al X-lea.

Materialul rezultat a fost depozitat la MINA Constanța.

Abstract:

In the spring of 2019 preventive archeological research was carried out in Medgidia on the Griviței Str. no. 4. As a result of the research, two complexes from the 10th century (representing dwellings) and two household pits of Ottoman period were found. These finds are added to those recorded in the area streets Republicii, Nicolae Bălcescu, Dumbrava Roșie, Poporul and Decebal. The correlation of archaeological data led to the conclusion that all discoveries are part of the same probable early medieval settlement around the castellum XV Schuchhardt of the stone vallum.

The resulting material was stored at MINA Constanța.

105 Merești, Cheile Vârghișului, jud. Harghita **Punct: „Peștera Mare – nr. 14”**

Tipul de sit: 1/115/116

cod RAN: 85065.04

Autorizație nr. 286/24.05.2019

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoreanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), Dan Lucian Buzea (MCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște), Valentin Dumitrașcu (IAB), Ștefan Vasile (U București), Alexandru Petculescu (ISER București), Horia Ghiță (CMCD Târgoviște), Gabriel Șerbănescu (UV Târgoviște), Valentin Georgescu (UV Târgoviște), Alexandra Diaconu (UV Târgoviște), Bogdan Stroe (UV Târgoviște), Emanuel Costache (UV Târgoviște), Ionel Geambașu (UV Târgoviște),

Perioada desfășurării campaniei: iulie/septembrie 2019.

Peștera Mare este amplasată pe versantul stâng al Cheilor Vârghișului, la aproximativ 18 metri deasupra talvegului. Peștera prezintă o serie de săli și galerii ce totalizează 1.100 m. Portalul se deschide sub forma unei bolte arcuite, cu o lărgime de 12 m. și o înălțime de 6 m. În sala principală pachetul sedimentar este ușor ascendent, dar se orizontalizează în sala din stânga acesteia. Acesta este și spațiul în care lumina naturală facilitează activitatea umană. Tr. Orghidan și M. Dumitrescu au denumit acest sector „complexul AA” și menționează faptul că pachetul sedimentar, cu o grosime de 6 m., a fost exploatat prin extragerea de îngrășământ fosfatic.

Consistentul pachet sedimentar al acestei peșterii a fost cercetat de J. Teutsch între anii 1900-1902, când a cules materiale arheologice de la suprafață. În 1907 a efectuat și o săpătură arheologică, prin deschiderea unei secțiuni la 7-8 m. de intrare, dar care nu a depășit adâncimea de 20-30 cm. În anul 1932, J. Teutsch și L. Schmidt au reluat săpătura arheologică în sala de la intrare. În 1941-1942 Maria Mottl a efectuat două sondaje, dar rezultatele obținute nu au fost publicate la standarde acceptabile. O cercetare arheologică a mai fost întreprinsă de speologul István Déneș, dar nu cunoaștem rezultatele. Din păcate, în acest stadiu al cercetărilor, nu putem identifica paternitatea gropile vizibile la nivelul de călcare, singura decelabilă fiind exploatarea de guano.

În mod natural, accesul la Peștera Mare este extrem de dificil, versantul din fața acesteia fiind reprezentat de un perete aproape vertical. În prezent, accesul în peșteră se face cu ajutorul unei serii de 2 scări metalice și a uneia săpată în versant. O pictură din anul 1857, valorificată de speologul István Déneș, redă intrarea în Peștera Mare și o scară pe care urcă un vizitator

Obiectivul nostru pentru anul 2019 a fost de a evalua succesiunea și componența culturală a etapelor de locuire, iar în vederea atingerii acestuia a fost deschisă secțiunea S1 (2 x 2 m) în sala principală (fig. 1). Secvența superioară conține un numeros material ceramic atribuit perioadelor eneoliticului și epocii bronzului.

Material litic a fost descoperit de-a lungul unei secvențe stratigrafice cuprinsă între 0,45 m și 1,7 m și este format din 225 piese litice. Dintre acestea, 57 sunt galeți și fragmente de galeți, din cuarțit, diorit și bazalt, 80 sunt fragmente indeterminabile din calcedonie, cuarțit, calcar, bazalt și diorit, 83 sunt piese provenite din debitaj, din cuarțit, calcedonie, bazalt, lidit, jasp, diorit și argilit, iar 5 sunt galeți din bazalt și diorit, cu suprafețe acoperite de desprinderi specifice percuției. Dintre acestea, cea mai accentuată densitate de piese (38,6% din eșantion) apare în partea inferioară a secvenței stratigrafice, în intervalul de adâncime cuprins între 1,5 și 1,7 m.

Cele 83 de piese rezultate din debitaj sunt așchii (n=63), suporturi laminare (n=5), nuclee și fragmente de nuclee (n=9) și piese retușate (n=6).

Nucleele sunt reprezentate fie de galeți testați, care prezintă pe una din suprafețe câteva negative de așchii, fie de fragmente pe care mai sunt vizibile părți din suprafețele de debitaj sau din planurile de lovire.

Așchiile sunt, în majoritate, fragmentate, cele mai numeroase fiind piesele distale și meziale; piesele complete și proximale prezintă taloane netede, diedre sau fațetate. În cuprinsul tuturor categoriilor de fragmente și al pieselor complete pot fi observate negative dorsale unidirecționale și adiacente, ca și suprafețe corticale rulate, de întindere variabilă. Dimensiunile pieselor complete variază între 25-48 mm lungime (excepțional, 61 mm), 32-42 mm lățime (excepțional, 59 mm) și 8-17 mm grosime. Suporturile laminare reprezintă ocurențe izolate în eșantion, obținute fie din materii prime cu reprezentativitate scăzută (lidit,

calcedonie), fie dintr-un tip de bazalt omogen. Piese retușate, în majoritate fragmentate, cinci așchii și o lamă, sunt suporturi ale căror laturi lungi au fost parțial modificate prin retușă directă, semiabruptă sau abruptă.

Materialul litic este asociat cu numeroase resturi faunistice de *Ursus spelaeus*.

Din întreaga coloană stratigrafică au fost prelevate probe pentru datări C14, OSL și IRSL.

Abstract

Peștera Mare (The Great Cave) is located on the left side of Vârghiș Gorges, about 18 meters above the thalweg. The cave presents a series of halls and galleries totaling 1,100 m. The consistent sedimentary package of this Cave was investigated by J. Teutsch, M. Mottl and István Déneș. Our goal for 2019 was to evaluate the succession and cultural composition of the habitation stages, and in order to reach it, was opened a section S1 (2 x 2 m) in the main room. The upper sequence contains a large number of ceramic materials attributable to the Eneolithic and Bronze Age periods. Lithics was discovered along a stratigraphic sequence between 0.45 m and 1.7 m and consists of 225 lithics. Of these, 57 are rounded stones and quartz stones, quartz, diorite and basalt, 80 are indeterminable fragments of chalcedony, quartz, limestone, basalt and diorite, 83 are pieces from the debitage. The lithics are associated with numerous faunal remains of *Ursus spelaeus*. Samples for C14, OSL and IRSL dating were taken from the entire stratigraphic column.

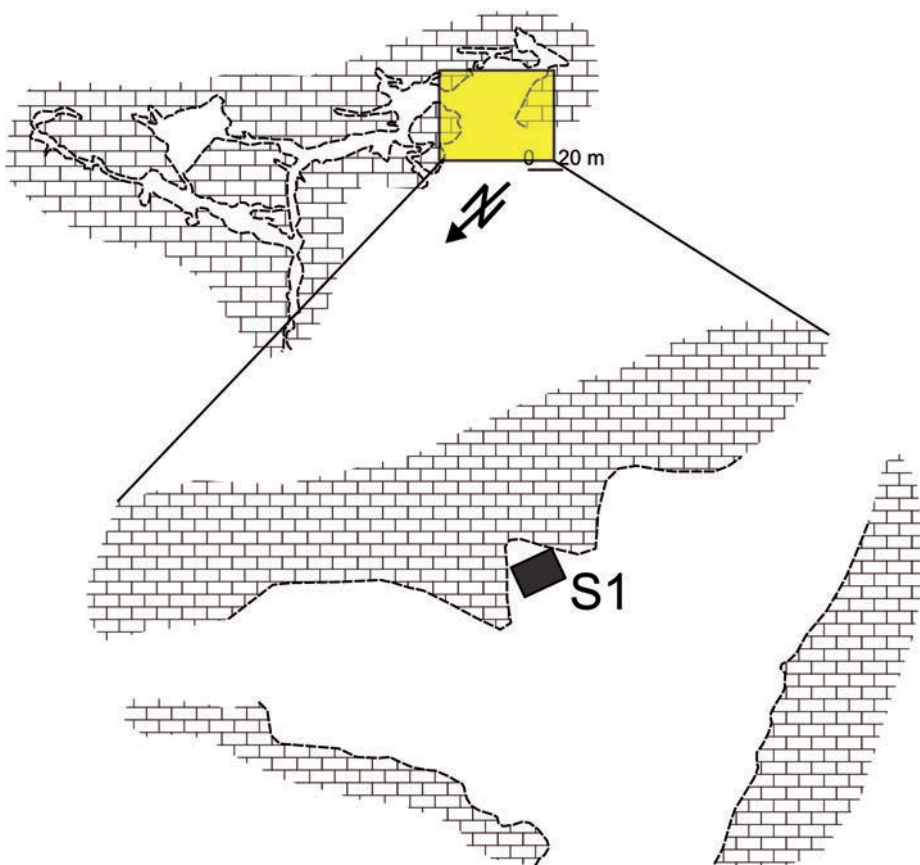

Fig. 1. Plan Peștera Mare

106. Mitocu Dragomirnei, com. Mitocu Dragomirnei, jud. Suceava

Punct: „Mănăstirea Dragomirna - Biserica Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul”

Cod RAN: 146334.01; **Cod LMI:** SV-II-m-05576

Autorizație nr. 66/27.02.2019

Colectiv: Monica Dejan-responsabil științific, Ștefan Dejan (Muzeul Bucovinei Suceava)

Perioada desfășurării cercetării: 8.04. - 2.05.2019

Cercetarea arheologică preventivă, desfășurată în anul 2019 și care o continuă pe cea din 2018, s-a realizat în cadrul proiectului cu finanțare europeană „Consolidarea, restaurarea și conservarea bisericii Dragomirna Mică și a fațadelor exterioare ale bisericii Pogorârea Sfântului Duh, Mănăstirea Dragomirna, jud. Suceava, obiect 2 - Biserica Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul”. Dacă în anul 2018, cercetarea arheologică s-a concentrat în zona din imediata apropiere a bisericii, unde s-au efectuat lucrări pentru un dren care să reducă umiditatea excesivă, în anul 2019 colectivul și-a propus cercetarea exhaustivă a interiorului bisericii, mai ales că nu se cunoșteau cercetări efectuate la acest monument.

Inclusă în proiectul de restaurare derulat între anii 1961-1970, biserica a beneficiat de lucrări ample care să-i conserve particularitățile arhitectonice, care anunțau, la începutul secolului XVII, remarcabila operă în piatră a lui Anastasie Crimca: Biserica Pogorârea Sfântului Duh a Mănăstirii Dragomirna. Aspectul inițial al bisericii din cimitirul Mănăstirii Dragomirna este pictat în *Tetraevangelul* dăruit de unul dintre cei trei ctitori, mitropolitul Anastasie Crimca. Miniatura arată un acoperiș în două ape, străjuit de două cruci. Această reprezentare permite comparația cu monumentul așa cum a ajuns astăzi: singurele prefaceri semnificative sunt observabile doar în zona acoperișului. În linii mari biserica își păstrează caracteristicile de la începutul secolului XVII. Ipolit Vorobchievici menționează schimbarea acoperișului în anul 1855, ulterior acoperișul din șindrilă este schimbat în 1893, cu unul de tablă, modificându-se și forma acestuia prin adăugarea celor trei mici turle. Între 1961 și 1970, datorită amplelor lucrări de restaurare efectuate la întregul ansamblu, se revine la forma inițială a acoperișului.

Dacă sunt cunoscute încercările prin care trece Mănăstirea Dragomirna la scurt timp după ctitorirea ei, mai ales la sfârșitul domniei lui Vasile Lupu, menționi cu privire la starea micii biserici din cimitir nu avem. Totuși, dacă avem în vedere așezarea lăcașului în afara zidurilor mănăstirii, putem presupune că acesta nu adăpostea valori importante. Miron Costin menționează jefuirea Dragomirnei în 1653 de către cazaci despre care spune că s-au purtat mai rău decât păgânii. Mănăstirea este aproape părăsită pentru că mulți dintre viețuitorii de aici sunt uciși sau cad în robie. Multe dintre odoarele cu care fusese înzestrată de ctitori se pierd.

După ocuparea nordului Moldovei, în timpul administrației austriece se realizează lucrări de reparații curente, care vor continua și după anul 1918. După cum am menționat, cele mai importante lucrări s-au desfășurat între anii 1961-1970, când se realizează și ample cercetări

arheologice începute de către Vlad Zirra și continuate de Gheorghe Cantacuzino. Publicarea recentă a acestor cercetări ne permite să documentăm secțiunile realizate în timpul lucrărilor de restaurare a ansamblului: Biserica „Pogorârea Sfântului Duh”, curtea interioară și o secțiune în exteriorul incintei. Din documentele publicate, se poate constata că în Biserica Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul nu s-au realizat cercetări arheologice, după cum ne-a confirmat cu amabilitate și regretatul Gheorghe Cantacuzino.

Ansamblul Mănăstirii Dragomirna a beneficiat de o serie de lucrări edilitare, supravegheate arheologic de către Mugur Andronic, arheolog la Muzeul Bucovinei din Suceava, dar acestea nu au afectat biserica din cimitir, după cum ne-a informat titularul supravegherii, căruia îi mulțumim și pe această cale. În concluzie, în momentul începerii cercetărilor din anul 2018, nu se cunoșteau intervenții la biserică.

Cercetarea arheologică începută în anul 2018, în exteriorul bisericii și continuată în 2019, în interior, a dovedit existența unor intervenții anterioare masive, care au distrus în întregime straturile arheologice. În exterior, prin proiectul de restaurare s-a solicitat realizarea unui dren cu lățimea de 0,80 m, de jur împrejurul bisericii. După demontarea amenajării din piatră de râu și beton (identică cu amenajarea de la biserica mare), la adâncimea de -0,50 m fața de actualul nivel de călcare s-a identificat decroșul de fundare cu o lățime inegală între 0,14 și 0,35 cm, neîngrijit lucrat. Din umplutura șanțului au fost recuperate fragmente de cărămizi folosite în timpul restaurării din anii ,60 ai secolului trecut. Faptul că decroșul de fundare a apărut destul de sus, arată că a existat o răzuire (nivelare) a terenului în timpul restaurării anterioare. De altfel, în zona altarului, se găsesc două decroșuri: primul a apărut la cota de -0,12 m, iar al doilea la -0,65-0,70 m. În axul absidei altarului, lățimea maximă a celui de-al doilea decroș este de 1,10 m. Fundațiile au fost realizate îngrijit, legate cu mortar de bună calitate care se păstrează nealterat, cu toate că biserica se găsește la mică distanță de iazul mănăstirii, iar umiditatea este mare în zonă. Lângă absida altarului, lipit de contrafort, la nord, a apărut în profil groapa unui mormânt la adâncimea de -1.05 m. Din conturul gropii mormântului M 9 nu a fost recoltat inventar și nu s-au observat urme de sicriu. Alte morminte (M 1, M 2, M 3, M 6, M7, M 8) au fost surprinse tot doar în profil. Pe latura nordică, în fața intrării în pridvor, la adâncimea de -0,70 m a fost descoperit un cavou realizat din cărămidă. Amenajarea era lipită de fundația nordică a bisericii. Deasupra cavoului M 4 se găsea o lespede de gresie, fără inscripție, care s-a fracturat din vechime în trei bucăți. Cu ocazia extinderii săpăturii în pridvorul deschis al bisericii în vederea constatării stării de conservare a fundației bisericii, la adâncimea de -0,40 m a apărut extradrosul bolții unui cavou. Acesta era așezat în axul bisericii și se întinde pe întreaga lățime a pridvorului. Cavoul avea la exterior 2,20 m lungime și 1,12 m lățime. Mormântul a fost găsit nederanjat, dar condițiile de zacere au afectat integritatea scheletului care s-a distrus aproape în întregime. Inventarul cavoului a constat din câteva fragmente textile, recoltate din zona gâtului. În acest moment, nu ne putem pronunța asupra datării mormântului, având în vedere inexistența unor conexiuni stratigrafice dintre construcția acestuia și zidul bisericii: întreaga suprafață a pridvorului deschis a fost excavată anterior și umplută cu lut galben purtat.

În urma cercetărilor arheologice s-a putut constata că în interiorul bisericii s-a intervenit de cel puțin două ori: o intervenție majoră s-a realizat, probabil, în timpul lucrărilor de restaurare sau la o dată ulterioară când a fost schimbat pavajul din interiorul bisericii care este diferit de cel anterior, păstrat la nivelul anului 2018, în pridvorul deschis. Cu această ocazie au fost distruse toate straturile arheologice prin realizarea unei hidroizolații cu pământ galben purtat care însă nu și-a îndeplinit scopul, zidurile bisericii continuând să fie afectate de umezeala excesivă. Precizăm că această hidroizolație a acoperit tot interiorul inclusiv altarul. O altă intervenție s-a produs ulterior compactării stratului de izolație, pe axul est-vest al bisericii, unde s-a putut observa existența unei secțiuni cu lățimea de 1,20 m care s-a detașat prin consistență după îndepărtarea pavajului și a stratului suport al acestuia.

În naos, în partea stângă, a fost descoperit un cavou jefuit, probabil, în vechime, umplut cu același lut galben purtat al hidroizolației amintite mai sus. Datorită distrugerii complete a oricăror urme arheologice nu ne putem pronunța asupra momentului în care mormântul a fost deschis și cu atât mai puțin în privința înmormântării. În aceste condiții, în lipsa oricăror materiale care să permită chiar și o datare largă, nu ne putem pronunța asupra datării acestui mormânt.

Cercetările arheologice preventive desfășurate în interiorul Bisericii Sfinții Enoh, Ilie și Ioan Teologul au oferit date arheologice și istorice restrânse despre acest remarcabil monument. Intervențiile neautorizate, efectuate fără supraveghere arheologică, din ultimii 50 de ani, au făcut să se piardă pentru totdeauna informații și (posibil) obiecte prețioase istoric. Încercările noastre de a afla când s-au făcut aceste intervenții au eșuat. Presupunem că o parte din lucrări s-au realizat în perioada anilor 1960-1971 sau imediat după aceea. În plus, având în vedere lucrările din anul 2010, când s-a instalat iluminatul ambiental și s-au realizat alte diverse amenajări la biserică, este de presupus că s-a intervenit major și în straturile arheologice.

Bibliografie

- Balș, G. *Bisericile și mănăstirile moldovenești din veacurile al XVII-lea și al XVIII-lea*, București, 1935
 ***, *Dragomirna. Ctitori și restauratori*, I, Sfânta Mănăstire Dragomirna, 2015
 ***, *Dragomirna. Ctitori și restauratori*, II, Sfânta Mănăstire Dragomirna, 2016
 Gorovei, Ștefan S., *Mănăstirea Dragomirna. Amintirile unui loc de memorie*, Dragomirna-Putna, 2017
 ***, *Mănăstirea Dragomirna. Istorie. Tezaur. Ctitori*, I-II, Sfânta Mănăstire Dragomirna, 2014
 Popp N., I. Iosep, D. Paulencu, *Județul Suceava*, București, 1973
 Stoicescu, Nicolae, *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale*, București, 1974.

107. Moșnița Veche, com. Moșnița Nouă, jud. Timiș

Punct: „Moșnița Veche-Obiectiv 17 C.F 408135 proprietatea Pane Ștefan”

Cod RAN: 157861.04

Autorizație: 73/04.03.2019

Colectiv: Silviu Ene - responsabil, Alin Diaconu (UVT Timișoara), Silviu Iliuță, Alexandru Crăciunaș – masteranzi UVT.

Perioada desfășurării campaniei: 6.03 - 15.03.2019

Săpăturile arheologice preventive au avut loc pe proprietatea Pane. Scopul săpăturilor arheologice a fost investigarea unei amprente de casă, unde se dorește construirea unei locuințe private. Astfel a fost încheiat un contract de prestări servicii în vederea efectuării cercetărilor arheologice preventive în zona afectată, între beneficiar Pane Ștefan și Universitatea de Vest din Timișoara. În urma diagnosticului arheologic intruziv realizat în anul 2018 de către colectivul Universității de Vest din Timișoara, s-a stabilit potențialul arheologic al zonei. După decapare (suprafața decapată 150 m²), au fost identificate și cercetate 4 complexe arheologice. În stadiul actual al cercetărilor trei dintre acestea pot fi datate în perioada epocii bronzului iar unul este contemporan. Dintre aceste complexe toate patru sunt gropi.

Din cele trei gropi date în perioada Epocii Bronzului au fost recuperate piese arheologice variate, precum: căni cu o toartă, fragmente de vase din pastă semi-grosieră și semi-fină, decorate cu linii oblice și împunsături, fragmente osteologice animale etc.

Stratigrafia generală a zonei cercetate este prezentată în continuare (într-o ordine inversă a depunerilor sedimentare), pornindu-se de la stratul superior către bază. Cu anumite excepții generate de perturbările datorate permanenței intervenții antropice și de configurația geo-morfologică specifică zonei, stratigrafia generală a sectorului este următoarea:

1. Strat arabil caracterizat printr-un sol de culoare cafeniu, omogen și ușor afânat, situat de la nivelul actual de călcare (0) până la cota de -0,30;

2. Nivel de cultură de culoare neagră, compact, amestecat cu fragmente ceramice, osteologice animale și chirpici de la cota de -0,30 m până la -0,80 m;

3. Nivel de culoare galben închis, compact, fără constituenți antropici, de la cota de -0,80 m până la cota de -1,20 m;

4. Nivel de culoare galbenă deschis, omogen, compact, cu conținut mare de carbonați, fără constituenți antropici. Acesta este situat între -1,20 m și -2,50 m (adâncimea maximă în cadrul săpăturilor efectuate).

Abstract:

Archaeological endeavours conducted in the area of Moșnița Nouă, cf. 408135, on the private property of Pane Ștefan, were started in order to clear the path towards construction works.

In the area investigated by our team, we unearthed four distinct archaeological features: three that are dating back to the Bronze Age and one that is contemporary to our times. Our findings consist of small cups with handles,

coarse and fine ceramic fragments with linear decorations, as well as animal bone fragments.

Bibliografie:

- Bunoiu, V.; Vlase, D., 2019, Fișă de sit.
 Măruia, L.; Micle, D.; Floca, C.; Stavilă, A.; Berzovan, A.; A.; Bolcu, L.; Borlea, O.; Rogozea, O.; Forțiu, S.; Magina, A.; Pîrpliță, E.; Vedrilă, I.; Horak, P.; Vidra, L.; Gogoșanu, A., *Geografia istorică a zonei Moșnița Veche. Rezultatele cercetărilor arheologice de teren*, BioFlux, Cluj-Napoca, 2012.
 Micle, D., *Raportul privind rezultatele săpăturilor arheologice preventive de pe situl Moșnița Veche - Obiectiv 16*, Universitatea de Vest din Timișoara, 2014.
 S. A. Luca, *Descoperire arheologică din Banatul Românesc*, Sibiu, 2006.

108. Negrilești, com. Negrilești, jud. Galați Punctul: „Negrilești - Curtea Școlii Sector topo B4-B5 (Grădiniță)”

Cod tip de sit: 111, 22

Cod de epocă: 131, 153, 33, 42, 5

Cod RAN: 75285.01; **Cod LMI 2004:** GI-I-s-B-02988

Autorizații nr. 138/20.03.2019 și 516/29.08.2019

Colectiv: Ilie Costel-responsabil de șantier (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați); membrii: Adamescu Adrian-Ionuț (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați); Mandache Tudor (Muzeul de Istorie „Paul Păltănea” Galați)

Finanțare: 27.000 lei

Perioada desfășurării campaniei: 11.03 - 23.10.2019

Proiectele investiționale pe care Primăria comunei Negrilești și Școala Gimnazială „Florea Julea” din localitate, intenționează a le realiza pe terenuri aflate în situl arheologic, necesită avize de descărcare arheologică. În această situație se află și investiția „Grădiniță cu trei săli de clasă” ce va fi realizată în sectorul topo B4-B5, la 100 m vest de clădirea școlii. Suprafața ce va fi afectată de proiect este 1.800 mp din care 614mp sunt construibile.

Pentru a elibera de sarcină arheologică suprafața respectivă cercetarea arheologică a început în anul 2018 prin deschiderea a 13 suprafețe (SG1-SG13). Trei dintre acestea au fost cercetate integral, iar restul până la adâncimi diferite.

În anul 2019 au fost definitive cercetările în toate suprafețele menționate și au mai fost deschise încă trei, SG14-SG16, pentru a acoperi întreaga amprentă la sol a viitoarei grădinițe precum și a fosei septice și a magaziei, suprafața totală cercetată fiind de 700 mp.

În zona respectivă au mai fost efectuate cercetări arheologice în anii 2008-2009, când situl a fost afectat de decopertarea mecanizată a unei suprafețe de circa 200 mp, până la adâncimea de -0,40 m -0,60 m. Atunci au fost

cercetate suprafețele S3, S4, S5 în anul 2008 și S6 în anul 2009, acoperind 132 mp din terenul afectat. În anul 2011 a fost cercetată secțiunea SM1 care ajungea și în această zonă. În anul 2018 au fost cercetate integral suprafețele SG1-SG3. În anul 2019, în două campanii au fost cercetate integral și suprafețele SG4-SG16.

SG4/2018 este situată la 0,5 m vest de SG1 și la 0,5 m sud de SG3. Orientarea acestei suprafețe este ENE-SSV, dimensiunile de 10 m/4 m, iar adâncimea maximă - 2,60m. Cercetarea în această suprafață a dus la descoperirea a 9 complexe (Cx.18, Cx.21, Cx.22, Cx.23, Cx.30, Cx.31, Cx.32, Cx.33, Cx.38, Cx.40) datate în epoca bronzului, perioada postromană și secolele IX-X, precum și a trei morminte (M.14, M.15, M.16) din perioada medievală. Complexele Cx.30 și Cx.31 au fost locuințe datate în secolele IX-X, prevăzute cu cuptoare pietrar (Cp1, Cp.2).

SG5/2018 este situată la 0,5 m vest de SG1 și la 0,5 m sud de SG4. Orientarea acestei suprafețe este ENE-SSV, dimensiunile de 10 m/4 m, iar adâncimea maximă de - 2,40 m. Partea de S-V a suprafeței SG5 a suprapus o parte din secțiunea S4 din 2008. În partea de vest a SG5 a fost surprinsă și golită o parte din groapa modernă Gr.1/2008. A fost sezizată o vatră Cx.34 la -1,10 m. Din strat au fost prelevate fragmente ceramice din perioada modernă, secolele VIII-X și secolul IV p. Chr.

SG6/2018 este situată la 0,5 m vest de SG1 și la 0,5 m sud de SG5. Orientarea acestei suprafețe este ENE-SSV, dimensiunile de 10 m/4 m, iar adâncimea maximă de -1,40 m. Această suprafață suprapune secțiunile S6/2009 și S5/2008 precum și marmorul dintre ele. A fost pus în evidență traseul conductei de aducțiune a apei, datată în secolul al XIX lea, realizată din olane și canivou din cărămizi. În marmorul dintre secțiunile S5/2008 și S6/2009 a fost surprinsă o vatră cercetată parțial în 2008.

SG7/2018 este situată la 0,5 m vest de SG1, în capătul de sud a acesteia și la 0,5 m sud de SG6. Orientarea suprafeței este ENE-SSV, dimensiunile de 10 m/4 m și adâncimea maximă de săpare -2,70 m. Și în această suprafață a fost surprinsă o parte a secțiunii S5/2008, pe direcția EV, cu traseul conductei de apă, săpătura fiind abandonată, în jumătate nordică, la -0,90 m. În partea sudică, la sud de săpătura din 2008, au fost prelevate, din strat, fragmente ceramice din perioada modernă, secolele VIII-X și secolul IV p. Chr. În capătul sud-estic a fost pus în evidență un mormânt medieval (M.17) ce suprapunea o groapă de provizii (Cx.39) din epoca medieval târzie.

SG8/2018 este situată la 0,5 m vest de SG2 și la 10 m de ruinele fostului conac. Orientarea suprafeței SG8 este ENE-SSV, dimensiunile de 11,60 m/4 m, iar adâncimea maximă de -2,40 m. Această suprafață suprapune o parte din șanțurile săpate, neautorizat în anul 2008, pentru construcția unei stații de pompare a apei și secțiunea S3/2008. Materialul arheologic prelevat se afla evident deranjat de respectiva intervenție. Nivelul de epoca bronzului nu a fost atins de intervenția din 2008 și astfel, în campania anului 2019, au putut fi surprinse patru gropi menajere pe latura sudică a suprafeței (Cx.47, Cx.48, Cx.49, Cx.50). În partea de nord-vest au fost identificate alte două complexe Cx.71 și Cx.72.

SG9/2018 este situată la 0,5 m sud de SG8 și la 0,5 m vest de SG3. Orientarea acestei suprafețe este E-V, dimensiunile de 11,60 m/4 m și adâncimea maximă de săpare a fost de -2,20 m. În această suprafață până la adâncimea de -0,80 m straturile arheologice au fost deranjate de prezența șanțurilor pentru fundație din anul 2008. După această adâncime au apărut complexele Cx.46, Cx.56, Cx.57, Cx.59, Cx.60, Cx.68, Cx.69 și Cx.70, datate în epoca modernă, secolul IV p. Chr și epoca târzie a bronzului.

SG10/2018 este situată la 0,5 m sud de SG9 și la 0,5 m vest de SG4. Orientarea acestei suprafețe este ENE-SSV, dimensiunile de 11,60m/4m și adâncimea maximă de săpare a fost de -3,00m. În campania anului 2019 au fost descoperite complexele Cx.41, Cx.52, Cx.53 și Cx.54 datate în epoca modernă, secolul X p. Chr și epoca târzie a bronzului.

SG11/2018 este situată la 0,5m sud de SG10 și la 0,5 m vest de SG5. Orientarea acestei suprafețe este ENE-SSV, dimensiunile de 11,60 m/4 m, și adâncimea maximă de săpare a fost de -2,40 m. În colțul de SE a fost surprins capătul de vest a secțiunii S5/2008 cu o parte dintr-o groapa modernă (Gr.1/2008). Densitatea mai mare de complexe a apărut după adâncimea de -1,00 m. A fost surprinsă continuarea complexului Cx.53, locuință de secol X p. Chr., care avea în colțul de NE un cuptor (Cp.3) și o serie de complexe datate în secolele III-IV(M.19), secolele IX-X (M18, M20), precum și în epoca bronzului Cx.58, Cx.63, Cx.64, Cx.65, Cx.74 și Cx.75.

SG12/2018 este situată la 0,5m sud de SG11 și la 0,5m vest de SG6. Suprafața are orientarea ENE-SSV, dimensiunile de 11,60 m/4 m și adâncimea maximă de săpare a fost de -2,80 m. Cercetare în SG12 a dus la punerea în evidență a unei zone cu numeroase intervenții moderne, parte din complexele surprinse, Cx.35, Cx.37, Gr.2/2008, fiind datate în această perioadă. A mai fost identificată o locuință de secol X p. Chr., Cx.36 cu un cuptor în colțul de NE, Cx.55/Cp.4 și două gropi, Cx.66, Cx.67.

SG13/2018 este situată la 0,5 m sud de SG12 și la 0,5 m vest de SG7, are orientarea ENE-SSV, dimensiunile de 11,60 m/4 m și adâncimea maximă de săpare a fost de -2,65 m. În această suprafață au fost surprinse intervenții moderne constând în conductă de aducțiune a apei din secolul al XIX lea și urmele unor locuințe (Cx.43, Cx.44, Cx.37). Au mai fost puse în evidență gropi menajere și de provizii (Cx.45, Cx.51, Cx.61, Cx.62) și o instalație de foc, Cx.42, datate în epoca modernă, secolul IV p. Chr. și epoca bronzului.

SG14/2019 cu dimensiunile de 10,0m/6m, a fost săpată până la 2,60 m. SG14, orientată ESE-VNV, este situată la est de SG1 pe latura de sud a curții viitoarei grădinițe, la 20 m vest de gardul despățitor de școala gimnazială. Suprafața acoperă zona în care se va construi magazia ce va deservi grădinița. În această zonă se află capătul de vest a secțiunii SM11/2011. Traseul respectivei secțiuni a fost surprins pe mijlocul suprafeței actuale pe direcția E-V. În c.1-2A a fost pus în evidență un complex Cx.76, iar în caroul 3C continuarea gropii Gr.19/2011, apărută în profilul de N a secțiunii SM1/2011. Ambele sunt

din epoca modernă ca și complecul CX. 83 din c.1C. Sub acesta din urmă a fost golită o groapă, Cx.83A, cu material din epoca bronzului târziu(cultura Noua).

SG15/2019 este orientată ESE-VNV, este situată la 6 m est de SG1, la 20 m sud de absida altarului Bisericii Sf. Nicolae și 10 m vest de gardul despățitor de școala gimnazială. Suprafața acoperă zona în care se va realiza fosa septică a grădiniței. Inițial dimensiunile au fost de 10,00 m/4 m dar suprafața a fost extinsă pentru a studia complexele apărute, dimensiunea finală fiind de 14 m/6 m, adâncimea maximă de -2,80 m. Au fost descoperite traseele a două conducte din olane și canivou din cărămidă datate în secolul al XIX-lea, 14 morminte de rit creștin din perioada medievală (M.21-M.34) și șapte complexe (Cx.73, Cx.81, Cx.82, Cx.84, Cx.85, Cx.86, Cx.87). Cx.73, cuptorul de ars ceramică, Cx.82, Cx.87 și locuința Cx.85 sunt datate în epoca bronzului mijlociu, Cx.84 și Cx.86 în secolele IX-X, iar Cx.81 în perioada modernă. Cx. 84 a fost o locuință prevăzută cu un cuptor pietrar (Cp.5).

SG16/2019 este situată vest de suprafețele SG8-SG13, fără martor față de acestea. A avut orientarea N-E, dimensiunile de 18,0 m/4 m și adâncimea maximă de săpare a fost de -2,20 m. Această suprafață a fost doar trasată cu scopul de a surprinde continuarea complexelor apărute în vestul suprafețelor SG8-SG13 și a acoperi întreaga amprentă a viitoarei grădinițe care are o extindere pe latura de vest. Au fost surprinse noi complexe, Cx.77, Cx.78, Cx.79, Cx.80 și continuarea complexelor Cx. 67, Cx.52B și Cx.68. Complexele 52B, 78, 79, 80 sunt datate în epoca târzie a bronzului, iar restul în perioada modernă.

Abstract

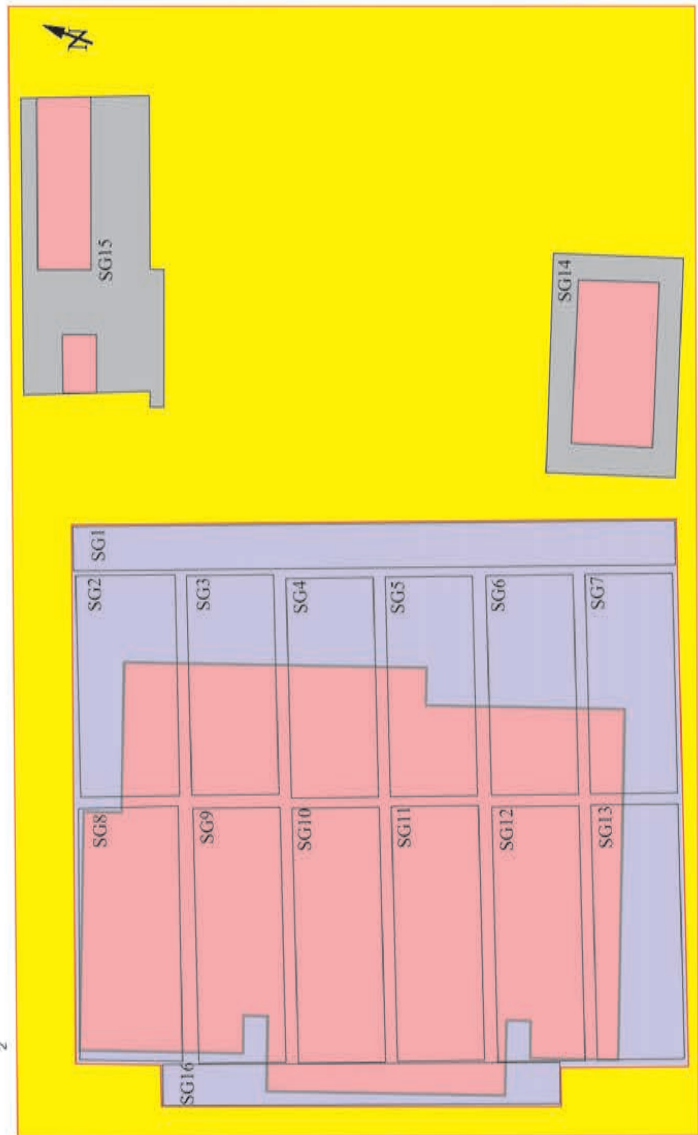
The construction of a new kindergarten in the area of the archaeological site in Negrilești was preceded by preventive archaeological research, undertaken in the B4-B5 topographic sector, 100 m west of the local school. The surface area that will be investigated covers 1,800 square meters, out of which 614 square meters represent the building space. 700 square meters have been explored during the archaeological research that has been undertaken so far.

Sixteen areas have been researched, SG1-SG16, uncovering 88 dwelling complexes, dwellings, sewage pits, storage pits and fire installations, dating from the Bronze Age and the Post-Roman, Pre-Medieval and Modern periods. Furthermore, eighteen funeral complexes have been discovered, one from the Post-Roman period, two from the 9th-10th centuries and the rest belonging to the medieval necropolis of the village of Negrilești.

- Planșa 1 -
1. Imagine satelitară cu zonele cercetate în situl Negrilești-Curtea Școlii.
  2. Plan general cu suprafețele cercetate în anii 2018-2019, punct „Grădiniță”.

Situl arheologic Negrilești - Curtea Școlii
Com. Negrilești, jud. Galați
Sector B4-B5(„Grădiniță”)
Suprafețe cercetate în anii 2018-2019

Legendă

- perimetrul viitoarei grădinițe
- amprenta la sol a viitoarei grădinițe, magaziei și fosei septice
- suprafețe cercetate în iunie 2018 - mai 2019
- suprafețe cercetate în toamna anului 2019

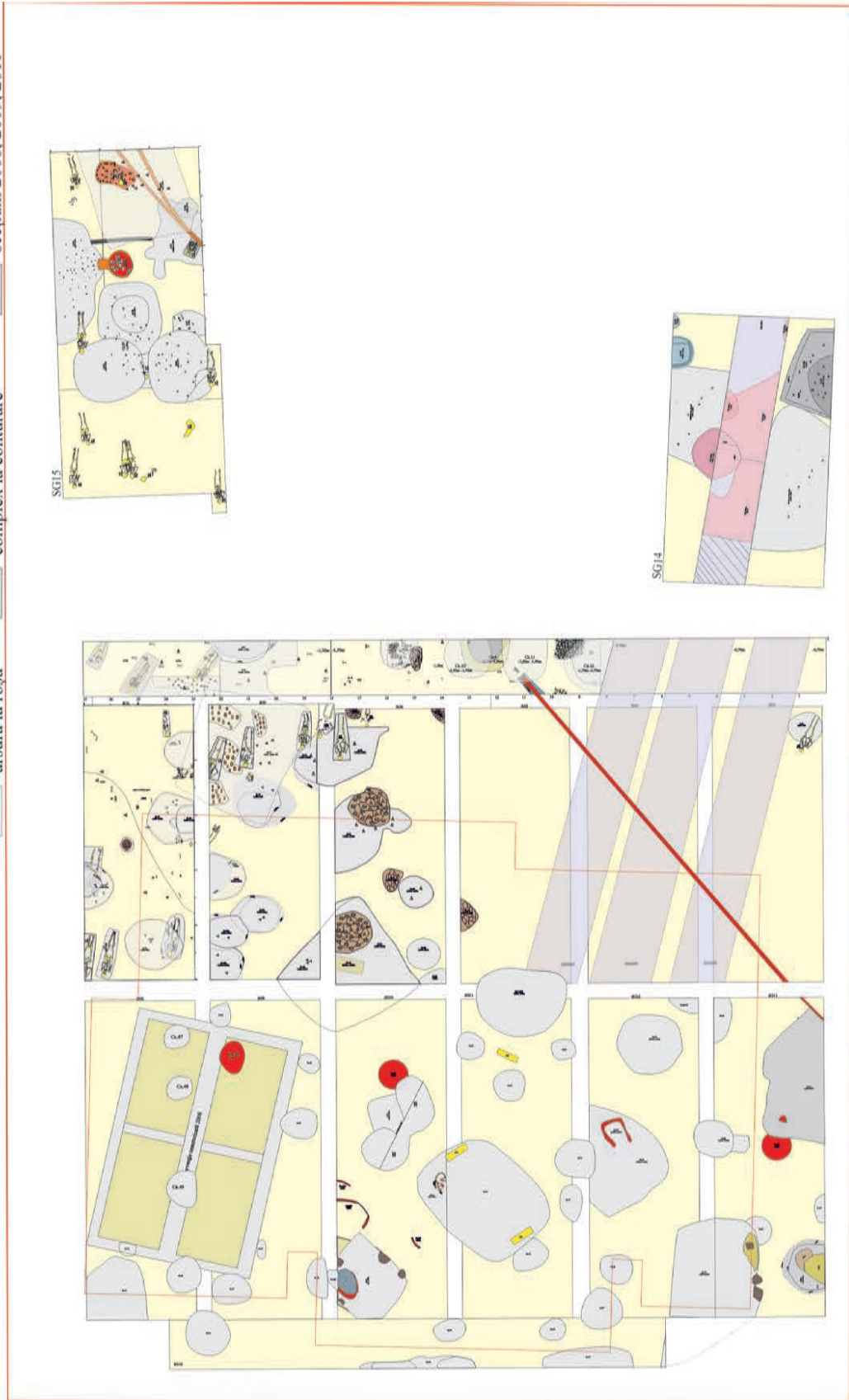

Situl arheologic Negrileşti - Curtea Şcolii - 2018
 Negrileşti, jud. Galaţi

Sector B4-B5 („Grădiniţă”)
 Plan general
 SG.1 - SG.16
 Sc. 1/20

Legendă

ceramică	oase	complex - contur la bază
chirpic	oase umane	sol negru cu chirpic spart
piatră	lemn	sol negru granulos
cărbune	vatră	sol galben purtat/bătut
arsură la roşu	complex la conturare	secţiuni 2008, 2009, 2011

Planşa 2 - Plan general cu suprafeţele cercetate în situl Negrileşti-Curtea Şcolii, punct „Grădiniţă”, în anii 2018-2019.

12
34

Planșa 3 - 1. Vedere spre sud a secțiunilor din punctul „Grădiniță”.
2. Vedere spre est a suprafețelor SG.6-7, SG.12-13, din punctul „Grădiniță”.
3 Cx.21 din suprafața SG.4, locuință din epoca bronzului. 4. Cx.39 din SG.7, groapă de provizii medievală.

12
34

Planșa 4 - 1-2 Locuința Cx.31 și cuptorul C.2 din Sg4, secolul al X lea.
3. Locuințele Cx.30 și Cx.31 din suprafața SG.4, secolul al X lea. 4. Cx.53 din SG.11, locuință din secolul al X lea.

12
34

Planșa 5 - 1-2 Conductă de secol XIX și cuptor de ars ceramică(Cx.73) din epoca bronzului.
3-4 Înhumări din secolele XVI-XVII, cercetate în SG.7 și SG.15.

109. Popești, oraș Mihăilești, jud. Giurgiu**Punct: „Cimitirul satului”**

Tip sit: așezare fortificată; așezare deschisă; așezare rurală;

Tip epocă: epoca bronzului mijlociu; epoca bronzului târziu; Hallstatt timpuriu; Hallstatt mijlociu; Latène mijlociu; ev mediu târziu.

Cod RAN: 104172.01; **Cod LMI:** GR-I-s-A-14816

Autorizație nr. 180/1.04.2019;

Colectiv: Nona Palincaș – responsabil de șantier, Cătălin I. Nicolae și Dorin Sârbu – membri în colectiv (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”)

Finanțare: Finanțarea cercetărilor preventive ar fi trebuit să fie suportată de către Parohia „Sf. Treime”, proprietara cimitirului, dar din lipsă de fonduri s-a recurs la soluții conjuncturale, respectiv costurile au fost împărțite între comanditarii cavourilor și mormintelor, responsabilă de șantier și Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”

Durata desfășurării campaniei: 1.04 – 12.12.2019

Situl este cunoscut aproape exclusiv pentru descoperirile din segmentul său de nord, numit de localnici „Nucet”, iar de arheologi Așezarea A sau Acropola, dar acesta mai are însă două segmente: Așezarea B, cuprinsă între primul șanț de apărare, care delimitează la sud Așezarea A, și cel de-al doilea șanț de apărare; și Așezarea C, aflată între al doilea și al treilea șanț de apărare, cel care delimitează situl la sud (fig. 1; Vulpe 2004-2005).

Săpături preventive 2019

S-au desfășurat în partea est-centrală a Așezării B, acolo unde situl este suprapus de cimitirul satului, în funcție de cel puțin 350 de ani, și unde s-a descoperit că mai există totuși depunere arheologică *in situ*, aflată însă sub continua amenințare a distrugerii cauzate de noile înmormântări. Totodată s-a urmărit recuperarea informației despre stratigrafia sitului prin observații asupra marginilor noilor gropi de mormânt, atunci când acestea erau săpate peste cele preexistente. Pentru că satul nu are alt cimitir și nici capelă pentru depunerea defuncțiilor înainte de înmormântare, săpăturile pentru gropile de mormânt au trebuit făcute într-o singură zi. Doar la cavouri s-a putut săpa mai multe zile, dar și acolo sub presiunea costurilor. S-a săpat un total de cca. 72 mp pentru patru cavouri și 14 morminte, distribuite în diferite părți din cimitir.

Rezultatele cercetării

Stratigrafia este foarte diferită de la o zonă a cimitirului la alta. Datarea se bazează deocamdată pe observațiile făcute asupra materialului nespălat (din lipsă de fonduri).

Epoca bronzului mijlociu

În zona de NE a cimitirului s-a găsit un strat cu o grupare de ceramică Tei II sau Tei III, nedecorată. În sit nu mai fusese documentată o locuire din această etapă.

Epoca bronzului târziu

S-au găsit doar cioburi izolate, de tip Zimnicea-Plovdiv, Radovanu și Coslogeni, în zonele centrale și sudice ale cimitirului, deși în Așezarea A această locuire are urme foarte consistente (Palincaș 1996).

Hallstatt timpuriu

În partea de NE a cimitirului există un strat ce are și cioburi sparte pe loc, atribuite larg etapei Pre-Basarabi. În alte arii s-au găsit cioburi Pre-Basarabi de tip Novaci (Palincaș 2004-2005).

Hallstatt mijlociu

Un strat subțire cu ceramică Basarabi s-a identificat în mai multe locuri din cimitir. Este posibil să aparțină aceleiași așezări Basarabi ca cea din Așezarea A (Vulpe 1986, p. 62-63), caz în care suprafața sa totală ar fi fost de cca. 3 ha.

Latène mijlociu

Spre deosebire de sondajul mai vechi din Așezarea B, zona vest-centrală, unde stratul Latène, deși ajungea la cca. 70 cm grosime, indica resturi de locuire amestecate într-un strat generat prin acțiunea intemperțiilor, în zona est-centrală s-au identificat structuri de locuire cu mai multe nivele de călcare: în partea de N și NE a cimitirului erau două-trei nivele de călcare, iar în partea de V șapte reamenajări succesive ale unei construcții (fig. 2), dintre care primele cinci au implicat reamenajarea unei gropi de chiup (fig. 3). De remarcat este și descoperirea câtorva bucăți de chirpici ars, cu straturi refăcute de zugrăveală albă (fig. 4), indicând construcții cu pereți groși (cca. 15-20 cm), a mai multor bucăți de zgură de fier, a unei tije de bronz de la o balanță medicală și a unei monede de argint de tip Vârteju-București (Preda 1973, p. 238).

Evul mediu târziu

Deoarece anterior s-a crezut că satul medieval corespunzător Bisericii „Sf. Treime” (cod LMI GR-II-m-A-15063) se va fi aflat în Așezarea C, sub satul contemporan, identificarea unei locuiri databile cu probabilitate în sec. XVII-XVIII a fost cu totul neașteptată. Aceasta constă într-o parte a unei construcții orientate aprox. SV-NE, surprinsă în săpătură pe cca. 1,90 x 2,80 m, și care a avut cinci refaceri ce au constat de fiecare dată dintr-o încăpere rectangulară cu podea de lut galben nisipos și pereți de lemn, având în capătul de N, în cel puțin trei etape, și o arie pavată (în săpătură cca. 65 cmp) cu cărămizi (dimensiuni: cca. 28 x 14 x 3 cm) (fig. 4). Acestei construcții îi aparțineau foarte probabil și un bordei și o groapă de provizii. În stratul de deasupra, într-o poziție care nu este cert *in situ*, s-a găsit un cercel de sticlă colorată, cu toartă de alamă (interpretarea analizei elementare de Ingrid Poll), de un tip rar, cu analogii în sec. XVIII (datate Silviu Oța).

Arhiva documentară și materialele sunt la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”.

Obiectivul cercetărilor viitoare este, evident, excavarea tuturor ariilor încă *in situ* din cimitirul satului, înainte de a fi distruse de mormintele noi.

Summary

Unlike nearly all previous excavations, which were focused on the northernmost segment of the site (Settlement A), the excavations from 2019 took place in the central segment (Settlement B), in the part that is superimposed by the village cemetery. For decades it was believed that this area was poorly inhabited in pre- and protohistoric times and, in any case, heavily destroyed by the village

cemetery, in use for at least the last 350 years. These excavations became necessary after it was discovered by chance that traces of intense habitation are still present in some areas and that they are being constantly destroyed by the digging of new grave pits and vaults. Remarkable are the identification of two to seven floor levels belonging to the habitation of the Middle Latène period (the settlement identified as Argedava) as well as of traces of habitations that were unknown from other parts of the site: a Middle Bronze Age layer (Tei II or Tei III) and a late medieval compound (approx. 17th-18th c.), reconstructed five times, that most probably belonged to the same village as the church and the cemetery.

Bibliografie

Palincaș, N., *Valorificarea arheologică a probelor 14C din fortificația aparținând Bronzului târziu de la Popești (jud. Giurgiu)*, în *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 47, 1996, 3, p. 239-288.

Palincaș, N., *Zur chronologischen Stellung der kannelierten (Vor-Basarabi-) Keramik von Popești*, în *Dacia NS* 48-49, 2004-2005, p. 55-64.

Preda, C., *Monedele geto-dacilor*, 1973, Ed. Academiei.

Vulpe, A., *Zur Entstehung der geto-dakischen Zivilisation. Die Basarabi-Kultur*, în *Dacia NS* 30, 1986, p. 49-89.

Vulpe, A., *50 years of excavations at the pre- and protohistoric site at Popești*, în *Dacia NS* 38-39, 2004-2005, p. 19-37.

Caption of figures

Fig. 1. Popești. The site with the location of the village cemetery (aerial photo: Cătălin I. Nicolae) (Așezarea B cu cimitirul și biserica satului = Settlement B with village cemetery and church).

Fig. 2. Popești. Section illustrating stages of reconstruction of a building with pythos from the Middle Latène period (in the area of the Vault of the Popa and Vasile families).

Fig. 3. Popești. Pythos bottom found in situ in an arson layer from the Middle Latène period (in the area of the Vault of the Popa and Vasile families).

Fig. 4. Popești. Piece of thick, burnt plaster with several layers of white paint, from a layer of the Middle Latène period.

Fig. 5. Popești. Detail of the late mediaeval building with floor of bricks and sandy yellow clay (in the area of the Vault of Dumitru Cristea).

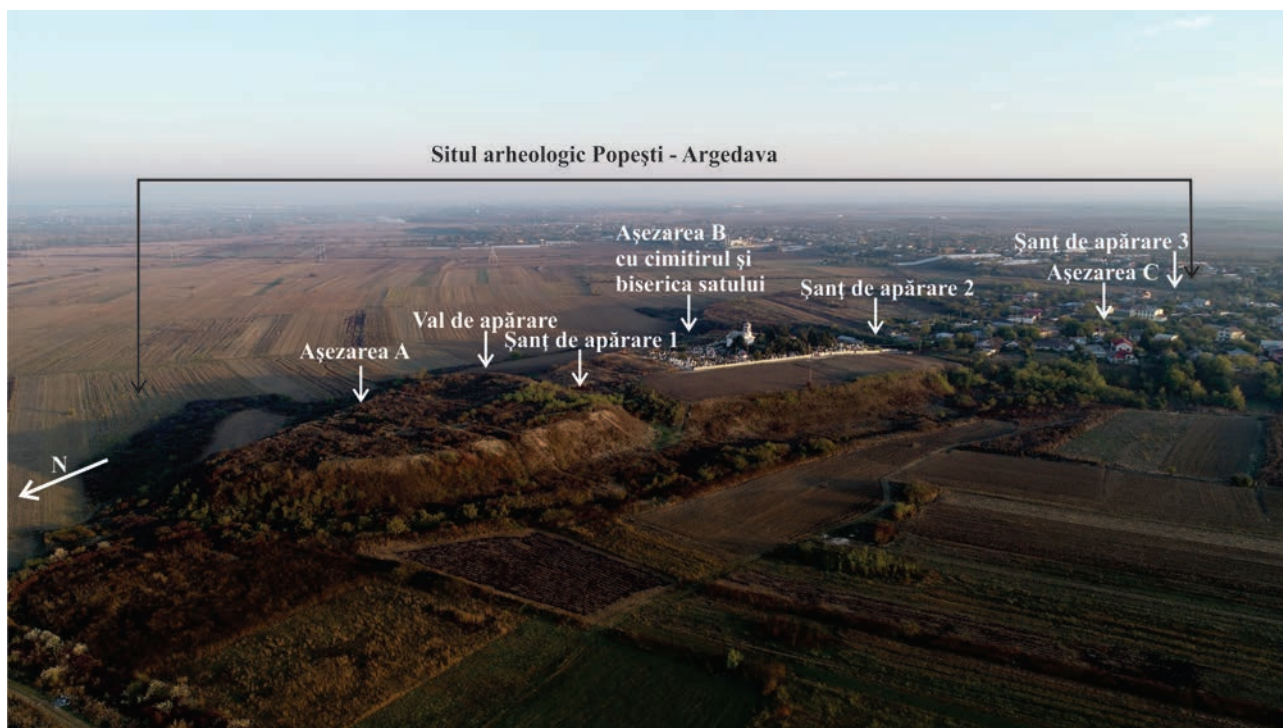
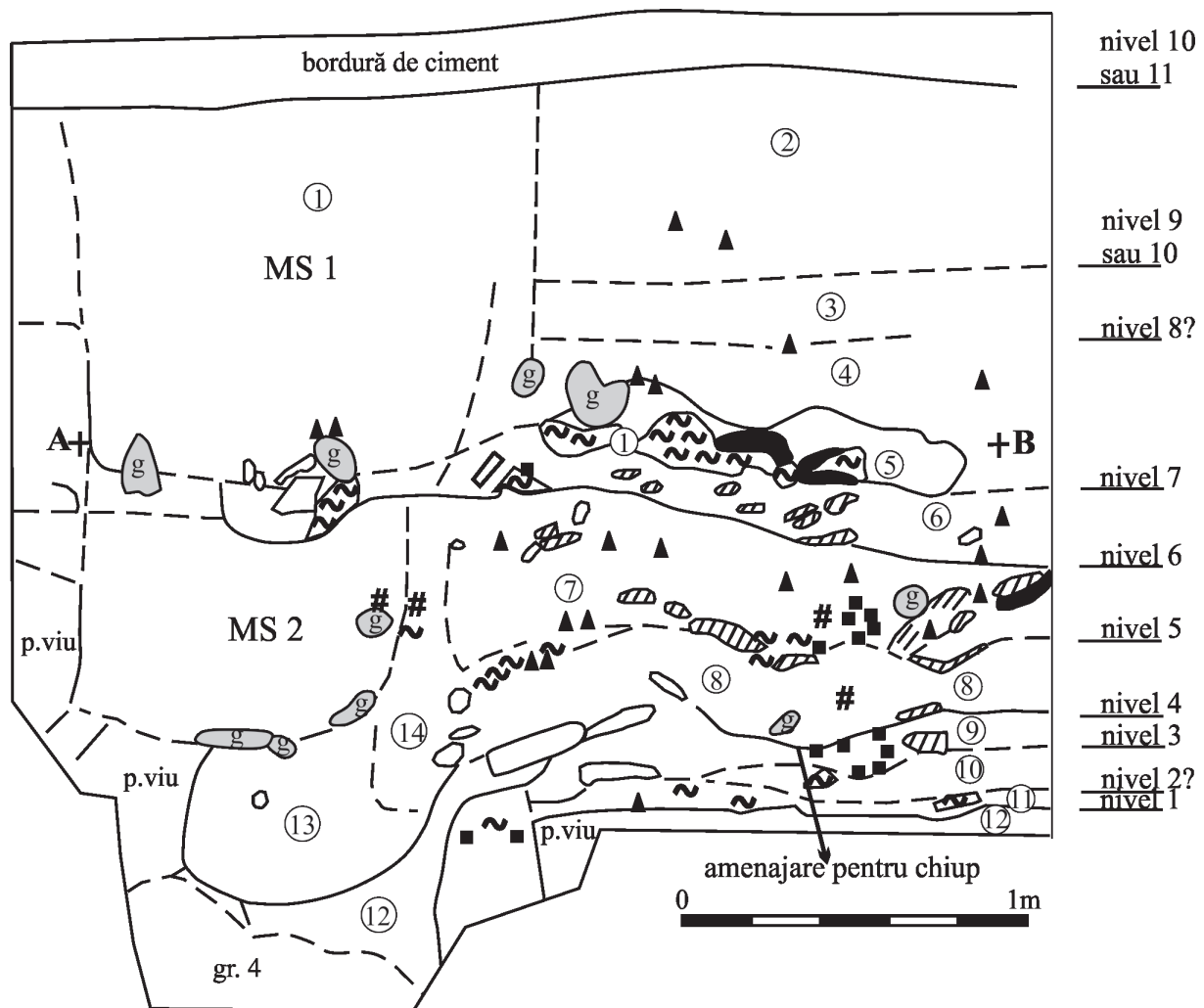

Fig. 1. Popești. Situl cu amplasarea cimitirului satului (fotografie aeriană: Cătălin I. Nicolae).

1- pământ brun deschis-gălbui (umplutura MS 1); 2- pământ cenușiu deschis cu foarte mici și extrem de rari pigmenți; 3- brun cu foarte mici pigmenți roșii și gălbui (lut); 4- pământ brun cu mici pigmenți roșii și gălbui; 5- pământ maro cu pigmenți roșii și negri (lemn carbonizat); 6- pământ galben-brun cu numeroase incluziuni de lut slab ars (oranj) și nears (galben); 7- pământ brun-maro cu pigmenți negri și roșii; 8- pământ galben-brun cu numeroase incluziuni de lut galben; 9- pământ brun cu fragmente de lemn ars; 10- pământ brun relativ curat; 11- pământ brun; 12- pământ viu; 13- pământ brun închis cu rari pigmenți roșii; 14- pământ galben-brun. ○- piatră; #- os; ~- chirpic ars; ■- cărbune; ▲- ceramică; ⊖- lut galben; ▨- arsură roșie.

Fig. 2. Popești. Profil ilustrând etape de refacere ale unei construcții cu chiup (la limita de vest a Cavoului familiilor Popa și Vasile).

Fig. 3. Popești. Fund de chiup găsit in situ în strat de arsură din Latène-ul mijlociu (în aria Cavoului familiilor Popa și Vasile).

Fig. 4. Popești. Fragment de chirpic gros, ars, cu straturi succesive de zugrăveală albă, din strat Latène mijlociu.

Fig. 5. Popești. Detaliu al construcției medievale târzii cu pavaj de cărămizi și podea de lut galben nisipos (în aria Cavoului lui Dumitru Cristea).

110. Săucești, com. Săucești, jud. Bacău**Punct: „Imașul Vacilor” - Sit 3, „Varianta ocolitoare a municipiului Bacău”, Km 16+700- 16+920****Tip sit:** Așezare rurală**Cod de epocă:** 152, 212**Încadrare cronologică:** Epoca bronzului, Latène**Cod RAN:** 25264.02**Autorizație nr.** 24/2017**Colectiv:** Lăcrămioara-Elena Istina (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău) – responsabil științific de șantier, Dănuț Prisecaru, Tiberiu-Theodor Plăcintă, Elena Brîndușa Manea (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău), Sebastian Matei, Laurențiu Grigoraș, Daniel Garvăn (Muzeul Județean Buzău) – membri**Perioada desfășurării campaniei:** 09.03-04.04.2017 și 07.06-11.11.2019

Situl arheologic nr. 3 din localitatea Săucești, com. Săucești, punctul *Imașul Vacilor*, jud. Bacău a fost identificat în urma diagnosticului arheologic intruziv efectuat în perioada iulie-august 2016 de o echipă de specialiști ai Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău și Vanderlay Arheo SRL¹.

Situl se află pe un grind situat la limita satelor Săucești și Schineni, în comuna Săucești, pe malul stâng al pârâului Rogoza, în punctul denumit de localnici *Imașul Vacilor*.

A fost identificat un număr 609 complexe arheologice cercetate în campaniile din 2017 și 2019, denumite la modul general cu cifre, multe dintre acestea având surprinse subunități denumite prin litere.

A fost decapată și cercetată o suprafață de aproximativ 12.200 mp din cei 12.975,66 mp pe care se întinde situl pe tronsonul variantei. Diferența suprafeței nedecapate o constituie prezența unei construcții actuale pe tronsonul obiectivului.

Cercetările au fost efectuate de o echipă de specialiști ai Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău și arheologi de la Muzeul Județean Buzău, în baza Autorizației de cercetare nr. 24/ 2017. Colectivul de cercetare de la CMIABc: Lăcrămioara-Elena Istina – responsabil științific, Dănuț Prisecaru, Tiberiu-Theodor Plăcintă, Elena Brîndușa Manea, Simina Ilaș și Marius-Alexandru Istina.

Specificăm faptul că din partea muzeului din Buzău au participat arheologii: Sebastian Matei, Daniel Garvăn, Laurențiu Grigoraș. La cercetările din teren în 2019 au participat și următorii masteranzi: Boeru Paul-Marian (Universitatea din București, în perioada 05.07-06.09.2019); Chicuș Monica (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 09.07-06.09.2019), Gîlea Adrian (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 13.07-19.09.2019), Niță Paul-Andrei (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 17.07-02.08.2019), Tipu Cristina (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 10.07-19.09.2019). De asemenea, a participat la cercetările din teren și studentul: Novac Bogdan (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, în perioada 28.06-13.07.2019).

Suprafața decopertată pentru situl 3 în perioada cercetării arheologice preventive a fost de 12.200 mp. În partea sud-vestică a sitului există o suprafață de aproximativ 6.900 mp care este o zonă inundabilă, unde nu sunt intervenții antropice, fapt confirmat și de cercetări pedologice efectuate de specialiști de la Institutul de Geografie Iași.

Cercetarea arheologică preventivă a urmărit să determine natura și distribuția potențialelor elemente de patrimoniu arheologic din zona direct afectată de viitoarele lucrări de construire a Variantei Ocolitoare a Municipiului Bacău, Obiectiv 1, folosindu-se o serie de metode, tehnici și bune practici specifice, considerate a fi necesare în vederea realizării scopurilor proiectului de cercetare.

Pe zona ce urmează a fi afectată de lucrările de construire, clar delimitată topografic, a fost deschisă o unitate de săpătură arheologică (suprafață), însumând o suprafață de 12.200 mp. Decopertarea s-a realizat cu ajutorul unui excavator cu cupă de taluz, prin benzi de decopertă orientate pe lungimea viitoarei șosele de centură. Adâncimea până la care s-a realizat decoperta a variat între -0,50 și -0,80 m. Îndepărtarea straturilor de sol până la nivelul de conturare, s-a făcut prin decopertări succesive de cca. -0,10-0,15 m adâncime pe strat de decopertă și pe segmente de aproximativ 20 x 4-6 m. După conturare, fiecare complex a fost fotografiat și marcat cu un număr de identificare. Pentru a înregistra aspectul umpluturii, al inventarului arheologic și eventuala succesiune a contextelor aflate în relație stratigrafică directă, toate complexele au fost secționare, iar profilul rezultat a fost fotografiat și desenat. Ulterior, s-a realizat cercetarea integrală a complexelor descoperite, urmată de fotografierea finală și desenarea planului. Datele evidențiate la fiecare dintre aceste etape au fost înregistrate pe un tipizat special denumit fișă de complex/context arheologic. Materialul arheologic rezultat în urma cercetării a fost prelucrat în cadrul Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, ambalat corespunzător și etichetat. Datele primare pentru planul general, au fost înregistrate cu ajutorul echipei de topografi de la Universitatea „Al.I. Cuza” Iași.

Stratigrafia se prezintă astfel: nivelul vegetal actual, având consistență dură, compactă, culoare brun închisă și structură argilooasă măsoară grosimi de cca. 0,20-0,40 m; este urmat de un strat cafeniu deschis, mai curând argilos la partea superioară și din ce în ce mai nisipos spre -1,00 m. Depunerea antropică se delimitează la contactul dintre cele două straturi, mai ales la partea superioară a stratului cafeniu. Complexele au fost identificate la adâncimi cuprinse între -0,50 și -0,80 m.

Complexele cercetate pot fi definite ca:
 Locuință adâncită – 22;
 Instalații foc – 4;
 Groapă de stâlp – 184;
 Groapă cu depuneri – 272;
 Groapă de provizii – 102;
 Aglomerare materiale arheologice – 2;
 Șanțuri – 2;
 Anexe – 14;
 Groapă înhumare – 1;

¹ Istina *et alii*, 2017, p. 62-85.

Mormânt – 1;

Sondaj pedologic – 5.

Cercetările arheologice preventive desfășurate în martie-aprilie 2017 și iunie-noiembrie 2019 pe situl 3 Varianta Ocolitoare Bacău Km 16+700- 16+920, în localitatea Săucești, punctul *Imașul Vacilor*, comuna Săucești, jud. Bacău, au evidențiat prezența unui sit arheologic din mai multe perioade istorice, începând din epoca bronzului și până în epoca modernă.

Bibliografie

Artimon, Mitrea, 1996, I. Artimon, Al. Mitrea, *Bacău – Reședință voievodală*, Bacău, 1996.

Atlasul geografic al R.S.R., București, Editura Didactică și Pedagogică, 1985.

Cavruc, Dumitroaia, 2011 V. Cavruc, Gh. Dumitroaia, *Cultura Costișa în contextul epocii bronzului în România*, Piatra Neamț, 2001.

Căpitanu, 1982, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață pe teritoriul județului Bacău*, în „Carpica”, XIV, 1982.

Cucu, 1981, V. Cucu, *Geografia populației și a așezărilor umane*, ediția a II-a, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981.

Enciclopedia județului Bacău (coord. E. Drehuță), ediția a II-a, Bacău, Editura Agora, 2008.

Florescu, Căpitanu, 1969, M. Florescu, V. Căpitanu, *Cercetări arheologice de suprafață în județul Bacău*, în „ArhMold”, VI, 1969, p. 223, nr. 18a.

Istina et alii, 2017, L.E. Istina, D. Prisecaru, P. Colțeanu, A. Heroiu, *Varianta Ocolitoare Bacău. Diagnosticul arheologic*, Onești, Editura Magic Print, 2017, 146 p.

Mititelu, Barabaș, 1977, D. Mititelu, N. Barabaș, *Flora și vegetația județului Bacău*, în „Studii și comunicări”, Muzeul de Științele naturii Bacău, vol. 9, 1977.

Niculică, 2015, B.P. Niculică, *Epoca Bronzului în Podișul Sucevei*, Suceava, 2015.

Păpușoi, 2005, E. Păpușoi, Trestiana, *Monografie Arheologică*, Bârlad, 2005.

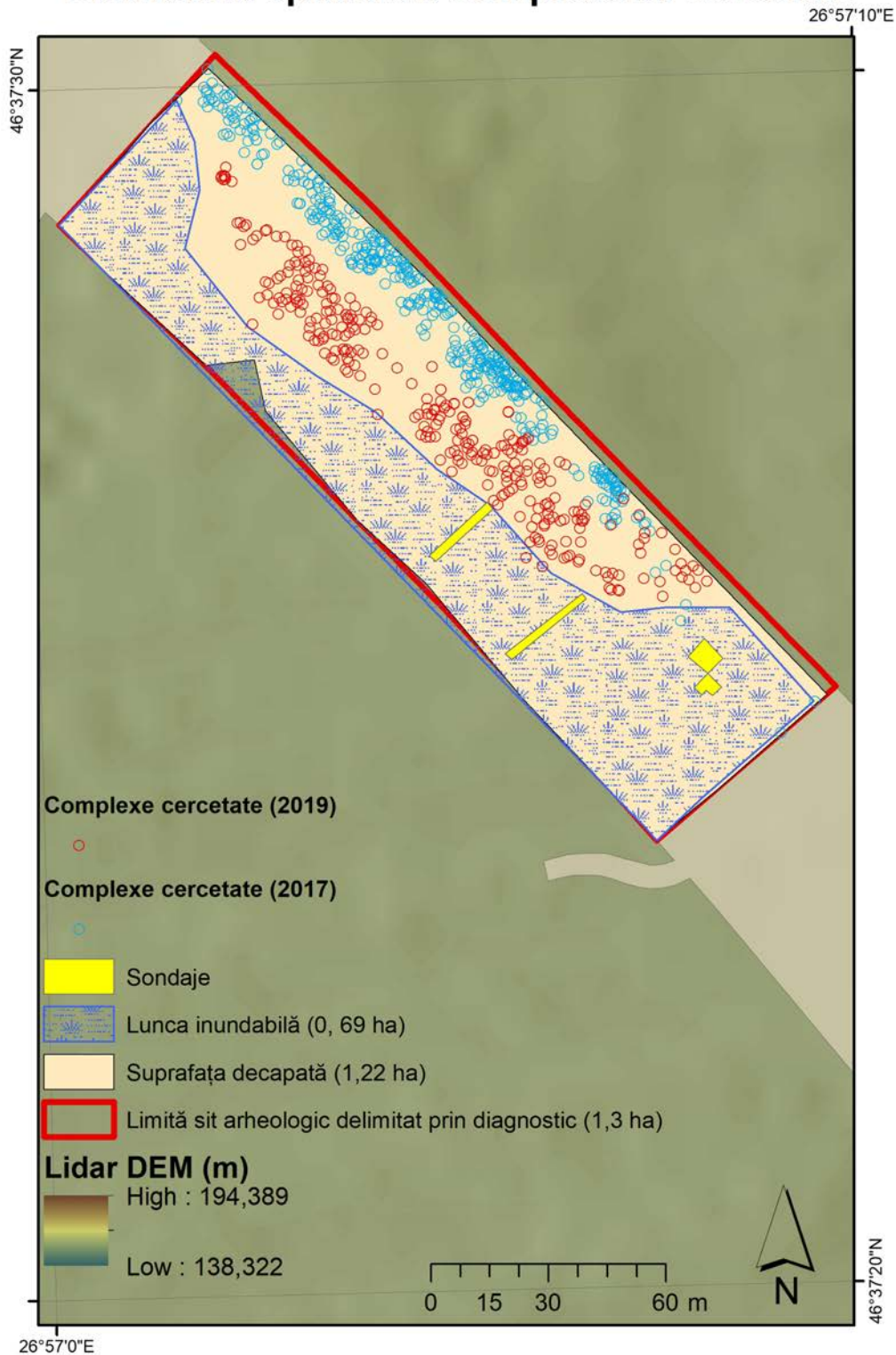
Popescu, Vulpe, 1982 E. Popescu, Al. Vulpe, *Nouvelles découvertes du type Ferigile*, în „Dacia, Revue d'archaéologie et d'histoire ancienne”, NS, XXVI, 1982, 77- 114.

Posea, 1982, *Enciclopedia geografică a României* (coord. Gr. Posea), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1982.

Simionescu, 1975, I. Simionescu, *Pitorescul României*, București, 1975.

Varianta ocolitoare a municipiului Bacău, Obiectiv 1, Sit arheologic nr. 3, km 16+700 - 16+920 Distributia spațială a complexelor cercetate

111. Segarcea Deal, com. Segarcea Vale, jud. Teleorman

Punct: „Cișmele”, sat

tip sit: 111 așezare deschisă, 211 necropolă plană

tip epocă: 322 Epoca romană târzie, 431 Epoca medievală timpurie

Autorizație nr. 304/27.05.2019

Colectiv: Eugen Silviu Teodor (MNIR), responsabil științific, Emil Ionuț Dumitrașcu (MNIR) Pavel Mirea (MJT)

Perioada desfășurării campaniei: 5-7 iulie 2019

Pe teritoriul localității erau cunoscute descoperiri arheologice din a doua epocă a fierului „în malul terasei la nord de sat”, fără alte precizări. Cercetări de suprafață au fost efectuate de arheologi ai MJT în 2010, în vederea stabilirii situației arheologice din zonă, pentru întocmirea Studiului arheologic și istoric aferent P.U.G.-ului comunei. Pe teritoriul satului Segarcea-Deal, în marginea de est, în punctul „Cișmele”, au fost identificate într-o zonă puternic afectată de lucrări de excavație efectuate pentru exploatarea solului necesar pentru diferite lucrări edilitare, urme de locuire din mai multe epoci: a doua epocă a fierului, epoca medievală timpurie, epoca medievală.

În anii 2014-2017 s-a desfășurat proiectul de cercetare *Limes Transalutanus*, al cărui scop principal era cartarea siturilor aparținând graniței romane de la începutul sec. al III-lea, pornind dintr-o poziție la est de Turnu Măgurele și până la Pitești. Între obiectivele secundare de atunci se număra și înțelegerea suportului logistic al noii frontiere, respectiv liniile de aprovizionare și sprijin tactic, dinspre Olț. Din acest motiv au fost vizitate și obiective aflate în spatele aceluși limes. Unul dintre ele a fost „Cișmele”, toponim din satul Segarcea-Deal, comuna Segarcea-Vale, jud. Teleorman.

Într-una dintre vizitele făcute la Cișmele, o echipă de voluntari ai proiectului *Limes Transalutanus* a găsit în 2017, practic la suprafață, o cărămidă fragmentară ștampilată care, deși conține explicit doar litera N retroversă, cu *sicilicus*, are analogii perfecte cu exemplare recuperate de la Romula și Slăveni, aparținând *Numerus Surorum (sagittaria)*.

La data de 12 mai 2019 echipele reunite ale MJT și *Limes Transalutanus* au reluat cercetarea de suprafață, pentru a obține o imagine cât mai completă, în special în zona de est a sitului, mai puțin cunoscută.

La începutul verii 2019 am luat hotărârea de a face o scurtă săpătură informativă la „Cișmele”, mai exact în arealul izvorului de vest, având de clarificat sugestia că am avea o necropolă romană de inhumație (ceea ce este plauzibil pentru sec. III p.Chr.).

Secțiunea S.1 a fost realizată într-o margine de râpă în care existau oase umane la vedere. Secțiunea a avut 7 m, cu lungimea orientată NV-SE, cu lățime variabilă, în funcție de ruptura râpei (1-3,60 m). Au fost cercetate două morminte. M.1 s-a aflat în partea nordică, la adâncimea de -0,50 m, conservându-se numai picioarele, nici acelea complet, partea superioară a femurelor fiind absentă. Subiectul era foarte probabil în decubit dorsal, cu piciorul

drept întins și cu piciorul stâng flexat. Statura relativ mare a subiectului (în jur de 1,70 m pe evaluări ale lungimii femurului) și starea bună de conservare sugerează un bărbat. Nu avea inventar.

M.2 a apărut la extremitatea sudică, tot la adâncimea de -0,50 m față de cota malului surpat. Craniul acestui schelet fusese vizibil în malul de pământ în primăvara anului 2019, dar a fost găsit apoi rostogolit în vale de un voluntar al proiectului de cercetare și predat MJT, în zilele care au precedat săpătura. Poziția scheletului era în decubit dorsal, cu capul spre vest, cu picioarele întinse, relativ apropiate, cu brațele ușor depărtate de corp. Este vorba despre o femeie adultă, gracilă și scundă, cu o statură în jur de 1,40 m. Deși M.2 a fost conservat aproape complet, cu excepția unei copci de tip „moș și babă” de cupru nu am identificat piese de inventar care să securizeze o datare mai fină. Oricum, orientarea mormintelor și copca de la M.2, sugerează o datare într-o perioadă relativ timpurie a evului mediu, înaintea sec. XVI.

Groapa M.2 fusese săpată în umplutura unei gropi mai vechi, de mari dimensiuni, care nu a putut fi urmărită, datorită timpului limitat avut la dispoziție pentru săpătură. Din analiza profilului acelei gropi, spre râpă, am dedus că avem un complex Dridu, databil cu mai multe fragmente ceramice.

M.1 a fost săpat tot într-o umplutură, probabil a unei locuințe adâncite, scheletul stând direct pe o vatră de pe care nu a fost recuperat material arheologic. Cel mai probabil era vorba despre o locuință Dridu, fiindcă pe același nivel, la orizontală, s-au recuperat mai multe fragmente ceramice de acest tip.

Secțiunea S.2 a fost trasată la 29 m ENE de S.1, pe locul unde un complex arheologic se vedea practic la suprafață, în marginea unui drum neamenajat, care urcă de la cișmele spre deal, spre nord. Deși am trasat inițial o suprafață pătrată (2x2 m), la prima răzuială, practic încă la suprafață, s-a conturat o groapă aproape perfect rotundă, cu diametrul de 1,45 m. De la nivelul din care ne-am adâncit – care cert nu este nivelul ei inițial de săpare, absent – groapa a avut o adâncime de 0,70 m, cu profil cilindric. Complexul, probabil unul preistoric, a fost virtual fără inventar, cu excepția unor bucăți (relativ mici) de chirpici ars, a unor fragmente minuscule, atipice, de ceramică și a unor oase de animale.

Secțiunea S.3 a fost deschisă dincolo de firul apei, la 54 m NV de S.1 și 66 m NV de S.2. Locul prezenta un interes special, datorită descoperirilor din periegezele anilor anteriori. În toată zona respectivă, de pe malul vestic al acelei râpe, s-au găsit fragmente ceramice databile cert în epocă romană, un fragment mare de calcar (material care nu poate fi local), dar mai ales un fragment de cărămidă cu ștampila „N[S]”. S.3 avea orientarea 49°, lungime de 8 m și lățime de 1,20 m. Situația cea mai interesantă s-a înregistrat în carourile 3-4, unde, la un nivel superficial, au apărut materiale romane, respectiv fragmente de cărămidă, ceramică, oase și pietre de râu. Sub acest nivel, la -0,20 m, a fost găsită ceramică tip Dridu, iar mai jos, la baza săpăturii (la -0,70 m) s-a găsit un cui modern... Evident, aceasta a fost dovada că tot pământul de aici era în poziție

secundară, adus pentru amenajarea drumului care trece prin râpă. De unde a fost adus acest pământ – nu am reușit să aflăm, la acea etapă.

Secțiunea S.4 a fost deschisă la 11 m est de S.1, într-o zonă în care se zăreau, la suprafață, mai multe colțuri de piatră. Secțiunea a avut 4x1,70 m, cu lungimea orientată 167° (SSE). A fost descoperit un cuptor de plan elipsoidal, cu lățimea de 0,70 m și lungimea totală de 0,84 m, cu pereții ridicați din piatră (marea majoritate galeți de râu, dar și calcar de carieră) și fragmente de cărămidă romană. Ceramica asociată nemijlocit cu resturile împrăștiate este romană și ea, în parte, dar mai ales de tip Dridu, ceea ce datează complexul la finalul mileniului I p.Chr. Cuptorul aparținuse unei locuințe, foarte probabil adâncite, dar din cauza eroziunii nu s-a mai prins decât cca. 1 m din lungimea laturii de NE, restul terenului actual aflându-se sub nivelul de călcare din locuință.

Menționăm că cercetarea preventivă nu a avut finanțare, realizând activitățile propuse cu largul concurs al voluntarilor noștri mai vechi dar și al primăriei Segarcea-Vale, care a produs un neașteptat flux de cetățeni dornici de a cunoaște mai bine trecutul comunității locale. Săpătura s-a făcut în week-end-ul 5-7 iulie 2019, fără posibilitatea de a extinde activitatea în zilele următoare, ceea ce desigur a avut consecințe asupra nivelului de detaliu al cercetării, fiind obligați să nu urmărim unele complexe. Oricum, săpătura era un „sondaj de diagnostic” și considerăm că și-a atins obiectivele.

Bibliografie

Eugen S. Teodor, Pavel Mirea, Emil Dumitrașcu, Mihai Micu, „Cercetările arheologice de la Segarcea-Deal „Cișmele” (județul Teleorman)”, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie*, 11, 2019.

1

2

Planșa I. Segarcea-Deal „Cișmele”. Plan general (ortofotoplan, 1); detaliu cu secțiunile arheologice (2).

112. Șimleu Silvaniei, jud. Sălaj**Punct: „Strada Oașului nr. 24”****Tip sit:** 111**Epoca:** 32**Cod RAN:** 139893.14**Autorizație nr.** 380/10.07.2019**Colectiv:** Horea Pop (responsabil de șantier), Mihai Dunca, Horațiu Cociș**Perioada desfășurării campaniei:** 03.09.2019

Situl se află amplasat pe terasa a doua neînundabilă a râului Crasna, la circa 100 m sud de cursul acestuia. Terasa este la o altitudine de 205-208 m față de nivelul mării, pe malul stâng al văii. Zona este plată, întinsă, ușor de amenajat în vederea ridicării unor construcții de locuit. Aspectul geomorfologic face din această terasă cel mai favorabil loc pentru amenajarea unor astfel de construcții. Peste valea Crasnei, la nord, se ridică impozanta Măgură a Șimleului unde locuitorii din toate epocile găseau refugiu în fortificațiile ridicate pe vârfuri, sau în pădurile din jur.

Situl a fost identificat în urma unor cercetări de teren (1996), dar a fost cercetat ocazional prin periegeze repetate (1998, 2000-2003, 2005-2007) și cercetări arheologice preventive (2009, 2011, 2016) ocazionate de construcția unei pensiuni și a unor anexe gospodărești sau construcții de locuințe, prilej cu care s-a constatat complexitatea stratigrafiei sitului. *Străzile Oașului, T. Vladimirescu, G. Coșbuc, G. Barițiu, Horea* (139893.14): Situl este delimitat de cele 5 străzi, la nord chiar de râul Crasna. Acest spațiu, de pe terasa a 2-a neînundabilă a Crasnei, este locul ideal pentru habitatul uman din arealul Șimleului.

Strada Oașului: Periegeze efectuate pe parcursul mai multor ani (1996-1998, 2000, 2001, 2005) și o supraveghere arheologică în anul 2007). Amintim cele mai importante din punctul de vedere al recoltării materialului, din 13.02.1997 și cea mai bogată din 8.05.2001. Au fost recoltate numeroase materiale ceramice aparținând perioadei eneolitice timpurii, reprezentând fragmente de vase de provizii, strachini tronconice, cupe cu sau fără picior înalt, în general vase de culoare roșie portocalie având în pastă nisip și cioburi pisate, grup Cluj. Materialul ceramic reprezentativ din punctul de vedere al formelor întregibile se află în expoziția permanentă a Complexului Social Cultural Ortodox din Șimleu Silvaniei (H. Pop și colab, 2006, p. 22). Au fost descoperite și materiale din sec. 2-4 d.Chr.

Strada G. Coșbuc nr. 7: Cu prilejul unei periegeze din anul 2000 au fost descoperite fragmente ceramice din epoca bronzului, din epoca romană și medievală.

Strada Tudor Vladimirescu, așezare cu mai multe niveluri de locuire (cercetare preventivă 2009, H. Pop, D. Culic, I. Marchiș. Au fost identificate 3 orizonturi de locuire neolitică, locuințe, gropi, morminte. În date absolute așezarea poate fi atribuită între 5.150-4.800 î.Chr. (Pop, Marchis 2010, p. 214-215). Cu același prilej, dar și în altă cercetare preventivă (2011) au fost descoperite și dovezi de locuire umană și materiale arheologice din perioada Bronzului Mijlociu și a celui Târziu dar și aparținând epocii romane (sec. 2-3) și evului mediu și epocii premoderne.

Strada Barițiu, nr.8, Observații stratigrafice 2001, Csok Zsolt cu ocazia săpării unei pivnițe, intervenție de salvare 2002 H. Pop, complexe aparținând epocii romane, epocii bronzului și perioadei eneolitice dezvoltate. Au fost puse în evidență două niveluri neolitice. Din păcate la data intervenției groapa pentru beci era săpată nefiind posibilă decât recoltarea materialului din pământul excavat. Pe baza materialului ceramic nivelul superior poate fi atribuit culturii Bodrogkerestur. O parte din materialul recoltat indică un moment cronologic mai vechi decât cel Bodrogkerestur, cu clare analogii în așezările de pe terasa văii Crasnei din zona Pericei, așezări care în ultimul timp am fost atribuite grupului Cluj, mai exact cu materialul din nivelul neolitic superior din așezarea de la Pericei-*Keller Tag*. Pentru eneoliticul dezvoltat această descoperire este deosebit de importantă fiind una dintre extrem de puținele descoperiri din județul Sălaj care pot fi atribuite acestei perioade, în speță cultura Bodrogkerestur. Dat fiind faptul că nu au fost descoperite urme care să indice existența unor morminte, este posibil ca acest punct să fie singura așezare din județul Sălaj care să poată fi atribuită culturii Bodrogkerestur. (H. Pop 2002a, p. 122, H. Pop și colab, 2006, p. 22, Bacuț-Crișan 2008, p. 123)

Strada Horea: situl arheologic este suprapun de stradă doar pe segmentul care leagă strada Oașului de strada T. Vladimirescu. În anul 2007, cu prilejul implantării unui cablu electric au fost descoperite urmele unui posibil captor de olar medieval (sec. 14-15).

Zona de protecție: la nord râul Crasna, la est, vest și sud limită de proprietate.

Obiectivul principal al cercetării preventive de la Șimleu Silvaniei din punctul *Strada Oașului nr.24*, l-a constituit eliberarea terenului de sarcină arheologică în vederea predării amplasamentului pentru construirea obiectivului *Extindere și mansardare casă familială*.

Stratigrafia stațiunii arheologice de la Șimleu, precizarea cadrului cronologic în care se desfășoară evoluția sa, stabilirea caracterului sitului, a etapelor evolutive, toate au reprezentat obiective prioritare ale cercetării. Nu în ultimul rând ne-am propus, precizarea relației și succesiunii fazelor evolutive și componentelor stațiunii arheologice, întrucât în apropiere aveam mai multe etape de locuire și o necropolă de înhumăție cu morminte neolitice. Toate aceste aspecte sunt dificil de sesizat, mai ales datorită faptului că straturile de cultură au fost afectate de-alungul timpului de eroziunea naturală, construcțiile edilitare și lucrările agricole.

Campania anului 2019 a constat în trasarea unei unități de cercetare, S1/2019 acoperind zona afectată de proiect. A fost desenat profilul estic și sudic al S1/2019.

Materiale arheologice au apărut doar în complexul identificat. S-a optat pentru decapare mecanică datorită resturilor rezultate la construirea și refacerea șarpantei imobilului în perioadele anterioare. Săpătura manuală a venit în completarea celei mecanice în momentul identificării complexelor arheologice.

Din punct de vedere stratigrafic situația sitului este extrem de simplă (Planșa 6). În suprafața excavată se observă o simplificare considerabilă a succesiunilor de straturi din cercetările anterioare ale sitului:

- a - 0,00 - 0,20 m, humus cenușiu afânat
- b - 0,20 - 0,45 m, sol negru cu pigmenti de materiale de construcție din a doua jum. a sec. 20
- c - 0,45 - 1,30 m sol maroniu închis (epocă romană)
- d - 1,30 m argilă galbenă sterilă

A fost descoperit un singur complex arheologic: Complexul C1: Tip complex: cuptor menajer fără amenajări speciale. Locație: S1, extremitatea estică, conturat la m 0-1, adâncimea -0,75 - 1,0 m (Fig. 2-5, Planșa 6). Diametru 0,6 m. Datarea complexului: epoca romană, sec. 2. Elemente de inventar: ceramică dacică și germanică modelată cu mâna, oase de animale, fragment de chirpici și o gresie (Fig. 6).

Cercetările de la Șimleu de pe strada Oașului nr. 24, deși de mică anvergură, desfășurate într-un timp scurt, au evidențiat, încă o dată, faptul că spațiul cuprins între străzile T. Vladimirescu și Oașului este unul cu un potențial arheologic deosebit. Campania anului 2019 a relevat faptul că nivelele de cultură se simplifică spre est, fiind identificat doar cel de epocă romană.

În ceea ce privește epoca romană, descoperirile aparțin unei populații de daci liberi și germanici (grupul cultural Przeworsk), ale căror urme au mai fost identificate și anterior (pe strada G. Barițiu și Oașului, str. T. Vladimirescu). Deși materialele arheologice descoperite sunt puține acestea reflectă mixtura de populație care a locuit în această perioadă pe teritoriul de azi al Șimleului.

Pe baza inventarului ceramic descoperit (ceramică lucrată cu mâna și la roată) complexul poate fi datat larg între sec. 2-3 d.Chr.

În contextul cercetărilor efectuate putem concludiona că la Șimleu Silvaniei, strada Oașului nr. 24 și în jur, există o așezare neortificată neolitică cu două faze de locuire și o a treia fază caracterizată prin înmormântări cu depunerea defuncțiilor chirciți pe o parte, și cu inventar funerar compus din vase cu ofrande. Următoarea locuire civilă, din spațiul investigat, se datează în epoca bronzului, care pare să se dividă în două etape principale: locuirea din Bronzul Mijlociu (cultura Wiettenberg) și următoarea din Bronzul Târziu (grupul Cehăluț). Până în epoca romană nu mai sunt sesizate elemente de locuire, acestea fiind cunoscute în imediata apropiere a Măgurii Șimleului și pe înălțimile acesteia. În epoca romană, datorită controlului militar exercitat de către romani dinspre limesul meseșan, așezările dacilor liberi și ai altor „barbari” (vandali) au fost amplasate în zonele de șes, mai ușor de supravegheat. Este și cazul așezării dacice din epoca romană de la Șimleu Silvaniei, amplasată între străzile T. Vladimirescu - Oașului - G.Coșbuc - Horea - G. Barițiu, pe malul văii râului Crasna.

Deși anul acesta nu au fost descoperite fragmente ceramice medievale târzii (sec. 14-16) putem însă presupune că târgul medieval, corespondent curții nobiliare fortificate a familiei Bathory, era amplasat de-o parte și de alta a râului Crasna, pe actualele străzi T. Vladimirescu (de pe malul stâng) și S. Bărnuțiu (de pe malul drept), în amonte de conul de dejecție pe care a fost ridicat castelul fortificat. Aceiași organizare a existat și în perioada de sfârșit a evului mediu, la finalul perioadei de funcționare a castelului fortificat. Nu întâmplător au fost descoperite, în anul 2009,

urmele incendiate ale unei gospodării din sec. 17 în perimetrul cercetat, foarte probabil amplasată deja pe o tramă stradală pastrată până azi. O dovadă în plus sunt urmele de construcții din sec. 19, cu un bogat inventar arheologic descoperite în cercetarea din anul 2011.

Terasa a doua a Crasnei, mai precis spațiul delimitat de străzile T. Vladimirescu – Oașului - G.Coșbuc - Horea și G. Barițiu constituie zona optimă de locuire umană deschisă, din perimetrul Șimleului, iar stratigrafia complexă și profundă este pe deplin explicabilă. Cei peste 2 m de stratigrafie impresionantă oferă sitului un potențial arheologic și istoric deosebit care pot completa în mod fericit imaginea deja conturată privind habitatul uman din arealul Măgurii Șimleului.

Bibliografie

Horea Pop, Ioan Bejinariu, Sanda Băcuet-Crișan, Dan Băcuet-Crișan, Daniel Sana, Zsolt Csok, *Șimleu Silvaniei. Monografie Arheologică. Istoricul Cercetărilor*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2006, 173 p.

113. Târgșoru Vechi, com. Târgșoru Vechi, jud. Prahova

Punct: „Balastieră Holcim”

Cod RAN: 130927.13; Cod LMI: PH-II-s-B-16215

Autorizație nr. 555/18.09.2019

Colectiv: Bogdan Ciupercă – responsabil științific, Alin Anton, Cătălin Dîscă, Tudor Hila (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești);

În perioada 25 septembrie – 22 noiembrie 2019 Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova a derulat cercetări arheologice preventive în zona comunei Târgșoru Vechi, jud. Prahova la vest de satul Târgșoru Vechi, la aproximativ 1,2 km est de râul Prahova. Cercetările au fost prilejuite de realizarea unei investiții pe care o realizează firma Holcim în zonă și anume un punct de exploatare a agregatelor.

Cercetarea arheologică preventivă a fost necesară deoarece o parte din terenul pe care urmează a se realiza exploatarea de agregate se găsește în zonele de protecție a doi tumuli de epoca bronzului, mai exact la 260 m vest-sud-vest de tumulul T 27 (Cod RAN: 130927.13), și 295 m vest de tumulul T 29 (Cod RAN 130927.12). În campania de cercetări din anul 2019 a fost cercetat colțul de nord-est al acestei suprafețe, pe o întindere de cca. 1 ha, lucrările fiind oprite din cauza condițiilor meteorologice. Cercetările vor fi reluate în anul 2020 și vor continua până la cercetarea integrală a sitului care se află în zona viitoarei exploatare de agregate.

Teritoriul comunei Târgșoru Vechi este unul foarte bogat în vestigii istorice și arheologice. În cei peste 60 de ani de când cercetările arheologice au fost demarate în zona Târgșoru Vechi s-a acumulat o cantitate importantă de informații și artefacte, contribuind la rescrierea istoriei locului. Cercetările arheologice întreprinse pe malurile pârâului Leaota au scos la lumină urme de locuire ce definesc toate epocile din paleoliticul superior și până în secol al XIX-lea.

În anul 2019 cercetările arheologice preventive s-au derulat la aproximativ 2,2 km sud-vest față de Rezervația arheologică Târgșoru Vechi, spre râul Prahova și au condus la delimitarea și cercetarea unei importante așezări datate în secolele VIII-X p. Chr. Așezarea se întinde pe o suprafață de aproximativ 2,5 ha, din care anul acesta a fost cercetată aproximativ jumătate.

Din punct de vedere metodologic pentru delimitarea întinderii sitului într-o primă fază a cercetărilor au fost proiectate trei secțiuni de control (S I, S II și S III) de pe suprafața cărora a fost îndepărtat prin mijloace mecanizate stratul vegetal. Astfel, S I, având orientarea NE – SV, a fost amplasată la o distanță de 105 m sud de drumul DC 129, având o lungime de 175 m și o lățime de 2 m.; S II, având orientarea NV – SE, pornește de la sud de DC 129, intersectează în unghi de 90° secțiunea S I și are o lungime de 312 m și o lățime de 2 m; iar S III, având orientarea NV – SE, pornește de la sud de DC 129, intersectează secțiunea S I în unghi de 90°, este paralelă cu S II, la 48 de m est de aceasta și are o lungime de 312 m și o lățime de 2 m.

După îndepărtarea stratului vegetal afectat de lucrări agricole din S I, S II și S III au fost identificate mai multe complexe și un volum important de materiale arheologice reprezentat cu precădere de fragmente ceramice, oase de animale, bucăți de chirpic și pietre de diferite dimensiuni. Cea mai mare parte a acestor materiale aparțin din punct de vedere cronologic secolelor VIII – X p. Chr.

În cea de-a doua etapă a cercetării prin practicarea celor trei secțiuni au fost delimitate șase suprafețe care au fost identificate cu litere de la A la F. Astfel, Suprafața A (S. A): între drumul DC 129 la nord, S I la sud, limita zonei cercetate la est și S III la vest; Suprafața B: între drumul DC 129 la nord, S I la sud, S III la est și S II la vest; Suprafața C: între drumul DC 129 la nord, S I la sud, S II la est și limita zonei cercetate la vest; Suprafața D: între S I la nord, limita zonei cercetate la sud, limita zonei cercetate la est și S III la vest; Suprafața E: între S I la nord, limita zonei cercetate la sud, S III la est și S II la vest; Suprafața F: între S I la nord, limita zonei cercetate la sud, S III la est și limita zonei cercetate la vest.

În campania de cercetări din anul 2019, în suprafețele A, B și C au fost identificate și cercetate un număr de 55 de complexe arheologice dintre care: 11 locuințe, șase dependințe / anexe gospodărești, trei instalații de foc exterioare locuințelor, un cuptor metalurgic, două fântâni, două depozite de unelte și arme din fier, două morminte de inhumație poziționate pe axa E-V și 28 de complexe reprezentând gropi de dimensiuni diferite, unele având funcționalitate încă nedeterminată. Cea mai spectaculoasă descoperire a fost aceea a două depozite de unelte și arme din fier, depu-

se în două gropi alături de oale și ulcioare din lut.

Așezarea identificată, a cărei cercetare a început în anul 2019 și urmează a fi finalizată în anul 2020, este una dintre cele mai mari așezări din perioada secolelor VIII-X p. Chr. din Muntenia și se alătură celor cercetate până acum la Bucov Tioca, Bucov Rotari, Dridu sau cea de la Țârgșoru Vechi din perimetrul Rezervației Arheologice de aici.

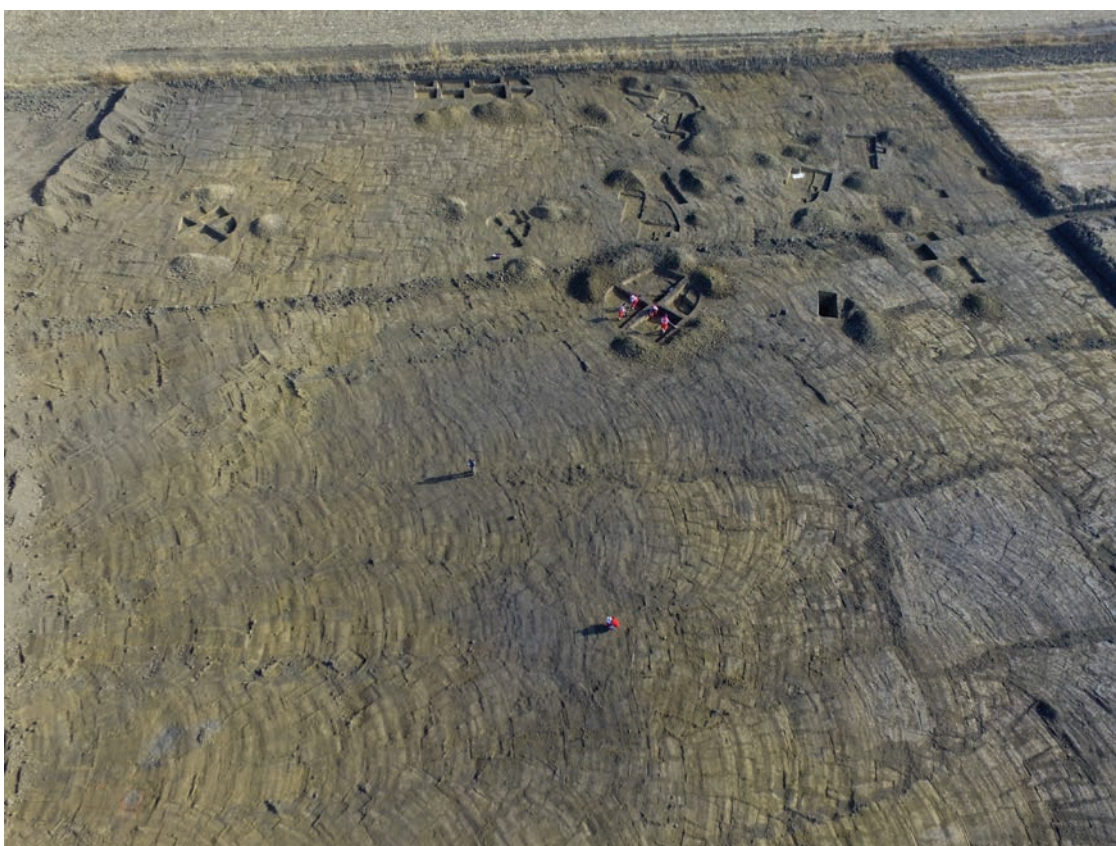
Cele două depozite de unelte și arme din fier reprezintă o descoperire unică în peisajul arheologic al Munteniei, fiind primele descoperiri de acest tip realizate în cadrul unei cercetări arheologice. Până în prezent depozitele de unelte și arme cunoscute proveneau din descoperiri întâmplătoare, așa cum este cazul depozitelor de la Radovanu, Curcani (jud. Călărași), Bârlogu (jud. Argeș), Budești, Dragosloveni, Obrejița, Răstoaca (jud. Vrancea), Ploiești Triaj (jud. Prahova). Îngroparea acestor depozite de unelte și arme se realizează în contextul "embargoului" asupra fierului și a pieselor de armament instaurat de către împărații biznatinii asupra teritoriilor de la nordul Dunării. În acest context, la sfârșitul secolului al IX-lea și începutul secolului al X-lea, depozitele de unelte și arme din fier ar fi putut căpăta valoarea de bunuri de prestigiu.

Bibliografie:

- A. Canache, Fl. Curta, *Depozite de unelte și arme medievale timpurii de pe teritoriul României*, Mousaios, IV/1, 1994, p. 179–221.
- Bogdan Ciupercă, Andrei Măgureanu, *Locuințe din a doua jumătate a mileniului I p. Chr. descoperite la Târgșoru Vechi*, în *Arheologia Mileniului I p. Chr. Cercetări actuale privind istoria și arheologia migrațiilor*, Ploiești, 2010, p. 152-174.
- Bogdan Ciupercă, *Câteva observații privind depozitul de unelte descoperit la Ploiești-Triaj (jud. Prahova)*, în *Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu* (ed. A. Măgureanu, E. Gáll), București 2010, p. 271-288.
- Bogdan Ciupercă, Andrei Măgureanu, Eugen Paveleț, Dorin Sârbu, *Cercetări arheologice în Curtea Domnească de la Târgșoru Vechi*, în *MCA IX*, 2013, p. 219-230.
- Maria Comșa, *Cultura materială veche românească. (Așezările din secolele VIII–X de la Bucov-Ploiești)*, București, 1978.
- Oana Damian, Aleandru Gheorghe Niculescu, Andrei Măgureanu, *50 de ani de cercetări arheologice în siturile de la Târgșoru Vechi și Păcuilui Soare*, în *SCIVA 58*, 1 – 2, 2007, p. 177 – 181.
- Andrei Măgureanu, *Așezarea de la Târgșoru Vechi. Pretext pentru unele considerații referitoare la cercetarea așezărilor din secolele VI-VII dintre Carpați și Dunăre*, în *Între stepă și imperiu. Studii în onoarea lui Radu Harhoiu* (ed. A. Măgureanu, E. Gáll), București 2010, p. 253-270
- Andrei Măgureanu, Bogdan Ciupercă, *Preliminary notes on the medieval structures of Târgșoru Vechi*, în *Caiete ARA*, 2, 2011, p. 123-127.
- Andrei Măgureanu, Bogdan Ciupercă, Alin Anton, *Medieval Heritage from Târgșoru Vechi. An Archaeological overview of 50 years of research*, în *Caiete ARA*, 4, 2013, p. 91-108.
- Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Dridu. Contribuție la arheologia și istoria poporului român*, București, 1967.

1

2

Planșa I. Târgșoru Vechi – Balastieră Holcim: 1 - suprafața cercetată în anul 2019; 2 – imagine aeriană de ansamblu din timpul cercetărilor.

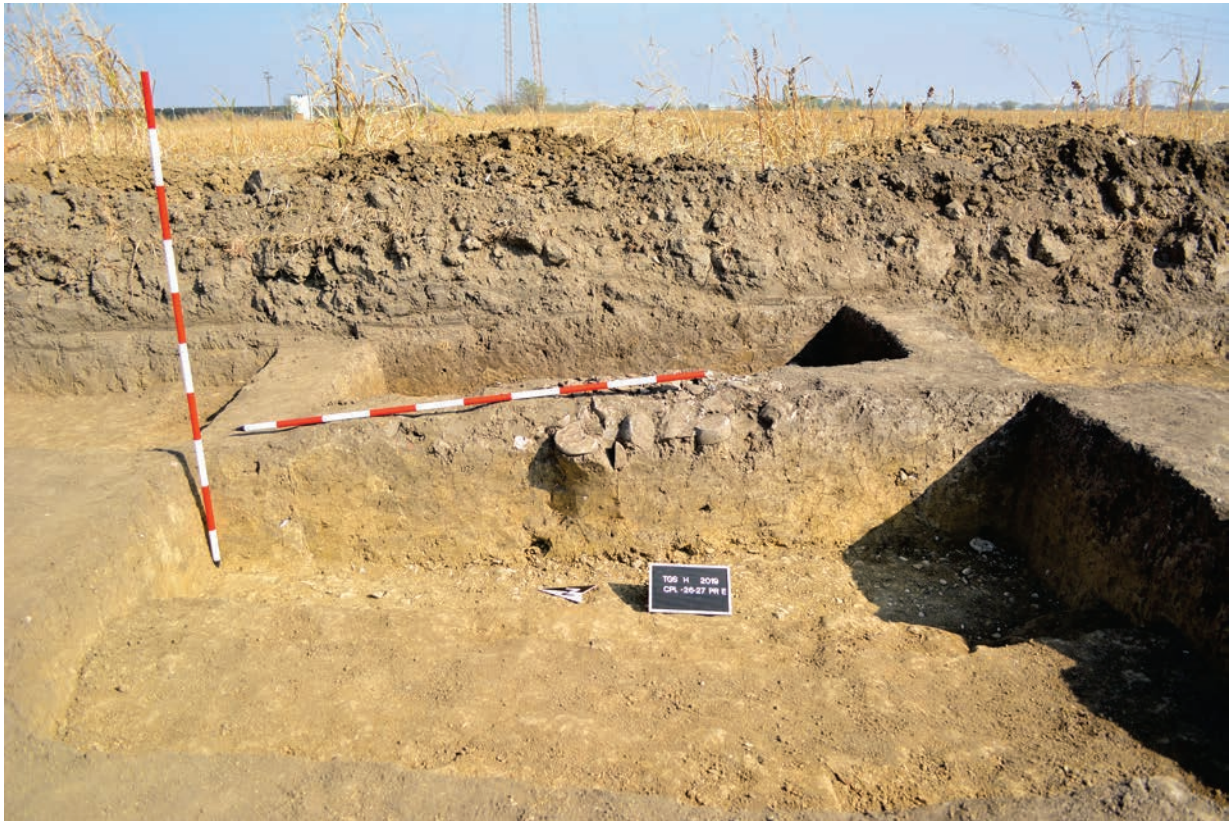

1

2

Planșa II. Târgșoru Vechi – Balastieră Holcim: 1 - Cpl. 30, profilul de est; 2 – instalație de foc Cpl. 15

1

2

Planșa III. Târgșoru Vechi – Balastieră Holcim: 1- Cpl. 26-27, profilul de est; 2 – instalație de foc Cpl. 5

114. Timișoara, jud. Timiș

Punct: „Timișoara 54, Calea Aradului DN 69 Km 7+800”

Autorizație: nr. 384/10.07.2019

Colectiv: Silviu Ene - responsabil, Alin Diaconu (UVT Timișoara), Silviu Iliuță, masterand UVT.

În urma adresei emise de către DJC Timiș și a Raportului de Diagnostic Arheologic ulterior, constructorul a fost înștiințat asupra potențialului arheologic al zonei pe care urma să construiască un complex logistic pe Calea Aradului DN 69 Km 7+800, CF 438106, 404459, 404429. Cercetarea arheologică a fost începută în luna iulie și s-a finalizat în luna septembrie 2019. În urma decapării zonei, (suprafața decapată 7992,1576 m²) au fost identificate 212 complexe arheologice, încadrate cronologic în patru perioade istorice: Epoca Bronzului, Hallstatt, Perioada Arpadiană (sec. 12) și Perioada Otomană (sec. 16-18). Metodologia adoptată, determinată în mare procent de condițiile din teren a constat în decaparea mecanică a 5 de unități de săpătură:

S 1 – Orientare: NV – SE. Dimensiuni: L = 60 m; l = 36 m; ad. max. = -2,60 m;

S 1A – Orientare: NE – SV. Dimensiuni: L = 44 m; l = 1,20 m; ad. max. = -2,32 m;

S 2 – Orientare: NE – SV. Dimensiuni: L = 71 m; l = 51 m; ad. max. = -1,40 m;

S 3 – Orientare: NV – SE. Dimensiuni: L = 92 m; l = 24 m; ad. max. = -3 m;

S 4 – Orientare: NV – SE. Dimensiuni: L = 10 m; l = 6 m; ad. max. = -0,70 m.

Epoca Bronzului:

Din această perioadă datează 15 gropi. Acestea au o umplură similară, de culoare neagră amestecată cu carbonați. Din materialul descoperit se evidențiază câteva cănuțe ceramice precum și un ac de păr din bronz.

Hallstatt:

Din această perioadă datează o locuință și patru gropi de par. Materialul descoperit în locuință este singurul datat astfel. Este vorba de ceramică lucrată la mână, care are în componența pastei mult degresant (pietricele, nisip).

Perioada Arpadiană (sec. 12):

Din această perioadă datează o groapă și o locuință. Toate piesele au fost descoperite în interiorul locuinței. Materialele reprezentative sunt fragmentele de căldări pecenege.

Perioada Otomană (sec. 16-18):

Din această perioadă datează cele mai multe complexe: 110 gropi, 71 gropi de pari, 7 bordeie, un posibil atelier și un schelet de fetus. Materialul descoperit în aceste complexe, este numeros și variat și se datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea până la jumătatea secolului al XVIII-lea. Este vorba de ceramică locală, nesmălțuită, obiecte din os prelucrat etc.. Materialul reprezentativ este compus din arme (cuțițe, sulițe, pinteni).

Stratigrafia generală a zonei cercetate este prezentată în continuare (într-o ordine inversă a depunerilor sedimentare), pornindu-se de la stratul superior către bază. Cu anumite excepții generate de perturbările datorate per-

manentei intervenții antropice și de configurația geo morfologică specifică zonei, stratigrafia generală a sectorului este următoarea:

1. Arătură - de culoare cenușie-deschisă, friabil, amestecată sporadic cu pigmenți ceramici, situat de la nivelul actual de călcare (0) până la cota de -0,40 m;

2. Nivel de cultură - de culoare neagră, compact, amestecat cu fragmente ceramice, osteologice animale și chirpici, de la cota de -0,40 m până la -0,70 m;

3. Steril arheologic - nivel de culoare galbenă închis, compact, fără constituenți antropici de la cota de -0,70 m până la cota de -0,90 m.

4. Steril arheologic - nivel de culoare galbenă deschis, omogen, compact, cu conținut mare de carbonați, fără constituenți antropici. Acesta este situat între -0,90 m și -3,00 m (adâncimea maximă în cadrul săpăturilor efectuate).

Abstract:

The archaeological works conducted in the „Calea Aradului DN 69 km 7+800” area, were started due to the beginning of constructing a logistics center for business purposes. For our research, we excavated five excavation units in which we discovered 212 archaeological features, which are corresponding to four distinct timeframes: the Bronze Age, Hallstatt, the Arpadian dynasty period and the Ottoman rule. Among others, there were unearthed different pits of various functionalities, homes and even heating systems.

115. Vitănești, com. Vitănești, jud. Teleorman**Punct: „VIT 004”****tip sit:** 111 așezare deschisă**tip epocă:** 141 Eneolitic timpuriu, 21 La Tène**cod RAN:** 153785.08**Autorizație nr.** 580/30.09.2019**Colectiv:** Pavel Mirea (MJT), responsabil științific, Ion Torcică (MJT)**Perioada desfășurării campaniei:** 6 - 9 noiembrie 2019

Așezarea din punctul „VIT 004” se găsește amplasată la vest de satul Vitănești din comuna cu același nume, pe malul drept al râului Teleorman, pe terasa joasă și pe panta lină a acesteia. Așezarea se găsește la cca. 2 km sud de DN6 (București-Alexandria), respectiv de podul de peste râul Teleorman, 1,7 km vest de biserica din satul Vitănești și 800 m vest-sud-vest de sediul primăriei comunei Vitănești.

Cu ocazia efectuării unor cercetări de suprafață pentru întocmirea „Studiului arheologic aferent PUG-ului comunei Vitănești”, în anul 2015 arheologii de la MJT au identificat și perimetrat situl cea a primit codul „VIT 004”. Dimensiunile acestuia au fost estimate la cca. la 170 x 100 m pe axele nord-sud, respectiv est-vest. Situl se află pe un teren agricol, proprietate privată a unui locuitor din comună (Popescu Ion). La momentul identificării fusese proaspăt arat, în urma cercetării de suprafață fiind găsite fragmente ceramice pe baza cărora s-a putut face o încadrare cronologică și culturală a acestuia în mai multe epoci: epoca eneolitică (cultura Gumelnița A1, cca. 4500-4300 a.Chr.), epoca geto-dacică (posibil sec. II-I a.Chr.). Au fost recuperate fragmente ceramice eneolitice, unele provenite de la vase de mari dimensiuni, de provizii, decorate prin excizie, fragmente ceramice din epoca geto-dacică, inclusiv un fragment de amforă (import elenistic), piese de silex (fragmente de lamă și așchie), chirpici ars și plăcuțe de vatră.

S-a constatat că așezarea este afectată de lucrările agricole și parțial de eroziunea naturală la limita ei de est, ce corespunde cu marginea terasei și panta lină a acesteia, precum și de inundațiile periodice ale râului Teleorman, tot la limita de est a ei.

În zona sitului din punctul „VIT 004”, la nord și la sud de acesta, la distanțe cuprinse între 500 și 1500 m, pe terasa secundară de vest a Teleormanului sunt cunoscute mai multe așezări, identificate de-a lungul timpului, zona fiind intens locuită în mai multe epoci: neo-eneolitic, epoca bronzului, epoca geto-dacică, perioada dacilor liberi, epoca medievală.

Nu în ultimul rând subliniem faptul că situl din punctul VIT 004 se află la cca. 700 m sud-vest de *tell*-ul eneolitic gumelnițean „Măgurice”, cercetat sistematic încă din 1993.

Complexul arheologic ce urma a fi cercetat, a fost identificat în primăvara anului 2019, cu ocazia verificării stării de conservare a unor situri din zona comunei Vitănești. Zona fusese proaspăt arată pentru a fi însământată cu porumb. Aproape de zona central-nordică a sitului brazdele adânci de arătură (cca. 30-35 cm) au deranjat destul de

puternic nivelul arheologic, eventual partea superioară a unui complex (construcție ?), de pe aproximativ 10 m² fiind culese numeroase fragmente ceramice, unele de dimensiuni mari, provenite de la vase de provizii, precum și fragmente de chirpici ars. Dintre fragmentele ceramice s-au remarcat unele decorate prin excizie și pictate cu alb, precum și resturile unor „plăci” de lut ars, decorate în același mod cu fragmentele ceramice, ce ar putea proveni de la o construcție/ instalație cu caracter cultic.

După eliberarea zonei de resturile vegetale, pornind de la situația concretă din teren s-a practicat o secțiune cu dimensiunile de 5x2 m, pe direcția nord-est – sud-vest. Datorită secetei prelungite solul s-a dovedit a avea o duritate deosebită, fapt ce a făcut imposibilă săpătura după primii 40 de cm, aceasta fiind întreruptă. Doar în colțul de sud-vest al secțiunii s-a realizat pe o suprafață de 0,50x0,50 m un sondaj până la adâncimea de 0,80 m, în vederea obținerii unor informații stratigrafice.

Datorită limitării săpăturii nu se pot face decât considerații preliminare asupra stratigrafiei. Aceasta se prezintă astfel: 0-0,30 m – sol negru-cenușiu amestecat cu pigmenți de chirpici și fragmente ceramice de diferite dimensiuni (nivel arabil, deranjat); -0,30-0,50 m – sol negru amestecat cu nisip fin, cu pigmenți de chirpici ars și fragmente ceramice de diferite dimensiuni (nivel arheologic); -0,50-0,80 m sol gălbui-cenușiu, steril din punct de vedere arheologic. Din aceleași motive cauzate de imposibilitatea efectuării săpăturii nu a fost identificat presupusul complex arheologic.

Inventory arheologic recuperat constă din fragmente ceramice și fragmente de chirpici ars. De remarcat că unele fragmente recuperate par a fi din același vas de mari dimensiuni de la care au provenit fragmentele anterior descoperite prin cercetarea de suprafață, dintr-unele putând fi reconstituite panouri de vase. Izolat, au apărut și fragmente ceramice lucrate la roată, specifice epocii getice.

După o analiză preliminară a ceramicii au putut fi făcute unele aprecieri de ordin cronologic, considerând că descoperirile aparțin eneoliticului timpuriu (Gumelnița A1, aproximativ 4500-4300 a.Chr.).

Din motive obiective, cercetarea arheologică preventivă din anul 2019 nu a putut să-și atingă scopul, de aceea considerăm necesară reluarea ei pe parcursul anului 2020.

Plansa I. Vitănești, punct VIT 004: panou triunghiular din lut ars (1); fragmente diverse de vase (2-6).

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice de diagnostic

116. Aldeni, com. Cernătești, jud. Buzău - Punct: Muchia Vulturului	523
117. Băița, jud. Hunedoara - Punct: Peșterile Balogu, Zidul de Sus și Copta Mare	524
118. Coșeiu, com. Coșeiu, jud. Sălaj - Punct: Cetate/Hegyess	530
119. Lipia, com. Merei, jud. Buzău - Punct: Movila Drumul Oilor	530
120. Mirșid, com. Mirșid, jud. Sălaj - Punct: Dealul Poguior	532
121. Poiana, com. Ciuperceni, jud. Teleorman - Punct: FLM 024, FLM 025	534
122. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani - Punct: Popoaia	539
123. Sat Nou, com. Săveni, jud. Botoșani - Punct: Sat Nou	542
124. Târgu Frumos, jud. Iași - Punct: La vest de oraș	545

116. Aldeni, com Cernătești, jud. Buzău**Punct: „Muchia Vulturului”****Tip sit:** 111 (așezare deschisă)**Încadrare cronologică:** 143 (eneolitic târziu), 152 (epoca bronzului mijlociu)**Autorizație de evaluare de teren:** nr. 417/30.08.2019**Cod RAN:** 46037.03**Colectiv:** Roxana Munteanu (responsabil); Daniel Garvăn, Cătălin Dinu, Laurențiu Grigoraș (Muzeul Județean Buzău)**Total finanțare:** 13.200 lei**Perioada desfășurării campaniei:** 19.09 - 05.10.2019

În extravilanul satului Aldeni, pe un teren în pantă aflat între această localitate și Băești, se găsește un sit a cărui suprafață, considerabilă, a fost estimată, pe baza cercetărilor de suprafață.

Locul este identificat în literatura arheologică cu toponimul Muchia Vulturului, deși acesta nu se regăsește în sursele cartografice din prima jumătate a secolului trecut (la vremea primelor cercetări). Localnicii folosesc numele Cireș pentru a se referi la întreaga zonă între Aldeni și valea Băeștilor.

În 2016, cu prilejul cercetărilor de suprafață realizate pentru întocmirea studiului arheologic de fundamentare a planului urbanistic general al comunei Cernătești, revizuiind informațiile mai vechi referitoare la siturile înscrise în Repertoriul Arheologic Național, am ajuns să verificăm situația în teren a vestigiilor de la Muchia Vulturului.

Situl era cunoscut ca urmare a sondajelor realizate de către Gheorghe Ștefan în 1926¹, care semnalase existența în acest loc a unor locuiri Cucuteni B și Monteoru². În colecțiile Muzeului Județean Buzău se păstrează câteva fragmente de vase Monteoru (etapă târzie) marcate „Aldeni 1942 – Muchia Vulturului”, recuperate, cel mai probabil, prin cercetări de suprafață realizate în vremea săpăturilor de pe Gurguiul Balaurului³.

Aflat pe o spinare de cueștă de pe stânga râului Slănic, situl este acoperit de parcele agricole delimitate de perdele de salcâmi, fiind traversat de drumul comunal 133 (Aldeni-Băești). Este bine delimitat spre V-NV de fruntea înaltă a cueștei și valea râului Slănic și spre E-SE de valea Băeștilor; celelalte limite au fost stabilite ținând cont de prezența materialelor arheologice la suprafață, rezultând un perimetru considerabil (30,6 hectare). Locuirea este, cel mai probabil, de tip răsfirat, cu mai multe nuclee răspândite pe panta dealului. Materialele aflate la suprafață, destul de abundente în unele puncte, nu acopereau cronologia largă indicată de sondajele lui Gheorghe Ștefan (eneolitic târziu și mai multe etape de pe parcursul bronzului mijlociu), singurele fragmente ceramice decorate descoperite de noi fiind ornamentate în manieră specifică stilurilor Monteoru Ic3 și Ic2.

Considerând că sunt necesare cercetări suplimentare pentru a verifica atâtea limite stabilite prin evaluarea de teren din 2016 cât și cronologia secvențelor de locuire, în 2019 am planificat un diagnostic intruziv în perimetrul unuia dintre nucleele de locuire indicate de concentrările de materiale de la suprafața terenului. Ne-am propus, totodată, realizarea unor investigații non-intruzive în același perimetru, pentru a verifica planimetria depunerilor antropice.

Diagnosticul intruziv a constat în realizarea a două secțiuni în marginea uneia dintre parcelele agricole menționate, în puncte în care concentrările de materiale la suprafața solului păreau mai consistente.

S. 1, având dimensiunile de 4,5 x 1,5 m și orientare NV-SE, a fost trasat la 100 de metri NV față de drumul comunal (coordonate GPS pentru colțul de N al secțiunii: 45°19'21.80"N; 26°46'8.92"E).

S. 2, de 4 x 1,4 m, orientat NE-SV, a fost amplasat în apropierea aceluiași drum (coordonate GPS pentru colțul de N al secțiunii: 45°19'18.37"N; 26°46'11.19"E).

Distanța între cele două secțiuni este de cca. 90 m, diferența de nivel este de 17 m.

În **S. 1** a fost delimitat un singur nivel antropic. Lucrările agricole actuale erodează stratul arheologic, a cărui grosime variază între 0,10 și 0,40 m. De culoare brun-negricioasă, structură fină, consistență dură, cu o ușoară pigmentație datorată fragmentelor mărunte de chirpici, acesta conține un material ceramic redus cantitativ, fragmentar, unitar din punct de vedere cronologic (stil Monteoru Ic3), puține piese de piatră și fragmente osteologice.

Au fost identificate două gropi:

Gr. 1 – mai curând o alveolare observată la -0,40 m, adâncită până la -0,50 m, situată spre mijlociul secțiunii, intrând parțial în profilul de NE;

Gr. 2 – în colțul de S, a avut formă quasi-circulară, diametrul de 1,40/1,50 m; s-a delimitat la -0,55 m și a coborât până la -1,05 m față de nivelul actual. În umplutură s-au observat mai multe bucăți de chirpici arși (în special la partea superioară a depunerii), fragmente de vase, oase de animale și un vas spart *in situ*, aflat pe fundul gropii. Întregul inventar mobil poate fi atribuit bronzului mijlociu (cultura Monteoru).

Amplitudinea depunerilor antropice în **S. 2** este, de asemenea, redusă, cumulând cca. 0,50 m. În capătul de nord al secțiunii se înregistrează o succesiune de trei niveluri slab diferențiate prin culoare și consistență, toate asociate cu fragmente de vase monteorene. Stratul superior este mai afânat, prăfos, de culoare brun-cenușie, afectat de lucrări agricole. Este urmat de un strat compact, dur, mai nisipos, de culoare brun-cenușie. Spre bază se delimitează un strat brun închis, compact, cu pigmentație de lipitură arsă, cu ceva mai multe materiale arheologice în raport cu celelalte. Ceramica din **S. 2** este slab reprezentată cantitativ, fragmentată, rulată și nu permite diferențieri cronologice.

În limitele **S. 2** a fost cercetată o structură adâncită (**Cx. 1**), care coboară în partea de sud până la 1,40 m. Complexul pare să fie un segment de șanț sau o groapă de mari dimensiuni, care se desfășoară pe un ax nord-sud, fiind parțial intersectat în săpătură.

¹ Gh. Ștefan, *Fouilles de Băiești-Aldeni (dép. de Buzău)*, în *Dacia*, V-VI, (1935-1936), 1938, p. 139-149.

² Nu am identificat încă locul de păstrare al materialelor recuperate din cele opt sondaje din 1926.

³ Gh. Ștefan, E. Comșa, *Săpăturile arheologice de la Aldeni (reg. Ploiești, r. Beceni)*, MCA, III, 1957, p. 93.

În continuarea diagnosticului intruziv, în aceeași zonă a sitului am realizat investigații magnetometrice care au acoperit cca. 2 hectare. Imaginile obținute au permis delimitarea mai multor anomalii de configurație și dimensiuni diferite. S-au delimitat trei nuclee cu posibile structuri arheologice, între care se remarcă mai multe gropi și urme ale unor construcții de mici dimensiuni. Între anomaliile observate atrage atenția în mod deosebit o structură incendiată cu dimensiuni de cca. 6,5 x 10 m.

Totodată, cercetarea magnetometrică sugerează că situl este puternic afectat de numeroase alunecări de teren.

Abstract

Invasive and non-invasive researches were carried out in September 2019 at *Muchia Vulturului*, in order to determine the characteristics of the prehistoric habitation.

The small-scale excavations revealed the extent of the anthropic layers in the central part of the site (about 0,50 metres thick). Although only sunken features were discovered, several fragments of burnt clay attest the nearby presence of wattle and daub structures. The pottery indicates a Middle Bronze Age habitation (Monteoru culture).

117. Băița, jud. Hunedoara

Punct: „Peșterile Balogu, Zidul de Sus și Copta Mare”

Autorizație nr. 328/18.07.2019

Colectiv: *Responsabil științific:* Adrian Doboș - Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; *Membru ai colectivului:* Wei Chu - Universitatea din Köln, Germania; Alexandru Bărbat, Cătălin Rișcuța, Antoniu Marc, Romică Pavel – Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva; Nicolae Bute, Universitatea „Dunărea de Jos”, Galați.

Finanțare: Universitatea din Köln, Germania; Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; Muzeul Civilizației Dacice și Romane, Deva

Perioada desfășurării campaniei: 23 – 30.08.2019

Descrierea situației

Comuna Băița este situată într-un defileu calcaros (valea Căianului), iar în cei doi versanți ai acestuia (Măgura Feredeului în dreapta și Măgura Băiței în stânga) adăpostesc numeroase peșteri. Deși cunoscute încă din secolul al XIX-lea, relativ puține au fost cercetate prin săpături arheologice. Pe Măgura Feredeului au fost făcute săpături în peștera Balogu în 1924 de către M. Roska, ocazie cu care menționează descoperirea de faună fosilă, plus o piesă din piatră cioplită, probabil paleolitică (Păunescu 2001; Roska 1924), în peștera Groapa Lupului în 1999 de către Al. Păunescu 2001), iar pe Măgura Băiței

în peștera Șura de Mijloc/Șura cu Trei Intrări de către I. Andrițoiu, în anii 1970 (Luca 2008).

Obiectivele cercetării

Date fiind informațiile relativ puține și uneori incerte privind locuirile de peșteră din cele două Măguri, am urmărit efectuarea de sondaje în două peșteri semnalate ca având descoperiri arheologice (Balogu și Zidul de Sus) și într-o peșteră pentru care nu aveam semnalări (Copta Mare).

Rezultate:

Zidul de Sus

Cod RAN: 88136.04

Nr. Hidro: 3132/3

A fost efectuat un sondaj de 1m x 1m la intrarea în peșteră. Sondajul a fost adâncit până la 0.50 m, adâncime la care a fost atins patul peșterii. Sedimentul era amestecat, deranjat probabil de intervenții antropice (fig. 1): închiderea gurii peșterii cu un zid (de unde și numele – Zidul de Sus) sau exploatarea de guano.

Din punct de vedere arheologic, au fost descoperite fragmente ceramice Coțofeni, de epoca fierului, medievale și moderne. Acestea erau amestecate, urmare a deranjării sedimentului; de exemplu, pe patul peșterii am descoperit câteva fragmente ceramice moderne. Prin urmare, considerăm ca redus potențialul peșterii de a oferi descoperiri *in situ*.

Balogu

Cod RAN: 88136.03

Nr. Hidro: 3121/1

Peștera, aflată în Măgura Feredeului la altitudinea de 430 m, are trei deschideri și o dezvoltare totală de 118 m. Peștera este compusă din patru săli; în lipsa unei descrieri a acestora, noi le-am denumit, dinspre intrare, astfel: Gura peșterii/Sala 1, Sala 2, Sala 3, Sala 4.

Situl a fost cercetat în 1924, când în urma unui sondaj adâncit până la 0.55 m la gura peșterii, a fost anunțată descoperirea de faună pleistocenă și a unei piese cioplite din jasp (Roska 1924).

Cercetările din 2019.

Gura peșterii

Au fost efectuate două sondaje de 1m x 1m. Primul (S1) a intersectat o săpătură veche, probabil cea a lui M. Roska. Săpătura a fost oprită la 0.70m din cauza unei aglomerări de pietre mari. Stratigrafia, în porțiunea păstrată *in situ*, este identică cu cea din S2 (v. infra).

S2 (fig. 2 – marcarea ca S3 pe tabla indicatoare este o eroare) a oferit următoarea secvență stratigrafică:

- 0-0.05 m, nivel cenușiu, compus din orizont humic actual și cenușă
- 0.05 – 0.35 m, limon roșiatic cu foarte multe claste angulare de calcar, cu dimensiuni de 15-20 cm
- 0.35 cm – 1.10 limon roșiatic cu blocuri mari de calcar, friabil mai ales în partea superioară
- 1.10 m, blocuri mari de calcar – oprirea săpăturii

În S1 și S2 am descoperit resturi ceramice în orizontul cenușiu, iar în nivelurile subjacente foarte puține fragmente de faună fosilă.

Sala 3

În ultimele două săli peșterii au fost observate urmele unor „săpături arheologice”, dar nu putem ști dacă

reprezintă urmele cercetărilor întreprinse de Gábor Téglás și Márton Roska. Într-o anumită măsură bănuim că „șanțul” (asemănător unei „secțiuni magistrale”) descoperit în penultima sală a peșterii, în zona centrală (Fig. 3/1) orientat aproximativ est-vest, se poate să fi fost practicat de unul dintre cei doi arheologi maghiari, fără a exclude și posibilitatea unor intervenții mai recente (mijlocul sau a doua jumătate a secolului XX?).

Prezența, pe marginile „secțiunii arheologice” menționate anterior, a numeroase fragmente ceramice preistorice și a mai multor piese osteologice, care după toate probabilitățile indicau practicarea unor cercetări mai puțin atente, probabil cu surse de iluminat mai slabe, ne-au determinat să practicăm un mic sondaj (Caseta 1 - C1), de 1,5 × 1,5 m (Fig. 3/2) plasat pe marginea de sud-est a „sălii trei”, nu foarte departe de un horn al peșterii, care face legătura cu platoul superior al Cheilor Băiței. Obiectivul principal al diagnosticului intruziv a constat în verificarea sedimentului arheologic, și anume dacă săpăturile arheologice de la finalul secolului XIX și de la începutul veacului XX au epuizat depunerile antropice, mai ales că marginea de nord a casetei noastre, de circa 0,5 × 0,5 m, intersecta zona acestora.

Rezultatele cercetărilor arheologice au arătat faptul că sedimentul din peșteră nu a fost afectat decât parțial în zona casetei C1, mai mult în partea superioară, pe aproximativ 0,30-0,40 m. Astfel au fost deranjate nivelurile care conțineau materiale ceramice specifice epocii bronzului, celei de-a doua epoci a fierului și evului mediu.

După adâncimea de 0,30-0,40 m au fost descoperite până la cel puțin 10 niveluri arheologice, acestea însumând diferite amenajări, gropi, vetre, niveluri cu cenușă și cărbune etc. Din punct de vedere cultural, aproape 1,00 m de sediment arheologic aparține în exclusivitate eneoliticului final, la baza nivelului Coțofeni, pe 0,10-0,15 m fiind documentat și un orizont posibil contemporan cu manifestările de tip Sălcuța IV – Herculane II-III. După adâncimea de 1,85-2,00 m, sondajul a mai fost continuat încă 0,30 m într-un sediment compact, calcaros, fără materiale arheologice.

Materialele arheologice se păstrează în condiții foarte bune, ceramica având angoba și slipul foarte bine conservate. Printre artefactele reprezentative, putem să amintim descoperirea unei cești (Fig. 3/3) ornamentată prin *furchenstich*, specifică fazei III a culturii Coțofeni, dar și a unor unelte din os.

În cele din urmă, după aproape 140 de ani de la primele cercetări efectuate în asupra punctului Crăciunești-*Peștera Balogu* (Szabó József), și încă după aproape toți atâția ani în care s-a discutat în literatură despre importanța descoperirilor și a artefactelor din cavitatea naturală hunedoreană, se poate afirma că diagnosticul intruziv a confirmat pentru prima dată prezența unui sit arheologic extrem de complex, cel puțin în penultima sală a peșterii, dinspre nord-vest, sedimentul arheologic aparținând perioadelor post-paleolitice ajungând între 2,00 m și 2,40 m grosime.

Copta Mare

Peștera se află pe Măgura Băiței (N46°01'17.6", E22°52'49.7", altitudine 517 m), aproape de Șura cu Trei

Intrări (cod RAN 88136.01). Numele sub care ne-a fost prezentată de ghidul nostru local, Cornel Alexandru, sunt: Copta Mare, Budureț sau Șura Mare. În urma consultării catalogului sistematic al peșterilor (Goran 1982) și a site-ului www.speologie.org, am întâlnit informații contradictorii referitor la numele peșterilor și a versantului pe care se află. Astfel, pe versantul drept, Măgura Feredeului, apar menționate o peșteră Coapta cu Trei Uși și o peșteră Coapta Budureț, în vreme ce pe versantul stâng, Măgura Băiței sunt menționate Șura de Sus, Șura de Mijloc, etc. Știm din literatură (Păunescu 2001) că cercetările lui I. Andrițoiu au fost în Șura de Mijloc, cunoscută și ca Peștera cu trei intrări, aflată pe Măgura Băiței. Este greu de crezut că ar fi o peșteră numită Coapta cu Trei intrări pe un versant al văii și una numită Peștera cu Trei intrări pe versantul opus. Deocamdată prezentăm peștera sub numele care ne-a fost transmis, Copta Mare.

În această peșteră am efectuat două sondaje de 1 m x 1 m. Primul, S1, situat în mijlocul peșterii, a fost oprit după ce am descoperit la 0.30 m un bloc imens de calcar, despre care inițial am crezut că reprezintă patul peșterii. Am decis săparea unui nou sondaj, S2, în fundul peșterii, ocazie cu care am surprins următoarea situație stratigrafică (Fig. 4):

- 0 – 0.20 m, cenușă amestecată cu orizont humic actual
- 0.20 – 0.35 m, limon maroniu; la cca. 0.30 m am identificat o lentilă de cenușă. Către peretele de est se observă conturul unei gropi.

În primele două orizonturi geologice au fost descoperite fragmente ceramice preistorice și piese litice cioplite, probabil neolitice sau mai târzii.

- 0.35 – 1.40 m, limon gălbui cu pietre angulare; în partea de vest a profilului, sub lentila de cenușă, a fost surprinsă probabil marginea unei gropi, dar din cauza dimensiunilor restrânse ale sondajului, nu putem avea această certitudine. De asemenea, la cca. 1.10 m adâncime a fost observată o lentilă de cenușă și cărbune, din care au fost prelevate probe pentru datare.
- 1.40 – 2.20 m, limon brun-roșcat, cu numeroase resturi osoase fosile și mici fragmente angulare de calcar. La curățarea profilului, între 1,60 – 1,80 m adâncime am descoperit două așchii cioplite. Este prematur să ne pronunțăm dacă acestea reprezintă urmele unui nivel de locuire sau sunt intruziuni.
- 2.20 – 2.60 m, limon roșcat cu mici fragmente angulare de calcar
- 2.60 m a fost oprită săpătura, din cauza unor pietre mari; nu ne putem pronunța dacă era patul peșterii sau nu.

Este prematur să ne pronunțăm privind caracterul de sit bine conservat al peșterii Copta Mare.

Bibliografie

- Goran 1982 – C. Goran, *Catalogul sistematic al peșterilor din România*, București, 1982
- Luca 2008 - S. A. Luca, *Repertoriul arheologic al județului Hunedoara*, Bibliotheca Brukenthal, XXVI, Sibiu, 2008.

Păunescu 2001 - Păunescu, A. 2001. *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul transilvan*, București, AGIR.

Roska 1924 - M. Roska, Recherches préhistoriques pendant l'année 1924, *Dacia I*, 1924, p. 297-316.

Abstract

The evaluation of the caves in Băița commune was aimed at verifying the potential to harbor in situ archaeological layers. The published data on many of these caves is scarce and outdated. In Zidul de Sus cave, the sediment was mixed by anthropic interventions; the bedrock was hit at ca. 0.5 m. In Balogu cave, two areas were investigated. The cave entrance has revealed no archaeology (the deepest test pit were was stopped at ca. 1.10 m), whereas a third hall, towards the end of the cave, has revealed occupations from the Chalcolithic to the Middle Ages. Copta Mare has so far provided inconclusive information.

Figure captions

- Fig. 1 – Zidul de Sus. Stratigraphic sequence
Fig. 2 – Balogu. Cave entrance test pit.
Fig. 3 – Balogu, Hall 3: 1. An alleged old excavation.
2. Stratigraphic sequence. 3. Coțofeni vessel.
Fig. 4 – Copta Mare. Stratigraphic sequence.

Fig. 1. Zidul de Sus. Secvența stratigrafică

Fig. 2. Balogu. Sondajul de la gura peșterii

1

2

3

Fig. 3. Balogu, Sala 3: 1. Aspect cu vechea „săpătură”. 2. Secvența stratigrafică. 3. Ceașcă tip Coțofeni

Copta Mare S2 - North

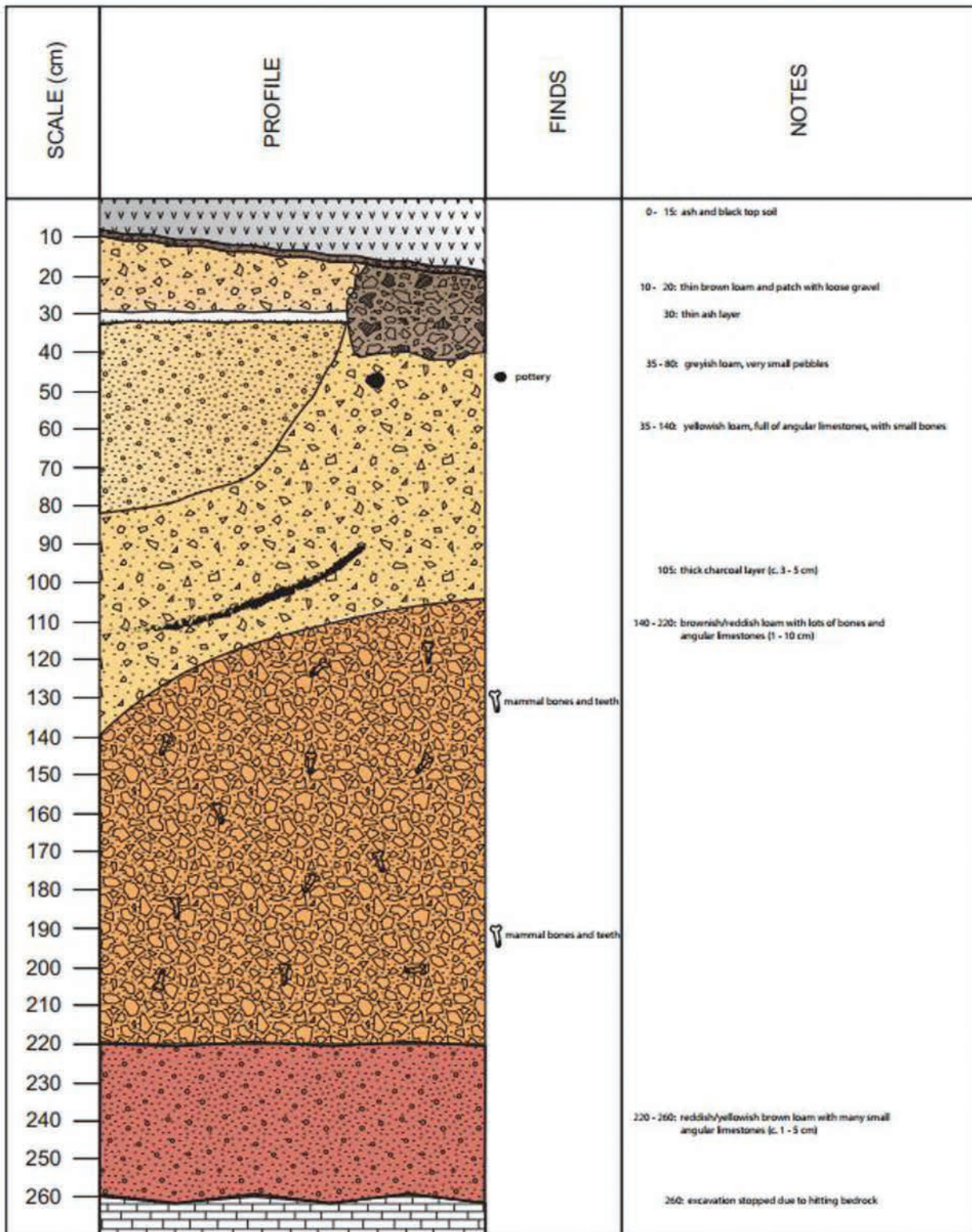

Fig. 4. Copta Mare. Secvență stratigrafică

118. Coșeiu, com. Coșeiu, jud. Sălaj

Punct: „Cetate/Hegyes”

Tip sit: 122

Epoca: 152, 213, 322

Cod RAN: 140592.04

Autorizație nr. 391/26.08.2019

Colectiv: Horea Pop (responsabil de șantier), Paul Pupeză, Dan Băcuț-Crișan, Horațiu Cociș

Perioada desfășurării campaniei: 09 - 12.11. 2019

Muzeului Județean de Istorie și Artă Zalău, în cadrul proiectului de cercetare *Cetățile necunoscute ale Sălajului*, a continuat diagnosticul arheologic în localitatea Coșeiu la fortificația din punctul Cetate/Hegyes. Fortificația a fost descoperită în primăvara anului 2017, iar în toamna aceluiași an a fost început diagnosticul arheologic în vederea lămuririi elementelor de cronologie ale obiectivului. Fortificația a fost amenajată pe un deal greu accesibil cu altitudinea de 408m, cu o diferență de nivel de 213 m față de bază. În campania aceluși an a fost trasată o unitate de cercetare orientată aprox. S-N, de 6 x 1 m, pornind din centrul protejat al incintei. În anul următor, 2018, s-a procedat la prelungirea cu încă 10 m spre nord a secțiunii din 2017 până în spatele valului cetății, atingând și „șanțul interior” vizibil în teren. Ambele campanii au fost realizate cu voluntari din cadrul Clubului Alpin din Cluj Napoca.

Campania anului 2019 a constat în prelungirea săpăturii precedente cu încă 13 m spre nord, dar cu o deviere spre est de 0,5 m, peste elementele defensive ale fortificației. Diagnosticul propus a fost finalizat, rezultând concluzii privind realizarea și datarea fortificației. Valul defensiv are trei faze de amenajare, cea intermediară fiind incendiată. Probabil aceste amenajări au o fază anterioară databilă în epoca bronzului. Diametrul amenajării defensive, din șanț în șanț, este acum de 75 x 78 m.

Din prima fază, foarte probabil databilă în epoca dacică, s-a păstrat o concentrare de ceramică preistorică la baza valului actual. Peste această aglomerare au fost descoperite fragmente ceramic dacice, mai mult sau mai puțin întregibile, care țin probabil de „locuirea” de pe drumul de rond a primei fortificații dacice. Cea de-a doua fază dacică a fortificației constă în „valul roșu” rezultat al incendiului palisadei din care s-au mai păstrat urme de lemn ars. Cea de-a treia fază de fortificare a dealului constă într-o înălțare a valului cu 0,2 - 0,5 m cu piatră locală (micașist) spartă, excavată din spatele valului. Prezența anumitor piese speciale medievale (cuie, și mai ales medalionul din argint cu granule) pot sugera că această reamenajare a fost realizată în sec X-XI. Valul mai prezintă o intervenție târzie pe vârful acestuia, care mai probabil ține de amenajările defensive din primul sau al doilea război mondial când a fost amplasată o baterie de artilerie în centrul incintei fortificate.

Șanțul adiacent fortificației a fost săpat în stâncă, dar amplitudinea acestuia este modestă și datorită aplatizării umărului realizat din roca locală spartă, provenită din săparea sa. Materialele arheologice constă din ceramică preistorică (bronzul mijlociu Wiettenberg) și dacică (sec. 2-1 a.Chr.), dar și unele obiecte metalice dacice (arme, lănci, cuțite și piese de echipament, fibulă din bronz, verigi).

119. Lipia, com. Merei, jud. Buzău

Punct: „Movila Drumul Oilor”

Tip sit: 117 (tell)

Epoca: 13 (neolitic); 14 (eneolitic)

Cod RAN: 47523.01

Autorizația de evaluare de teren: nr. 372/02.08.2019

Colectiv: Daniel Garvăn - responsabil de șantier (Muzeul Județean Buzău), Andrei Asăndulesei, Felix Tencariu (Universitatea Al. I. Cuza. Iași), Roxana Munteanu, Cătălin Dinu (Muzeul Județean Buzău), Alin Frînculeasa (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova)

Perioada desfășurării cercetării: 31.10 -2.11 2019

Situl se află la 0,6 km SE de sat, 0,37 km E de DJ 48 și 0,5 km NE de DN 1B (Ploiești-Buzău), în zona de formare a râului Călmățui. Astăzi, râul se alimentează din apele Buzăului, dar mai ales ale Nișcovului, care se preling pe sub conul de dejecție format de râul Buzău la ieșirea din zona subcarpatică.

În sondajul realizat în campania din anul 2018 au fost surprinse două niveluri gumelnițene și unul precucutenian. Prezența câtorva fragmente Starčevo-Criș indică posibila existență și a unui nivel neolitic. Depunerea arheologică nu depășește 1,20 m.

Pentru anul 2019 ne-am propus continuarea cercetării pentru identificarea limitelor așezării de-a lungul terasei, pe laturile de E, V și N și completarea pachetului de informații planimetrice prin realizarea de prospecțiuni non-invasive.

Astfel, în prima fază au fost realizate periegeze de-a lungul terasei de la V de movila, până în drumul spre sat și spre SV până în DN 1B. De la suprafața solului, din zona de la V de movila au fost recuperate în special fragmente ceramice Sântana de Mureș și Dridu și unul specific epocii bronzului. Spre SV, de-a lungul aceleiași terase, au fost descoperite resturi ceramice specifice olăriei Sântana de Mureș.

În a doua etapă au fost realizate prospecțiuni magnetometrice, fotografii aeriene cu drona și modelarea digitală a terenului în vederea identificării unor eventuale complexe în zona exterioară movilei.

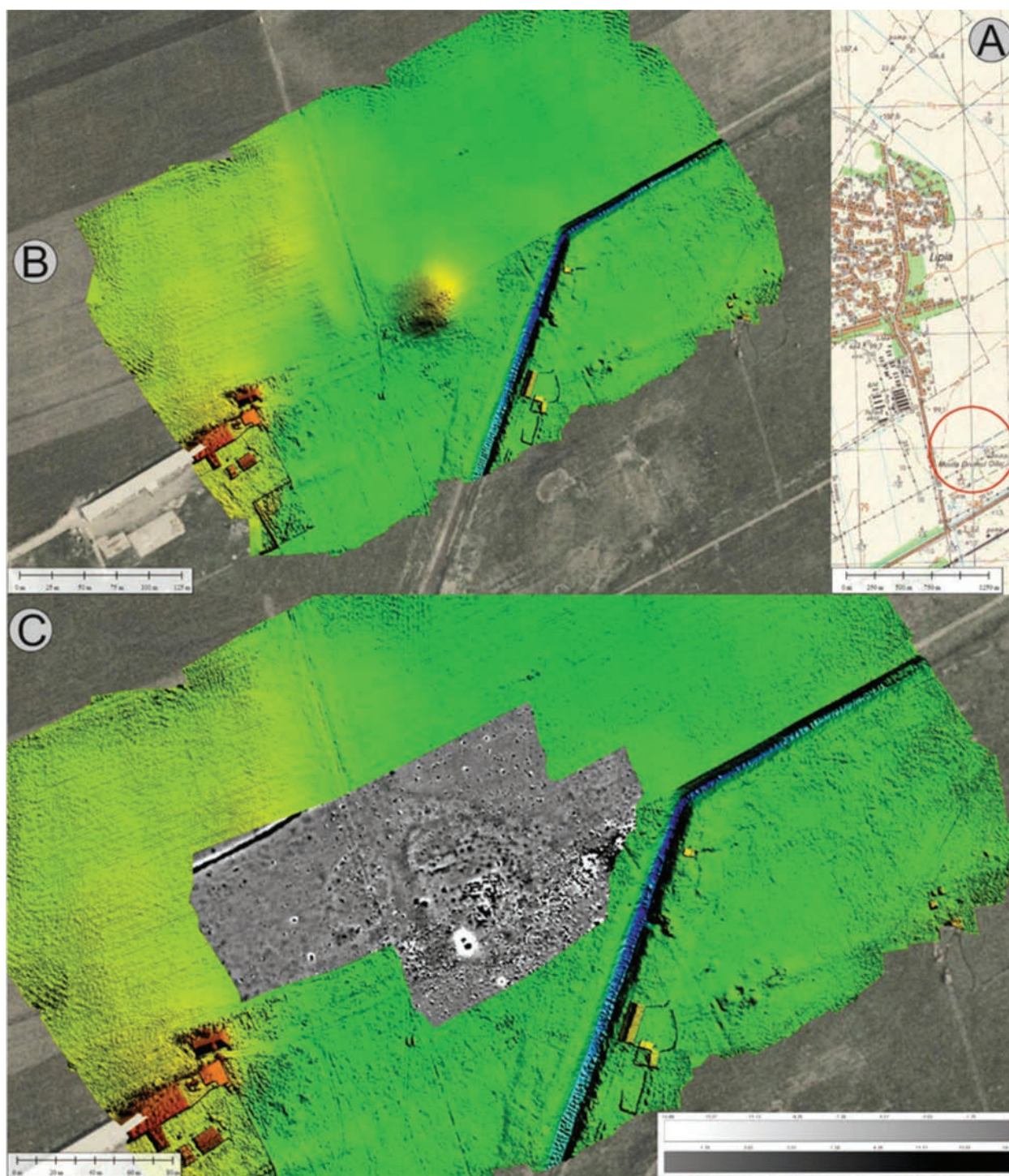
Pentru achiziționarea fotografiilor aeriene și pentru aplicațiile fotogrametrice a fost folosită o drona DJI Phantom 4. Măsurătorile geofizice au fost efectuate cu un gradiometru vertical Sensys cu 5 senzori.

Micro-topografia terenului analizată pe modelul numeric de înaltă rezoluție obținut (0.5x0,5 cm/pixel) relevă foarte bine configurația tell-ului, fiind vizibile diferențe între jumătatea nordică, lucrată agricol, și partea dinspre sud, actualmente acoperită de islaz. Înspre nord și vest este vizibil un paleo-canal, probabil un fost meandru al râului din apropiere. Spre vest, foarte aproape de movila cercetată, se pare că a mai existat o alta de mai mici dimensiuni, astăzi aplatizată, și nereperabilă cu ochiul liber în teren. Măsurătorile magnetometrice individualizează clar movila principală, fiind vizibile numeroase anomalii concentrate la partea superioară care prezintă un bun contrast de susceptibilitate magnetică, unele manifestând și un evident

magnetism termoremanent. La baza acesteia, pe lângă meandrul menționat, vizibil și în harta magnetometrică se distinge un șanț ce pare să înconjoare *tell*-ul. Nu exprimă un contrast magnetic deosebit, însă este reperabil în ciuda unor perturbații de pe suprafața solului sau aflate la mică adâncime, în special în zona joasă unde sunt împrăștiate gunoaie. Movila aplatizată este confirmată și de magnetometrie fiind individualizată de o anomalie de formă ovală, aparent negativă. În interiorul acesteia par să se găsească mai multe gropi bine evidențiate.

Abstract

In the 2019 campaign we continued to evaluate the archaeological potential of the site through non-intrusive researches. Magnetometric measurements, aerial drone photography and digital terrain modelling were performed in order to identify possible complexes in the area outside the mound.

Pl. I. Lipia – Movila Drumul Oilor. A. Harta topografică, scara 1:25000 (DTM); B. Modelul numeric al terenului obținut din dronă suprapus peste imaginea aeriană ortorectificată (ancpi.ro, 2005); C. Harta magnetometrică (-15+15 nT) suprapusă peste DEM și ortofotoplan.

120. Mirșid, com. Mirșid, jud. Sălaj**Punct: „Dealul Poguior”****Cod RAN:** 142131.03**Autorizație nr.** 66 / 04/03. 2019.**Colectiv:** Ioan Bejinariu (resp. științific); Horațiu V. Cociș (MJIA Zalău).

Diagnosticul arheologic derulat în primăvara – vara anului 2019 a urmărit să precizeze gradul în care au fost afectate, în decursul timpului, fie de amenajările genistice din vremea celor două războaie modiale fie de cercetările arheologice, vestigiile existente în zona dealului „Poguior” din extravilanul localității Mirșid, județul Sălaj. Este vorba despre o incintă din pământ, de formă elipsoidală, cu suprafața aproximativă de 0,50 ha și un turn roman. Dealul „Poguior” (altitudine maximă 437 m) este localizat într-o poziție strategică în trecătoarea „Poarta Meseșană”, străjuind spre nord zona cea mai îngustă a trecătorii, numită „La strâmtură” din apropierea anticului Porolissum.

Primele mențiuni ale vestigiilor de pe dealul „Poguior” apar la K. Torma: *A limes dacicus felső része* (Budapest 1880), se pare în baza unor excavații efectuate în anul 1878, în urma cărora incinta de pământ este atribuită epocii romane. Ulterior în anul 1903 sunt efectuate cercetări de către G. Finály (*A Limes Dacicus és a Pogujori Földvár*, ArchÉrt, XXIV, 1904) care respinge afirmația lui Torma referitoare la încadrarea incintei în epoca romană. Alte săpături sunt realizate de către N. Gudea (*Contribuții la istoria militară a Daciei Porolissensis*, AMP, IX, 1985; *Der Meseș-Limes*, 1997) în 1976 vizând atât incinta de pământ cât și turnul roman aflat spre limita vestică a incintei, iar în anul 1994 de către Al. V. Matei. Ultimele au vizat doar turnul roman, însă trebuie să menționăm că Matei vorbește și el, la fel ca și G. Finály despre două incinte de pământ. În urma ultimelor două cercetări a rămas în colecția muzeului din Zalău un inventar arheologic constând însă doar din fragmente ceramice. Este vorba despre ceramică dacică lucrată cu mâna și la roata, ceramică romană, dar și câteva fragmente ceramice, din păcate atipice care sunt preistorice (Bronz târziu / prima epocă a fierului). Diagnosticul arheologic a urmărit să realizeze planul exact al incintei, întrucât față de planul inițial realizat și publicat de G. Finály, ce vorbea despre două incinte ovale, concentrice, situația actuală din teren arată diferit. Totodată au fost realizate aerografiile ale sitului arheologic după o curățare sumară a vegetației, întrucât incinta fiind în pădure ne-a fost imposibil să degajăm terenul și de trunchiurile copacilor căzuți în decursul vremii. Am efectuat și o serie de observații la suprafață ale incintei și intervențiilor ulterioare din timpul ultimelor războaie mondiale, care au constat în săparea unui tranșeu circular în zona cea mai înaltă a incintei și înălțarea unui val din pământul excavat, folosind se pare, inclusiv pietre din elevația turnului roman. Nu în ultimul rând am efectuat o secțiune de sondaj aproximativ la extremitatea de nord-est a incintei, pe culmea de acces spre zona cea mai înaltă, precum și o altă secțiune pe latura de vest a turnului roman. Documentarea planurilor și profilelor rezultate s-a realizat atât prin desena-re cât și în tehnica fotogrammetriei.

Observațiile din teren, precum și noua ridicare topografică realizată sugerează că incinta mai mică așa cum apare în planul lui G. Finály pare să fi fost afectată într-o anumită măsură de amenajările genistice recente. Totodată pe latura de nord a incintei mari, în apropierea secțiunii noastre de sondaj pare să fie o zonă de acces, întrucât valul este întrerupt. Nu excludem însă posibilitatea să fie vorba de fapt despre urmele vechilor săpături de sondaj realizate de către N. Gudea în anul 1976. Am constatat că așa-zisa incintă mare are doar rostul de a bloca accesul pe drumul de culme care vine dinspre est, respectiv pe latura de nord-est unde panta este mai domoală. Spre sud, unde panta este foarte abruptă nu au mai fost amenajate structuri defensive pe toată latura până la incinta cea mică. Totodată, în zona turnului roman se observă urmele unei structuri circulare, un val bine reliefat care înconjoară turnul. Amplasarea secțiunii de sondaj (S1/2019) a fost determinată atât de posibilitățile lăsate de vegetația arbolică, cât și de dorința noastră de a verifica locul unde valul era proeminent și bine păstrat. Secțiunea S1 / 2019 (9 x 1,5 m) a fost trasată în partea de NE a incintei unde aceasta se îngustează. Acolo valul măsoară actualmente în elevație circa 1,5 m. În fotografiile celor două profile se observă cum a fost amenajat acesta. Inițial terenul a fost supraînălțat cu o amenajare de rocă locală, peste care s-a așternut un strat de pământ, deasupra căruia apare nivelul de amenajare a primului val ce măsoară la bază 4,5 – 5 m în care au apărut fragmente ceramice și un călcâi de lance. Este un nivel cu aspect brun-închis, compact, cu bucăți de cărbune care măsoară în grosime 0,30 – 0,50 m. Nu au fost surprinse în sectorul cercetat indicii care să ne permită să reconstituim modul de amenajare a palisadei, cu excepția unei gropi de stâlp (fundul ei). Șanțul aferent are 2,5 m deschidere la gură, fundul albit și cel mult 0,80 – 0,90 m adâncime. Pentru a-i eficientiza rolul i-a fost creat un umăr exterior ridicat artificial cu un miez de piatră. După cum reiese din studierea profilelor rezultate și din analiza fotogrammetriei, apare încă un nivel superior (de culoare muștarie) care suprapune miezul valului vechi ceea ce ar reprezenta o nouă fază de amenajare a valului. Inventarul arheologic provenit din această secțiune constă în fragmente de ceramică dacică și o piesă de fier. Ceramică Laténe este lucrată cu mâna și la roată. Menționăm că în această secțiune nu au apărut și fragmente ceramice din alte perioade. Ceramica descoperită reprezintă un indiciu pentru momentul ridicării valului din acest sector și anume cel mai devreme în perioada dacică. Această mică incintă fortificată trebuie să fi fost în legătură cu importanta așezare fortificată de pe „Măgura Moigradului”, cu care avea un contact vizual nemijlocit. Localizarea incintei de pe vârful „Poguior” în zona cea mai îngustă a trecătorii îi conferea un rol strict militar, de control și semnalizare. Amenajarea acesteia poate fi pusă în contextul în care centrul de pe „Măgura Moigradului” este fortificată în preajma confruntărilor decisive cu romanii, în a doua jumătate a sec. I d. Chr.

A doua parte a cercetării arheologice a vizat structura aproape integral distrusă a turnului roman de supraveghere, amplasat în extremitatea vestică a incintei mari de pământ. Datorită faptului că în urma cercetărilor

arheologice din 1903, 1976 respectiv 1994 structura turnului nu a fost protejată, în prezent o proporție de 80% din turn este complet distrusă. Secțiunea S2 / 2019 (5 x 1.5 m) a fost amplasată în singurul loc neafectat de aceste intervenții, scopul ei fiind acela de a documenta stratigrafia interioară, structura zidului respectiv elementele defensive ale turnului.

Zidul turnului, de factură circulară, a fost realizat integral din calcar local, în tehnica *opus incertum*, fiind păstrat pe o înălțime de 20 cm și o grosime variabilă între 0,8 – 1.15 m. Potrivit observațiilor noastre dar și celor făcute de N. Gudea, turnul are o structură circulară, având un diametru de 11 m, fiind astfel încadrabil în tipul turnurilor de supraveghere circulare, cele mai numeroase diin provincia Dacia Porolissensis. În interiorul turnului, sub nivelul de dărâmatură al turnului din faza de piatră (Cx. 1), a apărut un strat gri-cenușiu, afânat, de 6 cm, cu intruziuni puternice de lemn ars (Cx. 2). Sub acest strat a fost identificat un altul, compus eminentemente din chirpic ars, bulgării având urma parilor pe care au fost aplicați. Acest strat are o grosime variabilă între 2-5 cm, reprezentând cel mai probabil rămășițele unor pereți sau structuri de lemn (Cx. 3). Înlăturând acest strat de arsură puternică, a fost descoperit nivelul de călcare din interiorul turnului (Cx. 5), acesta fiind compus dintr-un strat de nisip gri, extrem de tasat, având o grosime de aproximativ 4 cm. Majoritatea materialului ceramic a fost identificat în cadrul acestui strat, ceea ce reconfirmă faptul că parterul turnului de supraveghere era utilizat pentru depozitarea mai multor categorii de vase de provizii.

Tăind acest strat, a fost identificată o groapă (Cx. 6), aproape de zidul turnului, aceasta având o adâncime de -0,47 m, fiind săpată în stratul geologic. Lățimea ei este de 0,76 m, fiind identificată doar o parte a ei, partea estică fiind distrusă de traiectul secțiunii realizate de N. Gudea în 1976. Potrivit relației stratigrafice, această groapă în care au fost identificat câteva fragmente ceramice și oase animale a funcționat concomitent cu utilizarea turnului de supraveghere, având probabil rolul de groapă menajeră, asemenea situații fiind cunoscute și în cazul turnurilor învecinate.

În exteriorul zidului de incintă au fost identificate mai multe elemente care indică o succesiune cronologică a structurii investigate. Șanțul de implantare al zidului din faza de piatră (Cx. 4), cu o lățime identificată de 34-40 cm, afectează o talpă de amplasare și o groapă de par (Cx. 7), ambele făcând parte din structura turnului de supraveghere din faza de lemn, suprapus și afectat de realizarea celui din faza de piatră. La aproximativ 1.2 m de zidul turnului a fost identificat șanțul defensiv al acestuia (Cx. 8). Acesta are un profil în U, având o deschidere de aproximativ 1 m și o adâncime de - 0.6 m, afectând și el structura turnului din faza de lemn.

În urma acestui sondaj putem concluziona faptul că turnul de pe Dealul „Poguior”, element cheie al organizării frontaliere romane „Poarta Meseșană”, face parte din categoria turnurilor de piatră circulare, având cel puțin parterul și etajul superior realizat integral din piatră, acoperișul fiind din lemn și acoperit cu material vegetal,

aspect confirmat de lipsa oricăror *tegulae* sau *imbrices*. Totodată, succesiunea stratigrafică indică faptul că „Poarta Meseșană” era controlată încă dintr-o fază incipientă a provinciei Dacia, turnul de lemn putând funcționa începând cu perioade imediat de după cucerire (post 106 d. Chr.), începutul fazei de piatră putând data în baza unor analogii similare din timpul lui Hadrian sau Antoninus Pius (prima jumătate a secolului II d. Chr). Relația de intervizibilitate cu structurile învecinate indică faptul că turnul de pe Dealul „Poguior” comunică vizual (dar și acustic) cu turnurile învecinate de pe Dealul „Măgurice” în sud-vest respectiv cu cel de pe platoul „Făjiște”, în nord.

Abstract

Known since the 2nd half of the 19th century, the archaeological remains from the Poguior Hill represents a key-point in the understanding of the Meseș Gate Pass, a highly strategic pass which connects the Upper Tisza region with Transylvanian Plain. The recent excavations carried out on the aforementioned hill aimed to clarify the historical origins of two main objectives, the subject of a long historiographic and archaeological debate: the turf and timber precinct and the Roman frontier circular watchtowers. S1 / 2019, which was carried out on the eastern extremity of the precinct. Based on the archaeological material and the stratigraphy of the defensive elements, we underscore the fact the turf and timber structure is composed of a defensive ditch, a palisade with traces of a later restoration and a core made of local chalk stones. The chronology the precinct can be framed with no doubt within the classic Dacian period (1st century BC-1st century AD), most probably in connection with the larger fortified settlement from Măgura Moigradului, having thus a control role in the narrow gorge. The second major researched objective was the heavily affected Roman circular watchtower, placed in the western extremity of the Dacia turf and timber precinct. S2 / 2019 identified the remains of the chalk stone foundation together with a heavily burnt layer from the upper wooden structure of the tower. Inside the tower there was identified a supplies pit, cutting the habitation layer. Outside we identified the defensive ditch of the tower, the foundation ditch of the wall and the earlier, wooden phase, materialized as a post hole and the marks of a wooden beam. Together with the excavation, we realized a photogrammetric documentation of the excavation, a brand new topography survey of all the structures and a batch of aerials photos.

121. Poiana, com. Ciuperceni, jud. Teleorman

Punct: „FLM 024, FLM 025”

Autorizație nr. 315/17.07.2019

Colectiv: Pavel Mirea (MJT), responsabil științific, Steve Mills (Cardiff University, UK), Amelia Pannett (CADW, Cardiff, UK), Mark Macklin (Lincoln University, UK)

Perioada desfășurării campaniei: 21.07 – 11.08.2019

Diagnosticul arheologic efectuat pe raza localității Poiana (numită în trecut Flămânda), com. Ciuperceni, jud. Teleorman a fost realizat ca parte a „Proiectului pentru cercetarea interacțiunilor om - fluviu în preistorie (cca. 9000-5000 cal. BC) la Dunărea de Jos” derulat de Muzeul Județean Teleorman și Școala de Istorie, Arheologie și Religie a Universității din Cardiff între 2017-2019. Obiectivul principal al acestui acord de colaborare a fost un proiect-pilot care va pune bazele unui potențial viitor proiect de cercetare extins.

Cercetările efectuate în anul 2011 pentru întocmirea unui studiu arheologic aferent P.U.G.-ului comunei Ciuperceni au condus la identificarea a 26 de situri (notate FLM 001, FLM002, FLM 003 etc.), cu urme de locuire din mai multe epoci: paleolitic, posibil mezolitic, neolitic timpuriu, dezvoltat și eneolitic, epoca bronzului, Hallstatt, La Tène, epoca romană și medievală. Multe dintre punctele identificate sunt situate pe zone ușor ridicate deasupra luncii inundabile, ferite de inundațiile Dunării. Descoperirile preistorice din aceste situri precum și prezența unor vestigii din paleoliticul superior la Ciuperceni, au oferit punctul de plecare pentru proiect.

Zona de studiu propusă este lunca Dunării între orașele Turnu Măgurele (România)/ Nicopol (Bulgaria) în vest și Zimnicea (România)/ Sviștov (Bulgaria) în est. Acesta este unul dintre cele mai mari bazine aluviale ale Dunării de Jos, cu o suprafață de peste 48 ha. Dimensiunile totale ale zonei sunt de 40 km de la vest la est și maxim 20,5 km de la sud la nord (cu maxim 6 km de la sud la nord pe malul românesc). Proiectul-pilot s-a concentrat pe zona malul românesc, în jurul satului Poiana.

Construit pe principiile unui proiect de cercetare derulat anterior (Southern Romania Archaeological Project - SRAP), prezentul proiect are la bază un program multidisciplinar ce cuprinde: cercetări sistematice, prospecțiuni geologice, analiza solului, cartare, realizarea de suporturi GIS, colectare de artefacte, efectuarea de carotaje și de sondaje test.

Obiectivele generale au fost următoarele:

- obținerea de date geomorfologice și geocronologice pentru evoluția unei zone aluvionare a Dunării în Holocen, care include evenimentul critic de schimbare climatică rapidă din jurul anului 8200 BP („evenimentul 8.2 ka”) și care coincide cu tranziția mezolitic-neolitic în regiune;

- legăturile cronologice și spațiale între evoluția Dunării în Holocen și datele arheologice înregistrate în zona studiată, cu concentrarea pe dovezi ale tranziției mezolitic-neolitic (circa 6300-6000 cal BC);

- cercetarea modului în care dinamica fluviului în Holocen și schimbările climatice au influențat mediul

înconjurător și modul de subzistență într-o zonă umedă, aluvionară, a Dunării de Jos și cum acestea au afectat existența comunităților umane preistorice (circa 9000-5000 cal. BC).

Obiectivele specifice au fost următoarele:

- identificarea și cartografierea suprafețelor cu materiale arheologice din jurul satului Poiana, potențial mezolitic și neolitic timpurii și colectarea acestora;

- analizarea materialelor posibil mezolitic și neolitic timpurii, colectate de pe suprafețele cu materiale arheologice. Aceasta vor determina tipologia, datarea relativă și cantitatea relativă a artefactelor litice și ceramice;

- cartografieri și eșantionări geomorfologice și de paleomediu, activități ce presupun cercetarea și cartografierea teraselor fluviatile, paleocanalelor, lacurilor și fostelor lacuri, zonelor ridicate din luncă, cu scopul de stabili evoluția din Holocen a zonei studiate.

Cercetări de suprafață în zona Poiana au avut loc în vara anilor 2016 și 2017, fiind identificate două noi aglomerări de materiale litice lucrate, care au fost primit codurile FLM 024 și FLM 025. Densitatea ridicată a silexului nelucrat dar și a celui lucrat, prezența a numeroase nuclee, unele aparținând așa-numitului tip „bullet cores”, a făcut ca noile puncte să prezinte un interes particular. Cercetările asupra lor au inclus stabilirea suprafețelor cu răspândire de materiale și a densității acestuia, colectarea de materiale litice. În vara anului 2018 au fost săpate trei sondaje de evaluare de 2x1 m, două în FLM 024 și unul în FLM 025.

În campania anului 2019 lucrul în teren s-a concretizat prin următoarele:

- Cartografierea geomorfologică, efectuarea de sondaje geomorfologice (GTP) mecanizate și prelevarea de probe pentru datarea (^{14}C și termoluminiscentă) a paleocanalelor și a bazinelor inundabile adiacente aglomerărilor de materiale arheologice, pentru a oferi o cronologie independentă a mediilor naturale de vârstă holocenă timpurie și mijlocie, incluzând episoade de inundații majore și instabilitate asociată a fluviului care ar fi restricționat locuirea umană, exploatarea resurselor și mișcarea populațiilor pe culoarul Dunării. Au fost practicate 12 asemenea sondaje sedimentologice, cu dimensiunile standard de 2x1 m și adâncimea între -0,90-3,75 m, excepție făcând sondajul din FLM 025 (GTP 8), de 7,20x1 m și 2,90 m adâncime. Din trei sondaje au fost prelevate probe pentru termoluminiscentă. O situație aparte a fost identificată în sondajul GTP 8 unde a fost identificat un strat distinct de galeți, ce a fost interpretat ca un depozit de prundiș, depus în urma unui eveniment major de inundație.

- În FLM 025 a fost realizarea unui sondaj de evaluare cu dimensiunile de 2x2 m și adâncimea de 1m. A fost interceptat nivelul de prundiș evidențiat în sondajul geomorfologic și au fost identificate o serie de materiale litice, atât silex brut, cât și piese lucrate. Au fost prelevate două probe pentru datarea cu ^{14}C (oase de animale).

- Cartografierea geomorfologică, folosind un GPS RTK, și localizarea sondajele geomorfologice și de evaluare, adâncimile contextelor și a oricăror repere stratigrafice.

- Intenția de a practica atât sondaje de evaluare cât și geomorfologice într-un alt punct de interes (FLM 024)

nu s-a putut materializa deoarece pe terenul respectiv se găsea o cultură agricolă de toamnă (porumb).

- Analizarea materialelor potențial mezolitice și neolitice colectate în urma săpăturii de evaluare pentru a determina tipologia, cronologia relativă și cantitatea de piese litice și fragmente ceramice este în curs de desfășurare.

Rezultatele cercetărilor de teren de până acum, coroborate cu prelucrarea materialului și cu procesarea probelor de datare, vor constitui o bază solidă pentru pregătire, în viitor (posibil 2021), a unei aplicații pentru un grant cu o valoare mare, eșalonat pe 3-5 ani.

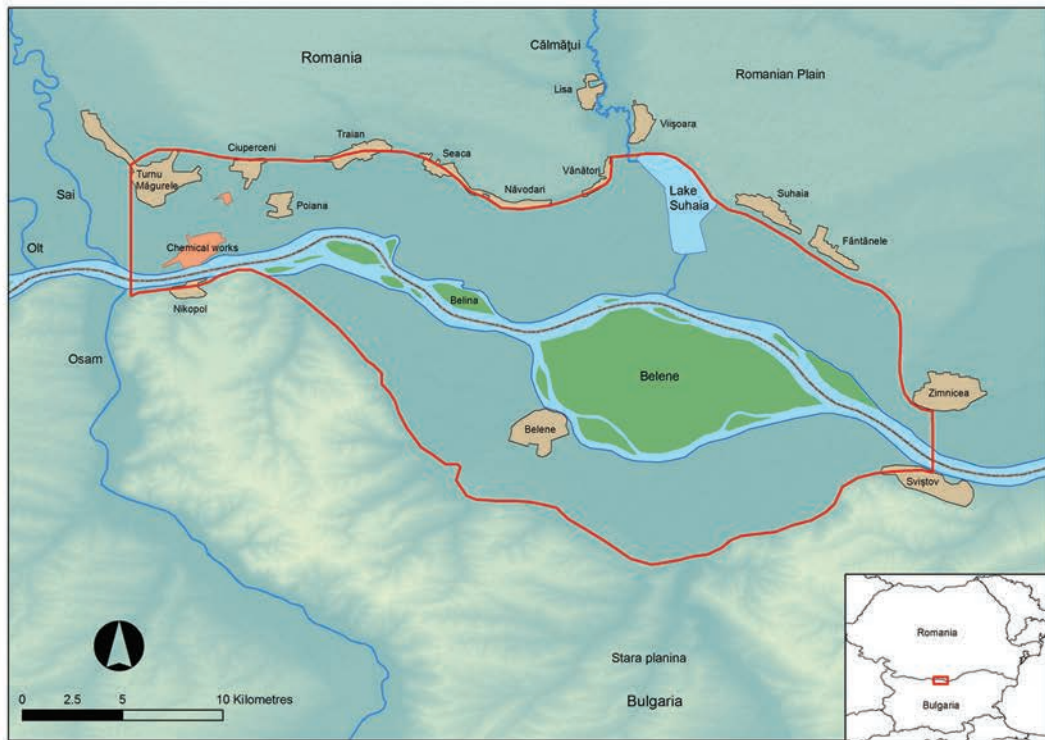
Confirmarea unor vestigii mezolitice în jurul satului Poiana va constitui un pas înainte în înțelegerea interacțiunilor om-fluviu în valea Dunării inferioare și mai larg în Europa preistorică în Holocenul timpuriu. Viitoarele datări geomorfologice, sedimentologice și radiometrice ale depozitelor din paleocanale vor permite, pentru prima dată în regiunea inferioară a văii Dunării, înțelegerea interacțiunii directe între dinamica fluviului și tranziția mezolitic-neolitic în raport cu schimbările climatice în medii locale reprezentate de luncă și zonele inundabile.

Bibliografie

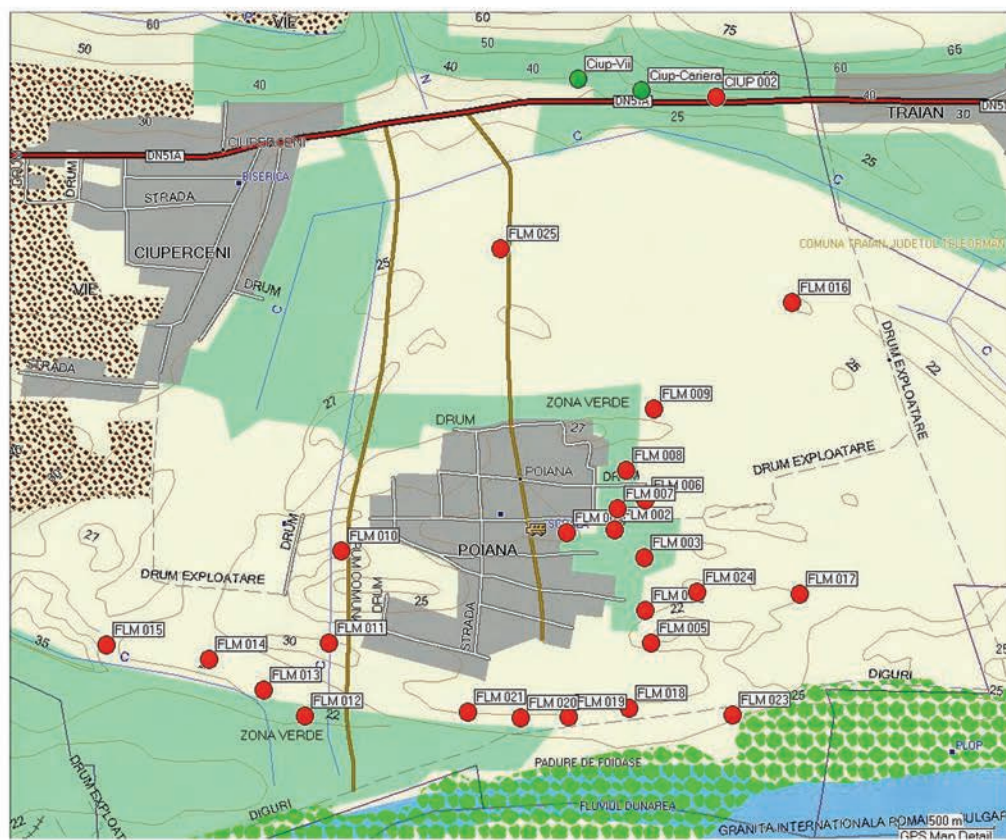
Mills S., Macklin M., Mirea P. „Encounters in the watery realm: early to mid-Holocene geochronologies of Lower Danube human-river interactions”, în Bickle P., Cummings V., Hofmann D., Pollard J. (editori) *The Neolithic of Europe: papers in honour of Alasdair Whittle*, Oxford: Oxbow Books, 2017, p. 35-46.

Mills S., Mirea P., Pannett A., Macklin M. „Early to mid-Holocene human-river interactions in the Lower Danube Valley: new research at Poiana (Teleorman County)”, în *Buletinul Muzeului Județean Teleorman. Seria Arheologie* 10, 2018, p. 25-41.

1

2

Planșa I. Zona de studiu (1); situri în zona satului Poiana (2).

1

2

Plasa II. Profilul de vest al sondajului geomorfologic GTP8 din FLM025, cu evidențierea nivelului de prundiș (1); același nivel identificat în sondajul de evaluare (2).

1

2

Planșa III. Nuclee de silex descoperite în FLM025 (1) și în alte situri din zonă (2).

122. Ripiceni, com. Ripiceni, jud. Botoșani**Punct: „Popoia”****Tip sit:** 11 – locuire civilă;**Încadrare cronologică:** 143 – eneolitic târziu;**Cod RAN:** 38740.25**Autorizație nr.** 389/26.08.2019

Colectiv: Andreea Vornicu-Țerna – responsabil (Muzeul Județean Botoșani), Stanislav Țerna (Universitatea „Școala Antropologică Superioară”, Chișinău), Daniel Gheorghieș (Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău), Andrei Asândulesei (UAIC Iași, Institutul de Cercetare interdisciplinară – Departamentul de Științe, Centrul Arheoinvest), Felix-Adrian Tencariu (UAIC Iași, Institutul de Cercetare Interdisciplinară – Departamentul de Științe, Centrul Arheoinvest), Cristin Groapă (Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău)

Finanțator: Muzeul Județean Botoșani**Perioada desfășurării campaniei:** 17.10 – 11.11.2019

Cercetările arheologice efectuate în anul 2019 în situl de la Ripiceni – *Popoia* au avut ca obiectiv definirea raportului cronologic dintre cele două momente principale de locuire a așezării eneolitice, identificate anterior pe baza prospecțiunilor magnetometrice¹ și obținerea de materiale arheologice contextualizate pentru stabilirea unor date de cronologie absolută și relativă pentru ceea ce am considerat inițial ca fiind prima etapă de existență a așezării. În acest sens, a fost aleasă o zonă de interferență, mai exact, un segment din traseul șanțului interior al așezării care, conform planului geofizic, intersecta o anomalie cu o valoare medie a intensității a câmpului magnetic de 15 – 17 nT, interpretată ca structură arsă.

A fost trasată o secțiune (secțiunea 2) de 7 x 3 m, orientată NV-SE, care urma să surprindă o parte a structurii arse, o porțiune a șanțului din afara structurii și o parte dintr-o anomalie geomagnetică vizibilă la nord-vest de șanț (fig. 1A).

Pentru documentarea contextelor arheologice și a descoperirilor s-au folosit fișe de complexe și de secțiuni, fotogrametria clasică și cea de tip SFM (*structure from motion*). Înregistrarea topografică a contextelor arheologice fost realizată cu ajutorul unui sistem GNSS Emlid Reach. Au fost prelevate probe de sol pentru diferite tipuri de analize (analize geochimice ale sedimentului, resturi macro-botanice, fitolite) și oase de animale pentru datare C14.

Excavarea manuală a straturilor de sol a fost realizată pe niveluri artificiale de 20 cm până la conturarea complexelor arheologice. În această parte a sitului, depunerea post-eneolitică însumează cca 90 cm, fiind compusă dintr-un strat de sol negru, cernoziom și unul de tranziție, mai puțin consistent. Materialele arheologice aflate în poziție secundară în aceste straturi aparțin așezării eneolitice, nefiind atestată prezența unei locuiri posteroare epocii.

Resturile de lut ars provenite de la locuința eneolitică (complexele 2010/2014) s-au conturat la 90-100 cm

adâncime, lângă profilul de sud al secțiunii (fig. 1B,C). În partea de est, pe o suprafață îngustă de cca. 50 cm, fragmentele de lut ars au aspect de bulgări compacți și sunt dispuse orizontal (context 2010), după care întreaga masă de lut coboară abrupt înspre vest, diferența de nivel între cele două zone fiind de cca. 60 cm. În zona prăbușită (context 2014), resturile masive de lut erau arse tot la roșu și aveau consistență sfărâmicioasă. La demontare, s-a observat că majoritatea fragmentelor de lut erau amorfe și proveneau de la peretele locuinței. Au fost înregistrate și unele amprente de nuiete, orientate spre nord. Lângă profil, după îndepărtarea dărâmăturilor de la perete au apărut un fragment de râșniță și o mică aglomerare de fragmente ceramice. Sub acestea din urmă, s-a păstrat, pe alocuri, ceea ce pare a fi o platformă de lut, de cca 7 cm grosime, arsă inegal. Astfel, masa de lut ars surprinsă în secțiunea 2 reprezintă în mare parte resturile de la pereții locuinței prăbușite în afara acesteia, spațiul interior al structurii de locuire fiind surprins pe o mică porțiune de cca. 50x70 cm, lângă profilul sudic. Pe nivelul de călcare, lângă resturile de lut ars, la est și la nord de acestea se aflau materiale ceramice și osteologice, în general de fragmentare joasă (peste 7 cm) care, asemenea resturilor de locuință, erau căzute spre vest. Printre acestea se remarcă prezența a două fragmente de ax de corn de cerb cu urme de prelucrare și a unui fragment de scoică cu o latura crestată.

Conturul șanțului de apărare a așezării (complex 2007), prost vizibil în timpul cercetării resturilor locuinței, a fost clar delimitat după epuizarea complexelor 2010/2014 (fig. 1D). La acest nivel, deschiderea șanțului este de 210 cm, lărgindu-se pe latura nord-vestică, unde ajunge la 265 cm. Adâncimea maximă înregistrată este de 300 cm de la nivelul actual de călcare, cca. 200 cm de la cel antic. Lărgimea măsurată la partea inferioară variază de la 50 cm la 65 cm. În secțiune, șanțul are forma literei U, cu partea superioară mult lărgită (fig. 1F). Din umplutura șanțului au fost recuperate resturi osteologice și fragmente ceramice de fragmentare medie și joasă, piese de silex, miniaturi din lut, fragmente de discuri din lut provenite de la o instalație ș.a. Sedimentul din umplutura șanțului, din zona de sub resturile locuinței are în general o textură lutoasă și culoare predominant cenușie în partea superioară, și brun-cenușie înspre fund. Se remarcă și prezența unui strat de arsură, cu pigmentație de cărbune, de cca 15 cm grosime, discontinuu. Spre profilul nordic, în zona mai puțin deranjată de locuirea ulterioară, umplutura șanțului este mai omogenă, sedimentul în continuare lutos, are culoare predominant brun-cenușie, mai închisă spre colțul nord-vestic, iar stratul de arsură, deși prezent, este mai puțin consistent. În concluzie, umplerea forțată a șanțului în vederea extinderii așezării a fost realizată cu sol brun lutos (probabil rezultat din săparea noului șanț) amestecat cu materie organică, mai consistentă la partea superioară. Construirea locuinței pe traseul fostului șanț s-a petrecut într-un interval scurt, probabil de o generație, de la săparea acestuia, și nu a permis stabilizarea sedimentului din umplutură. Favorizat și de factori tafonomici, masa de lut ars s-a scufundat în timp în interiorul fostului șanț (fig. 1F).

La vest de complexul 2007 s-a observat o aglomerare de material arheologic încă de la nivelul de călcare al locuinței, care a continuat în straturile de mai jos, unde au

¹ A. Vornicu-Țerna, S. Țerna, A. Asândulesei, F.-A. Tencariu, D.-M. Vornicu 2018, *Ripiceni, comuna Ripiceni (județ Botoșani)*. Punct: *Popoia*. Cronica cercetărilor arheologice din România. Campania 2017. București.

putut fi delimitate contururile a două gropi: 2013 și 2015 (fig. 1E). La partea superioară, cele două gropi se intersectează. Complexul 2013, aflat la nord-vest de șanț, are formă rotundă în plan, și cotlonită, în profil, fiind surprins pe o suprafață de cca. 4 m². La partea superioară, groapa conținea fragmente ceramice, a căror suprafață prezenta patină neagră, și resturi osteologice. La adâncimea de 150 cm a fost surprins ultimul strat cu material arheologic consistent. Amintim prezența în acest context a mai multor fragmente de lut cu marginile făcute, provenite unele de la instalații, altele posibil de la discuri utilizate pentru cuptoarele de ars ceramica. Unele fragmente prezintă decor cu incizii largi. Partea inferioară a gropii a fost umplută cu sol brun-gălbui, în care materialul arheologic este sporadic.

Complexul 2015, aflat la sud-vest de groapa 2013, este asemănător în ceea ce privește stratigrafia, prezentând un sediment lutos brun la partea inferioară, suprapus de un strat cu concentrare de materiale arheologice, iar la partea superioară sediment de asemenea lutos, cu fragmente ceramice cu patină și resturi osteologice. Particularitatea o reprezintă ultimul strat cu material arheologic, care în acest caz este compus dintr-o aglomerare de cochilii de melci, dispuse pe o suprafață de cca 1 m² (fig. 1G). Printre acestea, se află și valve de Unio, unele arse, coarne de bovină, un vas miniatural, și o cantitate mică de fragmente ceramice. La sud-est de aglomerarea de melci a fost descoperit un craniu, probabil de *Canidae*.

Complexele investigate au furnizat o cantitate mare de material arheologic, actualmente în curs de procesare: în jur de 2000 fragmente ceramice, resturi faunistice, 22 fragmente de figurine antropomorfe, 3 zoomorfe, peste 200 piese de silex (unelte și produse de fabricație), 3 scoici cu latura crestată, utilizate probabil pentru realizarea decorului și a fasonajul ceramicii de tip Cucuteni C, produse de fabricație și finite din corn și os etc. Toate acestea constituie o colecție de referință pentru etapa timpurie a fazei Cucuteni B/Tripolie BII-CI, puțin documentată la est de Prut. Din analiza parțială a materialului ceramic recuperat, se observă preponderența străchinilor conice cu decor sub formă de 8 și a paharelor, multe dintre cele din urmă ornamentate cu elemente foliacee. De asemenea, se remarcă și prezența castroanelor crenate, perpetuate din faza Cucuteni AB, dar și a ceramicii incizate (2 fragmente).

Rezultatele obținute în urma sondajului arheologic aduc importante contribuții la cunoașterea stratigrafiei și a cronologiei interne a sitului, certificând extinderea locuirii dinspre centru spre periferie. Având în vedere poziția cronologică a așezării de la Ripiceni - *Popoia*, cercetările viitoare pot aduce date importante în privința transformărilor culturale petrecute în tranziția de la faza Cucuteni AB la Cucuteni B. În acest context, este necesar ca cercetările viitoare să se concentreze pe analiza comparativă a materialului arheologic din cele două etape de locuire, fie prin sondarea a diferite complexe arheologice, fie prin colectarea sistematică a materialului de suprafață. De asemenea, în vederea interpretării planului geofizic se impune testarea prin săpătură arheologică a diferitor tipuri de anomalii geofizice.

Abstract

The archaeological research carried out in 2019 at the early Cucuteni B1/Tripolye BII-CI site from Ripiceni - Popoia were focused on defining the chronological relationship between the two main occupation sequences of the settlement, previously identified based on the geomagnetic prospections. Thus, a trench was opened over a segment of the inner ditch, which intersected a geomagnetic anomaly interpreted as a burnt house. The excavations showed that the house was constructed after the inner ditch, certifying the extension of the settlement from center to periphery. Two additional pits located near the ditch were partially investigated. One of it contained a large amount of snails and shells.

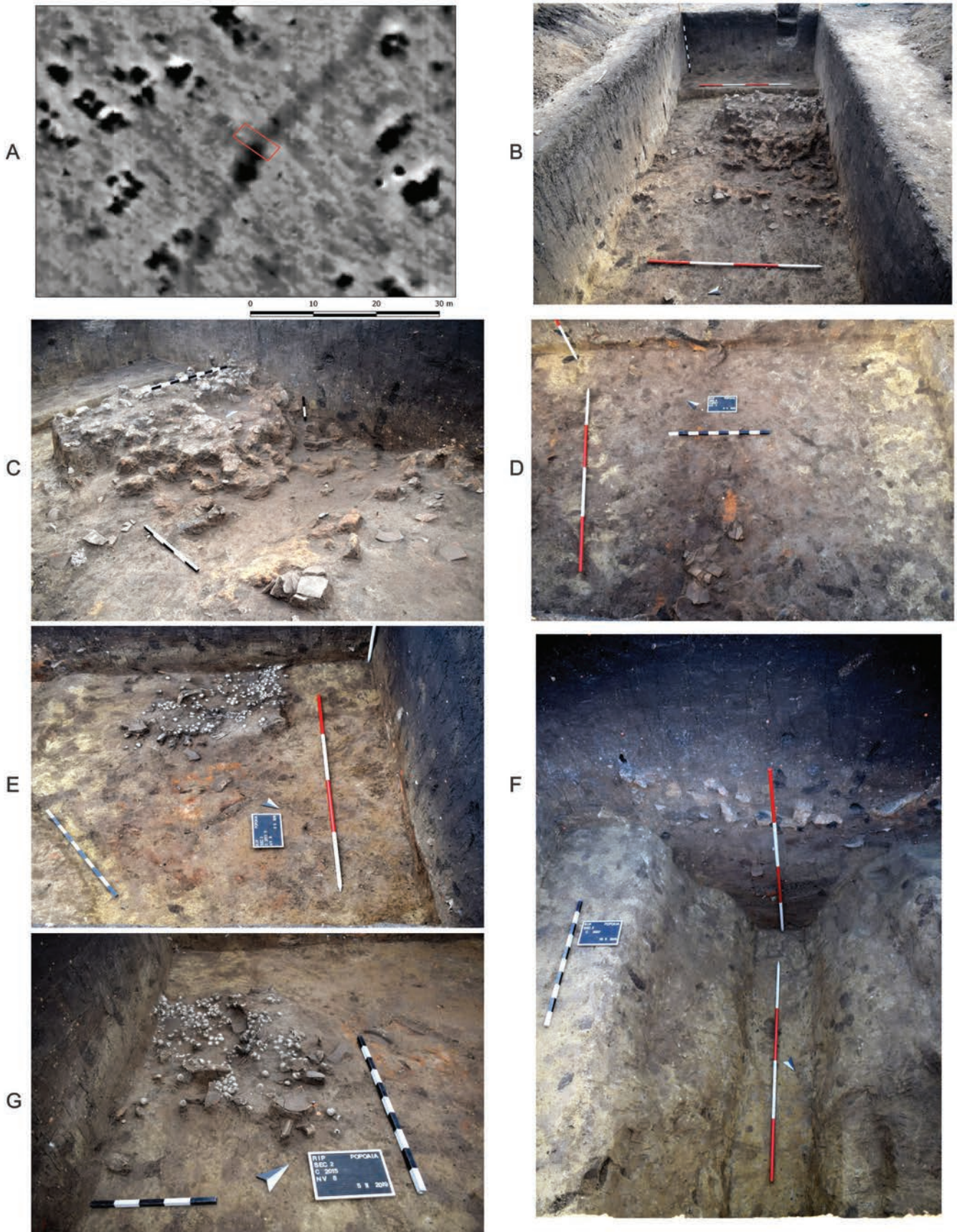

Fig. 1 Ripiceni – Popoia: amplasarea secțiunii 2 (A); resturile locuinței arse (B, C); conturul șanțului la partea superioară (D); complexele 2013 și 2015, vedere dinspre nord (E); configurația șanțului după golirea umpluturii și profilul sudic cu ilustrarea relației stratigrafice dintre șanț și locuință (F); aglomerare de cochilii de melci din groapa 2015 (G).

123. Sat Nou, com. Săveni, jud. Botoșani**Punct: „Sat Nou”****Tip sit** : 11 – locuire civilă;**Încadrare cronologică**: 143 – eneolitic târziu;**Cod RAN**: 36079.04**Autorizație nr.** 390/26.08.2019**Colectiv**: Andreea Vornicu-Țerna – responsabil (MJB), Stanislav Țerna (Universitatea „Școala Antropologică Superioară”, Chișinău), Knut Rassmann (RGK), Diana-Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie, Iași), Johannes Kalmbach (RGK), Isabel A. Hohle (RGK), Andreas Grundmann (RGK), Maria Kohle (RGK).**Finanțator**: Muzeul Județean Botoșani (MJB), Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts (RGK), Frankfurt am Main**Perioada desfășurării campanie**: 01.10 – 15.10.2019

Situl de la Săveni - *Sat Nou*, a fost descoperită în anul 1978, când, cu ocazia construirii unei anexe gospodărești, a fost afectată o locuință eneolitică. Cercetările de mică amploare întreprinse de Filaret Aprotosoiaie¹ au furnizat un bogat material ceramic specific culturii Cucuteni, faza B2, numeroase greutateți de lut și două figurine antropomorfe, în prezent aflate în patrimoniul Muzeului de Arheologie Săveni și al secției de Istorie-Arheologie a Muzeului Județean Botoșani. Nu se păstrează în arhiva muzeului nicio informație privind localizarea săpăturilor sau stratigrafia așezării.

Așezarea cucuteniană se află la marginea satului Sat Nou, pe un promontoriu de pe malul drept al râului Podriga. O mare parte din teritoriul sitului se află în prezent în zona cu parcele agricole aferente satului, însă o altă porțiune, de suprafață necunoscută a fost distrusă de construcțiile moderne.

Evaluarea de teren s-a realizat deopotrivă prin metode non-invasive – prospecțiuni magnetometrice și colectare a materialului de suprafață – și intruzive, având ca obiective: identificarea limitelor sitului, cunoașterea structurii interne a așezării, colectarea de material arheologic necesar datării radiocarbon și testarea unui tip de anomalie geofizică în vederea interpretării planului geofizic.

Prospecțiunile magnetometrice au fost organizate de către o echipă de specialiști de la Römisch-Germanische Kommission (RGK), Frankfurt am Main condusă de dr. Knut Rassmann. Au fost utilizate două sisteme Sensys, unul cu 16 sonde, al doilea cu cinci, montate la distanță de 25 cm, cuplate la un sistem GPS Leica pentru raportarea spațială a măsurătorilor și tractate de un automobil de teren, respectiv un ATV. A fost prospectată o suprafață de 16,4 ha în interiorul și în proximitatea sitului preistoric. Pe baza planului obținut, au fost identificate cel puțin 33 de locuințe arse. Acestea sunt dispuse în cuiburi, unele grupuri fiind organizate sub forma arcurilor de cerc. Dimensiunile locuințelor variază, anomaliile corespondente lor având între 24 m² și 115 m², cu o excepție de 220 m² (mega-structură). Pe baza prospecțiunilor geofizice și a cercetărilor de suprafață,

resturile de locuire eneolitică au fost identificate pe un areal de cca 14 ha. Însă, dacă luăm în considerare forma promontoriului și presupunem că acesta a fost ocupat în întregime de către comunitățile preistorice, atunci trebuie adăugate la acest număr încă 7 ha care se află, în prezent, sub gospodăriile satul modern Sat Nou.

Pe lângă anomaliile corespunzătoare locuințelor arse, pe planul geomagnetic au mai fost identificate gropi dar și anomalii de formă aproximativ rotundă, cu suprafețe de până în 9 m², cu valori ale intensității magnetice corespunzătoare unor structuri arse, aflate în imediata apropiere a locuințelor.

Investigarea unui astfel de *obiect*, necesară în vederea interpretării planului geomagnetic, a constituit unul dintre obiectivele săpăturilor arheologice din toamna anului 2019. Anomalia cercetată are o valoare maximă de 37 nT și o suprafață de cca. 5 m², fiind localizată în extremitatea nord-vestică a așezării, lângă peretele lung al unei locuințe de dimensiuni mari (112 m²). Secțiunea 1, orientată NV-SE, a fost inițial deschisă pe o suprafață de 4 x 4 m, proiectată astfel încât să surprindă anomalia circulară și să secționeze o porțiune din resturile de la peretele lung al locuinței. Ca urmare a unor probleme apărute în raportarea secțiunii la punctul topografic fix, s-a înregistrat o deviere de cca 2 m pe direcția est-vest, ceea ce a condus la necesitatea extinderii secțiunii de-a lungul a trei carouri cu 1 m, înspre est, pentru a surprinde întregul obiect (fig. 1A).

Stratigrafia secțiunii, pe profilul nordic, se prezintă astfel, de sus în jos: strat de cca. 25-30 cm cu sol negru arabil, urmat de 10-15 cm de sol negru nearat; 10-15 cm sol negru-cenușiu cu pigmentație de lut ars, ce acoperă resturile de locuire eneolitică; cca. 15 cm strat de sol brun-cenușiu cu resturi de lut ars, corespunzător depunerii eneolitice; strat brun-gălbui reprezentând sterilul arheologic (fig. 1D).

Resturi de la peretele locuinței (complex 1005), având aspect de bulgări de lut ars la roșu, cu contur neregulat s-au conturat lângă profilul de nord. La demontare, s-a observat că fragmentele de lut provin în mare parte de la un perete de locuință. În partea de nord-est a secțiunii, dărâmăturile erau răspândite pe o suprafață mai extinsă. Aici se intersectau cu o masă mai compactă de lut ars de formă aproximativ rectangulară în care fragmentele aveau în mare parte aspect fățuit (complex 1006) (fig. 1B). În partea de nord-est a instalației 1006 s-au conturat resturile prost prezervate ale unei vetre (complex 1008). În jurul acesteia, spre nord și est, sub și în afara dărâmăturilor de perete, au fost descoperite: o strachină întreagă, cu gura în jos, două greutateți de lut de forme diferite, un vas miniatural, un vas de mici dimensiuni din pastă grosieră, fragmente din partea superioară a unui vas din pastă grosieră și două toporașe din corn de cerb (fig. 1B).

La cca. un metru și jumătate spre sud-vest de resturile structurilor arse, pe nivelul antic de călcare, s-a conturat o mică aglomerare formată din fragmente ceramice provenite de la partea superioară a unui vas și o greutate de lut ruptă din vechime.

În ceea ce privește complexul 1006, acesta reprezintă un tip de instalație inedită pentru aria culturală în discuție

¹ F. Aprotosoiaie, *Câteva noi puncte arheologice descoperite în zona Săvenilor și în împrejurimi*, Hierasus, 2, 1979, p. 121-130.

(fig. 1B,C). Masa de lut are formă aproximativ rectangulară, ușor concavă pe latura vestică și cu deschidere arcuită pe cea estică. Ocupă o suprafață de cca. 1,5 m². Din datele obținute prin studiul tipurilor de amprente înregistrate la demontare și a distribuției lor, s-a reușit recuperarea unor informații privind modul de construcție a structurii. Astfel, instalația a fost construită pe scânduri de lemn suspendate, așezate paralel, orientate NV-SE, peste care a fost aplicat un strat gros de lut. Ulterior, acesta a suferit cel puțin un eveniment de refacere. Sub masa de lut, solul nu prezenta urme care să indice existența unei camere de combustie. Vatra din fața instalației a servit probabil acestui scop, comunicând cu spațiul de sub instalație printr-o deschidere observabilă pe latura estică a construcției de lut.

Destinația construcției rămâne necunoscută în lipsa unor analize suplimentare interdisciplinare. În acest sens, au fost recoltate probe de sol din interiorul instalației pentru analiza geochimică a sedimentului, pentru identificarea eventualelor resturi botanice și pentru analiza fitolitelor. În același scop, este necesară investigarea altor structuri asemănătoare din diferite zone ale sitului, atât din categoria celor aflate în proximitatea locuințelor, cât și a structurilor poziționate în spațiile deschise dintre grupurile de locuințe. O analiză comparativă a acestora, la nivelul modului de construcție și a componentelor botanice și geo-chimice ale sedimentului, poate aduce contribuții reale la stabilirea importanței instalațiilor de acest tip pentru economia așezării.

Continuarea prospecțiunilor geofizice și a colectării materialului de suprafață sunt de asemenea necesare în vederea stabilirii limitelor sitului în zona afectată de locuirea contemporană și obținerii planului integral al distribuției complexelor arheologice în cadrul sitului eneolitic.

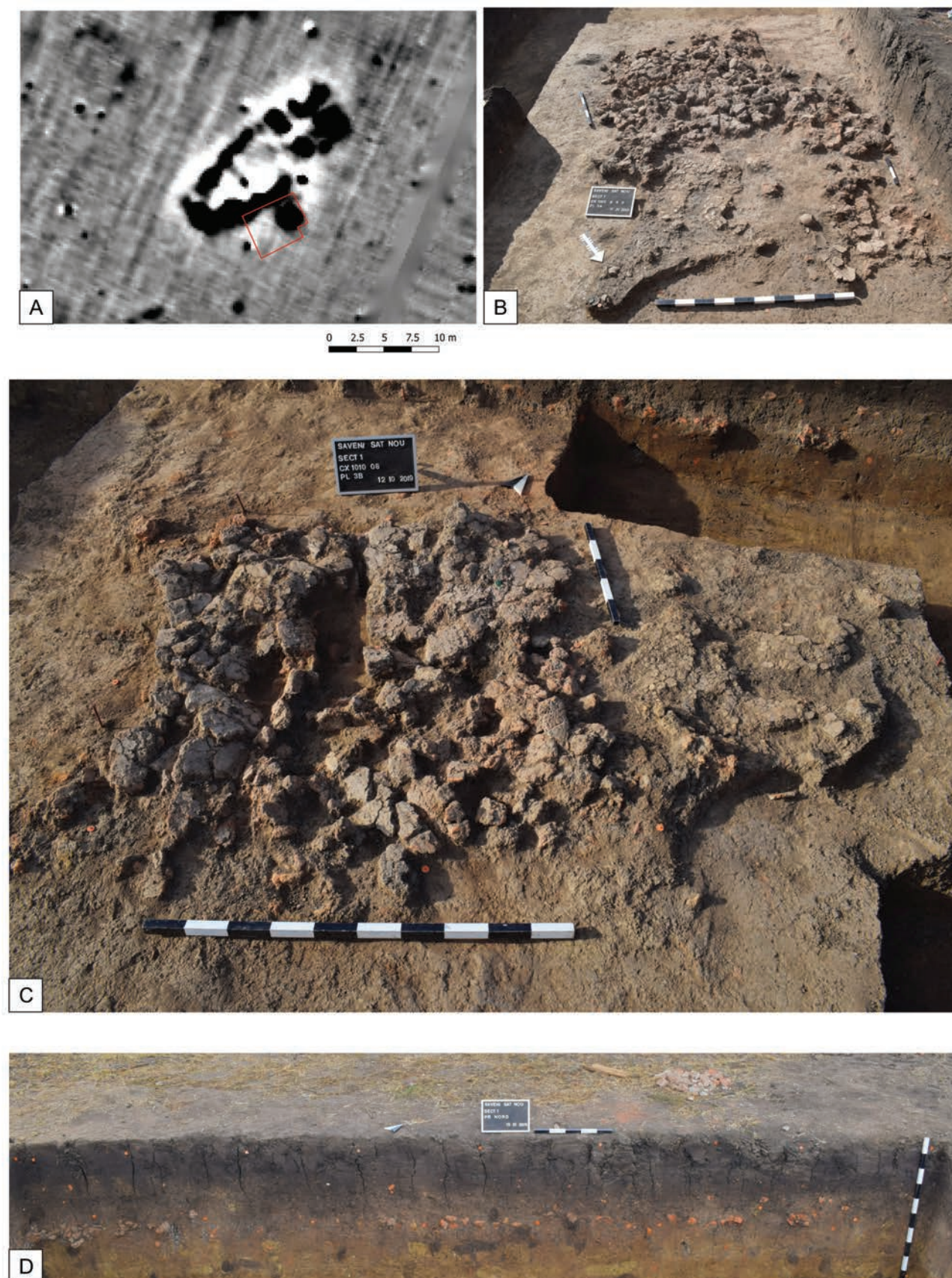

Fig. 1: Săveni – Sat Nou: amplasarea secțiunii 1 (A), aspecte din timpul cercetării complexelor 1005, 1006, 1008 (B); resturile instalației 1006 cu vatra adiacentă (C); profilul nordic al secțiunii 1 (D).

124. Târgu Frumos, jud. Iași

Punct: „La vest de oraș”

Cod RAN 985480.04

Autorizație nr. 508/05.10.2019

Colectiv: Dumitru Boghian – responsabil (USM Suceava), Sergiu-Constantin Enea – responsabil adjunct (Liceul Teoretic „Ion Neculce” Târgu Frumos), Ion Ciobanu, Sergiu Popovici (Agenția Arheologică Națională Chișinău), Angela Simalcsik (Academia Română, Filiala Iași, Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov”), Radu-Gabriel Pîrnău (Academia Română, Filiala Iași, Colectivul de Geografie)

Cercetarea de diagnostic arheologic, desfășurată între 13-18 octombrie 2019¹, a vizat studierea tumului T. 1/2019, pentru stabilirea caracterului, distribuției spațiale, datării, integrității, stării de conservare, calității patrimoniului și pentru **încadrarea crono-culturală** a acestui monument aflat, așa cum arătam în raportul precedent², la 600 m vest de intravilanul orașului Târgu Frumos (fig. 1.1-2; 2.1-3), 575 m de colțul de NV al cimitirului evreiesc Târgu Frumos, 158 m S de Releul Orange Târgu Frumos și 125 m S de axul DN 28A Târgu Frumos-Paşcani, care a avut o înălțime inițială de 2 m, figurând ca reper trigonometric (cota 170 m, coordonate geografice: 47°12'16.16"N; 26°59'14.19"E), și ca movilă de hotar a moșiei Târgului Frumos în Evul Mediu; afectat de lucrările agricole (proprietatea cetățeanului Crețu Ion).

Pentru obținerea unor date stratigrafico-planimetrice cât mai complete, colectivul de cercetare a optat pentru împărțirea suprafeței investigate în patru sectoare, despărțite de martori centrali, orientați cardinal (N-S și E-V), și martori longitudinali intermediari (N-S), pentru a putea surprinde toate elementele de detaliu (fig. 3). Decaparea s-a făcut mecanic, pe straturi succesive de câte 10 cm, sub atenta supraveghere a specialiștilor din colectiv, profilurile stratigrafice au fost corectate manual, iar complexele funerare au fost investigate de arheologi și antropolog. Din zona centrală a tumului, reperul central, au fost recoltate probe pedologice, care sunt studiate de către colegul dr. Radu-Gabriel Pîrnău.

Deocamdată, a fost cercetată numai jumătatea estică a tumului, pe o suprafață de 150 mp, restul urmând a fi investigat în campania viitoare. Din datele arheologice obținute, tumul T. 1/2019 a avut diametrele de 40 x 36 m (N/S-E/V) și cinci mantale, dispuse diferit în planimetria tumului, vorbind de existența a nu mai puțin de cinci faze de construcție și de utilizare a acestei movile ca necropolă. În decursul timpului, din cauza purtării solului prin arăturile

¹ Mulțumim, și pe această cale, Primăriei orașului Târgu Frumos (primar Ionel Vatamanu, viceprimar Ion Alexa-Angheluş), Primăriei comunei Ion Neculce (primar Gheorghe Văleanu) și organizației Societas Pro Patrimonio Târgu Frumos, pentru sprijinul logistic și financiar acordat. Domnului Crețu Ion, pentru permisiunea de a folosi terenul în scopul cercetărilor arheologice, elevilor Alexandru Gafon, Andrei Apostol, de la Liceul Teoretic Ion Neculce Târgu Frumos, precum și voluntarilor Andrei Botezatu și Mihai Botezatu pentru prețioasa contribuție.

² D. Boghian, S.-C. Enea, A. Asăndulescu, *Târgu Frumos, jud. Iași, Punct: Vest de oraș*, trimis la CCAR. Campania 2018, din păcate nepublicat.

repetate, suprafața aparentă a tumului s-a mărit, căpătând o formă circulară, ușor alungită N-S (diametre de 60 x 50 m). Deși la suprafață nu se observau urmele unor eventuale intervenții post-pre-/protoistorice, în interiorul monumentului funerar s-au identificat urmele unor lucrări genistice (adăpost, punct de observație, porțiuni de tranșeu) din cel de-al doilea război mondial (1944, Bătăliile Târgului Frumos și Operațiunea Iași-Chișinău).

Până în prezent, în suprafața cercetată, au fost investigate cinci morminte de înhumăție, grupate în sectorul sud-estic al tumului, pe care le descriem în continuare, și indiciile unui alt mormânt, observate pe profilul martorului principal, chiar sub reperul central (prima înmormântare din tumul, nenumerotată deocamdată).

Astfel, **M. 1/2019** a apărut la 10 m sud-est de reperul central (**RC**), la adâncimea de -1,45 m, fiind vorba de un individ înmormântat chircit pe partea stângă (90°-), având scheletul fragmentat și o stare de conservare precară³. Orientarea scheletului era NNE-SSV și era depus pe un fel de suport organic, care se păstra sub formă de urme roșiatică. Groapa avea o formă cvasi-rectangulară, cu colțurile rotunjite și laturile arcuite, cu dimensiunile 1,05 m/NNE-SSV x 0,80 m/NNV-SSE (fig. 5.1). În partea dorsală a zonei toracice a fost descoperit un mic vârf de săgeată (23 x 14 mm), lucrat din silex de Prut, asimetric, cu baza concavă/cvasi-unghiulară și barbelurile inegale, ușor rotunjite, probabil proiectilul care l-a ucis pe defunct (fig. 5.2). Acest mormânt este greu de încadrat crono-cultural, de aceea îl atribuim ipotetic, pe baza elementelor de orientare, inventar și depunere, perioadei de sfârșit a Bronzului mijlociu și început a celui final (Mnogovalikovaya/Noua ?).

M. 2/2019 se afla la 11,10 m sud-est de **RC** și la adâncimea de -1,52 m, indiciile gropii conturându-se clar de la -1,45 m. Groapa mormântului era rectangulară (1,50/1,60 m x 0,80/0,85 m), orientată VNV-ESE, având secționată, latura sudică, pe mai bine de o treime, de **complexul contemporan 1 (CC1)**, (fig. 4). Acest deranjament (**CC1**) era un adăpost rectangular din cel de-al doilea război mondial (2,40/2,50 x 1,70/1,90 m, 0,75 m adâncime, de la nivelul de individualizare, -1,45 m), în care au fost descoperite numeroase bucăți de tablă și platbandă ruginită, tuburi de cartuș normale și de mitralieră antiaeriană, bucăți de lemn, oase de oaie (în conexiune, cu un astragal), oase umane decontextualizate și bucăți milimetrice de pigment roșu, din mormântul deranjat. Acest adăpost se continua, în partea de nord, cu o porțiune de tranșeu (1,50 x 0,60-0,65 m), cu o treaptă amenajată la distanța de un metru de extremitatea nordică a canalului de acces.

În aceste condiții, defunctul din M. 2/2019 se mai păstra doar parțial și destul de rău, având oasele fragmentate. Este vorba de un schelet depus în poziție chircită pe stânga, orientat VNV-ESE, cu fața spre nord, la -1,80 m, într-un sol negru granulat, fără alte piese de inventar. În zona picioarelor, s-a observat prezența unor urme de pigment roșu. Chiar dacă mormântul nu prezintă alte piese de inventar, pe baza caracteristicilor generale, presupunem,

³ Materialele osteologice din toate mormintele descoperite se află în studiu la Centrul de Cercetări Antropologice „Olga Necrasov” al Academiei Române, Filiala Iași.

evident tot cu titlul de ipoteză de lucru, că mormântul poate fi legat de sfârșitul Bronzului timpuriu-începutul Bronzului mijlociu (Yamnaya finală-Mnogovalikovaya?).

M. 3/2019 a fost identificat în martorul transversal (E-V) și la sud de acesta, la 7,90 m est de **RC** și adâncimea de -1,93 m. Groapa mormântului era rectangulară, având axul lung pe direcția N-S, cu dimensiunile de 2 x 1 m și adâncimea de -0,28 m de la nivelul de surprindere. Scheletul era depus cardinal S-N, pe fundul camerei sepulcrale, în poziție chircit pe spate, cu craniul spre sud și cu fața întoarsă spre vest (fig. 5.3). Membrile superioare erau dispuse paralel cu trunchiul, iar cele inferioare, plasate inițial cu genunchii în sus, au căzut pe partea dreaptă. Gradul de chircire a picioarelor era mediu ($90^{\circ}+$). Pe oasele scheletului au fost semnalate clare urme de ocru roșu, cu o prezență mai pronunțată pe partea dreaptă a craniului (frontal, temporal și parietal), a humerusului drept, a bazinului, pe femure și lafele picioarelor. La 8 cm spre vest de craniu a fost depistată o pată de ocru roșu, care avea, în plan, forma ovală cu dimensiunile de 15 x 10 cm și grosimea de circa 2 cm. Și în acest caz, luând în considerație doar elementele de ritual funerar, considerăm, cu prudența științifică de rigoare, că acest mormânt poate fi atribuit comunităților culturii Yamnaya (târzie?).

M. 4/2019 a fost descoperit la 12,70 m sud-sud-est de **RC** și la adâncimea de -1,76 m, fiind vorba de o amenajare funerară mai complexă, atribuită comunităților culturii Katakombnaya (fig. 6). Mormântul propriu-zis era compus dintr-o groapă trapezoidală de acces, cu colțurile rotunjite (1,50 x 1,10/1,30 m), cu adâncimea de 0,55-0,60 m de la nivelul de identificare. În partea nordică a acesteia, printr-o microgalerie largă de 0,80 m, a fost săpată, în argilă, camera funerară, cu treaptă de acces, care avea o formă circulară alungită (2 x 1,40 x ≈ 0,50/0,60 m), orientată longitudinal pe direcția NNE-SSV, cu o boltă înaltă de 0,50-0,70 m, față de nivelul de depunere a defunctului (-2,75 m). Defunctul a fost depus pe fundul camerei mortuare, în poziție chircită pe spate, ușor întors spre dreapta, cu mâna dreaptă deplasată spre gura de acces în catacombă, iar cea stângă îndoită din cot și cu palma plasată sub coxalul stâng. Membrile inferioare erau chircite mediu ($90^{\circ}+$ și $90^{\circ}-$), pe partea dreaptă. Craniul era orientat spre sud-vest, cu fața către sud, și prezenta urme de ocru roșu, mai pronunțat pe frontal și parietal.

Pe fundul camerei funerară și sub schelet se găsea un strat de culoare maronie, care avea, în plan, o formă dreptunghiulară neregulată, cu dimensiunile de 1 x 1,70 m și o grosimea medie de 0,8 cm, reprezentând, probabil, un așternut vegetal/rogojină (?). Ca inventar, la 10 cm de craniu, spre marginea de sud-vest a camerei funerară, a fost depus un vas care avea buza răsfrântă în exterior, decorat cu motive semicirculare imprimate⁴.

M. 5/2019 a fost surprins la 13 m sud-sud-est de **RC**, la adâncimea de -1,70 m. Acesta se afla deasupra M. 4/2019, fiind, evident, ulterior acestuia. La momentul individualizării conturului, groapa mormântului avea, în plan, o formă cvasi-trapezoidală, cu dimensiunile 2 x 1,20 x 0,70

m (fig. 5.4). După degajarea umpluturii, la adâncimea de -0,50 m, față de nivelul de conturare, a fost identificată o treaptă care avea dimensiunile de 0,30 m (NV) x 0,20 m (SE) x 0,60 m (NE) x 0,30 m (SV), și groapa sepulcrală, care era de formă ovală, cu dimensiunile de 1,10 x 0,70 m și adâncimea, de la nivelul treptei, de -0,15 cm. Este vorba de o inhumatie în poziție puternic chircită ($90^{\circ}-$) pe partea stângă, cu capul spre nord-est și fața spre sud. Sub schelet, precum și pe întreaga suprafață a fundului gropii au fost semnalate resturi de lemn putred, care forma un strat cu o grosime de 0,3-0,5 cm de culoare maronie, reprezentând, foarte probabil, așternutul funerar. Luând în calcul elementele de ritual funerar, nu excludem atribuirea acestei înmormântări, perioadei de sfârșit a Bronzului mijlociu și început a Bronzului final (Mnogovalikovaya/Noua?).

Ca descoperiri, a căror destinație urmează să fie precizată ulterior, menționăm două lespezi de gresie sarmațiană, dispuse pe cant în S. II E, între -0,95/-1,10, la marginea primei mantale, care pot să fie posibile semne de morminte sau indicatoare ale unui ring de piatră (?), precum și un segment de șanț circular (?), aflat în sectorul de NE, la -1,80 m adâncime.

În concluzie, prin investigarea jumătății estice a tumulului T1 de la vest de Târgu Frumos s-a constatat faptul că acesta reprezintă o necropolă utilizată de comunitățile epocii bronzului care au pătruns și/sau viețuit în zonă din perioada timpurie până în cea târzie, completând astfel tabloul etno-cultural al devenirii istorice din spațiul est-carpatic. Evident, cercetările viitoare, vor aduce noi date, care le vor verifica pe cele obținute până acum.

Considerații preliminare privind stratigrafia și cronologia relativă a tumulului T. 1/2019

Cu toate că a fost afectat de lucrările agricole și de parțiala decopertare din anul 2017, de cca. 1 m (a se vedea nota 2), pe toată suprafața tumulului a fost identificat un strat vegetal actual, de circa 20-30 cm grosime, alcătuit din cernoziom în amestec cu vegetație. În construcția tumulului, așa cum s-a observat în profilele de N-S și E-V, au fost decelate cinci straturi și etape de amenajare/completare a acestui ansamblu funerar, definind cinci mantale succesive (vezi profilele din fig. 3).

Mantaua I era alcătuită dintr-un sol cenușiu-deschis, cu înălțimea de până la 1,15 m în zona mediană (afectată de decopertarea din 2017) și în scădere lină spre extremități. În partea centrală a tumulului, la adâncimea de -1,10 m față de reperul central, a fost depistat nivelul preistoric de călcare, observabil pe o distanță de 7,30 m, cu mici întreruperi, spre sud, și 4,25 m spre nord de **RC**. În profilul central, înălțimea tumulului de la stratul de lut galben era 1,90 m, iar diametrul primei mantale era de cca 15-16 m.

Mantaua a II-a, alcătuită dintr-un sol cenușiu-închis, avea un diametru aproximativ de 20 m și o grosime de 1,05 m, în zona completă de surprindere, scăzând treptat spre poale.

Mantaua a III-a, constituită dintr-un sol compact de culoare neagră, a fost surprinsă în partea de sud și nord a profilelor stratigrafice și avea o grosime medie de 0,75 m și diametrul de circa 23,5 m.

Mantaua a IV-a, compusă dintr-un sol cenușiu-lutos, a fost observată în partea sudică pe o lungime de 6 m și în

⁴ Vasul se află în curs de restaurare la Laboratorul Complexului Național Moldova din Iași.

partea nordică pe o lungime de 7,5 m.

Mantaua a V-a a fost documentată doar în partea sudică a profilului central (pe o lungime de 4 m, pe nivelul antic de călcare), reprezentând, cel mai probabil, doar un adaos în această zonă a tumulului, caracteristică specifică comunităților din faza târzie a Bronzului mijlociu dar, mai ales, pentru cele din Bronzul târziu, de tip Sabatinovka și mai puțin Noua.

În stadiul actual de cercetare, considerăm că este prematur să evidențiem anumite orizonturi cultural-cronologice și încadrări stratigrafice, deoarece nu dispunem de toate complexele funerare și de ansamblul planimetriei și stratigrafiei tumulului T. 1/2019, care trebuie înțeles și interpretat ca un întreg arhitectural, o necropolă propriu-zisă. Având în vedere elementele arheologice decelate până în prezent și cunoscând specificul culturilor arheologice ale epocii bronzului și al construcțiilor tumulare de la răsărit de Carpați, putem emite, cu titlu provizoriu, câteva ipoteze de lucru, care vor fi verificate sau invalidate de investigațiile viitoare. Astfel, considerăm că prima manta a fost ridicată deasupra unui mormânt de tip Yamnaya (faza Preyamnaya), cea de-a doua manta putând fi în legătură directă cu un mormânt Yamnaya, faza clasică, în vreme ce cea de-a treia manta, poate fi atribuită, cu un grad de probabilitate, M. 3/2019, Yamnaya, faza finală. Se pare că, cea de-a patra manta a fost ridicată, probabil, deasupra M. 4/2019, atribuit complexului cultural Katakombnaya, iar mantaua a cincea poate fi legată, cel mai probabil, de unul sau mai multe morminte din epoca bronzului mijlociu și/sau târziu. S-ar completa astfel, una dintre lacunele cultural-cronologice ale locuirii preistorice din zona Târgului Frumos⁵, în special, și din spațiul dintre Carpați și Prut, în general.

Abstract

During the diagnostic archaeological researches, carried out in the autumn of 2019, the eastern half of the tumulus T. 1/2019 (150 sqm) from the west of the Târgu Frumos city was investigated. Five inhumation graves were discovered so far: G. 1 and G. 5/2019 (Mnogovalikovaya/Noua?), G. 2/2019 (Late Yamnaya/Mnogovalikovaya?), G. 3/2019 (Late Yamnaya), G. 4/2019 (Late Katakombnaya), and the elements of the first burial in this funerary monument (not numbered, for now), which will add new informations on the ethno-cultural framework of the historical development of this area and the East-Carpathian space.

Abrevieri/Abbreviations

M = mormânt
T = tumul
G = grave
T = tumulus

⁵ D. Boghian, S.-C. Enea, Habitatul uman din zona Târgului Frumos în Epoca Bronzului, în D. Boghian, S.-C. Enea, M. Chelcu, I. Minea, Monografia orașului Târgu Frumos, Ed. Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Iași, 2018, p. 137-144.

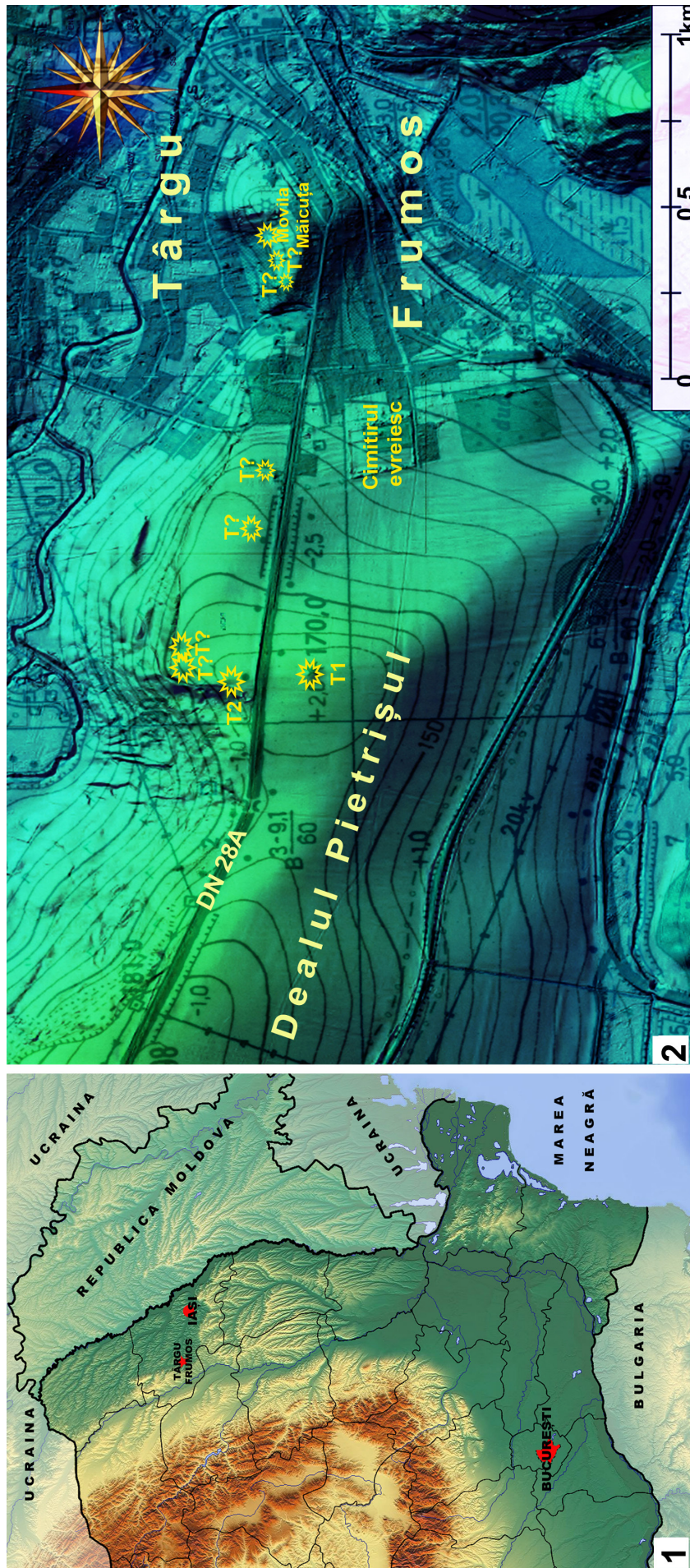

Fig. 1. Târgu Frumos-Vest de oraș. 1. Amplasarea localității în cadrul teritoriului național; 2. Localizarea necropolei tumulare și a T. 1/2019 (suport cartografic; ; prelucrare grafică D. Boghian).

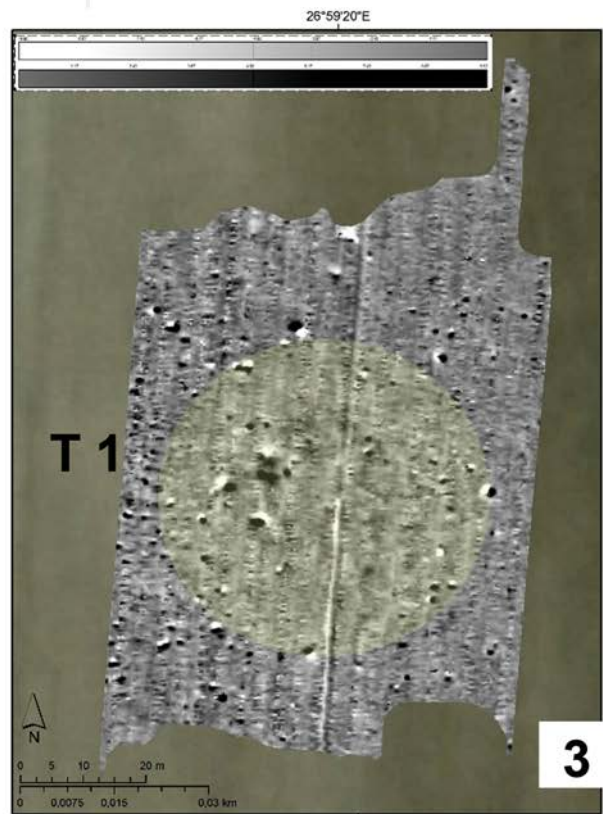
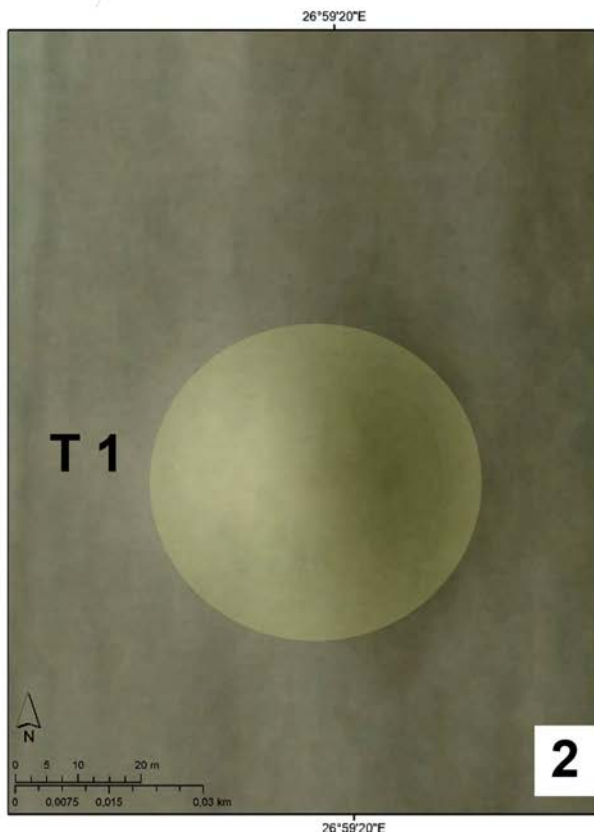
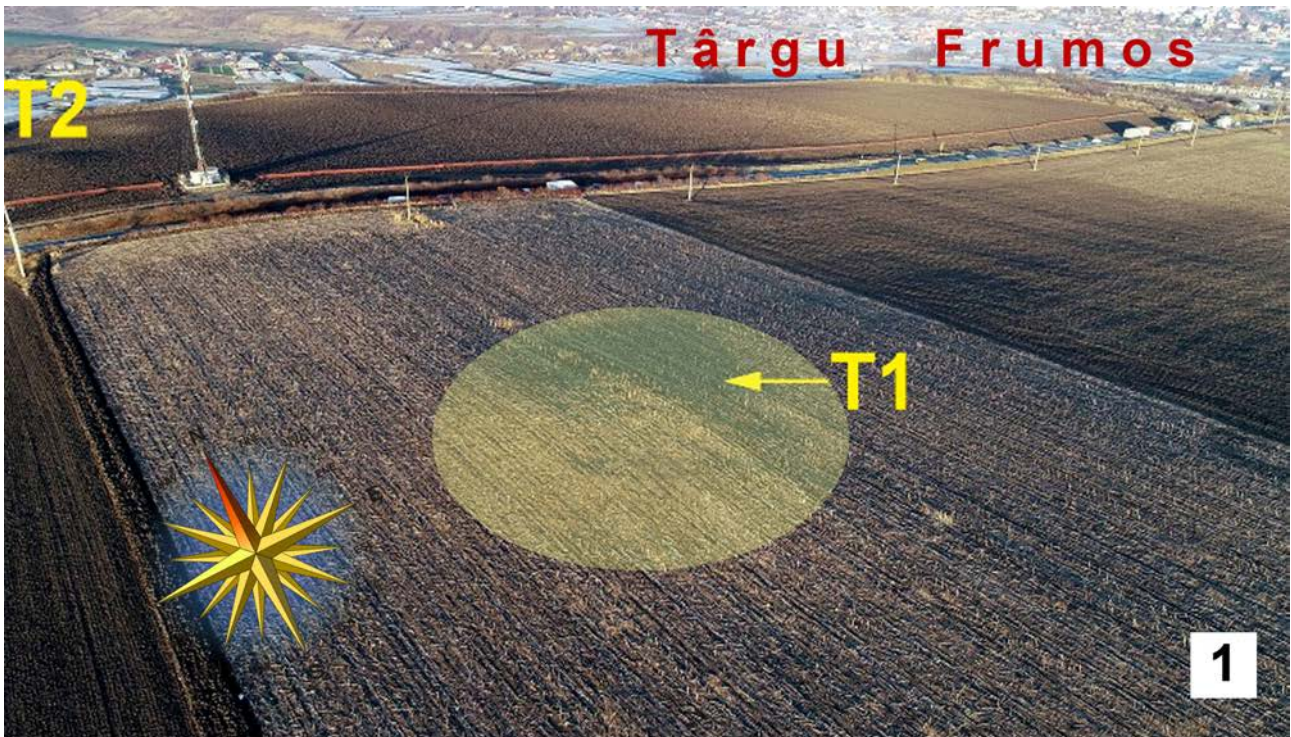

Fig. 2. Târgu Frumos-Vest de oraș. 1-2. Fotografii aeriene ale T. 1/2019; 3. Scanarea magnetometrică a T. 1/2019 (apud D. Boghian, S.-C. Enea, A. Asăndulesei, Târgu Frumos, jud. Iași, Punct: Vest de oraș, CCAR. Campania 2018; foto și scanare A. Asăndulesei, Arheoinvest, UAIC Iași).

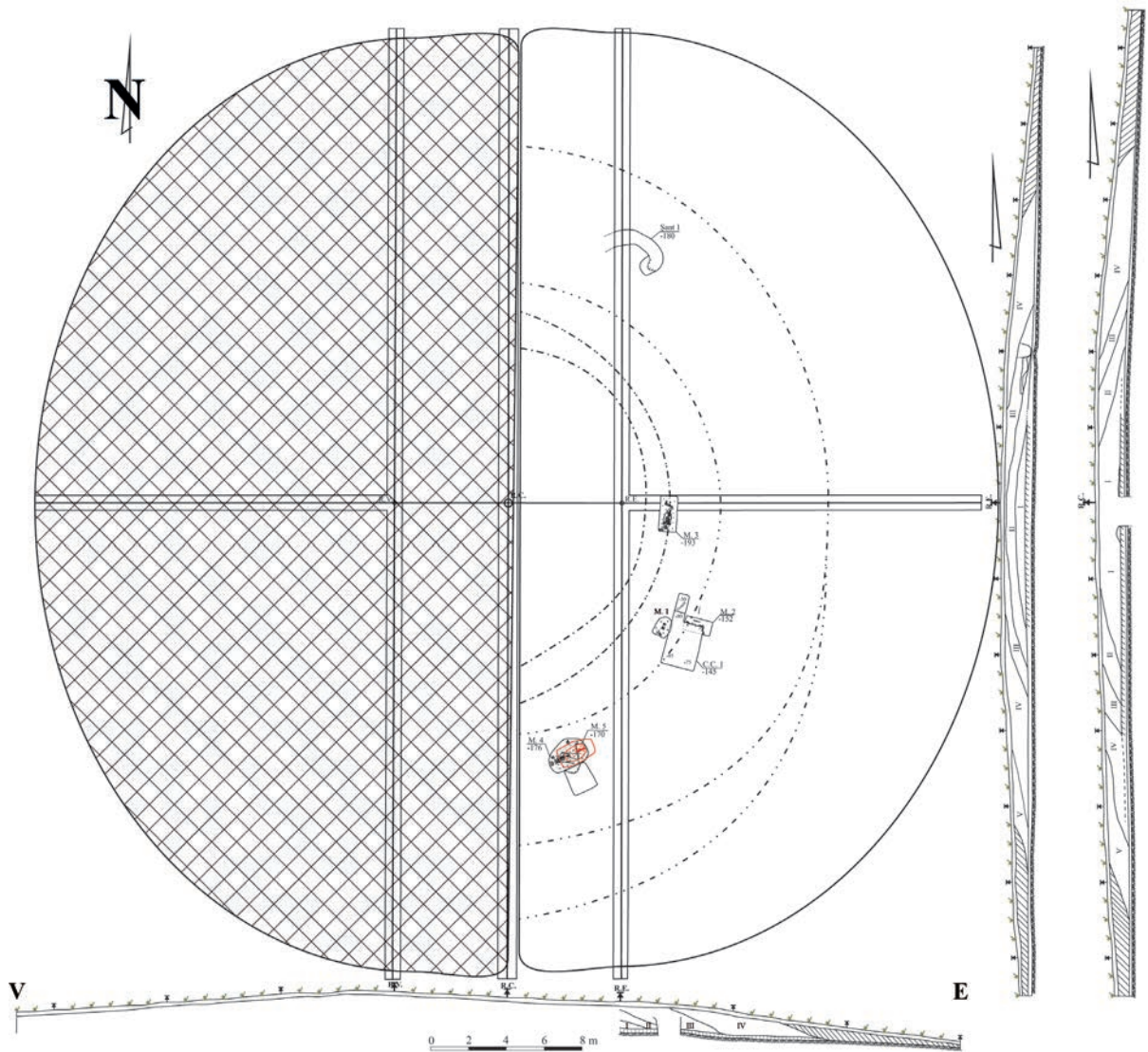

Fig. 3. Târgu Frumos-Vest de oraș. Planul general al cercetării T. 1/2019 (desen I. Ciobanu).

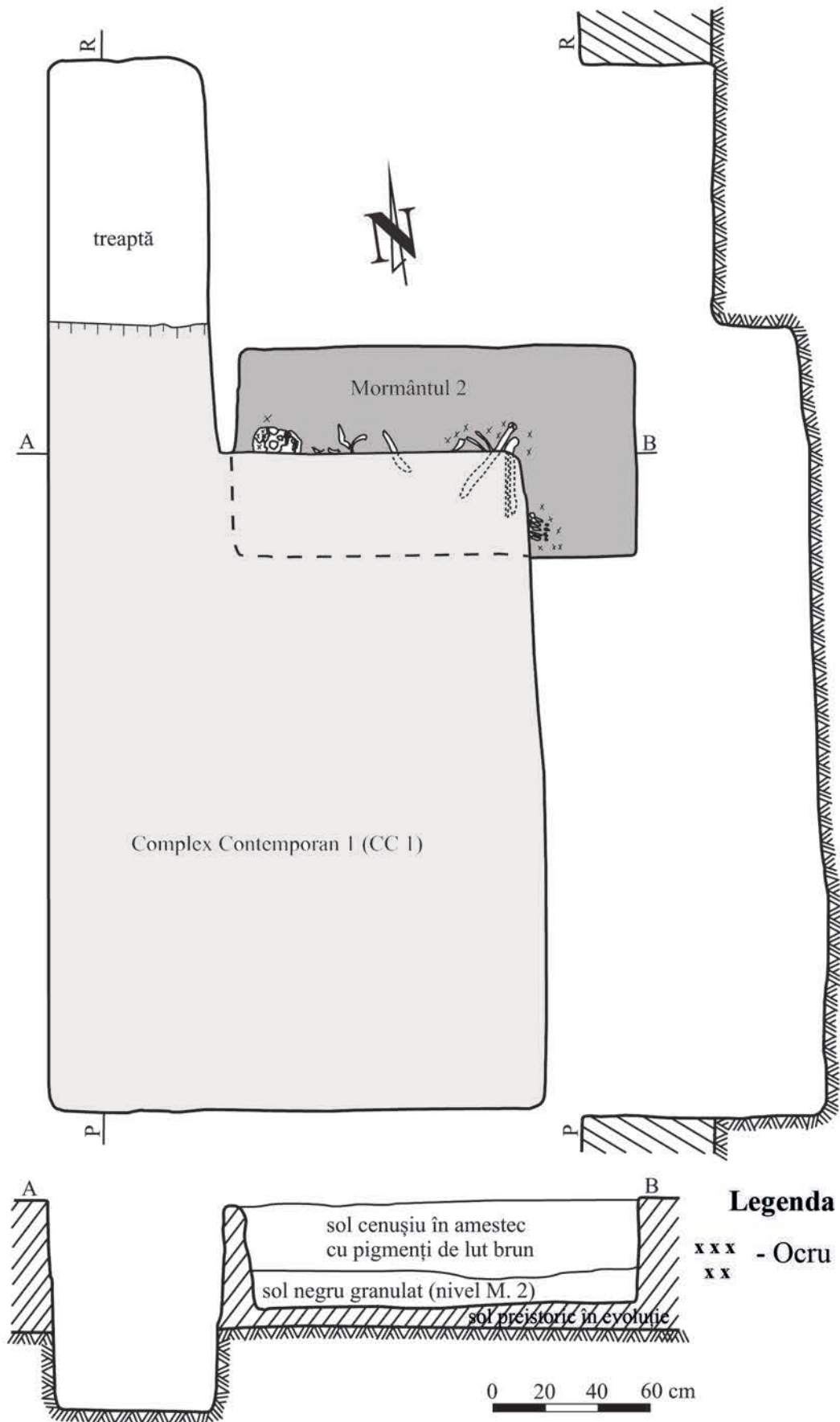

Fig. 4. Târgu Frumos-Vest de oraș. Planul M. 2/2019 și al Complexului contemporan 1 (CC1) din sectorul SE al T. 1/2019 (desen I. Ciobanu).

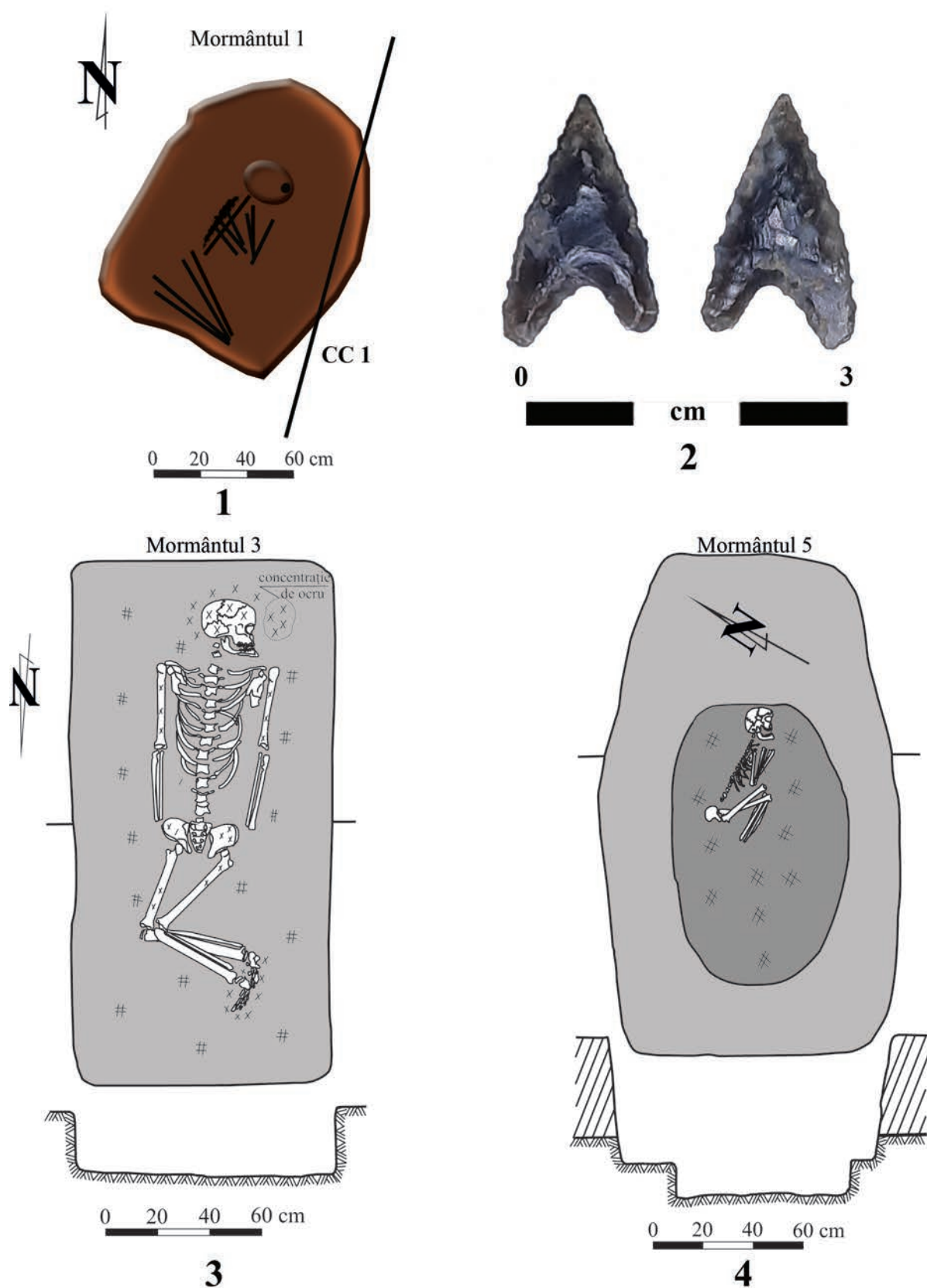

Fig. 5. Târgu Frumos-Vest de oraș. 1. Schiță a M. 1/2019; 2. Vârf de săgeată din M. 1/2019; 3. Planul M. 3/2019 din sectorul estic al T. 1/2019; 4. Planul M. 5/2019 din sectorul sudic al T. 1/2019 (1-2. Foto și prelucrare grafică D. Boghian; 3-4. desene I. Ciobanu).

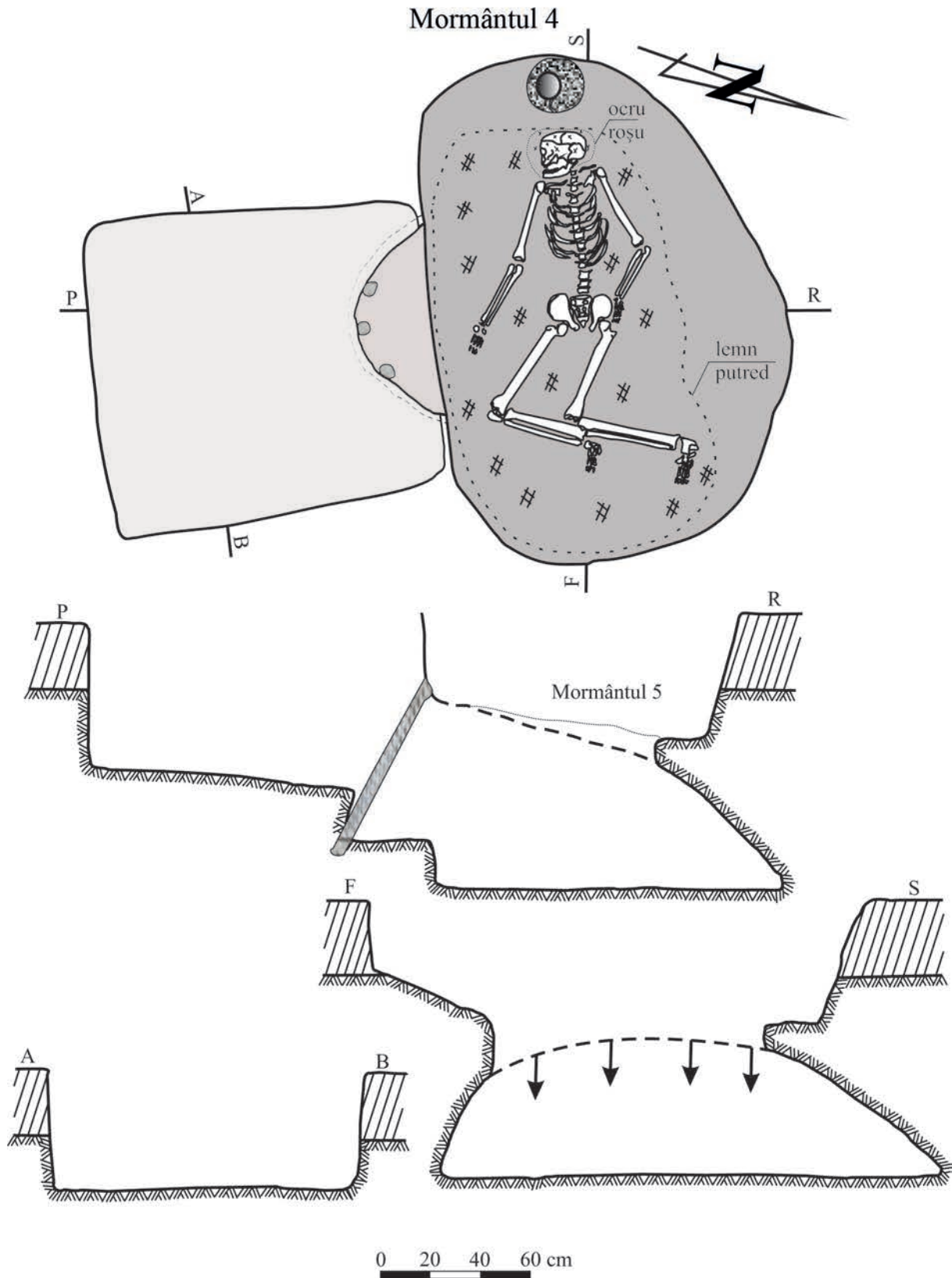

Fig. 6. Târgu Frumos-Vest de oraș. Planul M. 4/2019, din sectorul sudic al T. 1/2019 (desen I. Ciobanu).

125. Istria, jud. Constanța, [*Histria*] - Punct: Sector: „Acropolă Centru-Sud”

557

125. Istria, jud. Constanța, [Histria]**Punct: Sector: „Acropolă Centru-Sud”****Cod RAN: 62039.01; 62039.09****Autorizație nr. 38/03.05.2019**

Colectiv: conf. dr. V. Bottez (UB, responsabil sector), lector dr. Alexandra Țârlea (UB), lector dr. Alexandra Lițu (UB), arh. dr. Virgil Apostol (IAB), drd. I. Iliescu (UB), conf. dr. C. Beldiman (asoc. UB), Anca Maria Constantin (mrd.), Diana Sonu (drd.), Georgiana Dinu (mrd.), Franceska Știrbu (absolventă licență), Radu Penea (student), Claudia Țarbă (studentă), Agatha Georgescu (studentă), Gabriela Doțe (studentă), Alexandra Mănescu (studentă), Riad Awad (student).

Perioada desfășurării campaniei: 1.07-31.08.2019**Unitățile de săpătură continuate sau nou deschise în 2019 (fig. 1)**

În 2019 am adăugat celor 45 de casete (4 × 4 m, cu martor de 1 m între ele), deschise în 2013 - 2018, încă 5, anume (pe direcție E-V): C046, C047, C048, C049, C050. De asemenea, au fost dezveliiți 6 martori: C009/C036, C026/C029, C029/C040, C035/C039, C036/C041, C039/C041. Totodată, în scopul urmăririi pavajului identificat în acest an în C029/C040, a fost continuată săpătura campaniei precedente din C040.

Referitor la amplasarea noilor unități de săpătură deschise, acestea se află între C019 și C037, la sud fiind delimitate parțial de clădirile estice ale Sectorului Basilica Pârvan.

Stratigrafia

În ceea ce privește stratigrafia, rezultatele obținute în campania 2019 confirmă observațiile făcute în anii precedenți. În general, în unitățile de săpătură deschise apare un prim strat vegetal/intervenție modernă (variind ca grosime), urmat de stratul de dărâmătură al ultimului nivel constructiv. Practic, în toate unitățile de săpătură cercetate există cele două straturi de dărâmătură identificate în anii trecuți, având aceeași consistență și conținut – unul galben-roșiatic și unul gri. Ambele marchează momentul distrugerii ultimului nivel constructiv, însă, în etape diferite (în momentul ultimei distrugerii a orașului, apoi în momentul post-abandon).

Referitor la nivelele de călcare, ele au fost identificate la diferite adâncimi, constând, în general, din straturi de lut de culoare galbenă, solidificate. Astfel de exemple sunt: 46002, 46004, 46007 (P019), 46008 (T004), 47003, 47004 (P019), 47008, 47009, 48005, 48006, 49005, 49006, 50004, 50005, 9005/36005, 9006/36006 (P007), 26004/29004 (T005), 26005/29005 (ST02), 29002/40002 (P011), 35003/39003, 35004/39004 (P022), 36003/41003, 39002/41002.

Structuri constructive (Fig. 1)

În 2019 am identificat noi tronsoane din zidurile (Z004, Z020, Z030, Z031, Z050, Z051, Z058 și Z059), pavajele (P007 – fig. 10 – și P011 – fig. 11; în cazul P011 am descoperit o fază anterioară a pavajului de piatră, o situație similară cu cea din pavajul de pe strada d, în dreptul colțului NV al Basilicii Pârvan) și trotuarele (T004 și T005)

identificate în anii trecuți, precum și o serie de structuri constructive noi: zidurile Z060 (fig. 2), Z061 (fig. 3), Z062 (fig. 4 și 5), Z063 (fig. 6), Z064 (fig. 7) și Z065 (fig. 10), precum și pavajele P019 (fig. 12), P020 (fig. 13), P021 (fig. 14) și P022 (fig. 15). De asemenea, în caseta C049 (fig. 9) am identificat o structură din chirpici (49004), un posibil perete ce delimita o vatră (situație similară în C007 și C035).

Dezvelirea noilor tronsoane din ziduri a făcut posibilă conturarea unei imagini mai clare în legătură cu cele deja descoperite și cu traseele urmate de acestea. Mai mult, noile structuri descoperite în acest an au contribuit la identificarea sau delimitarea unor încăperi din nucleul sudic, ce urmează a fi cercetate și în următorii ani – de exemplu spațiile identificate în C039 și C041, precum și în C009 și C036.

Un rol de clarificare a situației ultimei insule de locuire din perioada romană târzie, notată convențional α, a fost îndeplinit și prin desființarea martorilor dintre unitățile de săpătură deja cercetate în nucleul nordic. Pe lângă descoperirile de natură constructivă, am reușit să identificăm o serie de fragmente ceramice, de artefacte și de descoperiri mărunte care pot fi corelate cu cele descoperite în campaniile din anii anteriori.

Obiective pentru Campania 2020

Principalul obiectiv al campaniei din 2020 este reprezentat de deschiderea a 3 noi unități de săpătură la sudul unităților deja descoperite (**C046, C047, C048**), în scopul delimitării complete a insulei de locuire romane târzii, de-a lungul posibilului zid de incintă al aceleiași epoci. De asemenea, ne propunem să continuăm desființarea martorilor dintre unitățile de săpătură deja cercetate în nucleul nordic, în vederea unei mai bune înțelegeri referitoare la încăperile locuinței aflate în discuție și a străzilor adiacente acesteia.

Abstract:

The excavation in the ACS Sector in 2019 lead to the discovery of new segments of previously-identified walls, pavements and sidewalks (Z004, Z020, Z030, Z031, Z050, Z051, Z058, Z059, P007, P011 – which has two functioning phases –, T004 and T005) and the identification of new constructive structures (walls Z060, Z061, Z062, Z063, Z064 and Z065; pavements P019, P020, P021 and P022). The results allow us to better understand the functioning of the internal spaces, such as those identified in C039 and C041, and in C009 and C036.

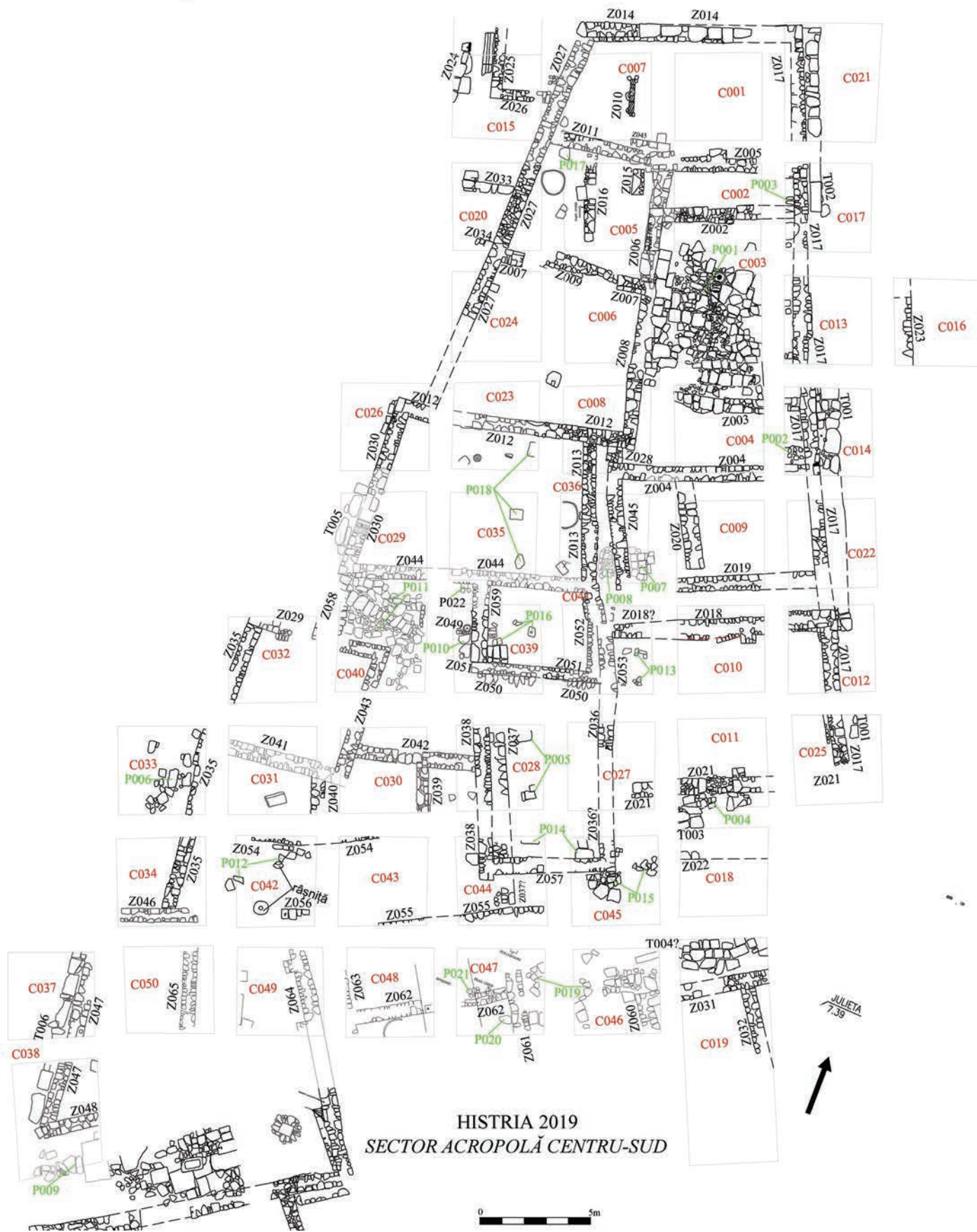

Fig. 1. Plan general detaliat ACS 2019

Fig. 2. Z060 (46005)

Fig. 3. Z061 (47006)

Fig. 4. Z062 (47005)

Fig. 5. Z062 (48003)

Fig. 6. Z063 (48004)

Fig. 7. Z064 (49003)

Fig. 8. Z065 (50006)

Fig. 9. Perete de chirpici (49004)

Fig. 10. P007 (9006-36006)

Fig. 11. P011 (40009)

Fig. 12. P019 (46007)

Fig. 13. P019 (47004)

Fig. 14. P021 (47010) și intrare blocată (47007)

Fig. 15. P022 (35004-39004)

Lista rapoartelor cercetărilor arheologice din campania 2018

126. Petreștii de Jos, Cheile Turzii, jud. Cluj - Punct: „Cheile Turzii Peștera Ungurească, Peștera Binder”	557
127. Rupea, jud. Brașov - Punct: „Rupea 4 - La Movila, Rupea 7- Pârâul Mălinilor”	564

126. Petreștii de Jos, Cheile Turzii, jud. Cluj**Punct: „Cheile Turzii Peștera Ungurească, Peștera Binder”****Tip de sit: 115, 116****Încadrare cronologică: 141, 142, 143, 132****Cod RAN: 55295.05****Autorizație: 44 din 20.04.2018**

Colectiv: Cornelia-Magda Lazarovici (Institutul de Arheologie Iași), Gheorghe Lazarovici (Universitatea Lucian Blaga Sibiu), Constantin Aparaschivei (Muzeul Bucovinei, Suceava), Silviu Gridan (Asociația Arheovest), Cristian Oprean (Timișoara), Sorin Marcel Colesniuc (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța), Măriuca Vornicu (Institutul de Arheologie Iași)

În cadrul campaniei arheologice din perioada 10-17 iulie 2018 s-a urmărit verificarea unor depuneri din câteva peșteri din ansamblul Cheile Turzii pentru a se stabili dacă și aici au existat ateliere pentru prelucrarea obiectelor de podoabă legate de Epoca Cuprului. Atenția noastră s-a îndreptat în mod special doar asupra a două peșteri, unde accesul este ceva mai ușor, comparativ cu altele unde este greu de ajuns și din cauza modificărilor reliefului, ca de pildă la Peștera Feciorilor, unde o parte din peretele muntelui s-a prăbușit (fig. 1a.5, marcaj roșu; fig.1b). Astfel, în scurtul interval de timp dedicat cercetărilor atenția noastră s-a îndreptat spre Peștera Balica Mare/Cetățeaua Mare și Peștera Călăștur (fig.1a.2, 1, marcaj galben, cu săgeată), ambele aflate pe versantul opus celor două peșteri cercetate anterior, Peștera Ungurească și Peștera Binder (fig. 1a.3, 4).

Din ambele peșteri s-a prelevat câte o găleată de pământ, ce a fost apoi spălat prin site, iar după uscare au fost culese artefactele care au apărut. Din păcate, rezultatele nu au fost cele la care ne-am așteptat.

Peștera Balica Mare sau Cetățeaua Mare (fig. 2a-b) a fost afectată de numeroase intervenții antropice de-a lungul timpului. Printre acestea amintim unele fortificații ce datează din Evul Mediu, iar conform legendelor locale aici s-ar fi adăpostit și Nicolae Balica din satul Petreștii de Jos (aflat la capătul de vest al Cheilor Turzii), participant la răscoala curuților (1703-1711), după care s-a dat și numele peșterii. Aflată lângă podul numărul 4 peste pâraul Hășdate peștera este și astăzi vizitată de numeroși turiști, dar și de unii căutători de *comori*.

Am îndreptat o porțiune din profilul peșterii, într-o zonă ce nu părea deranjată, iar din pământul spălat de aici am recuperat câteva fragmente ceramice ce se leagă de culturile Zau (mai multe fragmente, fig. 3b) și Petrești (fig. 3a), alături de unele unelte din piatră cioplită (fig. 4a), ca și de o mărgică (dintr-o rocă de tip sienit ?, fig. 4b), mai greu de atribuit cultural. În ceea ce privește artefactele din piatră cioplită, majoritatea au fost realizate din roci locale, ele prezentând diferite zone cu retușe continui sau retușe de uzură.

Accesul la Peștera Călăștur (fig. 5a) este mai complicat decât cel la peștera Balica Mare. În acest caz am prelevat pământ din cel rezultat în urma săpăturilor

efectuate aici de N. Vlăsa în 1968 (fig. 5b), când a realizat și planul acesteia cu localizarea săpăturilor sale și a celor anterioare, a lui E. Orosz (fig. 5c). Din pământul spălat au rezultat câteva fragmente ceramice care pot fi atribuite culturii Bodrogkeresztúr-Toarte pastilate (fig. 6a), ca și unele artefacte din piatră cioplită locală (fig. 6b), ce sugerează mai ales unelte pentru perforare. La acestea se mai adaugă, două fragmente ceramice legate de perioada Hallstatt (fig. 7a), ca și un fragment ce poate fi atribuit perioadei romane (fig. 7b).

Așa cum se observă, verificarea noastră nu a contribuit la clarificarea problemei legate de prezența altor ateliere de prelucrare a bijuteriilor din diferite materii prime. Mărgica menționată din peștera Balica Mare nu pare a fi preistorică și este total diferită de cele descoperite până acum de noi în celelalte peșteri, respectiv Peștera Ungurească și Peștera Binder.

De asemenea în cadrul campaniei din anul 2018, Cristian Oprean a încheiat analiza oaselor de animale descoperite în cadrul săpăturilor arheologice din perioada anterioară în Peștera Ungurească și Peștera Binder, iar rezultatele vor face subiectul unui studiu separat.

Totodată, Măriuca Vornicu a analizat materialul litic cioplit descoperit în cercetările de la Cheile Turzii în intervalul 2006-2013, ca și piesele provenind din campania 2016 de la Peștera Binder. Conform analizei făcute, în ambele cazuri predomină artefactele realizate din obsidian, urmate de cele din silex de tip volhinian și materii prime locale. O caracteristică a utilajului din Peștera Ungurească este preponderența trapezelor și a lamelor cu trunchiere retușată și nu a gratoarelor și lamelor retușate. Artefactele analizate din punct de vedere traseologic sugerează folosirea lor la diferite activități: trapezele au fost folosite ca armături; gratoarele la prelucrarea pieilor; lamele retușate au fost utilizate ca inserții pentru seceri în activități de recoltare a unor păioase sau pentru tăierea diferitor materiale.

Abstract

In 2018 we took soil samples from the caves Balica Mare / Cetățeau Mare (fig. 1a.2) and Călăștur (fig.1a.1) to check whether there were also workshops for the processing of jewels, like those previously discovered in the Hungarian Cave and the Binder Cave. The extracted soil was washed through a fine sieve, and recovered materials do not support the existence of such workshops.

In Peștera Balica Mare (fig. 2a, 2b) were discovered ceramic fragments related with Petrești (fig. 3a), and Zau culture (fig. 3b), as well as chopped stone artefacts made by local material (fig. 4a), and a bead (fig. 4b), that looks late.

In Călăștur cave (fig. 5a, 5b, 5c) we found shers related with Bodrogkeresztúr-Toarte pastilate (fig. 6a), chopped artefacts made also by local stones (fig. 6b), but also later ceramic fragments, belonging to Hallstatt (fig. 7a) and Roman time (fig. 7b).

Bibliografie

C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, S. Colesniuc, C. Roman, C. Suciuc, S. Tincu, Z. Maxim, C. Aparaschivei, S. Gridan, R. Pop, D. Pintileasa, R. Perlik, *Cheile Turzii – „Peștera Ungurească”, „Peștera Binder”, comuna Petreștii de Jos, jud. Cluj*, în *CCAR. Campania 2017*, 2018, p. 102-104, 346-349.
Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, *Noi date despre orizontul cultural Sălcuța IV - Herculane II - III - Cheile Turzii*, în *Arheologia Moldovei*, XLI/2018, p. 35-68.

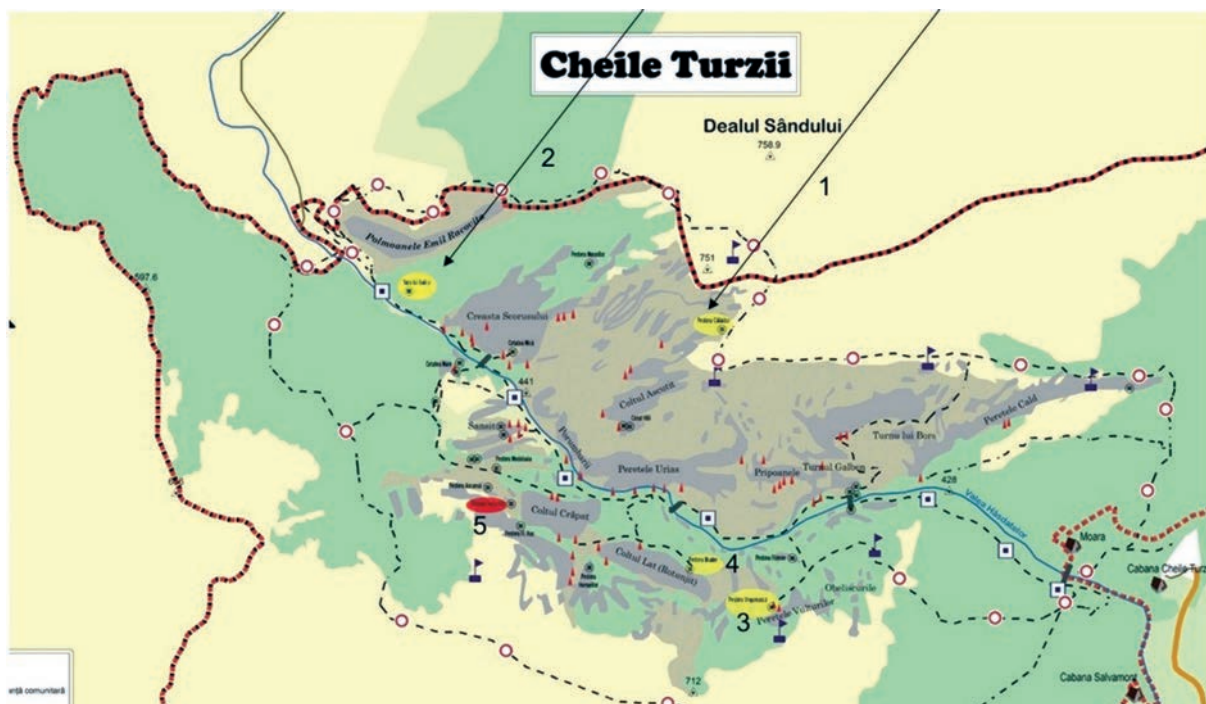

Fig. 1a. Planul canionului de la Cheile Turzii cu localizarea peșterilor: 1, Peștera Călăștur; 2, Peștera Balica Mare; 3, Peștera Ungurească; 4, Peștera Binder; 5, Peștera Feciorilor.

Fig. 1b. Peștera Feciorilor, vedere dinspre punctul Belvedere.

Fig. 2a-2b. Peștera Balica Mare, vedere de ansamblu a intrării și detaliu.

Fig. 3a. Peștera Balica Mare, fragment ceramic Petrești.

Fig. 3b. Peștera Balica Mare, fragmente ceramice, cultura Zau.

Fig. 4a. Peștera Balica Mare, artefacte din piatră cioplită locală.

Fig. 4b. Peștera Balica Mare, mărgică.

Fig. 5a. Vedere spre drumul ce duce la Peștera Călăștur.

Fig. 5b. Imagine din interiorul Peșterii Călăștur, cu pământul rezultat în urma săpăturilor din anul 1968 (marcaj roșu), foto N. Vlassa.

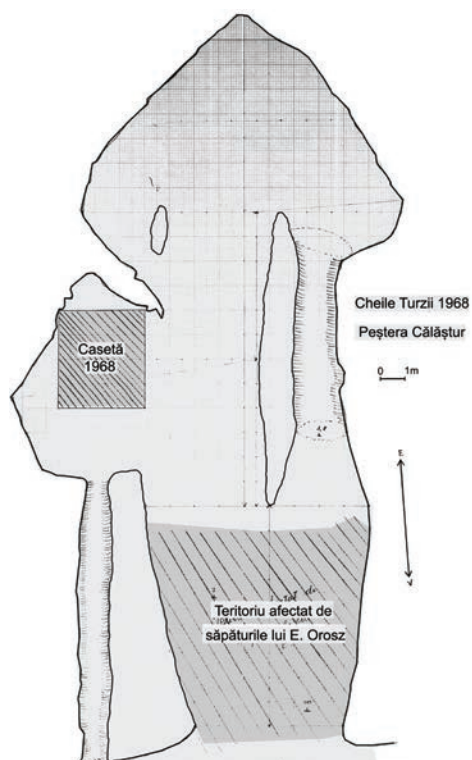

Fig. 5c. Planul Peșterii Călăștur, realizat de N. Vlassa în 1968

Fig. 6a. Peștera Călăștur, materiale Bodrogkeresztúr-Toarte pastilate.

Fig. 6b. Peștera Călăștur, artefacte cioplite din roci locale.

Fig. 7a. Peștera Călăștur, fragmente ceramice hallstattiene.

Fig. 7b. Peștera Călăștur, fragmente ceramic de epocă romană.

127. Rupea, jud. Braşov**Punct: „Rupea 4 - La Movila, Rupea 7 - Pârâul Mălinilor”****Tip sit: 111****Autorizație nr. 12.02. 2018**

Colectiv: Cornelia-Magda Lazarovici (Institutul de Arheologie Iași), Elena Băjenaru (Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat”), Gheorghe Lazarovici (Universitatea Lucian Blaga Sibiu), Silviu Gridan (Braşov), Olimpia Gridan (Braşov), Constantin Aparaschivei (Muzeul Bucovinei, Suceava), Horia Pirău (Muzeul Țării Făgăraşului „Valer Literat”), Cristian Roman, Mircea Oancă (Muzeul Vasile Pârvan, Bârlad).

Perioada desfășurării cercetării: 18.07 – 2.08.2018

În perioada 18 iulie - 2 august 2018 s-au făcut câteva sondaje în punctele Rupea 4 și Rupea 7, unde lucrările agricole scot mereu la suprafață numeroase piese arheologice întregi sau fragmentare (ceramică, topoare și alte artefacte).

Trebuie să menționăm că în afara punctelor arheologice menționate de Fl. Costea în *Repertoriul arheologic al județului Braşov*¹, un rol important la cunoașterea arheologică a zonei au contribuit Silviu Gridan² și Claudiu Florian³. Mai mult, Silviu Gridan a identificat alte 10 noi puncte arheologice, inclusiv Rupea 4 și Rupea 7 și totodată a marcat cu GPS cele mai importante descoperiri din perimetrul celor două puncte menționate, ceea ce sugerează chiar prezența unor ateliere pentru prelucrarea topoarelor în perioada preistorică.

Pornind de la aceste date, în primăvara anului 2018 am efectuat mai multe cercetări de suprafață în cele două puncte, cu această ocazie fiind descoperite numeroase fragmente de chirpici, ceramice și artefacte din piatră cioplită. Pentru stabilirea secvenței stratigrafice și a delimitării locuirilor, am solicitat o autorizație pentru diagnostic arheologic.

Astfel, punctul **Rupea 7 - Pârâul Mălinilor** se află pe o terasă înclinată spre sud și vest, nu departe de Valea Homorodului (fig. 1). Datorită înclinării terasei și a lucrărilor agricole o serie de complexe din culturile Starčevo-Criș, Petrești și Ariuşd au fost deranjate, la suprafață găsindu-se numeroase materiale din toate acestea.

Aici au fost trasate două secțiuni de verificare, una în prelungirea celeilalte, de 10 x 2 m, în zona unde apărea o concentrare de fragmente de chirpici ce indicau prezența unei locuințe. Sondajul nostru s-a nimerit între două locuințe.

În ceea ce privește stratigrafia aceasta se prezenta astfel: 0-0,35 m, sol arabil, negru (sol B2); 0,35-0,45 m nivel cu resturi menajere din vecinătatea unor locuințe aparținând culturii Petrești, faza A (fig. 2a). Din acest strat porneau

două gropi (sol B1, negru-brun); 0,45-0,55 m, sol gălbui închis, cu fragmente ceramice Starčevo-Criș, din care pornesc locuințe de tip semibordei, cu ceramică decorată cu barbotină organizată. Nivelul conținea de asemenea resturi menajere (ceramică, râșnițe sparte, unelte rupte, dar și unele cioplite întregi). Totodată au fost surprinse și câteva gropi mici, ca și o groapă de stâlp (probabil de la anexa unei locuințe Petrești, Gr. G2A), ce a fost tăiată de o groapă mai mică din Epoca Bronzului (Gr. G2B; fig. 2b; 5a.1). A fost identificată și o groapă dacică (în caroul 1, sec. IV-II î.e.n., fig. 6b), ce suprapunea la rândul ei parțial o altă groapă (G1) legată de cultura Petrești A (fig. 2c).

În Secțiunea 2 a fost descoperit un semibordei Starčevo - Criș, G3 (fig. 3a), în care, la abandonare, au fost aruncate diferite materiale ceramice, sugerând o utilizare ulterioară, ca groapă de resturi menajere. Complexul, parțial surprins în săpătură, de 1,2 x 1, 8 m, avea adâncimea de 0, 45 m. Forma pare rotundă, dar marginile au fost alveolate (fig. 3b), dovadă că o vreme a stat deschis, fără acoperiș, motiv pentru care marginile s-au rotunjit. Între fragmentele ceramice aruncate în complex au apărut resturi de la un vas întregibil. Puține materiale (cca. 10 fragmente, unele mărunte) ale aceleiași culturi au apărut și în punctul *Rupea 4*, dar erau în strat, în poziții secundare, fără complexe (la -0,75 m), ceea ce le face greu de încadrat cultural.

După spălarea și prelucrarea materialului am ajuns la concluzia că materialele descoperite aici pot fi atribuite fazei Starčevo - Criș III, fără a putea face deocamdată alte precizări⁴. Predomină ceramica semifină și uzuală, ce indică o așezare secundară, derivată dintr-o alta principală. Ceramica este decorată mai ales cu barbotină (fig. 4) și se observă totodată și lipsa formelor bitronconice, ceea ce indică pentru așezarea de aici un orizont mai timpuriu decât cel din Moldova sau din Ungaria de est⁵.

Tot de aici provin numeroase fragmente ceramice Petrești A (fig. 5), unele de tradiție Turdaș, care au făcut obiectul unui studiu separat⁶. Tot nivelului Petrești din S1 îi aparțin alte descoperiri, respectiv un fragment de mască umană, o protomă cu bucraniu și un picior de măsuță-altar (fig. 6a).

În Punctul **Rupea 4 - La Movilă** (fig. 1) am efectuat un sondaj de 6 x 6 m, într-o zonă unde la suprafață erau numeroase fragmente de chirpici. Au fost descoperite resturile a două structuri de locuire, dar din păcate erau amplasate exact la marginea casetei noastre, în colțuri opuse, L1 în caroul C3 și L2 în caroul A1. Sub chirpicii de la L2 am găsit resturi dintr-un perete alcătuit din stâlpi înfiți

⁴ M. Oancă, Gh. Lazarovici, S. Gridan, *Cercetări în stațiuni Starčevo-Criș din zona Rupea*, în S. Colesniuc (coord.), *Marea Unire de la Marea Neagră, Volum omagial dedicat Marii Uniri a românilor și împlinirii a 140 de ani de la Unirea Dobrogei cu România*, Ed. Celebris, Constanța, 2018, P. 21 – 30.

⁵ Makkay J., Starnini E., *The Excavations of Early Neolithic sites of the Körös culture in the Körös Valey, Hungary: the final Report, Vol. II The pottery assemblages and vol. III The small finds*, Budapest, 2008.

⁶ C.-M. Lazarovici, Gh. Lazarovici, S. Gridan, Cl. Florian, C. Aparaschivei, C. Roman, *Cercetări privind cultura Petrești la Rupea*, în S. Colesniuc (coord.), *Marea Unire de la Marea Neagră, Volum omagial dedicat Marii Uniri a românilor și împlinirii a 140 de ani de la Unirea Dobrogei cu România*, Ed. Celebris, Constanța, 2018, p. 31-44.

vertical (fig. 7). Printre resturile pereților erau fragmente de la două vase care nu se întregeau complet. S-au descoperit resturi ceramice (de slabă calitate), acoperite parțial cu slip, dar cu puține urme de pictură, probabil și din cauza solului acid (fig. 8). La acestea se adaugă două vârfuri de săgeți, ca și un idol antropomorf fragmentar (fig. 9). Materialul ceramic nu a fost prelucrat în întregime. După aspectul tehnologic al ceramicii descoperite între cele două locuințe, acestea aparțin unei etape târzii a așezării Ariușd-Cucuteni A2-A3, aflată în proces de retardare. Un fragment ceramic pictat, mai bine păstrat, sugerează însă că această așezare a început cu o etapă mai devreme, la nivel de Ariușd-Cucuteni A1.

Un studiu mai amplu cu privire la descoperirile și sondajele din cele două puncte de la Rupea se află sub tipar⁷.

Pentru 2019 ne propunem să efectuăm ridicarea topografică a celor două situri, ca și o prospectare magnetică, urmată de mici sondaje de verificare a complexelor ce vor apărea. Aceste operațiuni sunt necesare pentru stabilirea cu exactitate a amplasării siturilor și a dispunerii complexelor Starčevo-Criș, Petrești și Ariușd, deoarece în 2018 sondajele noastre au fost doar în zone colaterale ale acestora.

Materialul arheologic rezultat a fost predat la Muzeul Țării Făgărașului „Valer Literat”, unde se află și copii ale documentației aferente cercetărilor din 2018.

Mulțumiri

Sondajele din cele două puncte au fost făcute cu sprijinul financiar și logistic al Societății culturale *Ramidava* din Rupea, a Muzeului Țării Făgărașului „Valer Literat”, dar și a familiei Silviu și Olimpia Gridan. Tuturor le mulțumim pentru susținere.

Abstract

In the summer of 2018 soundings were conducted at Rupea 7 - *Pârâul Mălinilor* and Rupea 4 - *La Movilă*, near Rupea town (Brașov County). On this occasion, at Rupea 7 a semi subterranean Starčevo-Criș dwelling (G3, fig. 3), as well as several Petrești culture pits (G1, G2A; fig. 2b, 2c), cut by later pits have been discovered (G2B, Bronze Age, fig. 5a.1; dacian era).

Based on the decor and characteristics of the ceramics, Starčevo-Criș material may be ascribed to the III phase (fig. 4), without any further details. Ceramics Petrești ceramics may be ascribed to A phase (fig. 5a.2-7), with some influences from the Turdaș culture (fig. 5c). A fragment of a human mask, a zoomorphic protoma, as well as a leg of a table-altar are related with the same culture (fig. 6a).

During the sounding made at Rupea 4 the corners of two complexes (L1 and L2) have been found. Postholes from an annex have appeared under the adobies of L2 (fig. 7). The ceramic material, quite corroded and with vague paint traces (fig. 8; 1,3 secondary fired), indicates an Ariușd-Cucuteni A2-A3 habitation, although a fragment found on the surface of the soil, better preserved, with painting, even suggests an earlier habitation. From here comes two arrowheads, and a fragment of an anthropomorphic idol (fig. 9).

Fig. 1. Amplasarea sondajelor în cadrul celor două puncte investigate.

⁷ Gh. Lazarovici, C.-M. Lazarovici, S. Gridan, O. Gridan, H. Pirău, C. Aparaschivei, M. Oancă, C. Florian, C. Roman, *Cercetări arheologice la Rupea. Campanie din 2018, 2019*, sub tipar la Făgăraș.

Fig. 2. Rupea 7, S1: a, resturi Petrești (roșu) și o groapă dacică; b, groapă de stâlp Petrești (G2A) tăiată de o groapă de Epoca Bronzului (G2B); c, Gr. G1, Petrești, tăiată de o groapă dacică.

Fig. 3. Rupea 7, S2: G3, semibordei Starčevo-Criș; a, în momentul conturării complexului; b, la finalul cercetării.

Rupea 7, G3 și altele, barbotină organizată.

Fig. 4. Rupea 7, Ceramică Starčevo-Criș III.

Rupea 7: a2-7, ceramică din Gr. 2A; a1, Epoca Bronzului; b, Gr. G1; a2-7, b, cultura Petrești; c, materiale de tradiție Turdaș; d, coduri Petrești turdășene (Tincu 2011).

Fig. 5. Rupea 7, S1, ceramică Petrești și de Epoca Bronzului.

Fig. 6. Rupea 7, S1: a, plastică Petrești – 1, fragment de mască umană, 2, protomă zoomorfă, 3, picior de altar; b, vas fragmentar, perioada dacică.

Fig. 7. Rupea 4, gropile de stâlp ale unei anexe a L2 și reconstituirea.

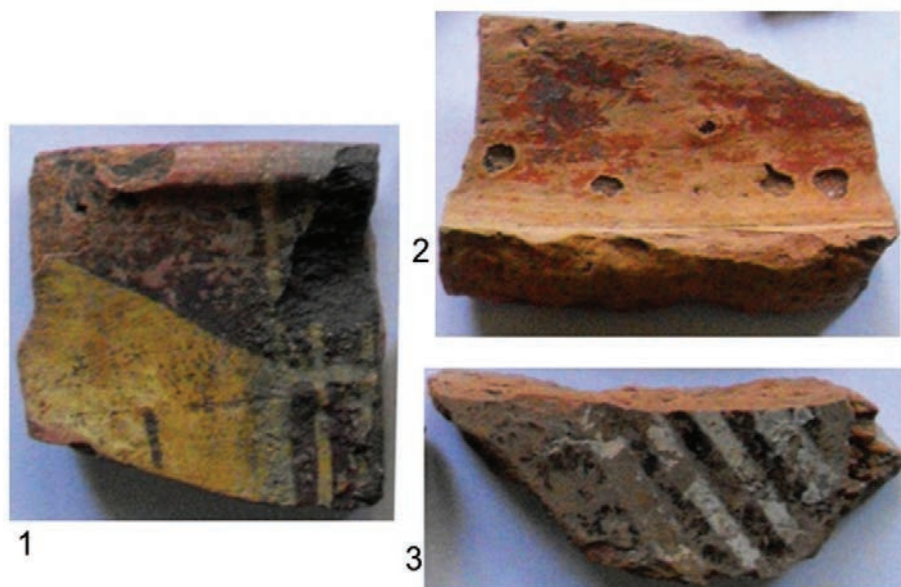

Fig. 8. Ceramică Ariușd-Cucuteni (1, 3 arse secundar).

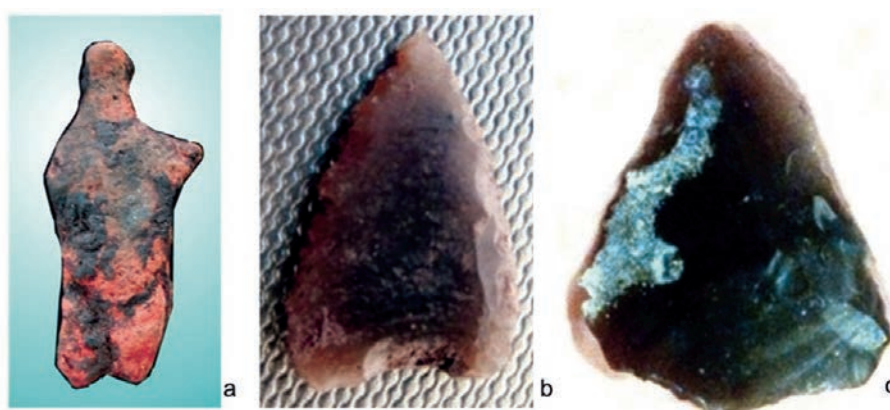

Fig. 9. Materiale Ariușd-Cucuteni (vârfuri de săgeți și idol antropomorf).

ALEXANDRU BARNEA

17.02.1944 – 8.05.2020

In memoriam

Pe 8 Mai 2020 – nedrept și neașteptat – profesorul Alexandru Barnea a plecat dintre noi. Vestea dispariției sale premature a îndurerat profund atât comunitatea științifică românească, dar și cercetători care l-au cunoscut, cu care a colaborat și de care-l lega o lungă prietenie, din Bulgaria, Germania, Polonia sau Italia.

Am pierdut astfel un valoros arheolog, unul dintre ultimii, tot mai puțini rămași aici, dintr-o adevărată generație de excepție. Odată cu el dispărea un mare arheolog clasic, un veritabil „om de știință” din timpul nostru, capabil să îmbrățișeze toate disciplinele acoperite de studiul Antichității. Filolog clasic, istoric, arheolog, profesor universitar, specializat în cercetarea vestigiilor greco-romane și romano-bizantine, savant al creștinismului timpuriu, Alexandru Barnea era preocupat de istoria și arheologia epocii romane târzii, viața spirituală în epoca romană în spațiul balcanic, probleme de urbanism ale orașelor romane, studiul fortificațiilor romane, dar și de epigrafie, sigilografie și numismatică. În egală măsură, era interesat de istoria contemporană, de studiul surselor istorice, de istoria arheologiei românești, precum și de evoluția acestei științe în perioada comunismului, permanent implicat și atent la ce se întâmplă în jur – un adevărat om al cetății.

Absolvent al Facultății de Limbi Clasice a Universității București în 1967, un an mai târziu intra prin concurs la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”. Fiu al lui Ion Barnea, ilustru cunoscător al antichităților creștine, mersese de mic copil, alături de tatăl său, pe importante șantiere dobrogene și avusese parte de o educație aleasă, părinții îndrumându-i pașii către studiul limbilor clasice și al antichității. Formația sa stă sub semnul muncii asidue iar munca la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” sub aceleași auspicii. A participat alături de Ion Barnea la marile campanii arheologice de la *Noviodunum*, Niculițel, Giurgiu, Murfatlar – Complexul rupestru Basarabi, Mangalia, Enisala, *Dinogetia* – Garvăn, *Tropaeum Traiani* – Adamclisi etc. Din 1975 a preluat conducerea științifică a celor din urmă două situri menționate, continuând astfel cercetările arheologice întreprinse de tatăl său. Mulți ani mai târziu, reușește să-și susțină doctoratul, în cadrul Facultății de Istorie din București, cu o teză privind viața economică la Dunărea de jos în epoca romană târzie, elaborată sub îndrumarea acad. E. Condurachi (1983). Muncitor neobosit, animat de conștiința lucrului temeinic și bine făcut, și-a dedicat întreaga viață cercetării. Ceea ce-l caracterizează din punct de vedere profesional este calitatea rară de a îmbina o impresionantă educație clasică obținută prin studiu cu o solidă experiență arheologică, rezultată din pasiune și din cunoașterea intimă a ruinelor. Abilitatea sa de a depista unicitatea fiecărui document chiar și în cadrul unei serii se combină, în lucrările publicate de-a lungul timpului, cu aceea de a sintetiza fără a simplifica.

Cooptat în 1992, în cadrul Facultății de Istorie a Universității București, unde devine profesor titular în anul 1995, a fost un promotor activ al studiilor de arheologie. Este membru fondator al

Seminarului de Arheologie „Vasile Pârvan”, formând numeroase generații de studenți și specialiști în domeniul cercetării și protejării patrimoniului cultural. De asemenea, a fost membru fondator și director al Centrului de Editare a Izvoarelor Istorice „Arhiva istorică a României” (din 2002).

În timp ce cursurile și seminariile sale impresionau prin erudiția lor, predarea sa a vizat mai întâi transmiterea unei metode, formarea minților pentru cercetare. Elevii săi au învățat să „citească” și să „descifreze” texte și imagini deopotrivă. Își pregătea cu minuțiozitate seminariile, alegând cu mare grijă – și niciodată întâmplător, textele antice, inscripțiile sau imaginile ce urmau să ilustreze un anumit subiect. Bucuria și strălucirea de neuitat, pentru cei care i-au frecventat cursurile și seminariile, a acelei priviri atente și sfredelitoare, câteodată amuzată, dar întotdeauna plină de bunăvoință, reflecta jubilarea intensă a unui spirit mereu în căutare.

Cu începere din 1994, generații întregi de studenți și-au efectuat practica arheologică la Adamclisi. Luau astfel contact cu munca de teren și mulți dintre ei și-au ales în final această meserie. Fără îndoială, Adamclisi a fost un șantier-școală, iar studenții de atunci sunt îndrumătorii de astăzi, indiferent unde își desfășoară activitatea: muzee, institute de cercetare sau facultăți. A fost pentru toți, mentorul prin excelență!

În ultimii ani, petrecuți în spațiul universitar, a activat în cadrul Școlii Doctorale (Istorie) a Universității din București, al cărei membru a fost de la înființarea acesteia (2005), ulterior conducător de doctorat (din 1999), precum și ca profesor în cadrul programelor de studii iudaice ale Universității.

Sunt nenumărate direcțiile în care s-a implicat. De la conducerea Facultății de Istorie, căreia a încercat să-i ofere o deschidere cât mai largă, în timpul celor două mandate de decan (1996-2004) sau din poziția de șef al Catedrei (ulterior Departamentul) de Istorie Veche și Arheologie, la contribuții importante legate de legislația privind domeniul arheologiei și protecției monumentelor, înființarea Serviciului de Arheologie în cadrul Ministerului Culturii sau rolul și funcționarea Comisiei Naționale de Arheologie (al cărei președinte a fost ales în 1999 și vicepreședinte în 2001) și până la Societatea de Studii Istorice din România, unde a fost prim-vicepreședinte timp de două decenii (1999-2019) și președinte ales (noiembrie 2019). Nu poate fi uitat iarăși nobilul efort, ducând mai departe exemplul profesorilor săi de odinioară, Iancu Fisher și apoi Eugen Cizek, pentru salvarea Societatea de Studii Clasice din România. Trăind într-o perioadă marcată de cele două ideologii radicale ale secolului al XX-lea – fascismul și comunismul, dar și în cea frământată a tranziției spre democrație de după 1989, s-a implicat în fondarea și ulterior activitatea Institutului Român de Istorie Recentă.

Este autorul a peste 150 de publicații științifice. Se numără printre autorii unor mari sinteze precum *La Dobroudja romaine* (1991 – alături de Alexandru Suceveanu) sau *Tratatul de Istorie a Românilor*, vol. II, publicat de Academia Română (2001). A participat la numeroase congrese și conferințe internaționale și a deținut prestigioase titluri și premii, între care premiul Vasile Pârvan al Academiei Române (1979) și Ordinul Național „Pentru Merit” în grad de ofițer conferit de Președinția României (2000).

A fost un OM de o rară noblețe sufletească, delicat și modest, gata oricând să-i ajute pe cei din jur, mai apropiați sau mai îndepărtați, mereu optimist, cald și cu zâmbetul pe buze. Respectat, iubit și apreciat pentru caracterul său, a fost un adevărat model! Nu se plângea niciodată de nimic și nu spunea niciodată nu! Avea darul rar de a dăru și de a se dăru, oferind - în egală măsură - sfaturi de viață, trimiteri bibliografice sau ipoteze științifice de lucru, dar și importante lecții de echilibru și normalitate.

A lăsat în urma sa un gol imens. Va rămâne mereu în amintirea noastră. Ne vor lipsi tactul și experiența sa, bunătatea și înțelegerea pentru toată lumea și cunoașterea profundă a arheologiei românești.

Adriana Panaite*

*Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”; e-mail: panaite_adriana92@yahoo.com

GHEORGHE I. CANTACUZINO
(1937–2019)

Arheolog – în primul rând –, istoric și om de cultură, Gheorghe I. Cantacuzino s-a născut la 13 septembrie 1937 la București, într-o familie de veche tradiție boierească cu ascendență domnească, bunica sa fiind faimoasa personalitate a scenei românești – Maria Filotti –, în locuința căreia a crescut și a trăit până la sfârșitul vieții. A urmat cursurile școlii primare și pe cele ale prestigiosului liceu „Sfântul Sava”, după care s-a înscris, în 1954, la Facultatea de Istorie din cadrul Universității București, cinci ani mai târziu obținând licența în specialitatea „istorie universală veche și arheologie”. După absolvire, timp de mai bine de 50 de ani, și-a dedicat întreaga energie cercetării monumentelor medievale în cadrul instituțiilor la care a lucrat.

Și-a început activitatea de arheolog la Muzeul din Tulcea (1959–1961) și, pentru scurt timp, a fost muzeograf la Muzeul de Artă Populară „Nicolae Minovici” (1962–1963). Din 1963 a activat ca arheolog la Direcția Monumentelor Istorice, acolo unde, prin cercetările sale la o serie de monumente, s-a făcut cu adevărat remarcant. În 1977, în cadrul Institutului de Arheologie, a susținut teza de doctorat cu titlul *Cetăți și curți domnești din Țara Românească în secolele XIII–XVI*, sub îndrumarea profesorului Gheorghe Ștefan, membru corespondent al Academiei Române. Lucrarea, deosebit de importantă și de pionierat la acel moment, avea să fie publicată în 1981 sub titlul *Cetăți medievale din Țara Românească în secolele XIII–XVI*, fiind distinsă cu premiul Academiei Române. Valoarea și actualitatea lucrării, în pofida scurgerii timpului, au fost confirmate și de apariția celei de-a doua ediții, în anul 2001, volum care se diferențiază de prima ediție prin foarte mici și inerente completări datorate progreselor înregistrate de cercetarea arheologică în domeniu.

După desființarea abuzivă a Direcției Monumentelor Istorice, începând cu anul 1978, și-a continuat activitatea în cadrul Muzeului Național de Istorie a României până în 1990, când a revenit ca membru de bază la nou înființata Direcție a Monumentelor, Ansamblurilor și Siturilor Istorice. Pentru scurt timp, în anii 1994–1996, a fost consilier în cadrul Direcției Monumentelor Istorice din Ministerul Culturii. În anul 1996 avea să fie integrat în calitate de cercetător științific gradul I la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, unde și-a desfășurat activitatea cu acribie până în momentul pensionării, în anul 2009. A fost perioada de maximă maturitate și fecunditate științifică, Institutul de Arheologie fiind a doua sa casă după perioada foarte rodnică petrecută la Direcția Monumentelor Istorice.

Chiar dacă din punct de vedere instituțional a intrat relativ târziu în rândul membrilor Institutului de Arheologie, Gheorghe I. Cantacuzino a fost o prezență permanentă în viața științifică a instituției noastre, precum și în activitatea unor comisii de specialitate ale Academiei Române sau

pendinte de alte organisme științifice naționale. S-a remarcat în mod deosebit în cadrul Comisiei de Istorie a Orașelor din România a Academiei Române, a cărei activitate a sprijinit-o încă de la înființare, fiind din 1992 unul dintre vicepreședinții comisiei.

Specialist recunoscut și apreciat în domeniul arheologiei Evului Mediu, Gheorghe I. Cantacuzino s-a impus atenției opiniei publice științifice românești și din străinătate atât prin sobrietatea abordării tuturor problemelor de care s-a ocupat, cât și prin evitarea statornică a formulării de ipoteze hazardate în interpretarea rezultatelor obținute în urma săpăturilor arheologice pe care le-a efectuat. De-a lungul timpului a participat la numeroase campanii arheologice, ca membru în colectiv sau coordonator al cercetărilor în peste 30 de situri¹. De fiecare dată ideile lui Gheorghe I. Cantacuzino au atras atenția asupra unui aspect mai puțin luat în considerare în aprecierea activității științifice a unui cercetător – soliditatea culturii sale istorico-arheologice. Educația aleasă, eleganța și politețea, întotdeauna cu un sfat și cuvinte de încurajare pentru cei mai tineri aflați la început de drum, l-au caracterizat ca om și coleg.

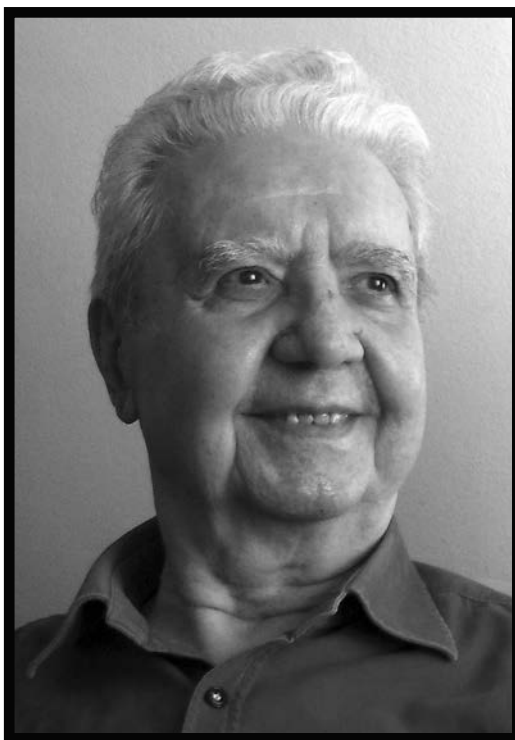
În cei aproximativ 50 de ani de activitate a abordat o largă paletă de probleme științifice – monumente istorice religioase și laice, chestiuni de urbanism privind centrele orășenești medievale, cu predilecție din Țara Românească, la care se adaugă diverse aspecte de civilizație și artă medievală. Opera științifică numără peste 100 de titluri – cărți, studii, articole, note și recenzii. Se remarcă, pe lângă teza care l-a consacrat, două volume dedicate cercetărilor monumentelor din Târgoviște și Câmpulung – poate cele mai dragi sufletului său și unde și-a petrecut lungi perioade de timp – *Atlas istoric al orașelor din România. Seria B. Țara Românească. Fasc. 1. Târgoviște*, 2006, precum și *Începuturile orașului Câmpulung și curtea domnească. Aspecte ale civilizației urbane la Câmpulung*, București, 2011.

Plecarea sa dintre noi, la 27 iulie 2019, lasă un gol imens în rândul arheologilor specializați în cercetarea monumentelor medievale, și așa extrem de puțini. Conduita profesională și ținuta sa morală, în vremuri tulburi sau mai liniștite, au impresionat și au impus respect și apreciere, de-a lungul timpului aducându-i titlatura de „Prințul”, atât grație calităților, cât și ascendenței sale ilustre. Pentru apropiați și colegi, mai vârstnici sau mai tineri, a fost și va rămâne cunoscut sub numele de Tamino (inspirat, poate, de personajul mozartian din opera *Flautul fermecat*), totdeauna un model uman și profesional.

Adrian Ioniță*

¹ Telița (jud. Tulcea) – 1959 (în colectiv); Histria – sectorul Capul Viilor – 1960 (în colectiv); sectorul necropola tumulară – 1963 (în colectiv); Mănăstirea Galata (Iași) – 1964 (în colectiv); Mănăstirea Dragomirna (jud. Suceava) – 1964; Mănăstirea Cetățuia (Iași) – 1964–1965, 1967; Ansamblul fostei mănăstiri Mărcuța (București) – 1965; Mănăstirea Argeșului (Curtea de Argeș) – 1965; Schitul Brădet (jud. Argeș) – 1966; Mănăstirea Moldovița (jud. Suceava) – 1965–1967; Biserica Sf. Vineri din Curtea domnească Târgoviște – 1966–1968; Mănăstirea Humorului (jud. Suceava) – 1968, 1970 (în colectiv); Cetatea Poenari (jud. Argeș) – 1968–1970; Cetatea Oratia – Podul Dâmboviței (jud. Argeș) – 1968–1969 (în colectiv); Fosta mănăstire Vodița (jud. Mehedinți) – 1970; Mănăstirea Tismana (jud. Gorj) – 1970, 1972, 1974–1975; Ansamblul Stelea; zona centrală Târgoviște – 1970–1973, 1980–1983 (în colectiv); Mănăstirea Putna (jud. Suceava) – 1971–1973 (în colectiv); Mănăstirea Mera (jud. Vrancea) – 1972 (în colectiv); Bisericile Sf. Nicolae Vechi și Stamatinești din Focșani – 1973; Mănăstirea Săraca din Șemlacul Mic (jud. Timiș) – 1973; Biserica lui Ștefan cel Mare din Războieni (jud. Neamț) – 1974; Fosta Mănăstire Bradu din Tisău (jud. Buzău) – 1974; Biserica Sf. Gheorghe din Sânpetru (jud. Hunedoara) – 1975; Câmpulung Muscel – Ansamblul fostei curți domnești – 1975–1977, 1981–1982, 1984 (în colectiv); Târgoviște – Curtea Domnească – 1976, 1989 (în colectiv); Cetatea Enisala (jud. Tulcea) – 1976 (în colectiv); Cetatea Turnu – Turnu Măgurele (jud. Teleorman) – 1978–1979; Biserica Sf. Nicolae din Leșnic (jud. Hunedoara) – 1984; Mănăstirea Govora (jud. Vâlcea) – 1985; Cetatea Făgăraș (jud. Brașov) – 1987; Ruinele fortificației antice din Hârșova (jud. Constanța) – 1988–1989; Orașul de Floci – Piuța Petrii (jud. Ialomița) – 1988 (în colectiv); ruinele curții feudale din Mironiști (jud. Giurgiu) – 1988; Valea Mănăstirii (jud. Gorj) – 1989; Cetatea Turnul Roșu (jud. Sibiu) – 1989 (în colectiv); Conacul Rosetti-Balș din Pribești (jud. Vaslui) – 1993; Mănăstirea Pângărați (jud. Neamț) – 1993–1994; Mănăstirea Probotă (jud. Suceava) – 1994 (în colectiv); Mănăstirea Snagov (jud. Ilfov) – 1996; Târgșor (jud. Prahova) – 1997 (în colectiv); Cetatea Voinești (jud. Dâmbovița) – 2001; Câmpulung Muscel – Ansamblul fostei curți domnești – 2000–2005; Curtea Domnească din Târgoviște – 2015–2018 (în colectiv).

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”; e-mail: aionita67@yahoo.com. Material apărut, împreună cu lista de lucrări, în SCIVA 70, 1–4, 2019, p. 415–422.

MIȘU DAVIDESCU
(1930–2019)*

Mișu Davidescu s-a născut la 16 martie 1930 în com. Prundeni (satul Călina), jud. Vâlcea. După școala generală în satul natal și studiile liceale la Drăgășani și Râmnicu Vâlcea, au urmat studiile superioare la Universitatea din București, Facultatea de Istorie (1951–1956).

Începând cu anul al III-lea, a frecventat cursurile secției de *istorie veche și arheologie*. În vacanțele de vară, a participat la săpăturile arheologice de la Sărata-Monteoru, sub conducerea profesorului Ion Nestor, și la cele de la Grădiștea Muncelului, sub conducerea profesorului Constantin Daicoviciu; printre isprăvile arheologice își aducea aminte cu plăcere că a participat la descoperirea vasului cu ștampila DECEBALVS – PER SCORIO.

După absolvirea facultății, a fost repartizat la Muzeul de Arheologie din Constanța (iulie 1956 - aprilie 1958). În această perioadă a participat la săpăturile arheologice (de salvare) de pe cuprinsul anticului Tomis, la săpăturile de la Capidava, conduse de Grigore Florescu și la cele de la Păcuiul lui Soare, conduse de Petre Diaconu.

Pentru scurt timp (mai - octombrie 1958), a fost transferat director la Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad; pe baza patrimoniului existent, a organizat secția de istorie, științele naturii și de artă plastică. Totodată, a făcut săpături într-un sit al culturii Noua din punctul *Fabrica de cărămidă* din zona orașului Bârlad. A efectuat periegeze în com. Florești, unde a identificat o stațiune neolitică (Cucuteni B); tot de aici a adus la muzeu două topoare de cupru cu tăiș în formă de cruce.

În octombrie 1958, a fost transferat la Muzeul Regiunii Porților de Fier din Turnu Severin, unde a funcționat ca director până în mai 1990. Temporar, a mai deținut funcția de șef al Oficiului pentru Patrimoniul Cultural Național, iar între 1968–1972 a fost Președinte al Comitetului județean pentru Cultură și Artă Mehedinți.

Între 1960–1964, a participat la săpăturile arheologice din castrul de la Drobeta, începute de Grigore Florescu († 1960), pe care le-a continuat împreună cu Radu Florescu, de care l-a legat o lungă prietenie.

Odată cu începerea lucrărilor marii hidrocentrale de la Porțile de Fier, având în proiect crearea marelui lac de acumulare, a fost cooptat în Comisia Națională de cercetare și salvare a monumentelor arheologice și istorice, condusă de C.S. Nicolăescu-Plopșor. În 1960, a făcut săpături la Peștera Veterani și Cuina Turcului.

În anii 1964–1966, a efectuat cercetări la cetatea Grădețului (com. Izvoru Bârzii, jud. Mehedinți); rezultatele cercetărilor au condus la concluzia definitivă că este vorba de o fortificație

medievală, datând din secolul al XIII-lea. A descoperit și a făcut cercetări (1964) în in situ (epipaleolitic și neolitic) de la Schela Cladovei (de pe cuprinsul municipiului Turnu Severin). În 1965, a cercetat monumentele romane târzii de la Ostrovul Banului.

În anii 1967–1969 a efectuat săpături la cetatea medievală a Severinului, care au adus importante precizări de ordin cronologic; de asemenea, a efectuat importante lucrări de conservare, punându-se în circuit public vizitarea monumentului.

A urmat un alt moment dramatic în zona monumentelor din bazinul Dunării: Hidrocentrala Porțile de Fier II, care urma să acopere sub luciul altui lac de acumulare numeroase situri arheologice. Astfel, a făcut săpături în stațiunile romane târzii de la Hinova (aici a salvat de la distrugere o parte dintr-un *quadriburgium* roman datând de la începutul secolului al IV-lea; descoperirea epocii a reprezentat-o marele tezaur de podoabe tracice de aur, în greutate de 5 kg, expus acum în Muzeul Național de Istorie din București), Batoți, Izvorul Frumos, Izvoarele, Ostrovul Mare (aici a descoperit resturile unei fortificații târzii și ale portului roman). Împreună cu prof. Dumitru Tudor, a efectuat cercetări în castrul cu val de pământ de la Cătune (jud. Gorj). În Ostrovul Șimian a descoperit urmele unei așezări dacice, iar la mânăstirea Coșuștea a făcut săpături și a consolidat zidăria bisericii.

Nu mai puțin laudabile sunt meritele sale de organizator, în calitate de director al Muzeului Regiunii Porților de Fier. Aici exista deja un muzeu, organizat de Alexandru Bărcăcilă într-o aripă a Internatului Liceului Traian (la venirea lui Mișu Davidescu, Școala medie mixtă nr. 3 – liceul de fete). A izbutit să obțină pentru muzeu întreaga clădire, inaugurând o perioadă de importante realizări culturale în orașul Turnu Severin și zona Porților de Fier.

Între 1966–1982 a reorganizat, pe baze moderne, expoziția muzeului (secțiunile de istorie și arheologie, științele naturii, artă populară și etnografie, precum și un acvariu), depozitele și spațiile de cercetare (laboratoare de restaurare și conservare). S-a creat o bibliotecă de specialitate, care a beneficiat și de unele donații ale oamenilor de știință oțeni (precum buna bibliotecă de arheologie romană a profesorului Dumitru Tudor). S-a preocupat de punerea în circuit a monumentelor Drobetei antice (piciorul podului împăratului Traian, castrul și termele romane); acestea au fost integrate într-un frumos parc arheologic, în care au fost „plantate” monumente semnificative ale epigrafiei și artei sculpturale romane, pentru a satisface dorința de cultură a „maselor populare”, la insistențele ultimative ale factorilor politici ai vremii (din păcate, după o jumătate de secol de expunere la intemperii și factorii poluanți, acestea au suferit degradări iremediabile: acum, „pietrele Drobetei plâng”).

De asemenea, în timpul direcției sale a fost organizat Muzeul de Artă Plastică, în care sunt expuse, între altele, tablourile unor pictori mehedințeni (precum Dumitru Ghiață, reprezentat prin aproape 100 de opere).

O importantă expoziție a fost organizată și în incinta Hidrocentralei Porțile de Fier I, destinată prezentării acestui complex hidroenergetic, precum și a zonei înconjurătoare.

Tot astfel, merită amintită restaurarea culei de pe dealul de la Cerneți, unde s-a organizat un muzeu dedicat personalității și revoluției conduse de Tudor Vladimirescu; din păcate, acum o ruină, din cauza nepăsării factorilor politici (actuali) și culturali locali (în urma unor tertipuri avocațești, cula a fost cedată unor preținși posesori, iar acum a ajuns în proprietatea comunei Șimian!). Din lipsă de fonduri, nu s-a putut realiza rezervația de arhitectură populară a județului Mehedinți, care trebuia să fie organizată în jurul culei, iar patrimoniul s-a deteriorat și s-a împrăștiat.

A luat măsuri pentru protejarea Peșterii Topolniței, monument al naturii de importanță națională, prin închiderea intrărilor și a inițiat proiectul de electrificare a peșterii (acum *Rezervație speologică*, sub egida Academiei Române).

Muzeul Regiunii Porților de Fier s-a făcut remarcat și prin participarea, alături de alte instituții științifice din țară (Muzeul Național de Antichități/Institutul de Arheologie din București, Muzeul de Istorie a Transilvaniei) la organizarea unor expoziții externe precum *Römer in Rumänien* (Köln, 1969), *Civiltă romana in Romania* (Roma, 1970), *Rezultatele cercetărilor arheologice din zona Porțile de Fier* (Belgrad, 1975). Ca membru al Comisiei mixte româno-iugoslave pentru studierea monumentelor românești din Iugoslavia și a celor sârbești din România, a participat la întâlniri periodice la Belgrad, București, Kladovo și Turnu Severin. Printre alte proiecte culturale realizate, trebuie amintite bustul de bronz al regelui Decebal (amplasat în parcul Traian), precum și cel al arhitectului Apollodor din Damasc (amplasat în parcul arheologic din fața Muzeului).

În 1982 a marcat, printr-o manifestare oficială și o sesiune de comunicări științifice, centenarul Muzeului Regiunii Porților de Fier.

Cu toate aceste obligații oficiale, a găsit răgazul să se dedice domeniului preferat - cercetarea științifică. A avut o largă deschidere istorică, pe măsura valorii patrimoniului istoric al zonei Porților de Fier - trecând prin preistorie, epoca romană și Evul Mediu; sunt de menționat, astfel, numeroase articole și rapoarte arheologice, care au pregătit calea unor importante sinteze.

Principala realizare a fost teza sa de doctorat, *Drobeta în secolele I–VII*, susținută la Universitatea din București, în 1980; lucrarea a văzut lumina tiparului în același an, la Editura Scrisul Românesc din Craiova. De asemenea, merită amintite câteva lucrări de popularizare, dar scrise cu sobrietate și spirit științific: *Monumente istorice din Oltenia* (Editura Meridiane, București, 1964); *Monumente medievale din Turnu Severin* (Editura Meridiane, București, 1969); *Turnu Severin. Ghid istoric și turistic* (Editura Revista Muzeelor, București), *Monumente medievale din nord-vestul Olteniei* (Editura Meridiane, București, 1970); *Cetatea romană de la Hinova. Monografie* (Editura Sport-Turism, București, 1989).

Ca șef de instituție, având în subordine un colectiv numeros, cu pregătire diversă, Mișu Davidescu a fost un personaj exigent, chiar inflexibil, îndeosebi față de colectivul de muzeografi și de cercetare, în îndeplinirea obligațiilor de serviciu; totuși, în „umbra” sa, au crescut personalități științifice, acum nume de referință în cercetarea istorică și arheologică. Pentru a crea un spațiu de afirmare științifică a întemeiat, în anul 1974, publicația *Drobeta*, transformată cu timpul într-un anuar, în două serii (Arheologie-Istorie și Etnografie).

S-a străduit (și a reușit) să menajeze orgoliul autorităților timpului, pentru a obține sprijinul politic și financiar în vederea îndeplinirii rolului cultural și misionar al instituției muzeale. Evident, a trebuit să accepte și situații incomode (chiar compromisuri), decurgând din hotărâri „superioare”, fără drept de replică.

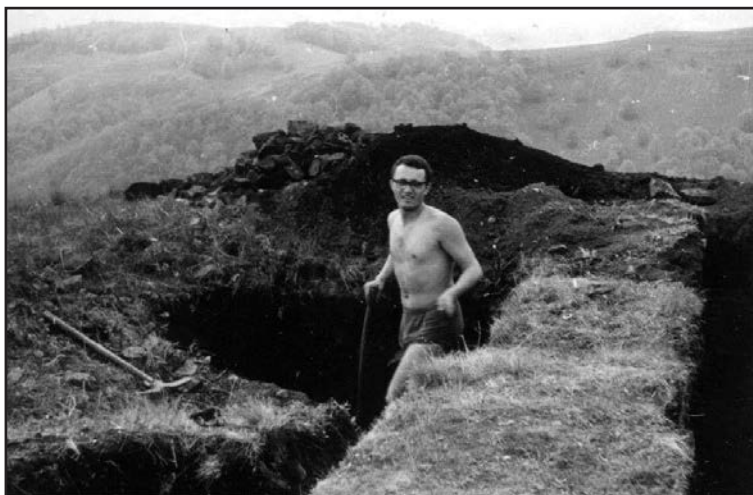
Mișu Davidescu a trăit și prilejul unor recunoașteri oficiale ale meritelor sale, înainte și după 1989. În anul 2000 a primit Meritul Cultural în grad de Comandor. În anul 2010, revista *Drobeta* i-a fost dedicată ca volum omagial (XX), la împlinirea vârstei de 80 de ani.

În 1990, mandatul său de director a fost întrerupt, după principiul: *la vremuri noi, oameni noi*. În realitate, anii ce au urmat, în special ultimul deceniu, nu s-au dovedit deloc faști; muzeul de altădată, cu expozițiile sale remarcabile, se află de un deceniu în curs de „restaurare” și reorganizare....

Mișu Davidescu s-a afirmat, prin realizările sale, ca o personalitate remarcabilă a arheologiei oltene și a culturii severinene. Cei care pășiți în rezervația arheologică a Drobetei, adresați-i pioasa urare înscrisă pe monumentele care păstrează memoria strămoșilor daco-romani: *Sit tibi terra levis!*

Constantin C. Petolescu*

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: ccpetolescu@yahoo.fr. Material apărut în SCIVA 70, 1-4, 2019, p. 423-426.

Omagiu lui
NICOLAE GUDEA
(17. 10. 1941 – 5. 07. 2019)

Nicolae Gudea a fost o personalitate de prim rang a arheologiei românești contemporane. Cele mai importante calități pe care le-a avut au fost, cred, pasiunea și dedicarea cu care și-a făcut meseria. A crezut nu doar în arheologie, ci și în Dumnezeu, alegând, cu aceeași tenacitate, să contribuie la reconstruirea învățământului universitar greco-catolic, primind în 2013 Ordinul cavaleresc „Sf. Grigorie cel Mare”, deci și privilegiul de a fi salutat de gărzile elvețiene. Să sperăm că o vor face, undeva!

Se considera zălăuan, deși s-a născut la Deva, în 1941, urmând școala ungurească din Crasna, unul dintre liceele din Zălau¹, absolvind, apoi, Școala Tehnică Metalurgică din București. A și lucrat într-o fabrică pentru vreo doi ani, nimic anormal pentru un tânăr din acea vreme, mai ales pentru un fiu de avocat celebru, cu toate acestea un motiv de ironie pentru alți colegi de generație. Oricum, la scurt timp după absolvirea Facultății de Istorie a Universității «Babeș-Bolyai», în 1968, a fost angajat ca cercetător la Institutul de Arheologie din Cluj, iar apoi a devenit și profesor al acestei Universități. Cum sediul Institutului se afla în aceeași clădire cu cea a Muzeului Național de Istorie a Transilvaniei, Nicolae Gudea întotdeauna s-a identificat cu toate cele trei instituții.

După zece ani își susține doctoratul cu o teză despre istoria romană și post-romană a Banatului, continuând să facă cercetări intense în aceeași regiune. Cele mai importante au fost cele ocazionate de construirea barajului de la Porțile de Fier, unde au fost realizate mai multe cercetări arheologice de salvare și cercetări preventive. Cu această ocazie, e scufundată, printre altele, fortificația romană de la Orșova, dar avem de aici piese importante de *carroballista* (*cheiroballistra*), descoperiri unice, pe care Nicolae Gudea le publică în 1974 împreună cu unul dintre cei mai mari specialiști ai *limes*-ului german, Dietwulf Baatz. Era un bun vorbitor și de limbă germană, de aceea nu i-a fost greu să stabilească o prietenie de viață cu cercetătorii din Europa, devenind, ca răsplată a meritelor deosebite, membru al Institutului German, dar și al Institutului Regal de Arheologie din Londra.

De la început, Nicu Gudea a făcut parte din majoritatea echipelor de cercetări arheologice conduse de profesori celebri, printre ei C. Daicoviciu, M. Macrea, E. Chirilă sau H. Daicoviciu. În plus, a jucat și în echipa de fotbal a arheologilor clujeni, celebră pe atunci, „Panterele Romei”, denumit „Buldozer-ul”, dar cu un palmares remarcabil, se pare. Nu numai pe teren se comporta așa, fiind temut și de colegii de breaslă. Era aspru, din cauza rigurozității cu care era familiar. Uneori, la fel era și în scris, mai ales când făcea recenzii.

Am avut primul contact direct cu domnul profesor Gudea în 1996-1997, când se organiza Congresul Internațional al Limesului (Zălau, 1997), coordonat de dumnealui, fiind, inițial ca student,

¹ Cu mai multe ocazii, inclusiv în scris, N. Gudea a susținut că acesta e numele corect, a trăit printre zălăuani, nu printre zălauani, și probabil avea dreptate.

În echipa de cercetare condusă, la Gilău și Cășeu, de, la fel de regretatul, prof. Dan Isac. Deși nu era mare diferență de vârstă între cei doi celebri specialiști, de 5 ani, țin minte cum, ultimul avea mari emoții când Nicolae Gudea venea în control. La fel și noi, o mână de absolvenți, care am fost „ajutoare” în timpul Congresului. Era autoritar, niciodată abuziv și, în același timp, amabil și jovial, fiind bucuros să vadă că sutele de participanți se simt bine la Zălau. A fost un Congres de referință, al 17-lea între cele 24 câte au avut loc până acum începând din 1949, nu doar din punct de vedere științific. Găzduirea de care s-au bucurat specialiștii din toată lumea e pomenită, deseori cu un oftat vesel, și acum. Orice cercetător străin cu care mă întâlneam mă întreba ce mai face prof. Gudea, practic, referința oricărui cercetător străin în cercetarea granițelor Daciei romane.

Specializarea de bază a lui Nicolae Gudea a fost armata romană, în special granițele Daciei romane, fiind cel mai prodigios cercetător din ultimii 40 de ani. Dar nu s-a ocupat doar de castre și de cercetări arheologice pe la turnurile romane, ci, spre deosebire de mulți dintre noi, a și publicat aproape tot ce a cercetat. Cum cantitatea de material descoperit este imensă, erorile există, dar sunt puține, fiind inevitabile. A fost printre pușinii care a făcut cercetări inter și trans-disciplinare, colaborând cu arhitecți, investigatori, conservatori, biologi, veterinari etc., pentru a obține orice informație posibilă, necesară pentru valorificarea materialelor arheologice. De pildă, a fost coautor al câtorva studii, bine documentate, privind reconstituiri virtuale ale castrelor de la Buciumi și de la Porolissum. În cazul celui din urmă a participat decisiv și la ridicarea porții *praetoria*. Sigur că, datorită cercetărilor ulterioare din alte castre din Europa, știm că poarta arăta puțin altfel, dar pentru acea vreme a fost un model de bună practică. În contrast, restaurările făcute recent la Porolissum și la Buciumi sunt, însă, grave intervenții asupra patrimoniului.

Pornind de la artefacte a ajuns să se specializeze în multe domenii, cel mai important fiind, cred, istoria creștinismului. Urma să publice o nouă monografie, la care lucra de câțiva ani, dar nu cred că a mai apucat, din păcate.

A fost preocupat de modelarea destinului tinerilor cercetători, mulți fiind aceia cărora le-a coordonat lucrări și doctorate, implicându-se direct, pentru că îi era familiar aproape orice subiect. A făcut asta până în ultima clipă, deși în suferință, întotdeauna își începea munca cel târziu la 6,30 a.m., tastele mașinii de scris răsunând prin curtea muzeului. Pe la 9 a.m., când mai făcea o pauză de cafea și țigară, cu același patos cu care lucra, deși știa că cel puțin ultima îi e interzisă, avea o plăcere deosebită să discute „de-ale vieții”, chiar și cu portarii și șoferii, când nu era vreun coleg în zonă, „față către față”. Vorba cuiva, folosită de Andrei Pleșu în cartea omonimă: „Am învățat multe din cărți – spunea cineva – dar am învățat totul de la câțiva oameni”, fiind, „...suma întâlnirilor de care am avut parte”. Îi plăcea să-și amintească mai ales de Zălau și de Crasna, dar putea trece oricând la alt subiect, politic sau monden, fără să încerce să-și impună punctul de vedere. Am avut și noi multe de învățat de la Nicolae Gudea, având, cel puțin asupra mea, fără să-i fiu student sau doctorand, efecte decisive. Uneori i-am contrazis concluziile vreunui studiu, dar nu știu să se fi supărat vreodată.

Prezentându-l, cu pietate, pe N. Gudea în paginile acestei reviste, cred că nu este atât de relevant că a publicat sute de articole și zeci de cărți, care sunt acum la îndemâna oricui. Faptul că a făcut cercetări arheologice în numeroase situri este foarte important, dar că în urma sa au rămas documentațiile cercetărilor arheologice pe care le-a realizat, câteva fiind nepublicate, mi se pare remarcabil. Cum e normal, arhivele (jurnale, desene, însemnări, inventare etc.) păstrate de dânsul sunt mult mai detaliate față de ce a publicat, uneori constatând că descrierile și planurile sunt mai precise, fiind, în graba redactării, distorsionate. Or, acestea sunt păstrate în perfectă ordine, fiind donate de către autor bibliotecilor și instituțiilor din Cluj și se află la dispoziția cercetătorilor. Se cuvine, cred, să amintesc, într-o publicație dedicată rapoartelor de cercetare arheologică, că, după știința mea, nicăieri în România nu există o arhivă serioasă a cercetărilor arheologice, de aceea cu atât mai important devine efortul făcut de Nicolae Gudea.

Îi vom cinste amintirea prin continuarea muncii sale de cercetare, încercând să fim la fel de acribioși.

Felix Marcu
Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei
e-mail: felix.marcu@mniit.ro

MARIAN NEAGU - ISTORIC ȘI ARHEOLOG
(11 septembrie 1954 - 2 aprilie 2020)

Arheolog, cercetător, istoric și muzeograf pasionat, personalitate a vieții culturale românești, coleg și prieten devotat, Marian Neagu a condus destinele Muzeului Dunării de Jos timp de 33 ani. A fost director de muzeu, dar nu această funcție l-a definit, ci mai ales faptul că el a dat naștere unui muzeu de talie europeană, cunoscut și apreciat în lume. A fost un om deosebit, cu o cultură clasică, cum rar mai întâlnești în zilele noastre. A iubit muzeul, a iubit arheologia, a iubit cartea.

I se spunea **MAGICIANUL**, da era un „magician”, aducând mereu noi dovezi referitoare la evoluția comunităților umane pe teritoriul României, realizând proiecte extraordinare acolo unde nimeni nu-și închipuia că se poate și câte alte „magii”! Un om caracterizat de o mare generozitate, apreciat la nivel internațional ca un foarte bun specialist, acesta și-a dedicat întreaga pricepere și energie arheologiei, știința căreia i s-a dăruit fără rezerve o viață întreagă, până în ultima clipă.

Marian Neagu s-a născut pe 11 septembrie 1954 la Ploiești, unde de altfel a și urmat studiile gimnaziale și liceale, cele superioare fiind parcurse în cadrul Facultății de Istorie a Universității București (1973 – 1978). Ulterior, în perioada 1978-1984 a activat ca muzeograf la Secția Arheologie a Muzeului Județean Ialomița, care funcționa la Călărași, secție transformată în 1981 în Muzeul Județean Călărași. Din 1984 a preluat conducerea acestuia. Au urmat ani de muncă asiduă pentru amenajarea expoziției de bază - oglindă a istoriei acestor locuri. Ca urmare a descoperirilor arheologice excepționale efectuate în zonă (Grădiștea Ulmilor, unde a fost pusă în evidență cultura neolitică Boian, așezarea eneolitică Măgura Cunești, Grădiștea - Coslogeni, stațiunea eponimă a culturii Coslogeni, specifică epocii bronzului, dăva getică de la Piscul Crăsani, așezarea medievală Orașul de Floci și cetatea bizantină Vicina - Păcuiul lui Soare) s-a realizat cu succes valorificarea lor muzeală.

În 2002 a obținut titlul științific de doctor în istorie, la Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București, sub îndrumarea reputatului cercetător, dr. Silvia Marinescu - Bîlcu, rezultatele cercetărilor efectuate în cadrul acestui demers fiind valorificate publicistic în anul următor, prin intermediul volumului intitulat *Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos*.

Eforturile sale deosebite în cercetarea și valorificarea patrimoniului cultural național au fost de altfel recunoscute în mod oficial de către Ministerul Culturii și Cultelor prin atestatele conferite, de arheolog-expert în cadrul Registrului Arheologilor și acela de expert în bunuri arheologice și istorico-documentare. De asemenea, ca urmare a recunoașterii competenței sale profesionale incontestabile

în domeniu, reputatul specialist a fost membru al celor mai importante comisii de specialitate care coordonează activitatea de cercetare arheologică și valorificare muzeistică a patrimoniului cultural din România, respectiv Comisia Națională de Arheologie și Comisia Zonală a Monumentelor Istorice.

În activitatea sa, o atenție deosebită a fost acordată cercetărilor de teren, în calitate de coordonator sau de membru în colectiv, luând parte la săpăturile arheologice de la: Piscu Crăsani, Lunca - La Grădini, Vlădiceasca, Gălățui - Movila Berzei, Grădiștea Coslogeni, Bordușani, Căscioarele, Cunești, Sultana, Măriuța, și câte altele...

Totodată, Dr. Marian Neagu a deținut între 1986 - 2011 și calitatea de redactor-responsabil al anuarului *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos*, publicație prestigioasă prin intermediul căreia au fost introduse în circuitul științific numeroase informații de importanță excepțională legate de patrimoniul cultural național și universal. A fost inițiatorul primelor expoziții preistorice cu impact național „Civilizația Boian pe teritoriul României” - 1999, expoziție la care au participat 17 muzee din România sau „O civilizație „necunoscută” - Gumelnița” - 2001, expoziție la care au participat, iarăși, 15 muzee din România. În urma acestor realizări, în anul 2004 este decorat cu Meritul Cultural, clasa I (2004) de către președintele României.

Marian Neagu a fost, în egală măsură, unul din muzeologii și curatorii cărora li se datorează câteva expoziții de impact și anvergură, pentru a aminti numai „A l'aube de l'Europe: Les grandes cultures néolithiques de Roumanie” (Olten, Elveția) și „The Lost World of Old Europe” (New York, SUA; Oxford, Marea Britanie; Atena, Grecia).

Acestor realizări deosebite li se adaugă numeroasele publicații pe care le-a semnat sau editat (singur ori în colaborare) de-a lungul timpului, prin intermediul cărora au fost introduse în circuitul științific date de importanță excepțională referitoare la patrimoniul cultural național și universal.

Multe ar fi de spus și scris, dar Marian Neagu a pornit în „călătoria-cea-de-pe-urmă” pe 2 aprilie 2020, la Vălenii de Munte, unde se retrăsese în ultimii ani „pentru a scrie multele cărți”!

Valentin Parnic*

Muzeul Dunării de Jos, Călărași, email: vgumelnita@yahoo.com

Listă de lucrări

Neoliticul mijlociu la Dunărea de Jos, Călărași, 2003, 259p. (teza de doctorat).

Ideea de independență în memoriile și proiectele de reformă din Principatele Române în prima jumătate a secolului al XIX-lea, în: Din lupta poporului român pentru independență, București, 1977, p. 85-96 (în colab. cu D.B. Nanu).

Figurine gumelnițene descoperite în Bărăgan, Pontica, XIII, 1980, p. 293-298.

O figurină descoperită în așezarea Boian-Bolintineanu de la Piscu Crăsani, SCIVA, 33, 1982, 4, p. 430-432.

O nouă figurină Cernavodă III descoperită în sud-vestul Dobrogei, Pontica, XV, 1982, p. 215-220 (în colab. cu V. Oprea, I. Munteanu).

Șantierul arheologic Piscu Crăsani, Materiale și Cercetări Arheologice, XV, 1983, p. 193-200.

Primele populații de pe teritoriul județului Călărași, CCDJ, I, Călărași, 1985, p. 9-16.

Monede thasiene descoperite la Ulmu (județul Călărași), Pontica, 1985, XVIII, p. 107-112.

Aspecte ale plasticii neo-eneolitice din os din sud-estul Munteniei, CCDJ, II, 1986, p. 91-98;

Considerații preliminare asupra așezării eponime de la Grădiștea Coslogeni, CCDJ, II, 1986, p. 99-128 (colab.);

Aspecte ale circulației monetare la Dunărea de Jos în secolele XVI-XVII în lumina cercetării tezaurilor de la Piua Petrii-Orașul de Floci, CCDJ, III-IV, 1987, p. 179-183 (colab.);

Așezarea Bolintineanu din punctul Lunca-La Grădini, comuna Valea Argovei, județul Călărași, CCDJ, III-IV, 1987, p. 17-20.

Aspecte ale circulației monetare la Dunărea de Jos, CCDJ, III-IV, 1987, p. 179-185 (în colab. cu P. Vlădilă).

Noi date despre cultura Coslogeni, Symposia Thracologica, VIII/1988, p. 69-70.

Aspecte ale perioadei de trecere de la bronzul final la Hallstatt în lumina cercetărilor arheologice de la Grădiștea Coslogeni, Symposia Thracologica, IX, 1989, p. 165-167 (în colab. cu D.B. Nanu).

Nekotoriie voprosi naciala srednevo neolita na lugo-Vostoke Rumîinii Cultura Bolintineanu, în Drevneisie obşcinosti zemledeļtev i skotobod severnovo pricernomoria V tis.do n.e.-V b.e.n., Kiev, 1991, p. 9-10.

Considerații asupra tracilor timpurii de la Dunărea de Jos în lumina săpăturilor arheologice de la Grădiștea Coslogeni, CCDJ, V-VII, 1991, p. 7-19 (în colab. cu D.B. Nanu).

Un complex al tracilor timpurii descoperit la Grădiștea Coslogeni, Danubius, 1991, p. 136-144 (în colab. cu D.B. Nanu).

Noi aspecte ale înmormântărilor cu ocră în sud-estul Munteniei în lumina descoperirilor arheologice de la Piscu Crăsani, Istros, VI, Brăila, 1992, p. 167-171; 329-331.

The Eastern Component of the Coslogeni Culture, CCDJ, X, 1993, p. 165-211.

Date noi privind stratigrafia Grădiștei Coslogeni, CCDJ, XIII-XIV, 1995, p. 71-80 (în colab. cu V. Kavruk).

Statuetele antropomorfe ale culturilor Bolintineanu și Boian din Câmpia Munteniei, CCDJ, XV, 1997, 97-132;

Comunitățile Bolintineanu în Câmpia Dunării, Istros, VIII, 1997, p. 13.

Anthropomorphic Statuettes in the Middle Neolithic Age on the Lower Danube, în Third Annual Meeting of the European Association of Archaeologist (A.A.E.), Ravenna (Italy), 1997, p. 30-31.

Cercetări arheologice în așezarea gumelnițeană de la Însurăței-Popina 1, jud. Brăila. Campaniile 1995-1999, Istros, 9, 1999, p. 145-169;

Comunitățile Boian-Giulești din Valea Dunării, Istros, X, 2001, p. 25-34;

Comunitățile Dudești-Cernica în centrul și sud-estul Câmpiei Române, în: M. Iacob, E. Oberlander-Tîrnoveanu, F. Topoleanu (eds.), Istro-Pontica, Tulcea, 2000, p. 53-66;

Cercetările arheologice preventive de la Chirnogeni, jud. Constanța (2001), Pontica 40, 2007, p. 471-485 (în colab.).

Aspecte ale organizării spațiului la comunitățile neoliticului dezvoltat de la Dunărea de Jos, CCDJ, XVI-XVII, 2001, p. 15-29.

Un tezaur de monete turcești descoperit la Călărași, CCDJ, XVIII, 2001, p. 53-58 (în colab. cu A. Vilcu).

Artă sau Magie? Magie și Artă! , în „Mai avem nevoie de artă „We need art anymore ?”, CCDJ, Călărași, 2003, p. 21-29.

Petre Diaconu-patronul spiritual al Dunării de Jos, în Prinosis lui Petre Diaconu la 80 de ani, Brăila, 2004, p. XXXIII-XXXIV.

Observații preliminare cu privire la așezarea neolitică de la Grădiștea Coslogeni, jud. Călărași, în Prinosis lui Petre Diaconu la 80 de ani, Brăila, 2004, p. 3-24.

Silvia Marinescu-Bilcu și cercetarea arheologică, în In honorem Silvia Marinescu-Bilcu, CCDJ, XXII, Călărași, 2005, p. 9-17.

Noi descoperiri în așezarea de la Căscioarele-Ostrovel, în In honorem Silvia Marinescu-Bilcu, CCDJ, XXII, Călărași, 2005, p. 371-376.

Muzeu de Artă la Călărași ?!?, în Catalogul Colecțiilor de Artă, CCDJ, XXIII, 2006, p. 5.

Cercetările arheologice preventive de la Chirnogeni, jud. Constanța (2001), Pontica 40, 2007, p. 471-485 (colab.).

LUCIA ANA MARINESCU-ȚEPOSU
(06.09.1935 – 31.08.2020)

Muzeul Național de Istorie a României, cu profundă durere, deplânge dispariția unuia dintre ctitorii săi. A părăsit această lume Lucia Ana Marinescu – Țeposu (06.09.1935 – 31.08.2020), om de o rară noblețe și frumusețe sufletească și remarcabilă personalitate a culturii române.

Lucia Marinescu s-a născut în 1935, la Sibiu, într-o distinsă familie de intelectuali români, tatăl ei fiind profesorul Silviu Țeposu, de asemenea istoric și unul dintre cei din urmă președinți ai Societății Astra.

Copilăria și adolescența sibiană, marcată de pierderea timpurie a mamei, i-au fost sub semnul timpului tulbure de la răscrucea dintre istorii, trăind din plin prigoana și frica primilor ani ai noii orânduiri instalate în România după cel de-al Doilea Război Mondial.

Studiile universitare le-a urmat la Cluj-Napoca, fiind elevă a profesorilor Constantin Daicoviciu și Mihai Macrea. După încheierea acestora, Lucia Marinescu-Țeposu rămâne asistent la Catedra de Istorie Veche și se specializează în istoria artei antice, domeniu asupra căruia își va apleca atenția întreaga viață, aducând contribuții științifice sub semnul excelenței, deopotrivă în istoriografia românească și cea internațională.

Venită la București, în anul 1968, devine șef de secție la Muzeul Național, care în acea vreme era în faza de organizare, ea fiind mintea și sufletul ce a clădit spectaculoasa, europeană și îndrăzneța concepție muzeală a prezentării antichității greco-romane din acei ani. Tot în aceeași perioadă își susține doctoratul cu o teză privind arta funerară în Dacia romană, avându-l conducător pe profesorul Dionisie Pippidi. Câțiva ani mai târziu teza este publicată la prestigioasa editură și serie British Archaeological Reports (BAR), rămânând până astăzi o lucrare de referință.

În toți anii ce au urmat, viața i-a fost dedicată acestei instituții, pe care a iubit-o, onorat-o, slujit-o și reprezentat-o. După marile ei iubiri, Ioana și Floricel Marinescu, Muzeul Național de Istorie a României și oamenii lui i-au fost a doua ei familie și casă, marmura sălilor bătrânului Palat al Poștelor păstrând urmele pașilor ei, niciodată grăbiți, întotdeauna eleganți și siguri. A iubit, de asemenea, Micia, situl de care și-a legat cariera arheologică, lăsându-ne o prețioasă moștenire culturală.

Vârtejul timpului frământat a prins-o iar din urmă, Lucia Marinescu fiind, în decembrie 1989, director interimar al Muzeului Național, desigur, în mersul vremurilor, doar până când conducerea de partid și de stat ar fi găsit și ales „un tovarăș de nădejde”, demn, din punctul de vedere al originii sociale, să conducă această instituție de prestigiu. A fost șansa Muzeului Național că decembrie '89

I-a găsit condus de acest profesionist excepțional, astfel că tulburatele zile de atunci au trecut fără evenimente care să afecteze patrimoniul muzeului și trecerea de la „dictatură la democrație” s-a făcut firesc sub călăuzirea elegantă a unui om pentru care respectul valorilor și al celorlalți a fost firul drept în viață.

Din 1990, în calitate de Director al MNIR și apoi de șef al Secției de Istorie Veche, Lucia Marinescu a deschis drumuri, a schimbat destine, a modelat caractere, a învățat generații (fiind și cadru didactic asociat al Facultății de Istorie a Universității din București), iar pe noi, cei ce i-am fost colegi și am avut privilegiul prieteniei ei, indiferent de vârstele noastre, ne-a învățat valoarea colegialității și ne-a oferit modelul temeiniciei. Avea darul rar și miraculos să pună aripi, să le întărească și să creeze culoare de zbor, chiar și atunci când dojenea, cu aceeași eleganță rară. Puțină lume știe că ea a fost primul arheolog român care a văzut cele dintâi brățari dacice din aur, trimise într-o fotografie de un confrate european spre consultare, le-a sesizat importanța și valoarea, și de la ea a pornit toată această fabuloasă poveste a recuperării lor. Îi datorăm și asta!

Dincolo de toate excepționalele realizări științifice, de uriașa muncă și copleșitoarea moștenire pe care ne-a lăsat-o, de numeroasele distincții internaționale (fiind singurul român laureat cu Premiul Anasilaos) și naționale (precum Ordinul Serviciul Credincios), Doamna Marinescu, așa cum îi spuneam cu toții, a iubit enorm oamenii.

Sunt puțini aceia care, la ceasul ultimei călătorii, sunt petrecuți de lumina din sufletele atâtor semenii, astfel încât, calea pe care vor păși va fi, fără îndoială, un pod din iubirea pe care au insuflat-o și lăsat-o în urmă. Ea este, cu siguranță, dintre aceștia!

Rămas bun, Doamna noastră dragă! Vă vom păstra mereu în sufletele noastre o luminoasă amintire! Vom duce mai departe moștenirea dumneavoastră profesională!

Sit Tibi Terra Levis, Lucia Ana Marinescu-Țeposu!

Mihaela Simion*

*Muzeul Național de Istorie a României,
e-mail: mihaela.simion98@gmail.com

Bibliografie selectivă

Cărți, cataloage, volume

Princeton Dictionary of Classical Archaeology. A guide to the sites, Princeton University Press 1974, s.v. *Ad Mediam, Alburnus Maior, Ampelum, Angustia, Ad Pannonios, Apulum, Aquae, Arcidava, Berzobis, Buciumi, Cumidava, Germisara, Gherla, Gilău, Micia, Napoca, Optatiana, Orheiul Bistriței, Porolissum, Resculum, Tibiscum, Vicus Samum*

Dicționar de istorie veche a României, s.v. *Arta romană*, București, 1976

Funerary monuments from Dacia Superior and Dacia Porolissensis, BAR, International Series, 128, Oxford, 1982

Goldhelm, Schwer und Silberschatze. Reichtümer aus 6000 Jahren Rumänischer Vergangenheit, Catalog de expoziție, Frankfurt am Main, 1994 (editor, împreună cu W. Meier-Arendt)

Statuete de bronz din Dacia romană, București, 2000 (în colaborare cu C. Pop)

CD-ROM: *Antropomorphic statuettes from Dacia Superior*, București, 2000

Studii și articole

O gemă gnostică în Muzeul Istoric din Cluj, *Activitatea Muzeelor*, II, 1956, p. 135–138 (în colaborare cu N. Gostar)

Un nou abraxas de la Porolissum, *SCIV*, X, 1959, 2, p. 463–467

Gemele și cameele din Muzeul Arheologic din Cluj, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu*, București, 1960, p. 525–534

Mitul lui Marsyas pe o gemă descoperită la Porolissum, *SCIV*, XI, 1960, 2, p. 411–417

Geme antice în Muzeul raional Zalău, *Activitatea Muzeelor*, V, 1961, p. 225–229

Teracote reprezentând pe Venus, *ActaMN*, I, 1964, p. 473–476

O gemă de la Micia cu reprezentarea lui Harpocrate, *SCIV*, XV, 1964, 2, p. 257–264

Colecția de geme a Muzeului Brukenthal din Sibiu, *Studii și comunicări Muzeul Brukenthal*, 12, 1965, p. 82–120

- Points de vue sur l'étude de l'art provincial de la Dacie Supérieure*, în *Hommages à Marcel Renard*, Revue archéologique du Centre du France, III, Bruxelles 1968, p. 550–557
- Un monument funerar din Dacia Porolissensis*, ActaMN, III, 1966, p. 459–463 (în colaborare cu V. Pinte)
- Monumente sculpturale de la Micia*, ActaMN, V, 1968, p. 125–135 (în colaborare cu L. Mărghitan)
- Monumente funerare de la Micia*, ActaMN, VI, 1969, p. 125–135 (în colaborare cu L. Mărghitan)
- Römer in Rumänien*, Köln, 1969. Catalog de expoziție. Capitolul introductiv: *Arta funerară și meșteșugurile artistice*, p. 66–70 și 201 fișe catalog = *Civilta romana in Romania*, Roma, 1970, p. 86–89 și 201 fișe catalog
- O aedicula funerară din Dacia Porolissensis*, ActaMN, VII, 1970, p. 531–536 (în colaborare cu I. Mitrofan)
- Despre originea unor tipuri de monumente funerare din Dacia Superior*, SCIV, 23, 1972, 2, p. 215–222
- Principii tematice și soluții tehnico-muzeale în organizarea secției de istorie veche*, Revista Muzeelor, IX, 1972, 5, p. 407–409
- Statuile feminine drapate din Muzeul județean Hunedoara-Deva*, Sargetia, X, 1972, p. 55–65
- Catalogul colecției de geme romane. Muzeul Zalău*, Zalău, 1972 (în colaborare cu E. Lako)
- Probleme de artă romană provincială (I). Edicula în Dacia romană*, MN, I, 1974, p. 13–22
- Ulpia Traiana – metropolă cultural-artistică a Daciei romane*, Sargetia, XI–XII, 1975, p. 249–253
- Despre îmbrăcămintea populației din provincia Dacia*, MN, III, 1976, p. 125–132
- Considerații cu privire la arta funerară din Dacia Porolissensis*, ActaMP, II, 1977, p. 125–132
- Despre edicula funerară în Dacia romană*, SCIVA, 25, 1974, 3, p. 417–425
- Șantierul arheologic Micia*, CA, III, 1979, p. 105–110 (în colaborare cu arh. A. Sion)
- O statueta de bronz de la Micia*, CA, III, 1979, p. 405–408
- L'atelier de Micia*, Sargetia, XIV, 1979, p. 155–163
- Sur la typologie de Venus en Dacie*, în *Colloques Internationaux du Centre National de la Recherche Scientifique*, Paris, 1981, nr. 593, p. 71–80
- O statueta de bronz din castrul de la Micia*, Potaissa, III, 1982, p. 113–116
- Cercetări arheologice din termele romane de la Micia*, CA, VII, 1984, p. 121–127 (în colaborare cu A. Sion)
- Contribuții la iconografia Eroului Cavaler în arta daco-romană*, MN, VII, 1984, p. 75–78
- Cu privire la urbanizarea Miciei*, Sargetia, XVIII–XIX, 1984–1985, p. 125–129
- Sur l'iconographie de Ganymede*, Dacia N.S., XXIX, 1985, p. 135–138
- Considerații asupra artei geto-dacice*, Sargetia, XX, 1986–1987, p. 98–105
- Römische Bronzestatuetten von Micia*, în *Akten der 9. Tagung über antike Bronzen*, Viena, 1988, p. 380–385
- Postfața la cartea lui R. Vulpe, Columna lui Traian*, București, 1988 = R. Vulpe, *Trajan's Column*, București, 2000, p. 301–304
- Typen römischer Bronzestatuetten aus Dakien*, în *Akten der 10. Tagung über antike Bronzen*, Freiburg, 1988 (Stuttgart, 1994), p. 269–280 = Sargetia, XXI–XXIV, 1988–1991,
- L'evergetismo in Dacia*, Apulum, XXXII, 1995, p. 189–196
- Micia pagus Daciae*, în Xavier Dupré i Raventós (ed.), *La ciudad en el mundo romano. Actas XIV Congreso Internacional de Arqueología Clásica*, Tarragona 1993, Tarragona, 1994, p. 259–260
- Typen römischer Bronzenstatuetten aus Dakien (II). Orientalische Gottheiten*, CA, IX, 1991, p. 105–108
- Les statuettes en bronzes de Dacie (III). Personages anonymes*, în *Acta of the 12th International Congress on ancient Bronzes*, 1–4 June, 1992, Nijmegen, 1995, p. 291–296
- Die römische Kunst in Dakien*, în *Goldhelm, Schwert und Silberschätze*, Frankfurt am Main, 1994, p. 90–93
- L'evergetismo in Dacia romana*, în *Homenatge a F. Giunta: Committenza e committenti tra Antichità e alto medioevo*, Marc Mayer, Mònica Miró Vinaixa (editori), Barcelona, 1996, p. 99–105
- Une statuette en bronze de la Dacie romaine*, în *Hommages à Tran Thom Thin*, Quebec, 1994, p. 567–571

- À propos du Camée Orghidan, *Dacia* N.S., XXXVII–XXXIX, 1994–1995, p. 109–119
- Jupiter de la Potaissa. Contribuții la iconografia romană în Dacia, în *Civilizația romană în Dacia*, Cluj, 1997, p.138–157 (în colaborare cu M. Bărbulescu)
- Contribuții la iconografia larilor în Dacia romană, în *Istro-pontica 2000. Muzeul Tulcea la a 50-a aniversare*, p. 221–228
- Jupiter de Potaissa. Contribution à l'iconographie iovienne en Dacie romaine, în Agathos Daimon (ed.), *Mythes et Cultes, Études d'iconographie en l'honneur de Lilly Kahil*, BCH Supplement 38, 2000, p. 335–364 (în colaborare cu M. Bărbulescu)
- Zwei Hypostasen des Merkur in der Kunst der Dacia, *Kölner Jahrbuch*, 33, 2000, p. 197–201
- Eros pugiliste, în *Civilisation grecque et cultures antiques périphériques. Hommage à Petre Alexandrescu*, Bucurest, 2000, p. 345–348
- Bronze Statuettes in Dacia and Moesia Inferior, p. 42–45 și 15 fișe catalog, în L. Petculescu (ed.), *Antique Bronzes in Romania*, catalog de expoziție, Bucharest, 2003
- Original, copie, représentation antique? Quelques considérations sur les images d'Apollon Sauroktonos, în *The antique bronzes: typology, chronology, authenticity*. Acta of the International Congress of Antique Bronzes, Bucharest 2004, p. 301–304
- Sull'iconografia di Traiano, în *Studia Historica et Archaeologica In Honorem Magistrae Doina Benea*, Timișoara, 2004, p. 237–252
- L'art de Potaissa, în *Koryphaioi andri. Mélanges offerts à André Hurst* (Recherches et rencontres. Publications de la Faculté des lettres de Genève, 22), Genève, 2005, p. 573–585 (în colaborare cu M. Bărbulescu).
- Arta romană la Micia, în *Dacia Felix. Studia Michaeli Bărbulescu oblata*, Cluj-Napoca, 2007, p. 218–223

MIHAIL ZAHARIADE
(20.07.1950 – 29.07.2020)

În mod cu totul neașteptat, în această vară, ne-a părăsit Mihail Zahariade (Mișu pentru prietenii și colaboratorii apropiați).

Născut la București, la 20.07.1950, acesta a urmat tot aici studiile primare, gimnaziale și liceale, alăturându-se studenților Facultății de Istorie a Universității din București în anul 1969. A avut rarissima șansă de a fi studentul unei generații de excepție a învățământului arheologic românesc, dintre care îi amintim aici pe Ion Nestor, Dionisie M. Pippidi sau Dumitre Tudor. De altfel, Dionisie M. Pippidi i-a coordonat lucrarea de licență, în 1973, despre *Britannia romană în secolele III-IV*, care prefigura deja aplecarea lui Mihail Zahariade spre studiul epocii romane târzii și apropierea de școala arheologică anglo-saxonă. Într-o epocă în care modelele arheologice proveneau exclusiv din Franța sau Germania, ca să nu mai vorbim de modelele sovietice, dar care cădeau încet în desuetudine, o asemenea opțiune putea părea, în acele vremuri, neobișnuită. Aplecarea acestuia spre studiul limbii engleze a facilitat fără îndoială această opțiune, care se va dezvolta pe deplin de abia după 1990 în noul context creat de prăbușirea sistemului comunist în Europa de Est.

Imediat după încheierea studiilor universitare, Mihail Zahariade a fost angajat la Institutul de Istorie și Teorie Militară, București (1973-1998), parcurgând treptele carierei științifice până la cercetător științific II. De activitatea în cadrul acestui institut se leagă contribuția acestuia la seria *Istoria militară a poporului român* (București, 1986) precum și publicarea lucrării *Geto-dacii în istoria militară a lumii antice* (Editura Militară, București, 1987), împreună cu regretatul Alexandru Vulpe. Totuși, Mihail Zahariade nu abandonează cercetarea limes-ului roman târziu și publică în 1988 una dintre lucrările sale de referință: *Moesia secunda, Scythia și Notitia Dignitatum* (Editura Academiei RSR, București, 1988).

În anul 1994, susține teza de doctorat în cadrul Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Academia Română cu titlul *Limesul roman între Singidunum și gurile Dunării în secolele IV-VI*, sub coordonarea lui Alexandru Suceveanu.

În 1998, devine membru al Institutului Național Român de Tracologie, ajungând pe cea mai înaltă treaptă, aceea de cercetător științific I. Din 2003, prin înglobarea firească a acestui institut în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, devine pentru scurtă vreme director științific al Centrului de Tracologie (2003), unde a și activat până la dispariția sa prematură.

Mihai Zahariade a fost un arheolog și istoric al antichității, specialist în istoria și arheologia militară a epocii Principatului, precum și a Imperiului Târziu. A efectuat cercetări arheologice sistematice în mai multe fortificații romane și romane târzii de pe teritoriul actual al României: Berzobis, Drajna de Sus și Halmyris (Independența/Murighiol). În ultimii ani cercetările s-au concentrat în ultimele două situri, primul datând din epoca lui Traian, iar al doilea întinzându-se până la începutul secolului al VII-lea. Și-a legat practic numele de cercetarea sitului de la Halmyris, unde a lucrat alături de specialiști români (ICEM Tulcea, Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Iași) și străini (International Center for Hellenic and Mediterranean Studies, Durham University, University of Amsterdam, Earthwatch Institute din Boston ș.a.), coordonând din 1999 două proiecte de cercetare extrem de importante: „Autohtoni, romani și migratori la Dunărea de Jos” și „Peninsula Dunavățului. Istorie, arheologie, mediu ambient și resurse umane; cercetări multidisciplinare”. Rezultatele au fost cu totul spectaculoase, amintim aici doar descoperirea inscripției tetrarhice de ridicare a zidului de incintă al fortificației și descoperirea criptei martirilor creștini Epictet și Astion.

Mihail Zahariade a avut o prezență constantă la Congresele Internaționale dedicate Frontierelor Romane, unde a făcut cunoscut specialiștilor din întreaga lume rezultatele cercetărilor sale asupra legiunii XI Claudia pia fidelis, prezenței militarilor de origine tracică în armata romană, flotei romane de la Dunărea de Jos (*classis Flavia Moesica*), garnizoanelor romane din Muntenia sau frontierei romane de la Dunărea de Jos în epoca târzie.

Florian Matei-Popescu
Institutul de Arheologie Vasile Pârvan al Academiei Române
e-mail florian.matei@gmail.com

Bibliografie selectivă

- Geto-dacii în istoria militară a lumii antice*, Editura Militară, București, 1987 (în colab.);
Moesia secunda, Scythia și Notitia Dignitatum, Editura Academiei RSR, București, 1988 (în colab.);
Burgul roman târziu de la Babadag-Topraichioi, ICEM, Tulcea, 1991 (în colab.);
A History of the Romanians, București, 1996 (în colab.);
Les Forces navales aux Bas Danube et de la Mer Noire, aux Ier-VIe siècles, Oxford, 1996 (în colab.);
The Fortifications of Lower Moesia (A.D. 86-275), A. Hakkert Verlag, Amsterdam, 1997 (în colab.);
The Lower Moesian Army in Northern Wallachia (A.D. 101- 118), București, 1997 (în colab.);
Halmyris I. Monografie arheologică, Editura Nereamia Napocae, Cluj-Napoca, 2003 (în colab.);
Scythia Minor. A History of a Province of the Later Roman Empire: 284-681, A. Hakkert Verlag, Amsterdam, 2006;
The Thracians in the Roman Imperial Army of the 1st to 3rd centuries A. D. Vol. I. The Auxilia, Editura Mega, Cluj-Napoca (Centre for Roman Military Studies 2), 2009;
Greek and Latin Inscriptions from Halmyris. Inscriptions on stone, signa and instrumenta found between 1981 and 2010, BAR International Series 2261, Oxford, Archaeopress, 2011 (în colab.).
Nicolae Gudea, Mihail Zahariade, *Moesia Prima. Die Festungen an der Nordgrenze der Provinz und Ihre Truppenkorper*, Amsterdam, Verlag Adolf M. Hakkert, 2016.
Lexicon of the Greek and Roman Cities and Place-Names in Antiquity (ca. 1500 B.C. – ca. A.D. 500) (Artanissa-Augusta Rauricorum), Amsterdam, Adolf M. Hakkert Publisher. Editor general al Lexiconului.
Coordonator: *Lexicon of the Greek and Roman cities and place names. Ca. 1500 B. C. Ca. A. D. 500*, A. Hakkert Verlag, Amsterdam, 1997-2020;
Studia Danubiana. The Roman Frontier at the lower Danube 4th-6th centuries. The Second International Symposium (Murighiol/Halmyris, 18-24 August 1996), București, 1998.
Noi considerații istorice asupra scutului de la Dura Europos, SCIVA 26, 1975, 4, p. 507-520;
Constantini Dafnenses si Ballistarii Dafnenses, SCIVA 28, 1977, 3, p. 391-402;

- Contribuții la istoria legiunii a XI-a Claudia la sfârșitul secolului II*, SCIVA 33, 1982, 1, p. 47-62;
- A New Vicus on the Territory of Roman Dobrudja*, Dacia, N.S, 30, 1986, 1-2, p. 109-120;
- The Tetrarchic Building Inscription from Halmyris*, ZPE, 119, 1997, p. 228-236;
- The Late Roman Drobeta I: The Cruciform Building and the Fort Garrison in the fourth century A.D.*, AMN 34/I, 1997, p. 167-182;
- The Roman Frontier in Scythia Minor (1980-1995)*, în N. Gudea (ed.), *Roman Frontier Studies. Proceedings of the XVIIth International Congress of Roman Frontier Studies*, Zalău 1999, p. 199-213;
- Halmyris, a settlement and fort near the mouth of the Danube: interim report*, Journal of Roman Archaeology, 15, 2002, p. 230-245 (în colab.);
- The Halmyris Episcopal Basilica and the Martyrs' Crypt*, Il Mar Nero V, 2003, p. 143-168;
- The Tetrarchic Reorganisation of the Limes Scythicus*, în *The lower Danube in antiquity (VI C BC - VI CAD)*, International archaeological Conference, Bulgaria-Tutrakan, 6-7.10.2005 (L.F. Vagalinski ed.), Sofia, 2007, p. 293-304;
- Epigraphica Halmyridensia I*, Thraco-Dacica, S. N. I (XXIV), 2009, p. 107-124;
- The Roman Garrison in N. Wallachia in A. D. 101-118: Composition, Size and Structure*, în *The Army and Frontiers of Rome*, Portsmouth 2009, p. 153-162;
- Cuneus equitum Arcadum and classis [in]plateypegiis at Halmyris. An exchange of troops between Egypt and Thrace during Theodosius'reign. The case of Scythia*, în *Near and Beyond the Roman Frontiers*, Proceedings of a Colloquium held in Târgoviște (16-17 October 2008), The Center for Roman Military Studies 5 = Supplementum Cercetări Arheologice XVI, National Museum of Romanian History, Bucharest, Conphys, 2009 (O. Țentea, I.C. Opreș eds.), p. 347-354;
- The Episcopal Basilica from Halmyris and the Crypt of Epictetus and Astion*, Thraco-Dacica (s.n.), 24/1- 2, 2009, p. 131-150;
- A crux in Bellum Scythicum. The invasion of 267: Gothi or Heruli?*, în *Antiquitas istro-pontica. Mélanges d'archéologie et d'histoire ancienne offerts à Alexandru Suceveanu*, Cluj-Napoca, Ed. Mega, 2010, p. 163-183;
- Two problems of topography and historical geography in Dobrudja. I. Reginasse – Montereigine (C.Just. IV 20. 8.21.10; Proc. De aedif., IV. 11.20). II. Gratiana (NDO. XXXVIII 27; Proc. De aedif., IV. 11.20)*, Dacia, NS, LV, 2011, p. 137-148;
- Managing environmental archaeology: some fresh thoughts on old subjects – the Halmyris fort*, Peuce, SN, X, 2012, p. 39-52;
- Fresh thoughts on old subjects: from Ora Maritimae to Litus Scythicum. The Coastal Defence of Lower Moesia and Thrace in the 1st-3rd centuries AD*, în *The Bosphorus: Gateway between the Ancient West and East (1st Millennium BC – 5th Century AD)*. Proceedings of the Fourth International Congress on Black Sea Antiquities Istanbul, 14th-18th September 2009, eds. Gocha R. Tsetschladze, Sümer Atasoy, Alexandru Avram, Şevket Dönmez, James Hargrave, BAR International Series 2517, 2013, p. 197-206.

